

TRACTATUS DOGMATICUS

DE POENITENTIA

TOM. III. DE SATISFACTIONE ET ABSOLUTIONE

EMMANUEL DORONZO, O.M.I.
S.T.D., Ph.D.

Associate Professor of Theology
The Catholic University of America

EX TYPOGRAPHIA BRUCE
Milwaukee

Imprimi potest: Stanislaus Larochelle, Superior Provincialis
Nihil obstat: Joseph C. Fenton, Censor Deputatus
Imprimatur: «^Joannes M. McNamara, D.D., Episcopus Euineniae,
Administrator Archidioecesis Baltimorensis et Washingtoniensis
September 5, 1947

ORDO PARTIUM

DE POENITENTIA

Tom. III. De Satisfactione et Absolutione

CAPUT VI. DE SATISFACTIONE

- Ar t. 46. Utrum satisfactio, accepta in sensu pleno ac generali, convenienter definiatur: Voluntaria et aequalis compensatio pro injuria Deo illata per peccatum; accepta vero in sensu strictiori et particulari, sit: Voluntaria et aequalis compensatio pro debito poenae temporalis inducto per peccatum. 6—25
- Ar t. 47. Utrum satisfactio sit actus elicited virtutis Poenitentiae. 25-30
- Ar t. 48. Utrum purus homo possit Deo pro debito peccati satisfacere. 30-35
- Ar t. 49. Utrum purus homo possit pro peccato mortali satisfacere ex toto rigore justitiae. 35-37
- Ar t. 50. Utrum purus homo possit pro peccato mortali satisfacere de condigno. 37-112
- Ar t. 51. Utrum purus homo possit pro peccato mortali satisfacere saltem de congruo. 112-126
- Ar t. 52. Utrum purus homo possit satisfacere de condigno pro peccato veniali. 127-142
- Ar t. 53. Utrum homo possit vere satisfacere pro poena temporali, relicta post remissionem culpae. 142-211
- Ar t. 54. Utrum homo pro poena temporali possit satisfacere non solum de congruo, sed etiam de condigno, quamvis non de toto rigore justitiae. 211-222
- Ar t. 55. Utrum unus homo possit pro alio satisfacere de condigno quoad poenam temporalem. 223—253
- Ar t. 56. Utrum ad satisfaciendum requiratur actus liber. 253-255
- Ar t. 57. Utrum ad satisfactionem requiratur intentio satisfaciendi. 255-257
- Ar t. 58. Utrum ad satisfaciendum requiratur actus bonus seu honestus. 257-258
- Ar t. 59. Utrum ad satisfaciendum requiratur actus supernaturalis, et quidem quoad substantiam. 258-259

ORDO PARTIUM

Ar t . 60. Utrum ad satisfaciendum requiratur actus poenalis seu laboriosus.	259-270
Ar t . 61. Utrum ad satisfaciendum requiratur status gratiae.	270-306
Ar t . 62. Utrum ad satisfaciendum requiratur status viae.	306-313
Ar t . 63. Utrum ad satisfaciendum requiratur acceptatio Dei.	313-317
Ar t . 64. Utrum valor seu efficacia actus satisfactorii proveniat ac mensuretur ex sola ratione poenalitatis ejusque gradu.	318-324
Ar t . 65. Utrum efficacia satisfactionis pro poena sit infallibilis relate ad proprium objectum quod est extinctio poenae vitae futurae.	325-328
Ar t . 66. Utrum omne opus bonum et poenale sit satisfactorium, sive sit internum sive externum, sive sit libere assumptum sive physica vel morali necessitate impositum.	329-351
Ar t . 67. Utrum opus satisfactorium dividatur in eleemosynam, jejunium et orationem, tanquam in partes subjectivas et quodammodo potentiales, ad quas, sicut ad praecipuas et cardinales, reducuntur cetera opera satisfactoria.	351-361
Ar t . 68. Utrum satisfactio adaequate distinguatur a merito, quamvis communem cum eo habeat generalem indolem et conditionem.	361-366
Ar t . 69. Utrum sacerdos habeat jus et obligationem imponendi satisfactionem in sacramento Poenitentiae.	366-373
Ar t . 70. Utrum satisfactio sit pars integralis sacramenti Poenitentiae.	373-375
Ar t . 71. Utrum satisfactio sacramentalis causet ex opere operato remissionem poenae temporalis, non tamen gratias actuales et augmentum gratiae habitualis.	376-395
Ar t . 72. Utrum in satisfactionem sacramentalem iniungi possit quodlibet opus poenale, seu omne opus quod est satisfactorium ex opere operantis.	395-404
Ar t . 73. Utrum sacerdos obligetur sub gravi ad imponendam modo praeceptivo satisfactionem proportionatam tum indoli peccati tum conditioni poenitentis.	404-430
Ar t . 74. Utrum poenitens obligetur sub gravi ad acceptandam et exequendam sacramentalem satisfactionem.	430-462

Ar t . 75. Utrum satisfactio sacramentalis persolvi possit tam ante quam post absolutionem.	462-466
Ar t . 76. Utrum poenitens possit sacramentalem satisfac- tionem implere per alium.	466-477
Ar t . 77. Utrum ad implendam sacramentalem satisfactio- nem requiratur status gratiae.	477-499

CAPUT VII. DE ABSOLUTIONE

Ar t . 78. Utrum absolutio, seu forma sacramenti Poeniten- tiae, consistat essentialiter in vocali expressione verborum “Ego te absolvo” aut aliorum for- maliter aequivalentium.	504—545
Ar t . 79. Utrum forma absolutionis convenienter et proprie exprimatur praedictis verbis “Absolvo te”, horumque sensus recte a S. Thoma sic assigne- tur: “Sacramentum absolutionis tibi impendo”.	545-582
Ar t . 80. Utrum absolutio conditionata sit valida et licita.	582-611
Ar t . 81. Utrum absolutio deprecativa sit valida.	611-679
Ar t . 82. Utrum impositio manuum sacerdotis requiratur ad valorem hujus sacramenti.	679-698
Ar t . 83. Utrum Ecclesia habeat potestatem mutandi seu determinandi formam absolutionis, ita ut haec dicatur esse a Christo instituta non specificè sed tantum generice.	698-708

INDICES

INDEX BIBLICUS	[1]-[3]
INDEX EXEGETICUS	[4]
INDEX THOMISTICUS	[5]-[8]
INDEX ONOMASTICUS	[9]-[14]
INDEX ANALYTICUS	[15]-[27]

CAPUT VI

DE SATISFACTIONE¹

OBJECTUM.

Tertius actus virtutis Poenitentiae, necnon *TERTIA PARS MATERIAE HUIUS SACRAMENTI*, est satisfactio sacramentalis, intellecta in sensu restricto, sed usuali, de satisfactione pro poena temporali peccatis debita. Porro haec satisfactio dupliciter accipitur et dupliciter pertinet ad sacramenti materiam; considerata enim ut

¹ Inter generalia opera theologica vel tractatus de Poenitentia, fusius de satisfactione agunt, et utilius, sub hoc saltem respectu, conferuntur inter antiquiores *Bellarminus*, *Suarez*, *Lugo* et *Salntanticenses*, inter modernos vero *Palmieri*, *Pesch* et *Gallicr*. Praeterea in quaestionibus de satisfactione sacramentali consulendi sunt, praeter 5 *Alphonsum*, notiores moralistae moderni, uti *Lehmkuhl*, *Génicot-Salsmans*, *Noldin*, *Cappello*, *Merckelback*, *Aerlnys-Damen*, *IVoulers*. Bibliographiam de *antiqua disciplina poenitentiali* dedimus in art. 45, inter quaestiones de confessione, ubi necesse fuit hanc rem pertractare.

Inter peculiaria scripta de satisfactione notentur sequentia:

Barry (D.), Sacramental Penance, in *Irish Ecclesiastical Record*, 1926, p. 503-516.

Bouuacrt (M. C.), L'effort personnel dans le sacrement de penitence, in *Nouvelle revue théologique*, 1922, p. 23-34; La pénitence salutaire, *ibid.*, 1930, p. 860 sqq.

Cajetanus, Opusc. 6, ubi solvit ex professo duas disputatas quaestiones, quod nempe possit satisfieri per opera aliunde praecepta et quod valeat satisfactio sacramentalis per soluta in statu peccati. Extant etiam in editione Leonina Operum S. Thomae, t. 12, p. 355 sqq.

Capella (J.), De satisfactione J. C. et satisfactione nostra, Ferrariae, 1551.

Concke (F.), De constitutivis sacramenti Poenitentiae, in *Collationes Brugenses*, 1927, p. 193-197. De reatu poenae temporalis ejusque satisfactione, *ibid.*, 1928, p. 209-216. De satisfactione sacramentali, *ibid.*, p. 309-313.

Denefic (!.), Das Wort Satisfactio, in *Zeitschrift fur katholische Théologie*, 1919, p. 158-175.

Gallicr (P.), art. Satisfaction, in *Diet. Théol. Catb.* Item, La Pénitence à imposer, in *Nouvelle Revue Théologique*, 1923, p. 1-22.

Ilild (J. C.), Impositio et adimpletio satisfactionis sacramentalis, in *American Ecclesiastical Review*, 1895, p. 476-481.

Hoccdcz (E.), La Pénitence chrétienne, in *Nouvelle Revue Théologique*, 1927, p. 192-205.

Journet (C.), La peine temporelle du péché, in *Revue Thomiste*, 1927, p. 20sqq. 80sqq.

Jugic (Ai.), Theologia dogmatica Christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium, t. 3, c. 5, a. 4, Parisiis, 1930, p. 342-362; La peine temporelle due au péché d'après les théologiens orthodoxes, in *Echos d'Orient*, t. 9 (1916), p. 321-330.

Petrus Blesensis, De Poenitentia vel Satisfactione a sacerdote injungenda, M.L. 207, 1091-1098.

Spitzig (J. A.), Sacramental Penance in the Twelfth and Thirteenth Centuries, Washington, D. C., 1947.

Suciu (B.), De natura medicinali et vindicativa cpitimiorum in Ecclesia graeca, in *Actis secundi conventus Vclehradensis*, 1910, p. 95-103.

Weiss (C.), S. Thomae de satisfactione et indulgentiis doctrina, Graz, 1896.

Zeil (Thomas Villanova a), Tractatus de satisfactione sacramentali, Ocniponte, 1926.

propositum satisfaciendi pro poena temporali, constituit materiam sacramenti ut pars essentialis, accepta vero ut executio illius propositi, pertinet ad eandem materiam ut mera pars integralis. Priori modo, satisfactio sufficienter considerata est in Cap. II (art. 3, 4 et 5); restat ut altero modo in praesenti capite consideretur.

Utroque autem modo satisfactio est actus, et quidem elicitus, *virtutis Poenitentiae*, ex qua tota materia hujus sacramenti procedit et informatur. Ceterum satisfactio, quatenus est actus illius virtutis, multo latius patet, nec in compensatione pro temporali poena ullatenus exhaustitur. Ut enim dictum est in art. 13 et 14, conceptus satisfactionis est ipsum formalissimum objectum hujus virtutis, et intentio satisfaciendi est ipsum vivificans principium ex quo haec virtus in humana voluntate generatur; est enim Poenitentia, virtus inclinans ad compensandum seu satisfaciendum pro culpa, et consequenter pro poena ipsi debita. Hinc prima et praecipua satisfactio est actus contritionis, quo fit compensatio pro culpa, et ex cujus intentione Poenitentia descendit ad compensandum pro poena, primo in proposito, secundo in executione; confessio quoque ex eadem intentione procedit, sed minus explicite et immediate. Inde intelligitur satisfactionem, in primaria sua significatione, non esse, stricte loquendo, actum hujus virtutis, sed objectum formalizans omnes actus ipsius, vel, si placet, intentionem ipsam voluntatis actuantem et vivificantem ipsam virtutem. Ratio quidem satisfactionis pro culpa formalizat ipsum determinatum actum contritionis, qui est primarius et specificus actus Poenitentiae; ratio subinde satisfactionis pro poena colligit et formalizat varios actus peculiariter poenales, qui, ratione suae imperfectionis vel indeterminationis, carent proprio nomine ac retinent, veluti propriam, communem vocem satisfactionis, eo modo quo tribuitur bruto commune nomen animalis. Cum autem virtus Poenitentiae ingreditur essentiam sacramenti, utrumque modum satisfactionis, seu utrumque actum contritionis et satisfactionis cum propriis utriusque conditionibus secum trahit. Hinc contritio, quae est praecipua satisfactio sacramentalis, hoc nomine vocari non solet, sed proprio nomine contritionis, dum alii actus poenales, quos poenitens proponit et exsequitur, satisfactio sacramentalis appellantur. Et inde provenit trita divisio satisfactionis in satisfactionem pro culpa et satisfactionem pro poena, et hujus in satisfactionem extrasacramentalem et sacramentalem.

Hinc intelligitur *peculiaris excellentia* hujus satisfactionis pro poena, de qua principaliter in praesenti capite inquiritur. Quamvis enim ipsa in pluribus cedat geminis aliis actibus quibus materia sacramenti

coalescit, contritioni nempe et confessioni, nec sit nisi integralis pars ac veluti appendix sacramenti, signantius tamen ac veluti ad oculos ostendit intimam indolem virtutis Poenitentiae quae in illis actibus sacramentatur. Propterea peculiariter sibi vindicat nomen satisfactionis, quae est anima virtutis, et nomen ipsum Poenitentiae, qua virtus appellatur, imo tum virtuti tum sacramento nomen illud Poenitentiae (a poenam tenendo) ipsa tribuisse videtur. Nec inde mirum, eam Novatores, ex fine destruendi ipsam virtutem Poenitentiae, maxime abhoruisse eamque Rationalistae cum ipso sacramento Poenitentiae, quod peragebatur in primitiva Ecclesia, erronee confudisse.

DIVISIO.

S. Thomas de ipsa *satisfactione in communi* agit praecipue in Suppi., q. 12-15 (quae sunt desumptae ex Comm. super Sent., dist. 15): q. 12 est de essentia satisfactionis, q. 13 de possibilitate, q. 14 de qualitate, q. 15 de materia seu operibus satisfactoriis. De *satisfactione Christi* agit in 3 p., q. 1, a. 2, ad 2 (ubi de necessitate Incarnationis ad condignam satisfactionem pro peccato) et q. 48, a. 2 (ubi de satisfactoria indole passionis Christi). De *permanentia reatus poenae temporalis* post remissam culpam, quae est fundamentum satisfactionis, agit ex professo in tribus locis, scilicet In 2 Sent., dist. 42, q. 1, a. 2; 1-2, q. 87, a. 6 (tota q. 87 est de reatu poenae); 3 p., q. 86, a. 4.

Inter alios locos in quibus *S. Doctor* quaestionem de satisfactione directe tangit quique dabuntur in decursu articulorum, notandi sunt: C. Gent. 3, 159; 4, 72; Quodlib. 3, q. 13, a. 28; in primo et tertio ex his locis agitur peculiariter de *satisfactione sacramentali*.

Apud varios theologos sermo explicitus de satisfactione occurrit in pluribus partibus suarum disquisitionum, scilicet in tractatu De Verbo Incarnato, ubi de necessitate Incarnationis et de indole satisfactoria passionis Christi, in tractatu De Gratia, ubi de justificatione et de merito, in tractatu De Eucharistia, ubi de fructibus sacrificii Missae, in praesenti tractatu De Poenitentia, ubi de partibus sacramenti et de Indulgentiis, in tractatu De Novissimis, ubi de Purgatorio. Praecipue tamen et veluti ex professo ipsa generalis quaestio de satisfactione occurrit in utroque tractatu De Verbo Incarnato et De Poenitentia, ubi de satisfactione Christi et de nostra satisfactione; et res quidem ita a theologis distribui solet, ut priori tractatui reservetur quaestio de satisfactione pro culpa, alteri vero quaestio de satisfactione pro poena, tam sacramentali quam extrasacramentali.

Per se quidem et abstracte loquendo, oporteret generalem disputa

tionem de satisfactione in duas partes distribuere, alteram de satisfactione extrasacramentali (tam pro culpa quam pro poena), quae esset reservanda tractatui De Gratia post quaestionem de merito, nam meritum et satisfactio communem habent indolem valoris supernaturalis et commune principium gratiae sanctificantis; alteram de satisfactione sacramentali (nempe pro poena tantum) quae sola spectaret ad praesentem tractatum. Attamen, cum satisfactio sacramentalis tota innitatur principiis et conditionibus ipsius satisfactionis extrasacramentalis, recte theologi utramque in hoc tractatu coniungunt. Consultius autem nobis visum est etiam quaestionem de satisfactione pro culpa, generaliter spectatam, in hunc locum adducere, relictis ceteroquin tractatui De Verbo Incarnato quibusdam determinationibus sibi propriis, quae peculiariter respiciunt indolem satisfactionis Christi.

Nec leves rationes hunc agendi modum suaserunt. *Primo* enim, per sacramenti institutionem satisfactio nostra, tam pro culpa quam pro poena, sacramentali modo praecipue persolvitur, quemadmodum ipsa Poenitentiae virtus ita a sacramento absorbetur, ut nonnisi per ipsum in re vel in voto operari jam possit; unde sicut sermo de virtute Poenitentiae, ita quaestio de satisfactione, convenienter tractatui de sacramento reservatur, juxta methodum S. Thomae, qui consulto utrumque objectum in sua tractatione De Virtutibus et De Gratia sub silentio praeteriit. *Secundo*, convenienter in unum colligitur tota materia de satisfactione ac veluti sub unico conspectu praesentatur. *Tertio*, satisfactio pro ipsa culpa est praecipua et directa satisfactio quae Deo exhibetur pro peccato; unde eam hic praeterire, esset hanc quaestionem sua generalitate et efficacitate defraudare, simulque implicitam quorundam persuasionem fovere quod tota satisfactio pro peccato in solius poenae solutione absolvatur. *Quarto*, satisfactio pro peccato et actus contritionis per quem ipsa determinate persolvitur, sunt ipsum formale objectum et specificativus actus virtutis Poenitentiae, de qua agitur in hoc tractatu. *Quinto*, quaestio de necessitate Incarnationis, in qua theologi solent plura agere quae referuntur praecipue ad possibilitatem satisfaciendi, respicit tantum particularem aspectum satisfactionis pro peccato, scilicet ipsam solam condignam satisfactionem pro peccato mortali, dum quaestio ipsa de possibilitate satisfactionis multo latius patet, cum respiciat satisfactionem sive de toto rigore justitiae, sive de condigno, sive de congruo, et quidem quoad peccatum tam mortale quam veniale.

Totam igitur materiam de satisfactione, generaliter spectatam, in unum corpus sequenti ordine redigimus:

SATISFACTIO IN COMMUNI

Essentia

Definitio et divisio	art. 46
Natura in ratione virtutis	art. 47

Possibilitas

In communi	art. 48
Quoad peccatum mortale	
Satisfactio de toto rigore iustitiae	art. 49
Satisfactio de condigno	art. 50
Satisfactio de congruo	art. 51
Quoad peccatum veniale	art. 52
Quoad poenam temporalem	
Satisfactio in communi	art. 53
Satisfactio de condigno	art. 54
Satisfactio vicaria	art. 55

Conditiones

Libertas	art. 56
Intentio	art. 57
Bonitas	art. 58
Supernaturalitas	art. 59
Poenalitas	art. 60
Status gratiae	art. 61
Status viatoris	art. 62
Acceptatio Dei	art. 63

Efficacitas

Ex quo mensuretur	art. 64
Ejus infallibilitas	art. 65

Materia

Opera satisfactoria in communi	art. 66
Praecipua opera, i.e. eleemosyna, jejunium et oratio	art. 67

Comparatio inter satisfactionem et meritum	art. 68
--	---------

SATISFACTIO SACRAMENTALIS

Existentia	art. 69
Essentia	art. 70
Efficacitas et effectus	art. 71
Materia, seu opera satisfactoria	art. 72
Modus	
Ex parte ministri	art. 73
Ex parte poenitentis	
Obligatio	art. 74
Executio	
Quoad tempus	art. 75
Quoad personam, seu de satisfactione vicaria	art. 76
Quoad statum gratiae	art. 77

ART. 46. Utrum Satisfactio, Accepta In Sensu Pleno Ac Generali, Convenienter Definiatur: Voluntaria Et Aequalis Compensatio Pro Injuria Deo Illata Per Peccatum; Accepta Vero In Sensu Strictiori Et Particulari, Sit: Voluntaria Et Aequalis Compensatio Pro Debito Poenae Temporalis Inducto Per Peccatum (Suppi., q. 12, a. 3).

CONCLUSIO *affirmativa*

Ex nitur et probatur.

Nomen ipsum “satisfactio”,² derivatum a verbo composito “satisfacere”, significat tantum facere quantum satis est, adeoque vi “adverbii *satis* aequalitatem proportionis designat”,³ seu importat quandam aequalitatem proportionis inter medium assumptum et finem intentum, inter factum et debitum, inter id quod fit et id quod est faciendum. Hinc multiplex hujus nominis acceptio, juxta diversitatem finis cui aliqua actio refertur vel debiti quod adimplet.

IN PROFANO USU classicorum scriptorum, ex quo transivit in ecclesiasticam consuetudinem, vox illa quinque saltem assumpsit significationes.

Accepto nempe debito latiori quodam sensu, satisfactio dicta est: *Primo*, exhibita excusatio ab imputato crimine, ut apud *Ciceronem*, Fam. 7, 13: “Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis”; *secundo*, adaequata interrogationis responsio vel argumenti solutio, ut apud *Ciceronem*, ibid.; *tertio*, adimpletio desiderii vel praecepti, juxta illud *Digest.* 2,8, 1: “Satisfacere dicimur ei cujus desiderium implemus”.

Accepto vero debito in stricto sensu debiti justitiae, satisfactio duplicem strictiorem sensum accepit, juxta duo in quibus justitia exercetur, i.e. *quarto*, significavit adaequatam compensationem pro debito materiali, seu solutionem vel restitutionem (puta poecuniae), juxta illud *Digest.* 46, 3, 52: “Satisfacere pro solutione est”, *quinto*, designavit adaequatam compensationem pro morali debito offensae, et quidem tum modo generali *reparationem offensae*, ut apud *Caesarem*, De bello gallico, 6, 9: “Caesar Ubiorum satisfactionem accepit”, et *Ciceronem*, Verr. 2, 1, 31: “In qua civitate legatus populi romani violatus esset, nisi publice satisfactum esset, ei civitati bellum indici solere” (in quem locum *Asconius*: “Satisfacere est tantum facere, quantum satis sit irato ad vindictam”), tum peculiariter eam offensae reparationem quae

¹ Cf. *Forcellini*, Totius latinitatis lexicon, ad verba Satisfacio et Satisfactio; *A. Deneffe*, Das Wort satisfactio, in Zeitschrift für kath. Théologie, 1919, p. 158 sqq.

² Suppi., q. 12, a. 2; cf. a. 1.

praestatur *luendo poenam*, ut apud *Mari.* 12, 14: “Saepe satisfecit praedae venator, et acri decidit excussus, nec rediturus equo”.

Notandum tamen est quod adaequatio compensationis pro debito, quam important duae istae strictae ac iuridicae acceptiones satisfactionis, non accipitur necessario in relatione ad ipsam naturam et limites debiti, ita nempe quod tunc tantum satisfactio habeatur, cum res debita solvitur tota et eo modo quo debetur, sed sumitur directe ac praecipue in relatione ad voluntatem creditoris, ita ut tunc satisfactio habeatur cum tantum et eo modo solvitur, quantum et quo modo exigitur de facto a creditore, juxta limites sui juris. Quo sensu satisfactio differt sive a solutione seu restitutione rei, sive a reparatione offensae, sive ab expiatione poenae, ita ut omnis quidem satisfactio sit solutio vel reparatio vel expiatio, sed non e converso. Ad rem *Forcellini*: “Non idem sunt semper satisfacere, et solvere. Nam solvit, qui creditori pecuniam omnem numerat: satisfacit, qui quocumque modo creditorem placat, v.g. cautione, satisfactione, pignore, partis debiti solutione, etc. *Ulp. Dig.* 13, 7, 9. Satisfactum autem accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet non sit solutum.”⁴

Ceterum, inter duas praedictas satisfactionis acceptiones, altera praevaluit, ita ut saltem in posteriori aetate, satisfactio strictius intelligeretur pro ipsa compensatione debiti offensae, prout distinguitur a compensatione debiti materialis et a conceptu restitutionis qui in ea involvitur.

Ad rem 5. *THOMAS, Suppi., q. 12, a. 2*: “Sui ad alterum potest aliquis facere justitiam vel in actionibus et passionibus, vel in rebus exterioribus; sicut etiam injuria fit alteri vel subtrahendo res, vel per aliquam actionem laedendo. Et quia usus rerum exteriorum est dare, ideo actus justitiae, secundum quod aequalitatem in rebus exterioribus constituit, proprie dicit hoc quod est reddere; sed satisfacere manifeste aequalitatem in actionibus demonstrat, quamvis quandoque unum pro alio ponatur.”

In 4 Sent., dist. 15, q. 1, a. 5, q. 1: “Inaequalitas justitiae opposita duobus modis contingit. Uno modo in rebus exterioribus, ut quando unus rem alienam detinet; alio modo in actionibus et passionibus, sicut cum quis alium per violentiam verberat; et haec duo aliquando separata sunt, ut per se patet; aliquando autem conjunguntur, ut cum quis per violentiam accepit, in quo ei a quo accepit, injuriam et contumeliam infert; et secundum hoc reparatio aequalitatis justitiae dupliciter significatur. Reparatio enim inaequalitatis existentis in rebus, restitutio dicitur; reparatio autem inaequalitatis existentis in actionibus et passionibus, satisfactio nominatur; et ideo quandoque est satisfactio sine restitutione aliqua, ut cum quis se proximo humiliat de aliquibus contumeliis et dictis; aliquando autem restitutio sine satisfactione, ut cum quis mutuum reddit; aliquando autem utrumque exigitur; ut cum quis alicui per violentiam rem suam subtrahit”.

BELLARMINUS: “Animadvertendum est, Satisfactionem nihil esse aliud, nisi actionem, qua is qui alterum laesit, tantum facit, quantum satis est ad injuriam compensandam; sive quantum is qui laesus est, juste exigit. Ex quo sequitur, ut

⁴Totius Latinitatis lexicon (ad v. Satisfacere), t. 4, Lipsiae-Londini, 1835, p. 35.

non sit idem restitutio, quod Satisfactio. Restituere enim, est cessare ab injuria, non injuriam factam resarcire: nam qui rem alienam invito Domino retinet, tandiu facit injuriam, donec rem illam non reddit. Adhaec restitutio respicit damnum reipsa illatum: Satisfactio personam injuria affectam, etiamsi illa damnum nullum acceperit. Quocirca Deo nihil restitui potest, cum ipse damnum nullum patiatur: potest tamen eidem satisfieri, cum injuria a nobis afficitur. Itaque restitutio in rebus, Satisfactio in actionibus versatur: et restaurat justitiam restitutio quoad aequalitatem rerum, ut cum ea, quae furto ablata sunt, redduntur: restaurat Satisfactio justitiam quoad aequalitatem actionum, ut cum is qui alium contumelia affecerat, ab eo veniam petit.”⁵

IN SCRIPTURA vox “Satisfactio” vel “satisfacere” occurrit in pluribus locis versionis Vulgatae, referens tamen tantummodo tres priores ex supradictis sensibus, scilicet exhibitam excusationem ab imputato crimine, *Lev. 10, 20*: “Quod cum audisset Moyses, recepit satisfactionem” (i.e. excusationem Aaronis); *1 Esdrac, 5, 5*: “Placuitque ut res ad Darium referretur, et tunc satisfacerent adversus accusationem illam”; *Act. 17, 9*: “Et accepta satisfactione [τὸ πικαρὸν] a Jasone et a caeteris, dimiserunt eos”; *Aet. 24, 10*: “Respondit autem Paulus . . . : bono animo pro me satisfaciam [ἀπτολοῦγο/χαί]”; item, adaequatam interrogationi responsionem vel argumenti solutionem, *1 Petr. 3, 15*: “Parati semper ad satisfactionem [πρό? ἀπολογία] omni poscenti vos rationem de ea quae in vobis est spe”; item, adimpletionem desiderii, *2 Rcg. 19, 7*, ubi Joab exhortatur Davidem: “Alloquens satisfac servis tuis”, *Marc. 15, 15*: “Pilatus . . . volens populo satisfacere [τὸ ἱκανὸν ποπ]σαι] dimisit illis Barabbam”.

In textu originali horum locorum sola vox *ἱκανὸν* correspondet etymologico sensui vocis satisfactionis; significat enim “idoneum vel sufficiens” et expressio *τὸ ἱκανὸν ποια*ν (cf. *Marc. 15, 15*, nuper cit.) significat satisfacere. Ceterum, ut dictum est, tum haec tum translata vox “satisfactio” nunquam accipitur pro compensatione debiti offensae. Id ultro concedebatur Protestantibus in quodam praevio schemate, Patrum Tridentinorum examini subjecto, ubi legitur: “Quod haec satisfactionis vox nullibi in canonicis Scripturis reperiatur, neminem sanae mentis movere debet, cum satis constet rem ipsam apertissime et luculentissime fuisse nobis expressam et quasi digito praemonstratam”.⁶

Vox *ἐπιτίμων* (vel pluralis, ἐνρι/ua), hucusque classica in ecclesia graeca ad designandum quod Latini satisfactionem appellant (quae tamen non habet immediatum sensum compensationis sicut latina vox satisfactionis, sed sensum taxationis, punitionis et reprehensionis), etiam in Scriptura occurrit, imo non est improbabile Graecos eam derivasse ex *2 Cor. 2, 6*.

* De Poenitentia, l. 4, c. 1, Opera omnia, t. 3, Mediolani, 1859, p. 713.

⁶Apud *Theiner*, Acta genuina Cone. Trid., t. 1, Zagabriae, 1874, p. 599.

Verbum ἐπιτιμᾶω (a τιμᾶω = *taxo*, aestimo, honoro) in Scriptura significat reprehendo: 2 Tim. 4, 2; Mare. 8, 33; Luc. 9, 55; 17, 3; 19, 39; 23, 40; et interdico: Matth. 12, 16; 16, 20; 20, 31; Mare. 3, 12; 8, 30; 10, 4sq.; Luc. 18, 39, etc. Nomen *Ἰπνημία* significat punitio- nem vel reprehensionem: Sap. 3, 10: “Impii autem secundum quae cogitaverunt correptionem [«πιτᾶϊαν] habebunt”; 2 Cor. 2, 6 sq.: “Suffi- cit illi, qui eiusmodi est [i.e. incestuoso], obiurgatio [ἡ ἱπτιμία] haec ... ne forte abundantiori tristitia absorbeatur”. Nomen το ἱπτιμίον (Graeci moderniores utuntur etiam voce κανόνα) in usu communi est apud Patres orientales inde a saec. 4; *Ἰπνημία* appellabantur variae expia- tiones quibus poenitentes subiciebantur in successivis gradibus publicae poenitentiae, seu flentium, audientium, substratorum et consistentium. Cf. *Basilium*, can. 21. 22. 24. 38. 51. 53. 54. 68. 72. 74. 82; *Gregorium Nys.*, can. 2-8; *Sozomenum*, Hist. Eccles. 8, 1-6.

TRADITIO LATINA vocem “Satisfactio” ex usu et sensu forensi assumpsit in usum ecclesiasticum et in sensum theologicum compen- sationis juris divini pro debito peccati, accepto tum generaliter et con- fuse pro totali debito culpae et poenae, tum specialiter et determinate pro debito solius poenae temporalis; quae ultima acceptio est strictis- simus sensus qui obtinet praesertim apud moderniores auctores et juxta quem satisfactio dividi solet in sacramentalem et extrasacramentalem.

Vocis usum inauguravit *Tertullianus*, vulgavit *Cyprianus*, extenderunt posteriores Patres. Tertullianus et Cyprianus satisfactionem appellant generaliter totum externum exercitium poenitentiale, quo exprimitur interior poenitentia. Saepe apud Patres satisfactio generaliter cum ipsa poenitentia identificatur. Consistit in quadam peccatorum redemptione, solutione, pretio, compensatione, necnon medicina et sanatione. *Augus- tinus et Cone. Vasense* a. 442 loquuntur de interiori satisfactione ipsius contritionis (Augustinus: “Irascere cordi tuo ut satisfacias Domino tuo”, Cone. Vascense: “Satisfactoria compunctio”). *Gennadius* post *Cassianum* celebrem satisfactionis definitionem tradit, qua praecipue exhibet medicinalem illius aspectum. *Gregorius M.* apte distinguit inter meram cessationem a peccato et ipsam satisfactionem seu peccatorum lamentationem. Explicita ipsa distinctio ac veluti separatio satisfac- tionis pro culpa et satisfactionis pro poena a Patribus non fit, saltem sub ipsa voce satisfactionis, sed est fructus evolutionis theologicae doctorum mediaevalium. Ceterum, de ipsa Patrum doctrina circa satis- factionem etiam pro poena, abstrahendo ab ipsa voce satisfactionis, dicetur contra Protestantes in art. 53.

Tertullianus: “De pristinis satisfacimus conflictatione carnis et spiritus” (De bapt. 20). “Hoc pretio Dominus veniam addicere insti-

tuit; hac poenitentiae *compensatione redimendam* proposuit impunitatem” (De Poenit. 6, 4), “Habes, cui satisfacias, et quidem volentem” (ibid., 7, 14), “Exomologesis est, qua delictum Domino nostrum confitemur: non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione poenitentia nascitur, poenitentia Deus mitigatur” (ibid., 9, 2, cit. in tom. 1, p. 101), “Domino offenso satisfacere” (ibid., 10, 2). Eadem vox “satisfactio” recurrit in De Poenit. 5, 8; De orat. 23; De patientia, 13; De cultu foeminarum, 1; De jejunio, 3; De pudicitia, 9 et 13.

Cyprianus: “Dominus nostra satisfactione placandus est” (De lapsis, 17), “Nec cesset in agenda poenitentia . . . , ne [peccatum] . . . in neglecta satisfactione cumuletur” (ibid., 28), “Satisfactio et remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est” (ibid., 29), “Illi [i.e. Deo] se anima prosternat, illi mestitia satisfaciat” (ibid., 29), “Ecce majora delicta peccasse nec satisfacere” (ibid., 30), “Superest poenitentia quae satisfaciat; qui autem poenitentiam criminum tollunt, satisfactionis viam claudunt” (ibid., 34), “Inde crimen et *culpa redimitur*... Ad veniam delicti sui [homo] Dominum justis et continuis operibus inflectit” (ibid., 35 sq.), “Si quis eum [i.e. Deum] plus suis satisfactionibus moverit. . . Qui sic Deo satisfecerit . . .” (ibid., 36), “Quorum poenitentiam satisfactioni proximam conspicitis” (Epist. 10, 4), “Magisteria divina docuerunt, operationibus justis Deo satisfieri, misericordiae meritis peccata purgari . . . mereri Dei misericordia” (De op. et eleem. 5).

Ambrosius: “Sicut qui pecunias solvunt, debitum reddunt, nec prius evacuatur fenoris nomen quam totius ad nummum usque, quocumque solutionis genere, quantitas universa solvatur, sic *compensatione charitatis* actuumque reliquorum vel satisfactione quacumque, peccati poena dissolvitur” (In Luc., 7, 156, M.L. 15, 1740).

Augustinus: “[Psalmista in Psal. 50, 5] nobis orandi et *satis Deo jaciendi* demonstravit exemplum, dicens: ‘Quoniam facinus meum ego agnosco, et peccatum meum contra me est semper’. . . Peccatum enim, fratres, impunitum esse non potest. . . Punitur . . . peccatum, aut ab homine poenitente, aut a Deo judicante. Punitur ergo aut a te sine te, aut a Deo tecum. Quid est enim poenitentia, nisi sua in se ipsum iracundia? Qui poenitet, irascitur sibi. . . Quando ergo tundis pectus, *irasceris cordi tuo, ut satisjacias Domino tuo*. . . Irascere quia peccasti. . . Exsuscita cor poenitendo, et hoc erit sacrificium Deo. . . ‘Sacrificium Deo spiritus contribulatus’. . . Habes quod offeras . . . quaere in corde tuo quod gratum sit Deo. Cor conterendum est. Quid times ne contritum pereat? Ibi habes, ‘Cor mundum crea in me, Deus’.

Ut ergo creetur mundum cor conteratur immundum” (Serm. 19, 2 sq.. M.L. 38, 132-134).

“Veniat ad antistites Ecclesiae, per quos illi in Ecclesia claves ministrantur . . . , a praepositis Sacramentorum accipiat satisfactionis suae modum” (Serm. 351, 4, 9, M.L. 39, 1545).

“Non sufficit mores in melius commutare et a factis malis recedere, nisi etiam de his quae facta sunt *satisfiat Deo per poenitentiae dolorem*, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis” (Serm. 351, 5, 2, M.L. 39, 1549).

Innocentius I: “De pondere aestimando delictorum sacerdotis est indicare ut attendat ad confessionem paenitentis et ad fletus atque lacrymas corrigentis, ac tum iubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem suam” (Epist. 25, ad Decentium, 10, Kirch, Enchir. hist, eccles., 727).

Cone. Vascnse a. 442, can. 2: “Pro his qui poenitentia accepta, in bonae vitae cursu *satisfactoria compunctione* viventes, sine communionem inopinato nonnunquam transitu, in agris aut itineribus praeveniuntur, oblationem recipiendam” (Mansi, 6, 453).

Cassianus, aspectum medicinalem satisfactionis extollit, scribens: “Poenitentiae plena et perfecta definitio est, ut peccata pro quibus poenitudinem gerimus, vel quibus nostra conscientia remordetur, nequaquam ulterius admittamus. Indicium vero satisfactionis et indulgentiae est affectus quoque eorum de nostris cordibus expulisse. Noverit enim unusquisque nec dum se peccatis pristinis absolutum, quandiu sibi satisfactioni et gemitibus incubanti vel illorum quae egit vel similium criminum ante oculos imago praeluserit, eorumque non dicam oblectatio, sed vel recordatio infestaverit mentis arcana. Itaque tunc se is qui pro satisfactione pervigilat a criminibus absolutum, ac de praeteritis admissis veniam percepisse cognoscat, cum nequaquam cor suum eorundem vitiorum illecebris senserit vel imaginatione perstringi” (Collationes, 20, 5, M.L. 49, 1154).

Gennadius tradit, ad mentem Cassiani, *celebrem satisfactionis definitionem*, quae, Augustino tributa, a doctoribus medii aevi suscepta est et commentariis exornata: “Satisfactio poenitentiae est, causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere” (De eccles. dogmat., c. 54, M.L. 58, 994). Praeterea scribit: “Quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt, hortor prius *publica poenitentia satisfacere*, et ita sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad iudicium et condemnationem sui eucharistiam percipere. Sed et *secreta satisfactione solvi* mortalia crimina non

negamus, sed mutato prius saeculari habitu, et confesso religionis studio per vitae correctionem, et jugi imo perpetuo luctu miserante Deo veniam consequatur: ita duntaxat ut contraria pro his quae poenitet agat, et eucharistiam omnibus dominicis diebus supplex et submissus usque ad mortem percipiat” (ibid., c. 53, M.L. 58, 994).

Leo I: “Christus . . . hanc praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent, et eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent” (Epist. 108, 2, Denz. 146).

Gregorius M.: “Qui se illicita meminit commisisse, a quibusdam licitis studeat abstinere, quatenus *per hoc conditori suo satisfaciat*” (In Evang., hom. 34, 16, M.L. 76, 1256). “Nec qui contumelias irrogat, si solummodo tacuerit, satisfacit, cum profecto necesse sit ut verba praemissa superbiae verbis subjectae humilitatis impugnet. Ita et cum Deo deliquimus, *nequaquam satisfacimus si ab iniquitate cessamus*, nisi voluptates quoque quas dileximus e contrario apposis lamentis insequamur” (Reg. past., 3, 30, M.L. 77, 111).

DOCTORES MEDII AEVI, doctrinam Patrum colligentes, loquuntur de satisfactione in distincto duplici sensu, scilicet prout identificatur generaliter cum ipsa poenitentia et prout respicit particulariter solam poenam temporalem debitam pro peccato ac ita distinguitur a contritione et confessione tanquam tertia pars eorum quae in sacramento requiruntur. Sic completur plena evolutio seu determinatio conceptus satisfactionis et communiter exhibetur trinomium illud: “*Contritio cordis, confessio oris, satisfactio operis*”.

Hujus trinomii origo invenitur apud *Pseudo-Gregorium M.*, In 1 Reg., 1. 6, 33: “Tria quippe in unoquoque considerata sunt veraciter poenitente, videlicet, conversio mentis, confessio oris, et vindicta peccati. . . Vindicta, quasi medicina necessaria est; ut apostema reatus, quod conversione compungitur, confitendo purgetur, afflictionisque medicina sanetur” (M.L. 79, 439).

Illud apte exprimit *Radulphus Ardens* (saec. 11 vel 12): “Actio poenitentiae fit in corde, ore et opere: corde per contritionem, ore per confessionem, opere per satisfactionem” (Hom. 1, 40, M.L. 155, 1810; cf. Hom. 64, ibid., 1900); illudque referunt communiter saec. 12 doctores, uti *Petrus Damianus* (Serm. 69) et *Gratianus* (in Decreto); illud *Petrus Lombardus* inserit suis Sententiis, in quibus dici potest compleri essentialis evolutio conceptus satisfactionis, mox scientifice perficiendi ac determinandi a S. *Thoma*.¹

¹ S. Thomas illo trinomio utitur in 3 p., q. 90, a. 2, ad 4: “Licet peccatum perficiatur in consensu cordis, ad perfectionem tamen poenitentiae requiritur et contritio cordis, et confessio oris, et satisfactio operis.”

De *satisfactione genericc accepta* pro Poenitentia, et ita accepta praecipue pro satisfactione pro culpa, haec habet *Magister Sententiarum*: “Ex praemissis [inter alia refert praedictam definitionem Gennadii] perspicua fit notitia verae poenitentiae vel satisfactionis. Illa enim vera est poenitentia, quae peccatum abolet; quod illa sola facit, quae scelus corrigit, quae odium commissi criminis et committendi cum desiderio satisfaciendi affert” (Sent., l. 4, dist. 15, n. 7, M.L. 192, 877).

De satisfactione vero particulariter accepta pro sola *satisfactione pro poena temporali*, scribit: “In perfectione autem poenitentiae tria observanda sunt, scilicet compunctio cordis, confessio oris, satisfactio operis. . . [Triplici generi peccatorum, i.e. cordis, oris et operis] triplici remedio occurritur, contritione, confessione, satisfactione. Compunctio nobis commendatur ibi, Joel, 2: ‘Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra’. Confessio, ibi, Prover. 18: ‘Justus, in principio sermonis accusator est sui’. . . Satisfactio a Joanne praecipitur ubi ait, Matth. 3, et Luc. 3: ‘Facite fructus dignos poenitentiae’, scilicet, ut secundum qualitatem et quantitatem culpaе, sit qualitas et quantitas poenae” (Sent., l. 4, dist. 16, n. 1, M.L. 192, 877; cf. dist. 15, passim).

JUXTA UTRUMQUE IGITUR CONCEPTUM, QUEM SATISFACTIO COMPLECTITUR AD MENTEM TOTIUS TRADITIONIS, SCILICET COMPENSATIONEM PRO CULPA ET COMPENSATIONEM PRO POENA TEMPORALI, CONFICITUR GEMINA DEFINITIO ASSIGNATA IN TEXTU ARTICULI, CUJUS CONVENIENTIA SIC OSTENDITUR:

PRIMO quidem, *convenientia ipsius distinctionis duarum satisfactionum duarumque definitionum*, fundatur in ipsa natura et effectum peccati quod est reparandum, vel debiti ex peccato secuti, cui est satisfaciendum. In mortali enim peccato, quod solum dicitur simpliciter peccatum et offensa Dei, duo inveniuntur: ipsa nempe ratio offensae, ex qua resultat in homine debitum sustinendi inimicitiam Dei, et ratio malitiae, in qua fundatur offensa, et ex qua resultat debitum sustinendi divinam vindictam seu poenam; in malitia autem duo inveniuntur: aversio a Deo, ex qua resultat debitum sustinendi poenam damni, quae est infinita et aeterna, et conversio ad creaturam, ex qua resultat debitum sustinendi poenam sensus, quae est simpliciter finita; conversio autem ad creaturam dupliciter considerari potest: ut est aversiva a Deo, et sic ex ea resultat debitum sustinendi poenam sensus aeternam, et ut est mere indebite conversiva ad creaturam, et sic ex ea resultat debitum sustinendi poenam temporalem.⁸

⁸Ut constabit ex inferius dicendis (in art. 53), haec poena temporalis est de facto poena Purgatorii. Ipsa sola per se debetur peccato veniali, quamvis per accidens convertatur in aeternam, ratione permanentiae peccati venialis, in eo qui moritur in statu peccati mor-

Proinde ex peccato *quadruplex oritur debitum* erga Deum quod possit et debeat compensari seu satisfactione evacuari; *primo*, debitum sustinendi inimicitiam Dei, quod compensatur per amicitiam seu per charitatem contentam in actu contritionis perfectae; *secundo*, debitum sustinendi poenam damni seu separationem a Deo, quod compensatur per eundem actum charitatis et contritionis, quatenus est conversivus et unitivus ad Deum; *tertio*, debitum sustinendi poenam sensus aeternam, quod compensatur per poenam actus contritionis, quatenus ita est conversivus ad Deum ut sit simul aversivus et divulsivus a creatura, veluti confringendo et puniendo duritiem cordis et voluntatis; *quarto*, debitum sustinendi poenam sensus temporalem, quod compensatur per directum actum aversionis et separationis a creatura, qui consistit vel in ipso actu contritionis,¹⁰ vel in qualibet voluntaria assumptione operis poenosi, qua a contraria delectatione, prius amplexa, animus divellitur et elongatur.¹⁰

Conspectus dictorum:

Culpa

ratio offensae (inde debitum inimicitiae)

ratio malitiae

aversio a Deo (inde poena damni)

Peccatum

conversio ad creaturam

ut aversiva a Deo (inde poena sensus aeterna)

ut mere indebite conversiva ad creaturam (inde poena sensus temporalis)

Poena

poena damni, infinita et aeterna (pro aversione a Deo)

poena sensus, simpliciter finita (pro conversione ad creaturam)

poena sensus aeterna (pro conversione ut aversiva a Deo)

poena sensus temporalis (pro conversione mere ut indebite conversiva ad creaturam)

Inde intelligitur *satisfactionem convenienter dupliciter definiri*, sive nempe juxta sensum plenum et generalem, prout importat omnem modum compensandi pro peccato, sive in sensu aliquo stricto et particulari, et quidem in ultimo sensu compensationis pro debito susti-

tal. Ipsa debetur etiam peccato mortali, abstrahendo ab hoc quod huic peccato debeatur eadem poena ut aeterna; quando remittitur mortale, poena temporalis qua talis non necessario remittitur, et hoc sensu dici potest cum S. *Thoma* quod poena aeterna commutatur in temporalem.

¹⁰ Unde actus contritionis est quadrupliciter satisfactivus. Recole quae diximus in art. 14 et 18 (tom. 1) de essentiali vi satisfactiva contritionis. 5. *Thomas, Suppi.*, q. 4, a. 3, ob. 3: "Satisfactio habet efficaciam ex vi contritionis"; ibid., in corp.: "Tertium [in contritione] est contritionis efficacia, quae est actus meritorius, et sacramentalis, et quodammodo satisfactivus." *Augustinus*, supra cit.: "Irascere cordi tuo, ut satisfacias Domino tuo". *Cone. Vasense*, supra cit.: "Satisfactoria compunctio".

¹⁰ Cf. 1-2, q. 87, a. 4; 2-2, q. 79, a. 4, ad 4; 3 p., q. 86, a. 4, corp, et ad 1; aliosque textus cit. infra in art. 53, p. 198-202; item ea quae ibidem dicuntur in p. 195-208.

nendi poenam temporalem, nam primus, secundus et tertius sensus important principalem ac essentialem compensationem, et, definito toto, maxime definitur principale, et praeterea tres illae compensationes fiunt per solum actum contritionis, dum ultima compensatio fit etiam per alia opera poenalia, ac ita peculiarem indolem sibi vindicat.

SECUNDO, convenientia et aptitudo ipsarum definitionum assignatarum patet ex eo quod utraque sit brevis et clara oratio, exprimens genus et differentiam specificam. In priori enim, verba “Voluntaria et aequalis compensatio” stant pro genere, ubi, quamvis vox “compensatio” sufficeret, tamen ad rei claritatem apponitur tum vox “voluntaria” ut explicite distinguatur satisfactio a quadam compensatione seu resarcitione quam Deus obtinet sive in animabus Purgatorii, mere tolerantibus poenam, sive in damnatis illi contrariantibus, tum vox “aequalis” ut explicite indicetur vera indoles compensationis prout pertinet ad lineam justitiae, cujus est aequalitatem restituere. Verba vero “Pro injuria Deo illata per peccatum” sunt specifica differentia, cum duplex Deo debeatur compensatio, altera pro acceptis beneficiis, quae fit per cultum ex virtute religionis, altera pro commissis offensis, quae fit per satisfactionem ex virtute Poenitentiae (Suppi., q. 13, a. 1).

Similiter in altera definitione “Voluntaria et aequalis compensatio” est genus; verba vero “Pro debito poenae temporalis, inducto per peccatum” est differentia specifica.

Observe autem cum S. *Thoma* quod compensatio pro peccato, ut sit vera compensatio ad aequalitatem, seu pertinens ad justitiam, debet peccatum respicere et reparare sub duplici ejus aspectu, seu tum ut praeteritum, tum ut futurum, nam justitia tendit non solum ad auferendam inaequalitatem sed etiam ad constitutam aequalitatem servandam. Unde ad satisfactionem pertinet tum reparare culpam praeteritam, quod pressius vocatur compensare et constituit primarium officium satisfactionis prout est *vindicativa*, tum praeservare a culpa futura quod fit per ablationem causarum inducentium ad peccatum et constituit extensivum officium satisfactionis prout est *medicinalis*, nam, juxta *Aristotelem*, *Ethic.*, l. 2, c. 3, “poenae medicinae sunt”. Hinc intelligitur non inepte apud antiquos satisfactionem saepe definiri per hoc secundum elementum medicinale quod supponit et complet primum. Non tamen inde proprie duplicatur definitio satisfactionis, quae debet esse una sicut ipsa rei essentia quam exprimit, neque etiam sequitur malam aut incompletam esse definitionem quam assignavimus, nam in verbis “aequalis compensatio” utrumque elementum satisfactionis sufficienter comprehenditur et ceteroquin unum elementum includit alterum, tamquam ejus causa vel effectus.

Ad rem S. *Thomas, Suppl., q. 12, a. 3*: “Justitia non ad hoc tantum tendit ut inaequalitatem praecedentem auferat, puniendo culpam praeteritam, sed etiam ut in futurum aequalitatem custodiat, quia, secundum Philosophum [Ethic., 1. 2, c. 3], ‘poenae medicinae sunt.’ Unde et satisfactio, quae est justitiae actus poenam inferentis, est medicina curans peccata praeterita, et praeservans a futuris. Et ideo quando homo homini satisfacit, et praeterita récompensât, et a futuris cavet. Et secundum hoc dupliciter potest satisfactio definiri: uno modo respectu culpae praeteritae, quam recompensando curat; et sic dicitur quod satisfactio est illatae injuriae recompensatio secundum justitiae aequalitatem; et in idem redit *definitio Anselmi*, qui dicit quod ‘satisfacere est honorem debitum Deo impendere,’ ut consideretur debitum ratione culpae commissae. Alio modo potest definiri, secundum quod praeservat a culpa futura; et sic definit eam hic Augustinus [potius *Gennadius*]. Praeservatio autem a morbo corporali fit per ablationem causarum quibus morbus consequi potest; eis enim ablatis, non potest morbus sequi. Sed in morbo spirituali non est ita, quia liberum arbitrium non cogitur; unde causis etiam praesentibus potest vitari, quamvis difficulter, et causis amotis potest incurri. Et ideo in satisfactionis definitione duo ponit, scilicet excisionem causarum quantum ad primum, et renitentiam liberi arbitrii ad ipsum peccatum, quantum ad secundum.”

Ibid., ad 4: “Augustinus [seu potius *Gennadius* supra citatus] definit satisfactionem, secundum quod fit Deo, cui secundum rei veritatem nihil subtrahi potest, quamvis peccator quantum in se est, aliquid subtrahat. Et ideo in satisfactione tali principaliter requiritur emendatio in futurum quam recompensatio praeteritorum; et propter hoc ex parte ista Augustinus [i.e. *Gennadius*] definivit satisfactionem. Nihilominus tamen ex cautela futurorum cognosci potest recompensatio praeteritorum, quae fit circa eadem converso modo. In praeterita enim respicientes, causas peccatorum propter peccata detestamur, a peccatis incipientes detestationis modum; sed in cautela a causis incipimus, ut causis subtractis, facilius peccata vitemus.”

NOTA 1. VARIAE DEFINITIONES SATISFACTIONIS APUD DOCTORES.

Juxta dicta in Conci, intelliges vel judices varias definitiones satisfactionis quae occurrunt apud theologos.

Ipsam *Cone. Trid.*, sess. 14, cap. 8, indirecte assignat definitionem secundum praedicta duo elementa, inquiens: “Habeant autem praeculis [sacerdotes], ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novae vitae custodiam et infirmitatis *medicamentum*, sed etiam ad

praeteritorum peccatorum *vindictam* et castigationem” (Denz. 905).

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 62-64, colligit varias doctorum definitiones, fere juxta articulum S. Thomae: “Satisfactionis nomen divinarum rerum Doctores ad declarandam eam compensationem usurparunt, quum homo pro peccatis commissis Deo aliquid persolvit. . . Nonnulli definierunt: ‘Satisfacere est Deo debitum honorem impendere’: quod autem nemo debitum honorem Deo possit tribuere, nisi qui peccata omnino vitare constituat, satis apparet: et: ‘Satisfacere est peccatorum causas excidere, et eorum suggestioni aditum non indulgere’. In quam sententiam alii senserunt, satisfactionem esse purificationem, qua eluitur, quicquid sordidum propter peccati maculam in anima resedit, atque a poenis tempore definitis, quibus tenebamur, absolvimur.”

Gennadius (saec. 5), quem sub nomine Augustini referunt doctores mediaevales, uti Petrus Lombardus et S. Thomas, hanc profert definitionem: “Satisfactio poenitentiae est, causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere” (De eccles. dogm., c. 54, inter opera Augustini, M.L. 58, 994). Hanc definitionem justificat S. Thomas in corpore articuli et ad 1. 2. 3. 4, supra cit. Ut patet, haec definitio explicite tradit non ipsum formale elementum satisfactionis, quod est compensatio, sed elementum quasi materiale et identicum, scilicet subtractionem causarum peccati, per quam fit vel completur compensatio; exhibet nempe solummodo medicinalem aspectum satisfactionis.

Anselmus: Satisfactio est solvere Deo honorem, ab eo ablatum per peccatum (“Debet omnis qui peccat, honorem, quem rapuit Deo, solvere; et haec est satisfactio”, Cur Deus homo, l. 1, c. 11, M.L. 158, 377). Haec est bona definitio satisfactionis sub praecipuo suo aspectu vindicativo. Eam explicat S. Thomas in corp. art. et ad 5 et 6. Magnificum commentum suae definitionis tradit Anselmus ibidem, cum ait: “Nec sufficit solummodo reddere quod ablatum est, sed pro contumelia illata plus debet reddere quam abstulit”.

S. *Thomas* breviter et apte satisfactionem, plene acceptam, definit: “Satisfactio est quaedam injuriae illatae recompensatio” (Suppi., q. 12, a. 2, ad 1). “Satisfactio est illatae injuriae recompensatio secundum justitiae aequalitatem” (ibid., a. 3). Unde in 3 p., q. 48, a. 2, S. Doctor, agens de satisfactione Christi, ait: “Ille proprie satisfacit pro offensa qui exhibet offenso id quod aeque vel magis diligit quam oderit offensam.” Ad tramitem hujus definitionis S. Doctor in textu nuper cit. explicat et justificat duas supradictas definitiones Gennadii et Anselmi.

Scotus: “Satisfactio uno modo accipitur generaliter, alio modo stricte

et proprie. . . Satisfactionis *generaliter sumptae* haec est ratio: 'Satisfactio est redditio voluntaria aequivalentis alias indebiti' [Intellige in casu: aequivalentis pro peccato]. . . De . . . satisfactione *stricte sumpta* . . . dico, quod satisfactio est operatio exterior laboriosa vel poenalis, voluntarie assumpta, ad puniendum peccatum commissum a se, et hoc ad placandum divinam offensam; vel est passio seu poena voluntarie tolerata in ordine praedicto. Isto modo accipitur satisfactio multo strictius et particularius, quam satisfactio primo modo, quia illa potuit consistere in actu poenalis passionis voluntariae interiori vel exteriori."¹¹

In prima definitione verbum "redditio" est ambiguum et a Scoto intentionaliter ponitur ad excludendum a satisfactione omnem aliam rationem quae non sit pura justitia, nominatim rationem amicitiae (de quo erit sermo in sequentibus articulis); verbum etiam "indebiti" est ambiguum, imo exprimit falsam sententiam Scoti nos non posse satisfacere per opera praecepta. Secunda definitio non solum est nimis diffusa, sed priori illo Scoti praeiudicio laborat; praeterea inepte excludit a satisfactione pro poena actus interiores, juxta peculiarem Scoti sententiam, suo loco impugnandam.

Joannes a S. Thoma: "Agimus de satisfactione injuriae factae Deo per peccatum; et sic definitur satisfactio, quod est recompensatio voluntaria aequivalentis pro aequivalenti" (In 3 p., q. 1, disp. 1, a. 1, n. 2), scilicet voluntaria recompensatio pro peccato secundum aequalitatem. Quae est optima definitio, quadrans cum ipsa S. Thomae definitione.

Gonet (cujus definitionem optimam dicunt et assumunt *Salmanticenses*): "[Satisfactio] sic potest describi: 'Satisfactio est voluntaria sui punitio ad compensandam injuriam Deo per peccatum illatam, eumque sic placandum, ut temporalem poenam remittat' " (Disp. 13, a. 1, n. 4). Haec definitio, quae a Gonet refertur ad solani satisfactionem pro poena temporali, sic reformari et abbreviari deberet: Voluntaria sui punitio ad compensandum pro poena temporali illata per peccatum.

Billuart: "Sic sumitur hic [satisfactio] pro compensatione injuriae Deo per peccatum illatae; et adhuc specialius pro compensatione poenae temporalis debitae ob injuriam Deo per peccatum illatam" (Diss. 9, a. 1). Apte definitur satisfactio utroque modo accepta. Minus apta, et potius materialis est, alia quam idem auctor subjungit definitio satisfactionis pro poena temporali, scilicet: "Solutio poenae temporalis peccato debitae per opera bona et poenalia, a confessario taxata, si nempe sit sacramentalis; vel sponte suscepta, si sit extrasacramentalis".

¹¹"In 4 Sent., dist. 15, q. 1, § Respondeo et § De secundo principali, Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 207.

Palmieri: “Haec [i.e. satisfactio pro poena temporali] est satisfactio proprie dicta, de qua loquuntur Theologi, cum de satisfactione in hoc Tractatu disputant. Definitur . . . ‘Compensatio poenae temporalis debitae ob injuriam Deo per peccatum illatam’” (thes. 38). Haec est bona definitio satisfactionis pro poena.

Pesch: “Definiri potest satisfactio: Voluntaria perpessio poenae temporalis ad reparandam iniuriam Deo per peccatum illatam” (n. 228). Melius diceretur: ad compensandum pro poena temporali illata per peccatum.

Galtier: “Satisfactio pro peccato intelligitur reparatio peccati, seu actio ex cuius valore compensative obtineatur peccati dimissio et condonatio” (n. 469). Haec est magis definitio per causam finalem (reparationem et condonationem peccati) quam per formalem (compensationem).

Diekamp satisfactionem plene acceptam definit: “Pro offensa Deo illata justam recompensationem praestare”; satisfactionem vero pro poena definit: “Poenas temporales, quas quis propter offensam Dei meruit, per opera bona a confessario imposita [ubi nempe agitur de satisfactione sacramentali] expiare” (§ 50). Prima est bona definitio; altera est materialis descriptio.

Lcrcher: “Satisfactio hic intelligitur voluntaria susceptio poenae a confessario impositae [ubi agatur de satisfactione sacramentali] ad reparandam injuriam peccato Deo illatam et ad redimendas poenas temporales post remissa peccata lege divina adhuc luendas” (n. 470). Haec est diffusior descriptio; praeterea, conceptus compensationis non proponitur in recto nec explicite.

Hervé: “Satisfactio in genere est voluntaria perpessio poenae ad compensandam injuriam Deo illatam et ad redimendam poenam temporalem, etiam remisso peccato, ordinarie debitam” (n. 302). Est diffusa descriptio. Si in ea revera agitur de satisfactione in genere, seu in sensu pleno, absque necessitate fit mentio poenae temporalis. Praeterea, conceptus compensationis ponendus esset in recto et pro genere.

NOTA 2. DIVISIO SATISFACTIONIS.

Attentis tum dictis in praesenti articulo tum dicendis in sequentibus, quatuor praecipue assignari possunt satisfactionis divisiones, quarum secunda est specifica et formalis.^{1*}

PRIMA DIVISIO accipitur *ex communibus*, seu ex his quae conveniunt satisfactioni sub ratione virtutis in genere, et ita ipsa dispesci-

^{1*} “Agitur autem hic de divisione ipsius satisfactionis, non vero de divisione operis satisfactorii, seu materiae satisfactionis, de qua erit sermo infra in art. 67, ubi de jejuniis, eleemosynis et oratione.

tur in *materiale* et *formalem*. Satisfactio materialis est omnis actus virtuosus, sive internus sive externus, pertinens secundum se et elicitive ad quamlibet virtutem, qui potest dirigi ad finem satisfactionis et informari ab intentione satisfaciendi, uti oratio, jejunium, eleemosyna, odium peccati, amor Dei; satisfactio vero formalis est ipse actus satisfaciendi, seu ipsa intentio satisfaciendi quae informat et dirigit ceteras actiones (cf. Suppi., q. 12, a. 1, cit. in art. seq., p. 26).

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Distinguunt communiter Theologi duplicem satisfactionem: aliam materiale, quae consistit in operibus, aut rebus, quibus fit recompensatio, utputa in jejunio, oratione; et aliam formalem quae consistit in actu expresso, sive intentione faciendi compensationem. Unde satisfactio materialis ad plurimos actus se extendit, omnes videlicet, qui offensum pacare possunt, et offensam ipsi irrogatam delere: quamvis eorum quilibet habeat diversum munus, et respiciat aliud proprium, atque specialius objectum. Satisfactio vero formalis importat determinatam speciem actus, in eo sitam, quod per se primo intendat recompensare, et ad hunc finem sibi specialem, et proprium ordinet tam se, quam alias operationes. Frequens enim est, quod actus unius virtutis opera aliarum virtutum dirigat ad finem sibi proprium, imperetque ex speciali motivo, ut agentes de imperio charitatis explicuimus tract. 19, disp. 7, dub. 3. Unde videmus duplicem obedientiam distingui: aliam materiale, quae exercetur per omnia virtutum opera imperata a superiori; licet habeant specialiores rationes: aliam formalem, quae obedire superiori per se primo intendit, et ad hunc finem ordinat aliarum virtutum actus.”¹³

“Licet utraque [satisfactio] actus virtutis sit, ut ex D. Thom, in praesenti, quaest. 12, art. 1, in corpore videre licet; ubi postquam statuit: ‘Quod aliquis actus dicitur esse actus virtutis dupliciter: uno modo materialiter: alio modo dicitur actus aliquis esse actus virtutis formaliter: concludit: Constat quod satisfactio etiam formaliter est actus virtutis.’ Ubi per ly *Etiam* formaliter satis innuit, satisfactionem materialiter acceptam rationem actus virtutis obtinere. Ceterum hujusmodi materialis satisfactio nullam virtutem peculiarem sibi vindicat, sed per omnes divagatur, et indifferenter a charitate, Religione, misericordia, abstinencia, et aliis virtutibus elicitur. Satisfactio autem formalis petit elici ab speciali virtute, quae in nobis dicitur poenitentia, cujus est actus, quae quidem poenitentiae virtus inter partes justitiae non subjectivas, sed potentiales communiter recensetur, ut ex citato loco supponimus, et ex D. Thoma in praesenti, art. 2, in corpore, ubi postquam statuit hanc satisfactionem esse actum specialis virtutis, nempe, justitiae, concludit: ‘Et per hoc constat, quod satisfactio, quae aequalitatem respectu offensae praecedentis in satisfaciente importat, opus justitiae est quantum ad illam partem [potentialem justitiae], quae poenitentia dicitur.’”¹⁴

SECUNDA DIVISIO accipitur ex propriis, et quidem *ex parte formae*, seu compensationis, et ita satisfactio dividitur in *improprie dictam et proprie dictam* (seu insufficientem et sufficientem), haec autem in *imperfectam et perfectam* (seu de congruo et de condigno), et haec iterum in *perfectam ex parte solius materiae et perfectam etiam ex parte formae* (seu in mere condignam et condignam ex toto rigore justitiae).¹⁵

¹³ De Incarnatione, disp. 1, dub. 9, n. 249, Curs. Theol., t. 13, Parisiis, 1878, p. 195.

¹⁴ De Poenitentia, disp. 10, n. 2, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 582.

¹⁵ Si attendatur satisfactio in genere, prout convenit etiam naturali satisfactioni inter

Satisfactio improprie dicta seu insufficiens est quaedam redditio in qua nullatenus servatur aequalitas rei praestitae cum debito solvendo, ac ideo non meretur proprium nomen satisfactionis seu compensationis (a quibusdam vocatur de congruo improprie dicto). Satisfactio proprie dicta seu sufficiens est redditio ad aequalitatem, sive haec aequalitas sit in ipsa re quae praestatur, ut si detur centum pro centum quod debetur, sive compleatur per beneplacitum creditoris acceptantis minus quam debetur, ut si detur quinquaginta pro centum. In priori casu satisfactio est perfecta seu condigna, in altero imperfecta. Praeterea, adhuc in priori casu satisfactio potest esse non undequaque perfecta, seu perfecta ex parte materiae et imperfecta ex parte formae, si nempe deest aliqua ex quatuor conditionibus requisitis in persona ad hoc ut habeatur propria et rigorosa forma iustitiae, scilicet primo, quod materia compensationis sit ex bonis propriis debitoris nec ullo modo pertineat ad creditorem, secundo, quod non sit alio titulo debita, tertio, quod habeatur perfecta alteritas inter creditorem et debitorem, quarto, quod creditor teneatur compensationem acceptare. Si autem hae omnes conditiones inveniuntur una cum aequalitate materiae compensationis, satisfactio est undequaque perfecta et condigna, atque dici solet condigna ex toto rigore iustitiae, quia propria et rigorosa ratio iustitiae, cuius est aequalitatem in omnibus respicere, non solum attendit valorem materiae sed etiam conditiones personae.

Ut constabit ex dicendis in art. 61, homo in statu peccati mortalis nequit exhibere Deo proprie dictam satisfactionem, cum status gratiae sit conditio et fundamentum satisfactionis. Homo contritus satisfacit pro peccato per ipsum actum contritionis (juxta dicta in art. 14. tom. 1, p. 370-374), satisfactione proprie dicta sed imperfecta, cuius nempe aequalitas completur per acceptationem Dei. Homo justus ex viribus gratiae satisfacit pro peccato veniali et pro poena temporali satisfactione perfecta seu condigna, sed non de toto rigore iustitiae. Solus Christus, utpote homo-Deus, satisfacit, tam pro peccato, quam pro poena aliorum, de condigno et de toto rigore iustitiae.

Ad rem 5. *THOMAS*, 3 p., q. 1, a. 2, ad 2: “Aliqua satisfactio potest dici sufficiens dupliciter. *Uno modo*, perfecte: quia est condigna per quandam adaequationem ad recompensationem commissae culpae. Et sic hominis puri satisfactio sufficiens esse non potuit: quia tota natura humana erat per peccatum corrupta:

homines, oportet rectius subdividere utrumque membrum “imperfecta” et “perfecta” in “ex parte materiae” et “ex parte formae” (cf. verba *Joannis a S. Thoma*, mox citanda); nam inter homines potest fieri ut praestetur materia secundum se inadacquata, a persona in qua verificantur omnes conditiones strictae iustitiae. In satisfactione vero pro offensa Dei id contingere non potest, quia ex una parte in solo Christo verificantur conditiones strictae iustitiae et ex alia parte omnis materia compensationis quam praebet Christus, nequit esse inadacquata debito nostri peccati, cum sit necessario infiniti valoris et dignitatis, imo superet in comparatione ipsam infinitatem peccati.

nec bonum alicujus personae, vel etiam plurium, poterat per aequiparantiam totius naturae detrimentum recompensare. Tum etiam quia peccatum contra Deum commissum quandam infinitatem habet ex infinitate divinae maiestatis: tanto enim offensa est gravior, quanto maior est ille in quem delinquitur. Unde oportuit, ad condignam satisfactionem, ut actio satisfactionis haberet efficaciam infinitam, ut puta Dei et hominis existens. *Alio modo* potest dici satisfactio sufficiens imperfecte: scilicet secundum acceptationem eius qui est ea contentus, quamvis non sit condigna. Et hoc modo satisfactio puri hominis est sufficiens. Et quia omne imperfectum praesupponit aliquid perfectum, a quo sustentetur, inde est quod omnis puri hominis satisfactio efficaciam habet a satisfactione Christi.”

JOANNES A S. THOMA: “Definitur satisfactio . . . recompensatio voluntaria aequivalentis pro aequivalenti. . . Ut autem recompensatio sit aequivalens, ex quo pendet, quod sit sufficiens, *attendenda sunt duo*, alterum est *materia*, seu pretium in quo fit recompensatio; alterum est *forma* justitiae, seu conditiones, ut ex rigore justitiae fiat; potest ergo perfectio, et imperfectio satisfactionis distinguere ex parte materiae, vel ex parte formae.

“Ex parte quidem materiae, perfectio, vel imperfectio attenditur penes valorem, seu adaequationem ad id pro quo fit recompensatio. Et quidem si valor ipse rei, seu materiae oblatae adaequet ex se in recompensatione debitum, vocatur *satisfactio perfecta*. Sicut si quis abstulit centum, et offert rem habentem pretium, seu valorem ipsorum centum, est satisfactio perfecta, ex parte rei oblatae. Si vero pretium, seu res oblata non habeat in se valorem adaequantem debitum, *satisfactio est imperfecta*; unde ut sit sufficiens, debet suppleri, quod deest ex acceptione, et gratia creditoris, quatenus illo modico pretio est contentus, reliquum remittens.

“Ex parte autem formae, seu modi justitiae attenditur etiam perfectio, vel imperfectio, si servantur, vel non servantur omnes conditiones requisitae ad specialem, et propriam justitiam, quae non solum attendit valorem materiae, sed etiam conditiones personarum. Numerantur autem a theologis praesertim Thomistis, Capreolo, Cajetano, Ferrariensi, aliisque extra scholam Thomistarum, *quinque conditiones* ad exactam, rigorosamque formam justitiae requisitae. *Prima* est, ut illa bona, seu materia ex qua fit compensatio, licet habeant valorem aequantem debitum, sint tamen propria ipsius debitoris, quia si aliena sunt, non recompensant: *secunda*, quod non solum sint propria quomodocumque, sed nullo modo sub dominio creditoris: *tertia*, quod non sint alio titulo debita: *quarta*, quod intercedat vera ratio ad alterum, et sint distinctae personae, creditor et debitor: *quinta*, quod creditor teneatur acceptare talem satisfactionem, ita quod aliam non possit exigere. . .

“Constat ergo ex dictis *duplicem esse satisfactionem perfectam, duplicem item imperfectam*. Perfecta ex parte materiae est, quae habet ex parte rei oblatae valorem sufficientem, et condignitatem ad debitum: imperfecta, quae non habet, sed indiget gratia creditoris, non quomodocumque, sed supplente valorem qui deest. Perfecta ex parte formae vocari solet *satisfactio ex toto rigore justitiae*, quae scilicet servat omnes conditiones justitiae rigorosae: imperfecta ex parte formae, quae eas non omnino servat, quamvis alias perfecta sit ex parte materiae, et valens in quo récompensât.”¹⁸

TERTIA DIVISIO accipitur *ex parte objecti*, seu peccati ejusque sequelae, et ita satisfactio dividitur in eam quae respicit *rationem offensae*, necnon debitum poenae aeternae ab ea ratione inseparabile, et eam quae respicit *poenam temporalem*, juxta dicta superius, in p. 13 sq.

QUARTA DIVISIO accipitur *ex parte modi*, seu ex relatione ad

“De Incarnatione, disp. 1, a. 1, n. 2-S, Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 2 sq.

sacramentum Poenitentiae ex quo satisfactio accipit etiam vim ex opere operato, et ita ipsa dispescitur in *sacramentalem et extrasacramentalem*. Nec ista divisio est propria satisfactionis pro poena temporali, ut quidam putare videntur, sed convenit etiam satisfactioni pro ratione offensae in peccato, nam contritio, per quam haec satisfactio praestatur, est etiam pars sacramenti, imo pars essentialis ac praecipua, dum satisfactio pro poena temporali est tantum pars integralis. Nihilominus, ex usu doctorum, cum est sermo de sacramentali satisfactione, intelligitur satisfactio pro poena, nisi aliud explicite addatur.

Praedictae quatuor divisiones sic schematicè resumi possunt:

1. Satisfactio *materialis* (a materia virtutis): Omnis actus cujuslibet virtutis, bonus ac poenosus, quatenus ad satisfaciendum ordinabilis.
Satisfactio *formalis* (a forma virtutis): Ipse actus seu intentio satisfaciendi, qui est proprius virtutis Poenitentiae.
2. *Improprie dicta*, seu insufficiens, seu, juxta aliquos, de congruo improprie dicto (nulla ratione attingens aequalitatem): Actus virtuosus ac poenosus in peccatore.
Proprie dicta, seu sufficiens (attingens quomodolibet aequalitatem):
    Imperfecta, seu de congruo (attingens nempe aequalitatem non ex solo valore rei, sed ex adjuncta creditoris acceptatione): Actus contritionis justificantis.
    Perfecta, seu de condigno (attingens nempe aequalitatem ex proprio rei valore):
        Ex parte solius materiae (cum nempe deest aliqua ex conditionibus, requisitis in persona a stricta forma justitiae): Satisfactio hominis justi pro poena temporali, peccato debita.
        Ex parte etiam formae (cum nempe adsunt praedictae conditiones): Sola satisfactio Christi.

Satisfactio *pro offensa* peccati, necnon pro poena aeterna: Actus contritionis.

Satisfactio *pro poena temporali*: Omnis actus virtuosus ac poenosus in justo.

4. Satisfactio *extrasacramentalis*: Actus perfectae contritionis, necnon privata susceptio operis poenalis ex intentione satisfaciendi pro poena temporali peccato debita.

Satisfactio *sacramentalis*:

Pars essentialis sacramenti: Actus contritionis et intentio exequendi opus poenosum a confessario impositum.

Pars integralis sacramenti: Ipsa exeeutio ejusdem poenosi operis.

NOTA 3. COMPARATIO INTER SATISFACTIONEM, MERITUM ET SATISPASSIONEM.

Meritum est qualitas actus boni, habens proportionem ad praemium et fundans jus ad illud. Convenit cum satisfactione quatenus importat aliquam aequalitatem seu proportionem et fundat aliquod jus inter Deum et hominem; differt vero quia non est compensatio sed potius exigit compensationem ab alio; nec est actio, sicut satisfactio, sed qualitas actus; nec refertur ad malum auferendum sed ad bonum

obtinendum; nec solvit debitum, sed debitum inducit, fundando jus. Et haec satis; nam de generali comparatione inter meritum et satisfactionem erit sermo in peculiari articulo (art. 68), ad finem totius discursus de satisfactione in genere.

Satispassio (a satis pati) deficit a ratione satisfactionis (a satis facere) ex parte elementi voluntarii; dicit enim veluti passivam expiationem poenae, dum satisfactio dicit activam expiationem seu voluntariam *assumptionem* poenae. Dupliciter autem expiatio poenae potest deficere a voluntaria ejus assumptione, vel nempe quia est absolute involuntaria, seu fit cum contrario renisu voluntatis, vel quia fit cum voluntate mere tolerante et supportante poenam, ut medium sine quo non possit aliquod bonum attingi. Primo modo, satispatiuntur damnati in inferno, et tunc vox satispassionis significat pati satis ad meritum, seu tantum pati quantum quis meretur; alio modo, satispatiuntur animae Purgatorii, et tunc vox satispassionis significat pati satis ad remissionem, seu tantum pati quantum sufficit ut quis a poena liberetur. Unde *tripliciter satispassio sumi potest*, et de facto sumitur apud auctores, praesertim antiquiores, scilicet vel generice pro qualibet expiatione poenae cui desit positiva voluntas poenam assumendi, et sic indifferenter dicitur de inferno et Purgatorio, vel determinate pro expiatione cum contraria voluntate prout solvitur in inferno, vel pro expiatione cum voluntate mere supportante prout solvitur in Purgatorio.¹⁷

Haec ultima acceptio est longe communior, saltem apud modernos, ac praestat ea uti eamque firmare, ne fiant confusiones in disputando. S. *Thomas* satispassionem Purgatorii vocat “laborem passionis, ad purgandum” (In 4 Sent., dist. 21, q. 1, a. 1, q. 1, ad 1) et “largo modo dictam satisfactionem” (Suppi., q. 4, a. 3, ad 3). Generice expiationem cui desit actio voluntaria, ut rei sustinentis vindictam iudicis, S. Doctor vocat passionem ad satisfaciendum, inquiens: “Ille in quem iudex vindictam exercet, se habet ut patiens ad satisfactionem, non ut agens” (Suppi., q. 12, a. 1, ad 2), quod potest intelligi tam de Purgatorio quam de inferno. Alibi S. Doctor eandem expiationem appellat “poenam non satisfactoriam sed purgatoriam”: “Si autem [homo] a se hanc poenam non exigit, quum ea quae divinae providentiae subjacent inordinata remanere non possint, haec poena infligetur ei a Deo; nec talis poena satisfactoria dicetur, quum non fuerit ex electione patientis, sed dicetur purgatoria, quia alio puniente quasi purgabitur, dum quid-

¹⁷ *Salnianticenses* v.g. dividunt satisfactionem in proprie dictam (quae fit a viatore) et improprie dictam (quae fit in Purgatorio); item dividunt satispassionem in proprie dictam (quae fit in inferno, vel generaliter quae fit cum contraria voluntate) et improprie dictam (quae fit in Purgatorio); inde passio Purgatorii esset simul improprie dicta satisfactio et improprie dicta satispassio.

quid inordinatum fuit in eo ad debitum ordinem reducetur” (C. *Gent.* 3, 159; cf. 1-2, q. 87, a. 6, cit. in p. 198 sq.).

ART. 47. Utrum Satisfactio Sit Actus Elicitus Virtutis Poenitentiae (Suppi., q. 12, a. 1 et 2).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de satisfactione theologica, seu pro peccato, non vero de satisfactione inter homines, quae manifesto pertinet ad proprie dictam virtutem iustitiae, quando fit ad aequalitatem. Item agitur de nostra satisfactione, seu hominis puri, nam satisfactio Christi pro nostris peccatis fuit actus proprie dictae iustitiae commutativae. Quae autem hic dicuntur de satisfactione secundum se, valent etiam de satisfactione sacramentali, nam haec nihil aliud est quam eadem satisfactio prout, imposita a sacerdote et acceptata a poenitente, consequitur novam vim compensativam ex opere operato, ut suo loco dicetur.

Duo quaeruntur: 1. An satisfactio sit actus elicitus ab aliqua virtute; 2. An sit actus ipsius virtutis Poenitentiae. Eandem autem quaestionem egimus de confessione sacramentali in art. 35 (tom. 2, p. 345-348) et breviter tetigimus in art. 13 (tom. 1, p. 356).

CONCLUSIO

Conclusio 1. Satisfactio est actus virtutis, et quidem non imperatus, sed elicitus.

Probatur.

Ad hoc ut aliquid sit actus virtutis duo in eo requiruntur ac sufficient, scilicet ratio laudabilitatis et ratio medii. Utrumque autem invenitur in actu satisfactionis pro peccato, tam pro culpa quam pro poena; nam ex una parte laudabile seu rationabile est compensare utrumque debitum exortum ex peccato, cum ex ipsa natura rei debitum compensationem appellet, et ex alia parte satisfactio importat medium in sua propria ratione, eo quod compensatio sit quaedam aequalitas ac proinde quoddam medium inter excessum et defectum.

Ex quo etiam sequitur satisfactionem non esse actum imperatum, seu actum materiale qui ab aliqua virtute dirigatur ad proprium finem et ad rationem sui medii trahatur, sed *actum elicited*, seu formalem, alicujus virtutis, cum in se ipsa habeat rationem medii, vel si placet medium rationis, quod est ipsum formale objectum virtutis in genere (cf. q. 7, a. 2, cit. in art. 35, tom. 2, p. 345 sq.).

Ad rem S. *Thomas, a. 1*: “Aliquis actus dicitur esse actus virtutis dupliciter; uno modo materialiter, et sic quilibet actus qui malitiam non habet implicitam vel defectum debitae circumstantiae, actus virtutis dici potest; quia quolibet tali actu potest uti virtus in suum finem; sicut est ambulare, loqui, et hujusmodi. Alio modo dicitur actus aliquis esse actus virtutis formaliter, quia ipse in suo nomine formam et rationem virtutis implicitam habet; sicut fortiter sustinere dicitur actus fortitudinis. Formale autem cujuslibet virtutis moralis est ratio medii. Unde omnis actus qui rationem medii importat, actus virtutis formaliter dicitur. Et quia aequalitas medium est, quod suo nomine satisfactio importat (non enim dicitur aliquid satisfieri nisi secundum proportionem aequalitatis ad aliquid), constat quod satisfactio etiam formaliter est actus virtutis.”

Conclusio 2. Satisfactio est actus ipsius virtutis Poenitentiae.

Probatur 1. Nam, ut dictum est in superioribus, Poenitentia est virtus inclinans ad satisfaciendum pro offensa Deo illata per peccatum (cf. art. 14, in tom. 1, p. 382), imo eius specificum objectum est formalissime loquendo ipsa ratio satisfactionis pro peccato (cf. *ibid.*, p. 367) et ejus specificus actus est contritio quae est eminenter satisfactiva pro peccato, imo quae sola est satisfactiva pro ipsa ratione reatus culpaе (cf. *ibid.*, p. 364-367. 369). Ergo quicumque actus, habens rationem satisfactionis, est necessario actus Poenitentiae, et si eam rationem habet ex seipso ab intrinseco, est actus elicited Poenitentiae. Directe autem et formaliter eam rationem habent duo actus: primo et principaliter actus contritionis perfectae, quo satisfit pro peccato quoad principalem reatum culpaе, secundo et consequenter actus quo intendimus satisfacere pro peccato quoad secundarium reatum poenae temporalis.

Probatur 2. Satisfactio, cum sit compensatio secundum quandam aequalitatem, pertinet ad ordinem virtutis justitiae (cujus est aequalitatem respicere), et quidem commutativae, habens etiam quandam rationem justitiae vindicativae. Nequit tamen pertinere ad ipsum genus justitiae, ita ut sit actus alicujus virtutis quae est pars subjectiva justitiae seu aliqua species justitiae, nam nequit compensare pro peccato ad strictam et perfectam aequalitatem. Ergo pertinet ad aliquam virtutem, quae est pars potentialis justitiae. Haec autem virtus non est alia quam ipsa Poenitentia, quae, ut explicatum est in art. 12 (in torn. 1), una cum religione dividit campum aliqualis illius justitiae quam homo solvere potest Deo, reddendo debitum pro beneficiis, ope actuum cultus, vel compensando debitum offensae, ope actuum satisfactionis.

Ad rem S. *Thomas, a. 2*: “Secundum Philosophum [Ethic., l. 5, c. 3 et 4], medium justitiae accipitur secundum adaequationem rei ad rem in proportionalitate aliqua. Unde cum talem adaequationem ipsum nomen satisfactionis importet, quia hoc adverbium ‘satis’ aequalitatem proportionis designat, constat quod *satisfactio formaliter justitiae actus est*. Sed justitiae actus, secundum Philosophum [Ethic., l. 5, c. 5, n. 17], est vel sui ad alterum, ut quando aliquis reddit alteri quod ei debet; vel alterius ad alterum, sicut quando iudex facit justitiam inter duos. Quando autem est actus justitiae sui ad alterum, aequalitas in ipso faciente constituitur; quando autem alterius ad alterum, aequalitas constituitur in justum passo. Et quia satisfactio aequalitatem in ipso faciente exprimit, ideo dicit actum justitiae, qui est sui ad alterum [i.e. commutativae], proprie loquendo. Sed sui ad alterum potest aliquis facere justitiam vel in actionibus et passionibus, vel in rebus exterioribus; sicut etiam injuria fit alteri vel subtrahendo res. vel per aliquam actionem laedendo. Et quia usus rerum exteriorum est dare, ideo actus justitiae, secundum quod aequalitatem in rebus exterioribus constituit, proprie dicit hoc quod est *reddere*; sed satisfacere manifeste aequalitatem in actionibus demonstrat, quamvis quandoque unum pro alio ponatur. Et quia adaequatio non est nisi inaequalium, ideo satisfactio inaequalitatem actionum praesupponit, quae quidem offensam constituit; et ideo habet respectum ad offensam praecedentem.

“Nulla autem pars justitiae respicit offensam praecedentem, nisi *justitia vindicative*, quae aequalitatem constituit in eo qui justum patitur, indifferenter; sive sit patiens idem quod agens (ut quando aliquis sibi ipsi poenam infert); sive non sit idem quod agens, ut quando iudex alium punit, ad utrumque vindicativa justitia se habente. Similiter et *poenitentia*, quae aequalitatem tantum in faciente importat, quia ipsemet poenitens poenam tenet, ut sic *quodammodo poenitentia vindicativae justitiae species sit*. Et per hoc constat quod satisfactio, quae aequalitatem respectu offensae praecedentis in faciente importat, opus justitiae est quantum ad illam partem [potentialem justitiae] quae poenitentia dicitur.”

RESPONSIO

Obj. 1. Omnis actus virtutis est meritorius. Atqui actus satisfactionis non est meritorius, quia meritorium dicitur quod libere suscipitur, satisfactio vero est aliquid debitum. Ergo satisfactio non est actus virtutis.

Rcsp. *Cone, mai.*; *neg. min.*, ad cujus prob, dicimus quod satisfactio, quae est debita, accipit rationem liberi et meritorii, si voluntarie sustinetur a subjecto.

Ad rem S. *Thomas, a. 1, ad 1*: “Quamvis satisfacere in se sit debitum, tamen inquantum satisfaciens voluntarie hoc opus exequitur, rationem gratuiti accipit ex parte operantis, et sic operans facit de necessitate virtutem; ex hoc enim debitum diminuere habet meritum, quod necessitatem importat, quae voluntati contrariatur; unde si voluntas necessitati consentiat, ratio meriti non tolletur.”

Obj. 2. Omnis actus virtutis est voluntarius. Atqui actus satisfactionis potest esse involuntarius, ut cum a iudice imponitur reo invito. Ergo satisfactio non est actus virtutis.

Resp. *Cone, mai.; neg. min.*: In casu iudicis punientis invitum, non habetur actus satisfactionis ex parte rei, qui se habet ut patiens non ut agens, ac proinde patitur vel satispatitur, non satisfacit, sed tantum ex parte iudicis, eo sensu quod hic ponit actum iustitiae vindicativae, exigendo id quod esset proprie actus satisfactionis si libere poneretur vel acceptaretur a reo.

Ad rem S. *Thomas, a. 1, ad 2*: “Actus virtutis non requirit voluntarium in eo qui patitur, sed in eo qui facit, quia illius actus est. Et ideo cum ille in quem iudex vindictam exercet, se habeat ut patiens ad satisfactionem, non ut agens, non oportet quod in eo voluntaria sit satisfactio, sed in iudice faciente.”

Obj. 3. Satisfactio est actus exterior. Atqui actus elicited a virtute non est actus exterior, sed interior, cum virtus essentialiter consistat in electione, juxta illud *Aristotelis* “In virtute moris principale est electio” (*Ethic.*, l. 8, c. 13). Ergo satisfactio non est actus elicited virtutis, sed imperatus.

Resp. *Dist. mai.*: Satisfactio pro offensa peccati seu pro reatu culpae, quae consistit in ipso actu contritionis, est actus exterior, *nego*; satisfactio pro reatu poenae temporalis, est actus exterior, *subdist.*: semper ac necessario, *nego*; saepe, *subdist.*: est actus externus, determinans tamen et specificans actum internae electionis, *concedo*, est actus mere externus, *nego*. *Contradist. min.*: Actus elicited a virtute nequit esse actus mere exterior, *concedo*; nequit esse actus exterior, quatenus determinans et specificans actum interioris electionis, *nego*. *Neg. cons.*

Ad rem S. *Thomas, a. 1, ad 3*: “Principale in virtute potest accipi dupliciter; uno modo principale in ipsa accipi potest, inquantum est virtus, et sic ea quae ad rationem ejus pertinent, vel magis ei propinqua sunt, principaliora sunt in virtute, et sic electio et interiores actus in virtute, inquantum virtus est, principaliores sunt; alio modo potest

accipi principale in virtute, inquantum est talis virtus; et sic principalius in ipsa est illud ex quo determinationem accipit actus interior, qui in aliquibus virtutibus determinatur per actus exteriores, quia electio, quae est communis omnibus virtutibus, ex hoc quod est electio talis actus, efficitur propria hujus virtutis. Et sic actus exteriores in aliquibus virtutibus sunt principaliores, et ita etiam est in satisfactione.”

Obj. 4. Externa satisfactio pro poena temporali est actus elicitus a facultatibus exterioribus. Ergo saltem haec satisfactio non est actus elicitus a virtute Poenitentiae quae residet in voluntate.

Resp. Jam satisfactum est supra, ubi de confessione, art. 35, tom. 2, p. 347 sq.

Obj. 5. Satisfactio, maxime quae solvitur pro poena temporali, versatur circa passiones reprimendas, quibus incitamur ad peccatum. Justitia vero non est circa passiones, sed circa operationes, ut dictum est in art. 12, tom. 1, p. 327. Ergo satisfactio non pertinet ad justitiam seu Poenitentiam.

Resp. Satisfactio illa primo et per se est electio repressionis passionum, quatenus per hanc repressionem fit compensatio pro poena peccati, et sic est immediate circa operationem repressivam passionum. Ceterum, ex eadem intentione compensativa, satisfactio mediate tendit etiam ad regulandas passiones, inquantum sunt causae operationum, seu peccatorum, et ita etiam in hoc manet intra limites proprii objecti justitiae, quod est regulare operationes.

Ad rem 5. *Thomas, a. 2, ad 2*: “Quamvis justitia sit principaliter circa operationes, tamen etiam ex consequenti est circa passiones, inquantum sunt operationum causae. Quare sicut justitia cohibet iram, ne alteri laesionem injuste inferat, et concupiscentiam, ne ad alienum thorum accedat, sic etiam satisfactio potest peccatorum causas excidere.”

Obj. 6. Finis satisfactionis est reconciliatio, seu restauratio amicitiae. Ergo satisfactio est actus charitatis, et non justitiae seu Poenitentiae.

Resp. Reconciliatio cum Deo est finis satisfactionis remotus vel extrinsecus, finis vero proximus et intrinsecus est ipsa compensatio seu reparatio offensae. Actus autem elicitive procedit ab ea virtute ad cuius finem immediate ordinatur, et nonnisi imperative ab ea virtute ad cuius finem nonnisi remote et ultimo tendit. Unde satisfactio elicitur a Poenitentia et imperatur a charitate.

Ad reni S. *Thomas, a. 2, ad 1*: “Satisfactio, ut ex dictis patet (in corp.), est quaedam injuriae illatae recompensatio. Unde sicut injuria illata immediate ad inaequalitatem justitiae pertingebat, et per consequens ad inaequalitatem amicitiae oppositam, ita et satisfactio directe ad aequalitatem justitiae perducit, et ad aequalitatem amicitiae ex consequenti. Et quia actus aliquis elicitive ab illo habitu procedit, ad cujus finem immediate ordinatur, imperative autem ab illo ad cujus finem ultimo tendit, ideo satisfactio elicitive est a justitia, sed imperative a charitate.”

Obj. 7. Virtus Poenitentiae est imperfecta justitia nec potest solvere debitum secundum strictam aequalitatem. Atqui satisfactio potest solvere debitum secundum strictam aequalitatem, quoad peccata nempe venialia et poenas temporales. Ergo satisfactio nequit esse actus elicited Poenitentiae.

Resp. Exinde ad summum sequeretur quod sola satisfactio pro mortalibus sit actus elicited Poenitentiae, non vero quod generaliter satisfactio non sit actus Poenitentiae, cum praecipua satisfactio respiciat peccatum mortale. Ceterum, ut explicabitur in art. 52 ubi plenior dabitur solutio huius objectionis, satisfactio pro venialibus et pro poena temporali potest esse actus secundarius Poenitentiae, etsi sit aequalis solutio, praecipue quia, adhuc ut aequalis solutio, non servat omnes conditiones aequalitatis seu strictae justitiae.

Obj. 8. Sacramentalis satisfactio quae persolvitur a poenitente in statu peccati, sive ante absolutionem sive post, nequit esse actus virtutis Poenitentiae, quia haec virtus deest ubi non est status gratiae.

Rcsp. Huic difficultati satisfactum est in art. 35, tom. 2, p. 348.

ART. 48. Utrum Purus Homo Possit Deo Pro Debito Peccati Satisfacere (Suppi., q. 13, a. 1 ; 2-2, q. 57, a. 1, ad 3).

STATUS QUAESTIONIS

In hoc et seq. articulis (48-55) agitur *de possibilitate satisfactionis*, tum in genere, tum quoad culpam, tum quoad poenam. Mos quidem est apud theologos hanc quaestionem limitandi ad possibilitatem satisfactionis quoad poenam in hoc tractatu De Poenitentia, atque disserendi de possibilitate satisfactionis quoad culpam in tractatu De Verbo Incarnato, praecipue occasione particularis quaestionis de necessitate In-

carnationis, quae praecise deducitur ex ipsa impossibilitate condigne satisfaciendi pro peccato mortali in puro homine. Attamen, ut explicatum est in Introductione hujus Capitis (p. 3 sq.), consultius tota quaestio de satisfactione in unum hic colligitur, sub integral! disquisitione de Poenitentia.

OCTO IGITUR QUAESTIONES hic agitantur circa possibilitatem satisfactionis:

1. Utrum purus homo possit Deo pro debito peccati satisfacere (art. 48).
2. Utrum purus homo possit pro peccato mortali satisfacere ex toto rigore justitiae (art. 49).
3. Utrum purus homo possit pro peccato mortali satisfacere saltem de condigno (art. 50).
4. Utrum purus homo possit pro peccato mortali satisfacere saltem de congruo (art. 51).
5. Utrum purus homo possit pro peccato veniali satisfacere de condigno (art. 52).
6. Utrum homo possit vere satisfacere pro poena temporali, relictā post remissionem culpae (art. 53).
7. Utrum homo possit pro poena temporali satisfacere de condigno (art. 54).
8. Utrum unus homo possit pro alio satisfacere de condigno quoad poenam temporalem (art. 55).

In praesenti articulo quaestio movetur prorsus generaliter, i.e. abstrahendo tum a modo satisfactionis, an nempe satisfactio sit de toto rigore, vel de condigno, vel de congruo, tum ab ejus objecto, an nempe sit de ipso reatu culpae vel de reatu poenae, agitur nempe, sicut h̄t a S. Thoma in Suppi., q. 13, a. 1, de debito resultante ex peccato, quod ceteroquin consistit principaliter et fundamentaliter in ipso peccato, seu reatu culpae, seu offensa. Expressio “*purus homo*”, hic et in sequentibus articulis, non significat hominem gratia destitutum, sed merum hominem qui, etsi gratia adjutus, non sit tamen ad unionem hypostaticam elevatus, ut nempe distinguatur a Christo eiusque satisfactione, de qua agitur in tractatu De Verbo Incarnato.

Protestantes, juxta sua principia de totali corruptione naturae per peccatum originale et de justificatione per solam fidem in satisfactionem Christi, negant consequenter omne genus nostrae satisfactionis, etsi introducere conentur quemdam, ut aiunt, purum et restauratum conceptum satisfactionis. Cum tamen ipsi signantissime impugnent *satis/actionem pro poena temporali*, relictā post peccati remissionem,

expositionem doctrinae Novatorum de satisfactione remittimus ad art. 53 ubi ea quaestio agitur.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Purus homo, tum in statu naturae purae seu non elevatae, tum in statu naturae elevatae, non potest sine auxilio gratiae Deo satisfacere pro debito peccati.

Probat.

Homo peccans in statu naturae purae ageret de facto contra Deum non solum ut est finis ordinis naturalis, sed etiam ut est secundum se finis possibilis ordinis supernaturalis, nam peccatum mortale, quantum est de se, est exclusivum finis ultimi simpliciter, adeoque in quocumque ordine. Non potest autem homo ab ea simplici et totali aversione removeri nisi per aliquid quod sit simpliciter conversivum ad Deum, i.e. per gratiam. Unde ad hoc ut tale peccatum repararetur per debitam satisfactionem et poenitentiam, homo indigeret elevatione et gratia supernaturali, nec quicumque actus poenitentiae ab homine in eo statu sine gratia eliceretur, posset pertingere ad rationem proprie dictae virtutis Poenitentiae, quae sola est satisfactiva, ut dictum est in art. 16 (tom. 1, 424 sq. 435-443). Ad rem S. *Thomas, De Veritate, q. 28, a. 2, ad 5*: “Adam ... a statu gratiae cecidit, et non solum a statu naturae. Sed tamen si a solo statu naturae decidisset, nihilominus tamen ad expiationem infinitae offensae donum divinae gratiae requireretur.”

In statu autem naturae elevatae, peccator est secundum vires suas naturales in peiori adhuc conditione, in ordine ad satisfaciendum et poenitendum, tum quia peccavit directe contra finem ultimum supernaturalem, tum quia in profundiores miseriam cecidit, amittendo gratiam et vulnerando ipsam naturam. Unde non datur nunc in peccatore possibilitas satisfaciendi et eliciendi actum proprie dictae virtutis poenitentiae, nisi adjuvetur per auxilium gratiae. Quod autem haec gratia debeat esse habitualis, ita ut sine statu gratiae, omnis actus, quantumvis supernaturalis et sub auxilio gratiae actualis elicitus (v.g. actus attritionis), non sit proprie satisfactorius, neque de congruo, dicetur in art. 61.

Hinc reicienda est mitigata sententia *LVGONIS*, quae docet hominem in statu naturae purae posse physice et forte etiam moraliter, satisfacere tum congrue tum condigne pro peccato veniali, et similiter in ipso statu naturae elevatae hominem posse physice, etsi non moraliter, pro eodem peccato satisfacere per solas vires naturales.

Ad rem ipse: “Hinc infero primo, quid dicendum sit de homine in pura natura, scilicet non elevato ad finem supernaturalem. nec adjuto viribus gratiae; ille enim

licet physice, et fortasse etiam moraliter posset condigne satisfacere pro culpa veniali, difficillime tamen. Suppono autem illum commisisse veniale sine mortali (distinguerentur enim tunc etiam mortale, et veniale penes gravitatem et levitatem offensae) quo casu admitto, habere hominem potentiam saltem physicam ad satisfaciendum condigne pro ea culpa, sicut habere etiam potentiam saltem physicam ad diligendum Deum super omnia, ad detestandum peccatum veniale, ut offensam Dei, et ad congerenda alia plura obsequia, quibus multiplicatis non esset, cur non posset condigne expiari illa offensa, sicut, et potest ab homine grato; nam licet gratia elevet opera justii, et addat majorem vim merendi, et satisfaciendi; caeterum opera etiam hominis justii justitia naturali haberent aliquam condignitatem ad praemia naturalia, et vim etiam satisfaciendi condigne pro poenis naturalibus, et expiandi maculas naturales. Quare *cum culpa venialis esset offensa contra Deum in ordine naturae; non est cur ejus ablationem non possent homines promereri saltem de congruo, et petere et impetrare a Deo, et per consequens, cur non possent etiam de condigno* multiplicatis obsequiis pro ea solvere, licet difficilius multo, quam per opera exhibita ab homine justo, et grato propter multo minorem valorem, quam opera justii haberent.

“Caeterum addo, non potuisse facile hominem tunc condigne solvere; quia sicut propter difficultatem operum negant multi homini in pura natura potentiam moralem ad servandam diu totam legem; ad actus egregios, et forte ad dilectionem Dei super omnia, licet haec omnia physice posset, et teneretur facere; sic etiam licet physice posset satisfacere condigne pro veniali, non tamen pro mortali propter ingentem rei difficultatem, quae semper homines ab ea satisfactione efficaciter deterreret, vel saltem non sine magna difficultate: nam probabilius mihi est. hominem in natura pura habiturum potentiam etiam moralem ad servanda omnia praecepta gravia, et ad diligendum Deum super omnia, de quo dicemus in materia de gratia.

“Infero secundo, hominem etiam in natura lapsa posse, physice loquendo, per actus naturales satisfacere de condigno pro culpa veniali, non tamen posse moraliter, quia homo in natura lapsa non potest per solas vires naturae moraliter diligere Deum super omnia, non potest servare omnia praecepta gravia, nec facere actus egregios, et difficiles honestos, ut suppono ex materia de gratia: ergo eodem modo posset physice satisfacere, non tamen moraliter, pro peccato veniali, propter difficultatem magnam, quam haberet illa satisfactio.”¹⁸

Conclusio 2. Punis homo ex viribus gratiae potest Deo satisfacere pro debito peccati, quamvis non possit satisfacere ad strictam aequalitatem, reddendo nempe totum debitum.

Probatur.

Argumentum *Scripturae et Traditionis* dabimus infra in art. 53, nam ex eo probatur possibilitas non solum satisfactionis in genere, sed etiam satisfactionis pro poena temporali debita propter peccatum, quod praecipue impugnant Protestantes; ceterum ad scopum nostrum hic sufficerent vel ipsa testimonia Patrum adducta in art. 46, ubi de sensu et usu vocis satisfactionis. Sit igitur *argumentum rationis*.

Ut dictum est in eodem art. 46, satisfactio, in sensu pleno ac generali, est aequalis compensatio pro injuria Deo illata per peccatum.

¹⁸*De Incarnatione, disp. 5, sect. 7, n. 132 sq., Disp. SchoL, t. 2, Parisiis, 1890, p. 435 sq.

Quod autem homo possit compensare pro injuria patet ex eo quod injuria quae est subtractio honoris compensatur per redditionem honoris, et homo, prout est dominus suorum actuum per liberum arbitrium, potest ex viribus gratiae actus elicere quibus Deus honoretur; quod autem possit ad aequalitatem compensare patet ex eo quod dignitas gratiae sanctificantis confert actui hominis ejusque honori aliquam infinitatem, participatam ex infinitate divini principii, ex quo gratia procedit, et divini objecti ad quod ipsa refertur, per quam fit quaedam adaequatio cum infinitate peccati, derivata ex eodem divino subjecto quod laeditur per offensam.

Nec rationi aequalitatis in hac compensatione obstat supremum dominium quod Deus habet in totam naturam, operationem et honorem hominis. Nam quamvis haec ratio evacuet in creatura possibilitatem strictae aequalitatis in compensatione et indolem propriae et formalis justitiae relate ad Deum, nullatenus evacuat possibilitatem verae aequalitatis secundum rationem proportionalitatis, consistentis in eo quod homo reddat Deo totum quod potest in eo quod debet, quia eadem proportio quae est inter Deum et id quod ei debetur, invenitur inter hominem et id quod ipse potest, et ita servatur sufficienter ratio aequalitatis seu quaedam vera et diminuta ratio justitiae, in qua consistit propria natura virtutis Poenitentiae, principii elicitivi actus humanae satisfactionis.

Idque confirmatur et illustratur ex paritate tum cum his quae contingunt in humanis relationibus inter dominos et servos, parentes et filios, virum et uxorem, ubi salvatur vera et sola ratio imperfectae justitiae, juxta Aristotelem (*Ethic.*, 1. 8), tum cum actibus qui Deo debentur non ratione offensae illatae sed accepti beneficii, quique procedunt ex virtute religionis tamquam ex vera sed imperfecta justitia; non semel enim in superioribus dictum est poenitentiam et religionem dividere inter se campum illius imperfectae justitiae, quae sola inveniri potest inter hominem et Deum.

Ad rem *S. Thomas, Suppi.*, q. 13, a. 1: “Homo Deo dupliciter debitor efficitur: uno modo ratione beneficii accepti, alio modo ratione peccati commissi. Et sicut gratiarum actio, vel latria, vel si quid est aliquid hujusmodi, respicit debitum accepti beneficii, ita satisfactio respicit debitum peccati commissi. In his autem honoribus qui sunt ad parentes, et Deum, etiam secundum Philosophum [*Ethic.*, 1. 8], impossibile est aequivalens reddere secundum quantitatem, sed sufficit ut homo reddat quod potest, quia amicitia non exigit aequivalens, sed quod possibile est; et hoc etiam est aequale aliquo modo, scilicet secundum proportionalitatem, quia sicut se habet hoc quod Deo est debitum, ad ipsum Deum, ita hoc quod iste potest reddere ad ipsum; et sic aliquo modo

forma justitiae conservatur. Et similiter est ex parte satisfactionis. Unde non potest homo Deo satisfacere, si *ly satis* aequalitatem quantitatis importet; contingit autem si importet aequalitatem proportionis, ut dictum est . . . , et hoc sicut sufficit ad rationem justitiae, ita sufficit ad rationem satisfactionis.”

2-2, q. 57, a. 1, ad 3: “Quia justitia aequalitatem importat, Deo autem non possumus aequivalens recompensare, inde est quod justum secundum perfectam rationem non possumus reddere Deo; et propter hoc non dicitur proprie jus lex divina, sed fas, quia videlicet sufficit Deo ut impleamus quod possumus. Justitia tamen ad hoc tendit ut homo, quantum potest, Deo recompenset, totaliter animam ei subjiciens.”

Suppi., q. 13, a. 1, ad 1: Frustra obicitur hominem per suum finitum actum non posse ad aequalitatem compensare pro infinitate peccati; nam “sicut offensa habuit quamdam infinitatem ex infinitate divinae majestatis, ita etiam satisfactio accipit quamdam infinitatem ex infinitate divinae misericordiae, prout est gratia informata, per quam acceptum redditur quod homo reddere potest. Quidam tamen dicunt quod habet infinitatem ex parte aversionis, et sic gratis dimittitur; sed ex parte conversionis finita est; et sic pro ea satisfieri potest. Sed hoc nihil est, quia satisfactio non respondet peccato, nisi secundum quod est offensa Dei, quod non habet ex parte conversionis, sed solum ex parte aversionis. Alii vero dicunt quod etiam quantum ad aversionem pro peccato satisfieri potest virtute meriti, quod quodammodo infinitum fuit. Et hoc in idem redit quod prius dictum est, quia per fidem Mediatoris gratia data credentibus est. Si tamen alio modo gratiam daret, sufficeret satisfactio per modum praedictum.”¹⁹

ART. 49. Utrum Purus Homo Possit Pro Peccato Mortali Satisfacere Ex Toto Rigore Justitiae (*Suppi.*, q. 13, a. 1; 2-2, q. 57, a. 1, ad 3).

STATUS QUAESTIONIS

Haec quaestio jam transeunter resoluta est in art. praec. cum dictum est hominem non posse satisfacere ad strictam aequalitatem: juverit tamen eam directe assumere, tum ad majorem rei determinationem tum ad repellendum inane aliquod dubium quod potest exurgere quodque induxit Aureolum, non infimae auctoritatis doctorem, ad contrarium asserendum.

¹⁹Determinatus sensus et plena vis hujus responsionis S. Thomae constabit ex dicendis in. seq. articulis. Ad eam non semel fiet recursus in disputando cum contrariis sententiis theologorum (cf. p. 70. 86 sq. 120).

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

In negativam sententiam conveniunt prorsus auctores tam antiqui quam moderni, imo quidam tam longe procedunt ut inepte illud satisfactionis genus denegent ipsi homini-Deo, seu Christo. Unicus pro affirmativa citatur *Aureolus*, In 4 Sent., dis. 15, a. 2; cujus ratio est tum quia non repugnat creari substantia supernaturalis, quae proinde pro sua dignitate possit offerre pro offensa satisfactionem undequaque ei aequalem, tum quia potest homo Deo offerre actum contritionis ita intensum in sua charitate et bonitate sicut fuit peccatum in suo odio et malitia, et ille actus aliunde non deberetur Deo titulo justitiae sed solius religionis, vel gratitudinis, vel charitatis, nec isti tituli impediunt quominus idem actus possit Deo reddi titulo justitiae ad aequaliter satisfaciendum, ut patet de Petro satisfaciente duplici titulo justitiae et misericordiae dum solvit debitam pecuniam Paulo constituto in extrema necessitate.

CONCLUSIO

Purus homo, etiam ex viribus gratiae, nequit pro peccato mortali satisfacere de toto rigore justitiae.

Probatur.

Ratio fundamentalis est quia, etiam si homo redderet Deo totum quod debet secundum aequalitatem, ita ut habeatur perfecta satisfactio ex parte materiae, tamen numquam in se adimplere potest quatuor conditiones quas supra (art. 46, p. 21) diximus requiri ex parte formae ad satisfactionem undequaque aequalem et perfectam quae dicitur ex toto rigore justitiae, quia quidquid homo est aut agit, totum est in pleno et libero Dei dominio, fundato in creatione et universali motione primae causae. Propterea neque in ipso Christo salvaretur ratio satisfactionis rigorosae, nisi aliquo modo, seu ratione distincti suppositi divini, salvaretur quod ejus actiones sint extra dominium divini creditoris; et inde est quod quidam theologi eam plenae satisfactionis rationem ipsi Christo denegaverint, eo quod praedictum modum perspicere non valerent.

Unde homo in ipso possibili statu naturae purae, non potuisset Deo pro peccato satisfacere de rigore per actum naturalis contritionis, quia hic actus esset jam Deo debitus titulo creationis et motionis ipsius actus, imo, ut dictum est in art. praec., homo in eo statu nullo modo potuisset Deo satisfacere, nec etiam mere de condigno aut de congruo.

Ceterum, ut ibidem dictum est, status elevationis non ponit hominem in meliori conditione ad resurgendum a suo peccato sine auxilio gratiae, quinimo, ob maiorem corruptionem naturae, fortiolem inducit satisfactionis impossibilitatem, et gratiae necessitatem.

Inde evanescit supradicta duplex *ratio Aureoli*. Nam si daretur substantia creata supernaturalis, quae ceterum in terminis repugnat, quilibet actus qui ab ea eliceretur in reparationem peccati, esset aliunde debitus, praedicto titulo creationis et causalitatis; nec ideo illa substantia posset quidquam Deo reddere ad modum rigorosae iustitiae, quia nequit dari ad modum iustitiae id quod jam pertinet creditori titulo dominii.

ART. 50. Utrum Purus Homo Possit Pro Peccato Mortali Satisfacere De Condigno (3 p., q. 1, a. 2, ad 2; In 3 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2; De Veritate, q. 28, a. 2; Suppi., q. 13, a. 1, corp., ad 1 et 5).

STATUS QUAESTIONIS

HAEC SATIS MOMENTOSA QUAESTIO A THEOLOGIS AGITATUR PRAESERTIM IN TRACTATU DE INCARNATIONE, ejusque controversialis aspectus non respicit, saltem principaliter, ipsum directum objectum hujus articuli, seu impossibilitatem condigne satisfaciendi pro peccato, sed ejus fundamentum, seu rationem unde provenit et unde probari potest praefata impossibilitas; et sub hoc aspectu revocantur in hac quaestione plura quae ex professo agitari solent in quatuor tractatibus De Poenitentia (Caput De virtute), De Incarnatione (Caput De necessitate), de vitiis et peccatis (Caput de natura peccati mortalis) et De Gratia (Caput de merito).

Agitur hic de solo peccato mortali (nam de veniali erit infra specialis et facilius articulus), et quidem tam proprio quam alieno et tam personali quam originali, nam non juvat de his separatas quaestiones instituere, cum sub eisdem fere sententiis assumantur et ex eisdem fere principiis judicentur.

Rem ad *DUAS QUAESTIONES* revocamus:

1. An purus homo, i.e. carens hypostatica unione cum Deo etsi gratia adornatus, possit de condigno, etsi non de rigore, satisfacere pro peccato mortali proprio, vel alieno, vel originali.

2. An, statuta impossibilitate hujusmodi satisfactionis, ipsa prove-niat ex sola ratione infinitatis peccati, et quidem ex eo quod peccatum sit infinitum non tantum secundum quid, sed simpliciter.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Ad *PRIMAM QUAESTIONEM* quod attinet, sententia negativa dici potest communis inter theologos, et communissima inter moderniores. Pro affirmativa solent citari *Richardus a Mediavilla*, *Scotiis*, *Durandus*, *Aureolus*, *Paludanus*, *Scotistae* et ex parte (seu tantum quoad satisfactionem peccati alieni) *Soto*, *Vega* et *Suarez*, qui omnes non valde determinate et clare suam opinionem proponunt, ita ut ab aliis a praedicta sententia absolvantur. Non est tamen diffitendum commune assertum et generalem mentem istorum a communi aliorum theologorum persuasionem divertere et in hoc tandem collinari quod non repugnet absolute ut in alio ordine providentiae res ita disponantur ut purus homo condigne reparet (quin sit necessaria Incarnatio) peccatum mortale, praecipue alienum, puta si perficiatur conditio actus charitatis vel contritionis ad hoc ut homo possit tam perfectam ad Deum referre conversionem quanta inducta est aversio per peccatum, vel si aliqua creatura rationalis tam excellenti gratia exornetur ut ejus valor moralis possit adaequare et compensare valorem peccati per modum satisfactionis, vel saltem per viam meriti.

Sententia *Scoti* fusius exponetur infra. Ad *Suarez* quod attinet notandum est ipsum distinguere inter peccatum proprium et alienum, et quoad prius negat cum communi sententia possibilitatem condignae satisfactionis ob rationem infra exponendam, quoad alterum vero eam possibilitatem admittit cum quadam limitatione, quae mentem ejus reddit aliquatenus ambiguam. Ejus tamen sententia sic interpretatur *Lugo*: “Licet omnes conveniant in eo, quod purus homo non potuerit ex perfecta justitia satisfacere pro aliis; nonnulli tamen opinantur, potuisse purum hominem adeo excellenti sanctitate decorari, ut potuerit saltem condigne satisfacere pro aliis. Ita *Scotus*, quem refert, et sequitur *Suarez* in praesenti disp. IV, sect. vii, addit tamen *Suarez* particulam limitantem, scilicet potuisse satisfacere quodammodo condigne. Vere tamen ipse plus videtur, concedere quam satisfactionem de congruo; hanc enim etiam nunc de facto exhibet homo pro suis peccatis. Exemplum autem ponit in puro homine sanctissimo, quem Deus faceret caput aliorum; quo posito, et antecedente promissione Dei, non videtur repugnare, illum hominem posse aliis promerere condigne primam gratiam, et remissionem peccati: sicut enim Adam, quia fuit caput hominum; potuit aliis condigne nocere, cur ille etiam homo caput aliorum non posset omnibus condigne prodesse.”²⁰

Ad *SECUNDAM QUAESTIONEM* quod attinet, inter negantes

²⁰De Incarnatione, disp. 5, sect. 5, n. 136, Disp. Schol., t. 2, Parisiis, 1890, p. 437.

possibilitatem condignae satisfactionis, *quidam*, ut *Vasquez* et *Cajetanus*, rationem illius impossibilitatis assignant gratuitatem gratiae seu principii ex quo ipsa satisfactio procedit (quibus adiungi possunt ipsi Scotus et Durandus, si horum sententia ita benigne expurgetur ut reducatur ad communem sententiam); *alii*, ut *Soto* (quoad quaestionem de peccato proprio), *Suarez* (quoad eandem quaestionem), *Joannes a S. Thoma* (loquitur probabiliter et problematice) et *Lugo*, rationem assignant infinitatem secundum quid, vel si placet rationem superioris indignitatis, quae competit peccato ex infinita dignitate personae offensae; *alii* tandem, ut *Joannes a S. Thoma* (ut probabilius), *Salmanticenses*, *Gonet*, *Billuart*, *Hugon*, rationem assignant infinitatem simpliciter, quae competit peccato in ordine morali, utpote quod mensuratur ab infinitate simpliciter quae competit Deo in ordine physico.

Ceterum, haec quam attentavimus sententiarum classificatio circa utramque quaestionem, nequit esse nisi approximativa; nam non uniformis est apud auctores modus tum loquendi, tum quaestionem ponendi, tum aliorum sententias aestimandi, cum alii ex aliis procedant considerationibus et principiis. Hinc fit ut a quibusdam citentur pro affirmativa Scotus, Richardus, Durandus, Paludanus, imo et Vasquez et Cajetanus, quos alii ab ea sententia absolvunt; hinc etiam quidam dicunt omnes theologos convenire in sententiam negativam et dissentire tantum in assignanda ratione quare homo non possit condigne satisfacere; hinc praeterea quidam distinguunt inter quaestiones de facto et de possibili, et de possibili secundum potentiam Dei ordinatam et secundum potentiam Dei absolutam.

Utilius igitur videtur sententias exponere, veluti a posteriori, considerando nempe tum communem notionem condignae satisfactionis, tum quaestionem de facto, tum rationes quas varii theologi assignant quare homo per actum charitatis vel contritionis (qui praecipue in considerationem adducitur) non satisfaciat de condigno; exinde intelligetur quid unusquisque putet, vel logice putare possit, quoad quaestionem de possibili, in quacumque hypothesi.

Accipiendo igitur condignam satisfactionem pro aequali compensatione qua tantum redditur quantum debetur, omnes theologi concedunt quod de facto per actum charitatis vel contritionis non fit nec fieri potest Deo condigna satisfactio. Hujus vero impossibilitatis diversas assignant rationes, quarum aliae petuntur ab extrinseco. aliae vero ex ipso intrinseco excessu peccati supra satisfactionem exhibitam per actum charitatis vel contritionis, et quidem vel ex infinitate peccati simpliciter vel ex ejus infinitate secundum quid; ex quo sequitur quod,

si talis ratio quae assignatur, possit per Dei dispositionem vel potentiam sejungi a peccato, homo potest in alio ordine et absolute loquendo satisfacere Deo de condigno.

SCOTUS igitur, quem sequuntur *Hyquaeus*, *Montcjortino* alique *Scotistae*, rationem assignat statutum ordinem divinae Providentiae, juxta quem nostra satisfactio habet valorem ex satisfactione Christi, ex qua suscipimus ipsam gratiam quae est principium satisfaciendi. Unde concludit quod tum de facto, tum de potentia Dei ordinata (qua convenit ut omnis nostra sufficientia sit ex sufficientia Christi), homo purus non potest condigne satisfacere pro peccato gravi; simpliciter tamen loquendo et de potentia Dei absoluta, homo id posset, si nempe Deus daret ei primam gratiam independentem a merito passionis Christi, ex quodam merito congruo contento in actu attritionis quem ipse eliceret, quique, superveniente gratia, fieret perfecta contritio; in hac enim contritione nihil desideraretur ad hoc ut habeatur condigna satisfactio, nam ex una parte ipsa redderet Deo tantum quantum abstulit peccatum, i.e. conversionem ad Deum pro aversione ab ipso, et ex alia parte posset esse actus aliunde non debitus seu supererogatorius, quatenus excederet praecepta Decalogi, quae sola nobis imponuntur a divina misericordia. Hujusmodi autem satisfactionis condignitas non impeditur ex eo quod procedit ex gratia gratuito accepta, nec ex eo quod sit finita seu infra infinitatem peccati, nam etiam gratia Christi data est ei gratuito, et etiam passio Christi est quid finitum, et tamen Christus condigne pro nobis satisfecit.

Ex his manifeste patet Scotum ejusque discipulos docere hominem, absolute loquendo, posse condigne satisfacere pro peccato, et impossibilitatem sic satisfaciendi totam esse extrinsecam et de facto, seu dependentem a divina voluntate. Ex mox dicendis vero apparebit in aliis theologorum opinionibus eam impossibilitatem esse absolutam et ab intrinseco, i.e. vel ex propriis ac necessariis conditionibus subjecti vel ex ipsa natura peccati. Unde soli Scotistae stant pro affirmativa sententia, in prima ex duabus quaestionibus positae in Statu Quaestionis.

Ad rem *SCOTUS*: “De potentia . . . ordinata Deus non disposuit alicui peccatori dare primam gratiam nisi in virtute meriti illius, qui erat sine peccato, scilicet Christi, quia sicut tactum est supra, non disposuit sibi reconciliare inimicum, nisi per obsequium magis gratum, quam offensa ejus erat sibi displicens; et tale obsequium ejus est passio Christi, vel meritum ejus; et sicut non disposuit dare gratiam peccatori sine passione, sine qua gratia nulla potest esse satisfactio omnino, quia nec aequivalens modo, nec simpliciter, nec in divina acceptione, ideo multo magis de potentia ordinata non est possibile satisfieri Deo de peccato, nisi in virtute passionis Christi.”²¹

“Si dicatur . . . quod Deus posset sine Christo mediatore delevisse culpam viatoris . . . tamen non *per viam satisfactionis*, quia non fuisset aliquid aequivalens

^sIn 4 Sent., dist. 14, q. 1, n. 7, Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 180.

redditum tunc; nunc autem est totum aequivalens per passionem Christi, cum ista tamen tali quali satisfactione istius. Contra, satisfactio est redditio *aequivalentis pro aequivalente*, sed quantum malum fuit peccatum avertens a Deo, tantum bonum est conversio ad Deum ex charitate; quantum etiam bonum natum fuit inesse actui meo, tantum bonum et non plus abstulit peccatum meum, et tantum bonum potest inesse actui meo; sic ergo per illum omnino aequivalens redditur.

“Si dicas, actus meus non fit aequivalens in bono illo malo in displicentia, *nisi actus iste eliciatur ex gratia*; sed prima gratia non daretur peccatori, nisi ex passione Christi. Contra hoc, quia de potentia absoluta bene posset dari prima gratia sine merito passionis Christi. Quod probatur, quia summa gratia data creaturae, data est animae Christi, et sine omni merito; nullo enim modo passio ejus nec exhibita, nec praevisa erat meritum respectu gratiae sibi conferendae, imo prius praevidebatur gratiam habiturus quam ejus passio acceptanda. Item, passio Christi fuit bonum finitum, etiam accepta secundum totam rationem meriti in ea, quia non erat bonum increatum, nec per consequens acceptatur a Deo infinite ex parte objecti, quia non fuit Deus beatus volendo illam passionem, sicut amando suam essentiam; ergo si *infinitas in peccato* prohiberet satisfactionem possibilem, etiam prohiberet eam posita passione Christi.”²²

DURANDUS (apud Vasquez, In 3 p., disp. 2, c. 1), rationem assignare videtur quia, quamvis bonum contritionis sit aequale malo peccati, non tamen per actum contritionis fit Deo aequalis redditio pro omni debito, nam pro beneficiis a Deo acceptis non possumus rependere gratias ad aequalitatem cum ipsa nostra compensatio sit divinum beneficium ex quo novum exurgit gratitudinis debitum. Haec sententia ad hoc reducitur: ipsa gratuitas actus satisfaciendi evacuat ab eo rationem condignitatis, ex eo quod includit et inducit novum debitum, quod satisfactio non solvit.

VASQUEZ (In 3 p., disp. 2, c. 5; In 1-2, disp. 223, c. 3) similem rationem assignat, paulo aliter procedens. Docet nempe quod actus contritionis est quidem aequalis redditio pro peccato tam sub ratione malitiae quam sub ratione offensae (nam offensa Dei, inquit, non importat propriam rationem injuriae seu injustitiae, sed solius inobedientiae), sed tamen non est condigna satisfactio, quia non est aequalis redditio pro omni debito resultante ex peccato, nam ex peccato homo perdidit non solum gratiam sanctificantem, sed etiam omnem gratiam excitantem et ducentem ad justificationem, et contraxit debitum carenti ea; hoc autem debitum non extinguit nostra satisfactio cum ipsa procedat ex ipsa gratia excitante gratuito a Deo collata. Haec sententia ad hoc reducitur: ipsa gratuitas gratiae, ex qua actus contritionis procedit, evacuat ab eo rationem condignae satisfactionis, eo quod importat gratuitam condonationem alicujus debiti a peccato relicto, quod proinde nequit solvi per subsequentem satisfactionem.

Cum autem contra Vasquez obicitur ejus sententiam non reddere saltem rationem quare homo non possit condigne satisfacere pro pec-

²² Ibid., n. 6, p. 178.

cato alterius, obtinendo nempe pro eo primam gratiam, seu remissionem etiam praedicti debiti carenti gratia, praecipue si homini communicaretur gratia quaedam capitalis, qua constitueretur caput aliorum in ordine ad merendum et satisfaciendum, respondet fieri non posse ut unum mereatur pro alio primam gratiam quam sibi mereri non potest, nam gratia quaelibet ordinatur tantum ad perficiendum proprium subjectum et ad merendum vitam aeternam nec, quantumvis crescat, potest praetergredi limites suae speciei et finalitatis, nec proinde homo purus insigniri potest praedicta gratia capitali. Quae quidem sententia non est peculiaris Vasquesio, sed est plurium theologorum (cf. infra in resp. ad obj. 8, p. 93).

CAJETANUS rationem impossibilitatis satisfaciendi de condigno repetit ex ipsa gratuitate gratiae ex qua procedit actus contritionis et charitatis, unde fit ut infinitas peccati non possit compensari per similem infinitatem quae est in actu contritionis. Peccatum scilicet est infinitum secundum quid seu in esse moris et similiter actus contritionis et charitatis est infinitus secundus quid et in esse moris;²³ unde si homo ex propriis viribus posset ponere actum charitatis in compensationem pro offensa quam ex propriis viribus posuit, haberetur condigna satisfactio per adaequationem infiniti ex propriis viribus; quia autem homo, qui non sit simul Deus, non potest ex propriis viribus ponere actum charitatis, sicut ponitur ab homine-Deo, sed illum ponit tantummodo ex gratia gratis infusa, non potest per illum eundem charitatis actum, quem elicit ex viribus gratiae, compensare ad aequalitatem pro actu peccati quem elicit ex propriis viribus, sed quidquid satisfactionis in eo invenitur imbibit gratificationem Dei, acceptantis, loco condignae satisfactionis, illum imperfectum gradum satisfactionis qui invenitur in eo quod quis eliciat actum charitatis ex viribus gratiae.

Haec videtur sententia Cajetani, quantum colligi potest ex ipsa littera, quae non caret obscuritate. Ex ea sequitur primo quod, juxta Cajetanum, impossibilitas condigne satisfaciendi non eruitur ex infinitate peccati prout superat infinitatem charitatis, sicut in communi sententia mox referenda, unde per excessum videntur peccare quidam, ut Joannes a S. Thoma, cum Cajetanum conantur trahere ad hanc ipsam sententiam; secundo, quod, quamvis infinitas charitatis adaequet infinitatem peccati, tamen numquam in puro homine ipsa accipere potest rationem condignae satisfactionis pro peccato, eo quod numquam ab eo elici et offerri possit tamquam ex propriis viribus quemadmodum ex propriis viribus elicitum est peccatum, adeoque per defectum

a Ceterum non renuit *Cajetanus* ut utraque infinitas dicatur simpliciter, dummodo tantum in esse moris, ut distinguatur ab infinitate Dei, quae est simpliciter sine addito, utpote in esse rei.

peccant quidam, ut Hyquaeus, qui dicunt Cajetanum favere sententiae docenti purum hominem absolute loquendo posse per actum charitatis condigne satisfacere.

Ad rem ipse *CAJETANUS*: “*Purus homo* in hac quaestione [i.e. 3 p., q. 1, a. 2] intelligitur non solum per exclusionem conjunctionis cum divino supposito, sed etiam per exclusionem divinae misericordiae gratificantis opus hominis ad hoc quod Deo acceptum sit. Probo singula ex littera. Exclusio divini suppositi patet: quia purus homo distinguitur contra Christum Deum et hominem. — Exclusio divinae misericordiae gratificantis opus ad hoc quod sit acceptum, patet: quia satisfactio per aequalitatem distinguitur contra satisfactionem per gratiam acceptantis. Ex hac enim distinctione, iuncta primae, patet quod, cum dicitur, *Purus homo satisfacere non potest secundum aequalitatem pro peccato*, et similiter quod *Christus satisfacere potest pro peccato secundum aequalitatem*, sensus est quod, seclusa misericordia Dei acceptantis opus alicuius pro satisfactione, loquendo de viribus puri hominis et viribus Dei et hominis, purus homo non potest satisfacere, Deus et homo potest satisfacere. . .

“Ad . . . objectionem directe contra rationem litterae, respondetur quod infinitas offensae, licet sit infinitas non simpliciter, hoc est in genere entis, sed *quaedam*, hoc est in genere mali (est enim offensa Dei malum infinitum sicut linea infinita esset quantitas infinita) : et huiusmodi infinita si appellentur infinita secundum quid, quia distinguuntur contra ens infinitum simpliciter, quod est solus Deus, conceditur quod infinitas offensae est infinitas secundum quid, et quod ipsam adaequaret infinitas etiam secundum quid actus caritatis in Deum, si satisfactor aliquis ex propriis viribus posset talem actum exhibere Deo offenso: sed quoniam non solum purus homo, sed nec quaecumque pura creatura ad hoc se potest extendere, ideo oportet satisfactorem esse infinitum simpliciter, qui scilicet ex propriis viribus possit actum infinitum secundum quid, adaequantem offensam infinitam secundum quid, exhibere Deo. Et ideo optime et efficaciter in littera ex infinitate offensa Dei infertur quod oportet satisfactorem simpliciter esse non solum hominem, sed etiam Deum, ut sic ex propriis viribus exhibeat actum infinitae efficaciae” (in 3 p., q. 1, a. 2, editione leonina, n. 8 et 11).

COMMUNIOR SENTENTIA tam thomistarum quam aliorum, ab ipso S. *THOMA* explicite et frequenter inculcata (in 3 p., q. 1, a. 2, ad 2 et in aliis locis infra referendis) est purum hominem absolute non posse condigne satisfacere pro peccato quia peccatum habet *QUAMDAM INFINITATEM* quae nequit ad aequalitatem compensari per actum charitatis et contritionis, quamvis hic habeat etiam suam infinitatem secundum quid, seu objectivam. In explicatione autem infinitatis, quae inest peccato, dividuntur hi doctores.

Quidam, ut *Soto* (In 4 Sent., dist. 19, q. 1, a. 2, ad 1), *Cabrera*, *Nazarius*, *Suarez* (De Incarnatione, disp. 4, sect. 7), *Joannes a S. Thoma* (loquitur tantum de sententia probabili, De Incarnatione, disp. 1, a. 2, η. 32, 39-43), *Lugo* (De Incarn., disp. 5, sect. 3), dicunt eam esse tantum *INFINITATEM SECUNDUM QUID*,²⁴ et addunt rationem quare ea non possit adaequari ab infinitate secundum quid

²⁴ Celerum etiam *Scolus*, *Durandus*, *Paludanus*, *Vasques* alique admittunt peccatum esse infinitum secundum quid, sed non inde deducunt impossibilitatem condigne satisfaciendi.

quae inest actui contritionis, esse quia haec infinitas est inferior vel disparata.

Alii vero, ut *Medina* (Cod. de Poenit., tract. 3, q. 1), *Asturiccnsis* (Joannes Vincentius O.P., Relect. de gratia Christi, q. 5, a. 2), *Cornejo*, *Arauxo*, *Godoi* (De Incarn., disp. 1, § 2, n. 28 et § 9, n. 172 sq.), *Joannes a S. Thoma* (qui loquitur de sententia valde probabili, quam inde videtur praeferre priori; De Incarn., disp. 1, a. 2, n. 32-38), *Gonet* (De Incarn., Disp. 4, a. 1, n. 9, cf. n. 4; De peccatis, disp. 9, a. 7), *Salmanticenses* (qui loquuntur asseverantissime; De Incarn., disp. 1, dub. 4; cf. ibid., dub. 2 et 3; De vitiis et peccatis, disp. 7, dub. 2, n. 24-28; cf. ibid., disp. 17, dub. 3, n. 83 et dub. 4), *Billuart* (De peccatis, diss. 8, a. 5; De Incarn., diss. 3, q. 2, § 2; De Poenit., diss. 9, a. 2), docent peccatum esse *SIMPLICITER INFINITUM*, quamvis non in esse physico sed in esse moris.²⁵ Ex his vero *aliqui* pauciores dicunt peccatum esse simpliciter infinitum non solum ut est malum Dei, seu formaliter ut offensa Dei, set etiam ut est malum hominis, seu in ratione malitiae (ita Medina et Asturicensis) aut in ratione demeriti, quod est reatus poenae (ita Cornejo, Godoi et Gonet); ceteri vero, ut Joannes a S. Thoma, Salmanticenses et Billuart, docent peccatum esse simpliciter infinitum sub sola formali ratione offensae Dei, infinitae personae. Praeterea, quidam, ut Joannes a S. Thoma et Billuart, dicunt quod etiam si peccatum esset tantum secundum quid infinitum, non posset adaequari per actum charitatis, et ita quoad praesentem quaestionem vix differunt a praecedenti sententia Suaresii et Lugonis; alii vero, ut Salmanticenses, Gonet, Hugon, asserunt quod, si peccatum non esset simpliciter infinitum, posset adaequari per actum charitatis.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Homo purus, seu non habens unionem hypostaticam cum Deo, quantumvis gratia exornatus et adjutus, nequit absolute satisfacere de condigno pro peccato mortali, sive proprio, sive alieno, sive originali.

Probatur 1. *EX DOCTRINA PATRUM DE NECESSITATE INCARNATIONIS* ad condignam satisfactionem pro peccato.

Patres enim constanter docent quod nonnisi per Christum potuit homo a peccato liberari, si haec liberatio facienda erat, ut conveniebat Deo, per solutionem debitae satisfactionis. Et rationem assignant quia

²⁵ Ceterum etiam *Cajetanus* admittit peccatum dici posse simpliciter infinitum in esse moris, sed non inde deducit impossibilitatem condigne satisfaciendi eo quod idem genus infinitatis videtur concedere actui charitatis quod concedit peccato.

purus homo, qui nempe non sit simul Deus, impar est ad eam satisfactionem solvendam propter excessum et magnitudinem peccati. Attento modo constanti et absoluto quo Patres excludunt possibilitatem satisfactionis in puro homine et universali ratione quam assignant ex imparitate inter parvitatem humanae satisfactionis et excessum peccati, inepte quis diceret Patres loqui tantummodo de impossibilitate pro puro homine satisfaciendi eo modo quo Christus de facto satisfecit, i.e. ex toto rigore justitiae et pro peccato totius mundi, seu pro peccato originali et pro peccato actuali omnium hominum. Hinc intelligitur quare praesens conclusio evaserit tam communis et firma apud theologos ut nullus inveniatur qui contrarium explicite docuerit et illi pauci qui, ut Scotus et Suarez, aliquam mitigationem attentaverunt, huic tales conditiones apposuerunt ut aliis doctoribus vix appareat quid praecise ipsi sibi velint, nisi afferre conatum aliquem attenuandi communem doctrinam.

Doctrina Patrum fusius explicatur a theologis in tractatu De Incarnatione et multis testimoniis roboratur. Sufficiat hic pauca verba referre.

Gregorius Naz., Orat. 38, 13: "Haec [peccata] quoniam majore auxilio indigebant, majus etiam acceperunt; illud autem fuit ipsum Dei Verbum" (M.G. 36, 325). *Basilius*, Hom. in Psal. 48, 4: "Neque fratrem in redemptionem quaere, sed aliquem qui tuam excedat naturam; neque hominem nudum, sed hominem Deum Jesum Christum, qui solus pro nobis omnibus Deo dare potest placationem. . . Quid enim tanti potest homo invenire, ut det pro redemptione animae suae? . . . Si vero redimere nos non potest homo, qui redemit nos homo non est" (M.G. 29, 440). *Cyrillus Alex.*, De recta fide ad reginas, Oratio prima, 13: "Mundus aliter quam per Christi sanguinem et mortem . . . salvari nequibat" (M.G. 76, 1291). *Leo I*, Serm. 77, 2: "Aliter solvi captivitas humana non potuit, nisi causam nostram ille [i.e. Christus] susciperet" (M.L. 54, 412). *Fulgentius*, Ep. 17, 4, 9: "Nullatenus humana natura ad auferendum peccatum mundi sufficiens atque idonea fieret, nisi in unionem Verbi Dei" (M.L. 65, 457).

Probatur 2. *EX AUCTORITATE S. THOMAE.*

S. Doctor in tribus praecipue locis assignat rationem quare purus homo non possit condigne satisfacere.

Primo, in *De Veritate*, q. 28, a. 2, *unicam affert rationem*, scilicet infinitatem peccati desumptam ex infinita dignitate personae offensae. Attamen in hoc loco S. Thomas non agit directe de impossibilitate condigne satisfaciendi in homine puro, i.e. non assumpto ad hyposticam unionem, sed de impossibilitate quomodolibet satisfaciendi seu remo-

vendi offensam peccati in homine puro, i.e. non habente gratiam; titulus enim articuli est “Utrum peccatorum remissio possit esse sine gratia”; attamen rationem quam affert probat de facto plus quam ipse probare intendit, i.e. probat non solum impossibilitatem omnis satisfactionis in homine carente gratia, sed etiam impossibilitatem condignae satisfactionis in ipso homine gratia adjuto.

Secundo, in 3 p., q. 1, a. 2, ad 2, agens de necessitate Incarnationis, *duas affert rationes*, quare purus homo non potuisset condigne satisfacere; prima quam apponit est totalitas naturae corruptae, cujus proinde malum nequit adaequari per bonum unius aut plurium individuorum; secunda quam reddit est infinitas peccati, desumpta ex infinitate personae offensae, cujus indignitas nequit adaequari nisi per infinitam efficaciam alicujus qui sit simul homo et Deus.

Tertio, In 3 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2, agens de reparatione humanae naturae (An “aliqua pura creatura satisfacere poterat pro humana natura”), *tres affert rationes*, quare purus homo non potuerit satisfacere de condigno pro humana natura, scilicet triplicem infinitatem peccati, aliam desumptam ex infinitate personae offensae, aliam ex infinitate boni amissi per peccatum, i.e. Dei per beatitudinem possessi, aliam ex infinitate ipsius naturae corruptae quatenus in ea multiplicari possunt individua in infinitum; quas tres infinitates possumus reducere ad tres rationes quae considerantur in peccato, scilicet malitiam ex parte hominis (hinc infinitas malitiae in corruptione infinitae naturae), demeritum ex parte hominis (hinc infinitum demeritum, seu meritum privationis infiniti boni visionis beatificae), offensam ex parte Dei (hinc infinitas ipsius offensae).

Ex tribus his rationibus, quas S. Thomas junior dederat in Comento, praecipuae sunt duae illae quas constanter in aliis locis appellat quaeque deducuntur ex infinitate peccati ex parte naturae corruptae et ex parte personae offensae, quarum prior respicit peccatum originale, altera omne peccatum, signantius personale; inter has autem universalior est secunda, quam saepius S. Doctor videtur appellare; an autem haec sit etiam fundamentalis ratio, sine qua altera absolute non valeret, ut quidam volunt, judicabitur infra.

In 3 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2: “Ad hoc quod . . . satisfactio esset condigna oportebat quod haberet virtutem infinitam: quia *peccatum pro quo fiebat satisfactio, infinitatem quamdam habebat ex tribus. Primo, ex infinitate divinae majestatis*, inquantum offensa fuerat per contemptum inoboedientiae. Quanto enim major est in quem peccatur, tanto est gravior culpa. *Secundo, ex bono quod per peccatum aufere-*

batur, quod est infinitum, idest ipse Deus cujus participatione fiunt homines beati. *Tertio, ex ipsa natura quae corrupta erat*, quae quidem infinitatem quamdam habet inquantum in ea possunt supposita in infinitum multiplicari. Actio autem purae creaturae non potest habere efficaciam infinitam; et ideo nulla pura creatura poterat sufficienter satisfactionem facere.”

3 p., q. 1, a. 2, ad 2: “Aliqua satisfactio potest dici dupliciter sufficiens: uno modo perfecte, quia est condigna per quamdam adaequationem ad recompensationem culpae commissae; et sic hominis puri satisfactio sufficiens esse non potuit pro peccato; tum quia tota humana natura erat per peccatum corrupta, nec bonum alicujus personae, vel etiam plurium, poterat per aequiparantiam totius naturae detrimentum recompensare; tum etiam quia peccatum contra Deum commissum *quamdam infinitatem habet* ex infinitate divinae majestatis; tanto enim offensa est gravior, quanto major est ille in quem delinquitur. Unde oportuit ad condignam satisfactionem ut actus satisfaciens haberet efficaciam infinitam, utpote Dei et hominis existens. Alio modo potest dici satisfactio hominis esse sufficiens imperfecte, scilicet secundum acceptionem ejus qui est ea contentus, quamvis non sit condigna; et hoc modo satisfactio puri hominis est sufficiens. Et quia omne imperfectum praesupponit aliquid perfectum, a quo sustentetur, inde est quod omnis puri hominis satisfactio efficaciam habet a satisfactione Christi.”

De Veritate, q. 28, a. 2: “Quicumque . . . rem aliquam digniorem indigniori postponit, injuriam ei facit; et tanto amplius, quanto res est dignior. Quicumque autem in re temporali finem sibi constituit (quod facit omnis mortaliter peccans), ex hoc ipso quantum ad affectum suum praeponit creaturam creatori, diligens plus creaturam quam creatorem; finis enim est quod maxime diligitur. Cum ergo Deus in infinitum creaturam excedat, erit peccantis mortaliter contra Deum *infinita offensa ex parte dignitatis ejus cui per peccatum quodammodo injuria fit*, dum ipse Deus contemnitur et ejus praeceptum. Unde ad hanc offensam abolendam non sufficiunt vires humanae, sed requiritur munus divinae gratiae.”

Probatur 3. *QUOAD OMNE PECCATUM, EX FUNDAMENTALI RATIONE INFINITATIS OFFENSAE*, quae a Patribus implicite traditur et a S. Thoma explicite assumitur ac insistenter inculcatur.

Satisfactio mere de condigno, prout abstrahit ab ampliori satisfactione de toto rigore, est ea in qua servatur aequalitas ex parte materiae, seu qua redditur Deo aliquid aequivalens peccato, ita ut tantus sit

valor satisfactionis in esse satisfactionis, quanta est gravitas offensae in esse offensae. Jamvero, actus ipse charitatis vel contritionis, qui est maximum quod purus homo potest reddere Deo in satisfactionem pro peccato, non valet in suo merito ac dignitate adaequare demeritum et indignitatem peccati. Ergo purus homo nequit Deo pro peccato mortali satisfacere, etiam mere de condigno.

Minor hujus argumenti vario modo probatur ab auctoribus, secundum quod docetur peccatum esse infinitum tantum secundum quid vel etiam simpliciter, ut abstrahamus ab aliis differentiis et rationibus quae in hanc probationem adduci solent quaeque non parvam confusionem vel fluctuationem in mentem ingerunt circa propriam vim hujus argumenti. Ne igitur ex nutanti aut discusso fundamento procedamus, consultius videtur argumentum proponere abstrahendo a peculiaribus satem modis dicendi vel judicandi circa indolem peccati, et proponendo communiores conceptus qui apprime quadrant cum ipso sensu communi, dimissa ampliori discussione variarum rationum ad sequentem Conclusionem. Veritas scilicet propositae minoris sequitur ex mera consideratione disproportionis inter gravitatem offensae peccati, prout est quomodolibet infinita dehonoriatio infinitae personae, et valorem satisfactionis contentae in actu contritionis, prout nequit esse nisi finita honoratio ejusdem infinitae personae dehonoriatae.

In peccato scilicet duo sunt consideranda: primo, malum hominis, seu malitia, seu macula, seu deordinatio consistens in aversione a fine ultimo; secundo, malum Dei, seu ratio offensae, seu injuria, seu quomodolibet subtractio honoris consistens in laesione juris quod Deus habet ut habeatur tamquam finis ultimus. Non enim peccatum continet meram inoboedientiam legis divinae, sed etiam et maxime personalem dehonorationem seu laesionem juris quod Deus habet ut in omni actione respiciatur tamquam finis ultimus, in quo quidem peccatum differt a transgressionem legis humanae per quam violatur quidem lex sed non violatur aliquod personale jus legislatoris nec proprie offenditur aut dehonoriatur persona legislatoris, cum lex non identificetur cum persona legislatoris, quamvis aliunde per aliam actionem concomitantem possit accedere contemptus legislatoris ejusque offensa per violationem juris honoris et observantiae.

Unde satisfactio pro peccato non consistit in sola reparatione peccati prout est malum hominis, seu in mera remotione malitiae, seu maculae, seu deordinationis relate ad finem ultimum, sed etiam ac praecipue et formaliter in reparatione peccati prout est malum Dei, seu in reddendo Deo honorem ablatum per offensam; in quo quidem satisfactio differt a mera restitutione, vel a reparatione pro inoboedi-

entia legis humanae, cui satis est ut qui prius non oboedivit, jam oboediat. Unde condigna satisfactio pro peccato non habetur nisi in ea actione, per quam non solum aufertur ab homine tota malitia et macula et deordinatio inducta per peccatum ac redditur Deo perfecta animi ordinatio tamquam fini ultimo, sed etiam ac praecipue restituitur Deo ad aequalitatem totus honor ablatum per peccatum, quatenus actio sit tantum honorans ac placens Deo quantum dehonorans ac offendens fuit peccatum.

Jamvero maximum quod homo potest offerre Deo in satisfactionem, seu actus perfectae charitatis vel contritionis, etiam in summo gradu et purissimo motivo, quamvis auferat totum malum peccati, quod est ex parte hominis, reddens Deo perfectam animi ordinationem tamquam fini ultimo, nequit tamen auferre totum malum peccati quod est ex parte Dei, reddens Deo tantum honorem, quantum ablatum est per offensam. Nam, cum honor sit in honorante, offensa vero seu infamia sit in offenso, gradus honoris mensuratur ex dignitate personae honorantis dum gradus offensae mensuratur ex dignitate personae offensae, cumque dignitas personae divinae excedat in infinitum dignitatem personae creatae, honor ab ista exhibitus, quantumvis magnus, semper infinite distabit ab aequalitate cum dehonoratione inducta per peccatum, ac ideo in infinitum deficiet a ratione condignae satisfactionis, quae tantummodo a persona infinitae dignitatis potest Deo reddi exigitque divinae alicujus personae Incarnationem.

Idque totum confirmatur et illustratur ex his quae contingunt in ipsa humana conversatione humanisque offensis, honoribus et satisfactionibus. Cum enim aliquis in amicum vel patrem vel dominum peccat per actionem laesivam juris istorum, ejus peccatum consistit non solum in malo quod sibi contingit vel quomodolibet se habet ex parte sui, ut si repellatur vel separetur a communicatione ipsorum vel subtrahat aliquid ab ipsis, sed etiam in malo quod illis contingit seu in ipsa eorum dehonoratione et offensa; unde ad hoc ut ille satisfaciat pro offensa, non sufficit quod iterum redeat vel admittatur ad communicationem cum illis aut restituat quod subtraxit, sed praeterea requiritur ut rependat honorem pro dehonoratione, et, ad hoc ut satisfaciat ad aequalitatem, requiritur ut tantum honoris reddat, quantam dehonorationem intulit.

Similiter ex ipso sensu communi patet veritas illius principii “Honor est in honorante, et mensuratur a dignitate non honorati sed ipsius honorantis, offensa vero est in offenso et mensuratur a dignitate non offensoris sed ipsius offensi”. Sic salutatio quam accipio ab episcopo est mihi major honor ea quam accipio a parocho, et eadem episcopi

salutatio non affert majorem honorem paracho quam simplici sacerdoti, imo minorem, ob ipsam majorem distantiam dignitatis episcopi a dignitate simplicis sacerdotis; e converso, percussio episcopi est major offensa quam percussio parochi, et eadem percussio episcopi facta a simplici sacerdote non est minor sed major quam ea quae fit a paracho, ob majorem distantiam dignitatis episcopi.

Principium illud fundatur et derivatur ex nota sententia *Aristotelis*, *Ethic.*, l. 5, c. 8: "Si principatum habens percusserit, non oportet reperi. Et si principem percussit, non percuti solum oportet, sed et puniri." Quae verba sic commentatur S. *Thomas* (in h. 1., lect. 8): "Videtur . . . hoc esse contra id quod *Philosophus* supra dixerat [cap. 7], quod in justitia commutativa non attenditur diversa conditio personarum, sed lex utitur omnibus quasi aequalibus. *Sed* attendendum est quod ibidem *Philosophus* dixerat quod in commutativa justitia lex attenditur solum ad differentiam nocimenti. Manifestum est autem quod quando nocimentum attenditur circa subtractionem rei exterioris, puta pecuniae, non variatur quantitas nocimenti secundum diversam conditionem personae, sed quando est nocimentum personale, tunc necesse est quod quantitas nocimenti diversificetur secundum conditionem personae. Manifestum est enim quod majus est nocimentum quando aliquis percutit principem, per quod non solum personam ipsius sed totam rempublicam laedit, quam si percutit aliquam privatam personam."

Hanc doctrinam applicans in materia satisfactionis, S. Doctor scribit *In 4 Sent., dist. 14, q. 2, a. 1, q. 2, ad 2*: "Secundum *Philosophum* in V *Ethic.*, cap. viii, in recompensatione injuriae justitia commutativa non semper aequalem quantitatem absolute in poena infert ei qui in culpa fuit; non enim si aliquis percussit Principem, oportet ipsum solum reperi, sed etiam gravius puniri. Infert tamen aequalem poenam habita prius comparatione ad personam in quam culpa commissa fuit. Et ideo, cum per poenitentiam homo de seipso justitiam Deo faciat non sufficit tantus dolor in poenitentia quanta fuit delectatio in culpa; quia illa delectatio injuria Dei fuit, inquantum Deo praetermisso homo delectationi se subdidit ad peccandum."

Nota quod in hoc argumento abstrahimus quidem a quaestione utrum peccatum sit simpliciter an secundum quid infinitum, non tamen ab ea abstrahimus positive, quasi argumentum valeret etiam si peccatum esset tantum infinitum secundum quid, ut quidam putant, sed mere negative, quatenus impossibilitas condigne satisfaciendi potest immediate probari ex ipsa disproportione inter honorem a creatura praestitum, et dehonorationem per peccatum illatam, non inquirendo in ulteriorem

causam; ceterum, infra ostendetur hanc ipsam disproportionem proxime fundari in eo quod peccatum sit simpliciter infinitum, ita ut si peccatum esset tantum secundum quid infinitum, sicut est infinitus ipse actus charitatis, homo posset per hunc actum condigne satisfacere, eo quod non repugnet unum infinitum secundum quid adaequari moraliter per aliud infinitum secundum quid, etsi inferioris ordinis.

Totum argumentum sic apte complectitur *JOANNES A S. THOMA*: “Considerata gratia secundum quod ponit in homine justitiam, quae est ordo et rectitudo rationis in esse supematurali, elevatque hominem ad ordinem supematuralem. sic valor iste gratiae, qui ex rectitudine ista morali, et supematurali primo procedit non est sufficiens, et aequale pretium pro peccato in ratione injuriae. Ratio est manifesta, quia gratia est forma dans illam rectitudinem, qua peccatum privat, et ideo adaequat peccati malitiam, quae est forma opposita ejus privationi; ipsi autem laesioni juris divini, et dehonorationi factae Deo gratia non opponitur, quia laesio juris divini non est privatio gratiae, sed privatio ejus, quod debebatur Deo ab ista persona, scilicet a creatura; ergo proportio ista, quae requiritur inter creaturam offendentem, et Deum offensum, non recompensatur per gratiam, quia etsi elevet creaturam, et ordinet ad supematuralem finem non tamen ut gravitas offensae proportionetur, quod consistebat in hoc quod tolleretur jus Dei a tam inferiori creatura, seu persona, sicut est creatura.

"Et explicatur hoc manifestius. Nam si homo haberet gratiam, et Deus eam illi subtraheret sine culpa, maneretque privatus illa, tunc intelligeremus ad aequalitatem recompensari, et tolli privationem gratiae per infusionem ejus iterum in subjectum. Sic ergo homo non solum per peccatum amisit gratiam, sed etiam offendit laedendo jus Dei. Ratio est, quia injuria non potest intelligi sine laesione alicujus juris (ut dictum est) quod in principe est jus aequivalens toti multitudini, et in Deo est jus superans totam multitudinem creaturarum, quae offenso Deo offenduntur. Ad reparationem autem juris laesi, plus pretii, et valons requiritur, quam ad consecutionem, et exhibitionem talis juris, si laesum non esset; ergo valor procedens a gratia, et charitate nullo modo reparat rationem injuriae in peccato. Major hujus sillogismi manifesta est, ex diffinitione injuriae, quae est laesio juris alieni: ubi non est jus, non est injuria. Minor probatur etiam manifeste, nam reparatio juris laesi, si perfecta est, et aequalis ex sua natura, et non ex acceptione extrinseca, oportet quod quantum laesum est, et ablatum de jure, tantum reparet, et recompenset; reddere autem idem, quod ante laesionem juris reddebatur, non est recompensare, quod laesum est, sed continuare, quod ante fiebat: ergo hoc praecise non est sufficiens valor ad reparandam laesionem juris.

"Et patet exemplis, nam si quis existens in dignitate dehonora vit principem, aut amicus dehonora vit amicum per hoc praecise, quod iste redeat ad amicitiam, et ille ad dignitatem, licet restituatur id quod ipse amiserat, non tamen laesio principis per hoc solum manet reparata. Et si per impossibile fingeremus alterum Deum, qui ex aequalitate cum Deo tractaret, si ille alter Deus ipsum offenderet, non repararetur laesio juris divini per hoc quod tractaret cum eo sicut ante, sed requireretur, quod humiliaretur ante Deum quem offenderat, et signa majoris reverentiae exhiberet. Cujus ratio est, quia per injuriam, seu laesionem juris persona offensa deprimitur, et dehonora tur, et a jure suo cadit respectu ejus a quo offenditur; ergo non sufficit, quod persona offendens tractet cum eo sicut ante, sed requiritur, quod deprimat se, sicut persona offensa depressa est, et tunc erit aequalitas, et reparatio juris. Per hoc autem, quod homo Deum offendit persona infinita depressa est, et in suo jure diminuta; ergo non sufficit, quod exhibeat illum valorem, quo antea conservabat, et reddebat jus debitum; sed requiritur,

quod aliqua persona similiter divina deprimatur, et humilietur ante Deum, et hoc factum est per incarnationem.”^{2β}

Probaturi *QUOAD PECCATUM PROPRIUM*.

Si homo posset condigne satisfacere pro suo peccato, virtus Poenitentiae, ex qua procedit satisfactio tamquam elicitus et primarius actus, esset proprie dicta et formalis justitia hominis ad Deum; nihil enim ad hoc desideraretur, nam ex parte Dei habetur proprium et formale jus ad reparationem injuriae et ex parte hominis haberetur aequalis ejus reparatio. Atqui, ut probatum est in art. 12 (in tom. 1, p. 305-308), Poenitentia non est nec potest esse distincta et formalis virtus justitiae, sed est tantum pars potentialis et deficiens istius. Ergo homo nequit condigne satisfacere pro peccato.

Nec valet obicere contra majorem quod adhuc desideraretur tertia conditio, scilicet perfecta alteritas seu aequalitas inter Deum et hominem, quae exigitur a ratione strictae justitiae, ut patet etiam ex eo quod secus nec possemus condigne satisfacere pro poena temporali et peccato veniali. Nam si daretur ipsius peccati mortalis condigna satisfactio, supponeretur eo ipso etiam perfecta alteritas seu aequalitas inter Deum et hominem, quia nequit ad aequalitatem satisfacere qui pertinet ad alterum, tamquam sub ejus dominio constitutus. Ratio autem quare pro peccato veniali et poena temporali possimus condigne satisfacere per eandem virtutem Poenitentiae, quae non sit tamen vera justitia, est quia illa duo non important simpliciter dictum debitum erga Deum, sicut peccatum mortale quod est simpliciter dicta offensa, et actus quo pro eis satisfacimus non est principalis et specificus actus virtutis Poenitentiae, sed tantum secundarius et consequens, ut explicabitur infra in art. 52 et 54 (p. 138-142 et 214 sq.).

Probatur 5. *QUOAD PECCATUM ALIENUM*.

Ad hoc particulariter referuntur testimonia Patrum relata in Prob. 1. Praeterea, si homo non potest satisfacere pro proprio peccato, *a fortiori* non potest pro alieno. Major enim videtur difficultas ad satisfaciendum pro aliis quam pro se, tum quia gratia quae est fundamentum satisfactionis est principaliter ordinata ad perficiendum et valorandum subjectum in ordine ad se, unde videmus quod in actuali ordine providentiae justus tantummodo pro se meretur gratiam de condigno, pro aliis vero non nisi de congruo; tum quia causalitas importat quandam plenitudinem formae a subjecto possessae, cum unumquodque agat in quantum est plene in actu, seu perfectum (ens enim cum

^{2β}De Incarnatione, disp. 1, a. 2, n. 46-48, Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 21 sq.

fit bonum, seu perfectum, tunc fit diffusivum sui), adeoque major requiritur gratia ad merendum et satisfaciendum pro aliis quam pro se; tum quia satisfactio pro aliis requirit speciale pactum seu liberam acceptationem creditoris, ut patet ex humana consuetudine, non enim offensus tenetur acceptare ut excusatio vel reparatio offensae fiat a persona distincta ab offensore, quantumvis digniori.

Ceterum, non alia afferri potest peculiaris ratio quoad peccatum alienum, quam haec ratio a fortiori, cujus tota vis refunditur in praesuppositam impossibilitatem condigne satisfaciendi pro peccato proprio; nam de se non repugnat quod in alio ordine providentiae, gratia ordinetur aequaliter in beneficium alienum, quod conferatur alicui homini magna gratia capitalis et quod Deus ex gratioso pacto acceptet satisfactionem unius pro alio. Unde impossibilitas condigne satisfaciendi pro aliis directe nequit probari nisi recurrendo ad fundamentale argumentum allatum in Prob. 2, quod est commune omni peccato.

Quidam, ut *Vasquez* (cf. supra, p. 41 sq.), praedictam impossibilitatem conantur probare ex hoc quod homo non potest condigne mereri gratiam pro alio, et praecipue primam gratiam, cum gratia ex natura sua ordinetur ad perficiendum proprium subjectum, ita ut habeat valorem ad augmentum justitiae et in ordine ad vitam aeternam. Sed haec ratio non valet, quia non repugnat quod gratia in alio ordine providentiae divinae detur ad perficiendum etiam alios per influxum meriti et satisfactionis de condigno, quemadmodum in praesenti ordine habet de facto influxum meriti de congruo et satisfactionis pro poena temporali aliorum. Propterea alii conantur id probare ex eo quod homo nequit mereri primam gratiam pro alio, qui sit peccator, seu primam gratiam remissivam peccati, quam necessario supponit condigna satisfactio seu remissio offensae. Sed haec ratio non valet, quia unicum motivum quod affertur quare non possit homo gratiam remissivam mereri pro alio est quia haec exigeret remissionem ipsius offensae et consequenter condignam satisfactionem; jamvero haec consequentia dubia est, nam in eo casu ipsa remissio offensae concipi potest fieri ad modum simplicis condonationis (cf. infra, in resp. ad obj. S. p. 95).

Probatur 6. *QUOAD PECCATUM ORIGINALE.*

Peccatum originale vitiavit naturam humanam, quae est universalis et extensive infinita quatenus in ea possunt individua in infinitum multiplicari. Jamvero “bonum alicujus personae, vel etiam plurium, non potest per aequivalentiam totius naturae detrimentum compensare” (3 p., q. 1, a. 2, ad 2; cf. De Veritate, q. 29, a. 7). “Unde pro

ista communi corruptione non potest unus solus satisfacere nec etiam simul omnes; quia natura etiam excedit omnes illos qui naturam humanam habent, cum ad plures se extendere possit” (In 3 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2, ad 4; cf. C. Gent., 4, 54, circa finem).

Imo S. Doctor in *Suppi.*, q. 13, a. 1, ad 5 addit quod ob eandem rationem purus homo pro peccato originali non posset satisfacere nec de congruo proprie dicto, sicut potest satisfacere per actum charitatis pro peccato actuali: ‘Originale peccatum, etsi minus habeat de ratione peccati quam actuale, tamen est gravius malum, quia est ipsius humanae naturae infectio; et ideo per unius hominis puri satisfactionem expiari non potuit, sicut actuale” (cf. 2-2, q. 163, a. 3).

Addit igitur peccatum originale peculiarem rationem impossibilitatis condigne satisfaciendi, praeter eam quae inest omni peccato ex infinitate offensae divinae; quae ratio, proveniens ex extensiva infinitate naturae, aggravat illam et est, abstracte loquendo, independens ab illa. Et primo aggravat illam, eam in infinitum multiplicando secundum potentiam; si enim peccatum est infinitum ex parte Dei, peccatum originale facit ut tot multiplicentur offensae infinitae quot multiplicantur individua naturae peccatricis, imo ut multiplicentur in infinitum secundum potentiam; unde peccatum originale est actu pluries infinitum et potentia infinities infinitum. Secundo, impossibilitas satisfaciendi pro peccato originali est, abstracte loquendo, independens ab impossibilitate satisfaciendi pro actuali, nam peccatum originale intensivae infinitati, quae provenit ex infinitate Personae divinae, addit extensivam infinitatem proveniente ex potential! infinitate naturae humanae; ita ut si per impossibile peccatum non esset infinitum ex parte Dei, vel quomodolibet purus homo posset condigne satisfacere pro eo, adhuc esset infinitum ex parte naturae corruptae nec ideo purus homo posset pro eo satisfacere; et propterea S. Thomas in textu nuper citato addit quod de facto purus homo non potuit pro peccato originali offerre Deo etiam illam imperfectam satisfactionem quam per actum charitatis et contritionis offert pro peccato actuali.

Hinc intelligitur Incarnationem fuisse magis necessariam ad condigne satisfaciendum pro originali quam pro actuali, ob duplex nempe caput necessitatis ibi concurrens, et satisfactionem Christi pro peccato originali ex profundiori et nobiliori radice profluxisse quam ejus satisfactio pro peccato actuali, pro quanto ejus humana natura, substantialiter et immediate unita supposito divino, praecellit ejus humanam operationem. procedentem ab eodem supposito tamquam a principio remoto. Oportuit nempe ad satisfaciendum pro peccato originali, ut humana natura per illud essentialiter vitiata, per unionem hypostaticam substantialiter sanctificaretur, ut inde fieret aequalis compensatio, oblata

natura pro natura, et operatio procedens ex illa natura sanctificata, evaderet infinita satisfactio tum pro vitio humanae naturae ejusque extensiva infinitate, tum pro actualibus peccatis individuorum eorumque intensiva infinitate quam derivant ex infinitate Personae offensae.

Unde profunditatem hujus rationis S. *Thomae* non videntur satis penetrasse illi theologi, etiam thomistae, uti *Salmanticenses* et *Ilugon*, qui denegant ei valorem absolutum et independentem, dicentes eam non valere nisi ob infinitatem quae provenit peccato ex dignitate Personae divinae, vel relative tantum ad praesentem ordinem divinae providentiae, in quo meritum creaturae non potest durare indefinite sed incipit in tempore et clauditur termino viae; si enim, addunt, per absurdum peccatum non esset infinitum ex parte divinae Personae, peccatum originale posset reparari per unam creaturam, puta angelum, ab aeterno creatam, quae tot eliceret actus satisfactorios quot multiplicarentur humana individua in indefinitum, vel per plures creaturas innocentissimas eodem numero multiplicatas quo multiplicantur filii Adae peccatoris, vel per unam creaturam quae constitueretur caput aliorum in ordine ad satisfaciendum pro eis, sicut Adam constitutus est quodammodo caput aliorum in ordine ad demerendum in peccato, quaeque proinde haberet in sua operatione valorem meritorium et satisfactorium virtualiter infinitum, de eo genere quod competit operationi Adae in ordine ad demerendum.

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Posse purum hominem in tali suppositione satisfacere ad aequalitatem, pro peccato originali in ratione offensae, facile ostenditur: quia peccatum originale in ratione offensae non est majus intensive, quam omne aliud peccatum actuale, vel personale; sed homo purus posset ad aequalitatem satisfacere pro offensa cujusvis alterius peccati actualis proprii, vel alieni; sed praedicta offensa non est simpliciter infinita, ut constat ex hactenus dictis; ergo pariter posset satisfacere pro peccato originali.

“Confirmatur praecludendo tacitam responsionem: quia licet peccatum originale addat supra personale infinitam quandam extensionem ob infinitatem eorum, qui in Adam peccaverunt; nihilominus haec etiam extensio posset ad aequalitatem compensari per satisfactionem purae creaturae. Si enim haec fuisset producta ab aeterno, posset in singulis annis temporis imaginarii aeternitati correspondentis elicere tot actus satisfactorios, quot requiruntur, et sufficiunt ad compensandum aequaliter pro offensis originalibus illorum hominum, qui in singulis annis nostri temporis concipiuntur. Supposito enim quod nulla offensa sit gravitatis simpliciter infinitae; poterit quaelibet carum per actum determinati valons ad aequalitatem compensari, v.g. offensa habens gravitatem, ut centum per actum habentem valorem satisfactorium ut centum, vel eo amplius: et sic de reliquis, et de tota illarum collectione. Cum ergo actus satisfactorii, qui per singulos annos de hoc nunc usque ad aeternitatem a parte ante potuerunt elici, non sint pauciores, quam parvuli, qui singulis annis generabuntur usque ad finem mundi, vel generari possunt ab hoc nunc usque ad aeternitatem a parte post: plane sequitur, quod praedicta creatura ab aeterno producta, et illos actus satisfactorios singulis annis eliciens haberet nunc valorem satisfactorium sufficientem, et condignum ad satisfaciendum aequaliter pro omnibus offensis originalibus, quae singulis hominibus

correspondent. Et consequenter peccatum originale, si semel in ratione offensae asseritur simpliciter finitum; nec intensive, nec extensive excedit vim satisfactivam puri hominis.”²⁷

HUGON: “Est utique demonstrativum hoc argumentum [deductum ex infinitate naturae corruptae] *attento praesenti ordine*, quem de facto speculatur S. Thomas, et in quo meritum creaturae non durat indefinite, sed termino viae clauditur. At efficacia careret ratio *in hypothesis prius inducta*, qua supponuntur existere creaturae innocentissimae et capaces merendi et satisfaciendi pro aliis in perpetuum. Supposita quidem humana absque fine multiplicantur; at possent etiam creaturae illae pariter multiplicari, et semper absque termino multiplicarentur actus meritorii, et satisfactorii. Quare non videtur impossibile ut summa satisfactionum semper aucta semperque augenda possit omnia supposita semper multiplicanda reparare. *Objicitur*: Natura humana est *virtualiter* infinita, non autem operatio creaturarum illarum de quibus fit sermo. *Resp.*: Deus posset instituere creaturam huiusmodi perfectissimam caput hominum in ordine ad merendum et satisfaciendum, et hinc vi huius institutionis esset in ipsa et in ejus operatione virtus quaedam universalis absque termino, quae idcirco virtualitatem naturae adaequaret vel superaret. At, quia illa hypothesis est mera fictio, stat *inconcussum D. Thomae argumentum* pro nostra praesenti oeconomia.”²⁸

Attamen, hae intellectio videtur prorsus diminuta et aliena a mente S. Thomae; imo ipse S. Doctor eam explicite repellit. *Obicienti* enim: “Natura non reparatur nisi in individuis, ut supra dictum est. Sed unus homo est ita bonus sicut humana natura quae est in ipso. Ergo unus homo satisfacere poterat pro natura humana quae in ipso est, et omnes pro humana natura in omnibus individuis existente”; *respondet*: “Quamvis natura non sit corrupta nec reparatione indigens, nisi secundum quod est in persona; tamen aliqua corruptio debetur naturae, non secundum quod est determinata in hac persona, sed secundum hoc quod est in omnibus illis qui per vitiata originem ab Adam naturam humanam accipiunt. Unde pro ista communi corruptione non potest unus solus satisfacere *nec etiam simul omnes*; quia natura etiam excedit omnes illos qui naturam humanam habent, *cum ad plures se extendere possit*” (*In 3 Sent., dist. 20, a. 2, ob. 4 et ad 4*).

Sicut igitur particulare nequit adaequare universale, ita bonum individui, quantumvis multiplicati, nequit adaequare malum naturae, quia multiplicatio individuorum, quorum unumquodque satisfaceret pro peccato originali prout est in se ipso, erit semper finita, et infra numerum individuorum qui in infinitum multiplicari possunt, cum infinitum pertransiri non possit, ac ita satisfactio pro peccato totius naturae numquam compleri posset. Si omnia illa infinita individua actu simul existèrent, posset concipi illa satisfactio pro peccato originali; sed quia id impossibile est, ideo satisfactio nequit offerri nisi per actum procedentem ab eadem humana natura ut substantialiter sanctificata per unionem hypostaticam.

²⁷ De Incarnatione, disp. 1, dub. S, §3, n. 125, Curs. Theol., t. 13, Parisiis, 1878, p. 86.

²⁸ Tractatus dogmatici, v. 2, Parisiis, 1935, p. 293.

Nec valet praedictus recursus ad aliquam creaturam quae, sicut Adam, constitueretur caput aliorum in ordine morali, nam non esset eadem ratio utrobique. Gratia enim Adami fuit donum Dei indebitum, adeoque illa conditio a Deo apposita, de dono illo conservando vel amittendo etiam pro posteris, ingreditur quodammodo ejus essentiam moralem; e converso, satisfactio ab homine praestanda pro peccato non pendet a voluntate Dei quoad suam rationem condignae satisfactionis, nec potest Deus facere per suam acceptionem ut satisfactio quae ex se non est condigna, sit reapse condigna, sed tantum potest eam acceptare ut non condignam, nec exigere majorem. Unde si Deus constitueret hominem caput aliorum ad satisfaciendum pro peccato originali, non ideo illius satisfactio esset condigna, cum ipsius actio esset finita, natura vero infinita, sed Deus contentus esset non condigna satisfactione; juxta S. Thomam supra citatum, talis satisfactio nec esset proprie de congruo, sicut de congruo satisfacimus per actum contritionis, sed esset quaedam imperfecta et insufficiens satisfactio, vel potius quoddam meritum de congruo.

Conclusio 2. Propria et formalis ratio quare purus homo non possit condigne satisfacere pro peccato mortali, est quia peccatum est infinitum in ratione offensae, imo quia est simpliciter infinitum, ita quod si non esset simpliciter infinitum, homo pro eo condigne satisfacere posset. Quoad peccatum autem originale additur praeterea alia ratio, quia nempe illud peccatum est etiam simpliciter infinitum quoad extensionem ob extensivam infinitatem naturae corruptae, quae quidem ratio est independens a priori, ita ut si per impossibile peccatum non esset simpliciter infinitum ex parte Personae offensae, adhuc condigne reparari non posset a puro homine eo quod est infinitum ex parte naturae corruptae.

Probatur.

Secunda pars hujus conclusionis quoad peccatum originale manet sufficienter probata et explicata ex nuper dictis, nec quidquam addendum est, eo vel magis quod pauci omnino sint qui hanc quaestionem tangant ex professo. *Prima vero pars* quae est praecipua et universalior, utpote respiciens quodlibet genus peccati, convenienter probatur *primo*, excludendo omnes alias rationes a quibusdam theologis allatas juxta dicta superius in Parte Negativa et Affirmativa, quarum quaedam abstrahunt a ratione infinitatis (Scotus, Durandus, Vasquez, Cajetanus), aliae innituntur rationi solius infinitatis secundum quid (Suarez, Joannes a S. Thoma); *secundo*, eligendo cum aliquibus theologis (Salmanticensibus et Gonet) simplicem infinitatem peccati ut

solam rationem impossibilitatis satisfaciendi et probando peccatum esse revera simpliciter infinitum.

PRIMO igitur ipsa sententia SCOTI et Scotistarum, quae negat absolutam impossibilitatem condigne satisfaciendi pro mortali et affirmat solam impossibilitatem de facto, de limine excludenda ac reicienda est, utpote contraria communi ipsi sententiae theologorum, statutae in Conci. 1.

Ceterum, ipsa ratio quam adducunt, scilicet per actum charitatis tantum reddi Deo, quantum ablatum est per peccatum, falsa est vel deficiens. Nam, ut supra dictum est, peccatum duo importat, i.e. malum hominis seu ipsam malitiam, et malum Dei seu ipsam rationem offensae et injuriae; charitas autem valet adaequate tollere primum sed non alterum, quia, utpote finita honoratio, nequit adaequare infinitam dehonorationem; unde ratio Scoti sistit in secundario elemento, ignorans principale, tum in consideratione peccati, ubi non attendit ad ipsam rationem offensae, tum consequenter in consideratione satisfactionis, quam constanter confundit cum restitutione. Quod autem Scotus addit de Christo condigne satisfaciente per gratiam gratuito acceptam et per finitam passionem, nedum ejus doctrinam confirmet, eam duplici falsitate aggravat; nam Christo gratia sanctificans non gratuito data est sed ex necessario titulo Incarnationis, et passio Christi non est finita in esse moris, seu in ratione meriti et satisfactionis, sed est infinita, imo non secundum quid tantum, sed simpliciter.

SECUNDO, ratio DURANDI, quam late impugnat Vasquez, non est ad rem, tum quia ad summum probat tantum satisfactionem nostram non esse de toto rigore justitiae, eo quod non valeat extinguere omne debitum, imo inducat novum debitum; tum quia non agimus de extinctione omnis debiti aut debiti cujuscumque generis, puta subsequentis vel antecedentis remissionem peccati, sed de sola satisfactione pro ipso debito peccati, cui accidit concomitantia vel concurrentia alterius debiti. Ceterum, ex ratione Durandi sequeretur hominem non posse condigne satisfacere neque pro temporali poena peccati aut pro peccato veniali; unde ea ratio nihil probat, cum nimis probet.

TERTIO, nec melior est *sententia VASQUESII*, quam ex variis capitibus absurdam ostendunt Joannes a S. Thoma, Lugo et Salmanticensis; cumulat enim in se duplicem essentialem falsitatem Scoti et Durandi, et tertiam addit de suo.

Docet enim imprimis rationem quare satisfactio non sit condigna, esse quia auxilium excitans ad actum contritionis confertur gratis et

ideo homo non satisfacit pro debito carendi illo auxilio, quod est aliquod debitum ob peccatum relictum, et ideo non satisfacit de condigno quia non satisfacit pro omni debito. Jamvero, illud debitum carendi auxilio (si debitum appellari queat, nam revera non agitur de debito carendi auxilio, sed de carentia juris auxilii) est debitum poenae, consequens peccatum, non secus ac ipsum debitum poenae temporalis, remanens post remissionem peccati, non est vero debitum culpae, in quo consistit ipsum peccatum et de cujus satisfactione hic quaeritur. Unde indebite Vasquez divertit a proprio puncto quaestionis, nec ex gratuitate auxilii gratiae, unde procedit satisfactio, magis deducere potest quam hominem non posse satisfacere ex toto rigore justitiae, ut dictum est contra Durandum.

Ceterum, negandum etiam est quod Vasquez gratis assumit, scilicet pro illo quocumque debito carendi auxilio esse proprie satisfaciendum, nam non datur hujus generis satisfactio nec illi debito correspondet obligatio satisfaciendi, sed merum meritum poenae. Profecto in peccato duo habentur, malitia scilicet et offensa; satisfactio autem non debetur malitiae sed offensae, nam malitia est malum ipsius peccatoris, satisfactio vero ordinatur ad reparandum malum illatum offenso, sed malitiae proprie debetur poena, nam poena ad hoc dirigitur ut reparetur ordo destructus per malitiam; unde malitia, necnon illud debitum carendi auxilio quod ceterum cum ipsa malitia fere identificatur (nam peccatum ex parte peccatoris importat malitiam, maculam, absentiam gratiae, carentiam juris ad gratiam vel si placet Vasquezio debitum carendi gratia), non auferuntur per satisfactionem, sicut ratio offensae, sed alia via, seu per infusionem gratiae.

Ad rem *Joannes a S. Thoma*: “Ex hoc apparet, quam diminute processerit pater Vazquez . . . ex eo enim quod auxilium, et prima sancta cogitatio nobis est indebita, et si datur solum misericorditer datur, intulit quod satisfactio pro peccato exhibita non est perfecta, quia supponit partem debiti remissam. In quo valde diminute processit. Primo, quia solum respexit ad restitutionem, et reparationem peccati ex parte eorum, quae ab homine ablata sunt per peccatum, sicut est gratia, et omnia gratiae auxilia, quae ei facta sunt indebita; de reparatione autem injuriae, ut tenet se ex parte Dei offensi, nihil omnino tangit; secundo, quia debitum carendi auxilio, est poena, et non culpa, neque injuria formaliter loquendo. Sicut ipsa gratia fructificante carere non est culpa, sed poena, et ita dicit S. Thomas quaest. XXVIII de veritate, artic. VI, circa calcem corporis: ‘Quod absentia gratiae secundum se considerata, habet tantum rationem poenae, non autem rationem culpae, nisi secundum quod relinquitur

ex actu voluntario praecedente': hac enim ratione invenimus, quod macula sit culpa, et peccatum originale sit culpa, scilicet, secundum quod relinquitur ex actu voluntario. Caeterum ipsa carentia gratiae, vel denegatio auxilii, est poena. Nos autem in praesenti non quaerimus de satisfactione pro poena, sed pro culpa, in ratione injuriae, et culpa; ergo diminute procedit Vazquez ostendendo imperfectam satisfactionem, ex eo quod non satisfacit pro debito auxilii."²⁰

Secundo, Vasquez docet actum contritionis esse aequalem redditionem pro ipso debito culpa, quod est peccatum, cum per illum reddatur Deo quidquid ablatum est per peccatum. Jamvero haec affirmatio est falsa, cum attendat ad solam rationem malitiae (pro qua ceterum nec satisfactio dari potest, sed poena, ut dictum est), omittens considerationem rationis offensae, et tendat ad assimilandam satisfactionem cuidam generi restitutionis, ut dictum est contra Scotum. Praeterea, ex ea sequeretur hominem de facto condigne satisfacere pro ipsa culpa peccati, nam aequali illi redditioni nihil deest quominus dicatur aequalis satisfactio, nec id impedit absentia satisfactionis relate ad debitum carendi auxilio, quia, ut dictum est, hoc debitum est quid disparatum et distinctum ab ipso debito culpa, nec ceteroquin exigit proprie dictam satisfactionem; ex quo positio Vasquesii pejor evadit positione Scoti, qui saltem conatur evacuare ab actu contritionis rationem aequalis restitutionis, eam refundens in dispositionem divinae providentiae tribuentis passioni Christi omnem nostram sufficientiam.

Ad rem *Lugo*: "Licet condonato debito carendi primo auxilio, censeatur condonata pars aliqua poenae debitae ex peccato; culpa tamen in ratione culpa nullo modo censeatur condonata, alioquin post collationem illius auxilii, et ante actum contritionis non esset in homine integra ratio peccati, et culpa habitualis, quod est valde absurdum; ergo etiam condonato illo debito carendi primo auxilio, manet integrum debitum culpa, ut culpa; ergo qui satisfacit pro toto illo quod tunc manet, satisfacit plane pro culpa in ratione culpa aequaliter et de condigno; sed per te per contritionem satisfacere potest homo pro toto illo praeter debitum carendi primo auxilio, ergo potest satisfacere adaequate pro culpa, ut condistinguitur a debito poenae; ergo simpliciter et absolute potest purus homo saltem ex viribus acceptis a Deo, liberare se, et redimere condigne a peccato."³⁰

Tertio, ulterius aggravatur positio Vasquesii ex ratione unde conatur

Dc Incarnatione, disp. 1, a. 1, n. SI, Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 23; cf. *Sabnanticenses*, De Incarnatione, disp. 1, dub. 3, n. 26; dub. 5, n. 123.

: 'Dc Incarnatione, disp. 5, sect. 1, n. 7, Disp. Schol., t. 2, Parisiis, 1890, p. 384.

probare per actum contritionis reddi Deo quidquid ablatum est per peccatum. Negat enim in peccato haberi veram rationem injuriae seu injustitiae, ex eo quod nulla stricte dicta justitia vel injustitia possit haberi inter Deum et hominem, et solam concedit rationem inoboedientiae et transgressionis divini praecepti; ex quo facile infert actum contritionis, quo homo restituit Deo rationem ultimi finis et redit ad oboedientiam divinae legis, continere perfectam redditionem ejus quod debetur. Quae sententia, quamvis arriserit quibusdam aliis theologis, uti *Bccano*, *Arauxo* et *Godoi*, falsa est et auribus theologicis valde offensiva. Quis enim facile acquiescet cum audierit peccatum non esse vere et proprie injuriam Dei? Ceterum, ratio illius assertionis reponitur in quadam aequivocatione. Nam, quamvis defectus aequalitatis inter Deum et hominem auferat rationem actus justitiae, procedentis ab aliqua particulari et specifica virtute proprie dictae justitiae, et rationem specialis vitii et specifici peccati injustitiae proprie dictae, non aufert tamen a peccato generalem rationem injustitiae proprie dictae, seu violationis proprie dicti juris divini, quia non valet extinguere in Deo proprie dictum jus, ad hoc nempe ut ipse habeatur tamquam finis ultimus in omnibus actionibus nostris; est enim per accidens quod, ob defectum aequalitatis, hoc jus nequeat in nobis fundare distinctam et specificam virtutem justitiae, cui proinde substituitur duplex virtus religionis et poenitentiae. Unde peccatum est vera injuria et injustitia in Deum, quamvis non constituat specificum et distinctum actum injustitiae sed imbibatur in omnibus actibus malis, ut generalis quaedam conditio eos injustificans.

Ad rem *Joannes a S. Thoma*: “Ut hujus auctoris [i.e. Vasquesii] aequivocationem (in qua maxime laborat) ostendamus, advertendum est, aliud esse, an offensa, et injuria illata Deo possit habere rationem injuriae proprie, et stricte dictae ex parte juris laesi; aliud quam obligationem nos habemus ad illam resarciendam ex parte nostri, et attenta conditione subjecti. Nos enim non habemus obligationem reddendi aliquid Deo debitum ex justitia stricte dicta, sed hoc non ex defectu ipsius debiti, et defectu injuriae proprie dictae illatae Deo, aut juris stricti, et proprii, in ipso laesi, sed ex defectu subjecti, et magnitudine injuriae, quia scilicet subjectum, non potest adaequare excellentiam ejus, cui debet. Unde S. Thomas 2-2, quaest. LXXX, articulo unico, et quaest. LVII, articulo primo ad tertium, debitum erga Deum non negat esse rigorosum, et strictum, sed potius, quia nimis excedit, non posse a nobis ei reddi aequale, propter inferioritatem nostram. Non autem diminuitur aliqua ratio injuriae, ex eo quod committatur a persona non habente aequalitatem ex parte subjecti

ad recompensandum debitum, sed potius augetur; ergo ex defectu hujus aequalitatis negare propriissimam rationem injuriae, et injustitiae ex parte juris laesi intolerabilis sententia est. Quis enim aequis auribus audiat offensam, et injurias unius hominis erga alium, veram injuriae rationem sortiri, ad cujus recompensationem stricte tenetur ex justitia: offensam autem hominis erga Deum non esse injustitiam, neque injuriam stricte dictam, cum majus jus laedatur, et consequenter quantum est ex parte juris laesi strictius obligari hominem ad recompensandum, quamvis ex conditione subjecti, cui impossibile est aequale reddere ex justitia stricta, id non possit. . .

“In hoc ergo contradicimus Vazquez, et fundamentum hoc omnino falsum reputamus, valdeque diminuere gravitatem peccati, cujus injuria, et offensa in Deum, ita in Scriptura exaggeratur, et per modum injuriae et injustitiae stricte dictae significatur, et hoc sic ostendo, quia Deus non solum se habet, ut legislator ex quo corresponde! ei in hominibus debitum obedientiae, et quasi observatio justitiae legalis, ut ejus mandata, et leges custodiantur (ut expresse dicit S. Thomas 2-2, quaest. XVIII, artic. V ad tertium. Qua ratione inquit: *Omne peccatum dicitur iniquitas* I Joan. III, quia exorbitat ab aequitate divinae regulae, sicut etiam exponit 2-2, quaest. CX, artic. IV ad tertium, et ad Romanos I lect. VIII) sed etiam est finis ultimus omnium actionum moralium: unde habet strictum, et proprium jus, ut nullus ei finis praeponatur, sed ipse in omni actione finis sit. In quo valde differt a principe creato.”³¹

QUARTO, sententia CAJETANI, prout eam intelleximus et explicavimus, laborat eodem fundamentalis defectu, quem vidimus apud Scotum et Vasquesium, scilicet diminuta consideratione peccati prout est offensa Dei. Impossibilitatem enim condigne satisfaciendi pro peccato per actum contritionis et charitatis, Cajetanus refundit tandem aliquando in ipsam gratuitatem gratiae ex qua contritio procedit; nam tenet peccatum et actum charitatis aequiparari in infinitate (quam vocat secundum quid) et proinde actum charitatis posse condigne satisfacere pro peccato si non procederet ex principio gratuito sed ex propriis viribus satisfaciendi. Jamvero, quidquid sit de aequivalentia inter charitatis et peccati infinitates (quam infra negabimus), certum est non haberi compensativam aequivalentiam inter utriusque valorem moralem, quia dignitas charitatis et honor Deo per ipsam oblatus mensuratur ex subjecto, quod est finitum, dum indignitas peccati in ratione offensae mensuratur ex objecto seu persona offensa, quae est

³¹De Incarnatione, disp. 1, a. 1, n. 5. 7, Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 7-9. Cf. *Salmanticenses*, De Incarnatione, disp. 1, dub. 1, ubi fuse tractatur haec quaestio de proprie dicta ratione injuriae in peccato et objectionibus Vasquesii et aliorum satisfit.

infinita. Unde etiam si per impossibile purus homo eliceret actum charitatis ex propriis viribus, puta si daretur aliqua substantia creata supernaturalis, adhuc non satisfaceret de condigno pro peccato, et ratio quare Christus, Deus-homo, satisfecit de condigno pro nostro peccato non est quia elicuit actum charitatis ex propriis viribus, sed quia illum elicuit in supposito divino infinitae dignitatis. Ex hoc igitur quod actus contritionis procedit ex gratuito principio gratiae sequitur tantum quod homo non possit satisfacere, sicut nec mereri, de toto rigore iustitiae, non vero quod non possit satisfacere de condigno pro peccato mortali, sed hujus ulterioris impossibilitatis alia causa assignanda est, nec alia assignari potest quam excessus indignitatis peccati super dignitatem contritionis et charitatis.

Ceterum, si ratio impossibilitatis satisfaciendi de condigno pro peccato mortali esset gratuitas principii ex quo satisfactio procedit, ex eadem ratione suaderetur etiam impossibilitas satisfaciendi de congruo pro peccato mortali et de condigno pro peccato veniali et pro poena temporali, imo evacuaretur possibilitas omnis satisfactionis, quia magis et minus non mutat speciem.

QUINTO, communis sententia docet rationem impossibilitatis condigne satisfaciendi pro peccato mortali esse ipsum excessum indignitatis peccati super dignitatem actus satisfactionis puri hominis, vel, si placet, excessum infinitatis quae competit peccato super infinitatem quae competit actui charitatis et contritionis. In determinando autem tali excessu, vel, si placet, in determinanda indole infinitatis peccati, ex qua talis excessus desumitur, *duae generales afferuntur sententiae*, quarum altera tenet peccatum esse tantum secundum quid infinitum, altera vero docet peccatum esse simpliciter infinitum.

In priori sententia *tres praecipuae jundantur explicationes*: *Lugo* docet infinitatem secundum quid peccati non esse adaequabilem ab infinitate secundum quid charitatis quia est de facto et moraliter superior, quamvis non secundum se, absolute et physice; quidam, ut *Suarez*, rationem assignant quia infinitas peccati est absolute et secundum se superior infinitate charitatis; quidam, ut *Joannes a S. Thoma* (qui tamen opinative loquitur) rationem assignant quia infinitas peccati et infinitas charitatis sunt infinitates disparatae et ideo una non ponit quod altera tollit.

Similiter in altera sententia *tres afferuntur explicationes*: quidam, ut *Asturicensis*, docent rationem quare infinitas charitatis non possit adaequare infinitatem peccati esse quia peccatum est infinitum simpliciter tum in ratione offensae tum etiam in ratione malitiae; alii,

ut *Godoi*, dicunt rationem esse quia peccatum est simpliciter infinitum in ratione offensae tum etiam in ratione demeriti seu reatus poenae; alii, ut *Salmanticenses*, dicunt rationem esse quia peccatum est simpliciter infinitum non in ratione malitiae aut demeriti, sed tantummodo in ratione offensae.

Praestat *sex istas sententias* singillatim exponere et judicare:

SEXTO igitur *LUGO* (De Ineam., disp. 5, sect. 2-4) valde extremam et exsanguem proponit opinionem, in qua robur communis sententiae vix retinetur. Docet imprimis peccatum non esse simpliciter infinitum sed tantum secundum quid; secundo, ait valde difficile ex ratione hujus infinitatis secundum quid colligi impossibilitatem satisfaciendi; tertio, ait nihilominus illi argumento standum esse utpote communi inter theologos et consentaneo doctrinae Patrum; quarto, omissis aliis modis dicendi et illud argumentum conficiendi, suam explicationem proponit qua docet quod, quamvis inaequalitas peccati secundum se et absolute loquendo compensari possit numero et diuturnitate obsequiorum, tamen, de facto et attenta rerum condecencia, compensari non potest, quia non decet ut Deus secundum sapientem gubernationem qua statuit poenam ad arcendum homines a peccato, acceptet aequalia illa obsequia in aequalem satisfactionem, nam secus homo, sciens se posse aequaliter satisfacere, redderetur proclivior ad peccandum.

Haec sententia reicienda est ut levis et voluntaria.

Nam in ea non salvatur excessus ipsius peccati supra actum charitatis aut obsequii, sed asseritur aliquis excessus extrinsecus et adjacens, consistens in ipsa non acceptatione divina, et impossibilitas condigne satisfaciendi non deducitur ex intrinseca inaequalitate offensae cum satisfactione, sed tantum ab extrinseca lege Dei non acceptantis satisfactionem, tamquam aequalem, ob inconvenientia quae ex illa acceptatione sequerentur. Frustra autem Lugo conatur ostendere eam impossibilitatem esse intrinsecam, dicens aequalitatem satisfactionis hic, secus ac in materia justitiae, non consistere in eo quod tantum detur quantum debetur, sed in eo quod tantum fiat quantum requiritur ab offenso et sufficit ad eum placandum. Nam hoc sufficit quidem ad rationem satisfactionis in genere, non vero ad rationem condignae satisfactionis, quae essentialiter importat adaequationem inter id quod fit et id quod debetur, quin interveniat ex parte creditoris partialis condonatio debiti in qua fundatur ratio satisfactionis congruae et imperfectae.

Praeterea, si impossibilitas condigne satisfaciendi proveniret non ex intrinseco excessu peccati sed ex praedicta ratione ponendi frenum

proclivitati peccandi, sequeretur quod nec ipse Christus posset pro nobis satisfacere de condigno, nani similiter ex apprehensione satisfactionis Christi nobis applicatae per sacramenta, homines occasionem sumerent in peccata prolabendi, sub spe condignae et facilioris reparationis; item, sequeretur e converso, quod Deus potuerit constituere purum hominem ad satisfaciendum de condigno pro peccato originali, nam nullum inde provenisset periculum pro hominibus relabendi in peccatum, cum peccatum originale non possit iterum committi.

SEPTIMO, SUAREZ (De Incarn., disp. 4, sect. 7; De Gratia, disp. 7, cap. 14) docet quod gravitas peccati, quamvis sit simpliciter finita, nequit adaequari per satisfactionem hominis puri quia est res superioris ordinis, eo quod gravitas offensae sumatur ex parte personae offensae quae est infinita; quod est idem ac dicere: infinitas secundum quid peccati nequit adaequari per infinitatem secundum quid charitatis et contritionis quia est superioris ordinis, etsi non sit infinitas simpliciter.

Haec sententia, quantumvis melior praecedenti, est etiam reicienda.

Nam imprimis, inconsequenter affirmat infinitatem peccati esse superioris ordinis relate ad infinitatem charitatis et simul negat eam esse infinitatem simpliciter; nam ratio quare ipsa infinitas peccati dicatur esse superioris ordinis, vel est quia peccatum attingit Deum tantum ut objectum cui refertur, et tunc non est superioris ordinis, cum etiam charitas respiciat Deum ut immediatum objectum; vel est quia peccatum attingit Deum etiam quodammodo ut subjectum quod moraliter afficit, et tunc ejus infinitas est non solum superioris ordinis sed etiam simpliciter talis, quia ipse Deus, ex quo offensa mensuratur, est non solum in superiori ordine, sed etiam simpliciter infinitus. Et confirmatur a simili; nam satisfactio Christi, ex eo quod est in supposito divino, dicitur simpliciter infinita in esse satisfactionis; ergo a pari injuria Dei, ex eo quod conjungitur personae divinae, dicenda est simpliciter infinita, nam sicut honor est in honorante et mensuratur ex ejus dignitate, ita offensa est in offenso et accipit mensuram suae gravitatis ex gradu dignitatis illius.

Nec valet recurrere ad exemplum Maternitatis B. Virginis et visionis beatificae, quae sunt superioris ordinis relate ad gratiam et charitatem, quamvis sint adhuc infinitae secundum quid tantum; nam Maternitas et visio beatifica non superant gratiam in ipsa ratione infinitatis, cum referantur ad idem objectum infinitum, sed in intrinseca sua perfectione creata et finita, quae subest attingentiae illius objecti infiniti, vel, si placet, in modo quo referuntur ad illud objectum; de cetero nec sub isto respectu dici potest peccatum superare charitatem, quia utrumque ad Deum refertur eodem proportionaliter

modo, scilicet tamquam ad terminum motus animi, ad quem acceditur per charitatem vel a quo receditur per peccatum; imo si in hoc aliquam superioritatem vel prioritatem distinguere vellemus, haec concedenda esset charitati quae refertur ad Deum positive, cum positivum sit prius negativo et ens sit prius non ente.

Praeterea, quomodolibet concedatur vel explicetur superioritas ordinis peccati relate ad ordinem charitatis, si semel dicatur peccatum esse infinitum non simpliciter sed secundum quid, gravitas peccati poterit adaequari per gradum charitatis et purus homo poterit condigne pro eo satisfacere; nam cum supponatur peccatum habere finitum aliquem gradum indignitatis, non repugnat ut gradus charitatis tantum augeatur ut dignitas et honor, in ea contentus, adaequet indignitatem peccati et honorem per illud subtractum.

Nec valet opponere rem inferioris ordinis, quantumcumque augeatur, non posse attingere et adaequare rem superioris ordinis cum nequeat praetergredi suum ordinem et suam speciem, ut patet ex innumeris exemplis, puta multiplicationis argenti, vel petrarum, vel arborum, vel brutorum, vel hominum, vel pecuniae, vel actum naturalium, vel gratiae, vel visionis beatificae, qua nequit attingi aut adaequari perfectio auri, vel viventis, vel animalis, vel hominis, vel angeli, vel honoris, vel actus supernaturalis, vel gloriae, vel divinae maternitatis B. V.

Respondetur enim id verum esse de perfectione rerum secundum speciem physicam, non vero secundum speciem moralem sub qua contingit unificari plures res, ad diversas species físicas pertinentes. Ita mille unciae argenti non adaequant physicam perfectionem unius unciae auri sed adaequant et superant istius perfectionem moralem in ratione pretii, seu in specie morali valoris commutationis et acquisitionis, et similiter melius est acquirere agrum quam capere muscam, habere mille gallinas quam unam ovem, possidere mille agros aut mille boves quam unum servum. Quidquid igitur cadit sub aliqua specie morali ejusque vim participat, potest per augmentum vel multiplicationem adaequare et compensare quidquid in eadem specie constituitur, quantumvis optimum et dignissimum.

Ceterum negandum est quod peccatum et actus contritionis aut charitatis sint in diversa specie vel ordine morali, nisi admittatur quod peccatum sit simpliciter infinitum et ita constituatur in superiori ordine infinitatis relate ad infinitatem secundum quid actus charitatis. Cetera enim sunt utrique communia, proportionaliter ad indolem utriusque; utrumque enim est in ordine honoris, quem peccatum aufert, charitas affert, et utrumque est in ordine satisfactionis quae

habet pro objecto peccatum et pro materia charitatem. Unde in ordine satisfactionis quidquid est finitum in ratione peccati, uti peccatum veniale et poena temporalis peccato debita, potest adaequari per finitum actum charitatis, et quidquid per hunc actum non potest adaequari, non est, sicut ille, finitum aut infinitum secundum quid, sed oportet esse infinitum simpliciter.

*OCTAVO, JOANNES A S. THOMA*³² (De Incarn., disp. 1, a. 2, n. 32. 39-43. 58), tenens ut valde probabile quod peccatum sit simpliciter infinitum, et ut probabile quod sit tantum secundum quid infinitum, docet quod, etiam admissa hac infinitate secundum quid, non sequitur quod actus charitatis possit condigne satisfacere pro peccato, quia infinitas peccati et infinitas charitatis, quamvis sint ambae secundum quid, sunt *disparatae infinitates* ac ideo nequeunt ad invicem compensari.

Ad rem ipse: "Dato autem, quod peccatum sit infinitum solum secundum quid, adhuc non habet vim argumentum, quia illa infinitas in ratione injuriae, non est adaequabilis ab infinitate secundum quid, quam habet charitas, aut gratia, quia sunt infinitates disparatae, neque una adaequat, quod altera tollit: infinitas enim gratiae, et charitatis solum est infinitas ex parte finis, ad quem tendit, manente ratione formali finita, et modo attingendi, quia attingit positive tendendo in objectum infinitum, et consequenter sub modo capacitatis finitae. Infinitas vero peccati est infinitas injuriae laedens jus infinitum, deserendo objectum infinitum, non sub capacitate istius vel illius, sed absolute; injuria autem Dei, sive sit infinita simpliciter, sive secundum quid, non resarcitur per hoc, quod habeatur pro fine ultimo ab illo, qui laesit tale jus; hoc enim debebat facere, etiamsi non laederet; sed per hoc quod sicut Persona divina per peccatum est offensa, et humiliata in jure suo, seu diminuta, ita sit aliqua Persona divina, quae se humiliet, et diminuatur in jure suo ipsi Deo offenso. Et per hoc fit aequalitas; non autem per hoc solum, quod habeatur pro fine ultimo quantumcumque intensissime."³³

"Etiamsi gravitas peccati sit secundum quid, et gratia habeat aliquam infinitatem secundum quid, per unam tamen, non recompensatur alia, *quia procedunt in diverso genere, ita quod una non ponit, quod alia tollit*, sicut infinitas in genere quantitatis, non recompensatur per infinitatem in genere qualitatis, quia sunt in diverso genere. Infinitas enim peccati est infinitas in genere injuriae laedens jus, et consequenter contemnens, et deprimens personam, cujus laedit

³²Quem sequitur *Billuart*, De Incarn., diss. 3, a. 2, § 2.

³³De Incarnatione, disp. 1, a. 2, n. 58, Curs. Thcol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 25 sq.

jus, qui est Deus. At vero gratia non habet aliquid infinitum ex parte ejus, *quod subjicit* Deo pro tali satisfactione, sed solum ex parte ejus, *cui subjicit*; subjicit enim, et convertit hominem Deo, non vero aliquid divinum subjicit Deo, ut aequalitas fiat inter Deum, per offensam depressum, et laesum per injuriam, et Deum subjectum, et humiliatum, ut satisfiat injuriae, et sic non sunt infinitates facientes recompensationem, et adaequationem; neque enim ex infinitate ejus, cui offertur, sumitur valor satisfactionis, sed ex parte ejus quod offertur.”³¹

Sed haec etiam sententia est reicienda, nec ipsa essentialiter differt ab opinione Suaresii, nisi quod conetur illam fulcire aliqua apta ratione ex qua non infinitas secundum quid sed infinitas simpliciter deduci deberet.

Negamus nempe infinitates peccati et charitatis esse disparatas formaliter et in ordine morali satisfactionis, si dicatur utraque esse infinitas secundum quid. Disparitas illa in modo respiciendi Deum ut objectum, vera est et maxima est, sed est impertinens in ordine ad fundandam impossibilitatem condigne satisfaciendi, si consideratur ut mera disparitas in modo respiciendi objectum. Quamvis enim charitas respiciat Deum modo minus perfecto et absoluto, quam respicitur a peccato, stat tamen quod ipsa reddit honorem Deo et quod proinde, multiplicatis ejus actibus vel gradibus, possit Deo tantum afferre honorem quantum abstulit peccatum. Quod si dicatur propter illum absolutum modum respiciendi Deum, magis auferri honorem per peccatum quam possit afferri per charitatem, cum charitas non possit eodem absoluto modo respicere Deum et eum honorare, respondetur iterum quod dignitas illius modi qua talis est impertinens ad impossibilitatem condignae satisfactionis inducendam, quia, juxta te, ille modus se habet totus ex parte subjecti quod peccat quodque est finitae capacitatis et Deus non attingitur a peccato, ejusque modo tendendi, nisi ut objectum. Quod si dicas ex illo modo absoluto Deum respiciendi, Deum attingi non tantum ut objectum sed etiam ut subjectum cui moraliter insit offensa et a quo haec accipit infinitatem disparatam et majorem infinitate charitatis, bene dicis et bene concludis, sed falso supponis hanc infinitatem esse secundum quid, est enim infinitas simpliciter, quamvis non absolute et sub omni respectu, ut infra explicabitur.

Unde non satis consequenter *Joannes a S. Thoma* renuit vocare simpliciter infinitum id quod sic apte describit: “[Per peccatum] non est facta laesio in hoc, quod homo non sit conversus ad Deum; hoc enim praecise restituit gratia ipsi homini ad aequalitatem, sed in hoc, quod

Ibid., n. 63, p. 27.

persona Dei est privata jure suo, quod habebat in actionibus humanis; et sic in affectu hominum est depressa, et diminuta jure suo postponendo illum creaturae. Hoc autem, quod est Personam divinam diminutam esse et dehonoratam non habet aequalitatem cum hoc, quod est creaturam esse ei subjectam, et ad ipsam conversam, quod facit gratia, sed si alia Persona divina ei diminuatur, et humilietur, in hoc est aequalitas. Infinitates ergo gratiae, et peccati non faciunt recompensationem in eodem, sed solum recompensatio fit in ratione bonitatis, et malitiae; et in eo in quo homo damnificatus est per privationem gratiae, in eo restituitur integre per gratiam: in eo autem in quo Deus offensus est, non fit aequalitas ad Deum, sed solum redditur Deo per gratiam, id quod debetur ei dari ab homine, etiamsi non peccasset, scilicet esse conversum ad ipsum. Non sufficit igitur ad aequalitatem injuriae subjici creaturam Deo, sed requiritur, quod aliquid divinum, seu infinitum subjiciatur, sicut infinitum, qui erat Deus, qui subjectus est pro offensa, et postpositus moraliter creaturae.”³⁵

NONO, ASTURICENSIS (Relect. de Gratia Christi, q. 5, a. 2) docet peccatum esse simpliciter infinitum non solum sub ratione offensae sed etiam sub ratione malitiae, ac proinde ex utraque peccati infinitate provenire impossibilitatem condigne satisfaciendi.

Haec tamen sententia est rcicienda ut excessiva.

Ex sola enim parte offensae detegi potest fundamentum asserendi infinitatem simpliciter, eo quod offensa se habeat ex parte Dei qui est simpliciter infinitus; ex parte vero malitiae peccatum nequit esse nisi simpliciter finitum et secundum quid infinitum, sicut actus charitatis, quia sic est malum hominis et totum se habet ex parte hominis, qui est subjectum finitum, quamvis referatur ad Deum ut ad merum objectum, ex quo consequitur infinitatem secundum quid. Idque explicatur discurrendo per varia elementa quae in malitia peccati considerari possunt; haec enim malitia vel accipitur secundum id quod importat privative, i.e. absentiam gratiae, maculam seu carentiam nitoris gratiae, privationem rectitudinis moralis, privationem ordinis ad ultimum finem, aversionem a Deo, et tunc patet ipsam esse quid finitum sicut ea quorum est privatio; vel accipitur secundum id quod importat positive, i.e. actum malum, vitia et malas inclinationes, conversionem ad bonum commutabile, et similiter constat ipsam esse quid finitum, ut sunt omnes causae a quibus dependet, i.e. actus, habitus, voluntas, finis seu bonum commutabile.

³⁵“De Incarnatione, disp. 1, a. 2, n. 64, Cursus Theol., t. S, Parisiis, 1886, p. 27 sq

Et haec est mens et doctrina S. *Thomae*, ut innuitur in ipsa frequenti ejus affirmatione “Peccatum habere *quandam* infinitatem” (3 p., q. 1, a. 2, ad 3; In 3 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2; Suppi., q. 13, a. 1, ad 1; cit. in p. 35), ubi non satis convenienter apponeretur particula diminutiva si peccatum esset infinitum totaliter, seu secundum utrumque elementum offensae et malitiae, quantumvis in solo esse morali, et ceteroquin clare exprimitur sequentibus verbis, *De Malo*, q. 2, a. 9, ad 5: “A bono infinito aliquis avertitur actu finito; et ideo peccatum essentialiter finitum est, licet habeat aliquam habitudinem ad bonum infinitum”.

De hac finitate essentiali et infinitate secundum quid quae invenitur in ipso actu aversionis a Deo, qui fundat offensam simpliciter infinitam, loquitur S. Doctor in 1-2, q. 87, a. 4, cum scribit: “Poena proportionatur peccato. In peccato autem duo sunt: quorum unum est aversio ab incommutabili bono quod est infinitum; aliud quod est in peccato, est inordinata conversio ad commutabile bonum; et ex hac parte peccatum est finitum, tum quia ipsum bonum commutabile est finitum, tum etiam quia ipsa conversio est finita; non enim possunt esse actus creaturae infiniti. Ex parte igitur aversionis respondet peccato poena damni, quae etiam est infinita; est enim amissio infiniti boni, scilicet Dei. Ex parte autem inordinatae conversionis respondet ei poena sensus, quae etiam est finita.”

Rationes autem cojitrariae sententiae non tenent.

Obicitur primo, S. Thomam docere peccatum esse infinitum ex parte aversionis, aversionem autem esse malum in ipso homine et identificari cum malitia.

Respondetur S. Thomam non dicere ipsum actum aversionis esse infinitum, sed ex parte aversionis peccatum habere quod sit infinitum, quia ex hac parte habet quod sit offensa Dei ex qua desumitur infinitas, ut ipse explicat in Suppi., q. 13, a. 1, ad 1. Ipsa autem aversio in quantum est quidam actus malitiae et in quantum se habet ex parte hominis, est finita, sicut ipse actus conversionis seu ipse actus charitatis, in quo consistit conversio. Ceterum objecta verba S. Thomae possunt etiam intelligi de infinitate secundum quid quae competit ipsi actui aversionis, ut constat ex eo quod in infinitate se tenente ex parte aversionis S. Doctor fundat similem infinitatem poenae damni (“quae etiam est infinita”), quae profecto est infinita secundum quid, sicut ipsa visio beatifica cujus est privatio.

Obicitur secundo, malitiam peccati importare privationem omnium graduum gratiae, quia omnibus opponitur, necnon ipsius unionis hypostaticae cum qua est impossibilis, gratiam vero secundum omnes

suos gradus esse simpliciter infinitam et sine limite, et similiter unionem hypostaticam.

Respondetur quod malitia peccati, secundum quod de facto est in animo, importat privationem gratiae consideratae abstractive secundum suam essentiam, non vero positive secundum omnes suos gradus, secus ipsa non posset auferri nisi per infusionem omnium possibilium graduum gratiae. Ceterum, etiam si consideratur malitia modo abstracto et generali prout opponitur omnibus gradibus gratiae et importat infinitum et inexauribilem numerum et gradationem peccatorum, nondum habetur infinitas simpliciter sive in malitia sive in gratia, sed infinitas secundum quid, saltem in ordine morali, quia comparantur ad subjectum finitum et respiciunt Deum tantum ut objectum. Malitia peccati opponitur unioni hypostaticae non per se et immediate, sed per accidens et mediate, quia nempe opponitur gratiae, et ideo mensuratur ex gratia, cujus est privatio et quae est finita.

Obicitur tertio, quodlibet peccatum esse summum malum, adeoque simpliciter infinitum, secus posset majus excogitari.

Respondetur quodlibet peccatum, ut offensam Dei, esse summum malum et simpliciter infinitum, non vero ut malitiam afficientem hominem finitum, et ceteroquin nullam de facto esse malitiam in homine qua major haberi non possit.

Obicitur quarto, malitiam peccati privare bono morali totam naturam intellectualem, in qua ipse Deus includitur et cujus bonum morale est simpliciter infinitum, adeoque ex hac saltem parte malitiam peccati esse simpliciter infinitam.

Respondetur etiam peccatum veniale opponi toti naturae intellectuali et tamen non esse infinitum. “Caeterum ista consideratio non videtur sufficiens ad infinitatem proprie, et determinate, sed solum analogice, et in confuso, quia intellectualis natura, ut comprehendit Deum, et creaturas intellectuales, non est positive infinita, sed abstractive; abstrahit enim analogice a finito et infinito. Ex hoc ergo, quod peccatum sit contra naturam intellectualem, ut sic, solum sequitur, quod sit contra bonum intellectuale infinitum, analogice et indeterminate, et in communi, quod est esse infinitum secundum quid, non autem opponitur bono morali determinate, ut infinito, et prout est bonum Dei, sed bonum morale hominis.”³⁶

Obicitur quinto, offensam Dei activam, seu peccatum consideratum ut malitiam, esse causam offensae Dei passivae, seu peccati considerati

³⁶Joannes a S. Thoma, De Incarnatione, disp. 1, a. 2, n. 51, Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1866, p. 20.

proprie ut offensae, adeoque esse simpliciter infinitam, sicut est ista, secus causa esset minor effectus.

Respondetur negando sequelam et rationem additam, eo quod non agatur de proprie dicta causa agente per influxum positivum. Nam “offensa passiva Dei non est aliqua forma positiva, sed privatio quaedam, indirecte ex actu peccaminoso resultans. Licet autem effectus positivus nequeat suam causam excedere, cum ab ea participet suam entitatem: effectus tamen privativus potest illam superare, cum non fiat proprie loquendo per influxum, sed magis per defectum ex parte principii. Quod satis liquet in ipso peccato actuali, quod pejus est, quam sua causa. Potestque insuper declarari exemplo: nam occidentes Christum causerunt immediate privationem vitae naturalis illius, et ex consequenti, atque indirecte privationem unionis hypostaticae ad sacram humanitatem [i.e. ut vivam et ut resultantem ex unione corporis et animae]: quae privatio fuit infinita moraliter in aestimatione prudentium, et pertinebat contrarie ad ordinem hypostaticum, sicut unio, vel forma, quam exclusit: atque ideo fuit simpliciter peior, quam peccatum occidentium Christum, subjective, et formaliter in se ipso consideratum: quod sic acceptum nihil habuit, per quod posset infinitari simpliciter: fieri ergo potest, quod effectus privativus excedat in linea mali suam causam. Et hoc modo gravitas offensae passivae Dei excedit malitiam offensae activae contra ipsum. Quod si haec dicatur infinita causaliter; est additum diminuens, denotans solam infinitatem extrinsecam, sive ex parte termini, et effectus.”³⁷

DECIMO, GODOI (De Incarnatione, disp. 1, §2, n. 28 et §9, n. 172 sq.)³⁹ docet peccatum esse simpliciter infinitum non solum sub ratione offensae sed etiam sub ratione demeriti seu reatus poenae (quae ceterum ad rationem malitiae reduci potest, quatenus malitia stat generaliter pro peccato inquantum est malum hominis) ac proinde ex utraque infinitate deducendam esse impossibilitatem condigne satisfaciendi; imo ex infinitate peccati sub ratione demeriti conatur probare ejus infinitatem sub ratione offensae, sequenti nempe argumento: ratio offensae est causa demeriti seu poenae, atqui peccatum est infinitum in ratione demeriti seu meretur infinitam poenam, ergo est etiam infinitum in ratione offensae, cum effectus non possit superare suam causam.

Attamen kaec etiam sententia est excessiva et reicienda^{TM}

³⁷ *Salmanticenses*, De Incarnatione, disp. 1, dub. 2, §2, n. 22, Curs. Thcol., t. 13, Parisiis, 1878, p. 27.

³⁹ Eum sequitur *Gonet*, De vitiis et peccatis, disp. 9, a. 7, §3, quamvis contrariae sententiae videatur potius adhaerere, ibid., disp. 8, a. 8, n. 125 et 131 sq.

^{TM} Cf. *Salmanticenses*, De Incarn., disp. 1, dub. 3; De vitiis et peccatis, disp. 17, dub. n. 83 sqq.; dub. 4.

Negatur scilicet peccatum esse condignum poena simpliciter infinita.

Nam, *primo*, homo non potest solvere poenam simpliciter infinitam, cum poena se habeat ex parte subjecti et subjectum sit finitum; si autem non potest solvere, non potest habere debitum solvendi infinitam poenam, quia non datur debitum ubi non est potentia solvendi, juxta illud “ad impossibile nemo tenetur”; ergo peccatum nequit esse simpliciter infinitum in ratione demeriti. Quod autem homo nequeat sustinere poenam simpliciter infinitam constat etiam ex consideratione utriusque poenae quae debetur peccato, scilicet sensus et damni; poena enim sensus consistit in aliquo afflictivo naturae, ac proinde est necessario finita sicut ipsa natura, poena vero damni consistit in privatione visionis beatificae, nec proinde potest esse nisi simpliciter finita et secundum quid infinita sicut ipsa visio beatifica, cum quantitas privationis desumatur ex quantitate formae qua privat.

Nec valet opponere poenam, tum sensus tum damni, quae peccato debetur, esse aeternam, adeoque simpliciter infinitam, saltem quoad durationem. *Nam* infinitas in sola duratione, quamvis sit infinitas simpliciter in ordihe durationis, est infinitas secundum quid in ordine poenae, quia non reddit poenam sub ratione poenae absolute et sine addito infinitam, nam ad rationem poenae pertinet etiam et praecipue intensio seu acerbitas. Idque patet a simili; nam etiam visio beatifica est aeterna, et tamen a nemine dicitur simpliciter infinita, eo quod ratio visionis beatificae consistat non in duratione visionis sed in ipsa visione, et ideo quamvis ejus duratio sit simpliciter infinita, non inde sequitur ipsam visionem esse simpliciter infinitam. Ceterum, aeternitas poenae non fundatur in demerito peccati, ut patet ex eo quod ipsum quoque peccatum veniale aeternaliter punitur in inferno, sed in obstinatione peccatoris seu in permanentia ipsius culpae; unde ex ipsa poenae aeternitate qua tali, non potest necessario deduci infinitas in demerito.

Secundo, poena debetur ratione malitiae, non vero formaliter ratione offensae, malitia autem est finita, ergo et debitum poenae seu demeritum. Ut enim jam dictum est supra contra Vasquez, non est confundenda poena cum satisfactione, nec meritum poenae cum debito satisfactionis; satisfactio enim debetur pro offensa et se habet ex parte offensi, poena vero debetur pro malitia et se habet ex parte subjecti quod peccat; idque patet tum ex fine, nam satisfactio ordinatur ad reparandum malum quod peccatum intulit alteri, poena vero dirigitur ad reparandam deordinationem in peccatorem inductam per peccatum; tum ex causa, nam satisfactio assumitur ab offendente et recipitur ab offenso, poena vero imponitur a iudice vel ab offenso et

suscipitur in offensore. Nec tamen inde negatur ipsam voluntariam assumptionem poenae ex parte peccatoris verti in rationem satisfactionis, imo in omni satisfactione pro peccato includi essentialiter rationem poenalitatis, ut suo loco dicetur (art. 60, p. 259 sq.).⁴⁰

Ad rem S. Thomas, *Suppi.*, q. 99, a. 1, ad 6: "Poena respondet culpae proprie loquendo secundum inordinationem quae invenitur in ipsa, et non secundum dignitatem ejus in quem peccatur, quia sic cuilibet peccato responderet poena infinita intensione" (cf. De Malo, q. 2, a. 9, ob. 5 collata cum resp. ad 5).

Obides ex ipso S. Thoma:

Suppi., q. 99, a. 1, corp.: "Potest et alia ratio assignari, quare poena culpae mortalis sit aeterna: quia per eam contra Deum, qui est infinitus, peccatur. Unde cum non possit esse infinita poena per intensiorem, quia creatura non est capax alicujus qualitatis infinitae, requiritur quod sit saltem duratione infinita." Idem repetit S. Doctor in *Opusc. 1*, c. 187.

In 2 *Sent.*, dist. 42, q. 1, a. 5, sol. et ad 2: "Ratio quare mortale peccatum ad aeternam poenam obligat, potest sumi ex tribus. *Primo* ex parte ejus in quem peccatur, qui est infinite magnus, scilicet Deus, unde et *oflensa illius infinita poena digna est*: quia quanto est dignior in quem peccatur, tanto peccatum magis punitur. *Secundo* ex voluntate peccantis. Constat enim quod peccans mortaliter finem delectationis suae in eo quo mortaliter peccat, ponit, ut etiam Deum pro illo contemnat. Constat autem quod quicumque summe diligit aliquid sicut finem suae voluntatis, ex hoc ipso vellet semper sibi adhaerere; et ideo peccans mortaliter illo actu voluntatis quo peccatum mortale eligit, eligit peccato semper adhaerere, nisi per accidens retrahatur vel timore poenae, vel aliquo hujusmodi; sed si infinite adhaerere posset, semper adhaereret: et ideo in suo aeterno peccat, et propter hoc aeterna poena est dignus. *Tertio* ex ipso statu peccantis mortaliter, qui per peccatum gratia privatur; unde cum sine gratia non possit fieri remissio culpae, si in peccato mortali moriatur, semper in culpa remanebit, cum ulterius non sit gratiae susceptibilis. Manente autem culpa, semper est obnoxius poenae; alias remaneret aliquid inordinatum in universo: et ideo talis in aeternum punietur. . . Ex hoc [igitur] quod contra infinitum peccat, *debetur sibi poena infinita*. Non autem potest esse infinita

⁴⁰Ad rem *Gonct.*: "Advertendum tamen est, quod licet offensae per se solum correspondent satisfactio, tamen interdum per accidens contingit ei satisfieri per poenam: vel quia saepissime accidit quod eadem res sit poenalis et satisfactoria; vel quia offensus putat sufficienter sibi satisfactum iri, si quod ipse passus est videat sustinere offendentem; vel denique quia debitore non valente alio modo satisfacere, expostulat offensus poenam loco satisfactionis" (De vitiis et peccatis, disp. 8, a. 8, n. 132, Clypeus, t. 4, Parisiis, 1876, p. 392).

acerbitate, quia in creatura finita non potest esse qualitas infinita; sed recompensatur per durationem infinitam, quia creatura rationalis durationis in infinitum capax est.”

Respondetur. Quidam thomistae, ut *Salmanticenses* (De Incarn., disp. 1, dub. 3, § 2; De vitiis et peccatis, disp. 17, η. 83), *Gonet* (De vitiis et peccatis, disp. 8, a. 8, n. 130 sq.) et *Billuart* (De peccatis, diss. 7, a. 4, § 1) diversimode solvere conantur apparentem oppositionem inter hos textus et verba S. Thomae (Suppi., q. 99, a. 1, ad 6), nuper citata pro nostra sententia.

Aliqui dicunt S. Thomam docere quod ratione offensae debetur quidem homini poena simpliciter infinita, sed haec de facto nequit esse infinita in subjecto, secundum intensitatem, ac ideo applicatur tantum eo modo quo possibilis est, scilicet secundum infinitam durationem seu aeternitatem; quod quidem ad hoc reducitur ut dicatur demeritum quidem peccati esse simpliciter infinitum, ipsa vero poena esse finita. Sed haec explicatio reicienda est tum quia, ut supra dictum est, ipsa impossibilitas applicandi poenam simpliciter infinitam evacuat in demerito infinitatem simpliciter, cum ad impossibile non detur potentia, nec id potuit latere acumini S. Doctoris; tum quia in supra relatis verbis S. Doctor explicite docet demeritum peccati mensurari non ex parte dignitatis divinae, “proprie loquendo”, sed ex parte malitiae hominis, quae est finita.

Propterea *alii*, ut *Salmanticenses* et *Billuart*, dicunt S. Thomam in textibus objectis loqui non ex propria sed ex aliorum sententia. Sed haec responsio videtur voluntaria et oeconomica, nam id non apparet ex ipsa littera S. Doctoris, imo contrarium apparet saltem ex secundo ex objectis textibus. Ceterum, addunt iidem doctores quod, si dicatur S. Thomas loqui ex propria sententia, possunt ejus verba intelligi in sensu quodam improprio vel latiori, ita ut, cum dicit poenam deberi offensae, “non intelligat quod poena per se debeatur offensae, cum contrarium expresse doceat in resp. cit. ad 6 ejusdem art. sed per accidens, quia homo non potest aliter satisfacere quam per poenam” (*Billuart*), et cum videtur dicere peccatum esse meritorium poenae simpliciter infinitae, intelligatur in hoc improprio sensu quod “Deus satisfactionem infinitam sibi debitam, et non exhibitam posset convertere in poenam tantum infligendo supplicii, quantum sibi debetur satisfactio” (*Salmanticenses*).

Nobis videtur ex allatis textibus nihil confici contra expositam doctrinam et frustra quosdam insudare in explicanda littera S. Thomae. Nam S. Doctor in utroque textu objecto affirmat solam infinitatem poenae in duratione, seu ejus aeternitatem, quae, ut dictum est, est

infinitas secundum quid in ratione poenae, eamque deducit ex infinitate offensae et ex consequenti demerito seu reatu ad poenam aeternam; ex quo non sequitur peccatum esse simpliciter infinitum in ratione demeriti, sed secundum quid tantum, i.e. in ratione debiti poenae infinitae secundum quid seu secundum solam durationem. Propterea in 1-2, q. 187, a. 4, supra cit. (p. 70) S. Doctor ex duabus poenis quae debentur peccato, seu poena sensus et poena damni, primam vocat finitam (non obstante sua aeternitate), alteram dicit infinitam, eo tantum sensu quod respicit infinitum objectum per ejus amissionem et corresponde! peccato ut aversioni a Deo, adeoque infinitam secundum quid, sicut est ipsa aversio. Ceterum cum S. Thomas in objecto loco 2 Sent, dicit offensae infinitae deberi poenam infinitam, non accipit offensam formaliter (i.e. offensam sub ratione offensae) sed identice (i.e. id quod est offensa), seu intelligit malitiam, in qua est offensa, et cui proprie debetur poena, ut aequivalenter docet in 1-2, q. 87, a. 4 et explicite omnino asserit in Suppli., q. 99, a. 1, ad 6 supra citato.

Ex dictis sequitur quod quando a S. Thoma aliisque passim doctoribus dicitur offensa peccati, ob suam infinitatem, mereri poenam infinitam, id intelligi potest et debet in sensu improprio, et quidem quadrupliciter: *primo*, quatenus si per absurdum homo esset capax poenae infinitae, eam mereretur, quia ejus malitia quantumvis finita, est fundamentum infinitae offensae; *secundo*, quatenus ipsa malitia peccati, quae fundat offensam, meretur poenam infinitam secundum quid, seu secundum aeternitatem, quae praeterea aeternitas includit simplicem infinitatem in duratione; *tertio*, quatenus ipsa infinita satisfactio quae proprie corresponde! et debetur offensae fit necessario per opera poenalia, ut dicetur in art. 60, et sic debitum infinitae satisfactionis aequivalet debito infinitae poenae; *quarto*, quatenus, si infinita ac debita satisfactio de facto non persolvitur, Deus potest eam commutare in extorsionem infinitae poenae, pro quanto haec infinitas esse potest in homine finito, et ita etiam potest explicari ac dici quod ipsa aeternitas poenae inferni debeatur indirecte in poenam peccati, quatenus Deus intelligatur de facto commutare non exhibitam sibi satisfactionem in poenam infinitam secundum durationem, quae nequit esse infinita secundum intensionem.

Ad hanc ultimam rationem observant *Salmanticenses*: “Quamvis poena directe et per se non correspondent offensae, quae Deo irrogatur, sed malitiae existent! in peccatore; indirecte tamen potest illi applicari, et cum ea adaequari: quia potest persona offensa, dum ei alia satisfactio non exhibetur, poenam aequivalentem loco satisfactionis exigere: et judex debitorem compellere, ut eam poenam solvat,

si alia via non satisfacit. Ut si quis debeat centum, nec sit solvendo, poterit creditor longo tempore illum incarceratum detinere, et satisfactionem in hanc poenam commutare. Quod potissime locum habet in satisfactione, quae reddenda est non pro accepta pecunia, sed pro injuriis et offensis irrogatis sive Deo sive hominibus: quippe harum satisfactio per se postulat fieri per abjecta et poenalia.”⁴¹

UNDECIMO, SALMANTICENSES (De Incarn., disp. 1, dub. 2. 3 et 4; De vitiis et peccatis, disp. 7, dub. 2, n. 24—28; cf. *ibid.*, disp. 17, dub. 3, n. 83 et dub. 4) *docent peccatum esse simpliciter infinitum, et quidem tantum secundum rationem offensae, et ex hac sola infinitate posse deduci impossibilitatem condigne satisfaciendi, ita ut* “si offensa Dei non esset simpliciter infinita, purus homo posset pro illa satisfacere ad aequalitatem atque ideo inconsequenter procedere omnes illos auctores, qui ex una parte negant gravem Dei offensam esse simpliciter infinitam, et ex alia parte affirmant purum hominem non posse pro illa aequalem satisfactionem offerre.”⁴²

*Haec sententia, quam ut veriolem assumimus, tria docet: primo, quod peccatum est simpliciter infinitum in ratione offensae, et hoc tenent, saltem ut probabilius, non pauci theologi praecipue inter thomistas, scilicet S. Thomas (infra cit.), Bonaventura, Capreolus, Cajetanus (supra relatus, p. 42, quamvis hanc infinitatem appellet secundum quid ut distinguatur ab infinitate in esse physico quam simpliciter appellat), Medina, Alvarez, Cornejo, Arauxo, Asturicensis, Godoi, Coninck, Hurtado, Joannes a S. Thoma, Gonet, Salmanticenses, Billuart, Hugon; secundo, quod peccatum est simpliciter infinitum in sola ratione offensae, non vero in ratione malitiae et demeriti, et hoc tenent iidem theologi, exceptis paucis uti Medina, Asturicensi, Cornejo, Godoi et Gonet supra relatis; tertio, quod tantum ex eo quod peccatum est simpliciter infinitum, deduci potest impossibilitas condigne satisfaciendi, ita ut si peccatum esset tantum secundum quid infinitum, homo posset condigne satisfacere, et hoc negant Scotus, Durandus, Vasquez, Cajetanus, Lugo, Suarez, Joannes a S. Thoma, Billuart, juxta eorum explicationes supra relatas, admittunt vero signanter *Salmanticenses, Gonet, Hugon.**

Secundum et tertium manent probata ex exclusione aliarum sententiarum quam hucusque prosecuti sumus; restat ut primum probetur, *ex quo robur accipit ipsum argumentum supra relatum ad probandam primam Conclusionem.*

⁴¹De vitiis et peccatis, disp. 17, dub. 3, § 3, n. 83, Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1877, p. 387.

⁴²De Incarn., disp. 1, dub. 4, §3, n. 122.

Ad cujus intelligentiam recale divisionem infiniti jam allatam in tractatu de Eucharistia (art. 52, tom. 2, p. 1069 sq.), juxta quam alia est infinitas in esse physico, quae competit soli Deo, et alia est in esse morali, quae desumitur non ex ipsa natura alicujus rei absolute considerata, sed prout subest alicui habitudini ad intellectum et voluntatem ac proinde potest convenire enti creato ex quadam sui relatione ad ens divinum quod est infinitum physice et independenter ab illa habitudine et consideratione. Haec autem moralis infinitas duplex est, juxta sensum qui tribuitur verbo “moralis”: alia nempe quae dicit habitudinem ad regulam morum (moralitatem intrinsecam) per quam rectificatur ens in suo appetitu et operatione per adaequationem ad dictamen rationis, et haec iterum competit soli Deo ejusque appetitui et operationi; alia vero quae dicit habitudinem ad rectam aestimationem (moralitatem, ut aiunt, extrinsecam) et importat valorem aestimabilitatis, in qua fundatur honorabilitas et correspondens honor quae ab aliis personis alicui tribuitur. Haec autem infinitas secundum aestimabilitatem potest esse vel *secundum quid*, si nempe provenit tantum ab extrinseco secundum denominationem a Deo tanquam ab objecto (nam quando aliquod praedicatum potest convenire intrinsece et extrinsece, si alicui subjecto convenit tantum extrinsece, recte dicitur convenire secundum quid), et ita infinita dicitur dignitas Maternitatis B. V., visionis beatificae, gratiae et virtutum theologiarum, vel *simpliciter*, si nempe provenit ab intrinseco, etsi in solo ordine morali aestimabilitatis et ob solam conjunctionem cum esse divino. Et haec iterum infinitas est duplex: alia *totalis*, seu omni modo et sub omni respectu, quae competit soli Deo, qui in omnibus suis perfectionibus et attributis est infinitae aestimabilitatis et honorabilitatis; alia vero *mere absoluta*, seu sine addito et sine conditione diminuente, sed tamen sub uno vel altero respectu,⁴¹ et ita infinitae dicuntur humanitas Christi, quaelibet ejus operatio vel pars, sacrificium crucis, sacrificium Missae, ob suam physicam conjunctionem cum esse divino, quamvis in suo esse physico sint finitae aestimabilitatis et dignitatis.

Dicimus ergo peccatum esse infinitum hoc ultimo modo, seu ampliori infinitate quam Maternitas B. V. et gratia sanctificans, seu simpliciter in esse aestimabilitatis et indignitatis, quamvis sub solo aspectu et ratione offensae divinae seu dehonorationis Dei, cum sit aliunde finitum tum sub physica ratione maculae et privationis gratiae, tum

⁴¹ Hanc distinctionem verbi “simpliciter” facit S. Thomas in 3 p., q. 50, a. 5, scribens: “Hoc quod dico *simpliciter* potest accipi dupliciter. Uno modo, secundum quod simpliciter idem est quod absolute; sicut ‘simpliciter dicitur, quod nullo addito dicitur’ ut Philosophus dicit [in fine lib. 2 Top.]. . . Alio modo *simpliciter* idem est quod omnino vel totaliter”.

sub morali ratione indignitatis in malitia et demerito. Idque probatur tum ex auctoritate S. Thomae, tum ex ratione et praecipue ex habitudine peccati ad Deum, quatenus superat extrinsecam habitudinem ad objectum et importat quandam coniunctionem cum Deo in esse morali, gignens in peccato quandam intrinsecam infinitatem in eodem esse morali.

S. *Thomas* in tribus locis supra citatis (p. 45-47) et aliis pluribus, affirmat peccatum habere infinitatem eamque deducit ex infinitate personae offensae, eo quod gravitas offensae crescit in proportione dignitatis ejus qui offenditur.

Profecto ex ipsa nuda littera S. Doctoris nequit decidi quaestio an loquatur de infinitate simpliciter vel secundum quid; nec ceterum refert quod eam quandoque appellet diminutive “quandam infinitatem”, ut in duobus ex illis textibus (3 p., q. 1, a. 2. ad 3; In 3 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2; cf. Suppi., q. 13, a. 1, ad 1), tum quia id referri potest ad exclusionem infinitatis simpliciter et totalis quae competit soli Deo (quo sensu posset vocari etiam infinitas secundum quid, ut de facto vocatur a Cajetano, In 3 p., q. 1, a. 2), tum quia eodem modo vocatur a S. Thoma etiam infinitas dignitatis humanitatis Christi quam tamen constat esse simpliciter infinitam (1 p., q. 25, a. 6, ad 4; 3 p., q. 29, a. 3, ad 4; In 2 Sent., dist. 9, q. 1, a. 8. ad 2; In 3 Sent., dist. 20, q. 1, a. 3, ad 2; In 4 Sent., dist. 14, q. 1. a. 2. q. 1. ad 4; dist. 15, q. 1, a. 2, ad 1; q. 2, a. 1, q. 1), tum quia in tertio ex praedictis tribus locis (De Verit., q. 28, a. 2) et alibi (1-2, q. 87, a. 4. ob. 2 et corp.; In 4 Sent., dist. 14, q. 2, a. 1, q. 2, ad 4; dist. 16, q. 3, a. 2, q. 4) S. Doctor etiam vocat peccatum infinitum sine ulla particula diminuente.

Unde mens S. Doctoris ex aliis capitibus detegenda est. Ex tribus autem rationibus mox fusius explicandis, apparet eum habere peccatum ut simpliciter infinitum in ratione offensae, scilicet primo ex ratione quam frequentissime affert quare peccatum sit infinitum, quia nempe gravitas offensae qua talis crescit in proportione dignitatis offensi; secundo ex ejus doctrina de necessitate satisfactionis simpliciter infinitae ad compensandam offensam peccati, cujus ratio nequit esse nisi quia peccatum est simpliciter infinitum: tertio, ex eo quod juxta S. Thomam peccatum mortale excedit in infinitum peccatum veniale ex parte aversionis a Deo (1-2, q. 75, a. 5. ad 1; In 4 Sent., dist. 16, q. 3, a. 2, q. 4 sol. et q. 2, a. 2, q. 3; ibid., q. 3, a. 2, q. 4 sol. et ad 5), quod quidem non esset, nisi mortale haberet infinitatem simpliciter, cum etiam peccatum veniale sit infinitum secundum quid.

Opponunt adversarii sequentes textus S. Thomae:

Suppl., q. 13, a. 1, ubi peccati infinitas comparatur cum infinitate satisfactionis puri hominis, quam constat esse infinitam secundum quid: “Sicut offensa habuit quandam infinitatem ex infinitate divinae majestatis, ita etiam satisfactio accipit quandam infinitatem ex infinitate divinae misericordiae, prout est gratia informata, per quam acceptum redditur quod homo reddere potest.”

In 4 Seni., dist. 17, q. 1, a. 3, q. 1, ubi infinitas peccati aequiparatur infinitati visionis beatificae, quae est secundum quid: “Sicut . . . beatitudo futura infinitatem habet ex objecto, et per consequens facit actus suos meritorios aliquo modo infinitae virtutis, ut sint tali fini proportionate ita offensa in Deum commissa habet quamdam infinitatem ex eo in quem commissa est; et ideo ad culpae remissionem non sufficit humana natura; et propter hoc oportet quod ad ejus remissionem, sicut ad merendum vitam aeternam, gratia infundatur.”

Respondetur. S. Doctor comparat peccatum cum satisfactione et cum visione beatifica quoad hoc quod ex utraque parte habetur quaedam infinitas, non vero quoad modum habendi infinitatem. Idque patet ex ipso fine comparisonis.

In primo enim textu docet quod, quamvis peccatum sit infinitum (et quidem simpliciter), etiam tamen satisfactio habet ex acceptatione divina suam infinitatem (etsi secundum quid) et ideo homo potest satisfacere pro peccato, quamvis non ad condignitatem, quae suppletur per ipsam divinam acceptationem. Quod quidem explicite declarat ad mentem S. Thomae auctor *Comm. super Sententias ad Hannibaldum*, In 4 Sent., dist. 15, q. 1, a. 1: “Satisfactio aequatur offensae, prout est gratia informata, non per aequivalentiam, sed secundum acceptationem divinam: quia Deus ratione gratiae sic eam acceptat, ac si esset offensae aequivalens; et ita ex divina misericordia acceptante habet infinitatem, sicut ex divina maiestate laesa, habet offensa infinitatem.”

In secundo textu S. Doctor docet quod sicut ad merendum vitam aeternam requiritur infusio gratiae nec sufficiunt vires naturae, eo quod vita aeterna sit infinita, ita ad tollendam culpam quae est infinita, requiritur gratia; quae comparatio respicit infinitatem, non modum infinitatis. Ceterum, S. Doctor ibi non loquitur directe de satisfactione pro peccato, sed de justificatione a peccato; unde immediatus sensus textus respicit non ipsam offensam peccati, sed ejus maculam et malitiam; et sic currit utique comparatio etiam quoad modum infinitatis, sed tunc textus impertinenter invocatur in hac quaestione quae est de simplici infinitate peccati in sola ratione offensae.

PRIMA RATIO quare peccatum dicendum sit simpliciter infinitum desumitur ex impossibilitate condigne satisfaciendi pro peccato mortali actuali, statuta in Conci, praecedenti. Si enim peccatum esset tantum secundum quid infinitum posset adaequari per satisfactionem actus charitatis, pariter infinitam, nec ulla alia ratio illius impossibilitatis assignari posset, tam ab extrinseco quam ab intrinseco excessu peccati, ut supra ostensum est in refutatione aliarum sententiarum.

SECUNDA RATIO desumi potest ex *essentia* differentia inter veniale et mortale in ipsa ratione peccati. Si enim mortale non esset simpliciter infinitum, sed tantum secundum quid, non differret essentialiter a veniali in ipsa ratione peccati, sed tantum accidentaliter et secundum gradum, et a fortiori non haberetur inter mortale et veniale infinita distantia quae solet asseri a doctoribus; ratio est, quia etiam peccatum veniale est infinitum secundum quid seu ex parte objecti, jamvero inter duo infinita secundum quid non datur essentialis differentia in ea ratione qua dicuntur infinita, nec a fortiori datur infinita distantia cum sint simpliciter finita.

Ad rem S. Thomas, *In 2 Sent., dist. 42, q. 1, a. 5, ad 1*: “Conversio mortalis et venialis peccati non sunt proportionabiles: quia per unam adhaeretur rei temporali ut fini, per aliam ut ei quod est ad finem; et haec duo non sunt proportionabilia, quia non sunt ejusdem generis; proportio enim est commensuratio quantitatum ejusdem generis, ut dicitur in V Euclidis, defin. 3.”

TERTIA RATIO accipitur ex *paritate* cum *satisfactione Christi* quae est simpliciter infinita. Nam ratio quare haec sit simpliciter infinita est quia se habet ex parte personae infinitae; jamvero etiam peccatum se habet ex parte personae infinitae. Nec valet discrimen inde desumere quod satisfactio se habet ex parte personae divinae tamquam in termino a quo, peccatum vero tamquam in termino ad quem; nam ipsa communis ratio se habendi ex parte divinae personae infinitae, seu ipsa ratio coniunctionis cum persona divina, quomodo-cumque explicetur et dummodo non sit mera referentia ad extrinsecum objectum, sufficit ad simpliciter infinitandum utrumque, nec diversum modum coniunctionis influere potest nisi in diversum modum utrumque simpliciter infinitandi. Ceterum, ut mox explicabitur, tum satisfactio tum peccatum est quodammodo, quamvis diversa ratione, in ipsa persona divina tamquam in subjecto, juxta illud “Honor est in honorante, offensa vero in offenso”.

QUARTA RATIO desumi potest cum S. Thoma (2-2, q. 65, a. 4) ex eo quod peccatum, laedens jus Dei, principis totius universi, laedit consequenter dignitatem multitudinis creaturarum simpliciter infinitae.

Ad reni *Joannes a S. Thoma*: “Ille, qui laedit divinam majestatem per injuriam, ex hoc solum, quod divinam majestatem laedat, attingit omnem multitudinem creaturarum, ita quod ratione hujus crescat illa injuria infinite simpliciter. Hoc autem probatur ex singulari doctrina *S. Thomae* 2 2, quaest. LXV, art. IV, ubi inquit: ‘Quod quanto aliqua injuria in plures redundat, caeteris paribus, tanto gravius est peccatum, et inde est, quod gravius est peccatum si quis percutiat principem, quam privatam personam, quia redundat in injuriam totius multitudinis.’ Sic *S. Thomas*, unde sumitur argumentum, et confirmatio prae-fatae doctrinae. Nam injuria facta principi, ex eo est gravior, quam injuria facta homini privato, quia injuria principis redundat in injuriam totius multitudinis: princeps si quidem est caput totius multitudinis, et consequenter summum totius multitudinis, atque adeo eo laeso laeditur tota multitudo. Cum ergo Deus sit princeps omnium creaturarum in infinitum omnes excedens, qui injuriam infert Deo, redundat ejus injuria in totam multitudinem creaturarum, etiamsi omnes possibles essent productae per impossibile; omnes enim quantum est de se, sufficiens est peccatum injuriare, et consequenter induit infinitatem injuriae simpliciter, quia attingit infinitas creaturas injuriando, licet modus injuriae ex parte injuriantis, et in modo laedendi Deum in praeceptis suis, et displicendi ipsi possit crescere magis vel minus, secundum quod injurians majori conatu peccat, aut circa majus objectum, seu praeceptum.”⁴⁴

“Cum [igitur] jus divinum, ut honoretur a creaturis rationalibus sit fundatum in suprema ejus majestate, et dignitate, injuria attingens hoc jus pertinet ad ordinem infinite superantem omnem dignitatem creatam, et non solum superantem, sed etiam laedentem omnes dignitates creatas, ex eo quod laedit jus divinum. Et ex hac parte habet sufficientem rationem, ut in genere injuriae dicatur simpliciter, et absolute, id est, sine addito injuria infinita, *quia laedit infinitam majestatem tali modo quod sufficit ad laedendum omnem multitudinem creaturarum*, et consequenter dignitatem creaturarum, non tamen laedit ipsam majestatem Dei omni modo, quo injuriabilis est, et ex parte hac deficit ab infinitate simpliciter, prout ly simpliciter est idem quod omnibus modis tale.”⁴⁵

QUINTA AC FUNDAMENTALIS RATIO, ad quam aliae reducuntur, est ea quam continuo proponit *S. Thomas*, quia scilicet *gravitas offensae crescit in proportionem cum dignitate personae offensae*; ex quo sequitur quod cum dignitas Dei sit simpliciter infinita, gravitas offensae Dei sit etiam simpliciter infinita.

⁴⁴De Incarnatione, disp. 1, a. 2, n. 35, Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 17 sa

⁴⁵Ibid., p. 17.

Cujus rationis sensus ac robur ut recte perspiciatur, sic in forma argumenti proponi potest. Gravitas offensae mensuratur ad strictam et arithmeticam aequalitatem cum dignitate personae offensae. Atqui dignitas Dei est simpliciter infinita. Ergo offensa Dei est simpliciter infinita.

Probatur major. Gravitas alicujus passionis vel privationis mensuratur ad strictam et arithmeticam aequalitatem ex perfectione subjecti cui inest, nam privatio tota dicitur et intelligitur a forma qua privat. Atqui offensa, ex una parte est quaedam laesio seu privatio debiti honoris, et ex alia parte est in ipsa persona offensa tanquam in subjecto, juxta notum effatum theologorum et sensus communis ‘Offensa est in offenso, honor vero in honorante’. Ergo gravitas offensae mensuratur ad strictam et arithmeticam aequalitatem ex perfectione seu dignitate personae offensae.

Veritas illius asserti “*Offensa est in offenso, tamquam in subjecto*”, in quo residet vis et cardo totius argumenti, imo et ipsius sententiae qua docemus peccatum esse simpliciter infinitum, ostenditur ex consideratione propriae indolis offensae. Quamvis enim offensa producat per physicam actionem offendentis, quae dicitur offensa activa quaeque residet in offendente et mensuratur ab ejus conditione et dignitate, tamen ipsa offensa formaliter accepta (offensa passiva) non consistit in ipsa actione sed resultat ab ea, tanquam moralis effectus ejus, et est in persona offensa tanquam in subjecto, quamvis non physice sed moraliter, juxta suam naturam, quatenus in ordine communis aestimationis subjectum offensum afficit in seipso per privationem debiti honoris. Nam, cum offensa consistat in privatione honoris et in passione damni, ille vere dicitur in seipso suscipere offensam et esse ejus subjectum, qui vere patitur damnum et privatur honore; nec potest assignari aliud subjectum offensae.

Inde intelligitur vis allati argumenti. Peccatum nempe, procedens a creatura ut actus ejus ac proinde finitus in ratione malitiae et demeriti, fundat et producit indirecte effectum formalis offensae, tanquam formam resultantem in ipso Deo, sicut in subjecto in ordine morali, non quatenus nempe Deus afficiatur aut damnificetur in suo esse physico, sed in suo esse morali quod habet prout est subjectum jurium et honoris et prout qua tale subest communi judicio et aestimationi. Positis enim ex una parte jure atque honore divino et ex alia parte actu peccati ejusque oppositione cum illo jure et honore (in quo malitia consistit) resultat fundamentum ut in communi aestimatione, seu in ordine morali, Deus se habeat in se ut laesus et offensus, et sit morale subjectum quod afficitur et damnificatur per offensam.

Et, ut praecludatur via praecipuis adversariorum instantiis, exinde intelligitur *differentia inter actum charitatis et peccatum* in utriusque relatione ad Deum et in utriusque infinitate, quae inde resultat, et similiter *convenientia simul et discrepantia inter modum quo humanitas Christi* ejusque actiones evadunt simpliciter infinitae et *modum quo peccatum* ex sua peculiari et morali coniunctione cum Deo accipit eandem infinitatem simpliciter.

Actus charitatis nempe (et similiter gratia sanctificans, omnis virtus theologica, actus virtutis Poenitentiae seu contritio, malitia peccati mortalis, peccatum veniale, visio beatifica, Maternitas B. V.) respiciunt Deum ut merum objectum aut terminum et dignificantur seu infinitantur a Deo tanquam ab objecto vel termino. Objectum autem infinit in actum non immediate et intrinsece, sed mediate et ab extrinseco, terminando nempe habitudinem operationis ad ipsum, per quam actus immediate et intrinsece constituitur. Ea autem habitudo et ille actus est finitus in se et in suis principiis, intellectu nempe et voluntate. Unde Deus dignificat et infinitat actum charitatis, ab extrinseco, et modo mediato et limitato, et ideo nequit ei communicare infinitatem simpliciter, seu absolute et sine addito aut conditione, sed solam infinitatem secundum quid.

E converso offensa peccati respicit Deum non ut objectum sed ut subjectum in ordine morali, et ideo qualificatur et infinitatur a Deo ab intrinseco et immediate, tanquam a morali subjecto privationis in qua ipsa consistit, vel ab aliqua perfectione divina, seu honore Deo debito, tanquam a forma qua privat; unde infinitatur simpliciter. Et ratio differentiae est quia quoties causa infinita influit immediate et ex se sola, communicat effectui totam suam vim, cum vero influit per medium aliquod finitum, ejus vis limitatur juxta conditiones hujus medii; quod quidem contingit quoties causa infinita influit ad modum objecti, ut in actum charitatis, nam objectum non est unica nec immediata causa et mensura actus, sed hic procedit et dependet a pluribus principiis, ut in casu charitatis, a finito intellectu et voluntate.

Humanitas Christi ejusque operationes (inter quas ipsa sacrificia Crucis et Missae) sunt pariter simpliciter infinitae, et quidem ob immediatam et intrinsecam earum coniunctionem cum persona divina, eas dignificante et infinitante; sed modus quo ita infinitantur est diversus a modo quo infinitatur peccatum, juxta indolem coniunctionis cum persona divina, quae est ordinis physici seu substantialis unionis hypostaticae. Peccatum enim infinitatur a Deo, tanquam a subjecto morali et infinitate quadam privativa, quatenus Deus habet rationem formae contrariae, mensurantis quantitatem privationis sibi opposi-

tae; humanitas vero Christi ejusque actiones infinitantur a Persona Verbi, tanquam a subjecto physico, vel melius tanquam a principio a quo humanitas sustentatur et actiones procedunt (actiones enim sunt suppositorum), et infinitate quadam positiva, qua actiones illae accipiunt dignitatem et moralem valorem meriti et satisfactionis; propterea ipsae induunt perfectiorem rationem infinitatis in ordine moralitatis ac proinde ad finem satisfactionis compensant infinitatem peccati non solum aequivalenter sed superabundanter.

Ad rem *Gonet*: “Ratio . . . discriminis [inter actum charitatis et offensam Dei in ratione infinitatis] patet ex supra dictis: nam bonitas infinita Dei ad actum charitatis comparatur ut objectum; persona autem offensa comparatur ad injuriam ut illius subjectum morale, id est in ordine ad aestimationem prudentum: in hoc autem subjectum ab objecto distinguitur, quod illud totum, quod ex se potest communicat actui; secus autem objectum, sed per commensurationem ad conatum actus, et influxum principii: et ideo licet divina bonitas actui charitatis, quem terminat, infinitam dignitatem non conferat; Dei tamen infinita majestas dat offensae gravitatem infinitam simpliciter: sicut infinita dignitas personae Christi actionibus ejus Theandricis, et supra Verbi suppositum reflexivis, conferebat valorem meritorium, et satisfactorium, in esse moris simpliciter infinitum, ut in tractatu de Incarnatione contra Scotum et ejus discipulos ostendamus. Ex quo intelliges, quod sicut persona Verbi, quia subjectum est actuum qui ab humanitate Christi eliciuntur, est in genere moris forma, tales actus dignificans, et infinito modo meritorios et satisfactorios constituens: ita quia Deus est subjectum morale offensae in peccato mortali repertae, habet rationem formae moralis talem offensam gravificantis. Unde inter actum charitatis, et peccatum mortale in ratione offensae, aliud discrimen reperitur, consistens in eo quod objectum actus charitatis, non se habet ad illum ut forma moraliter denominans, sed tantum ut objectum terminans: persona autem offensa, non ut terminans tantum sed ut forma denominans et constituens, ad offensam comparatur; et ideo offensa non solum extrinsece et terminative dicitur infinita, id est terminata ad personam infinitam, sed absolute et simpliciter, sumpta denominatione a forma infinita, illam moraliter informante.”⁴⁰

RESPONSIO

QUOAD CONCL. 1, qua docetur impossibilitas condignae satisfactionis.

“De vitiis et peccatis, disp. 9, a. 7, n. 166, Clypeus, t. 4, Parisiis, 1876, p. 429.

Obj. 1. S. *Thomas* in *Suppi.*, q. 13, a. 1, ad 1 (supra cit. in art. 48, p. 35) videtur concedere quod purus homo possit de condigno satisfacere pro mortali. Nam obicienti quod satisfactio importat aequalitatem et ideo homo per suam actionem quae est finita non potest satisfacere pro peccato quod est infinitum, respondet etiam actionem hominis habere infinitatem, adeoque posse satisfacere.

Rcsp. S. Doctor non loquitur de possibilitate satisfactionis condignae, sed tantum congruae; nam dicit actionem hominis per infinitatem “acceptam ex infinitate divinae misericordiae, prout est gratia informatam” fieri talem ut Deo “*acceptum reddatur quod homo reddere potest*”.

Instes. In fine ejusdem textus S. Thomas, alio modo explicans quod prius dixerat, addit quod homo per gratiam “satisfacit virtute meriti Christi, quod quodammodo infinitum fuit. Et hoc in idem redit quod prius dictum est, quia per fidem Mediatoris gratia data credentibus est. Si tamen alio modo gratiam daret, sufficeret satisfactio per modum praedictum.” Ubi S. Doctor videtur docere quod homo non magis obtinet a Christo quam gratiam per quam satisfacit, ita ut si eam haberet non ex Christo, posset eodem modo satisfacere. Atqui ex virtute Christi homo satisfacit modo condigno. Ergo homo potest absolute de condigno satisfacere ex viribus gratiae sibi datae a Deo, quamvis in praesenti ordine non possit, eo quod gratia ex qua satisfacit, non sit gratia sua sed Christi.

Rcsp. *Negatur minor* hujus rationis. Quamvis enim ipse Christus satisfaciat pro nobis de condigno, imo et de toto rigore, nos tamen per gratiam acceptam a Christo, non satisfacimus de condigno pro mortali sed tantum de congruo, nec satisfactio Christi elevat nostram satisfactionem ad ordinem suae satisfactionis (non enim id possibile est cum agatur de distincto actu satisfactionis; quod si ceteroquin id esset possibile, redderet satisfactionem nostram non tantum de condigno sed de toto rigore), sed facit ut accipiamus gratiam ex qua modo nostro, seu congrue, satisfacere possimus.

Quod si inquiras: quid ergo facit satisfactio Christi et quomodo per eam condigne remittitur peccatum nostrum, si adhuc hoc relinquitur satisfaciendum per nostram satisfactionem congruam?, respondetur quod satisfactio Christi ita condigne compensavit offensam Dei ut propter istam compensationem auferatur impedimentum offensae quantum ad hoc quod detur nobis gratia ex qua fit acceptabilis Deo congrua satisfactio hominis, loco condignae satisfactionis quam nos ipsi reddere deberemus. Unde satisfactio Christi non tollit nostram

satisfactionem sed fundat, nec adjacet ei, sed complet, ita ut ex nostra et Christi satisfactione ascendat ad Deum veluti unica compensatio, condigna ex parte Christi, congrua et parte nostri prout fundamur in Christo.

Hoc latiori sensu dici potest nostram satisfactionem, concrete cum satisfactione Christi et prout efficimur cum eo unum *corpus mysticum*, esse condignam, imo de toto rigore justitiae. Ad quem sensum referri possunt haec verba S. *Thomae*: “Quia omne imperfectum praesupponit aliquid perfectum, a quo sustentetur, inde est quod omnis puri hominis satisfactio efficaciam habet a satisfactione Christi” (3 p., q. 1, a. 2, ad 2). “Meritum hominis est efficacius quam meritum angeli . . . in quantum merita nostra efficaciam habent ex merito Christi, cujus gratia est quodammodo infinita: ‘nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahae’, Hebr. II, 16, et ideo magis possunt homines virtute meriti transferri in gradum altioris naturae quam etiam angeli” (*In 2 Sent., dist. 9, q. 1, a. 8, ad 2*).

CAIETANUS, praefata verba S. Thomae in 3 p., q. 1, a. 2, ad 2, aptissime commentons, scribit: “Christus Dominus, secundum veritatem, dupliciter causât satisfactionem nostram: primo, ut causans caritatem et gratiam in nobis, qua satisfactio nostra acceptatur; secundo, ut satisfactor perfecte pro peccatis totius mundi. Et ex hoc, satisfactio mea habet ex duobus capitibus efficaciam: primo, ex caritate in me. qua fit et est Deo accepta; secundo, ex hoc quod innititur super satisfactione Christi. Et quoniam neutro modo satisfactio mea est sufficiens simpliciter, sed secundum acceptationem, quia caritas se tenet ex parte Dei acceptantis, et communicatio satisfactionis Christi misericorditer mihi fit, non transferendo aequalitatem simpliciter in meam satisfactionem, sed plus et minus participantem Christi satisfactionem constituendo; ideo non est sensus huius litterae quod satisfactio mea habeat efficaciam aequalitatis simpliciter ex satisfactione Christi . . . ; sed est sensus quod habet ex satisfactione Christi efficaciam sicut imperfecta participative habent a perfectis esse et posse, sicut ignita habent ab igne efficaciam. . .

“Consideravit quoque. . . Auctor [*In Suppi., q. 13, a. 1, ad 1*] satisfactionem meam ut est ex merito Christi per communionem gratiae et caritatis, et ideo dixit quod, si aliunde gratiam quis haberet, eodem modo, scilicet secundum acceptationem, satisfaceret. Hic autem altius et formaliter contemplatus est satisfactionem Christi ut perfectam simpliciter in ordine satisfactionum. Et addidit priori doctrinae quod hinc omnis puri hominis satisfactio sustentatur super satisfactione Christi. Ita quod, si quis aliunde gratiam haberet non ut membrum Christi, satisfactio ejus esset secundum acceptationem ex divina misericordia per caritatem gratificante illam, sed non haberet efficaciam ex satisfactione Christi: et ideo imperfectior esset. Mea autem satisfactio, quia membrum Christi sum. efficax est et ex caritate et ex satisfactione Christi. Et *quia ex Christi capite et nobis membris constituitur una persona mystica, ideo satisfactio mea, coniuncta satisfactioni Christi, fit aequalis simpliciter ut est satisfactio mysticae personae*. Imo et quandoque supcrexcedit: iuxta illud ad Coloss. I: ‘Adimpleo ea quae desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia’.”

Obj. 2. Condigna satisfactio consistit in reddendo totum quod debetur. Jamvero homo potest reddere Deo totum quod debet; nam

imprimis potest facere quod sibi possibile est, adeoque potest reddere totum quod debet, non enim tenetur ad impossibile; secundo, potest reddere Deo totum quod abstulit, adeoque potest reddere totum quod debet, non enim ad amplius tenetur quam ad reddendum quod abstulit. Ergo potest condigne satisfacere.

Resp. *Primo*, ex hoc quod homo facit quod sibi possibile est, excusatur quidem a peccato non faciendi totum ad quod tenetur, sed non propterea ejus satisfactio vel redditio evadit aequalis et condigna, quamvis ex divina acceptatione possit inaequalis ejus satisfactio suscipi, loco aequalis. Sic qui debet mihi viginti et solvit decem quia non amplius potest, excusatur a non reddendo magis, sed non ideo dici potest totum reddere quia reddit totum quod potest.

Secundo, homo potest, v.g. per actum charitatis, reddere Deo totum quod abstulit ex parte hominis seu malitiae, sed non totum quod abstulit ex parte Dei seu offensae, ut supra in argumento explicatum est. Proprie loquendo, peccatum non consistit in ablatione seu furto, sed in destructione seu in inducendo duplicem privationem, alteram in homine, per maculam malitiae auferentem ordinationem hominis ad ultimum finem, alteram in Deo, per offensam auferentem honorem seu jus divinum. Unde satisfactio non consistit proprie in restitutione, sed in reparatione duplicis rei destructae et in inductione duplicis formae ablatae. Jamvero actus charitatis reparat quidem destructam ordinationem hominis ad Deum, sed nequit aequaliter reparare honorem ablatum, ob istius improportionem cum honore quem ipsa offerre potest; reparat nempe malitiam, sed non reparat offensam, ad aequalitatem, in qua offensae reparatione maxime satisfactio consistit. Ceterum, si velimus satisfactionem concipere ad modum cujusdam restitutionis, dicimus per actum charitatis restitui Deo quod ei pertinet ex parte hominis, seu ordinationem animi ad ultimum finem, sed non totum quod ei pertinet ex parte suipsius, scilicet suum honorem, imo ipsam rationem ultimi finis, quae non consistit proprie in praedicta animi ordinatione ad ultimum finem sed illi praesupponitur ex parte Dei, tamquam intrinsecum attributum, quaeque secundum moralem aestimationem ablata est a Deo et translata ad creaturam.

Obj. 3. Id quod offensa addit ad malitiam peccati est contemptus divini juris et divinae legis. Atqui hic contemptus est aliquid finitum cum consistat in non reddendo Deo debitum honorem, qui honor est finitus utpote actus creaturae. Ergo non repugnat quod homo, per actum charitatis proportionate intensum, condigne satisfaciat reddendo honorem pro honore denegato. Et confirmatur minor ex eo quod si

daretur alius Deus qui Deum offenderet, illius offensa ideo esset aliquid infinitum, seu infinita dehonoriatio, quia perpetraretur ab ente infinito.

Resp. Contemptus juris divini ejusque dehonoriatio, prout est ex parte creaturae, est ipsa malitia peccati, quae dicitur offensa activa vel, si placet, dehonoriatio activa; proprie dicta vero et formalis offensa est aliquid subsequens quod se habet ex parte Dei, et concipitur ut aliquid passivum quod moraliter patitur ipse Deus (offensa passiva). Hoc autem excedit actionem creaturae, quia est ultra ipsam, quamvis sit ratione ipsius; nec potest compensari seu auferri per novam bonam actionem creaturae, ex qua resultaret honor Dei, nam hic honor qualis remaneret ex parte creaturae nec respiceret Deum nisi ut objectum, ac proinde esset finitus, dum e contra dehonoriatio, resultans ex mala actione peccati, se habet ex parte Dei ac veluti transit in subjectum divinum, accipiens inde proportionalem quamdam superioritatem, quae ab illo honore adaequari non potest; honor enim se habet et mensuratur ex parte honorantis, offensa vero ex parte personae offensae.

Nec valet opponere quod homo potest reparare quod destruxit, cum destruere et reparare correlative se habeant; nam falsitas hujus assertionis mille exemplis ostendi potest, quibus convincimur facilius esse destruere quam reparare. Ut enim habet axioma, “Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu”; unde, ait S. *Thomas*, “homo potest facilius in actum malum quam in actum perfecte bonum; quia plura requiruntur ad bonum quam ad malum, quod ex uno singulari defectu contingit” (*In 3 Sent., dist. 20, a. 2, ad 2*).^{4'}

Quod autem additur, in confirmatione, de Deo Deum offendente, nihil probat nisi quod in eo casu offensa esset infinita duplici modo, i.e. etiam ex parte offendentis et in ratione malitiae, adeoque non solum infinita sed omni modo infinita. Ex parte autem Dei offensi non esset magis infinita quam offensa hominis, quia eadem infinita persona offenderetur; imo offensa hominis dici potest sub aliquo respectu major, ob majorem distantiam ipsius a Deo, quemadmodum major esset offensa illata principi a plebeio quam ea quae infertur ab alio principe aequalis dignitatis.

Ad rem *JOANNES A S. THOMA*: “Honor, qui est in honorante potest dupliciter considerari. Uno modo quantum ad redditionem honoris ex parte honorantis, et sic totum, quod homo potest Deo reddere, est quid finitum, et inferius ad ipsam Dei dignitatem: alio modo quantum ad jus, quod habet Deus ut sibi reddatur ab honorante ille parvus honor, et ne dehonoretur a creatura, quod aliis

^c *Pseudo-Dionysius Alex.*, De div. nom., c. 4, § 30 sq.: “Bonum ex una integraque causa existit, malum autem ex multis partialibusque defectibus. . . Bonorum causa una est. Si bono malum est contrarium, malorum causae multae sunt” (M.G. 3, 730sq.).

verbis dici potest, quod honor, vel consideratur quantum ad id quod exhibetur, vel quantum ad rationem, et fundamentum exhibendi ex parte Dei. Si primo modo consideretur, est quid finitum; si secundo modo, est quid infinitum: sicut dominium Dei est infinitum, non ex parte rei possessae, quae sunt creaturae, sed ex parte juris possidendi. Homo ergo reddendo honorem nunquam adaequat jus, quod habet Deus ut honoretur, quia ob suam infinitam excellentiam, non potest a creatura ei reddi aequale. z\ t vero offendendo adaequat jus Dei, quia totum Deum deserit, et ei praeponit creaturam in suo affectu; ad hoc autem, ut in nullius affectu, seu actione, Deus postponatur creaturae, habet Deus jus infinitum, fundatum in excellentia infinita. . .

"Si per impossibile imaginaremur Deum offendi ab altero Deo, illa esset offensa infinita, pluribus modis quam nostra, seu alio modo, scilicet ex parte conatus, et intensionis infinitae, aut ex effectu aliquo infinito, non tamen ex hoc tollitur, quod offensa humana in aestimatione morali, et in genere injuriae, sit simpliciter absolute infinita fut explicatum est) imo in hac ratione injuriae, et moralis aestimationis, offensa facta ab homine, est major quam ab alio Deo facta, quia est a viliori persona, et postponit Deum creaturae, non autem postponit Deum Deo. Unde ex hac parte esset major moraliter, licet altera esset major, quasi physice, et intensive."48

Obj. 4. Condigna satisfactio habetur cum aliquid offertur offenso quod non minus ei placet quam displicuit offensa. Jamvero actus procedens a gratia sanctificante non minus placet Deo quam displicet peccatum; nam per gratiam sanctificantem homo redditur sanctus, justus et simpliciter gratus Deo.

Resp. Gratia sanctificans, per quam de facto tollitur peccatum secundum omnes suas rationes, dupliciter considerari potest, nempe ut justificativa, seu prout aufert peccatum in ratione malitiae, et ut remissiva, seu prout aufert peccatum in ratione offensae. Primo modo, gratia adaequat et ex se aufert malitiam peccati, et tantum Deo placet quantum displicuit peccatum; secundo vero modo, gratia non adaequat offensam peccati, nec illam aufert secundum se et ex intrinseca commensuratione, sed in quantum est effectus divinae largitatis acceptantis finitam bonitatem ipsius gratiae et inaequalem et congruam satisfactionem pro infinita indignitate peccati, quae proinde multo magis displicet Deo quam placeat gratia.

Ceterum, non est imaginandum quod Deus prius infundat gratiam, quae solum rectificet hominem auferendo malitiam quin simul auferat offensam, et postea addat extrinsecum favorem remittentem offensam, vel acceptantem ipsum actum gratiae in congruam satisfactionem pro offensa; sed ille extrinsecus favor praecedit infusionem gratiae, ita ut gratia, procedens ex favore et liberalitate Dei, descendit in hominem, simul auferens malitiam et offensam, auferens tamen malitiam ex vi propria oppositae formae, auferens vero offensam non ex propria vi

** De Incarnatione» disp. 1, q. 1, a. 2, n. 60-62, Curs. Thcol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 26 sq.

et commensuratione, sed formaliter prout procedit ex divino favore et ex remissiva acceptatione.

Ad rem *JOANNES A S. THOMA*: “Supponit . . . gratia favorem gratuitum remissionis, et misericordiae gratuitaee abluentis, et ratione illius plene sanctificat, excludendo peccatum, et in ratione mali, et in ratione injuriae. Ita tamen, quod injuria per remissionem, intrinseca macula per renovationem interiorem excludatur; non vero renovatio interior dat valorem satisfaciendi ad aequalitatem pro injuria; nec gratia ratione solius renovationis remittit peccatum, sed ut est effectus dilectionis gratuitaee. Et ita posita gratia in subjecto non displicet amplius subjectum, neque est offensum Deo; posita gratia, ut remissiva est, et renovativa, concedo; posita ut tantum renovativa intrinsece, sine remissione tamen Dei. nego. Sic enim adhuc manet ratio injuriae ad aequalitatem reducenda, vel gratis remittenda. Unde si per impossibile Deus poneret gratiam intrinsece renovantem in anima, et nollet remittere offensam, sine aequali satisfactione, aut mere gratis, ille homo perpetuo maneret exclusus a regno, quod est signum non esse sublatam offensam, sicut patres in limbo manserunt quousque injuria peccati satisfacta est per Christum, licet ipsi essent justii, et nihil purgandum haberent, et si Christus non veniret, perpetuo ibi manerent.”*0

“Unde ad gratiam pertinet tollere peccatum, etiam in ratione offensae secundum quod subjecto confert remissionem peccati, procedendo a Deo. ut effectus gratuitaee dilectionis, et placationis illius; unde habet pro effectu formali intrinsece tollere offensam, non quomodocumque, sed per modum gratuitaee remissionis, et non aliter, quia gratia non tollit offensam, nisi ut est effectus procedens a gratuita dilectione Dei remittentis peccatum; ergo neque confert subjecto hunc effectum formalem, nisi per modum gratuitaee condonationis, neque enim confert illum, nisi ut gerens vices illius dilectionis gratuitaee, cujus est effectus, et a qua procedit; unde dicit 5. *Thomas*, quaest. XVIII de veritate, art. II ad sextum; ‘Quod hoc ipsum, quod est Deum non imputare nobis nostra delicta, ex consequenti relinquit in nobis aliquid, per quod a reatu praedicto digni sumus absolvi, et hoc est gratia.’ Solum ergo pertinet ad illam, tollere rationem offensae formaliter gratuito, non tollere offensam formaliter satisfactive.”50

Obj. 5. Non repugnat quod Deus conferat puro homini gratiam sanctificantem simpliciter infinitam. Atqui in eo casu actus procedens a gratia esset condigne satisfactorius, utpote simpliciter infinitus eadem ratione ac illa gratia. Ergo non repugnat quod purus homo condigne satisfaciat pro offensa peccati, etiam si haec dicatur simpliciter infinita.

Rcsp. *Negatur major*. Repugnat enim actualis existentia alicuius qualitatis simpliciter infinitae; idque confirmatur etiam a signo, nam si talis gratia possibilis esset collata fuisset humanitati Christi, quippe cui maxime convenit omni gratia decorari, et tamen, ut ostenditur a theologis in tractatu De Verbo Incarnato, gratia creata Christi est finita et limitata. Ceterum, dimissa majori, *negatur minor* argumenti; nam, etiam si daretur talis infinita gratia, adhuc non valeret fundare condignam satisfactionem pro peccato mortali, quia quidquid ab ea

*De Incarnatione, disp. 1, a. 2, n. 68, Curs. Thcol., t. 8, Parisiis, 1866, p. 28 sq.

“Ibid., n. 45, p. 21.

procederet esset finitum et se haberet ex parte creaturae cui commensuraretur, dum peccatum se habet ex parte Dei et commensuratur in sua indignitate ab infinitate dignitatis Dei, imo, ut diximus in Conci. 2, est secundum se simpliciter infinitum.

Obj. 6. Sicut Adam peccando meruit filiis privationem gratiae, ita, si non peccasset, meruisset omnibus collationem gratiae; si autem homo potest alteri mereri primam gratiam, potest etiam de condigno satisfacere pro offensa, nam infusio gratiae est impossibilis cum permanentia offensae.

Resp. Imprimis peccatum Adami non necessario concipiendum est ad modum meriti seu causae moralis relate ad privationem gratiae in filiis, sed melius dicitur mera conditio amissionis gratiae. Secundo, quidquid sit de ipsa privatione illius gratiae, certum est quod ejus collatio, in hypothesisi quod Adam non peccasset, non esset effectus meriti Adami, quia Deus non promisit se daturum aliis hominibus justitiam originalem ob merita Adami, sed omnino gratuito, sub conditione tamen quod primus homo non peccaret. Tertio, etiam si collatio illius gratiae fuisset dependens ex merito Adami, non inde sequitur Adam potuisse etiam mereri filiis qui forte peccassent, ut eis restitueretur prima gratia remissiva peccatorum. Quarto, etiam si hoc privilegium collatum ei fuisset, nondum sequeretur illud meritum habere rationem satisfactionis, ut explicabitur infra in resp. ad obj. 8.

Obj. 7. Non repugnat quod Deus ab aeterno creaverit perfectissimum angelum, cujus actus charitatis continuaretur usque ad praesens tempus in gradu intensissimo vel etiam in infinitum multiplicaretur; imo non repugnat quod crearetur ab aeterno infinita multitudo hujusmodi angelorum. Jamvero satisfactio illius, vel illorum angelorum, esset condigna pro peccato hominis; nam esset simpliciter infinita tum extensive, ut patet, tum etiam qualitative, nam in moralibus quantitativa infinitas durationis actus vertitur etiam in qualitativam ejus infinitatem in ratione valoris, ut patet ex eo quod unus actus continuatus per duas horas aequivalet in valore morali duobus actibus quorum uterque duret per unam horam.

Resp. Quamvis praedicti actus essent simpliciter infiniti sub aliqua ratione, scilicet in duratione et numero, non possent tamen esse simpliciter infiniti in ratione honoris Deo redditi, nec ideo possent esse aequivalens satisfactio pro infinita dehonoratione offensae Dei. Nam honor qua talis mensuratur ex dignitate honorantis, dehonoriatio vero

ex dignitate personae offensae, et ideo honor a creatura exhibitus, quantumvis crescat per durationem vel multiplicationem actuum, numquam poterit esse simpliciter infinitus in ipsa ratione honoris.

Ceterum, etiam si admitteretur summam valoris illorum actuum esse infinitam simpliciter in ratione honoris, adhuc non haberetur condigna seu aequalis satisfactio, quia infinitas dehonorationis offensae Dei haberet infinitatem simpliciter superioris ordinis, quia desumitur ex altiori causa seu ex altiori dignitate infinitae Personae, quemadmodum ipsa simplex infinitas offensae Dei superatur per simplicem infinitatem satisfactionis Christi, quippe quae habet altius fundamentum seu physicam unionem cum Deo, et haec simplex infinitas humanae operationis Christi in immensum superatur a simplici et totali infinitate operationis divinae quae identificatur cum essentia Dei.

Obj. 8. Aliquis purus homo posset a Deo ordinari ad merendum pro aliis primam gratiam remissivam peccatorum, sive per hoc quod ipse constituatur caput aliorum in ordine ad merendum, ut accidit Christo qui est Deus homo, sive per hoc quod Deus constituat cum eo pactum ut, loco augmenti gratiae sibi debiti ex suo merito de condigno, det alteri primam gratiam remissivam peccati. Atqui in tali casu ille purus homo satisfaceret de condigno pro peccato mortali, saltem aequivalenter, quia, cum mereretur primam gratiam pro altero et haec non possit conferri quin simul remittatur offensa, meritum pro prima gratia esset eo ipso etiam satisfactio pro offensa peccati. Ergo absolute loquendo purus homo potest condigne satisfacere pro peccato mortali.

Resp. *Disputatur* in tractatu de Gratia (in quaestione de merito) an Deus possit ordinare purum hominem ad merendum de condigno primam gratiam pro altero. Tres habentur sententiae: Quidam pauci, ut *Alvarez*, *Cornejo*, *Gregorius Martinez* et *Vasquez*, absolute negant quia dicunt gratiam esse formam ordinatam ad perficiendum ipsum subjectum operans et esse quasi semen quod crescit et evolvitur in praemium, adeoque totam respicere et terminari ad subjectum, etiam secundum suum valorem moralem; idque confirmant ex eo quod de facto nulli creaturae, nec B. Virgini, tale meritum concessum fuit. Alii, ut *Scotus*, *Durandus*, *Soto*, *Suarez*, *Vega*, *Joannes a S. Thoma*, *Godoi*, *Gonet*, absolute concedunt tale meritum sive relate ad primam gratiam dandam non peccatori, sive relate ad primam gratiam remissivam peccati; et ratio est quia omnes conditiones requisitae ad merendum verificantur etiam in ordine ad alterum, nec ulla afferri potest ratio quae aliunde petat exclusionem ordinationis meriti ad obtinendum alteri primam gratiam, etiam remissivam peccatorum.

Alii denique, ut *Salmanticenses*, media via incedentes, affirmant contra Vasquez, meritum quoad primam gratiam dandam non peccatori, et negant contra Joannem a S. Thoma aliosque, meritum quoad primam gratiam remissivam peccati; et ratio hujus sententiae desumitur praecise ex praesenti difficultate, quia nempe videtur his auctoribus quod haberetur condigna satisfactio pro peccato, si concedatur meritum de condigno quoad gratiam remissivam peccati.

Allatae igitur objectioni duplicem afferemus solutionem juxta praedictas sententias doctorum, inter quae erit eligendum in proprio tractatu de Gratia:

Primo respondetur cum patronis primae et tertiae sententiae, *negando ipsam majorem*, ea praecipue ratione quod ex concessione majoris videretur sequi veritas minoris. Nam, quamvis secundum se nihil obstat quominus homo possit condigne mereri alteri primam gratiam, tamen si agitur de prima gratia remissiva peccati, obstat ipsa ratio remissionis faciendae, quae involveret praemium aliquod simpliciter infinitum, scilicet remissionem infinitae offensae et dispensationem a debito infinitae satisfactionis, ad quod quidem impar est finitum meritum puri hominis. Unde negatur Deum posse ordinare purum hominem ad condigne merendum pro altero primam gratiam remissivam peccati, sed solum facere potest quod eam mereatur de congruo, seu potest cum illo inire pactum vi cuius, loco dandi ipsi augmentum gratiae de condigno, det alteri primam gratiam de congruo.

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Censemus . . . repugnare, quod purus homo mereatur de condigno gratiam justificantem ut peccatori conferendam. Tum quia praedicta gratia ut peccatori danda est praemium simpliciter infinitum, sive infinite aestimabile: eo quod praeter infusionem gratiae importat necessario remissionem offensae simpliciter infinitae: sed purus homo nequit mereri de condigno praemium simpliciter infinitum, nisi habeat meritum simpliciter infinitum; cuius tamen incapax est: ergo purus homo nequit mereri de condigno gratiam ut communicandam peccatori. Tum etiam quia creditor non potest obligari ad remissionem debiti vel offensae, nisi illi satisfiat per satisfactionem, quae formaliter, aut eminenter debito sit aequalis, ut ex se liquet: sed Deus obligatus ex merito ad conferendam gratiam peccatori obligatur ex eodem merito ad remittendum offensam, quae importat debitum simpliciter infinitum: ergo meritum obligans Deum (quale est meritum de condigno) ad communicandum gratiam peccatori, est formaliter, vel eminenter satisfactio aequalis pro gravi Dei offensa. Cum ergo repugnet purus hominem pro gravi Dei offensa ad aequalitatem satisfacere, ut docet communis sententia supra proposita; pariter repugnabit, quod purus homo mereatur de condigno gratiam peccatori dandam, sive passivam peccatoris justificationem. . .

“[Ceterum admittimus] non repugnare, quod Deus paciscatur cum puro homine, ut loco augmenti gratiae ipsi de condigno debiti, conferatur prima gratia justificans peccatorem. Sed in eo eventu meritum, quod esset de condigno respectu augmenti gratiae ipsi merenti dandae, solum foret de congruo respectu gratiae peccatori conferendae. Quoniam licet utraque gratia sit ejusdem rationis in esse entis; importaret tamen diversissimum valorem in esse termini, et praemii. Augmentum quippe

gratiae justo dandae quid finitum est in utroque ordine: sed prima gratia peccatorem justificans est simpliciter infinita in ratione praemii; cum necessario secum afferat remissionem debiti simpliciter infiniti, ut proxime dicebamus. Unde licet Deus in praedicto casu ob merita justī, et supposito pacto peccatorem justificaret; id tamen non praestaret ex justitia, nec obligatus merito de condigno; sed ex fidelitate et remunerans meritum de congruo: quia licet adessent aliae conditiones, deficeret tamen aequalitas, quae principaliter ad meritum de condigno desideratur.”⁵¹

Secundo respondetur cum patronis secundae sententiae, *concedendo vel transmittendo majorem et negando minorem*. Nam, ex hoc quod homo mereretur alteri primam gratiam remissivam peccati, sequitur quidem quod infinita offensa de facto remitteretur, sed non sequitur quod inde fieret condigna satisfactio nec etiam quod meritum attingeret objectum infinitum, quia illa remissio non fieret per viam meriti nec a fortiori per viam satisfactionis, sed per modum gratuitae condonationis eo fine ut auferatur impedimentum obstans infusioni gratiae quam exigit meritum.

Ad rem *JOANNES A S. THOMA*: “Quidquid sit de hac controversia [circa possibilitatem merendi alteri primam gratiam], quam in praesenti nolo definire, quia hic non est proprius locus, quod attinet ad praesens dico conformiter ad ea, quae determinavimus, quod etiamsi demus purum hominem justum mereri pro altero primam gratiam, non debemus concedere, quod possit satisfacere ad aequalitatem pro peccato in genere injuriae, existimoque esse longe diversam rationem meriti et satisfactionis. . . Ratio meriti respicit retributionem, pertinetque ad justitiam distributivam; ratio autem satisfactionis respicit recompensationem aequalitatis, pertinetque ad justitiam commutativam si sit perfecta, qua laesum jus alterius resarcitur, et adaequatur. Et potest contingere, quod aliquis mereatur gratiam sanctificantem, seu remissionem peccati pro altero dandam secundum formam justitiae distributivae, et recompensationem meritorum ejus, quod est mereri liberationem a peccato; non tamen detur ista remissio peccati secundum formam justitiae commutativae resarciendo ad aequalitatem jus laesum. Et hoc est, quod dicebat S. Thomas supra allatus in **III**, distinet. **XX**. quaest. **I**, art. **IV**: ‘Quod si alio modo Deus liberaret genus humanum, haberet quidem modum liberationis tantum, sed non redemptionis, quia liberatio non fuisset facta per solutionem pretii’. . .

"Ad argumentum ergo . . . respondetur quod dato, quod aliquis possit mereri de condigno primam gratiam alteri, et facere illam debitam sibi ex justitia distributiva. negamus tamen, quod possit satisfacere perfecte, et reddere debitam illam remissionem ex vi justitiae commutativae. Ad probationem consequentiae [in qua asseritur in eo casu hominem offerre condignum valorem pro peccato], respondetur quod licet offerat condignum valorem pro prima gratia, et remissione peccati condignitate meriti, non tamen condignum condignitate satisfactionis, quia non offert valorem condignum recompensativum, cui respondeat evacuatio debiti, seu proportionatum, cui respondeat tamquam retributio ipsa condonatio debiti. Unde tunc non tollet Deus culpam, ut satisfactus ex vi compensationis sibi factae, sed potius ipse per condonationem, et remissionem peccati vult compensare, et retribuere actum meritorium sibi exhibitum. Et est manifestum exemplum. . . Si rex attendens facta alicujus militis in eorum praemium velit remittere mille, quae sibi debet Petrus,

ⁿDe Incarnatione, disp. 1, dub. 5, § 5, n. 141 sq., Curs. Theol., t. 13, Parisiis, 1878, p. 96 sq.

tunc non fit illa remissio per modum satisfactionis ad aequalitatem, sed in recompensam meritorum; alius est enim titulus meriti, alius satisfactionis.”³²

QUOAD CONCL. 2, quatenus docetur peccatum esse simpliciter infinitum.

Obj. 9 *cum Lugo*: “[Quod peccatum sit simpliciter infinitum sic probari solet:] Offensa crescit ex dignitate personae offensae; ergo ex persona infinita crescit infinite. . . [Sed] haec calculatio habet mille instantias, v. gr. Bonitas actus crescit ex bonitate objecti, ergo actus charitatis habet bonitatem infinitam ex objecto infinito; non valet consequentia, quia augmentum illud non fit proportionem arithmetica, sed geometrica; hoc est, ex perfectiori objecto, caeteris paribus, actus erit melior aliis actibus, non tamen participat eundem excessum, quem objectum habet respectu aliorum objectorum. Ita offensa erit major ex dignitate personae offensae, non tamen tanto excessu, quanto Deus excedit alias personas.”⁵³

Rcsp. Gradus rei mensurae crescit juxta gradum rei mensurantis, quandoque in proportionem geometricam, quandoque in proportionem arithmetica, juxta subjectam materiam seu juxta diversam indolem mensurae et mensurati eorumque relationem ad invicem. Ita vis cognoscitiva crescit in proportionem arithmetica cum gradu immaterialitatis a qua mensuratur, ita ut Deus sit summe cognoscitivus quia est summe immaterialis (1 p., q. 14, a. 1), et potentia crescit arithmetice cum gradu actualitatis, cum unumquodque agat in quantum est in actu, ita ut Deus sit infinite potens quia est infinite actualis seu actus purus (1 p., q. 25, a. 2).

In ordine moralitatis, quando valor moralis actus, seu bonitas vel malitia, mensuratur ab aliquo tamquam mero objecto, uti actus charitatis mensuratur a Deo, valor moralis actus crescit cum dignitate objecti in sola proportionem geometrica, et ideo objecto simpliciter infinito non necessario correspondet in actu infinitas simpliciter, quia, ut dictum est, objectum non est sola causa influens in valorem actus vel, si placet, influit mediantibus causis finitis. Unde tum actus charitatis, tum ipse actus peccati, ut est malitia et abstrahendo a ratione offensae, est simpliciter finitus et tantum secundum quid infinitus. Quando vero valor alicujus mensuratur ab alio non sicut a mero objecto, sed sicut a subjecto coniuncto, valor ejus crescit in proportionem arithmetica cum dignitate istius, quia hoc se habet tanquam forma vel principium dignificans ipsum ab intrinseco et im-

³² De Incarnatione, disp. 1, a. 1, n. 73 sq., Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 30 sq.

⁵³ De Incarnatione, disp. 5, sect. 3, n. 30, Disp. Schol., t. 2, Parisiis, 1890, p. 393.

mediate. Et hoc, ut explicavimus, accidit in peccato prout est offensa; et similiter idem accidit in actibus humanitatis Christi, qui in proportionem arithmetica dignificantur, et infinite et simpliciter, ab infinitate Personae cum qua coniunguntur, ut admittit ipse Lugo.

Obj. 10 *cum Lugo* “[peccatum mortale] non aggravari in ratione offensae a sola dignitate Dei offensi, ut a forma adaequata, vel sufficienti, sed requiri etiam cognitionem plenam divinae majestatis, quae offenditur; gravitas enim offensae crescit ex dignitate personae non utcumque, sed ut perfecte cognitae. Exemplum habemus in humanis; nam si quis regem alieno vestitu simulatum percussit, vel contumelia affecit; non censetur ejus offensa gravitatem accipere adaequate pro mensura regiae dignitatis. . . Requiritur ergo ad offensam gravem utraque conditio; scilicet cognitio dignitatis offensi, et quod reipsa eam dignitatem habeat offensus, et ab utraque conditione tamquam a forma extrinseca denominatur, seu constituitur meum peccatum in ratione offensae gravioris. Caeterum quia utraque est forma partialis; hinc est, altera deficiente non constitui peccatum in ratione offensae gravioris; quare cum omnis cognitio nostra de divina excellentia sit valde tenuis, licet aliquo modo percipiat Deum esse infinitum. Hinc est, ex eo capite deficere nostrum peccatum nimirum a gravitate infinita, quia peccatum esse offensam infinitam non est praecise esse contra Deum infinitum, sed esse contra Deum infinitum, et ejus infinitatem perfecte cognosci ab offendente.”⁵⁴

Resp. Totum hoc verum est de peccato in ratione malitiae, sic enim peccatum refertur ad Deum mere ut ad extrinsecum objectum, specificans et influens in actum media cognitione et voluntate, et sic accipitur varietas peccatorum in specie et gravitate. Id autem verum non est de peccato in ratione offensae, quia sic refertur ad Deum non mere ut ab objectum, sed sicut ad subjectum quod moraliter afficit et ex quo proinde desumit infinitatem simpliciter. Utrum autem diversae conditiones peccati ex parte cognitionis et voluntatis, valeant praeterea aggravare peccata in ipsa eorum infinitate simpliciter, sicut aggravant malitiam, ita ut sint inaequalia in ipsa eorum simplici infinitate, alia quaestio est, de qua dicetur in resp. ad obj. 18.

Obj. 11. Data et non concessa illa distinctione et separatione inter offensam activam et passivam, adhuc non valet causare discrimen in ratione infinitatis. Nam offensa passiva est effectus offensae activae,

⁵⁴“De Incarnatione, disp. 5, sect. 3, n. 36 et 41, Disp. Thcol., t. 2, Parisiis, 1890, p. 395 et 393.

quae est tantum secundum quid infinita, ergo non valet eam excedere in infinitate et esse simpliciter infinita, cum effectus nequeat suam causam superare.

Resp. Offensa passiva est effectus offensae activae non per positivum et directum istius influxum, sic enim curreret veritas invocati principii, sed per influxum indirectum et negativum, seu per quendam resultandam; sicut per positionem unius formae causatur exclusio alterius impossibilis cum ea, quantumvis majoris vel perfectioris. Offensa enim activa causât vel potius consistit in conversione ad creaturam et aversione a Deo, quae, cum sit impossibilis cum servatione juris et honoris divini, secum trahit rationem offensae in Deo tamquam in subjecto, a quo tantummodo haec offensa infinitatur. Hoc modo unum personale peccatum Adami causavit originale peccatum multorum; item unum particulare peccatum mortale, operans directe contra unam virtutem, causât indirecte exclusionem omnium virtutum; item, finita actio occidentium Christum, separando duas partes humanitatis ejus, induxit indirecte privativum ac infinitum effectum cessionis unionis hypostaticae in illa humanitate qua tali, seu qua resultante ex composito corporis et animae; et tandem, ad rem nostram propius accedentes, humana et finita actio Christi inducit, per resultandam, infinitum valorem meritorium et satisfactorium. Unde sicut non valet arguere: actio Christi est finita, ergo non valet causare meritum infinitum, ita nec valet argumentari: offensa activa est finita, ergo non valet causare infinitam offensam.

Obj. 12. Offensa formalis et passiva nihil aliud est quam ipsa offensa activa (i.e. malitia) inquantum respicit Deum; unde residet in ipso offendente tanquam in subjecto et limitatur ab eo, nec refertur ad Deum nisi ut ad objectum. Ceterum, si fingeretur esse in Deo sicut in subjecto, Deus pateretur et mutaretur intrinsece, quod absurdum est.

Resp. Offensa, cum sit passio et damnificatio, non est in eo qui damnificat sed in eo qui patitur et damnificatur, adeoque in Deo. Nec inde sequitur Deum intrinsece pati aut mutari in sua physica entitate, sed tantum in ordine morali et in sua dignitate et juribus, prout subest communi aestimationi. Inde etiam patet offensam passivam distingui ab activa, tanquam effectum a causa; nam formalis offensa, quamvis supponat actionem injuriosam, non consistit in ea, sed est aliquid consequenter resultans in persona injuriata.

Obj. 13. Ex his sequitur non ipsum Deum esse subjectum offensae sed Deum prout existit in prudentum aestimatione, adeoque proprie loquendo offensam esse in aestimatione, et ita non sequitur quod infinitetur a Deo, quia revera non est in ipso Deo.

Resp. Aestimatio, si accipiatur actualiter, i.e. pro actu aestimationis, non est causa aut subjectum ordinis moralis, et, in casu, offensae, sed mera conditio vel extrinsecum objectum; si vero accipiatur fundamentaliter, i.e. pro eo quod fundat aestimationem, potest quidem dici proprium subjectum offensae, sed ita vix differt ab ipso Deo in ordine morali. Positis enim ex una parte Deo cum suo jure et ex alia parte offensa activa peccatoris, resultat fundamentum ut in prudentum aestimatione Deus denominetur offensus et intelligatur affici ab offensa tanquam ejus subjectum; et hoc fundamentum sufficit ad constituendum ens morale et ad efficiendum ut Deus sit subjectum illius entis in eodem ordine moralitatis; hoc enim est proprium entium moralium quatenus mediant inter entia physica, quae subjectantur in physicis entitatibus, et entia rationis, quae subjectantur in actu cognitionis.

Ad rem *GONET*: “Si . . . quaeras, quid sit uniri ut formam moraliter. et non physice, respondeo formam uniri solum moraliter. esse, sic uniri, ut licet physice non informet, praebeat tamen fundamentum prudenti existimationi ad judicandum taliter se habere ad illam, respectu effectuum moralium, ac si physice uniretur. Sicut in probabili sententia omissio pura est actus moralis, quia aequivalenter est actus physicus, eo quod praebeat fundamentum ad prudenter judicandum, voluntatem pure omittentem taliter se habere in ordine ad transgressionem legis, ac si per physicum et positivum actum vellet omittere.”⁵⁵

SALMANTICENSES: “Licet . . . formalis offensa non existât physice in rerum natura, existit tamen moraliter in ordine ad prudentem aestimationem. Quia ad hoc posterius sufficit, quod existât fundamentum verum talis aestimationis, ut quidem existit. Nam hujusmodi fundamentum est ipse Deus connotans culpam gravem in peccatore, sive Deus, qui realiter extrinsece denominatur offensus ab offensa activa in peccatore existente. Posito enim hujusmodi fundamento, prudenter judicamus, quod Deus offensam patiatur: nam perinde se habet, ac si pateretur, sicut in opinione [quorundam doctorum] . . . pura omissio voluntaria est actus interpretative, non quia physice actus sit; sed quia in ordine ad prudens judicium se habet ut actus, et illi acquivalet. Unio etiam moralis . . . inter offensam, et majestatem Dei illam gravificantem, non est aliquid physicum, sed morale, sive per habitudinem ad prudentum judicium. Ex quo tamen non inferet [quis], quod actus interpretativus, et unio moralis sint entia rationis: quia inter haec, et entia physica mediant moralia, hoc est fundamentum prudentis aestimationis. . . Quod si homines ultra progredierentur apprehendendo in Deo offensam passivam ad instar formae, vel privationis physicae (quod fere semper ex imperfecto nostro cognoscendi modo continget), procul dubio ens rationis formarent. Sed hoc nihil refert: quia offensam formalem in eo non constituimus, sed in fundamento, quod est interpretative. atque aequivalenter privatio in ordine ad prudentem aestimationem.”⁵⁰

⁵⁵ “De vitiis et peccatis, disp. 9, a. 7, n. 169, Clypcus, t. 4, Parisiis, 1876, p. 429.

⁵⁰ “De Incarnatione, disp. 1, dub. 4, §3, n. 53, Curs. Theol., t. 13, Parisiis, 1878, p. 44.

JOANNES A S. THOMA: “In peccato solum est reperire duo. Alterum est malitia moralis; alterum est ratio injuriae, quae inde consequitur contra Deum. Et quidem *malitia moralis* sumitur per conversionem ad objectum dissonum rationi, cum aversione a fine recto, et ita includit *contrarietatem* ex parte objecti, et privationem ex parte aversionis, *ad regulas rationis*. Et haec duo intrinsece conveniunt peccato, et per denominationem intrinsecam, sicut motui convenit intrinsece ordo conversionis ad terminum ad quem, et privatio termini a quo, quem relinquit, ratione cujus privative ei opponitur. *Ratio autem injuriae* non consistit proprie in aliquo intrinseco ipsi peccato, sed est quaedam moralis aestimatio, quae laedit jus alienum, non quidem physice tollendo, aut positive inferendo aliquid personae habenti jus, sed secundum moralem aestimationem laedere censetur, non servando id, quod tali juri debetur; ex hac enim privatione resultat moralis quaedam aestimatio, contraria debitae aestimationi talis rei, et *non fundatur haec moralités in aliqua humana impositione, seu taxatione*, sed in illa privatione debitae observationis, qua posita resultat ipso facto indebita aestimatio, et moralis indignitas personae, cui debebatur contraria aestimatio. Et sic, quia non est aliquid realiter, et positive personam tangens, nec resultans ex positiva aliqua ratione in peccato, sed ex privatione ejus, quod debetur personae, dicitur esse *quasi extrinsece moralités*.”^w]

Obj. 14. Honor, quo Deus denominatur honoratus, non est in Deo sed in creatura; ergo etiam offensa, qua Deus denominatur offensus; nam honor et offensa sunt contraria, adeoque respiciunt idem subjectum, et offensa nihil aliud est quam privatio honoris, adeoque est in eodem subjecto ac ipsa forma qua privat.

Resp. cum *Salmanticensibus*: “Concesso antecedenti, negamus consequentiam: nam ut vulgo dicitur, offensa est in offenso, et honor in honorante. Et disparitatis ratio est: quoniam honor non est aliud, quam testificatio de excellentia alicujus, ut docet D. Thom. 2, 2, q. 103, art. 1 ad 2. Unde se habet per modum actionis pure immanentis, quae supponit objectum, et nihil in eo ponit, nisi per denominationem extrinsecam: quocirca non respicit illud, ut subjectum, quod afficiat, sed mere ut objectum, quod denominat. Offensa autem activa, licet sit actio formaliter immanens, est virtualiter transiens: quia, quantum est ex affectu offendentis (ad quem prudens consideratio praecipue attendit), procedit ad deprimendum, vel etiam destruendum objectum, quod inhonorat: qua de causa non respicit illud ut purum objectum, sed etiam ut subjectum, in quo ponit offensam formalem, sive depressionem, et privationem honoris. Probationes vero consequentiae non urgent: quia offensa formalis, sive passiva Dei non contrariatur immediate honori existent! in creatura (huic quippe opponitur immediate offensa activa, et causalis in eadem creatura recepta) sed contrariatur excellentiae divinae, et supremo juri, quod Deus habet, ut a creatura colatur: hanc enim eminentiam, dejicit, et tollit peccator, quantum est ex parte affectus interpretativi,

^w De Incarnatione, disp. 1, a. 2, n. 40, Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 19.

quo a Deo recedit, contemnendo ipsius praecepta. Et consequenter si opposita, vel contrarie, vel privative debent habere idem subjectum; potius hinc infertur offensam Dei formalem recipi in ipso Deo, in quo sunt praedicta eminentia, et jus.”⁵⁸

Obj. 15. Si offensa esset in Deo sicut in subjecto et infinitaretur ab eo simpliciter, sequeretur eam habere eandem infinitatem quam habet ipse honor et excellentia quae est Deo intrinseca, seu sequeretur quod offensa Dei esset aequae mala ac ejus honor est bonus; nam entitas privationis mensuratur a forma qua privat. Id autem dici nequit, quia nullum est malum tam magnum quod non excedatur a bonitate divinarum perfectionum.

Resp. Honor et offensa Dei habent eandem infinitatem simpliciter, sed inaequalem, quia perfectio divina, cum sit in Deo non tantum moraliter sed physice, habet in ordine morali dignificationis infinitatem non tantum simpliciter sed etiam totaliter, i.e. sub omni modo et respectu. Nec id contradicit praefato principio correspondentiae inter formam ejusque privationem; nam in hoc casu excessus in infinitate formae provenit ex alia radice, nec peccatum opponitur honori et perfectioni divinae sub tota latitudine et ratione infinitatis istius. Idem infinitatis discrimen observatur inter perfectiones atque operationes divinas et humanas operationes Christi, infinitas per ipsam physicam unionem cum Verbo; hae enim sunt tantum infinitae simpliciter, ut procedentes a Persona divina ut a remoto principio quod, illae vero sunt infinitae simpliciter et totaliter quia intimius uniuntur cum natura divina, unione non tantum personali sed essentiali et procedunt non solum a supposito sed etiam a natura divina.

Obj. 16 *cum Lugo*. Si offensa esset in Deo sicut in subjecto et infinitaretur ab eo simpliciter, sequeretur quod etiam peccatum veniale sit simpliciter infinitum, cum importet offensam Dei et aliquam privationem sui juris. Ad rem ipse: “Hoc argumentum [deductum ex Deo tamquam subjecto vel forma infinitante peccatum mortale] . . . pariter urget in peccato veniali, nam etiam accipiet non efficienter, sed formaliter gravitatem a persona offensa, et tamen non concedunt habere gravitatem infinitam; quia nimirum persona offensa non concurrit sola ad gravitatem offensae; sed simul cum gravitate materiae, et deliberatione, etc. quare deficiente deliberatione plena, vel gravitate materiae non denominatur offensa gravis; quia sola

⁵⁸ Ibid., § 5, n. 74, p. 56. Cf. eosdem *Salmanticensis*, De vitiis et peccatis, Disp. 7, dub. 2, §3, n. 26-28; item quae diximus supra in resp. ad obj. 3.

dignitas personae non est forma adaequate denominans. Sic etiam cum proportionem dici posset in peccato mortali”⁵⁰

Resp. Negatur paritas inter peccatum mortale et veniale. Nam peccatum veniale importat solam conversionem ad creaturam sine aversione a Deo, quia non aufert rationem ultimi finis, sed tantum impedit extensionem influxus ultimi finis ad aliquam particularem actionem (cf. In 2 Sent., dist. 42, q. 1, a. 5, ad 1, cit. in p. 81). Unde peccatum veniale non est offensa simpliciter dicta, nec proprie et simpliciter privat Deum suo jure, nec proprie et simpliciter ponit aliquam privationem in Deo (cf. infra, art. 52, p. 133); vel, si placet, ponit in Deo, ut subjecto moralitatis, privationem alicuius perfectionis seu juris quod non est simpliciter infinitum et a quo proinde nequit simpliciter infinitari. Nam peccatum veniale laedit perfectionem et jus divinum dominationis et ultimi finis non secundum seipsum, sed secundum quod connotat actualem ejus terminationem ad particularem actionem, ex qua parte jus divinum non explicat attributum infinitatis nec importat aliquam perfectionem cum infinitate necessario connexam.

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Privatio, quae ex peccato veniali in Deo resultat (estque offensa passiva, et formalis), non privat adhuc in affectu Deum jure, et titulo ultimi finis, ac supremi dominii: sed tantummodo privat, aut impedit, ne praedictum jus, et causalitas actu extendatur ad illam particularem operationem. Unde praedicta privatio non commensuratur cum perfectione ultimi finis, aut supremi dominii absolute considerati: quo pacto importat, et explicat infinitatem simpliciter. Sed commensuratur cum illa, ut actu finalizat, et terminat particularem aliquam operationem, et hanc connotationem supra suam entitatem addit secundum quam rationem non explicat perfectionem infinitam, nec aliquid cum ea necessario connexum. Et ideo privatio per peccatum veniale inducta non excludit aliquid simpliciter infinitum: et consequenter non est infinita simpliciter. Idemque de offensa, quam in huiusmodi privatione constituimus, dicendum est.”⁵⁰

Obj. 17. Ex eadem ratione sequeretur, ut revera sequitur, quod nec peccatum mortale est simpliciter infinitum; nam peccatum non est contra intrinsecam majestatem Dei sed contra ejus legem, sicut in humanis transgressio legis non est contra personam principis sed contra ejus legem. Ceterum, dato quod in divinis, transgrediendo legem, agatur consequenter contra ipsum Deum, Deus tamen attingitur non absolute sed sub ratione legislatoris, sub qua ratione non explicat attributum infinitatis, cum ipsa lex, a qua Deus denominatur legislator, sit finita, et ipsum jus quod Deus habet ut a creatura oboediatur et honoretur sit finitum, sicut est finita ipsa oboedientia et honor creaturae; jus enim infinitum supponeret debitum infiniti

⁵⁰ De Incarnatione, disp. 5, sed. 3, n. 36, Disp. Schol., t. 2, Parisiis, 1890, p. 395.

¹ De Incarnatione, disp. 1, dub. 4, § 2, n. 44, Curs. Theol., t. 13, Parisiis, 1878, p. 39.

honoris, quod a creatura praestari non potest, nec datur jus ad debitum impossibile.

Resp. Peccatum mortale est contra ipsam majestatem Dei dupliciter: primo, quia lex aeterna contra quam agit est ipsa essentia divina; secundo, quia in transgressione illius legis involvitur non solum conversio ad creaturam sed etiam aversio a Deo ut ab ultimo fine; et ita dupliciter peccatum differt a transgressione humanae legis et dupliciter attingit Deum in seipso et directe, sub aliqua ratione quae involvit infinitatem.

Jus divinum ad honorem creaturae est vere infinitum, quia fundatur in eadem duplici et infinita dignitate supremi dominii et ultimi finis. Ipsum autem debitum honoris ex parte creaturae est actu finitum, non quidem ex deficientia juris in Deo sed ex imparitate solvendi ex parte creaturae, et simul est, quantum fieri potest, infinitum, seu in potentia, quatenus numquam creatura tantum Deo praestabit honorem quo majorem praestare adhuc sine limite non debeat, et quatenus potest Deus sine fine novas ac praestantiores producere creaturas quarum honor numquam adaequabit debitum sui juris.

Obj. 18 *cum Lugo*. Si peccatum mortale esset simpliciter infinitum in ratione offensae, Deus per quodlibet peccatum offenderetur quantum offendibilis est, ita ut omnia peccata essent aequalia in ratione offensae; nam unum infinitum nequit esse majus alio in eo genere in quo est infinitum. Atqui unum peccatum potest esse majus altero in ratione offensae et nullum peccatum est tale quo majus cogitari non possit. Ergo peccatum nequit esse simpliciter infinitum.

Ad rem *Lugo*: “Malum simpliciter infinitum in ratione mali est illud, quo non potest excogitari aliud majus malum, continet enim in se omnem malitiam excogitabilem; sicut bonum simpliciter infinitum in ratione boni, est quod continet in se omnem perfectionem excogitabilem, et quo non potest excogitari aliud majus bonum; alioquin non esset infinitum, sed finitum, nam licet, loquendo de infinito in quantitate, possit forsitan intelligi unum infinitum majus alio, ut dicitur in philosophia; hoc tamen locum non habet in infinito perfectionis. Ratio discriminis est, quod infinitum quantitatis constituitur praecise in ratione infiniti per carentiam termini intrinseci, quia scilicet non habet finem, seu ultimum terminativum lineae, vel superficiei, etc. At vero infinitas perfectionis constituitur praecise per carentiam termini extrinseci, hoc est, per hoc quod est non posse excogitari perfectionem aliquam, quae ibi non reperiatur, alioquin cum illa entitas sit determinata per suam haecceitatem, et non habeat

extensionem partium, non assignabis, cur dicatur infinita; ergo repugnat assignare aliquam perfectionem simpliciter infinitam in ratione perfectionis, et tamen habentem supra se aliam maiorem perfectionem: ex hoc enim fit, nullam creaturam posse habere perfectionem simpliciter infinitam, quia scilicet habet supra se aliam maiorem perfectionem saltem divinam. Ergo similiter, loquendo de infinito, in ratione mali, illud erit, quod continet omnem malitiam excogitabilem, et non habet supra se aliud majus malum: peccatum autem non habet hoc, nullum enim est peccatum quod in se contineat malitiam, et gravitatem omnium peccatorum, et quo non possit aliud majus, et gravius excogitari; ergo nullum peccatum habet malitiam, et gravitatem simpliciter infinitam.”⁶¹

Rcsp. Haec objectio stricte loquendo deberet solvi etiam ab ipso Lugone aliisque theologis qui dicunt peccatum esse infinitum secundum quid. Nam imprimis attendendo ad genus, ut ita dicatur, quantitatis et modum excessus, ex allata ratione sequeretur quod, in genere ipso infiniti secundum quid, omnia infinita secundum quid deberent esse aequalia, et sic omnia peccata essent aequalia, et similiter peccatum, gratia, visio beatifica et Maternitas B. V., essent aequalia in genere infinitatis secundum quid; imo, in genere infinitatis simpliciter, actiones humanae Christi et actiones divinae essent aequales; imo, in genere infinitatis ut sic, Deus et creatura essent aequales; paucis, supprimeretur inde distinctio et gradatio infinitatum.

Praeterea, attendendo ad ipsum genus, ut ita dicatur, qualitatis in qua aliqua res dicitur infinita, omnia peccata mortalia accipiunt infinitatem secundum quid ab eodem objecto divino, imo omnia comparantur ad Deum aequali modo, i.e. per aversionem, nec proprie loquendo maiorem aut minorem, adeoque ex allata ratione sequeretur quod omnia deberent esse aequalia in eorum infinitate secundum quid, imo sequeretur quod omnes res quae infinitatem accipiunt a Deo, tamquam objecto aut termino, essent aequales, uti peccatum, gratia, virtutes theologicae, visio beatifica, Maternitas B. V., nam parificantur in eadem ratione et perfectione attingentiae divini objecti; imo quaedam, ut fides et visio beatifica, parificantur in eodem genere attingentiae intellectualis. Cum ergo allatum argumentum nimis probet, nihil probat, vel potius probat contra ipsos adversarios. Ceterum a patronis nostrae sententiae duplici ac aequae valida solutione repellitur, cui addi potest tertia et melior explicatio, utramque in unam componens.

“ De Incarnatione, disp. 5, sect. 3, n. 36, Disp. Schol., t. 2, Parisiis, 1890, p. 391.

Quidam, ut *Asturicensis*, *Alvarez*, *Cornejo*, *Godoi*, *Salmanticenses* (qui loquuntur de solutione probabili, De Incarn., disp. 1, dub. 4, §6), concedunt maiorem et negant minorem argumenti. Simpliciter nempe concedunt quod unum infinitum nequit esse altero majus in eodem genere, item quod peccata sunt prorsus aequalia in infinita ratione offensae et quod omne eorum discrimen se habet ex parte finitae rationis malitiae.

Ratio est quia omnia peccata specificantur in ratione injuriae et infinitantur in eadem ratione ab eadem indivisibili forma, scilicet a privatione divini juris.

Confirmatur tum a paritate cum actibus humanitatis Christi, qui sunt aequales in infinitate valoris meritorii et discrepant tantum in finita bonitate, quae unicuique competit secundum speciem moralem desumptam ex variis objectis, tum ex auctoritate S. *Thomae* qui non semel docet discrimen peccatorum desumi ex parte conversionis ad creaturam, non vero ex parte aversionis a Deo (in qua quidem fundatur ratio offensae), ita De Verit., q. 28, a. 2, ad 2 et 3; 1-2, q. 72, a. 6, ad 2; q. 73, a. 1; 3 p., q. 88, a. 1, ubi ait: “In peccato mortali sunt duo, scilicet aversio a Deo, et conversio ad bonum creatum. Quidquid autem est ex parte aversionis in peccato mortali, secundum se consideratum, est commune omnibus peccatis mortalibus, quia per quodlibet peccatum mortale homo avertitur a Deo; unde et per consequens macula quae est per privationem gratiae, et reatus poenae aeternae communia sunt omnibus peccatis mortalibus.”

Cum autem *obicitur* quod Deus magis offenditur peccatis quibus insit major malitia, ut constat tum ex communi sensu fidelium, tum ex ipsa prudentum aestimatione in qua diximus fundari rationem offensae, tum ex S. *Thoma* docente quod “gravitas peccati magis attenditur ex parte aversionis” (1-2, q. 77, a. 6, ad 1) et “ex magis inordinato actu Deus magis offenditur” (In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 2, q. 3), *respondetur* quod haec sunt vera et intelligenda non in sensu formali, seu attendendo unice ad rationem offensae, sed in sensu identico et concreto, seu accipiendo rationem offensae concrete cum sua causa seu cum malitia (offensa activa), quae variat pro peccatis, quaeque praeterea esset apta ad inducendam eandem varietatem in ipsam rationem offensae nisi haec esset indivisibilis, ob indivisibilitatem formae in qua fundatur, quemadmodum diversa vulnera quibus quis occidi possit, non sunt unum altero magis occisivum, sed unificantur et aequiparantur in ratione occisivi, quamvis sint inaequaliter destructiva et inde apta ad hanc inaequalitatem inducendam etiam in rationem occisivi, nisi haec esset indivisibilis ob indivisibilitatem vitae quam excludit.

Propterea S. *Thomas* in 3 p., q. 88, a. 1 postquam, in verbis supra citatis, negaverit in sensu formali diversitatem peccatorum ex parte aversionis, aliquam eorum diversitatem ex eadem parte aversionis asserit in sensu concretivo, inquiens: “Verum quia aversio in peccato mortali ex conversione quodammodo causatur, recipiunt ea quae sunt ex parte aversionis, quodammodo diversitatem per comparisonem ad diversas conversiones, sicut ad diversas causas, ita quod sit alia aversio, et alia macula, et alius reatus, prout consurgit ex alio et alio actu peccati mortalis.”

Alii, ut *Arauxo*, *Joannes a S. Thoma*, *Salmanticenses* (qui in loc. cit., § 7, loquuntur de “solutione aequae probabili et minus dura” quam praecedens) negant majorem et concedunt minorem argumenti. Docent nempe quod unum infinitum potest esse majus alio infinito in eodem genere et consequenter quod peccata sunt inaequalia in ipsa ratione offensae, quamvis haec ratio sit simpliciter infinita.

Ratio est quia peccatum, quamvis sit infinitum simpliciter, non est tamen infinitum totaliter seu omni modo et sub omni respectu, sed tantum sub uno modo et respectu, scilicet sub solo respectu offensae et non sub respectu malitiae. Jamvero, quamvis repugnet ut id quod est infinitum simpliciter et sub omni respectu, excedatur vel excedat aliud infinitum in eodem genere, ac propterea omnia attributa divina sint parilis infinitae dignitatis, inaequalitas tamen infinitorum in eodem genere non repugnat si agatur de his quae sunt infinita simpliciter sed non sub omni respectu, nam ex ea parte qua sunt finita, potest provenire aliquis influxus vel aliqua habitudo, qua ipsa inter se diversificentur et disquiparentur in ipsa ratione secundum quam sunt infinita.

Et hoc praecise accidit inter peccata in ipsa sua infinita ratione offensae. Quamvis enim omnia convenient in unica ratione offensae, secundum se pariter in omnibus infinita ob paritatem et indivisibilitatem formae in qua fundatur, tamen quia ratio offensae in unoquoque peccato causatur per resultantiam ex diversa et inaequali malitia, ex ipsa sua habitudine ad diversas malitias, ex quibus causatur, offensa accipit in se aliquam diversam modalitatem, juxta quam dividitur in plura et ordinatur in gradus. Nam, cum quis graviore malitia peccat, sive ob intensionem voluntatis, sive ob durationem actus, sive ex aliis circumstantiis, quamvis non privet Deum majori perfectione nec imprimat in subjecto divino majorem privationem, et ex hac parte non inferat majorem offensam, tamen eandem privationem veluti magis imprimit, ita ut inde offensa evadat major qualitative et accipiat in seipsa gradum quemdam modalem, ex ipso peculiari modo quo per majorem malitiam causata est. Hoc sensu

offensa Dei non est proprie unum genus, nisi abstracte loquendo, sed plura genera (seu plures offensae infinitae), quorum unumquodque in sua latitudine non habet majus et minus, sed est majus vel minus relate ad simile genus.

Quae quidem explicatio valde differt a sensu identico et concretivo, quo in praecedenti sententia concessum est peccata dici posse inaequalia in ratione offensae; nam ille sensus est tantum materialis et improprius, quoniam inaequalitas refunditur in malitiam tanquam in proprium subjectum et est adjacens offensae, hic vero sensus est formalis et proprius, nam implicat inaequalitatem formaliter in ipsa ratione offensae, tanquam in proprio subjecto.

Ad rem *JOANNES A S. THOMA*: “Stando in sententia probabili, quod peccatum in ratione injuriae, sit simpliciter infinitum, *adhuc potest crescere, quia non est simpliciter, id est, omnibus modis tale*, sed solum simpliciter, id est, absolute tale, id est, vere, et absolute habet genus injuriae infinitae. Et hoc praesertim contingit in infinitate respectiva, et quae non est absoluta in toto genere entis, ut bene advertit Asturicensis . . . , et multo magis in infinitate morali, quae dependere potest a pluribus circumstantiis, *ex quarum varia comparatione, diversificantur modus gravitatis injuriae, etiam intra genus infinitae injuriae simpliciter*. Ut enim sit infinita simpliciter, hoc est absolute, [sufficit] quod vere habeat genus tollendi jus infinitum, et infinitae personae dignitatem deprimere, licet ex aliis respectibus, et circumstantiis diversificari possit, quia non est omnibus modis infinita. Simpliciter ergo infinita est. quia vere, et absolute attingit genus infinitae injuriae, licet non omnem modum infinitae injuriae. Sicut si daretur una linea infinita versus orientem non repugnaret dari aliam infinitam versus occidentem, et alias infinitas versus alias partes, et quaelibet illarum esset simpliciter, id est, absolute, et vere infinita, quia alia, atque alia individua sub tali specie infinita containerentur, quae diversis modis infinita essent.”⁰²

SALMANTICENSES, magis clare et determinate: “Concedimus . . . omnes offensas Dei consideratas materialiter in esse carentiae juris divini, et supremi dominii esse quantitative aequales: nam sic acceptae solum commensurantur cum forma qua privant, quae unica et simplex est. Caeterum si eadem offensae sumantur formaliter in ratione offensae, sive privationis objective, et affective voluntariae, possunt esse qualitative inaequales, et se formaliter excedere. Quoniam sicut non obstante unitate formae, quam affective excludunt, multiplicantur numero propter diversas habitudines ad diversa principia, et circumstantias, ut supra explicuimus: ita non obstante simplicitate, aut indivisibilitate, ejusdem formae, queunt inaequalitatem in gravitate sortiri; cum earum principia possent magis, et minus in eas influere, ipsasque aggravare. Ubi enim quis gravius peccat, vel ob intensionem conatus, vel ob durationem majorem, vel ob alias circumstantias, magis imprimit Deo privationem dictam, ipsaque in seipsa redditur pejor, indigniorque remissione: quod est fieri majorem qualitative, vel secundum gravitatem. Ad quod non requiritur (ut tacitam objectionem praeoccupemus), quod plus formae oppositae excludatur: sed sufficit, quod privatio ejusdem formae magis in subjecto firmitur, et fiat irremissibilior ex praedictis capitibus. Sicut ad hoc, ut qualitas positiva, v.g. habitus scientiae augeatur, opus non est, quod ad diversas partes, vel objecta se extendat: sed sufficit, quod circa eandem partem, et circa idem objectum magis radicetur in subjecto firmitusque ipsi inhaereat: quod praestat praesupponendo, et connotando actus intensiores circa eandem materiam, ut recte explicant N. Complut. abbreviat, in lib. de generat, disp. 4, quaest. 6. Et sicut in hoc exemplo

^cDe Incarnatione, disp. 1, a. 2, n. 57, Curs. Thcol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 25.

habitus scientificus ex influxu, et connotatione praedictorum actuum fit major non solum, concretive ad tales actus, sed etiam formaliter in seipso: ita in nostro casu offensa Dei, sive privatio voluntaria divini juris ex influxu, et connotatione peccatorum actualium redditur formaliter in seipsa firmior, peior, ac gravior.”⁰³

Haec sententia confirmatur tum auctoritate S. Thomae tum ab exemplis seu ex aliis materiis quae dicuntur infinitae.

S. Thomas in 3 p., q. 10, a. 3, ad 3, ex eodem principio disparitatis inter infinitatem totalem et infinitatem non totalem, ostendit secundum hanc posse dari infinita inaequalia in eodem ordine generaliori, puta in genere lineae, vel numeri, vel potentiae, vel scientiae,⁰¹ quamvis non in eodem ordine determinato: “Id quod est infinitum omnibus modis, non potest esse nisi unum. Unde et Philosophus dicit [De caelo, lib. I, text. 2 et 3], quod quia corpus est ad omnem partem dimensionatum, impossibile est esse plura corpora infinita. *Si tamen aliquid esset infinitum uno modo tantum, nihil prohiberet esse plura talia infinita*; sicut si intelligeremus plures lineas infinitas secundum longitudinem protractas in aliqua superficie finita secundum latitudinem. Quia igitur infinitum non est substantia quaedam, sed accidit rebus quae dicuntur infinitae, ut dicitur [Phys., l. 3], sicut infinitum multiplicatur secundum diversa subjecta, ita *necessc est quod proprietas infiniti multiplicetur, ita quod conveniat unicuique illorum secundum illud subjectum*. Est autem quaedam proprietas infiniti quod infinito non sit aliquid majus. Sic igitur si accipiamus unam *lineam infinitam*, in illa non est aliquid majus infinito; et similiter si accipiamus quamcumque aliarum linearum infinitarum, manifestum est quod uniuscujusque earum partes sunt infinitae. Oportet ergo quod omnibus illis partibus infinitis non sit aliquid majus in illa linea; tamen in alia linea et in tertia erunt plures partes etiam infinitae praeter istas. Et hoc etiam videmus *in numeris* accidere: nam species numerorum parium sunt infinitae, et similiter species numerorum imparium; et tamen numeri pares et impares sunt plures quam pares. Sic igitur dicendum est quod infinito simpliciter et quoad omnia nihil est majus; infinito autem secundum aliquid determinatum non est aliquid majus in illo ordine; potest tamen accipi aliquid aliud majus extra illum ordinem. Per hunc igitur modum infinita sunt *in potentia* creaturae; et tamen plura sunt in potentia Dei quam in potentia creaturae. Et similiter anima Christi scit *infinita scientia* simplicis intelligentiae: plura tamen scit Deus secundum hunc scientiae vel intelligentiae modum.”

Praeterea S. Doctor in verbis supra citatis (p. 106), ex 3 p., q. 88,

“De Incarnatione, disp. 1, dub. 4, § 7, n. 90, Curs. Theol., t. 13, Parisiis, 1878, p. 66.

“De variis ordinibus et modis quibus infinitum accipi potest, confer S. Thomam, C. Gent., 1, 43.

a. 1, postquam dixerit omnia peccata parificari in ratione aversionis, addit quod nihilominus ea ipsa quae sunt ex parte aversionis, i.e. ipsa aversio, macula et *reatus* (tum *culpae* tum poenae) *quodammodo* diversificantur “per comparisonem ad diversas conversiones” ex quibus causantur. Quam distinctionem prosequitur inferius in eodem articulo, explicite etiam inducens diversitatem peccatorum in ipsa ratione offensae, seu contemptus divini honoris: “Nullo modo potest esse quod macula et reatus praecedentium *peccatorum redeant secundum quod, ex talibus actibus causabantur*. Contingit autem quod sequens actus peccati, virtualiter continet reatum prioris peccati inquantum scilicet aliquis homo secundo peccans, ex hoc ipso videtur gravius peccare quam prius peccaverat, secundum illud Rom. II, 5: ‘Secundum duritiam tuam et cor impenitens thesaurizas tibi iram in die irae’, ex hoc scilicet solo quod *contemnitur Dei bonitas*, quae ad poenitentiam expectat. *Multo autem magis contemnitur Dei bonitas*, si post remissionem prioris peccati secundo peccatum iteretur, quanto majus est beneficium peccatum remittere quam peccatorem sustinere. Sic igitur per peccatum sequens poenitentiam, redit quodammodo reatus peccatorum prius dimissorum, *non inquantum causabatur ex illis peccatis prius dimissis*, sed inquantum causatur ex peccato ultimo perpetrato, quod aggravatur ex peccatis prioribus. Et hoc non est peccata dimissa redire simpliciter, sed redire secundum quid, inquantum scilicet virtualiter in peccato sequenti continentur.”

Supradicta igitur affirmatio et explicatio disparitatis peccatorum in ratione infinitae offensae, aequivalenter continetur in his tribus quae a S. Thoma docentur: primo, quod peccata sint simpliciter infinita in ratione offensae; secundo, quod peccata etiam in ipsa ratione offensae diversificentur; tertio, quod duo infinita possint se invicem excedere secundum eam rationem qua diversificantur.

Varia quoque exempla, quorum plura afferuntur in citato textu S. Thomae, ostendunt veritatem hujus sententiae. Ita in eodem ordine quantitatis continuae secundum quod determinatur ad lineam, accipiuntur plures lineae simpliciter infinitae, imo eadem linea potest successive accipere duas disparatas, ac pro tanto inaequales, infinitates, secundum quod dirigitur versus orientem vel occidentem. In eodem ordine quantitatis discretae accipi possunt tres infinitates, numerorum scilicet absque specificatione, numerorum parium et numerorum imparium, quarum prima excedit alias. In eodem ordine potentiae, potentia creaturae et potentia Dei sunt simpliciter infinitae, et tamen infinitas potentiae Dei excedit infinitatem potentiae creaturae. In eodem ordine scientiae, datur infinitas scientiae animae Christi et infinitas scientiae divinae, quae illam excedit. In ordine valoris moralis, tum

actio humana Christi tum offensa Dei habent infinitatem simpliciter et tamen illa excedit istam, et non solum aequivalenter sed superabundanter meretur et satisfacit pro ista.

Tertia coteroguin solutio praejato argumento opponi potest, in qua ita secunda explicetur et determinetur ut prioris etiam exigentiis satis fiat et utraque in unam componatur.

Prima enim solutio, quamvis valde logice procedat, tamen illo laborat inconvenienti, quod doceat omnia peccata esse prorsus aequalia, etsi in solo ordine offensae, ita ut non plus contineatur in offensa quae fit per maximum peccatum quam in ea quae infertur per minimum peccatum mortale; cui quidem assertioni non facile mens acquiescit. Altera etiam solutio, quantumvis faciliior et communior, non prorsus vitare videtur duplex inconveniens, primo nempe quod dicatur unum infinitum excedere aliud in eodem formaliter genere offensae et sic videatur afferri aliqua exceptio illi S. Thomae principio “Infinito secundum aliquid determinatum non est magis in illo ordine; potest tamen accipi aliquid aliud majus extra illum ordinem” (3 p., q. 10, a. 3, ad 3 supra cit.); secundo, quod videatur minus logice procedere ab unitate et aequalitate formae divinae, qua offensa privat, ad pluralitatem et inaequalitatem ipsarum offensarum, cum tamen assumat ut principium quod tota ratio offensae consistat formaliter in sola privatione illius formae.

Ut igitur praedictis inconvenientibus occurratur, res ita explicari et componi posse videtur, ut distinguatur inter offensam et modum offensae, vel inter rationem offensae et rationem taleitatis offensae, et dicatur cum priori sententia omnia peccata esse aequalia in ratione offensae, et simul dicatur cum altera, peccata esse inaequalia in ratione modi offensae vel taleitatis offensae, et utraque quidem ratio sive offensae sive taleitatis, necnon aequalitatis et inaequalitatis in ea fundata, repetatur unice ex subjecto divino, seu ex ipsa forma et ex ipsa taleitate et modo formae, qua offensa privat.

Ipsam quippe jus divinum, cui offensa contrariatur et in cujus privatione offensa consistit, dupliciter considerari potest, scilicet ut jus et ut tale jus, seu ut jus ne Deus deseratur in ratione ultimi finis, et ut jus ne deseratur in ratione ultimi finis in tali ordine et materia, puta castitatis vel justitiae. Qui igitur peccat, duplicem in Deo causât privationem, juris nempe et ejus modi vel taleitatis, et ideo ejus peccatum habet duplicem rationem, scilicet offensae et taleitatis offensae, et consequenter duplicem infinitatem utrique rationi convenientem, juxta propriam indolem rei et taleitatis seu modalitatis

rei. In ratione igitur offensae ejusque simplici infinitate, omnia peccata sunt aequalia, imo specificè unum nec nisi numerice distincta, eo quod per unumquodque peccatum idem jus auferatur, quamvis per repetitas privationes; in ratione vero taleitatis et modi offensae, peccata sunt distincta et inaequalia, eo quod unumquodque addat peculiarem modum ablationis juris et privationis inductae in subjectum divinum. Sic igitur intra eundem ordinem et genus offensae simpliciter infinitae, plures ordines et genera distinguuntur modalitatum et taleitatum offensae, quorum unumquodque est simpliciter infinitum et distinctum ab alio et quorum plura sunt inaequalia inter se, non quidem secundum ipsam rationem offensae sed intra ipsam rationem offensae, et secundum modalitates rationis offensae.

Et ita vitantur tria inconvenientia supra objecta prioribus solutionibus. Nam primo, quamvis omnia peccata sint absolute aequalia in ipsa ratione offensae, disquiparantur tamen in ratione taleitatis intra ordinem ipsius offensae; secundo, nullum infinitum superatur ab alio in eodem prorsus ordine, nam in ipso formaliter ordine offensae omnia peccata sunt aequalia, in ratione vero taleitatis non accipitur unus ordo habens inaequales infinitates, sed tot constituuntur ordines quot sunt modi et taleitates, unusquisque cum propria infinitate simpliciter; tertio, ratio inaequalitatis inter modos offensae et inter eorum infinitates refunditur tota in inaequalitatem modorum privationis subjecti divini et haec in inaequalitatem modorum ipsius formae seu juris divini.

Et si urgenter quaeratur: estne major offensa divina in uno quam in alio peccato?, respondetur quod proprie non est major offensa sed major modus offensae, sicut jus divinum ne Deus blasphemetur non est majus jure ne violetur virtus castitatis, sed est melior modus juris, seu in excellentiori materia. Si vero quaeratur: nonne Deus magis offenditur per unum peccatum quam per aliud?, respondetur quod proprie loquendo non magis offenditur sed peiori modo offenditur, seu aequalem suscipit offensam inaequali modo illatam. Si tandem quaeratur: nonne modus offensae auget offensam, cum sit aliquid intra ordinem offensae et addat ad offensam?, respondetur quod modus pertinet quidem ad offensam, sed non auget offensam, quia non addit ad offensam sed mere eam modificat et pure terminat; non enim modus rei est quaedam perfectio aut gradus perfectionis, sed purus terminus, nec est res, sed rei. Ceterum, cum plus entitatis sit res cum modo quam res sola, et offensa cum modo quam offensa ut sic, cumque modus offensae pertineat ad offensam

etsi non sit offensa, loquendo minus proprie et materialiter, dici potest Deum per quaedam peccata magis offendi, ita ut subintelligatur inaequalitatem esse non in ipsa ratione offensae sed in ejus modo, et sensus sit quaedam peccata magis habere de eo quod pertinet ad ordinem offensae.

Nec dicatur totam hanc solutionem esse magis verborum aut ingeniosam quam veram; nam per illam distinctionem inter rem et modum rei, et per rectam intellectionem propriae indolis modi, non pauca tum in philosophia tum in theologia explicari solent ac valent, quae aliter fere inintelligibilia sunt et perpetuis disputationibus subiciuntur.

ART. 51. Utrum Purus Homo Possit Pro Peccato Mortali Satisfacere Saltem De Congruo (Suppi., q. 13, a. 1).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de proprie dicta satisfactione, quae nempe redditur ad aequalitatem, etsi sit imperfecta seu de congruo, qua nempe redditur ad aequalitatem non strictam seu arithmetica, sed tantum proportionalem seu geometricam; unde non consideratur hic satisfactio improprie dicta, seu insufficiens (seu, ut quidam volunt, de congruo improprie dicto), quam nemo est qui non concedat cuilibet actui quantumvis imperfecto, quo quis conatur Deum placare, saltem si fiat ab homine in statu gratiae (cf. art. 61, p. 298 sq.). Agitur praeterea de peccato mortali tum proprio, tum alieno, tum originali.

Si autem detur aliquis actus, quo quis possit Deo reddere aliquid proportionaliter aequale peccato, hic profecto non alius esse potest nisi actus qui directe et plene contrariatur peccato, scilicet actus perfectae contritionis et actus charitatis, in qua fundatur omnis valor supernaturalis tam meriti quam proprie dictae satisfactionis. *Unde praesens quaestio ad haec tria determinate reducitur:*

1. Utrum homo per actum contritionis satisfaciat pro peccato proprio, satisfactione proprie dicta et de congruo, exhibens aliquid quod habet proportionalem aequalitatem cum ipsa culpa seu offensa Dei (quae quaestio huic aequivalet: an actus contritionis habeat veram rationem satisfactionis).

2. Utrum homo per actum charitatis, vel alium actum in charitate fundatum, eodem modo satisfacere possit pro peccato alieno.

3. Utrum homo per actum charitatis similiter satisfacere possit pro peccato originali quod sit in se et in aliis, vel in aliis tantum.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

*Dissidium theologorum vertit fere unice circa primam quaestionem, seu circa proprie dictum valorem satisfactorium actus contritionis et circa ejus fundamentum. Nam de duabus aliis quaestionibus, quae respiciunt ordinem merae possibilitatis, non multum doctores occupantur; ceterum qui eas tangunt, conveniunt quoad secundam, i.e. in affirmandam possibilitatem satisfaciendi de congruo pro peccato alieno, et discrepant quoad tertiam. Nam 5. Thomas in Suppi., q. 13, a. 1, ad 5, videtur explicite negare purum hominem posse proprie satisfacere pro peccato originali; quidam vero, ut *Salmanticenses* et *Hugon*, videntur id concedere, ut logice sequitur ex eorum sententia (cf. art. praec., p. 55) qua docent unicam rationem quare homo non possit condigne satisfacere pro originali, non esse praecise quia est originale seu infinitum etiam ex parte naturae, sed tantum quia est peccatum, seu infinitum ex parte personae offensae; ex hoc enim sequitur quod si homo potest congrue satisfacere pro peccato proprio, potest eodem modo satisfacere etiam pro peccato originali, non quidem, inquiunt Salmanticenses (De Incarn., disp. 1, dub. 5, n. 126), in praesenti ordine providentiae, sed de possibilitate absoluta.*

Ad primam igitur quaestionem quod attinet, quidam, ut *Richardus, Cajetanus* (Opusc. de fide et operibus, c. 11 sq.), *Medina, Zumcl* et *Soto* (De natura et gratia, l. 3, c. 6), negant possibilitatem proprie satisfaciendi de congruo pro peccato mortali proprio, et ideo denegant actui contritionis veram rationem satisfactionis.

Ratio est, primo quia secus justificatio non esset gratis, contra doctrinam Traditionis et Ecclesiae; secundo, quia non est cogitabilis actus qui possit esse taliter satisfactorius, nam hic actus, v.g. contritionis, vel eliceretur ante justificationem ex solis viribus gratiae actualis, et tunc non esset satisfactorius quia eliceretur a peccatore et non procederet a gratia sanctificante quae est principium omnis valoris supernaturalis, tam meritorii quam satisfactorii, vel eliceretur post justificationem procederetque ad ipsa gratia sanctificante, et tunc non posset esse satisfactorius pro ipso peccato mortali quod esset jam remissum et ablatum. Nec valet dicere quod actus contritionis, procedens a gratia, praecedit eam in ratione causae materialis et dispositivae, et ex hoc quod procedit ex gratia accipit vim satisfactivam, inquantum vero praecedit remittit peccatum; nam contritio remittit inquantum est satisfactoria, unde si remittit ut praecedens gratiam est etiam satisfactoria ut praecedens eam, et si est satisfactoria ut procedens a gratia, est etiam remissoria ut procedens ab ea.

His doctoribus favet *BELLARMINUS*, quatenus videtur velle limitare rationem proprie dictae satisfactionis soli satisfactioni pro poena et relegat praesentem quaestionem inter subtilitates de quibus non vacet in praesenti disputare.

Ad rem ipse: “Cum homines peccant in Deum, amicitiam simul et justitiam violant, ut notum est. Ac pro amicitia quidem reformanda, non potest homo Deo satisfacere: nam, ut supra diximus, Satisfactio hominis erga Deum, acceptatione ipsius Dei necessario indiget; acceptatio autem amicitiam praesupponit. Et praeterea ut Satisfactio sit aliquo modo ad aequalitatem, oportet ut sicut offensio habuit infinitatem quandam ex parte objecti: sic habeat satisfactio infinitatem aliquam ex parte principii Satisfacientis; proinde requiritur, ut opera satisfactoria fiant a Spiritu Dei hominem inhabitante, sive ab ipso homine ut membro Christi, ac filio Dei jam per gratiam et charitatem effecto. Non igitur fieri potest, ut pro instauranda amicitia cum Deo, homines satisfaciant: et hoc est quod theologi communiter docent, Satisfactionem non offerri Deo, neque exigi ab hominibus pro culpa; gratis enim nos a culpa justificat Deus, gratis amicitiam suam nobis restituit.

“Quod si veteres Patres interdum actionibus humanis tribuere videntur, ut Deum ex inimico amicum reddant, atque adeo pro expianda culpa satisfaciant: interpretandi sunt de Satisfactione ex congruo, non ex condigno, ut libro superiore diximus, de vi et merito contritionis. Docet quidem *Ruardus Tapperus*, insignis theologus in explicatione art. 6 Lovaniensium, posse hominem satisfacere Deo pro culpa et poena aeterna, per actus quosdam, qui ordine naturae sequantur gratiae gratum facientis infusionem, et praecedant remissionem peccatorum; et in eandem sententiam citat *s. Thornam* in 4. dist. 15. quaest. 1. art. 2. sed neque necesse est nunc de his subtilitatibus disputare, neque certo constat an *s. Thomas* id voluerit; satis est nobis hoc loco, doctores omnes in eo convenire, ut non possit ullus ante gratiam gratum facientem adeptam, Deo satisfacere: in quo ne haeretici quidem nobis adversantur.”⁸⁵

Ceteri vero theologi, tum illi qui negant possibilitatem condignae satisfactionis pro mortali tum a fortiori qui eam admittunt, docent hominem posse de congruo pro eo peccato satisfacere ac de facto ita satisfacere per actum contritionis justificantis.

In explicando autem modo, quo contritio habeat veram rationem satisfactionis, et consequenter in respondendo praecipuae adversariorum rationi, nuper expositae, dividuntur hi doctores. *Quidam*, ut *Suarez* (De Incarn., disp. 4, sect. 8), *Cabrera*, *Nugnus* et *Joannes a S. Thoma*, (De Incarn., disp. 1, a. 3, Conclusio), docent actum contritionis justificantis non procedere a gratia sanctificante sed eam praecedere et elici a voluntate sub auxilio gratiae actualis, et hoc modo posse esse satisfactorium, utpote praevium ad justificationem; *alii* vero, ut *Bancz*, *Alvarez*, *Nazarius*, *Arauxo*, *Godoi*, *Gonet* (De justificatione, disp. 1, a. 8) et *Salmanticenses* (De justificatione, disp. 3, dub. 5, § 5; De Gratia, disp. 4, dub. 3; De Incarn., disp. 1, dub. 5, § 1, n. 110-115; praecipue De Poenitentia, disp. 5, dub. 4, § 6), docent actum contritionis justificantis procedere ab ipsa gratia sanctificante et esse nihilominus satisfactorium pro peccato secundum quod praecedit gratiam ut auferentem offensam.

⁸⁵ “De Poenitentia, l. 4, c. 1, Opera omnia, t. 3, Mediolani, 1859, p. 714. Cf. *ibid.*, l. 2, c. 12, p. 652. 653. 654.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Punis homo potest ex viribus gratiae pro peccato mortali satisfacere de congruo, idque de facto facit per primum actum contritionis justificantis.

Probatur 1. *EX RATIONE CONGRUAE SATISFACTIONIS.*

Proprie dicta satisfactio de congruo est ea qua aliquid redditur quo fit compensatio offensae secundum aequalitatem proportionalem, quaeque attingit propriam satisfactionis sufficientiam ex acceptatione personae offensae. Jamvero haec duo verificantur in actu contritionis perfectae quo homo justificatur. *Primo* enim hic actus habet quandam proportionem aequalitatis cum offensa Dei, nam habet infinitatem secundum quid ex parte objecti divini, quamvis non habeat infinitatem simpliciter sicut ipsa offensa, et removet formaliter et secundum se id quod fuit causa et fundamentum offensae, scilicet malitiam et aversionem a fine ultimo, quamvis non auferat ispsam offensam. *Secundo*, hic actus suscipit acceptationem Dei, nam est de ratione potentiae et providentiae divinae imperfectum adducere ad perfectum et convenit sapientiae et bonitati divinae accipere in aequalem satisfactionem id quod ad hanc rationem imperfecte tendit nec de se pertingere potest, juxta illud “Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam” seu benevolam acceptationem; inepte autem quis diceret Deum, stante tali hominis conatu ad condignam satisfactionem, et stante ejus imperfecta aequalitate cum perfecta satisfactione, haec secundum suam rationem compensativam computare non velle, sed potius eligere ex pura misericordia offensam condonare.

Ad rem *JOANNES A S. THOMA*: “In sententia S. Thomae certum est, quod contritio satisfacit ex justitia imperfecta pro peccato, ita quod non solum conatur ad satisfactionem ex parte modi, quem servat [sicut actus attritionis], sed etiam de facto satisfacit. . . Totum . . . [hujus conclusionis] fundamentum pendet ex his principiis, quod per contritionem offertur Deo in recompensam peccati aliquid habens proportionem cum offensa, etsi non aequalitatem, scilicet aliquid supernaturale, et in hoc genere supernaturali offert aliquid, quod ante peccatum non offerebat, scilicet dolorem, et poenam pro peccato. Poena autem pro peccato assumpta praesertim voluntaria, ordinem recompensandi dicit, quia ex natura rei, culpa per poenam recompensatur satisfaciendo: ergo si voluntarie assumat illam satisfaciet. Item ad imperfectam satisfactionem sufficit, quod offeratur aliquid, quod sit sufficiens ex acceptatione creditoris, licet non ex aequivalenti valore; et hac ratione videmus, quod per religionem redditur Deo debitum secundum justitiam imperfectam, licet non reddatur aequale.

“Ex his ergo principiis aperte colligitur, quod in actu poenitentiae debet concurrere satisfactio sufficiens ad imperfectam justitiam, et satisfactionem amicabilem, itaque acceptio creditoris non cadit super aliquid nullam habens proportionem

cum offensa, sicut si Deus pacisceretur, quod propter opus mere naturale vellet remittere peccatum, tunc enim talis remissio esset pure gratuita, ita quod nullam rationem justitiae etiam imperfectae haberet, sed esset mere condonatio extrinseca; unde si hic non invenitur imperfecta justitia, non relinquitur aliquis locus inveniendi illam, quam tamen dari S. Thomas fatetur in praesenti articulo II ad primum.²¹

Probatur 2. *EX IPSA RATIONE VIRTUTIS POENITENTIAE.*

Virtus Poenitentiae, quae operatur ad destructionem offensae mortalis, est vera justitia erga Deum, ut dictum est in art. 12 (tom. 1. p. 300 sqq.). Atqui de ratione justitiae est reddere aequale, quamvis imperfecte si agatur de parte ejus potentiali. Ergo de ratione Poenitentiae, et signanter principalis et specifici ejus actus, qui est contritio, est reddere Deo aequale pro offensa peccati, quamvis imperfecte. Atqui reddere aequale pro offensa est satisfacere, quamvis imperfecte seu de congruo. Ergo de ratione actus contritionis est satisfacere de congruo pro offensa mortali.

Ex hoc patet quam inepte quidam, dum loquuntur de satisfactione, oculos avertant a satisfactione pro ipsa offensa peccati, ac si non alia satisfactio haberetur quam ea quae offertur pro poena, cum tamen haec sit tantum secundarius actus virtutis Poenitentiae, quae primario consistit in satisfaciendo pro peccato et cujus formalissimum objectum, imbibitum in primo ac specifico ejus actu, scilicet contritione, est ipsa ratio satisfactionis, ut probatum est in art. 14 (tom. 1, p. 364 sqq.).

Probatur 3. *EX DOCTRINA S. THOMAE.*

S. Doctor docet virtutem Poenitentiae ejusque actum, qui est contritio, esse veram justitiam atque ad hoc tendere ut restituat inter Deum et hominem aequalitatem, destructam per peccatum (cf. textus citatos in art. 12, tom. 1, p. 301-308. 328 sq.); eam aequalitatis restitutionem seu compensationem dicit consistere in animi dolore (cf. ibid., art. 14, p. 365 sq.), nam “oportet quod incipiat recompensatio fieri in ipso cordis affectu” (ibid.); eam appellat satisfactionem (ibid., p. 303. 329. 366); imo dicit hoc esse proprium virtutis poenitentiae, scilicet “de peccato commisso satisfacere” (ibid., p. 366). Praeterea accipe sequentia:

1 p., q. 21, a. 4, corp, et ad 1: “Necesse est quod in quolibet opere Dei misericordia et veritas inveniantur. . . [Tamen] quaedam opera attribuuntur justitiae, et quaedam misericordiae; quia in quibusdam vehementius apparet justitia, in quibusdam misericordia. . . In justificatione impii *apparet justitia; dum culpas relaxat propter dilectionem*, quam tamen ipse misericorditer infundit”.

²¹De Incarnatione, disp. 1, a. 3, n. 21 sq., Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 38-40.

De Veritate, q. 28, a. 1, ad 8: “Remissio peccatorum . . . est opus divinae misericordiae; quamvis et in remissione peccatorum *aliqua justitia servetur*, secundum quod ‘omnes viae’ domini sunt ‘misericordia et veritas’ (Psal. XIV, vers. 10): praecipue quidem ex parte Dei, in quantum remittendo peccata facit quod Deum decet, secundum quod Anselmus dicit in Proslogio (cap. X): ‘Cum parcis peccatoribus, justus es, decet enim te’. Et hoc est quod in Psal. XXX, 1, dicitur: ‘In justitia tua libera me’. *Aliquo etiam modo, sed non sufficienter, apparet justitia ex parte ejus cui peccatum remittitur, in quantum in eo aliqua dispositio ad gratiam invenitur, licet insufficiens.*”

SUPRADICTAE RATIONI ADVERSARIORUM dupliciter, ut dictum est, respondent patroni hujus conclusionis.

PRIMA SOLUTIO, quae defenditur praecipue a *Suaresio* et *Joanne a S. Thoma*, ad hoc reduci potest, juxta explicationem quam clare tradit ipse *Joannes a S. Thoma*: Actus contritionis dupliciter considerari potest:

Primo nempe ut praecedit infusionem gratiae sanctificantis. Sic procedit effective a libero arbitrio quantum ad substantiam actus et ab auxilio gratiae actualis quantum ad rationem dispositionis ad infusionem gratiae, et est causa dispositiva justificationis et causa satisfactiva, quamvis imperfecta, remissionis offensae quae non distinguitur ab ipsa infusione gratiae, non tamen est ullatenus causa meritoria.

Quod autem actus contritionis habeat verum valorem satisfactivum, etsi imperfectum, sequitur ex eo quod habet dignitatem et valorem supernaturalem, tum praecise quia est actus supernaturalis productus a gratia actuali, tum quia est dispositio ad ipsam gratiam habitualement; hoc enim sufficit ad rationem satisfactionis, quamvis non sufficiat ad rationem meriti; nam satisfactio, secus ac meritum, non necessario supponit amicitiam nec necessario supponit dignitatem personae sed dignitatem actus. Inde solvitur triplex objectio quae opponi potest: cum enim opponitur quod ante justificationem non est meritum et ideo nec satisfactio, respondetur negando paritatem inter meritum et satisfactionem; cum vero opponitur quod ad satisfactionem requiritur quod persona sit grata, respondetur quod non requiritur ut procedat a persona grata sed quod saltem tendat et disponat ad faciendam personam gratam; cum tandem opponitur quod si satisfactio praecederet justificationem, haec non daretur a Deo omnino gratis, sed ex debito seu ob jus creaturae, respondetur quod omnimoda gratuitas justificationis excludit rationem meriti sed non excludit omnem dis-

positionem, qualis est satisfactio, nec ceterum proprie loquendo satisfactio importat jus in solvente, sed tantum solutionem debiti et extinctionem juris creditoris.

Secundo, actus contritionis considerari potest ut subsequens justificationem et informatus a gratia sanctificante. Sic procedit effective a libero arbitrio quantum ad substantiam actus et a gratia habituali quantum ad rationem informationis, et accipit tum rationem meriti tum plenior rationem satisfactionis (non tamen relate ad ipsam offensam, quae est jam remissa), et procedit a persona grata elicitivè, et est omni modo gratuitus.

Nec ceteroquin est imaginandus in justificatione duplex actus contritionis, alter praecedens et elicitus sub gratia actuali et alter subsequens et elicitus sub gratia habituali, sed in eodem instanti justificationis idem actus contritionis procedit a pluribus causis secundum diversum respectum; nam secundum suam substantiam procedit a libero arbitrio; secundum rationem dispositionis ad gratiam habitualement, et consequenter satisfactionis pro offensa, procedit a gratia actuali; secundum rationem informationis, et consequenter meriti et plenioris satisfactionis, procedit ab ipsa gratia habituali et ab habitu virtutis poenitentiae.

Ad rem *JOANNES A S. THOMA*: “Contritio in duplici statu consideratur, scilicet, ut formata, et ut subsequitur gratiam, et ut antecedit formationem, et per modum dispositionis se habet ad gratiam. Qui duo status non sunt aliud, quam duo respectus, et dependentia ipsius contritionis secundum diversam prioritatem naturae, secundum quam in una consideratione se habet, ut causa, et antecedit; secundum aliam se habet, ut effectus, et subsequitur (causae enim ad invicem sunt causae, et consequenter ad invicem etiam sunt causatae). Caeterum contritio sub formalitate, et statu dispositionis non procedit effective a gratia, sed a libero arbitrio, et auxilio supernaturali; sub ratione autem formationis procedit a gratia effective. . . [Sic igitur] contritio secundum se et secundum suam substantiam nullo modo est ab habitu gratiae effective; ut formata autem quantum ad ipsam formationem est effective ab habitu gratiae; quoad substantiam ergo est a libero arbitrio, ut dicit S. Thomas, sed non a libero arbitrio nudo, sed ut adjuto per auxilium gratiae. Hoc enim est valde familiare in D. Thoma, quando dicit procedere aliquam dispositionem a libero arbitrio, ibi non excludere auxilium, sed donum habituale: ab auxilio ergo, et libero arbitrio procedit contritio in illo ultimo instanti, et ut sic est dispositio, respicitque pro effectum ipsam remissionem culpae, imo et physice in quodam genere expellit peccatum. . .

“Non est autem inconveniens, quod idem in eodem instanti procedat a diversis causis efficientibus secundum diversas rationes, seu respectus, sicut homo procedit ab homine, et a sole; et actus virtutis inferioris imperative a superiori, et ab intellectu, ut moto a voluntate per actum imperii. Et sicut ipsemet actus contritionis, quando post existentem gratiam elicitur a virtute poenitentiae, et imperatur a charitate. sic loco virtutis poenitentiae procedit ab auxilio in instanti justificationis, et formatur a gratia, et charitate. Et hoc ideo, quia procedit ut dispositio, et non ut mere actus consequens, vel concomitans, et sic in genere dispositionis antecedit habitum poenitentiae, et consequenter in hac consideratione non procedit ab ipso,

et tamen in hac consideratione habet causam efficientem; ergo ab auxilio pendet effective, non ab habitu. . .

“Valor . . . hujus satisfactionis probabile est, quod conveniat ipsi contritioni ex auxilio divino, ut antecedit gratiam, sed ab illa gratia habet acceptionem, et supplementum satisfactionis, non formalem rationem satisfactionis. . .

“Et mihi videtur . . . [hoc] colligi . . . *ex D. Thoma quaest. XXVIII de veritate* [cf. supra, p. 117]. Illa enim verba ultima, si bene ponderentur, habent hanc efficaciam: ‘Aliquo modo, sed non sufficienter apparet justitia ex parte ejus, cui peccatum remittitur, in quantum in eo aliqua dispositio ad gratiam reperitur, sed non sufficiens.’ Ergo dispositio, ut antecedit remissionem, fundat aliquam justitiam, et consequenter ut antecedit gratiam per quam fit remissio. Et hoc significavit ly dispositio ad gratiam, id est, non ut a gratia procedit, sed ut ad gratiam tendit. Et praesertim in sententia D. Thomae, qui eadem quaestione XXVIII, artic. VIII ad tertium . . . dicit: ‘Quod contritio ut procedit a libero arbitrio, est dispositio ad gratiam, et secundum quod est a gratia comparatur ut actus secundus ad gratiam.’ Hic autem dicit: ‘Quod in quantum est in homine dispositio ad gratiam fundatur illa justitia imperfecta.’ Ergo loquitur de contritione, non ut est a gratia; sic enim est actus secundus ipsius, ut docet S. Thomas, sed ut antecedit gratiam, quia sic est dispositio ad eam. . .

“Fundamentum . . . [hujus] sententiae est . . . quia contritio, ut subsequitur gratiam, supponit gratiam in subjecto, et consequenter peccatum remissum; ergo jam non supponit debitum in subjecto; ergo prout sic non satisfacit in eodem ad remissionem peccati, sed si satisfacit est ex superabundantia; sicut per totam vitam postquam homo est in gratia, potest plures, ac plures contritionis actus elicere, qui satisfactorii sunt, licet jam peccatum sit remissum; ut ergo salvetur, quod contritio aliquando satisfacit pro ipso peccato in ordine ad ejus expulsionem, et remissionem, oportet quod non supponat peccatum remissum, et gratiam infusam, quia satisfactio de se non fundatur in amicitia praesupposita, sed tendit ad amicitiam faciendam, et reconciliandum personas; ergo non fundatur ejus valor in amicitia elicente, sed determinante actus contritionis, quia ad hoc fit, ut reconciliatio compleatur; non ergo satisfacit ut formata per gratiam, et amicitiam, sed ut egreditur ab auxilio, et terminatur ad conciliandam gratiam, quam habet in eodem instanti.”⁷

Attamen haec sententia dura videtur, et derelinquenda.

Imprimis haec explicatio adversatur communiori sententiae thomistarum juxta quam actus ultimo disponentes ad justificationem procedunt ab ipsa gratia justificante; quae quidem videtur esse explicita doctrina S. Thomae, praecipue in 1-2, q. 113, a. 8, coli, cum a. 7 aliisque articulis ejusdem quaestionis. De hoc aliquid velut per transennam dictum est in art. 17 et 18 (tom. 1) et est ex professo disputandum in tractatu de Gratia, cum sit materia subtilis et difficilis.

Inierim nota *ob. 4*, quam S. Thomas sibi proponit in *a. 7* illius quaestionis; in ea asseritur explicito motum liberi arbitrii, quo homo detestatur peccatum et se disponit ad justificationem, *procedere ex ipsa gratia, imo exinde esse meritorium*; quod quidem totum conceditur a S. Doctore in sua responsione. Objectio sic se habet: “Motus liberi arbitrii, qui ad justificationem impii concurrit, est *meritorius*; et ita

⁷“De Incarnatione, disp. 1, a. 3, n. 13. 15. 17. 23. 25, Curs. Thcol., t. S, Parisiis, 1886, p. 37-41.

oportet quod procedat a gratia, sine qua nullum est meritum, ut infra dicetur (quaest. CXIV, art. 2). Sed prius est aliquid consequi formam, quam secundum formam operari. Ergo prius *infunditur gratia, et postea Uberum arbitrium movetur in Deum et in detestationem peccati*. Non ergo justificatio est tota simul.” Respondet S. Doctor: “In eodem instanti in quo *forma acquiritur, incipit res operari secundum formam*; sicut ignis statim cum est generatus movetur sursum; et si motus ejus esset instantaneus, in eodem instanti compleretur. Motus autem liberi arbitrii, qui est velle, non est successivus, sed instantaneus. Et ideo non oportet quod justificatio impii sit successiva.”

Ex textu allato a Joanne a S. Thoma ex q. 28 de Veritate nihil aliud deduci potest quam actum contritionis, procedentem quidem a gratia et inde accipientem valorem satisfactorium, hunc valorem justitiae habere ex eo quod est actus ipsius liberi arbitrii informati a gratia sanctificante et non purum donum Dei uti est ipsa infusio gratiae totaliter et secundum se.

Praeterea, ea explicatio adversatur communi sensui theologorum, juxta quem omnis valor supernaturalis, tum meriti tum satisfactionis, provenit ex gratia sanctificante et charitate, necnon explicitae doctrinae S. Thomae id frequenter asserentis, nec ceterum distinguuntis inter satisfactionem et meritum. Confer nuper citatam ob. 4 (ex 1-2, q. 113, a. 7), Suppi., q. 13, a. 1, ad 1 (cit. in p. 35), ubi docet hominem ideo posse satisfacere quia ejus satisfactio accipit quandam infinitatem “prout est gratia informata”, In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 5, q. 2, ad 4, ubi idem repetit. Nec valet dicere cum Joanne a S. Thoina actum contritionis accipere valorem satisfactorium a gratia tamquam a termino ad quem disponit, non vero tamquam a principio ex quo procedit, nam nequit actus accipere valorem nisi ex principiis ex quibus procedit; ceterum, non potest gratia quomodolibet se habere ut forma dignificans contritionem nisi jam supponatur existere et influere sub ea ratione, ac ideo hoc modo contritio fiat posterior gratia, ac ideo adhuc maneat illi doctori explicandum quomodo sit satisfactoria pro culpa, cum ipse doceat culpam jam intelligi remissam per ipsam gratiam.

Praeterea, juxta doctrinam S. Thomae, virtus Poenitentiae, cujus elicited et principalis actus est ipsa contritio (saltem cum haec elicited ab homine jam justo), est essentialiter ordinata ad satisfaciendum pro peccato mortali. Jamvero si vera esset sententia Suaresii et Joannis a S. Thomae, virtus Poenitentiae nunquam posset attingere finem suum et esset essentialiter frustranea; nam actus contritionis quae justificat et satisfacit non procederet a Poenitentia quia non pro-

cederet a gratia, actus vero contritionis qui post infusionem gratiae procedit a Poenitentia non est justificativus, quia jam supponit justificationem.

ALTERA IGITUR SOLUTIO omnino praeferenda est, quam tradunt *Salmanticenses* quamque fusius explicavimus in art. 14 (tom. 1, p. 370-374). Scilicet: actus contritionis justificantis procedit ab ipsa gratia sanctificante et accipit ab ea valorem satisfactorium, quo operatur ad destruendam et compensandam offensam peccati qua talem, quae nondum intelligitur remissa quando infusa est gratia ut forma auferens maculam peccati.

Quae solutio tota consistit in triplici distinctione, scilicet: *peccati*: in maculam et offensam; *gratiae*: in formam auferentem maculam et formam influentem in destructionem seu satisfactionem offensae; *actus contritionis*: in praeviam dispositionem ad gratiam, ut auferentem maculam, et subsequentem effectum, seu operationem ipsius gratiae ad destructionem offensae. In uno scilicet et eodem temporis instanti unius ac totalis justificationis, qua simul aufertur macula peccati et offensa Dei, quaeque consistit in infusione gratiae actu elicentis charitatem, plura instantia naturae distinguenda sunt, juxta quae datur varia prioritas et posterioritas inter contritionem et gratiam. In primo instanti concipitur actus contritionis (qui aliunde nihilominus procedit effective ab habitu gratiae) praecedere in ordine causae materialis et dispositivae ipsam infusionem gratiae ut auferentis maculam; in secundo instanti concipitur gratia infundi, ratione contritionis ut dispositionis, et auferri macula seu fieri justificatio inquantum aufertur injustitia et malum peccati in ipso homine; in tertio instanti concipitur actus contritionis procedere physice et effective ex gratia infusa et operari moraliter effective ad ablationem offensae, seu peccati inquantum est injustitia et malum in ipso Deo; in quarto et ultimo instanti concipitur ablata ac remissa offensa et completa justificatio sub utraque ratione remotionis maculae et offensae. Hoc modo contritio praecedit gratiam et eam subsequitur; praecedit nempe gratiam sub duplici istius ratione et eam subsequitur sub prima tantum ratione, sequenti ordine: *contritio* ut dispositio, *gratia* ut ablatio maculae, *contritio* ut effectus gratiae et satisfactio, *gratia* ut ablatio offensae.

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Dicimus actus dilectionis, vel contritionis, qui in instanti justificationis reperiuntur procedere, et dependere absolute a gratia sanctificante, sicut a principio efectivo, ut supra ostendimus, et recte supponit objectio. Ipsi vero actus sumpti in ratione dispositionis praecedunt gratiam in genere causae materialis etiam secundum effectum formalem auferendi maculam: optime quippe cohaeret mutua haec inter causas dependentia, ut diximus Tract. 15. disp. 3, dub. 4; sed rursus iidemmet actus considerati in ratione satisfactionis supponunt gratiam sanctificantem, a qua habent esse, et valorem, et similiter sup-

ponunt ablationem maculae, et alios effectus formales, quos gratia subjecto communicat: nam ad nihil horum in ratione satisfactionis supponuntur; cum haec omnia, gratis, et independenter a satisfactione fiant. At supponuntur ad remissionem offensae passivae Dei, ad quam compensandam eliciuntur, et ordinantur. Unde inter gratiam ut delet maculam, et eandem gratiam ut delet offensam, mediant praedicti actus in ratione satisfactionis; quippe gratia non indiget praedictis actibus in ratione satisfactionis ad delendam maculam; cum hanc Deus omnino gratis per ipsam gratiam immediate destruat: indiget autem praedictis actibus in ratione satisfactionis ad delendam offensam, restituendo affective Deo rationem ultimi finis. Potestque id exemplo declarari desumpto ex divinis: nam inter relationem paternitatis ut constituit patris personam, et eandem relationem ut exercite refert personam patris ad filium, mediat generatio activa, quae supponit illum primum conceptum, et supponitur ad secundum, ut explicuimus Tract. 9, disp. 18, a num. 67 et 88.”⁰⁸

Haec explicatio fundatur in his quae S. *Thomas* docet tum de modo quo fit justificatio impii (1-2, q. 113) tum de propria indole et efficacia virtutis Poenitentiae quatenus est ordinata ad efficienter auferendum peccatum formaliter ut est offensam (cf. supra in Prob. 2, p. 116, et art. 18, in tom. 1, p. 448 sqq.).

In 4 Sent., dist. 14, q. 2, a. 4, S. Doctor explicite distinguit inter remissionem maculae, quam tribuit gratiae, et remissionem offensae, quam tribuit actui Poenitentiae procedentis ex gratia: “In peccato duo possunt considerari; scilicet ipsa inordinatio quae in actu est, et macula quae ex actu inordinato consequitur in anima; et secundum hoc peccatum dupliciter remittitur. Quia enim ex ipsa actus inordinatione homo, quantum in se erat, *injuriam Deo jaciebat*; ideo ex parte illa peccatum remittitur, secundum quod inaequalitas praedicta injuriae ad aequalitatem justitiae reducitur; *quod jacet poenitentia*, in quantum est virtus quaedam, per suum actum, ut prius dictum est. Sed *ex parte maculae peccatum remittitur per gratiam, quae jormaliter maculam tollit*, sicut albedo nigredinem; et per consequens per alias virtutes gratia formatas. Et quia poenitentia est talis virtus, ideo etiam ipsa formaliter peccatum remittit ex parte habitus; et hic est quod quidam dicunt, quod remittit peccatum in quantum est gratia. Non enim potest dici gratia nisi in quantum est gratia informata, vel propter similitudinem effectus.”

Ceterum eadem solutio paulo aliter tradi potest cum Gonet, congruentius fortasse cum modo quo S. *Thomas* explicat justificationem impii in 1-2, q. 113. Omissa scilicet distinctione inter gratiam ut auferentem maculam et gratiam ut auferentem offensam, distingui potest in ipsa simplici et totali gratia seu justificatione, inter gratiam ut in fieri et gratiam ut in facto esse, vel inter gratiam prout infunditur ex parte Dei et gratiam prout infunditur ex parte hominis, vel inter

gratiam prout exercet munus auxilii Dei moventis et gratiam prout exercet munus formae in homine receptae. Priori scilicet modo, contritio subsequitur gratiam tamquam ejus effectus, et accipit ab ea vim suam satisfactoriam, altero vero modo contritio praecedit gratiam tamquam ejus dispositio; priori modo gratia expellit peccatum efficienter, movendo liberum arbitrium ut per actum contritionis satisfaciat pro offensa, altero vero modo expellit peccatum formaliter, ipsa sui positione.

Ad rem *GONET*: “Dicimus . . . cum Cajetano, Conrado, Ferrariensi, et aliis celebrioribus Thomistis, quod gratia habitualis potest considerari duobus modis, secundum quos duo munia omnino diversa exercet: primo ut est in fieri, seu infundi, et prout se tenet ex parte Dei illam communicantis; secundo ut est infusa, et in facto esse, et quatenus se tenet ex parte hominis illam recipientis. Primo modo gerit vices auxilii moventis; secundo modo habet rationem habitus et formae permanentis, et animam sanctificantis, ac dantis esse divinum participative, esse gratum Deo, et objectum congruum dilectionis ipsius; et quia primum munus est propter secundum, exercet prius primum quam secundum, ordine executionis: unde prius prioritate a quo communicatur animae, in ratione auxilii moventis, et ut se tenet ex parte agentis, quam in ratione habitus, et formae sanctificantis; ut communicata prius in ratione auxilii moventis, disponat ad sui connaturalem receptionem in ratione habitus, per actus contritionis et charitatis. Ex quo facile intelligitur, quomodo illi actus sint causa et effectus gratiae in diverso genere: sunt enim effectus a gratia active procedentes, prout est in fieri, et se tenet ex parte agentis, habetque rationem auxilii moventis: sunt vero causa materialis dispositiva ejusdem gratiae, ut est in facto esse, et prout se tenet ex parte subjecti recipientis, habetque rationem habitus et formae permanentis, atque animam sanctificantis. . .

“[Ad objectionem quam *Joannes a S. Thoma* desumit ex *De X'eritate*, q. 28. a. 8^o9^oJ, dico S. Thomam ibi loqui de gratia habituali, ut est in facto esse, et habet rationem habitus, et formae justificantis; quo pacto formaliter, et non efficienter, remittit seu expellit peccatum, non vero loqui de ipsa ut est in fieri, et habet rationem auxilii moventis: nam sub hac ratione non remittit peccatum formaliter, sed tantum efficienter, movendo liberum arbitrium, ut per actus contritionis et charitatis ad talem remissionem ultimo se disponat. . .

“*Objicies* . . . cum *Suarez*: Si actus charitatis et contritionis in instanti justificationis sint a gratia, praesupponunt eam existentem (cum causa efficiens causet ut existens) ac proinde et unitam animae; cum gratia sit accidens, et existentia accidentis sit inexistencia, seu inhaerentia: ergo non possunt animam disponere ad receptionem ejus in subjecto. Sed facile respondetur ex dictis, distinguendo antecedens: praesupponunt eam ut existentem et unitam animae, in ratione auxilii actualis, concedo antecedens: in ratione habitus et formae sanctificantis, nego antecedens, et consequentiam: potest enim gratia habitualis prius natura animae uniri per modum auxilii moventis, ut illam ultimo praeparet ac disponat per actus contritionis et charitatis, ad recipiendos effectus formales quos tribuit, ut habet rationem habitus et formae sanctificantis.

“*Dices*: Hujusmodi actus procedunt a gratia, tamquam a principio radicali virtutum charitatis et poenitentiae: sed in quantum est principium radicale talium virtutum, et aliarum infusarum habet rationem habitus, et formae sanctificantis: ergo tales actus procedunt a gratia, in quantum habet rationem habitus, non vero ut gerit vices auxilii. Respondeo gratiam, ut principium radicale virtutum infusarum, habere rationem habitus et formae sanctificantis, sed hanc non exercere, nisi prius

*Cf. supra in art. 18, tom. 1, p. 451.

prioritate a quo, seu naturae, et ordine executions, exercendo rationem auxilii moventis, radicaliter per seipsam, et formaliter per habitus infusos, quia ab ipsa emanant ut proprietates ab essentia, ut sic praeparet sibi subjectum, ut conaturaliter suum effectum formalem illi communicet.”⁷⁰

Unde ruit supradictum jundamentum quod opponit Joannes a S. Thoma.

Instat tamen hic doctor: “Nec sufficit solutio *Alvarez*, quod quando infunditur gratia solum tollitur peccatum, ut macula est; ut autem est injuria non tollitur tunc formaliter sed radicaliter; formaliter tollitur per contritionem subsequentem gratiam, quatenus tollit inaequalitatem. Contra hoc enim est, nam *gratia non solum radicaliter, sed jormaliter tollit rationem injuriae*, quia non solum habet pro effectum formali physico delere maculam, sed etiam moraliter tollere rationem offensae, et dare remissionem injuriae; alias non perfecte, et simpliciter justificaret per formam intrinsecam, ut dicit Concilium sess. VI, cap. VII: ergo omni alio remoto tollit formaliter omnem rationem injuriae, quia non manet simpliciter homo justificatus, et amicus nisi tollatur peccatum, etiam moraliter in ratione injuriae, et non solum in ratione maculae.

“*Et patet evidenter in justificatione parvuli*, in quo non solum ratio maculae, sed etiam ratio injuriae tollitur formaliter; alias maneret adhuc parvulus baptizatus inimicus Dei moraliter, et offensus illi. . . Cum sit valde absurdum, quod forma justificans aliter justificet in parvulis, quam in adultis, consequenter etiam in adultis, fatendum est, tolli rationem formaliter injuriae, et non solum radicaliter per ipsam gratiam justificantem.”⁷¹

Resp. Eadem gratia sanctificans in eodem temporis instanti tollit tum maculam tum offensam peccati, sed diversa ratione et veluti per successiva instantia naturae; prius enim prioritate naturae tollit maculam ad modum formae informantis, subinde vero tollit offensam ad modum formae operantis, media charitate et contritione; non enim actus contritionis est satisfactorius nisi quatenus procedit a gratia sanctificante ac veluti vehit ejus formam et virtutem usque ad destructionem offensae. Sic verum est gratiam non tantum radicaliter sed formaliter auferre tum maculam tum offensam et perfecte ac simpliciter justificare, sed id facit duobus modis et duobus instantibus natura distinctis. Et idem valet si justificatio accipitur secundum explicationem Gonet. Ceterum, ampliorem responsionem dedimus in art. 14 (tom. 1, p. 373), ubi diximus ipsam rationem offensae Dei posse

De Justificatione, disp. 1, a. 8, n. 196. 206. 208. 211, Clypcus, v. 5, Parisiis, 1876, p. 46. 49. 50.

⁷¹ De Incarnatione, disp. 1, a. 3, Curs. Thcol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 41.

adhuc dupliciter considerari, i.e. ex parte Dei, prout est divina displicentia, et ex parte hominis, prout est ipsa ratio violationis juris divini homini voluntaria; primo modo offensa aufertur inde ab initio seu in ipso instanti in quo infunditur gratia ut auferens maculam, nam gratiam Deus non infunderet nisi prius deposuerit displicentiam, secundo vero modo offensa aufertur tantummodo in altero instanti per satisfactionem actus contritionis.

In parvulis utraque remissio maculae et offensae peccati originalis fit eodem naturae instanti quo infunditur gratia; gratia quidem per se et formaliter aufert solam maculam, offensa vero originalis aufertur non per satisfactionem hominis (non enim parvulus potest emitte actum contritionis, nec aliunde adultus potest satisfacere pro originali), sed ad modum remotionis impedimenti, quod obest ablationi ipsius maculae, idque per applicationem satisfactionis Christi, qui solus pro peccato originali satisfacere potest.

Conclusio 2. Punis homo potest, absolute loquendo, per actum charitatis vel in charitate fundatum, satisfacere de congruo pro peccato alieno; de facto tamen in praesenti ordine providentiae non potest.

Probatur.

Nam, ut diximus in Conci, praec. (p. 115), congrua satisfactio duo requirit, aequalem nempe seu proportionalem redditionem pro peccato et acceptionem Dei. Jamvero ex una parte actus charitatis, ratione suae infinitatis, habet proportionalem aequalitatem cum peccato alieno, non enim hoc quod sit alienum impedit eam proportionem, cum peccatum alienum non sit magis peccatum quam peccatum proprium; ex alia vero parte, Deus potest suam acceptionem praebere, ut opera bona unius hominis valeant in satisfactionem pro peccatis aliorum, ut si constitueret aliquem hominem caput aliorum in ordine gratiae; unde S. Thomas docet quod Christus “potestatem [excellentiae] potuit ministris communicare, dando scilicet eis tantam gratiae plenitudinem, ut eorum meritum operaretur ad sacramentorum effectus, ut ad invocationem nominum ipsorum sanctificarentur sacramenta, et ut ipsi possent sacramenta instituere, et sine ritu sacramentorum effectum sacramentorum conferre solo imperio” (3 p., q. 64, a. 4).

Adverte quod in tali hypothesis satisfactio illius hominis, qui esset caput aliorum, operaretur eo proportionali modo quo nunc operatur pro nobis satisfactio Christi (cf. supra, art. 50, p. 86 sq.), quae tamen est de condigno et de toto rigore iustitiae; per illius nempe satisfactionem de congruo auferretur impedimentum offensae quantum ad hoc quod daretur aliis hominibus gratia qua fieret acceptabilis Deo ipsa

congrua satisfactio eorum, ac ita satisfactio capitis non tolleretur sed fundaret satisfactionem ceterorum et copularetur illi in unicam congruam satisfactionem maioris dignitatis et valoris.

In praesenti autem ordine providentiae justus potest de congruo mereri aliis primam gratiam justificativam, at non potest satisfacere pro peccatis alienis, sed tantum pro poenis ut infra dicitur; nam talis ordinatio satisfactionis unius pro peccatis aliorum requireret divinam acceptionem et pactum, quod non tantum non constat ex revelatione sed excluditur ex modo generali et pleno quo Christus dicitur esse causa satisfactionis pro peccatis nostris. Nec obstat quod possimus satisfacere pro poenis aliorum; nam haec satisfactio est tantum quaedam extensio efficacitatis satisfactivae quae propriissime et principaliter refertur ad peccatum (proprie enim pro offensa satisfacimus, poenam vero solvimus pro malitia). Item non obstat quod possimus aliis mereri de congruo primam gratiam; nam magis est satisfacere quam mereri, sicut difficilius est reparare quam aedificare (cf. infra, p. 300), et magis est satisfacere de congruo quam mereri de congruo, quia meritum de congruo est meritum secundum quid, utpote non attingens aequalitatem cum premio, dum satisfactio de congruo est satisfactio simpliciter dicta, utpote quae attingit aequalitatem compensativam cum offensa, quamvis imperfecte tantum (cf. infra, p. 299 sq.).

Conclusio 3. Purus homo non potest etiam de congruo satisfacere pro peccato originali quod sit in se et in aliis, vel in aliis tantum.

Probatur.

Id videtur explicite docere S. *Thomas*, in Suppi., q. 13, a. 1, ad 5, ut diximus in art. praec. (p. 54). Ratio autem est quia, ob extensivam infinitatem quae est propria naturae corruptae, secundum quod in ea possunt individua in infinitum multiplicari, non datur proportionalis aequalitas inter bonum individui et detrimentum multitudinis, nec inter satisfactionem unius et offensam infinitae multitudinis. Praeterea, ratione hujus extensivae infinitatis, peccatum originale quod ex parte personae offensae est infinitum, evadit infinities infinitum; ex quo crescit disproportio. Unde homo nequit pro peccato originali offerre nisi insufficientem satisfactionem vel potius quoddam meritum de congruo.

ART. 52. Utrum Purus Homo Possit Satisfacere De Condigno Pro Peccato Veniali.

STATUS QUAESTIONIS

Huic quaestioni plura supponenda sunt, quae facile a doctoribus conceduntur vel quorum disceptatio non valet notabiliter influere in ipsum punctum quaestionis, scilicet: *primo*, peccatum veniale esse verum peccatum, licet analogice et secundum quid relate ad peccatum mortale, adeoque importare rationem tum maculae, tum offensae; *secundo*, peccatum veniale non remitti seu auferri per ipsam gratiam habitualement, cum sit compossibile cum gratia sanctificante et habitu charitatis; *tertio*, peccatum veniale non posse auferri nec pro eo posse satisfieri nisi prius auferatur mortale et fiat satisfactio pro mortali, nam satisfactio implicat acceptabilitatem et placationem, peccatum vero mortale inducit statum absolutae inimicitiae; *quarto*, in statu naturae purae vel per actus mere naturales in praesenti statu, hominem non posse nec de condigno nec etiam de congruo satisfacere pro ipso peccato veniali, ut constat ex dictis in art. 48; *quinto*, ex viribus gratiae seu per actus supernaturales hominem posse de congruo satisfacere pro peccato veniali, quod facile sequitur tum ex dictis in articulo praecedenti quoad peccatum mortale tum ex dicendis hic in Conclusionem; *sexto*, non tamen hominem posse satisfacere de toto rigore ut patet ex dictis in art. 49 (p. 36 sq.).

Quaeritur ergo an ex viribus gratiae homo possit tum absolute tum in praesenti ordine satisfacere de condigno 1. pro veniali peccato proprio; 2. pro veniali peccato alieno.

PARS NEGATIVA ct PARS AFFIRMATIVA

1. *QUOAD PRIMAM QUAESTIONEM* communis sententia theologorum est hominem posse de condigno satisfacere pro veniali, et de facto ita satisfacere per actus charitatis vel aliarum virtutum in charitate fundatos. Non defuit tamen aliquis dissensus.

Et primo, quidam pauci, ut *Petrus Soto* (De institutione sacerdotum, c. 18), *Zumel*, *Cipullus* et *Antonius Parra'*- (De Incarn., tract. 1, disp. 1, q. 4, a. 5), directe et totaliter dissentierunt, docentes hominem pro nullo peccato, etiam veniali, posse condigne satisfacere, quia omne peccatum habet communem rationem offensae infinitae quae per actus humanos coaequari non potest, et ideo sola remissione seu condonatione extingui valet.

''Antonius de la Parra et Arteaga, clericus regularis, qui floruit in Hispania circa a. 1668.

Secundo, quidam antiquiores, ut *Gerson* et *Almainus*, docuerunt omne peccatum ex natura sua esse simpliciter infinitum, utpote oppositum infinitae Dei Majestati, mererique aeternam poenam, quibusdam tamen peccatis Deum illam poenam remittere seu potius convertere in temporalem, et hoc sensu ea peccata per Dei misericordiam verti in venialia. Unde de mente illorum doctorum est hominem non posse de condigno satisfacere pro ullo peccato, cum omnibus peccatis insit per se aequalis ratio offensae simpliciter infinitae et peccata venialia non distinguantur ab aliis nisi ex extrinseca habitudine ad poenam temporalem et dependenter ab extrinseca dispositione misericordiae divinae.

Ceterum tum hi, tum praecedentes doctores, non improbabili-ter benigne interpretari possunt in eo sensu quod negent tantummodo possibilitatem pro veniali satisfaciendi de toto rigore justitiae, praecipue quia impossibilitatem satisfaciendi de condigno deducunt insistentem non ex conditione actuum charitatis et peccati venialis eorumque disproportionem, sed ex conditione personarum, Dei scilicet et creaturae, et ex earum infinita distantia.

Tertio, *Lugo* docet, ut probabilius, quod homo potest satisfacere de condigno pro peccato veniali, sed negat quod de facto sic satisfaciat, saltem regulariter loquendo, idque ob maximam rei difficultatem; quod redit ad hoc: homo physice potest, moraliter non potest. Duplicem autem affert rationem, emolliendo et accommodando duplicem rationem praecedentium opinionum; prima est quia de facto peccata venialia non solvuntur nisi per modum remissionis seu condonationis, ut constat ex modo loquendi Scripturae et Patrum; altera est quia peccatum veniale est vera offensa Dei, etsi levis, et meretur acerbissimam poenam Purgatorii, adeoque nonnisi difficillime compensari potest per actus nostros virtuosos.

Ad rem *LUGO*: "Probabilius videtur, posse purum hominem justum satisfacere condigne pro peccato veniali proprio. . . Dices, ergo Christus non fuit nobis necessarius ut redimeret nos a venialibus. . . Respondeo . . . [quod] omnes indigemus liberari per Christum etiam a venialibus, quatenus tollit debitum carendi auxilio efficaci, quod debitum non contraximus per peccatum veniale, sed per lethale actuale, vel originale. Adde, Christum solvere etiam pro venialibus, quia *nostra satisfactio nunquam de jacto attingit condignitatem sufficientem*, ut postea dicam.

"Dico ergo . . . , licet purus homo possit utcumque et difficile satisfacere condigne pro culpa veniali; de facto tamen crediderim, saltem regulariter, non tolli peccatum veniale sine gratuita Dei condonatione, et remissione, licet antecedit aliqua satisfactio nostra saltem de congruo.

"Hanc conclusionem suadet mihi in primis fundamentum primae sententiae, quod peccata etiam venialia de facto non solvuntur nisi per remissionem Dei; Scriptura enim et Patres de peccatis in universum loquentes nunquam dicunt, tolli per nostram solutionem, sed per Dei misericordiam, et condonationem. Ita Joann epist. 1, c. I. postquam dixerat, 'Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi

nos seducimus, et veritas in nobis non est', ubi de venialibus loquitur; de his enim certissimum est. reperiri in omnibus nobis; statim de iisdem subjungit: 'Si confiteamur peccata nostra' (scilicet per veram poenitentiam) 'fidelis est, et justus, ut remittat nobis peccata nostra'. Ecce post poenitentiam de venialibus consequitur remissio; ergo poenitentia nostra non tollit condigne, et sufficienter se sola maculam peccati venialis. Sic omnis debiti remissionem petimus, et pro omnium peccatorum remissione gratias agimus; ergo credibile est Deum non expectare nostram condignam satisfactionem, sed posita congrua per poenitentiam, et detestationem, condonare offensam venialem. Ideo Ambrosius I de Poenit., c. IV, de omnibus peccatis loquens dixit: 'Expectat Deus lacrymas, ut profundat ipse pietatem suam.'

"Dices, lacrymae ipsae, et poenitentia erunt condigna satisfactio. Sed contra, quia peccatum veniale, licet intra genus divinae offensae sit leve, adhuc tamen est offensa Dei, et meretur condigne poenam purgatorii acerbissimam excedentem poenas omnes, quas, leges humanae condigne taxant pro offensis humanis; ergo similiter satisfactio condigna pro ea culpa excedere debet satisfactiones alias, quae ab uno homine respectu alterius exhibentur; nam eadem est ratio exigendi graviolem poenam pro offensa aliqua, et desiderandi etiam majorem satisfactionem."⁷³

2. *QUOAD SECUNDAM QUAESTIONEM* communis sententia est quod, absolute loquendo et in alio ordine, homo posset condigne satisfacere pro veniali alieno, de facto tamen et in praesenti ordine non potest. Huic tamen sententiae, quoad priorem partem de possibilitate absoluta, logice adversantur duae priores opiniones nuper expositae.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Purus homo ex viribus gratiae potest condigne satisfacere pro peccato veniali proprio, et de facto ita satisfacit per actum charitatis vel alium actum in charitate fundatum.

Probatur.

Condigna satisfactio habetur cum in compensationem pro offensa offertur aliquod quod in suo valore morali adaequat, ad strictam aequalitatem, moralem gravitatem ipsius offensae. Atqui per actum charitatis, vel alium actum in charitate fundatum, homo offert Deo aliquid quod in suo valore morali adaequat, ad strictam aequalitatem, moralem gravitatem offensae venialis. Ergo homo potest condigne satisfacere pro peccato veniali proprio, et ita de facto satisfacit per actum charitatis vel in charitate fundatum.

Minor, in qua est tota vis argumenti et qua directe removetur praecipuum fundamentum adversariorum, probatur c.r. *consideratione naturae peccati venialis*, relate ad naturam peccati mortalis ejusque excessum, ex quo provenit, ut diximus in art. 50, impossibilitas condigne satisfaciendi pro mortali. In hac autem consideratione auctores

⁷³De Incarnatione, disp. 5, sect. 7, n. 129 sq., Disp. Schol., t. 2, Parisiis, 1890, p. 434 sq.

diversimode procedunt, quemadmodum in quaestione de impossibilitate condigne satisfaciendi pro peccato mortali, et varias assignant rationes, quarum quaedam vel nihil vel non immediate probant.

Vasquez (De Incarn., disp. 3, c. 3), congruenter ad suam doctrinam, supra expositam (art. 50, p. 41 sq.), de ratione impossibilitatis condigne satisfaciendi pro mortali, docet quod ratio quare homo per actum charitatis offerat aequivalentem compensationem pro peccato veniali, et ideo condigne satisfaciat, est quia per hoc peccatum homo non incurrit, sicut per mortale, debitum perpetuo carendi auxilio gratiae quo movetur ad actum charitatis compensativae (secus pro veniali puniretur poena aeterna), et ita per charitatem solvit Deo omne debitum, cum unicum debitum quod non potest solvere est praefatum debitum carendi auxilio gratiae, et ita condigne satisfacit, cum condigna satisfactio nihil aliud sit quam solutio omnis debiti.

Attamen haec explicatio imprimis falso innititur fundamento, male assignans rationem impossibilitatis condigne satisfaciendi pro mortali, ut supra ostensum est (ibid., p. 58-62); secundo et consequenter, ipsa est mere negativa et male assignat discrimen unde provenit possibilitas condigne satisfaciendi pro veniali. Nam, juxta *Vasquez*, actus quo homo se convertit ad Deum reparat tum aversionem peccati mortalis tum conversionem ad creaturam quae est in peccato veniali, cum utrique opponatur conversio ad Deum; ratio autem quare conversio ad Deum a peccato mortali non sit condigna satisfactio, est quia aliunde homo non potest auferre aliud debitum; ratio vero quare conversio ad Deum a peccato veniali sit condigna satisfactio, est quia aliunde non adest aliud debitum.

Unde ratio condignitatis in satisfactione est tota negativa et extrinseca ipsi rationi et indoli peccati, tam mortalis quam venialis. Nec valet dicere peccatum mortale ab intrinseco habere quod producat debitum illud ab homine insolubile; nam adhuc restat explicandum quaenam sit ea intrinseca ratio quae illud debitum producit et ex qua mortale differt a veniali, et tantum in ejus excessu supra veniale quaerenda est propria ratio quare pro peccato mortali non possit fieri condigna satisfactio, possit vero pro veniali.

Lugo (De Incarn., disp. 5, sect. 7, n. 128), juxta suam sententiam, supra expositam (art. 50, p. 64), ait rationem quare homo non possit condigne satisfacere pro peccato mortali esse istius gravitatem, quatenus non decet divinae providentiae acceptare, pro condigna satisfactione, aequalem compensationem quam homo absolute reddere potest, ne facilitas satisfaciendi reddat hominem procliviorum in tam grave peccatum; haec autem ratio, addit, non valet in casu peccati

venialis, quia est offensa levis, nec ideo oportuit ut ab ea homo detereretur per poenam aeternam et per impotentiam condigne satisfaciendi, sed sufficienter deterretur per acerbissimam poenam purgatorii et per solam magnam difficultatem condigne satisfaciendi.

Attamen, haec explicatio est non minus voluntaria et negativa quam solutio Vasquesii. Ratio enim condignitatis vel non condignitatis satisfactionis refunditur tanquam in propriam causam non in ipsam formalem indolem peccati mortalis et venialis eorumque essentielle discrimen, sed in divinam voluntatem et providentiam. Nec refert quod haec Dei providentia moveatur a discrimine illorum peccatorum in gravitate, tanquam a motivo, tum quia adhuc illa gravitas manet extrinseca et remota causa quare satisfactio sit condigna vel non condigna, tum quia de cetero ipsa ratio gravitatis secundum se non assignat proprium discrimen inter peccatum mortale et veniale, cum etiam peccata mortalia differant inter se secundum gravitatem.

Frequens ratio quae affertur est quia peccatum veniale, cum non auferat gratiam et in justo coexistât cum gratia, est ab intrinseco reparabile, per actum nempe ipsius gratiae.⁷⁴ Attamen haec ratio immediate et secundum se probat tantum possibilitatem reparationis, non vero reparationis per satisfactionem, et maxime condignam; potest enim aliquid reparari sine satisfactione vel per satisfactionem congruam, sicut reparatur ipsum peccatum mortale per actum contritionis procedentem a libero arbitrio et a gratia; praeterea haec ratio attendit tantum ad rationem maculae reparandae, non vero ad offensam compensandam.

Nec melior est *similis ratio* deducta ex eo quod gratia, coexistens cum peccato veniali, importat jus ad gloriam, nec potest hoc jus expleri et attingere suum objectum, nisi tollatur impedimentum peccati venialis, quod quidem impedimentum perpetuo maneret nisi possit pro eo condigne satisfieri. Haec ratio iterum nimis probat; nam praedictum jus gratiae exigit tantum ut tollatur peccatum veniale, sed non exigit ut tollatur per satisfactionem, maxime condignam; potest enim tolli per meram condonationem vel per congruam satisfactionem.

Frequenter etiam haec ratio affertur, quia peccatum mortale est aversio a Deo, peccatum vero veniale est mera conversio ad creaturam sine aversione a Deo, et ideo habet, in concomitante gratia sanctificante, principium unde auferri possit. Sed haec ratio iterum probat solam possibilitatem reparationis, non vero condignae satisfactionis, et at-

⁷⁴Cf. praecipue *Joannem a S. Thoma*, De Incarn., disp. 1, a. 4, n. 4sq.; item *Billuart*, De Incarn., diss. 3, a. 2; *Galtier*, De Poenitentia, thes. 32, n. 485 sq.

tendit ad rationem malitiae in peccato, dum satisfactio refertur ad rationem offensae.

Communior et vera ratio, quae ab auctoribus assignatur, est quia peccatum veniale non est offensa Dei simpliciter dicta, sicut peccatum mortale, et ideo adaequari potest per actum charitatis. Sed iterum huius discriminis influxum in diversam rationem satisfaciendi alii aliis modis assignant, qui tandem aliquando, ut sint probativi debent ad unam et ultimam causam reduci, in qua consistat ipsa essentialis diversitas gravitatis in utroque peccato. Haec autem ratio nulla alia est quam diversa infinitas utriusque peccati in ratione offensae, quae fundatur in diversa utriusque malitia, prout est diversa oppositio ad Deum ut ad finem ultimum.

Peccatum scilicet mortale est simpliciter infinitum, peccatum vero veniale est infinitum tantum secundum quid, et ideo potest compensari et quidem ad abundantiam, per actum charitatis qui est pariter infinitus secundum quid, cum inter duo infinita secundum quid, utpote simpliciter finita, habeatur finita distantia, quae ideo pertransiri potest, si ea sint in eodem ordine et in eadem linea, sicut sunt peccatum veniale et actus charitatis in eodem ordine valoris moralis et in eadem habitudine ad voluntatem quae complacet et displicet de contrariis, contrariorum enim una est ratio et unus ordo.

Haec autem diversa infinitas in offensa utriusque peccati sic exurgit ex diversa utriusque malitia, in qua ratio offensae fundatur.⁷⁵ *Peccatum mortale* nempe est non solum conversio ad creaturam sed etiam aversio a Deo. Ergo est separatio a fine ultimo; et consequenter est separatio ipsius personae creatae, et non tantum actus ejus, ab influxu finis ultimi, nam finis ultimus est finis operantis et non solum operis, nec finalizat opus nisi mediante finalizatione operantis; et consequenter est totalis et simpliciter dicta separatio a fine ultimo, cum a persona pendeant omnes actus ejus. Ergo est violatio juris Dei ut habeatur tanquam finis ultimus, et quidem violatio juris divini secundum seipsum et secundum immediatam suam attingentiam; et consequenter violatio totalis et simpliciter dicta. Ergo est offensa personae divinae in seipsa, cum jus Dei ut habeatur tanquam finis ultimus vel, si placet, lex aeterna, identificetur cum essentia divina; et consequenter est offensa, seu honoris privatio, totalis et simpliciter dicta. Ergo est quaedam privatio suscepta in ipso Deo, tanquam in subjecto morali secundum moralem aestimationem. Ergo est offensa simpliciter infinita,

⁷⁵ Cf. 5. *Thomam*, 1-2, q. 72, a. 5; q. 88, a. 1; 3 p., q. 87, a. 2; De Malo, q. 7, a. 11; *Cajetanum*, praecipue in 1-2, q. 88, a. 1.

sicut ipsa forma divina qua privat. Ergo nequit ad aequalitatem compensari, seu condigna satisfactione reparari, per actum charitatis qui est simpliciter finitus et non nisi secundum quid infinitus.

E converso, *peccatum veniale* est mera conversio ad creaturam sine aversione a Deo. Ergo non est separatio a fine ultimo, sed mera subtractio actus conversionis ad creaturam ab actuali influxu finis ultimi; et consequenter non est separatio ipsius personae creatae ab influxu finis ultimi, sed solius actus ejus et quidem secundum quod hic immediate finalizatur a suo objecto, non enim immediatum objectum finalizans actum est ipse finis ultimus, cum hic finalizet actum mediante finalizatione operantis; et consequenter non est totalis et simpliciter dicta subtractio a fine ultimo. Ergo non est violatio juris Dei ut habeatur tanquam finis ultimus, nec ideo est violatio juris divini secundum seipsum et secundum immediatam suam attingentiam, sed tantum secundum quod connotât mediatam attingentiam operationis creaturae seu actualem terminationem ad particularem actionem; nec consequenter est violatio juris divini totalis et simpliciter dicta. Ergo non est offensa personae divinae in seipsa, cum illa attingentia et terminatio finis ultimi ad particularem actionem sit tantum remota et mediata, nec identificetur cum essentia divina; et consequenter non est offensa, seu privatio honoris, totalis et simpliciter dicta. Ergo non est quaedam privatio suscepta in ipso Deo, adhuc ut subjecto morali et secundum communem aestimationem, nisi dicatur suscipi in Deo non directe et immediate sed secundum quod connotât mediatam attingentiam operationis creatae, quo sensu subjectum divinum non explicat attributum infinitatis vel, si placet, illud non communicat peccato veniali, eo quod hoc sit incapax infinitatis.⁷⁶ Ergo non est offensa simpliciter infinita, sed secundum quid tantum et objective, sicut non est simpliciter infinita ipsa forma qua privat, seu praedicta attingentia operationis creatae. Ergo potest ad aequalitatem compensari, seu condigna satisfactione reparari, per actum charitatis, qui est similiter secundum quid seu objective infinitum.

Ad rem *BILLUART*: “Ideo a puro homine non potest reparari injuria peccati mortalis, quia per illud persona infinita deprimitur et subjicitur vili creaturae, jusque quod habet ut sit ultimus finis simpliciter laeditur: cui injuriae humiliatio cujusvis creaturae non aequiparatur, ut ponderavimus modo: atqui per peccatum veniale persona divina non subjicitur creaturae, nec jus quod habet ut sit ultimus

: “Ad rem *RILLIART*: “Cum peccatum veniale sit injuria imperfecte et secundum quid tantum, quia non tollit rationem ultimi finis, quamvis in Deo subjectetur, non tamen ab illo accipit infinitatem; forma enim non communicat subjecto, nec subjectum formae, nisi effectum cujus est capax: sic si subsistentia divina uniretur hypostatice creaturae irrationali, illam non sanctificaret, quia sanctitatis est incapax” (De peccatis, diss. 8, a. 5, Curs. Theol., t. 4, Parisiis, 1904, p. 437).

finis laeditur simpliciter, sed tantum secundum quid, in quantum Deus remanet semper finis ultimus hominis peccantis venialiter, et impeditur tantum extensio finalizationis quoad actum”.⁷⁷

“Est igitur Deus finis ultimus habitu operis, in quantum immediate finalizat operantem; est autem finis ultimus actu operis mediate, mediante scilicet finalizatione operantis: nam finis ultimus non potest finalizare actum nisi finalizet ipsum operantem, quia finis ultimus est finis operantis non solum operis, et est causa cur efficiens causet et operetur: unde causalitas causae finalis non potest extendi ad ipsum actum, nisi mediante operante et finalizando ipsum. In hac igitur finalizatione operantis est radicaliter tota ratio divini juris, licet impediatur extensio qua derivatur in actum, ut fit in peccato veniali: unde quandiu non tollitur jus supra ipsum operantem, sed tantum retardatur et impeditur ne exeat in opus, non tollitur jus a Deo etiam quod habet ut opus ad se referatur actualiter, quia manet radicaliter hoc jus quandiu operans manet ei subordinatus licet impeditus. Et ideo non requiritur quod aliqua persona cedat juri suo ut ad aequalitatem satisfaciat, sed quod retardationem ipsam tollat ex vi ipsius finalizationis habitualis seu subjectionis operantis ad Deum, in qua radicaliter conservatur jus divinum, ut dictum est, etsi non explicetur.”⁷⁸

JOANNES A S. THOMA: “Ut ergo penetrari possit, et intelligi, quo modo peccatum veniale non laedat jus divinum, nec sit contra dignitatem personae infinitae, est notandum, quod *respectu peccati venialis Deus habet jus per modum legislatoris*, contra cujus praeceptum fit actus peccati venialis; respectu autem peccati mortalis, *et habet jus legislatoris, et simul finis ultimi*, quod tollitur per tale peccatum subtrahendo hominem ab ipso; nam finis ultimus non potest finalizare actum, nisi finalizet etiam ipsum operantem, quia finis ultimus est finis operantis, et non solum operis; est enim finis ultimus causa ipsius efficientis ut causet, et consequenter non debet finalizare solum ipsum actum, sed etiam ipsum agens ut operetur, et eliciat. Non potest ergo causalitas causae finalis extendi ad ipsum actum, nisi medio operante, et finalizando ipsum operantem. Unde ulterius fit, quod peccatum veniale, cum supponat operantem finalizatum a fine ultimo, non potest habere alium finem ultimum, a quo finalizetur, cum hic non possit influere in actum, nisi influendo, et finalizando operantem. *Nec requiritur, quod finis influat in omnem actum, et eodem modo, id est, in se et formaliter; sed sufficit, quod habitualiter, mediate, et negative*, id est, mediante aliquo, quod non habet contrarietatem cum ipso, nec tollit rationem finis ultimi ab illo: qui enim venialiter peccat, intendit aliquid facere propter aliquid, dummodo non contrarietur charitati, quia si contrarietur, non vult illud, et in hoc quod vult, dummodo non contrarietur charitati, finalizatur a charitate habitualiter, et quasi negative, et in alio sibi conjuncto, non in se; compatitur enim hunc modum finalizandi charitatis ipsum veniale, vel quia materia ipsa, seu objectum ita leve est, quod non est contra finem, vel quia ipsum agens non tali modo agit, quod agat contra finem, quia indeliberate agit.

“Sic ergo dicimus, quod jus divinum ut sit finis ultimus omnium actionum humanarum, est primo, et per se ut sit finis ultimus mediante ipso operante, et sit finis operantis: quod autem ulterius extendatur, ita ut non solum negative, sed dispositive, et formaliter influat in actum, pertinet quidem ad causalitatem finis; *non tamen privatio ejus est contra dignitatem finis, sed contra extensionem quamdam hujus finis ab operante ad actum*, quod non tollit, quin Deus possideat ut finis ultimus ipsum operantem, et possidendo operantem, etiam possideat, et subjiciat sibi actionem habitualiter, licet non actualiter: unde non simpliciter facit contra jus divinum, quia non simpliciter facit contra possessionem Dei, et

⁷⁷ De Incarnatione, diss. 3, a. 2, Curs. Theol., t. 2, Parisiis, 1904, p. 349.

⁷⁸ Ibid., p. 351.

subjectionem hominis ad Deum, sed contra modum juris divini, quia scilicet Deus non omnimodo subjicit sibi illum actum, id est, secundum relationem actualem in Deum; bene tamen secundum habitualement. Facit tamen contra Deum, ut legislatores, quia in rei veritate contra legem virtutis alicujus est peccatum veniale, utpote displicens Deo, non tamen est contra finem legis, ut bene observat Cajetanus 1–2, quaest. LXXXVIII, artic. I, in calce commentarii, quia: ‘Finis legis est charitas’, ut dicit Apostolus, quam veniale non tollit, sed solum impedit egressum ejus ad extra, id est, ad actionem, et materiam virtutum; ideo peccatum veniale non facit peccantem Deo displicentem, quia non tollit charitatem, et gratiam, licet ipsum peccatum Deo displiceat, et ideo macula ejus non est proprie, et simpliciter macula, quia non tollit interiorem pulchritudinem, sed solum impedit, ne exterius appareat, sicut pulvis, aut lutum inhaerens in facie, ut bene notat S. Thomas in IV, dist. XVI, quaest. II, art. I, quaest. II, et III, et articul. II, quaest. I ad primum, et 1–2, quaest. LXXXIX, artic. I.’”^{T0}

Conclusio 2. Purus homo ex viribus gratiae potest, absolute loquendo, condigne satisfacere etiam pro peccato veniali alieno; de facto tamen in praesenti ordine providentiae nequit pro eo satisfacere.

Probatur eodem prorsus modo, quo in art. praec. (p. 125 sq.), ostendimus absolutam possibilitatem satisfactionis de congruo pro peccato mortali alieno et negavimus ejusdem possibilitatem in praesenti ordine. Nam ex una parte peccatum alienum non est magis peccatum quam proprium, et ex alia parte potest accedere divina acceptatio seu ordinatio satisfactionis unius hominis in favorem alterius.

In praesenti tamen ordine satisfactio unius potest ordinari tantum ad compensandum pro poenis aliorum, non vero pro culpis, ob rationem assignatam in eodem loco (p. 126).

RESPONSIO

Obj. 1. Peccatum veniale, cum sit vera offensa Dei, excedit satisfactionem hominis pro quanto dignitas Dei excedit dignitatem hominis. Ergo homo nequit condigne pro eo satisfacere.

Resp. Praecipuum hoc adversariorum fundamentum manet sufficienter solutum ex dictis in Conci. 1.

Ad id autem quod tum *Lugo* tum alii urgent ex modo loquendi Scripturae et Patrum, respondetur quod peccata venialia vere dicuntur nobis a Deo remitti, seu gratis dimitti, quamvis solvenda sit condigna satisfactio; nam gratia ipsa per quam satisfacimus, gratis nobis conceditur; est enim aequivalens remissio, cum ad idem redeat quod creditor remittat debitum sine ullo pretio aut quod ipse det debitori pretium quo sibi solvere possit. Gratuitas gratiae, quae est principium

ⁿDe Incarnatione, disp. 1, a. 4, n. 10-12, Curs. Theol., t. S, Parisiis, 1886, p. 48sq.

nostrae satisfactionis, excludit quidem rationem satisfactionis de toto rigore justitiae, sed non excludit rationem satisfactionis mere condignae. “Adde quod etiam de facto saepe fit vera, et formalis remissio peccati venialis, quoniam scilicet ipse motus, seu actus ratione cuius remittitur, non est directe contra veniale, sed virtualiter tantum: tunc enim Deus supplet remittendo, quod actus non habet formaliter tollere, sicut in aspersione aquae benedictae, et aliis sacramentalibus docent peritiores theologi”.⁸⁰

Hinc ruit praecipuum fundamentum mediae illius ac fluctuantis *Lugonis sententiae*, qua docet possibilitatem condigne satisfaciendi pro peccato veniali proprio et negat factum (vel, admissa physica possibilitate, negat moralem). Ad id autem quod addit, indolem nempe peccati venialis, prout est offensa Dei excedens offensas hominum, et gravitatem ejus demeriti, prout exigit poenas purgatorii excedentes alias poenas, requirere majorem satisfactionem quam eam quae fit pro aliis offensis, probat ad summum quod requiratur intensior caritas majorque honoris exhibitio, sed non probat quod haec major satisfactio, quaecumque sit, non possit esse condigna. Ceterum, ipse actus charitatis, quantumvis remissus, talem exhibet satisfactionem, cum magis placeat Deo quam ei displiceat peccatum veniale, eo quod major honor Deo exhibeatur per illum actum quo homo ei adhaeret ex toto corde, ex tota anima et ex tota mente, quam inferatur dehonoriatio per illum actum quo homo adhaeret creaturae non ex toto corde, nec ex tota anima, nec ex tota mente.

Obj. 2. Ad hoc ut quis possit de condigno satisfacere requiritur acceptatio seu pactum divinum, cum Deus non teneatur nostram satisfactionem acceptare; de hujusmodi autem pacto nihil scimus.

Rcsp. *Dist. assertum.* Ad condignam satisfactionem requiritur acceptatio divina, tanquam elementum intrinsecum quo suppleatur defectus aequalitatis, sicut requiritur ad congruam satisfactionem, *nego*; tanquam extrinseca conditio, qua opus acceptetur ut satisfactorium et creet verum jus ad extinctionem debiti, non obstante supremo jure dominii quod Deus habet in illud opus et quo posset debitum urgere, etiam post solutam compensationem, *concedo*. De existentia autem talis acceptationis scimus ex revelatione, quatenus, absque distinctione, docet opera nostra bona habere valorem satisfactorium apud Deum pro debito peccatorum.

Obj. 3. Si homo condigne satisfaceret pro veniali, Deus non posset

⁸⁰ *Joannes a S. Thonia*, De Incarnatione, disp. 1, a. 4, n. 18, Curs. Thcol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 51.

satisfactionem non acceptare, et homo haberet jus ut acceptetur; jamvero Deus potest satisfactionem non acceptare, secus renuntiaret supremo dominio in humanas actiones, et nostra satisfactio esset non solum de condigno sed etiam de toto rigore justitiae.

Rcsp. Deus potest condignam satisfactionem non acceptare, si consideratur tantum ut supremus Dominus, non vero si consideratur ut justus iudex, ligatus legibus quas sibi ipsi imposuit; semel enim posito pacto, quo elegerit satisfactionem acceptare, non potest judicare et habere ut insufficientem quae est secundum se aequalis compensatio.

Ad rem *JOANNES A S. THOMA*: “Deus potest non acceptare de facto illam satisfactionem, si consideretur ut supremus Dominus; non tamen si consideretur ut justus iudex, quia Deus ex suppositione talis satisfactionis debet necessario judicare, quod illa sit condigna respectu talis peccati, et ita non judicat insufficientem. Quia tamen est supremus Dominus omnis creaturae potest non acceptare illam, non quidem jure iudicii, sed jure supremi domini, ratione cujus etiam hominem justum (imo beatum) potest perpetuo privare gloria de potentia absoluta. Unde illa satisfactio, ut de facto acceptetur, indiget pacto, et lege Dei. non quidem favorabili, et supplente aliquem valorem in satisfactione, sed tanquam conditio applicans et requisita, ut de facto non rejiciatur a Deo tanquam supremo Domino, quod nullatenus minuit condignitatem, et aequalitatem satisfactionis in genere justitiae, quia justitia diminuitur quidem ex eo. quod fiat mediante aliquo favore, et pacto extrinseco; non tamen ex pacto per modum contractus, qui antecedit ipsam operationem, non superveniat ipsi.

“Unde solvitur illa difficultas quam saepe, et importune inculcat *Vazquez*, quod si justificatio nostra, praeter formam interius renovantem, requireret pro complemento pactum, et acceptationem Dei, illa forma non esset condigna ad justificandum. quia illa posita adhuc maneret aliquid, quod displiceret Deo, indigens pacto, et acceptatione ipsius ut remittatur. Sed ex dictis hoc facile explicatur. Nam in justificatione nostra (ut supra dictum est) requiritur quidem favor, et remissio gratuita, non tamen superveniens gratiae, sed causans gratiam, a qua ipsa gratia dimanat, ut effectus gratuita dilectionis Dei, sed etiam in satisfactione omnino aequali illa acceptatio, seu pactum dicitur esse complementum, non ad praestandum dignitatem, et supplendum valorem, qui desit illi formae, sed ut applicans ipsam condignam satisfactionem, ne rejiciatur a Deo; sicut laborans in vinea facit actum condignum mercedi, et tamen nisi fiat pactum tanquam applicatio illius laboris ad conductum, non tenetur illud solvere ex justitia, non quia id requiratur ad supplendum valorem, sed ut applicatio, ut de facto solvatur ex justitia”.⁸¹

Obj. 4. Per ipsum primum actum contritionis justificantis, qui est maxime satisfactorius, non possumus satisfacere de condigno pro venialibus; ergo a fortiori nec per actus contritionis vel charitatis, subséquentes justificationem.

Rcsp. Quidam theologi, ut *Salmanticenses* (De Incarn., disp. 1,

⁸¹Idc Incarnatione, disp. 1, a. 4, n. 19-20, Curs. Thcol., t. 8, Parisiis, 1886, p. 51. Cf. quae dicuntur infra in art. 63, circa necessitatem divinae acceptationis ad condignam satisfactionem.

dub. 5, n. 130 sq.), concedunt antecedens, quia per illum actum contritionis solvitur debitum peccati mortalis, et quidem satisfactione non condigna, unde hoc debitum absorbit totam vim illius satisfactionis, ita ut peccata venialia vel gratis remittantur vel pro eis fiat satisfactio deinceps. In qua suppositione, negatur consequens et consequentia objectionis; nam ratio quare ille actus non satisfaciat condigne pro venialibus nos est quia caret vi, sed quia non applicatur materiae. Ceterum, nobis videtur negandum esse ipsum antecedens; nulla enim apparet cogens ratio denegandi illi actui effectum satisfactivum in ipsa peccata venialia; charitas enim et contritio limites non habent, et sicut idem actus potest simul satisfacere pro centum mortalibus, ita potest pro mortali simul et veniali satisfacere, juxta utriusque conditionem, ita nempe quod relate ad mortale sit satisfactio de congruo, relate vero ad venialia sit satisfactio de condigno.

Obj. 5. Virtus Poenitentiae, cum sit essentialiter imperfecta justitia seu pars potentialis justitiae, deficit in solutione debiti a perfecta aequalitate. Atqui satisfactio est actus elicited virtutis Poenitentiae, nec ullus actus elicited ab aliqua virtute potest excedere objectum formale illius aut praetergredi illius speciem, quia actus est tum specificativum potentiae tum ejus effectus. Ergo nulla satisfactio potest esse condigna, sive sit pro peccato mortali, sive pro peccato veniali, sive pro poena temporali. Ergo homo nequit condigne satisfacere pro peccato veniali proprio.

Resp. *Huic objectioni triplex solutio opponi potest:*

Primo dici potest solam satisfactionem pro peccato mortali esse actum elicited virtutis Poenitentiae, satisfactionem vero pro peccato veniali et pro poena temporali esse actum imperatum a Poenitentia et elicited vel ab aliis virtutibus, puta a justitia commutativa infusa quatenus respicit omnia debita solvenda, abstrahendo ab hoc quod referantur ad Deum vel ad hominem (quod quidem evidentius dici potest de satisfactione poenae temporalis), vel a sola voluntate sub auxilio gratiae actualis. Nulla enim videtur adesse peculiaris difficultas in satisfaciendo pro veniali vel poena temporali, quae petat ut haec satisfactio eliciatur a peculiari virtute.

“Ut enim pro aliquo actu constituatur specialis virtus, non sufficit, quod talis actus sit supernaturalis, et honestus: sed insuper desideratur, quod habeat aliquam difficultatem objectivam, quam virtus superet. Ubi enim non occurrit talis difficultas, nec actus proprie loquendo est exercitium virtutis, nec habet eminentiam supra principia

communia sui ordinis. Unde sufficienter reducitur vel ad auxilia transeuntia, vel ad aliquem habitum virtute inferiorem, vel denique ad virtutes ipsas per modum exercitii secundarii. Hac de causa licet affectus simplex piae affectionis ad credendum sit honestus, et supernaturalis non petit specialem virtutem, nec Theologi illam hactenus designarunt. Simplex etiam desiderium beatitudinis licet honestum, et supernaturale non exposcit virtutem specialem. Idemque accidit in gaudio de Deo.”⁸²

Secundo, et melius, dicitur satisfactionem pro mortali esse praecipuum et specificativum actum virtutis Poenitentiae, satisfactionem vero pro veniali et pro poena temporali esse actum secundarium elicatum ab eadem virtute, nec esse inconveniens quod in actu secundario alicujus virtutis inveniatur aliqua peculiaris et secundaria ratio quae nequeat convenire actui principali et specificativo, ut, in praesenti casu, aequalitas solutionis. Idque confirmatur a simili; nam etiam religio, quae est imperfecta justitia, servat strictae justitiae aequalitatem in aliquo actu secundario, uti in solutione decimarum (cf. 2-2, q. 85 in prologo et q. 87 per totam). Et ratio est quia quando ab una virtute eliciuntur plures actus, virtus denominatur et specificatur ab actu priori et sequitur conditiones illius. Ad rem 5. *Thomas*, 2-2, q. 28, a. 4: “Est . . . contingens ex uno habitu plures actus ejusdem rationis ordinatos provenire, quorum unus sequatur ex altero. Et quia posteriores actus non procedunt ab habitu virtutis nisi per actum priorem, inde est quod virtus non definitur, nec denominatur nisi ab actu priori; quamvis etiam alii actus ab ea consequantur.”

Xec valet insistere quod etiam actus secundarii debent procedere sub eadem ratione formali ac actus principalis, secus nequeunt elici ab eadem virtute; nam, ut jam notavimus in art. 12 (in tom. 1, p. 332 sq.), sufficit ut actus secundarii procedant sub ratione formali specificativa virtutis, tamquam sub ratione remota et directiva, sub qua nihil prohibet ut ipsi habeant peculiare objectum immediatum et sibi proprium, ut patet de ipsa virtute charitatis, cujus actus secundarius, seu amor proximi, habet objectum immediatum diversum ab objecto principalis actus, seu amoris Dei. Ceterum, proprium et formale objectum Poenitentiae est satisfacere juri divino pro peccato, cui quidem ratio aequalis vel inaequalis satisfactionis accidit ex conditione subjecti, non vero ex defectu juris in Deo vel debiti in creatura; unde si per impossibile non haberetur in creatura defectus aequalitatis cum Deo, eadem virtus Poenitentiae transformaretur in perfectam

•*Salmanticenses*, De Incarnatione, disp. 1, dub. 9, § 1, n. 252, Curs. Theol., t. 13, Parisiis, 1878, p. 199. Cf. eorundem Comm. in 1-2, q. 62, a. 4; tract. 17, disp. 3, dub. 4; tract. 18, disp. 1, dub. 2, n. 39; tract. 19, disp. 3, n. 33.

justitiam commutativam hominis ad Deum, qualis est, proportionem servata, virtus qua Christus satisfecit pro peccatis alienis.

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Licet quilibet actus habitus, aut virtutis debeat respicere objectum formale ejusdem virtutis, aut habitus; hoc tamen non ita intelligi debet, ut omnis virtutis actus, etiam secundarius, habeat pro objecto formali immediato objectum formale immediatum virtutis; sed si actus secundarius est, sufficit illud attingere tanquam causam, et radicem initiative moventem ad attingentiam objecti sub objecto primario contenti. Indeque notavimus tract. S. de ultimo fine, disp. 1, dub. 4, distinguendam esse duplicem rationem *sub qua* virtutis, et potentiae; aliam primariam, proximam, et immediatam respectu actus, et objecti primarii; et haec radicat, et fundat aliam secundariam, sub qua immediate oritur a potentia, seu virtute actus secundarius, et ab hac praedictus actus speciem accipit, non vero a ratione sub qua primaria, quae est radix illius. Quocirca *ratio sub qua proxima, et immediata respectu electionis* non est bonitas finis, quae est ratio sub qua proxima respectu actus intentionis ipsius finis, qui est actus primarius voluntatis, sed utilitas, et conducentia intrinseca mediorum ad finem.

“Ex quo facile constat, quomodo poenitentia per ordinem ad terminum primum habeat pro ratione *sub qua* proxima inaequalitatem solutionis, et per ordinem ad terminum secundarium, qualis est offensa Dei, et poena temporalis, respiciat solutionem condignam, quin per hoc extrahatur a sua specie, et ratione sub qua primaria, quae est inaequalitas in solvendo debito primario. Ad hoc enim sufficit, rationem sub qua proximam, et immediatam solutionis condignae poenae temporalis, quae est actus secundarius poenitentiae, attingi ab hac virtute per ordinem ad rationem formalem sub qua actus primarii, tanquam ad causam, ac radicem illius; quod, et non amplius desideratur.

“Unde *sicut Clarietas* non amittit esse virtutem Theologicam per hoc, quod ejus actus secundarius proximi dilectio immediate terminetur ad proximum, ab eoque ut talis mutuetur speciem, ut loco relato num. 97 stabilivimus; ita non inconvenit, poenitentiam ex primaria tendentia esse justitiam imperfectam, et habere pro ratione sub qua proxima inaequalitatem, licet respectu poenae temporalis aequalitatem servet, et ejus actus secundarius habeat pro ratione sub qua immediata aequalitatem a qua prout talis speciem sortiatur.”⁸³

Tertio, et plenius, respondetur quod satisfactio pro peccato veniali et poena temporali, quamvis sit condigna, adhuc deficit a ratione strictae justitiae, quia deficit a ratione debiti stricte et simpliciter talis, cum justitia non solum requirat aequalitatem solutionis sed etiam aequalitatem solutionis debiti rigorosi et simpliciter talis. Et quidem peccatum veniale, cum sit offensa Dei non simpliciter sed secundum quid, importat tantum reatum et debitum secundum quid, adeoque ejus solutio, quamvis aequalis, non servat ex omni parte conditionem strictae justitiae, quia est completa solutio incompleti debiti; et hoc modo adhuc in ea solutione verificatur formalis ratio virtutis Poenitentiae quatenus est imperfecta justitia. Idem dici potest de debito poenae temporalis; cum enim haec debeatur non pro ratione aversionis a Deo quae est in peccato mortali sed pro ratione conversionis ad creaturam, et haec conversio fundet reatum secundum quid, cum

⁸³ u Dc Poenitentia, disp. 10, dub. 1, §3, n. 21, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 592 sq. Ci. ibid., disp. 5, dub. 4, n. 137.

conveniat etiam peccato veniali quod consistit in reatu et debito secundum quid, ipsa etiam non magis importat quam debitum secundum quid, et ideo ejus satisfactio, quamvis aequalis, non servat rationem strictae justitiae et verificat ipsum formale objectum virtutis Poenitentiae.

Hinc intelligitur virtus Poenitentiae, sub eadem formali ratione improprie dictae justitiae, elicere ordinatim tres illos actus satisfactionis; prius nempe satisfactionem pro mortali in qua ea formalis ratio strictiori modo verificatur, secundum nempe defectum ipsius aequalitatis in solutione rigorosi debiti, subinde autem secundariam satisfactionem pro veniali et poena temporali, in qua eadem formalis ratio verificatur, diminuto quodam modo, secundum defectum nempe rigoris in debito quod solvitur ad aequalitatem.

Ceterum, quod attinet ad actum satisfactionis pro poena, *aliam nec improbabilem solutionem addunt Salmanticenses*, juxta quam ille actus, etsi concedatur esse condignam solutionem debiti rigorosi, potest sub diversa consideratione pertinere tanquam secundarius actus tum ad Poenitentiam tum ad infusam virtutem justitiae commutativae, ad hanc nempe prout importat aequalem solutionem stricti debiti, ad illam vero prout importat alias rationes proprie poenitentiales, uti emendationem culpae et renovationem vitae.

Ad rem *SALMANTICENSES*: “Nullum est inconveniens, quod actus intendens pati, et luere poenas ad aequalitatem rigorosam. quae pro peccatis venialibus debentur, pertineat per modum exercitii proprii licet inadaequati ad justitiam commutativam infusam, qua caetera alia debita ad aequalitatem solvimus: sicut de actu, quo Deo honorem ablatum ad aequalitatem restituimus, dicebamus n. 263. Nec propterea negamus, quod talis satisfactio pertineat saltem secundo ad poenitentiam: quia optime potest pertinere ad diversas has virtutes sub motivis valde diversis, quae habent: nam justitia respicit satisfactionem aequalem pro poenis, quatenus rigorose debitam, et aequalem: ita quod haec sit ratio per se illi correspondens; aliae vero, ut puta, quod debeatur Deo, aut pro culpis, vel pro emendatione per accidens, et de materiali se habent ad praedictam virtutem.

“At poenitentia non respicit per se in praedicta satisfactione rigorosam aequalitatem; cum illam non attendat in actu, et objecto primariis: sed respicit alias rationes sibi proprias, ut quod deserviat ad emendationem culpae, et renovationem vitae. Non enim motivum poenitentiae est satisfacere, vel recompensare quolibet modo, sicut quidam falso putant, ut in aliis consequentiis circa justitiam commutativam facile decipiantur: sed *importat determinatas modificationes, quibus et non aliter satisfacere pertinet ad poenitentiam*, ut satis exprimit D. Th. loco cit. [q. 85] ex 3 p. art. 1, ad 3, ubi ait: ‘Dolor poenitentiae est displicentia, seu reprobatio facti praeteriti cum intentione removendi sequelam ipsius*. Et art. 2, in corp.: ‘In poenitentia invenitur specialis ratio actus laudabilis, scilicet operari ad destructionem peccati praeteriti, in quantum est Dei offensa: quod non pertinet ad rationem alterius virtutis.’ Et in resp. ad 2: ‘Poenitentia habet quidem materiam generalem, in quantum respicit omnia peccata: sed tamen sub ratione speciali; in quantum scilicet sunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad suam justificationem’.

"Quae omnes rationes per accidens se habent ad justitiam commutativam : unde quantum est ex hoc capite fieri potest, quod praedicta justitia imperet, aut regulet satisfactionem pro poenis temporalibus ex proprio sibi motivo aequalitatis perfectae supposito debito riguroso: et quod poenitentia imperet etiam, et regulet eandem satisfactionem ex aliis motivis, qualia repraesentat D. Thom, in verbis relatis. Verum quidem est poenam non ordinari per se ad satisfaciendum alteri; sed ad emendationem culpae in subjecto peccante . . . , qua ratione non pertinet per se ad justitiam commutativam. Sed fieri potest, ut creditor, sive offensus exigat poenam debitoris, sive offensoris loco satisfactionis. Et tunc locum habet doctrina hactenus tradita, quantum attinet ad justitiam commutativam. Quod difficultate caret in poenitentia, quae poenam respicit non solum ut satisfactionem, sed ut emendationem culpae in proprio subjecto: ut docet D. Th. loco cit. art. 3 ad 1."84

ART. 53. Utrum Homo Possit Vere Satisfacere Pro Poena Temporalis, Relicta Post Remissionem Culpae (3 p., q. 86, a. 4; 1-2, q. 87, a. 6; In 2 Sent., (list. 42, q. 1, a. 2; In 4 Sent., (list. 14, q. 2, a. 1, q. 2; De Malo, q. 7, a. 10, ad ultimum; C. Gent., 3, 141. 145. 159; 4, 72; Suppl., q. 18, a. 2).

STATUS QUAESTIONIS

Hactenus quaestio fuit de possibilitate primariae satisfactionis quae respicit culpam quaeque coincidit cum ipso actu contritionis, imo cum ipsa virtute poenitentiae cujus contritio est principalis et specificus actus. Succedit nunc *QUAESTIO DE SECUNDARIA SATISFACTIONE QVAE RESPICIT POENAM TEMPORALEM* (nam poena aeterna est inseparabilis ab ipsa culpa et remittitur cum ea, quod quidem est saltem proximum fidei, utpote definitum, etsi in forma indirecta, in can. 30, sess. 6, et can. 15, sess. 14 Cone. Trid.85), quaeque inde a medio aevo peculiariter satisfactionis nomen sibi vindicavit, tum quia est magis sensibilis, tum quia est signum et complementum prioris illius satisfactionis, tum quia peculiarem aspectum assumit in sacramento poenitentiae, in quo mediaevales doctores libenter distinxerunt trinomium illud "Contritio cordis, confessio oris, satisfactio operis" (cf. art. 46, p. 12).

Circa hujusmodi autem satisfactionem tres praecipue agitantur quaestiones: 1. de ipsa ejus *possibilitate* (in hoc art.); 2. de ejus modo, an nempe sit *de condigno* (art. 54); 3. de ejus fine, an nempe justus possit etiam *pro aliis satisfacere*, ita ut illis poena dimittatur (art. 55).

Prima quaestio de *POSSIBILITATE TALIS SATISFACTIONIS*, quae est objectum hujus articuli, supponit aliam possibilitatem, scilicet *PERMANENTIAE POENAE TEMPORALIS*, remissa culpa, quam

" De Incarnatione, disp. 1, dub. 9, § 5, n. 269, Curs. Theol., 1.13, Parisiis, 1878, p. 218 sq.

" Cf. in art. 87, tom. 4.

quidem 5. *Thomas* considerat praecipue in alio loco hujus tractatus, scilicet ubi de effectu Poenitentiae (3 p., q. 86, a. 4) et plures theologi determinant etiam in aliis tractatibus, praecipue De peccatis et De justificatione. Polemica tamen ratio praesentis materiae cogit utramque quaestionem ad hunc articulum revocare et per binas, intime connexas, conclusiones resolvere. Utraque enim possibilitas ad modum unius negatur et iisdem fere rationibus impugnatur a modernioribus haeresibus, praecipue Protestantica.

PARS NEGATIVA

Praecipua haeresis in hac re est doctrina Protestantium, quos praecessit Petrus de Osma et secuti sunt, cum quadam apparente mitigatione, tum Jansenistae et Baius, tum praesertim moderniores doctores Schismatici. *Protestantes* funditus negant omnem vim satisfactivam operum poenaliurn, peculiariter praeterea impugnantes satisfactionem sacramentalem; *Schismatici* fere idem docent, quamvis admittant potestatem ecclesiae imponendi satisfactionem sacramentalem, quam tamen evacuant sua indole satisfactiva seu redemptiva poenae peccati, ut ei tribuant solam indolem sanativam et medicinalem; *Jansenistae* docent satisfactionem totam ordinari ad augendam charitatem et contritionem, in quam solam videntur refundere omnem vim remissivam debiti peccati; *Petrus de Osma* idem docere videtur; *Baius* docet opera poenalia esse satisfactoria non proprie loquendo et secundum se, sed quatenus sunt conditio, qua posita, applicatur nobis satisfactio Christi.

I. PROTESTANTES.

Novatorum doctrina de satisfactione breviter et apte resumitur in hac propositione, examini theologorum tridentinorum proposita: "Totam poenam et culpam simul remitti semper a Deo, satisfactionemque poenitentiam non esse aliam quam fidem, qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse; ideoque satisfactiones canonicas, quondam exempli gratia, vel disciplinae, vel probandi fideles causa, fuisse a patribus institutas et in concilio Nicaeno exortas; nunquam autem ad remissionem poenae."

Variae eorum assertiones et argumenta ad sex capita reduci possunt:

1. Doctrinam catholicam de satisfactione pro poena quam maxime reprobant ac vituperant, utpote directe oppositam eorum fundamentalis dogmati de gratuitate justificationis per solam fidem in merita Christi. 2. Negant ipsum suppositum illius doctrinae, scilicet permanentem poenae post remissam culpam, utpote oppositum ipsi con-

ceptui justificationis seu remissionis, maxime prout praedicatur in Scripturis et convenit infinitae efficacitati meritorum Christi. 3. Negant directe ipsam doctrinam, ut oppositam tum justificationi per solani fidem, fundatae in totali corruptione humanae naturae, tum justificationi per Christum, cui convenit universalis efficacia et sufficientia. 4. Assignant puram et veram notionem satisfactionis, scilicet vitae novitatem et reformationem. 5. Ut eludant praecipuum fundamentum catholicorum seu doctrinam Scripturae et Patrum de utilitate et efficacia poenitendi et luendi poenas, distinguunt inter poenas alterius vitae, quas reiciunt, et poenas hujus vitae, quas vel dicunt non esse vindicativas sed pure medicinales (Calvinus), vel, admissa ratione vindicativa, dicunt esse a Deo necessario impositas, ita ut extingui nequeant neque per hominis satisfactionem neque a fortiori per Ecclesiae remissionem (Lutherus, Melanchthonius et alii communius). 6. Peculiariter impugnant satisfactionem sacramentalem, indulgentias et Purgatorium.

PRIMO igitur Novatores maximo impetu vituperant dogma satisfactionis.

Nomen ipsum satisfactionis, quamvis ab antiquis usitatum, est abiiciendum, utpote maxime periculosum. *Lutherus*: “Vehementer odi et sublatum vellem hoc vocabulum satisfactio, quod non modo in Scripturis non invenitur, sed et periculosum habet sensum, quasi Deo quisquam possit pro ullo peccato satisfacere, cum gratis illi ignoscat omnia. . . Vellem magis, ut disciplina, castigatio, visitatio, correptio aut alio quopiam Scripturae vocabulo nominaretur, quo significaretur non esse remissibilem, sicut revera remissibilis non est, disciplinam Domini”.

In doctrina de Poenitentia, maxime evertenda est satisfactio, etiam si contritio et confessio aliquatenus retineantur. *Lutherus* contra art. 5 Bullae Leonis X: “Malitiose hunc articulum congesserunt, non enim negavi contritionem et confessionem, sicut tamen sonat articulus, et ipsi videri me talia docuisse volunt, sed satisfactionem negavi, qualem ipsi docent”.

Doctrina satisfactionis processit *ex fine lucratorio* et convertit poenitentiam in mercaturam. *Lutherus*: “E salutari poenitentiae remedio nundinas fecerunt”, ita ut “disciplina Domini vendibilis et cauponabilis crederetur”, eo fine “ut habeat [Romanae sedis] sanguisuga insatiabilis, quibus dicat: Affer, affer, et peccata vendat.” “Contra hanc eorum fictam et falsam satisfactionem ego pugnavi, quam ideo solum finxerunt, ut lucra sua augerent, et homines exhaurirent, fallerent ac perderent”.

Ea doctrina processit *ex deliriis quorundam monachorum*, quorum libri sub nomine Patrum, uti Augustini, ab ignaris recepti sunt. *Calvinus*: “Bona pars eorum, quibus *Lombardus*, eorum coryphaeus, centones suos contexuit, ex insulsis quorundam monachorum deliriis, quae sub Ambrosii, Hieronymi, Augustini et Chrysostomi nomine feruntur, decerpta sunt. Ut in praesenti argumento, omnia fere sumit *c libro Augustini de poenitentia* qui a rhapsodo aliquo inepte ex bonis pariter ac malis auctoribus consarcinatus, Augustini quidem nomen praefert, sed quem nemo vel mediocriter doctus, agnoscere pro suo dignetur.”

Ea doctrina produxit degenerationem antiquae disciplinae poenitentialis in quandam vipeream et homicidam disciplinam, qua crudeliter *excarnificantur corpus et anima*. *Calvinus*: “Ex antiquo eo ritu sumpserunt originem confessiones et satisfactiones, quae hodie in usu sunt. Viperei sane partus, quibus factum est ut ne umbra quidem melioris illius formae supersit.” *Melanchthonius*: “Omnium piorum conscientiae . . . fatentur illas inextricabiles disputationes theologorum, et traditiones infinitas de poenitentia, horribilem carnificinam conscientiarum fuisse”. *Lutherus*: “[Satisfactione] egregie abusi sunt ad perdendos Christianos in corpore et anima. . . Sic [eam] instant et necessariam faciunt, ut fidei in Christum non relinquunt locum, miserrime excarnificatis eo scrupulo conscientiis, alio currente ad Romam, alio huc, alio illuc, illo in carthusiam, illo in alium locum, alio virgis se flagellante, alio corpus suum vigiliis et ieiuniis occidente. . . Quae monstra tibi debemus, Romana sedes, et tuis homicidis legibus et ritibus, quibus mundum totum eo perdidisti, ut arbitrentur sese posse Deo per opera pro peccatis satisfacere”.

Ea doctrina *evacuavit sanctitatem vitae* et renovationem morum, imbuens animos falsa persuasione se esse in statu salutis per hoc tantum quod, absque vitae mutatione, peragitur externa satisfactio. *Lutherus*: “Quanta, quaeso, pars ea est imbuta opinione, se esse in statu salutis, et pro peccatis satisfecisse, si preculas a sacerdote impositas vocetenus murmuraverit? etiamsi interim nec cogitet quidem vitae rationem emendare. Uno enim momento contritionis et confessionis mutatam esse vitam credunt, superesse vero tantum, ut satisfaciant pro praeteritis peccatis”.

Ea doctrina produxit *obscuracionem fundamentalium veritatum Christianarum* de poenitentia et satisfactione Christi. *Melanchthonius*: “Doctrinae Christianae de poenitentia magnas tenebras offuderunt theologi et canonistae”. “Satisfactiones Scholasticae obscurant Legem

et Evangelium, et amplificant dignitatem traditionum humanarum, fingunt enim in satisfactionibus aliquid amplius lege fieri, et somniant reliquis operibus legem impletam esse". "Satisfactiones obscuraverunt beneficium Christi, quia etiam docti fingunt per eas compensari aeternam mortem. Indocti putabant his operibus emi remissionem culpae. Ita fuit obruta ingenti acervo inutilium ac malarum opinionum, simplex doctrina de poenitentia. Et constat multis saeculis bonos desiderasse doctrinam puriorem". *Lutherus*: "[Satisfactionem] sic docuerunt, ut populus veram satisfactionem non intelligeret unquam, quae est innovatio vitae".

Ea doctrina continet magnam *contumeliam et blasphemiam in Christum*. *Mdanchthonius*: "Christum contumelia afficit, si quis remissionem mortis aeternae transfert in nostram compensationem". *Calvinus*: "Si Christi sanguis unica est pro fidelium peccatis satisfactio, quid superest, nisi purgatorium esse in Christo blasphemiam?"

SECUNDO Novatores negant ipsum suppositum catholicae satisfactionis, seu permanentiam alicujus poenae post remissam culpam.

Id enim est imprimis *contra ipsam rationem*, cum repugnet remitti peccatum et permanere ejus poenam, quod esset peccatum remitti et non remitti. *Calvinus*: "Quid est remissio, nisi merae liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antapocha testatur sibi numeratam pecuniam, sed qui nulla solutione, ultro, sua beneficentia, nomen expungit".

Praeterea id est *contra doctrinam Scripturae* testantis Deum omnino oblivisci peccatorum, nullam manere damnationem regeneratis in Christo, Christum satisfecisse pro peccatis nostris: Rom. 8, 1; Hebr. 10, 18; Ezech. 18, 21 sq.; 33, 12; Isai. 43, 25; Jerem. 31, 34. *Calvinus*: "Quid quaeso nobis praestitit Christus, si adhuc pro peccato poena exigeretur?" Ceterum, ut explicabitur infra, *Lutherus*, aliter ac *Calvinus*, admittit existentiam quarundam poenarum vindicativarum, sed negat pro eis satisfieri posse.

TERTIO, Novatores, abstrahendo ab ipsa permanentia poenae, negant directe ac praecipue ipsam doctrinam de possibilitate satisfaciendi pro ea.

Id enim *imprimis* repugnat doctrinae *de totali corruptione humanae naturae*, ex qua nihil bonum aut meritorium procedere potest, sed tantum peccata et opera mortis (cf. dicta in art. 3, in tom. 1, p. 156-158). *Calvinus*: "Quem ergo satisfaciendi exitum invenient, in tanto peccatorum cumulo? Si unius diei est satisfactio peccati unius,

dum illam meditantur, septies peccant (loquor de iustissimis); si ad septem satisfactiones se accingunt, cumulabunt quadraginta novem peccata (Prov. 24). Jam praecisa est satisfaciendi fiducia. Quid morantur? Quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?"

Praeterea, id repugnat doctrinae de *justificatione per solam fidem* in Christum. *Lutherus*: "Sic [satisfactionem] instant et necessariam faciunt, ut fidei in Christum non relinquunt locum. . . Arbitrantur sese posse Deo per opera pro peccatis satisfacere, cui sola fide cordis contriti satisfit". *Melanchthonius*: "Fide liberamur gratis propter Christum a culpa et ira Dei. . . In ipsa remissione cum fide erigimur, liberamur a morte aeterna; juxta illud [Rom. 5, 1]: Justificati fide pacem habemus".

Praeterea, id repugnat toti Scripturae, praedicanti *gratuitatem remissionis peccatorum*. *Calvinus*: "Talibus mendaciis [theologorum de operibus satisfactionis] oppono gratuitam peccatorum remissionem: qua nihil in Scriptura clarius praedicatur (Ies. 52. Rom. 3. Coi. 2. Tit. 3 et alibi)".

Praeterea, id repugnat *infinite efficacitati satisfactionis Christi*, ac si haec fuerit insufficiens vel imcompleta, necnon veritati Scripturae de Christo unica causa salutis. *Calvinus*: "Cum scriptura universa testimonium Christo deferat, quod per nomen eius sit accipienda peccatorum remissio (Act. 10), nonne alia nomina omnia excludit? Quomodo igitur per satisfactionum nomen accipi docent?" *Melanchthonius*: "Nos remissionem culpae et mortis aeternae coniungimus, et docemus utrumque esse beneficium Christi gratuitum. Fide liberamur gratis propter Christum a culpa et ira Dei seu morte aeterna, iuxta has sententias [1 Cor. 15, 56]: Aculeus mortis peccatum est etc. Deo autem gratia, per quem habemus victoriam. Item [Oseae 13. 14]: Omors, ero mors tua. Item Rom. 6 [vs. 23.]: Donum Dei vita aeterna est per Iesum Christum etc."

QUARTO, *Novatores tradunt puram et restauratam in Ecclesia notionem verae satisfactionis*, scilicet mutationem et novitatem vitae, in qua ceterum ipsa essentia totius poenitentiae consistit (cf. art. 3, in tom. 1, p. 156-158). Satisfactio nempe, si accipiatur secundum definitionem catholicam, non datur ex parte hominis, sed tantum in Christo, adeoque unica satisfactio est ipsa satisfactio Christi cujus merita nobis applicantur; ex parte vero nostri satisfactio nihil aliud est quam ipsa renovatio morum seu propositum non amplius peccandi, quo respicimus futuram vitam, relictis iniquitatibus praeteritae vitae compensationi satisfactionis Christi.

Concilium Tridentinum protestanticam notionem satisfactionis ad has duas expressiones reducit: ‘Optima poenitentia [seu satisfactio] est tantum nova vita’ (sess. 14, can. 13) et “Satisfactio poenitentium non est alia quam fides, qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse” (ibid. can. 12). *Lutherus*: “[Satisfactionem] sic docuerunt ut populus veram satisfactionem non intelligeret unquam, quae est innovatio vitae”. “Deo . . . sola fide cordis contriti [seu proponentis renovare vitam] satisfit”. “[Putat papista] pro peccatis satisfacere . . . etiamsi interim nec cogitet quidem vitae rationem emendare”. ‘Optimum autem fuerit, si nos ipsos puniremus, hoc autem facimus, quando ex toto corde vitam totam mutamus, hac enim poenitentia et satisfactione Deus contentus est’. *Melanchthonius*: “Fuit obruta ingenti acervo inutilium ac malarum opinionum, simplex doctrina de poenitentia. Et constat multis saeculis bonos desiderasse doctrinam puriorem. Porro praecipue opus est in Ecclesia extare purissimam et simplicissimam de poenitentia doctrinam.”

QUINTO, Novatores ut eludant principale fundamentum satisfactionis catholicae, scilicet doctrinam Scripturae et Traditionis de utilitate poenitendi in redemptionem peccatorum, distinguunt inter poenas alterius vitae seu Purgatorii, quas absolute et concorditer negant, et poenalitates hujus vitae, cujus concedunt medicinalem et reformativam utilitatem, negant vero vim satisfactivam seu compensativam. Et in hoc sensu interpretantur indolem ipsius poenitentialis disciplinae in antiqua ecclesia. Praeter hoc autem, quaedam habetur differentia inter Calvinum et Lutherum ejusque asseclas; nam, quantum est ex parte Dei, Calvinus docet poenas hujus vitae non esse vindicativas, sed tantum medicinales, Lutherus vero, Melanchthonius aliique lutherani, admittunt characterem vindicativum quarundam poenarum, sed ex hoc ipso deducunt inhabilitatem hominis ad satisfaciendum pro eis et a fortiori potestatis Ecclesiae ad decernendum de eis in ordine ad satisfactionem, per sacramentale nempe iudicium vel per indulgentiarum concessionem, nam, cum illae poenae sint a Deo impositae, sunt necessariae et irremissibiles.

Lutherus: “Legimus sane multos a Deo propter peccatum castigatos. . . Sed haec non est satisfactio, quam isti docent, scilicet remissibilem per claves. . . Quare verum dixi, arbitrariam istam satisfactionem nec in Scripturis, nec in Patribus inveniri, inveniri autem poenam irremissibilem a Deo impositam. . . Quare divinitus aut nulla est satisfactio, aut remitti humanitus non potest. Hoc libens concesserim, quod ecclesia mater, pio affectu praeventura manum Dei, castigat filios suos satisfactionibus quibusdam, ne in-

current flagella Dei. . . Optimum [etiam] . . . fuerit, si nos ipsos puniremus, hoc autem facimus, quando ex toto corde vitam totam mutamus, hac enim poenitentia et satisfactione Deus contentus est. . . Ecce poena et correptio prorsus irremissibilis, quae a Deo imponitur et exigitur”. “Hui perversitati [contentae in doctrina romana de satisfactione] dedit occasionem non modicam, quod peccantes absolvimus ante satisfactionem impletam, qua fit, ut magis solliciti sint de implenda satisfactione, quae durat, quam de contritione, quam transisse inter confitendum credunt: cum e contra absolutionem oporteat esse, sicut erat in primitiva ecclesia, posteriorem, satisfactione impleta, quo fiebat, ut opere cessante postea magis in fide et novitate vitae exercerentur”.

Calvinus: “Parum autem me movent, quae in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter omnes fere, quorum libri extant) hac in parte lapsos esse; sed non concedam, eos ipsos adeo fuisse rudes et imperitos, ut eo sensu illa scripserint, quo a novis istis satisfactionariis leguntur. Vocarunt enim, ut plurimum, satisfactionem, non compensationem quae Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerant, cum in communionem recipi vellent, ecclesiam reddebant de sua poenitentia certiores. Indicebantur enim illis poenitentibus certa ieiunia et alia, quibus se prioris vitae vere et ex animo pertaesos esse approbarent, vel potius priorum memoriam obliterarent, atque ita dicebantur, non Deo, sed ecclesiae satisfacere”.

SEXTO, Novatores quam maxime impugnant eam satisfactionem quae regulatur a potestate Ecclesiae, per sacramentum nempe vel indulgentias, docentes Ecclesiam attentare remissionem rei irremissibilis et a divina iustitia requisitae, et velle remittere, etiam invita iustitia divina. Hinc occasionem etiam arripiunt impugnandi doctrinam de existentia Purgatorii.

Lutherus: “Legimus sane multos a Deo propter peccatum castigatos. . . Sed haec non erat satisfactio, quam isti docent, scilicet remissibilem per claves, ita et modo multos punit Deus pro peccatis, quas paenas tamen ecclesia non potest auferre per claves”. “Semper volui exceptam disciplinam Domini, quam esse negavi ab ullo remissibilem, sed tantum imponibilem, ideo aliam necessario fore, et nusquam descriptam, quam illi satisfactionem docent, totam in manu Papae positam, etiam invita iustitia divina.”

Melanchthonius: “Claves habent mandatum remittendi peccata, et docent de gratuita remissione peccatorum, non habent mandatum imponendi poenam”.

Calvinus: “Iam nec de suo purgatorio molesti nobis sint, quod hac securi fractum, dirutum et a fundamentis prorsus eversum est. Neque enim quibusdam [protestantibus] assentior, qui dissimulandum hac in parte censent et mentionem purgatorii omittendam . . . [nam] ubi peccatorum expiatio alibi quam in Christi sanguine quaeritur, ubi satisfactio alio transfertur, periculosissimum silentium. Clamandum ergo, non modo vocis, sed gutturis ac laterum contentione: purgatorium exitiale satanae esse commentum, quod Christi crucem evacuat, quod fidem nostram labefacit et evertit. . . Purgatorium mera est in Christum blasphemia.”

En praecipui loci Lutheri, Melanchthonii et Calvinii:

LUTHERUS, De captivitate babylonica (De sacramento poenitentiae): “Satisfactionem quam indigne [papistae] tractarint, abunde dixi in causis indulgentiarum, qua egregie sunt abusi ad perdendos Christianos in corpore et anima. Primum eam sic docuerunt, ut populus *veram satisfactionem* non intelligeret unquam, *quae est innovatio vitae*. Deinde sic instant et necessariam faciunt, ut fidei in Christum non relinquant locum, miserrime excarnificatis eo scrupulo conscientiis, alio currente ad Romam, alio huc, alio illuc, illo in carthusiam, illo in alium locum, alio virgis se flagellante, alio corpus suum vigiliis et ieiuniis occidente, omnibus uno furore dicentibus: Ecce hic et hic est Christus, et regnum Dei, quod intra nos est, cum observatione venturum putantibus. Quae monstra tibi debemus, Romana sedes, et tuis homicidis legibus et ritibus, quibus mundum totum eo perdidisti, ut arbitrentur sese posse Deo per opera pro peccatis satisfacere, cui *sola fide cordis contriti satisfit*, quam tu his tumultibus non solum taceri facis, sed opprimis etiam, tantum ut habeat sanguisuga tua insatiabilis, quibus dicat: Affer, affer, et peccata vendat.

“Processerunt ex his quidam ad eas desperationis machinas animabus parandas, ut statuerent, omnia peccata denuo esse repetenda confitenti, pro quibus iniuncta satisfactio esset neglecta. Et quid non auderent, qui in hoc nati fuerunt, ut nihil non decies captivarent? Porro quanta quaeso, pars ea est imbuta *opinione, se esse in statu salutis, et pro peccatis satisfacere*, si preculas a sacerdote impositas vocetenus murmuraverit? etiamsi interim nec cogitet quidem vitae rationem emendare. Uno enim momento contritionis et confessionis mutatam esse vitam credunt, superesse vero tantum, ut satisfaciant pro praeteritis peccatis. Quomodo aliter saperent, qui aliud non docentur? Nihil hic de mortificatione carnis cogitatur, nihil valet exemplum Christi, qui adulteram absolvens dixit: Vade, et amplius noli peccare, crucem scilicet carnis mortificandae ei imponens. Huic perversitati dedit occasionem non modicam, quod peccantes absolvimus ante satisfactionem impletam, qua fit, ut magis solliciti sint de implenda satisfactione, quae durat, quam de contritione, quam transisse inter confitendum credunt: cum econtra *absolutionem oporteat esse, sicut erat in primitiva ecclesia, posteriorem, satisfactione impleta*, quo fiebat, ut opere cessante postea magis in fide et novitate vitae exercerentur.”⁸⁸

Assertio omnium articulorum Martini Lutheri per Bullam Leonis novissimam damnatorum: “Quintus [articulus Bullae]: ‘Tres esse partes poenitentiae, contritionem, confessionem, satisfactionem, non est fundatum in sacra Scriptura, nec in antiquis S. Doctoribus’.

“Malitiose hunc articulum congesserunt, *non enim negavi contritionem et confessionem*, sicut tamen sonat articulus, et ipsi videri me talia docuisse volunt,

“Opera latina (cura H. Schmidt), v. 5, Francofurti ad M., 1868, p. 8S sq.

sed satisfactionem negavi, qualem ipsi docent, quod mihi non erit difficile probare. Ostendant, si possunt, ubi in tota Scriptura unus apex aut iota scribatur, pro peccato mortali uno debere satisfieri septem annis? dicant, ubi pro differentibus peccatis differentes poenas statuatur Christus et apostoli? Nonne haec omnia sunt postea inventa ab episcopis, imo dent unum ex antiquis Patribus, in quo legantur quadragenae, septenae, et similia; ubi fecerint, libens revocabo.

“Legimus sane multos a Deo propter peccatum castigatos, ut David, Mosen, Aaron, Mariam, populum Israel, et aliquos eorum, quos Christus in evangelio curavit; et I. Corinth. 11: Multi infirmi inter vos, et dormiunt multi. Sed haec non erat satisfactio, quam isti docent, scilicet remissibilem per claves, ita et modo multos punit Deus pro peccatis, quas poenas tamen ecclesia non potest auferre per claves. Quare verum dixi, *arbitrariam istam satisfactionem nec in Scripturis, nec Patribus inveniri, inveniri autem poenam irremissibilem a Deo impositam*, ut Psal. S9. dicit: Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus hominum peccata eorum.

“Dicent forte: Relictum arbitrio ecclesiae taxandam poenam pro peccatis. Respondeo: Hoc iam non est Scripturas, sed propriam sententiam afferre. Probetur, quo loco Christus hoc arbitrium reliquerit ecclesiae, tibi enim non credo. Nam ubi dicit: Quodcumque ligaveris etc. magis ad culpam, quam ad satisfactionem pertinet. Culpa enim ligari et solvi proprie dicitur, non confessio aut satisfactio. Ita illud: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, alioquin dicere debuit: Quorum remiseritis satisfactiones, remittuntur eis. *Quare divinitus aut nulla est satisfactio, aut remitti humanitus non potest.*

“Hoc libens concesserim, quod ecclesia mater, pio affectu praeventura manum Dei, castigat filios suos satisfactionibus quibusdam, ne incurrant flagella Dei. sicut Ninivitae operibus suis spontaneis praevenirent indicium Dei. Haec poena quidem est arbitraria, non in totum, ut illi volunt, sed tamen necessaria. At nostri indulgentiarii etiam contra ecclesiam asserunt, remitti penitus omnem satisfactionem, etiam a iustitia divina requisitam, quod est erroneum et impium. Nam aut nos aut homines, aut Deus punit peccata, quod illi per indulgentias tollunt omnino.

“Contra hanc eorum fictam et falsam satisfactionem, quam et solam habent, ego pugnavi, quam ideo solum finxerunt, ut lucra sua augerent, et homines exhaurirent, fallerent ac perderent, cum, si essent pii pastores, potius imposerent poenas, et ecclesiae exemplo praevenirent Deum, sicut Moses eum praevenit occidendo filios Israel propter peccatum vituli aurei. *Optimum autem fuerit, si nos ipsos pimeremus, hoc autem facimus, quando ex toto corde vitam totam mutamus, hac enim poenitentia et satisfactione Deus contentus est*, quantum probant Scripturae sanctae, et praesertim Iohannes Baptista, Luc. 3. Sic I. Corinth. 11: Si nos ipsos iudicemus, non utique iudicamur a Domino, cum autem iudicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Ecce poena et correptio prorsus irremissibilis, quae a Deo imponitur et exigitur.

"Vehementer autem odi et sublatum vellem hoc vocabulum satisfactio, quod non modo in Scripturis non invenitur, sed et periculosum habet sensum, quasi Deo quisquam possit pro ullo peccato satisfacere, cum gratis ille ignoscat omnia. Deinde occasio fuit, ut e salutari poenitentiae remedio nundinas facerent. \’ellem magis, ut disciplina, castigatio, visitatio, correptio aut alio quopiam Scripturae sanctae vocabulo nominaretur, quo significaretur non esse remissibilem, sicut revera remissibilis non est, disciplinam Domini, multo minus vendibilis et cauponabilis aliquando crederetur, sicut hodie videmus fieri conficta ista nova satisfactione, quae plenarie remittitur, cum talis, ut dixi, esse non possit, nedum poenitentiae tertia pars censi debeat.

“Unde in sermone meo vernaculo insigniter adieci, non esse istas tres partes

poenitentiae, ut ipsi morem habent de eis loqui; *semper enim volui exceptam disciplinam Domitii, quam esse negavi ab ullo remissibilem, sed tantum imponibilem*. ideo aliam necessario fore, et nusquam descriptam, quam illi satisfactionem docent, totam in manu Papae positam, etiam invita iustitia divina.”⁸⁷

MELANCHTHONIUS, Confessio Augustana (De confessione): “Huic parti doctrinae Christianae de poenitentia, in primis magnas tenebras offuderunt theologi et canonistae. Idque testantur non solum ipsorum bibliothecae, sed etiam omnium piorum conscientiae, quae fatentur illas inextricabiles disputationes theologorum, et traditiones infinitas de poenitentia, horribilem carnificinam conscientiarum fuisse. Nusquam enim quidquam certi docent quomodo contingat remissio peccatorum, de fide prorsus est altissimum silentium. Imo iubent perpetuo dubitare de remissione peccatorum, Postea excruciant conscientias acerba enumeratione delictorum. Item satisfactionibus, Qualis enim laqueus conscientiae fuit traditio, quae praecipit omnia peccata enumerare?

“Satisfactiones vero obscuraverunt beneficium Christi, quia etiam docti fingunt per eas compensari aeternam mortem. Indocti putabant his operibus emi remissionem culpaе, Quid quod plerumque fuerint cultus non mandati a deo, *βαττολογία* precum, invocationes sanctorum, peregrinationes, et hoc genus alia, Ita fuit obruta ingenti acervo inutilium ac malarum opinionum, simplex doctrina de poenitentia. Et constat multis seculis bonos desiderasse doctrinam puriorem. Porro praecipue opus est in Ecclesia extare purissimam et simplicissimam de poenitentia doctrinam.”

Ibidem (Articuli fidei praecipui, 11): “Damnant [ecclesiae nostrae] et istos, qui Canonicas satisfactiones docent necessarias esse ad redimendas poenas aeternas aut poenas purgatorii, et si fatemur bonis operibus mitigari praesentes calamitates sicut Esaias docet, Capi. 58. Frange esurienti panem tuum, etc. Et requiem tibi dabit Dominus semper. Rejiciunt et indulgentias, qui sunt condonationes commenticiarum satisfactionum.”⁸⁰

Articuli Visitorii (De Poenitentia): “Satisfactio ita docenda est, *n-on esse aliam satisfactionem, nisi passionem Christi*, et sic moveantur et augeatur eis contritio, tantopere displicere Deo peccatum, ut nulla creatura pro peccatis satisfacere potuerit, sed ipsum solum Dei filium mittendum, qui satisfaceret. Necesse est igitur, Deum vehementer odisse peccatum, et valde duos esse eos, qui, cum videant filium Dei pro nostris peccatis occidi, non commoveantur, nec cogitent, quantas poenas daturi sint, quum pergunt peccare. Secundo, augeri fides debet, cum audiant tantam esse misericordiam, ut Christus ipse suam mortem voluerit pro nobis offerre. Quae potest alia uberior consolatio esse in corde afflicto, quam cum sentiant sibi Christum peccata sustulisse, et suam satisfactionem velle respici, non respici nostra aliqua opera, *Conscientia enim horrore iudicii tacta, sentit ea non esse salis ad placandum Deum*. Fides autem est certe sentire, quod propter Christum peccata nobis condonata sunt, et quod Deus iam receptum in gratiam velit regere et defendere.”⁹⁰

Loci Theologici (De satisfactione): “Olim in Ecclesia famosi non recipiebantur sine quadam publica castigatione, quam vocabant Satisfactionem. Hoc more iam olim antiquato, tamen manet vocabulum, et vestigium quoddam veteris moris, quod peperit multas disputationes. Vetera illa spectacula publicae poenitentiae fuerunt quaedam externa et politica disciplina Ecclesiae, humana auctoritate instituta, quae non pertinuit ad conscientiam seu ad remissionem peccatorum coram Deo; sed homines indocti, ut in aliis multis accidit, ex re politica fecerunt spiritu-

⁸⁷Opera latina (cura H. Schmidt), v. 5, Francofurti ad M., 1868, p. 181-184.

⁸⁸Corpus Reformatorum, v. 26, Brunsvigae, 1858, coi. 382 sq.

• Ibid., col. 358.

⁹⁰Ibid., col. 20 sq.

alem, et finxerunt satisfactiones necessarias esse ad remissionem peccatorum coram Deo. De hac tota re quid sentiendum sit, breviter dicemus. Nam et prodest in hac materia errores, qui pericula conscientis afferunt refellere; et *quaedam hic de discrimine remissionis culpae et poenae dicenda sunt, quae utile est in Ecclesia extare*. . .

"Satisfactiones hoc loco definiunt opera non debita, quibus redimendae sunt poenae purgatorii, aut certae aliae temporales poenae. Sic enim dicunt Scholastici: Deum, cum sit misericors, remittere culpam, sed cum sit etiam iustus et vindex, mutare poenam aeternam in temporalem purgatorii. Deinde addunt partem illarum poenarum remitti potestate clavium, partem redimendam esse satisfactionibus. Haec est summa commenti. Recte autem fatentur non remitti culpam propter satisfactiones. Postea autem de compensatione aeternae poenae hallucinantur. Error est enim sentire, quod *aeternae poenae remittantur propter nostram compensationem*. Et multo absurdus est, quod fingunt *propter opera non debita remitti*.

"Nos igitur remissionem culpae et mortis aeternae coniungimus, et docemus utrumque esse beneficium Christi gratuitum. Fide liberamur gratis propter Christum a culpa et ira Dei seu morte aeterna iuxta has sententias [I. Cor. 15, 56.] : Aculeus mortis peccatum est etc. Deo autem gratia, per quem habemus victoriam. Item [Oseae 13, 14.] : O mors, ero mors tua. Item Rom. 6. [vs. 23.] : Donum Dei vita aeterna est per Iesum Christum etc. Et in ipsa remissione cum fide erigimur, liberamur a morte aeterna; iuxta illud [Rom. 5, 1.] : Iustificati fide pacem habemus. Quare Christum contumelia afficit, si quis remissionem mortis aeternae transfert in nostram compensationem. . .

"Quamquam non divelli debent remissio culpae et mortis aeternae, tamen discerni debent remissio culpae et *remissio temporalium poenarum*; sustinent enim sancti communes aerumnas humani generis. Praeterea Deus punit certa peccata peculiaribus poenis. Sicut David plectebatur propter adulterium. . . Discendum est. nostra poenitentia mitigari has poenas. Hic prodest discernere remissionem culpae a remissione poenae in hac vita. . . Prodest in Ecclesia docere utrumque, quod poenae et propositae sint pro delictis, et mitigentur nostra poenitentia; loquimur enim de tota poenitentia, non de illis ridiculis satisfactionibus, quas fingunt valere, etiam cum fiunt in peccato mortali; quod quam sit absurdum, facile potest iudicari...

"Satisfactiones Scholasticae obscurant Legem et Evangelium, et amplificant dignitatem traditionum humanarum, fingunt enim in satisfactionibus aliquid amplius lege fieri, et somniant reliquis operibus legem impletam esse. . . Deinde Evangelium obscurant, quia fingunt mortem aeternam nostra compensatione aboleri. Item, indocti facile transferunt in satisfactiones etiam remissionem culpae. Tertio amplificant traditiones humanas, fatentur enim satisfactiones esse opera non debita, hoc est, traditiones humanas certorum dierum ieiunia, certorum ciborum abstinentiam, certarum precum lectiones etc. . . .

"Ex his omnibus satis liquet, non esse onerandas conscientias satisfactionibus illis usitatis. Primum enim claves habent mandatum remittendi peccata, et docent de gratuita remissione peccatorum, non habent mandatum imponendi poenam. Secundo falsum est, mortem aeternam aboleri nostra compensatione. Tertio, opinio de satisfactionibus legem et Evangelium obscurat, et falso amplificat traditiones humanas. Et tamen sentiendum est tota nostra poenitentia ac debitis operibus mitigari poenas temporales. Ergo augendum est studium bene operandi etiam hac adhortatione: quia calamitates mitigentur nostra poenitentia. . .

"Quod autem veteres scriptores Ecclesiastici et Concilia mentionem faciunt Satisfactionum, loquuntur de ritu ac spectaculo sui temporis, nec sentiebant homines eo ritu mereri remissionem culpae aut poenarum, purgatorii aut aliarum; sed *sciebant politicum morem Ecclesiae esse institutum humana auctoritate exempli*

causa ad caeteros dehortandos a flagitiis aut ad explorandos eos, qui ad Ecclesiam redibant, an ex animo resipuissent. Et Ambrosius diserte inquit: satis esse, si in vita semel haec publica poenitentia fiat. Quibus verbis significat, non requiri illas Satisfactiones ad remissionem peccatorum, alioqui toties iussisset repeti, quoties opus est poenitentia."⁹¹

CALVINUS, *Instit. rei. christ.*, (c. 5 De falsis sacramentis): "Tertium locum satisfactioni in poenitentia assignant. De qua quidquid blaterant, uno verbo subveni potest. Dicunt non sufficere poenitenti, a praeteritis malis abstinere et mores in melius commutare, nisi de iis quae facta sunt, satisfaciat Domino; esse autem multa praesidia quibus peccata redimamus: lacrymas, ieiunia, oblationes, eleemosynas, caeteraque caritatis officia; iis Dominum propitiandum, iis debita iustitiae Dei persolvenda, iis compensanda delicta, iis veniam emerendam; et quamquam Dominus largitate misericordiae, culpam remiserit, poenam tamen retinere, disciplina iustitiae: hanc esse poenam, quae satisfactionibus redimenda sit.

*"Talibus mendaciis oppono, gratuitam peccatorum remissionem: qua nihil in scriptura clarius praedicatur (Ies. 52. Rom. 3. Col. 2. Tit. 3 et alibi). Primum, quid est remissio, nisi merae liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antapocha testatur sibi numeratam pecuniam, sed qui nulla solutionem ultro, sua beneficentia, nomen expungit. Cur deinde gratis additur, nisi ad tollendam omnem satisfactionis opinionem? Qua igitur confidentia suas satisfactiones adhuc erigunt, quae tam valido fulmine prosternuntur? Praeterea, cum scriptura universa testimonium Christo deferat, quod per nomen eius sit accipienda peccatorum remissio (Act. 10), nonne alia nomina omnia excludit? Quomodo igitur per satisfactionum nomen accipi docent? neque per satisfactionum nomen accipi negent, sed per Christi nomen, etiam si intercedant satisfactiones. Nam quod scriptura ait, per nomen Christi, intelligit nihil non afferre, nihil nostrum praetendere, sed sola Christi commendatione niti; quemadmodum Paulus ait (2 Cor. 5): quod Deus erat mundum sibi in filio reconcilians, non imputans propter ipsum hominibus delicta. Vereor ne (qua sunt perversitate) et peccatorum remissionem et reconciliationem fieri semel dicant, cum in gratiam Dei per Christum in baptismo recipimur; post baptismum, resurgendum esse per satisfactiones, sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per claves ecclesiae dispensatur."*⁹²

"Quem ergo satisfaciendi exitum invenient [doctores catholici], in tanto peccatorum cumulo [quo opprimitur humana natura]? Si unius dici est satisfactio peccati unius, dum illam meditantur, septies peccant (loquor de iustissimis); si ad septem satisfactiones se accingunt, cumulabunt quadraginta novem peccata (Prov. 24). Iam praecisa est satisfaciendi fiducia. Quid morantur? Quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent? Conantur quidem se expedire, sed aqua, ut dicitur, illis haeret. *Fingunt sibi distinctionem, poenae et culpae.* Culpam remitti fatentur Dei misericordia, etsi ipsam, lacrymis et precibus mereri nos, doceant. Sed culpa remissa, poenam restare, quam persolvi, Dei iustitia postulat; ad poenae igitur remissionem proprie spectare satisfactiones. Verum, cum ista distinctione ex diametro pugnat, quidquid de peccatorum remissione in scriptura nobis traditur, hoc est, testamentum novum, quod Deus in Christo suo nobiscum pepigit: quod iniquitatum nostrarum non recordabitur (Ies. 31). Quid his significaverit, discimus ex altero propheta, ubi Dominus: si iustus, inquit, a iustitia sua deflexerit, omnium iustitiarum eius non recordabor. Si impius ab impietate sua recesserit, omnium iniquitatum eius non recordabor (Ez. 18). Quod se iustitiarum recordaturum negat, utique hoc est, nullam se carum habiturum rationem, ut remuneretur. Ergo et peccatorum non recordari est ea non postulare ad poenam. Id ipsum alibi (Psal. 32) dicitur, non imputare, tecta habere. . .

⁹¹ Corpus reformatorum, v. 21, Brunsvigae, 1884, coi. 495-500.

⁹² Corpus reformatorum, v. 29, Brunsvigae, 1863, coi. 167 sq.

"Quid quaeso nobis praestitisset Christus, si adhuc pro peccatis poena exigeretur? Nam cum dicimus, cum pertulisse omnia peccata nostra in corpore suo super lignum, non aliud significamus quam defunctum poena et vindicta, quae peccatis nostris debebatur (1 Petr. 2). Id ipsum significantius declaravit lesaias, cum dicit (Is. 53), castigationem sive correctionem pacis nostrae fuisse super eum. Quid vero est correctio pacis nostrae, nisi poena peccatis debita et nobis persolvenda, ante quam Deo reconciliari possemus, nisi vices nostras ipse subiisset? En clare vides, Christum peccatorum poenas sustinuisse, ut suos ab illis eximeret. . .

“Quando et ipsi [catholici] scripturae testimoniis sese annant, videamus qualia sint, quae ipsi obtinent argumenta. David, inquiunt, de adulterio et homicidio a propheta Nathan obiurgatus, veniam peccati accipit, et tamen morte filii, quem ex adulterio sustulerat, postea plectitur (2 Sam. 12). . . At si observassent, quod minime praetereundum erat, *duo esse divini iudicii genera*, longe aliud in hac Davidis correptione vidissent, quam peccati poenam et ultionem; iudicium unum, docendi causa, vocemus *vindictae*, alterum *castigationis*. Iudicio vindictae iram suam in reprobos exercet Dominus, ulciscitur, confundit, dissipat, in nihilum redigit. Id proprie est peccatum punire et vindicare. Idque poena proprie aut supplicium dici potest. Iudicio castigationis, non supplicium sumit, non irascitur, non vindicat, sed suos erudit, admonet, castigat, vellicat. Id non poena est, aut vindicta, sed correctio atque admonitio. Alterum iudicis est, alterum patris; iudex, cum facinorosum punit, in ipsum delictum animadvertit et de ipso facinore poenam expetit. Pater, cum filium severius corrigit, non hoc agit, ut vindicet, aut mulctet eius admissa, sed magis ut doceat et cautiolem in posterum reddat. Breviter, ubicunque poena est, ibi maledictio et ira Dei, quam ipse a fidelibus continet. Castigatio, Dei benedictio est et amoris testimonium. Illam sanctos omnes semper deprecatos fuisse legimus, hanc placido animo suscepisse. . .

“Perspiciunt omnes, ni fallor, quo spectet illa Domini animadversio in Davidem, nempe, ut documentum esset, graviter Deo displicere homicidium et adulterium, adversum quod tantam offensionem declarasset; ut eruditio esset ipsi David, ne postea tale facinus auderet, non autem ut poena esset, qua compensationem quandam Deo penderet. . . Omnes, quae in scriptura commemorantur, absolutiones, gratuitaes describuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potius peti debuerat, quam ab unico illo: quod nescio quid singulare continet. . .

"Parum autem me movent, quae in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter omnes fere, quorum libri extant) hac in parte lapsos esse; sed non concedam, eos ipsos adeo fuisse rudes et imperitos, ut eo sensu illa scripserint, quo a novis istis satisfactionariis leguntur. Vocarunt enim, ut plurimum, satisfactionem, non compensationem quae Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui excommunicatione mulctati fuerant, cum in communionem recipi vellent, ecclesiam reddebant de sua poenitentia certiolem. Indicebantur enim illis poenitentibus certa ieiunia et alia, quibus se prioris vitae vere et ex animo pertaesos esse approbarent, vel potius, priorum memoriam oblitterarent, atque ita dicebantur, non Deo, sed ecclesiae satisfacere. Ex antiquo illo ritu sumpserunt originem confessiones et satisfactiones, quae hodie in usu sunt. Viperei sane partus, quibus factum est ut ne umbra quidem melioris illius formae supersit. Scio veteres interdum duriuscule loqui, nec, ut nuper dixi, lapsos esse nego; sed quae pauculis naevis aspersa erant, dum illotis istorum manibus tractantur, prorsus inquinantur. Et si veterum auctoritate pugnandum est, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum, quibus Lombardus, eorum coryphaeus, centones suos contexuit, ex insulsis quorundam monachorum deliriis, quae sub Ambrosii, Hieronymi, Augustini et Chrysostomi nomine feruntur, decerpta sunt. Ut in praesenti argumento, omnia fere sumit e libro Augustini de poenitentia, qui a rhapsodo aliquo inepte ex bonis pariter ac malis auctoribus consarcinatus, Augustini quidem nomen praefert, sed quem nemo vel mediocriter doctus, agnoscere pro suo dignetur.

“Iam nec de suo purgatorio molesti nobis sint, quod hac securi fractum, dirutum et a fundamentis prorsus eversum est. Neque enim quibusdam assentior, qui dissimulandum hac in parte censent et mentionem purgatorii omittendam; ex qua acres, ut aiunt, pugnae oriuntur, minimum aedificationis referri potest. Equidem et ipse tales nugas negligendas consulerem, nisi seria ducerent. Sed cum ex multis blasphemiis constructum sit purgatorium et novis quotidie fulciatur, cum multas et graves offensiones suscitet, profecto connivendum non est. Illud forte utcumque ad tempus dissimulari poterat, quod sine Dei verbo curiosa audacique temeritate excogitatum erat, quod de ipso creditum erat nescio quibus revelationibus satanae arte confictis, quod ad ipsius confirmationem aliquot scripturae loci inscite detorti erant. Quanquam non leviter fert Dominus, humanam audaciam sic in abditos iudiciorum suorum recessus perrumpere (Deut. 18), et severe prohibuit, neglecta voce sua, sciscitari a mortuis veritatem; nec verbum suum tam irreligiose contaminari permittit; demus tamen, illa omnia tolerari aliquantisper potuisse, ut res non magni momenti, at ubi peccatorum expiatio alibi quam in Christi sanguine quaeritur, ubi satisfactio alio transfertur, periculosissimum silentium. Clamandum ergo, non modo vocis, sed gutturis ac laterum contentione: purgatorium exitiale satanae esse commentum, quod Christi crucem evacuat, quod fidem nostram labefacit et evertit.

“Quid autem illis est purgatorium, nisi poena quam luunt animae defunctorum pro peccatorum satisfactione? Quod si proxima disputatione plus quam perspicuum est, Christi sanguinem unicam esse pro fidelium peccatis satisfactionem, expiationem, purgationem, quid superest, nisi *purgatorium meram esse in Christum blasphemiam*? Praetereo sacrilegia quibus quotidie defenditur, offencicula quae in religione parit, aliaque innumera, quae ex tali impietatis fonte prodire solent.”⁹³

II. LIBERALES PROTESTANTES in sua historica explicatione dogmatis Poenitentiae jam prorsus renuntiaverunt infirmissimo conatui priorum reformationum, trahendi ad sensum suae negationis ipsam antiquorum Patrum doctrinam et disciplinam, et mere affirmant notionem satisfactionis Deo praestandae pro peccatis introductam esse in ecclesiam latinam inde a *Tertulliano* sub influxu conceptuum juridicorum tunc temporis vigentium.⁹⁴

III. PETRUS DE OSMATA, JANSENISTAE, BAIUS.

Non defuerunt apud ipsos catholicos quaedam sententiae quae, quanvis ambiguo modo propositae, tamen ex doctrinali saltem fundamento ex quo procedunt, non levem habent cognationem cum protestanticis ideis de satisfactione, et cum praesenti eorum doctrina de impossibilitate satisfaciendi pro poena temporali, relicta post remissionem peccati. Huc praesertim faciunt doctrina Petri de Osmata, qui vix quinquaginta annis praecessit Lutherum, et Jansenistarum et Baii, qui post ipsum Concilium Trid. reliquias Protestantismi apud se retinuerunt, praecipue in quaestionibus de gratia et de supernaturali

⁹³ Ibid., col. 170-175.

⁹⁴ “Cf. A. Harnack, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, Freiburg, 1888, t. 2 et 3; Seeberg, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, t. 1, p. 366 et 546. Vide quomodo H. Ch. Lea explicet, modo superficiali sibi proprio, evolutionem doctrinae satisfactionis in Traditione, in suo opere *A History of Auricular Confession*, Philadelphia, 1896, vol. 1, p. 78-82; vol. 2, p. 210. 229-232.”

valore operum ex gratia procedentium. Ad rem quod attinet, Petrus de Osma tribuit satisfactioni valorem mere disciplinarem, Jansenistae tribuunt illi valorem quendam praesertim dispositivum, Baius concedit etiam valorem quendam expiatorium sed mere conditionalem.

*PETRUS DE OSMA*⁹⁶ (Petrus Martinez, ab urbe natali dictus de Osma), doctor Salmanticensis circa medium saec. 15, in suo opere de Confessione plures emisit sententias, praecipue circa sacramentum Poenitentiae, quas, in undecim propositiones redactas, damnavit a. 1479 Alphonsus Carillo, arch. toletanus; eodem anno *Sixtus IV* in bulla "Licet ea", novem ex praedictis propositionibus solemniter damnavit ut "manifestam haeresim continentes".⁹⁰

Prop. 5 habet: "Non sunt absolvendi poenitentes, nisi peracta prius poenitentia eis iniuncta:" (Denz. 728). Ratio hujus assertionis est in ipso conceptu quem Petrus habet de sacramento Poenitentiae. Collatis enim propositionibus 2 et 9, ipse videtur habere hoc sacramentum, prout exercetur per absolutionem, confessionem et satisfactionem, ut merum exercitium disciplinare ecclesiasticae institutionis; nam in prop. 9 docet "Sacramentum poenitentiae, quantum ad collationem gratiae, sacramentum naturae est, non alicuius institutionis Veteris vel Novi Testamenti" (Denz. 732) et in prop. 2 addit: "Confessio de peccatis in specie fu(er)it ex aliquo statuto universalis Ecclesiae, non de iure divino" (Denz. 725). Exinde sequitur satisfactionem, saltem sacramentalem, habere valorem mere disciplinarem, seu solvere tantum debitum poenae ecclesiasticae; propterea logice deducit in prop. 5 quod oportet ut poenitentes satisfaciant antequam absolvantur; cum quo etiam logice connectitur id quod congruenter cum doctrina Protestandum pronuntiat in prop. 6: "Papa non potest indulgere alicui vivo [quidam legunt: viro] poenam purgatorii" (Denz. 729).

Quamvis hic doctor agat directe de sola satisfactione sacramentali, non inepte conicitur de ejus mente esse quod extra sacramentum non fiat satisfactio pro peccatis, tum quia si hanc admitteret, non congrue

⁹⁶De hujus doctoris vita, doctrina et condemnatione confer *N. Antonio*, Bibliotheca Hispana vetus, cd. Bayèr, t. 2, 1788, p. 310sq.; *Menendez Pelayo*, Heterodoxos espanoles, t. 1, 1880, l. 3, c. 6, §3, p. 548-566; *Hurter*, Nomenclator litterarius, t. 2, col. 1025; *N. Paulus*, Petrus von Osma under der Ablass fur die Gestorbenen, in *Der Katholik*, t. 2 (1898), p. 92-94; *It. Lehntkuhl*, Petrus von Osma und der Ablass fiir die Gestorbenen, in *Pastor Bonus* (Treviri) t. 11 (1898-1899). p. 8-14; *F. Stegmann*, Pedro de Osma, in *Romische Quartalschrift*, 1935, p. 221-266; *Dictionnaire de Théologie Catholique*, art. Pierre d'Osma; art. Pénitence, col. 1047 sq.; art. Satisfaction, col. 1191.

⁹⁰*Denzinger* in *Enchiridion Symbolorum* (n. 724-733) refert textum vulgatum ex decreto condemnationis lato ab archiepiscopo toletano, eo quod Osmae propositiones fuerint a Papa damnatae prout continentur in eo decreto. *Cavallera* vero in *Thesaurus doctrinae catholicae* (n. 1203. 1219. 1227. 1255. 1269) refert textum ipsius Bullae Sixti IV, addens in notis praedictum textum vulgatum.

intelligeretur quare denegaret vim ipsius sacramentalis satisfactionis, cum eadem opera inserviant utrique satisfactioni, tum praesertim quia in prop. 1 videtur, ad modum Protestantium, totam vim remissivam, sive culpae sive poenae, refundere in solam contritionem, cum ait: “Peccata mortalia, quantum ad culpam et poenam alterius saeculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves” (Denz. 724). Id etiam suadet parallelismus ejus doctrinae cum opinionibus Novatorum in his quinque: sacramentum poenitentiae est institutionis ecclesiasticae; omnis remissio etiam poenarum fit per solam contritionem; nulla remissio fit per claves; Papa non potest indulgere poenam purgatorii; satisfactio est praemittenda absolutioni.

JANSENISTARUM doctrina de satisfactione apte exprimitur in duobus Ecclesiae documentis quibus ipsa damnatur.

Alexander VIII in decreto S. Officii, 7 dec. 1690, damnans 31 eorum propositiones, tres sequentes refert circa satisfactionem: Prop. 16: ‘Ordinem praemittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia aut institutio Ecclesiae, sed ipsa Christi lex et praescriptio, natura rei id ipsum quodammodo dictante’ (Denz. 1306). Prop. 17: “Per illam praxim mox absolvendi ordo poenitentiae est inversus” (Denz. 1307). Prop. 18: “Consuetudo moderna quoad administrationem sacramenti poenitentiae, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas et multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu sed abusu” (Denz. 1308).

Clemens XI hanc *Paschasii Quesncl* propositionem damnavit: “Modus plenus sapientia, lumine et caritate est dare animabus tempus portandi cum humilitate et sentiendi statum peccati, petendi spiritum poenitentiae et contritionis, et incipiendi ad minus satisfacere iustitiae Dei, antequam reconcilientur” (Denz. 1437).

Pius VI in Bulla “Auctorem fidei” 28 aug. 1794, damnat duas sequentes propositiones *Cone. Pistoriensis*:

“34. Declaratio synodi, qua, postquam praemisit, ordinem poenitentiae canonicae sic ad Apostolorum exemplum ab Ecclesia statutum fuisse, ut esset communis omnibus, nec tantum pro punitione culpae, sed praecipue pro dispositione ad gratiam, subdit, se in ordine illo mirabili et augusto totam agnoscere dignitatem sacramenti adeo necessarii, liberam a subtilitatibus, quae ipsi decursu temporis adiunctae sunt; quasi per ordinem, quo sine peracto canonicae poenitentiae cursu hoc sacramentum per totam Ecclesiam administrari consuevit, illius fuisset dignitas imminuta: temeraria, scandalosa, inducens in contemptum dignitatis sacramenti, prout per Ecclesiam totam consuevit administrari, Ecclesiae ipsi iniuriosa” (Denz. 1534).

“35. Propositio his verbis concepta: ‘Si caritas in principio semper debilis est, de via ordinaria ad obtinendum augmentum huius caritatis oportet, ut sacerdos praecedere faciat eos actus humiliationis et poenitentiae, qui fuerunt omni aetate ab Ecclesia commendati: redigere hos actus ad paucas orationes aut ad aliquod ieiunium post iam collatam absolutionem, videtur potius materiale desiderium conservandi huic sacramento nudum nomen poenitentiae, quam medium illuminatum et aptum ad augendum illum fervorem caritatis, qui debet praecedere absolutionem; longe quidem absumus ab improbanda praxi imponendi poenitentias etiam post absolutionem adimplendas: si omnia nostra bona opera semper adiunctos habent nostros defectus, quanto magis vereri debemus, ne plurimas imperfectiones admiserimus in difficillimo et magni momenti opere nostrae reconciliationis’; quatenus innuit, poenitentias, quae imponuntur adimplendae post absolutionem, spectandas potius esse velut supplementum pro defectibus admissis in opere nostrae reconciliationis, quam ut poenitentias vere sacramentales et satisfactorias pro peccatis confessis; quasi, ut vera ratio sacramenti, non nudum nomen servetur, oporteat de via ordinaria, ut actus humiliationis et poenitentiae, qui imponuntur per modum satisfactionis sacramentalis, praecedere debeant absolutionem: falsa, temeraria, communi praxi Ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem haereticali nota in Petro de Osma confixum” (Denz. 1535).

Jansenistae directe insistunt in necessitate praemittendi satisfactionem absolutioni. Ut autem abstrahamus a praecipuo errore, quem Pius VI reprehendit in Cone. Pistoriensi, scilicet negatione sacramentalis indolis satisfactionis quae sequitur absolutionem (quem Papa explicite connectit cum haeresi Petri de Osma), in ipsa ratione quam ipsi assignant illius necessitatis, deprehendi potest error circa praesentem materiam, seu circa possibilitatem satisfaciendi pro poenis peccati. Nam, juxta Jansenistas, indoles et finis satisfactionis, absolutioni praemittendae, est “dispositio ad gratiam” seu “ad augendum illum fervorem caritatis, qui debet praecedere absolutionem”, unde in charitatem seu contritionem ipsi videntur refundere vim remissivam, ad mentem quidem Petri de Osma et Protestantium; quod etiam confirmatur ex unico fine quem tribuunt poenitentiis quae imponuntur adimplendae post absolutionem, scilicet eas “spectandas potius esse velut supplementum pro defectibus admissis in opere nostrae reconciliationis, quam ut poenitentias vere sacramentales et satisfactorias pro peccatis confessis”. Nec refert quod Cone. Pistoriense dicat eas poenitentias esse etiam “pro punitione culpae”, tum quia punitio non est satisfactio, tum quia Concilium loquitur de punitione im-

posita ab Ecclesia seu de “ordine poenitentiae canonicae ab Ecclesia instituto” eo fine ut simul puniat peccata et praecipue impellat fideles ad acquirendam eam contritionis dispositionem, ex qua sola vini obtinet subsequens absolutio sacerdotis. In hoc sensu intelligenda est etiam propositio 22, damnata ab Alexandro VIII in supradicto decreto: “Sacrilegi sunt iudicandi qui ius ad communionem percipiendam praetendunt, antequam condignam de delictis poenitentiam egerint” (Denz. 1312).

BaII sententia de satisfactione exprimitur in quatuor ex 79 ejus propositionibus, damnatis a *Pio V* in Bulla “Ex omnibus afflictionibus”, 1 oct. 1567:

Prop. 10: “Solutio poenae temporalis, quae peccato dimisso saepe remanet, et corporis resurrectio proprie nonnisi meritis Christi adscribenda est” (Denz. 1010).

Prop. 59: “Quando per eleemosynas aliaque poenitentiae opera Deo satisfacimus pro poenis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant (nam alioqui essemus, saltem aliqua ex parte, redemptores); sed aliquid facimus, cuius intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur” (Denz. 1059).

Prop. 60: “Per passiones Sanctorum in indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta; sed per communionem caritatis nobis eorum passiones impertiuntur, ut digni simus, qui pretio sanguinis Christi a poenis pro peccatis debitis liberemur” (Denz. 1060).

Prop. 77: “Satisfactiones laboriosae iustificatorum non valent expiare de condigno poenam temporalem restantem post culpam condonatum” (Denz. 1077).

BaII igitur sententia, ut patet ex propositionibus ab eo prolatis in tractatu de Indulgentiis, cap. 8, et explicatis in sua Apologia ad S. Pontificem post acceptam condemnationem, ad hoc reducit: Soli Christo tribuenda est satisfactio seu ipsa solutio pretii pro poena peccati nobis debita, cum ipse solus sit redemptor. Ergo actus nostri poenitentiales non sunt condigna satisfactio pro poena temporali, secus essemus saltem partiales redemptores, imo nec sunt ullo modo vera satisfactio seu vera pretii solutio, quia ubi est vera satisfactio, seu compensatio et pretium, ibi est satisfactio de condigno seu meritum independens. Ergo reliquum est ut ipsi sint merae conditiones, quibus positis, applicatur nobis satisfactio Christi; et similiter passiones sanctorum, quarum fructui participamus per indulgentias, non fiunt proprie satisfactio pro nobis, sed nobis attribuuntur, loco pas-

sionum personalium, ad modum conditionis, qua posita, applicatur nobis ipsius Christi satisfactio.

Ceterum haec Baii sententia logice connectitur cum fundamentaliori ejus doctrina, quae exaggerat tum corruptionem naturae lapsae tum modum quo ipsa restauratur per meritum Christi.

IV. SCHISMATICI ORIENTALES.*]

Ut iam notavimus in Introductione tractatus (in tom. 1, p. 34) praecipuus error et dissidium Orientalium in materia Poenitentiae vertit circa doctrinam de satisfactione, et consequenter de indulgentiis; quod quidem dissidium nec est valde antiquum nec est universale apud ipsos. Major nempe pars modernorum theologorum, sub influxu Protestantum, docet justum non posse pro poena temporali satisfacere, cum tota satisfactio nostra praestetur a Christo; unde in sacramento Poenitentiae per absolutionem sacerdotis remitti tum culpam tum totam poenam peccati, epitimia autem seu poenas, a confessore impositas, nullam habere rationem vindicativam aut satisfactivam, sed tantum rationem correctoriam et vim medicinalem, ordinatam ad profectum in virtute.

Praecipuae eorum *rationes*, quas mutuunt ex officina protestantica, sunt tum universalitas et efficacia satisfactionis Christi, cui fit injuria per doctrinam catholicam, tum perfectio divinae justitiae cui non convenit bis in eodem punire, seu exigere duplicem Christi et hominis satisfactionem, tum largitas divinae charitatis erga filios adoptionis, cui non convenit vindictae appetitum tribuere.

“His argumentis *ex ratione theologica* petitis adjiciunt testimonia sacrae *Scripturae et Patrum*. Provocant praesertim ad absolutionem paralytici et peccatricis ab ipso Christo, ad parabolam prodigi, ad plenam veniam latroni in cruce concessam. Ad testimonia autem Patrum quod attinet, fatentur quidem Patres quosdam, praesertim inter Latinos, antiquam exomologesim seu poenitentiam publicam voce *satisfactionis* nuncupasse; sed, inquiunt, vox ista in operibus Patrum non eum sensum prae se fert, quem Catholici ei tribuunt; significat enim vel satisfactionem erga Ecclesiam, vel satisfactionem

†Cf. *Jugie*, Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium, t. 3, c. 5, a. 4, Parisiis. 1930, p. 342 sqq.; La peine temporelle due au péché d'après les théologiens orthodoxes, in *Échos d'Orient*, t. 9 (1916), p. 321-330; *B. Suciū*. De natura medicinali et vindicativa epitimiorum in Ecclesia graeca, in *Actis secundi conventus Velehradensis*, 1910, p. 95-103; *J. Bukowski*, Die Genugtuung für die Sünde nach der Auffassung der russischen Orthodoxie, Paderborn, 1911; *Louis Petit* (latinus archiep. Athen.), Documents relatifs au Concile de Florence, I. La question du Purgatoire à Ferrare, Documents I-VI, *Patrologia Orientalis*, t. 15, fasc. 1, Parisiis, 1920; *D'Alès*, La question du Purgatoire au Concile de Florence en 1438, in *Gregorianum*, t. 3 (1922), p. 9-50; *P. Bernard*, art. Purgatoire, in *Diet. Apol.*; *Gruntel*, in *Échos d'Orient*, 1926, p. 252; *Spacil*, *Orient. Christiana*, v. 4 (1925), p. 244.

pro peccatis sensu omnino improprio et latissimo. Seligunt autem, inter textus patristicos, quos inveniunt rationem medicinalem epitimiorum vel hujus vitae poenalitatum ac malorum diserte exserentes — et hi quidem non desunt; — ubi autem Patres simpliciter affirmant — verum est enim epitimia habere rationem medicinalem et paternae castigationis — illi propositiones ponunt exclusivas, quemadmodum et faciunt, quando de processione Spiritus Sancti agitur: 'Procedit a Patre; ergo procedit a *solo* Patre — Epitimia sunt medicinalia; ergo sunt *tantummodo* medicinalia et nullo modo pro peccatis satisfactoria'."08

Hanc doctrinam theologi Graeco-Russi non ex antiquis Patribus graecis mutuarunt, quamvis, ut videbimus in Conci., verum sit hos, secus ac latinos, magis extollere nostrarum poenarum aspectum medicinalem quam vindicativum et satisfactorium; nec mutuarunt ex antiquioribus doctoribus suae ipsius ecclesiae schismaticae, qui, ut mox videbimus, consentiunt doctrinae catholicae; nec etiam valent firmare universali consensu ipsius modernae eorum theologiae, cum plures adhuc extiterint discordantes, nec pauperiores, voces; sed unice derivarunt ex Protestantismo, cujus infiltrationes in ecclesiam orientalem coeperunt praecipue saec. 17, sub patriarcha constant. Cyrillo Lucaris.

Usque ad medium saeculum 18, theologi tam graeci quam russi doctrinae catholicae consentierunt, vix uno vel altero excepto. Eam docuerunt *Confessio fidei Michaelis Palaeologi* (Denz. 464); omnes doctores qui adhaeserunt unioni Florentinae, quibus ceteroquin alii, qui hanc unionem respuerunt, nequaquam in hac quaestione de satisfactione contradixerunt; *Simeon Thessalonicensis* (De poenitentia; De ordine sepulturae, c. 372; Responsa ad Grabielem Pentapolitam; in M.G., 155, 469. 693. 846. 921); *Georgius Scholarius* (Doctrina de mortalibus et venialibus peccatis); C. *Smirnov* (De patre spirituali in Russia antiqua). Post ipsam vero Reformationem, saec. 16 et 17: *Gabriel Severus* (Enchiridion de sacramentis; Tractatus de quinque differentiis), *Jcremias II* patr. const, (in suo I Responso ad Tubingenses). *Petrus Moghila* (in Trebniko; in Confessione quidem Orthodoxa videtur negari existentia poenae temporalis post mortem, sed haec negatio tribuenda est Meletio Syrigio, correctori illius Confessionis"), *Dositheus* (in celebri Confessione fidei); *Metrophanes Critopulus* (in sua Confessione fidei).

"Jugie, Theologia . . . Orientalium, t. 3, c. S, a. 4, Parisiis, 1930, p. 346.

**Cf. Jugie, ibid., p. 359; .4. Malvy et M. Viller, La confession orthodoxe de Pierre Moghila, Roma-Paris, 1927, p. 146 sq.

In tota hac aetate nonnisi duae voces discordant, nempe saec. 15 Marcus Ephesinus, cujus nec certus est dissensus, et saec. 16 Meletius Pigas, qui influxum Novatorum subiit. Adhuc postquam medio saec. 18 contraria sententia communis evasit apud Russos, theologi graeci traditional! doctrinae adhaeserunt usque ad alteram partem saec. 19; imo apud ipsos russos, *Philarctus Drozdov* eandem doctrinam tradit in suo ipso Catechismo longiori, qui est liber symbolicus illius ecclesiae, ubi legitur:

“*Quaestio*: Nonne sancta Ecclesia speciale medium adhuc adhibet ad *purificationem* et pacationem conscientiae peccatoris paenitentis?

“*Responsio*: Tale medium est *epitimum*,

“*Quaestio*: Quid est *epitimum*? *Resp.*: Hujusmodi vox significat: ‘interdictum seu prohibitio’ (cf. II Corinth., II, 6). Sub hac denominatione, pro opportunitate et necessitate, paenitenti praescribuntur quaedam piae exercitationes, quaedam abstinentiae ad *reparationem* (*k zaglagdeniu*) *iniquitatis peccati*, necnon ad extirpationem peccaminosae consuetudinis, ut, v.g., jejunium ab illo distinctum quod est pro omnibus obligatorium et, pro gravibus peccatis, privatio sanctae communionis ad certum tempus.”¹

Similiter inter ipsos modernos Graecos, non solum circumferuntur plures ex supradictis libris antiquioribus, in quibus doctrina satisfactionis affirmatur, uti Catechismus Philareti et Confessio Dosithei, sed etiam non deest qui illi doctrinae explicite adhaereat, uti *Sectarius Kcphalas*, non parvae auctoritatis theologus, qui scribit: “Qui hanc satisfactionem rejiciunt, quasi haec satisfactionem Christi evacuet, obliviscuntur quaestionem esse de Christianis peccatoribus, non vero de infidelibus. Reconciliatio nostra jam facta est per Jesum Christum; peccando autem iram ipsius Salvatoris excitavimus, et per paenitentiam confessionemque eum placare quaerimus, per bona opera nos voluntatem nostram cum voluntate Christi unam facere ostendentes. Haec vocamus *ικανοποίησιν* divinae justitiae, cujus jura per iniquitatem attentavimus. Satisfactio ejus qui non est baptizatus nequaquam valet ad satisfaciendum divinae justitiae. Satisfactio christiani vero, quae fit per paenitentiam et bona opera, est potius actio eo spectans ut propter peccata propria Deum propitium reddat.”²

Dissidentes igitur et impugnatores doctrinae catholicae sunt Marcus Ephesinus saec. 15; *Meletius Pigas* saec. 16; fere omnes theologi russi sub influxu Protestantium, inde a medio saec. 18, inter quos *Samuel Mislavskii* (Christiana orthodoxa theologia), *Gabriel Petrov* (Ex-

¹ Apud *Jugie*, op. cit., p. 348 sq.

² Ἡλέται *ἱερεῖς τῶν ὁσίων μυστηρίων*, Athenis, 1915, p. 72 et 94, apud *Jugie*, op. cit., p. 351.

plicatio liturgiae), *Sylvester Lebedinskii* (Compendium classicum), *Macarius Bulgakov*, *Malinovskii*, *Bieliaev* (Doctrina romano-catholica de praetensa satisfactione, in *Pravoslavnyi Sobiciednik*, 1876, t. 1); plerique theologi graeci inde ab altera parte saec. 19, inter quos praecipue *Mcsoloras*, *Andrutsus*, *Dyovuniotis*.

Sint quaedam istorum dissidentium testimonia:³

Marcus Ephcsinus (saec. 15), in secunda de Purgatorio oratione, quam habuit Ferrariae, tempore Cone. Florentini, pronuntiavit: “Si Dei offensa poenam promeretur, sublata causa et facta reconciliatione, effectus ipse, id est, poena, simul necessario tollatur oportet. Sic publicanus, animo contrito ubi oravit, non a peccatis modo solutus est, verum etiam *justificatus descendit*, quod idem est ac si diceretur nulli amplius poenae obnoxius”.⁴ Ceterum sententia hujus doctoris constans non fuit, nam in prima et tertia oratione quas habuit de eodem argumento, existentiam et expiabilitatem poenae Purgatorii admisit.

Meletius Pigas (saec. 16), qui primus inter orientales, sub influxu Protestantium, doctrinam satisfactionis explicite negavit, haec scribit in suo opere *Ὁρθόδοξοι διδασκαλία*. (Vilnae, 1596): “Quamquam . . . propter peccatum juste punit Deus, *at vero ubi per poenitentiam deleta fuerint peccata, transit omnino et evanescit punitio. Non enim correctio (ἡ παιδεία) est punitio (κόλασι)*. Deus punit ad sumendam vindictam de inimicis; castigat vero filios ad monitionem; ‘Si enim, inquit, correctionem sustinetis, cujus participes facti sunt omnes sancti, tanquam filiis vobis se offert Deus’ (Hebr., XII, 7-8). Punitio est irae vindicta; correctio vero est paternae benevolentiae admonitio.”

Gabriel Petrov (saec. 18}, Novogrodii et Petropolis metropolita, scribit in sua Explicatione liturgiae: “Sacerdos poenitenti confesso quandoque imponit epitimium; quod non est revera satisfactio — hanc enim in Salvatore solo, qui peccatum mundi sustulit, invenimus — sed tanquam medium ad vitae emendationem statuitur.”

Sylvester Lebedinskii (saec. 18) scribit in suo Compendio classico: “Remissionem culpae sive peccatorum obtinemus gratis ex meritis Christi infinitis: *satisfactio* enim Deo pro peccatis commissis per opera est ἀσὺστατο? (— pugnat) cum gratuita remissione peccatorum. Hinc fit, ut *satisfactio* hic accipiatur nonnisi in sensu improprio et significato latissimo. Unde merito a nonnullis satisfactio operis rejicitur.”

“Hodie, scribit *Jugie*, . . . si unum de compendiis theologiae dog-

³ Haec et alia habes apud *Jugie*, op. cit., p. 347 sqq.

⁴ *L. Petit*, Documents relatifs au concile de Florence. I. La question du purgatoire à Ferrare, in *Patrologia Orientali*, t. XV, p. 130-131. ■

maticae in seminariis vel academiis ecclesiasticis Graeco — Russorum tritis aperias; si eorundem *Symbolicas* vel *Theologias polemicas* percurras, non pauca contra doctrinam catholicam de sacramentali satisfactione necnon de indulgentiis et Ecclesiae thesauro in eis invenies. In *Symbolica*, Ch. Andrutsi, v.g., non minus quam 40 paginae (ex 350) quaestionibus hujusmodi dicantur. Macarius Bulgakov, in sua *Theologia orthodoxa*, per 24 densas paginas doctrinam catholicam de iisdem convellere nititur. Recentior vero theologus russus, nomine Malinovskii, Ecclesiam romanam accusat quod 'in doctrina de sacramento poenitentiae errores tales admiserit, qui spiritum et indolem hujus sacramenti omnino adulterent.'⁵⁶

PARS AFFIRMATIVA

Nota theologica.

Utrumque est *de fi-de* distincte definita a Cone. Trid., scilicet 1. non semper ac necessario remitti omnem poenam, remissa culpa postbaptismali, sed posse remanere poenam temporalem; 2. pro hac poena hominem vere satisfacere posse tam sacramentaliter quam extrasacramentaliter. Proinde doctrina *Novatorum* est formaliter et directe *haeretica*. Sententia vero *Baii*, quatenus docet nostra opera non habere proprie dictum valorem satisfactorium, sed esse meram conditionem applicationis satisfactionis Christi, est *proxima haeresi* (et ita judicatur a Suaresio), nam vix, nisi verbaliter, differt a doctrina Novatorum; quatenus vero ulterius docet nostram satisfactionem saltem non esse de condigno, est *erronea*, ut constabit ex art. seq.

Documenta Ecclesiae.

Praesens res est tam clare significata in tota Traditionis doctrina de utilitate exercendi opera poenitentiae ad expiationem peccatorum et in ipso exercitio totius ecclesiasticae disciplinae poenitentialis, ut nunquam Ecclesia cogitaverit de ea signate et solemniter definienda, donec coacta fuerit a petulantia Novatorum. Antequam exponamus Tridentini definitionem, dabimus quaedam documenta, in quibus occurrunt expressiones vis satisfactivae seu expiativae operum nostrorum, missa expositione sensus Traditionis, quo integratur doctrina documentorum Ecclesiae, ad ipsam Conclusionem, ut fiat satis ipsis rationibus Novatorum, quibus quidam conati sunt sensum antiquioris saltem traditionis ad suam mentem detorquere.

⁵Summa orthodoxae dogmaticae theologiae (russice), t. 2, Serghief-Possad, 1908, p. 408.
⁶Op. cit., p. 331.

Et imprimis huc faciunt omnia documenta de poenitentia publica, inde a *Decreto Callisti* (“Ego et moechiae et fornicationis delicta poenitentia functis dimitto”; Denz. 43), quae attulimus in art. 45, ex quibus manifeste apparet eam, juxta mentem Ecclesiae, fuisse et satisfactoriam et sacramentalem. Praeterea:

Innocentius I, Ep. “Si instituta” ad Decentium Eugubinum (cit. in art. 1, tom. 1, p. 122): “Ceterum de pondere aestimando delictorum, sacerdotis est iudicare ut attendat ad confessionem poenitentis et ad fletus atque lacrimas corrigentis ac tunc iubere dimitti cum viderit *congruam satisfactionem suam*.”

Caelestinus I, Ep. “Cuperemus quidem” ad episc. Vien. et Narb.: “Perdidisset latro praemium in cruce ad Christi dexteram pendens si illum unius horae poenitentia non iuvisset. Cum esset in poena poenituit et per unius sermonis professionem habitaculum paradisi in Deo promittente *promeruit*” (Cavallera, 1251).

Leo I, Ep. “Sollicitudinis quidem tuae” ad Theodorum foroiulensem (cit. in art. 1, tom. 1, p. 61 sq.): “Hanc [Christus] praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent, et eosdem *salubri satisfactione purgatos* ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent”. Ep. “Regressus ad nos” ad Nicetam aquileensem: “Tempora poenitudinis habita moderatione tuo constituyente iudicio *prout conversorum perspexeris esse devotos*: pariter etiam habens senilis aetatis intuitum et periculorum quorumque aut aegritudinis respiciens necessitates” (Cavallera, 1252).

Alexander II, Ep. “Quae in canonibus” ad Stephanum alvernensem (a. 1066-1067): “Quae in canonibus determinata est poenitentia est omnino observanda. Sed misericordiae gratia quae nulla lege concluditur, nullo temporis spatio coercetur, non est pie poenitentibus dene-ganda. Pastoralis itaque discretionis est uniuscuiusque contritionem cordis et doloris affectum magis quam temporis spatium attendere et *pro meritis operum* fructuque poenitentiae misericordiae oleum adhibere” (Cavallera, 1259).

Cone. Later. IV, cap. 21 De confessione: “[Confitens] iniunctam sibi poenitentiam pro viribus studeat adimplere. . . Sacerdos autem sit discretus et cautus, ut more periti medici ‘superinfundat vinum et oleum’ [cf. Lc 10, 34] vulneribus sauciati, *diligenter inquirens* et peccatoris circumstantias et peccati, quibus prudenter intelligat, quale debeat ei praebere consilium et cuiusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad salvandum aegrotum” (Denz. 437).

Cone. Lugdunense II, Professio fidei Michaelis Palaeologi: "Quod si vere poenitentes in caritate decesserint, antequam dignis poenitentiae fructibus de commissis satisfecerint et omissis: eorum animas poenis purgatoriis seu catharteriis, sicut nobis frater Ioannes explanavit, post mortem purgari: et ad poenas huiusmodi relevandas prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes et eleemosynas et alia pietatis officia, quae a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum Ecclesiae instituta" (Denz. 464).

Cone. Florentinum, Decr. pro Armenis: "Tertia [pars Poen.] est *satisfactio pro peccatis* secundum arbitrium sacerdotis, quae quidem praecipue fit per orationem, ieiunium et eleemosynam" (Denz. 699).

Sixtus IV, contra Petrum de Osma, supra cit., p. 157.

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 65-79, magnifice doctrinam ipsius Concilii commentatur et amplificat, explicans tum varias rationes ipsius fundamenti satisfactionis, i.e. permanentiae poenae post remissam culpam, tum indolem satisfactionis ut vindicativae et medicinalis, tum proprium characterem satisfactionis sacramentalis.

Pius V, contra Baium, supra cit., p. 160.

Alexander VIII, contra Jansenistas, supra cit., p. 158.

Clemens XI, contra Quesnel, supra cit., p. 158.

Pius VI, contra Cone. Pistoriense, supra cit., p. 158 sq.

Codex J. C., can. 887: "Pro qualitate et numero peccatorum et conditione poenitentis *salutares* et convenientes satisfactiones confessarius iniungat; quas poenitens volenti animo excipere atque ipse per se debet implere." Can. 888, § 1: "Meminerit sacerdos in audiendis confessionibus se *iudicis pariter et medici* personam sustinere ac divinae iustitiae simul et misericordiae ministrum a Deo constitutum esse ut honori divino et animarum saluti consulat."

CONCILIUM TRIDENTINUM.¹

Concilium speciali cura et instantia doctrinam catholicam de satisfactione explicat et definit, eo quod Novatores peculiari impetu et speciosiori praetextu eam impugnaverint, ut ipsum declarat: "[Satisfactio] ex omnibus poenitentiae partibus, . . . una maxime nostra aetate summae pietatis praetextu impugnatur ab iis, qui speciem pietatis habent, virtutem autem eius abnegarunt" (Denz. 904). In duplici sessione rem tractat, agendo de modo et medio justificationis: sess. 6 (de justificatione), cap. 14 (de lapsis et eorum reparatione)

¹Cf. *F. Cavallera*, Le Décret du Concile du Trente sur la Pénitence (XIV session), in *Bulletin de Litt. eccl.*, 1923-1935; *P. Galtier*, art. Satisfaction, in *Diet. Théol. Cath.*, col. 1130-1134.

et can. 30 correspondente; *sess. 14* (de Poenitentia), per duo capita, i.e. cap. 8 (de satisfactionis necessitate et fructu) et cap. 9 (de operibus satisfactionis), et quatuor canones (ex 15 de Poenitentia), i.e. can. 12-15. In sessione 6 res brevius sed satis complete tractatur; in *sess. 14* vero ex professo et exhauster.

Summa doctrinae ad haec reducitur:

1. *Novatorum* doctrinae novitas (*sess. 14*, cap. 8, initio); praetextus falsae pietatis (*ib.*); finis evertendi vim et usum satisfactionis (cap. 8, fin.); essentia, i.e. satisfactionem esse “novitatem vitae” (cap. 8, fin.; can. 13) vel “fidem, qua poenitentes apprehendunt Christum pro eis satisfecisse” (can. 12).

2. *Fundamentum doctrinae catholicae* de satisfactione, seu permanentia poenae, remissa culpa. Asseritur et definitur (*sess. 6*, cap. 14 et can. 30; *sess. 14*, cap. 8 et can. 12 et 15). Explicatur ex differentia inter justificationem per Baptismum et postbaptismalem (*sess. 6*, cap. 14; *sess. 14*, cap. 8). Probatur tum ex Scriptura (*ibid.*, in utroque loco), tum ex Traditione (*sess. 14*, cap. 8), tum ex ratione convenientiae, i.e. ex divina iustitia cui convenit amplius requirere a lapso post Baptismum quam a non baptizato, ex divina clementia cui decet auferre ab homine occasionem peccati, proveniente ex spe facilis veniae, et afferre medicinam poenae vulneribus peccatorum, et ex comparatione cum Christo satisfaciente (*sess. 14*, cap. 8).

3. *Satisfactio ipsa* asseritur et probatur ex Scriptura, Traditione et ratione, ut supra (in omnibus praedictis locis, passim). Nota praesertim: “Neque vero securior ulla via in Ecclesia Dei unquam existimata fuit ad amovendam imminentem a Domino poenam, quam ut haec poenitentiae opera homines cum vero animi dolore frequentent” (*sess. 14*, cap. 8).

4. *Objectum satisfactionis* est non omnis poena peccati, sed sola poena temporalis exsolvenda vel in hac vita vel in Purgatorio; nam aeterna poena necessario remittitur simul cum peccato (*sess. 6*, cap. 14 et can. 30; *sess. 14*, cap. 8 et can. 12 et 15).

5. *Materia satisfactionis* sunt omnes poenae tum sponte susceptae, tum impositae a sacerdote in sacramento, tum etiam a Deo inflictae (*sess. 14*, cap. 9 et can. 13). In concreto sunt ieiunium, oratio et eleemosyna, necnon alia pietatis opera (*sess. 6*, cap. 14; *sess. 14*, cap. 9 et can. 13).

6. *Finis et effectus satisfactionis* est duplex, vindicativus, qui respicit praeteritum, et medicinalis, qui respicit futurum (*sess. 14*, cap. 8).

7. *Sacromentalis satisjactio* est necessario a sacerdote imponenda; est prudenter regulanda juxta utrumque finem vindicativum et medicinalem; est verum exercitium potestatis clavium, ut patet ex Scriptura et Patribus (sess. 14, cap. 8, in fine et can. 15).

8. *Objectiones Novatorum* refelluntur, scilicet nostra satisfactio non minuit aut obscurat vim satisfactionis Christi, quinimo in ea fundatur et ex ea vim accipit (sess. 14, cap. 8, semel et iterum, et can. 14); item, non obstat clementiae divinae, imo ex ea procedit (sess. 14, cap. 8, circa medium), nec sacramentum convertit in “forum irae vel poenarum, sicut nemo unquam catholicus sensit” (ibid., circa finem).

Sess. 6, cap. 14: “Docendum est, christiani hominis poenitentiam post lapsum multo aliam esse a baptismali, eaque contineri non modo cessationem a peccatis, et eorum detestationem, aut ‘cor contritum et humiliatum’ [Ps 50, 19], verum etiam et eorundem sacramentalem confessionem, saltem in voto et suo tempore faciendam, et sacerdotalem absolutionem, itemque satisfactionem per ieiunium, eleemosynas, orationes et alia pia spiritualis vitae exercitia, non quidem pro poena aeterna, quae vel sacramento vel sacramenti voto una cum culpa remittitur, sed pro poena temporali, quae (ut sacrae litterae docent) non tota semper, ut in baptismo fit, dimittitur illis, qui gratiae Dei, quam acceperunt, ingrati ‘Spiritus Sanctum contristaverunt’ [cf. Eph 4, 30] et ‘templum Dei violare’ [1 Cor 3, 17] non sunt veriti. De qua poenitentia scriptum est: ‘Memor esto, unde excideris, age poenitentiam, et prima opera fac’ [Apoc 2, 5], et iterum: ‘Quae secundum Deum tristitia est. poenitentiam in salutem stabilem operatur’ [2 Cor 7, 10], et rursus: ‘Poenitentiam agite’ [Mt 3, 2; 4, 17], et: ‘Facite fructus dignos poenitentiae’ [Mt 3, 8]” (Denz. 807).

Ibid., can. 30: “Si quis post acceptam iustificationis gratiam cuilibet peccatori poenitenti ita culpam remitti et reatum poenae deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus poenae temporalis, exsolvendae vel in hoc saeculo vel in futuro in purgatorio, antequam ad regna coelorum aditus patere possit: A. S.” (Denz. 840).

Sess. 14, cap. 8: “Demum quoad satisfactionem, quae ex omnibus poenitentiae partibus, quemadmodum a Patribus nostris christiano populo fuit perpetuo tempore commendata, ita una maxime nostra aetate summo pietatis praetextu *impugnatur ab iis*, qui speciem pietatis habent, virtutem autem eius abnegarunt, sancta Synodus declarat, falsum omnino esse et a verbo Dei alienum, culpam a Domino nunquam remitti, *quin universa etiam poena condonetur*.

“Perspicua enim et illustria *in sacris litteris* exempla [cf. Gn 3,

16 sqq; Nm 12, 14 sq; 20, 11 sq; 2 Rg 12, 13 sq etc.] reperiuntur, quibus praeter divinam *traditionem* hic error quam manifestissime revincitur.

“Sane et *divinae iustitiae* ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante baptismum per ignorantiam deliquerint; aliter vero, qui semel a peccati et daemonis servitute liberati, et accepto Spiritus Sancti dono, scientes ‘templum Dei violare’ [1 Cor 3, 17] et ‘Spiritus Sanctum contristare’ [Eph 4, 30] non formidaverint. Et *divinam clementiam* decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, *peccata leviora putantes*, velut iniurii et ‘contumeliosi Spiritui Sancto’ [Hebr 10, 29], in graviora labamur, ‘thesaurizantes nobis iram in die irae’ [Rom 2, 5; Iac 5, 3]. Procul dubio enim magnopere *a peccato revocant*, et quasi freno quodam coercent hae satisfactoriae poenae, cautioresque et vigilantiores in futurum poenitentes efficiunt; medentur quoque peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus male vivendo comparatos contrariis virtutum actionibus tollunt. Neque vero securior ulla via in Ecclesia Dei unquam existimata fuit ad amovendam imminentem a Domino poenam, quam ut haec poenitentiae opera [Mt 3, 28; 4, 17; 11, 21 etc.] homines cum vero animi dolore frequentent. Accedit ad haec, quod, dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo lesu, qui pro peccatis nostris satisfecit [Rom 5, 10; 1 Io 2, Isq], ‘ex quo’ omnis ‘nostra sufficientia est’ [2 Cor 3, 5], *conformes efficimur*, certissimam quoque inde arrham habentes, quod, ‘si compatimur, et conglorificabimur’ [cf. Rom 8, 17].

“Neque vero ita nostra est satisfactio haec, quam pro peccatis nostris exsolvimus, ut non *sit per Christum lesum*; nam qui ex nobis tanquam ex nobis nihil possumus, ‘eo’ coopérante, ‘qui nos confortat, omnia possumus’ [cf. Phil 4, 13]. Ita non habet homo, unde gloriatur; sed omnis ‘gloriatio’ [cf. 1 Cor 1, 31; 2 Cor 10, 17; Gal 6, 14] nostra in Christo estt ‘in quo vivimus, in quo movemur’ [cf. Act 17, 28], in quo satisfacimus, ‘facientes fructus dignos poenitentiae’ [cf. Lc 3, 8], qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre.

“*Debent ergo sacerdotes* Domini, quantum spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et poenitentium facultate, salutes et convenientes satisfactiones iniungere, ne, si forte peccatis conniveant et indulgentius cum poenitentibus agant, levissima quaedam opera pro gravissimis delictis iniungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem prae oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novae vitae custodiam et infirmitatis *medicamentum*, sed etiam ad praeteritorum peccatorum *vindictam* et

castigationem: nam *claves sacerdotum non ad solvendum dumtaxat, sed et ad ligandum concessas* [cf. Mt 16, 19; 18, 18; Io 20, 23] etiam antiqui Patres et credunt et docent.

“Nec propterea existimarunt, sacramentum poenitentiae esse forum irae vel poenarum, sicut nemo unquam catholicus sensit, ex huiusmodi nostris satisfactionibus vim meriti et satisfactionis Domini nostri Iesu Christi vel obscurari vel aliqua ex parte imminui; quod dum *Novatores* intelligere volunt, ita *optimam poenitentiam novam vitam esse* docent, ut omnem satisfactionis vim et usum tollant” (Denz. 904 sq.).

Ibid., cap. 9: “Docet praeterea [Sancta Synodus], tantam esse divinae munificentiae largitatem, ut non solum poenis sponte a nobis pro vindicando peccato susceptis, aut sacerdotis arbitrio pro mensura delicti impositis, sed etiam (quod maximum amoris argumentum est) temporalibus flagellis a Deo inflictis et a nobis patienter toleratis apud Deum Patrem per Christum Iesum satisfacere valeamus” (Denz. 906).

Ibid., can. 12: “Si quis dixerit, totam poenam simul cum culpa remitti semper a Deo, *satisfactionemque* poenitentium non esse aliam quam *fidem, qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse*: A. S.” (Denz. 922).

Ibid., can. 13: “Si quis dixerit, pro peccatis, quoad poenam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri poenis ab eo inflictis et patienter toleratis vel a sacerdote iniunctis, sed neque sponte susceptis, ut ieiuniis, orationibus, eleemosynis vel aliis pietatis operibus, atque adeo optimam poenitentiam esse tantum novam vitam: A. S.” (Denz. 923).

Ibid., can. 14: “Si quis dixerit, satisfactiones, quibus poenitentes per Christum Iesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia et verum Dei cultum atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes: A. S.” (Denz. 924).

Ibid., can. 15: “Si quis dixerit, claves Ecclesiae esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, et propterea sacerdotes, dum imponunt poenas confitentibus, agere contra finem clavium et contra institutionem Christi; et fictionem esse, quod, virtute clavium sublata poena aeterna, poena temporalis plerumque solvenda remaneat: A. S.” (Denz. 925).

CONCLUSIO

Conclusio 1. Remissa culpa et poena aeterna, non necessario et per se remittitur poena temporalis, sed dependenter a divina voluntate regulata per sapientiam. Quamvis autem de facto in Baptismo et martyrio haec remittatur tota, ob plenissimum modum quo satisfactio Christi nobis applicatur, in

Poenitentia, tum sacramentali tum extrasacramentali, haec poena remittitur vel tota vel partialiter tantum, juxta mensuram qua per sacramentum applicatur nobis passio Christi et simul juxta mensuram qua ipse actus poenitentiae seu contritionis est satisfactivus, ita ut quilibet gradus poenae hanc mensuram excedens, remaneat adhuc solvendus vel per satisfactionem in hac vita vel per satisfactionem in Purgatorio.

Probatur 1. *EX SCRIPTURA.*

“Perspicua . . . et illustria in sacris litteris exempla reperiuntur, quibus . . . error [Novatorum] quam manifestissime revincitur” (Cone. Trid., sess. 14, cap. 8), in quibus nempe ostenditur homines puniri propter peccatum, etiam post remissam ipsam culpam. *Gen. 3, 16-24* Adam et Eva in poenam peccati damnantur aerumnis “cunctis diebus vitae” et ipsi morti, quamvis saltem ante mortem ab ipsa culpa absoluti sint, juxta *Sap. 10, 2*: “Eduxit illum a delicto suo”. *Exod. 32 sq.* ostenditur Deus, ob peccatum adorati vituli, populo parcens et simul puniens (32, 14. 31. 34; 33, 2-4. 15-16). *Num. 12, 14* soror Moysis adhuc septem diebus punitur post remissam ejus culpam, impetratione fratris. *Num. 14, 18-24* Deus ad orationem Moysis dimittit peccatum populi rebellantis et tamen immediate addit poenam, juxta quam nullus eorum, exceptis Caleb et Josue, intrarent terram promissam (“Dimisi juxta verbum tuum. . . Attamen . . . non videbunt terram pro qua juravi patribus eorum”). *Num. 20, 12. 24 et Deut. 32, 48-52* Moyses et Aaron, quamvis Domino dilecti, prohibentur ab ingressu in eandem terram, ob peccatum diffidentiae. *2 Reg. 12, 10-14* Davidi remittitur peccatum adulterii et simul punitur morte filii, necnon rebellionem Absalon et divisione regni (“Dominus transtulit peccatum tuum . . . ; verum tamen quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc filius qui natus est tibi morte morietur”).

1 Cor. 11, 30-32: “Ideo [i.e. ob indignam communionem] inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. Quod si nosmetipsos dijudicarem, non utique judicarem. Dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur”.

Cum exegetae legitime explicent verba “dormiunt multi” de ipsa morte temporali (cf. *1 Cor. 7, 39; 15, 6. 18. 20; 1 Thess. 4, 12 sqq.*), patet hanc, in primitiva ecclesia et ad ejus confirmationem in bonum, Deum in punitionem profanationis Eucharistiae saepe immisisse, etiam remisso peccato. Ultima verba illius textus sic intelligi possunt: “Ideo a Deo sic castigamur, etiam post remissum peccatum, ne majorem poenam solvere debeamus in altera vita”. Verba “Si nosmetipsos dijudicarem, non utique judicarem” ita intelligi possunt: “Ex hoc

quod, ob remissum nobis peccatum, non simus conscii de peccato ac judicamus nos esse justos, nondum sequitur nos esse sine omni reatu, etiam poenae, sicut si judicaremur a Deo”; qui etiam sensus videtur subesse sequentibus verbis ejusdem epistolae, *1 Cor. 4, 4*: “Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me, Dominus est.” Idem legitur in sermone Eliu ad justum *Job, 33, 7-12*: “Dixisti . . . : Mundus sum ego et absque delicto; immaculatus, et non est iniquitas in me. Quia querelas in me reperit [Deus], ideo arbitratus est me inimicum sibi. . . Hoc est ergo in quo non es justificatus.” Item, in *Psal. 50, 4*: “Amplius lava me ab iniquitate mea et a peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco et peccatum meum contra me est semper.”

Praeterea, permanentiam poenae, quae post remissum peccatum sit solvenda vel in hac vita vel in futura, ostendunt tum frequens Scripturae exhortatio ad redimenda peccata, de qua dicitur in Conci. 2, tum duo textus ex quibus solet probari existentia Purgatorii, scilicet *2 Mach. 12, 43-46*: “Salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur” et *1 Cor. 3, 11-15*: “Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem”.

Ex his manifeste patet ipsam culpae remissionem non necessario secum ferre remissionem poenae temporalis quae ob culpam incurratur, contra Novatorum doctrinam.

Nec valet cum istis opponere quod in praedictis textibus agatur de poenis non vindicativis sed medicinalibus.

Nam talis finis mere medicinalis nullibi indicatur in Scripturis, sed vera poena indicitur ratione peccati (v.g. l.c. 2 Reg. dicitur Davidi: “Quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc filius qui natus est tibi morte morietur”). Praeterea ipse conceptus poenae mere medicinalis repugnat in terminis; si enim poena infligitur ratione culpae, est eo ipso vindicativa, et indoles medicinalis nequit esse nisi aliquid concomitans et secundarie intentum; medicina vero quae alicui applicatur non ratione culpae, sed ratione alicujus defectus, fortasse ex culpa consequenti, potest quidem esse quid physice poenosum, sed poena non est, in sensu morali, nec infligitur aut comminatur, sed mere affertur et ministratur. Praeterea, in quibusdam ex adductis exemplis, ubi agitur de poena mortis (ut in Adamo, Aaron, Moyse) vel de poena futura (ut in Davide qui punitur in filiis suis per regni divisionem), vix ratio medicinalis intelligi potest.

Oppones praeterea ad mentem eorundem Novatorum, in illis textibus agi *primo*, de particularibus tantum casibus, in quibus punitio intelligitur ratione dignitatis personarum vel ad exemplum aliorum; *secundo*, de antiquo testamento, in quo vigeat lex severitatis, adeoque inepte inde concludi permanendam poenae etiam post remissionem quae fit in nova lege, quae est lex gratiae et lenitatis, fecundata ab infinita efficacia satisfactionis Christi, jam peractae; *tertio*, de poenis praesentis vitae, adeoque inepte saltem colligi permanendam poenae exsolvendae in altera vita.

Respondetur exinde nullo modo confortatur assertum Novatorum de impossibilitate permanendae poenae vindicativae post remissam culpam. Hac enim semel admissa in aliquo casu, falsum est eam permanendam repugnare tum ipsi conceptui remissionis, tum largitati divinae, tum infinitae efficacitati passionis Christi, ex cujus futuris meritis pependit etiam omnis salus et omnis supernaturalis effectus in A. T.

Ceterum, *primo*, praedicti particulares casus ostendunt legem ipsam generalem, nam causa ob quam poena in illis casibus infligeretur non fuit dignitas vel conditio personae, sed ipsum ejus peccatum, quamvis indoles personae potuit esse conditio gravitatis poenae, sicut fuit gravitatis peccati, vel etiam applicationis poenae, quam Deus non urget eodem modo in omnibus peccatoribus.

Secundo, novum et vetus testamentum non differunt essentialiter quoad rationem poenae, et consequentis debiti satisfactionis, sicut non differunt quoad rationem peccati; unde Apostolus ait: “Castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne forte, cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar” (1 Cor. 9, 27), nec etiam essentialiter differunt quoad influxum passionis Christi, ex qua, ut dictum est, pendet omnis effectus supernaturalis in utroque testamento.

Tertio, non refert an agatur de poena praesentis vel alterius vitae, dummodo verum sit quod ex peccato sequatur obligatio luendi poenam temporalem nec ista obligatio extinguatur per ipsam remissionem culpae, imo ex hoc ipso sequitur quod si tali obligationi non satisfit in hac vita, erit pro ea satisfaciendum seu compensandum in altera vita; ceterum in duobus ultimis textibus 2 Mach. et 1 Cor. agitur expresse de poenis alterius vitae.

Probatur 2. *EX TRADITIONE.*

Persuasio totius traditionis de possibilitate et de communi facto permanentiae poenae, adhuc in hoc saeculo vel in futuro luendae, post remissam culpam, ostenditur: *Primo* ex ipsa doctrina de Purgatorio, suffragiis et indulgentiis. *Secundo*, ex generali doctrina de satisfac-

tiva vi poenitentiae seu assumptionis poenarum (de qua in Conci, seq.), quatenus haec commendatur indistincte omnibus fidelibus, etiam remissionem peccatorum jam consecutis, quibus poenitentia nequit esse remissiva nisi poenarum. *Tertio*, peculiariter ex tota antiqua disciplina poenitentiali, cujus scopus erat satisfactivus; nam si cum quibusdam dicatur eam subsecutam esse absolutionem (sicut a multis jam saeculis imponi solet sacramentalis satisfactio), vis ejus satisfactiva non potuit nisi poenam temporalem respicere, si vero cum aliis dicatur eam praecessisse absolutionem, ordinabatur ad pleniorrem peccati remissionem obtinendam, quod convenienter intelligi debet non solum de consecutione abundantioris gratiae sed etiam de ablatione poenarum, ut sequitur sive ex ipso modo poenitendi, per assumptionem nempe poenarum potiusquam per ferventes orationes et actus charitatis aliarumque virtutum, sive ex mox addenda ratione. *Quarto*, peculiariter ex praxi obligandi ad complendam nondum expletam publicam poenitentiam eos qui reconciliabantur in periculo mortis, seu in casu gravis infirmitatis vel imminentis persecutionis; his enim subsequens poenitentia non potuit esse nisi satisfactiva et expiativa pro poena temporali. *Quinto*, ex quibusdam disertis Patrum testimoniis de satisfactione Deo praestanda etiam pro peccatis jam remissis et de ipsa permanentia temporalis poenae post peccatorum remissionem.

ORIGENES, In Jcrcm., hom. 19, 6: “Quando [orator] ad promissiones ducit tamquam per angustam et moeroribus plenam viam ad vitam, ita per fletum ducit ad beatum risum. . . Utinam unusquisque nostrum pro singulis suis peccatis diceret: ‘Lavabo per singulas noctes lectum meum, et lacrymis meis stratum meum rigabo’. . . ‘Fuerunt mihi lacrymae meae panis die ac nocte’ ” (M.G. 13, 514).

In Lev., hom. 14, 3: “[In eo quod dicitur in 1 Cor. 3, 12] manifeste ostenditur esse quaedam peccata ita levia, ut stipulae comparentur, cui utique ignis illatus diu non potest immorari. Alia vero feno esse similia, quae ipsa non difficulter ignis absumat, verum aliquando tardius quam in stipulis immoretur. Alia vero esse, quae lignis conferantur, in quibus pro qualitate criminum diutinum et grande pabulum ignis inveniat. Ita ergo unumquodque peccatum pro qualitate, vel quantitate sui, poenarum justa persolvit” (M.G. 12, 555).

Ibid., hom. 15, 2: “Quoniam accidere solet, ut etiam qui bene aedificaverit, et domum sibi caelestem bene agendo et bene vivendo, ac recte credendo construxerit, incurrat alicujus peccati debitum, et hanc a crudelissimo feneratore venundare cogatur, ac labores suos transfundere in alium, pietas et clementia legislatoris succurrit, ut intra certum tempus *redimi possit*. ‘Si tamen invenerit, inquit, manus tua

pretium quod restituas'. *Quale pretium? Poenitentiae* sine dubio lacrymis congregatum, et manibus, id est labore boni operis inventum" (M.G. 12, 560).

In Psal. 37, hom. 2, 5: " 'Quoniam ego in flagella paratus sum'. Etiam haec vox *boni et optimi, ut ita dixerim, peccatoris* est, qui deliquerit quidem, expectet tamen delictorum flagella, quibus in praesenti optet *emendari*, ne puniatur et pereat in futuro. Propone tibi ante oculos peccatorem dicentem ad Dominum: Ego quoniam peccavi, jam nunc in flagella paratus sum, noli me reservare igni aeterno, noli me reservare exterioribus tenebris. Dum in hac vita sum, redde mihi peccata mea, quoniam flagellas omnem filium quem recipis" (M.G. 12, 1385).

CYPRIANUS, proposito sibi dubio de sufficientia satisfactionis illorum poenitentium, quos ipse, imminente persecutione et nondum expleta ecclesiastica poenitentia, jubebat reconciliari, per eam "pacem et communicationem" quae est "pignus vitae", docet eos accipere quidem Dei veniam, sed Dei iudicio reservari utrum revera sufficienter satisfecerint ac ideo debeant etiam accipere coronam, seu immediatum ingressum in gloriam, an e contra, ob insufficientem satisfactionem, debeant adhuc in carcere retineri et in igne purgari, donec solvant novissimum quadrantem:

Epist. 52 (Antoniano), 77. 18. 20: "Placuit, frater charissime, examinatis causis singulorum, libellaticos interim admitti, sacrificatis in exitu subveniri: quia Exomologesis apud inferos non est, nec ad poenitentiam quis a nobis compelli potest, si fructus poenitentiae subtrahatur. Si praelium prius venerit, corroboratus a nobis invenietur armatus ad praelium. Si vero ante praelium infirmitas urserit, cum solatio pacis et communicationis abscedit. *Neque enim praejudicamus Domino iudicature* quo minus si poenitentiam plenam et justam peccatoris invenerit, tunc ratum faciat quod a nobis fuerit statutum. Si vero nos aliquis poenitentiae simulatione deluserit [Intellige: 'Sive mala fide, sive etiam bona fide, seu, sive simulatione formali, sive etiam materiali', ut patet ex contextu], Deus, qui non deridetur (Gal. 6) et cor hominis intuetur (1 Reg. 16), de his quae nos minus perspeximus iudicet et servorum suorum sententiam Dominus emendet. .. Nec putes, frater charissime, hinc aut virtutem fratrum minui aut martyria deficere quod lapsis laxata sit poenitentia, et quod poenitentibus spes pacis oblata. . . *Aliud [cw/zzz] est ad veniam stare, aliud ad gloriam pervenire, aliud missum in carcere non exire inde donec stalim fidei et peccatis longo*

dolore cruciatum emundari et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse, aliud denique pendere in diem iudicii ad sententiam Domini, aliud statim a Domino coronari" (M.L. 3, 783-786).

HILARIUS PICT., In psal. 118, littera 17, n. 13: "Conscius peccatorum veterum, ut historia ipsa docetur, [David] licet toto corde se ad Deum direxit; tamen quia et peccati sui dolorem psalmo anteriore et ipse jam scripserit, tunc cum Nathan propheta arguente crimen suum recognovit et flevit: nunc quoque non desinit verae poenitentiae lacrymis facti veteris crimen abluere, dicens, 'Exitus aquarum transierunt oculi mei': fontes scilicet lacrymarum suarum, fontes fluminum esse transgressos. . . Confessio quidem criminis semper in tempore est; quia oporteat peccati poenitentiam non desinere: finis autem peccati anterioris est temporis: quia vera peccati confessio est, sine intermissione temporis poenitere; peccati vero poenitentia est, ab eo quod poenitendum intellexeris, destitisse. Atque ob id Propheta nec confiteri peccatum desinit, et peccatum ex praeterito confitetur" (M.L. 9, 619 sq.).

AUGUSTINUS omnino explicite asserit reatum poenae, in hac vel altera vita luendae, saepe remanere post remissionem culpa; cujus etiam rationem assignat, inquiens: "Productior est poena quam culpa, ne parva putaretur culpa, si cum illa finiretur et poena".

In Joan., tract. 124, 5: "Cogitur homo tolerare [hanc vitam] etiam remissis peccatis, quamvis, ut in eam veniret miseriam, primum fuerit causa peccatum. *Productior est enim poena quam culpa*; ne parva putaretur culpa, si cum illa finiretur et poena. Ac per hoc vel ad demonstrationem debitae miseriae, vel ad emendationem labilis vitae, vel ad exercitationem necessariae patientiae, temporaliter hominem detinet poena et quem jam ad damnationem sempiternam reum non detinet culpa" (M.L. 35, 1972).

In Psal. 50, 11 et 15: " 'Veritatem dilexisti': id est, impunita peccata *etiam eorum quibus ignoscis*, non dereliquisti. 'Veritatem dilexisti': sic misericordiam praerogasti, ut servares et veritatem. Ignoscis confitenti, ignoscis, sed seipsum punienti: ita servatur misericordia et veritas; misericordia, quia homo liberatur; veritas, quia peccatum punitur. . . Aliquando Deus cui ignoscit in futuro saeculo, corripit eum de peccato in isto saeculo. Nam et ipsi David cui dictum jam fuerat per Prophetam, 'Dimissum est peccatum tuum', evenerunt quaedam quae minatus erat Deus propter ipsum peccatum. . . Ambulabat ille in dolore, in tribulatione humiliationis suae, ita subditus Deo, ut omnia justa ei tribuens confiteretur quod nihil pateretur indigne, *habens jam rectum cor cui non displicebat Deus*" (M.L. 36, 592. 595).

Scrm. 351, 5, 12: “Non . . . sufficit mores in melius commutare, et a factis malis recedere; nisi etiam de his quae facta sunt, satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium. . . Non enim dictum est, ut tantum abstineamus a peccatis: ‘Sed et de praeteritis’, inquit, ‘deprecare Dominum, ut tibi dimittantur’ (Eccli. xxi, 1). Et Petrus jam erat fidelis, jam in Christo et alios baptizaverat. Intuere ergo Petrum praesumentem accusatum, timentem vulneratum, flentem sanatum” (M.L. 39, 1549).

GREGORIUS M., *Moralia*, 9, 34, 54: “Delinquenti . . . Dominus nequaquam parcat, quia delictum sine ultione non deserit. r\ut enim ipse hoc homo in se poenitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit. Nequaquam igitur peccato parcuritur, quia nullatenus sine vindicta laxatur. Sic David audire post confessionem meruit: ‘Dominus transtulit peccatum tuum’ (II Reg. xii, 13). Et tamen multis post cruciatibus afflicto ac fugiens, reatum culpae quam perpetraverat exsolvit. Sic nos salutis unda a culpa primi parentis absolvimur; sed tamen, reatum ejusdem culpae diluentes, absoluti quoque adhuc carnaliter obimus” (M.L. 75, 889).

Probatur 3. *EX RATIONE*.

Hanc probationem transmittimus ad Conci, seq., nam eisdem rationibus probatur possibilitas et convenientia tum permanentiae poenae, tum satisfactionis pro poena, si maneat, et eodem modo satisfit eisdem fere objectionibus Novatorum.

Conclusio 2. Homo potest vere satisfacere pro poena temporali, sibi relicta post remissam culpam et poenam aeternam.

Probatur 1. *EX SCRIPTURAL*

Scriptura, considerans peccatum ut debitum erga Deum (Matth. 6, 12: “Dimitte nobis debita nostra”; Luc. 13, 2 et 4: “Peccatores . . . debitores”), continuo docet homines per poenitentiam, per opera poenalia, per eleemosynam, Deum placare, peccata auferre, flagella temporalia avertere, imo “redimere” peccata. Haec autem involvunt conceptum satisfactionis, et quidem etiam pro poena temporali, relicta post remissionem culpae.

Ea enim testimonia, in illa generalitate et communi conceptu quibus inter se colligantur, nequeunt intelligi de sola aversione alicujus poenae mere temporalis, absque relatione ad peccatum, nam in eis

¹ Hoc argumentum late Bellarminus exponit et apte ab argutiis Novatorum vindicat, in *De Poenitentia*, l. 4, c. 8 et 15.

agitur explicite de flagellis Dei vindicantis culpas vel de ipsis peccatis. Nec agitur tantum de extraordinariis quibusdam flagellis a Deo inflictis, et non generaliter de poenis quae quomodolibet sequuntur peccatum ac sunt luendae in hoc vel futuro saeculo, nam in quibusdam textibus agitur de praeservatione a futuris “tenebris”, a “ventura ira”, a “mundi damnatione”. Nec agitur directe de solis peccatis, abstrahendo a poena, tum quia plura ex illis testimoniis agunt de ipsis poenis, tum quia saepe in Scriptura peccatum accipitur pro poena consequente peccatum, tanquam causa pro effectu (cf. Gen. 43, 9; Deut. 5, 10; 3 Reg. 1, 21), tum quia quaedam testimonia respiciunt generaliter homines vel fideles quorum plures sunt absque actuali peccato mortali. Nec agitur de mera bona dispositione, qua homo se praeparat congruo quodam modo ad justificationem, tum quia quaedam testimonia respiciunt generaliter omnes fideles, quorum non pauci sunt in statu gratiae; tum quia quaedam tribuunt bonis operibus necessarium effectum aversionis peccatorum vel proponunt conceptum redemptionis, seu compensationis, quorum neutrum convenit operibus quae fiunt ante justificationem.

Ex quibus sufficienter colligitur mens Scripturae de possibilitate satisfaciendi seu compensandi pro poenis, relictis post remissionem culpaе, maxime si ea testimonia comparantur sive cum generali doctrina Scripturae de necessitate et utilitate poenitendi; sive cum ejus doctrina de salutari valore operum justorum in ordine ad vitam aeternam, ad quam ordinatur tum meritum tum satisfactio; sive cum interpretatione quam Patres illis tribuunt; sive cum magis explicita et determinata doctrina prioris traditionis et praxis Ecclesiae, quae nequit esse nisi quaedam legitima interpretatio et connaturalis continuatio eorum quae in Scriptura traduntur.

Lev. 4. 5 ct 6 varia describuntur sacrificia in compensationem et satisfactionem quarundam legis transgressionum, quibus nempe promittitur remissio peccatorum. Ea autem satisfactio et remissio, saltem in offerentibus jam justificatis, nequit intelligi nisi de poenis temporalibus manentibus post remissionem peccati.

2 Paral. 7, 13 sq.: “Si clausero caelum, et pluvia non fluxerit, et mandavero et praecepero locustae ut devoret terram, et misero pestilentiam in populum meum; conversus autem populus meus, super quos invocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, et exquisierit faciem meam, et *egerit poenitentiam* a viis suis pessimis; ego exaudiam de caelo, et propitius ero peccatis eorum, et sanabo terram eorum.”

Tob. 4, 11: “Eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam *ire in tenebras*”. *12, 9*: “Eleemosyna a morte

liberat, et ipsa est quae purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam aeternam.”

Prov. 14, 22: “Misericordia et veritas praeparant bona”; 15, 27: “Per misericordiam et fidem purgantur peccata”; 16, 6: “Misericordia et veritate *redimitur* iniquitas”.

Eccli. 3, 33: “*Ignem* ardentem extinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis”; 29, 15: “Conclude eleemosynam in corde pauperis, et haec pro te exorabit ab omni malo”.

Isai. 1, 17 *sq.*: “Discite benefacere; quaerite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Et venite, et arguite me, dicit Dominus. Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; et si fuerint quasi vermiculus, velut lana alba erunt.”

Jerem. 18, 8: “Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversus eam, agam et ego poenitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei.”

Dan. 4, 24: “Quamobrem rex, consilium meum placeat tibi; et peccata tua eleemosynis *redime*, et iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan ignoscet [Deus] delictis tuis” (cf. *ibid.* 25-34).

Ad hunc textum scribit *BELLARMINUS*: “Locus . . . Danielis duobus modis exponi solet. Uno modo ut per peccatum intelligatur culpa, sive inimicitia cum Deo: et tunc significatur illis verbis, posse hominem poenitentem per eleemosynas placare Deum ex congruo, atque ab eo gratiam reconciliationis impetrare. Ex qua interpretatione id sequitur, ut si opera hominis nondum justificati, tamen cum auxilio Dei speciali facta tantum valent ad reconciliationem, ut ex congruo dicantur redimere culpam: multo magis opera hominis iusti, ex Spiritu inhabitante facta, tantum valeant ad expiandam poenam temporalem, ut ex condigno dicantur redimere poenam.

“Alio modo exponuntur a nonnullis ea verba, ut per peccatum sola poena intelligatur. Sed quia Nabuchodonosor impius erat, et non solum poenae, sed etiam culpa remissionem indigebat, idcirco auctores illi volunt, sententiam Danielis esse hiulcam, ac subintelligi alia verba, quibus ad agendam poenitentiam, et quaerendam reconciliationem Daniel regem sit cohortatus, ac tum demum addiderit de expianda poena: ‘Peccata tua eleemosynis redime’. Caeterum plenus commentarius erit si verba Danielis intelligamus de perfecta remissione peccati quoad culpam et poenam; ita ut cohortatio sit ad magnas et frequentes eleemosynas, quibus primum disponatur rex ad reconciliationem, deinde etiam poenam ex condigno redimat; quemadmodum intelligendus esse videtur locus ille *Luc.* 11. ‘Date eleemosynam. et ecce omnia munda sunt vobis’. Ad quem modum etiam loquitur s. Cyprianus in *serm.* de lapsis, ubi opera poenitentiae requirit, quibus primum venia peccatorum impetretur, deinde etiam corona gloriae acquiratur.”⁰

Joci, 2, 12-17: “Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, et in fletu, et in planctu. . . Parce, Domine, parce populo tuo; et ne des hereditatem tuam in opprobrium”.

Matth. 6, 12. 14: “Dimitte nobis debita nostra, *sicut et nos dimittimus* debitoribus nostris. . . Si enim dimiseritis hominibus peccata

*Dc Poenitentia, l. 4, c. 8, Opera omnia, t. 3, Mediolani, 1859, p. 723 sq.

eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis delicta vestra.”

Luc. 3, 7 sqq.: “Dicebat ergo [Joannes] ad turbas . . . , quis ostendit vobis fugere *a ventura ira*? Facite ergo fructus dignos poenitentiae. . . . Qui habet duas tunicas, det non habenti; et qui habet escas, similiter faciat”; *11, 41*: “Date eleemosynam; et ecce omnia munda sunt vobis”; *12, 33*: “Date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in caelis”; *16, 9*: “Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut, cum defeceritis, accipiant vos *in aeterna tabernacula*”.

Act. 10, 1-4: Cornelio “viro religioso et timenti Deum” dicitur in visione: “Orationes et eleemosynae tuae ascenderunt in memoriam Dei.”

1 Cor. 11, 31 sq.: “Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicemur. Dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non *cum hoc mundo damnemur*.” De hujus textus interpretatione confer in Conci. 1 (p. 172 sq.).

2 Cor. 7, 10: “Quae enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur; saeculi autem tristitia mortem operatur”. Inter varios fructus hujus tristitiae et poenitentiae, Apostolus memorat “vindictam”, quae conceptum satisfactionis involvit.

Ad rem *BELLARMINUS*: “2 Corinth. 7. . . . b. Paulus inter alios bonos fructus sanctae tristitiae, quae Poenitentiam in salutem stabilem operatur, ponit vindictam. Neque multum refert an Apostolus loquatur de vindicta, quam is, qui Poenitentiam agit, de seipso sumit, an de ea, quae injungitur ab alio: satis enim nobis est. probari ab Apostolo poenas, quae vindictae nomine inveniuntur in Poenitentia. Vindicta enim ad praeteritum respicit, et ad justitiam pertinet, neque aliud est, nisi id quod nos dicimus Satisfactionem: ideo enim sumit unusquisque de peccatis suis pro amore Dei vindictam, vel a sacerdote injunctam libenter admittit, ut injuriam Deo factam ea ratione compenset.

“Et quamvis Calvinus, ut supra notavimus, multis in locis neget, ullam poenam pro peccatis nostris exigi a nobis; tamen lib. 3. Instit. cap. 3. § 15. hunc locum Apostoli tractans, ita loquitur: ‘Postrema est vindicta: quo enim severiores in nos sumus et acriore censura quaestionem habemus de peccatis nostris, eo sperare debemus magis propitium, ac misericordem Deum. Et certe fieri non potest, quin anima divini judicii horrore perculsa, partes ultionis in exigenda de se poena occupet.’ Quo loco aperte concedit, apostolum Paulum loqui de poena, quae vindictae nomine a poenitente suscipitur.”¹⁰

Probatur 2. *EX TRADITIONE*.

Huc faciunt quae diximus in eadem probatione Conci, praec. (p. 174 sq.), necnon textus Patrum citati tum ibidem tum in art. 46 (p. 9-12).

Patrum doctrina ad haec capita reducitur:

1. Generaliter asserunt nos per actus bonos et laboriosos cooperari

¹⁰ Ibid., p. 724 sq.

ad obtinendam peccatorum remissionem et Dei placationem, imo ad plenioram et perfectam peccatorum remissionem.

2. Id non referunt tantum ad tempus quod praecedit justificationem et ad peccatores nondum justificados, sed etiam ad totum vitae tempus, et ad omnes fideles, adeoque etiam ad tempus subsequens justificationem et ad ipsos homines jam justificados.

3. Praedictam cooperationem concipiunt ad modum pretii, compensationis, redemptionis, satisfactionis. Cf. v.g. Didache, Pseudo Barnabam, Origenem, Tertullianum, Cyprianum, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Caesarium, infra citandos.

4. Hunc modum cooperationis Patres latini inde a Tertulliano exprimunt communissime voce satisfactionis, ex jure romano derivata, quae significat veram et proprie dictam compensationem de genere justitiae; ipsa fortuna, quam ista vox obtinuit in Traditione, pandit qui fuerit verus conceptus et intima Patrum persuasio de supernaturali efficacia bonorum operum ad finem extinctionis peccatorum. Ipsa quoque vox «*ἡτι/χίον*», qua usi sunt Graeci scriptores, significans taxationem quamdam vel emendam pro culpa, sensum satisfactionis refert et conceptum aliquem vindictae exprimit, quamvis non pleno modo, ita ut dici possit mediare inter duos conceptus, quibus notio catholica satisfactionis integratur, vindictae scilicet seu punitionis et correctionis seu medicinae (cf. supra, art. 46, p. 8 sq. 15).

5. Non raro Patres explicite indicant rationem, quare opera laboriosa exequenda sint, esse ne propter praeterita peccata puniamur in altera vita; nec id referunt ad solam inferni punitionem. Cf. Cyprianum, Origenem, Hilarium, Caesarium Arei.

6. Quidam Patres, ut Cyprianus, Origenes et Augustinus, explicite distinguunt inter peccatum jam remissum et permanentiam poenae quae pro eo peccato luenda est.

7. Nullum est essentielle discrimen inter scriptores occidentales et orientales quoad indolem satisfactionis, et ideo quoad existentiam proprie dictae satisfactionis, quamvis occidentales in aspectum vindictivum poenae, orientales vero in aspectum medicinalem ejusdem, potius insistant. Quod quidem discrimen traducitur fere in ipsa differentia vocum “satisfactio” et *ἡτι/χίον*, quibus utuntur doctores utriusque ecclesiae; simile discrimen observatur inter voces “poenitentia” et *ἡ μετανοία*, quibus appellant totam poenitentiam, nam haec vox significat mutationem consilii et renovationem cordis, illa vero suipsius punitionem vel intimum dolorem (juxta duplicem eruditorum sententiam), quod directius exprimit essentielle elementum poenitentiae, sicut justa compensatio directius exprimit essentielle elemen-

tum satisfactionis, quod completur per elementum correctorium et medicinale.¹¹

Ceterum apud orientales vindicativam rationem poenae explicite exhibent inter alios *Origenes*, Patres Cappadoces, seu *Basilius* et *Nyssenus* (adhibentes vocem *ἐπιτιμῶν* in canonibus poenitentialibus) necnon *Firmilianus Caesariensis* (Epist. ad Cyprianum) et *Sozomenus*. Apud occidentales medicinalis ratio satisfactionis passim etiam exhibetur, ut a *Tertulliano*, *Ambrosio*, *Augustino*, *M. Cassiano*, *Gregorio M.*, *Beda* et *Gennadio*, a quo prodiit celebris illa definitio satisfactionis ut medicinalis, diu Augustino tributa et a theologis mediaevalibus suscepta et explicata: "Satisfactio poenitentiae est, causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere".¹³

DIDACHE, 4, 6: "Si quid habes per manus tuas, *dabis pretium ad redimenda peccata*" (Funk 1, 13).

EPISTULA PSEUDO-BARNABAE, 19, 10: "In memoriam tuam nocte ac die revocabis *iudicii diem*, et exquires cotidie vultus sanctorum, sive sermone contendens et ad exhortandum incedens et meditans, quomodo animam verbo tuo servare possis, sive manibus tuis operaberis *ad redemptionem peccatorum tuorum*" (Funk 1, 93).

PSEUDO-CLEMENS ROM., Ep. 2 ad Corinthios, 16, 4: "Bona igitur eleemosyna *quasi poenitentia* peccati; 'caritas operit multitudinem peccatorum', oratio autem a bona conscientia a morte liberat. Beatus omnis qui invenitur in his rebus perfectus; eleemosyna enim fit *levamen peccati*" (Funk 2, 205).

ORIGENES, In *Icrem.*, hom. 19, 6, cit. in Conci, praec. (p. 175).

In *Lev.*, hom. 14, 3 et hom. 15, 2, cit. ibid. (p. 175 sq.).

In *Psal.* 37, hom. 2, 5, cit. ibid. (p. 176).

In *Exod.*, hom. 6, 4. 9: "Qui salvus fit, per ignem salvus fit, ut si quid forte de specie plumbi habuerit admistum, id ignis decoquat et resolvat, ut efficiantur omnes aurum bonum: quia aurum terrae illius bonum esse dicitur, quam habituri sunt sancti, ut sicut fornax probat aurum, sic homines justos tentatio. Veniendum est ergo omnibus ad ignem, veniendum est ad conflatorium. . . Si quis forte . . . a diabolo deceptus [sit] . . . , non usquequaque desperet; misericors enim est et miserator Dominus. . . *Poenitendo, flendo, satisfaciendo delet quod admissum est*" (M.G. 12, 334. 338).

¹¹ Cf. Introd, tract., in tom. 1, p. 5-12.

¹² "De fide et oper. 2, 3 sq.; 26, 4S; Serm. 82, 8; Epist. 153, 21.

¹³ Cf. supra, art. 46, p. 11 sq. 16. 17.

In Lev., /toni. 2, 4: “Si . . . in amaritudine fletus tui fueris luctu, lacrymis et lamentatione confectus, si carnem tuam maceraveris, et jejuniis ac multa abstinencia aridam feceris, et dixeris, quia sicut frixorium confixa sunt ossa mea, tunc *sacrificium* similam a sartagine, vel a craticula obtulisse te noveris: et hoc modo inveneris tu verius, et perfectius secundum Evangelium offerre sacrificia, quae secundum legem jam offerre non potest Israel” (M.G. 12, 419).

In Judic., hom. 3, 2: “Vide benignum Dominum, misericordiam cum severitate miscentem, et ipsius poenae modum justa et clementi libratione pensantem. Non in perpetuum tradit delinquentes, sed quanto, inquit, tempore servierunt Baalim, tanto etiam servierunt Chusarsaton; hoc est, octo annis. Disce haec et tu, o auditor, quisquis ille es, qui tibi conscius es alicujus erroris. Et quanto tempore deliquisti, tanto nihilominus tempore humilia teipsum Deo, et *satisfactio ei in confessione poenitentiae*. Non expectes ut humiliet te Chusarsaton, et invito necessitas extorqueat poenitentiam, sed ipse praevenit tortoris istius manus: quia si te ipse emendaveris, si te ipse correxeris, pius est Dominus et misericors, qui vindictam temperet ab eo qui illam poenitendo praevenit” (M.G. 12, 963).

TERTULLIANUS, De bapt. 20; De Poenit. 6. 7. 9. 10, cit. in art. 46 (p. 9 sq.).

De Poenit. 6: “Quam . . . ineptum, quam iniquum, poenitentiam non adimplere, et veniam delictorum sustinere, hoc est, pretium non exhibere, ad mercem manum emittere! Hoc enim pretio Dominus veniam addicere instituit; hac poenitentiae compensatione redimendam proponit impunitatem” (M.L. 1, 1347). *Ibid. 7:* “Verum non statim succidendus ac subruendus est animus desperatione, si secundae quis poenitentiae debitor fuerit: pigeat sane peccare rursus, sed rursus poenitere non pigeat: pigeat iterum periclitari, sed non iterum liberari. Neminem pudeat; iteratae valetudinis iteranda medicina est: gratus in Dominum exstiteris, si quod tibi Dominus offert, non recusaveris: offendisti, sed reconciliari adhuc potes. Habes cui satisfacias, et quidem volentem” (M.L. 1, 1352).

CYPRIANUS. Vide locos citatos in art. 46, p. 10.

Epist. 52 (Antoniano), 17. 18. 20, cit. in Conci, praec., p. 176sq.

De lapsis, 36: “Si precem toto corde quis faciat, si veris poenitentiae lamentationibus et lacrymis ingemiscat, si ad veniam delicti sui Dominum justis et continuis operibus inflectat, misereri talium potest qui et misericordiam suam protulit. . . Vel si quis plus eum suis satisfactionibus moverit, si ejus iram, si indignantis offensam justa deprecatione placaverit, dat ille et arma rursus quibus victus

armetur, reparat et corroborat vires quibus fides instaurata vegetetur. Repetet certamen suum miles, iterabit aciem, provocabit hostem, et quidem factus ad praelium fortior per dolorem. Qui sic Deo satisfecerit, qui poenitentia facti sui, qui pudore delicti, plus et virtutis et fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus et adjutus a Domino, quam contristaverat, nuper laetam faciet Ecclesiam; *nec jam solam Dei veniam merebitur, sed et coronam*" (M.L. 4, 508 sq.).

De opere et eleemosynis, 5: "Remedia propitiando Deo ipsius Dei verbis data sunt, quid deberent facere peccantes magisteria divina docuerunt, *operationibus justis Deo satisfieri*, misericordiae meritis peccata purgari. . . Revelat Angelus [Tob. 12, 8] et manifestat et firmat eleemosynis petitiones nostras efficaces fieri, eleemosynis vitam de periculis redimi, eleemosynis animas a morte liberari" (M.L. 4, 605).

FIRMILIANUS, *Epist.* 75 (inter Cypriani), 4: "Lapsis quoque fratribus et post lavacrum salutare a diabolo vulneratis per poenitentiam medela quaeratur; non quasi a nobis remissionem peccatorum consequantur, sed ut per nos ad intelligentiam delictorum suorum convertantur et *Domino plenius satisfacere cogantur*" (M.L. 3, 1158).

HILARIUS PICT., *In Psal.* 118, *littera* 17, *n.* 13, cit. in Conci, praec., p. 177. *In Matth.*, *cap.* 4, 19: "Charitas plurimum peccatorum tegit (I Petr. IV, 8), et errorum nostrorum ambitiosa ad Deum patrona est; novissimum poenae quadrantem solvemus, nisi *pretio* ipsius aliquantum criminum culpa redimatur" (M.L. 9. 938).

PACIANUS, *Paraenesis ad Poenit.* 4 et 11: "Peccata meliorum operum compensatione curantur. . . Quare tenacitas humanitate redimetur; convicium satisfactione pensabitur; tristitia jucunditate . . . ; et quaecumque contrariis emendata proficiunt. . . Ne pigeat [fratres] opportuna quamprimum remedia salutis invadere, dejicere moeroribus animum, sacco corpus involvere, cinere perfundere, macerari jejunio... In quantum poenae vestrae non pepercistis, in tantum vobis Deus parcat" (M.L. 13, 1089).

AMBROSIUS, *In Lue.*, 7, 156, cit. in art. 46 (p. 10).

De lapsu virginis, 8, 37 sq.: "Grandi plagae alta et prolixa est medicina: grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem. . . Inhaere poenitentiae usque ad extremum vitae, nec tibi praesumas ab humana die veniam dari" (M.L. 16, 378 sq.).

De Poenit., 2, 5, 35 sq.: " 'Beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata'. . . Utrumque enim beatum dixit et cujus iniquitas remittitur per lavacrum, et cujus peccatum tegitur

operibus bonis. Qui enim agit poenitentiam, non solum diluere lacrymis debet peccatum suum, sed etiam emendatioribus factis operire et tegere delicta superiora, ut non ei imputetur peccatum. Ergo tegamus lapsus nostros posterioribus factis, mundemus fletibus” (M.L. 16, 506).

HIERONYMUS, Epist. 108 (ad Eustochium, de obitu Paulae matris), 15, Paulam sic loquentem inducit: “Turpanda est facies, quam contra Dei praeceptum purpurisso et cerussa et stibio saepe depinxi. Affligendum corpus, quod multis vacavit deliciis. Longus risus, *perpeti compensandus est fletu*. Molliam linteamina et serica pretiosissima, asperitate cilicii commutanda” (M.L. 22, 891).

AUGUSTINUS, Epist. 153, 3, 6, cit. in art. 45 (tom. 2, p. 963 sq.).

Serm. 19, 2 sq., cit. in art. 46 (p. 10 sq.).

Serm. 351, 5, 2, cit. ibid. (p. 11).

In Joan, tract. 124, 5, cit. in Conci, praec. (p. 177).

In Psal. 50, 11 et 15, cit. ibid.

Serm. 351, 5, 12, cit. ibid. (p. 178).

Enchiridion, 70: “In melius . . . est vita mutanda, et per eleemosynas de peccatis praeteritis est propitiandus Deus . . . [qui] miserando delet jam facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur” (M.L. 40, 265).

Serm. 20, 2: “Si vis ut ille [Deus] ignoscat, tu agnosce. Impunitum non potest esse peccatum, impunitum esse non decet, non oportet, non est justum. Ergo quia impunitum non debet esse peccatum, puniatur a te, ne puniaris pro illo. Peccatum tuum iudicem te habeat, non patronum. In tribunal mentis tuae ascende contra te, et reum constitue te ante te” (M.L. 38, 139).

SOZOMENUS, Hist. eccl. 7, 16, 9 sq.: “Privatim autem unusquisque sua sponte se macerans, aut jejuniis, aut illuvie, aut ciborum abstinentia, vel aliis quibus jussus est modis, tempus quantumcumque ipsi ab episcopo constitutum est, exspectat. Ubi vero praestitutus dies advenit, *tanquam debito quodam persoluto*, a poena commissi sceleris liberatur [ωσ«ρ τι όφλη/χα διαλυσα την TL[xopíav) ττ/ς αμαρτίαν âvccrai] et reliquo Ecclesiae populo sociatur” (M.G. 67, 1460). Quod ibi appellat debitam poenam [τι/χορίαν], inferius in 1. 8 appellat *Ιπιτίμιον* (ibid. 1461).

CASSIANUS, Collationes, 20, 5, cit. in art. 46 (p. 11).

GENNADIUS, De eccles. dogm. 53 et 54, cit. ibid. (p. 11 sq.).

CAESARIUS AREL., Serm. 104 (De verbis Apostoli 1 Cor. 3,

11-15), 5: “Totis viribus unusquisque laboret, ut capitalia crimina possit evadere, et minuta peccata ita operibus bonis redimere, ut de ipsis nihil videatur remanere, quod ille ignis possit absumere. Illi autem qui capitalia crimina committunt, si quamdiu vivunt, ea redimere poenitentiae medicamentis noluerint, ad illum ignem, de quo dicit Apostolus, *Tpse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*’, . . . venire non poterunt; sed magis illam duram et irrevocabilem sententiam audituri sunt, *‘Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum’* (Matth. xxv 41). Et ideo, qui ab ista perpetua poena, et ab illo purgatorio igne desiderant liberari, crimina capitalia non admittant: aut si jam commiserunt, fructuosam agant poenitentiam, et illa parva vel quotidiana peccata bonis operibus redimere non desistant” (M.L. 39, 1948).

GREGORIUS M., In evang., hom. 34, 16, et Reg. past., 3, 30, cit. in art. 46, p. 12. Moralia, 9, 34, 54, cit. in Conci, praec., p. 178.

Huic firmissimo Traditionis argumento nihil fere Novatores opponunt, nisi protervam aut ignorantem negationem Lutheri ac Melanchthonii, asserentium nihil in Patribus catholicae satisfactionis inveniri sed totum esse a Scholasticis confictum, vel procacem impudentiam Calvinii, Kemnitii et Illyrici reprehendentium in antiquis Patribus errorem ipsum, aut periculosum excessum, vel partialiter ac benigne excusantium hyperbolicas et commendatorias locutiones.

Ad rem *BELLARMINUS*: “Videamus . . . quid adversarii ad Patrum testimonia respondere soleant. *Lutherus* in assert, artic. 5. non concedit, testimonia ulla veterum esse, quae de Satisfactione loquantur: ‘Quare’, inquit, ‘verum dixi, arbitrariam istam Satisfactionem nec in Scripturis, nec in Patribus inveniri: inveniri autem poenam irremissibilem a Deo impositam, ut psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum.’ Sed *Lutherus*, aut non legerat, aut se non legisse fingeat, monimenta veterum; jam enim ostendimus, singulis aetatibus non defuisse, qui Satisfactionem docerent.

“*Lutherum* sequutus *Philippus [Melanchthonius]* in apologia confessionis augustanae art. de confessione et Satisfactione negat exstare veterum testimonia de Satisfactione, qua Deo pro peccatis satisfiat: ‘Haec tota res’, inquit, ‘commentitia est, recens conficta, sine auctoritate Scripturae, et veterum scriptorum ecclesiasticorum. Ac ne *Lombardus* quidem de Satisfactione hoc modo loquitur. Scholastici viderunt in Ecclesia esse Satisfactiones, nec animadverterunt, illa spectacula instituta esse, tum exempli causa, tum ad probandos hos, qui petebant recipi in Ecclesia. In summa, non viderunt esse dis-

ciplinam, et rem prorsus politicam ideo superstitiose finxerunt, eas non ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Deum valere.'

"Primum nescio qua fronte Philippus negare audeat, apud Lombardum exstare testimonia de Satisfactione illa, de qua Scholastici loquuntur, cum Scholastici apud Lombardum invenerint ea, de quibus ipsi copiosius disserunt. . . Deinde non solum testimonia a nobis allata plane convincunt errorem Philippi, sed etiam *Calvinus*, *Kemnitius*, et *Illyricus* ejusdem Philippi vanitatem redarguunt.

"*Illyricus* enim ingenue fatetur, omnes fere Patres agnoscere Satisfactionem, quae Dominum placet, et peccata redimat . . . quos . . . reprehendit, ut qui ea de Satisfactione docuerint, quae a catholicis nunc docentur. Sed quemadmodum laudanda est Illyrici ingenuitas et diligentia, qui sententias omnium ferme Patrum studiose collegit, eaque Lutheri dogmatibus esse contraria, negare contra manifestam veritatem noluit: ita caecitas animi et impudentia, ne dicam stoliditas et vecordia vituperanda, quod sibi persuadere potuerit, plus uni Luthero, quam omnibus omnium aetatum doctoribus esse credendum. Scilicet omnes Patres, quamvis alioqui doctissimi et sapientissimi, in hoc articulo caeci fuerunt, et sacras litteras ignorarunt: unus Lutherus lumen aspexit, unus Scripturas recte interpretari potuit.

"*Joannes Calvinus* tametsi conetur utcumque respondere, tamen fatetur, quod res est, Patres a partibus nostris stare, eosque reprehendere, quam sequi, stultissime judicavit. Lib. 3. Institut, cap. 3. § 16. 'Ejusmodi', inquit, 'exercitia saepe commemorant vetusti scriptores, cum de poenitentiae fructibus loquuntur: quamquam autem vim poenitentiae minime in illis reponunt, veniam tamen mihi dabunt lectores, si dixero quod sentio. Plus aequo certe insistere in his mihi videntur: ac si quis prudenter expendat, mihi (ut spero) assentietur dupliciter eos modum excessisse.' Et cap. 4. § 38. 'Parum', inquit, 'movenent, quae in veterum scriptis de Satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos, dicam simpliciter omnes fere quorum libri exstant, aut hac in parte lapsos esse, aut nimis aspere et dure loquutos.' Et lib. 4. cap. 12. § 8. 'Qua in parte', inquit, 'excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, quae et prorsus a Domini praescripto dissidebat, et erat mirum in modum periculosa.' Haec ille, qui satis aperte arrogantiam suam et superbiam intolerandam prodit; dum ipse unus tot Ecclesiae lumina, quae variis temporibus non solum insigni doctrina, sed etiam probitate incomparabili, pars etiam miraculis, aut martyrio claruerunt, prorsus contemnere et castigare non erubescit. . .

“*Martinus Kemniti*us non negat in Patribus inulta de Satisfactione exstare, sed partim aperte reprehendit eorum sententias, partim revocat ad tropicas atque hyperbolicas loquutiones; sic enim loquitur in 2. par. exam. pag. 1082. ‘Veteres, ut ritus illos Satisfactionum hominibus magis commendarent, saepe cohortatorie magis, quam vere, juxta Chrysostomi dictum, de ritibus illis per hyperbolem loquuti sunt, peccata scilicet, et poenas peccatis debitas, purgari, compensari, tegi, judicem placari et reconciliari operibus illis Satisfactionum;’ et paulo infra, ubi citasset Origenem, Cyprianum, Ambrosium. Augustinum et Gregorium, ita subjungit: ‘Et Cyprianus in illis hyperbolicis Satisfactionum commendationibus, eo usque progreditur, ut affirmet peccatum non dimitti, nisi absolutis et completis illis canonicis Satisfactionibus; et in sermone de eleemosyna, excidit ipsi hoc inconsiderate dictum: Delicta, quae ante Baptismum contracta fuerunt, Christi sanguine et Satisfactione purgari; sordes vero postmodum contractas, eleemosynis ablui: et addit, remedia propitiando Deo in lapsibus post Baptismum, haec esse: operationibus justis Deo satisfacere, misericordiae meritis delicta purgare. Haec profecto nimium transcendens veritatem est oratio. Joannes enim illis, qui post Baptismum peccant, dicit: Haec scribo vobis, ut non peccatis; sed si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; nec pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi.’ Haec ille,

“Sed quod attinet ad reprehensionem sanctorum Patrum, qui clarissima illa lumina vituperare audet, non illis ignorantiae aut imperitiae, sed sibi superbiae, atque arrogantiae notam inurit. . . Quod autem Kemniti^{us} hyperbolem esse contendit in sententiis Patrum de Satisfactione, duobus modis refellitur. Primum enim etiamsi concederemus esse hyperbolem in illis testimoniis Patrum, adhuc tamen haberemus argumentum solidissimum contra adversarios. Hyperbolica enim loquutio requirit, ut vere aliquid subsit in re, licet non tam excellenter, quam verba significant: alioqui enim non hyperbole, sed mendacium esset. . . [Unde] nisi opera laboriosa aliquid, vel potius nisi multum valerent ad poenam peccatorum expiandam et Deum placandum, non hyperbolicae, sed falsae prorsus veterum sententiae dici deberent. . .

“Caeterum etiamsi in eorum Patrum testimoniis hyperbole admitti possit, qui in concionibus ad populum de Satisfactione disserebant; tamen nullo modo probabile est, hyperbolice esse loquutos eos qui vel contra haereticos libros de Poenitentia scripserunt, ut Ambrosium, Tertullianum, et alios; vel in epist. decret, ad consulta episcoporum respondebant, ut Innocentium, Leonem, Gelasium; vel in common-

tariis, aut aliis ejusmodi libris doctrinam ecclesiasticam simpliciter tradebant, ut Hieronymum in comment, prophetarum, Augustinum in enchiridio, Gregorium in explicatione libr. Regum, Theodorum in epitome divinorum decretorum, Cassiodorum, Isichium, Isidorum, Bedam, Rabanum, Radulphum, et alios quos capite superiore protulimus. Porro isti omnes non minus perspicue Satisfactionibus peccata redimi docent, quam Cyprianus, Pacianus, Chrysostomus, et alii, qui in concionibus ad populum de Satisfactione disseruerunt.””

Probatur 3. *EX RATIONE.*

Nequit quidem ex ratione probari necessitas permanentiae poenae temporalis, et satisfactionis a nobis praestandae, post remissam culpam, cum Deus potuerit simul culpam et totam poenam remittere sicut fit in Baptismo et martyrio, obtinendo nempe plenam satisfactionem, quae necessario pro peccato ei debetur, per plenissimam applicationem satisfactionis Christi, sed potest probari convenientia, et a fortiori possibilitas, tum permanentiae poenae tum satisfactionis pro ea praestandae, et consequenter apodictice refellere praedicatam a Protestantibus utriusque impossibilitatem et indecentiam. Quod quidem apte fit appellando, ad mentem Cone. Trid., *tria praecipua capita, ex quibus Novatores sua argumenta vel recriminationes deducunt.*

PRIMO, EX PARTE IPSIUS DEI, seu divinorum attributorum, nihil obstat permanentiae poenae et peragendae satisfactionis post remissam culpam, sed omnia utriusque convenientiam ostendunt. Omnia enim divina attributa, maxime prout referuntur ad culpam hominis ejusque justificationem, ad tria reduci possunt, justitiam nempe, misericordiam et sapientiam.

In relictis autem hominis poena et satisfactione post remissam culpam, relucet *imprimis justitia divina*, tum quia ita Deus res ad aequalitatem reducit, obtinens, eo modo quo fieri potest, restaurationem ordinis per ipsum hominem qui ordinem perturbavit, tum quia ita reddit possibilem quandam justitiam hominis erga Deum, cum satisfactio quae a Deo exigitur, fit sua vice exigitiva placationis divinae, veluti justitia a justitia generata. Et haec ratio respicit poenam ut *vindicativam*.

Praeterea, relucet ipsa *miserericordia et bonitas divina*, tum quia confert nobis tam grandem dignitatem ut simus et ipsi quasi redemptores cum Christo nostrorum debitorum, necnon inde Dei ipsius creditores, dignius enim est ex jure quam gratuito accipere, sicut dignius est

causare quam pati; tum quia Deus per impositionem poenarum et satisfactionis aufert ab homine occasionem novorum peccatorum et reatum novarum poenarum, eum reddendo cautiolem et vigilantiolem in futurum per timorem et difficultatem operum poenalium et simul eum obligando ad quaerendam medelam contrariarum virtutum vulneribus et reliquiis praeteritorum peccatorum. Et hae ratio respicit poenam ut *medicinalem*.

Ad rem *Cone. Trid.*, cap. 8: “Et *divinam clementiam* decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, *peccata leviora putantes*, velut iniurii et ‘contumeliosi Spiritui Sancto’ [Hebr 10, 29], in graviora labamur, ‘thesaurizantes nobis iram indie irae’ [Rom 2, 5; Iac 5, 3]. Procul dubio enim magnopere *a peccato revocant*, et quasi freno quodam coercent hae satisfactoriae poenae, cautioresque et vigilantiores in futurum poenitentes efficiunt; medentur quoque peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus male vivendo comparatos contrariis virtutum actionibus tollunt” (Denz. 904).

Tandem, divina praecipue sapientia relucet in suo altissimo munere in unum reducendi distantia et coniungendi contraria: justitiam nempe et misericordiam; justitiam divinam et justitiam humanam; remissionem culpae et retentionem poenae; satisfactionem culpae per actum contritionis et satisfactionem poenae per opera charitatis; opus Dei justificantis et opus hominis satisfaciens; gratiam operantem in remissionem et gratiam cooperantem in satisfactionem; influxum Capi- tis et cooperationem membrorum, recapitulatis omnibus in unum fundamentum passionis et satisfactionis Christi, in quo primo “Misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia et pax osculatae sunt” (Psal. 84, 11; cf. *Augustinum*, In Psal. 50, supra cit., p. 177). Et haec ratio respicit poenam ut *vindicativam simul et medicinalem*.

Ad rem S. *Thomas*, ostendens quomodo sapientia divina per virtutem suae gratiae, quasi per gradus procedit ad perfectum opus expulsionis peccati, assumens successive rationem gratiae operantis et cooperantis: “Sicut in secunda parte habitum est (1-2, qu. eix, art. 7 et 8, et quaest. exi, art. 2), ad gratiam pertinet operari in homine, justificando ipsum a peccato, et cooperari homini ad recte operandum. Remissio igitur culpae et reatus poenae aeternae pertinet ad gratiam operantem; sed remissio reatus poenae temporalis pertinet ad gratiam cooperantem, inquantum scilicet homo cum auxilio divinae gratiae patienter poenas tolerando, absolvitur etiam a reatu poenae temporalis. Sicut igitur prius est effectus gratiae operantis quam gratiae cooperantis, ita etiam prius est remissio culpae et poenae aeternae quam plena absolutio a poena temporali; utrumque enim est a gratia, sed primum

a gratia sola, secundum ex gratia et libero arbitrio” (5 p., q. 86, a. 4 ad 2).

SECUNDO, EX PARTE CHRISTI, seu infinitae efficacitatis satisfactionis ejus, nihil obstat quominus permaneat poena temporalis a nobis per satisfactionem luenda, quoniam, etsi ea satisfactio sit plus quam sufficiens ad tollendum omnem reatum poenae, non tamen applicatur in Poenitentia secundum omnem modum suae sufficientiae, sicut in Baptismo et martyrio; imo ex ipso graduacali ac limitato modo quo in Poenitentia applicatur mediante cooperatione hominis, peculiariter ostenditur ejus efficacia, cum ipsa sit fundamentum et causa omnis satisfactionis humanae, quemadmodum infinita potentia Dei per hoc magis ostenditur quod suos effectus attingit gradatim per causas secundas, quibus communicat suam efficacitatem. Ex quo evertitur una ex praecipuis *objectionibus Novatorum*, deducta ex infinita efficacia passionis Christi; nam nostra satisfactio nec arguit insufficientiam illius, imo vim ejus ostendit, nec proinde derogat Redemptoris dignitati, sed eam extollit, sicut perfectio et dignitas capitis extollitur a perfectione membrorum et excellentia ducis a virtute militum. Et haec est ratio illius confidentiae qua Apostolus non cunctatur asserere; “Gaudeo in passionibus pro vobis, *et adimpleo ea quae desunt passionum Christi* in carne mea, pro corpore ejus, quod est ecclesia” (Col. 1, 24).

Ad rem S. Thomas, 3 p., q. 86, a. 4, ad 3: “Passio Christi de se sufficiens est ad tollendum omnem reatum poenae temporalis; et secundum modum quo homo participat virtutem passionis Christi, percipit etiam absolutionem a reatu poenae. In *baptismo* autem homo participat totaliter virtutem passionis Christi, utpote per aquam et spiritum Christi commortuus peccato, et in eo *regeneratus* ad novam vitam; et ideo in baptismo homo consequitur remissionem reatus totius poenae. In *poenitentia* vero consequitur virtutem passionis Christi *secundum modum priorum actuum*, qui sunt materia poenitentiae, sicut aqua baptismi, ut supra dictum est (quaest. lxxxiv, art. 1 et 8). Et ideo non statim per primum actum poenitentiae, quo remittitur culpa, solvitur reatus totius poenae, sed completis omnibus poenitentiae actibus.”

Suppi., q. 18, a. 2: “[Per Poenitentiam] remittitur temporalis poena . . . , non tamen tota, sicut in baptismo, sed pars ejus, quia in baptismo regeneratus homo configuratur passioni Christi, totaliter efficaciam passionis Christi, quae sufficit ad omnem poenam delendam, in se suscipiens, ut nihil de prioris peccati actualis poena remaneat, quia non debet alicui imputari ad poenam nisi quod ipsemet fecit. In

baptismo autem homo novam vitam accipiens, fit per gratiam baptismalem novus homo; et ideo nullus reatus poenae in eo remanet pro praecedenti peccato. Sed in poenitentia non mutatur homo in aliam vitam, quia non est regeneratio, sed sanatio quaedam.”

C. Gent. 4, 72: “Non omnes effectum remissionis perfecte consequuntur, sed unusquisque in tantum consequitur, in quantum Christo pro peccatis patienti conjungitur. Quia igitur conjunctio nostri ad Christum in baptismo non est secundum operationem nostram quasi ab interiori, quia nulla res seipsam generat ut sit, sed a Christo, qui nos regenerat in spem vivam; remissio peccatorum in baptismo fit secundum potestatem ipsius Christi nos sibi conjungentis perfecte et integre, ut non solum impuritas peccati tollatur, sed etiam solvatur penitus omnis poenae reatus, nisi forte per accidens in his qui non consequuntur effectum sacramenti propter hoc quod ficte accedunt. In hac vero spirituali sanatione Christo conjungimur secundum operationem nostram divina gratia informatam: unde non semper totaliter, nec omnes aequaliter remissionis effectum per hanc conjunctionem consequuntur. Potest enim esse conversio mentis in Deum, et in detestationem peccati tam vehemens, quod perfecte remissionem peccati homo consequitur non solum quantum ad purgationem culpae, sed etiam quantum ad remissionem totius poenae. Hoc autem non semper contingit. Unde quandoque per contritionem amota culpa, et reatu poenae aeternae soluto, ut dictum est, remanet obligatio ad aliquam poenam temporalem, ut justitia Dei salvetur, secundum quam culpa ordinatur per poenam.”

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, n. 72: “Neque vero [nostra satisfactio] . . . perfectissimam et cumulativissimam Christi domini satisfactionem obscurat, sed illud potius contra evenit, ut multo clariorem et illustriorem reddat. Eo enim copiosior Christi gratia videtur esse, quod non solum ea nobiscum communicantur, quae ipse solus, sed illa etiam, quae, tamquam caput in membra, suis sanctis et justis hominibus promeruit ac persolvit. Qua ratione fieri perspicuum est. ut justae et honestae piorum actiones tantum ponderis et dignitatis habeant. Christus enim dominus, tamquam caput in membra et vitis in palmites, gratiam suam in eos, qui sibi per caritatem conjuncti sunt, continenter diffundit.”

TERTIO, EX PARTE HOMINIS JAM JUSTIFICATI per remissionem reatus culpae et poenae aeternae, non repugnat permanentia reatus poenae temporalis, nec nostra satisfactio. Et primo quod non repugnet *nos vere satisfacere* pro poena peccati, si haec permaneat, deducitur ex ipsa ratione satisfactionis, seu compensationis pro debito,

collata cum indole et dignitate humanae operationis vivificatae per gratiam sanctificantem et fundatae in merito et satisfactione Christi. Tali enim operationi nihil deest quominus dicatur aliqualis et vera compensatio pro debito poenae peccati; est enim aliquid poenosum, assumptum ex intentione extinguendi debitum erga Deum et corrigendi ipsam radicem unde profluit peccatum et poena; est aliquid dignificatum in oculis divinae justitiae et misericordiae ab ipso statu gratiae et amicitiae. Idipsum confirmatur a paritate tum cum actu contritionis qui est vera satisfactio pro ipsa culpa, facilius est enim satisfacere pro poena quam pro culpa, tum cum merito, facilius enim est satisfacere seu auferre aliquod impedimentum vitae aeternae, quam ipsam vitam aeternam mereri, quamvis generice loquendo facilius sit mereri quam satisfacere.

Quod autem non repugnet ipsa permanentia poenae post remissionem culpae, probatur ex eo quod reatus poenae est distinctus et separabilis a reatu culpae, cum Deus non teneatur remittere simpliciter et totaliter poenam peccati si culpam dimittit; imo in sententia S. Thomae, Deus id non potest de potentia ordinata, nisi obtenta satisfactione, eo quod, etiam remissa culpa, remaneat a parte rei quaedam deordinatio, fundata in conversione ad creaturam, quae est regulanda per voluntariam satisfactionem, vel per impositam satispassionem, vel per coactam passionem.

Summis labiis retulimus *duas theologorum responsiones objectioni Novatorum* quae difficultate non caret quaeque est paulo fusius discutienda. *Obiectio ipsa* sic perstringi et urgeri potest: Quamdiu manet poena ab homine luenda ob peccatum, hoc nequit dici vere remitti, vel saltem non totaliter, vel saltem non eo absoluto modo quo remissio promittitur in Scriptura, juxta *Ezech. 18, 21 sq.*: “Si impius egerit poenitentiam . . . omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor”; *33, 12*: “Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua”; *Rom. 8, 1*: “Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu”.

Huic objectioni *suffICIENTER respondetur* ipsam restitutionem amicitiae Dei per remissionem culpae, vere, totaliter et absolute evacuare debitum peccati, quia quidquid manet pro poena solvendum, fuit quidem inductum *per culpam*, sed non amplius solvitur *ratione culpae*, sed alio titulo, seu ex exigentia restituendi ordinem justitiae, quae est compossibilis cum statu amicitiae. Ad rem *Palmieri*: “Sane obligatio subeundae poenae id postulat, ut culpa praecesserit, nimirum hoc facto posito, ratio existit sufficiens cur aliqua poena ab eo, qui offendit, exigatur. Iam vero obligatio alicuius poenae temporalis non

repugnat cum statu amicitiae. Liquet id primum ex communi conceptu amicitiae inter homines; potest enim offensus restituere amicitiam, quin renuntiet iuri, quod habet ad compensationem damni vel iniuriae illatae. Ratio autem est, quia cum statu amicitiae multoque minus cum eo amicitiae statu, quae est inter inaequales, non pugnat obligatio iustitiae erga amicum: unde nec pugnat cum eo statu ius in amico exigendi quod alter debet; sicut vero exigere potest debitum ex re accepta, h.e. restitutionem, ita exigere potest debitum ex iniuria illata, sive satisfactionem. Quod si offensus restituens amicitiam non sit solum amicus, sed superior et princeps, poterit exigere satisfactionem positam *in poena jerenda*, quam ipse constituit in vindictam iniuriae. Atqui vera remissio culpa tunc habetur cum amicitia restituitur, ergo potest remitti culpa, quin tota poena remittatur. Probatur haec minor: cum enim Deus amicitiam restituit, desinit esse homo obiectum odii abominationis, cessat perseverantia moralis culpa propter quam odio habebatur ut inimicus, et idcirco desinit reatus culpa et culpa ita deletur ut non amplius redire possit; atqui haec est vera remissio culpa: ergo.”¹⁵

CETERUM OBJECTIO NOVATORUM MODO MAGIS SCIENTIFICO AB IPSIS THEOLOGIS SUSCIPITUR ET SUB DUPLICI EJUS DIFFICULTATE SOLVENDA PROPONITUR, scilicet: *primo*, quo pacto, remissa culpa, possit adhuc relinqui aliquis verus reatus, quantumvis restrictus ad poenam temporalem, cum omnis reatus fundetur in culpa; *secundo*, undenam proveniat illa poena temporalis, nam peccato mortali non debetur poena temporalis sed aeterna, qua proinde dimissa, nihil est quod possit remanere, nisi gratis fingatur additio novae poenae temporalis pro casu quo poena aeterna dimittatur.

In hac duplici difficultate solvenda insudant doctores in hoc loco vel in tractatibus de Peccatis, de Justificatione et de Incarnatione. Omnes autem eorum solutiones ad duas praecipuas reduci possunt: alteram quae ponit fundamentum permanentiae reatus poenae temporalis in sola voluntate Dei, vel si placet in jure quod Deus acquisivit post commissum ab homine peccatum cuique non necessario debet totaliter renuntiare, etiam si vult dimittere culpam; alteram quae ponit illius fundamentum in ipsa natura rei, vel si placet in ipsa deordinatione quae per se potest manere in homine, etiam post remissam culpam et poenam aeternam.

PRIMA SENTENTIA, quae est *Scoti*,¹⁰ *Suaresii*,¹¹ *Lugonis*^{TM} et ex

¹⁵“De Poenitentia, thesis 36, n. 2, Romae, 1879, p. 407 sq.

¹⁰Opus Oxon., In 4 Sent., dist. 14, q. 1, n. 9 sqq.; q. 4, n. 10; dist. 21, q. 1, n. 6.

¹¹De Poenit., disp. 10, sect. 3, n. 10-16.

^{TM}De Poenit., disp. 7, sect. 5, n. 49 sq.; disp. 8, sect. 2, n. 52; disp. 24, sect. 1, n. 2-6.

parte *Salmanticensium*,^{TM} docet quod, ob commissum peccatum, Deus acquisivit duplex jus, jus nempe retinendi inimicitiam erga hominem, ratione offensae quae est in peccato, et jus puniendi peccatorem, ratione inordinationis quae est in peccato, seu exigendi ut per compensationem poenae restituatur ordo destructus; et similiter homo duplicem correspondentem reatum incurrit, sustinendi nempe tum inimicitiam tum punitionem Dei. Jamvero Deus remittendo peccatum potest alterum reatum non simpliciter remittere, sed tantum quoad ejus aeternitatem, ita ut urgeat poenam temporalem.

Inde ab his doctoribus *solvitur difficultas*, dicendo quod, remisso reatu culpae et poenae aeternae, remanet vere reatus poenae temporalis, quia hic pendet ab illo non in esse sed tantum in fieri, sicut filius manet mortuo patre et aedificium subsistit mortuo artifice. Hic autem reatus non consistit in aliquo reatu praesentis demeriti, seu in aliqua entitate intrinseca homini qui jam est justificatus, sed in aliquo actuali *reatu justitiae*, seu in actuali denominatione proveniente in hominem ex justitia divina vel ex jure quod Deus acquisivit, ob praeteritum hominis peccatum et demeritum, deputandi eum ad poenam temporalem quodque ex voluntate Dei pergit urgere.²⁰

Ad alteram vero difficultatem respondent communiter Deum commutare poenam aeternam in temporalem, seu urgere poenam temporalem loco aeternae; nec inde sequitur poenam aeternam non dimitti, vel non gratuito dimitti, vel aliam poenam addi quae prius non debebatur, sed eadem poena, prius debita, remittitur partialiter seu tantum quoad rationem aeternitatis. *Suarez* autem, ut expellat omnem conceptum proprie dictae commutationis poenae, eam commutationem explicat per quandam conditionalem substitutionem unius poenae alteri, a Deo ab aeterno statutam. Deus nempe ab aeterno unumquodque peccatum mortale taxavit duplici poena, altera aeterna et altera temporali, quarum una vel altera applicari debet juxta casum, ita nempe quod si peccatum non remittitur, puniatur poena aeterna, si vero dimittitur, puniatur poena temporali diversimode determinata pro uno-

²⁰ In tractatu De vitiis et peccatis, disp. 17, dub. 1, n. 15, quatenus asserunt hanc sententiam sufficere ad explicandum reatum poenae, quamvis de facto addant etiam aliam solutionem, juxta secundam sententiam mox referendam: "Satis est ad hoc ut reatus justitiae respectu poenae temporalis permaneat, quod reatus demeriti praecesserit in eo qui *reus* dicitur, quamvis non existât de facto: quia ob demeritum praecedens habet divina justitia sufficiens jus, ut obliget ad talem poenam, quamdiu ea non est totaliter soluta aut condonata. Ex quo enim homo mortaliter peccavit, acquisivit jus divina justitia ad illum aeternaliter puniendum: et quamvis, in justificatione remittat ei totam culpam, non tamen totam poenam; sed commutat aeternam in temporalem: ccdensque juri suo quantum ad illam, conservat jus et vim obligandi ad istam: a quo quidem jure homo denominatur *reus et obligatus ad praedictam poenam*; quousque ponatur integra satisfactio, vel totalis remissio" (Curs. Theol., t. 8, Parisiis, 1877, p. 354).

* Cf. *Salmanticenses*, nuper citatos.

quoque peccato juxta beneplacitum divinae voluntatis. Ceterum, dici etiam posset, ad mentem saltem *Salmanticensium*, quod unicuique peccato corresponde! duplex poena, altera aeterna pro aversione a Deo, et altera temporalis pro conversione ad creaturam, et quod remissa poena aeterna, adhuc manet jus divinum, et consequens obligatio seu reatus in creatura, ut applicetur poena temporalis.

SECUNDA SENTENTIA, quae est 5. *Thomae* et thomistarum, nominatim *Cajetani* (In 3 p., q. 86, a. 4; Opusc., t. 1, tract. 4, q. 4), *Solo* (In 4 Sent., dist. 15, q. 1, a. 4), *Gonet* (De Poenit., disp. 3, a. 5, n. 68 sq.), *Salmanticensium* (De vitiis et peccatis, disp. 17, dub. 1, n. 14-20; De Poenitentia, disp. 10, dub. 1, n. 7-10),²¹ docet quod praeter praedictam extrinsecam rationem reatus justitiae, fundatam in jure divino urgendi poenam peccati, adest a parte rei, vel si placet in ipso homine justificato, aliquis intrinsecus *reatus demeriti*, qui sit ratio et fundamentum illius reatus justitiae, quia “remanet illud quod est materiale [in peccato], scilicet inordinata conversio ad bonum creatum, pro qua debetur reatus poenae temporalis” (3 p., q. 86, a. 4, ad 4).

Ex hoc scilicet quod homo mortaliter peccavit, incurrit duplicem reatum poenae, alterum poenae aeternae pro aversione a Deo. alterum poenae temporalis pro conversione ad creaturam, qui quidem convenit etiam peccato veniali in quo habetur sola conversio sine aversione." Cum igitur homo manet in peccato et damnatur, punitur poena aeterna, a qua temporalis poena tunc non distinguitur nec separatur, sicut non distinguitur nec separatur conversio ad creaturam ab aversione a Deo; cum vero homo justificatur, necessario aufertur aversio a Deo et consequenter poena aeterna illi correspondens, sed non necessario aufertur conversio ad creaturam, et ideo non necessario aufertur poena temporalis illi correspondens, quaeque est communis peccato mortali et peccato veniali.

Quod autem non necessario auferatur conversio ad creaturam patet, quia haec consistit in eo quod homo “voluntati suae plus induisit quam debuit” et ideo ut ipsa auferatur oportet quod homo “contra voluntatem suam aliquid patiat” (3 p., q. 86, a. 4) et quod “quantum voluntati suae oboedivit praeter legem Dei, tantum etiam in contrarium recompenset” (In 2 Sent., dist. 42); quod quidem non necessario fit in hoc quod quis justificatur, puta per actum contritionis justificantis.

ⁿHis videtur consentire inter modernos *Galtier*, De Paenitentia, thes. 40, n. 539-543.

^a*Salmanticenses* plenius et subtilius distinguunt: reatum culpa pro offensa, reatum poenae damni pro aversione a Deo, reatum poenae sensus aeternae pro conversione ad creaturam prout est aversio a Deo, reatum poenae sensus temporalis pro conversione ad creaturam formaliter ut est conversio ad creaturam. Cf. supra, art. 46, p. 13 sq., et hic infra, p. 207 sq.

Hoc docet explicitè S. *Thomas*, et quidem in pluribus locis ubi directe quaerit an, remissa culpa, adhuc remaneat poena temporalis, scilicet:

3 p., q. 86, a. 4: “Sicut in secunda parte habitum est (1-2, quaest. Ixxxvii, art. 4) in peccato mortali sunt duo, scilicet aversio ab incommutabili bono, et conversio ad commutabile bonum inordinata. Ex parte ergo aversionis ab incommutabili bono consequitur peccatum mortale reatus poenae aeternae, ut qui contra aeternum bonum peccavit, in aeternum puniatur; ex parte etiam conversionis ad bonum commutabile, inquantum est inordinata, consequitur peccatum mortale reatus alicujus poenae, quia inordinatio culpae non reducitur ad ordinem justitiae nisi per poenam: justum est enim ut qui voluntati suae plus induisit quam debuit, contra voluntatem suam aliquid patiat: sic enim erit aequalitas. Unde Apoc. xviii, 7 dicitur: ‘Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum’. Quia tamen conversio ad bonum commutabile est finita, non habet ex hac parte peccatum, quod debeatur ei poena aeterna. Unde si sit inordinata conversio ad bonum commutabile sine aversione a Deo, sicut est in peccatis venialibus, non debetur peccato poena aeterna, sed temporalis. Quando igitur per gratiam remittitur culpa, tollitur aversio animae a Deo, inquantum per gratiam anima Deo conjungitur. Unde et per consequens simul tollitur reatus poenae aeternae; potest tamen remanere reatus alicujus poenae temporalis.”

Ibid., ad 1: “Culpa mortalis utrumque habet, et aversionem a Deo, et conversionem ad bonum creatum. Sed, sicut in secunda parte habitum est (1-2, quaest. Ixxi, art. 6), aversio a Deo est ibi sicut formale; conversio autem ad bonum creatum, est ibi sicut materiale. Remoto autem formali cujuscumque rei, tollitur species; sicut remoto rationali, tollitur species humana. Et ideo ex hoc ipso dicitur culpa mortalis remitti, quod per gratiam tollitur aversio mentis a Deo simul cum reatu poenae aeternae; remanet tamen illud quod est materiale, scilicet inordinata conversio ad bonum creatum, pro qua debetur reatus poenae temporalis.”

1-2, q. 87, a. 6: “In peccato duo possunt considerari, scilicet actus culpae, et macula sequens. Planum est autem quod cessante actu peccati, remanet reatus in omnibus peccatis actualibus. Actus enim peccati facit hominem reum poenae, inquantum transgreditur ordinem divinae justitiae, ad quem non redit nisi *per quamdam recompensationem poenae, quae ad aequalitatem justitiae reducit, ut scilicet qui plus voluntati suae induisit quam debuit, contra mandatum Dei agens, secundum ordinem divinae justitiae, aliquid contra illud quod vellet,*

spontaneus vei invitus patiatur. Quod etiam in injuriis hominibus factis observatur, ut per recompensationem poenae reintegretur aequalitas justitiae. Unde patet quod cessante actu peccati vel injuriae illatae, adhuc remanet debitum poenae.

“Sed si loquamur de ablatione peccati quantum ad maculam, sic manifestum est quod macula peccati ab anima auferri non potest, nisi per hoc quod anima Deo conjungitur; per cujus distantiam detrimentum proprii nitoris incurrebat, quod est macula, ut supra dictum est (quaest. Ixxxvi, art. 1). Conjungitur autem Deo homo per voluntatem. Unde macula peccati ab homine tolli non potest, nisi voluntas hominis ordinem divinae justitiae acceptet, ut scilicet vel ipse sibi poenam spontaneus assumat in recompensationem culpae praeteritae, vel etiam a Deo illatam patienter sustineat; utroque enim modo poena rationem satisfactionis habet. Poena autem satisfactoria diminuit aliquid de ratione poenae. Est enim de ratione poenae quod sit contra voluntatem. Poena autem satisfactoria, etsi secundum absolutam considerationem sit contra voluntatem, non tamen ut nunc; et per hoc est voluntaria; unde simpliciter est voluntaria, secundum quid autem involuntaria, sicut patet ex his quae supra de voluntario et involuntario dicta sunt (quaest. vi, art. 6). Dicendum est ergo quod remota macula culpae, potest quidem remanere reatus, non poenae simpliciter, sed satisfactoriae.”

Ibid., ad 3: “Remota macula sanatum est vulnus peccati quantum ad voluntatem. Requiritur autem adhuc poena ad sanationem aliarum virium animae, quae per peccatum praecedens deordinatae fuerunt, ut scilicet per contraria curentur. *Requiritur etiam ad restituendum aequalitatem justitiae* et ad removendum scandalum aliorum, ut aedificentur in poena qui sunt scandalizati culpa, ut patet ex exemplo de David inducto (in arg. *Sed- cont.j.*.”

In 2 S&nt., dist. 42, q. 1, a. 2, ad 5: “Reatus dicitur secundum quod aliquis est reus poenae; et ideo proprie reatus nihil est aliud quam obligatio ad poenam; et quia haec obligatio quodammodo est media inter culpam et poenam, ex eo quod propter culpam aliquis ad poenam obligatur, ideo nomen medii transumitur ad extrema, ut interdum ipsa culpa, vel etiam poena, reatus dicatur, ut in Littera dicitur. Cum autem poena sit medicina quaedam, ut Philosophus, in II Ethic., cap. iii, dicit, et medicina non detur nisi contra defectum aliquem, oportet quod ad poenam aliquis pro aliquo defectu obligetur: non quod ille defectus semper sanetur per poenam in eo in quo est, ut patet in damnatis, et in fure qui suspenditur, sed *poena récompensât dejectum in statu universi, vel etiam reipublicae, propter ordinem justitiae quae in poena apparet.* Non autem defectus quilibet ad poenam obligat;

sunt enim defectus quidam involuntarii magis misericordiam quam iram provocantes, sed illi solum defectus qui ex actibus voluntatis relinquuntur poenam merentur in eo qui voluntarie in defectum inducitur; unde *cum transeunte actu remaneat dejectus*, oportet quod etiam reatus remaneat post actum.”

Ibid, ad 5: “In peccante sunt duo defectus: unus qui est in ipso actu peccati, secundum quod aliquis limites legis divinae et rationis rectae transgreditur; alius est in ipso peccante, id est privatio virtutis ex priori defectu actus inducta. Quamvis autem cum aliquis gratiam recuperat, secundus defectus tollatur, non tamen ex toto primus sublatum est: quia oportet ut quantum voluntati suae obedivit praeter legem Dei, tantum etiam in contrarium recompenset, ut sic iustitiae servetur aequalitas; et ideo post gratiam recuperatam injungitur satisfactio, et est adhuc homo reus temporalis poenae.”

In 4 Sent., dist. 14, q. 2, a. 1, q. 2: “Secundum Philosophum in V Ethic., cap. iv, et lib. VII, cap. x, tam iustitia quam amicitia in aequalitate quadam consistit. Qui ergo aliquem offendit, contra aequalitatem amicitiae peccat, inquantum affectum debitum non impendit; et contra aequalitatem iustitiae, inquantum rem debitam subtrahit. Et sicut haec duo in offensa quandoque dividuntur, ita etiam in recompensatione separantur; sicut quando poena per violentiam offendenti infertur, fit recompensatio quantum ad iustitiam, sed non quantum ad amicitiam. Similiter quando offendens offensum verbis placat, nondum re subtracta restituta, fit recompensatio amicitiae, sed non iustitiae. Peccator ergo per effectum peccati amicitiam Dei violavit, et per inobedientiam divinae legis honorem debitum Deo subtraxit; et ex primo amittit gratiam et incurrit offensam; ex secundo meretur poenam, ut ab eo qui per inobedientiam subtrahit, subtrahatur per poenam; et hoc poenae meritum reatus dicitur; et ideo per poenitentiam, qua homo se Deo supponit, peccata praeterita detestando cum emendationis proposito, remittitur quidem peccatum quantum ad offensam, sed non oportet quod remittatur quantum ad totum reatum nisi poena jam soluta; et sic per poenitentiam non simul cum culpae dimissione totus etiam reatus dimittitur.”

De Malo, q. 7, a. 10, ad ultimum: “Poena sensus quae infertur in inferno pro peccato mortali et veniali, non distant in infinitum, cum ambae sint finitae, et correspondeant conversioni ad bonum commutabile, quae etiam in peccato mortali est finita; quamvis forte remorsus conscientiae, qui dicitur vermis, incomparabiliter sit major in uno quam in alio; distantia autem infinita peccati mortalis a veniali est ex aversione a Deo, quae tantum est in mortali, ex qua perpetuo pri-

vatur divina visione; non autem per peccatum veniale, nisi per accidens, ut dictum est. Nec tamen sequitur quod ex multiplicatione venialium fiat poena secundum intensionem aequalis poenae peccati mortalis, sed secundum extensionem, quia pluribus modis punietur”.

C. Geni., 3, 141: “Ad perfectam Dei bonitatem pertinet quod *nihil inordinatum in rebus relinquat*; unde in rebus naturalibus videmus contingere quod omne malum sub ordine alicujus boni concluditur; sicut corruptio aëris est ignis generatio, et occisio ovis est pastus lupi. Quum igitur actus humani divinae providentiae subdantur, sicut et res naturales, oportet malum quod accidit in humanis actibus sub ordine alicujus boni concludi. Hoc autem convenientissime fit per hoc quod peccata puniuntur; sic enim sub ordine justitiae quae *ad aequalitatem reducit*, comprehenduntur ea quae debitam quantitatem excedunt. Excedit autem homo debitum suae quantitatis gradum, dum voluntatem suam divinae voluntati praefert, satisfaciendo ei contra ordinem Dei; quae quidem inaequalitas tollitur, *dum contra voluntatem suam homo aliquid pati cogitur* secundum ordinationem. Oportet igitur quod peccata humana puniantur divinitus, et eadem ratione bona facta remunerationem accipiant.”

C. Gent., 3, 145: “Poenae inferuntur a Deo, non propter se, quasi Deus in ipsis delectetur, sed propter aliud, scilicet *propter ordinem imponendum creaturis, in quo bonum universi consistit*. Exigit autem hoc ordo rerum ut proportionaliter omnia divinitus dispensentur; propter quod dicitur (Sap. XI, 21) quod Deus ‘omnia’ facit ‘in pondere, numero et mensura’. Sicut autem praemia proportionaliter respondent actibus virtuosius, ita poena peccatis”.

C. Gent., 3, 159: “Postquam homo per gratiam remissionem peccati consecutus est, et ad statum gratiae reductus, remanet obligatus ex Dei justitia ad aliquam poenam pro peccato commisso. Quam quidem poenam si propria voluntate a se exegerit, per hoc Deo satisfacere dicitur, in quantum cum labore et poena ordinem divinitus institutum exsequitur, pro peccato se puniendo, quem peccando transgressus fuerat, propriam voluntatem sequendo. Si autem a se hanc poenam non exigit, *quum ea quae divinae providentiae subjacent inordinata remanere non possint*, haec poena infligetur a Deo; nec talis poena satisfactoria dicitur, quum non fuerit ex electione patientis, sed dicitur purgatoria, quia alio puniente quasi purgabitur, dum quidquid inordinatum fuit in eo ad debitum ordinem reducitur. Hinc est quod Apostolus dicit (I. Corinth. XI, 31): ‘Si nosmetipsos dijudicemus, non utique judicemur. Dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur’.

“Considerandum tamen quod, quum mens a peccato avertitur, tam vehemens potest esse peccati displicentia et inhaesio mentis ad Deum quod non remanebit obligatio ad aliquam poenam. Nam, ut ex praedictis colligi potest, poena quam quis patitur post peccati remissionem ad hoc necessaria est ut mens firmitus bono inhaereat, homine per poenas castigato, poenae enim medicinae quaedam sunt, et *ut etiam ordo iustitiae servetur*, dum qui peccavit sustinet poenam. Dilectio autem ad Deum sufficit mentem hominis firmare in bono, praecipue si vehemens fuerit; displicentia autem culpa praeteritae, quum fuerit intensa, magnum affert dolorem. Unde per vehementiam dilectionis Dei et odii peccati praeteriti excluditur necessitas satisfactoriae vel purgatoriae poenae; et si non sit tanta vehementia quod totaliter poenam excludat, tamen, quanto vehementior fuerit, tanto minus de poena sufficiet.”

EX HAC AUTEM DOCTRINA S. THOMAE QUIDAM DIFFICULTATEM AUT ADMIRATIONEM PATIUNTUR, praesertim ob assertum illud, in quo cardo solutionis consistit: “[Remota aversione a Deo per justificationem] *REMANET INORDINATA CONVERSIO AD BONUM CREATUM*” (3 p., q. 86, a. 4, ad 1). Nam non videtur quid in homine inordinatum remaneat post justificationem, quod possit fundare reatum poenae; tollitur enim tum aversio a Deo, tum macula peccati, tum ipsa conversio ad creaturam, quae, quomodo-cumque habitualiter vel actualiter intelligatur, est impossibilis cum conversione ad Deum; ipsa quoque vitia seu malae dispositiones ad similes actus nec semper generantur a peccatis, nec semper manent post justificationem, imo quandoque auferuntur ante justificationem vel per cessationem a peccato vel per repetitionem actuum contrariorum.

Hinc *Gonet* ait: “In hac ratione D. Thomae *difficile est explicare*, quid intelligat nomine inordinatae conversionis. . . Respondeo cum Cajetano. . . T). Thomam per inordinatam conversionem intelligere inordinationem relictam ex conversione ad creaturam”.²³

Salmanticenses ipsi aiunt: “Quid sit autem conversio inordinata manens post justificationem, *difficile est explicare*. . . Quod ait Cajetanus, videlicet manere inordinationem conversionis, quamvis non maneat ipsa conversio, non minorem ingerit difficultatem. . . Haec difficilem reddunt. . . Cajetani expositionem, compelluntque aliam inquire: quae licet non omnino a difficultatibus immunis, erit tamen conformis menti D. Thomae et veritati. . . [Dicimus ergo] S. Doctorem nomine ‘conversionis’ manentis post sublatam aversionem culpa mor-

²³ De Poenit., disp. 3, a. 5, n. 68 sq., Clypcus, v. 6, Parisiis, 1876, p. 581.

talis non intelligere aliquid sive positivum, sive privativum, quod tunc physice permaneat; sed peccatum actuale praeteritum non retractatum quantum ad conversionem ad bonum commutabile cum praecisione sumptum, adeoque permanens moraliter quoad talem conversionem. Haec autem ratio sic moraliter permanens, sufficit ad fundandum reatum demeriti respectu poenae temporalis, et adtribuendam hanc denominationem. . . Neque obest, quod praedicta conversio non existât physice, sed tantum moraliter, quia adtribuendam denominationem moralem, uti est haec de qua loquimur, sufficit ex parte formae talis modus existendi.”²¹

Suarez triplicem difficultatem accumulât, quam dirigit praecipue contra Cajetanum, indulgens S. Thomae quod “aliquantulum obscurius loquatur”: “In hoc vero modo explicandi *tria dici videntur, mihi creditu difficilia*. *Primum* est, reatum poenae temporalis, qui manet remissa culpa, esse ratione solius conversionis, et non ratione aversionis. . . Illud autem alienum videtur a modo loquendi Sanctorum et Conciliorum. . . *Secundo* sentiunt dicti auctores [i.e. Cajetanus et Soto] temporalem poenam, quae remanet remissa culpa, esse eandem omnino quae antea debebatur, ablata aeternitate. Hoc autem non videtur verum, quia altera est poena inferni, altera purgatorii, per se loquendo. . . *Tertio* indicant auctores dicti, praesertim Cajetanus, poenam per se aeternam prorsus tolli, quia inordinatio aversionis omnino tollitur; inordinationem autem conversionis non omnino tolli, et ideo manere alteram poenam. . . Sed interrogo quid intelligant per inordinationem conversionis. . . [Exposita supra dicta sua sententia, addit:]

“Non existimo tamen *D. Thornam* illi esse contrarium; voluit enim propriam totius rei rationem reddere, et ideo *aliquantulum obscurius locutus est*. Ejus tamen intelligentia ab eodem petenda est in 4, dist. 14, q. 2, art. 1, quaestiunc. 2 [supra cit.]. . . Dicit D. Thomas, aversionem (id est inimicitiam) omnino tolli, manere autem inordinationem conversionis, *non secundum affectum*, nec quia macula moralis aliquo modo maneat, *sed secundum effectum, et quia in se ipsa semper manet quaedam inaequalitas*, quamdiu satisfactum non est injuriae factae. Ut enim dixit Aristoteles, culpa per poenam reducitur ad ordinem justitiae; et ideo semper manet inordinatio, aut inaequalitas quaedam, quamdiu non fit plena satisfactio vel punitio. Quam explicationem etiam attigit et indicavit *Soto*. Et ita facile consonant omnia”.⁵

²¹“De vitiis et peccatis, disp. 17, dub. 1, n. 16. 17. 19, Curs. Thcol., t. 8, Parisiis, 1877, p. 356 sq.

⁵De Poenit., disp. 10, sect. 3, n. 11-16, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 188-191.

Galtier similiter tres detegit difficultates, quibus satisfacere conatur: “Solutionem ultimam dat S. Thomas. . . Placet sane haec explicatio. Attamen fatente ipso *Gonet* (disp. 3, a. 5, n. 68), *noti paucas patitur difficultates*, quia — a) non videtur quomodo inordinatio conversionis sufficienter distinguatur ab aversione ut fundet reatum distinctum; — b) quomodo possit illa inordinatio manere post deletam culpam; — c) quomodo possit manere, apud eum qui ex integro justificatus sit. ‘reatus poenae’. *Solutio non datur clara et completa ab omnibus*. Sed stando eis quae habet S. Thomas hoc loco, in corpore, et alibi, de malitia et specificatione peccatorum, haec dici possunt. . .” Secundam autem ac praecipuam difficultatem sic solvit, juxta ultima verba Suaresii: “Potest dici [illa inordinatio conversionis] *remanere effectum* [non affectu], quatenus ordo objective laesus non resarcitus est.”²⁵

Lugo autem rationem illam S. Thomae nequidem considerare dignatur, sed de ea transeunter haec tantum notat: ‘Omitto rationem congruentiae, quam affert S. Thomas, hac q. Ixxxvi, art. 4, quam explicare conatur Suarez disp. I, sect. iii, n. 16. Sed difficilis est, et eam impugnat *Vazq.* infra q. xciv, art. 1, dub. ii.”²⁷

Solutio quae affertur a Cajetano, *Gonet*, *Salmanticensibus*, *Galtier* et ipso *Suaresio* (ad finem citati textus), vera est, et una est, et eadem est quam proposuit et quidem formalius et completius ipse S. Thomas. Frustra autem citati auctores inter se decertant et ineptius difficultatem vel obscuritatem refundunt in ipsam litteram S. Thomae.

Doctrina S. Doctoris in textibus nuper citatis ad hoc reducit: Praeter reatum culpae, peccatum mortale inducit duplicem reatum poenae, alterum poenae aeternae qui debetur pro aversione a Deo, alterum poenae temporalis qui debetur pro conversione ad creaturam. Remissa culpa, remittitur primus reatus, quia tollitur aversio a Deo. manet vero alter reatus, quia “remanet inordinata conversio ad bonum creatum” (3 p., q. 86, a. 4, ad 1), “manet defectus” (In 2 Sent, supra cit.), quem oportet compensare per poenam, et aliquid superest agendum “ad restituendam aequalitatem justitiae” (1-2, q. 87, a. 6, ad 3). Quomodo et ubinam haec maneant? Respondet S. Doctor quod ille defectus manet in universo (“Poenae récompensât defectum in statu universi”, In 2 Sent.), nec in universo abstrahendo ab homine qui peccavit, sed in ipso homine qui prius peccavit et nunc est justificatus (“In peccante sunt duo defectus”, ibid.); non tamen in ipso peccante abstrahendo ab actu peccati, prout participat aliquem defectum ab eo resultantem, uti

²⁵ De Poenitentia, thes. 40, n. 540. 542, Parisiis, 1931, p. 414 sq.

²⁷ De Poenitentia, disp. 8, sect. 2, n. 46, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 571.

privationem virtutis, sed formaliter prout ad eum pertinet actus peccati (*“In peccante sunt duo defectus, unus qui est in ipso actu peccati . . . alius est in ipso peccante. . . Quamvis autem cum aliquis gratiam recuperat, secundus defectus tollatur, non tamen ex toto primus sublatus est”*); nec in ipso peccante eo tantum sensu quod actus peccati olim ad eum pertinuit, sed etiam quia nunc, post justificationem, adhuc ad eum pertinet, et ideo moraliter in ipso permanet (ibid., ad 2: *“Non solum quia verum est dicere aliquem actum peccati quandoque egisse, ad poenam obligatur, quia sic quandocumque verum esset dicere eum hoc fecisse, esset poenae obnoxius: sed quia defectus manet in ipso adhuc propter actum quem prius fecit”*).

Unde, juxta S. Thomam, ipse quidem actus conversionis ad creaturam, quem commisit homo qui nunc est justificatus, non amplius est, sed ipsa deordinatio in qua ille actus consistit, adhuc manet, ut bene aiunt *Cajetanus* et *Gonet*, quia nondum est ablata, cum non auferatur nisi per positivum actum contrarium, quo homo separetur et adversetur creaturae per voluntariam poenae assumptionem, ut non semel repetit S. Thomas. Ea autem deordinatio remanet non in affectu aut secundum maculam, sed in effectum et quatenus a parte rei manet inaequalitas inducta per conversionem ad creaturam, ut bene dicunt *Suarez* et *Galtier*. Et ita ipsum peccatum conversionis ad creaturam manet moraliter, formaliter inquantum fuit conversio, etsi transeat formaliter inquantum fuit aversio a Deo, quia hoc quidem modo retractatur per justificationem, non vero necessario priori modo, et ita valet fundare reatum poenae in ipso homine justificato et hoc sensu dici potest moraliter remanere in ipso homine, ut bene explicant *Salmanticenses*.

Praeterea, S. *Thomas valde signanter duo addit* quae praefati doctores non videntur perspexisse et ex quibus complete evacuatur objectio Protestantium. *Imprimis* enim in 3 p., q. 86, a. 4, ad 1, docet quod illa conversio ad creaturam, prout adhuc permanet, est *quid materiale tantum* et nihil amplius habet de ratione culpae, quia culpa mortalis consistit formaliter in aversione a Deo et materialiter in conversione ad creaturam, “remoto autem formali cujuscumque rei, tollitur species”; unde simpliciter verum est peccatum mortale esse remissum, quamvis maneat materiale illius et reatus poenae in eo fundatus, quia nihil manet de peccato, soluta ejus specie et ratione formali; et ideo falsa est objectio Protestantium, quod nempe dimissio peccati et retentio poenae temporalis pugnent in terminis, vel quod peccatum nequeat saltem dici complete et simpliciter remissum, si manet reatus illius poenae.

Secundo, in 1-2, q. 87, a. 6, corp, et ad 1, S. Doctor, complens hanc doctrinam praefati loci 3ae partis, ait quod ille ipse reatus poenae

temporalis, non solum se habet veluti materialiter, sed *nec est reatui poenae simpliciter, sed solius poenae satisfactoriae*. Nam de ratione poenae est quod sit contra voluntatem; homo autem non justificatur nisi per hoc quod per voluntatem adhaeret Deo et consequenter “acceptat ordinem divinae justitiae, ut scilicet vel ipse sibi poenam spontaneus assumat in recompensationem culpae praeteritae, vel etiam a Deo illatam patienter sustineat”; unde reatus poenae qui relinquitur in homine justificato est reatus alicujus poenae, simpliciter voluntariae et secundum quid involuntariae, adeoque in eo “remanet reatus, non poenae simpliciter, sed satisfactoriae”. Unde falsa est objectio Protestandum, quod nempe homo adhuc puniretur propter peccatum remissum, quoniam ea poena non est simpliciter poena, sed voluntaria assumptio poenalitatis et complementum quoddam illius poenosae compensationis, qua homo jam satisfecit pro formali peccati per ipsum actum contritionis.

Hinc plene intelligitur tota ratio S. Thomae et tota oeconomia supernaturalis satisfactionis in reparatione peccati. “Ad perfectam enim Dei bonitatem pertinet quod nihil inordinatum in rebus relinquat” (C. Gent. 3, 141). “Poenae autem inferuntur a Deo, non propter se, quasi Deus in ipsis delectetur, sed propter aliud, scilicet propter ordinem imponendum creaturis, in quo bonum universi consistit. Exigit autem hoc ordo rerum ut proportionaliter omnia divinitus dispensentur; propter quod dicitur (Sap. XI. 21.) quod Deus ‘omnia’ facit ‘in pondere, numero et mensura’. Sicut autem premia proportionaliter respondent actibus virtuosis, ita poena peccatis” (C. Gent. 3, 145); “inordinatio enim culpae non reducitur ad ordinem justitiae nisi per poenam” (3 p., q. 86, a. 4).

Cum autem duplex sit in peccato inordinatio, scilicet aversio a Deo et conversio ad creatura, oportet quod utraque reducatur per poenam ad ordinem justitiae, et quidem aut per poenam a Deo inflictam in vindictam, seu per poenam involuntariam et simpliciter dictam, aut per poenam ab homine assumptam in satisfactionem, seu per poenam satisfactoriam et secundum quid dictam. Sicut igitur reatus culpae et poenae aeternae, fundatus in peccato ut est aversio a Deo, reducitur ad ordinem justitiae vel per passionem inferni vel per satisfactionem actus contritionis, quo ponitur conversio ad Deum, ita reatus poenae temporalis, fundatus in peccato ut est conversio ad creaturam, non reducitur ad ordinem justitiae nisi per satisfactionem purgatorii vel per satisfactionem alicujus actus quo homo positive avertitur a creatura. Quae quidem satisfactio potest praestari vel ex opere operantis ab ipso homine qui peccavit, tum per ipsum actum contritionis, quatenus in suo modo et intensitate importat majorem vel minorem ali-

quem gradum positivae aversionis a creatura, tum per-alios actus et opera poenalia, vel per substitutionem actus satisfactorii alterius hominis, fundatam in utriusque unione in unum corpus mysticum quod vegetat merito et satisfactione Christi; et quidem aut iterum ex opere operantis unius membri transferentis in aliud suam satisfactionem (ut dicetur in art. 55), aut quasi ex opere operato indulgentiarum Ecclesiae, transferentis in unum hominem thesaurum relictum ex satisfactione aliorum et praecipue Christi, aut proprie ex opere operato per applicationem sacrificii Missae.

Ex aliquo igitur defectu istarum causarum potest contingere, et plerumque contingit, ut, remissa culpa et poena aeterna, adhuc remaneat poena temporalis solvenda in hoc saeculo vel in futuro, ut compleatur satisfactio incepta per actum contritionis vel restauretur quomodolibet subversio ordinis inducta per peccatum, perficiendo conversionem ad Deum per aversionem a creatura.

Hinc intelligitur *duas theologorum sententias*, initio relatas, circa fundamentum reatus poenae temporalis remanentis post justificationem, *in unam copulandas et subordinandas esse*. Ratio nempe quare remaneat reatus poenae est duplex: prima est permanentia juris divini puniendi peccatum prout est conversio ad creaturam, etiam postquam fuerit remissum prout est aversio; secunda, in qua prior fundatur, est moralis et objectiva permanentia ipsius conversionis ad creaturam, etiam postquam remota fuerit aversio a Deo, cujus rationis fundamentum est ipsa objectiva distinctio inter conversionem ad creaturam et aversionem a Deo, quae etiam physice et realiter verificatur in peccato veniali prout distinguitur a mortali. Quia nempe in peccato mortali conversio ad creaturam distinguitur objective ab aversione a Deo, ideo potest objective et moraliter permanere post ablatam aversionem a Deo per justificationem, et ideo, si manet, fundat condignitatem ad poenam seu reatum poenae inquantum est *reatus demeriti*, et subsequenter in hoc ipso reatu fundat jus divinum urgendi punitionem, ex quo, tanquam ab extrinseco denominative, formaliter constituitur *reatus justitiae*.

Haec omnia apte explicantur a *SALMANTICENSIBUS* tum in tractatu De vitiis et peccatis, disp. 17, dub. 1, tum compendiosius in tractatu De Poenitentia, disp. 10, dub. 1, n. 7-9, ubi scribunt: “[Adverte] ex tractat. 13. disput. 17, dub. 1, num. 15, et seq. reatum poenae temporalis in justificato *ex duplici capite ortum diacre*.

“*Primo* ex eo, quod divina justitia, semel quod homo mortaliter peccaverit, ad eum aeternaliter puniendum jus acquisivit: et quamvis dum justificatur, ei totam remittat culpam, non totam poenam; quin aeternam in temporalem commutat, cedensque suo juri quoad illam, jus, ac vim obligandi ad istam conservat. Porro ab hoc jure homo denominatur reus, ac poena temporali obstrictus, donec integra exhibeatur satisfactio, et totalis fiat remissio. Jus vero divinae justitiae non aliquid

est ab ea distinctum in esse rei, sed quaedam veluti divinae justitiae explicatio iam munus illud obligandi hominem ad temporalem poenam ob ejus praecedentem culpam.

“*Secundo*, ex alio satis diverso principio provenit. Pro quo nota, in peccato mortali plura inveniri. Primo, *aversio a Deo* ultimo fine; secundo, *conversio ad bonum commutabile ut aversiva*, vel prout induit praedictam aversionem; tertio, eadem *conversio ad bonum commutabile ut praecise conversio est*, praescindendo ab eo, quod aversiva sit. Igitur ex his rationibus duae primae sunt mortaliter peccaminosae, unde illis aeterna poena debetur: aversioni aeterna poena damni, conversioni vero, ut aversiva est, aeterna poena sensus. Ceterum tertia ratio, conversio nimirum ad bonum commutabile, ut praecise conversio est, quamvis adhuc prout sic sit inordinata, non tamen ex hoc capite ad lethalem culpam pertingit, sed *est etiam communis peccato veniali*, in quo non absimiliter invenitur inordinata, ac peccaminosa, conversio ad commutabile bonum, non a Deo aversiva, sed tantum diversiva. Quocirca conversio ad commutabile bonum in peccato mortali reperta, et praecise ut conversio est considerata, cum non sit mortaliter peccaminosa, nec ex parte termini infinita, fundat reatum poenae temporalis, non vero aeternae.

“*Sed objicies*: conversio in mortali peccato reperta, ut praecise conceptum conversionis dicit, non est a se ipsa ut aversiva separabilis, cum nulla intercedat real): distinctio inter has rationes: ergo ablata per justificationem secunda, nequit persistere prima. Sed hoc parum urget: solum enim convincit, utramque rationem inseparabilem fore quoad esse entitativum, ac physicam permanentiam, non vero quoad esse, et durationem moralem, vel per non retractationem. Potest quippe voluntas circa rationes realiter identificatas adeo diversimode versari, ut uni physicam auferat permanentiam, illam retractando, et aliam moraliter conservet, ipsi adhaerendo, ut passim accidit, et in praesenti regulariter contingit.

“Ex hoc fit, quod cum *tamdiu duret reatus ad poenam, quamdiu ejus fundamentum*; hoc stante, nequit non ille persistere; ac illo deficiente, nequit non hic cessare. Ut autem fundamentum, peccatum nempe actuale, quod ante justificationem moraliter perseverabat, omnino auferatur, requiritur, ut quoad totum quod in illo fuit, formaliter, aut virtualiter retractetur: si enim quoad aliquid irretractatum sit, quoad id etiam post justificationem moraliter permanebit. In justificatione vero semper retractatur peccatum actuale praecedens, ex quo ortum duxit habituale, quantum ad id. quod habet aversionis a Deo. et conversionis ad commutabile bonum ut aversivae, quo pacto ad poenam aeternam tam damni, quam sensus fundabat reatum; unde per justificationem tollitur reatus quoad ulramque eam poenam. *Verum non est necesse, quod retractetur quantum ad conversionem ut conversio est ad bonum commutabile*, quo pacto reatus poenae temporalis est fundamentum: etenim illa ratio, sic praecise accepta, cum gratia conjungibilis est, ut in peccatis venialibus liquido constat. Unde adhuc post justificationem *moraliter permanere valet*, et frequenter contingit, usque dum voluntas per poenam, ac mortificationem tantum sibi displiceat, et delectationis adimat, quantum per illam conversionem indulserat, eamque omnino retractet; nisi in ipsa justificatione per maximum contritionis dolorem hoc fieri contingat. Quare perseverante post justificationem conversione ad bonum commutabile, ut conversio praecise est, qualiter ad poenam temporalem fundat reatum, hunc etiam necessarium est permanere.”²⁸

FUNDAMENTALES OBJECTIONES NOVATORUM praeoccupavimus in ipso decursu geminae Conclusionis.

Sententiae **PETRI DE OSMA** et **JANSENISTARUM**, quoad id quod explicite et determinate docent, refutantur alibi in proprio loco,

²⁸ Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 584.

quoad earum vero connexionem in praesenti cum doctrina Novatorum manent expulsae una cum ista.

Sententia BAI quoad ulteriorem ejus negationem *condignitatis* nostrae satisfactionis, refelletur in art. seq.; quoad principalem vero ejus negationem ipsius *veritatis* nostrae satisfactionis, cui tribuit meram rationem conditionis ut applicetur nobis satisfactio Christi, manet refutata ex iisdem principiis quibus refellitur ipsa doctrina Novatorum, a qua vix nisi verbaliter differt. Potest praeterea cum *Suarcsio* impugnari *a paritate cum merito*. Nam “nos vere coram Deo meremur, et non solum ad praesentiam nostrorum operum applicatur nobis meritum Christi; ergo similiter per nostra opera satisfacimus. Patet consequentia, tum quia non est majus hoc posterius, quam prius, imo potius minus; tum etiam quia Concilia, maxime Tridentinum . . . in sess. 6, cap. 14 et 26, eodem modo de utroque loquuntur: tum praeterea, quia eadem virtus gratiae, et omnes aliae conditiones requisitae, in satisfactione, sicut in merito, concurrunt; et sicut per meritum jus ad premium acquirimus, ita per satisfactionem poenam nobis debitam compensamus et solvimus . . . ; tum maxime, quia non magis satisfactio nostra repugnat dignitati Christi satisfacientis, quam meritum dignitati Christi merentis; quia nostra satisfactio ejus satisfactioni innititur, non solum quia per illum habemus virtutem satisfaciendi, sed etiam quia nostra satisfactio propter ipsum acceptatur, et ut rationem justitiae participet, in ejus satisfactione fundatur.”²

PECULIARES A UTEM PROTESTANTIUM AFFIRMATIONES ad argumentum tum Scripturae, tum Traditionis, tum rationis, longius prosequi non vacat, cum sint vel inutiles repetitiones, vel voluntariae interpretationes textuum Scripturae, quas apud exegetas facile expulsas invenies, vel inanis ac petulans allegatio paucorum ex dictis Patrum, quibus nec ipsi fidere possunt cum audeant eosdem Patres reprehendere de errore vel exaggeratione in hac re. Ceterum, plures ex his particularibus Novatorum assertionibus, uti eas quas narravimus in Parte Negativa (p. 143-150), valide impugnatas invenies apud *Bellarminum* in l. 4 De Poenitentia, ubi ex ordine dissolvuntur argumenta Lutheri (in cap. 11), Melanchthonii (in cap. 12 et 13) et Calvinii (in cap. 14. 15. 16).

Sufficiat brevi verbo refellere, juxta ea quae longius exposuimus, sex capita quibus in Parte Negativa perstrinximus Novatorum doctrinam:

Primo, inepte Novatores invehunt in catholicam satisfactionem.

Nomen ipsum non est reiciendum, utpote venerabilis antiquitatis inde a Tertulliano, nec Patres putarunt illud esse ambiguum vel peri-

² *Suarez*, De Poenitentia, disp. 37, sect. 1, n. S, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 76S.

culosum, sed potius aptissimum ad mentem Traditionis exprimendam.

Mirum non est Lutherum satisfactionem, potius quam contritionem et confessionem, vehementer reicere, cum has facilius potuit interpretari et accommodare ad sensum suae doctrinae de sola fide justificante.

Satisfactionem natam esse ex fine lucratorio, est vulgaris calumnia Lutheri. Satisfactio diu viguit in Ecclesia in toto suo rigore antequam coeperit indulgentiis redimi, quibus praecipue Lutherus calumniam mercaturae affigit.

Doctrina satisfactionis non provenit, ut sustinet Calvinus, ex ignaris deliriis monachorum; ipse sibi mentitur cum simul agnoscat antiquos Patres fere omnes eam proposuisse (“Dicam simpliciter omnes fere quorum libri extant, aut in hac parte lapsos esse, aut nimis aspere et dure loquutos”). Unde non eam scholastici desumpserunt ex unico opere Pseudo-Augustini De vera et falsa poenitentia, ceteroquin bonae notae et satis antiquo (circa 1100). Calvinus vocat Petrum Lombardum coryphaeum ceterorum in hac re, Melanchthonius vero asserit “ne Lombardum quidem de satisfactionibus hoc modo loquutum esse”,

Doctrina satisfactionis non produxit degenerationem antiquae praxis in crudeliorem disciplinam, sed, si aliquam induxit mutationem, haec tota fuit in sensum cujusdam mitigationis antiqui rigoris.

Haec doctrina sanctitatem vitae non evacuat sed multipliciter fovet, ut patet ex medicinali indole poenarum, supra explicata cum Conc.Trid.

Item, non obscuravit veritates fidei de vera poenitentia et satisfactione Christi, nec Christi dignitatem offendit, cum verus conceptus poenitentiae totus claudatur in satisfactione seu compensatione pro debito peccati, quae extenditur usque ad renovationem vitae seu remotionem causarum futurorum peccatorum, dignitas vero meriti et satisfactionis Christi non extinguatur sed extollatur in causando et sustinendo nostrum meritum et satisfactionem.

Secundo, ex hoc quod poena luenda relinquatur, non sequitur quod culpa non vere aut plene remittatur; nec quod aliquid damnationis maneat in renatis in Christo; nec quod eis culpa adhuc noceat; nec quod Deus culpae adhuc recordetur. Nam culpa et poena perfecte distinguuntur, quamvis poena fuerit inducta per culpam, sicut distinguuntur amicitia et justitia a quibus respiciuntur, et ratio quare poena a Deo urgeatur, nullum arguit defectum in amicitia, sed solam exigentiam ordinis et perfectionem justitiae; nec per poenam Deus amplius prosequitur peccatorem, sed amicum ut subjectum ordinis; nec ipsa culpa amplius nocet justo, sed sola poena, quae imo nec nocet sed perficit multipliciter.

Tertio, doctrina satisfactionis certissime repugnat, sicut tota catho-

lica doctrina de justificatione, duobus principiis fundamentalibus Novatorum de totali corruptione naturae et de justificatione per solam fidem. Sed haec sunt figmenta, alibi a Theologis abunde refutata.

Ea doctrina non repugnat gratuitati remissionis peccatorum tum quia remissio peccati consistit proprie in ablatione culpae seu restitutione amicitiae, tum quia ipsa extinctio poenae non fit nisi ex viribus gratiae, gratis acceptae in remotione culpae.

Nec similiter repugnat infinitae efficacitati passionis Christi, quia nostra satisfactio non ponit in numero cum satisfactione Christi sed influit ex virtute passionis Christi, ex qua ipsa gratia provenit, quae est fundamentum satisfactionis. Eodem modo influxus causarum secundarum non arguunt inefficacitatem potentiae Dei et causae primae, sed eam ostendunt.

Quarto, notio satisfactionis quam assignant Novatores, seu “novitas vitae”, est contra mentem totius Traditionis, praedicantis necessitatem dolendi et patiendi in reparationem peccatorum, ad imitationem ipsius Christi dolentis et morientis, et offendit ipsum sensum communem, cum nemo censeatur satisfacere et reparare offensam per hoc tantum quod cesset ab offendendo et priorem agendi modum resumat.

Quinto, cum Novatores, ipsa evidentia coacti, admittunt Deum ratione peccatorum infligere quasdam poenas medicinales (ut vult Calvinus) vel vindicativas (ut vult Lutherus), coguntur eo ipso recedere a sua positione ex qua clamant permanentiam poenae post remissam culpam repugnare. Ceterum poena medicinalis, a Calvino asserta, vix differt a poena vindicativa quam Catholici sustinent, nam per hanc poenam Deus non agit vindicative in personam peccatoris, ac si aliquid odii retineat, sed mere vindicat objectivum ordinem justitiae. Poena vero vindicativa et irremissibilis, quam asserit Lutherus, magis odibilis est quam poena vindicativa quam defendimus, cum dicatur exigi a pura Dei justitia quam nulla hominis bona voluntas vel satisfactio flectere possit.

ART. 54. Utrum Homo Pro Poena Temporali Possit Satisfacere Non Solum De Congruo, Sed Etiam De Condigno, Quamvis Non De Toto Rigore Justitiae (ad reni faciunt loci S. Thomae relati in art. praec. et in art. 48).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de modo quo homo satisfacere possit {et de jacto satisfaciat) pro poena temporali, nam triplex est modus satisfactionis, scilicet de

congruo, dc condigno, de toto rigore justitiae. Jam vero quod homo possit satisfacere saltem de congruo sequitur ex ipsa possibilitate satisfactionis asserta in art. praec., infimus enim gradus satisfactionis est satisfactio de congruo; quod vero non possit satisfacere de toto rigore justitiae, probatum est in art. 48, ubi hunc modum satisfactionis praestitum a puro homine, absolute exclusimus tam quoad peccatum quam quoad poenam.³⁰ Unde sola superest quaestio: *an homo possit satisfacere de condigno, ac ita de jacto satisfaciat.*

Cujus difficultas provenit tum ex paritate cum debito culpae, pro quo vidimus non dari condignam satisfactionem, tum ex indole poenae compensandae, seu poenae Purgatorii, quae superat omnem poenam hujus vitae, tum ex indole virtutis poenitentiae ex qua satisfactio pro poena procedit quaeque, cum non sit stricte dicta justitia, nequit ad aequalitatem compensare.

PARS NEGATIVA ct PARS AFFIRMATIVA

Nota theologica. Documenta Ecclesiae. Theologi.

Sententia negativa, quae est contra communissimam doctrinam theologorum, est *saltem temeraria, probabiliter erronea* (ita ut contraria sit probabiliter theologice certa). Attenta quidem sola damnatione lata a Pio V duarum propositionum Baii (supra cit., in p. 160; prop. 59 “Non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant”; prop. 77 “Satisfactiones . . . non valent expiare de condigno poenam temporalem”), ea sententia est, ex explicita declaratione Ecclesiae, ad minus piarum aurium offensiva, nam propositiones Baii declarantur “haereticæ, erroneæ, suspectæ, temerariæ, scandalosæ, et in pias aures offensionem immittentes *respective*” (Denz. 1080). Attentis tum indole et gravitate materiae, tum repetita damnatione ejusdem doctrinae, tum parallela doctrina Tridentini (de qua infra), ea sententia multo gravius judicanda est et a theologis modernis judicatur, ita ut quidam, ut *Galtier* (n. 477) et *Hervé* (n. 308) eam habeant tamquam erroneam, cum contrariam dicant theologice certam.

Ceterum eam sententiam explicite et absolute solus *Baius* docere

³⁰ Quidam, ut *Ltigo* (Disp. 24, sect. 1, n. 19) concedunt hominem satisfacere “dc rigore justitiae pro debito poenae temporalis”, sed addunt id intelligendum esse attenta sola aequivalentia operis cum poena et supposita Dei acceptance. Attamen tunc fit quaestio de verbis, et inepte receditur a communi modo loquendi et definiendi; omnes enim concedunt hominem satisfacere *de justitia*, hoc est de condigno et ad aequalitatem, sed cum dicitur “*dc rigore justitiae*” vel “de toto rigore justitiae” aliquid additur supra ipsum essentialem conceptum justitiae. Unde reiciendus est hic modus loquendi *Lugonis*: “Poterit ergo dici simpliciter, et absolute, quod, posita Dei acceptance, homo justus suis operibus satisfacit de rigore justitiae, nempe, vindicalivac, quae communiter appellari solet justitia” (l.c.).

ausus est. Ei accedunt *Durandus* (In 4 Sent., dist. 15, p. 5, ad 2) et *Martinus Ledesma*, quatenus docent vim satisfactivam nostrorum operum esse repetendam ex sola divina acceptatione, quod proprie dici nequit si satisfactio est de condigno, necnon explicitius *Joannes Medina* (Cod. de Poenit., c. 1), qui ait nostram satisfactionem esse de condigno si poena Purgatorii est ejusdem rationis ac ea quam in hac vita sustinemus, non esse vero de condigno si poena Purgatorii est alterius rationis.

CONCLUSIO

Homo potest satisfacere, et de facto satisfacit, de condigno seu ad strictam aequalitatem pro poena temporali, quae sibi debetur post remissam culpam et pro qua secus debet satisfacere in Purgatorio.

Probatur 1. *EX SENSU ECCLESIAE.*

Verba Joannis Baptistae: “Facite ergo fructus dignos poenitentiae” (Luc. 3, 8) praedictam satisfactionis condignitatem innuunt, quam sic explicitius aperit *Gregorius M.* ea verba commentans: “ ‘Facite ergo fructus dignos poenitentiae’. In quibus verbis notandum est quod amicus sponsi non solum fructus poenitentiae, sed dignos poenitentiae admonet esse faciendos. Aliud namque est poenitentiae fructum facere, aliud dignum poenitentiae fructum facere. Ut enim secundum dignos poenitentiae fructus loquamur, sciendum est quia quisquis illicita nulla commisit, huic jure conceditur ut licitis utatur, sicque pietatis opera faciat, ut tamen, si noluerit, ea quae mundi sunt non relinquat. At si quis in fornicationis culpam, vel fortasse, quod est gravius, in adulterium lapsus est, tanto a se licita debet abscindere quanto se meminit et illicita perpetrasse. Neque enim par fructus boni operis esse debet ejus qui minus et ejus qui amplius deliquit, aut ejus qui in nullis et ejus qui in multis est lapsus. Per hoc ergo quod dicitur: ‘Facite dignos fructus poenitentiae’, uniuscujusque conscientia convenitur, ut tanto majora quaerat per poenitentiam, quanto graviora sibi intulit damna per culpam” (In Evang., hom. 20, 8, M.L. 76, 1163 sq.).

Eandem condignitatem docet S. *Thomas*, dum insistit in necessitate satisfaciendi ad aequalitatem, ut nempe tantum quis patiatur quantum sibi induisit peccando (3 p., q. 86, a. 4; 1-2, q. 87, a. 6; In 2 Sent., dist. 42, q. 1, a. 2, ad 5: ‘Oportet ut quantum voluntati suae obedivit praeter legem Dei, tantum etiam in contrarium recompenset, ut sic justitiae servetur aequalitas’).

Cone. Trid. in sess. 14, cap. 8 et 9, referens eadem evangelii verba (cap. 8: “Facientes fructus dignos poenitentiae”), poenitentiam justi in Christo vocat satisfactionem *simpliciter et absolute*, seu nulla apposita diminutione aut restrictione, quod quidem convenit soli satisfactioni de condigno. *Praeterea*, Concilium vim satisfactivam et vim meritoriam nostrorum operum eodem modo explicat, scilicet tamquam veram efficacitatem fundatam in satisfactione et merito Christi, nec ullam innuit differentiam inter utramque vim (sess. 6, cap. 10: “In ipsa justitia per Christi gratiam accepta crescunt atque magis justificantur”; sess. 14, cap. 8: “Qui ex nobis tamquam ex nobis nihil possumus, eo coopérante, qui nos confortat, omnia possumus. Ita non habet homo unde gloriatur; sed omnis *gloriatio* nostra in Christo est, in quo *movemur*, in quo *satisfacimus*, facientes fructus dignos poenitentiae, qui ex illo vim habent”); jamvero, juxta mentem Concilii, meritum justi est de condigno, ergo et satisfactio. *Praeterea*, Concilium (sess. 6, cap. 14 et can. 30; sess. 14, cap. 8. 12. 15) docet in justificatione poenam aeternam necessario remitti, non ita vero poenam temporalem, sed hanc esse per satisfactionem auferendam; hoc autem discrimen non servaretur si satisfactio pro poena temporali esset tantum de congruo, nam vix negari potest nos etiam pro poena aeterna, simul ac pro offensa peccati, satisfacere de congruo, per ipsum nempe actum contritionis justificantis.

Nihil igitur mirum *Pium V*, ad mentem prorsus Tridentini, contrariam Baii sententiam explicite damnassee.

Probatur 2. *EX RATIONE.*

Condigna satisfactio est ea quam quis solvit pro debito ad strictam seu arithmeticae aequalitatem ita ut tantum det quantum debet. Jamvero taliter solvit justus per opera poenalia sponte suscepta; nam poena temporalis, debita pro peccato, est secundum se finita, adeoque nihil obstat quominus compensetur ad aequalitatem, secundum partem vel totaliter, per finitam poenam voluntarie assumptam in hac vita. Nulla enim alia ratio excogitari potest impossibilitatis condignae satisfaciendi quam infinitas debiti, ac propterea supra (art. 50 et 52) diximus hominem non posse condigne satisfacere pro peccato mortali, posse vero pro veniali, eo quod illud sit infinitum, hoc vero finitum.

Confirmatur.

Primo, a paritate cum satisfactione *pro peccato veniali*; si enim haec potest esse de condigno, a fortiori talis esse potest satisfactio pro poena, cum debitum peccati sit secundum se strictius et gravius debito poenae, pro quanto ratio peccati superat et fundat rationem poenae.

Secundo, a disparitate cum satisfactione pro *peccato mortali* per actum contritionis; nani alius modus satisfactionis assignandus est peccato mortali et alius poenae temporali, tum quia haec duo debita infinite distant, tum quia, ut nuper dictum est, Cone. Trid. dicit peccatum auferri per remissionem, poenam vero temporalem per satisfactionem, ex quo sequitur quod remissio peccati vel nullam importat satisfactionem vel importat satisfactionem inferioris ordinis ea per quam aufertur poena; jamvero vix ullus negabit ablationem peccati per actum contritionis esse satisfactionem de congruo; ergo ablatio poenae fit per satisfactionem de condigno.

Tertio, a paritate cum *merito*; sicut enim possumus mereri de condigno vitam aeternam eo quod opera nostra, quamvis physice inferiora hoc praemio, tamen, utpote procedentia a gratia quae est semen gloriae, aequivalent ei in morali dignitate, ita et a fortiori possumus condigne satisfacere pro poena temporali, cum opera nostra poenalia, ut informata a gratia sanctificante, superent poenam temporalem in esse satisfactionis seu moralis dignitatis.

Ex tribus autem objectionibus, quas innuimus in Statu Quaestionis, *prima* jam soluta est inter arguendum, non datur scilicet paritas inter culpam gravem et poenam temporalem, nam illa est infinita et propterea nequit de condigno compensari; *tertia* soluta est in art. 52 (resp. ad obj. 5, p. 138-142; cf. ibidem obj. 2 et 3, quae possent etiam hic urgeri), ubi dictum est satisfactionem de condigno, tam pro veniali peccato quam pro poena temporali, esse actum secundarium virtutis Poenitentiae et praeterea aliquo modo deficere a ratione justitiae; manet ergo solvenda *secunda* objectio, quae est praecipua et ex cujus solutione declaratur vis ipsius adducti argumenti.

DIFFICULTAS igitur ad hoc reducitur, quod videatur impossibile per poenas hujus vitae adaequare poenam temporalem luendam in purgatorio, quippe quae sit diversae rationis et multo majoris intensitatis, ut docet S. *Thomas* in sequentibus: 3 p., q. 46, a. 6, ad 3: “Dolor animae separatae patientis [in purgatorio vel in inferno] pertinet ad statum futurae damnationis, quae excedit omne malum hujus vitae, sicut Sanctorum gloria excedit omne bonum praesentis vitae”; In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 1, q. 3, ob. 2: “Poena purgatorii excedit omnem poenam hujus mundi, ut in Littera dicitur”; ibid., dist. 21, q. 1, a. 1, q. 3: “Poena purgatorii minima excedit maximam poenam hujus vitae”.

RESPONDETUR imprimis quod ipsa diversa indoles poenae purgatorii (puta quod suscipiatur immediate in ipsa anima, et quod fiat per ignem instrumentaliter ac spiritualiter agentem) est impertinens ad

quaestionem de aequali vel non aequali compensatione, tum quia aequalitas refertur ad quantitatem, tum quia etiam in hac vita poenae non taxantur secundum diversam earum qualitatem, sed per quamlibet poenam cujuslibet peccati debito satisfieri potest.

Secundo, ad poenae quantitatem quod attinet, ex allata objectione sequeretur tantum quod homo non posset de condigno satisfacere pro tota poena purgatorii, non vero quod non posset pro aliqua parte adhuc de condigno; nam poena purgatorii, quantumvis magna, est secundum se divisibilis, sicut omnis quantitas, et ideo per divisionem reduci potest ad quantitatem alicujus poenae hujus vitae per quam possit compensari; unde verba S. Thomae intelligenda sunt de qualitate, in qua non fit divisio.

Tertio, non est necesse dicere quod poena temporalis, luenda pro peccato, sit per se et ex directa Dei intentione ipsa poena purgatorii, quae ex secundaria intentione permittatur expiari per poenas hujus vitae, sed potest dici eam esse, indeterminate et sub disiunctione, aliquam proportionatam poenam luendam aliquando, aut in vita aut in purgatorio, vel melius poenam luendam per se et satisfactorie in hac vita, per accidens vero, et ex suppositione non praestitae satisfactionis, luendam satispassione in purgatorio. Quod quidem videtur innuere S. Thomas, *In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 1, q. 3*: ‘Oportet quod adhuc in fine poenitens quicumque satisfactionem non implet in hac vita, post hanc vitam puniatur, nisi tanta fuerit contritio quod totaliter a poena purgetur’; *ibid., ad 1*: ‘Ille qui in fine vitae poenitet, non punitur post hanc vitam quia non satisfecit quando satisfacere non potuit; sed quia peccavit, et quia satisfacere neglexit quando potuit’. Unde potest homo satisfacere ad aequalitatem per poenas hujus vitae, cum objectum satisfactionis sit similiter poena hujus vitae, et nonnisi suppositive aut disiunctive sit ipsa poena purgatorii.

Quarto, etiam si directum objectum satisfactionis intelligatur esse ipsa poena purgatorii, adhuc convenienter explicatur aequalitas compensationis inter eam et poenam hujus vitae; nam haec poena quamvis sit inferior in esse physico, potest esse aequalis in esse morali compensationis, quia ipsa voluntarie assumitur et habet propriam dignitatem satisfactionis, dum poena purgatorii sustinetur tantum seu supportatur (etsi voluntarie)³¹ et importat quamdam necessitatem quae est propria satispassionis, melius autem compensat qui parum voluntarie assumit, quam qui multum nonnisi sustinet et supportat.

Et ex hoc discrimine inter conditiones subjecti, luentis poenam in hac vita aut in purgatorio, desumitur discrimen poenae in utroque casu luendae, nec argui potest justitia divina, quod magis requirat in

³¹ Ci. infra, art. 62, p. 311-313.

purgatorio. Poena enim in utroque casu est physice diversa ob diversitatem fori in quo exercetur, ut ait S. Thomas, sed compensatio est formaliter eadem, quemadmodum, si eadem res, quae solet venundari pretio unius libellae, venundetur pretio viginti libellarum tempore penuriae, illius pretium in utroque casu est idem formaliter et in ratione aequalis compensationis, quamvis sit materialiter et physice inaequale. Ad rem S. Thomas, *In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 1, q. 3, ad 2*: “Justitia assimilatur mensurae, ut *Philosophus* dicit in V *Ethic.*, cap. viii; unde sicut in diversis terris sunt diversae mensurae rerum venalium, ita et diversae poenae secundum justitiam pro eisdem culpis inferuntur; et similiter pro eadem culpa gravius punitur quis in purgatorio quam in hac vita ratione alterius fori. Tamen illa aggravatio proportionaliter respondet poenae cujus homo in hac vita reus erat: et hoc debet homo sibi imputare, quia illuc reservavit sibi poenam pro culpa accipiendam.”

Ceterum, ex eodem principio sufficientiae aequalitatis formalis ad rationem condignae satisfactionis, provenit quod *ipsa poena per quam satisfacimus in hac vita* non debeat esse physice aequalis delectationi quam assumpsimus in peccando, sed tanta quanta requiritur ad restaurandum ordinem justitiae perturbatum per peccatum, ad quod quidem non requiritur physica commensuratio inter peccatum et poenam, quemadmodum ad restaurandum in ipsa voluntate ordinem laesum per multa peccata mortalia non requiruntur multi actus contritionis, sed unus sufficit. Et ratio est quia ex una parte omnis satisfactio seu compensatio pro debito peccati, magis consistit in affectu quam in opere (cf. Suppi., q. 13, a. 2), non secus ac ipsum peccatum, et ex alia parte voluntas satisfaciens est per se potentior voluntate peccante, et voluntas bona est efficacior voluntate mala, quia bonum est efficacius malo, quamvis non omne bonum sit eversivum omnis mali, cum ipsa eversio mali possit esse majus bonum, ut accidit in ipsa satisfactione actus contritionis qui non valet condigne compensare pro infinita Dei offensa nec etiam necessario extinguere omne debitum poenae.

S. Thomas huic *objectioni*: “Videtur quod [poenitentia] etiam totaliter reatum tollat. Bonum enim est efficacius ad agendum quam malum, quia malum non agit nisi in virtute boni, ut *Dionysius* dicit, De divin, nomin., cap. iv. . . Sed per unum actum peccati homo et culpam et reatum incurrit. Ergo et per actum contritionis et a culpa et a reatu absolvitur”, *respondet*: “Dicendum quod sicut quod est perfectum, est efficacius ad agendum quam imperfectum; ita quod est perfectum, est difficilius ad fiendum; unde sicut bonum est efficacius quam malum, ita difficilius est ad constituendum quam malum. In hoc ergo efficacior apparet actio boni quam actio mali, quod actio mali

nunquam terminatur ad malum quod non habet admixtum bonum: sed actio boni terminatur ad bonum quandoque cui non admiscetur malum. Non tamen oportet quod, si aliquod malum per unum actum malum incurrit, per unum actum bonum opposita bona reparentur” (*In 4 Seni., dist. 14, q. 2, a. 1, q. 2, ob. 1, et ad 1*).

NOTA. DE SECUNDARIIS QUIBUSDAM QUAESTIONIBUS CIRCA SATISFACTIONEM PRO POENA ET CIRCA POENAM RESTANTEM POST REMISSIONEM CULPAE.

Quaestio de conditionibus requisitis ad satisfaciendum distincte et diffuse considerabitur in sequentibus articulis 56-63, tum quia est magni momenti, tum quia ceteroquin respicit satisfactionem in genere, scilicet tam pro culpa quam pro poena. Ad complementum igitur dictorum in praecedenti articulo circa satisfactionem pro poena, breviter dicemus de quibusdam secundariis quaestionibus quae ab aliquibus theologis agitantur; ceterum in art. seq. distincte solvetur gravior quaestio de satisfactione vicaria, seu de possibilitate satisfaciendi pro alio.

PRIMO QUAERITUR an satisfactio pro poena sit necessaria.
Haec quaestio tripliciter intelligi potest:

Prinio, an oporteat ut quomodolibet poena solvatur ad hoc ut perficiatur remissio peccati, et possit quis admitti in gloriam. Et de hoc nullum dubium esse potest, quoniam justitia petit ut culpa reparetur per poenam et ideo haec aliquando vel ab aliquo solvatur, sive a Christo applicante nobis suam satisfactionem ex opere operato sacramenti (Baptismi vel Poenitentiae), martyrii, sacrificii et indulgentiae, sive ab alio justo ex opere operantis, sive ab ipso reo per satisfactionem in hac vita vel satisfactionem in purgatorio. Unde notes sequentem conspectum:

Poena *luitur*

- per meram passionem in infemo vel in hac vita (per poenam coactam)
- per satisfactionem in purgatorio (per poenam toleratam)
- per satisfactionem in hac vita (per poenam assumptam)

Poena *aufertur*

- per satisfactionem in purgatorio
- per satisfactionem in hac vita
  - per propriam satisfactionem (seu per satisfactionem stricte dictam)
  - per alienam satisfactionem (seu per satisfactionem late dictam, i. e. per applicationem stricte dictae satisfactionis alterius)

applicatam ex opere operantis (seu per directam translationem satisfactionis ex uno fideli in alterum)
 applicatam ex opere operato
     per sacramentum
         Baptismi
         Poenitentiae
             per essentiam sacramenti
             per partem integram, quae dicitur
                 satisfactio
     per sacrificium Missae
     per indulgentiam
     per martyrium

Secundo, an extra casum applicationis satisfactionis Christi ex opere operato (martyrii, sacramenti, sacrificii et indulgentiae) sit necessarium ut debitum poenae aliquando ab homine solvatur per poenam (satisfactoriam vel satispassoriam), ita ut non possit extinguere *per viam impetrationis vel meriti*, quod se haberet v. g. tanquam conditio ut applicetur nobis satisfactio Christi simpliciter et absque conditione addendae nostrae solutionis. Cui quaestioni respondetur affirmative. Nam jura divinae justitiae et ordo rerum exigunt ut culpa reparetur per poenam; unde oratio seu impetratio nequit habere pro effectu extinctionem poenae non solutae, cum infallibilitas orationis ejusque objectum limitetur quisbusdam objecti vel subjecti exigentiis sicut misericordia Dei, cui dirigitur oratio, proportionatur justitiae, cui dirigitur satisfactio; meritum vero proprie dictum, seu de condigno, non habet pro objecto ablationem debiti seu poenae, sed tantum consecutionem premii, seu gratiae et gloriae.

Ad rem *SUARez*: “De hac quaestione nihil fere invenio a Theologis expresse dictum; considerata autem doctrina Concilii Tridentini et modo loquendi Sanctorum et Theologorum de necessitate satisfactionis, videtur probabilius, unicam viam ad consequendam in hac vita remissionem peccati per propriam actionem operantis, esse condignam satisfactionem, et recompensationem delicti, sicut unica via ad consequendam gloriam est meritum de condigno ipsius operantis. . . Nulla vel auctoritas, vel ratio fingi potest, ut tribuamus nostris operibus hanc duplicem vim seu efficaciam remittendi poenam [scilicet per orationem vel meritum]. . . Nunquam in sacra Scriptura legimus esse promissam remissionem poenae nostris operibus, nisi quatenus satisfactoria sunt, atque adeo, ut poenalia, ut supra ostendimus; ergo ex praecisa ratione meriti de condigno, seclusa ratione satisfactionis, non respondet nostris operibus aliqua remissio temporalis poenae.

“Confirmatur, quia hac ratione non meretur homo de condigno bona temporalia, nisi quatenus necessaria sunt, et aliter obtineri non possunt. Unde si homo indiget re temporali, quam emere, verbi gratia, potest, non est cur per sua merita velit extraordinarie illam a Deo obtinere; sic ergo, cum possit homo hanc poenam proprio et statuto pretio redimere, non est cur alia via de condigno illam mereatur, nec censeri debet facere quod in se est ad hanc remissionem obtinendam, donec proportionalem poenam solvat. . . Quod satis quidem consonum est tum divinae justitiae vindicativae, ut sicut commutativa postulat meritum, ita vindicative satisfactionem exigat, nec una cum altera confundatur; tum etiam divinae providentiae ordinanti satisfactionem hanc ad animae curationem, ut saltem timore poenae homines a peccando abstineant, quod remedium valde redderetur

inefficax, si aliis remediis possent homines facile sine condigno labore et dolore, talis poenae remissionem obtinere. . . Accedit ad haec, quod ex opere operato multis aliis modis fit remissio hujus poenae, praesertim per sacrificium Missae, et aliqua sacramenta, et ideo necesse non est alios modos remissionis ex opere operantis multiplicare.”³²

Lugo nihilominus contrariam sententiam eligit, pro qua affert duplex praecipuum fundamentum, scilicet orationes tum Beatorum tum Ecclesiae pro animabus purgatorii.

Ad rem ipse: “[Opposita sententia] verior mihi videtur, quam, licet in terminis non doceant expresse auctores; docent tamen illam in simili fere puncto, dum dicunt, posse nos aliquando sine satisfactione impetrare precibus remissionem poenae alicui defuncto, quod docent Cajet, tom. I. Opusc. tract. XVI, quaest. v. Navarrus in Comment, de Jubilaeo, notab. xxii. num. 15. Durand, in IV dist. xli. quaest. i. num. 6. et alii, quos affert Suarez infra, disp. XLVIII, sect. v. num. 4. ubi num. 5. eam sententiam fatetur esse piam, et probabilem, et simul fatetur, facilius posse aliquem sibimetipsi impetrare quam alteri. Unde, si probabile et pium est, quod possimus absque satisfactione impetrare aliquando expiationem reatus poenae animabus purgatorii, probabilius erit, vel aeque probabile, quod id possimus aliquando nobis obtinere.

“Porro, posse aliquando orationibus obtineri remissionem poenae alicujus defuncti; colligi videtur primo: quia *B. Virgo Deipara, et alii sancti orant pro dejectis*: unde Ecclesia petit saepe, ut, ‘Beata Virgine intercedente cum omnibus Sanctis, suorum delictorum veniam consequantur’. .. [Secundo] Ecclesia in officio defunctorum saepius petit, ut Deus condonet poenas debitas animabus in purgatorio existentibus.’

Non est hic locus discutiendi contra Lugonem et alios de vi et modo quo animae purgantes adiuventur per suffragia et orationes aliorum. Sufficiat opponere *responsionem SUARESI duplici fundamento Lugonis*:

“*Possunt. . . Sancti orare pro illis animabus, primo* exorando ut satisfactiones vivorum pro eis acceptentur, quod maxime locum habet, si illa acceptatio non est infallibilis ex lege. . . *Secundo*, postulando ut Deus praebeat viventibus auxilia ad satisfaciendum debito modo pro animabus purgatorii, ita ut efficaciter earum liberationem consequantur. *Tertio* petere possunt ut liberatio animarum a purgatorio acceleretur, etiamsi necesse sit diuturnitatem temporis intensione poenarum compensari; hoc enim commutationis genus, quamvis aliquam gratiam continere videatur, non tamen omnino excludit aequalitatem justitiae; et ideo minus repugnat illi statui. *Quarto*, verisimile est Sanctos, qui in hac vita reliquerunt aliquas superabundantes satisfactiones proprias, posse obtinere a Deo, ut his vel illis animabus purgatorii ad remissionem poenae applicentur. Cum enim illae satisfactiones non habuerint effectum, nec fuerint remuneratae, applicari possunt alicui, in quo talem effectum habeant, et ad hoc manent in thesauro Ecclesiae, ut infra videbimus; cum vero talis satisfactio fuerit propria alicujus Sancti, qui in hac vita poterat eam applicare cui vellet, non videtur amisisse hoc jus ac potestatem per

“De Poenitentia, disp. 37, sect. 10, n. 4-7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 785 sq.
" De Poenitentia, disp. 24, sect. 1, n. 20 sq., Disp. Schol., t. S, Parisiis, 1893, p. 411.

mortem, aut beatitudinis statum. Quod si hoc verum est, quamvis aliquis beatus immediate obtineat alteri remissionem poenae, non tamen gratis vel sine solutione faciendam, quia de sua satisfactione persolvit quod alter debet. Secus vero est de satisfactionibus alienis; non enim est similis ratio, nec videtur uni Sancto commissum, ut satisfactiones alterius applicet cui voluerit, multoque minus datum est Sanctis omnibus ut applicent satisfactiones Christi; et ideo, seclusa satisfactione propria, non possunt aliam applicare, et consequenter neque immediate impetrare remissionem poenae. . .

“Facile constat, quid dicendum sit de *orationibus, vel suffragiis, nomine totius Ecclesiae factis*. De quibus procedebat secundum fundamentum prioris sententiae. *D. Thomas* autem [In 4 Sent., dist. 45, q. 3, a. 3, ad 6] . . . generatim ait, haec suffragia in tantum solvere mortuos a poena, in quantum sunt satisfactiones quaedam vice illorum, et idem sentit *Bonavent.*, d. 45, art. 1, q. 1, ad ult.. dum inquit, quamvis propter suffragia remittatur poena, nihil manere impunitum, quia punitur in ipso qui peccavit, vel in aliis pro ipso. Et ad eundem modum loquuntur Soto et alii Scholastici. Igitur quando Ecclesia pro defunctis orat, imprimis illa omnia petere potest, quae beatos petere diximus, quod difficultatem non habet quoad tria priora; quoad quartum vero incertum est an ecclesia, per has orationes publicas, quas fundit pro defunctis, intendat eis applicare aliquam partem satisfactionis ex thesauro suo, constante ex superabundantibus satisfactionibus Christi et Sanctorum; nam haec applicatio fieri non solet, nisi per indulgentias; non constat autem factam esse ab Ecclesia generalem concessionem alicujus indulgentiae, quae ex vi talium orationum seu suffragiorum communium applicetur. . . Praeter haec vero orat Ecclesia pro defunctis, ut pro eis satisfiat, et ut eis applicetur talium orationum valor; et in hoc excellunt orationes Ecclesiae militantis orationes Ecclesiae triumphantis, ratione diversi status.”³¹

Tertio, an sit necesse satisfacere in hac vita nec possit quis licite remittere solutionem ad alteram vitam, eligens satispati in purgatorio potius quam satisfacere in vita. Cui quaestioni respondetur quod, data divina concessione et beneficio satisfactionis in hac vita, sequitur quaedam obligatio ea utendi, non quidem directe ex aliqua lege satisfaciendi, cum agatur de beneficio, sed indirecte ex lege tum charitatis erga seipsum, attenta ratione vindicativae poenae, tum poenitentiae peccatorum, attenta ratione medicinali ejusdem. Unde qui non sufficienter uteretur medio satisfactionis peccaret peccato negligentiae, omittens imprudenter saluberrima media salutis et poenitentiae, ac pro eo peccato puniretur in purgatorio, ut docet S. *Thomas*, In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 1, q. 3, ad 1, supra cit., in p. 216 (“Punitur . . . quia satisfacere neglexit, quando potuit”).

SECUNDO QUAERITUR quaenam sit poena temporalis quae primo et per se debetur peccato jam remisso.

Quidam respondent eam esse ipsam poenam inferni, dempta aeternitate; alii, generaliter poenam alterius vitae; alii, poenam purgatorii; alii, absolute poenam alterius vitae, suppositive vero (i.e. in suppositione quod fiat satisfactio) poenam hujus vitae; alii vicissim, absolute poenam hujus vitae, suppositive vero (i.e. si non fit satisfactio) poe-

³¹“De Poenitentia, disp. 48, sect. 5, n. 9 et 11, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 960 sq.

nam alterius vitae seu purgatorii; alii, poenam indeterminate et disjunctive, aut hujus aut alterius vitae. Qui omnes dicendi modi aliquid veri continent nec inter se opponuntur, sed proveniunt ex duplici consideratione poenae, prout est effectus peccati et prout est objectum satisfactionis hujus vitae vel satisfactionis purgatorii.

Stricte et proprie loquendo, poena quae manet post remissionem peccati non est nec determinate poena hujus vitae, tum quia non semper peccatum punitur directe in hac vita tum quia satisfactio poenae in hac vita non est absolute et omni modo necessaria secus peccaret quis ex hoc ipso quod relinquat aliquid persolvendum in purgatorio, nec determinate poena alterius vitae seu purgatorii, cum haec possit evacuari per satisfactionem hujus vitae; sed est indeterminate aliqua poena temporalis proportionata ad hoc ut restauretur ordo perturbatus per peccatum; quae quidem, supposita existentia satisfactionis, solvenda est aliquando vel per assumptam satisfactionem in hac vita, vel per vindictam divinam in altera vita seu in purgatorio.

Cum tamen Deus condiderit privilegium satisfactionis et ad ejus usum per testimonia Traditionis et Ecclesiae nos vehementer impellat, dici debet quod poena quae manet post remissum peccatum est illa poena indeterminata, ut solvenda per se in hac vita per satisfactionem, per accidens vero, seu ex suppositione non peractae satisfactionis, in altera vita.

TERTIO QUAERITUR, an simul cum culpa *poena aeterna* remittatur ex ipsa natura rei et non tantum ex concessione divina, ita ut absolute repugnet quod remittatur peccatum et non remittatur poena aeterna.

Cui quaestioni satisfit infra in art. 87 (in torn. 4) ubi de effectu Poenitentiae.

QUARTO QUAERITUR, an per eundem *actum contritionis* justificantis, quo tollitur culpa et poena aeterna, tollatur etiam poena temporalis, partialiter vel totaliter juxta gradum charitatis, et an id semper ac necessario contingat, ita ut quoties tollitur poena aeterna, tollatur etiam aliquid de poena temporalis. Cui quaestioni similiter satisfit in eodem art. 87.

ART. 55. Utrum Unus Homo Possit Pro Alio Satisfacere De Condigno Quoad Poenam Temporalem (Suppi., q. 13, a. 2 [i.e. In 4 Sent., dist. 20, q. unica, a. 2, q. 3] ; C. Gent., 3, 159; Suppi., q. 71, a. 1. 2. 6. 9; 3 p., q. 48, a. 2, ad 1 ; De veritate, q. 29, a. 7).

STATUS QUAESTIONIS

Diximus in art. 51 et 52 quod homo, quamvis absolute posset satisfacere pro peccato alieno (de congruo quidem pro mortali, de condigno vero pro veniali), tamen de facto id non potest, deficiente divino pacto seu acceptatione, ad hoc requisita. Quaeritur nunc an saltem possit de facto satisfacere (et quidem de condigno) pro poena temporali debita pro peccato alterius hominis, ita ut ille ab hac poena solvenda liberetur.

Cum autem duplex sit finis et effectus satisfactionis, alter vindicativus qui consistit in solutione debiti poenae per restitutionem ordinis media compensatione, alter medicinalis qui consistit in cohibitione radicis peccatorum et refrenatione illorum, planum est nonnisi de priori effectu praesentem quaestionem agitari, cum medicina non operetur nisi in eo in quo suscipitur. Ad rem S. *Thomas*: “Poena satisfactoria est ad duo ordinata, scilicet ad solutionem debiti et ad medicinam pro peccato vitando. Inquantum ergo est ad medicinam sequentis peccati, sic satisfactio unius non prodest alteri, quia ex jejuniis unius caro alterius non domatur; nec ex actibus unius alius bene agere consuevit, nisi secundum accidens, inquantum scilicet aliquis per bona opera potest alteri mereri augmentum gratiae, quae efficacissimum remedium est ad vitandum peccatum. Sed hoc est per modum meriti magis quam per modum satisfactionis” {*Suppi.*, q. 13, a. 2}.

Ad effectum autem vindicativum quod attinet, duo in praesenti quaestione involvuntur: an haec satisfactio sit possibilis, et an sit de condigno.³³ Jamvero hoc secundum nihil offert difficultatis, si primum concedatur; nam eadem ratio qua in art. praec. probavimus condignitatem satisfactionis pro poena temporali proprii peccati, scilicet finita quantitas istius poenae, valet hic quoad condignitatem satisfactionis pro poena aliena, imo valet a fortiori, “quia poena habet vim maxime satisfaciendi ratione charitatis, qua homo ipsam sustinet; et quia major charitas apparet in hoc quod aliquis pro altero satisfacit, quam si ipse satisfaceret, ideo minor poena requiritur in eo qui pro alio satisfacit, quam in principali requireretur” {*ibid.*} Unde tota quaes-

³³ “Intellige condignitatem in actu primo, seu ipsam aequalitatem operis praestiti cum debito solvendo, non vero in actu secundo, seu ipsum jus ut ipsum opus praestitum acceptetur necessario et infallibiliter a Deo in satisfactionem. Nam haec est ulterior quaestio de qua mox dicetur. De ea distinctione condignitatis in actu primo et in actu secundo dicetur infra in art. 63.

tio reducitur ad ipsam possibilitatem satisfaciendi, nec tantum absolute loquendo, sed etiam de facto; et quia haec possibilitas seu potentia de facto, unice dependet a divina acceptatione, totum negotium reducitur ad probandam vel suadendam existentiam hujus acceptationis, sicut eam exclusimus quoad satisfactionem pro peccato alieno, tam mortali quam veniali.

Tria autem principaliter quaerimus, remissis secundariis quibusdam determinationibus ad calcem articuli:

1. An homo possit quomodolibet suffragari pro poena peccati alterius, ita ut hic ab onere solvatur.

2. An haec suffragatio fiat non quomodolibet, puta per modum orationis vel meriti, sed per modum verae satisfactionis, seu solutionis poenae pro poena.

3. An haec satisfactio (quae supponitur eo ipso esse condigna) habeat necessarium et infallibilem effectum, sicut ea quam quis solvit pro debito propriae poenae.³⁰

S. *Thomas* in Commento super Sententias hanc quaestionem tractat post quaestionem de potestate clavium simul cum materia de indulgentiis (Dist. 20, q. unica, a. 2, q. 3); in Supplemento vero tertiae partis idem articulus S. Doctoris separatur a materia de indulgentiis et transfertur inter quaestiones de satisfactione (Suppi., q. 13, a. 2). Alii theologi similiter eam considerant vel ad calcem hujus tractatus in capite de suffragiis (ita Suarez, Lugo, Diekamp, Hervé) vel in capite de satisfactione (ita Salmanticenses, Gonet, Palmieri).

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

IN PRIMA QUAESTIONE, quae respicit suffragia generaliter accepta tam pro vivis quam pro defunctis, tam ad modum satisfactionis quam ad modum meriti, negativam partem assumunt peculiariter *Wiclefl* (apud Thomam Waldensem, De sacram., t. 3, c. 93-100) et *Protestantes*, nominatim Lutherani, juxta communia sua principia quibus impugnant generaliter existentiam ipsius satisfactionis quaeque exposuimus in art. 53 (p. 143 sqq.).

Quod attinet ad ipsam satisfactionem, ad tria reducitur doctrina Novatorum, scilicet: 1. non manet poena post remissum peccatum; 2. etiam si datur poena, homo nequit satisfacere pro ea, tum ob intrinsicam inhabilitatem naturae corruptae tum quia Christus pro omnibus satisfecit; 3. etiam si datur satisfactio, haec non est ad alios transferibilis.

³⁰ Alii, ut *Suarez* (Disp. 48, sect. 3, n. 1-4) hanc quaestionem ponunt hoc modo: Utrum satisfactio unius prosit aliis ex justitia seu *de condigno*; ubi condignitas intelligitur in actu secundo, ut dictum est supra, in nota praecedenti ad calcem paginae.

Generalis autem doctrina de suffragiis, seu de communicatione spiritualium bonorum inter fideles, est *de fide definita* tum in communi a magisterio ordinario, tum, peculiariter quoad suffragia pro defunctis, a magisterio solemni in *Cone. Lugd. II* (Confessio fidei Michaelis Palaeologi, Denz. 464), *Cone. Flor.* (Decr. pro Graecis, Denz. 693) et *Cone. Trid.* (sess. 25, Decr. de purgatorio, Denz. 983). In ea generali doctrina fundatur praeterea thesis de indulgentiis, seu de communicatione satisfactionum sanctorum in alios fideles, facta per modum exercitii potestatis Ecclesiae, quae similiter est de fide definita (Clemens VI, Denz. 550-552; *Cone. Const.*, Denz. 522 et 676; Leo X, Denz. 757-762; *Cone. Trid.*, sess. 25, Denz. 989) et de qua agemus in proprio loco (torn. 4, Cap. X-XI), ubi de generali potestate clavium.

LV *SECUNDA QUAESTIONE*, quae directe pertinet ad caput de satisfactione, affirmativae et communissimae sententiae theologorum adversantur non solum praedicti haeretici, qui respuunt omne genus satisfactionis, etiam pro propriis peccatis, et peculiariter translationem satisfactionis unius in alterum, sed pauci quoque theologi, a Suaresio memorati absque nominis mentione et sub generica expressione "*quidam moderni theologi*", qui docuerunt justum non posse proprie pro aliis satisfacere, solvendo nempe poenam pro poena, sed tantum posse pro eis suffragari ad modum impetrationis vel meriti, impetrando nempe pro eis vel merendo de congruo ut Deus eis remittat poenam vel det gratiae auxilium quo ipsi moveantur ad satisfaciendum pro poenis sibi debitis; ex quo praeterea logice inferunt justum, aliis ita suffragando, nequaquam amittere fructum satisfactorium sui operis, sed eodem opere quo impetrat vel meretur pro alio, proprie satisfacere pro semetipso. Ratio hujus sententiae est quia debitum poenae est debitum personale, quod nempe solvitur per aliquam actionem vel passionem, et ideo nequit solvi per aliam personam sicut solvi potest debitum reale, puta pecuniae, eo quod non possit quis alteri communicare propriam actionem vel passionem.

Attenta tum communissima sententia theologorum, tum connexionione hujus rei cum doctrina fidei de communione sanctorum et de suffragiis, tum declaratione sensus vocis satisfactionis facta a Pio V contra Baium (cf. in art. praec., p. 212), tum explicita doctrina Catechismi *Cone. Trid.*, ea sententia non potest nunc saltem sustineri sine *aliqua nota temeritatis*. *Suarez* sic eam graviter judicat: "Hanc sententiam censeo esse falsam, et valde novam in Theologia, ideoque omnino vitandam in materia adeo gravi". *Catechismus Cono. Trid.* gravius ait: "Nec vero de hoc cuiquam fidelium dubitandi locus relictus est, qui in Apostolorum symbolo Sanctorum communionem confitemur". *Galtier*

ait: “*Doctrina catholica* est alium fidelem posse satisfacere pro altero, ita ut ipse dici possit, Deo hoc acceptante, transferre alteri suam satisfactionem.” Attamen haec expressio “*Doctrina catholica est*” accipienda est cum grano salis et potius moderanda; nam si intelligitur de doctrina fidei, vel etiam theologice certa, non potest dici de satisfactione in sensu proprio, sed tantum de suffragiis, seu de translatione spiritualium bonorum de uno in alterum (inter quae utique est auxilium ad solvendam poenam), abstrahendo a modo quo fiat, an scilicet fiat per proprie dictam satisfactionem unius pro altero.

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 76 sq., haec habet: “In eo vero summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus et gratiarum actionibus praedicanda est, qui humanae imbecillitati hoc condonavit, ut *unus posset pro altero satisfacere*; quod quidem hujus partis poenitentiae maxime proprium est. Ut enim, quod ad contritionem attinet, nemo pro altero dolere aut confiteri potest; ita qui divina gratia praediti sunt, *alterius nomine possunt, quod Deo debetur, persolvere*. Quare fit, ut quodam pacto alter alterius onera portare videatur. Nec vero de hoc cuiquam fidelium dubitandi locus relictus est, qui in Apostolorum symbolo Sanctorum communionem confitemur. Nam quum omnes eodem baptismo abluti Christo renascamur, eorundem sacramentorum participes simus, in primis vero ejusdem corporis et sanguinis Christi domini cibo et potu recreemur; hoc apertissime demonstrat, nos omnes esse ejusdem corporis membra. Quemadmodum igitur neque pes suae tantum, sed etiam oculorum utilitatis causa munere suo fungitur; neque rursus, quod oculi videant, ad illorum propriam, sed ad communem omnium membrorum utilitatem referendum est; ita communia inter nos satisfactionis officia existimari debent. . . Neque tamen id sine ulla exceptione verum est, si commoda omnia, quae ex ea capiuntur, spectemus. Nam satisfactionis opera medicinae etiam et curationes quaedam sunt, quae poenitenti ad sanandos prava animi affectus praescribuntur: quo quidem utilitatis fructu eos, qui per se non satisfaciunt, prorsus carere perspicuum est.”

IN TERTIA VERO QUAESTIONE non prorsus conveniunt theologi. *Communior quidem sententia*, quam explicite defendunt *Suarez* (Disp. 48, sect. 3, n. 10), *Lugo* (Disp. 26, sect. 1, n. 5 sq.), *Salmanticenses* (Disp. 10, dub. 2, § 2, n. 34) et supponunt alii, dum absque restrictione dicunt justum satisfacere posse pro poena temporali aliena sicut pro propria, docet hanc satisfactionem habere necessarium et infallibilem effectum, vel, quod ad idem redit, Deum per suum liberum pactum et promissionem sese obligare in justitia ad eam acceptandam. *Suarez* tamen hanc sententiam defendit tantum

ut verisimiliorem, negans eam posse probari necessaria ratione (cf. infra, in Conci. 3).

*Quidam, vero, ut Modifia, Corduba et Bonacina, id negant dicentes efficacitatem illius satisfactionis manere jugiter pendulam a divina acceptatione, seu Deum concessisse quidem ut unus offerat satisfactionem pro alio, sed non promisisse se eam accepturum, necessario et in omni casu, sicut promisit quoad satisfactionem quae solvitur pro poena propria. Hanc sententiam probabilem reputat Coninck (Disp. 10, dub. 7) et inter modernos Palmieri, qui scribit: "Estne ullum documentum certum promissionis divinae hujus, ut infallibiliter satisfactionis pro alio oblatae effectus semper obtineatur? Nemo hactenus illud protulit. . . Hanc sententiam contendit Lugus contineri in verbis Catechismi romani. . . Nulla quidem est hac in re definitio fidei et argumentum Lugi non satis efficax videtur. . . Ceterum durum videtur non esse relictum in potestate Dei ut alterius satisfactiones reiiciat et sic, si iusti velint pro aliquo satisfacere suaque opera poenalia offerant, nequeat Deus ab ipso reo exigere, si vellet, propriam satisfactionem. Rem ergo in medio relinquimus: licet probetur nobis magis sententia negans."*³⁷

CONCLUSIO

Conclusio 1. Homo potest quomodolibet suffragari pro poena temporali alterius, ita ut hic ab onere solvatur.

Probatur *ex generali fidei doctrina de "Communione Sanctorum"*, deducta ex unitate corporis mystici et applicata in particulari communicationi satisfactionis seu auxilii unius fidelis directi ad alium ut quomodolibet a poena peccati solvatur.

Ex doctrina nempe paulina ac traditional! de communicatione omnium fidelium in unum ac verum corpus mysticum (Rom. 12, 4 sq.; 1 Cor. 12, 12 sqq.; Eph. 5, 30), connaturaliter et ex vi illius analogiae ab Apostolo et Patribus tam insistenter inculcatae, deducitur eorumdem communicatio in mysticis bonis illius corporis quae dicitur "communio sanctorum" quaeque his ipsis verbis consignata est ab antiqua Ecclesia occidentali in ipso symbolo suae fidei (Symbolum Apostolicum juxta formam occidentalem recentiore³⁸ ut extat in 'Ordine Romano': "Credo . . . sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem"). Ex hac autem generali communicatione in spiritualibus bonis, quae reducuntur ad fructus orationis, meriti et satisfactionis,

De Poenitentia, thes. 39, Romae, 1879, p. 434 sq.

* Cf. *Dcitzinger*, Enchiridion Symbolorum, circa initium.

connaturaliter deducitur particularis communicatio in bonis et operibus satisfactoriis. Nec ista duplex sequela oritur tantum ex indole et natura rei, sed etiam a tota Ecclesiae traditione, inde ab ipso Apostolo, exprimitur in sua doctrina et praxi.

APOSTOLUS, 1 Cor. 12, 25 sq., generaliter statuit: “Idipsum pro invicem sollicita sint membra. Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra”.

In 2 Cor. 8, 14, commendans eleemosynas, ait: “In praesenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum, ut fiat aequalitas”.

Ad hunc textum observat *Comely*: “Moderni acath. plerique (Mej. *Heinr. Kl. Br. Schn. etc.*) cum paucis cath. {*lust. Mai. Ramb.*) in utroque membro abundantiam inopiamque rerum temporalium intelligunt, ita ut Paulus Corinthios admoneat, instabiles esse huius temporis rationes atque fieri posse, ut ipsi quoque ad inopiam redigantur, Palaestinenses autem opibus potiantur. Sensus igitur sententiae iuxta illos est: nunc bonis vestris superfluis adjuvate Palaestinenses, ut deinceps, si ipsi inopiae molestiis affligemini, a Palaestinensibus adiutum iri mereatis, atque hoc pacto semper aequalitas quaedam bonorum temporalium inter Christianos habeatur.

“Cui explicationi, quamvis inepta dici nequeat, longe tamen praeferenda est *communis antiquorum sententia* (cfr. *Chrys. Theod. etc., Aler, Pct. Prim, etc., Heru. Thom. Lyr. etc. Cai. Est. Lap. etc., M Ev. L R. Bisp. Dr. Schaj. etc.*), qui Rom. 15, 27 intuentes in priore quidem membro de temporalibus, in altero vero de spiritualibus bonis agi censent: vos opibus vestris carnalibus sublevate inopiam Palaestinensium, ut illi vicissim precibus suis vobis impetrent copiam donorum coelestium, quibus illi abundant, atque hac ratione vos inter et illos habeatur aequalitas quaedam quum in bonis temporalibus tum in spiritualibus. Quae explicatio est praeferenda primum quidem, quia temporis differentia inter duo membra non est indicata, contra vero illud ‘in praesenti tempore’ ad utrumque membrum pertinet; deinde parum conveniens videtur esse, ut Apostolus spe similis auxilii in futuro tempore obtinendi Corinthios ad largitionem provocet; iure merito enim *Est.* ad doctrinam Domini {*Luc. 14, 12 sqq.*) provocat, qua eiusmodi ratio motiva beneficentiae excluditur.”³⁰

In ep. ad Gal. 6, 2, dicitur: “Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi”, quae verba sequuntur immediate post al-

³⁰ Commentarium in S. Pauli Ap. epistolas, III, Ep. ad Cor. altera et ad Galatas, Parisiis 1909, p. 227.

lusionem ad hominem qui aliquo delicto praeoccupetur, v. 1: “Fratres, et si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis; considerans te ipsum, ne et tu tenteris.” Haec verba, quae immediate sonant praebendum auxilium fraternae correptionis atque mutuam et auxiliantem supportationem spiritualium defectuum et necessitatum, intelligi possunt cum *Catechismo Cone. Trid.* (supra cit., in p. 226) et 5. *Thoma* (In Gal. 6, 2; Suppi., q. 13, a. 2, Sed contra; C. Gent. 3, 159), saltem per extensivam interpretationem juxta mentem Apostoli, etiam de auxilio ordinato ad satisfactionem pro poena delictorum. Nec huic interpretationi repugnant exegetae.

Ad rem *Estius*, in h. 1.: “*Alter alterius onera portate. Onera* vocat peccata, quae reatu suo nos deprimunt et poenis obnoxios reddunt. Est autem sermo metaphoricus ab iis sumptus, qui in portandis oneribus invicem sublevant. Monet ergo Galatas, ut alii aliorum infirmitates et peccata quodammodo reputent sua, condolendo, dissimulando, ferendo, leniter admonendo, fraterne corripiendo, denique hoc agendo, ut corrigatur frater potius, quam puniatur. Addo fraternam correptionem, neque enim correptio fraterna supportationi infirmorum opponitur, sed potius ex ea consequitur, ut bene docet S. Thomas 2. 2. q. 33. art. 1. ad 3. In tantum enim, inquit, aliquis supportat peccantem, in quantum adversus eum non turbatur, sed benevolentiam erga eum servat: ex quo fit, ut eum satagat emendare.”⁴⁰

Similiter *Comely*, quamvis reiciat unam ex triplici interpretatione verbi “onera”, allata a S. Thoma, scribit: “Quod mansuetudinis praeceptum [v. 1] Apostolo tanti momenti est, ut illud universaliori forma repetat: ‘alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi’. Quidnam nomine oneris hic intelligat, in controversia est. Tripliciter alterum alterius onus portare debere censet *Thom.*: ‘uno modo defectum alterius corporalem vel spiritualementer tolerando (*Rom.* 15, 1), alio modo necessitati mutuae subveniundo (*Rom.* 12, 13), tertio modo pro poena sibi debita satisfaciendo orationibus et bonis operibus (*Prov.* 18, 18)’. Quae tria metaphora oneris portandi aptissime designari fatemur, quare etiam *Aug.* (ser. 169. n. 9) Apostoli verba ad sublevandam paupertatem, quia sit onus, accommodat. At contextu verba tam late intelligere prohibemur, ita ut de defectu corporali aut de necessitate temporali hic cogitare non liceat. Rectius cum *Thcod. Mopsu. Hier*, multisque irinioribus de solis peccatis defectibusque moralibus agi dicemus.”⁴¹

⁴⁰ In omnes D. Pauli epistolas, t. 2, Moguntiae, 1859, p. 310.

⁴¹ Op. cit., p. 593 sq.

In *Col. 1, 24*, Apostolus magis ad rein nostram accedere videtur, cum ait: “Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quae desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est ecclesia”. Haec verba de translatione satisfactionum legitime cum quibusdam theologis, ut 5. *Tkoma*, et exegetis, ut *Lusseau-Collomb*, exponi possunt, nec illi exegetae qui, ut *Estius*, refragantur, valent hunc sensum reicere, aut magis probare quam non esse necessarium et unicum.

Ad rem S. *Thomas*, In h. 1.: “Haec verba secundum superficiem malum possent habere intellectum, sc. quod Christi passio non esset sufficiens ad redemptionem; sed additae sunt ad complendum passiones sanctorum. Sed hoc est haereticum, quia sanguis Christi est sufficiens ad redemptionem, etiam multorum mundorum. ‘Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, etc.’ [1 Joan. 2]. Sed intelligendum est, quod Christus et ecclesia est una persona mystica, cujus caput est Christus, corpus omnes justis: quilibet autem justus est quasi membrum hujus capitis. ‘Et membra de membro’ (1 Cor. 12). Deus autem ordinavit in sua praedestinatione quantum meritorum debet esse per totam ecclesiam, tam in capite quam in membris, sicut et praedestinavit numerum electorum. Et inter haec merita praecipue sunt passiones sanctorum Martyrum. Christi, sc. capitis, merita sunt infinita, *quilibet vero sanctus exhibet aliqua merita secundum mensuram suam*. Et ideo dicit: ‘Adimpleo ea quae desunt passionum Christi’, id est, totius ecclesiae, cujus caput est Christus. ‘Adimpleo’, id est, addo mensuram meam. Et hoc ‘in carne’, id est, ego ipse patiens. Vel quae passiones desunt in carne mea. Hoc enim deerat, quod sicut Christus passus erat in corpore suo, ita pateretur in Paulo membro suo, et similiter in aliis. Et ‘pro corpore’, *quod est ecclesia, quae erat redimenda per Christum.*”

Lusseau-Collomb: “Nous pensons que *β-ης σάρκι* doit se rattacher à *ἀνταναπληρῶ*. Paul, dès lors, achève de combler, par les souffrances de son propre corps, ce qui manque encore aux tribulations endurées par le Sauveur pour que celles-ci soient vraiment opérantes de l’universel salut, pour qu’elles contribuent efficacement au développement du corps des fidèles, de l’Eglise. Il est clair que la Passion et la Mort du Seigneur sont à jamais complètes dans l’ordre de la satisfaction et du mérite. Mais, *dans l’ordre de l’application des expiations et des graces*, le Christ personnel a voulu que ses disciples fussent aussi *ses co-opérateurs*. Il leur appartient de continuer son oeuvre, d’en étendre les bienfaits et, dans ce but, d’ajouter leurs souffrances aux siennes et, par là, de compléter l’oeuvre du Calvaire.”⁴²

⁴²Manuel d’études bibliques, t. V, II p., Paris, 1941, p. 82.

Estius, In h. 1.: ““Pro corpore ejus, quod est Ecclesia’. Id est, ut corpus Christi mysticum, quod est ecclesia, congregetur et perficiatur. Significat non tantum, passiones suas fructuosas esse ecclesiae; verum etiam, se patiendo id spectare, ut suae passiones ecclesiae prosint. Hinc autem Theologi quidam putant passiones fidelibus prodesse ad remissionem poenarum, quae vocatur indulgentia. Quae quidem doctrina, etsi Catholica et Apostolica sit, atque aliunde satis probetur; ex hoc tamen Apostoli loco nobis *non videtur admodum solide statui posse*. Non enim sermo iste, quo dicit Apostolus se pati pro ecclesia, *necessario sic accipiendus est*, quod pro redimendis peccatorum poenis, quas fideles debent, patiatur, quod forte nonnihil haberet arrogantiae: sed percommode sic accipitur, quomodo proxime dixerat: ‘Gaudeo in passionibus meis pro vobis’; ut nimirum utraque parte significet afflictiones et persecutiones pro salute fidelium, ipsiusque ecclesiae promovenda toleratas.”⁴³

COMMUNIS EST PATRUM DOCTRINA, continuans et illustrans sensum ipsius Apostoli, passiones sanctorum valere ad aliorum fidelium utilitatem, et peccatores ex communi Ecclesiae suffragio adjuvari in expiatione suorum delictorum:

Clemens Alex., Quis dives salvetur, 42 (cit. in art. 1, tom. 1, p. 96) inducit Joannem evangelistam orationibus et jejuniis adjuvantem latronem quemdam in sua poenitentia et satisfactione.

Tertullianus, De Poenit., 10, loquens de adjutorio publicae poenitentiae: “Plerosque tamen hoc opus, ut *publicationem sui*, aut suffugere, aut de die in diem differre, praesumo; pudoris magis memores quam salutis. . . Caeterum inter fratres atque conservos, ubi communis spes, metus, gaudium, dolor, passio (quia communis spiritus de communi Domino et Patre), quis tu hos aliud quam te opinaris? Quid consortes casuum tuorum, ut plausores, fugis? Non potest corpus de unius membri vexatione laetum agere: *condoleat universum, et ad remedium conlaborct*, necesse est. *In uno et altero Ecclesia est, Ecclesia vero Christus*. Ergo cum te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas, Christum exoras. Aequae illi cum super te lacrymas agunt, Christus patitur, Christus Patrem deprecatur” (M.L. 1, 1355 sq.).

Ambrosius, De poenit., 1, 15, 80: “Velut operibus quibusdam totius populi purgatur, et plebis lacrymis abluitur, qui *orationibus et fletibus plebis redimitur a peccato*, et in homine mundatur interiore. Donavit enim Christus ecclesiae suae, ut *unum per omnes redimeret*, quae Domini Jesu meruit adventum, ut per unum omnes redimerentur”

⁴³ In omnes D. Pauli epistolas, t. 2, Moguntiac, 1859, p. 500 sq.

(M.L. 16, 490). Expos, evang. sec. Luc., 7, 225: “Confitere, ut interveniat pro te Christus; . . . roget pro te Ecclesia et illacrimet populus” (M.L. 15, 1760).

Padanus, Epist. 3, 12, explicans concordantiam inter verba Christi “Si peccaverit in te frater . . . corrige eum solus cum solo” et alia “Quaecumque solveritis . . . scribit: “Illud uni jussit, hoc pluribus relaxavit; illud ipse solvit in quem admittitur, hoc vero Ecclesia; illud sine sacerdote, sine fratribus, hoc *ab omnibus impetratur*” (M.L. 13, 1071).

Augustinus, In Psal. 61, 4, commentans praedicta verba Apostoli ad *Col. 1, 24*, ait: “Si ergo in membris Christi es . . . quidquid patieris . . . deerat passionibus Christi. Ideo additur, quia deerat; mensuram imple, non superfundis: tantum pateris, quantum ex passionibus tuis inferendum erat universae passioni Christi, qui passus est in capite nostro, et patitur in membris suis, id est in nobis ipsis. Ad communem hanc quasi rempublicam nostram quisque pro modulo nostro exsolvimus quod debemus, et pro possessione virium nostrarum quasi canonem passionum inferimus. Pariatoria plenaria passionum omnium non erit, nisi cum saeculum finitum fuerit” (M.L. 36, 731).

Chrysostomus, In 1 Cor., hom. 41, 5, loquens de suffragiis pro mortuis, scribit: “Ne nos pigeat opem ferre iis qui excesserunt, et pro eis offerre preces: est enim propositum orbis terrae commune piaculum. Propterea fidenter pro orbe terrae tunc rogamus, et cum martyribus eos vocamus, cum confessoribus, cum sacerdotibus. Etenim unum corpus omnes sumus, etiamsi membra membris splendidiora: et fieri potest ut veniam eis omni ex parte conciliemus, a precibus, a donis quae pro eis offeruntur, ab iis qui cum ipsis vocantur” (M.G. 61, 341).

Caesarius Arei., Serm. 261, 1 sq., cit. in art. 45 (tom. 2, p. 965 sq.), loquens, sicut Tertullianus supra, de adiutorio poenitentiae publicae, ait: “Quid enim volumus quando ad poenitentiae remedium pervenire meruimus, nisi ut omnis populus pro nobis intenderet divinam misericordiam exorare?”

SENSUS TOTIUS ECCLESIAE proditur: *Primo* in doctrina fidei *de thesauro ecclesiae* et praxi dispensationis illius per indulgentias, intendit enim ecclesia ut vis satisfactionum sanctorum applicetur in satisfactionem ceterorum fidelium. *Secundo*, ex peculiari doctrina de *suffragiis* pro animabus Purgatorii, non enim major ratio est quare bona opera et satisfactiones fidelium debeant prodesse defunctis potiusquam aliis fidelibus vivis; quinimo ratio in qua auxilium fundatur, scilicet unitas corporis mystici, magis videtur valere pro vivis, quippe qui aliis fidelibus non solum vinculo charitatis uniuntur sed

etiam vinculo societatis, illius nempe visibilis Ecclesiae cui concredita sunt media salutis et poenitentiae. *Tertio, ex antiqua disciplina publicae poenitentiae*, cujus finis erat ut tota ecclesia concurreret in auxilium fratris poenitentis et satisfaciens pro suis peccatis, cujus auxilii vis tantopere a Patribus inculcatur, ut quandoque videantur asserere ipsam communitatem ecclesiasticam ad modum communis suffragii et iudicii absolvisse peccata ac inde ipsi adversarii Liberales occasionem sumant firmandi suam sententiam qua docent primitivam ecclesiam non fuisse hierarchicam sed pneumaticam (cf. art. 1, in tom. 1, p. 127 sq.). *Quarto, ex antiquo usu concedendi martyribus facultatem dandi "libellum pacis"*, seu commendationem qua facilius reis evaderet poenitentia et venia peccatorum per Ecclesiam (cf. art. 1, in tom. 1, p. 128 sq., et art. 98, in torn. 4). *Quinto, ex praxi conjessoriorum* permittendi ut satisfactio sacramentalis, poenitenti imposita, persolvatur ab alio. *Sexto, ex communi et generali sensu fidelium*, quorum persuasio est se posse suis bonis operibus adjuvare alios in eorum poenitentia et satisfactione.

Hunc Ecclesiae sensum collegit *Catechisnius Cone. Trid.*, explicans vim noni articuli symboli fidei "Credo . . . *Sanctorum communionem*": "Hanc autem Sanctorum communionem sacramentorum communionem intelligi debere, Patres in Symbolo significant illis verbis: 'Confiteor unum Baptisma'; Baptismus vero in primis Eucharistia, et deinceps cetera sacramenta consequuntur. Nam etsi hoc nomen omnibus sacramentis convenit, quum Deo nos jungant, illiusque participes, cujus gratiam recipimus, efficiant; magis tamen proprium est Eucharistiae, quae hanc efficit communionem. . . Sed alia etiam communio in Ecclesia cogitanda est. Quaecumque enim pie sancteque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, et ut illis prosint, charitate, quae non quaerit, quae sua sunt, efficitur. Id vero sancti Ambrosii testimonio comprobatur, qui locum illum Psalmi explanans: 'Particeps ego sum omnium timentium te'; ita inquit: 'Sicut membrum particeps esse dicimus totius corporis, sic conjunctum omnibus timentibus Deum. Quare Christus eam nobis orandi formam praescripsit, ut diceremus: Panem nostrum, non meum: ac reliqua ejus generis, non nobis tantum, sed omnium saluti et commodis prospicientes'. At vero haec bonorum communicatio, membrorum humani corporis aptissima similitudine, in sacris Litteris saepe demonstratur: nam in corpore multa sunt membra: sed etsi multa sunt, unum tamen corpus constituunt, in quo singula proprio, non autem omnia eodem munere funguntur. Nec vero omnia eandem dignitatem habent, aut aequae utiles et decoras functiones exsequuntur, nullique suum, sed totius corporis commodum atque utilitas proposita est: omnia deinde tam apta inter se et connexa

sunt, ut, si unum aliquod dolore afficitur, cetera item naturae cognitione et consensu doleant; si contra bene affectum est, communis sit omnibus ille jucunditatis sensus. Atque haec eadem in Ecclesia licet contemplari” (p. 1, c. 10, n. 24 sq.).

Conclusio 2. Homo potest suffragari pro poena temporali peccati alterius non tantum quomodolibet, puta per viam impetrationis vel meriti, sed etiam per modum proprie dictae satisfactionis, solvendo nempe vicariam et condignam satisfactionem.

Probatur 1. *Ex pleno sensu Scripturae et Patrum* relatorum in praec. Conci.

Supradicta verba Scripturae, pro quanto referuntur ad auxilium praestitum fidelibus in ordine ad satisfaciendum pro suis peccatis, legitime accipiuntur in sensu auxilii proprie satisfactorii, scilicet ponentis solutionem pro solutione, tum quia saltem generaliter sonant, ita ut importent omnem modum auxilium ferendi et bona spiritualia communicandi (“Compatiuntur omnia membra”, “Illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum”, “Alterius onera portate”, “Adimpleo ea quae desunt passionum Christi pro . . . ecclesia”), tum quia peculiariter referuntur ad auxilium per modum passionis, in quo ratio satisfactionis consistit, scilicet ad compatiendum, ad onera ferenda, ad adimplendum id quod Christus ipse egit quodque maxime in vicaria satisfactione consistit.

Similiter verba Patrum ad omnem modum auxilii ferendi referuntur, et peculiariter ad illud quod fit per passionem, seu per fletum, gemitus et poenitentiam, cuique tanta vis praebetur, ut dicatur *redimere peccata* aliorum.

Probatur 2. *A paritate cum doctrina fidei de thesauro Ecclesiae et de suffragiis pro animabus Purgatorii.*

Nam dispensatio illius thesauri per indulgentias, tum vivis tum defunctis, et applicatio bonorum operum fidelium pro animabus defunctorum, non fit per modum orationis vel meriti sed per modum vicariae satisfactionis. Non enim indulgentia pro vivis ordinatur ad hoc ut impetretur a Deo gratia qua fideles moveantur ad praestandam suam satisfactionem, tum quia secus frustra ad hoc applicaretur thesaurus satisfactionum sanctorum, cum sufficeret oratio Ecclesiae et ceteroquin satisfactio non sit oratio, tum quia secus indulgentiae non haberent certum effectum liberandi a poena, quippe qui penderet a praestanda satisfactione; et multo minus id dici potest de indulgentiis

vel suffragiis pro animabus purgatorii, cum istae animae non sint amplius capaces satisfaciendi.

Si igitur in his casibus habetur vera translatio satisfactionis unius in alium, seu solutio pro solutione, nulla est ratio quare negetur haec fieri etiam inter fideles vivos, ad modum vicariae et proprie dictae satisfactionis. Nam, intima ratio ex qua deducitur uterque ille modus translationis satisfactionum est Communio Sanctorum, fundata in unitate corporis mystici; jamvero haec ratio valet similiter, et a fortiori, ad deducendam eandem translationem inter vivos, tum quia hi uniuntur inter se in corpore mystico non solum vinculo charitatis, sicut uniuntur cum animabus purgantibus vel beatis, sed etiam vinculo societatis, tum quia si Ecclesia potest disponere de satisfactionibus a Sanctis relictis, quasi eorum haeres, a fortiori ipsi dum vivunt possunt de eisdem disponere, quarum sunt domini et possessores.

Probatur 3. *Ex sensu Ecclesiae.*

Communis sensus *fidelium* est se proprie satisfacere pro aliis, seu suam satisfactionem in alios transferre. Communis doctrina *theologorum* inde ab antiquo id explicite asserit, quod quidem nequit esse sine gravi fundamento, cum agatur de re tanti momenti, intime connexa cum fide et praxi Ecclesiae. *Catechismus Cone. Trid.* (supra cit., p. 226) etiam explicite docet “unum posse pro altero satisfacere”.

Nec potest vox satisfactionis in his testimoniis detorqueri ad improprium sensum impetrationis auxilii per quod possit praestari satisfactio ab ipso qui peccavit. Nam, *primo*, hic sensus est alienus ab usu Ecclesiae. *Secundo*, est explicite damnatus, in quaestione saltem de propria seu personali satisfactione, a Pio V in doctrina Baii asserentis quod “quando per eleemosynas aliaque poenitentiae opera Deo satisfacimus pro poenis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus . . . sed aliquid facimus, cujus intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur” (Denz. 1059; cf. 1060). *Tertio*, explicite excluditur, in hac ipsa quaestione de satisfactione pro aliis, a Catechismo Cone. Trid. distinguente inter confessionem, contritionem et satisfactionem, et asserente quod dum “nemo pro altero dolere aut confiteri potest . . . qui divina gratia praediti sunt, *alterius nomine possunt, quod Deo debetur, persolvere* . . . [ita] ut *quodam pacto* alter alterius onera portare videatur”. *Quarto*, si satisfactio acciperetur eo latiori sensu, dici posset satisfacere tum omnis justus qui oret Deum ut det aliis auxilium impellens ad satisfaciendum, tum homo in statu peccati, tum anima in purgatorio, tum beatus in coelo, hi enim omnes similem orationem persolvere

possunt; et ita pervertuntur plura capita communis doctrinae de satisfactione, qua asseritur satisfactionem essentialiter distingui ab oratione ejusque conditiones esse statum gratiae et statum viatoris.

Probatur 4. *Ex indirecta ratione*, seu ex impossibilitate concipiendi satisfactionem pro poena temporali aliorum, eo duplici improprio modo quo explicatur ab adversariis, scilicet vel per impetrationem auxilii quo ipse reus moveatur ad satisfaciendum pro se vel per impetrationem qua obtineatur a Deo immediata remissio poenae.

Primus enim modus est possibilis, sed *non est satisfactio*, tum quia objectum illius impetrationis non est ipsa remissio poenae, sed auxilium unde aliquis adjuvetur ad ponendum actum satisfactorium; tum quia sic non possemus satisfacere pro animabus Purgatorii quae nequeunt operari ad suam satisfactionem, vel oporteret fingere duos diversos modos satisfaciendi, alium pro vivis et alium pro defunctis; tum quia secus nihil obstaret quominus dicamur similiter satisfacere pro aliorum culpa tam veniali quam mortali.

Secundus vero modus est *impossibilis*, quia ita Deus non obtineret solutionem poenae nec ab ipso reo nec ab aliis, sed gratis remitteret, nec ordini justitiae satis fieret, quae exigit ut culpa reparetur per poenam; unde videmus ipsum Christum pro nobis satisfacere non per impetrationem immediatae extinctionis poenae sed per ipsam suae poenae solutionem. *Praeterea*, talis modus esset *frustrancus*, nam si ad extinguendam poenam valet simplex oratio, a fortiori ad id valet solutio ipsius poenae, adeoque frustra quis facit recursum ad misericordiam Dei cum habet unde possit solvere debitum justitiae. *Praeterea*, talis modus esset *injuriosus* satisfactioni Christi, a quo Deus exigit solutionem poenae pro nobis potius quam meram impetrationem, utut infiniti valoris et dignitatis. Nec valet rem ita concipere ut per unius impetrationem obtineatur extinctio poenae in altero per applicationem satisfactionis Christi; nam imprimis talis modus adhuc esset frustraneus, ut diximus, quia facilius et convenientius aliquis obtineret applicationem satisfactionis Christi per solutionem poenae, quam ponere potest, quam per meram impetrationem, et praeterea hic modus applicationis satisfactionis Christi nullum habet fundamentum in Traditione, ex qua potius convincimur non esse alios modos illius applicationis, citra ipsam personalem satisfactionem, quam ex opere operato sacramenti, sacrificii et indulgentiae.

Probatur 5. *Ex directa et propria ratione*, quam assignat S. Thomas et in qua fundatur ipsa generalis doctrina de Communionem Sanctorum,

scilicet ex unione fidelium in unum corpus mysticum per glutinum charitatis.

Ex hac enim unione amicitiae provenit ut opera unius possint pro operibus alterius computari, seu fieri alterius secundum moralem aestimationem et ad morales eorum effectus; nam “quod per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur, quia amicitia ex duobus facit unum per affectum” et consequenter “poenam quam amicus propter hominem patitur, reputat aliquis ac si ipse pateretur” (C. Gent. 3, 159). Unde, posito fundamento amicitiae seu charitatis, nihil aliud requiritur ad hoc ut actio unius moraliter reputetur esse alterius, et ita valeat ad omnes ejus effectus morales, nisi ut per intentionem agentis dirigatur in beneficium et morales fines alterius; sic communicatio moralium bonorum, et, in ordine supernaturali, sic dicta “communio sanctorum”, resultat ex duobus, i.e. ex amicitia seu charitate tanquam ex fundamento, et ex intentione dirigentis tanquam ex conditione (cf. dicta in tractatu De Eucharistia, art. 55, tom. 2, p. 1126 sq.; Suppi., q. 71, a. 1. 2. 6. 9).

Ex hoc autem quod actio mea poenalis evadit moraliter actio alterius secundum modum praedictum, nihil jam amplius desideratur quominus evadat satisfactio ejus, vel, si placet, quominus ego dicar vere satisfacere pro eo, sicut satisfacio pro me, et quominus Deus necessario eam satisfactionem acceptet, eadem prorsus ratione et necessitate, in ipsa rei natura fundata et a libero Dei pacto dependente, qua acceptat satisfactionem meam pro me.

Paucis: cum justus offert Deo sua opera poenalia cum intentione satisfaciendi pro poena temporali alteri debita, nihil deest ex his quae requiruntur ad rationem proprie dictae satisfactionis; adest nempe opus bonum et poenale, adest aequalitas cum poena seu condignitas ex parte rei et in actu primo, adest ratio dominii qua vere dicitur opus pertinere moraliter ad alterum, idque ratione communis charitatis et meae intentionis dirigentis opus ad alterum, adest denique Dei acceptatio, eadem ratione et eadem necessitate qua adest cum dirigo opus in satisfactionem poenae meae.

Confirmatur ex ipsa humana consuetudine, nam etiam apud homines acceptatur, quantum fieri potest, ut unus ex amicitia solvat debitum pro alio, nec minus potens est amicitia charitatis apud Deum quam naturalis amicitia apud homines (cf. tamen infra in resp. ad obj. 5).

Ad rem S. Thomas, Suppi., q. 13, a. 2, ad 1: “Quantum ad poenae remissionem unus alteri potest mereri; et *actus unius efficitur alterius*, charitate mediante, per quam ‘omnes unum sumus in Christo’

Ibid., *Sed contra*: “Charitas magis potest apud Deum quam apud homines. Sed unus potest apud homines pro alterius amore debitum ejus solvere. Ergo multo fortius hoc in divino iudicio fieri potest.”

C. Gent. 3, 159: “*Quod . . . per amicos jacimus, per nos ipsos jacere videmur*, quia amicitia ex duobus facit unum per affectum, et praecipue dilectio caritatis; et ideo, sicut per seipsum, ita et per alium potest aliquis satisfacere Deo, praecipue quum necessitas fuerit; nam et *poenam quam amicus propter ipsum patitur, reputat aliquis ac si ipse pateretur*: et sic poena ei non deest dum patienti amico compatitur, et tanto amplius quanto ipse est ei causa patiendi. Et iterum affectio caritatis in eo qui pro amico patitur *jacit magis satisfactionem Deo acceptam quam si pro se pateretur*: hoc enim est promptae caritatis, illud autem est necessitatis. Ex quo accipitur quod unus pro alio satisfacere potest dummodo uterque in caritate fuerit. Hinc est quod Apostolus dicit (Gal. VI. 2.) ‘Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi’

Suppi., q. 71, a. 1: “Quantum ad aliquid quod est consequens, vel necessarium, vel accessorium ad statum [beatitudinis], opus unius potest valere alteri, non solum per viam orationis, sed etiam per viam meriti. Quod quidem dupliciter contingit: vel propter communicantium in radice operis, quae est charitas in operibus meritoriis: et ideo omnes qui sibi invicem charitate connectuntur, aliquod emolumentum ex mutuis operibus reportant; tamen secundum mensuram status uniuscujusque, quia etiam in patria unusquisque gaudebit de bonis alterius; et inde est quod articulus fidei ponitur ‘sanctorum communio’. Alio modo *ex intentione jacientis*, qui aliqua opera specialiter ad hoc facit ut talibus prosint. Unde ista opera quodammodo *efficiuntur eorum pro quibus jiunt*, quasi eis a faciente collata; unde possunt eis valere vel ad impletionem satisfactionis, vel ad aliquid hujusmodi quod statum non mutat.”

Ibid., a. 1, ad 2: “Opus quod pro aliquo fit, *ejjicitur ejus pro quo fit*: et similiter opus quod est ejus qui mecum est unum, quodammodo est et meum. Unde non est contra divinam justitiam, si unus fructum percipit de operibus factis ab eo qui est unum secum in charitate, vel ab operibus pro se factis. Hoc etiam secundum humanam justitiam contingit ut satisfactio unius pro alio accipiatur.”

Ibid., a. 2: “Charitas, quae est vinculum Ecclesiae, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos, qui in charitate decedunt. Charitas enim, quae est vita animae, sicut anima est vita corporis, non finitur. ‘Charitas nunquam excidit’ [1 Cor. 13, 8]. Similiter etiam mortui in memoriis hominum viventium vivunt. Et ideo intentio viven-

tium ad eos dirigi potest. Et sic suffragia vivorum mortuis dupliciter prosunt, sicut et vivis, et *propter charitatis unionem, et propter intentionem in eos directam*. Non tamen sic eis valere credenda sunt vivorum suffragia, ut status eorum mutetur de miseria ad felicitatem, vel e converso; sed valent ad diminutionem poenae, vel aliquid huiusmodi, quod statum mortui non transmutat.”

Ibid., a. 6: “Poena purgatorii est in supplementum satisfactionis quae non fuerat plene in corpore consummata. Et ideo quia, sicut ex dictis patet (art. 1 et 2 huj. quaest. et quaest. xiii, art. 2), opera unius possunt valere alteri ad satisfactionem, sive vivus, sive mortuus fuerit, non est dubium quin suffragia per vivos facta existentibus in purgatorio prosint” (cf. ad 2 et 3).

Ibid., a. 9: “Suffragia vivorum prosunt defunctis, secundum quod uniuntur viventibus in *charitate*, et secundum quod *intentio* viventium fertur in mortuos. Et ideo illa opera praecipue nata sunt mortuis suffragari quae maxime ad communicationem charitatis pertinent, vel ad directionem intentionis in alterum” (cf. ad 1 et 2).

Conclusio 3. Satisfactio pro aliis habet necessarium et infallibilem effectum, non minus quam satisfactio pro se.

Probatur 1 *cum Suaresio ex rationibus convenientiae*, ex quibus sequitur saltem probabilitas hujus sententiae.

Etiam nempe si, absolute loquendo, posset haberi vera satisfactio pro aliis quae non habeat infallibilem effectum, hanc tamen infallibilitatem dari de facto non uno modo suadetur. Et *imprimis* ex ipsa paritate cum satisfactione pro se; non enim est ratio quare haec et non illa gaudere debeat infallibilitate, cum ex utraque parte habeatur opus poenosum, intentio solvendi, ordinatio ad divinam justitiam, unitas saltem moralis inter eum qui satisfacit et eum pro quo satisfacit, quae omnia immediate fundant divinam acceptibilitatem; nec officit in casu satisfactionis pro altero physica distinctio inter eum qui satisfacit et eum pro quo satisfacit, ut patet ex ipsa satisfactione Christi pro nobis. *Secundo*, in Traditione nullum est fundamentum ad negandam talem infallibilitatem, imo sensus Patrum et praxis Ecclesiae satisfactionem pro aliis ut efficacissimam habent. *Tertio*, frustrabilitas satisfactionis non congruit sive ipsi indoli satisfactionis, quae tota ordinatur ad causandum suum effectum; sive dignitati gratiae et efficacitati unionis mysticae inter fideles; sive efficacitati charitatis, quae major est in satisfactione pro aliis quam pro se; sive pleniori sensui dogmatis communionis Sanctorum; sive largitati divinae quae praesumitur velle concedere quantum potest, dummodo salvetur

exigentia justitiae, nec severius distinguere inter satisfactionem pro se et satisfactionem pro alio; sive praxi hujusmodi satisfactionis, nam si ipsa non esset infallibilis relinqueretur apud fideles locus semper dubitandi de ejus acceptatione, quo certe non efficaciter ad ejus usum impellerentur.

Probatur 2 *contra Suarez ex ratione necessaria*, seu ex absoluta paritate inter satisfactionem pro se et satisfactionem pro alio, et consequenter ex ipsa ratione satisfactionis.

Absoluta habetur paritas inter satisfactionem pro se et satisfactionem pro alio; ergo si illa est infallibilis, similiter et ista. In utraque enim eadem est ratio essentiae et efficacitatis. Ratio enim satisfactionis ex tribus elementis consurgit, quorum duo priora sunt remota et faciunt ut opus aliquod possit esse satisfactorium de condigno, tertium est proximum constitutivum ex quo opus accipit ut habeat rationem et vim satisfactionis. Primum elementum, vel requisitum, est quod opus vere pertineat ad eum cujus poena extinguenda est; secundum est quod opus habeat aequalitatem cum poena extinguenda; tertium est divina acceptatio seu ordinatio illius operis ad extinguendam poenam, nam, cum Deus non teneatur illud opus, quantumvis aequale, acceptare ut aliquid habens vim et jus ad extinctionem poenae, nonnisi ex ejus acceptatione pendet ultimo et formaliter efficacia illius et ipsa ejus ratio satisfactiva; posita autem hac acceptatione et ordinatione, satisfactio necessario consequitur suam efficacitatem et effectum ob efficacitatem et immutabilitatem divinae voluntatis, a qua sola pendet extinctio poenae.

Jamvero haec tria verificantur in satisfactione pro alio, non minus quam in satisfactione pro se. Nam, primo, opus poenale, a me praestitum pro alio, vere pertinet ad illum, ratione unionis charitatis et intentionis dirigentis, ut dictum est supra nec negatur ab adversariis; secundo, illud opus habet aequalitatem cum poena extinguenda, non secus ac si poneretur ab alio, nec id negant adversarii; tertio, ipsum subest acceptationi divinae seu ordinationi ad extinguendam poenam alterius, ut probat ipsa existentia satisfactionis pro alio, statuta in Conci. 1 et 2.

Ergo satisfactio pro alio est infallibilis, eadem ratione et eadem necessitate, qua est infallibilis satisfactio pro se. Unde implicat dicere quod quis satisfaciat pro aliis et quod haec satisfactio non sit infallibilis, sicut repugnat dicere quod quis satisfaciat et non satisfaciat; et similiter repugnat dicere quod quis satisfaciat et quod Deus satisfactionem non acceptet, sicut repugnat dicere quod Deus velit opus esse satisfactorium et postea illud ut satisfactorium nolit acceptare.

Breviter: Cum satisfactio ultimo constituatur in suo esse per ipsam divinam ordinationem seu acceptationem, quae est infallibilis, nequit non esse infallibilis, et quidquid obicitur contra infallibilitatem satisfactionis tendit ad excludendam ipsam ejus existentiam (cf. infra in resp. ad obj. 6 et 7, p. 251-253).

*Obicit Suarez:*¹¹ Ex hoc quod Deus instituerit satisfactionem pro aliis, seu ordinaverit poenam unius in satisfactionem alterius, non necessario sequitur quod debeat eam acceptare, nec ideo quod satisfactio sit infallibilis. Nam est locus distinguendi inter institutionem *pennissivam* et institutionem *promissivam*. Potest enim res ita concipi quod Deus concedat quidem ut possimus pro aliis satisfacere, seu quod opera unius offerri possint in solutionem poenae alterius, non tamen promittat se eam oblationem acceptaturum ita ut necessario debitum poenae extinguatur (“Potuit... esse institutio concessiva . . ., quamvis non fuerit promissiva”); si quando tamen Deus illi solutioni praebeat suam acceptationem (ut saepe de facto contingit), ea tunc evadit satisfactio infallibilis et in pleno sensu condigna.

Respondetur vix intelligi posse quid Suarez sibi velit. Nam praevia illa ordinatio permissiva, cum nihil in se habeat necessitatis et infallibilitatis, non valet conferre operi poenali ullam rationem infallibilitatis et necessitatis nec ideo constituere in ipso rationem satisfactionis, quae involvit necessitatem eo quod respicit justitiam, non secus ac meritum; subsequens vero acceptatio Dei, cum sit de se absoluta et efficax, necessario addit operi poenali infallibilitatem effectus, unde si quis velit tunc illud opus considerare ut satisfactorium, habebitur quidem satisfactio sed infallibilis. Numquam ergo dabitur satisfactio non infallibilis. Imo ex hac sententia sequitur quod nec postquam accedit divina acceptatio, habetur satisfactio, sed mera efficacia et infallibilitas divinae acceptationis et liberalitatis, quia nisi divina promissio de acceptatione praecedat opus poenale, hoc nunquam habebit efficaciam justitiae et vim obligandi Deum in virtute ipsius praeviae promissionis, nec ideo unquam erit satisfactio, cum non possit sanari in radice eo quod non possit Deus facere ut fuerit, promissio quae non fuit. Pone dominum vineae dicentem quibusdam operariis: Permitto vobis ut eatis in vineam meam et laboretis in ea, sed nullam volo constituere pactionem vobiscum nec promitto me vobis daturum pretium, sed postea videbo, et forte acceptabo laborem vestrum et dabo proportionatam labori mercedem. Fac tandem dominum illum in fine laboris dare illis praedictam mercedem; a primo ad ultimum, a momento permissionis ad inclusum momentum ipsius ac-

¹¹ M Disp. 48, sect. 3, n. 9 per totum et n. 10 circa finem.

ceptionis laboris et collationis mercedis, nulla invenitur ratio justitiae, sed merae liberalitatis aut congruentiae et condeceniae.

Unde explicatio Suaresii tendit ad negandam ipsam existentiam satisfactionis pro alio. Nam ea explicatio ad hoc reducitur ut Deus non instituerit modo generali satisfactionem pro aliis, sed in aliquibus casibus, ex libera prorsus et actuali electione et absque ulla praevia promissione, elevet solutionem oblatam pro aliis ad rationem satisfactionis, per hoc quod eam acceptat ad extinctionem poenae. Ex quo sequitur primo, quod neganda est ipsa existentia satisfactionis pro aliis, tamquam lex et institutum generale. Secundo, quod admittenda est existentia satisfactionis in quibusdam tantum casibus, de quibus nemini certo innotescere potest, cum pendeat a libera et non promissa acceptione Dei; et ita practice et veluti antecedenter negatur existentia satisfactionis pro omni casu et admittitur sola ejus possibilitas vel probabilitas, nam in quocumque momento aliquis intendit offerre opus poenale pro alio, potest tantum sibi dicere: nescio an hoc opus meum erit satisfactio, forte Deus illud acceptabit et tunc erit satisfactio, forte non acceptabit et tunc non erit satisfactio. Tertio, adhuc in explicatione Suaresii stat quod diximus in argumento, quod scilicet si habetur satisfactio, ipsa est infallibilis. Ceterum, ut modo dictum est, ea explicatio nullam prorsus relinquit satisfactionem, etiam in casibus quo Deus acceptat opus poenale, quia haec acceptatio, utpote subsequens opus, est mera liberalitas nec valet in eo fundare ullam rationem justitiae et necessitatis.

NOTA. DE SECUNDARIIS QUIBUSDAM QUAESTIONIBUS CIRCA MODUM ET CONDICTIONES SATISFACTIONIS PRO ALIO.

Quinque a theologis quaeri solent, quae ab ipso S. Thoma breviter resolvuntur in Suppi., q. 13, a. 2, corp, et ad 3 et 4:

PRIMO QUAERITUR, utrum ad hoc ut quis possit satisfacere pro alio, requiratur ut hic sit impotens ad satisfaciendum per se.

Respondetur negative, quia nullum hujusmodi restrictionis fundamentum est sive in documentis traditionis, quae generaliter et absolute proponunt satisfactionem pro aliis, sive in ipsa ratione ex qua talis satisfactio deducitur, non enim ipsa fundatur in impotentia alterius sed in unione charitatis et unitate corporis mystici. Ceterum, quia satisfactio est non solum vindicativa, sed etiam medicinalis, hic modus satisfactionis est prudenter regulandus, praesertim ex parte confessarii imponentis sacramentalem satisfactionem, ne totaliter frustretur ille finis medicinalis.

Ad rem *S. Thomas*: “Nec etiam exigitur quantum ad solutionem debiti, quod ille pro quo fit satisfactio, sit impotens ad satisfaciendum, quia etiamsi esset potens, alio satisfaciente pro ipso, ipse a debito immunis esset. Sed hoc requiritur, in quantum poena satisfactoria est remedium. Unde non est permittendum quod aliquis pro alio poenitentiam agat, nisi defectus aliquis appareat in poenitente; vel corporalis, per quem sit impotens ad sustinendum; vel spiritualis, per quem non sit promptus ad portandam poenam” (ibid., *in corp.*).

SECUNDO QUAERITUR, utrum ad eam satisfactionem requiratur quod ille pro quo satisfit petat vel saltem sciat sibi satisfactionem applicari.

Respondetur negative, tum quia ratio illius satisfactionis est unio charitatis, quae est independens a petitione vel cognitione; tum quia ceteroquin unusquisque habet implicitam voluntatem acceptandi bona, quae sibi prosunt; tum quia frustra etiam recusaret bonum quod ex ipsa rei natura et conditione sibi obvenit, sicut frustra quis recusaret augmentum gratiae ex merito, si agit opus aliquod in charitate; quod si revera et absolute recusaret, hoc vix esse posset nisi ex aliqua mala voluntate graviter peccaminosa, ex qua amitteret ipsum statum gratiae et charitatis, in quo meritum et satisfactio fundantur. Ceterum, planum est majorem fructum posse aliquem aliunde capere ex petitione vel cognitione illius satisfactionis, pro quanto in ea continetur aliquod meritum vel aliqua satisfactio, quae additur satisfactioni alterius.

TERTIO QUAERITUR, utrum ex ipso facto quod aliquis promittat satisfacere pro alio, hic maneat solutus a debito, etiam si ille reapse non satisfaciat, puta ex negligentia, vel malitia, vel impotentia, vel morte.

Respondetur negative, nam extinctio poenae non fit per promissionem satisfactionis sed per ipsam satisfactionem, unde etiam ipse qui satisfacit pro se non solvitur a debito ex hoc ipso quod determinat vel sibi promittit satisfacere.

Confirmatur primo, ex eo quod secus si quis promitteret in se suscipere totam poenam alteri debitam et hic statim moreretur, immediate iste evolaret in coelum antequam ulla satisfactio completa esset; secundo, ex eo quod secus, in casu omissae satisfactionis a fidejussore, peccatum maneret impunitum, quia a nemine poena solveretur, nec potest dici quod haec solvitur in purgatorio ab ipso fidejussore, quia hic in purgatorio nequit puniri pro ipso peccato alterius, quod non commisit, quamvis puniatur pro alio peccato quod ipse commisit omitendo promissam satisfactionem.

Haec S. *Thomas* docet in responsione ad hanc objectionem: "Si unus pro alio satisfacere potest, ergo ex quo unus sibi suscipit debitum poenae, alius statim a debito liberatur. Ergo si moriatur postquam tota poena sibi debita ab alio suscepta est, statim evolabit; vel si adhuc puniatur, duplex poena reddetur pro eodem peccato, scilicet illius qui satisfacere incipit, et illius qui punitur in purgatorio." Respondet enim: "Si ipsemet ad aliquam poenam se obligasset, non prius a debito esset immunis quam eam solvisset; et ideo poenam ipse patietur, quamdiu ille satisfactionem pro eo fecerit; quam si non fecerit, tunc uterque est debitor illius poenae, unus pro commisso, alius pro omisso; et ita non sequitur quod peccatum unum bis puniatur" (ibid., *ob 4 et ad 4*).

QUARTO QUAERITUR, utrum relate ad aequalem poenam extinguendam, ille qui satisfacit pro alio debet maiorem suscipere poenam quam si satisfacit pro se. Quam quaestionem aliqui, ut Suarez, sic ponunt: utrum satisfactio pro alio habeat aequalem efficaciam ac satisfactio pro se.

Respondent doctores triplici sententia, duabus extremis, altera media.

Quidam, quos suppresso nomine refert S. Thomas, dicunt satisfactionem pro alio habere minorem efficaciam quam satisfactio pro se, adeoque oportere ut in ea major poena solvatur. Ratio est quia poena ab ipso reo soluta, est magis satisfactoria.

Sed haec ratio est reicienda, quia modus pertinentiae physicae vel moralis non influit in gradum satisfactionis.

Quidam, ut Suarez et Lugo, docent satisfactionem pro alio esse aequalis efficaciae ac satisfactio pro se, formaliter loquendo et quantum est ex parte operis poenalis, adeoque per se non requiri ut satisfaciens pro alio assumat maiorem poenam, quamvis aliunde et materialiter, seu ex aliis circumstantiis, satisfactio pro alio possit esse vel major vel minor quam satisfactio pro se.

Suarez quidem hanc accidentariam inaequalitatem accipit ex parte subjecti quod satisfacit eamque refundat in indolem interioris charitatis unde procedit satisfactio et in modum quo haec charitas concurrat in utraque satisfactione pro se vel pro alio. Distinguit enim duplicem valorem satisfactorium, alium residentem in opere exteriori et alium in ipsa voluntate satisfaciendi. Cum ergo quis satisfacit pro alio, valor satisfactorius operis est idem ac cum satisfacit pro se, sed valor satisfactorius totalis potest esse aequalis, vel minor, vel major, prout quis dirigit vel non dirigit in alium etiam valorem voluntatis satisfaciendi seu charitatis, una cum valore ipsius operis, vel etiam prout charitas

ipsa est aequalis aut minoris aut majoris perfectionis in diverso casu, nam intentio satisfaciendi ex Dei amore, est perfectior quam intentio satisfaciendi ex amore charitatis erga seipsum, et charitas movens ad satisfaciendum pro se est perfectior secundum unum aspectum, quatenus omnis charitas bene ordinata incipit a seipso, et est imperfectior secundum alium aspectum, quam charitas movens ad satisfaciendum pro alio, cum haec sit difficilior ac ideo magis meritoria.

Lugo vero praedictam accidentariam inaequalitatem accipit ex parte subjecti, pro quo fit satisfactio, eamque refundit in inaequalitatem dignitatis illius seu status gratiae in quo est. Idem nempe opus secundum se habet eandem efficaciam, sed haec efficacia mensuratur etiam ex parte subjecti, nam difficilius est solvere poenam pro homine sanctiori quam pro homine minus sancto, quia v.g. manere in purgatorio per triduum gravior poena moraliter est pro illo quam pro isto, ratione suae nobilitatis, et ideo major poena requiritur, ad aequaliter satisfaciendum pro sanctiori. Si ille qui satisfacit pro alio sit minus sanctus quam iste, idem opus satisfactorium minorem efficaciam habet si applicatur pro alio quam si applicatur pro se, et ideo ut in eo casu satisfactio pro alio habeat eandem efficaciam ac satisfactio pro se, non sufficit offerre idem opus satisfactorium, sed oportet majorem suscipere poenam. Oppositum vero accidit si ille qui satisfacit sit sanctior; aequalis vero effectus obtinetur, si uterque sit aequalis sanctitatis.

Attamen haec sententia, pro qua Suarez voluntarie citat S. Thomam (“Ita sentit D. Thom. . . . si bene exponatur”), est reicienda, non solum quia laborat arbitraria quadam et complicata computatione, qua nec ipsi ejus patroni confidere videntur, sed praecipue quia procedit ex labili fundamento. *Suarez* enim inepte separat valorem satisfactivum voluntatis ponendi opus poenale a valore satisfactivo ipsius operis poenalis; nam opus poenale non est satisfactivum nisi ut informatum a voluntate satisfactiva, et ideo si opus poenale dirigitur in satisfactionem pro alio, etiam voluntas satisfaciendi ejusque valor dirigitur ad eundem finem et ad eandem personam, nec potest separari et retineri pro se. Praeterea, voluntas satisfaciendi pro alio ostendit majorem charitatem quam voluntas satisfaciendi pro se, ut docet S. Thomas. *Lugo* vero arbitrarie asserit majorem poenam requiri ad satisfaciendum pro homine sanctiori quam pro minus sancto; nam solvenda satisfactio mensuratur a sola poena quae debetur, haec autem mensuratur a solo peccato commisso, cum hoc sit unica causa poenae, non vero a statu sanctitatis in quo homo invenitur. Quod quidem ut per se planum affirmat S. Thomas scribens: “Poenae temporalis pro

peccato debita post culpae remissionem non taxatur secundum dispositionem ejus cui debetur, quia quandoque ille qui est melior, habet majoris poenae reatus” (ibid., *ad* 7).

Alii ergo cum S. Thoma docent satisfactionem pro alio habere majorem efficaciam quam satisfactio pro se, ac ideo qui satisfacit pro alio non teneri ad suscipiendam majorem poenam ut extinguat aequale debitum poenae, quinimo posse suscipere minorem. Et ratio est quia poena habet vim maxime satisfactivam ex charitate qua sustinetur, et satisfactio pro alio procedit ex majori charitate quam satisfactio pro se, quia illa procedit ex quadam promptitudine charitatis, haec vero ex quadam necessitate amoris suipsius; difficilius igitur, et ideo magis satisfactorium, est pati pro alio quam pati pro se.

Ad rem *S. Thomas*: “Nec oportet quod major poena imponatur ei qui pro altero satisfacit, quam principali imponeretur, ut quidam dicunt, hac ratione moti, quod poena propria magis satisfaciat quam aliena, quia poena habet vim maxime satisfaciendi ratione charitatis, qua homo ipsam sustinet. Et quia major charitas apparet in hoc quod aliquis pro altero satisfacit, quam si ipse satisfaceret, ideo minor poena requiritur in eo qui pro alio satisfacit, quam in principali requireretur; unde dicitur in *Vitis Patrum* [L. 5, l. 5, n. 27], quod propter charitatem unius qui alterius fratris sui charitate ductus, poenitentiam fecit pro peccato quod non commiserat, alteri peccatum quod commiserat, dimissum est” (ibid., *in corp.*). “Affectio caritatis in eo qui pro amico patitur facit magis satisfactionem Deo acceptam quam si pro se pateretur: hoc enim est promptae caritatis, illud autem est necessitatis” (*C. Gent.*, 3, 159).

QUINTO QUAERITUR, utrum per idem opus quo quis satisfacit pro alio, satisfaciat etiam pro se, ita ut ipse non privetur fructu suae satisfactionis.

Respondetur negative. Cum nempe quis pro alio satisfacit, acquirit quidem pro se fructum meritorium suae satisfactionis, imo acquirit necessarium effectum medicinale qui est proprius omnis satisfactionis, sed non acquirit proprie fructum satisfactionis qui est vindictiva extinctio poenae. Ratio est quia satisfactio est solutio pretii seu debiti, ad aequalitatem, nec potest unum pretium esse aequale duobus debitis solvendis aut duabus rebus comparandis, sicut una quantitas non est aequalis duplici quantitati; unde tota vis satisfactiva operis poenalis exhauritur in solutione debiti pro alio, nec potest solvere duplex debitum, alienum scilicet et proprium.

Ob eandem rationem e converso non repugnat quod quis oret

simul pro se et pro alio, quia in impretatione non attenditur aequalitas nec solvitur justitiae, sed attenditur liberalitas quae non exhauritur in concessione unius favoris; similiter non repugnat ut per idem opus aliquis satisfaciat pro alio et simul mereatur pro se, quia, quamvis tum satisfactio tum meritum dicant respectum ad aequalitatem et justitiam, diversimode ad has referuntur et diversam in se habent rationem, ita ut inducant formalem diversitatem et duplicationem in ipsum opus, quod prout est poenale, satisfacit pro alio, et prout est honestum, meretur pro propria persona; similiter non repugnat ut in eodem opere habeatur meritum de condigno pro se et meritum de congruo pro alio, quia hae duae meriti rationes sunt longe diversae et ad diversa principia referuntur, scilicet ad justitiam et ad decentiam liberalitatis.

Ad rem S. *Thomas*: “In solutione debiti attenditur quantitas poenae, sed in merito attenditur charitatis radix; et ideo ille qui ex charitate pro alio meretur saltem merito congrui, etiam sibi magis meretur; non autem qui pro alio satisfacit, etiam pro se satisfacit; quia illa quantitas poenae non sufficit ad utrumque peccatum; tamen satisfaciendo pro alio sibi meretur aliquid majus quam sit dimissio poenae, scilicet vitam aeternam” (ibid., *ad 3*).

Adverte autem hic agi de sola satisfactione ex opere operantis seu extrasacramentali; nam in satisfactione sacramentali, de qua erit quaestio inferius, duplex habetur vis satisfactoria, altera ex opere operantis et altera ex opere operato (cf. art. 71), et ideo aliquis potest satisfacere etiam pro se dum satisfacit pro alio. Quod quidem dupliciter contingere potest; nam cum poenitens satisfacit ex opere operato per propriam actionem, potest alienare satisfactionem ex opere operantis in favorem alterius; cum vero alius satisfacit sacramentaliter seu ex opere operato loco poenitentis (cujus rei possibilitas probabitur in art. 76), potest ipse retinere pro se satisfactionem ex opere operantis sui actus.

RESPONSIO

Obj. 1 (*contra Conci. 1 ct 2*). Si unus potest condigne satisfacere pro poena alterius, posset etiam de condigno mereri pro altero, tum quia meritum et satisfactio pari passu procedunt, cum utrumque importet valorem supernaturalem, sit qualitas actus supernaturalis, et ordinetur ad gloriam, tum quia praeterea satisfactio involvit aliquod meritum seu jus ad remotionem poenae. Atqui unus homo nequit de condigno mereri pro alio. Ergo nec satisfacere.

Resp. Negatur major seu paritas inter meritum proprie dictum et satisfactionem quoad hanc rem, etsi in pluribus sit paritas inter ea, ut constabit ex dicendis in sequentibus articulis circa conditiones requisitas ad satisfactionem. Meritum enim proprie dictum ordinatur ad premium quod est augmentum gratiae et vita aeterna, hoc autem premium redditur unicuique secundum interiorem ejus dispositionem; unde, cum unum non disponatur interius per dispositionem quae est in altero, nequit alter pro altero mereri, merito proprie dicto quod est de condigno, nisi meritum ejus habeat efficaciam infinitam, sicut meritum Christi quod propterea influit diversa et altiori ratione. Satisfactio vero ordinatur non ad obtinendum premium sed ad tollendam poenam, poena autem temporalis quae remanet post remissionem peccati non taxatur unicuique secundum interiorem ejus dispositionem, ut patet ex eo quod aliquis potest esse melior et tamen adhuc habere majorem poenae reatum, sed secundum mensuram praeteritorum peccatorum jam remissorum; unde, cum haec mensura possit compleri per poenam alterius, alter potest pro altero satisfacere.

Ceterum, si satisfactio concipiatur ad modum cujusdam meriti, quatenus fundat jus ad acceptationem creditoris et ad extinguendam poenam, potest dici quod quis meretur de condigno pro alio dum nempe pro alio satisfacit, sed est impropria locutio, tum quia meritum dicit jus ad premium, extinctio autem poenae non est premium, tum quia nec proprie et directe satisfactio fundat aliquod jus in debitore, sed tantum solvit debitum et extinguunt jus creditoris ad extorquendam poenam (Suppi., q. 13, a. 2, ad 1).

Obj. 2. Satisfactio dividitur contra contritionem et confessionem. Atqui unus pro alio nequit conteri aut confiteri. Ergo nec satisfacere.

Resp. Contritio operatur per modum interioris dispositionis ad removendam oppositam indispositionem culpae; unde, cum nemo interius disponatur per dispositionem alterius, unus pro alio conteri non valet. Confessio autem est pars sacramenti, unde, sicut unus nequit suscipere sacramentum pro alio, quia sacramentum operatur tantummodo in suscipiente, ita nequit unus pro alio confiteri. Satisfactio vero non operatur per modum interioris dispositionis, sed exterioris solutionis, nec ordinatur ad removendam interiorem aliquam indispositionem, sed exteriorem poenam; item ipsa satisfactio sacramentalis non est pars essentialis sacramenti, sed tantum integralis, et ideo potest solvi ab alio, licet ipsa ejus relatio ad sacramentum limitet hanc substitutionem seu exigit ut non fiat nisi de consensu confessarii ac ita ipsa retineatur sub sacramentali dominio (ibid., ad 2; 3 p., q. 48, a. 2, ad 1).

Obj. 3. Unus nequit satisfacere pro culpa alterius tam mortali quam veniali. Ergo nec pro alterius poena temporali.

Resp. Omisso quod non est paritas inter culpam et poenam, cum illa sit interior, haec vero exterior, dictum est in art. 51 et 52 quod absolute loquendo unus potest satisfacere de congruo tantum pro culpa mortali alterius et de condigno pro ejus culpa veniali; de facto tamen non potest ob defectum pacti seu acceptationis Dei, cujus existentia non tantum non constat ex revelatione sed potius excluditur ex modo generali et pleno quo Christus dicitur esse causa satisfactionis pro peccatis nostris. E contrario, divina acceptatio quoad satisfactionem unius pro alterius poena datur, ut constat ex traditione et sensu Ecclesiae.

Obj. 4. Satisfactio est essentialiter medicinalis. Atqui nulli prodest medicina ab alio assumpta. Ergo nec satisfactio.

Resp. Poena quae solvitur per satisfactionem est etiam vindicativa. imo primario et principaliter talis, consequenter vero et integrative medicinalis. Primo igitur modo potest solvi pro alio. Duae illae rationes poenae sunt separabiles, ut patet tum in animabus purgatorii, qui solvunt poenam ad vindictam nec ullam inde capiunt curationem vitiorum vel profectum virtutum, tum in animabus sanctis quae suscipiunt poenas et se mortificant ad medicinam praeservativam et profectum virtutis. Ceterum, medicinalis finis poenae non frustratur in satisfactione pro alio, sed completur in eo qui satisfacit, dum finis vindicative completur in eo pro quo satisfacit.

Praeterea, conceditur quod medicinalis ratio poenae exigit ut satisfactio pro alio reguletur aliqua discretione, nominatim ex parte confessarii et ad finem sacramenti; unde, ait S. *Thomas*, “non est permittendum quod aliquis pro alio poenitentiam agat, nisi defectus aliquis appareat in poenitente; vel corporalis, per quem sit impotens ad sustinendum; vel spiritualis, per quem non sit promptus ad portantam poenam” (*Suppi.*, q. 13, a. 2).

Obj. 5. Solutio poenae est debitum personale, non vero debitum aliquod reale sicut est v.g. solutio pecuniae. Ergo debet solvi ab ipsa persona quae peccavit, ut ita servetur justitia. *Confirmatur primo* ex eo quod qui solvit debitum poenae, est vere reus, nam debitum poenae est verus reatus, nemo autem constitui potest reus per culpam alterius; *secundo*, ex eo quod iudex humanus nequit permittere ut

poena personalis, qua aliquis plectitur propter crimen, solvatur ab alio qui voluntarie sese offerat.

Resp. *Dist. antec.*: Solutio poenae est debitum personale, i.e. respiciens personam vel physicam vel moralem, *concedo*; i.e. respiciens semper et necessario solam personam physicam, *nego*. *Pariter dist. cons.* Debet solvi ab ipsa persona quae peccavit, si persona intelligatur vel physica vel moralis, *concedo*; si intelligatur tantum physica, *wego*.

Ut enim dictum est in Conci. 2, propter unionem charitatis in unum corpus mysticum duae personae physicae fiunt una persona moralis et actio unius potest fieri actio alterius in ordine moralitatis, seu secundum moralem hominum aestimationem, et ad fines morales, qualis est satisfactio. Id contingit etiam, proportionem servata, in humana consuetudine, dum unus solvit debitum alterius et dum unus punitur pro alio, uti ex jure belli; idque eo facilius contingit quo major est moralis unio inter physicas personas, uti inter membra unius familiae facilius quam inter membra civilis societatis; adeoque maxime contingere potest inter membra mystici corporis, quorum unio est intimior et altioris ordinis quam mera unio moralis, pro quanto gratia et charitas superant naturam et amorem naturalem. Nec id tantum contingere potest, sed, abstrahendo a satisfactione unius vivi pro altero, de facto contingit, juxta doctrinam catholicam, in suffragiis pro defunctis, et, juxta ipsam doctrinam protestanticam, in satisfactione Christi.

Ad rem 5. *Thomas*: "Opus quod pro aliquo fit, *efficitur ejus pro quo fit*: et similiter opus quod est ejus qui mecum est unum, quodammodo est et meum. Unde non est contra divinam justitiam, si unus fructum percipit de operibus factis ab eo qui est unum secum in charitate, vel ab operibus pro se factis. Hoc etiam secundum humanam justitiam contingit ut satisfactio unius pro alio accipiatur" (*Suppi.*, q. 71, a. 1, ad 2).

Ad primam confirmationem respondetur quod, ratione unionis moralis qua quis unitur reo et assumit ejus poenam, potest dici quod et ipse fit reus seu dignus poenae, eo modo quo in Scriptura Christus dicitur factus peccatum pro nobis; proprie tamen loquendo denominatio rei convenit soli illi qui peccavit, quia haec denominatio fundatur et provenit ex debito poenae, non simpliciter et quomodolibet, sed prout signat subjectum culpae ex qua debitum poenae prodivit; unde qui pro alio satisfacit, proprie non dicitur reus, quasi habens reatum, sed quasi ferens et solvens reatum.

Ad alteram confirmationem respondetur negando paritatem inter

causam humanam et hanc causam divinam. Nam judex humanus est inferior lege, saltem naturali, juxta quam judicat et quam applicat; lex autem dictat ut qui deliquerit, ipse in se puniatur, nec ulla substitutio acceptetur, pro quanto haec verteret in discrimen societatis, ut regulariter quidem contingeret, si permetteretur substitutio, tum quia delinquentes facile redirent ad crimina, tum quia ex spe comparandae substitutionis plures ad crimina impellerentur. Judex autem divinus est supra legem satisfactionis, quam ipse imposuit, et aliunde finem ipsum satisfactionis, qui est restitutio ordinis per peccatum perturbati, convenienter obtinere potest per vicariam satisfactionem, quin defraudentur exigentiae suae justitiae aut perturbetur ordo universi qui petit culpam ordinari per poenam; nam ea satisfactio, quae est ordinis interioris ac spiritualis, nullum habet effectum nisi ille qui deliquit, per interiorem satisfactionem suae propriae contritionis prius a peccato recesserit.

Obj. 6 (*contra Conci. 5*) *cum Palmieri*: “Durum videtur non esse relictum in potestate Dei ut alterius satisfactiones reiciat et sic, si iusti velint pro aliquo satisfacere suaque opera poenalia offerant, nequeat Deus ab ipso reo exigere, si vellet, propriam satisfactionem” (De Poenitentia, thes. 39, Romae, 1879, p. 435).

Resp. *Imprimis* haec objectio nimis probat, quia non est tantum nec directe contra infallibilitatem satisfactionis pro aliis, sed contra ipsam ejus existentiam. Nam existentia omnis satisfactionis pendet a libero pacto divino, quo Deus promittit se accepturum poenam sponte exhibitam, pro poena quam posset extorquere; posito hoc pacto, existit satisfactio, et posita satisfactione, jam Deus tenetur eam acceptare, ea obligatione quam ipse libere sibi imposuit, promittendo. Nonnisi ergo unum potest obicienti durum videri, quod nempe Deus velit liberum illud emittere pactum acceptandi in satisfactionem poenae, debitae uni homini, etiam opus poenale quod pro illo solvitur ab alio homine, cui unitur per charitatem; hoc autem est arguere contra ipsam existentiam satisfactionis pro alio.

Secundo, si objectio aliquid valeret, posset retorqueri in obicientem quatenus admittat infallibilitatem effectus indulgentiarum. Similiter enim durum videretur non esse in potestate Dei ut satisfactionem Christi et sanctorum, nobis applicatam per indulgentias, reiciat, et a nobis exigat, si velit, propriam satisfactionem.

Tertio, nihil ceteroquin durum aut inconveniens in eo pacto divino deprehenditur, si quis consideret tum indolem poenae quae manet

jx)st remissum peccatum, tum fundamentum satisfactionis, quod est charitas, tum veram rationem corporis mystici. Poena enim, quae post peccati remissionem solvenda relinquitur, non procedit ex odio nec est in vindictam personae, quae jam est Deo gratissima per justificationem, sed procedit ex amore justitiae et est in vindictam ordinis objectivi, perturbati per praecedentem culpam personae. Dummodo hic ordo restauretur, parum refert a qua persona id fiat, utrum ab ipsa quae peccavit an ab alia, quae tamen sit sibi moraliter unita ut sic reparetur etiam materiale ligamen quod mansit inter personam quae peccavit et inductam ordinis perturbationem. *Praeterea*, fundamentum satisfactionis est charitas; satisfactio autem pro aliis ex majore charitate procedit; unde per eam melius satisfit ipsi justitiae divinae, nam “affectio charitatis in eo qui pro amico patitur facit magis satisfactionem Deo acceptam quam si pro se pateretur: hoc enim est promptae charitatis, illud autem est necessitatis” (C. Gent. 3, 159; cf. Suppi., q. 13, a. 2 supra cit.). *Praeterea*, vera ratio corporis mystici importat intimam unionem membrorum ac veluti identificationem in ordine supematurali cujusdam moralitatis de linea charitatis, qua intimior infra ordinem physicae unionis cogitari non potest; unde ratione hujus maximae unionis, satisfactio unius fit quam maxime satisfactio alterius, et unus dici potest in alio satisfacere, sicut unus est in alio, quia sunt in eodem corpore; et ideo nulla ratione defraudatur justitia divina per hoc quod ejus misericordia acceptat satisfactionem unius pro altero membro ejusdem corporis, cum accipiendo physice ab uno, reapse moraliter et mystice accipiat ab alio, seu ab ipso qui peccavit.⁴⁵ Unde allata objectio procedit ex inadaequata intellectione indolis tum poenae, tum satisfactionis, tum corporis mystici.

Obj. 7 *cum Palmieri*: “Verum ... est hanc potestatem [satisfaciendi pro aliis] nos doceri illo articulo Symboli [de Sanctorum Communionem, sed eo] ... pariter *docemur posse justos intercedere pro aliis et pro aliis mereri, licet injallibiUs non sit intercessio aut injallibile meritum*. Et sane nonne se obligavit Deus ad exaudiendas preces nostras, et tamen haud semper obtinemus quod petimus, etsi bene rogemus? Dices id fieri cum Deus scit nostrae saluti non expedire quod petimus, aliud vero tum magis conveniens concedere. Bene est. Sed cur non idem valebit in satisfactione, ut Deus alterius pro altero satisfactiones haud recipiat, cum saluti hujus magis expedire novit ut ipse solvat de suo, satisfactionem oblatam proinde recipiens pro eo, qui obtulit, vel pro alio? Si illud non impedit quominus dicamus Deum se obligasse

⁴⁵Cf. Suppi., q. 71, a. 1, ad 2, supra cit., p. 238sq.

ad preces nostras exaudiendas, non video cur istud prohibeat dicere Deum velle aliorum pro aliis satisfactiones recipere et ad id se obligasse.”⁴⁰

Resp. Haec objectio immerito arguit a paritate inter infallibilitatem satisfactionis et infallibilitatem orationis et meriti de congruo quo meremur aliquid pro aliis. Nam non datur paritas, sed omnibus bene nota disparitas, quoniam satisfactio, sicut etiam proprium meritum quod dicitur de condigno, innititur justitiae et proinde infert absolutam necessitatem quae est propria hujus virtutis, dum oratio, sicut etiam meritum de congruo quod parum differt a ratione impetrationis, innititur misericordiae et liberalitati ac proinde infert necessitatem non absolutam sed veluti conditionatam ex parte objecti quod petitur et subjecti quod petit. Ad rem *S. Thomas*: “Actus noster dupliciter valere potest: uno modo per viam meriti [i.e. meriti proprie dicti seu de condigno]; alio modo per viam orationis [et similiter meriti improprie dicti seu de congruo]. Et est differentia inter istas duas vias, quia meritum innititur justitiae, oratio autem misericordiae; orans enim impetrat petatum ex sola liberalitate ejus qui oratur” (*Suppi.*, q. 71, a. 1).

Ceterum, si ea objectio valeret, sequeretur etiam satisfactionem pro se, necnon indulgentias et meritum de condigno, non obtinere effectum infallibiliter, cum possit contingere ut expediat hunc effectum non concedi, vel retardari, vel limitari, quod maxime patet quoad indulgentiam, quae aequivalet cuidam satisfactioni pro alio.

ART. 56. Utrum Ad Satisfaciendum Requiritur Actus Liber.

STATUS QUAESTIONIS

Agitur *DE CONDITIONIBUS SATISFACTIONIS*, vel si placet, de proprietatibus actus satisfactorii, ex quarum consideratione maxime illustratur tum ipsa essentia satisfactionis, unde illae mensurantur, tum convenientia et discrepantia inter satisfactionem et meritum, cui fere eadem condiciones assignari solent in tractatu De Gratia.

Quinque generaliter requisita utrique tribuuntur, quamvis non ab omnibus auctoribus simul et sub generali nomine conditionis considerentur, scilicet: libertas, bonitas, status gratiae, status viatoris acceptatio Dei; quarum duae priores sumuntur ex parte operis vel actus, duae sequentes ex parte subjecti, ultima ex parte Dei. His a

⁴⁰“De Poenitentia, thes. 39, n. 7, Romae, 1879, p. 435.

quibusdam apte adduntur tria alia requisita satisfactionis ex parte actus, scilicet: intentio satisfaciendi, supernaturalitas et poenalitas.

Inde *OCTO CONDITIONES SATISFACTIONIS* singillatim per totidem articulos considerabuntur, scilicet, ex parte actus: *libertas* (art. 56), *intentio satisfaciendi* (art. 57), *bonitas* (art. 58), *supernaturalitas* (art. 59), *poenalitas* (art. 60); ex parte subjecti: *status gratiae* (art. 61), *status viatoris* (art. 62); ex parte Dei: *divina acceptatio* (art. 63).

S. *Thomas* in q. 14, sub titulo de qualitate satisfactionis, agit de conditione status gratiae, et in q. 15, ubi de operibus satisfactoriis, in a. 1, agit de conditione poenalitatis; quae quidem duae conditiones sunt praecipuae quae peculiarem considerationem appellent.

CONCLUSIO

Ad satisfaciendum requiritur actus liber, libertate quidem physica, saltem contradictionis, non vero libertate morali.

Probatur.

Quod ad satisfaciendum requiratur *physica Ubertas* sequitur:

Primo, ex ratione moralitatis; nam ut dicitur in art. 58, ad satisfaciendum requiritur actus bonus seu honestus, moralitatis autem fundamentum est libertas.

Secundo, ex ratione virtutis; dictum est enim supra quod satisfactio est actus virtutis Poenitentiae, virtus autem consistit essentialiter in electione, quae est actus liberi arbitrii.

Tertio, ex ratione compensationis, in qua formaliter consistit satisfactio; compensatio enim est solutio debiti, debitum autem, sicut correlativum jus, pertinet ad ordinem moralitatis et libertatis.

Quarto, ex paritate cum injuria compensanda; sicut enim injuria fit per liberum actum, eodem modo oportet ut fiat compensatio seu satisfactio.

Quinto, a paritate cum merito quod ab ipso sensu communi intelligitur esse proprietas actus liberi; eadem enim conditiones assignantur a doctoribus merito et satisfactioni, imo dicitur opus aliquod esse non posse satisfactorium, nisi sit simul meritorium (Suppi., q. 4, a. 3, ad 3: "Satisfactio opus meritorium requirit"). Haec ceterum paritas inter meritum et satisfactionem patet ex communi utriusque relatione ad debitum, quod meritum inducit, satisfactio persolvit; debitum enim, sicut correlativum jus, pertinet ad ordinem moralitatis et libertatis.

Nec valet obicere calamitates, quibus a Deo nolentes affligimur

quaeque necessario nobis contingunt, esse nihilominus satisfactorias, juxta Cone. Trid.; nam, ut explicabimus infra, in art. 66, eae in tantum fiunt satisfactivae in quantum libere acceptantur.

Quod ad satisfactionem sufficiat *libertas contradictionis* (i.e. ad actum vel non actum), nec requiratur libertas contrarietatis (i.e. ad actum bonum vel malum), sequitur ex eo quod ea libertas sufficit ad fundandam honestatem et virtutem, et ceteroquin constat ex facto verae satisfactionis Christi, in quo non fuit libertas contrarietatis ad bonum et malum.

Quod vero ad satisfaciendum non requiratur *libertas moralis*, ita ut opus aliunde debitum ex praecepto, possit esse satisfactorium, patet ex eo quod ratio debiti ex praecepto non aufert ab opere valorem suum compensativum, quod fundatur in bonitate et poenalitate actus, quinimo haec laudabilitas et poenalitas augetur ex ipsa observatione praecepti. At de hac re fusius dicetur in art. 66.

ART. 57. Utrum Ad Satisfactionem Requiratur Intentio Satisfaciendi.

STATUS QUAESTIONIS

Cum conditione libertatis, de qua in art. praec., intime connectitur conditio *intentionis satisjaciendi*; intentio enim est actus liberi arbitrii. Nec in hac conditione, quam pauci doctores tangunt, necesse esset immorari, nisi occurrerent apud aliquos minus rectae quaedam expressiones. Adverte autem objectum hujus intentionis intelligi proprie ipsam satisfactionem seu *assumptionem* poenae in compensationem, non vero meram *supportationem* poenae, quae habetur in Purgatorio, quaeque est mera satispassio, ut explicabitur infra in art. 62 (p. 312 sq.).

Hcnricus Gandavensis († 1293), Quodlib. 4, q. 18, docuit (ut referunt Suarez et Salmanticenses) requiri formalem intentionem satisfaciendi, quia sine ea non habetur actus virtutis, seu justitiae vindicativae, in quo consistit satisfactio. *Alii* ex extremo opposito dicunt nullam intentionem satisfaciendi requiri, sed sufficere ut ponatur actus qui sit de se compensativus poenae peccati, quemadmodum ad merendum non requiritur intentio merendi sed sufficit positio operis laude digni, quinimo ratio meriti crescit quo magis abstrahitur a lucrativa intentione premii. Haec sententia a quibusdam tribuitur *Suarcsio* (Disp. 37, sect. 3, n. 5) et *Lugoni* (Disp. 24, sect. 3, § 3, n. 43), sed hi doctores non clare loquuntur, et, saltem Suarez, videtur velle excludere tantum necessitatem intentionis formalis et explicitae, assertam

a Gandavensi; uterque tamen inepte invocatur praedictam paritatem inter meritum et satisfactionem. Vera autem doctrina, quam defendunt *Salmanticenses* (Disp. 10, dub. 3, § 4, n. 54-57) quamque forte nullus nunc theologus repudiabit, ad quatuor reducitur, quae sequenti conclusione comprehenduntur.

CONCLUSIO

Ad hoc ut actus sit satisfactorius requiritur et sufficit virtualis intentio satisfaciendi.

Probatur.

Primo, ad satisfaciendum requiritur absque dubio *quaedam vera intentio* satisfaciendi. Nam satisfactio est actus elicited a virtute Poenitentiae, ergo quilibet actus ut sit satisfactorius debet elici ex intentione satisfaciendi quae est propria hujus virtutis; quod si eliciatur ex intentione alterius virtutis, puta religionis vel gratitudinis, pertinebit, qua talis, ad istas virtutes. Confirmatur ex eo quod si quis legit sacras lectiones vel psalmos non ex intentione orandi sed studendi, non orat, sed studet; a pari qui opus poenosum exequitur non ex intentione satisfaciendi, sed mere ut amico placeat vel sese in ludis aut in propria arte exercent, non satisfacit.

Secundo tamen, nequaquam requiritur *formalis et explicita intentio* satisfaciendi, cum id in nullo actu virtutis exigatur; nec ceterum id Deus convenienter exigere potuit ab humana fragilitate, nisi voluerit satisfactionem difficilem reddere et ad paucos actus limitare.

Tertio, non sufficit *intentione habitualis*¹ quae nempe fuit sed actu non est, nec in se nec in sua virtute, nam satisfactio est actus, nec ideo potest procedere nisi ab actuali intentione.

Quarto igitur, requiritur et sufficit *intentione virtualis*, etiam implicita in alia intentione generaliori; nam haec est intentio actualis, quamvis manens tantum secundum suam virtutem, ac proinde valet influere in operationem et constituere actum elicited virtutis. Talis intentio satisfactiva facile invenitur in pluribus generalibus intentionibus, quas elicere solemus, puta, nobis propitiandi divinam misericordiam, detestandi peccatum, nobis applicandi fructus passionis Christi, acquirendi omnem fructum ex operibus bonis provenientem, etc. Hinc convenientia hujusmodi generales saltem intentiones non infrequenter elicendi, ut certior sit fructus satisfactionis in tot actionibus liberis et naturali-

¹ De notione formalis, virtualis et habitualis intentionis confer tractatum De sacr. in genere, art. 23, p. 345 sq.

bus, quas ad immediatos fines naturales dirigimus in vita nostra quotidiana.

Ad supradictam paritatem inter meritum et satisfactionem, a Suarezio et Lugone invocatam, dicendum quod non datur. Nam meritum non est actio, sicut satisfactio, sed qualitas actus boni; unde ad merendum non requiritur specialis intentio merentis, sed sufficit status gratiae et actus charitatis, qui ex ipsa sua ordinatione, imperativa actuum aliarum virtutum ad proprium ultimum finem, praebet illis qualitatem meritoriam.

ART. 58. Utrum Ad Satisfaciendum Requiritur Actus Bonus Seu Honestus.

CONCLUSIO *affirmativa*

Probatur.

Primo, ex eo quod Cone. Trid., sess. 14, cap. S, docet ex Christo provenire sufficientiam nostrae satisfactionis et nos per satisfactionem conformari Christo satisfaciendi; Christus autem nonnisi per opera bona satisfecit.

Secundo, ex ratione verae virtutis, quae competit satisfactioni; omnis enim actus virtutis est necessario bonus et honestus, cum honestas sit ipsa forma virtutis.

Tertio, ex ipsa ratione compensationis pro injuria, quae est essentia satisfactionis; injuria enim est opus malum et subtractio honoris divini; ergo satisfactio debet esse opus bonum et redditio honoris divini, nam contrarium per contrarium curatur. Nec fingi potest compensatio per actum indifferentem, seu neque bonum neque malum, tum quia non haberetur adaequatio cum offensa compensanda, eo quod malo opponatur bonum, tum quia actus compensationis, utpote liber, nequit esse moraliter indifferens. Unde satisfactio per actum non honestum undequaque repugnat.

Quarto, ex eo quod repugnat remotio debiti poenae per actum quod est inductivum debiti poenae (secus idem esset auferre et inferre, seu idem essent duo contraria, adeoque duo essent contraria et non essent contraria, quod est contradictio); jamvero per actum non honestum, utpote malum quia liberum, inducitur debitum poenae; ergo per eum nequit debitum poenae auferri, quod est satisfacere; nec refert quod agatur de inductione distinctae poenae, quia haec distinctio est mere materialis et impertinens ad rationem satisfactionis. Ad rem S. *Thomas*,

Suppl., q. 14, a. 1: “Homini non satisfaceret qui pro alapa ei data se ei prosterneret, et aliam similem daret.”

Quinto, ex paritate et connexione inter satisfactionem et meritum; ut enim dictum est in Conci, praec., satisfactioni tribuuntur eadem conditiones quae competunt merito, et quarum una est ratio operis boni. Praeterea opus aliquod nequit esse satisfactorium, quin sit meritorium (adeoque honestum), quia, ex contraria et correlativa habitu-dine quam meritum et satisfactio habent ad debitum et quam premium et poena habent ad invicem, inde procedit meritum unde absolvitur satisfactio et inde exurgit jus ad praemium unde extinguitur debitum poenae, ac si fiat quaedam translatio debiti, a debitore in creditorem, vel quaedam mutatio debiti poenae in debitum praemii.

Sexto, ex eo quod, ut infra explicabitur, conditio satisfactionis est acceptatio Dei, nec potest actus non honestus esse Deo acceptabilis, cum imo sit summe odibilis, utpote peccatum.

ART. 59. Utrum Ad Satisfaciendum Requiritur Actus Supernaturalis, Et Quidem Quoad Substantiam.

CONCLUSIO *affirmativa*

Probatur.

Primo, ex eo quod satisfactio nostra est conformis satisfactioni Christi et ex Christo vim accipit, juxta verba *Cone. Trid.*, sess. 14. cap. 8: “Dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo lesu qui pro peccatis nostris satisfecit, ex quo omnis nostra sufficientia est, conformes efficimur. . . In quo satisfacimus, facientes fructus dignos poenitentiae, qui ex illo vim habent” (Denz. 904); jamvero satisfactio Christi ejusque influxus in nos est supernaturalis; ergo actus noster satisfactionis est supernaturalis.

Secundo, ex eo quod satisfactio ordinatur ad objectum supernaturale, i. e. ad compensandum pro peccato et ad tollendam poenam quae est ex peccato, quaeque nos deputat ad purgatorium et retardat a consecutione finis beatitudinis.

Tertio, ex supradicta paritate et connexione inter satisfactionem et meritum; meritum enim est supernaturale ex suo principio et ex suo objecto quod est gratia.

Quarto et praecipue, ex eo quod, ut probatum est in art. 47, satisfactio est actus elicited virtutis Poenitentiae, quae est essentialiter supernaturalis (cf. art. 16, in tom. 1, p. 399 sqq.). Quod quidem dicimus non tantum de actu contritionis, quem constat esse supernaturalem

quoad substantiam, sed de quolibet actu satisfactorio, etiam externo, formaliter ut satisfactorius est. Quidquid enim elicitur ab aliquo habitu seu virtute, ejusdem speciem sortitur, etiam si sit actus secundarius. Unde opera externa satisfactoria, uti jejunium et eleemosyna, quamvis in esse physico sint actus naturales quoad substantiam et eliciantur a facultatibus naturalibus, in esse tamen morali virtutis et satisfactionis sunt supernaturales quoad substantiam et eliciuntur a virtute Poenitentiae (cf. dicta supra in art. 35, tom. 2, p. 347 sq.).

Inde confutatur sequens conclusio *Suaresii*, concedentis satisfactioni, imo et merito, solam quandam supernaturalitatem quoad modum, provenientem ex sola conditione existentiae in statu gratiae: “Quaeres, an oporteat hunc actum voluntatis formaliter esse supernaturalem, vel imperatum ab actu supernaturali. Henricus enim, Quodlib. 4, q. 18, significat imperium charitatis esse necessarium. Sed proprie et in rigore non ita est, sufficit enim ut ab habente charitatem proficiscatur, sicut alias de merito dictum est; nulla est enim de satisfactione major ratio. Videtur tamen necessarium ut actus ipse aliquo modo supernaturalis sit, vel in se, vel saltem quatenus procedit ab aliqua intentione supernaturali, ut de merito dici solet; est enim eadem ratio, et Tridentinum supra etiam favet, et D. Thomas supra, qui vult cum satisfactione simpliciter esse conjunctum aliquod meritum. Imo ipsa satisfactio nostra est per modum cujusdam meriti, quia non est per exactam poenae inflictionem, sed per quamdam recompensationem proportionalem secundum moralem valorem et existimationem; sicut ergo ad meritum necessarium est opus aliquo modo supernaturale, ita etiam ad satisfactionem”.⁴⁸

ART. 60. Utrum Ad Satisfaciendum Requiritur Actus Poenalis Seu Laboriosus (Suppi., q. 15, a. 1; 1-2, q. 87, a. 6).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de quadam conditione respiciente ipsam intimam et specificam indolem satisfactionis, nam, ut ait S. *Thomas*, “culpa per poenam ordinatur” (C. Gent. 4, 72), “debitum pro peccato est recompensatio offensae, quae sine poena peccantis non fit” (Suppi., q. 15, a. 1, ad 3) et “ideo ad hoc quod aliquod opus sit satisfactorium, oportet quod sit . . . poenale”, quia homo ad “ordinem divinae justitiae . . . non redit nisi per quamdam recompensationem poenae, quae ad aequalitatem justitiae reducit” (1-2, q. 87, a. 6).

⁴⁸“De Poenitentia, disp. 37, sect. 3, n. 3, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 772.

Mirabitur igitur quis, audiens in hoc dissentire theologos, nisi dissensus rationem attente perpendat. In hoc scilicet omnes convenire videntur quod quilibet actus bonus seu meritorius sit simul, saltem *de facto* et identice, satisfactorius (salva illa exceptional! differentia necessitatis intentionis satisfaciendi, de qua diximus in art. 57); *quaestio vero est de jure seu de formalitate*, an scilicet valor satisfactorius proveniat formaliter ex ipsa honestate actus, sicut in merito (quamvis sub diversa ratione), an ex superaddita ratione poenalitatis, ita ut si datur vel si daretur actus bonus qui non sit poenalis, hic non esset satisfactorius, sed tantum meritorius. Praecipua ratio dissensus videtur esse in hoc quod quidam putarunt plura opera satisfactoria, praecipue indolis interioris, ut contritionem, pietatem et orationem, nullam frequenter in subjecto importare difficultatem seu laboriositatem, unde ad justificandum eorum valorem satisfactivum, necnon veritatem communis illius ac practici axiomatis ‘Omne opus meritorium est satisfactorium, ac vicissim’, dixerunt rationem poenalitatis non esse necessariam ad satisfaciendum. Unde dissidium est potius de modo rem considerandi, quam de ipsa re, quamvis exinde transeat in rectam vel falsam notionem satisfactionis nec sit proinde de meris verbis.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Triplex datur sententia, duae extremae, una media.

1. *Quidam*, ut *Victoria*, *Soto* (In 4 Sent., Dist. 19, q. 2, a. 1), *Petrus Ledesma*, *Joannes Medina* et notanter *Vazquez* (q. 94, a. 1, dub. 5, n. 3 sq.), dixerunt ad satisfaciendum non requiri actum poenalem, sed sufficere actum bonum, ita ut omnis actus bonus ex eadem ratione honestatis habeat ut sit simul et meritorius et satisfactorius.

Ratio triplex affertur: *primo*, quia opus honestum qua tale valet ad merendam gratiam, ergo a fortiori ad extinguendam poenam, quod enim potest magis, potest minus (ita praecipue *Soto*; *secundo*, quia opus bonum, utpote vitae aeternae meritorium, est etiam consequenter meritorium remotionis impedimenti ad consequendam vitam aeternam, seu poenae, adeoque est necessario satisfactorium (ita praecipue *Vazquez*): *tertio*, quia de facto plura opera spiritualis indolis, ut contritio, pietas et contemplatio, non necessario important poenalitatem, et ordinarie minus poenosa sunt quam afflictiones corporales, et tamen sunt semper satisfactoria, et magis satisfactoria quam corporales et externae poenalitates (ita passim).

2. *Alii*, ut *Scotus* (In 4 Sent., dist. 15, q. 1, “De tertio dico”), *Bicl* (In 4 Sent., dist. 16. q. 2, a. 1, notab. 1), *Hyquaeus*, *Frassen*, *Montefortino* alique Scotistae, qui a quibusdam pro prima sententia citantur,

media quasi via incedentes, docent satisfactionem regulariter fieri debere per actus poenosos, sed quandoque fieri posse per actum non poenosum, quatenus Deus acceptet in compensationem actum aliquem qui, ut actus charitatis, magis ei det honorem quam ipsa punitio.

Ad rem *Scotiis*: “De tertio dico, quod satisfactio in isto intellectu magis consistit in actibus poenalibus vel passionibus voluntariis quam in aliis actibus bonis non poenalibus, licet quandoque posset per aliquem actum bonum non poenalem satisfieri, quia bene potest Deus actum magnum charitatis acceptare pro punitioe debita uni culpae; licet enim non sit propria punitio, est tamen majus bonum, et magis Deo reddens honorem quam illa quae esset propria illius punitio. Sed regulariter, sicut culpa ordinatur per poenam et non per aliquod aliud magis bonum, quam sit culpa, ita satisfactio isto modo dicta consistit in actionibus vel passionibus habentibus rationem poenae.”¹¹

3. *Communis et vera sententia*, quam tenent S. *Thomas* (infra cit.), *Bonaventura*, *Durandus*, *Paludanus*, *Silvester*, *Suarez* (Disp. 37, sect. 6), *Lugo* (Disp. 24, sect. 3, § 2), *Gonct* (Disp. 13, a. 2. § 2), *Salman-ticcnses* (disp. 10, dub. 3, § 5), *Billuart* (Disp. 9, a. 8) et moderni, docet ad satisfactionem requiri actum poenalem, eumque, formaliter ex ipsa sua poenalitate, vim satisfactivam accipere; rationem tamen poenalitatis adesse de facto in omnibus actibus bonis et hoc sensu meritum et satisfactionem in unum actum convenire et pari passu procedere.

CONCLUSIO *affirmativa*

Probatur 1 *ex Scriptura et Patribus*, quatenus ubicumque ad poenitendum seu satisfaciendum exhortantur, opera poenalia proponunt. Confer supra, art. 53 (p. 172-187); item Introductionem Tractatus, art. 10, art. 22 (tom. 1, p. 10. 265 sq. 478 sq.).

Signanter Patres Poenitentiam vocant “baptismus laboriosum” ejusque essentiam definiunt per planctum seu dolorem, juxta illud *Gregorii M.* “Poenitentiam agere est perpetrata mala plangere” (Hom. 34 in Evang., 15); imo *Pseudo-Augustinus* post *Isidorum Hisp.* Poenitentiam definit per propriam vindictam et punctionem: “Poenitentia est vindicta semper puniens in se quod dolet commisisse” (De vera et falsa poenit., 19, 35, M.L. 40, 1128 sq., cit. in tom. 1, p. 5). *Augustinus* ipsam rationem satisfactionis describit immediate per dolorem, gemitum et cordis contritionem, inquiens: “Non . . . sufficit mores in melius commutare, et a factis malis recedere; nisi etiam de his quae

¹¹Opera omnia, Parisiis, 1894, t. IS, p. 198, n. S.

facta sunt, satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium” (Serm. 351, 5, 12, M.L. 39, 1549). *Gregorius M.* videtur assignare etiam rationem, quare opus satisfactorium debeat esse poenale, scilicet rationem justitiae, quae est de essentia poenitentiae et satisfactionis: “Justum est ut peccator tanto majora sibi inferat lamenta per poenitentiam, quanto majora sibi intulit damna per culpam”.⁵⁰

Probatur 2. *Ex Cone. Tridentino.*

Concilium in sess. 14, cap. 8, nonnisi per exhibitionem operum poenaliū describit satisfactionem pro poena temporali peccato debita. Loquitur enim de “satisfactoriis poenis” quae “quasi freno quodam coercent... ; medentur quoque peccatorum reliquiis, et vitiosos habitus . . . tollunt”; ait satisfactiones nostras fieri in similitudinem poenosae satisfactionis Christi, cui “si compatimur, et congrorificabimur”; addit “satisfactionem ... [a confessariis] imponi ... ad praeteritorum peccatorum vindictam et castigationem”; in can. 13 definit satisfactionem fieri “poenis a Deo inflictis et patienter toleratis vel a sacerdote iniunctis ... [vel] sponte susceptis, ut ieiuniis, orationibus, eleemosynis vel aliis etiam pietatis operibus”.

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 73, mentem Concilii aperiens, explicite statuit duas praecipuas esse conditiones necessarias satisfactionis, nempe *statum gratiae* et *poenalitatem operis*: “Duo praecipue in satisfactione requiruntur: *primum* est, ut is, qui satisfacit, justus sit ac Dei amicus: opera enim, quae sine fide et caritate fiunt, nullo modo Deo grata esse possunt: *alterum*, ut *ejusmodi opera suscipiantur, quae natura sua molestiam et dolorem afferant*; quum enim praeteritorum scelerum compensationes sint, atque, ut s. martyr Cypr. inquit, redemptrices peccatorum, omnino necesse est, ut aliquid acerbitatis habeant. Quamquam non semper illud consequitur, ut qui se in illis molestis actionibus exercent, doloris sensum habeant. Saepe enim vel patiendi consuetudo, vel accensa in Deum caritas efficit, ut quae perperessu gravissima sunt, ne sentiantur quidem. Nec tamen idcirco fit, quominus ea ipsa opera satisfaciendi vim habeant: siquidem hoc proprium est filiorum Dei, ita ejus amore et pietate inflammari, ut acerbissimis laboribus cruciati aut nihil fere incommodi sentiant, aut omnia laetissimo animo perferant.”

Probatur 3. *Ex ipsa indole satisfactionis, et quidem quintupliciter.*

⁵⁰Sic S. *Thomas* (Suppi., q. 15, a. 1, Sed contra) citat, ad mentem, textum Gregorii ci Hom. 20, in Evang., n. 8, M.L. 76, 1163 sq., quem supra (p. 213) ex integro retulimus.

Prima ratio desumitur cum S. *Thoma* ex primaria indole satisfactionis, prout est *compensatio* pro offensa praeterita et pertinet ad justitiam commutativam. Compensatio enim offensae cum sit actus justitiae, consistit in quadam restitutione aequalitatis, ablatae per offensam. Per offensam autem aufertur aequalitas per hoc quod offensor subtrahit aliquid ab alio, saltem quatenus contra illum utitur propria voluntate in hoc quod non debet, ac inde inaequalitatem inducit, cum ita offensus habeat minus, offensor vero plus. Unde compensatio pro peccato debet consistere in tali restitutione qua subtrahatur aliquid a peccatore ut addatur Deo, seu cedat in honorem Dei. Jamvero talis subtractio poena est, cum poena definiatur privatio boni utilis vel delectabilis. Ergo satisfactio seu compensatio offensae Dei nequit fieri nisi per opus poenale, seu per opus quod sit simul bonum et poenale, ut ex hoc quod est bonum cedat in honorem Dei et ex hoc quod est poenale sit in privationem hominis, ac ita restituat disruptam aequalitatem.

Ad rem S. *Thomas*, *Suppi.*, q. 15, a. 1: "Satisfactio, ut dictum est (qu. xii, art. 3), respectum habet et ad praeteritam offensam, pro qua recompensatio fit per satisfactionem, et etiam ad futuram culpam, a qua per eam praeservamur. Et quantum ad utrumque exigitur quod satisfactio per opera poenalia fiat. Recompensatio enim offensae importat adaequationem, quam oportet esse ejus qui offendit, ad eum in quem offensa commissa est. Adaequatio autem in humana justitia attenditur per subtractionem ab uno qui plus habet justo, et additionem ad alterum cui subtractum est aliquid. Quamvis autem Deo, quantum est ex parte ejus, nihil subtrahi possit, tamen peccator, quantum in ipso est, aliquid ei subtraxit peccando, ut dictum est (qu. xii, art. 3 ad 4)." Cf. In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 1, q. 4, ad 4, cit. supra in tom. 1, art. 12, p. 301 et 328 sq.

Item, 1-2, q. 87, a. 6, cit. in art. 53 (p. 198 sq.).

Secunda ratio desumitur ex indole satisfactionis prout compensat offensam per modum vindictae, accedens quodammodo ad speciem *justitiae vindicativae* (juxta dicta in art. 12, in tom. 1. p. 305, et verba S. Thomae, relata in art. 47, p. 27: "Quodammodo poenitentia vindicativae justitiae species est").

Vindicta enim proprie fit per poenam. Unde satisfactio non fit nisi per opus poenale. Ad rem S. *Thomas*, In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 1, q. 4, ad 4: "Vindicativa justitia ab eo qui offensam fecit, quantum habuit plus debito, tantum subtrahit ei, et dat illi qui est laesus, dum ad honorem et in satisfactionem ejus alium punit. Sic ergo vindicativa justitia constituit medium in offensis . . . omni offensae proportionando poenam debitam. Et similiter poenitentia pro quolibet peccato commisso poenam infert sibi ipsi debitam".

Tertia ratio desumitur cum S. *Thoma*. (Suppi., q. 15, a. 1, nuper cit.) ex secundaria indole satisfactionis, prout est *medicinalis* pro culpa futura. Nam “justitia non ad hoc tantum tendit ut inaequalitatem praecedentem auferat, puniendo culpam praeteritam, sed etiam ut in futurum aequalitatem custodiat, quia, secundum Philosophum [Ethic., I. 2, c. 3], ‘poenae medicinae sunt’. Unde et satisfactio, quae est justitiae actus poenam inferentis, est medicina curans peccata praeterita, et praeservans a futuris” (Suppi., q. 12, a. 3). Jamvero “poena a culpa futura praeservat, quia non facile homo ad peccata redit, ex quo poenam expertus est” (ibid., q. 15, a. 7). Ergo satisfactio non fit nisi per actum poenalem.

Quarta ratio desumi potest cum *Suaresio* (Disp. 37, sect. 6, n. 5) *ex effectu* satisfactionis, prout est compensatio pro poenis Purgatorii, juxta divinam ordinationem; conveniens enim ratio Providentiae est ut poena per poenam compensetur; unde satisfactio exigit opus poenale.

Quinta ratio desumi potest cum *Lugone* (Disp. 24, sect. 3, § 2, n. 40) *ex influxu actus externi* in efficaciam satisfactionis. Ut enim explicabitur in art. 66, opus externum auget vim satisfactivam actus interni (magis scilicet quis satisfacit cum de facto ponit opus externum quam cum proponit illud exequi) et tamen non auget illius moralitatem seu bonitatem; ergo non formaliter ex bonitate pendet vis satisfactiva actus boni, sed ex alia ratione, nec alia fingi potest, quam ratio poenalitatis.

RESPONSIO

Obj. 1. Opus honestum qua tale valet ad merendam gratiam, ergo a fortiori ad extinguendam poenam, quod enim potest magis, potest minus (ita praecipue *Soto*).

Rcsp. 1. *Consequentia* est falsa et applicatio axiomatis est inepta. Nam gratia et poena, meritum et satisfactio, sunt res diversi generis et procedunt ex diversis principiis, illud vero axioma “Quod potest magis, potest minus” valet tantum de rebus ejusdem generis vel quae possunt produci per eundem prorsus influxum. Ita qui potest ambulare usque ad decem millia passuum, a fortiori id potest usque ad duo millia; agens quod potest producere formam, a fortiori inducere potest dispositionem ad formam; sacramentum quod potest producere gratiam, a fortiori potest influere characterem ad illam disponentem. E contrario, quaedam sacramenta conferunt gratiam, sicut et cetera, et tamen non auferunt poenam temporalem; gratia sanctificans valet

expellere peccatum mortale et tamen non valet per se solam tollere venialia; imo ipse actus satisfactionis qui valet compensare pro peccato ut offensa Dei et pro poena aeterna, non necessario compensat pro poena temporali; nam gratia et poena, mortale et veniale, offensa et poena, poena aeterna et poena temporalis, ad diversa formalia principia referuntur et diversis formalibus influxibus subiciuntur.

2. Ceterum, si considerantur praedicti effectus in eadem generali linea influxus et causalitatis supernaturalis, potest etiam negari suppositum illius objectionis; nam, quamvis plus sit mereri gratiam quam extinguere poenam, tamen plus est mereri gratiam et extinguere poenam, cum hoc importet ulteriorem influxum et effectum; unde ex influxu in gratiam male arguitur ad ulteriorem influxum in poenam, sicut ex influxu in mortale ad ulteriorem influxum in veniale et ex influxu in ablationem offensae et poenae aeternae in ulteriorem influxum in ablationem poenae temporalis. Sed haec secunda responsio reincidit et fundatur in prima.

Obj. 2. Opus bonum, utpote vitae aeternae meritorium, est etiam consequenter meritorium remotionis impedimenti ad consequendam vitam aeternam, seu poenae, adeoque est necessario satisfactorium (ita praecipue *Vasquez*).

Rcsp. Ex hoc quod opus bonum sit meritorium vitae aeternae sequitur quod consequatur remotionem illorum impedimentorum consecutionis vitae aeternae quae se habent ex parte praemii et ex parte praemiantis, non vero illorum quae inveniri possint ex parte ipsius subjecti merentis. Secus sequeretur quod ex vi ejusdem operis meritorii tollerentur peccata venialia, quae non minus quam poena temporalis impediunt consecutionem gloriae; tolleretur tota poena temporalis et non tantum pars ejus, nam secundum se totam est impedimentum gloriae; daretur jus ad reparationem in casu lapsus in peccatum mortale, quod est maximum impedimentum gloriae; conferretur jus ad finalem perseverantiam, sine qua gloria nullatenus attingi potest.

Obj. 3. De facto plura opera spiritualis ordinis, ut contritio, pietas et contemplatio, non necessario important poenalitatem, et ordinarie minus poenosa sunt quam afflictiones corporales, et tamen sunt semper satisfactoria, et magis satisfactoria quam corporales et externae poenalitates (ita passim adversarii).

Rcsp. Nullum est opus bonum, cui non insit de facto essentialis et objectiva *pocnalitas*, ex qua sola provenit tum vis satisfactiva, tum

eius gradus, quamvis quaedam opera bona habeant minorem poenalitatem subjectivam, seu minorem *poenositatem*, quatenus, ob voluntatis promptitudinem in bono, non valeant totam vim suam exerere in subjecto, causando simpliciter et absolute renisum voluntatis, ex quo simpliciter provenit ratio poenae.⁵¹

Haec autem diminutio poenositatis seu renisus et involuntarietatis, non minuit rationem satisfactionis, quia non minuit objectivam operis poenalitatem, imo auget gradum satisfactionis, quia redundat in augmentum ipsius objectivae poenalitatis, poena enim in privatione boni consistit.

Ad rem S. *Thomas*, respondens ipsi objectioni adversariorum: "Sicut in satisfactione consideratur poenalitas, ita et in merito consideratur difficultas. Diminutio autem difficultatis quae est ex parte ipsius actus, diminuit, caeteris paribus, meritum; sed diminutio difficultatis quae est ex promptitudine voluntatis, non diminuit meritum, sed auget; et similiter diminutio poenalitatis ex promptitudine voluntatis, quam facit charitas, non diminuit efficaciam satisfactionis, sed auget" (*Suppi.*, q. 15, a. 1, ad 2).

Ad intelligentiam doctrinae S. Thomae et ad evacuandam objectionem adversariorum, observa quomodo binae rationes meriti et satisfactionis in eodem opere bono fundentur et ab eodem veluti pari passu procedant, quamvis sub diverso principio et formalitate. Omne opus importat tum arduum, in qua fundatur meritum, tum poenalitatem, in qua fundatur satisfactio.

Arduitas seu difficultas est quaedam disproportion inter potentiam et actum, consistens in hoc quod actus transcendit potentiam, quod quidem provenire potest vel ratione naturalis superioritatis ipsius actus relate ad potentiam vel ratione impedimenti adjuncti potentiae relate ad elicientiam sui actus (1 p., q. 62, a. 2; a. 4, ad 1; 1-2, q. 114, a. 4, ad 2). Talis arduitas boni constituit opus virtuosum; nam, ut docet S. Thomas cum Aristotele, virtus est circa bonum arduum, et consistit in habitu quo potentia inclinatur ad facile et connaturaliter agendum id quod est ipsi arduum, ita ut quotiescumque inveniatur aliqua specialis arduitas in objecto, nova et specificè distincta virtus exigatur et constituatur (2-2, q. 129, a. 2; q. 123, a. 12, ad 2; q. 137, a. 1; q. 141, a. 8, ad 2; 1-2, q. 107, a. 4). In hoc autem opere

⁵¹ 1-2, q. 57, a. 6, supra cit.: "Est de ratione poenae quod sit contra voluntatem. . . Poena autem satisfactoria . . . simpliciter est voluntaria, secundum quid autem involuntaria". *Suppi.*, *Appendix*, q. 2, a. 2 (ex Comm. In 4 Sent., dist. 21, q. 1, a. 1, q. 4) infra cit. in art. 62: "Nulla poena est voluntaria [simpliciter et absolute], quia ex hoc est ratio poenae quod voluntati contrariatur."

virtuoso, i.e. bono et arduo, fundatur meritum (quod est quaedam qualitas actus virtuosus, fundans jus ad praemium). Tres inde rationes habentur, sequenti modo dispositae: bonitas, arduitas, meritum, seu bonum, arduum, meritorium. Omne autem opus bonum, ut subest electioni voluntatis, est eo ipso objective et secundum se arduum, duplici supradicta arduitate, cum ex una parte nonnisi ad intentionem finis naturalis, seu ad volitionem boni in communi voluntas naturaliter inclinatur, et ex alia parte plura adjungantur potentiae operativae impedimenta tum ex naturali labilitate liberi arbitrii tum praecipue ex pravis inclinationibus naturae lapsae. Subjective tamen spectata, arduitas potest minui, tum per roborationem voluntatis in bono tum per remotionem vel attenuationem praedictorum impedimentorum. Nec inde minuitur meritum, sed augetur, quia non minuitur ipsa objectiva arduitas, sed tantum subjectiva, imo ex quo minuitur subjectiva, crescit objectiva arduitas operis, quia difficilius est operari cum promptitudine voluntatis et remotis impedimentis (cf. 1-2, q. 114, a. 4, ad 2).

Poenalitas vero est quaedam disproportion inter potentiam et bonum utile vel delectabile quo ipsa caret, poena enim definitur privatio boni utilis vel delectabilis, in quantum nata est causare renisum voluntatis. Haec autem boni privatio, potest induci in subjectum vel directe per actionem privativam boni, vel indirecte per positionem alicujus boni, cui necessario coniungatur privatio alterius boni. Hoc secundo modo, opus aliquod moraliter bonum induit rationem poenalitatis quae fundat rationem satisfactionis; unde in satisfactione tres rationes colliguntur, sequenti ordine dispositae: bonitas, poenalitas, satisfactio, vel bonum, poenale, satisfactorium. Ex quo intelligitur differentia inter arduitatem, in qua fundatur meritum, et poenalitatem, in qua fundatur satisfactio. Utraque refertur ad bonum aliquod; utraque consistit in aliqua disproportione potentiae ad suum bonum, et ob hanc disproportionem utraque dici solet difficultas; utraque fundatur in bono morali et fundat qualitatem moralem. Attamen prior refertur ad bonum positive, cum sit proprietas boni assequendi a potentia, altera privative, cum sit privatio boni in potentia; prior proprie dicitur difficultas, altera, improprie; prior fundatur seu residet in ipso bono cui refertur, est enim proprietas ipsius boni assequendi a potentia, altera residet seu fundatur in bono quod inducit privationem alterius; prior fundat meritum, quo acquiritur jus ad praemium, altera fundat satisfactionem, qua solvitur debitum poenae.

Omne autem opus moraliter bonum, et maxime supernaturale, importat de facto et sub aliqua ratione privationem boni utilis vel delecta-

bilis, et ita fit poenale,⁵² quia, ob ipsam naturalem diversitatem naturalium potentiarum et praeterea ob superadditam corruptionem naturae lapsae, prosecutio boni rationalis, in quo virtus consistit, importat necessario quandam repressionem et, ut ita dicatur, privationem, exercitii actuum inferiorum potentiarum secundum modum et mensuram qua exigitur ad prosecutionem boni rationalis.

In ipsis actibus, tam sensitivis quam spiritualibus, quibus maxime quandoque delectamur, uti ludere et manducare, studere et contemplari, semper aliqua adest poenalitas, saltem quatenus oportet eos fieri secundum modum et medium rationis, cujus assecutio ardua est et cujus influxus est secundum se coercitivus virium inferiorum utriusque appetitus. Actus contritionis, qui, ut alibi dictum est (tom. 1, art. 13, p. 351), est maxime satisfactivus, utpote formalis et specificus actus illius virtutis quae sola satisfacit, est quoque ex sua vi maxime poenalis, utpote fractio et contribulatio cordis, et quaedam intima privatio et a proprio sensu separatio illius facultatis quae est maxime unitiva;⁵³ ac propterea ab *Augustino* satisfactio vocatur “contriti cordis sacrificium”?]

Ipsa actus charitatis, ex quo dicuntur omnia fieri levia ac suavia, ideo est maxime satisfactivus quia est maxime difficilis⁵⁵ et poenalis, cum ab eo generetur ipsa contritio et in eum colligantur omnes labores aliarum virtutum, juxta illud *Apostoli*, 1 Cor. 13: “Charitas patiens est . . . ; omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.”

Ceterum, subjective spectata, poenalitas operis boni, non secus ac ejus arduitas, potest minui quatenus ratione promptitudinis voluntatis in bono, non exercet totum psychologikum influxum quem nata est habere in appetitum provocando nempe ejus renisum, in quo proprie et formaliter poena consistit,⁵⁰ et sic non transit ex poenalitate in poenositatem; quo sensu dicuntur ex charitate omnia levia fieri et facilia, juxta vulgatum illud *Augustino* tributum: “Ubi amatur, non laboratur, et si laboratur, labor amatur”. Non tamen inde minuitur vis satisfactiva, quia nullatenus minuitur propria et intrinseca poenalitas operis, imo ex quo minuitur poenositas inde augetur poenalitas, cum promptitudo voluntatis magis evacuet et absorbeat

“Plures auctores, ut *Lugo*, *Gonet*, *Billuart*, hoc absolute asserunt; alii vero minus absolute loquuntur, ita *Suarez*: “Probabile est omne opus bonum et meritorium simul esse satisfactorium . . . [quia] aliquo modo est poenale” (Disp. 37, sect. 6, n. 8) et *Salmanticenses*: “Nullum forte est opus meritorium, quod ex se aliquantulum laboriosum, ac poenale non sit” (Disp. 10, dub. 3, § 5, n. 60).

“Cf. Suppi., q. 1, a. 1, cit. in art. 13, tom. 1, p. 351.

11 Serm. 351, 5, 12, cit. in tom. 1, p. 10.

“5. *Thomas*, 1 p., q. 62, a. 2, ad 2, ait: “Converti . . . ad beatitudinem ultimam, homini . . . est difficile, et quia est supra naturam, et quia habet impedimentum ex corruptione corporis et infectione peccati.”

“Cf. 1-2. q. 57, a. 6, cit. in p. 198 sq., et Suppi., Appendix, q. 2, a. 2, cit. in p. 312 sq.

proprium bonum naturae inferioris, quemadmodum aquila vel navis aërea nihil sui ponderis amittit, dum, ascendens in altum, influxum gravitatis extinguit.

Ad rem 5. *THOMAS, In 4 Sent., dist. 15, q. 4, a. 7, q. 1, ad 1 et Suppi., q. 15, a. 3, ad 1*, infra citand. in art. 67, p. 354 sq.

SALMANTICENSES: “Nullum forte est opus meritorium, quod ex se aliqualiter laboriosum, ac poenale non sit: nam ut sit meritorium, debet esse moraliter bonum, ac honestum; hoc autem nequit absque aliqua poenalitate exerceri. Quid enim aliquibus delectabilius, quam suavi, ac delicato uti alimento? Et nihilominus si juxta regulas morum fiat (quod ut sit honestum desideratur) non nisi moderate, et in ordine ad honestum finem fieri debet; hoc autem exercere sub tali regula, ac moderamine, aliquam affert poenalitatem, cum coercitivum sit sensitivae naturae.”⁵⁷

GONET: “Nullum est opus moraliter bonum, quod non habeat aliquam poenalitatem annexam, vel ex parte subjecti, vel ex parte objecti; comedere enim cibos delicatos, de quo maxime potest esse dubium, non est actus virtutis temperantiae et opus moraliter bonum, nisi moderate fiat, et ordinetur ad bonum finem: sub ista autem ratione habet poenalitatem annexam, scilicet carentiam majoris delectationis quae esset in majori comestione. Instabis: Si talis actus esset satisfactorius, posset Sacerdos injungere poenitenti in remissionem peccatorum, ut comederet cibos delicatos, vel biberet vinum delectabile: sed hoc videtur ridiculum: ergo et illud. Respondeo dupliciter posse confessarium injungere poenitenti in satisfactionem, ut comedat cibos delicatos: primo nullam exprimendo poenalitatem in tali opere; quod contingeret si diceret tantum, comedes cibos delicatos; et hoc sine dubio esset ridiculum, nulliusque poenitentiae injunctio. Secundo, praescribendo poenitenti tale opus sub forma poenalitatis. ut si diceret, comedes cibos delicatos moderate, ordinando ad actum virtutis; et tunc veram injungeret poenitentiam; peccaret tamen, idque mortaliter, si confessio fuisset de mortalibus; vel venialiter. si de venialibus tantum; nam quando peccata sunt gravia, satisfactio debet esse gravis, atque adeo opus satisfactorium simpliciter poenale, quale est opus jejunii, vel orationis, vel eleemosynae, non vero poenale tantum secundum quid, et simpliciter delectabile, qualis est comestio, etiam temperata, cibi delicati.”⁵⁸

LUGO: “De facto omnis nostra operatio meritoria est simul satisfactoria: quia omnis de facto poenalis est. . . Ratio autem a priori est. quia nullum est opus honestum, quod non adversetur alicui bono, vel delectabili, vel utili, vel afferat aliquod malum secum, alioquin non esset merum bonum ex parte objecti, et in exercitio ipsius actus: affert ergo semper aliquid difficultatis vincendae: quod quidem etiam in iis operibus, quae maxime videntur esse juxta propensionem naturae, locum habet: nam. licet in manducatione, aut potu, v.g. non sit difficultas homini famelico, aut sitibundo; in ipsa tamen rectificatione intentionis difficultas maxima est. Unde Augustinus ita universaliter ausus est dicere, infideles nullum prorsus opus bonum fecisse; quia, nimirum, vel ex parte objecti, vel saltem ex parte intentionis erat aliquis defectus; quod saltem regulariter verum erat, ut dixi in tract. de gratia.

“Negari enim non potest, quod sit difficile, etiam ejusmodi objecta delectabilia, et facilia, non amplecti propter eorum delectationem, sed propter finem honestum et elevatum: semper ergo vincitur aliqua repugnantia, quae licet in homine spirituali et fervente minor, vel nulla appareat; id tamen non tollit poenalitatem operis; sed indicat fervorem et desiderium patiendi, quo de ipsa passione et poenalitate gaudet: nam, qui cum exultatione se verberat et cruciat, negari non potest quod patiat

⁵⁷De Poenitentia, disp. 10, dub. 3, § 5, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1853, p. 618.

⁵⁸De Poenitentia, disp. 13, a. 2, § 2, Clypcus, t. 6, Parisiis, 1876, p. 677 sq.

et puniat se; sic, qui ex ferventi Dei amore opes ac voluptates relinquit, vere patitur, licet cum gaudio propter amoris vehementiam; quia vere privat se aliquo bono aestimabili secundum praesentem statum”⁵⁰

ART. 61. Utrum Ad Satisfaciendum Requiritur Status Gratiae (q. 14).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de praecipua conditione satisfactionis, seu statu gratiae, qui est fundamentum omnis valoris et fructus supernaturalis tam meriti quam satisfactionis, et, ut bene ait Suarez, “principium omnis iustitiae apud Deum”.

Quaestionem, in tota sua amplitudine, per 5 partes enucleamus, quinque conclusionibus subinde resolvendas:

1. An generice loquendo homo in statu peccati nequeat proprie satisfacere, tam pro culpa quam pro poena.
2. An nequeat satisfacere de uno peccato sine alio.
3. An nequeat satisfacere pro poena temporali, etiam peccatorum jam remissorum.
4. An nequeat satisfacere pro ea poena etiam eo sensu quod ejus opera, quamvis non actu satisfactoria, reviviscant tamen in satisfactionem, adveniente charitate.
5. An nequeat pro ea poena satisfacere etiam improprie, seu de congruo improprie dicto.

S. Thomas 2am, 3am et 4am quaestionem, formaliter et distincte pertractat in a. 1. 2 et 3 hujus q. 14; a. 4 et 5 referuntur ad 5am quaestionem; prima vero ac generalis quaestio imbibitur in omnibus articulis et solutionibus S. Doctoris. Non pauci inveniuntur apud theologos sensus et modi dicendi in hac materia, quorum causa est tum fluctuans quaedam ac falsa notio satisfactionis apud quosdam; tum diversus modus satisfactionis pro culpa et satisfactionis pro poena, qui a quibusdam parum ponderatur; tum diversa ratio satisfactionis sacramentalis et satisfactionis extrasacramentalis, quae quandoque absque debito discrimine in considerationem vocantur.

PARS AFFIRMATIVA

Sententia affirmativa, quae statuit necessitatem status gratiae in omnibus quinque casibus nuper enumeratis, dici potest sententia longe communior apud doctores. Praetermissis enim minoribus quibusdam

⁵⁰ De Poenitentia, disp. 24, sect. 3, § 2, n. 42, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 418.

discrepantiis, eam tenent cum *S. Thoma, Alex. Halensis* (Summa, 4 p., q. 24, m. 4, a. 1), *Bonaventura, Richardus, Durandus* (cum quadam attenuatione), *Henricus Gandavensis, Marsilius, Cajetanus* (Opusc., tract. 6, q. 2), uterque *Soto, Ledesma, Suarez* (Disp. 37, sect. 2), *Vasquez* (q. 94, a. 1, dub. 4; cum quadam attenuatione de qua infra, p. 274 sq.), *Valentia, Lugo* (Disp. 24, sect. 2), *Salmanticenses* (Disp. 10, dub. 3, §3), *Gonet, Billuart* et frequentes moderni, qui rem leviter tangunt.

PARS NEGATIVA

Si omittantur pauci et innominati doctores temporis S. Thomae, praecipuus dissensus contra praedictam sententiam affirmativam provenit ex *Scoto et schola scotistica*, ratione diversi conceptus quam sibi fingunt de poenitentia et satisfactione. Juverit breviter varias opiniones colligere juxta divisionem praedictarum quaestionum, ut infra per tot Conclusiones eodem ordine refutentur.

1. *Quidam*, ut scotistae *Frassen* et *Montejortino* (infra citandi, p. 275 sq.), docent actum contritionis justificativae, quem admittunt esse satisfactivum pro culpa, non procedere a charitate sed praecedere charitatem et statum gratiae. Unde negant quod generaliter requiratur necessario status gratiae ad satisfaciendum.

His accenseri possunt *Suarez et Joannes a S. Thoma*, quatenus, ut exposuimus in art. 51 (p. 117 sq.), docent actum contritionis justificantis non esse satisfactivum nisi prout praecedit statum gratiae et procedit a libero arbitrio sub auxilio gratiae actualis.

Similiter loquuntur quidam moderni, uti *Galtier*, qui scribit: “Homo potest in hac vita satisfacere pro peccato suo. . . Potest satisfacere de congruo. Hoc affirmatur ut *certum*, non tantum de homine jam meritis Christi justificato sed etiam *de peccatore*, qui sub et cum auxilio gratiae viam sibi parat ad justificationem. . . Neque, si praescindatur a condignitate illius satisfactionis, dissensus est hac de re inter theologos [?]”.^{co}

2. *Quidam antiqui*, quos suppresso nomine referunt Petrus Lombardus et S. Thomas, dixerunt quod potest praestari Deo satisfactio *pro uno peccato sine alio*; ex quo, si intelligatur etiam de satisfactione pro ipsa culpa mortali (ut eos doctores interpretatur S. Thomas), sequitur illos sensisse quod satisfactio pro culpa mortali potest fieri sine statu gratiae (antecedente vel consequente), dummodo peccator sit dispositus, puta per gratiam actualem, ut velit absolute recedere ab uno peccato.

^wDe Poenitentia, thes. 32, Parisiis, 1931, p. 359 et 361.

Ad rem S. Thomas: “*Quidam dixerunt* quod potest de uno peccato satisfieri sine alio, ut Magister in littera dicit” (tz. 7). *Petrus Lombardus*, Sent., l. 4, dist. 15, n. 1: “Praedictis auctoritatibus . . . illorum oppositio eliditur, qui pluribus irretitum peccatis asserunt de uno vere poenitere, ejusdemque veniam a Domino consequi posse sine alterius poenitentia. Quod etiam auctoritatibus astruere conantur. Ait enim Propheta, Nahum, c. 1: ‘Non judicabit Deus bis in idipsum’; vel, ut alii transtulerunt: ‘Non consurget duplex tribulatio’. Si ergo, inquiunt illi, aliquis sacerdoti fuerit confessus unum peccatum de duobus vel pluribus peccatis, et de illo injunctam sibi poenitentiam a sacerdote in satisfactionem expleverit, ceteris tacitis, non pro illo peccato amplius judicandus est, de quo satisfecit ad arbitrium sacerdotis qui vicem Christi in Ecclesia gerit” (M.L. 192, 872).

3. *Quidani* dicunt quod *pro poena peccatorum, jam per contritionem aut sacramentum remissorum*, potest homo in statu peccati proprie satisfacere (abstrahendo ab hoc quod haec satisfactio sit sacramentaliter imposita vel sponte suscepta). Pro qua sententia S. Thomas (a. 2 infra cit.) refert, suppresso nomine, quosdam antiquos doctores; Suarez refert *Scotum* (in 4 Sent., dist. 15, q. 1, § “De quarto dicitur” [alias art. 4], infra cit.), *Biel* (In 4 Sent., dist. 16, q. 2, a. 3, dub. 3), *Majorem*, *Medinam*, et *Navarrum*. Addi debent plures saltem *Scotistae*, et imprimis *Hyquaeus* (in suo Comm, in Scot., infra cit.).

Fundamentalis istorum *ratio* est male intellecta indoles satisfactionis (ut maxime apparet apud Scotum ejusque discipulos), quam assimilant compensationi debiti qualiter fit in proprie dicta redditione vel restitutione alicujus rei. Sic enim arguunt: Satisfactio est compensatio debiti, ac pertinet ad justitiam, non vero ad amicitiam sicut meritum. Ergo potest fieri etiam ab eo qui caret amicitia Dei seu statu gratiae, si tamen ipse potest compensare ad aequalitatem pro poena temporali peccato debitae. Atqui homo potest pro hac poena compensare ad aequalitatem, cum sit finita. Ergo homo in statu peccati potest Deo satisfacere proprie dicta satisfactione, quamvis non possit mereri ac ideo ea satisfactio non sit meritoria, seu simpliciter dicta, seu reconcilians et placans.

Ad rem S. THOMAS, a. 2: “*Quidam dixerunt* quod postquam omnia peccata per praecedentem contritionem remissa sunt, si aliquis ante satisfactionem peractam in peccatum decidat, et in peccato existens satisfaciatur, satisfactio talis ei valet, ita quod si in peccato illo moreretur, in inferno de illis peccatis non puniretur”.

SCOTUS: “Dicitur [a doctoribus] quod etsi satisfactio exterior pro uno peccato possit separari a satisfactione pro alio, ut quando orat, tunc non dat eleemosynam, tamen non potest satisfactio exterior fieri de uno, ita quod remaneat iste in alio peccato. Et probatur, quia placaret Deum, et tamen esset inimicus ejus; et quoad

hoc oportet satisfactiones esse conjunctas saltem in voluntate, ad minus habitualiter, licet non in effectu, nec in voluntate, tunc actualiter.

"Sed ista sententia videtur nimis dura contra peccatores, et occasio majoris obstinationis. Si enim iste hodie vere poenitens, et humiliter recipiens satisfactionem, esto jejunium trium dierum, cras récidivât in peccatum mortale, et de illo non poenitens, secundo die jejuna, quia sibi fuit impositum, si dicas quod illud jejunium secundae diei non est aliqua satisfactio exterior, magis occasio est inducendi istum jam lapsum, ut tertio die non jejuna, et per consequens ad novum peccatum mortale, quia transgrediendo istam poenam injunctam a Sacerdote, et receptam, videtur esse peccatum mortale, cum sit transgressio praecepti Ecclesiae, et Vicarii Dei in illo actu.

“Ex isto potest formari talis ratio: Si post lapsum, et ante poenitentiam novam non exequatur quis satisfactionem pristinam sibi impositam, peccat mortaliter novo peccato; ergo si exequatur, bene facit, quia actum obedientiae facit, sed non facit actum oboedientiae, nisi inquantum illud est sibi impositum tanquam pars satisfactionis.

"Dico ergo sine praejudicio, quod qui semel vere poenitet, et recipit satisfactionem, vel poenitentiam condignam sibi impositam ab Ecclesia, clave non errante, quantumcumque postea recidivet, nunquam tenebitur, nisi ad illam unicam satisfactionem adimplendam; et si eam impleat in charitate, melius est, quia non tantum solvit poenam, sed meretur. Sed si adimpleat eam voluntarie extra charitatem, solvit quidem poenam, sed non meretur gratiam; si autem ipsa ab eo extra charitatem exigitur, solvitur poena, licet ipse non solvat. Et in primo est satisfactio simpliciter, quia reconcilians et placans; in secundo est quidem satisfactio, quia voluntaria redditio, etc. sed nec reconcilians, nec placans; in tertio autem est satisfactio, ultra quam non exigitur poena ulterior.

"Ex secundo membro sequitur, quod si magnam partem satisfactionis sibi impositae explevit in peccato mortali, et post iterum poenitet de peccato novo, non est sibi iterato poenitentia imponenda pro peccato de quo satisfecit, licet extra charitatem, sed tantum de novis peccatis, quae fuerunt causa, quare illa satisfactio fuit mortua.

“Et si arguas, mortua est, ergo non est satisfactio, non sequitur, nisi quod non est satisfactio placans, nec reconcilians in amicitiam. Et si dicitur, ergo non est satisfactio, non sequitur, quia sufficit Deo, quod quis voluntarie solvat poenam debitam ad punitionem peccati commissi, quia etiam quod minus apparet, sufficit satisfactio. Patet in actibus humanis: si enim alicui offensae in Regem correspondeat praecise secundum legem abscissio manus, si isti etiam invito abscinditur manus, satis patitur, et intantum sufficit Regi, quod secundum legem et justitiam, non debet ab eo poenam ulteriorem exigere, et tamen non recipit eum in gratiam vel amicitiam; multo magis ergo posset sufficere pro punitione culpa, si aliquis sibi poenam debitam infligeret, licet non esset in gratia, vel amicitia ipsius judicis offensi.

"Ex tertio membro potest elici, quod talis, si propter novum peccatum in quo récidivât, damnaretur, antequam compleret totam poenam sibi impositam, puniretur in infemo temporaliter poena correspondente illi, quae non fuit hic soluta; et illa soluta post tempus aliquod non puniretur amplius illa poena, sicut et de veniali, quia moriens, in peccato veniali simul cum mortali, non puniretur aeternaliter pro veniali, ut dicitur inferius. Et eodem modo in proposito: ex quo enim secundum plenam justitiam punitivam semel imposita est poena temporalis isti pro peccato, de quo vere poenituit, nunquam isti pro illo debebitur nisi poena temporalis, et illa soluta, nulla alia.”⁰¹

⁰¹ “Opus Oxoniense, In 4 Sent., dist. 15, q. 1, n. 15-17, Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 227 sq.

HYQUAEUS: “Negativam partem [i.e. non valere satisfactionem in statu peccati tenet *D. Thomas*. . . Affirmativam docet Doctor [*Scotus*] hic, ubi tantum loquitur de satisfactione sacramentali, et a confessore imposita, non autem de satisfactione ab ipso voluntarie assumpta. *Quod advertere volui, quia inulti trahentes quaestionem ad utramque, eum citant, quasi perinde de utraque determinaret hic.*

“*Prima conclusio*: satisfactio a Sacerdote imposita, et adimpleta etiam in peccato mortali habet suum effectum. Haec est Doctoris § *Dico ergo*, etc. quam modeste asserit, et sine praejudicio, quia vidit antiquos fuisse in sententia opposita. . . Videtur etiam *D. Thomae* [?] in 4 dist. 22, q. 1. art. 1. ad 5. in 2. responsione...

“*Secunda conclusio*. Opera etiam satisfactoria in peccato ad redimendam poenam temporalem, valent in statu peccati.⁶² *Haec sequitur ex dictis, et est Doctoris*, hic satisfactionem valere ait ut fit a peccatore; et infra eam in terminis tradit vers. ‘Et si arguas’, etc. in fine, ubi dicit poenam inflictam per modum satisfactionis, si voluntarie assumeretur, valere per modum satisfactionis pro peccato remisso. . . . Conclusio haec iisdem rationibus probatur, quibus conclusio antecedens; nihil enim obstat, nisi status peccati, hoc non obstare probatum est; ergo valent illa opera ei, qui ea offert pro redimenda poena debita peccati remissi. Deus enim misericors et justus permisit hoc peccatoribus, ut possint per talia opera redimere poenas debitas peccatis remissis, quia et hoc plurimum facit ad aversionem a peccatis iisdem, et conversionem a peccato. . .

“Valent opera [a peccatore sub influxu gratiae actualis assumpta ex intentione satisfaciendi] ad istum finem, ne dicamus otiose et sine fructu ullo salutis vocationem Dei, et gratiam specialem dari peccatori, imo quod absit dicere, illusorie; quia nisi acceptarentur opera ad eum finem ad quem inclinatur gratia voluntatem ex regula fidei, illa gratia non esset gratia, neque apparet unde Deus misereatur peccatoris, si nihil valent opera ad finem vocationis, nempe redimendae poenae. Dices illa opera reviviscere ad suum effectum remissionis poenae, *sicut satisfactio poenitentialis*, ut quidam asserunt, et imposita a Sacerdote valet recedente fictione. Contra, non omnes oppositae sententiae admittunt hoc de satisfactione poenitentiali seu sacramentali. Deinde, qui asserunt, fundantur in eo quod talis satisfactio ex opere operato habeat hunc effectum, quod non convenit *operibus libere oblati*...

“*Tertia conclusio*. Poena temporalis inflictam a Deo, et patienter tolerata in finem remissionis poenae debita satisfacit pro poena temporali, etiam in peccato. Conclusio quoad primam partem est communis, quoad secundam partem est Doctoris, ut patet in textu, et sequitur ex dictis”.⁶³

Quidam hanc sententiam restringunt *ad casum satisfactionis sacramentalis*, docentes poenam impositam a confessario, si exsolvatur in statu peccati, esse vere et proprie satisfactoriam. Ita *Frassen*, *Montefortino* et generatim! schola scotistica, exceptis illis qui, ut *Hyquaeus*, fidelius verbis Scoti adhaerent, juxta sensum praecedentis opinionis; *Hyquaeus* in citato loco Commentarii ait: “Hanc conclusionem [tenent] . . . praeter antiquos moderni etiam Doctores nostrae Scholae”. Scotistis adjungendi sunt pauci extranei, uti *Vasquez* (In 3 p., q. 94, a. 2, dub. 5), *Tournely* (De Poenit., q. 7, a. 2); *Hyquaeus* refert etiam *Gerson*, *Hadrianum*, *Almainum*, *Rubionem*, *Cordubam*, *Angelum*.

Ratio praecipua quam assignant Scotistae est eadem quam audi-

® Agitur hic et in Tertia conclusione non amplius de satisfactione sacramentali, «d sponte accepta, ut patet ex toto contextu.

“Comm, in Scotum (In 4 Sent., dist. 15, q. 1), n. 107. 108. 141 sq. 148 sq. 152, Scoti Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 229. 243. 246. 248.

vimus a Scoto in praecedenti opinione, scilicet ratio justitiae et aequalis redditionis, abstrahendo ab amicitia. Sed cum urgetur contra eos quod haec ratio valeret etiam de satisfactione non sacramentali, recurrunt ad aliam rationem, dicentes poenam sacramentaliter impositam, vim satisfactoriam accipere ex opere operato sacramenti, ex meritis et satisfactione Christi, imo ex ipsa gratia sanctificante prius a peccatore habita, quando ei remissa sunt peccata. Hanc secundam Scotistarum rationem affert *Tournely*; *Vasquez* vero insistit potius in priori, i.e. in ratione expiationis quae non exigit statum gratiae.

Haec mitigata Scotistarum sententia est formaliter distinguenda ab opinione aliquorum theologorum quae tantum docet poenam impositam a confessario habere proprium effectum, etiam si persolvatur in peccato; aliud enim est dicere eam habere suum effectum et aliud eam esse proprie dictam satisfactionem, ut inde inferatur hominem posse absque statu gratiae proprie satisfacere. De sacramentali enim poenitentia, soluta in statu peccati, quinque quaeri possunt, scilicet an sufficiat ad extinguendam confessarii obligationem, ita ut non debeat repeti; an sit valida in ratione partis integrantis sacramenti; an habeat suum effectum sacramentalem; an saltem hunc consequatur subinde, adveniente charitate, per quandam reviviscendam; an influxus in hunc effectum, formaliter ut sacramentalis, seu abstrahendo a satisfactione ex opere operantis, dici possit proprie et formaliter satisfactio poenitentis. Quatuor priores quaestiones persolvemus infra in art. 77, ubi de satisfactione sacramentali; ultima tantum huc directe pertinet ac persolvenda est, pro quanto attinet ad formale objectum praesentis conclusionis, qua contendimus numquam actum verae et propriae satisfactionis elici posse a subjecto in statu peccati. Ad has distinctiones pauci attendunt, ac inde fit ut, ratione ambiguitatis ipsius verbi satisfactionis, difficile sit mentem quorundam auctorum interpretari. Hoc forte dici potest etiam de *Tournely*; contraria vero mens Scotistarum videtur satis clara ex priori argumento quod afferunt, seu ex falsa notione verae satisfactionis quam derivant ex suo Magistro, et qua sola logice inniti deberent, adhaerendo potius praecedenti opinioni nuper expositae.

Ad rem *FRASSEN*: “Satisfactio illa [sacramentalis peracta in statu peccati] non est de condigno ex opere operantis, nec suum mutuatur valorem, suamque moralem proportionem ad debitum persolvendum ex dignitate personae, sed habet illam condignitatem ex opere operato, seu quatenus Sacramentalis est, et suum valorem, suamque moralem proportionem ad debitum persolvendum accipit ex dignitate Sacramenti, per quod opus istud elevatur et constituitur pars integralis Sacramenti; quia injungitur virtute clavium, et acceptatur a Deo, quatenus condonando peccatum per Absolutionem Sacramentalem, commutavit poenam aeternam in hanc temporalem Satisfactionem.

“Fateor itaque, Satisfactionem impensam in statu peccati mortalis, non esse condignam ex opere operantis; sed nullus hactenus probavit, eam sic non debere fieri, nec quod sufficere non possit, si sit tantum condigna ex opere operato. Nihilominus, quamquam haec forte vera sint, quantum ad speculationem, attamen si praxim attendas, tutius est suadere poenitentibus, ut omni studio incumbant injunctas sibi Satisfactiones implere in statu gratiae, secundum prudentem eorum existimationem, hoc est, quando non sunt conscii alicujus peccati mortalis; quia Satisfactio in eo statu exhibita, non solum est solutiva poenae debitae, sed etiam promeritoria ulterioris gradus gratiae, sicut et novi juris ad augmentum gloriae.”⁶⁴

HIERONYMUS DE MONTEFORTINO: “Opera satisfactoria a Confessione iniuncta prosunt peccatori eadem exhibenti, pro solutione poenae temporalis, in quam fuit aeterna commutata. Quod genus satisfactionis adhuc in Christo et per Christum esset. Is enim non solum nobis gratiam sanctificantem promeruit, sed etiam omnia *auxilia gratiae excitantis*, quae iustis et peccatoribus a Deo tribuuntur, et sine quibus peccator opera satisfactoria exhibere non valeret. Vel etiam in Christo ea satisfactio esset, quia *virtute gratiae sanctificantis, quae infuit*, cum peccata remittebantur, atque eorum poena aeterna fuit in temporalem commutata. Tunc enim satisfactio virtute clavium peccatori imposita elevata fuit, cum sit pars integrans Sacramentum, ut per ipsam poena solveretur peccatorum, *ex opere operato*. Quamvis ergo talia opera non sint meritoria, nec Deo accepta in ordine ad gratiam augendam et gloriam promerendam, quia tamen per ipsa satisfit iustitiae vindicativae, exigenti poenam pro peccatis infligi, cum fuerint repraesentata, nihil praeterea poenarum de iustitiae praescripto ab eo exigendum videtur. Et alioquin si, quia a peccatore exhibetur, satisfactio dicenda non esset, *ne ipsa quidem contritio*, ut est dispositio congrua et praevia ad iustificationem, et quatenus remittit regulariter aliquid de poena temporali debita peccatis, a Deo acceptaretur, quia quatenus talis, a peccatore est. . . [Peccator] quamquam gratiam non mereatur, solvit tamen debitam poenam. Satisfactio enim, qua talis, separabilis est a ratione meriti et acceptabilitatis, quae est communis sibi, quando ex charitate procedit, et aliis actibus meritoriis. *Ipsa enim satisfactio formaliter tantum dicit solutionem poenae temporalis*, iuxta exigentiam iustitiae vindicantis, ex praescripto legis in quam peccatum fuit; ac proinde, cum exhibetur quicquid lege praescribitur reddendum, manet ratio satisfactionis, et eius acceptatio, esto meritoria non sit.”⁶⁵

TOURNELY: “An valeat satisfactio facta in peccato mortali. . . Resp. 1. Hominem in statu peccati mortalis non satisfacere Deo extra Sacramentum pro poena temporali, neque de condigno, neque etiam de congruo. . . Resp. 2. Eum qui injunctam a Sacerdote sacramentalem satisfactionem implendo vel actu peccat, ut qui v.g. recitando Psalterium voluntarie alio distrahitur, aut voluntatem et propositum peccandi actu gerit, *vere non satisfacere* divinae justitiae pro poena temporali: vix enim intelligas, qui fieri possit ut eadem actione quis simul Deum et offendat, et propitium habeat. . . Resp. 3. Satisfactionem sacramentalem quae fit in statu peccati mortalis non obesse integritati Sacramenti, suumque assequi effectum ex opere operato, tanquam partem Sacramenti integrantem, modo fiat animo poenitenti. Ratio est, quia justitia et sanctitas fructus est seu effectus Sacramenti Poenitentiae, non vero dispositio omnino necessaria ad illud percipiendum, cum sit Sacramentum mortuorum: unde confessio etiam facta in statu peccati mortalis, valida est. et vera Sacramenti pars. Atque haec fuisse videtur mens Ecclesiae, cum absolutionem nonnisi post expletam satisfactionem olim conferebat: ejusmodi quippe poenitentes nondum Deo reconciliatos supposebat, quos tamen prolixiori, ac severiori exercebat poenitentia. Addidi, si fiat animo poenitenti; alias irrisio potius foret, quam vera satisfactio. Si vero quaeras, quo tempore suum effectum obtineat ejusmodi satisfactio, an cum impleta est; an cum

⁶⁴De Poenitentia, a. 4, q. 2, Scotus Academicus, t. 10, Romae, 1902, p. 550.

⁶⁵Duns Scoti Summa Theologica, Suppl., q. 14, a. 2, t. 6, Romae, 1903, p. 221.

recessit fictio; Resp. rem esse plane dubiam et incertam, de qua litigant Scholastici.”⁶⁵

4. *Quidam* docuerunt quod, quamvis opera in statu peccati peracta, non sint actu satisfactoria pro poena temporali, sunt tamen talia in virtute, ita nempe quod, *adveniente charitate, reviviscant* quoad suum effectum satisfaciendi. Et quidem aliqui, quos reticito nomine referunt Petrus Lombardus et S. Thomas, videntur id asserere generaliter et absque distinctione, etiam nempe quoad satisfactionem peccatorum nondum remissorum, imo quoad satisfactionem quae fiat de uno peccato et non de alio; alii vero loquuntur de peccatis jam remissis, et inter hos quidam loquuntur generice de omni satisfactione, alii tantum de satisfactione sacramentali. Haec ultima sententia signanter proponitur a quibusdam *Scotistis*, ut *Montejortino* (saltem sub forma hypothetica, i.e. pro casu quo non verificaretur prior sententia, quam sustinent, poenitentiam nempe sacramentalem, factam in statu peccati. esse satisfactoriam actualiter et immediate) estque iterum formaliter distinguenda a generaliori sententia plurium theologorum, uti Cajetani, Victoriae, Petri Soto, Navarri et Suaresii, quae tantummodo docet illam poenitentiam reviviscere quoad suum effectum (quin necessario inde sequatur hunc effectum esse veram et propriam subiecti satisfactionem) et de qua agemus in art. 77 ubi de sacramentali satisfactione.

Ad rem *PETRUS LOMBARDUS*, Sent., l. 4, dist. 15, n. 4: “*Quibusdam . . . videtur* [poenitentia acta de uno peccato] fuisse satisfactio, sed infructuosa, dum in peccato altero persistit; percipietur tamen fructus ejus, incipietque proficere, cum peccati alterius poenituerit. Tunc enim utrumque dimittitur peccatum, et satisfactio praecedens vivificatur, quae fuerat mortua; sicut Baptismus illi qui fictae accedit tunc primitus valet, cum fictio a mente recedit per poenitentiam. Et in hujus opinionis munimentum auctoritates inducunt [citatur Pseudo-Augustinum et Hieronymum]. . . Sed haec dicta intelligimus de illo qui in charitate quodam tempore bona facit et bonus est, alio vero tempore malus est et multa peccata facit. Non ergo intelligendum est eum inter multa peccata, justa opera fecisse, quasi simul eodemque tempore peccata fecerit et justa opera; sed diversis temporibus utraque fecisse. . . Destructis ergo malis post opera bona commissis, priora bona, in charitate scilicet facta, quae sequentia mala mortificaverant, poenitentia de illis malis habita vivificantur et remunerantur” (192, S75).

5. *THOMAS*, a. 3: “*Quidam dixerunt* quod postquam omnia peccata per praecedentem contritionem remissa sunt, si aliquis ante satisfactionem peractam in peccatum decidat, et in peccato existens satisfaciatur, satisfactio talis ei valet, ita quod si in peccato illo moreretur, in inferno de illis peccatis non puniretur.”

MONTFORTINO: “Respondeo dicendum, si satisfactio a peccatore exhibita pro peccatis (modo prius rite is poenituerit) non habeat suum effectum, pro quo fuit a Sacerdote iniuncta (de quo actum fuit in art. praec.), pie sentiendum esse obtinere suum valorem et efficaciam, quam primum peccator in gratiam redierit. [Oxom. 4. d. 16. q. 1. n. 7.] *Probatio*: etenim satisfactio, ad hoc ut valida,

rataque sit, debet sequi Sacramentum Poenitentiae; ergo efficaciam a Sacramento accipit, et consequenter ex opere operato valida est, perinde ut Sacramentum, cuius est pars. [*Ozon.* 4. d. 4. q. 5. n. 4.] Quoniam autem Baptismus tribuit effectum suum ex Christi meritis, si cum aliquando non consequatur, ut cum fide quis accedit, recedente fictione, habet suam efficaciam et effectum; pariter et satisfactio sacramentalis acceptabitur videtur a Deo, si non acceptetur cum persolvitur a peccatore, quando restituitur gratiae et amicitiae Dei; ac tunc denique debitum extinguatur poenae temporalis; non quia quod debetur, eo facto persolvitur, quum iam redditum, et subita poena fuerit in statu peccati, sed quia tunc primum a Deo rata habetur ad eum effectum. . .

“Ad primum [ex objectis in contrarium] respondeo, concedendo, opera etiam ei eorum ratione bona extra charitatem facta, nec esse meritoria, nec aliquando reviviscere in acceptatione divina, in ordine ad gratiam et gloriam; sed tamen non esse parem rationem de satisfactione sacramentali. Non solum quia haec suam efficaciam habet ex opere operato, operibus vere meritoriis quicquid retribuitur, per modum personalis meriti rependitur, verum etiam, quia satisfactio sacramentalis adimpleta in statu peccati, licet non habuerit vitam spiritualem a gratia inhaerente, ut a principio proximo, desumpsit nihilominus vitam a principio remoto principali, quod est meritum Christi, et gratia sanctificante praeterita, infusa in susceptione Sacramenti, qua et remissa fuit culpa, eiusque poena aeterna in temporalem commutata; et ideo reviviscere sentiendum est satisfactionem poenitentialem extra charitatem exhibitam, non vero caetera opera bona peccatoris, quae alias sibi profuissent per modum meriti personalis.”⁶⁷

5. *Quidam*, ut *Billuart* et *Collet* dicunt quod pro poena peccatorum tam remissorum quam nondum remissorum *potest homo in statu peccati satisfacere de congruo late dicto*, seu improprie, quatenus intuitu boni operis poenalis, praecipue procedentis ex gratia actuali, remittatur a Deo, non quidem ex aliquo jure, etiam mere amicabili, sed ex sola liberali condecencia, aliquid de poena temporali (*Collet*), vel saltem ita Deus bene disponatur erga peccatorem ut in subsequent! justificatione concedat maiorem poenae remissionem (*Billuart*). In qua quidem sententia habetur quaedam confusio inter meritum et satisfactionem, non rara apud theologos, praesertim moderniores.

Ad rem *BILLUART*: “Opus in reatu peccati factum, si, deposito affectu ad peccatum, procedat ex gratia actuali, ut in poenitentibus, satisfacit, non de condigno, nec de congruo stricte, sed de congruo late, cum hoc discrimine, quod respectu peccati quoad culpam dimissi, obtineat aliquam diminutionem poenae, respectu vero peccati nondum quoad culpam dimissi, disponat tantum ad maiorem contritionem, et ut inde Deus in justificatione abundantius cedat juri suo, atque ampliorem faciat poenae remissionem. . .

“Prob. . . . Sicut ad meritum de congruo late sufficit actus, non per quem efficitur ut agens habeat jus, sed per quem efficitur ut in dante sit aliquale debitum decentiae secundum ejus bonitatem et liberalitatem, ita ad satisfaciendum de congruo late: atqui divinam bonitatem et liberalitatem decet ut operibus satisfactoriis ex sua gratia actuali procedentibus, aliquam poenae remissionem concedat pro peccatis quoad culpam dimissis, pro peccatis vero quoad culpam nondum dimissis, propter meliorem dispositionem, abundantius in ipsa justificatione cedat juri suo et minorem requirat poenam: ergo. . . Atque ita docet Auctor [*S. Thomas*] his verbis: ‘Quanto major est contritio, tanto magis diminuit de poena, et quanto aliquis plura bona facit in peccato existens, magis

” *Duns Scoti Summa Theologica, Suppi.*, q. 14, a. 3, t. 6, Romae, 1903, p. 223.

sc ad gratiam contritionis disponit, et ideo est probabile quod minoris poenae sit debitor: et propter hoc deberent a sacerdote discrete computari, ut ei minorem poenam injungat, in quantum invenit eum melius dispositum’.”⁸⁸

COLLET: “Conclusio. . . Opus in statu mortalis peccati ex actualis gratiae auxilio factum, satisfactorium est, non quidem de condigno, sed de congruo saltem latius sumpto; non tamen eadem semper ratione.

“*Prob. prim, pars*, nempe quod hujusmodi opus satisfactorium esse possit, 1. quia opus non plane mortuum et poenale potest utcumque satisfacere Deo; atqui opus de quo agitur et poenale est ex hypothesi; et ut ex auxilio actualis gratiae elicited, non omnino mortuum dici potest. Se enim ferme habet ut contritio et confessio absolutioni praeviae; atqui haec, licet extra statum gratiae fiant, nedum opera sint mortua, una cum absolutione ad Sacramenti constitutionem concurrunt.

“2. Quia si satisfactio ab homine necdum justificato procedens omni frustraretur effectu, neque hanc olim ante absolutionem praestari voluisset Ecclesia; neque hodieque identidem antea praestari juberet. Ita Henricus a S. Ignatio, cap. 213, Martinon, disp. 51, n. 16, etc.

“3. Quia sicut ad meritum de congruo latius sumptum sufficit actio, quae licet praemium stricto jure non exigat, illud tamen ex aliquali decentiae debito praestolatur, ita et ad satisfactionem sufficit actio, cujus aliquam a Deo rationem haberi deceat; atqui divinam decet benignitatem ut satisfactionem ab homine necdum licet justificato factam nonnihil aestimet. Eaque videtur esse practica confessoriorum opinio. Neque enim poenitentem qui propter adulterium jejuniis, pinguibus eleemosynis, piis laboriosisque peregrinationibus vacaverit, eidem addicent poenitentiae, ac si nihil horum praestiterit; atque id docere videtur S. Thomas, q. 14, a. 3, ad 1, ubi haec habet: ‘Quanto major est contritio, tanto magis diminuit poena, et quanto aliquis plura bona facit in peccato existens, magis se ad gratiam contritionis disponit, et ideo est probabile quod minoris poenae sit debitor; et propter hoc deberent a sacerdote discrete computari, ut ei minorem poenam injungat, in quantum invenit eum melius dispositum.’

“*Prob. secunda pars*, videlicet quod hujusmodi opus non satisfaciat de condigno. Satisfactio, ut et meritum de condigno importat jus quoddam justitiae . . . ; jus . . . [autem] illud divina amicitia nititur. . .

“*Prob. tertia pars*, nimirum quod idem opus non semper eadem ratione satisfactorium sit: nempe vel opus illud a Poenitentiae ministro ante vel post absolutionem impositum est; vel a poenitente sponte susceptum; atqui utriusque dispar esse conditio videtur: opus enim sacramentale efficacius ad poenae remissionem conducit, quam electitium. Unde sicut attritio et confessio, licet opera hominis saepissime necdum justificati, ad Sacramenti effectum iisdem operibus correspondentem, nimirum divinae amicitiae reparationem concurrunt, sic et satisfactio sacramentalis ad remissionem poenae, qui ejus est finis, concurrere debet. Opus vero electitium, cum nec a statu personae, nec ab efficacia Sacramenti vim ullam trahat, multo minoris coram Deo momenti esse debet. *Quanquam et id efficere videtur, ut Deus propter bonam hanc subjecti dispositionem abundantius cedat piri suo, et minorem poenam repetat*; quod et a confessario faciendum esse admonet S. Thomas in textu supra citato.”^{ce}

CONCLUSIO

Conclusio 1. Homo in statu peccati nequit satisfacere, seu elicere actum qui sit vera et proprie dicta satisfactio pro culpa aut pro poena temporali, peccato debita (a. 1. 2. 3).

*Dc Poenitentia, diss. 9, a. 7, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 467.

"De Poenitentia, pars 2, c. 6, n. 68-73, in Migne, Theol. Cursus, t. 22, Parisiis, 1860, col. 580 sq.

Probatur 1. *Ex sensu Scripturae.*

S. Paulus in *1 Cor. 13, 3* docet opera quae a theologis habentur ut insignis materia satisfactionis, seu eleemosynam et corporalem castigationem, nihil prodesse sine caritate: “Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.” Quod quidem nequit intelligi nisi de merito et satisfactione, quae constituunt valorem bonorum operum in ordine supernaturali, de quo loquitur Apostolus.

Plures praeterea inveniuntur Scripturae loci in quibus dicitur bona opera quae fiunt a peccatoribus, eis coram Deo non prodesse; nec refert quod illi loci intelligi possint de peccatoribus prout sunt in actu peccati vel in actuali affectu peccati, tum quia in ipso habituali statu peccati eadem habetur fundamentalis ratio quare opera non possint esse secundum se acceptabilia Deo, scilicet divina inimicitia, tum quia homo qui non est in statu gratiae, non infrequenter actualiter peccat.

Prov. 15, 8 sq.: “Victimae impiorum abominabiles Domino. . . Abominatio est Domino via impii”.

Eccli. 34, 23: “Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum, nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis”; *34, 37*: “Homo qui jejunit in peccatis suis, et iterum eadem faciens, quid proficit humiliando se?”

Isai. 58, 3 sq.: “Quare jejunavimus, et non aspexisti; humiliavimus animas nostras, et nescisti? Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra. . . Ecce ad lites et contentiones jejunatis”.

Ezech. 18, 24: “Si autem averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem . . . omnes justitiae ejus, quas fecerat, non recordabuntur”. Si autem ipsa opera prius facta in ipso statu gratiae, valorem non habent, a fortiori id dicendum est de operibus factis in ipso statu peccati.

Ab his leviter sese expedit *Frassen*, scribens: “Respondeo, prioribus Scripturae oraculis [i.e. *Prov. 15* et *Isai. 55*], idcirco reprobari opera peccatorum, non praecise quia fiunt in statu peccati, sed quia eliciuntur cum affectu peccandi; ideo namque Isaias dicit reprobari jejunia Judaeorum, quia annexa habebant levia peccata contentionis et inimicitiae: ‘Ecce’, inquit, ‘ad lites et contentiones jejunatis, et percutitis pugno impie’, etc. *Ad Apostolum* dico, ipsum non loqui tantum de charitate habituali, sed etiam de actuali. Porro constat sine charitate actuali aliquem posse justificari, ut fit in infantibus, qui martyrium subeunt, nec non et in eo adulto qui bona fide pro Christo moritur.

quamvis ejus memoriae non occurrat peccatum quo reus tenetur, quodque affectu charitatis detestari deberet. Non igitur loquitur Apostolus generaliter, sed tantum de homine adulto, qui suis bonis operibus *intendit promereri vitam aeternam*. Quod utique exequi non potest, nisi sit in statu gratiae, et habeat charitatem habitualementem.”⁷⁰

Probatur 2. *Ex Concilio Tridentino.*

Sess. 14, cap. 8: “Neque vero ita nostra est satisfactio haec, quam pro peccatis nostris exsolvimus, ut non *sit per Christum lesum*; nam qui ex nobis tamquam ex nobis nihil possumus, ‘eo’ coopérante, ‘qui nos confortat, omnia possumus’ [cf. Phil 4, 13]. Ita non habet homo, unde gloriatur; sed omnis ‘gloriatio’ [cf. 1 Cor 1, 31; 2 Cor 10, 17; Gal 6, 14] nostra in Christo est, ‘in quo vivimus, in quo movemur’ [cf. Act 17, 28], in quo satisfacimus, ‘facientes fructus dignos poenitentiae’ [cf. Lc 3, 8], qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre” (Denz. 904). Concilium docet satisfactionem nostram habere suam efficaciam ex Christo (“Ex illo vim habent”); nec valet id referre ad solum auxilium gratiae actualis, nam Concilium illam efficaciam coniungit cum nostra vita in Christo, quae est per statum gratiae (“In quo vivimus . . . , in quo satisfacimus”), quasi dicat: Per virtutem Christi satisfacimus, vivendo in Christo, seu quia vivimus in Christo.

Catechismus Cone. Trid., in p. 2, c. 5, q. 73, cit. in art. praec., p. 262, mentem Concilii aperiens, explicite docet ad satisfactionem requiri statum gratiae.

Ob ea Tridentini verba, *Suarez* judicat hanc conclusionem esse *theologice certam*: “Post Concilium Tridentinum videtur res adeo certa, ut contrarium non possit probabiliter defendi; aperte enim, sess. 14, cap. 8, et can. 13 et 14, definit satisfactionem hanc non esse opus nostrarum virium, sed esse opus gratiae datae per Christum lesum, a quo omnis nostra sufficientia est” (Disp. 37, sect. 2, n. 3).

Prorsus autem voluntarius videtur modus quo idem *Frasson* conatur vim utriusque documenti eludere, scribens: “Ad *Concilium Tridentinum* dico, illud verbis laudatis loqui de Satisfactione simpliciter, nempe quatenus est reconciliativa et meritoria de condigno, ad quam haud dubie requiritur vita in Christo, seu status gratiae; de hac autem Satisfactione hic non est sermo, sed tantum de Satisfactione, quatenus est solutio debiti et vindicativa peccati, quae utique fieri potest quovis in statu; de hac satisfactione reconciliativa, et meritoria loquitur *Catechismus Romanus*, ut colligitur ex num. praecedenti, ubi ait:

⁷⁰De Poenitentia, a. 4, q. 2, Scotus Academicus, t. 10, Romae, 1902, p. 549.

‘Atque ita fit, ut justis nihil deesse videatur, cum operibus, quae Dei virtute efficiunt, et divinae legi pro humana mortalique conditione satisfacere, et vitam aeternam, quam scilicet, si Dei gratia ornati e vita decesserint, consequentur, mereri possint.’ Quibus verbis, ut apparet, loquitur Catechismus de Satisfactione reconciliativa et meritoria de condigno vitae aeternae, non autem ut est solutiva poenae debitae peccato.”⁷¹

Probatur 3. *Ex essentia satisfactionis.*

Satisfactio consistit in aequali compensatione pro injuria Dei; haec autem aequalitas non habetur in opere hominis secundum se, sed suppletur seu potius completur per acceptationem Dei; haec autem Dei acceptatio non habetur si non adsit status gratiae seu amicitiae, ex qua sola res Deo acceptabiles seu placentes fieri possunt, qui peccatum ejusque statum abominatur.

Ad rem S. Thomas, *Suppi.*, q. 14, a. 2: “In satisfactione oportet quod . . . aequalitas restituatur. . . Aequalitas autem in satisfactione ad Deum non est secundum aequivalentiam, sed magis secundum acceptationem ipsius. Et ideo oportet quod . . . opera satisfactoria sint accepta Deo, quod dat eis charitas. Et ideo sine charitate opera facta non sunt satisfactoria” (cf. a. 4).

Profecto, si attendatur imprimis ipsa ratio offensae quae est infinita, actus contritionis, secundum se finitus, impar est ad eam aequaliter compensandam, nisi accedat acceptatio Dei, supplens defectum, seu suscipiens contritionem uti satisfactionem congrue aequalem; quae quidem Dei acceptatio supponit statum gratiae, ex qua sola homo fit Deo acceptabilis.⁷² Si vero attendatur ratio poenae temporalis, supposito quod opus pro ea praestitum sit ei aequale in poenaltate, habebitur quidem compensatio condigna ex parte materiae, sed non simpliciter et ex parte formae, adeoque ea non erit satisfactio nisi accedat divina acceptatio, cum Deus non teneatur eam compensationem suscipere.

Probatur 4. *Ex fine satisfactionis*, qui est restitutio amicitiae.

Nequit enim fieri satisfactio, nisi tollatur id quod impedit assecutionem finis ipsius; status autem peccati impedit assecutionem amicitiae Dei, quae est finis satisfactionis; ergo nequit fieri satisfactio nisi tollatur status peccati per statum gratiae. Ita S. Thomas, a. 1, cit. in seq. Conci, (p. 284).

⁷¹ n De Poenitentia» a. 4, q. 2, Scotus Academicus, t. 10, Romae, 1902, p. 548.

⁷² n Ex quo desumi potest, contra quosdam theologos, peculiaris nec inefficax ratio pro sententia quae docet actum contritionis justificantis debere procedere ex ipsa gratia sanctificante, et non ex sola gratia actuali.

Probatur 5. *Ex causa scu principio satisfactionis*, quod est virtus Poenitentiae.

Haec enim virtus, a qua, ut diximus in art. 47, elicitur tum actus contritionis tum quilibet actus satisfactionis pro ipsa offensa peccati ejusque poena temporali, est habitus essentialiter supernaturalis. procedens ab ipsa gratia sanctificante et foecundatus ab ipso actu virtutis charitatis, ut dictum est in art. 16 (tom. 1) et art. 30 (tom. 2).

Probatur 6. *Ex paritate cum merito*.

Ut enim non semel in praec. articulis dictum est, meritum et satisfactio pari passu procedunt eisdemque subiciuntur conditionibus, eo quod habeant communem quamdam habitudinem ad debitum et pertineant ad eandem lineam cujusdam justitiae inter Deum et hominem. Nullum autem datur meritum in statu peccati, nec ideo ulla satisfactio, sed “gratia est principium omnis justitiae apud Deum”,⁷ cum sit principium illius acceptabilitatis, in qua haec justitia fundatur.

Ad rem *Lugo*: “Satisfactio, licet non sit meritum formaliter; imitatur tamen rationem meriti: quare, sicut peccator et inimicus Dei, dum manet inimicus, non potest mereri condigne: quia non placet Deo, et ideo non possunt ejus opera esse Deo accepta ad praemium; sic nec possunt esse accepta ad placandum Deum pro poena debita, quae placatio est quasi quaedam retributio pro castigatione voluntaria, quam homo exhibet, et offert Deo: qui enim non potest esse dignus retributione, et praemio, propter inimicitiam permanentem: non potest etiam esse dignus, ut acceptetur ejus castigatio voluntaria ad compensandam poenam aliunde debitam.”⁷⁴

Ex iisdem principiis resolvuntur *particulares vel secundariae quaestiones*, supra tactae in Statu Quaestionis, quas tamen juverit cum S. Thoma per distinctas Conclusiones enucleare, ut inde etiam pateat solutio quarundam instantiarum quae contra ipsam generalem Conclusionem, adduci possunt.

Conclusio 2. Homo in statu peccati nequit satisfacere <lc uno peccato mortali sine alio, sive quoad rationem culpae sive quoad rationem poenae temporalis, et quoad hanc sive actualiter sive in virtute cujusdam reviviscendae (a. 1; cf. 3 p., q. 86, a. 375).

⁷*Suarez*, Disp. 37, sect. 2, n. 4.

⁷⁴De Poenitentia, disp. 24, sect. 2, n. 25, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 412 sq.

⁷⁵Ibi agitur amplior quaestio quod non possit unum peccatum sine alio remitti, quam quidem tractabimus infra in art. 86, tom. 4, ubi de effectu Poenitentiae.

Probatur.

1. Homo non potest satisfacere de uno peccato mortali et non de alio, *quoad rationem offensae*, tum quia haec ratio est una in omnibus peccatis, ac tollitur per unicam causam satisfactoriam contrariantem omni peccato, scilicet universalem contritionem, tum quia satisfactio fit per restitutionem amicitiae, nec potest homo simul esse amicus Dei per ablationem unius peccati et inimicus per permanentiam alterius, sic enim esset simul amicus et non amicus.

Ad rem *S. Thomas*: “Cum . . . per satisfactionem tolli debeat offensa praecedens, oportet quod talis sit modus satisfactionis qui competat ad tollendam offensam. Offensae autem ablatio est amicitiae restitutio. Et ideo si aliquid sit quod amicitiae restitutionem impediat, etiam apud homines, satisfactio esse non potest. Cum ergo quodlibet peccatum amicitiam charitatis impediat, quae est hominis ad Deum, impossibile est ut homo de uno peccato satisfaciatur, alio retento; sicut nec homini satisfaceret qui pro alapa ei data se ei prosterneret, et aliam alapam similem daret” (w *corp.*).

Nec valet opponere quod peccata non habent connexionem ad invicem et ideo possunt separatim remitti; nam, quamvis peccata non connectantur in commissione, eo quod a pluribus principiis procedant, necessario tamen connectuntur in remissione, eo quod nonnisi per unum et idem principium remitti possunt; cuius ceterum discriminis ratio est quia, post eorum commissionem, omnia peccata uniuntur in unicam rationem offensae Dei, cui opponitur unica ratio contritionis et amoris Dei (ad 1). Item, non valet opponere quod inter homines potest unum debitum solvi sine alio, adeoque etiam apud Deum qui est magis benignus quam homo; nam satisfactio non est mera solutio debiti aut restitutio, sed est compensatio offensae per quam tollitur tum justitia tum amicitia, adeoque exigit non solum quod reparetur injustitia sed etiam quod redintegretur amicitia (ad 2).

2. Similiter homo in statu peccati nequit satisfacere *pro poena temporali* unius peccati et non pro poena alterius. Nam quamvis poenae diversorum peccatorum non concurrant in unum, sicut ipsa peccata, pro nulla tamen poena potest satisfieri in illo statu, tum quia nequit satisfieri pro poena antequam satisfiat pro culpa, eo quod poena incurritur ratione culpae et ideo nequit remitti nisi ratione remissionis culpae,⁷⁶ tum quia, ut dictum est in Conci, praec., omnis satisfactio, etiam poenae, fundatur in acceptione Dei, cum Deus

⁷⁶* *Suppi.*, q. 14, a. 5: “Nullus liberatur a poena, nisi sit absolutus a culpa, quia effectus non diminuuntur neque tolluntur, nisi diminuta vel ablata causa”.

non teneatur nostram compensationem suscipere, et ea acceptatio fundatur in amicitia.

Ad rem *Petrus Lombardus*: “Ex his datur intelligi quod in peccato mortali permanentes, etsi eleemosynas largas faciant, non tamen per eas satisfaciunt, quia inordinate agunt, dum a se non incipiunt. Nec proprie dicitur eleemosyna tale opus, dum sibi ipsis crudeles existunt, non placentes Deo. Non ergo dicenda est illa peccati satisfactio, quam quis agit pro uno peccato, dum perdurat in altero. Quia nihil prodest jejunare et orare, et alia bona agere, nisi mens revocetur a peccato, et si aliquando conversus tacitum peccatum sacerdoti fuerit confessus, de utroque imponenda est ei satisfactio, quia de primo condigne non satisfecit” (Sent., l. 4, dist. 15, n. 3, M.L. 192, 875).

3. Nec potest fingi quaedam *reviviscentia satisfactionis* pro poena unius peccati, hoc sensu nempe quod poena voluntarie suscepta ad satisfaciendum pro uno peccato, valeat in satisfactionem illius quando peccator conteritur et satisfacit etiam pro alio peccato; nam, ut dicitur in Conci. 4, nullum opus, actum in statu peccati, potest reviviscere in satisfactionem, cum nullum antea valorem satisfactivum habuerit, nemo enim ullo modo dat, quod nullo modo habet; quod si id valet de satisfactione peccatorum jam remissorum, ut ibidem ostendetur, a fortiori verum est de satisfactione nondum remissorum.

Nota. Post remissionem vero culpaе, potest homo satisfacere pro poena temporali unius peccati mortalis et non pro alterius, si et quatenus illae poenae sunt distinctae; si autem coalescunt in unicam poenam majorem, poterit tantum satisfacere partialiter pro omnibus simul. Praeterea, *quoad peccata venialia* homo, jam justificatus a mortali, potest satisfacere pro uno peccato vel pro poena unius, et non pro altero peccato vel pro poena alterius. Cuius ratio est quia peccata venialia, cum non importent offensam Dei simpliciter talem, nulla ratione inter se connectuntur, et ideo sicut possunt separatim committi, ita possunt separatim removeri et reparari, sive quoad culpam sive quoad poenam.

Conclusio 3. Homo in statu peccati non potest satisfacere pro poena temporali, etiam peccatorum jam remissorum per contritionem vel sacramentum; proinde ipsa poenitentia quae imposita fuerit a confessario in sacramentalem satisfactionem, non est proprie actus satisfactionis si persolvitur in statu peccati (a. 2).

Probatur.

Nam, ut dictum est in Conci. 1, omnis satisfactio, etiam pro poena,

supponit amicitiam, et ideo statum gratiae. Nec refert quod amicitia fuerit prius restituta per remissionem peccatorum, nam oportet etiam quod sit praesens, quando fit satisfactio pro poena, quia, ut non semel dictum est, non datur satisfactio seu compensatio ad aequalitatem si non datur libera acceptatio Dei, ex qua tantum potest aequalis fieri nostra compensatio, nec datur acceptatio Dei si non datur amicitia Dei ex qua res fiunt ipsi acceptabiles, nec datur amicitia Dei si non datur status gratiae.

Ad rem *S. Thomas*: “In satisfactione oportet quod amicitia restituta. etiam justitiae aequalitas restituatur, cujus contrarium amicitiam tollit, ut Philosophus dicit. Aequalitas autem in satisfactione ad Deum non est secundum aequivalentiam, sed magis secundum acceptionem ipsius. Et ideo oportet quod etiam si jam offensa sit dimissa per praecedentem contritionem, opera satisfactoria sint Deo accepta, quod dat eis charitas. Et ideo sine charitate opera facta non sunt satisfactoria” *{in corp.}*.

Ex quo patet ineptitudo fund'amentatis rationis adversariorum. Imprimis enim satisfactio, generice spectata et prout fit etiam inter homines, quamvis pertineat ad justitiam, non sic ad eam pertinet sicut quaelibet redditio vel restitutio; nam consistit non in qualibet compensatione sed in compensatione pro offensa, vel pro poena proveniente ex offensa, adeoque oportet ut qui satisfacit, tantum reddat offenso quantum sufficit ad tollendam offensam, seu ad placandum offensum, ita ut hic iterum concipiat erga offensorem eum benevolentiae sensum, puta amicitiae vel merae urbanitatis, quem habebat ante offensam, quod quidem fit per hoc quod offensor reddat illi aliquid quod magis ei placet quam displicuit offensa. *Praeterea*, satisfactio erga Deum hoc habet peculiare quod homo non possit ad aequalitatem reddere Deo id quod ad aequalitatem reddere debet, nisi accedat amicabilis acceptatio Dei, quippe qui non tenetur nostram compensationem acceptare; unde necessario praetergreditur limites justitiae et involvit amicitiam et statum gratiae, assumens rationem alterius virtutis, Poenitentiae nempe, quae veluti ex copulatis influxibus justitiae et charitatis generatur. Unde negatur quod homo sine statu gratiae possit solvere ad aequalitatem pro ipsa poena temporali peccati, quia quamvis possit sponte sustinere poenam illi aequalem, ac ideo voluntarie satispati, nequit tamen eam sustinere ut acceptabilem Deo, quod est solvere ad aequalitatem, seu satisfacere.

Nec *sacramentalis ordinatio poenae*, quae a peccatore sustineatur, valet quidquam immutare, aut ullatenus auferre intrinsecam hominis

inhabilitatem ad eliciendum actum satisfactionis in statu peccati, sed est ad rem prorsus impertinens.

Nam *imprimis*, non improbabiliter dici potest cum quibusdam theologis, ut *Salmanticcnsibus* (cf. infra, in art. 77), sacramentalem satisfactionem non esse meram solutionem poenae a sacerdote impositae, sed veram satisfactionem ex opere operantis, quae assumitur et elevatur a Deo in satisfactionem ex opere operato ad causandum ampliorem effectum; ex qua sententia sequitur non dari satisfactionem sacramentalem ex opere operato, ubi non datur satisfactio hominis ex opere operantis, quae, ut dictum est, statum gratiae requirit.

Secimdo, admissa ut probabiliori sententia quae docet solutionem poenae, a sacerdote impositae, sufficere ad constituendam validam satisfactionem in ratione partis integrantis sacramentum, inde non sequitur eam esse proprie actum satisfactionis quia negamus absque charitate ipsam consequi suum effectum extinctionis poenae, sive statim, sive per reviviscentiam (cf. art. 77).

Tertio ac praecipue, etiam si admittatur cum quibusdam theologis (cf. ibidem) sacramentalem satisfactionem persolutam in statu peccati consequi suum effectum, adhuc inde non sequitur quod homo eliciat actum satisfactionis in statu peccati; nam ea satisfactio, formaliter ut satisfactio, non esset actus hominis, sed merus effectus sacramenti, applicantis et substituentis satisfactionem Christi defectui satisfactionis hominis; ex vi nempe sacramenti et ex opere operato, solutio poenae ab homine praestita, tam in peccato mortali quam etiam in statu gratiae, non accipit formaliter quod sit satisfactio seu actus satisfactivus ipsius poenitentis, cum hic sit necessario opus operantis, sed tantum quod sit opus aliquod satisfactivum, seu opus stans pro satisfactione, quatenus ex acceptatione et ordinatione Dei fit veluti instrumentum applicans homini satisfactionem Christi ex vi sacramenti, eo modo quo, ut diximus in art. 22 (tom. 1, p. 492 sq.), attritio assumpta a sacramento non fit proprie contritio, sed stat pro contritione coram Deo, qui, loco contritionis satisfactoriae et justificativae, acceptat attritionem cum sacramento applicante vim satisfactoriam et justificativam passionis Christi.

DICES 1. Eleemosyna facta a peccatore confert ad redimenda ejus peccata, juxta consilium Danielis (4, 24) Nabuchodonosor regi: "Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan ignoscet [Deus] delictis tuis".

RESP. Eleemosyna est satisfactiva, sed post conversionem et ea manente, ut patet per ipsam Scripturam in *1 Cor. 13, 3*: "Si distribuero

in cibos pauperum omnes facultates meas . . . , charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.” In statu vero peccati, opera bona etiam poenalia, sunt tantum meritoria de congruo et improprie, ut explicabitur infra in Conci. 5. Utroque autem modo intelligi possunt exhortationes quae in Scriptura vel Patribus diriguntur ad peccatores ut redimant sua peccata per opera bona: hi nempe, prius conversi ad Deum, redimant per bona opera poenas suis peccatis debitas, vel agant opera bona et sic incipiant recedere a peccato et inducant Deum ad miserendum ex quadam meriti congruitate (ad 1; cf. etiam supra in tom. 1, art. 22, p. 480).

DICES 2. Si non posset homo satisfacere etiam in statu peccati, deberemus anxie vivere et continuo satisfactiones nostras repetere, ob incertitudinem status gratiae, juxta illud Eccli. 9, 1: “Nescit homo utrum amore an odio dignus sit.”

RESP. Moralis certitudo de statu gratiae sufficit ad expellendam eam anxietatem et eam obligationem. Ad rem S. *Thomas*: “Sicut homo nescit pro certo utrum charitatem habuerit in satisfaciendo vel habeat, ita etiam nescit pro certo utrum plene satisfecerit: et ideo dicitur Eccli., v, 5: ‘De propitiato peccato noli esse sine metu’. Nec tamen exigitur quod propter hunc metum homo satisfactionem expletam iteret, si conscientiam peccati mortalis non habeat. Quamvis enim poenam non expiet per hujusmodi satisfactionem, tamen non incurrit reatum omissionis ex satisfactione neglecta; sicut nec ille qui accedit ad Eucharistiam sine conscientia peccati mortalis cui subjacet, reatum indignae sumptionis incurrit” (ad 2).

DICES 3. Ex intentione quam homo habet in principio actus, totus actus informatur. Sed poenitens, quando poenitentiam inchoavit, in charitate erat. Ergo tota satisfactio sequens ex illa charitate, intentionem ejus informante, efficaciam habebit.

RESP. “Intentio illa interrupta est per peccatum sequens, et ideo non dat vim aliquam operibus post peccatum factis” (ad 3).

DICES 4. Poena quae manet sub statu gratiae post remissam culpam, est temporalis et finita. Jamvero, cum advenit novum peccatum. ea poena non mutatur, non enim fit aeterna aut ullatenus crescit, sicut nec minor facta est cum advenit status gratiae. Ergo homo potest pro ea satisfacere etiam in statu peccati, sicut potest in statu gratiae.

RESP. Illa poena temporalis, prout transit a statu gratiae ad statum peccati, non mutatur secundum se et entitative, sed mutatur

secundum suas condiciones et moraliter, quatenus sub statu gratiae habet ab ipsa gratia conditionem acceptabilitatis apud Deum, quam amittit in statu peccati; mutatur nempe ac quodammodo major fit non in ratione poenae, sed in ratione solubilis et expiabilis, et consequenter in ratione poenae satisfacibilis.

DICES 5. Si homo in statu peccati non posset satisfacere pro aliis peccatis jam remissis, sequeretur quod posset in aeternum puniri pro peccatis jam remissis, si nempe moriatur in novo peccato. Et ex hoc ulterius sequeretur quod poena, quae per poenitentiam ex aeterna facta est temporalis, per omissionem satisfactionis iterum mutaretur in aeternam. Utrumque autem est contra illud Rom. 11, 29: "Sine poenitentia sunt dona Dei", et illud theologorum "Deus non vindicat bis in idipsum".⁷⁷

RESP. Duplex illud inconueniens sequeretur etiam si homo posset satisfacere in statu peccati et de facto tamen non satisfaciat; unde haec objectio est potius contra ipsam doctrinam catholicam quae tenet post remissionem culpae posse remanere poenam temporalem, ac proinde solvenda est in omni sententia.

Ad ejus igitur solutionem, *quidam*, ut *Durandus* (In 4 Sent., dist. 21, q. 2), *Scotus* (cit. in p. 273), *Biel*, *Major*, *Almainus*, *Joannes a S. Thoma* (De Poenit., disp. 36, a. 1, n. 12 sq.), *Gonet* (Clypeus, tract. 5, disp. 8, a. 7), *Billuart*, negant eam poenam converti in aeternam, seu docent peccatorem in inferno pro illa poena pati temporaliter tantum, adeoque vere satispati, et, illa persoluta, pergere in aeternum puniri pro alia poena quae debetur peccatis non remissis.

Ad rem *Billuart*: "Etsi talis non possit placare Deum ut illi poenam restantem relaxet, nihilominus quando erit passus tantam poenam quanta restabat, non amplius pro illo peccato punietur, sed solum pro aliis. Neque inde sequitur quod in inferno sit redemptio, aut quod damnati possunt pro peccatis satisfacere Deo, sed tantum quod possint satispati, ac satisfacere in poena, non pro poena, ut explicatum est superius."⁷⁸

Etiam *Salmanticenses* hanc sententiam, quamvis non amplectantur, probabilem dicunt, ob sequentia verba S. *Thomae*, in quibus tamen non constat an S. Doctor loquatur ex sola sententia aliorum et an ipse neget tantum absolutam paritatem, inter veniale et mortale remissum.

⁷⁷Verba *Nahum* 1, 9 "Non vindicabit bis in idipsum in tribulatione" (juxta LXX), vel "Non consurget duplex tribulatio" (juxta Vulgatam), vel "Non consurget bis tribulatio" (juxta hebr.), ad doctrinam de remissione peccatorum retulerunt antiqui theologi, necnon quidam exegetae, ut *Hieronymus*, *Gregorius*, *Albertus M.*, *S. Thomas*, *Cornelius a Lapide*, *Sanctius*.

⁷⁸De Poenitentia, diss. 9, a. 7, Curs. Thcol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 469.

quoad rationem quare aeterna poena utrumque puniatur in inferno: “Pro illa parte poenae quae sibi dimissa est in confessione vel contritione, numquam punietur, sed pro residua; in aeternum tamen, ut quidam dicunt: quia ratione fori in quo punitur, aeterna poena debetur; sicut est in venialibus, quae in purgatorio puniuntur poena temporalis, et in inferno aeterna. Sed hoc non videtur simile; quia veniale ideo in inferno aeternaliter punitur, quia semper manet, cum non sit ibi aliquid quod culpam delere possit; sed poena ex hoc ipso quod solvitur, expiatur. Et ideo alii dicunt, quod poena cujus est aliquis debitor post culpam remissam, in inferno punietur temporaliter. Nec propter hoc sequitur quod sit in inferno redemptio; quia poena quae solvitur, non redimitur. Nec est inconueniens quod quantum ad aliquid accidentale poena inferni minuatur usque ad diem iudicii sicut etiam augetur” (*In 4 Sent., dist. 22, q. 1, a. 7*).

Alii vero frequentiores theologi, probabilius docent poenam illam fieri aeternam, nec proinde peccatorem in inferno posse satisfacere. ita nempe ut aliquando absolvat expiationem quam debet. Nam nemo potest pro poena peccati satisfacere vel etiam satisfacere, ita ut cessent iura iustitiae punientis, nisi poenam voluntarie sustineat, sicut voluntarie peccavit, et poena redundet in honorem Dei, quem abstulit peccatum; jamvero a damnatis in inferno nullo modo poena voluntarie acceptatur, nec ideo ullo modo in honorem Dei ipsa refertur.

Cui quidem sententiae videtur S. *Thomas* adhaerere, non obstantibus nuper citatis verbis, quae signanter invocant Gonet in suum favorem, dicens S. Thomam ibi mutasse priorem sententiam, expressam in sequenti textu ejusdem Commentarii *in Sent., dist. 21. q. 7, a. 2, q. 3*, ubi ait: “Culpa non potest ordinari nisi per poenam: et quia Deus nihil inordinatum relinquit, ideo numquam culpam sine poena dimittit. *In illis autem qui damnantur, non potest aliqua culpa dimitti, cum careant caritate, per quam et culpa purgatur, et reatus tollitur*; et ideo culpa venialis in eis semper manebit, vel reatus ejus, si etiam ante peccatum mortale veniale dimissum fuisset quantum ad culpam, manente reatu; et propter hoc aeternaliter damnati de illis venialibus punientur.” Ibid, *ad 1*: “Peccatum mortale meretur poenam inquantum gratiam tollit, et a Deo aeterno separat; et secundum hoc in infinitum distat a veniali. In illo ergo qui gratia caret, et a Deo in perpetuum separatus est, *per accidens* veniali aeterna poena debetur ratione subjecti, quae per se debetur mortali.” Idem autem dici potest de poena peccati mortalis jam remissi, scilicet eam fieri aeternam per accidens et ratione subjecti.

Eodem modo S. Doctor sese exprimit quotiescumque agit de aeter-

nitae poenae debitae veniali in inferno, et eandem rationem assignat, quae convenit etiam poenae peccati mortalis jam remissi: 1-2, q. 87, a. 5, ad 2 et 3; De Malo, q. 5, a. 2, ad 8; q. 7, a. 10; In 2 Sent., dist. 33, q. 2, a. 1, ad 2; In 4 Sent., dist. 16, q. 2, a. 1, q. 3, ad 3; dist. 45, q. 1, a. 3, ad 3.

Quod autem ex aeternitate illius poenae non sequatur peccata jam remissa puniri, aut Deum dona sua repetere et de illis poenitere, doctores variis modis explicant qui in eundem fere reincident. *Cajetanus* ait eam poenam fieri aeternam non per se, qualis est ea quae debetur peccatis non remissis, sed per accidens et ratione novi peccati, quatenus hoc inducit impossibilitatem eam solvendi (quae distinctio continetur in citatis verbis S. Thomae). *Suarez* (qui pro hac sententia citat plures doctores) ait Deum in remissione peccati commutare poenam aeternam in temporalem non quamcumque, sed voluntarie et amabiliter persolvendam, quo tamen modo in inferno nunquam persolvitur ac proinde manet aeterna. *Salmanticenses* similiter dicunt quod, ratione novi peccati et descensus in infernum, homo sese constituit in tali conditione in qua nunquam solvit poenam temporalem, eam nempe patiundo modo qui sit Deo acceptabilis, et quia numquam solvit, semper sustinet, et hoc sensu poena quae secundum se est temporalis, fit de facto aeterna. *Lugo* (qui hanc quaestionem fusius pertractat in Disp. 10, ubi de remissione peccati venialis, et affirmativam sententiam magis resolute amplectitur) communem illum dicendi modum, quod nempe poena temporalis fit per accidens aeterna, explicat potius ex aeterna perseverantia ipsius culpa, quatenus damnatus peccatum prius remissum, iterum admittit in affectu, non solum non dolens de illo sed potius volens illud iterum committere si posset; et quia haec voluntas in aeternum manet, in aeternum quoque punitur. Quae quidem explicatio, quantumvis ingeniosa, videtur ita solvere quaestionem, ut eam divertat ad aliud objectum; quaestio enim est de primo peccato jam remisso et de aeternitate ejus poenae, non vero de alio peccato affectus vel obstinationis in malo quod postea committitur in inferno et cujus punitio est ipsa sui aeterna obstinatio; nec valet addere cum Lugone quod revera id quod punitur est antiquum ipsum peccatum quod manet in peccato affectus, nam illud non est in affectu nisi ut objectum, poena vero respicit actum, non objectum ejus.

Communis igitur sententia et mens horum doctorum sic convenienter explicari potest. Deus quidem simpliciter remittit, et tamen sibi reservat jus ulterius puniendi per poenam temporalem conversionem hominis ad creaturam; quod quidem jus et voluntas compleri non

potest nisi per voluntariam expiationem poenae, in qua tum satisfactio tum satispassio consistit; praecipuus enim finis quare Deus punit peccatum, est ut obtineat debitam compensationem, ut nempe qui voluntarie peccavit, voluntarie puniatur. Sicut autem per novum peccatum reddit remissa inimicitia, ita etiam reddit impossibilitas reddendi Deo voluntariam, ac inde congruam et acceptabilem, satisfactionem aut satispassionem, quousque permaneat status ille inimicitiae et absentiae gratiae; cum autem per descensum in infernum hic status fiat aeternus, etiam praedicta impossibilitas remanet in aeternum. Cum ergo oporteat ut homo exsolvat in inferno poenam nondum expiatam, haec ex temporali secundum se et juxta intrinsecum meritum, fit aeterna per accidens et ratione praedictae impossibilitatis, non secus ac ipsa culpa venialis peccati, quamvis sit secundum se expiabilis, tamen ex conditione subjecti est in inferno inexpiabilis et irremissibilis.

Nec inde dici potest puniri aut redire peccatum jam remissum, tum quia poena temporalis distinguitur ab ipso peccato, quamvis inducta fuerit occasione ipsius, tum praecisius quia formale in peccato est aversio a Deo, materiale vero est conversio ad creaturam, pro qua debetur poena temporalis, remoto autem formali in unaquaque re solvitur ejus species (3 p., q. 86, a. 4, ad 1, cit. in art. 46, p. 198), adeoque per poenam illam nullo modo punitur peccatum jam remissum, sed punitur homo pro materiali illo, quod fuit peccati, quodque, ob ipsius permanendam, fundat jus, quod sibi Deus reservat, puniendi hominem adhuc post remissionem culpa et exigendi poenam temporalem voluntarie solutam. Ratio ergo quare haec poena ex voluntaria et temporali transeat in coactam et aeternam, est novum peccatum quod reddit voluntariam et temporalem poenam impossibilem; unde de facto haec poena magis debetur huic peccato quam priori peccato jam remisso.

Ad rem *CAJETANUS*: “Distinctio inter *per se* et *per accidens* evitat haec inconvenientia. Poenam siquidem temporalem fieri per se aeternam est inconveniens: per accidens autem aeternari non inconvenit. Sic autem est in proposito: quoniam temporalis poena amice solvenda propterea ordinatur in inferno, quia nunquam amice solvitur. Unde *nec propterea redeunt simpliciter dimissa peccata, nec aequè punitur pro peccato dimisso et pro non dimisso*. Si enim redirent simpliciter, deberetur per se poena aeterna, et similiter peccato non dimisso deberetur per se poena aeterna: in proposito autem aeternitas poenae invenitur per accidens. Non tamen sicut in poena venialium. Ratio enim proxima aeternitatis poenae perseverantium venialium in inferno est aeternitas culpa: perseverante enim culpa, semper debet perseverare poena. *Ratio autem aeternitatis poenae in proposito est defectus acceptabilitatis*: quia scilicet solutio poenae nunquam est acceptabilis, quia nunquam solvitur amice.”⁷⁸

SUAREZ: “Qui in peccato mortali decedit, non potest satispati in vita futura

⁷⁸ n Quaestiones de Satisfactione, quaesitum 2, n. 7, in editione leonina Operum S. Thomae, t. 12, p. 357.

pro reatu poenae, ex peccatis remissis relicto. Hanc docent omnes auctores citati in praecedenti conclusione, excepto Durando, et ad eam confirmandam valent omnia, quae supra, q. 87, adduximus ad probandum, veniale peccatum non posse in inferno remitti. Est enim fere eadem ratio, quia poena per se debita veniali peccato temporalis est, et omnis remissio, seu liberatio tam a culpa, quam a poena, est effectus gratiae. *Ratio vero propria* est, quia apud Deum nulla poena valet ad expiandum delictum, seu reatum ejus, nisi voluntarie acceptata, quia Deus non punit peccatum solum in aliorum exemplum, sed praecipue propter compensationem debitam, *ut qui voluntarie peccavit, voluntarie puniatur*; et sicut peccatum intulit injuriam Deo, ita et poena in illius honorem redundet; sed in inferno nulla poena voluntarie acceptatur, neque ullo modo refertur a peccatore in Dei honorem, vel satisfactionem; ergo nulla poena sufficiet ad tollendum reatum. *Et confirmatur*, quia alias etiam poena hujus vitae, ut suspendium latronis, valeret (praesertim in opinione Scoti) ad minuendum reatum poenae temporalis coram Deo, etiamsi peccator summa cum impatientia, et Dei offensione illam sustineret; consequens vero absurdissimum est, et contra omnes Sanctos. . .

“Denique contraria sententia nullum habet fundamentum, nam *poena aeterna commutatur in temporalem non quamcumque, sed voluntariam*, et (ut ita dicam) amicabilem, et quia homo in inferno nunquam hujusmodi poenam persolvit, mirum non est, quod simpliciter puniatur. Nec propterea Deum poenitet gratiae, seu liberalitatis factae, quia ipse jam remittendo peccatum contulit gratiam, et constituit hominem in statu, in quo posset hanc poenam persolvere; homo vero postea sua culpa se constituit in eo statu, in quo non posset satisfacere, nec debitam persolvere poenam.”⁸⁰

LUGO: “Haec sententia [Scoti et aliorum], licet ab aliquibus censeatur probabilis, *mihi semper durissima est*: Videtur enim contra communem fidelium sensum, qui acerbiter poenarum inferni concipiunt cum perpetuitate in eodem tenore, sine ulla spe refrigerii, aut diminutionis. Quod videtur colligi ex c. ult. *Isaiae* et *Marci*, ix, 43. Ubi de damnatis dicitur, quod ‘vermis eorum non moritur, et ignis eorum non extinguitur’. Extingueretur autem fortasse magna ex parte, si poenae pars aliquando finiretur, et per consequens poena illius damnati magna ex parte mitigaretur, et minueretur post illud tempus, atque ideo non essent ita expertes solatii, et lenimenti in suis poenis damnati, sicut a fidelibus praedicantur, et concipiuntur: imo et a sanctis Patribus. . .

"Communis ergo et verior sententia affirmat, eam poenam futuram esse aeternam. . . Sed tamen non consentiunt [doctores] in ratione hujus communis doctrinae reddenda. Si enim poena aeterna erat jam absolute remissa; difficile est explicare, quomodo iterum redeat non redeunte culpa: quod difficilior est in peccato veniali, cum hoc non fiat gravius ex adjunctione ad mortale, et aliunde ex se non sit dignum poena aeterna. . . Communior solutio est, peccatum veniale per se loquendo mereri poenam temporalem, sed tamen poenam illam per accidens heri aeternam per conjunctionem ad mortale; quia culpa venialis non potest remitti sine mortali, perseverante autem culpa debet perseverare poena; tamdiu enim manet dignitas ad poenam, quandiu manet culpa. Hac ratione utitur S. Th. et alii communiter: sed revera difficilis est, nisi explicetur. . .

“Fortasse magis ad mentem S. Th. et communis sententiae possumus hoc explicare *cx perseverantia culpa*, *ratione cujus poena continuatur sine fine*, ita tamen ut sermo sit non de perseverantia culpa habitualis utcumque, sed de perseverantia etiam in affectu, quatenus damnatus non solum non dolet de peccato praeterito, sive veniali, sive mortali, sed vellet, si posset, iterum illud committere cx odio, quod habet contra Deum, quae culpa perseverantia videtur impedire solutionem totalem poenae: poena enim temporalis ex natura sua ordinari solet ad correctionem

⁸⁰ “De Poenitentia, disp. 37, sect. 2, n. 9. Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 770sq.

etiam delinquentis ut per supplicii dolores melius agnoscat turpitudinem sui delicti, et ut dolor ipse aperiat oculos, quos clauserat culpa. Ad hoc quippe jubet princeps flagellari reum, non solum ad exemplum aliorum, sed etiam ad correctionem ipsius rei, ut melius, et firmiter resipiscat: quod si reus inter flagella ipsa clamaret approbando semper quod fecerat, et animum suum ostendendo redeundi ad idem delictum, si posset, merito sane verbera continuarentur, et multiplicarentur, quia lex praescribens certum numerum verberationum intelligitur posita resipiscentia, et poenitentia rei. Ita sane poena temporalis praescripta peccato veniali, vel illa, in quam commutatur poena aeterna peccati mortalis remissi, videtur includere semper hanc conditionem, quia utraque ordinatur etiam ad correctionem peccatoris, ut per dolorem poenae melius agnoscat foeditatem, et gravitatem peccati.

"Cum autem in inferno anima propter ultimum peccatum mortale contraxerit obstinationem in omni peccato, et cordis obdurationem, hinc fit, poenam etiam peccati venialis nunquam finiri, quia nunquam invenitur correctio, et resipiscentia, ad quam ordinabatur: *non quia puniatur illa culpa nova obstinationis, et affectu; ad peccatum praeteritum, sed quia punitur culpa praeterita, quandiu non apparet resipiscentia illius.* Et hoc est fieri aeternam illam poenam *per accidens ex conjunctione ad mortale*; quia per se debebat esse temporalis, per accidens autem est quod detur illa obstinatio propter ultimum peccatum mortale, et ita per accidens continuatur etiam poena peccati venialis: in quo differt valde a peccato mortali, hoc enim per se affert poenam aeternam, quia per se affert obstinationem in culpa et per consequens interminabilitatem poenae: at vero veniale per se non affert illam obstinationem, quae solum contrahitur propter mortale, et ideo solum propter conjunctionem ad mortale habet poena illa peccati venialis eandem perpetuitatem

"Haec ratio sic explicata probat pariter de *poena peccati jam prius remissi quoad culpam in hac vita*, quia damnatus etiam de isto peccato complacet in inferno, et habet similem affectum erga illud, sicut erga caetera omnia quae non fuerunt ei remissa, quare merito etiam punitur perpetuo propter illud, quia illa etiam poena, quae ex se ordinabatur ad ejus correctionem, invenit illum semper incorrigibilem, et obstinatum."⁸¹

SALMANTICENSES: "Licet . . . Scot, absolute . . . neget [hominem in inferno expiare in aeternum poenam nondum solutam pro peccato remisso]; conceditur tamen ab aliis, et a D. Th. in eod. 4, dist. citata. . . Neque id nimis durum videatur: *quia qui debet sive parum sive multum, et numquam solvit, semper manet sub reatu et obligatione solvendi*: damnatus autem numquam solvit residuum illud poenae temporalis, quia nullam affert solutionem Deo acceptabilem et condignam: quid ergo mirum, si semper maneat sub obligatione sustinendi talem poenam, semperque eam sustineat. . . [Contrarium tamen] adhuc in via D. Th. posset probabiliter concedi, ut indicat S. Doct. in 4, dist. 22, q. 1, art. 1 ad 5, ubi reddit disparitatem inter casum hujus confirmationis, et illum alium de peccato veniali non dimisso quoad culpam. . . Forte tamen D. Th. non hic loquitur asserendo ex propria sententia, sed dubitando ex aliorum opinione. Et ideo magis standum videtur primae solutioni ex dist. 21, quaest. 1, art. 2, q. 3."⁸²

Conclusio 4. Homo in statu peccati nequit satisfacere pro poena temporali peccatorum etiam eo sensu quod ejus opera bona postmodum reviviscant, seu quod nonnisi postea consequantur valorem satisfactorium quando ad-

⁸¹ "De Poenitentia, disp. 10, sect. 2, n. 34. 35. 38. 42. 43, Disp. Thcol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 655-659.

⁸² "De vitiis et peccatis, disp. 17, dub. 3, § 2, n. 75, Curs. Thcol., t. 8, Parisiis, 1877, p. 383. Cf. ibid., dub. 1, n. 15 sq.; item De Poenitentia, disp. 10, dub. 1, § 1, n. 7-9. Tamen in Commento super 3 p., q. 88, a. 1 (n. 10, t. 19, p. 828) Salmanticenses alteram *solutionem* de cessatione poenae debitae pro peccatis remissis, ut meliorem amplectuntur.

venit charitas. Idque verum est non tantum relate ad poenam peccatorum nondum remissorum, sed etiam remissorum, nec tantum de operibus bonis sponte susceptis, sed etiam sacramentaliter impositis, adeoque neganda est omnis reviviscentia proprie dictae satisfactionis (a. 3; 3 p., q. 59, a. 6).

Probatur 1. *Ex dejectu principii satisfactionis quod est charitas.*

Ut dictum est in praec. conclusionibus, bona opera quae fiant in statu peccati non sunt in se satisfactoria, ob actuale defectum charitatis, quae est principium satisfactionis. Ergo nihil in se habent quod possit postea computari seu reviviscere, adveniente charitate. Ceterum superveniens ista charitas nihil satisfactorii ipsis nunc praestare potest, cum opera nunc non amplius sint (si enim fingeretur ipsa adhuc esse, non ageretur amplius de operibus in statu peccati nec de eorum reviviscentia), nec similiter prius praestare potuit, antequam ipsa esset, quia nulla causa influit antequam sit.

Ad rem S. *Thomas*: ‘Opera extra charitatem facta ideo non erant satisfactoria, quia fuerunt mortua. Sed per poenitentiam non vivificantur. Ergo nec incipiunt esse satisfactoria. Praeterea, charitas non informat actum, nisi qui ab ipsa aliququaliter procedit. Sed opera non possunt esse Deo accepta, ac per hoc nec satisfactoria, nisi sint charitate informata. Ergo cum opera facta extra charitatem nullo modo ex charitate processerint, vel de caetero procedere possint, nullo modo poterunt in satisfactionem computari’ (a. 3, *Sed contra*).

Generaliolem quaestionem de *non reviviscentia operum mortuorum* (tam relate ad meritum quam ad satisfactionem), quatenus distinguuntur ab operibus mere mortificatis, eodem modo resolvit S. Doctor in 5 p., q. 89, a. 6, inquit: ‘Opus aliquod dicitur mortuum dupliciter: uno modo effective, quia scilicet est causa mortis, et secundum hoc opera peccati dicuntur mortua, secundum illud Hebr. ix, 14: ‘Sanguis Christi . . . emundabit conscientias nostras ab operibus mortuis’. Haec igitur opera mortua non vivificantur per poenitentiam, sed magis abolentur, secundum illud Hebr. vi, 1: ‘Non rursus jacentes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis.’ Alio modo dicuntur opera mortua privative, scilicet quia carent vita spirituali, quae est ex charitate, per quam anima Deo conjungitur, ex quo vivit, sicut corpus per animam; et per hunc modum etiam fides, quae est sine charitate, dicitur mortua, secundum illud Jacobi ii, 20: ‘Fides sine operibus mortua est’. Et per hunc etiam modum omnia opera quae sunt bona ex genere, si sine charitate fiant dicuntur mortua, *inquantum scilicet non procedunt ex principio vitae*; sicut si dicamus sonum citharae vocem mortuam. Sic igitur *differentia mortis et vitae in operibus est secundum compara-*

t'tonem ad principium a quo procedunt. Opera autem non possunt iterum a principio procedere, quia transeunt, et iterum eadem numero resumere non possunt. Unde impossibile est quod opera mortua iterum fiant viva per poenitentiam.”

Dices 1. Difficilius videtur quod ad vitam perveniat illud quod fuit mortificatum, quod numquam fit secundum naturam, quam illud quod nunquam fuit vivum, vivificetur, quia ex non vivis secundum naturam aliqua viva generantur, uti vermes ex cadavere.

Resp. “In rebus naturalibus tam mortua quam mortificata carent principio vitae. Sed opera dicuntur mortificata, non ex parte principii ex quo processerunt, sed ex parte impedimenti extrinseci; mortua autem dicuntur ex parte principii. Et ideo non est similis ratio” (*ibid.*, ad 1).

Dices 2. Remota causa removetur effectus. Sed causa quare opera bona sine charitate facta non fuerunt viva, fuit defectus charitatis et gratiae; sed iste defectus tollitur per poenitentiam. Ergo per poenitentiam opera mortua vivificantur.

Rcsp. “Opera de genere bonorum sine charitate facta dicuntur mortua propter defectum charitatis et gratiae, sicut principii. Hoc autem non praestatur eis per poenitentiam sequentem, ut ex tali principio procedant. Unde ratio non sequitur” (*ibid.*, ad 2).

Probatur 2. *Ex ipsa ratione reviviscentiae.*

Ut patet ex ipsa reviviscentia sacramentorum, explicata in tractatu De sacr. in genere (art. 11), reviviscentia proprie duo importat: primo nempe aliquam causam exercentem suum influxum, qui nequit pertingere ad proprium effectum ratione obicis; secundo, permanentiam alicujus in quo causa illa, semel praeterita secundum se, remaneat quasi virtualiter, et ratione cujus, remoto obice, possit influxus causae continuari et pertingere ad frustratum effectum. Jamvero, ut abstrahamus ab hac secunda conditione quam quidam negare videntur, hic in casu manifeste deest prima et praecipua conditio; nam opera bona, facta in statu peccati, nullum valorem aut influxum satisfactivum habent, sed sunt opera mortua ob defectum charitatis; ergo hujusmodi influxum nequeunt exercere cum advenit charitas, eo quod nemo det quod non habet.

Inde intelligitur *disparités cum triplici casu reviviscentiae*, de quo alibi disputatur, sacramentorum scilicet, meritorum et peccatorum. *Sacramentum* nempe ideo reviviscit, quia est de se efficax et,

mediate re et sacramento a se relicto, perguit exercere proprium influxum, remoto obice; *merita* ideo reviviscunt, quia aliquando extiterunt in suo valore operum laudabilium; *peccata*, ideo secundum quid dicuntur reviviscere, quia prius extiterunt secundum eandem genericam aut specificam rationem ac ea quae postea committuntur. E contra opus, quantumvis bonum, factum in statu peccati, numquam habuit influxum in satisfactionem, nec valorem aliquem satisfactivum, nec eandem speciem moralem ac opera quae fiunt in statu gratiae; unde implicat esse satisfactorium per reviviscendam, id quod nunquam fuit tale in existentia, ac proinde ipsum est potius comparandum cum sacramento invalido, cum opere non meritorio et cum peccato secundum individuum, quae, ob similem rationem, reviviscere non possunt.

Ad rem S. *Thomas*: “Baptismus imprimit characterem in anima, non autem satisfactio. Et ideo adveniens charitas, quae fictionem tollit et peccatum, facit quod baptismus effectum suum habeat; non autem facit hoc de satisfactione. Et praeterea baptismus ex ipso opere operato justificat, quod non est hominis, sed Dei; et ideo non eodem modo mortificatur sicut et satisfactio, quae est opus hominis” (*ad 2*). Ex quibus patet inepte *Hieronymum de Montejortino* supra cit. (p. 278) arguere in favorem suae sententiae ex paritate cum reviviscentia Baptismi.

Probatur 3. *Ex paritate cum merito.*

Meritum et satisfactio procedunt ex eodem principio, i.e. charitate, et quidem sub eadem ratione, quatenus nempe charitas, informando opera bona, reddit ea Deo grata, et consequenter fructuosa, in ordine ad duos fines et objecta, quae sunt praemium accipiendum vel debitum solvendum. Jamvero opera facta in statu peccati non reviviscunt in meritum; ergo ex eadem ratione nec reviviscunt in satisfactionem; si enim in satisfactionem reviviscerent, id esset ob rationem acceptabilitatis quam adveniens charitas induceret in ea, ex qua ratione reviviscerent etiam in meritum.

Ad rem S. *Thomas*: “Utrumque [sive meritum sive satisfactionem] habent ex eadem ratione opera ex charitate facta, scilicet ex hoc quod sunt Deo grata: unde sicut charitas adveniens non potest opera extra charitatem facta grata facere quantum ad unum, ita nec quantum ad aliud” (*in corp.*). Ex quibus patet immerito *Montejortino*, supra cit. (p. 276 et 278) negare paritatem quoad reviviscentiam inter meritum et satisfactionem, etiam, ut ait, abstrahendo a vi ex opere operato quae inest satisfactioni sacramentali.

Ceterum haec nostra conclusio valet de omni genere satisfactionis exhibitae in statu peccati. Opera enim exhibita pro expiatione poenae

peccatorum jam remissorum nihil satisfactorii aut meritorii consequi possunt *ex charitate praeterita*, quia ab ea non pendent nec physice nec moraliter; unde prorsus voluntarie *Montejortino* supra cit. (p. 278), statuit illa opera “desumere vitam a principio remoto principali, quod est meritum Christi, et gratia sanctificante praeterita, infusa in susceptione Sacramenti, qua et remissa fuit culpa, ejusque poena aeterna in temporalem commutata”. Similiter, *sacramentalis ordinatio* poenae quae a peccatore sustinetur non valet auferre intrinsecam ejus inhabilitatem ad eliciendum actum verae satisfactionis, ut explicatum est in Conci, praec. (p. 286 sq.), nec ideo ponit quidquam in ejus operibus bonis, propter quod sub ea ratione reviviscere queant.

Dices. Si quis in statu peccati persolvit *sacramentalcm satisfactionem*, non debet eam postea iterare nec ad id cogi potest a confessario. Atqui si non esset vera satisfactio deberet iterari. Ergo homo in statu peccati potest vere satisfacere, saltem satisfactione sacramentali.

Resp. Hanc objectionem, quae est ipsa doctrina *Scoti* supra citati (p. 273), jam sibi proposuerat S. *Thomas* (hic ob. 3), eique respondit quod si opera peracta in statu peccati reliquerunt aliquem effectum, puta debilitatem corporis ex jejuniis, non debent iterari, quia secundum illum effectum fiunt actu satisfactoria sub restituta charitate; si vero nullum reliquerunt effectum, ut oratio, debent iterari. Sed quia haec responsio ex una parte patitur instantiam et a quibusdam subicitur variis interpretationibus, et ex alia parte magis pertinet ad quaestionem de indole sacramentalis satisfactionis (in qua, ut notavimus supra, p. 275, involvuntur plures quaestiones), ideo ejus discussionem remittimus ad art. 77. Ad praesentem scopum quod attinet, sic breviter solvitur objectio: ratio quare opus illud, impositum a confessario et exeeutum a poenitente in statu peccati, non debeat iterari, est quia ipsum est vera satisfactio sacramentalis, i.e. adimpletio praecepti sacerdotis et pars integrans sacramentum (addunt quidam: quia illud opus est etiam fructuosum, saltem ex reviviscentia); inde tamen non sequitur ipsum esse proprie dictam satisfactionem, seu actum formaliter satisfactivum ipsius poenitentis, cum sit mera conditio applicationis satisfactionis Christi, ut dictum est in Conci, praec. (p. 287).

Conclusio 5. Homo in statu peccati nequit etiam improprie, seu de congruo improprie dicto, satisfacere pro poena temporali peccatorum, tam non remissorum quam etiam remissorum, quamvis possit mereri improprie, seu de congruo improprie dicto, collationem quorumdam bonorum vel remotionem quorumdam malorum ordinis tam naturalis quam supernaturalis. inter quae ipsam diminutionem poenae temporalis peccatis debitae et quan-

dam improprie dictam mitigationem poenae inferni. Quae omnia valent, proportionali ratione, etiam de bonis operibus factis in statu gratiae quandiu manent mortificata sub statu peccati (a. 4 et 5; a. 3, ad 1; Suppi., q. 99, a. 4 et 5; 3 p., q. 89, a. 6, ad 3; 1-2, q. 114, a. 10).

Probatur.

Ea improprie dicta satisfactio bonorum operum peccatoris, quam asserunt *Billuart* et *Collet*, consisteret in hoc quod Deus, ex mera liberalitate, acceptet in satisfactionem, seu compensationem pro poena debita peccatis, opera bona et poenalia facta in statu peccati, ita ut inde extinguatur vel minuatur debitum illius poenae. Jamvero id *imprimis* “dici non potest, nisi mere gratis; ubi enim revelatum est, aut unde constat Deum hac liberalitate uti cum inimicis suis, ut eis remittat poenas, pro quibus ipsi vere non satisfaciunt?”⁸³; nec valet invocare eandem condecientiam divinae liberalitatis ex qua profluit meritum improprium, quia non datur in hoc paritas inter meritum et satisfactionem, ut mox explicabitur.

Praeterea, ut saepe docet S. Thomas, deordinatio inducta per culpam, seu per voluntarium recessum a Deo, non ordinatur nisi per veram poenae satisfactionem, seu per actum expiationis poenae procedentem ex voluntario accessu ad Deum, qui est per statum gratiae; ergo non decet divinam justitiam *aliud genus expiationis acceptare loco proprie dictae satisfactionis*, quamvis deceat divinam liberalitatem poenam debitam non urgere ratione alicujus meriti improprie dicti ex parte bonorum operum peccatoris.

Unde non negamus intuitu bonorum operum peccatoris posse Deum liberaliter oblivisci poenae aut minorem urgere, juxta ordinem nempe alicujus meriti improprie dicti, sed negamus quod id Deus ageret in linea satisfactionis, ita ut non tantum acceptet poenam pro praemio, sed etiam poenam pro poena. Quodsi non aliud intelligant *Billuart* et *Collet*, absolvi potest eorum sententia, nisi quod confundant meritum cum satisfactione et assertive proponant quod est tantum possibile nec nisi divinando affirmari potest.

Dices 1. Peccator potest mereri de congruo improprie dicto. Ergo potest eodem modo satisfacere cum eadem sint conditiones meriti et satisfactionis.

Resp. Merito et satisfactioni conveniunt eadem conditiones quae connectuntur cum eorum generali indole operis supernaturaliter fruc-

⁸³“*Suarcz*, Disp. 37, sect. 2, n. 4, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 769.

tuosi et cum eorum fundamentali principio gratiae et charitatis, non vero eae quae connectuntur cum utriusque distincta et specifica indole. Sic homo potest ex viribus gratiae mereri de condigno proprium objectum meriti, seu augmentum gratiae et vitam aeternam, nequit vero ex viribus ejusdem gratiae satisfacere de condigno pro proprio objecto satisfactionis, seu pro offensa mortali, sed id potest tantum de congruo, per actum contritionis. Similiter ergo dicimus extra statum gratiae posse hominem mereri de congruo improprio et non posse satisfacere de congruo improprio, idque ostenditur ex diversa utriusque indole.

Profecto meritum consistit in operando bonum, satisfactio vero in reparando malum, facilius autem est facere quam reparare;⁸¹ meritum respicit dantem benevolum, satisfactio vero personam invisam, facilius autem est reddere inimicum sibi benevolum quam sibi placatum, aut illum inducere ad respiciendum offensoris opus quam offensoris personam; meritum respicit statum gratiae potius ad modum conditionis, satisfactio vero respicit amicitiam tamquam finem, facilius autem est rem subsistere remota conditione quam remoto fine. Intrinseca autem ratio discriminis inter meritum et satisfactionem, relate ad opus bonum factum in statu peccati, est in hoc quod opus illud habet in se aliquam objectivam rationem bonitatis, quae potest ab extrinseco conditionare divinae liberalitatis acceptationem et ita fundare aliquod improprium meritum congruitatis; idem autem opus, utut poenale, nullam in se habet rationem satisfaciibilitatis, quia satisfactio essentialiter imbibit elementum aliquod subjectivum et voluntarium quo sic poena sustineatur sicut offensa perpetratur, seu quo poena amice solvatur sicut offensa inimice inducitur, quod quidem semper ac necessario requirit statum gratiae et amicitiae, nec locum relinquit ulli generi improprie dictae satisfactionis ubi adsit status inimicitiae.

Dices 2. Opera poenalia, qua talia, et maxime ea quae fiunt ex supernaturali principio gratiae actualis necnon ex intentione satisfactoria et ex fine conversionis ad Deum, uti attritio, sacramentalis confessio et sacramentalis satisfactio ante absolutionem peracta, habent quidquid requiri potest ad fundandam rationem satisfactionis de congruo improprie dicto; sunt enim aliquid poenale et simul aliquid Deo acceptabile.

Rcsp. Ea opera sunt quidem poenalia, sed non amice assumpta; sunt acceptabilia Deo, sed improprie tantum, adeoque ad meritum sed non ad satisfactionem, ob discrimen nuper explicatum.

Dices 3. S. Thomas, a. 3, ad 1, ait: “Quanto est major contritio,

⁸¹ M Ad rem *Tertullianus*, De Poen., 7: “Majus est enim restituere, quam dare: quoniam miserius est perdidisse, quam omnino non accepisse” (M.L. 1, 1241).

tanto magis diminuit de poena, et quanto aliquis plura bona facit in peccato existens, magis se ad gratiam contritionis disponit; *et ideo probabile est quod minoris poenae sit debitor*, et propter hoc deberent a sacerdote discrete computari, ut ei minorem poenam injungat, in quantum invenit eum melius dispositum”.

Rcsp. Ex contextu articuli et objectionis cui S. Doctor ibi respondet, et ex ipsa littera hujus textus patet ejus sensum esse: Cum quis in statu peccati plura bona facit, melius se disponit ad actum contritionis, et ideo probabile est quod accedat ad confessionem jam contritus, et propterea probabile est quod habeat minorem poenam luendam, cum contritio remittat poenam juxta gradum suae intensiois, et propterea pertinet ad prudentem discretionem sacerdotis iniungere minorem poenam melius disposito.

QUOD ATTINET AD MERITUM DE CONGRUO IMPROPRIE DICTO, cujus consideratio ab ipso S. Thoma in *Commento super Sent. {dist. 15, q. 7}* adjungitur huic quaestioni de satisfactione, ob cognationem materiae, et iterum in *Summa Theologica* tangitur ubi est quaestio de merito proprie dicto in fine tractatus de gratia (1-2, q. 114, demerito, a. 10), res non magnam patitur difficultatem.

S. Doctor *hic in Supplemento {q. 14}* tria facit: primo ostendit opera extra charitatem exhibita non esse proprie et de condigno meritoria alicujus boni, sed tantum improprie et de congruo *{a. 4}*; secundo, declarat quorumnam bonorum ipsa sint taliter meritoria (o. 4); tertio, explicat quo sensu ipsa valeant etiam ad quandam mitigationem poenarum inferni *{a. 5}*.

Primo, existentiam talis meriti de congruo sic ostendit:

“Meritum proprie dicitur actio qua efficitur ut ei qui agit, sit justum aliquid dari. Sed justitia dupliciter dicitur: uno modo proprie, quae scilicet respicit debitum ex parte recipientis; alio modo quasi similitudinarie, quae scilicet respicit debitum ex parte dantis; aliquid enim decet dantem dare, quod tamen non habet recipiens debitum recipiendi. Et sic justitia dicitur ‘decentia divinae bonitatis’; sicut Anselmus dicit [Prosi. 10], quod ‘Deus justus est, cum peccatoribus parcat, quia eum decet’. Et secundum hoc etiam meritum *dupliciter dicitur*: uno modo actus ille per quem efficitur ut ipse agens habeat debitum recipiendi, et hoc vocatur *meritum condigni*; alio modo ille per quem efficitur ut sit debitum dandi in dante secundum decentiam ipsius, et ideo hoc vocatur *meritum congrui*.

“Cum autem in omnibus illis quae gratis dantur, prima ratio dandi sit amor, impossibile est quod aliquis proprie sibi debitum faciat qui amicitia caret. Et ideo cum omnia et temporalia, et aeterna ex divina

liberalitate nobis donentur, nullus acquirere potest debitum recipiendi aliquid illorum, nisi per charitatem ad Deum. Et ideo opera extra charitatem facta non sunt meritoria ex condigno neque aeterni neque temporalis alicujus boni apud Deum. Sed quia *divinam bonitatem deed ut ubicumque dispositionem invenit, perfectionem adjiciat*, ideo ex merito congrui dicitur aliquis mereri aliquod bonum per opera bona extra charitatem facta. Et secundum hoc opera *ista ad triplex bonum valent*, scilicet ad temporalium consecutionem, ad dispositionem ad gratiam, et ad assuefactionem bonorum operum. Quia tamen hoc meritum non proprie dicitur meritum, ideo magis concedendum est quod hujusmodi opera non sint alicujus boni meritoria, quam quod sint” (fl. 4j.

Secundo, objectum talis meriti S. Doctor ibidem ad tria capita revocat, scilicet:

1. *Consecutionem temporalium bonorum*, quae est peculiariter effectus ipsorum bonorum naturalium.

Ad rem faciunt *Exod. 1, 20 sq.*: “Bene ergo fecit Deus obstetricibus [quae contra praeceptum Pharaonis servabant pueros Hebraeorum]... Et quia timuerunt obstetrices Deum, aedificavit eis domos”; *Ezech. 29, 18-20*: “Nabuchodonosor, rex Babylonis, servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum. . . Ecce ego dabo Nabuchodonosor, regem Babylonis in terra Aegypti . . . et erit merces exercitui illius, et operi quo servivit adversus eam. Dedi ei terram Aegypti pro eo quod laboraverit mihi, ait Dominus Deus” (cf. 1-2, q. 114, a. 10; 3 p., q. S9, a. 6, ad 3); *Daniel 4, 24-33*: “Quamobrem, rex, consilium meum placeat tibi; et peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan ignoscet delictis tuis. . . Igitur post finem dierum [divinae punitionis], ego, Nabuchodonosor, oculos meos ad caelum levavi; et sensus meus redditus est mihi, et Altissimo benedixi, et viventem in sempiternum laudavi et glorificavi. . . In ipso tempore sensus meus reversus est ad me, et ad honorem regni mei decoremque perveni; et figura mea reversa est ad me; et optimates mei et magistratus mei requisierunt me, et in regno meo restitutus sum, et magnificentia amplior addita est mihi.”

Ad eundem effectum reducitur etiam *diminutio vel dilatio poenae temporalis*, ut patet de Achab in *3 Rcg. 21, 29*, de quo dixit Dominus ad Eliam: “Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus, sed in diebus filii sui inferam malum domui ejus” (cf. a. 5).

Ad hunc sensum referuntur plures Patrum textus, uti *Hieronimi* et *Gregorii M.*, quos citat S. *Thomas* in 3 p., q. 89, a. 6, ob. 3 et ad 3,

scribens: “Hieronymus dicit in illud Aggaei I: ‘Seminastis multum’: ‘Si quando videris inter multa mala opera facere peccatorum quemquam aliqua quae justa sunt, non est tam injustus Deus ut propter multa mala obliviscatur paucorum bonorum’. . . Deus recordatur bonorum quae quis facit in statu peccati, non ut remuneret ea in vita aeterna, quae debetur solis operibus vivis, id est ex charitate factis: sed remunerat ea temporali remuneratione, sicut Gregorius dicit in horn. De divite et Lazaro, quod ‘nisi dives ille aliquid bonum egisset, et in praesenti saeculo remunerationem accepisset, nequaquam ei Abraham diceret: ‘Recepisti bona in vita tua’.”

2. *Assuejactionem bonorum operum*, quod refertur ad bona opera tum naturalia tum supernaturalia. Ea enim opera mitigant passiones; assuefaciunt ad adimplenda divina praecepta: disponunt ad ponenda ejusdem generis opera, cum majori facilitate et satisfactione, quando aderit status gratiae.

3. *Dispositionem ad gratiam*; quod maxime competit bonis operibus supernaturalibus, elicitis sub auxilio gratiae actualis, uti attritioni et timori, vel ex habitibus fidei et spei.

In hunc effectum peculiariter influunt opera misericordiae; ad quod referri possunt *Jac.* 2, 13: “Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam; superexaltat autem misericordia judicium”; *Matth.* 5, 7: “Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur”; *Matth.* 6, 9-15: “Sic ergo orabitis: Pater noster . . . dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. . . Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis delicta vestra”; *Luc.* 16, 9: “Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut, cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula”; *Tob.* 4, 7-12: “Ex substantia tua fac eleemosynam, et noli avertere faciem tuam ab ullo paupere; ita enim fiet, ut nec a te avertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. Praemium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis; quoniam eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras: fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam”; Daniel 4, 24-33 nuper cit.; *Eccli.* 4, 16; 14, 13.

Ad rem S. *Thomas*: “Illi misericordiam consequentur qui misericordiam ordinate impendunt. Non autem ordinate misericordiam impendunt qui seipsos in miserendo negligunt, sed magis se impugnant male agendo. Et ideo tales misericordiam penitus absolventem non consequentur, etiam si consequentur misericordiam de poenis debitis aliquid

relaxantem” {*Suppi.*, q. 99, a. 5, ad 1). “Illi ab aeterna poena liberabuntur post peccata, qui per opera misericordiae sibi veniam impetraverunt, ‘facientes sibi amicos de mammona iniquitatis’ ” {*ibid.*, ad 2). “Illi qui ex fragilitate in carnalia peccata incidunt, per opera misericordiae ad poenitentiam disponuntur. Unde talis non peribit, id est, disponetur per talia opera ad non pereundum, gratia introducta a Domino” {*ibid.*, ad 4).

Tertio, extensionem talis meriti ad quemdam negativum modum mitigandi poenas inferni, sic explicat S. Doctor:

“Diminuere poenam infernalem potest intelligi dupliciter: uno modo ita quod quis liberetur a poena quam jam meruit; et sic cum nullus liberetur a poena, nisi sit absolutus a culpa, quia effectus non diminuantur neque tolluntur, nisi diminuta vel ablata causa; per opera extra charitatem facta, quae neque culpam tollere, neque diminuere possunt, poena inferni mitigari non potest. Alio modo *ita quod meritum poenae, impediatur*, et sic huiusmodi opera minuunt poenam inferni: primo quia homo *reatum omissionis evadit*, qui huiusmodi opera perficit; secundo quia *huiusmodi opera aliquo modo ad bonum disponunt*, ut homo ex minori contemptu peccata faciat, atque etiam a multis peccatis per huiusmodi opera retrahatur. Veruntamen diminutionem vel dilationem temporalis poenae merentur huiusmodi opera, sicut patet de Achab [3 Reg. 21], eodem modo sicut et bonorum temporalium consecutionem” {a. 5).

In eodem a. 5 et in q. 99, a. 4 et 5 ejusdem Supplementi, S. Doctor refert et refutat plures antiquorum excessus, quorum quidam docuerunt propter bona opera, a damnatis in vita exhibita, eorum poenam mitigari, alii dixerunt eam aliquando penitus cessare.

“*Quidam* . . . dicunt quod diminuunt poenam inferni, non subtrahendo aliquid de ipsa quantum ad substantiam, sed fortificando subjectum, ut melius sustinere possit. Sed hoc non potest esse, quia fortificatio non est nisi ex ablatione passibilitatis. Passibilitas autem est secundum mensuram culpae, et ideo si culpa non diminuitur, nec subjectum fortificari potest. *Quidam* etiam dicunt quod diminuitur poena quantum ad vermem conscientiae, licet non quantum ad ignem. Sed hoc etiam nihil est, quia sicut poena ignis aequatur culpae; ita etiam poena remorsionis conscientiae. Unde similis ratio est de utroque” {a. 5).

“Quidam fuerunt, ut dicit *Augustinus*, qui non omnibus hominibus promiserunt absolutionem a poena aeterna, sed solis Christianis; et in hoc diversificati sunt. *Quidam* enim dixerunt quod quicumque sacramenta fidei perceperunt, ab aeterna poena erunt immunes. . . *Alii*

dixerunt quod solum illi ab aeterna poena erunt immunes, qui sacramenta fidei sunt consecuti, et fidem catholicam tenuerunt. . . *Alii* dixerunt quod illi soli sunt ab aeterna poena immunes, qui in fide catholica finaliter perseverant, quantumcumque aliis criminibus involvantur' (*q. 99, a. 4*). "*Quidam* posuerunt non omnes qui catholicam fidem tenent, a poena aeterna esse liberandos, sed solum *illos qui operibus misericordiae insistunt*, quamvis etiam aliis criminibus sint subjecti. Sed istud [sicut et praecedentes assertiones] non potest stare, quia sine charitate non potest aliquid Deo esse acceptum, nec sine ea prodest aliquid ad vitam aeternam" (*q. 99, a. 5*).

Unde totus effectus, quem bona opera peccatoris habent in mitigationem poenae inferni est *indirectus et negativus* ac refunditur in ipsum effectum quem ea habent in statum moralem ipsius vitae, ex quo postea immutabiliter et interminabiliter dependet poena inferni; totus nempe consistit in hoc quod, ratione bonorum operum, peccator meretur vel quomodolibet assequitur ut pauciora vel minora peccata committat et consequenter minorem habeat poenam in inferno sustinendam. Hoc modo intelligendae sunt quaedam antiquorum expressiones de aliqua relaxatione poenae, vel de sensu mitioris poenae, vel de tolerabiliiori iudicio et damnatione.

Augustinus, ex quo tota haec quaestio de influxu bonorum operum in mitigationem poenae inferni ortum habuit, haec scribit, in libro *De Patientia*, 26, 23: "Si quis autem non habens charitatem, quae pertinet ad unitatem spiritus et vinculum pacis, quo catholica Ecclesia confragata connectitur, in aliquo schismate constitutus, ne Christum neget, patitur tribulationes, angustias, famem, nuditatem, persecutionem, pericula, carceres, vincula, tormenta, gladium, vel flammam, vel bestias, vel ipsam crucem timore gehennarum, et ignis aeterni; nullo modo ista culpanda sunt, imo vero et haec laudanda patientia est. Non enim dicere poterimus, melius ei fuisse ut Christum negando nihil eorum pateretur, quae passus est confitendo; sed existimandum est fortasse *tolerabilius ei juturum iudicium*, quam si Christum negando cuncta illa vitaret: ut illud quod ait Apostolus, 'Si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest' (1 Cor. XIII, 5); nihil prodesse intelligatur ad regnum caelorum obtinendum, non ad extremi iudicii tolerabilius supplicium subeundum" (M.L. 40, 623 sq.).⁸⁵

Petrus Lombardus, Sent., l. 4, dist. 15, n. 5, scribit: "Bona quae sine caritate fiunt prosunt quidem *ad tolerabiliorem poenam sentien-*

⁸⁵ "De mente *Augustini* quoad "tolerabiliorem damnationem" (Enchir., c. 110) et quoad "levamen et interpositos cruciatus" (Enchir., c. 112) cf. dicta in tractatu De Eucharistia, tom. 2, p. 1144 sq. et 1060 sq.

dam, sed non ad vitam obtinendam. . . Et bona ergo sine charitate facta [et bona in charitate facta⁸¹] quae concomitatur mortalis culpa, quam non delet sequens poenitentia, *ad sensum mitioris poenae* proficiunt, non ad vitae fructum” (M.L. 192, 876). Haec in recto sensu intelligi debent non de diminutione poenae, quam damnati jam patiuntur, sed de diminutione poenae et sensus poenae, postea a peccatoribus in inferno habendae et sentiendae; ob bona opera scilicet, quibus minuuntur peccata, peccatores minorem poenam habebunt in inferno et consequenter minorem poenam sentient.

5. *Thomas*, Suppi., q. 99, a. 3, ad 4, et a. 5, ad 1, loquitur de Dei “*misericordia de poenis debitis aliquid relaxante*”, sed ipsemet hoc explicat in a. 2, ad 1, inquiens: “Potest dici quod etiam in eis [i.e. damnatis] misericordia locum habet, inquantum *citra condignum puniuntur* [i.e. minus quam posset homo ob infinitam offensam puniri], non quod a poena totaliter absolvantur”.

ART. 62. Utrum Ad Satisfaciendum Requiritur Status Viae (Suppi., q. 4, a. 3, corp, et ad 3; Suppi., Appendix, q. 2, a. 2; Qu. Disp. de Malo, q. 7, a. 11, corp, ad 9 et 17a7).

STATUS QUAESTIONIS

De hac quaestione brevissime loquuntur theologi, etiam prolixiores, eo quod status viatoris communis sit merito et satisfactioni, ac inde quae in tractatu De Gratia dicunt de necessitate status viatoris ad meritum, intellecta volunt etiam de necessitate ejusdem status ad satisfactionem. Nec ceterum ulla habetur controversia de hac re.

Status viatoris intelligitur status in quo homo nondum pervenit ad terminum suae viae moralis, seu finis beatitudinis assecutionem vel amissionem. De facto in nobis importat duo elementa: vitam mortalem in coniunctione corporis et animae et statum fidei prout opponitur statui visionis beatificae, quod quidem est essenziale elementum status viatoris simpliciter dicti. In Adamo innocente defuit primum elementum, ratione doni immortalitatis, in Christo patiente defuit alterum elementum, eo quod esset viator non simpliciter, sed secundum quid, relate nempe ad finem accidentalem glorificationis corporis, simul existens comprehensor relate ad finem ipsum essenziale.

Animae purgantes dicuntur in statu termini, sed non simpliciter et

⁸¹ Haec verba desunt in editione Migniana, ex manifesto errore seu lapsu.

^{*} *De necessitate status viatoris ad merendum* S. Thomas agit in 1 p., q. 62, a. 9; 2-2, q. 13, a. 4; q. 83, a. 11; 3 p., q. 19, a. 3; Qu. Disp. de Malo, q. 7, a. 11; Qu. Disp. De Veritate, q. 29, a. 6; In 3 Sent., dist. 18, q. 1, a. 1; In 4 Sent., dist. 15, q. 4, a. 6, q. 2, ad 3.

omni modo; nam ex una quidem parte sunt in statu separationis corporis et animae et habent inamissibile jus ad beatitudinem ob decisum iudicium particulare et ob quandam confirmationem in statu gratiae, qua fiunt impeccabiles, et sic sunt in statu termini; ex alia tamen parte, nondum de facto ipsum terminum consecutae sunt, cum careant visione beatifica et habeant reatum peccatorum auferendum, tum quoad culpam venialem, si forte aliqua permanserit, tum certe quoad poenam nondum pro mortalibus aut venialibus solutam, et ita sunt adhuc quodammodo in statu viae.⁸⁸ Porro in hac purgatione reddenda, illae animae possunt quidem orationibus et suffragiis vivorum adjuvari, sed nequeunt amplius ipsae propriis operibus bonis cooperari et per viam meriti suam perfectionem augere, cum, absoluto iudicio particulari et consecuto inamissibili jure ad certum gradum gloriae, non ideo in eo statu detinentur ut in bono proficiant, sed potius ut a malo, quod fecerunt, perfecte retrahantur, purgando animam et luendo poenas. Unde dicuntur extra statum meriti.

Quaeritur ergo an illae animae sint etiam *extra statum satisfactionis*, ita ut, dum voluntarie luunt poenas et alios actus bonos eliciunt, non solum non mereantur ad augmentum gratiae et gloriae, sed nec proprie satisfaciant, sed satispatiantur. Ceterum, quamvis quaestio praecipue respiciat animas purgatorii, sonat tamen generaliter, an scilicet ad proprie dictam satisfactionem requiratur status viae, seu status conjunctionis animae cum corpore, in quo adhuc peregrinamur a Domino, incerti de assecutione finis.

CONCLUSIO

Nonnisi in statu viatoris homo proprie satisfacere potest.

Probat 1. *Ex generali doctrina Scripturae, Traditionis et Ecclesiae*, quae exhibetur a theologis in tractatu De Gratia, ubi de conditionibus meriti, et juxta quam praesens vita est tempus operandi ad nostram salutem, cum adhuc opera nostra habeant valorem seu fructum supernaturalem, fundatum in misericordia et acceptatione divina, dum per mortem incipit tempus justitiae. Quae quidem valent non solum quoad meritum sed etiam quoad satisfactionem, cum per utrumque ad nostrum bonum operemur et nosmetipsos adiuvemus, concedente benignitate divina.

“Suppi., q. 71, a. 2, ad 3: “Quamvis . . . animae post mortem non sint simpliciter in statu viae; tamen quantum ad aliquid adhuc sunt in via, inquantum scilicet earum progressus adhuc retardatur ab ultima retributione.”

Probatur 2. *Ex doctrina de judicio particulari* quod expletur immediate post mortem et in quo finalis sors animae determinatur. Quidquid enim sequitur sententiam judicalem, se habet ut mera ejus applicatio secundum stricta jura justitiae, et si agitur de poena luenda, se habet ut mera executio poenae, quantumvis voluntarie sustineatur a reo, nec proinde habere potest rationem verae satisfactionis, seu compensationis a reo voluntarie assumptae in reparationem reatus.

Probatur 3. *Ex variis congruentiis.*

Primo quidem, ut non semel dictum est, praeter propriam et essentialem rationem compensativam, satisfactio habet etiam rationem medicinalem, quatenus cohibendo passiones aufert occasiones relabendi in peccatum; jamvero in altera vita poena amittit hanc vim medicinalem, nam in caelo et purgatorio non est possibile peccatum, in inferno vero non est possibilis poenitentia; ergo satisfactio non convenit alteri vitae.

Secundo, conveniens est rationi justitiae, qua nititur satisfactio, ut sicut homo in statu coniunctionis animae et corporis peccavit, ita in eodem statu satisfaciat, et organo quo usus est ad peccandum, utatur ad satisfaciendum. Item, connaturale est homini ut suam perfectionem acquirat per corpus et in statu naturalis ejus coniunctionis ad animam; satisfactio autem et meritum important supernaturalem hominis perfectionem.

Tertio, si homo posset satisfacere in altera vita, tolleretur necessitas et utilitas Purgatorii, vel saltem fere evacuetur Purgatorium, cum ob actus ardentissimae et satisfactoriae charitatis, animae quam citius in caelum evolarent; nec praeterea convenienter explicarentur plures privatae nec despiciendae revelationes de diuturnitate poenarum et quaedam universales consuetudines fidelium in applicatione suffragiorum.

Probatur 4. *Ex paritate cum merito.*

Absoluto statu viatoris, cessat status merendi, ut ostenditur in tractatu De Gratia, idque generaliter sive pro beatis, sive pro animabus Purgatorii sive pro damnatis (qui in inferno non demerentur, sed mere patiuntur pro demeritis vitae anteactae).⁸⁰ Jamvero meritum et satisfactio habent eandem generalem indolem cujusdam justitiae ad Deum

⁸⁰2-2, q. 13, a. 4, ad 2: "Mereri et demereri pertinent ad statum viae; unde bona in viatoribus sunt meritoria; mala vero demeritoria. In beatis autem bona non sunt meritoria, sed pertinentia ad eorum beatitudinis praemium; et similiter mala in damnatis non sunt demeritoria, sed pertinent ad damnationis poenam."

et ad eundem finem ultimae retributionis et unionis cum Deo referuntur. Ergo similiter, cessante statu viatoris, cessat status satisfactionis, idque non solum quoad beatos, qui pati non possunt, et quoad damnatos, qui in aeternum patiuntur, sed etiam quoad animas Purgatorii quae patiando nonnisi exigentias justitiae persolvunt.

Probatur 5. *Ex necessaria connexione satisfactionis et meriti in eodem actu.*

Actus enim nequit esse vere satisfactorius nisi sit eo ipso etiam meritorius, nam ipsa voluntas compensandi reatum peccati est supernaturale bonum quod requirit apud Deum compensationem et praemium. Jamvero in altera vita nullus actus potest esse meritorius. Ergo nec satisfactorius.

In hac ratione coniunctionis meriti et satisfactionis non semel insistit S. Thomas, *hi 4 Sent., dist. 15, q. 4, a. 7, q. 1, ad 1*, agens de satisfactiva indole orationis, ait: “Oratio . . . vocalis satisfactoria est, si in caritate fiat . . . , quia habet exteriorem laborem, et sic poenam quandam; et inquantum in ea manet virtus praecedentis intentionis, habet etiam rationem boni meritorii, *quae duo ad opus satisfactorium requiruntur*”. In *Suppi., q. 4, a. 3* [i.e. In 4 Sent., dist. 17, q. 2, a. 4, q. 3] explicite asserit poenam purgatorii non esse satisfactoriam quia non est meritoria: “Poena illa quam animae in purgatorio sustinent, non potest proprie dici satisfactio, quia satisfactio opus meritorium requirit; sed largo modo dicitur satisfactio poenae debitae solutio” (*ad 3*).

Imo S. Doctor, deducta absentia satisfactionis ex absentia meriti, ex utraque deducit carentiam actus contritionis, ex quo necessario fluunt meritum et satisfactio: “In contritione tria consideranda sunt: primum est contritionis genus, quod est dolor; secundum est contritionis forma, quae est actus virtutis gratia informatus; tertium est contritionis efficacia, quae est actus meritorius, et sacramentalis, et quodammodo satisfactorius. Animae igitur post hanc vitam, quae in patria sunt, contritionem habere non possunt, quia carent dolore propter gaudii plenitudinem. Illae vero quae sunt in inferno, carent contritione, quia etsi dolorem habeant, deficit tamen in eis gratia dolorem informans; sed illae quae in purgatorio sunt, habent dolorem de peccatis gratia informatum, *sed non meritorium, quia non sunt in statu merendi*. In hac autem vita omnia tria praedicta inveniri possunt” (*ibid., in corp.*). “Animae in purgatorio dolent de peccatis; sed ille dolor non est contritio, quia deest ei contritionis efficacia” (*ibid., ad 2*).

In *Quaestione Disputata De Malo, q. 7, a. 11*, S. Doctor ostendit

quomodo peccata venialia tollantur in purgatorio tum quoad culpam, per actum charitatis, tum quoad poenam per ipsam satisfactionem, sed quoad neutram per modum meriti aut satisfactionis:00

‘Oportet dicere, quod venialia remittuntur eis post hanc vitam *quantum ad culpam*, eo modo quo remittuntur in hac vita; scilicet per actum charitatis in Deum, repugnantem venialibus in hac vita commissis. Quia tamen *post hanc vitam non est status merendi*, ille dilectionis motus in eis tollit quidem impedimentum venialis culpae; non tamen meretur absolutionem vel diminutionem poenae, sicut in hac vita” (*in corp.*).

“Remissio venialis peccati in purgatorio *quantum ad poenam* est ex parte purgatorii, quia homo et patiando exsolvit quod debet, et ita cessat reatus; sed quantum ad culpam non remittitur per poenam neque secundum quod actu sustinetur, *quia non est meritoria*, nec secundum quod recogitatur. Non enim esset motus caritatis quod aliquis detestaretur peccatum veniale propter poenam; sed magis esset motus timoris servilis vel naturalis. Remittitur ergo in purgatorio veniale quantum ad culpam virtute gratiae, non solum secundum quod est in habitu, quia sic compatitur veniale peccatum, sed prout exit in actum caritatis detestantis veniale peccatum” (*ad 9*).

“Sicut jam dictum est, remissio culpae non fit per poenam, sed per usum gratiae, quae est effectus divinae misericordiae” (*ad 17*).

Dices. S. Thomas in Suppi., Appendix, q. 2, a. 4 [/i.e. *In 4 Sent., dist. 21, q. 1, a. 3, q. 7*], docet quod voluntaria expiatio poenae purgatorii habet vim tollendi ipsam culpam peccati venialis et quidem ad modum meriti, quia, cum illae animae sint aliquo modo in statu viae, possunt habere actum meritorium relate ad aliquid accidentale, etsi non relate ad praemium essenziale. Ex quo sequitur primo quod potest esse satisfactio in Purgatorio cum possit esse meritum; secundo quod ruit vis allati argumenti quo ex absentia meriti deducitur absentia satisfactionis; tertio quod S. Thomas sibimetipsi contradicit.

Textus S. Thomae sic se habet: “Dicendum quod culpa venialis in eo qui cum gratia decedit, post hanc vitam dimittitur per ignem purgatorium; quia *poena illa aliquo modo voluntaria*, virtute gratiae habebit vim expiandi culpam omnem, quae simul cum gratia stare potest” (*in corp.*). “Post hanc vitam non potest esse meritum respectu praemii essentialis, sed respectu alicujus accidentalis potest esse, quamdiu manet homo in statu viae aliquo modo. Et ideo in purgatorio potest esse actus meritorius quantum ad remissionem culpae venialis” (*ad 4*).

Rcsp. Primo, etiam si daretur meritum in purgatorio, non inde neces-

” Cf. *infra*, art. 90, in tom. 4.

sario sequeretur quod esset satisfactio, quia voluntas supportandi poenam posset a Deo computari in meritum, ratione suae honestatis, sed non sufficeret ad satisfactionem, in qua non sufficit passiva et permissiva illa voluntas supportationis, sed requiritur positiva et activa voluntas assumendi poenam, ut infra explicabitur.

Secundo, ipsa littera S. Thomae, prout sonat, non evacuat formalem vim nostri argumenti; nam littera videtur quidem concedere efficaciam meritoriam poenae relate ad remissionem culpae, sed non relate ad remissionem poenae in quo consistit satisfactio; unde sic instaurari posset nostrum argumentum: Actus nequit esse satisfactorius nisi sit eo ipso meritorius; atqui in purgatorio nullus actus est meritorius relate ad ipsam poenam; ergo nec satisfactorius.

Tertio, ad ipsum S. Thomam quod attinet, quidam concedunt objectionem et dicunt S. Doctorem sententiam expressam in Commento, dist. 21, abiecisse in quaestione De Malo. Attamen haec responsio non convincit quia S. Doctor etiam in Commento, dist. 17, idem docet ac in quaestione De Malo, excludens a purgatorio omne meritum, ex quo sequeretur ipsum abiecisse in *dist. 21* id quod dixerat in *dist. 17* et iterum admisisse in quaestione De Malo, seu bis mutasse sententiam, et mutasse quidem in eodem libro post paucas distinctiones. Potest igitur dissonantia loci objecti ex dist. 21 explicari intelligendo verbum “meritum” (in expressione illa: “In purgatorio potest esse actus meritorius quantum ad remissionem culpae venialis”) in sensu quodam generaliori supernaturalis efficacitatis et non in particulari et classico sensu talis efficacitatis quae competit merito stricte dicto,⁰¹ ita ut sensus textus sit: In purgatorio actus voluntatis, quo poena sustinetur, habet efficaciam, non ex ipsa poena sed “virtute gratiae” seu inquantum est actus charitatis, auferendi culpam venialem, et hoc sensu opera bona in purgatorio adhuc retinent aliquod *meritum seu efficacitatem* respectu alicujus accidentalis, etsi non respectu praemii essentialis. S. Thomas in utroque loco dist. 21 et De Malo ad eandem conclusionem pervenit; in priori ait: “Poena illa aliququaliter voluntaria, *virtute gratiae habet vim* expiandi culpam”, in altero exactius statuit: “Remittitur in purgatorio veniale quantum ad culpam *virtute gratiae*” et “Remissio culpae non fit per poenam, sed *per usum gratiae*, quae est effectus divinae misericordiae”.

Probatur 6. *Ex propria ratione satisfactionis.*

Satisfactio est voluntaria assumptio poenae in reparationem culpae.

Ceterum, culpa non remittitur per viam meriti proprie dicti, sed per viam efficientiae satisfactionis, quamvis ipse actus quo peccatum remittitur sit eo ipso sed concomitanter meritorius.

Jamvero haec definitio non verificatur in ullo ex quatuor statibus qui succedunt post statum viatoris. Nam in limbo deest ratio culpae reparandae; in caelo deest ratio poenae quae possit reparari; in inferno deest voluntas reparandi; in purgatorio tandem deest *assumptio poenae*, sed habetur mera voluntaria tolerantia et supportatio poenae, taxatae quoad modum et durationem ab ipsa justitia divina per definitivum iudicium. Deest igitur in purgatorio proprium illud elementum voluntarium quod requiritur ad satisfactionem.

Ad cuius intelligentiam nota quod, quamvis poena secundum se opponatur voluntario absoluto, seu nequeat esse absolute voluntaria (quia ex hoc provenit ratio poenae quod voluntati contrarietur), tamen non opponitur voluntario conditionato, seu potest esse voluntaria conditionate, quatenus est medium obtinendi aliquem finem quem simpliciter volumus. Hoc autem dupliciter contingit, vel quatenus poena est positivum medium ex quo provenit bonum, et tunc voluntas proprie assumit poenam, seu eam vult actu quodam positivo, quantumvis conditionato; vel quatenus poena est negativum medium ad obtinendum bonum, eo sensu quod sine poena non possumus ad bonum pervenire, et tunc voluntas tolerat et supportat poenam seu eam vult quasi passive, in quo minus habetur voluntarii.

In priori casu habetur satisfactio, in altero mera satispassio; nam satisfactio est compensatio pro offensa et ideo sicut homo voluntarie ac positive adhaesit peccato, ita ad compensationem requiritur quod similiter voluntarie ac positive adhaereat ei per quod peccatum reparatur; unde non sufficit quod quomodocumque ac veluti passive velit poenam, eam tolerando, sed requiritur quod voluntarie eam assumat. Jamvero anima purgans non est, sicut anima militans, in conditione ut possit poenam assumere, sed tantum ut possit eam supportare, quia ex illa poena nihil boni acquirere potest sed tantum remove impedimentum ad consecutionem illius boni quod jam possidet jure inamissibili post absolutum iudicium particulare. Unde nequit satisfacere, sed mere satispati.

Ad rem S. *Thomas, Suppi., Appendix, q. 2, a. 2* [i.e. In 4 Sent., dist. 21, q. 1, a. 1, q. 4]: “Aliquid dicitur voluntarium dupliciter. Uno modo voluntate absoluta; et sic nulla poena est voluntaria, quia ex hoc est ratio poenae quod voluntati contrariatur. Alio modo dicitur aliquid voluntarium voluntate conditionata; sicut ustio est voluntaria propter sanitatem consequendam. Et sic aliqua poena potest esse voluntaria dupliciter. Uno modo quia per poenam aliquod bonum acquirimus; et sic ipsa voluntas assumit poenam aliquam, ut patet in satisfactione: vel etiam quia ille libenter eam accipit, et non vellet

eam non esse, sicut accidit in martyrio. Alio modo quia quamvis per poenam nullum bonum nobis accrescat, tamen sine poena ad bonum pervenire non possumus, sicut patet de morte naturali; et tunc voluntas non assumit poenam, et vellet ab ea liberari; sed eam supportat, et quantum ad hoc voluntaria dicitur. Et sic poena purgatorii est voluntaria” (cf. 1–2, q. 87, a. 6, cit. in art. 53, p. 198 sq.).

ART. 63. Utrum Ad Satisfaciendum Requiratur Acceptatio Dei.

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de conditione requisita ex parte Dei, quam theologi dicunt esse divinam acceptationem, non secus ac in quaestione de merito in tractatu De Gratia. Cum tamen in hujus conditionis explicatione non unius labii sint doctores, et quaestionem suscitata a quibusdam negantibus hujus conditionis necessitatem, non eodem modo proponant, *sedulo observa divinam acceptationem multipliciter in nostra satisfactione involvi dici posse.*

Primo enim, divina acceptatio involvitur remote et fundamentaliter in ipsa gratia sanctificante, per quam gratis a Deo suscipimus ipsum principium et fundamentum omnis meriti et satisfactionis.

Secundo, etiam supposita gratuitate hujus fundamenti, nulla satisfactio hominis potest esse *condigna de rigore justitiae*, et hoc sensu divina acceptatio iterum imbibit omnem humanam satisfactionem.

Tertio, satisfactio de congruo, quam supra descripsimus in art. 46 (p. 20-23), cum sit imperfecta nec possit pertingere ad aequalitatem requisitam a ratione satisfactionis nisi per beneplacitum creditoris acceptantis minus quam debetur, involvit novo titulo divinam acceptationem. Attamen, haec Dei acceptatio non afficit opus veluti ab intrinseco, sed se habet ut mera conditio ab extrinseco et ex parte Dei; non enim ipsa proprie praebet operi suum valorem, ex quo dicitur congrue satisfactorium, secus ageretur de mera debiti condonatione sicut in satisfactione improprie dicta, nec proinde proprie fundat jus congruitatis, nam non ideo opus dicitur satisfactorium de congruo quia acceptatur a Deo, sed ideo acceptatur a Deo quia est satisfactorium de congruo, seu quia habet talem valorem cui congruum est ut acceptetur a Deo pro aequali compensatione. Hoc sensu quidam doctores dicunt ad satisfactionem de congruo non requiri acceptationem seu pactum Dei, quia nempe ea satisfactio non importat proprie jus, sed congruitatem, congruitas autem non pendet a pacto divino sed a natura rei,

nec potest Deus facere ut quod non est materia justitiae fiat talis per suum pactum, ita ut ipse ex justitia teneatur reddere debitum.

Quarto, satisfactio de condigno dupliciter considerari potest; primo nempe materialiter, in actu primo et in suo esse rei quo fundat aequalitatem cum objecto compensando, secundo formaliter, in actu secundo et in suo esse justitiae quo fundat jus relate ad personam cui solvitur et correlativum debitum in ea ut compensationem acceptet.

Si consideratur primo modo, certum est eam non requirere divinam acceptationem, quoniam potest homo, abstrahendo ab acceptatione divina, solvere Deo opus poenale quod sit ad aequalitatem compensativum pro poena temporali peccato debitae, saltem secundum ejus partem. Si vero consideratur secundo modo, jam exurgit *sola et propria quaestio quae movetur et controvertitur* ab auctoribus qui hoc punctum attingunt: utrum scilicet acceptatio divina sit necessaria conditio ad hoc ut opus nostrum sit formaliter et in actu secundo satisfactio condigna, quae nempe importet in opere jus ut suscipiatur et in Deo debitum suscipiendi; vel quod ad idem redit: utrum ratio quare Deus teneatur ex justitia satisfactionem nostram suscipere et extinguere poenam, sit ipsa sola aequalitas operis cum debito compensando an etiam promissio quam Deus addit acceptandi illud opus in compensationem; vel breviter: utrum Deus teneatur ex justitia ad acceptandam aequalem compensationem nostram.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Affirmativam sententiam (requiri nempe divinam acceptationem) tenent vel supponunt communiter theologi (quamvis quidam videantur punctum quaestionis non attingere vel non satis distinguere), signantius *Suarez* (Disp. 37, sect. 8), *Lugo* (Disp. 24, sect. 1, n. 12-19), *Su/manticenses* (Disp. 10, dub. 4) et *Gonet* (Disp. 13, a. 2, § 3).

Negativam vero defendunt pauci, inter quos clarius et signantius *Vasquez* (In 3 p., q. 94, a. 1, dub. 3; In 1-2, disp. 221, n. 32), qui, quamvis admittat necessitatem divinae acceptationis ad condignitatem meriti, idipsum negat quoad condignitatem satisfactionis, ea praecipue innixus ratione, quod qui ad aequalitatem solvit quod debet, nullo indiget pacto vel promissione ad hoc ut debitum ei remitti debeat.

CONCLUSIO

Ad satisfaciendum requiritur acceptatio Dei non tantum ad hoc ut debitum poenae de facto et quomodolibet remittatur, ut fit in satisfactione de congruo, sed etiam ad hoc ut remittatur per modum justitiae, ut fit in satisfactione de

condigno, adeoque haec condigna satisfactio, formaliter et in actu secundo, dependet ab acceptatione Dei, qua deficiente, Deus non teneretur ex justitia remittere *enam*.

Probatur 1. *Ex sensu Traditionis.*

Communis ac traditionalis doctrina est, omnem sufficientiam operum nostrorum in ordine supernaturali provenire ex largitate divina et omnem justitiam atque debitum Dei relate ad nos pendere ex ipso divino beneplacito et acceptatione.

Quam doctrinam sic breviter complectitur *Augustinus*, in Serm. 158, 2,2: “Debitor . . . [Deus] factus est, non aliquid a nobis accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. . . Illo ergo modo possumus exigere Dominum nostrum, ut dicamus: Redde quod promisisti, quia fecimus quod jussisti; et hoc tu fecisti, quia laborantes juvisti” (M.L. 38, 863). Eandem solemniter statuit *Cone. Trid.*, sess. 6, cap. 16: “Proponenda est vita aeterna, et tamquam gratia filiis Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, et tamquam *merces ex ipsius Dei promissione* bonis ipsorum *operibus* et meritis fideliter reddenda” (Denz. 809).

Nulla autem est sufficiens ratio quare ea doctrina, universaliter sonans, coarctetur ad solam gratuitatem gratiae, quae est tantum remotum fundamentum gratuitatis meriti et satisfactionis, nec ad solum meritum, quod de cetero habet cum satisfactione communem indolem alicujus justitiae inter Deum et hominem. Ceterum, *Cone. Trid.*, in sess. 14, satis aperte nostram conclusionem confirmat, cum, agens de ipsa satisfactione, eam refert ad divinam “acceptationem” et ad “divinae munificentiae largitatem”, distinguens quoque inter “vim quam habent” satisfactiones nostrae ex gratia Christi et earum “acceptationem” quam obtinent apud Patrem ex oblatione Christi: “Omnis gloriatio nostra in Christo est, in quo vivimus, in quo movemur, in quo satisfacimus, facientes fructus dignos poenitentiae, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre” (sess. 14, cap. 8, Denz. 904). “Tanta est divinae munificentiae largitas, ut... poenis . . . apud Deum Patrem per Christum Iesum satisfacere valeamus” (ibid., cap. 9, Denz. 906).

Probatur 2. *Ex paritate cum merito.*

Ad meritum de condigno requiritur acceptatio divina, ut omnes, non excluso Vasquesio, facile concedunt. Ergo eadem requiritur etiam ad satisfactionem de condigno. Paritas vim habet ex eo quod utrumque pertinet ad communem rationem cujusdam justitiae inter Deum et hominem, et utrumque inducit in Deum debitum de ordine justitiae;

unde sicut Deus nequit, independenter a suo beneplacito, fieri debitor in ordine ad dandum praemium, ita nec fieri debitor in ordine ad absolvendam poenam, nec discrimen inter dationem praemii et absolutionem poenae est plusquam materiale et impertinens relate ad rationem debiti.

Probatur 3. *Ex diversa ratione poenae* qua satisfacimus et poenae quae est luenda in purgatorio.

Satisfactio consistit in compensando, per poenam a nobis assumptam, poenam quae esset luenda in purgatorio, ita ut ab hoc debito liberemur. Jamvero, quantumvis cogitetur aequalitas totalis vel partialis inter utramque poenam, ipsae sunt diversae indolis et diversae conditionis. Ergo per unam nequit homo ab altera absolvi nisi ex beneplacito divino acceptante substitutionem, quemadmodum reus non satisfacit poenae a iudice statutae per aliquam poenam forte majorem a semetipso electam, nisi id iudici placuerit, nec debitum quis solvit reddendo pecuniam pro domo, aut equum pro vacca, esto aequalis vel majoris valoris.

Nec valet opponere id nimis probare ac inde sequi nunquam posse hominem reddere Deo aequalem poenam nec ullatenus posse de condigno satisfacere, etiam accedente divina acceptatione. *Nam* post divinam acceptationem fit ut ea proportionalis aequalitas, quae habetur inter poenam a nobis libere susceptam et poenam in purgatorio a Deo determinatam, accipiat rationem aequalitatis compensativae, dempta disparitate speciei et retenta paritate valoris, quemadmodum ex acceptatione creditoris fit ut redditio equi sit non quomodolibet sed ad aequalitatem compensativa pro redditione vaccae ejusdem valoris vel utilitatis.

Probatur 4. *Ex perfectione divini juris* quatenus transcendit omne jus creatum, seu ex impossibilitate ponendi in Deo strictam justitiae obligationem respectu creaturae, independenter a suo beneplacito. Ex tali enim obligatione Deus fieret quodammodo subjectus creaturae, cum omne debitum importet quamdam alligationem et subjectionem juri alterius.

Nec valet opponere talem obligationem esse tantum consequentem et conditionatam, eo quod ultimo fundetur in libera collatione gratiae, quae est principium satisfactionis. *Nam*, semel libere collata gratia, non amplius manet in Deo libertas quoad jura satisfactionis, eo vel magis quod, quamvis absolute posset repetere gratiam, id tamen non potest ex potentia ordinata quae facit ut “sine poenitentia sint dona Dei” (Rom. 11, 29). *Nec valet instare* quod, etiam post concessum

beneplacitum, Deus manet adstrictus juri creaturae et debito remittendae poenae. *Nam*, quavis beneplacitum creet jus creaturae et obligationem Dei, tamen haec obligatio nullam importat in Deo imperfectionem aut subjectionem creaturae, quia cum ipsa actualiter dominetur et informetur a beneplacito, tota refunditur in libertatem Dei, conditionantis suos ipsius actus ac veluti obligantis semetipsum mediante creatura.

Probatur 5. *Ex perfectione divini juris, quatenus est inexhaustibile* per satisfactionem aut meritum aut quodlibet jus vel obligationem creaturae. Quidquid enim Deo debemus, debemus ei non uno sed pluribus titulis, ad invicem independentibus, uti Creatoris, Domini, Motoris et Benefactoris, ita ut idem quod Deo praestatur sub uno titulo, adhuc a Deo urgeri possit sub alio titulo. Cum ergo intendimus solvere Deo poenam in satisfactionem ut offenso per peccatum, Deus non tenetur poenam illam suscipere ad illum finem extinctionis poenae et sub illo titulo placationis, cum ille actus quo solvitur poena possit exigi a Deo ex aliis titulis. Ad hoc ergo ut talis actus talem effectum consequatur et habeatur condigna satisfactio, oportet ut interveniat libera promissio et pactum Dei, acceptantis illum sub titulo compensationis pro poena peccati.

Ceterum, ut avertatur inepta cogitatio vel instantia, nequaquam necesse est ut pactum illud vel acceptatio aut promissio Dei, sit actus formalis et expressus, sed sufficit pactum virtuale et implicitum, quod continetur in ipso actu quo Deus voluit nobis conferre gratiam ut sit principium merendi et satisfaciendi etiam de condigno.

Hinc soluta manet ratio Vasquesii, quoniam ad hoc ut quis condigne satisfaciat non sufficit ut quomodocumque solvat quod debet, sed ita ut extinguat jus creditoris ad urgendam obligationem, quod quidem nequit fieri, ubi res pluribus titulis debeatur creditori, nisi accedat illius acceptatio; unde negatur quod generaliter assumitur, scilicet eum qui ad aequalitatem solvit quod debet, habere jus ut debitum ei remittatur. *Nec valet urgere* quod actus per quem fit satisfactio, debetur Deo solo titulo reparationis pro peccato, non vero titulo creationis aut alio supra invocato, eo quod si homo non pecasset, nequaquam ad satisfactionem teneretur ex titulo creationis. *Respondetur* enim quod, supposito peccato, actus per quem fit satisfactio non debetur quidem Deo praecedenti titulo creationis hominis, sed debetur tamen novo titulo creationis seu productionis ipsius actus, qui, totus quantus est, pertinet ad Deum et producit a Deo, ut a primo principio a quo movetur omnis actus et a quo infunditur ipsa virtus poenitentiae, unde satisfactio procedit.

ART. 64. Utrum Valor Seu Efficacia Actus Satisfactorii Proveniat Ac Mensuretur Ex Sola Ratione Poenalitatis Ejusque Gradu (Suppi., q. 13, a. 2, ad 3; q. 15, a. 1, corp, et ad 2).

STATUS QUAESTIONIS

In art. praecedentibus vidimus plures conditiones requiri ad hoc ut actus sit satisfactorius, duas tamen intrinsece illum constituere, scilicet bonitatem et poenalitatem, ita tamen ut sola poenalitas sit proxime et formaliter elementum constitutivum ex quo satisfactio distinguitur a merito. *Quaeritur igitur ex quo proprie et formaliter proveniat ac mensuretur efficacia actus satisfactorii*, utrum ex sola ratione poenalitatis an etiam ex aliis conditionibus, nominatim ex ipsa bonitate actus, in quam de cetero concurrunt plures ex aliis conditionibus, uti libertas, supernaturalitas et status gratiae.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

In art. 60 diximus quosdam reposuisse rationem satisfactionis non in poenalitate actus sed in ejus bonitate, unde consequenter docere debent ex hac sola ratione provenire ac mensurari efficacitatem actus satisfactorii. Praeterea quidam ex illis doctoribus qui nobiscum sentiunt rationem satisfactionis reponendam esse in poenalitate actus boni, docent tamen ejus efficacitatem mensurandam esse non solum ex ratione poenalitatis sed etiam ex ratione bonitatis, quia ex utraque satisfactio consurgit. Ita signanter *Suarez* et *Lugo* qui docent quod, stante eadem poenalitate, actus est magis satisfactorius si est moraliter melior, juxta varias circumstantias quae solent in moralitatem actus influere, ut si sit magis voluntarius, si procedat ex meliori voluntate, vel ex altiori motivo, vel a digniori persona, vel ab intensiori charitate, vel ab ampliori statu gratiae.

Ad rem *SUARez*: “Haec duo quodammodo mutuo se juvant et includunt, bonitas et poena. . . Quamvis actus bonus formaliter sit meritorius, est tamen quasi *principium constituetis ipsam poenam in esse morali, ut possit habere rationem satisfactionis*. Et hinc etiam fieri potest ut, caeteris paribus, actus melior magis possit conferre ad satisfactionem, in quantum poena voluntaria per talem actum est moraliter majoris valons et dignitatis; sic etiam poena *magis voluntaria* est magis satisfactiva, et similiter, quae est *a digniori persona*, vel quae habet *alias circumstantias morales meliores*; quanquam enim satisfactio fiat per poenam, non est tamen solum illa physice consideranda, sed moraliter. Et hinc etiam intelligitur, quomodo actus charitatis sit satisfactorius, non solum quia melior, sed etiam quia difficilior, et quasi virtute continens et complectens aliarum virtutum laborem.”⁹²

“Unde fit, ceteris paribus, plus satisfacere, qui majorem poenam patitur, cum

⁹²De Poenitentia, disp. 37, sect. 6, n. 9, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 777.

ipsa etiam ad satisfaciendum conducat. Fit etiam hinc magis satisfacere, *qui patitur ut innocens*, quam qui ut malefactor, etiamsi ipsa poena sit aequalis, tum quia habet majorem improprietatem, et ideo majorem rationem mali; tum quia heri potest, ut plus satisfaciatur quis per hanc poenam toleratam, quam per sponte assumptam, quia licet poena ex ea parte, qua est *magis voluntaria*, magisque propria, *magis satisfactiva* sit, tamen ex parte difficultatis, quae est in sustinendis passionibus extrinsecus advenientibus, multum excedere potest haec poena tolerata; praesertim si cum illa aliqua injuria conjuncta sit.”⁰³

LUGO: “[Dubium] est an valor satisfactionis crescat pro majori gratia, quam homo habet. Haec quaestio coincidit fere cum illa alia, an valor meriti crescat pro majori gratia, de qua dixi late disp. vi de Incarnat, sect. 2. ubi sententiam affirmantem amplexus sum: quare consequenter idem dicendum est in ordine ad satisfactionem, cum ad illam attendi etiam debeat dignitas subjecti, ut fatetur Suarez in praesenti, disp. XXXVII. sect. vi. num. 9.”^w

“Dubitari potest, utrum *major bonitas voluntatis*, ex qua procedit castigatio, augeat valorem satisfactionis, ita ut plus satisfaciatur flagellatio, vel eleemosyna procedens ex actu voluntatis honesto ut octo, quam idem opus procedens ex voluntate honesta ut quatuor. Ratio dubitandi esse potest: quia ad meritum consideratur difficultas actus; ad satisfactionem vero poenalitas, ut dixit S. Thomas in IV. dist. xv. quaest. 1. art. 4. ergo non crescente poenalitate, non crescit satisfactio in ratione satisfactionis, sed solum in ratione meriti.

“Respondetur tamen affirmative: quod fatetur etiam Suar, in praesenti, sect. vi. nu. 9. Et probari potest ex dictis: Primo, *quia opus non satisfacit solum ut poenale, sed etiam ut honestum*, ita ut deficiente honestate, non sit satisfactorium: ergo crescente honestate, crescere etiam debet efficacia ad satisfaciendum. Quod exemplis ostendi potest: nam professio religiosa, v.g. teste S. Thoma 2. 2. quaest. clxxxix. art. 3. ad 3. affert secum expiationem totius poenae temporalis debitae: et hoc quidem ex opere operantis, teste eodem in iv, dist. iv. quaest. 3. ad finem, nempe, propter excellentiam actionis, ut colligitur ex c. ‘Admonere’, xxxiii. quaest. 2. et tamen non habet ille actus multum poenalitatis formaliter. Item, eleemosyna est magis satisfactoria, quam jejunium, juxta communem theologorum doctrinam licet majorem poenalitatem afferat jejunium: ergo major bonitas reddit actum magis satisfactorium. Ratio denique est: quia castigatio, ut diximus, non placat, nisi ut informata affectu, quo peccator vult se laudabiliter castigare: ergo quo laudabilius vult, eo magis placat, *crescente forma, a qua habet ejusmodi activitatem placandi*,”⁰⁶

“Licet opus satisfactorium debeat esse poenale; ejus tamen dignitas non desumitur, ut diximus, ex mera poena; sed *ex poena laudabiliter accepta*: unde, quo major fuerit poena, vel etiam quo magis laudabiliter accipiatur; eo magis aptum erit opus ad satisfaciendum, cum crescat; ex aliquo saltem capite, motivum aptum ad placandum judicem, et impediendam punitionem.”⁰⁰

Sententiam affirmativam, quae est prorsus de mente S. Thomae, ut infra ostendetur, supponunt potiusquam explicent alii theologi. Ceterum nec ab ea recedunt Suarez et Lugo nisi ex inepta confusione formalitatum, seu ex eo quod in operibus honestioribus, quae recte dicunt esse magis satisfactoria, considerent solam rationem honestatis nec advertant in eis adesse intimiorem rationem poenalitatis quam ea quae

⁰³Ibid., sect. 7, n. 8, p. 780.

MDc Poenitentia, disp. 24, sect. 2, n. 27, Disp. Schol., t. S, Parisiis, 1893, p. 413.

* Ibid., sect. 3, n. 33, p. 415.

⁰⁶Ibid., sect. 4, § 2, n. 42, p. 418 sq.

invenitur in poenalitatibus exterioribus quas praefati auctores videntur praecipue attendere.

CONCLUSIO *affirmativa*

Probatur 1. *Ex ipsa formali ratione satisfactionis.*

Ut dictum est in art. 60, satisfactio consistit formaliter in poenaltate actus, cum sit actus elicited poenitentiae, et haec consistat in reparanda culpa mediante poena. Atqui ex sola forma provenit efficacitas cujuslibet rei, sicut et ejus species. Ergo ex sola poenaltate ejusque gradu desumenda est efficacitas satisfactionis ejusque gradus, non vero etiam ex bonitate qua tali.

Xec refert, quod bonitas actus necessario praerequiratur, inio includatur etiam in essentia actus satisfactorii qui definitur actus bonus et poenalis; nam bonitas in eo actu se habet ut elementum materiale et genericum, utut essentiale, in quo satisfactio convenit cum merito; unde non ab eo satisfactio accipit suam formalem efficaciam sicut non accipit suam speciem, sed ab eo potest tantum accipere concomitantem, materiale aut genericam efficacitatem actus laudabilis quae potest fundare rationem meriti in ipso actu satisfactionis.

Ita quamvis homo sit essentialiter et animal et rationale, tamen specifica ejus ratio non est animalitas sed rationalitas, et in hac tantum fundatur et mensuratur ejus nobilitas qua homo est, quamvis in ejus animalitate fundetur ac mensuretur alia perfectio, concomitans, materialis et generica, quae est communis animalibus brutis. Similiter, quamvis actus supernaturalis, uti visionis beatificae, fidei vel charitatis. sit essentialiter actus procedens a naturali facultate intellectus vel voluntatis, a qua accipit suam vitalitatem, et ab habitu infuso, a quo accipit suam supernaturalitatem, tamen in propria ratione actus supernaturalis, suam efficacitatem et gradum derivat ex solo habitu infuso, ita ut, dato eodem gradu istius habitus in duobus subjectis, non magis Deum credat vel amet qui nobiliorem intellectum vel voluntatem possidet.

Est igitur bonitas actus quasi ratio sustentans et vitalizans poenaltatem, non vero directe et secundum se influens in rationem satisfactionis, quae ex sola poenaltate procedit ac mensuratur, quemadmodum formalis perfectio hominis procedit et mensuratur a sola rationalitate et supernaturalitas fidei vel charitatis procedit et mensuratur ex solo habitu infuso. Xon tamen inde negamus bonitatem actus posse influere in valorem satisfactionis, imo ordinarie opera perfectiora vel dignioris subjecti esse magis satisfactoria; sed dicimus id contingere non quia

bonitas componit cum poenalitate, quasi altera radix et causa satisfactionis, sed quia et quatenus refunditur in illam et ratione illius.

Omne quippe opus bonum habet rationem poenalitatis, ut dictum est in art. 60 (p. 265 sq.) et saepe, sin minus semper, opera perfectiora habent maiorem vel subtiliorem rationem poenalitatis ob intimiorem mortificationem inferioris naturae, praesertim corruptae per peccatum, ut patet in actu contritionis; unde mirum non est opera meliora esse ordinarie magis satisfactoria, non quia meliora sunt, sed quia, ex hoc quod sunt meliora, possunt esse poenalia.

Confirmatur conclusio ex hoc quod, ut dicitur in art. 66 et admittunt ipsi Suarez et Lugo, opus externum addit rationem satisfactionis ad opus satisfactorium internum, a quo fluit vel imperatur, et tamen nullam addit ei moralitatem vel meritum; ex quo datur intelligi rationem satisfactionis pendere formaliter et directe a sola poenalitate, quamvis bonitas actus essentialiter praesupponatur, si enim ipsa penderet formaliter et directe etiam a bonitate, nunquam a sola poenalitate directe procederet sed utramque sui causam requireret.

Probatur 2. *Ex auctoritate S. Thomae.*

S. Doctor nonnisi rationem poenalitatis appellat cum proponit specificam indolem et gradum satisfactionis, necnon distinctionem inter meritum et satisfactionem, imo positive excludit bonum inquantum tale esse satisfactivum.

Suppi., q. 15, a. 1: ‘Oportet ad hoc quod recompensatio fiat, quod aliquid subtrahatur a peccante per satisfactionem, quod in honorem Dei cedat. *Opus autem bonum, ex hoc quod est huiusmodi, non subtrahit aliquid ab operante, sed magis perficit ipsum.* Unde subtractio non potest fieri per opus bonum, nisi sit poenale. Et ideo ad hoc quod aliquod opus sit satisfactorium, oportet quod sit bonum, ut in honorem Dei sit; et poenale, ut per hoc aliquid peccatori subtrahatur.’

Suppi., q. 13, a. 2, ad 3: “In solutione debiti [i.e. satisfactione] attenditur quantitas poenae, sed in merito attenditur charitatis radix.”

Suppi., q. 15, a. 1, ad 2: “Sicut in satisfactione consideratur poenalitas, ita et in merito consideratur difficultas [i.e. bonum ut excedens facultatem]. Diminutio autem difficultatis quae est ex parte ipsius actus, diminuit, caeteris paribus, meritum: sed diminutio difficultatis quae est ex promptitudine voluntatis, non diminuit meritum, sed auget; et similiter *diminutio poenalitatis* ex promptitudine voluntatis, quam facit charitas, non diminuit efficaciam satisfactionis, sed *auget.*”

RESPONSIO

Obj. 1 *cum Suaresio et Lugone*. Opus satisfactorium includit rationem tum bonitatis, tum poenalitatis et ex utraque resultat. Ergo ex utraque et ex utriusque gradu proprium influxum derivat.

Resp. Opus satisfactorium includit utramque rationem, sed ita ut prior sit materialis, altera formalis et ideo sola influens, cum forma sit principium essendi et agendi. Unde arguere ex materiali continentia bonitatis in actu satisfactionis ad ejus influxum in efficacitatem formaliter satisfactivam est assumere sophisma illud: Post hoc, ergo propter hoc; ex ea continentia deberet recte concludi tantummodo influxus bonitatis in valorem meritorium ipsius actus satisfactionis.

Quod *si instet Lugo*, opus ideo esse satisfactorium quia est placativum, et ideo placativum quia laudabile seu bonum, secus non placaret quia non placeret, *respondetur* quod adhuc praedictum sophisma subsistit quoniam laudabilitati seu bonitati quae est tantum causa remota vel necessaria conditio placationis et satisfactionis, tribuitur ratio causae proximae vel primae formae, quae soli poenalitati convenit, cum nonnisi per hanc fiat directe restitutio ordinis justitiae, in qua satisfactio formaliter consistit.

Quod *si insistas* exinde sequi rationem poenalitatis habere suam efficacitatem satisfactoriam etiam in actu carente bonitate, uti in poenis quae involuntarie expiantur, eo quod forma retineat suum effectum formalem ubicumque inveniatur; *respondetur* id non sequi, nam poenalitas constituit formaliter satisfactionem non quomodocumque nec in qualibet materia sed in materia honestatis, seu in actu honesto, ita ut honestas actus se habeat ut conditio essentialiter requisita, quamvis non ex parte formae, quasi determinans poenalitatem ad esse satisfactionis, sed ex parte materiae, et quasi determinata ad idem esse per rationem poenalitatis, secus satisfactio non specificè differret a merito sed esset tantum quaedam formalitas specificata a ratione meriti, seu unus ex modis merendi.

Ita, quamvis a sola ratione intellectualitatis homo habeat formaliter ut sit rationalis, seu intelligens per ratiocinium, non inde sequitur quod etiam extra animalitatem intellectualitas possit habere suum effectum ratiocinandi; nam intellectualitas est forma constituens rationalitatem non quomodocumque sed prout afficit animalitatem, ita ut animalitas se habeat ut materia et conditio essentialiter requisita ad hoc ut intellectualitas possit evadere rationalitas et explicare suum effectum ratiocinandi. Similiter, quamvis ex sola propria forma et figura con-

sequatur domus suas proprietates et usus, non sequitur quod possit ea consequi etiam extra fundamentum, quia sic nec subsisteret. Item, quamvis ex solo lumine infuso habeat visio beatifica suam vim attingendi essentiam divinam, non sequitur ipsam posse subsistere aut illam vim exercere extra intellectum vel in aliqua facultate quae intellectus non sit.

Obj. 2 *cum Lugone*. Valor satisfactionis crescit *pro majori gratia* quam homo habet, nam valor satisfactionis, non secus ac meriti, crescit ex dignitate subjecti, ut clare constat ex valore operum Christi. “Opera [enim] . . . Christi non solum in ratione meriti, sed etiam in ratione satisfactionis habuerunt valorem infinitum, qui non proveniebat praecise ex honestate operum, quae tota erat finita et limitata, sed ex dignitate personae satisfaciens: ergo quo major fuerit haec dignitas, et excellentia in homine justo: eo major etiam erit valor operis satisfactorii, caeteris paribus.”⁰⁷

Resp. Dignitas subjecti in tantum influit in valorem meriti aut satisfactionis in quantum copulatur honestati aut poenalitati actus ac veluti transeat in ejus conditionem; non enim formaliter in quantum est dignus, aliquis meretur aut satisfacit, sed in quantum agit, ponens nempe actum bonum vel poenalem. Unde eatenus poena dignioris personae est magis satisfactiva quatenus, ratione illius dignitatis, fit secundum se magis poenalis; majoris enim rationem punitionis et poenalitatis habet eadem poena inflicta digniori personae, eo quod sit magis privativa, cum afficiat majus bonum et aliquid subtrahat a majori perfectione, juxta illud “Corruptio optimi pessima”. Hoc igitur modo poena suscepta a sanctiori persona potest esse magis satisfactiva, non formaliter quia afficit digniorem personam, sed quia exinde fit magis poenalis; et similiter satisfactio Christi fuit infinitae efficacitatis, quia, ratione infinitae dignitatis personae divinae, fuit maxime poenalis relate ad perfectissimam illam naturam assumptam et substantialiter sanctificatam.⁰⁸

Ceterum, ipse *Lugo* in meliorem sensum descendit cum, post objecta verba, subjungit: “Addo tertiam rationem: nam licet valor meriti non cresceret ex majori gratia; in satisfactione tamen esset peculiaris ratio ad id asserendum: quia eadem poena inflicta viro nobiliori, aestimatur moraliter poena gravior, quam inflicta homini ignobili: unde pro eodem

⁰⁷ *Lugo*, De Poenitentia, disp. 24, sect. 2, n. 27, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 413.

⁰⁸ In tractatu De Gratia, ubi de merito, opportunius et fusius explicatur a theologis quomodo ipsa dignitas personae possit influere in valorem actus et quae sit differentia quoad hoc inter influxum dignitatis Christi, quae est dignitas personalis, et dignitatem hominis justi, quae est dignitas mere habitualis et adventitia.

delicto minori poena punitur marchio, aut dux, quam alius nobilis inferioris notae, et hic etiam minori, quam plebeius: quia exilium principis gravior poena aestimatur, quam verberatio plebeii: ergo et castigatio carnis in homine sanctiori habenti gratiam ut centum aestimabitur major poena, et gravior castigatio, quam in alio justo habente gratiam, ut quatuor; quia excellentior, ac illustrior persona castigatur; atque adeo sufficiet ad solvendum pro pluribus peccatis, vel gravioribus, cum moraliter sit major satisfactio.”⁰⁹

Obj. 3 *cum Lugone* (in textu supra cit., p. 319): “Professio religiosa . . . teste S. *Thoma* . . . affert secum expiationem totius poenae temporalis debitae . . . propter excellentiam actionis . . . et tamen non habet ille actus multum poenalitatis formaliter. Item, eleemosyna est magis satisfactoria, quam jejunium, juxta communem theologorum doctrinam, licet majorem poenalitatem afferat jejunium; ergo major bonitas reddit actum magis satisfactorium.”

Resp. Ut explicabitur in art. 67 cum S. *Thoma*, professio religiosa multam secundum se importat poenalitatem, et eleemosyna, prout satisfactoria, importat majorem poenalitatem quam jejunium.

Obj. 4. Ipse S. *Thomas*, *In 4 Sent., disp. 15, q. 2, a. 2, q. 2, ad 2*, ait: “Quamvis poena in satisfactione requiratur, tamen principalius est in ea bonitas actus quam poenalitas. Et quia eleemosyna plus habet de ratione boni quam jejunium, inquantum immediatius se ad caritatem habet, et inquantum non est singulare bonum facientis, sed commune facienti et patienti; eleemosyna plus erit satisfactoria quam jejunium, similiter et quam oratio”.

Resp. S. Doctor ibi intelligendus est de poena sensibili, quae est major in jejunio, et de majori bonitate actus eleemosynae non formaliter qua bonitate, sed qua poenali, quatenus altius bonum appetere majorem importat difficultatem et poenalitatem; secus S. Doctor sibi-metipsi contradiceret, cum in textibus supra citatis explicite asserat bonum fundare satisfactionem non qua bonum, sed qua poenale.

^w Ibid., n. 28, p. 413.

ART. 65. Utrum Efficacitas Satisfactionis Pro Poena Sit Infallibilis Relate Ad Proprium Objectum Quod Est Extinctio Poenae Vitae Futurae.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Efficacitas satisfactionis est infallibilis.

Probatur.

Non solum ea quae agunt ex opere operato, uti sacramentum et sacrificium, sed etiam ea quae vim habent ex solo opere operantis, scilicet oratio, meritum et satisfactio, habent infallibilem efficaciam juxta propriam indolem et condiciones, cum, sive haec sive illa, vim suam derivent ex aliqua indefectibili virtute divina et ultimo ex acceptatione vel promissione divinae voluntatis, quae nec falli nec fallere potest. Sicut vis sacramentorum et sacrificii fundatur in divina institutione, ita vis orationis fundatur in divina misericordia, et vis meriti atque satisfactionis in divina justitia. Satisfactio quidem de condigno vim habet ex divina justitia retribuente unicuique juxta opera sua, satisfactio vero de congruo importat tantum jus quoddam congruitatis et condeceniae suamque vim derivat non ex proprie dicta justitia, sed ex aliqua virtuosa condecenia quae rationem justitiae analogice participat. Ex his sequitur quod, soluta poena, Deus, ut judex et de potentia ordinata, non possit amplius exigere ab homine illam poenam, prout est poena, quamvis, ut Dominus et de potentia absoluta, possit hominem adhuc affligere per idem malum quod fuit poena peccati.

Conclusio 2. Satisfactio habet infallibilem efficaciam relate ad proprium objectum, seu poenas futurae vitae, non vero relate ad poenalitates vitae praesentis, tam ordinarias, quam extraordinarias, quae tantummodo occasione peccati a divina Providentia statutae sunt.

Probatur.

Proprium objectum satisfactionis est poena quae immediate et formaliter fluit ex peccato, seu poena aeterna, quae, remissa culpa, commutatur in poenam temporalem, luendam in Purgatorio. Unde non nisi ad eam refertur satisfactio, per quam peccatum ejusque effectus reparatur.

Praeter eam poenam, quae non nisi *ratione peccati* ejusque reparationis a Deo statuitur, variae habentur poenalitates vitae praesentis, quae vel derivantur *ex ordinario cursu divinae Providentiae* et causa-

rum naturalium, *occasione praecipue peccati originalis* ex quo natura deordinata atque veluti sibimetipsi inimica facta est, vel inducuntur *ex extraordinaria dispositione Dei*, non tam ratione quam *occasione quorundam actualium peccatorum*; quae omnes poenae rationem providentialem et medicinalem retinent, etiam abdicata propria indole vindicativa, ac proinde bonis aequae ac impiis non raro contingunt et pro quibusdam gravioribus peccatis, etiam remissis, pergunt urgere. Quod quidem etiam contingit in humana oeconomia; patres enim familias quibusdam privationibus filios subdunt, quos impares sciunt ad quibusdam cibis vel delectabilibus operibus recte fruendum, ratione nempe alicujus corporis defectus ex naturali generatione provenientis, et similiter filios culpabiles, in jura familiae et amicitiam utut plene restitutos, quibusdam poenalitatibus vel privationibus subiciunt ne in easdem culpas reincidant.

Ad eas igitur utriusque generis calamitates, quae potiusquam poenae, solius poenalitatis rationem retinent, efficacitas satisfactionis nequaquam se extendit, nisi quatenus, amissa natura proprie dictae satisfactionis, expiatio nostra assumit rationem orationis vel meriti et subicitur istorum conditionibus, quarum una est ut quod petitur non infallibiliter obtineatur nisi expediat ad salutem. Et ratio est ea quam jam innuimus, quia nempe eae poenae non sunt inductae formaliter ratione peccati nec necessario a Deo infliguntur, sed eas Deus libere inducit, occasione quidem peccati, ob varios fines suae providentiae, et ideo sicut non inducuntur ex justitia, sed libere, ita non remittuntur secundum legem justitiae et satisfactionis, sed secundum latiores leges meriti et orationis et secundum modum gratiosae et liberalis Dei voluntatis. Ad rem apte *Medina*, Tract. 2 de Confessione, q. 46: “Poenas hujus saeculi Deus nec de justitia legis infligit, nec de justitia legis eas tollit, sed pro voluntate sua, poenas autem alterius saeculi de justitia legis infert, et similiter de justitia legis eas remittit, ob satisfactionem debitoris.”

Ceterum, id luculenter patet tum ex usu Ecclesiae, fundentis speciales preces et adducentis fideles ad extraordinarias poenitentias occasione quarundam majorum calamitatum, quae quandoque tolluntur quandoque persistunt, tum ex pluribus Scripturae locis ubi Deus ostenditur flagella, debita pro quibusdam peccatis, fortasse remissis, ob orationes vel merita justorum, aliquando remittens, aliquando urgens. Cf. Gen. 18, 23 sqq., de aversione conflagrationis Sodomae; Ionae 3, 10, de salvatione Ninivitarum; 3 Reg. 21, 29, de remissione poenae Achab; 2 Paral. 7, 13 et Ierem. 18, 7, de generali Dei promissione avertendi flagella a populo converso et poenitente; Deuter. 32, 49-51, ubi Moysi poena non remittitur pro peccato diffidentiae; 1 Reg. 16, 1,

ubi Samuel iram Dei in Saulem flectere non valet; 2 Reg. 2, 14 sqq., ubi Davidi, a culpa plene soluto, promittitur in poenam mors filii adulterini; 3 Reg. 21, 29, ubi poena, ipsi Achab remissa, infligitur domui ejus.

Conclusio 3. Efficacia satisfactionis ad omnes peccatorum poenas indistincte refertur, ita ut per quodlibet opus poenale pro quolibet peccato satisfieri queat.

Probatur.

Quamvis congruum sit ut variis peccatis variae poenae respondeant, juxta illud Sap. 11, 17: “Per quae quis peccat, per haec et torquetur”, et verisimile sit id secundum aliquam saltem rationem et proportionem observari in satispassione Purgatorii, tamen nostra satisfactio per quodlibet opus ad quaslibet poenas diluendas indifferenter et veluti in solidum dirigi potest et efficaciam habet.

Id patet, *primo* ex eo quod in revelatione ejusque documentis nulla assignatur efficacitatis satisfactionis discriminatio aut limitatio. *Secundo*, ex eo quod divinus honor et compensatio, quae est vindicativus et principalis finis satisfactionis, necnon bonum ipsius peccatoris, quod est medicinalis et secundarius ejus finis, non tam pendent a materiali qualitate poenae quae sustinetur quam ab ipsa sustinentia poenae, adeoque per cujuslibet poenae assumptionem procurari queunt. *Tertio*, ex benignitate divinae justitiae, quae sicut acceptat ut possimus satisfacere in terra, loco durius satispatiendi in Purgatorio, ita a fortiori censetur materialem distinctionem satisfactionum pro materiali distinctione poenarum non urgere, sed valore pretii contenta esse, eo vel magis quod vix divinare possimus quae et quanta poena huic vel illi peccato correspondeat in negotio Purgatorii, quod totum regulatur numeris divinae scientiae et pondere divinae justitiae. *Quarto*, ex paritate cum contritione, quae est praecipua satisfactio pro ipsa culpa peccati, quaeque pro omnibus peccatis ad modum unius indifferenter satisfacit, adeoque convenit ut similiter quodlibet opus poenale pro qualibet poena temporali indifferenter, quamvis pro rata, satisfaciat, ut quod fuit secundarium in commissione assimiletur principali in remissione.

Ad rem S. Thomas, *Suppi.*, q. 15, a. 3, ad 3, agens de tribus praecipuis operibus satisfactoriis, eleemosyna scilicet, jejuniis et oratione: “Quamvis singula istorum trium per quandam convenientiam singulis peccatis approprientur, quia congruum est ut in quo quis peccavit, in hoc puniatur, et quod peccati commissi per satisfactionem radix abscindatur, tamen quodlibet horum pro quolibet peccato satisfacere potest.

Unde ei qui non potest unum ex his perficere, injungitur aliud, et praecipue eleemosyna, quae aliorum vices supplere potest, inquantum alia satisfactionis opera per eleemosynam quisque sibi mercatur quodammodo in illis quibus eleemosynam tribuit.”

Ceterum valde conveniens est, praecipue ad ejus finem medicinalem, ut satisfactio sive sponte suscepta sive sacramentaliter imposita, aptetur generi et circumstantiis peccati commissi.

Ad rem *Scotus*: “Peccatis in genere distinctis in tria membra, scilicet in peccatum carnis, in peccatum concupiscentiae oculorum, et superbiam vitae, 1. Joan. 2. correspondent de congruo propriae satisfactiones in genere, scilicet *peccato carnis* jejunium, vel universaliter quaecumque maceratio carnis magis ordinata ad reprimendum tale peccatum carnis, et sub isto comprehendo vigiliis, peregrinationes, asperitates vestium, nuditatem vel discalceationem, imo generaliter quemcumque laborem fatigantem. *Peccato autem superbiae*, et caeteris spiritualibus, magis appropriate correspondet oratio, quae et humiliat spiritum Deo, et roborat contra peccata spiritualia. *Peccatis autem circa temporalia*, ut avaritiae, vel cupiditati cuicumque, ut rapinae, furti, vel ablationis injustae, magis appropriate correspondet erogatio eleemosynarum. Et ratio istorum est, propter majorem correspondentiam poenae ad culpam, quia ‘per quae peccat quis, per haec et torquetur’.

“Sic dictum est de correspondentia ista in generali et de congruo. Sed de necessario vel congruo *in casibus specialibus non sic*, nam alicui potest non competere unum istorum operum poenaliurn, qui tamen peccavit peccato, cui de congruo correspondet talis poena, vel satisfactio, ut pauperi qui furatus est, non competit dare eleemosynas, et sic in aliis casibus; et tunc, si contritio non sufficiat, non debet peccatum omnino manere inultum. Et possibile est, ergo et congruum pro tunc, imponere pro satisfactione propria huic peccato, aliquid, quod tamen non est sibi proprium secundum universalem correspondentiam de congruo; et hic requiritur discretio Sacerdotis, ut non imponat alicui poenam nimis sibi disconvenientem, sed aliam, quae magis sibi convenit, et quam forte melius adimplebit.”¹

¹ In 4 Sent., dist. 15, q. 1, n. 12 sq., Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 216.

ART. 66. Utrum Omne Opus Bonum Et Poenale Sit Satisfactorium, Sive Sit Internum Sive Externum, Sive Sit Libere Assumptum Sive Physica Vel Morali Necessitate Impositum (Suppi., q. 15, a. 2; q. 13, a. 1, corp, et ad 3 et 4).

STATUS QUAESTIONIS

In hoc et sequenti articulo agitur *de operibus satisfactoriis*. Porro jam in art. 56-63 generaliter assignavimus omnes condiciones requisitas ad hoc ut aliquod opus sit satisfactorium, unde nihil superesset scientifica consideratione dignum nisi occurreret peculiare dubium quoad quaedam opera in quibus videtur aliqua ex praedictis conditionibus desiderari, scilicet 1. quoad *opus externum*, quod non videtur habere suam propriam moralitatem, in qua satisfactio fundatur; 2. quoad *poenas necessario nobis inflictas*, quibus deest physica libertas; 3. quoad *poenas ex praecepto impositas*, quibus deest libertas moralis. Propterea non defuerunt, olim saltem, doctores qui unum vel alterum ex his operibus a serie operum satisfactionis excludere vellent.

PARS NEGATIVA ct PARS AFFIRMATIVA

1. QUOAD OPUS EXTERNUM, triplex datur sententia:

Quidam, ut *Scotus* (In 4 Sent., dist. 15, q. 1, § De secundo principali), *Biel*, *Almainus*, *Hyquacus* aliique *Scotistae*, docent satisfactionem pro poena temporali totam consistere in actu externo. Non tamen negant dari actus internos satisfactorios, et imprimis ipsam contritionem, sed docent quod in illis operibus quae exterius fiunt in satisfactionem liberam vel sacramentalem, quaeque vocari solet satisfactio, tota vis satisfactoria residet in actu exteriori, utut informato vel imperato ab interiori actu voluntatis.

Ratio hujus sententiae est quia actus externus habet suum valorem moralem, imo et suam libertatem, distinctam a valore et libertate actus interni.

Ad rem facit ipsa definitio satisfactionis a Scoto assignata, quam retulimus supra (art. 46, p. 17 sq.); post quam *Scotus* addit: “[Quae vero sint opera satisfactoria] patet, quia ut opus exterius, vel passio distinguitur contra actum, vel passionem interiorem mentis, et contra actum oris, vel passionem concomitantem; non consistit satisfactio, nisi in illis tribus operibus difficilibus, scilicet jejunio, oratione et eleemosyna, de quibus dictum est tertio articulo praecedenti; vel in passionibus voluntariis concomitantibus ista tria opera difficillima.”²

² Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 207.

HYQUAEUS sic commentatur et amplectitur sententiam sui magistri: "Dicit [Scotus] satisfactionem, hoc modo sumptam distinguere ab ea, quam hactenus declaravit, in eo quod satisfactio primo modo sumpta comprehendatur in actu interno contritionis, et poenitentiae seu tristitiae, quae est passio ex ipso, et in actu extemo confessionis et erubescitiae; haec autem in actu externo voluntario aut passione voluntarie tolerata, et sit opus in quo tertia pars poenitentiae, quae appellatur communiter a Doctoribus et Conciliis 'satisfactio pro poena temporali', tantum consistit, quae satisfactio, ut postea subjicit, exercetur communiter in tribus operationibus difficilibus orationis, jejunii et eleemosynae, et passionibus consequentibus, prout declarat in sequenti paragrapho. De satisfactione hoc modo sumpta agit Tridentinum cap. 8. et 9. sess. 14. et sess. 6. cap. 14. . . .

"Nescio quid in mentem venit *Soto* in 4. distinct. 19. q. 2. art. 1. quem sequitur *Suarez* disp. 37. sect. 5. ut dixerint Doctorem [Scotum] ex praemissa definitione satisfactionis stricte sumptae, negare satisfactionem ullo modo consistere in actu interno, sed in solo actu extemo, ita ut si quis dederit eleemosynam ex intenso conatu voluntatis, et alius tantumdem elargiatur ex conatu remisso, aequaliter satisfacerent. Miror tam perfunctorie eos legisse Doctorem, nam ipsi eum interpretantur, quasi in actu interiori nihil esset satisfactionis, cum contrarium probet manifeste tota quaestione in praecedentibus, et potissimum in articulo tertio praecedente, ubi docet satisfactionem late sumptam consistere tam in actu interno quam in extemo. Superius etiam docuit actum perfectum charitatis valere ad satisfactionem; quod ipsi objicit *Soto*, quasi inconstans esset et contradicens. Melius profecto Doctor, et clarius tractat naturam satisfactionis tam in genere quam in specie, et magis conformiter ad Scripturas et Concilia. . .

*"Conclusio: satisfactio hoc modo sumpta consistit in operatione ipsa externa et voluntaria, seu in passione voluntaria in recto, et non in actu interiori. Est contra praefatos, qui statuunt eam consistere in actu interno, et perfici accidentaliter ab actu extemo, qua est poenalis; neque in re ipsa differunt ab opinione Henrici [Gandavensis], quam impugnant in eo quod dixerit totam vim satisfaciendi esse in actu interno, et non in externo; nam si totus valor consistit in actu interno formaliter, et actus externus poenalis non facit ad valorem, nisi in quantum perficit internum, non per valorem, qui est in ipso, sed tanquam causa perfectionis in actu interno per modum effectus conjuncti, aut quovis alio modo eam communicet, sequitur satisfactionem formaliter compleri in actu interno, qui tantum ordinat peccatum, et poenam ejus, licet per ordinem ad suas causas, a quibus actus ipse recipit hunc valorem, ut sit satisfactivus. Aliud non dicit Henricus quaest. 8. q. 13. totam enim radicem satisfactionis et meriti refundit in charitatem, neque per hoc excludit actum externum satisfactionis, imo illum requirit, distinguens in liberale, poenitentiale et indulgentiale; ex conatu majori voluntatis asserens augeri in eo rationem satisfactionis."*³

Alii, ut *Henricus Gandavensis* (Quodlib. 8, q. 13) et *Ledesma* (2 p., q. 14, art. 1, dub. 4), ex contrario excessu dixerunt totam vim satisfactivam esse in actu interno, a quo imperatur et regitur exterior satisfactio, ita ut actus exterior nihil addat ad satisfactionem actus interioris sicut non addit ad ejus moralitatem vel meritum, sed tantummodo ab illo denominetur moralis vel meritorius vel satisfactorius.

Ratio hujus sententiae est quia tota libertas et moralis valor actus residet in voluntate, nec communicatur ad exteriorum actum nisi per denominationem.

³Comm., in Scotum (In 4 Sent., dist. 15, q. 1), n. 68-70, Scoti Opera omnia, t. IS, Parisiis, 1894, p. 207 sq.

Sententia media et communior, quam tenent *Soto* (In 4 Sent., dist. 19, q. 2, a. 1), *Suarez* (Disp. 37, sect. 5), *Coninck* (Disp. 10, dub. 4, n. 16), *Lugo* (Disp. 24, sect. 4), *Gonet* (Disp. 13, a. 2, § 3, n. 20), *Salmanticenses* (Disp. 10, dub. 3, § 1, n. 43), *Billuart* (Diss. 9, a. 8, §2), docet in eodem externo opere satisfactorio tum actum internum tum actum externum qui ab illo informatur, habere propriam rationem satisfactivam, coalescentem in unicam satisfactionem ipsius operis, ita ut actus exterior addat ad satisfactionem actus interioris, quamvis non addat ad ejus moralitatem et meritum, et proinde plus satisfactionis habeatur in eo qui actu jejunit, quam in eo qui intendit jejunare, et similiter in eo qui cum eadem interiori dispositione magis a cibo abstinet vel, aequaliter abstinendo, a meliori dispositione movetur.

Ratio hujus sententiae est quia, quamvis libertas et moralitas sit tota in actu interno, poenalitas tamen est etiam in actu externo, et ideo hic addit ad valorem satisfactivum actus interioris, quamvis nequeat addere ad ejus moralitatem et meritum.

2. *QUOAD POENALITATES* quibus necessario subicimur, quae nempe proveniunt ex circumstantiis vitae, vel ab hominibus aut ipso Deo nobis infliguntur, nemini dubium esse potest justum per eas satisfacere, si voluntarie eas sustineat ex fine satisfactorio, cum id sit *de fide definita a Cone. Trid.*, sess. 14, can. 13 et cap. 9 (cit. in art. 53, p. 171).

Disputatur autem de modo quo illae sint satis/actoriae, atque triplex profertur sententia.

Quidam, ut *Biel* et *Richardus*, quibus *Lugo* adiungit *Vasquesium* (In 3 p., q. 94, a. 1, dub. 7, n. 10), dicunt totam rationem satisfactionis se habere in interiori actu voluntatis et patientiae, quo eae poenae sustinentur; unde duorum, quorum unus eas tantum desideret, alius vero aequaliter desideret et actu patiat, aequalis est satisfactio. *Ratio* est quia satisfactio est actio, elicitata vel imperata ab ipso patiente, illae vero poenae sunt passionem quas homo ab aliis sustinet, nec ideo possunt esse voluntariae nisi ut objectum, ita quod proprie non sint voluntariae sed volitae.

Alii mitigant hanc sententiam, concedentes ipsi externa poenae aliquam vim expiatoriam de genere satisfactioem quae fit in Purgatorio. Et quidem *Medina* (tract. 3, q. 5, in fine primi dubii) admittit vim expiatiivam tum in actu interno tum in passione externa, sed distinguit inter satisfactionem, quam tribuit illi, et satisfactioem, quam tribuit isti. In voluntaria scilicet sustinentia illarum poenarum distinguit patientiam internam, et patientiam externam; per priorem poena remittitur tanquam per propriam subjecti satisfactionem, per alteram

remittitur tanquam per satisfactionem et ad modum vindictae, sicut in Purgatorio. *Soto* vero (In 4 Sent., dist. 19, q. 2, a. 2) et *Ledesma* (2 p., q. 14, a. 2) admittunt primum assertum *Medinae*, scilicet sustentiam illam poenarum esse satisfactoriam tantummodo in actu interno, sed distinguunt alterum membrum, dicentes per eas poenas fieri satisfactionem tantummodo quando infliguntur ab ipso Deo per specialem actum vel dispositionem, non vero quando proveniunt a causis naturalibus vel juste aut injuste infliguntur ab hominibus, uti sunt molestiae vitae, fames, sitis, infirmitates, bella et carceris punitio, nam in hoc casu poenae non sunt inflictæ a iudice per modum vindictae peccatorum.

Communis sententia, quam tenent *S. Thomas* (Suppi., q. 15, a. 2), *Silvester*, *Victoria*, *Navarrus*, *Suarez* (Disp. 37, sect. 7), *Lugo* (Disp. 24, sect. 5), *Salmanticenses* (Disp. 10, dub. 3, § 1, n. 43 sq.), *Billuart* (Diss. 9, a. 8, §4), docet praedictas poenas esse satisfactorias non solum ratione actus interioris sed etiam secundum se, quatenus per interiorem acceptationem “fiunt aliquo modo ipsius patientis” (*S. Thomas*). In assignando autem isto modo in varias explicationes doctores discedunt, ut explicabitur in Conci. 2.

3. QUOAD OPERA PRAECEPTA, vel ex voto Deo debita, iterum triplex datur sententia.

Quidam, ut *Paludanus*, *Scotus* (In 4 Sent., dist. 15, q. 1, circa initium, quatenus definit: “Satisfactio est redditio voluntaria aequivalentis *alias indebiti*”), *Biel*, *Richardus*, *Major*, *Almainus*, *Faventinus*, *Hyquaeus* (Comm, in Scotum, dist. 15, q. 1) et communius *Scotistae* (“Plerique Scotistae”, ut testatur *Frassen*, qui tamen ab illis dissentit), docent non posse satisfieri per opera jam praecepta, quia nequit unica solutione duplici obligationi satisfieri. Inepte autem *Suarez* et *Hyquaeus* dicunt ipsum *S. Thomam* (Suppi., q. 13, a. 1, ad 3), favere huic sententiae, ut ostendetur in fine Conci. 3.

HYQUAEUS hanc sententiam amplectens, conatur eam verbaliter mitigare, dicens eam regulariter quidem valere, sed in casu quo poenitens est tam fragilis ut non sit aliam poenitentiam adimpleturus, posse ei injungi aliquod opus praeceptum, eo quod ceteroquin satisfactio non sit essentialiter requisita ad sacramentum.

Haec ipse: “*Dico primo* [hanc] sententiam esse magis congruam praxi primitivae Ecclesiae, loquendo de satisfactione pro poena temporali, et regulariter, ut patet ex Patribus, quos supra citavimus, et aliis passim, quia illa praescribebatur in operibus poenalibus et alias supererogationis, non autem praecepti; et simpliciter est tenenda in praxi, nisi status aut infirmitas poenitentis aliud suadeat. . . Confirmatur, quia oppositum plurimum relaxaret vigorem et rigorem poenitentiae. Unde Trident, praefato cap. 8. hanc rationem adducit, unde divina clementia voluit remanere poenam temporalem, peccato dimisso, ne facilitas veniae et indulgentiae esset occasio contemptus divinae legis et lapsus, peccatori; ideoque

hanc poenam voluit esse fraenum, quo retraheretur a peccato; facilius enim peccator affectu commodi movetur quam justitiae, propter inclinationem ad sensum 'pronus ad malum ab adolescentia sua'. Ergo ut digne fiat haec satisfactio, debet in aliquo constitui ex divina justitia et clementia, quae absterrent a peccato, quod nullo modo fieret injungendo sola opera praecepti; ergo non in illis Deus ordinavit satisfactionem pro poena temporali. . .

"Dico secundo. Quando poenitens est talis, ut non subsit facultas adimplendi aliam poenitentiam --- ; vel etiam quando est tam fragilis, ut verisimiliter non sit adimpleturus poenitentiam delicto proportionatam, et quae alias imponi deberet, --- non esse injiciendum ei laqueum, et occludendam viam salutis, ideoque recte imponi, vel ipsa opera praecepti, vel poenitentiam praeservativam, et aliud quod magis expedire videbitur, juxta discretionem confessarii prudentis --- ; et *in hac amplectenda est tertia sententia* [docens posse satisfieri per opera praecepta], *nempe in casu et particulari necessitate poenitentis* licere uti tali indulgentia, non tamen regulariter. Ratio autem hujus conclusionis petenda est ex eo, quod Deus non derelinquit peccatorem in statu viae sine remedio salutis; ergo per poenitentiam potest salvari etiam in casu quo non esset ei possibilis alia satisfactio, vel certe quo judicaretur esse periculosa; haec enim pars poenitentiae, cum ordinetur ad remissionem poenae temporalis, et non peccati, non exigitur essentialiter ad remissionem peccati, sicut confessio et contritio, ideo sine illa contingit Sacramentum ministrari in certis casibus, in quibus nequit adimpleri, aut non expedit eam imponi."⁴

Alii mitigant praecedentem sententiam, dicentes hominem non posse satisfacere per opera praecepta a jure naturali, posse vero per ea quae praecipuntur a jure humano; cujus ratio videtur esse quia Ecclesia non intendit auferre vim satisfactionis ab operibus quae ipsa praecipit. Haec sententia tribui solet *Archidiacono* et *5. Antonino* (3 p., tit. 14, c. 20, § 1).

Communis sententia docet hominem posse satisfacere etiam per opera quolibet jure praecepta vel debita (quo includitur etiam opus debitum ex voto). Eam tenent *Cajetanus* (In editione leonina operum S. Thomae, t. 12, p. 355, Quaestiones de satisfactione, quaesitum primum), *Hadrianus, Victoria, Doni. Soto* (In 4 Sent., dist. 19, q. 2, a. 1), *Petrus Soto, Ledesma, Medina, Suarez* (Disp. 37, sect. 4), *Vasquez* (In 3 p., q. 94, a. 1, dub. 6), *Lugo* (Disp. 24, sect. 3, § 1), *Gonet* (Disp. 13, a. 2, § 3), *Salmanticenses* (Disp. 10, dub. 3, § 5, n. 60-63), *Frasson* (De Poenit., a. 4, q. 2, quaeres 2, ubi contra alios Scotistas, hoc tenet ut probabilius), *Billuart* (Diss. 9, a. 8, § 3).

CONCLUSIO

Conclusio 1. In externa satisfactione vis satisfactoria non provenit ex solo opere externo aut ex solo interno, sed ex utroque, ad opus externum

⁴Comm, in Scotum (In 4 Sent., dist. 15, q. 1), n. 92. 94. 106, Scoti Opera omnia, I IS, Parisiis, 1894, p. 220. 221. 226.

addit satisfactioni operis interni, quamvis non addat ejus voluntarietati vel moralitati vel merito.

Probatur 1a Pars, *scilicet vim satisfactivam in externa satisfactione non provenire ex solo opere externo.*

Id patet eo quod ex una parte opus internum habet valorem satisfactivum, utpote poenale (hoc v.g. quod est velle jejunare importat conatum aliquem voluntatis), et ex alia parte opus externum nequit separari, etiam prout est satisfactivum, ab actu interiori a quo vivificatur et essentialiter dependet in ratione voluntarietatis et moralitatis; non aliter enim externum meum jejunium est voluntarium, nisi quia volo jejunare et quia ab hac voluntate procedit et informatur. Unde binae poenalitates actus exterioris et interioris, subordinata quadam ratione, conveniunt in unicam vim operis externae satisfactionis.

Dices cum Hyquaeo. Actus exterioris satisfactionis habet proprium et directum valorem moralem, abstrahendo ab actu interiori a quo imperatur, ac proinde satisfactio consistit formaliter et in recto in ipso actu exteriori, quamvis connotet interiorem a quo procedit. Nam “illa operatio, in qua consistit medium requisitae justitiae vindicativae est satisfactio in recto, quia per eam ponitur aequalitas et solutio debiti; sed per opus externum ponitur tale medium, ergo in eo consistit satisfactio in recto, loquendo de satisfactione stricte sumpta, ut ordinat poenam temporalem.”⁵

Resp. Neg. assertum. Ad prob. dist. min.: Tale medium ponitur directe abstrahendo ab actu interno vel eum tantummodo ab extrinseco connotando, *nego*; tale medium ponitur per opus externum formaliter prout informatum ab actu interno, *concedo*. Confundit obiciens medium rei cum medio rationis, vel potius materiam virtutis cum formali objecto virtutis; debiti enim solutio, restituens aequalitatem in rebus, non fit virtus nisi prout assumitur et informatur a ratione et voluntate, in qua residet forma virtutis. Quis in scientia morali novitius hoc ignoret? Quare bonum est jejunium meum, merene quia materialiter jejuno an quia volenter jejuno?

Instes cum Hyquaeo. “Poena aequivalens, quae exigitur, consistit in actu externo, et non in interno, quia internus nullam poenalitatem includit, quia ad implendam et assumendam hanc satisfactionem per poenam externam, non requiritur tristitia seu dolor antecedens, sed sufficit voluntas efficax et imperans opera externa, in quibus tantum consistit difficultas propter repugnantiam appetitus, et inclinationem voluntatis ad suum delectabile; si autem est aliqua difficultas in actu

⁵ Op. cit., n. 76, p. 210.

interno imperii, oritur ex opere externo, ad quod solum est repugnantia interna et externa.”⁰

Rcsp. Ipse actus internus, quo voluntas vult et resolvit assumere poenam exterioriorem, habet in se poenalitatem, et est poenosus, quia est, ut ait ipse obiciens, contra “inclinationem voluntatis ad suum delectabile”. Nihil autem refert quod haec poenalitas proveniat in actu interno ex actu exteriori, si tandem de facto provenit et in eo est; nec ceterum est imaginandum eam in actu interiori provenire tantummodo improprie per quandam denominationem ab exteriori actu, in quo solo resideat, nam ipsa est et residet in ipso actu interiori dependenter ab actu exteriori non tanquam a subjecto, quomodolibet connexo cum interiori, sed tanquam ab objecto specificante interiorem actum.

Probatur 2a Pars, *scilicet vim satisjactivam in externa satisjactione non provenire ex solo actu interno*, eo modo quo provenit ratio voluntarietatis, moralitatis et meriti.

Id sequitur ex eo quod ipse actus externus qua talis, etsi non habeat suam propriam moralitatem, habet suam distinctam poenalitatem, quatenus repugnat appetitui sensitivo et exterioribus facultatibus; magis enim poenosum est jejunare quam velle jejunare, et plus patitur qui jejunit quam qui vult jejunare, et aliquid novi quis patitur cum de facto jejunit postquam interius passus est resolvendo jejunare. Unde haec poenalitas, prout est volita et abstrahendo a poenalitate ipsius velle, habet rationem satisfactionis et addit vim satisfactivam actui interiori, quamvis nihil addat ad ejus voluntarietatem aut moralitatem aut meritum.

Inde patet falso supposito laborare rationem *Hcnrici Gandavensis* et *Lcdesmae*, totam nempe libertatem et moralitatem actus exterioris esse in ipso actu interiori; nam satisfactio non fundatur formaliter in ipsa moralitate actus, sicut meritum, sed in ejus poenalitate, quamvis supponat moralitatem materialiter et connotative. Nec valet instare quod poenalitas, accepta per se solam, fundat rationem passionis seu satispassionis, non vero satisfactionis, quae proinde debet fundari in alia ratione, seu in moralitate; nam ipsa poenalitas directe fundat sive satispassionem, sive satisfactionem, sed illam in actu non morali,⁷ hanc in actu morali, ita ut moralitas se habeat ut necessaria conditio non vero ut ratio fundans; ita arbor non fit fructuosa nisi sit in fundamento terrae, sed inde non sequitur fructus tribuendos esse non arbori sed terrae. Nec valet ulterius insistere quod, cum moralitas resideat in solo actu interiori, poenalitas actus exterioris nequit in eo fundare

⁰Ibid., n. 78, p. 212.

⁷Confer tamen dicta de variis acceptionibus satispassionis, in art. 46, Nota 3, p. 24.

nisi rationem satisfactionis; nam, quamvis moralitas sit in solo actu interiori tanquam in proprio et fontali subjecto, ab eo tamen communicatur ipsi actui exteriori estque in eo tanquam in subjecto extensivo, eo quod ex interiori et exteriori resultat unus actus moralis, quatenus actus internus fit forma actus externi in ordine intentionis et moralitatis.

NOTA. *Quaeri potest an ad hoc ut opus externum addat vim satisfactivam actui interno necesse sit ut quando ponitur, adhuc perseveret actus internus, seu voluntas illum ponendi.*

Lugo qui longius disputat de hac re (Disp. 24, sect. 4, n. 46-55), id negat; *Suarez*, vero, ut observat ipse *Lugo*, id videtur negare in uno loco (Disp. 37, sect. 6, n. 7; sect. 7, n. 13) et affirmare in alio (Disp. 48, sect. 8, n. 12. 13. 16). Dissidium tamen videtur potius de modo considerandi.

Ad hoc nempe ut actus externus sit satisfactorius, oportet ut, quando ponitur, sit tum voluntarius, nam poenalitas nequit esse satisfactoria nisi sit voluntaria, tum voluntarius ut actus et non tantum ut objectum, secus tota ratio satisfactiva esset in solo actu interno cuius objectum est actus externus. Ad hoc autem ut sit voluntarius ut actus, non sufficit ut intentio interna perseveret habitualiter tantum, nam ita fieret voluntarius tantum in causa et ut objectum, sed requiritur ut intentio perseveret actualiter; non tamen necesse est ut perseveret actualiter formaliter, sed *sufficit actualiter virtualiter*, etiam implicite, ita nempe quod actus sit aliqua ratione sub actuali influxu voluntatis.⁸

Praeterea, ad hunc influxum voluntatis in opus externum recte intelligendum, oportet attendere ipsam indolem illius operis; potest enim hoc consistere vel proprie in aliqua actione, vel in aliqua passione, vel in utraque, quasi utramque complectens, ita v.g. proprii corporis flagellatio est simul actio et passio, et debilitas carnis, ex ea resultans, est quaedam passio in corpore relicta; actio autem fit voluntaria, ut imperata a voluntate, passio vero ut acceptata. Item, opus externum potest considerari vel in singulis suis elementis aut partibus, vel ad modum unius seu prout omnia ejus elementa efformant unum moraliter opus juxta communem aestimationem; et ita potest contingere ut totum opus ad modum unius sit voluntarium, quin tamen omnes et singulae partes voluntariae sint, sic v.g. in martyre qui voluntarie se committit persecutioni inimicorum fidei, tota persecutio

⁸ Cî dicta de ipsa intentione satisfaciendi in art. 57, p. 256 et de notione habitualis, formalis et virtualis intentionis in tractatu De sacr. in genere, p. 345 sq. et 466 sq.

ad modum unius est ipsi virtualiter voluntaria, et ideo satisfactoria, quin tamen, necessario et vi illius intentionis, sint virtualiter voluntarii omnes actus quos ipse elicit, vel poenae quas ipse aliunde et quomodo-libet patitur, toto tempore quo durat persecutio.

Hinc facile resolvuntur *varii casus particulares*, quorum plures discutiuntur a *Suarcsio* et *Lugone*.

Qui dormit, non satisfacit per aliquid poenosum quod simpliciter et formaliter contingeret in somno, etiam si praevisum fuerit; tale enim opus est involuntarium vel tantum voluntarium in causa. Attamen si somnus ipse, ut poenosus, prius assumitur ab actu voluntario ponente causam poenositatis somnii, ut si quis se committat somno cilicio indutus, illud opus dormiendi cum poena est stftis-factorium, nec tantum in suo initio, cum quis advertenter se committit somno poenoso, sed in tota sua inconscia duratione et secundum totam suam poenositatem ex cilicio proveniente, nam secundum se totum est unum moraliter opus, volitum et positum in sua causa naturali quae pergit influere; non tamen est satisfactorium secundum aliam rationem poenositatis quae posset contingere in somno ex aliis causis prius a dormiente non positis, ut si, dum dormit, maligne ab alio homine indueretur duplici cilicio, nec a fortiori est satisfactorium secundum eam partem somni, in qua forte careret cilicio, ut si miserans frater solveret eum a cilicio.

Qui dat eleemosynam, satisfacit tum per ipsum actum dandi, tum per ipsam privationem poecuniae quae in ipso manet post datam poecuniam, etiam dum dormit; sed, ut patet, utrumque illud efformat unum opus poenale et satisfactorium quod non mensuratur duratione, sed magnitudine privationis, semel positae et jugiter manentis. Si autem quis mittit eleemosynam per legatum, satisfacit non solum cum eam tradit legato, sed etiam cum ea a legato traditur pauperi (quamvis in eo momento ipse dormiat), non tamen quasi per novum actum satisfactionis sed per eundem actum dationis continuatum per legatum ac moraliter unum; unde si legatus in via expolietur a fure, non ideo actus eleemosynae fit minus satisfactorius.

Tempore persecutionis, tota actio persecutoris, ad modum tamen unius operis, est satisfactoria martyri, et non tantum illi actus poenales, qui advertenter ab ipso martyre assumuntur vel a persecutoribus infliguntur; ita satisfactorius est somnus poenosus in carcere necnon afflictiones quibus forte ipse a persecutoribus subicitur dum est in somno vel deliquio.

Ceterum in pluribus ex his casibus potius quam de actibus poenali-

bus agitur de necessariis passionibus, quae quomodo sint voluntariae et satisfactoriae dicetur in sequenti Conclusionem.

Conclusio 2. Poenalitates quibus in vita nostra necessario subicimur, sive obveniant ex causis naturalibus sive infligantur ab hominibus aut Deo, si voluntarie acceptantur, sunt vere satisfactoriae pro poena temporali, et quidem non denominative tantum seu ratione solius actus voluntatis, sed etiam secundum se et in quantum fiunt indirecte voluntariae.

Probatur 1a Pars, *scilicet eas poenalitates esse vere satisfactorias*.

Hoc est de fide definita a Cone. Trid. supra memorato. Ceterum, cum in 2a Parte explicabitur contra supradictos adversarios modus quo ipsae sint satisfactoriae, probabitur etiam ex theologica ratione quod revera sint tales.

Quod autem doctrina Concilii de vi satisfactoria “temporalium flagellorum a Deo inflictorum”, sit intelligenda non tantum de proprie dictis flagellis, seu calamitatibus a Deo speciali quadam providentia vel actione occasionaliter inflictis, sed *generaliter de omnibus poenis* quibus in hac vita necessario subicimur, ob directum influxum causarum quarumcumque tam naturalium quam liberarum, sequitur:

Primo, ex ipso tenore verborum Concilii; nam collatae hominibus facultati satisfaciendi per extraordinaria tantum flagella non apte convenirent verba “divinae munificentiae largitatem” et “a nobis toleratis”, cum ea flagella sint rara nec nobis omnibus contingant.

Secundo, ex interpretatione *Catechismi Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 75: “Quoniam multae variaeque erumnae et calamitates, dum in hac vita sumus, nos premunt; illud maxime fideles docendi sunt, eos, qui patienti animo, quicquid laboriosi et incommodi Deus immiserit, ferant, amplam satisfaciendi et merendi materiam nactos esse; qui autem inviti et repugnantes poenam huiusmodi sustineant, omni satisfactionis fructu privari, sed Dei tantum peccata justo iudicio ulciscens animadversionem et supplicium perferre.”

Tertio, ex eo quod de facto omnis poena huius vitae est vere quoddam flagellum Dei, vindicantis peccata, quia “si in humana natura nulla culpa praecessisset, nulla poena fuisset”.⁰

Quarto, a paritate inter proprie dicta Dei flagella et ceteras poenalitates; nam istae, quantumcumque a liberis et nocivis causis immediate proveniant, omnes tamen de facto reguntur universali Dei causalitate et Providentia, adeoque induunt rationem divini flagelli, punientis creaturam per creaturam.

Quinto, a fortiori ratione; si enim Deus in satisfactionem acceptat

⁰ Suppi., q. 16, a. 2, ad 3.

ipsa majora flagella quae homo immediate et directe meretur ratione peccati, a fortiori censendus est velle acceptare poenas quas homo veluti innocenter patitur ab indebito persecutore naturali vel libero.

Sexto, ex communi “sensu fidelium, qui absque ullo examine, statim recurrunt ad Dei providentiam, cujus voluntati se conformantes accipiunt, tanquam ex ejus paterna manu, universa mala obvenientia; scientes, quod ‘non est malum in civitate, quod non fecerit Dominus’; et de quocumque passionis calice usurpantes Christi verba: ‘Calicem, quem dedit mihi Pater, non vis, ut bibam illum?’ Quod solatium, si nobis deesset, aut si necesse esset examinare, an malum illud a Deo proveniat, et an animo puniendi, vel ex alio fine diverso, graviores multo nobis redderentur hujus saeculi calamitates.”¹⁰

Probatur 2a Pars, *scilicet praedictas poenalitates esse satisfactorias non solum ratione interioris actus voluntatis patienter acceptantis, sed etiam secundum se et ex propria vi*, ita ut addant ad satisfactionem actus interioris.

Id ostenditur tum ex connaturali sensu verborum Cone. Trid., tum ex ratione voluntarietatis quae ipsis inest et quae sola videretur desiderari.

Concilium Tridentinum imprimis eandem vocem satisfactionis tribuit tum poenis sponte susceptis tum temporalibus flagellis a Deo inflictis; ergo sicut satisfactio pro poenis sponte susceptis non consistit in solo interiori actu voluntatis, ita nec satisfactio pro praedictis flagellis, juxta mentem Concilii. Prorsus enim inverisimile est Concilium adhibere eandem vocem in duplici diverso sensu in eodem contextu et quidem tanquam specificam rationem in qua conveniunt utriusque generis poenae, eo vel magis quod vocare aliquid satisfactorium eo tantum sensu quod sit objectum interni actus satisfactorii est prorsus impropria locutio, quae ceterum conveniret etiam multis objectis quae nequaquam satisfactoria dicuntur, uti beneficiis divinis quae imploramus vel laudamus per internam orationem satisfactoriam.

Praeterea, Concilium dicit maxime commendari divinam largitatem et amorem in hoc ipso quod detur nobis ut valeamus, satisfacere non solum per poenas sponte susceptas *sed etiam* per ipsas necessarias poenas mere patienter toleratas. Jamvero incisum “sed etiam” urget identitatem rationis satisfactionis quae habetur in utriusque generis poenis sustinendis, et similiter commendatio divinae largitatis ostendit in necessariis poenis patienter toleratis adesse vim propriam satisfactoriam quae sit speciale donum divinae largitatis, satisfacere enim

¹⁰*Lugo*, De Poenitentia, disp. 26, sect. 5, n. 79, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 431.

per merum actum interiorem non est speciale donum, cum egregius conveniat multis aliis operibus, uti amoris inimicorum et observantiae divinae legis.

Praefata autem distinctio *Medinae et Soto* inter satisfactionem et satisfactionem, imprimis non congruit sensui Tridentini, modo explanato; secundo, est ficta et voluntaria; tertio, redolet excessum quia, dum ex una parte expellit a praedictis poenalitatibus debitam rationem satisfactionis, ex alia parte inducit in eas indebitam rationem satisfactionis, nam illae poenae si non sunt satisfactoriae, nihil etiam sunt in ratione satisfactionis, hanc enim rationem non possunt habere nisi ex hoc quod sunt voluntariae, ut contingit in animabus Purgatorii, si autem ex hoc quod sunt voluntariae, aliquem valorem in se accipiunt, huic valori nihil jam deest quominus dicatur satisfactorius.

Ratio autem interna quare illae poenalitates sint vere et secundum se satisfactoriae est ea quam assignat S. *Thomas*, quia scilicet, ratione voluntariae ac patientis acceptationis, ipsae *evadunt in se voluntariae seu "fiunt aliquo modo ipsius patientis, inquantum eis utitur ad finem purificationis peccatorum"*.

Ad rem S. Doctor, *Suppi.*, q. 15, a. 2: "Recompensatio offensae praeteritae potest fieri ab eo qui offendit, et ab alio. Quando autem fit ab alio, talis recompensatio vindicationis magis quam satisfactionis rationem habet; quando autem fit ab ipso qui offendit, etiam rationem satisfactionis habet. Unde si flagella, quae pro peccatis a Deo infliguntur, fiant aliquo modo ipsius patientis, rationem satisfactionis accipiunt. Fiunt autem ipsius, inquantum ea acceptat ad purificationem peccatorum, eis utens patienter. Si autem omnino eis per impatientiam dissentiat, tunc non efficiuntur aliquo modo ipsius, et ideo non habent rationem satisfactionis, sed vindicationis tantum."

Hic quidam doctores insudant in ostendendo quo sensu vere dici possit cum S. Thoma illas poenalitates "*fieri aliquo modo ipsius patientis*".

Suarez ait hominem, patienter sustinendo poenam, "*moraliter jacere cam suam*", quod quidem sufficit ad satisfaciendum, quia vis satisfactionis etiam in poenis sponte susceptis, non provenit ex hoc quod actus poenalis fiat a nobis physica actione, sed ex hoc quod poena propter Deum sustineatur.

Lugo ulterius conatur dupliciter explicare quomodo illa poena fiat moraliter propria patientis, primo nempe, quia est *aequivalenter* sua. secundo quia est sua non solum aequivalenter sed etiam vere et formaliter, quamvis *indirecta et nimis imperfecta ratione*.

Ad rem ipse: "Possumus explicare, quomodo fiat moraliter nostra

illa passio ex duplici capite. *Primo*, quia qui patienter acceptat Dei flagella, eo ipso consentit Deo in illa punitione, et quantum est de se vult Deo cooperari ad illa. Quare, licet reipsa non sit causa flagelli, *est tamen aequivalenter causa* in conspectu Dei; quia aequitati consonum est, ut qui iudici punienti consentit, nec ullo modo repugnat, mitius puniatur. Et in hoc sensu dici potest, quod *per patientiam jacet aequivalenter suam illam passionem*: ideo enim August, lib. lxxxiii. quaestionum, quaest. 31. dixit, quod patientia est, honestatis causa, rerum arduarum voluntaria perpessio. Quia, *licet voluntarium proprie non sit*, nisi quod procedit a voluntate; per illam tamen acceptionem, et patientiam fit *quasi voluntaria*, *hoc est aequivalenter nostra* illa flagellatio, quatenus consentiendo Deo in illa punitione, offerimus quasi nos ipsos ad cooperandum positive, si Deus ita voluerit. Fateor, non esse proprie voluntariam et ideo, caeteris paribus, non ita esse efficacem ad satisfaciendum: habet tamen moraliter aliquid voluntarii, et ideo aliquam condignitatem ad satisfaciendum. . .

“*Secundo* possumus hanc causalitatem nostram ex alio capite explicare, ita ut non sit solum aequivalens, sed *aliquo modo vera, licet indirecta*. Pro quo advertet, patientiam, ut colligitur ex verbis supra adductis Augustini, esse voluntariam mali perpessionem, honestatis causa: quia, licet non sit in nostra potestate pati, et non pati; in potestate tamen nostra est malle pati, quam ab officio desciscere: et in hoc sensu illa passio non solum est volita, sed *voluntaria indirecte, quatenus homo praelegit pati potius illud malum, quam admittere solatium illicitum*, quale esset indignatio, querela, et impatientia ad leniendum dolorem: . . . atque ideo, ablato, honestatis causa, solatio illo, *videtur indirecte a nobis procedere et perseverare passio dagclP a Deo immissi*. Quia tamen haec etiam dependentia *indirecta est nimis imperfecta*; ideo minus conducit, ut dixi, quam illud aliud, quando homo ipse sponte assumit ipsas passiones.”¹¹

Non autem intelligimus quare tantum sit in illius assertionis explicatione insudandum, cum S. *Thomas* in textu modo citato clare assignet ejus rationem, brevi illa expressione “*Inquantum cis utitur*”. Illa scilicet poena fit *proprie* ipsius patientis sub aliqua ratione, inquantum fit *proprie* voluntaria sub aliqua ratione, seu *indirecte*, quatenus voluntas potest agere contra eam et non agit, contendendo avertere ejus causam vel aliunde quaerendo compensationem contra ejus effectum per impatientiam aliudve solatium; et pro tanto illa poena transit vere in dominium voluntatis et voluntas dominative ea *utitur*, eam ordinando ad finem satisfactionis et “faciens de necessitate virtutem” (*ad 7*).

¹¹DePoenitentia, disp. 24, sect. 5, n. 74 sq., Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 429 sq.

Haec explicatio est mera applicatio generalis doctrinae de voluntario quam 5. *Thomas* tradit in prima secundae Summae Theologicae:

1–2, q. 6, a. 3, corp, et ad 1: “Voluntarium dicitur non solum quod procedit a voluntate directe sicut ab agente, sed etiam quod est ab ea *indirecte, sicut a non agente*”, quod quidem accidit “ex defectu actionis” quando quis “potest et debet agere”.

Ibid., a. 5: “Voluntarium potest aliquid dici dupliciter: uno modo *secundum actionem*, puta cum aliquis vult aliquid agere; alio modo *secundum passionem*, scilicet cum aliquis vult pati ab alio. Unde cum actio infertur ab aliquo exteriori, manente in eo qui patitur voluntate patiendi, non est simpliciter violentum; quia, licet ille qui patitur non conferat agendo, *conijert tamen volendo pati*; unde non potest dici involuntarium.”

Ibid., a. 7, ad 3: “Voluntarium dicitur *quod est in potestate voluntatis*, ut non agere et non velle”.

Ibid., q. 77, a. 7: “Aliquid dicitur voluntarium directe vel indirecte; directe quidem id in quod voluntas fertur; *indirecte autem illud quod voluntas potuit prohibere, sed non prohibet*”.

Ex dictis intelligitur differentiam inter poenas sponte susceptas et poenas necessario inflictas non esse essentialem, quod attinet ad eorum vim satisfactivam, et totam consistere in modo et gradu voluntarietatis quae in ipsis invenitur, i.e. in directa vel indirecta ratione voluntarietatis. Imo plures ex poenis quae dicuntur sponte susceptae, non multum distant ab illis quae dicuntur inflictae, eo quod voluntarius modus quibus ipsae inducuntur, consistat in non agendo potius quam in agendo, seu in non impediendo influxum causae poenosae potius quam in inducendo hanc causam per positivam actionem; ita quis sese exponit poenae corporis, vel fami, vel frigori, mere per hoc quod non sumit medicinam, vel cibum, vel vestem. Istae tamen poenae important procul dubio majorem influxum voluntatis et fortio rem rationem voluntarietatis, quam eae quae dicuntur simpliciter inflictae eo quod non sit in potestate voluntatis has simpliciter remove re, quamvis, ut dictum est supra, voluntas possit minuere eorum psycholog icum influxum, sese quodammodo compensando per internum renisum impatientiae, quo satisfacit proprio sensui libertatis, vel quaerendo aliunde extrinsecum solatium.

NOTA. *De iisdem pocnalitatibus prout nullo modo, nec indirecte, fiunt voluntariae*, ratione nempe solius inadvertentiae vel defectus ipsius usus rationis, ut quae contingunt amenti vel dormienti, *disputant quidam theologi an valeant saltem in satispassionem*, ita ut absolvant ab aliqua poena Purgatorii, etsi non in satisfactionem.

Conveniunt omnes, eas poenalitates nihil prodesse, si expientur positive contrariante voluntate, imo facile augere poenam luendam in Purgatorio, ratione novi peccati impatientiae; item, etiam deficiente contraria voluntate, eas poenas nullo modo valere in proprie dictam satisfactionem. Quaestio est an in hoc casu valeant ad aliquem modum improprie dictae satisfactionis vel potius satispassionis, de genere illius quae praestatur in Purgatorio.

Affirmant *Medina* et *Soto*, qui concedunt eandem vim satispassoriam illis poenalitatibus, sive sint omni voluntarietate destitutae sive a fortiori sint libere assumptae (in quo casu denegant eis rationem propriae satisfactionis, ut dictum est supra, p. 331 sq.), eisque partialiter consentit *Lzigo* quoad priorem casum, scribens:

“Si... sermo sit in ordine ad satispatiendum, et solvendum debitum poenae, patiundo vere poenam debitam: probabile puto, posse aliquando eam passionem absque voluntate patientis habere talem effectum: *quando, scilicet, homo est in statu gratiae, et Deus ad eum finem immittit tale genus flagelli*. Nec Tridentinum loquitur de hoc genere solvendi, sed de satisfactione sola, quam dicit, posse fieri per ea flagella patienter tolerata. Nec etiam ex hoc sequitur virtus aliqua in flagellis similis sacramentis ad expiandum debitum poenae ex opere operato. Nam ad tollendum debitum per veram passionem poenae debitae non requiritur aliud, quam pati vere poenam debitam; alioquin etiam poena purgatorii esset similis sacramentis, cum se ipsa auferat et extinguat debitum poenae. Alia vero est virtus sacramenti, quae sine solutione extinguit debitum per missionem poenae. Unde minus proprie locutus est Pater *Vasqtiez*, qui num. 6. impugnans hanc satispassionem sine actu patientis, infert, quod flagella ipsa, et eorum passio remitteret poenam: qui modus loquendi non est melior, quam si diceres poenam purgatorii habere hoc, ut per ejus passionem remittatur poena debita: sicut, si diceres, solutionem debiti habere hanc virtutem, ut eo ipso remittatur debitum; quae omnia in rigore sunt falsa: nam remissio significat extinctionem debiti absque solutione, qui autem patitur totam poenam quam meretur, solvit totum: ergo non accipit remissionem poenae debitae. Qui ergo solum dicit *posse per illa flagella satispati hominem, ita ut minus debeat pati in purgatorio*, quod hic, puniente Deo, passus est, non ponit ullam virtutem in flagellis ad remissionem poenae ex opere operato.”¹²

Attamen jalsitas hujus sententiae patet ex eo quod prorsus divinando procedit, et absque ullo fundamento asserit esse id quod tantummodo possibile est, quodque in praesenti casu a sola libera Dei voluntate

nDe Poenitentia, Disp. 24, sect. 5, n. 84, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 433.

dependet. Principium enim, solide in Traditione fundatum, docet liberam culpam reparandam esse per poenam libere susceptam, vel in hac vita per liberam assumptionem poenae, quae dicitur satisfactio, vel in Purgatorio per liberam ejusdem supportationem, quae dicitur satispassio. Undenam autem tertium illud genus satispassionis, seu remissionis poenae absque ulla libertatis cooperatione, deducunt illi theologi nisi ex propria divinatione, praefato principio ceteroquin opposita?

Conclusio 3. Justus potest vere et proprie satisfacere per opera quolibet jure divino vel humano debita vel praecepta.

Probatur 1. *Ex communi sensu Ecclesiae.*

Primo, testimonia Traditionis in quibus agitur de operibus satisfactoriis numquam distinguunt inter opera praecepta et non praecepta, imo frequentissime loquuntur de operibus quae solent praecipui ab Ecclesia, uti eleemosynis, jejuniis et orationibus. Frustra autem obicitur sententia *Ansclmi*, juxta quam satisfactio praestari debet per ea opera quae non possent ab homine exigere, si non peccasset: “Cum reddis aliquid quod debes Deo, etiamsi non peccasti, non debes computare hoc pro debito quod debes pro peccato” (Cur Deus Homo, l. 1, c. 20, M.L. 158, 392). Nam sensus illius sententiae non est satisfactionem debere fieri per opera quae non sint aliunde praecepta, sed eam fieri debere per opera poenalia, haec enim sunt opera quae, si homo non peccasset, non exigerentur. Unde praefatus textus sic glossari potest: “Quando solvis Deo pro uno titulo id quod pluribus titulis ei debetur, non putes te solvisse pro omnibus illis titulis, ita ut Deus non possit ex aliis titulis eandem obligationem urgere”; quibus verbis negatur tantum hominem posse satisfacere de toto rigore justitiae, cujus una conditio est quod res soluta non debeatur creditori ex aliis etiam titulis.

Secundo, Ecclesia non raro quaedam opera, uti jejunia aliasque corporis afflictiones, praecipit praecise ob finem satisfactionis; ergo sentit per ipsum praeceptum non tolli ab eis operibus facultatem satisfaciendi, sed potius eam urgeri et foveri.

Tertio, confessarii solent imponere in sacramentalem satisfactionem etiam opera aliunde praecepta; sacramentalis autem satisfactio ex opere operato non extinguit vim satisfactionis ex opere operantis, imo illam ipsam exigit, assumit et foecundat.

Quarto, *Cone. Trid.*, sess. 14, cap. 9 et can. 13 nullam inter ea

opera distinctionem facit aut innuit, imo, commendando largitatem divinam ex hoc quod extendat facultatem nostram satisfaciendi usque in necessariis flagellis, innuit vel supponit eam a fortiori sese extendere ad bona opera praecepta, quae ex libera oboedientia persolvuntur. Praeterea, in sess. 6, cap. 10 et 16, docet per adimpletionem divinorum praeceptorum justum mereri augmentum gratiae; ergo a pari sentit per eandem posse satisfacere pro poena, quod minus est; ceterum Concilium ibidem inter opera, quibus, observando divina mandata, dicit nos proficere in accepta justificatione, citat poenale opus mortificationis, in quo satisfactio fundatur, et dum assignat vim meriti, eam repetit ex influxu virtutis Christi, eodem prorsus modo et eadem fere expressione qua in sess. 14, cap. 8 assignat vim satisfactionis (cf. Denz. 809 et 904). Propterea *Catechismus Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 72, utrumque Concilii locum in unum colligit sub titulo de satisfactione et merito, inquiens: “Quae quidem gratia [Christi] bona opera nostra semper antecedit, comitatur et consequitur, et sine qua *mereri aut satisjacere* Deo nullo modo possumus. Atque ita fit, ut justis nihil deesse videatur, cum *operibus, quae Dei virtute efficiunt*, et divinae legi pro humana mortalique conditione satisfacere, et vitam aeternam, quam scilicet, si Dei gratia ornati e vita decesserint, consequentur, mereri possint.”

Probatur 2. *Ex paritate sive cum merito sive cum aliis operibus satisfactoriis.*

Primo, homo potest *mereri* per opera praecepta, ut docet Cone. Trid., ergo a pari, imo a fortiori, potest per eandem satisfacere. Utrumque enim involvit quoddam debitum Dei erga homines et pertinet ad eandem lineam cujusdam justitiae inter Deum et hominem; imo magis est mereri per opus praeceptum quam per idem satisfacere, cum meritum importet directe acquisitionem juris, dum satisfactio tantummodo extinguat obligationem, et difficilius videtur quod quis acquirat jus dum solvit ipsum debitum, quam quod extinguat unum debitum dum solvit alterum. Haec paritas inter meritum et satisfactionem confirmatur ex praedicto modo loquendi Cone. Trid. et Catechismi Cone. Trid.

Secundo, homo potest satisfacere per ipsa necessaria *Dei flagella et vitae calamitates*; ergo a pari, imo a fortiori, potest satisfacere per observationem operum praeceptorum in qua involvitur major voluntarietas et libertas. Praeterea, plures ex his calamitatibus sunt opera praecepta vel cum eis connectuntur.

Tertio, martyrrium, quod est excellentissimum opus satisfactorium, potest esse de praecepto, quando nempe exigitur ad confitendam fidem; jamvero nemo dicet tunc martyrrium amittere eo ipso vim suam satisfactoriam. Ergo ratio praecepti non impedit quominus opus sit satisfactorium. Nec valet dicere id computari posse inter peculiaris martyrii privilegia; nam imprimis hoc gratis asseritur nec talis favor a theologis numeratur inter varia martyrii privilegia; praeterea, si ipse daretur, conveniret martyrio prout formaliter completur per mortem (nam juxta S. Thomam non habetur proprie martyrrium, nisi mors sequatur), et tamen omnia tormenta quibus martyr subicitur ante mortem, sunt tum praecepta, tum satisfactoria.

Quarto, actus contritionis est maxime satisfactorius, imo prima et principalis satisfactio pro ipso reatu culpaе, et tamen potest esse de praecepto, quando nempe urget praeceptum poenitendi nec praesto sit remedium sacramenti.

Quinto, passio Christi fuit maxime satisfactoria, quamvis, juxta plures theologos, Christus teneretur ex vero Patris praecepto eam subire pro mundi redemptione. Ergo ratio praecepti non impedit satisfactionem.

Probatur 3. *Ex ipsa ratione operis satisfactorii.*

Opus est satisfactorium si est liberum, bonum et poenale. Jamvero ex hoc quod praecipitur, opus non cessat esse liberum, quinimo praeceptum supponit libertatem in subjecto, secus non posset adimpleri et nullum esset; nec cessat esse bonum, imo ex hoc quod est objectum praecepti augetur ejus bonitas objectiva, ut patet de operibus secundum se indifferentibus quae fiunt bona ex hoc ipso quod praecipuntur; nec cessat esse poenale, imo additur ei poenalitas oboedientiae. Ergo nihil operi praecepto deest quominus dicatur satisfactorium.

DICES 1. Nequit per solutionem unius et ejusdem operis satisfieri duplici obligationi. Ergo nequit per solutionem operis quo obligamur ex praecepto satisfieri obligationi reparandi peccatum per poenam, seu satisfaciendi, adeoque opus praeceptum nequit esse satisfactorium.

RESP. Dist. antec. Nequit per solutionem unius et ejusdem operis satisfieri duabus obligationibus, si hae sunt ejusdem generis, aego, nam tunc habent idem objectum; si sunt diversi generis, *subdist.*: si opus quod solvitur non contineat in se formale objectum utriusque obligationis, *concedo*; si continet, *nego*. Et *nego cons.*, quia in opere praecepto continetur tum bonitas, quae est objectum ipsius praecepti, tum poenalitas, quae est objectum satisfactionis.

In respondendo huic objectioni frustra insudant quidam doctores, diversas solutiones afferentes, quae tandem reincidere debent in brevem illam quam assignavimus. Quidam, ut *Suarez*, dicunt principium illud, assumptum in antecedenti, valere quando utraque obligatio est ex justitia, uti si debeam centum dollara vel libellas ex duplici titulo justitiae, sed non valere si una tantum obligatio est justitiae et altera est ex alia virtute, puta ex oboedientia, ut in casu satisfactionis per opus praeceptum. Alii, ut *Gonet*, reiecta hac responsione, ut incompleta, utpote quae non valeat explicare quomodo possimus satisfacere etiam per opus Deo debitum ex voto, quod importat titulum justitiae seu religionis, dicunt principium illud non esse generaliter verum etiam quando duplex obligatio est ex justitia, sed tunc tantum quando opus non continet duplicem valorem quo valeat satisfacere duplici titulo justitiae. Alii, ut *Salmanticenses*, dicunt per unam solutionem non posse satisfieri duplici obligationi, si utraque ut talis subsistat. secus vero si creditor acceptet ut pro utraque obligatione fiat unica solutio.

Vera solutio praedictae objectionis danda est ex ipsa ratione praecepti ejusque objecti, vel, si placet, motivi virtutis quae involvitur in praecepto, et esse debet solutio generalis, ita ut conveniat omni obligationi, etiam illi quae provenit ex justitia vel voto. Nihil scilicet obstat quominus per idem opus satisfiat duplici debito si ipsum in se contineat utriusque objectum; cum enim debitum non obliget nisi ad positionem rei, posita re, exurgit in ea bifurcata relatio ad utrumque debitum ut adimpletum. Ita aliquis per unicam annuam confessionem valet satisfacere praecepto tum ecclesiastico tum divino, quia idem prorsus est utriusque objectum tum materiale tum formale; et similiter per Missae auditionem satisfacere potest tum praecepto Ecclesiae tum obligationi sacramentalis satisfactionis; quod si confessarius explicite praecipiat auditionem Missae praeter eam quae est de praecepto Ecclesiae, tunc non agitur de eodem opere nisi materialiter et impertinenter ad casum in quaestione. Item, filius, qui patri indigenti promiserat auxilium, non ex justitia debitum, per eandem solutionem satisfacit debito fidelitatis et pietatis. Item, filius, ex cujus injusta actione pater indigens factus est, per eandem pecuniae solutionem satisfacit debito tum justitiae tum pietatis.

Idipsum accidere potest *in materia justitiae*, si duplici titulo justitiae corresponde! unicum objectum, quamvis sub diversa ratione. Hoc quidem proprie contingere non potest in humanis solutionibus et commutationibus, quarum singulis corresponde! distinctum objectum, quantumvis materialiter cumulatam in unum; ita si ex contractu debeas Petro viginti et interim fureris ei alia viginti, non solves utrique

debito per viginti sed per bis viginti, et e converso si pro bis viginti quae pro utroque titulo debes, solvis Petro vaccam valoris bis viginti. satisfacies utrique debito sed non proprie per unam solutionem, nisi materialiter, nam datio illius vaccae est formaliter duplex solutio sicut esset datio unius summae quadraginta, et idem valet si loco vaccae solveris fortasse nummus aureum, cuius valor esset cumulative quadraginta, viginti nempe pro ipso metallo et viginti pro imagine regis artistice sculpta.

In juribus vero quae intercedunt inter homines et Deum, ubi non datur propria et specifica ratio iustitiae, sed haec substituitur per religionem et Poenitentiam seu satisfactionem, contingit ut duplex titulus hujus imperfectae iustitiae in idem objectum conveniat, quamvis sub diversa formali ratione, et proinde per eandem solutionem utrique satisfiat, sub diversa utique formalitate. Unde homo per eundem actum, quo satisfacit pro peccato ex titulo Poenitentiae, solvit Deo honorem pro titulo religionis, quia idem actus cumulat in se duplex objectum illorum titulorum, seu bonitatem et poenalitatem. et ut bonus solvit Deo honorem religionis, ut poenalis vero solvit satisfactionem Poenitentiae. Similiter idem actus inquantum bonus solvit Deo votum, et inquantum poenalis solvit satisfactionem, et generice loquendo, abstrahendo nempe a materia religionis vel alterius particularis virtutis concurrentis in divinis praeceptis, idem actus inquantum bonus solvit debitum cujuscumque praecepti divini et inquantum poenalis solvit debitum satisfactionis et Poenitentiae.

Exinde intelligitur quomodo sine ulla oppositione aut exclusionem convenient in idem opus honestum *tres rationes observantiae praecepti, meriti et satisfactionis*; illud enim opus est et actus a praecepto requisitus, et bonum, et poenale, ac ideo juxta has tres rationes fundat tres illos valores et qualitates. Praeceptum secundum se hoc unum respicit, ut nempe actus ponatur; prorsus autem accidentarium est ipsi quod ille actus nequeat exerceri sine poena ac ideo eo ipso fiat satisfactorius, sicut accidentarium est ipsi quod, ob ejus honestatem, fiat meritorius.

Instes. Ex hac responsione sequeretur quod homo satisfaciat de toto rigore iustitiae; nam per unicam solutionem satisfactoriam solveret Deo pro omnibus titulis quibus idem actus ipsi debetur.

Resp. Per eandem solutionem satisfactoriam homo solvit tantum pro immediatis titulis praecepti et iustitiae, seu solvit Deo ut Legislatori, Praemianti et Offenso, non vero pro remotis et fundamentalibus titulis Creationis, dominationis et efficientiae, qui imbibunt ipsum meritum et satisfactionem hominis et ex quibus solis provenit quod homo possit oboedire mandatis, mereri et satisfacere; uno verbo,

homo solvit legi, non dominio (cf. Suppl., q. 13, a. 1, ob. 3 et ad 3, mox citand.).

DICES 2. *S. Thomas, Suppi., q. 13, a. 1, ad 3*, videtur docere nos non posse satisfacere nisi per opera supererogatoria; nam, asserta necessitate observandi praecepta, immediate addit: “Et super ea potest [homo] aliquid erogare, ut satisfaciat”.

RESP. Attenta ipsa littera illius resp. ad 3, et collatis tum ipsa objectione cui respondet tum corpore articuli et resp. ad 4, apparet nullo modo id esse in verbis aut de mente S. Doctoris. Asserit quidem in objectis verbis nos per opera supererogationis satisfacere, sed non dicit per ea tantum, nec excludit id fieri posse etiam per observationem praeceptorum, imo tum processus litterae tum contextus articuli videtur id potius includere, ita ut sensus resp. ad 3 sit: Quamvis homo non possit satisfacere aequivalenter, potest tamen sufficienter, et haec satisfactionis sufficientia consistit tum in observantia ejus quod ab homine exigitur de praecepto tum praeterea in eo quod ipse per supererogationem praestat. En objectio et resp. S. Doctoris:

“Ille cujus totum quod habet non sufficit ad unum debitum exsolvendum, non potest pro alio debito satisfacere. Sed quidquid homo est, et potest, et habet, non sufficit ad solvendum debitum pro beneficio creationis; unde Isa. xl, 16 dicitur quod ‘ligna Libani non sufficient ad holocaustum’. Ergo nullo modo potest satisfacere pro debito offensae commissae.”

“[Resp.] Ratio illa concludit quod Deo aequivalens satisfactio fieri non possit, non autem quod non possit ei sufficiens fieri. Quamvis enim suum totum posse homo Deo debeat, non tamen ab eo exigitur de necessitate salutis ut totum quod possit faciat, quia hoc est ei impossibile secundum statum praesentis vitae, ut totum posse suum in aliquid unum expendat, cum oporteat eum circa multa esse sollicitum; sed est quaedam mensura homini adhibita, quae ab eo requiritur, scilicet impletio mandatorum Dei; et super ea potest aliquid erogare, ut satisfaciat.”

In resp. ad subsequentem objectionem (*ob. 4*), qua opponitur hominem non posse satisfacere quia nequit recuperare tempus amissum per non observationem praeceptorum, S. Thomas manifestius supponit per adimpletionem praecepti posse satisfieri; ait enim: “Quamvis homo non possit tempus praeteritum recuperare, potest tamen in futuro recompensare illud quod in praeterito facere debuisset, quia non debuit debito praecepti totum quod potuit, ut dictum est (in solut. praec.).” Sensus legitimus est: Homo per futuram observationem praeceptorum potest compensare seu satisfacere pro praeterita omissione ejusdem observationis.

Instes. S. Thomas agens tum de eleemosyna tum de jejunio, non semel inculcat opera non esse satisfactoria si sunt de praecepto.

In 4 Sent., dist. 15, q. 2, a. 1, q. 2: “A peccato desistere non est de essentia satisfactionis, ut ex praedictis patet; sed est ad satisfactionem praeambulum, sicut fundamentum ipsius. Unde cum aliquis peccet hoc ipso quod non facit quod facere tenetur, constat quod id quod quis alias facere tenetur, non est de essentia satisfactionis, sed praeambulum ad ipsam. Unde cum ad eleemosynarum largitionem quandoque aliquis teneatur, quandoque non, ut postea patebit; constat quod *illarum eleemosynarum largitio ad quam quis tenetur, non est pars satisfactionis*, sed praeambulum ad ipsam. Illae vero eleemosynae ad quas alias non tenetur, possunt satisfactoriae esse, cum sint opera bona et poenalia, quod exigebatur ad opus satisfactorium: punitur enim quis non solum afflictione corporis facta, sed ex subtractione rerum. . . Quidam tamen dicunt, quod etiam primae satisfactoriae sunt ex largitione divinae misericordiae.”

Ibid., q. 3, a. 1, q. 1: ‘Jejunium dupliciter dicitur; scilicet jejunium naturae, et jejunium Ecclesiae. A primo jejunio dicitur aliquis quolibet die jejunus antequam cibum sumat: a secundo autem dicitur jejunans, quasi ordinatam ab Ecclesia propter peccatorum satisfactionem abstinentiam servans. In satisfactionem autem peccatorum non solum oportet quod ab illis homo abstineat quae lex virtutis prohibet, sed etiam ab illis quibus salva virtute uti possemus; quia qui illicita commisit oportet etiam a licitis abstinere, ut dicit Auctor lib. De vera et falsa poenitentia, cap. xv. Unde jejunium ab Ecclesia institutum supponit abstinentiam illam quae ad virtutem exigitur, et addit abstinentiam quamdam ab illis quae medium virtutis non corrumpunt.”

Ibid., q. 3, a. 1, q. 5, ad 2: “Praeceptum legis naturae non est nisi de eo quod est necessarium ad salutem; et ideo quod sub tali praecepto cadit, non est satisfactorium, sed ad satisfactionem exigitur: et sic est de eleemosyna, secundum quod cadit sub praecepto. Sed praeceptum Ecclesiae potest ad idem ordinari ad quod ordinatur satisfactio: et ideo jejunium quod sub praecepto Ecclesiae cadit, satisfactorium esse potest.”

Resp. Quidquid sit obscuritatis in his verbis, , saltem ex ipsa littera quae obicitur, duo sunt quae favent nostrae sententiae; primum est, quod ad finem primi textus S. Thomas non reprobatur sententiam eorum qui dicunt etiam eleemosynas, lege naturali praeceptas, esse satisfactorias; secundum est quod in tertio textu explicite asserit jejunium impositum ab Ecclesia esse satisfactorium. Quod autem ait ea quae debentur lege naturali vel lege virtutis non esse satisfactoria, sed ad satisfactionem requiri ut quis abstineat non ab illicitis

sed a licitis, sic videtur interpretari posse: Homo non satisfacit per hoc praecise quod dat eleemosynam quando lex naturalis hoc exigit, sic enim mere abstinet ab illicito i.e. a peccato non dandi, sed satisfacit cum dat eleemosynam ad quam non tenetur ex lege naturali, sic enim abstinet a licito, i.e. a retentione pecuniae quam dare non tenetur. Unde negat S. Doctor quod ipsum quod est abstinere ab illicito, sit, qua tale, satisfactorium, sed non negat quod ipse actus positivus quo datur praecepta eleemosyna sit satisfactorius, non inquantum est abstinencia ab illicita non datione, sed inquantum est actus poenosus, cujus poenalitas libere acceptatur etsi possit licite repelli per renisum voluntatis; proprie enim satisfactio consistit non in hoc quod detur eleemosyna et privemur bono (quod sufficit ad legis observationem), sed in hoc quod ipsam privationem seu poenalitatem eligamus in reparationem peccati.

ART. 67. Utrum Opus Satisfactorium Dividatur In Eleemosynam, Jejunium Et Orationem, Tanquam In Partes Subjectivas Et Quodammodo Potentiales, Ad Quas, Sicut Ad Praecipuas Et Cardinales, Reducuntur Cetera Opera Satisfactoria (Suppi., q. 15, a. 3; In 4 Sent., dist. 15, q. 2, a. 1, q. 2, sol. et ad 2. 3. 4; q. 2, a. 2, q. 2, sol. et ad 1. 2; q. 2, a. 2, q. 3; q. 3, a. 1, q. 5, sol. et ad 3. 5; q. 4, a. 7, q. 1, sol. et ad 1).

STATUS QUAESTIONIS

Classica est, inde a medio aevo, trimembris divisio satisfactionis consideratae materialiter (seu in eleemosynam, jejunium et orationem), ad cujus justificationem S. Thomas consecrat specialem articulum.¹³

Jam in *Tob. 12*, 8 triplex membrum illius divisionis exhibetur: “Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna”.

In *Marc. 9*, 28 “Hoc genus [daemoniorum] in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio”, tantummodo bimembris divisio effertur. Ceterum tertium elementum est in contextu mentis Christi, satisfactoriam et meritoriam vim eleemosynae magnifice commendantis: *Lue, 11, 41*: “Date eleemosynam; et ecce omnia munda sunt vobis”; *12, 33*: “Date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in caelis”; *16, 9*: “Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut, cum defeceritis, recipiant vos in aeterna

¹³ “Scilicet Suppi., q. 15, a. 3 qui est quaestiuncula 3, a. 4, q. 1, dist. 15 Comm. in 4 Sent. In eadem distinctione 15 S. Thomas occasionem sumit singillatim ac diffuse explicandi tria membra hujus divisionis, scilicet eleemosynam (q. 2), jejunium (q. 3) et orationem (q. 4). In Summa Theologica vero de his agit in 2-2, q. 32 (de eleemosyna), q. 53 (de oratione) et q. 147 (de jejunio).

tabernacula". Praeterea in Matth. 6, 1. 2. 5. 16, exponit regulas observandas in tribus illis operibus, quae appellat "justitiam vestram".

Pseudo-Hieronymus, quem citat 5. *Thomas in Suppi.*, q. 15, a. 3, ob. 2, supra dicta verba Christi, in Mare. 9, 28 de jejunio et oratione, exponit ut exhibentia duo remedia omnium peccatorum: "Medicina cujusque vulneris adhibenda est ei. . . Jejunio passiones corporis, et oratione pestes sanandae sunt mentis" (In Mare. 9, 28, M.L. 30, 616). His tamen nequaquam excludi remedium eleemosynae sic explicat S. *Thomas*: "Peccatum carnale [seu pestes corporis] dicitur dupliciter: uno modo quod in ipsa delectatione carnis completur, ut gula et luxuria; alio modo quod completur in his quae ad carnem ordinantur, quamvis non in delectatione carnis, sed in delectatione animae magis perficiatur, ut avaritia. Unde talia peccata sunt quasi media inter spiritualia et carnalia; et ideo oportet quod eis etiam aliqua satisfactio respondeat propria, scilicet eleemosyna" {ad 2}.

Saec. 2 *Pseudo-Clemens Rom.*, Ep. 2 ad Corinthios, 16, 4, completam formulam exhibet: "Bona igitur eleemosyna quasi poenitentia peccati; melius jejunium oratione, eleemosyna autem utroque; 'caritas operit multitudinem peccatorum', oratio autem a bona conscientia a morte liberat. Beatus omnis qui invenitur in his rebus perfectus; eleemosyna enim fit levamen peccati" (Funk, 2, 205).

Inter posteriores Patres, *Augustinus*, Enarr. in Psal. 42, 8, scribit: "Haec justitia hominis in hac vita, jejunium, eleemosyna, oratio. Vis orationem tuam volare ad Deum? Fac illi duas alas, jejunium et eleemosynam" (M.L. 36, 482).

Leo M., Serm. 12, 4: "Tria . . . sunt quae maxime ad religiosas pertinent actiones, oratio scilicet, jejunium, et eleemosyna. . . Oratione propitiatio Dei quaeritur, jejunio concupiscentia carnis extinguitur, eleemosynis peccata redimuntur" (M.L. 54, 171). Idem, Serm. 16,2: "Efficacissima enim pro peccatis deprecatio est in eleemosynis atque jejuniis, et velociter ad divinas conscendit aures talibus oratio elevata suffragiis" (M.L. 54, 177).

Cone. Florentinum in Decreto pro Armenis eam divisionem consecrat, dum loquitur de sacramentali satisfactione: "Tertia [pars sacr. Poenit.] est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis quae quidem praecipue fit per orationem, jejunium et eleemosynam" (Denz. 699). *Cone. Trid.*, bis eandem divisionem memorat, agens de satisfactione tum sacramentali (sess. 6, cap. 14) tum extrasacramentali (sess. 14, can. 13), addens utramque satisfactionem fieri etiam "aliis pietatis operibus". *Catechismus Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 74. ait "omne satisfactionis genus . . . ad haec tria praecipue conferendum

esse, orationem, jejunium et eleemosynam” idque explicat assumendo tres rationes S. Thomae, mox referendas.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Eleemosyna, jejunium et oratio sunt opera vere et proprie satisfactoria.

Probatur ex eo quod ratio operis boni et poenalis plene verificatur in tribus illis operibus, non exclusa oratione, etiam mentali, de qua haberi posset aliquod dubium quod induxit aliquos antiquos (cf. S. Thomam, infra) ad ei denegandum valorem satisfactorium.

1. *Quoad eleemosynam.*

“Eleemosynae . . . possunt satisfactoriae esse, cum sint opera bona et poenalia, quod exigitur ad opus satisfactorium: punitur enim quis non solum afflictione corporis facta, sed ex subtractione rerum” *{In 4 Sent., dist. 15, q. 2, a. 1, q. 2}*.

Imo satisfactoria vis eleemosynae provenit ex duplici capite, i.e. ex ipso qui dat et ex ipso qui recipit. “Eleemosyna . . . habet efficaciam et ex ipso faciente, inquantum est quoddam opus meritorium, et ex recipiente, inquantum obligatur ad orandum pro illo qui eleemosynam dedit. Si ergo consideratur eleemosynae efficacia ex parte recipientis, sic major efficacia in majori dato consistit, inquantum per hoc plures et magis debitores efficiuntur; ex parte autem dantis sic respectu praemii essentialis, efficacia eleemosynae magis pensatur ex affectu quam ex dato; sed respectu praemii accidentalis, ut puta remissionis poenae, vel alicujus hujusmodi, magnificatur efficacia eleemosynae ex magnitudine dati, nisi ex parte altera intentio voluntatis magnitudini exterioris dati praeponderet. Potest enim tam intensa esse voluntas quod etiam omnem poenam absorbeat et reatum, sicut de contritione dicitur” *{ibid., q. 2, a. 2, q. 3}*.

Ceterum *notandum* est eleemosynam non consistere in sola datione pecuniae, sed in quolibet adjutorio, etiam indolis spiritualis, quod datur proximo propter Deum. “Eleemosyna non tantum consistit in collatione pecuniae, sed etiam in aliis obsequiis propter Deum proximis factis . . . ; unde etsi pecunia alicui desit, non tamen facultas dandi eleemosynam deest; et si deesset omnino facultas respectu eleemosynarum corporalium propter penuriam rerum et corporis debilitatem, non tamen deesset facultas respectu eleemosynarum spiritualium, quia posset alteri vel consulere, vel orare saltem; et si etiam facultas

omnino deesset, voluntas completa sufficeret” (*ibid.*, q. 2, a. 1, q. 2. ad 4).

2. Quoad jejunium.

“Jejunium actus satisfactorius est: quia et pro libidine peccati praeteriti subtractionem delectationis récompensât, afflictionem etiam addens; et futura peccata impedit, concupiscentiam debilitans” (*ibid.*, q. 3, a. 7, q. 5; cf. 2-2, q. 147, a. 1. 3. 5. 7).

Nec valet obicere verba 1 *Tim.* 4, 8: “Corporalis exercitatio ad modicum utilis est”. *Nam* eorum sensus est “ad modicum valere corporalem exercitationem in comparatione ad pietatem: vel quia ad unum tantum valet, scilicet ad concupiscentiam domandam” (*ibid.*, ad 5). Item *non valet opponere* quod satisfactio debet fieri ab eo qui peccat, è. ab anima, adeoque jejunium, quod est actus corporis, non est satisfactorium. *Nam* “neque corpus peccat neque anima, proprie loquendo, sed homo; et ideo ipse qui peccat, punitur, sive sit poena corporalis sive spiritualis. Tamen etiam poena corporalis in animam redundat, quae ipsam sentit, sicut et per corpus delectatione illicita fruebatur in peccato” (*ibid.*, ad 3).

3. Quoad orationem.

In 4 Sent., dist. 15, q. 4, a. 7, q. 1: “Satisfactio respicit et culpam praeteritam, pro cuius offensa recompensationem facit, et culpam futuram, contra quam est medicina salvans; et haec duo orationi competunt. Initium enim peccati et radix est superbia; et ideo per quod homo spiritum suum humiliter Deo subdit in oratione, et pro superbia praecedentis offensae recompensationem facit, et aditum futurae culpae aufert, radicem ei amputans; et ideo oratio plene habet satisfaciendi rationem.”

Ibid., ad 1: “Oratio mentalis et vocalis satisfactoria est, si in caritate fiat. *Vocalis* quidem, quia habet exteriorem laborem, et sic poenam quandam; et inquantum in ea manet virtus praecedentis intentionis, habet etiam rationem boni meritorii, quae duo ad opus satisfactorium requiruntur. Et sic patet quomodo respondendum sit ad auctoritatem *Isidori* [De Summo Bono, l. 3, c. 7, ubi ait non sonum vocis sed mentis intentionem reconciliare Deo]; quia sonus vocis non reconciliat Deo inquantum huiusmodi, sed inquantum manet in ipsa purae intentionis efficacia. Similiter etiam *oratio mentalis tantum* satisfactoria est: quia quamvis habeat jucunditatem, habet tamen et poenam admixtam: quia dicit *Gregorius*, lib. XXXIII *Moral.*, cap. xxiii, § 43, col. 701, t. 2: Orare est amaros gemitus in compunctione resonare’, vel pro peccatis, vel pro dilatione patriae; et praeterea *ipsa mentis elevatio est carnis*

afflictio, ut supra dictum est; et *afflictio carnis redundat in mentem*, inquantum ei unita est, et etiam in superbientem spiritum, cujus vulnus oratio sanat. *Sine poena oratio humilis esse non potest.*"

Suppi., q. 15, a. 3, ad 1: "Secundum quosdam duplex est oratio: quaedam quae est contemplativorum, quorum 'conversatio in coelis est'; et talis, quia totaliter est delectabilis, non est satisfactoria; alia est quae pro peccatis gemitus fundit, et talis habet poenam, et est satisfactionis pars. Vel dicendum, et melius, quod *quaelibet oratio habet rationem satisfactionis*, quia quamvis habeat suavitatem spiritus, habet tamen afflictionem carnis, quia, ut dicit Gregorius [In Ezech., 1.2, hom. 2], 'dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmatur procul dubio fortitudo carnis', unde et nervus femoris Jacob ex lucta angeli emarcuisse legitur."

Conclusio 2. Opus satisfactorium dividitur in eleemosynam, jejunium et orationem, tanquam totum universale in partes subjectivas et sub aliqua ratione tanquam totum potentiale in partes tentiales.⁴

Probatur.

1. *Quoad divisionem in partes subjectivas.*

Si consideratur ipsum *opus satisjactivum*, trimembris illa divisio est per partes subjectivas, quia in unoquoque illorum tota essentia et virtus operis satisfactorii invenitur. Ad rem S. Thomas, *In 4 Sent., dist. 15, q. 2, a. 1, q. 2, ad 3*: "Poena dicitur malum inquantum subtrahit aliquod bonum, quia sic naturae nocet. Unde *sicut est diversa ratio boni* in divitiis, quas appetit concupiscentia oculorum et deliciis quas appetit concupiscentia carnis, et honoribus, in quos tendit superbia vitae; ita est diversa ratio poenae in eleemosyna quae subtrahit divitias, et in jejunio quod subtrahit delicias, et in oratione, quae altitudinem superbi spiritus deprimit per humilitatem; et *propter hoc sunt diversae partes satisfactionis*. Nec differt de praedictis bonis utrum sint simpliciter bona, vel aestimata bona, quantum ad rationem poenae, sicut neque quantum ad rationem appetitus; poena enim voluntati contrariatur, ut Anselmus dicit."

Ibid., ad 2, obicienti quod eleemosyna nequit dici pars satisfactionis, eo quod possit haberi satisfactio sine ulla eleemosyna, respondet: "Ratio illa procedit de *parte integrali*. Eleemosyna autem non est talis pars satisfactionis, sed magis subjectiva; et ideo etiam sine ipsa satisfactio suam completam rationem habet in qualibet suarum partium per se, sicut animal in qualibet suarum specierum."

:<De his distinctionibus confer dicta in art. 5, tom. 1, p. 199 sq.

2. *Quoad divisionem in partes potentiates.*

Si, loco considerandi ipsum opus satisfactivum, consideratur veluti metaphysice *ipsa perfectio et virtus satisfactivi*, seu “hoc quod est esse satisfactivum”, eo modo quo consideratur perfectio et virtus animae relate ad rationale, sensitivum et vegetativum, illa divisio est per partes potentiates, quia efficacia eleemosynae includit efficaciam jejunii et orationis, sicut virtus rationalis includit virtutem sensitivi et vegetativi.

Ad rem S. Thomas, *In 4 Sent., dist. 15, q. 2, a. 2, q. 2*: “Efficacia satisfactionis invenitur in tribus satisfactionis partibus, *sicut virtus totius potentialis in partibus ejus*, quae quidem complete in una invenitur, et in aliis diminute: sicut tota virtus animae invenitur in rationali; sed in sensibili anima invenitur diminute, et adhuc magis diminute in vegetabili: quia anima sensibilis includit in se virtutem animae vegetabilis, et non convertitur. *Eleemosyna enim includit in se virtutem orationis et jejunii duplici ratione. Primo*, quia eleemosyna eum constituit cui datur debitorem ad orandum et jejunandum, et alia bona quae potest faciendum pro eo qui dedit. *Secundo*, quia eleemosyna propter Deum data, est quasi quaedam oblatio Deo facta; unde Philosophus etiam dicit in I Ethic., cap. xiv, quod dona habent aliquid simile Deo sacratis; oblatio autem ipsa Deo facta vim orationis habet. Et similiter inquantum bona exteriora ad corporis conservationem ordinantur, subtractio exteriorum bonorum per eleemosynam quasi virtute continet jejunium, quo maceratur corpus. Similiter etiam *oratio virtute continet jejunium*, quia extensio intellectus ad Deum debilitatem corporis parit, ut dictum est. *Unde eleemosyna completius habet vim satisfactionis quam oratio, et oratio quam jejunium*; et ideo dicitur I Timoth., iv, 8: ‘Corporalis exercitatio ad modicum utilis est’. Et propter hoc eleemosyna magis indicitur ut universalis medicina peccati, quam alia, sicut Luc. xi, 41: ‘Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis’; et Dan., vi, 24: ‘Peccata tua eleemosynis redime’; et Tobiae, iv, 11: ‘Eleemosyna ab omni peccato liberat’; et I Timoth., iv, 8: ‘Pietas ad omnia utilis est’.”

Ibid., ad 2: “Quamvis poena in satisfactione requiratur, tamen principalius est in ea bonitas actus quam poenalitas. Et quia eleemosyna plus habet de ratione boni quam jejunium, inquantum immediatius se ad caritatem habet, et inquantum non est singulare bonum facientis, sed commune facienti et patienti; eleemosyna plus erit satisfactoria quam jejunium; similiter etiam oratio, quamvis hominem magis familiarem Deo reddat quam eleemosyna, sicut contemplativa plus quam activa, tamen intercessorum per eleemosynam multiplicatio plus valet ad impetrandum peccatorum remissionem quam singularis unius hominis oratio.”

Attamen, etiam attenta virtute satisfactivi, haec divisio non est sub omni respectu secundum partes potentiales, quia eleemosyna non sub omni respectu includit virtutem jejunii et orationis. Ad rem S. *Thomas, ibid., ad 1*: “Satisfactio est medicina praeservans a peccato futuro, et expians a praeterito. Et quamvis eleemosyna habeat vim expiandi quodcumque peccatum praeteritum, *non tamen habet omnem vim praeservandi a juturo peccato*: quia oratio et jejunium praeservant a quibusdam peccatis non solum per modum meriti, quod etiam eleemosyna facit, sed per modum contrariae assuetudinis; et sic ibidem dicit Glossa quod jejunio sanantur corporis pestes, sed oratione pestes mentis; et secundum hoc intelligitur quod aliqua peccata tantum jejunio vel oratione sanantur.”

Conclusio 3. Eleemosyna, jejunium et oratio sunt praecipua ac veluti cardinalia opera satisfactoria, ad quae cetera omnia reducuntur.

Probatur.

5. *Thomas* rem ingeniose probat triplici ratione, ex ipsius natura satisfactionis deducta. *Primo* scilicet, satisfactio est essentialiter *poenalis compensatio* pro peccatis per privationem alicujus boni; ad tria autem reducuntur omnia hominis bona, scilicet animae, corporis et exterioris fortunae; unde tres habentur modi privationis, qui praecipue consistunt in oratione, jejunio et eleemosyna. *Secundo*, satisfactio est consequenter etiam *medicinalis* peccatori et quidem imprimis quatenus extirpât *radicem peccatorum*, quae, cum sit triplex concupiscentia carnis, oculorum et superbiae, exigit jejunium, eleemosynam et orationem. *Tertio*, satisfactio ut sit perfecta medicina debet *aditum praeccludere suggestionibus peccatorum* quae quidem ad tria capita reducuntur juxta tres personas in quas committuntur, scilicet Deum, proximum et nosmetipsos, adeoque satisfactio exigit opera quibus efficaciter inclinationem in illa peccata praevenimus, scilicet orationem, eleemosynam et jejunium.

Ad rem ipse S. Doctor: “Satisfactio debet esse talis, per quam aliquid nobis subtrahamus ad honorem Dei. Nos autem *non habemus nisi tria bona*, scilicet bona animae, et bona corporis, et bona fortunae, scilicet exteriora. Ex bonis quidem fortunae subtrahimus nobis aliquid per eleemosynam; sed ex bonis corporis per jejunium; ex bonis autem animae non oportet quod aliquid subtrahatur nobis quantum ad essentiam, vel quantum ad diminutionem ipsorum, quia per ea efficimur Deo accepti, sed per hoc quod ea submittimus Deo totaliter; et hoc fit per orationem. Competit etiam iste numerus ex parte illa qua satisfactio *peccatorum causas* excidit, quia *radices peccatorum tres ponuntur* I. Joan, ii, 16, scilicet ‘concupiscentia carnis, concupiscentia

oculorum' et 'superbia vitae'. Contra concupiscentiam *carnis* ordinatur *jejunium*: contra concupiscentiam *oculorum* ordinatur *eleemosyna*: contra *superbiam vitae* ordinatur *oratio*, ut Augustinus dicit super Matthaeum. Competit etiam quantum ad hoc quod satisfactio est *peccatorum suggestionibus aditum non indulgere*, quia omne peccatum vel in Deum committimus, et contra hoc ordinatur *oratio*; vel in proximum, et contra hoc ordinatur *eleemosyna*; vel in nos ipsos, et contra hoc ordinatur *jejunium*" (*Suppi.*, q. 15, a. 3).

Ad intelligentiam hujus conclusionis et doctrinae S. Thomae, observa quod ea trium operum enumeratio nequaquam affertur ut completa, ita ut identificetur cum ipsa trimembri divisione operum satisfactoriorum, sive materialiter, quasi nonnisi illa tria sint opera satisfactoria, sive formaliter, quasi ea sint tria genera sub quibus cetera specificè reducuntur; sed est quaedam "conveniens enumeratio" (a. 3 "Utrum convenienter enumerentur opera satisfactoria"), exhibens tres veluti cardinales lineas materiae satisfactivae, ad quarum caput collocantur tria excellentiora opera satisfactoria, eo fere modo et ratione qua omnes virtutes morales reducuntur ad quatuor cardinales.

Ad rem S. Thomas: "Quidquid ad afflictionem corporis pertinet, totum ad jejunium refertur, et quidquid in proximi utilitatem expenditur, totum eleemosynae rationem habet, et similiter quaecumque latria exhibetur Deo, orationis accipit rationem, et ideo etiam unum opus potest habere plures rationes satisfaciendi" (*ad 5*). Ita ad *jejunium* reducuntur flagellatio, vigiliae, austeritas victus, asperitas vestitus, lacrimae, peregrinationes, vita solitaria; ad *eleemosynam*, vero, quatenus definitur "opus quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum", pertinent non solum septem opera corporalia, quae aequivalent dationi pecuniae, scilicet pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, recolligere hospitem, visitare infirmum, redimere captivum et sepelire mortuum, sed etiam septem opera spiritualia (eleemosynae spirituales dicta), scilicet docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem. corrigere peccantem, remittere offendenti, portare onerosos et graves, et pro omnibus orare (cf. 2-2, q. 32, a. 1 et 2); ad *orationem* tandem reducuntur contemplatio, laus, gratiarum actio, sacrificium, etc.

Ratio autem satisfactoriae illius excellentiae in eleemosyna, jejunio et oratione, est quia haec opera sunt tum frequentissime et asseveranter commendata in Scriptura (cf. Concordantias biblicas, ad eas voces) et Traditione, tum notiora fidelibus, tum usu facilia, tum de facto frequentiora, tum etiam ac signanter, utiliora et magis conducentia ad praedictum compensativum et medicinalem finem satisfactionis.

Profecto, inter externas privationes, ea quae, per se et generaliter

loquendo, est magis nostri boni subtractiva, et consequenter afflictiva, est carentia pecuniae, per quam omnia bona temporalia facile et immediate comparari possunt, vel quarumlibet divitiarum, ex quibus potentia et felicitas hujus mundi mensuratur et judicatur. Item, id quod maxime pascit humanas passiones et aditum aperit cupiditatibus peccatorum, pecunia est et opulentia, quae in ipso evangelio definitur mammona et instrumentum iniquitatis. Propterea religiosa professio a remotione hujus impedimenti, tanquam a sublimiori eleemosyna, initium capit.

Inde fit ut *eleemosyna* sit maxime satisfactiva. Imo. cum bonum bonum appellet sitque suiipsius diffusivum, ex ipsa ejus abrenuntiatione in favorem proximi, refluit indirecte et multipliciter in ampliorem dantis utilitatem et satisfactionem, ita ut instrumenta iniquitatis convertantur in pretium spiritualis emptionis. Et ex hoc praesertim capite provenit quod, ut jam audivimus a S. Thoma in praecedenti conclusione, eleemosyna praecellat alia opera satisfactoria, nominatim jejunium et orationem, et “aliorum vices supplere possit, inquantum alia satisfactionis opera per eleemosynam quisque sibi mercatur quodammodo in illis quibus eleemosynam tribuit” (*Suppi.*, q. 15, a. 3, ad 3).

Inter corporales vero castigationes et privationes, peculiarem influxum mortificativum habet subtractio cibi seu *jejunium*, eo quod cibus maxime accedat ad principia vitae corporalis et nutritio sit quaedam continuata generatio; propterea excellentissimum sacramentum vitae Christianae constitutum est in forma cibi, quo baptismalis generatio perficiatur. Jejunium praeterea, cum sit initium quoddam mortis corporalis, peculiariter extinguit fomitem interiorum passionum et aditum praeccludit suggestionibus carnis, quae sunt frequentissima causa peccatorum; quod quidem opus perficit in religiosa professione votum castitatis, ad modum cujusdam intimioris jejunii carnis quo cohibetur etiam influxus assumpti cibi in via generationis.

Inter spirituales tandem ipsius animi afflictiones, nulla est secundum se magis punitiva et privativa quam *oratio* quae, cum sit elevatio mentis ad Deum, supponit depressionem superbiae et submissionem animi, ex qua ipsa procedit quasi vox humilitatis et indigentiae; et sub hac intima et universaliori ratione oratio colligit in se omnes animi labores ac vincit in satisfactione ipsum actum charitatis et contritionis, qui nihil aliud est quam quidam gemitus deprecationis. Eminenter praeterea oratio cohibet causas peccati eisque aditum praeccludit tum quia deprimit superbiam, radicem omnium malorum, tum quia “elevatio mentis est carnis afflictio”¹⁵ necnon separatio a sensibilibus ele-

¹⁵ 4 Sint., ditt. IS, q. 4, a. 7, q. 1, ad 1.

mentis unde provenit in hominem error et peccatum. Propterea religiosa professio consummatur per votum oboedientiae, quo profundius deprimatur superbia et elevatur mens ad sublimius quoddam genus orationis.

Ceterum, ex dictis nequaquam negatur perfectioribus quibusdam operibus supererogatoriis, uti virginitati, doctrinae et religiosae professioni, posse convenire accidentalem quandam superioritatem quoad vim satisfactoriam, maxime prout excellenter includunt unum vel alterum ex tribus praedictis operibus. Si enim virginitati et doctrinae tribuitur in coelo specialis aureolae corona, ob meritorium ipsarum valorem, facile creditur ipsis specialem quoque competere efficaciam satisfactoriam. Imo religiosae professioni tribuitur a quibusdam, non minus quam eleemosynae, universalis quaedam vis satisfactoria et assimilatur Baptismo et martyrio quibus ea vis inest ex opere operato; ut enim dictum est, tria vota paupertatis, castitatis et oboedientiae, considerari queunt ut sublimior quaedam forma eleemosynae, jejunii et orationis, et, ad finem reparationis directa, possunt illorum vim in se colligere, tanquam in unum apicem Christianae satisfactionis. Propterea, olim ingressus in religionem habebatur ut aequivalens poenitentiae publicae et ab hoc exercitio eximebantur statum perfectionis suscipientes (cf. *Diet. Théol. Cath.*, art. Satisfaction, col. 1162 sq.).

Ad rem S. Thomas, *In 4 Sent.*, dist. 4, q. 3, a. 3, q. 3, ad 3: “In aliis supererogationis vel perfectionis operibus vel statibus [uti virginitatis et doctrinae], non est ita expressa conformitas ad passionem Christi sicut in baptismo sanguinis, neque etiam in baptismo poenitentiae; et ideo non oportet quod in eis omnis poena dimittatur. Tamen in Vitis Patrum dicitur, quod quidam Patrum vidit eandem gratiam descendentem super eum qui habitum religionis assumit, et super eum qui baptizatur. Sed hoc non est quia talis a satisfactione absolvatur, sed quia eo ipso quod suam voluntatem etiam in servitutem redigit propter Deum, *plenarie jam pro omni peccato satisjecit*, quam [scilicet voluntatem] cariorem habet omnibus rebus mundi, de quibus tantum posset dare quod eleemosynis omnia peccata redimeret, etiam quantum ad poenam.”

2-2, q. 189, a. 3, ad 3: “Votum religionis, cum sit perpetuum, est majus quam votum peregrinationis Terrae sanctae, quod est temporale: et sicut Alexander III dicit, ‘reus fracti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam noscitur religionis observantiam commutare’. *Rationabiliter autem dici potest quod etiam per ingressum religionis aliquis consequatur remissionem omnium peccatorum*. Si enim aliquibus eleemosynis factis, homo potest statim satisfacere de peccatis suis, secundum illud Daniel, iv, 24: ‘Peccata tua eleemosynis

redime', multo magis in satisfactionem pro omnibus peccatis sufficit quod aliquis se totaliter obsequiis mancipet per religionis ingressum, quae excedit omne genus satisfactionis, etiam publicae poenitentiae, ut habetur in Decret. 33; sicut etiam holocaustum excedit sacrificium, ut Gregorius dicit.¹⁰ Unde legitur in Vitis Patrum,⁷ quod eandem gratiam consequuntur religionem intrantes quam consequuntur baptizati. Si tamen non absolverentur per hoc ab omni reatu poenae, nihilominus ingressus religionis utilior est quam peregrinatio Terrae sanctae, quae quantum ad promotionem in bonum, praeponderat absolutioni a poena."

ART. 68. Utrum Satisfactio Adaequate Distinguatur A Merito, Quamvis Communem Cum Eo Habeat Generalem Indolem Et Conditionem.

CONCLUSIO *affirmativa*

Exponitu

Ad terminum quaestionis de satisfactione in genere juverit hanc directe comparare cum merito, nam meritum, satisfactio et oratio dividunt inter se campum supernaturalis efficaciae ex opere operantis, et meritum ac satisfactio sibi vindicant in communi eam partem quae refertur ad justitiam divinam, relictam orationi latitudine misericordiae. Ceterum, cum eam comparisonem per omnes praecedentium articulorum conclusiones sparsim prosecuti fuerimus, reliquum est ut superius dicta in brevem synthesim colligamus, attendentes principaliora elementa quae ad utrumque opus referuntur.

1. *Quoad existentiam.*

Abstracte et communiter loquendo, satisfactio et meritum sunt ab invicem separabilia, seu potest aliquod opus esse satisfactorium quin sit meritorium, et e converso. Ita, qui mere solvit compensationem quam pro injuria debet, satisfacit sed non ideo meretur; e converso, qui in favorem alterius exequitur opus quod non debet, meretur sed non satisfacit; simul vero satisfacit et meretur qui pro offensa solvit majorem quam debet compensationem. Attamen in ordine supernaturali satisfactio et meritum in eodem opere conjuncta inveniuntur, saltem de facto et generaliter, cum procedant ab eodem fundamento gratiae et charitatis easdemque consequantur conditiones.

⁷Super Ezcch., l. 2, hom. 8.

¹⁰Lib. vi, libello 1, num. 9.

2. *Quoad essentiam.*

Satisfactio est aequalis compensatio pro offensa Dei; meritum vero est proprietas actus boni, importans proportionem ad nostrum praemium et fundans jus ad illud. Unde satisfactio est actio, ut ipsa vox sonat; meritum vero non est proprie actio, sed qualitas actus, imo pressius est qualitas operis, vel, si placet, actionis prout est opus, non enim formaliter meremur quia agimus, sed quia egimus, aliquid bonum. Satisfactio importat aequalitatem compensationis; meritum vero aequalitatem bonitatis. Satisfactio solvit debitum et pertinet ad justitiam commutativam; meritum vero fundat jus et pertinet ad justitiam distributivam. Satisfactio habet pro objecto, vel fine cujus, malum removendum, et pro fine cui alteram personam ejusque utilitatem; meritum vero habet pro objecto et fine cujus bonum obtinendum et pro fine cui ipsam personam agentis ejusque utilitatem. Satisfactio habet, pro materia in qua fundatur, poenalitatem, meritum vero fundatur in bonitate.

3. *Quoad divisionem.*

Satisfactio et meritum paribus membris et vocibus dividuntur; at tamen meritum de congruo est meritum secundum quid tantum, quia non attingit aequalitatem cum praemio quod obtinetur, dum e converso satisfactio de congruo est satisfactio simpliciter dicta, quamvis imperfecta, quia attingit aequalitatem compensationis cum offensa, quamvis non perfectam et arithmetica, sed imperfectam et geometricam, quae supponit acceptionem creditoris.

Satisfactio

improprie dicta (juxta aliquos,
de congruo improprie dicto)

proprie dicta

de congruo

de condigno

mere de condigno

de toto rigore justitiae

Meritum

improprie dictum (juxta aliquos,
de congruo improprie dicto)

proprie dictum

de congruo

de condigno

mere de condigno

de toto rigore justitiae

4. *Quoad principium.*

Utrumque fundatur in gratia et charitate, et praesupponit statum gratiae; sed meritum, cum sit qualitas actus boni, residet in omni actu virtuoso ut informato a charitate; satisfactio vero, cum sit actio, elicitur ab una distincta virtute, scilicet Poenitentia, et in suo actu

principali et fundamentali, seu contritione, involvit charitatem in ipso suo formali objecto, ut explicatum est in art. 30 (tom. 2, p. 217-219).

Praeterea, meritum, etiam si consideretur ut actio seu ut actualis intentio merendi (nam proprie meritum est ipsa qualitas actus boni, nec ceterum requirit inter suas condiciones plus quam intentionem habitualement, ut dictum est in art. 57, p. 257), non exigit specialem virtutem a qua eliciatur, quemadmodum intentio satisfaciendi, quia non importat specialem difficultatem praeter eam quae est propria unicuique materiae variarum virtutum, quarum actus dicitur meritorius. Satisfacere enim, cum sit solvere et privari, importat peculiarem difficultatem saltem objectivam; meritum vero, cum sit accipere et perfici, talem difficultatem non importat, eo quod connaturaliter respicit suam perfectionem. Ita, quod Petrus postquam laboraverit pro Paulo intendat ab eo mercedem accipere, nullam difficultatem importat, sed potius connaturalitatem et facilitatem, et tota difficultas praecessit in laborando; e converso, quod Petrus postquam offendit Paulum intendat ei satisfacere, importat peculiarem difficultatem, provenientem ab ipso opere quod elicitur, nam satisfactio nequit perfici nisi per opus poenale seu privativum. Unde intentio merendi non elicitur a peculiari virtute, sed vel a variis virtutibus, tamquam actus secundarius aut tamquam actus imperatus, vel ab ipsa voluntate sub auxilio gratiae actualis.¹⁸

Praeterea, satisfactio non necessario subsequitur statum gratiae simpliciter et sub omni respectu, nam. ut dictum est in art. 14 (in tom. 1, p. 369-374), ipse actus contritionis justificativae, quae est prima et principalis satisfactio, quamvis subsequatur justificationem sub ratione infusionis gratiae, eam praecedit sub ratione remissionis offensae. E converso, meritum subsequitur gratiam et justificationem simpliciter et sub omni respectu, eo quod actus contritionis justificativae, quamvis habeat rationem satisfactionis, nequeat ullo modo habere rationem meriti relate ad ipsam remissionem offensae, tum quia meritum supponit hominem simpliciter amicum, et consequenter simpliciter justificatum et reconciliatum, ac proinde ejus objectum nequit esse nisi augmentum gratiae in ipsa jam consecuta justificatione, tum quia si haberet rationem meriti, hoc esset meritum de condigno seu ad aequalitatem (nihil enim ad hoc desideraretur ex parte subjecti), quod quidem repugnat ex parte objecti, cum nullum hominis meritum aut satisfactio possit adaequare infinitam offensam.

¹⁸Ucf. dicta in art. 17, tom. 1, p. 447, et art. 23, tom. 2, p. 20sq.; item *Salmanlicenses*, De Incarnatione, disp 1, dub. 9, § 1, n. 252.

5. *Quoad requisitas conditiones.*

Satisfactio et meritum practice aequiparantur quoad conditiones utrique assignatas (excipitur quidem conditio poenalitatis, quae convenit soli satisfactioni, sed ipsa invenitur de facto in omni opere bono seu meritorio), ac propterea dici solet quod omnis actus meritorius est satisfactorius ac vicissim. Quoad aliquas tamen ex octo conditionibus numeratis in art. 56 (p. 254) habetur inter meritum et satisfactionem quaedam differentia, tum formalis tum realis, procedens ex ipsa diversitate essentiae et principii utriusque, ita ut praedictum effatum non valeat absolute, sed in sensu restricto, seu salvis tribus exceptionibus: actus enim externus est secundum se satisfactorius, sed non meritorius; actus contritionis justificantis similiter est satisfactorius et non meritorius; actus bonus qui non procedat ex intentione saltem virtuali satisfaciendi est meritorius ex ipsa sola habituali intentione merendi, sed non est satisfactorius. Hae tamen exceptiones non auferunt valorem practicum illius effati, tum quia de satisfactiva indole illorum actuum disputatur inter doctores, tum quia satisfactio et meritum solent considerari in ordinariis circumstantiis actuum hominis jam justificati, ac proinde excluditur triplex consideratio contritionis justificativae, actus externi ut distincti ab interno et extraordinariae absentiae virtualis intentionis satisfaciendi. Et a fortiori excluditur consideratio abstractae differentiae quae est inter meritum et satisfactionem ex parte status viatoris, qui absolute loquendo soli satisfactioni est necessarius.

Sit brevis comparatio *quoad singulas conditiones.*

Libertas illa denominativa et extensiva, quae competit actui externo ex influxu interioris actus, sufficit ad fundandam propriam rationem satisfactionis in actu externo et non ad fundandam rationem meriti; adeoque actus externus addit ad satisfactionem et non ad meritum actus interni. Ex quo sequitur quod non omne quod est satisfactorium, est etiam qua tale meritorium, quamvis ipsa intentio satisfaciendi per actum externum sit meritoria.

Intentio merendi sufficit quod sit habitualis, intentio vero satisfaciendi debet esse virtualis saltem implicita, quia satisfactio, secus ac meritum, consistit in actione. Ex quo sequitur non omne opus meritorium esse necessario satisfactorium. De facto tamen ea virtualis et implicita intentio communissime adest, cum sit facillima. Praeterea in satisfactione non sufficit quaelibet intentio patiendi, sed requiritur intentio proprie assumendi poenam, et propterea in Purgatorio, prout est constitutum, non potest dari satisfactio sed sola satispassio, dum

absolute loquendo potest dari meritum ad praemium aliquod accidentale, etsi de facto non detur.

Bonitas actus fundat sive meritum sive satisfactionem, sed meritum fere immediate et ratione sui, satisfactionem vero mediate et ratione poenalitatis quae in ipsa bonitate forte inveniatur. Propterea, in coelo et in statu innocentiae repugnat satisfactio, quia repugnat poena; meritum vero in coelo non repugnat relate ad praemium accidentale, etsi de facto non detur, et in Adamo innocente dabatur sine satisfactione. Bonitas actus meritorii concurrit cum poenalitate ad fundandam satisfactionem, et vicissim bonitas quae inest actui satisfaciendi fundat ulteriorem meriti rationem; unde satisfactio dupliciter involvit bonitatem, i.e. antecederet ex parte objecti in quo fundatur et consequenter ex parte actus in quo consistit.

Supernaturalitas in actu meritorio exteriori est tantum quoad modum, quia actus externus imperatur tantum ab actu interno meritorio, supernaturali quoad substantiam, et dirigitur ad suum finem; ipsa vero satisfactio externa est supernaturalis quoad substantiam, quia elicitur a virtute Poenitentiae, non quidem secundum suam essentiam physicam sed secundum suum esse morale.

Poenalitas est veluti formale elementum in materia satisfactionis, quo distinguitur ab objecto meriti in quo consideratur bonitas. Propterea satisfactio repugnat statui beatitudinis vel innocentiae, non vero meritum. Merito quidem competit arduitas, imo haec est proxima ratio fundans meritum, scilicet bonum ut arduum, sed haec arduitas, quae est propria perfectionis, non est idem ac poenalitas, quia non est privativa sed perfectiva, quamvis, ratione naturae lapsae, possit accidentaliter verti in poenalitatem et privationem relate ad inferiorem voluntatem, et hoc sensu esse causa quare de facto omnis actus bonus sit poenalis, et omnis actus meritorius sit satisfactorius.

Status gratiae est requisitus tum ad meritum tum ad satisfactionem, sed alia et alia est utriusque ab eo dependentia, nam, ut dictum est sub numero 4, satisfactio in actu contritionis justificantis praecedat gratiam sub uno respectu quoad formalem effectum remissionis offensae et elicitur a peculiari virtute; quae non competunt merito.

Status viatoris est absolute requisitus ad satisfactionem, saltem prout importat nondum consecutam gloriam quoad praemium accidentale glorificationis inferioris naturae, qua ratione Christus satisfacere potuit; meritum vero non absolute requirit statum viatoris sed absolute posset haberi tam in Purgatorio quam in coelo, relate nempe ad aliquod accidentale augmentum beatitudinis.

Divina acceptatio fundat jus congruitatis in merito de congruo, non

vero in satisfactione de congruo, quia, abstrahendo ab illa acceptatione, haec satisfactio importat aequalitatem, quamvis tantum proportionalem et geometricam; tum tamen in merito tum in satisfactione, sola divina acceptatio fundat immediate jus condignitatis seu strictae justitiae.

5. *Quoad efficacitatem.*

Tum meritum tum satisfactio influunt *ex opere operantis*; sed merito repugnat ut assumatur ad influendum etiam ex opere operato (secus haberetur gratuita collatio ejus quod ex justitia debetur), satisfactio vero assumitur ad agendum etiam ex opere operato in sacramento Poenitentiae, imo fit anima totius sacramenti, sicut est forma ipsius virtutis Poenitentiae. Praeterea, meritum hominis potest attingere infinitum objectum, quale est beatifica visio, sed satisfactio puri hominis nequit condigne compensare infinitam offensam, quae habetur in peccato. Item, juxta plures doctores, potest Deus constituere purum hominem caput aliorum, in ordinem ad merendum de condigno pro illis primam gratiam remissivam peccatorum; nequit vero id facere in ordine ad condigne satisfaciendum pro peccato.

Quoad suum autem gradum, efficacia meriti pendet ex gradu bonitatis, ac proinde gratiae et charitatis; satisfactionis vero efficacia mensuratur immediate et formaliter ex solo gradu poenalitatis. Proinde in actu externo, copulato interiori, habetur major satisfactio sed non majus meritum quam in solo interno; inter duos actus exteriores, ille est magis satisfactorius qui est magis poenosus; non tamen sequitur quod actus externus sit magis satisfactorius quam internus, nam hic potest importare intensiorem poenam; imo, attenta conditione naturae lapsae, generaliter loquendo dici potest quod quo melior est actus, eo magis est poenalis et ideo satisfactorius, et ita indirecte verificatur quod quo magis opus est meritorium, eo magis est satisfactorium, sicut vicissim.

ART. 69. Utrum Sacerdos Habeat Jus Et Obligationem Imponendi Satisfactionem In Sacramento Poenitentiae (3 p., q. 84, a. 8; Suppi., q. 18, a. 3 ct 4; In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2, q. 1).

STATUS QUAESTIONIS

Hucusque egimus de satisfactione in communi, seu secundum se et prout est actus virtutis; jam sermo venit determinate DE SATISFACTIONE SACRAMENTALI PROUT EST PARS SACRAMENTI. Ceterum, cum ratio sacramentalis non sit conditio diminuens, sed potius addens, quaecumque superius dicta sunt de satisfactione in

communi, valent, proportione servata, de satisfactione sacramentali, salva ea differentia quod satisfactio sacramentalis respicit tantummodo satisfactionem pro poena temporali, non enim sacerdos imponere potest satisfactionem pro offensa quae est ipsa contritio.

Sacramentalis satisfactio dupliciter considerari potest, i.e. *in executione et in proposito*, et quidem in proposito explicito et in proposito implicito. Agitur autem hic de satisfactione priori modo, nam de proposito satisfactionis sufficienter actum est in art. 3, 4 et 5 (in tom. 1), ubi statuimus ipsum esse de essentia hujus sacramenti, quod quidem intelligendum est de proposito saltem implicito, contento in ipsa contritione et confessione, ut patet de sacramento administrato moribundo, eo fere modo quo in art. 25 (tom. 2, p. 57 sq.) diximus virtuale seu implicitum propositum de cetero non peccandi sufficere ad rationem salutaris contritionis.

Hoc modo accepta *satisfactio sacramentalis definitur*: Satisfactio quae solvitur justa sententiam sacerdotis, latam in sacramento Poenitentiae; vel, explicitando definitionem satisfactionis in communi, datam in art. 46 (p. 6): Voluntaria et aequalis compensatio pro debito poenae temporalis inducto per peccatum, soluta juxta sententiam sacerdotis in sacramento Poenitentiae.

Agemus de hujus satisfactionis existentia (hic, art. 69), de essentia (art. 70), de efficacitate et effectu (art. 71), de objecto seu materia (art. 72), de modo, et quidem tum ex parte ministri, seu de gravitate obligationis imponendi poenitentiam (art. 73), tum ex parte poenitentis, et quidem sive de ipsa obligatione acceptandi et implendi satisfactionem (art. 74), sive de modo eam exequendi. et peculiariter tum de tempore executionis (art. 75), tum de persona exequente (art. 76). tum de requisito statu gratiae (art. 77).

Quaestio de existentia involvitur in textu praesentis articuli, in quo quaeritur de potestate et necessitate imponendi satisfactionem in ministro sacramenti Poenitentiae, dimissa determinatione modi illius potestatis et necessitatis ad art. 73.

PARS NEGATIVA

Protestantes, ut dictum est in art. 53 (p. 149), reicientes satisfactionem in communi, peculiariter impugnant satisfactionem sacramentalem, quippe quae insigniter manifestet vim potestatis clavium. Legantur textus ibidem relati. Melanchthonius non cunctatur quasdam fingere claves in remissionem peccatorum, dummodo repellat potestatem imponendi satisfactionem: “Claves habent mandatum remittendi

peccata, et docent de gratuita remissione peccatorum, non habent mandatum imponendi poenam”.

Apud *Orientales Schismaticos* praxis est non imponendi sacramentalem satisfactionem nisi quibusdam poenitentibus; quae praxis fundatur in plurium doctrina de indole mere medicinali illius satisfactionis, relata in art. 53 (p. 161). Unde limitant jus et officium sacerdotis imponendi sacramentalem satisfactionem.

PARS AFFIRMATIVA

Nota theologica.

Confessarium habere jus imponendi satisfactionem est *de fide* definita (Cone. Trid., sess. 14, can. 15); eum habere obligationem imponendi satisfactionem est *proximum fidei* (ex Cone. Trid., sess. 14, cap. 8).

Documenta Ecclesiae.

Huc veniunt imprimis omnia antiqua documenta de poenitentia publica, de qua actum est in art. 45 (tom. 2); cf. *Cone. Ancyranum* a. 314, can. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 22. 23; *Cone. Laodicenum* a. 372, can. 2; *Cone. Carthag.* a. 397, can. 31; *Cone. Cabillonense* a. 650, can. 8; *Cone. Trullanum* a. 692, can. 102; *Cone. Turonense* a. 813, can. 22; *Cone. Wormatiense* a. 868, can. 25.

Cone. Hipponense a. 393, can. 30, praescribit: “Secundum differentiam peccatorum episcopi arbitrio poenitentiae tempora decernantur”.

Cono. Cabillonense a. 650, can. 8, testatur: “Ut poenitentibus a sacerdotibus data confessione indicatur poenitentia, universitas sacerdotum noscitur consentire”.¹⁰

Leo M., ep. 108, ad Theodorum Foroiuliensem, communem Ecclesiae fidem et praxim exprimit inquires: “Hanc [Christus] praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent, et eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent” (Denz. 146).

Alexander II, Ep. ad Stephanum Alverniensem a. 1066: “Quae in canonibus determinata est poenitentia est omnino observanda. . . Pastoralis itaque discretionis est uniuscuiusque contritionem cordis et doloris affectum magis quam temporis spatium attendere et pro meritis operum fructusque poenitentiae misericordiae oleum adhibere” (Cavallera, 1259).

¹⁰“Monum. Germ. hist., Leg., t. 3, 1, p. 197.

Cone. Later. IV, cap. 21: ‘Omnis utriusque sexus fidelis . . . saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et iniunctam sibi poenitentiam pro viribus studeat adimplere’ (Denz. 437).

Cone. Flor., Decr. pro Armenis: “Tertia [Poenitentiae pars] est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis” (Denz. 699).

Sixtus IV docet contra Petrum de Osma posse absolvi poenitentes ante “peractam . . . poenitentiam eis iniunctam” (Denz. 728).

CONC. TRIDENTINUM, sess. 6, cap. 14: “Docendum est, Christiani hominis poenitentiam post lapsum [importare] . . . cessationem a peccatis, et eorum detestationem . . . , eorum sacramentalem confessionem . . . et sacerdotalem absolutionem, itemque satisfactionem” (Denz. 807).

Sess. 14, cap. 8: “*Debent ergo sacerdotes* Domini, quantum spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et poenitentium facultate, salutare et convenientes satisfactiones iniungere, ne, si forte peccatis conniveant et indulgentius cum poenitentibus agant, levissima quaedam opera pro gravissimis delictis iniungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem prae oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novae vitae custodiam et infirmitatis *medicamentum*, sed etiam ad praeteritorum peccatorum *vindictam* et castigationem: nam *claves sacerdotum non ad solvendum dumtaxat, sedet ad ligandum concessas* [cf. Mt 16, 19; 18, 18; Io 20, 23]; etiam antiqui Patres et credunt et docent” (Denz. 905).

Ibid., can. 15: “Si quis dixerit, claves Ecclesiae esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, et propterea sacerdotes, dum imponunt poenas confitentibus, agere contra finem clavium et contra institutionem Christi . . . A.S.” (Denz. 925).

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 61, 64 et 79: “Nunc ad tertiam poenitentiae partem, quae satisfactio appellatur, veniendum est. . . Illa tantum [satisfactio] sacramenti pars censenda est, quam diximus ex praecepto Sacerdotis Deo pro peccatis rependi. . . In irroganda autem satisfactionis poena Sacerdotes nihil sibi suo arbitratui statuendum esse, sed omnia iustitia, prudentia et pietate dirigenda existimabunt. Atque ut hac regula peccata metiri videantur, et poenitentes suorum scelerum gravitatem magis agnoscant, opere pretium erit eis interdum significare, quae poenae quibusdam delictis, ex veterum Canonum praescripto, qui Poenitentiales vocantur, constitutae sint. Igitur universae satisfactionis modum culpae ratio temperabit. Sed ex omni satisfactionum genere maxime convenit poenitentibus praecipere, ut certis aliquot et definitis diebus orationi vacent, ac pro omnibus et praesertim pro iis, qui ex hac vita in Domino decesserunt,

preces Deo faciant. Hortari vero etiam eos oportet, ut saepe eadem satisfactionis opera a Sacerdote indicta ultro suscipiant ac repetant; atque ita mores suos componant, ut iis omnibus, quae ad poenitentiae sacramentum pertinent, diligenter absolutis, tamen virtutis poenitentiae studia numquam intermittant. Quod si interdum etiam ob publicam offensionem publica poenitentia praescribenda fuerit, quamvis eam poenitens refugiat ac deprecetur, non erit facile audiendus: verum persuadere ei oportebit, ut quae tum sibi, tum aliis salutaria futura sunt, libenti atque alacri animo suscipiat.”

Alexander VII hanc propositionem damnavit: “Poenitens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius poenitentiam adimpleat” (Denz. 1115).

Alexander VIII, *Clemens XI* et *Pius VI* eandem doctrinam de sacramentali satisfactione supponunt et docent dum damnant varias propositiones jansenistarum de satisfactione absolutioni praemittenda, quas retulimus in art. 53 (p. 158 sq.).

Codex J. C., can. 887 et 888, § 1, cit. *ibid.*, p. 167.

CONCLUSIO

Sacerdoti competit jus et obligatio imponendi satisfactionem in sacramento Poenitentiae, adeoque existit sacramentalis satisfactio.

Probatur 1. *Ex scriptura.*

Verba institutionis, Joan. 20, 23 “Quorum remiseritis . . . quorum retinueritis” (cf. Matth. 16, 19: “Quodcumque ligaveris . . . quodcumque solveris”; 18, 18: “Quaecumque alligaveritis . . . quaecumque solveritis”) important duplicem potestatem, et correspondentem obligationem, solvendi et ligandi vincula peccati. Poena autem temporalis est vinculum peccati. Ergo et ipsa cadit sub potestate sacerdotis, et quidem sub potestate ligandi; sacerdos nempe ligat vel retinet quodammodo peccatum imponendo poenam, seu vinculando poenitentem cum poena eumque obligando ad satisfaciendum.

Hanc potestatem ex ipsa clavium potestate derivari intellexit tota Traditio (cf. v.g. Leonem M. supra cit.) et ex Traditione desumpsit Cone. Trid. (cap. 8 et can. 15 supra cit.). Inapte vero *Melanchthonius* (supra cit.) non aliam in clavibus potestatem considerat quam remittendi et solvendi, suppressa potestate retinendi et ligandi. “Ridicula autem est objectio *Lutheri* [cf. supra, art. 53, p. 151], quod peccata, ligari et solvi dicantur: non confessio, aut satisfactio. Nam neque nos dicimus, ligari vel solvi confessionem, aut satisfactionem: neque pro-

prie peccata solvuntur, aut ligantur; sed homines sunt, qui a vinculis peccatorum absolvuntur, vel poenarum vinculis alligantur.”²⁰

Probatur 2. *Ex Traditione.*

Sensum Traditionis produnt tum institutio et praxis poenitentiae publicae; tum ipsa antiqua praxis poenitentiae privatae; tum canones poenitentiales (cf. epistulas canonicas Patrum Cappadocum. notanter Basilii); tum decreta conciliaria supra relata; tum posteriores libri poenitentiales; uno verbo, tota praxis Ecclesiae imponendi satisfactionem poenitentibus ac veluti alligandi sacramentalem suam absolutionem illi satisfactioni tanquam cuidam conditioni praeponendae vel addendae. Haec enim manifeste ostendunt constantem et firmam Ecclesiae persuasionem quod sacerdoti competat jus et officium imponendi sacramentalem satisfactionem.

Ceterum, non pauca Patrum testimonia illum sensum manifeste produnt:

Cyprianus, De lapsis 29, loquitur de “satisfactione et remissione facta per sacerdotes”. In Ep. 52, 29, ait a sacerdotibus “admittendum esse plangentium gemitum, et poenitentiae fructum dolentibus non negandum”. In Ep. 10, 1 sq., reprobat sacerdotes qui veniam lapsis concedebant “ante actam poenitentiam” (cf. art. 1, tom. 1, p. 113 sq.).

Augustinus, Serm. 351, n. 9: “Veniat [poenitens] ad antistites, per quos in Ecclesia claves ministrantur . . . , a praepositis Sacramentorum accipiat satisfactionis suae modum” (M.L. 39, 1545; cf. in art. 1, tom. 1, p. 121).

Innocentius I, Ep. ad Decentium Eugubinum, cit. in art. 46 (p. 11).

Leo M., Ep. ad Theodorum Foroiuliensem, supra cit. (p. 368). Item, Ep. ad Rusticum Narbonensem, 161, inq. 19: “Si convivio solo gentilium et escis immolaticiis usi sunt, possunt ieiuniis et manus impositione purgari, ut deinceps ab idolothytiis abstinentes Sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut idola adoraverunt aut homicidiis vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos nisi per poenitentiam publicam, non oportet admitti” (M.L. 54. 1209).

Gregorius M., In 1 Reg., 1. 3, c. 5, n. 13: “Afflictio poenitentiae ad delenda peccata tunc demum idonea est, cum sacerdotis fuerit iudicio imperata, cum ab eo confitentium actibus discussis, pro modo criminis, onus eis decernitur afflictionis” (M.L. 79, 207; cf. Hom. in Ev., 26. 4-6, cit. in art. 1, tom. 1, p. 123).

Probatur 3. *Ex ratione, tum vindicative, tum medicinali, sacramenti Poenitentiae.*

²⁰*Bellarnius*, De poenitentia, l. 4, c. 5, O[mn]ia omnia, t. 3, Mediolani, 1859, p. 19.

Hoc enim sacramentum, ut *vindicativum*, importat veram potestatem judiciale. Atqui potestas judicialis fundat potestatem coercitivam seu punitivam, sine qua iudicium frustraneum esset. Ergo sacerdoti administranti hoc sacramentum competit, praeter potestatem judicalem, etiam potestas punitiva, quae quidem nullo aptiori modo expletur quam per impositionem satisfactionis, seu per iniunctionem operis poenosi quo compensetur poena temporalis pro peccato debita et in remissione culpa non necessario remissa. Si autem competit ei haec potestas, competit etiam obligatio eam exercendi, non secus ac iudicandi et absolvendi.

Praeterea, hoc sacramentum est non tantum vindicativum, sed etiam *medicinale*, cum fuerit institutum non solum in reparationem ordinis, sed etiam ac praecipue in reparationem hominis. Jam vero ad hunc medicinalem finem nihil aptius ducit quam impositio operum poenaliu, quibus, ut dictum est in art. 53 (p. 191), reprimitur radix et occasio peccatorum. Ergo sacerdoti administranti sacramentalem medicinam competit jus, et consequens obligatio, satisfactionem imponendi,

Probatur 4. *Ex ratione remissiva hujus sacramenti.*

Sacramentum Poenitentiae ordinatur ad remittendum seu delendum peccatum, completa autem deletio peccati importat ablationem tum culpa tum poenae pro peccato debita. Jam vero, deleta culpa per absolutionem, potest manere, et ordinarie manet, poena temporalis quae quidem potest auferri per satisfactionem. Ergo ad hoc ut sacramentum possit totalem suum finem attingere, oportet ut sacerdoti competat potestas imponendi satisfactionem quae ex virtute sacramenti valeat poenam peccati delere.

Ad rem S. Thomas, *Suppi.*, q. 18, a. 3, ubi ostendit *potestatem ligandi*, quae est propria hujus sacramenti, consistere signanter in impositione satisfactionis: “Operatio sacerdotis in usu clavium est conformis Dei operationi, cujus minister est. Deus autem habet operationem et in culpam et in poenam; sed in culpam ad solvendum quidem directe, ad ligandum autem indirecte, inquantum obdurare dicitur, dum gratiam non largitur; sed in poenam habet operationem directe quantum ad utrumque, quia et poenae parcit, et poenam infligit. Similiter ergo et sacerdos, etsi in absolvendo ex vi clavium habeat aliquam operationem ordinatam ad culpae dimissionem modo jam praedicto (art. 1 huj. quaest.), non tamen ligando aliquam operationem habet in culpam, nisi ligare dicatur, inquantum non absolvit, sed ligatos ostendit; sed in poenam habet potestatem et ligandi et solvendi. Solvit enim a poena quam dimittit; sed ligat quantum ad poenam

quae remanet. Sed et hanc ligare dupliciter dicitur: uno modo considerando ipsam quantitatem poenae in communi, et sic non ligat, nisi inquantum non solvit, sed ligatum ostendit; alio modo considerando poenam hanc vel illam determinate, et sic ligat ad poenam, imponendo eam.”

ART. 70. Utrum Satisfactio Sit Pars Integrals Sacramenti Poenitentiae (3 p., q. 90, a. 2, corp, et ad 2 et 3; In 4 Sent., dist. 16, q. 1, a. 1, q. 2, ad 3; Quodlib. 3, q. 13, a. 28).

STATUS QUAESTIONIS

Est quaestio *de essentia seu sacramentali indole satisfactionis*. Ut notatum est in Statu Quaestionis art. praec., agitur de ipsa satisfactione in executione, nam quoad satisfactionem acceptam pro proposito saltem implicito satisfaciendi, dictum est in art. 3, 4 et 5 (tom. 1) eam pertinere ad essentiam sacramenti, seu esse partem integram ipsius partis essentialis sacramenti, quae est ejus materia.

Ceterum in hac quaestione nullus fere est dissensus inter theologos. Solet quidem in contrarium citari *Durandus* (In 4 Sent., dist. 16, q. 4, circa finem) qui videtur habere satisfactionem pro parte essentiali sacramenti, eo fortasse modo quo dicimus secundam consecrationem esse de essentia sacramenti Eucharistiae quod tamen jam essentialiter subsistit in prima consecratione, sed ejus sententia clara non est et forte solis verbis differt a sententia communi. Item, pro negativa quidam afferunt *Petrum de Osma* et *Jansenistas*, relatos in art. 53 (p. 157 sq.), quatenus requirunt ut satisfactio necessario praecedat absolutionem; ceterum, hi profundius errant de natura et efficacitate satisfactionis, ut ibidem explicatum est, nec ideo multum refert si suae sententiae addant hunc etiam errorem, ut dicant satisfactionem esse de essentia sacramenti. Inter *Schismaticos Orientales*, quidam, ut *Mesoloras*²¹ et *Andrutsus*²² negant satisfactionem (ἀντιμίον) pertinere ad essentiam vel integritatem sacramenti, quod quidem confirmant ex ipsa praxi, apud Orientales recepta, non imponendi satisfactionem nisi quibusdam poenitentibus; ceterum haec praxis et ille error logice procedunt ex profundiori plurium illorum doctorum errore de indole mere medicinali satisfactionis sacramentalis, de quo dictum est in art. 53 (p. 161 sq.).

In art. 3 (tom. 1, p. 159; cf. art. 4, p. 186) dictum est *de fide* esse quod satisfactio indeterminate considerata, seu abstrahendo a distin-

²¹ *Συμβολική*, t. 2, Athenis, 1904, p. 305.

²² *Δογματική*, Athenis, 1907, p. 388.

ctione inter satisfactionem in proposito et in executione, pertineat ad sacramentum Poenitentiae; item, *saltem theologicè certum* esse quod satisfactio, eodem modo considerata, pertineat ad integritatem ejusdem sacramenti.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Satisfactio est pars sacramenti Poenitentiae, saltem integralis.

Probatur ex indole judiciali, medicinali et remissiva hujus sacramenti.

Sacramentum scilicet Poenitentiae consistit in causa judiciali; jamvero punitio pertinet connaturaliter ad integritatem et complementum sententiae judicialis. *Item*, hoc sacramentum est in medicinam; jamvero medicina poenitenti praestatur etiam, et signanter, per satisfactionem. *Item*, hoc sacramentum ordinatur ad remissionem peccati, non tantum secundum culpam sed etiam secundum poenam; ergo etiam id per quod poena extinguatur, seu satisfactio, pertinet ad sacramentum, saltem ut pars ejus integralis.

Dices. Satisfactio non est necessario aliquid sensibile, cum possit in satisfactionem imponi actus mere internus, uti oratio et meditatio: ergo non est pars sacramenti, quod est signum sensibile. *Praeterea*, satisfactio non nisi ex parte materiae ad sacramentum pertineret, si esset pars sacramenti; jamvero materia debet praecedere formam, satisfactio vero potest subsequi formam absolutionis; ergo nullatenus potest ad sacramentum pertinere. *Praeterea*, nequit ceteroquin assignari forma qua informatur satisfactio, cum unica forma sacramenti sit absolutio et haec ex una parte possit praecedere satisfactionem et ex alia parte referatur non ad remissionem poenae sed ad solam remissionem peccati.

Rcsp. Satisfactio interior fit sensibilis per sensibilem impositionem sacerdotis et acceptionem poenitentis, eo modo quo ipsa interior contritio fit sensibilis per signa externa et per confessionem.

Non est necesse ut omnes partes materiae praecedant formam, sed tantum eae quibus materia essentialiter constituitur, ut patet de dentibus et capillis qui accedunt corpori humano jam essentialiter constituto.

Satisfactio informatur ipsa forma absolutionis, sicut informatur propositum satisfactionis cum quo satisfactio moraliter connectitur. Quamvis scilicet satisfactio peragatur post absolutionem, informatur tamen moraliter per ipsam formam absolutionis, quia connectitur cum ea triplici vinculo, scilicet per propositum satisfactionis, per imposi-

lionem satisfactionis factam a sacerdote et per acceptationem poenitentis, non enim datur absolutio a sacerdote nisi ob propositum satisfactionis et ob actualem vel praevisam acceptationem satisfactionis; ac ita absolutio cadit super satisfactionem tanquam in radice existentem. Cum autem satisfactio ponitur in executione, connaturaliter continuatur cum absolutione, continuatione quadam morali, vi praedictae ordinationis, quemadmodum dentes et capilli, advenientes corpori humano, tanquam pars integralis non constitutiva, assumuntur sub forma compositi, physice tamen perseverante eo quod agatur de composito physico.²³

Conclusio 2. Satisfactio non est pars essentialis sacramenti, aut pars integralis ejus essentiae, sed est mera pars integralis extrinseca.

Probatur.

Primo enim, in nulla causa judiciali punitio est de ejus essentia, sed merum extrinsecum complementum. *Secundo*, satisfactio, cum possit exequi post absolutionem, supponit sacramentum essentialiter completum, eo quod absolutio sit forma sacramenti et. ea posita, sacramentum consequatur suum effectum essentialem, qui est remissio peccati. *Tertio*, stante sacramento, satisfactio potest deesse. ratione vel impotentiae, ut in moribundo, vel oblivionis, ut si sacerdos obliviscatur satisfactionem imponere vel poenitentes eam exequi.

Ergo satisfactio est mera pars integralis hujus sacramenti, afferens ei accidentale et secundarium complementum et perfectionem. Ex dictis in art. 5 (tom. 1), patet quod contritio, confessio et propositum satisfactionis, sumpta ad modum unius et in comparatione ad absolutionem, sunt ipsa atque unica materia sacramenti, adeoque pars ejus essentialis (altera autem pars est forma absolutionis). lidem vero actus sumpti divisim et comparative ad invicem, non sunt pars essentialis, sed partes quantitativae seu integrantes ipsius materiae, quae est proprie pars essentialis, eo modo quo caput et cor sunt partes integrantes corporis humani. Satisfactio tandem in executione, de qua nunc est sermo, non est nec pars essentialis, nec pars integralis essentiae seu materiae, sed est pars mere integralis et accidentaliter complementarioris (sine qua essentia totius consistere potest), eo modo quo manus et pedes sunt partes intégrales corporis humani.

²³Cf. *Salmanticenses*, Disp. 1. dub. 2, n. 119-121; *Lugo*, Disp. 12, sect. 2, n. 43-17.

ART. 71. Utrum Satisfactio Sacramentalis Causet Ex Opere Operato Remissionem Poenae Temporalis, Non Tamen Gratias Actuales Et Augmentum Gratiae Habitualis (Quodlib. 3, q. 13, a. 28; In 4 Sent., dist. 16, q. 1, a. 1, q. 2, ad 3; 3 p., q. 90, a. 2, ad 2; C. Gent. 4, 72).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur *de efficacitate et effectu* satisfactionis sacramentalis. *Quatuor quaeruntur*: 1. an satisfactio habeat efficacitatem ex opere operato, quae est propria sacramenti; 2. an causet remissionem poenae temporalis, praeter ipsam remissionem poenae quae fit ex opere operantis per eandem satisfactionem; 3. an causet obtentionem gratiarum actualium; 4. an causet ipsum augmentum gratiae habitualis quae confertur per ipsum sacramentum.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Quatuor dantur sententiae juxta quatuor praedictas quaestiones:

1. *Quidam* pauci, ut *Hadrianus*, *D. Soto* (In 4 Sent., dist. 19, q. 1, a. 5), *Martinus Ledesma*, et inter modernos *Oswald*,²⁴ contra communem sententiam denegant satisfactioni sacramentali influxum ex opere operato, eo quod non sit pars essentiae sacramenti, eique tantum concedunt quendam majorem influxum ex opere operantis quatenus exequitur ex praecepto sacerdotis.

Haec sententia severe judicatur a quibusdam theologis. *Suarez* ait: “Haec opinio nullum habet fundamentum; quare nec probabilem esse censeo”. Contrariam sententiam *Pesch* dicit “theologice certam”, *Galtier* et *Hervé* “communem et certam”, *Diekamp*: “Fidei proximam”. Attamen distinguendum est; quod per sacramentum Poenitentiae quomodolibet remittatur ex opere operato saltem partialiter poena temporalis, *theologice certum*, nam id manifeste supponit *Cone. Trid.* cum ait: “Tota poena non semper simul cum culpa aeterna remittitur” et “Virtute clavium sublata poena aeterna, poena temporalis plerumque exsolvenda remanet” (sess. 14, cap. 8, et can. 12. 15; sess. 6, can. 30); quod vero id fiat ex opere operato per ipsam satisfactionem quae subsequitur peractum sacramentum, non ita evidenter deducitur ex *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 2 et 3, infra referend. in Conci. 1), et hoc sensu illa sententia, utut valde peregrina et singularis, effugit fortasse proprie dictam censuram theologica aut multo leviori censura multanda est.

2. Inter theologos qui admittunt efficaciam ex opere operato, *quidam*, ut *Vazquez* (q. 94, a. 1, dub. 2; a. 2, dub. 5, n. 9), *Lugo* (Disp. 25, sect. 1), *Billot* (De Poenit., thés. 20), quorum sententiam defendemus in Conci., docent unicum effectum satisfactionis sacramentalis esse remissionem temporalis poenae, cum ad hanc solam satisfactio ordinetur.

3. *Alii*, ut *Coninck* (Disp. 10, n. 90. 92. 94), *Salmanticenses* (Disp. 11, dub. 6, n. 88. 90. 91), addunt secundum effectum, i.e. impetrationem gratiarum actualium ad praecavenda peccata; nam, inquiunt, satisfactio ut medicinalis ordinatur ad praecavenda peccata.

4. *Alii* plures, ut *Cajetanus* (In 3 p., q. 90, a. 2, ad 2), *Suarez* (Disp. 38, sect. 2, n. 2 sq.), *Nugnus*, *Petrus Ledesma*, *Gonet* (Disp. 13, a. 3, § 1, n. 31), *Billuart* (Diss. 9, a. 9), *Hugon*, *Galtier*, *Boycr*, *Merkelbach* (n. 565), addunt tertium effectum, i.e. augmentum ipsius gratiae habitualis, tum quia satisfactio est pars sacramenti quod est causa gratiae habitualis, tum quia ipsa est in medicinam, ad quem effectum confert gratia habitualis, tum quia S. Thomas videtur id explicite docere in 3 p., q. 90, a. 2, ad 2.

Ad rem *Cajetanus*, l.c.: "In responsione ad secundum, nota diligenter et praedica doctrinam hanc, quod satisfactio sacramentalis auget gratiam, ex hoc quod est pars sacramenti. Et potes hoc intelligere ex differentia quae est inter satisfactionem sacramentalem et non sacramentalem. Nam satisfactio sacramentalis valet non solum secundum se, sed etiam ex virtute clavium: satisfactio autem non sacramentalis valet solum secundum se, quoniam a clavibus non emanavit. Quocirca plus prodest unus ieiunii dies aut unum psalterium ex impositione confessoris quam sine tali impositione. Et hinc sequuntur duo. Primum, quod poenitentes errant parvam satisfactionem volentes sibi a confessore imponi. Secundum, quod confessores minus bene provident poenitentibus (paratis tamen) dando eis levem poenitentiam. Ipsa enim prorogatio satisfactionis sacramentalis virtute clavium et augere nata est gratiam; et plus valere ad satisfaciendum pro peccatis."

Suarcz: "Haec res [i.e. an satisfactio causet gratiam] mihi dubia est, quia pendet ex institutione, quae nulla sufficienti auctoritate habetur, et conjecturae pro utraque parte probabiles sunt, et facile etiam solvi possunt; tamen in re incerta placet adhaerere parti favorabili, praesertim cum D. Thom. auctoritas intercedat. Et mihi saltem verum videtur, dari ex opere operato per hanc satisfactionem sacramentalem aliquam gratiam, id est, auxilium aliquod praeservans, seu adjuvans ad emendanda peccata, quia, cum propter hunc finem primario sit instituta haec pars, non videtur dubium quin illi sit data virtus adju-

vans hunc finem. Et hinc etiam fit probabile, dari aliquam gratiam gratum facientem, quia in sacramentali effectu semper haec duo conjuncta sunt, ut constat ex doctrina de sacramentis in genere”.¹⁸

CONCLUSIO

Conclusio 1. Satisfactio sacramentalis habet efficaciam ex opere operato.

Probatur 1. *Ex sacramentali ratione satisfactionis.*

Satisfactio iniuncta a confessario est pars sacramenti. Atqui sacramentum habet efficaciam ex opere operato. Ergo et satisfactio. Nec refert quod satisfactio sit pars tantum integralis. Nam, quamvis id possit obstare quominus ipsa causet principalem effectum sacramenti, i.e. gratiam sanctificantem, nequaquam obstat quominus ipsa causet aliquem effectum secundarium et integrativum, i.e. remissionem poenae. Item, non refert quod in sententia thomistica sacramentum sit causa physica, quod nequit competere satisfactioni respectu remissionis poenae quippe quae sit debitum aliquod morale. Nam causalitas physica in sacramento respicit tantum effectus physicos, qui ita causari possunt, scilicet gratiam et characterem; unde ipsum sacramentum Poenitentiae, antequam ponatur satisfactio, confert partialiter remissionem poenae temporalis ad modum causae moralis, vel potius conditionalis. Item, non refert quod quando ponitur satisfactio sacramentum sit absolutum et pertransierit. Nam satisfactio refertur ad absolutionem et ex vi istius relationis potest efficaciam habere, praesertim cum haec efficacia non sit physica sed moralis seu conditionalis (cf. infra in p. 385 sq.). Item, non refert quod satisfactio se habeat ex parte materiae et non formae. Nam virtus sacramenti competit etiam materiae quamvis minus principaliter quam formae et ratione formae (cf. 3 p., q. 86, a. 6).

Praeterea, nisi satisfactio sacramentalis haberet influxum ex opere operato nullum esset discrimen inter eam et satisfactionem non sacramentalem. Discrimen autem proveniens ex eo quod non libere eligatur sed imponatur a sacerdote, est prorsus impertinens ad ejus essentiam, necnon ad ejus efficaciam, cum vis satisfactionis ex opere operantis mensuretur ex poenalitate operis.

Praeterea, sacramentalis satisfactio imponitur a sacerdote et procedit ab ejus potestate ligandi atque solvendi; item sacerdos, eam imponendo, intendit et significat remittere poenam sub conditione exeeutae satisfactionis. Jamvero potestas ligandi atque solvendi est effectiva et, utpote sacramentalis, est effectiva ejus quod significat.

¹⁸ “De Poenitentia, disp. 38, sect. 2, n. 3, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 788.

Probatur 2. *Ex Concilio Tridentino.*

In *sess. 14, cap. 3*, Concilium docet satisfactionem, confessionem et contritionem ea ratione esse partes sacramenti “quatenus ad integritatem sacramenti ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur”; jamvero Cone, non loquitur tantum de proposito satisfactionis sed in communi de satisfactione, imo magis directe de satisfactione in executione; ergo haec suo modo concurrunt, non secus ac confessio et contritio, ad peccatorum remissionem, seu ex opere operato, sicut ipsum sacramentum.

Ibid., *cap. 2* (cf. *sess. 6, cap. 14*), Concilium docet quod tam per Baptismum quam per Poenitentiam possumus ad “plenam et integram peccatorum omnium remissionem” pervenire, cum hoc tamen discrimine quod “ad [eam] novitatem et integritatem per sacramentum poenitentiae, sine magnis nostris fletibus et laboribus, divina id exigente justitia, pervenire nequaquam possumus”; ergo sicut Baptismus sine laboribus confert ad remissionem peccatorum ex opere operato, ita Poenitentia per labores, seu satisfactionem, ad eundem effectum eodem modo confert.

Probatur 3. *Ex auctoritate S. Thomae.*

3 p., q. 90, a. 2, ob. 2: “In sacramento novae legis confertur gratia... Sed in satisfactione non confertur aliqua gratia. Ergo satisfactio non est pars sacramenti.” *Respondet, ad 2*: “Satisfactio confert gratiam, prout est in proposito, et auget eam, prout est in executione sicut etiam baptismus in adultis, ut supra dictum est (qu. LXVIII, art. 2, etqu. LXIX, art. 8)”.

In 4 Sent., dist. 16, q. 1, a. 1, q. 2, ob. 3: “In sacramento novae legis gratia suscipienti confertur. Sed in satisfactione non confertur aliqua gratia. Ergo non est sacramenti pars.” *Respondet, ad 3*: “Ex proposito satisfaciendi gratia confertur, quamvis satisfactio actualis gratiam praesupponat. Vel dicendum, quod per satisfactionem consequitur poenitens perfectum effectum gratiae peccatum abolentis, quia liberatur totaliter a reatu peccati.”

C. Gent. 4, 72: “Virtute clavium minister Ecclesiae, absolvendo, aliquid de poena temporalis dimittit, cujus debitor remansit poenitens post contritionem; ad residuum vero sua injunctione obligat poenitentem; cujus quidem obligationis impletio satisfactio dicitur, quae est tertia poenitentiae pars, per quam homo totaliter a reatu poenae liberatur, dum poenam exsolvit quam debuit”.

Quodlib. 3, q. 13, a. 2S: “Opus quod quis facit ex injunctione sacerdotis, dupliciter valet poenitenti: uno modo ex natura operis; alio modo

ex vi clavium. Cum enim satisfactio a sacerdote absolvente injuncta sit pars poenitentiae, manifestum est quod in ea operatur vis clavium: ita quod amplius valet ad expiandum peccatum quam si proprio arbitrio homo faceret idem opus.”

Conclusio 2. Satisfactio sacramentalis aufert ex opere operato poenam temporalem.

Probatur.

Si enim satisfactio habet aliquem effectum ex opere operato, hic potissime saltem erit remissio poenae temporalis, cum ad istam satisfactio ordinetur ex sua natura et istam directe significet; est enim compensatio pro poena temporali debita pro peccato. *Praeterea*, sacramentum Poenitentiae est ordinatum ad plenam remissionem peccati, quae est secundum culpam et poenam; jamvero satisfactio non ordinatur ad remissionem culpae; ergo ordinatur ad remissionem poenae (cf. Suppi., q. 18, a. 3, cit. in art. 69, p. 372). *Praeterea*, satisfactio est pars secundaria et integralis sacramenti; ergo ordinatur ad id quod est secundarium et intégrale in effectum sacramenti seu in remissione peccatorum, scilicet ad remissionem poenae, sicut partes essentielles sacramenti (i.e. contritio, confessio et propositum satisfactionis) ordinantur ad effectum primum et essentialem, scilicet remissionem culpae.

Conclusio 3. Satisfactio sacramentalis non confert ex opere operato gratias actuales.

Probatur.

Nam *imprimis* auxilia actualia sequuntur gratiam habitualement et ad eam ordinantur, ut patet ex natura gratiae sacramentalis quae confertur per varia sacramenta; ergo si satisfactio non ordinatur ad conferendam gratiam habitualement, ut probabitur in Conci, sequenti, nec gratias actuales confert. *Praeterea*, satisfactio ex natura sua non dicit directum ordinem ad gratiam, etiam actualement, sed ad solam extinctionem poenae; nec refert quod ex natura sua ordinetur etiam ad praecavenda peccata, nam id facit non ex extrinseco auxilio sed ex propria vi operis poenosi quatenus est extinctiva passionum et remotiva occasionum peccati.

Conclusio 4. Satisfactio sacramentalis non confert ex opere operato augmentum gratiae habitualis.

Probatur.

Nam *imprimis* satisfactio ex natura sua non dicit ordinem ad producendam gratiam sed tantum ad remotionem poenae. *Praeterea*, in Cone. Trid. nullum occurrit vestigium talis effectus, sed unice sermo est de extinctione poenae. *Praeterea*, S. Thomas, In 4 Sent., dist. 16, q. 1, a. 1, q. 2, ad 3 (cit. in p. 379), talem effectum manifeste excludit, nec necessario illum affirmat in alio loco, i.e. 3 p., q. 90, a. 2, ad 2, ut ostendetur infra (p. 384). *Praeterea*, si satisfactio haberet talem effectum, posset giustificare peccatorem, seu conferre primam gratiam ei qui post absolutionem incideret in peccatum mortale et de eo conciperet attritionem, nullus enim in ipso adesset obex gratiae. *Praeterea*, si satisfactio esset ordinata ad conferendum effectum gratiae, poenitens sacrilegium committeret solvendo satisfactionem in statu peccati mortalis, quia poneret obicem gratiae; jamvero communis doctorum sententia negat in eo casu sacrilegium aut culpam gravem committi. *Praeterea*, per unum sacramentum non datur nisi una gratia sacramentalis, quae ipsum specificat; si autem satisfactio conferret gratiam, daretur in sacramento Poenitentiae duplex gratia sacramentalis, altera per absolutionem, altera per satisfactionem, imo duplex gratia diversi generis, seu gratia per se prima et gratia per se secunda. *Praeterea*, in doctrina thomistica de physica causalitate sacramentorum, oporteret hanc concedere ipsi satisfactioni relate ad hunc effectum gratiae et ita adstruere duas causas physicas gratiae, ipsum nempe sacramentum et subsequentem satisfactionem sacramentalem.²⁸

Dices 1 cum *Galticr* (n. 495): “Illae rationes [quod nempe satisfactio non significat gratiam nec ordinatur nisi ad remotionem poenae] parum convincunt, nam, etsi satisfactio significat primario et immediate poenae remissionem, tamen significat etiam culpae detestationem, reparationem et compensationem, proindeque ordinatur ad illius remissionem.”

Resp. Significatio et ordinatio ad remissionem culpae et consecutionem gratiae se habent ex parte causae et finis satisfactionis, non vero ex parte ejus formae et essentiae; cujus signum est quod variis peccatis variae satisfactiones assignantur, dum idem gratiae effectus aequaliter se habet ad remissionem quorumlibet peccatorum.

Dices 2 cum *Suarez* et *Gonet*. Sacramentum est essentialiter causativum gratiae. Ergo si satisfactio est pars sacramenti, ordinatur ad causandam gratiam.

*Gonel, Disp. 13, a. 3, §2, n. 37-44, totis viribus conatur ab his rationibus sese extricare.

Resp. Satisfactio est pars sacramenti, non tamen essentialis et principalis, sed tantum integralis et secundaria; unde effectus sacramenti ei tribuitur quidem, sed non eo modo quo convenit parti essentiali sacramenti. Effectus enim Poenitentiae est remissio peccati, principaliter quoad culpam per infusionem gratiae, et hoc convenit essentiae sacramenti, secundario quoad poenam sine infusione gratiae, et hoc convenit parti integrali seu satisfactioni.

Dices 3. Nisi satisfactio sacramentalis haberet pro effectum etiam augmentum gratiae, non differret a satisfactione non sacramentali.

Resp. Discrimen est in eo quod satisfactio sacramentalis agit ex opere operato et consequenter duplicat effectum ipsius satisfactionis extrasacramentalis; nam idem actus poenalis fit satisfactivus et remotivus poenae tum ex opere operantis tum ex opere operato, ita ut dum ex opere operantis removet poenam, ut duo, ex opere simul operantis et operato removet poenam ut quatuor.

Dices 4. Satisfactio extrasacramentalis non solum removet poenam sed etiam obtinet gratiam ex opere operantis, nam omne opus bonum meretur gratiam; ergo a pari satisfactio sacramentalis utrumque effectum producit ex opere operato.

Resp. Satisfactio extrasacramentalis consequitur gratiam non ut satisfactio, sed ut opus meritorium, nam in eodem opere duae rationes satisfactionis et meriti concurrunt. Unde non valet paritas, vel potius contra obicientem retorquetur, nam, ut dictum est supra, satisfactio de se ordinatur ad solam extinctionem poenae et ideo eandem ordinationem retinet cum assumitur ad rationem sacramentalem. Ceterum, ut praeoccupetur instantia, non est necesse ut ratio meriti simul cum ratione satisfactionis assumatur in eodem opere ad rationem sacramentalem, nec etiam potest, quia ratio meriti repugnat rationi operis operati, quamvis ipsa susceptio sacramenti agentis ex opere operato sit etiam meritoria, necnon satisfactoria ex opere operantis.

Dices 5 cum *Suarez*. Cum satisfactio peragitur ante absolutionem, ipsa concurrit ad causandam gratiam quae in absolutione confertur, imo ob jam peractam satisfactionem sacramentum confert maiorem gratiam. Ergo eundem effectum gratiae satisfactio confert etiam cum peragitur post absolutionem; non enim tunc amittit suam rationem et efficaciam.

Resp. Cum satisfactio fit ante absolutionem, concurrit ad causandam gratiam non proprie et ratione sui, sed ratione sacramenti, nisi accipiatur ut dispositio subjecti, nam juxta meliorem dispositionem major gratia causatur a sacramento; secundum se vero et ex propria

vi, satisfactio concurrit directe ad solam extinctionem poenae, sive fiat ante absolutionem sive postea.

Dices 6. Per absolutionem confertur tum remissio culpae tum aliqua extinctio poenae (cf. In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2, q. 1; Quodlib. 3, q. 13, a. 28; cf. infra, art. 91, in torn. 4); ergo a pari satisfactioni tribuenda est tum extinctio poenae tum aliqua infusio gratiae.

Resp. Negatur paritas. Nam accessorium sequitur principale, non necessario vicissim; unde ex hoc quod extinctio culpae exigat aliquam extinctionem poenae, non sequitur quod similiter extinctio poenae exigat extinctionem culpae aut infusionem gratiae. Ceterum, absolutio ordinatur modo generali ad remissionem peccati quod importat tum culpam tum poenam, satisfactio vero ordinatur particulariter ad extinctionem poenae. Praeterea, ideo absolutio extinguit aliquid poenae quia informat et vivificat contritionem, confessionem et propositum satisfactionis, quae sunt opera satisfactiva; hi enim tres actus, simul cum absolutione, cum sint satisfactorii ex opere operantis, elevantur vi absolutionis et sacramenti ad hoc ut sint etiam satisfactivi ex opere operato.

Dices 7. Satisfactionem habere aliquem effectum gratiae patet ex ipsis verbis sacerdotis: “Quidquid boni feceris sit tibi in augmentum gratiae”.

Resp. Sacerdos dicit etiam: “Sit tibi in remissionem peccatorum”, et tamen peccata supponuntur jam dimissa per absolutionem; item sacerdos hos effectus tribuit meritis B. Virginis et Sanctorum, et tamen satisfactio agit ex seipsa et ex opere operato. Unde omnia quae sacerdos dicit in ea deprecatione, accommodanda et intelligenda sunt cum grano salis et juxta naturam rei. Ceterum, ipsa extinctio poenae, quae sola fit ex opere operato per satisfactionem, bene vocari potest cum S. Thoma quoddam augmentum seu complementum gratiae remissivae collatae per sacramentum.

Dices 8. Sumptio calicis in Eucharistia post sumptionem hostiae confert novam gratiam vel augmentum gratiae, cum sit pars sacramenti. Ergo ob eandem rationem satisfactio eundem effectum confert in Sacramento Poenitentiae.

Resp. In tractatu De Eucharistia (tom. 1, art. 31 et 33, p. 630 sq. et 647 sqq.) negavimus communionem sub utraque specie, aut etiam communionem in pluribus hostiis successive sumptis, producere majorem effectum. Unde ex hoc potius argumentum conficere possumus contra aliquos adversarios qui, ut *Gonet*, nobiscum sentiunt sumptionem calicis non causare novam gratiam; si enim hoc verum est de sump-

tione calicis, quae est pars essentialis sacramenti, a fortiori verum est de satisfactione, quae est tantum pars integralis.

Ceterum, objectio est impertinens, nam, etiam si concedatur antecedens cum quibusdam theologis, respondetur negando paritatem; nam sumptio calicis est pars essentialis sacramenti Eucharistiae seu pertinet ad intrinsecum ejus complementum, dum satisfactio est mera pars integralis et pertinet ad extrinsecum complementum sacramenti Poenitentiae.

*

Dices 9. S. Thomas in 3 p., q. 90, a. 2, ad 2, cit. in Conci. 1 (p. 379), explicite docet quod satisfactio “auget gratiam prout est in executione”, imo addit “sicut baptismus in adultis”, significans quod sicut ex baptismo in voto suscepto aliquis accipit gratiam et haec augetur per baptismum in re, ita ex sacramento Poenitentiae, seu ex satisfactione in voto, aliquis accipit gratiam et haec augetur per satisfactionem in executione.

Resp. Idem S. Doctor, In 4 Sent., dist. 16, q. 1, a. 1, q. 2, ad 3, cit. ibidem, explicite docet quod satisfactio in executione non confert sed praesupponit gratiam, quae confertur ex sacramento seu ex satisfactione in proposito. Quid inde? Numquid sibimetipsi contradixit aut sententiam mutavit, ut adversarii (v.g. *Gonet* et *Billuart*) facile concedunt in favorem suae sententiae? Etiam si S. Doctor, nihil aliud dixisset, ineptus esset commodus iste recursus ad ejus retractationem, cum augmentum gratiae non arbitrarie nec inconsulte intelligi posset in sensu extensivo de ipsa extinctione poenae, quae quidem est favor divinus et complementum quoddam gratiae-sanctificantis et remissivae culpae per sacramentum collatae. Ceterum, ipse S. Doctor hunc sensum profert in eodem textu Comm, in Sent., addens: “Vel dicendum, quod per satisfactionem consequitur poenitens *perfectum effectum gratiae peccatum abolentis*, quia liberatur totaliter a reatu peccati [i.e. a poena]”.

Comparatio autem cum adultis baptizatis non est necessario intelligenda quoad omnia, et nominatim quoad augmentum ipsius gratiae sanctificantis, sed tenet quoad augmentum gratiae, intellectum quomodolibet, seu secundum extinctionem poenae; unde in uno ex locis quibus S. Doctor sese refert in illa comparatione cum adultis baptizatis, i.e. 3 p., q. 68, a. 2, ad 2, ipse non loquitur nisi de ea completa remissione qua quis “absolvitur ab omni culpa et reatu poenae; quae quidem universalis absolutio fit in [ipsa] perceptione baptismi”. Plenior comparatio cum Baptismo, tum nempe quoad remissionem poenae tum quoad augmentum gratiae, convenit non ipsi satisfactioni sed sacramento Poenitentiae, et hanc libentius prosequitur S. *Thomas* in aliis locis, uti in Suppi., q. 18, a. 2, et C. Gent. 4, 72 circa finem.

NOTA 1. *De indole influxus satisfactionis, an sit physicus vel moralis.*

Salmanticenses elocent satisfactionem causare suum effectum ex opere operato *causalitate physica*, sicut sacramentum. Ratio est quia ipsa est pars sacramenti, quod influit physice. Rem autem ita videntur explicare, quod absolutio sacerdotis elevet satisfactionem ad esse sacramentale et in eam influat vel immediate, cum satisfactio coniungitur absolutioni, vel mediante gratia sacramentali, ab ea producta, quando satisfactio separatur ab absolutione et persolvitur post ipsam.

Ad rem ipsi, dum probant satisfactionem impletam in statu peccati, reviviscere non posse: “Etenim causa instrumentalis physica (qualia sunt omnia sacramenta, et satisfactio ut pars sacramenti) debet, dum effectum producit, vel in se formaliter, vel saltem virtualiter in aliquo permanere: effectus quippe nequit physice produci a causa nec formaliter nec virtualiter existente; atqui satisfactio sacramentalis in peccato mortali exercita nullum effectum sacramentalem relinquit, in quo virtualiter ejus virtus persistat: ergo eo ipso quod extra statum gratiae fiat, nequit obice recedente effectum proprium obtinere; atque ideo omnino per culpam mortificatur; et fit tamquam opus hominis. Oppositum autem in Baptismo contingit: hic enim quamvis in se formaliter transeat, relinquitur virtualiter in caractere, quem imprimit; unde dum fictio tollitur, potest physice effectum producere ratione virtualis permanentiae.”²⁷

Attamen haec sententia reicienda videtur cum sola moralis causalitas convenienter concedi possit satisfactioni sacramentali. Nam si attendatur *ad ejus naturam* prout est pars sacramenti, physica causalitas quam concedimus sacramentis non requiritur in satisfactione, cum ipsa sit mera pars integralis et separata, nec ideo necessario participare debeat eundem modum causalitatis qui competit sacramento, imo non videtur quomodo talis causalitas exerceri possit dependenter a sacramento jam praeterito (nec subtilis illa explicatio per virtutem relictam a sacramento in ipsa gratia sacramentali prorsus convincit); et praecipue non videtur quomodo salvetur efficax elevatio satisfactionis ad esse sacramentale in casu quo satisfactio peragatur in statu peccati post absolutionem (de quo dicitur in art. 77), nam, sublata gratia sacramentali, nulla amplius physica coniunctio manet inter sacramentum et satisfactionem. Si autem attendatur *ad effectum* satisfactionis, hujus moralis indolis excludit physicam actionem in causa; nam. ut dictum est in Conci., effectus proprius, imo unicus, satisfactionis sacramen-

²⁷De Poenitentia, disp. 11, dub. 6, §3, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 706; d. alium textum cit. infra, in art. 77, p. 479.

talis est extinctio poenae, quae nequit physice causari, cum sit aliquid morale, seu debitum aliquod.

Ceterum, et ipsi *Salmanticenses* negant satisfactionem causare augmentum gratiae habitualis et praeter extinctionem poenae admittunt tantum effectum gratiarum actualium, quae similiter sunt aliquid morale, quatenus a sacramento non conferuntur re, sed jure. Ipse *Suarez* qui admittit tum causalitatem physicam sacramentorum tum effectum gratiae habitualis in satisfactione, reicit nihilominus istius causalitatem physicam, scribens: “Ad hunc autem effectum non est necessaria aliqua actio physica, sed tantum moralis condonatio, quae fit a Deo intuitu prioris applicationis sacramentalis satisfactionis; et ideo impertinens est quod illa satisfactio aliquem physicum seu naturalem effectum relinquat in operante, ut habeat effectum, recedente fictione.”²⁸

NOTA 2. *De tempore quo satisfactio suum effectum consequitur.*

Si satisfactio impletur ante absolutionem, ut olim saepe fiebat et hodie interdum contingit, non habet effectum suum ante absolutionem, quamvis nitatur virtute clavium, sed in momento quo persolvitur sacramentum; nam nequit accipere formaliter rationem partis sacramenti, nec ejus vim participare, nisi cum sacramentum est et operatur: praeterea, si agitur de peccatis nondum remissis per contritionem vel praecedentem confessionem, accedit alia ratio, quod nempe nequit poena remitti antequam remittatur culpa seu auferatur status inimicitiae qui obstat omni remissioni.

Si vero satisfactio persolvitur post sacramentum, non obtinet suum effectum immediate, i.e. a momento quo imponitur a sacerdote et terminatum est sacramentum, ut videtur putare *Alexander ffaletisis* (*Summa*, 4 p., q. 8, m. 2, a. 3), ea innixus ratione quod ipsa actio sacerdotis imponentis, utpote exercitium potestatis clavium, habet efficaciam, sed tantum in momento quo reapse persolvitur. Nam nequit causa influere antequam existât; causa autem remotionis poenae est ipsa executio satisfactionis, non vero ipsa sola actio sacerdotis imponentis satisfactionem, quae se habet tantum ut principium vivificans seu sacramentans satisfactionem. Unde qui moritur ante peractam satisfactionem, debet solvere in Purgatorio per satispassionem id quod nondum solvit per satisfactionem.

NOTA 3. *De quantitate effectus satisfactionis sacramentalis.*

Effectus satisfactionis non sacramentalis mensuratur procul dubio juxta ipsam quantitatem satisfactionis quae est in opere poenoso.

^{**} Dc Poenitentia, disp. 38, sect. 8, n. S, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 799.

Quaeritur utrum eodem proportionaliter modo mensuretur etiam satisfactio sacramentalis, an e contrario per quamlibet poenitentiam sacramentalem tota poena relictata remittatur, eo ipso nempe quod adimpletur poenitentia prudenter imposita a confessario, etiam si iste ex errore et in bona fide minimam aut imparem poenitentiam imponat.

Pro hac secunda sententia Suarez affert *Scotum, Bid, Majorcm, D. Soto* et *Medinam*. Ratio illius esset, quia satisfactio sacramentalis commissa est sacerdoti tamquam judici; unde, quamvis hic possit errare, ejus tamen sententia effectum habet, ita ut, si poenitens impleat satisfactionem sibi impositam, nihil amplius debeat ad hoc ut obtineat totaliter effectum extinctionis illius poenae temporalis ad quam Deus sacramentalem satisfactionem ordinavit.

Priorem vero sententiam merito docent post *S. Thomam, Petrus Soto, Vazquez* (q. 94, a. 2, dub. 6), *Suarez* (Disp. 38, sect. 2, n. 6 sq.; sect. 5), *Coninck* (Disp. 10, dub. 10), *Lugo* (Disp. 25, sect. 2, n. 18-25). Ratio est quia, quamvis Deus commiserit sacerdoti potestatem judicandi et imponendi satisfactionem, non fecit illum dominum satisfactionis, quasi suo arbitrio disponere possit, sed ita ut, salvo semper a parte rei ordine justitiae seu aequalitatis, dirigat actiones poenitentis ad finem et effectum satisfactionis. Nec videtur credibile quod Deus reliquerit arbitrio sacerdotis iudicium de aequalitate satisfactionis cum debito, ita ut inde satisfactio habeat effectum extinguendi totam poenam, cum sacerdos nequeat scire quanta purgatorii poena punientur varia peccata necnon quae sit interior poenitentis dispositio et culpabilitas, cui satisfactio commensuranda est.

Ad rem 5. *Thomas, Suppi., q. 18, a. 4*: “Sacerdos operatur in usu clavium sicut instrumentum et minister Dei. Nullum autem instrumentum habet efficacem actum, nisi secundum quod movetur a principali agente. . . Unde si quis praeter illum modum divinum uti sua potestate praesumeret, non consequeretur effectum”. Agit S. Thomas de potestate ligandi atque solvendi, peculiariter quoad remissionem poenae per satisfactionem, ut constat ex toto corpore art., quod ex integro citatur infra in art. 73 (p. 428).

Quolibet. 3, q. 13, a. 28: “Peccator est debitor alicujus satisfactionis dupliciter: uno modo ex injunctione sacerdotis; alio modo ex peccato commisso: unde si contingat quod sacerdos minorem satisfactionem imponat poenitenti quam sit illa ad quam obligatur ex quantitate sui peccati, subtracto eo quod remittitur virtute clavium et contritionis praecedentis, nihilominus poenitens ad aliquid ulterius obligatur; quod si in hac vita non perficiat, in purgatorio exsolvet: et e converso si sacerdos imponat majorem poenitentiam quam poenitens

facere teneatur, pensata remissione quae est facta per vim clavium et contritione praecedente, nihilominus poenitens tenetur facere quod sibi injunctum est, si adsit facultas.”

In 4 Sent., dist. 20. q. 1, a. 2, q. 2: “Actus ministri bonus vel malus nihil diversificent in efficacia sacramentorum. Unde sive sacerdos discrete se habeat in injunctione poenitentiae, sive non; nihil diversificatur quantum ad efficaciam absolutionis et confessionis et contritionis; et ideo sive discrete poenitentiam injungat, sive non; semper remanet reatus ad quantitatis ejusdem poenam; et ideo si eam hic non explet, ab eo in purgatorio exigetur.”

Ibid., ad 1: “Quandocumque injungitur poenitentia minor, defectus est ex parte imponentis vel ex parte recipientis. Sed quandoque potest esse sine culpa utriusque; sicut quando imponens debitam diligentiam adhibet, et recipiens paratus est ad implendum; et propter hoc non est inconveniens, si totaliter a reatu poenae non liberetur.”

Ibid., ad 2: Si alicui confessarius imposuerit satisfactionem insufficientem relate ad poenam debitam, haec “post hanc non exigitur ab eo tota, sed solum quantum sufficit ad debitum solvendum.”

NOTA 4. *De influxu dispositionis in effectum satisfactionis.*

Major dicendus est satisfactionis effectus pro meliori dispositione, et quidem quae habetur in subjecto non in momento quo suscipit absolutionem, sed in momento quo perficit satisfactionem. Nam satisfactio est sacramentalis, sacramenta autem influunt juxta gradum dispositionis in subjecto; aliunde satisfactio tunc est et influit, cum reapse exequitur, non vero cum imponitur a sacerdote vel perficitur per absolutionem ipsa essentia sacramenti. Unde major poena remittitur ei qui cum meliori dispositione satisfactionem persolvit.

NOTA 5. *De effectu et reviviscentia satisfactionis peractae in statu peccati mortalis* dicetur infra in speciali articulo (art. 77), ubi utrumque negabitur.

NOTA 6. *De alienatione seu abdicatione fructus sacramentalis satisfactionis.*

Quamvis aliquis possit in favorem alterius abdicare fructum satisfactionis qui sibi obvenit ex proprio opere operantis, ut diximus in art. 55, imo et fructum satisfactionis Christi qui sibi obvenit ex opere operato sacrificii Missae, ut constat ex tractatu De Eucharistia, nequit tamen abdicare fructum qui sibi contingit ex opere operato satisfactionis sacramentalis (sive haec persolvatur a se, sive ab alio pro se ex consensu sacerdotis de quo dicetur in art. 76).

Ratio est quia haec satisfactio est sacramentalis, sacramentum

autem respicit subjectum ipsum, in quod agit tanquam causa ab extrinseco et ex opere operato; unde sicut nemo potest suscipere sacramentum pro alio et abdicare effectum sacramenti in favorem alterius, ita nec potest sacramentaliter satisfacere pro alio ita nempe quod satisfactio quae est proprium complementum sacramenti a se suscepti, sit fructuosa alteri. Et confirmatur a pari cum extinctione poenae quae absque satisfactione obtinetur ex opere operato in Baptismo et martyrio, quaeque non potest alienari, secus posset fieri ut qui moriatur immediate post susceptum Baptismum vel martyrium deputetur purgatorio ad expiandam poenam temporalem, si illum effectum alienaret in favorem alterius, quod quidem est contra sensum doctorum et Ecclesiae, dicentium injuriam esse pro martyribus orare.*"

NOTA 7. *Disputant theologi de sensu verborum "Quidquid boni jeceris et mali sustinueris sit tibi in remissionem peccatorum", an nempe sensus sit omnia opera vitae elevari ad valorem satisfactionis sacramentalis.*

Ea verba inveniuntur in hac formula quae sequitur immediate formam absolutionis: "Passio Domini nostri Jesu Christi, merita beatae Mariae Virginis, et omnium Sanctorum, quidquid boni feceris, et mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiae, et praemium vitae aeternae. Amen."

Plures theologi *affirmant* per ea verba omnia opera vitae elevari ad dignitatem satisfactionis sacramentalis. Ita minus vel magis assertive S. Thomas (Quodlib. 3, a. 28), Paludanus, Cajetanus (Quaestiones de satisfactione, Qu. 1, in editione leonina operum S. Thomae, t. 12, p. 355). Petrus Soto, Navarrus, Fagundez, Suarez (Disp. 38, sect. 6, n. 7), Diana, Candidus, Leander, Salmanticenses (Disp. 11, dub. 2, n. 38), Filiucci, Elbel, Holzmami, Reginaldus, Stoz, S. Alphonsus (n. 507), Pesch (n. 253), Ballerini-Palmieri (v. 5, n. 484-488), Acrynys-Damcn (n. 328), D'Alès (De Paen., th. 10, p. 135), Noldin-Schmitt (n. 236), Hervé (n. 314). Nec refragantur alii inter notiores Moralistas modernos, uti Génicot-Salsmans (n. 265, 4; n. 313, 6), Vennersch (n. 444), Cappello (n. 242; paulo aliter in n. 56), Piscetta-Gennaro (n. 261), Sabetti-Barrett (n. 728), quamvis de hac re, utpote incerta, renuant firmiter judicare.

Ratio, quae hanc sententiam probabilem facit, est quia ex una parte omnia opera vitae possunt elevari per potestatem sacerdotis ad valorem satisfactionis sacramentalis et ex alia parte id videtur satis clare exprimi in praedictis verbis nec sine ratione Ecclesia ea verba proferri

* Cf. Suarez, Disp. 38, sect. 9, n. 3; Luro, Disp. 26, sect. 1, n. 11-15.

jubet. Praeterea, huic sententiae favet *Benedictus XIV* in Enc. “Apostolica Constitutio”, mox citanda (in textu JBallerini-Palmien; et accedit copulata auctoritas S. Thomae (quamvis S. Doctor rem tantummodo transeunter tangat} et S. Alphonsi. Ceterum, quidam post Suarez ita hanc sententiam mitigant ut dicant opera vitae habere vim satisfactoriam sacramentalem non modo indefinito, sed tantum relate ad peccata accusata in illa confessione et quousque eorum poena extinguatur.

Ad rem 5. *THOMAS, Quolib. 3, q. 13, a. 28*: “Melius est quod sacerdos poenitenti indicet quanta poenitentia esset sibi pro peccatis injungenda; et injungat sibi nihilominus aliquid quod poenitens tolerabiliter ferat, ex cujus impletione assuefiat ut majora impleat, quae etiam sacerdos sibi injungere non attentasset; et haec quae praeter injunctionem expressam facit, *accipiunt majorem vim expiationis culpa praeteritae ex illa generali injunctione qua sacerdos dicit: ‘Quidquid boni jeceris, sit tibi in remissionem peccatorum’*”. Unde laudabiliter consuevit hoc a multis sacerdotibus dici, licet non habeant majorem vim ad praebendum remedium contra culpam futuram; et quantum ad hoc *talis satisfactio est sacramentalis*, in quantum virtute clavium est culpa commissae expiativa.”

SUAIREZ: “Quaeri potest an oporteat hoc opus esse aliquod particulare, vel per clausulam generalem, ‘quidquid boni feceris, et mali sustinueris’, eleventur operi ad satisfactionem ex opere operato. Quam quaestionem ponit S. Thom., Quodl. 3. art. 28, et respondet, hoc posterius affirmando, quem secuti sunt Palud., supra, et Petrus Soto, lect. 2, de Satisfact., et Navarr. in Sum., c. 26, n. 24, et de Poenit., d. 6, c. 1, in prine, n. 36, quibus in re pia et favorabili ego non contradicam; et quia, si peccatum in communi potest esse materia hujus sacramenti, cur non etiam satisfactio in communi? Ne autem possint inferre aliqua absurda, existimo intelligendum hoc esse quoad satisfactionem pro peccatis in illa confessione confessis, quia de illis tantum fertur judicium, et ita postquam illa plene fuerint remissa, ille effectus cessabit.”³⁰

S. ALPHONSUS: “Utrum per illa verba: ‘Quidquid boni feceris, etc.’, eleventur ad effectum satisfactionis sacramentalis omnia bona opera poenitentis, licet non imposita? Negat Viva; quia virtus clavium tum elevat poenitentis opera cum ligat: quapropter, cum verba illa ad nihil obligent in particulari, non ligant, et consequenter nec opera elevari possunt. Sed longe probabilius et communius ex D. Thoma affirmant Navarrus, Filiuccius, Salmant., Elbel, Sporer, Holzmann cum Reginaldo et Stoz; et probabile vocat ipse Viva. Ratio, quia Ecclesia non frustra, sed ad hoc quidem verba illa proferri praescripsit, ut omnia bona opera poenitentis, quamvis ex ejus electione fiant, ad satisfactionis sacramentalis meritum eleventur. Id omne docet D. Thomas, ubi sic ait: ‘Et haec quae praeter injunctionem expressam’ (poenitens) ‘facit, accipiunt majorem vim expiationis culpa praeteritae ex illa generali injunctione qua sacerdos dicit: ‘Quidquid boni feceris, etc. . . .’ Et quantum ad hoc, talis satisfactio est sacramentalis. in quantum virtute clavium est culpa commissae expiativa’.”³¹

BALLERINI-PALMIERI: “Quoniam in potestate est Confessarii eam imponere satisfactionem, quam velit, in eius quoque potestate erit situm per ea verba alterutrum efficere, aut elevare scilicet opera bona poenitentis ad satisfactionem sacramentalem aut tantum deprecari. Aliis verbis, ut ea elevatio obtineat, opus

³⁰ De Poenitentia, disp. 38, sect. 6, n. 7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 795 sq.

³¹ De Poenitentia, cap. 1, dub. 4, a. 1, n. 507, Theologia Moralis, t. 3, Romae, 1909, p. 517 sq.

est ut Sacerdos id intendat: *sufficere vero putamus intentionem implicitam*, cum Sacerdos intendit facere quidquid per ea verba potest in favorem poenitentis. In hanc rem Benedictus XIV. Encyclica 'Apostolica Constitutio' §. 25. certa poenitendum vivendi ratione exposita, qui post Confessionem rursus ad peccata redeunt atque 'nulla aut fere nulla bona opera eliciunt nec, ut par est, aequo animo ferunt aerumnas, quibus aliquando premuntur'; istam subiicit animadversionem: 'Ex quo fit, ut uberiori fructu fraudentur, quem Ecclesiae preces, sacerdotis ore in poenitentes prolatae, a Deo postulant hisce verbis: 'ut quidquid boni feceris etc.'. Ubi habes deprecationem utique sed efficacem, afferentem nempe operibus bonis fructum uberiores, quam per se ipsa ferrent.'³²

NOLDIN-SCHMITT: "Ne sententia, quae his verbis maiorem tribuit efficaciam, plane incredibilis appareat, saltem in hunc modum restringenda est. Opera scilicet poenitentis hac oratione non acquirere vim nisi remittendi poenas debitas pro peccatis in illa confessione remissis: nam potestas clavium qua utitur confessarius, solum se extendit ad peccata quoad culpam delenda, quae hic et nunc clavibus subiiciuntur. Quam ob rem illis verbis non omnia poenitentis opera indefinite elevantur ad vim satisfactionis sacramentalis, sed ea tantum, quae requiruntur ad delendam poenam temporalem pro peccatis in illa confessione remissis debitam."³³

Alii vero theologi, numero pauciores (nam plures moderni Moralistae rem potius ut incertam praetermittunt), *negant* praedictum sensum contineri in illis verbis, et totam illam formulam "Passio Domini nostri Jesu Christi etc." habent ut meram sacerdotis orationem, seu ut aliquod sacramentale Ecclesiae quo sacerdos nomine Ecclesiae invocatur super poenitentem abundantiores applicationes meritorum Christi et sanctorum. Ita *Vazquez* (q. 94, a. 2), *Viva* (De Poenit., q. 6, a. 1, n. 3), *Lugo* (Disp. 25, sect. 4, n. 56 sq.), *Sporer* (editio 1905, n. 567-569), *Billuart* (Diss. 9, a. 9), *Galtier* (n. 497), *Merkelbach* (n. 563), in quorum sententiam videntur inclinare quidam alii moderni Moralistae. Ceterum ex his quidam, ut *Vazquez*, *Viva* et *Lugo*, videntur negare ipsam possibilitatem generalis elevationis operum vitae ad valorem satisfactionis sacramentalis per intentionem sacerdotis; alii vero, ut *Sporer*, *Billuart* et *Galtier*, explicite hanc possibilitatem admittunt, et tantum negant de facto per praedicta verba hanc elevationem fieri, seu negant sacerdotem eam intentionem implicite habere ex hoc ipso quod res agit et dicit juxta intentionem Ecclesiae et quin eliciat specialem intentionem utendi illis verbis ad praedictam elevationem.

Ad rem *LUGO*: "Objiciunt [quidam] verba illa sacerdotis, quae post absolutionem adjungit: 'Quidquid boni feceris, et mali sustinueris, sit tibi in remissionem peccatorum', quibus verbis videtur elevare omnia opera poenitentis ad fructum ex opere operato. Respondeo, si hoc esset, elevarentur etiam ad eum effectum merita B. Virginis, et omnium Sanctorum, et Sanctarum, quorum ibi etiam fit mentio. Quare debemus fateri, illam esse meram deprecationem, sicut et verba praecedentia: 'Misereatur tui,' etc. Et quidem ex se videtur esse parum credibile, quod per illa verba generalia, omnia opera poenitentis maneant sacramentalia.

"Opus theologicum Morale, v. 5, n. 487 sq., Prati, 1893, p. 243 sq.

"Summa Theologiae Moralis, v. 3, n. 236, Ocnipontc-Lipsiae, 1940, p. 243.

Quam absurditatem ut vitaret Suarez sect, vi, in fine, advertit, illam virtutem extendi solum ad satisfaciendum pro peccatis in illa confessione confessis; quia de illis tantum fertur iudicium, atque adeo, postquam illa fuerint plane remissa, ille effectus cessabit. Sed haec limitatio adhuc non tollit omnino difficultatem; quia, licet postea ex defectu indigentiae illa opera ulteriora non causent remissionem poenae, adhuc vere sunt pars sacramenti: sicut si alicui, qui nullam poenam debet, imponatur jejunium, vere illud erit pars sacramenti poenitentiae.”³⁴

SPORER: “Haec elevatio operum in satisfactionem sacramentalem sane regulariter non fit iis verbis consuetae formulae: ‘Passio Domini nostri . . . cum verba illa tantum deprecatoria sint, quibus sacerdos solum bene precatur poenitenti, nullam autem circa poenitentem potestatem exercet, ideoque sic prolata nullam habent vim elevandi omnia opera ad effectum aliquem sacramentalem. sicut certe non elevat passionem Christi, merita B. V. M. et omnium Sanctorum, uti cum aliis merito docent Tannerus, Laym., Lugo, March. . . Dixi . . . sic prolata: nam per illa, quando pronunciantur auctoritative seu sententialiter cum intentione elevandi in sacramentalem satisfactionem (et quid, quaeso, obstat plane ad hujus vim elevari quidquid poenitens in statu gratiae boni fecerit vel patienter sustinuerit ut proinde fieri possit, ut quis toto vitae tempore satisfaciat ex opere operato pro suis delictis seu obeat poenitentiam sacramentalem?), docent magni DD. cum Navarro D. p. 2, c. 33. q. 3. d. 5. c. 6, Diana p. 3. tr. 4. res. 82. monens proinde, ea verba non facile omittenda a confessario, atque ob idipsum, quando a confessario proferuntur illa verba, jure imponi poenitentias minores, contra Lugo et alios citatos, Bassaeo, Leandro, Candido aliisque citatis docet idem Diana p. 11 tr. 2. res. 3., nec mihi displicet: quia licet illa verba prout in contextu sonant deprecatoria sint, non video tamen, cur non possint a confessario speciali intentione enuntiari ita auctoritative cum intentione praedicta elevandi, dummodo idipsum poenitenti significet eumque exstimulet ad bona opera facienda et mala patienter toleranda, tanquam pro satisfactione et poenitentia sacramentali.”³⁵

BILLUART: “Consultum est quod confessarius post injunctam satisfactionem determinatam, simul injungat in satisfactionem sacramentalem omnia bona opera futura poenitentis saltem ad certum tempus, ad octiduum, ad mensem, etiam ad annum. Quidam id putant fieri per ea quae adduntur post absolutionem: ‘Passio Domini nostri Jesu Christi,’ etc. ‘Quidquid boni feceris,’ etc. Verum haec, eo modo quo proferuntur, videntur potius esse oratio sacerdotis deprecantis omnia bene esse poenitenti; non enim elevat ad esse sacramentale passionem Christi, merita B. Virginis et omnium sanctorum: si tamen id intenderet de bonis futuris poenitentis, et id ipsi indicaret, non video quid obstaret, etiamsi id fieret pro toto vitae tempore.”³⁶

MERKELBACH: “Censent plures, propter aliquod dictum S. Thomae, oratione. ‘Passio D. N. J. C. . . .’, a confessario elevari, ad dignitatem sacramentalis satisfactionis, omnia subsequentia opera bona poenitentis, seu ‘quidquid boni egerit et mali sustinuerit’. Id tamen in nullo habet fundamentum, nam verba ‘eo modo quo proferuntur, videntur potius esse oratio sacerdotis deprecantis omnia bene esse poenitenti: non enim elevat ad esse sacramentale passionem Christi, merita B. V., et omnium Sanctorum’. Ita Billuart. de Poen., diss. IX, art. 9, qui tamen addit id admitti posse, si confessarius hoc intenderet de bonis futuris poenitentis, et hoc ipsi indicaret. Cum res sit valde dubia, nulla adest ratio minuendi poenitentiam sacramentalem poenitentibus imponendam.”³⁷

GALTIER: “Quaeritur num omnia bona subsequentis vitae eleventur ad valorem

*“De Poenitentia, disp. 25, sect. 4, n. 56, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 451.

“Theologia Moralis, t. 3, n. 569, Paderbornae, 1905, p. 664 (cf. n. 591).

”De Poenitentia, diss. 9, art. 9, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 474.

”Summa Theologiae Moralis, t. 3, n. 563, Brugis, 1939, p. 521.

sacramentalem, seu ad satisfactionem ex opere operato, vi formulae quae absolutioni subungi solet: 'Quidquid boni feceris et mali sustinueris . . . sint tibi in remissionem peccati'. . . *Negant* multi cum *Lugo* (disp. 24, s. 4, n. 56) et negandum re vera videtur, si haec formula non subjungitur — ut fieri solet — nisi per modum deprecationis, quin intentio sit sacerdotis injungendi saltem de concilio subsequenter opera in supplementum satisfactionis. Planum est enim non agere ex opere operato nisi id quod informetur forma sacramentali; jamvero opera poenitentis non informantur forma sacramentali nisi quatenus injuncta et acceptata ratione sacramenti. *Affirmandum* vero cum pluribus videtur, si intentio sit confessarii suggerendi poenitenti ut per haec sua opera compleat et perficiat parvam illam satisfactionem quae ei in sacramento injungitur [citatur S. Thomam. Quodlib. 3, a. 2S]. . . Hinc apparet optimo jure posse dici etiam hodie poenitentiam de peccatis in sacramento tam facile remissis fieri continuam et, aliquo vero sensu, usque ad finem vitae perdurare (III, q. 84, a. 9 et 8)."³⁸

Rationes hujus sententiae examinantur:

1. Forma totius formulae manifestat ipsam esse deprecationem quandam, non secus ac ceterae preces quae absolutionem praecedunt; ceterum, inverisimile est hanc orationem habere vim elevandi omnia futura opera ad valorem sacramentalem.

Resp. Forma deprecativa non obstat, nam etiam ipsa verba absolutionis possent dici in forma deprecativa. Quaestio proprie non est de ipsis verbis, seu an ea verba habeant vim elevandi futura opera ad dignitatem sacramentalem, nam hoc adseribendum est ipsi formae absolutionis vel potius intentioni sacerdotis quomodolibet manifestatae, etiam sine praedictis verbis, sed quaestio est de ipsa re, an scilicet de facto sacerdos, sese conformando menti Ecclesiae, intendat vim satisfactivam conferre praedictis operibus idque manifestetur in illis verbis.

2. Si ea verba haberent sensum sacramentalem, dicendum esset sacerdotem elevare etiam passionem Christi et merita Sanctorum ad esse sacramentale, quod est absurdum. Ipsa quoque verba "Quidquid boni feceris . . . sit tibi in augmentum gratiae" manifeste ostendunt non agi de elevatione operum ad esse satisfactivum sed de mera oratione, cum augmentum gratiae non sit effectus satisfactionis, ut supra probatum est.

Resp. Sacerdos in tota illa oratione intendit facere quod potest et eo modo quo potest, potest autem elevare omnia futura opera poenitentis ad esse satisfactionis seu extinctionis poenae, non vero ad causalitatem gratiae, nec praebere passioni Christi et meritis Sanctorum vim satisfactivam. Unde ejus verba diversum sensum et valorem habent pro diverso objecto quod exprimunt, ita ut exprimant et orationem et intentionem elevativam ad esse sacramentale juxta diversum objectum. Ceterum verba "in augmentum gratiae" possunt intelligi in sensu extensivo, de ipsa remissione poenae (cf. supra, p. 384).

3. Incredibile est quod per unam confessionem omnia vitae opera eleventur ad vim sacramentalem ac veluti tota vita sacramentetur.

Resp. Si agitur de rei possibilitate, nullus theologus legitime dubitabit, cum omnes doctores doceant sacerdotem posse quaecumque opera poenalia imponere in poenitentiam sacramentalem. Si agitur de facto et de convenientia rei, nulla ratio in contrarium affertur; quoad factum, habemus praedicta verba “Quidquid boni feceris sit tibi in remissionem peccatorum”; quoad convenientiam vero, quis dicet non convenire ut Ecclesia velit sua potestate ligandi atque solvendi adjuvare poenitentem quantum potest et ita ut tota hominis vita tam necessario sacramento veluti informetur? Ceterum, si quis velit limites invenire, dicat cum quibusdam opera vitae elevari non indefinite sed pro quanto requiritur ut per ea satisfiat pro poena debita peccatis in praesenti confessione accusatis.

4. Si omnia opera vitae elevarentur ad valorem satisfactorium, non intelligeretur quare *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 8) et *Rituale Romanum* (tit. 3, c. 1, n. 19) districte admoneant confessarios ut poenitentias imponant juxta gravitatem criminum eosque deterreant a nimia indulgentia in satisfactionibus imponendis.

Resp. Ratio istius sollicitudinis est tum quia doctrina de sacramentali sensu praedictae formulae non est communis nec certa, tum quia non quaelibet opera poenalia ordinariae vitae sunt proportionata ad quaelibet crimina expianda, cum praesertim non raro contingat ut vita scelestissimorum hominum parum in se habeat poenalitatis, ut patet de divitibus et magnatis. Propterea theologi morales fere consentiunt in dicendo quod doctrina de sacramentali valore illius formulae, etiam si admittatur, non est per se ratio sufficiens pro confessario ut minuat poenitentias aut minus sollicitus se habeat in eis imponendis. “Ceterum sententia s. Thomae et s. Alphonsi *identidem* proderit, ut minus difficilem se exhibeat Confessarius in minuendis poenitentiis pro gravibus peccatis imponendis: cum nempe rationaliter timet, ne poenitens nimis terreatur nec aliter videt ei, licet disposito, succurri posse”.³⁰ Hoc commendat ipse S. *Thomas* in verbis supra citatis.

5. Non potest sacerdos omnia opera vitae elevare ad vim satisfactoriam; nam satisfactio ut sit sacramentalis debet a sacerdote imponi praeceptive, nec potest relinqui arbitrio poenitentis; varia autem opera vitae sunt secundum se indeterminata et potius in arbitrio poenitentis relictas (Ita *Vazquez* et *Viva*).

Resp. Potest sacerdos imponere praeceptive aliqua opera sub qua-

n *Ballerini-Palmûri*, Opus Theologicum Morale, v. 5, n. 486, Prati, 1893, p. 243.

dam disiunctione, ut si dicat: Recitabis rosarium vel Missam audies, ubi determinatio habetur quoad unum de duobus, quamvis ulterior determinatio relinquatur poenitenti; non ergo requiritur ex parte sacerdotis omnis modus determinationis. Futura opera vitae erunt aliquando in se determinata ex electione poenitentis, et, prout ita determinata, possunt a sacerdote dirigi in sacramentalem satisfactionem; nec inde deficit vera ratio praeceptiva, nam intelligitur sacerdos praecipere poenitenti ut ea opera, quae de facto libere faciet, ordinet in satisfactionem peccatorum ut quoddam complementum suae confessionis.

ART. 72. Utrum In Satisfactionem Sacramentalem Iniungi Possit Quodlibet Opus Poenale, Seu Omne Opus Quod Est Satisfactorium Ex Opere Operantis.

STATUS QUAESTIONIS

Agitur *de materia satisjactionis sacramentalis* et quaeritur an habeatur quoad hoc aequivalentia inter satisfactionem sacramentalem et satisfactionem non sacramentalem, ita quod quidquid est satisfactorium ex opere operantis possit assumi et iniungi in satisfactionem sacramentalem quae influit ex opere operato. Quamvis enim possibilitati et convenientiae talis assumptionis nihil obstat ex parte operis ipsius, prout est satisfactorium, potest aliunde obstat aliqua ratio petita ex indole et bono sacramenti vel ex utilitate subjecti, quod attinet v.g. ad actum internum, qui non videtur congruere indoli sacramenti, et ad poenitentiam publicam, quae videtur officere sigillo sacramentali et frequentationi sacramenti.

In art. 66 diximus omne prorsus opus poenosum esse satisfactorium ex opere operantis, scilicet actus externos, actus internos, poenalitates vitae, opera praecepta, et in art. 67 addidimus tria opera, scilicet elemosynam, jejunium et orationem, praecellere inter alia. Restat ut haec omnia breviter comparemus cum sacramentali satisfactione, addito verbo de quibusdam particularibus poenitentiis quae dubium aliquod ingerere possent. Praeterea, nonnulla minoris momenti invenies apud theologos Morales.

CONCLUSIO

Per se quodlibet opus poenale, seu omne opus quod est satisfactorium ex opere operantis, potest assumi et iniungi in sacramentalem satisfactionem, quamvis ea opera congruentius assumantur quibus magis consulitur bono sacramenti et utilitati poenitentis.

Exponitur, *discurrendo per varia operum genera*:

1. *Actus externi* maxime conveniunt sacramentali satisfactioni tum ex parte sacramenti, quod est signum sensibile, tum ex parte poenitentis, cum opera externa ex una parte sint notiora et usu faciliora (communiter saltem loquendo et praesertim quoad rudes) et ex alia parte sint non uno modo magis laboriosa et consequenter magis satisfactoria. Inter opera externa, aptiora sunt eleemosyna, jejunium et oratio, idque ob easdem rationes, ut explicatum est in art. 67.

Ceterum, haec opera non omnia omnibus aut omni modo conveniunt, sed juxta circumstantias et conditiones poenitentium. Sic poenitentiae nimis diuturnae, vel nimis graves, vel quae quomodolibet sacramenti frequentationem odiosam vel difficilem reddunt, nulli conveniunt; in particulari et ratione moralis impotentiae, non convenit eleemosyna poenitentibus pauperibus, pueris et uxoribus, nec jejunium pueris, debilibus et onerose laborantibus, nec longiores orationes infirmis et rudibus.⁴⁰

2. *Actus interni* (puta mentalis oratio, actus spei, examen conscientiae, propositum non peccandi) imponi possunt in poenitentiam; nam, ex una parte, ut ostensum est in art. 60 et 66, actus interni sunt vere poenosi et satisfactorii, et ex alia parte nihil obstat eorum sacramentalitati.

Γ_{ΥΟ} contraria quidem sententia citantur *Alexander Halensis* (Summa, 4 p., q. S4, m. 2, a.) et *Almainus* (In 4 Sent., dist. 15, q. 1), sed istorum dissidium quoad praxim sperni potest, quia ex una parte non agitur de valore sacramenti, et ex alia parte rationes, quas illi afferunt, sunt valde debiles. Dicunt enim quod satisfactio, utpote pars sacramenti debet esse sensibilis; attamen, sufficit ut sit sensibilis indirecte et per aliud, ratione nempe impositionis sacerdotis et acceptionis poenitentis, sicut ipsa contritio fit sensibilis per signa et confessionem; dicunt praeterea, actum mere internum imponi non posse, sed non attendunt quod hic agitur de foro interno in quo homo se habet ut instrumentum Dei, adeoque sicut homo potest auctoritative et judicialiter solvere ab interiori vinculo peccati, ita potest ligare ad interiorum actum satisfactionis.

3. *Necessariae poenalitates vitae* imponi possunt in poenitentiam: nam, ut dictum est in art. 66 et definitur a *Cone. Trid.* (sess. 14, can. 13), ipsae sunt vere satisfactoriae, si patienter tolerantur, quidquid sit de modo quo earum vis satisfactiva a variis doctoribus ex-

⁴⁰Cf Moralistas, v.g. *Cappello*, n. 244.

plicetur. Saltem enim ipsa patiens earum acceptatio dicenda est satisfactoria, adeoque in sacramentalem satisfactionem dirigi potest.

4. *Opera aliunde praecepta* (y.g. auditio Missae die dominico) imponi possunt in poenitentiam, cum sint satisfactoria, ut dictum est in art. 66, quamvis magis per se convenient opera supererogatoria ad finem tum vindicativum tum praesertim medicinalem, ut detur nempe poenitenti occasio plura operandi. Nec refert quod, ut ibidem dictum est, quidam doctores negaverint satisfieri posse per opera praecepta, nam in praxi haec sententia sperni potest quia ex una parte contraria doctrina est secundum se solida et hodie communissima, et ex alia parte non agitur de validitate sacramenti.

Notat *Cappello*: “Utrum expediat ut opus *aliunde debitum* imponatur necne, ex variis poenitentis adiunctis pendet. Ordinarie convenit ut aliquod opus *non debitum*, saltem minimum, iniungatur. At interdum consultius forte erit, ut confessarius opus iam praeceptum poenitenti imponat, v.g. auditionem Missae diebus dominicis per unum vel duos menses, si poenitens illi intéressé non soleat. Quo in casu si omittat ipse opus impositum, duo committit peccata, alterum contra praeceptum Ecclesiae, alterum contra praeceptum confessarii seu virtutem poenitentiae.”⁴¹

Plures dicunt quod quando sacerdos nihil explicat, intelligendus est imponere opus alias non praeceptum (puta auditionem Missae praeter eam ad quam quis obligatur ex praecepto); sed hoc est nimis generaliter dictum, nam res pendet a sola intentione sacerdotis et haec etiam aliter quam ex explicita ipsius declaratione colligi potest, scilicet ex indole materiae et ex variis circumstantiis. Unde rectius ait *Suarez*: “Totum . . . pendet ex intentione confessoris, quae tamen ex circumstantiis, et ex materia interpretanda est; nam, si rationabiliter creditur noluisse adeo gravare poenitentem, merito potest credi, quod haec fuerit intentio ejus, quia semper credendum est prudenter et rationabiliter operari; consultius tamen esset, quando materia talis est, ut conjuncta aliis praeceptis posset grave onus imponere, explicite interrogare confessorem intentionem ejus.”⁴²

5. *De impositione operum in generali*, ut si sacerdos dicat “Tibi in satisfactionem applico omnia opera bona et laboriosa quae facies vel sustinebis per hunc diem, vel per hanc hebdomadam, vel per hunc mensem, vel usque ad proximam confessionem”.

In art. praec. (p. 389-395) dictum est communius theologos

⁴¹De Sacramentis, v. 2, De Poenitentia, n. 244, Taurini-Romae, 1944, p. 209.

⁴²De Poenitentia, disp. 38, sect. 6, n. 5, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 795. Idem sentiunt 5. *Alphonsus*, n. 513, *Bucceroni*, n. 733, et *Cappello*, n. 244.

admittere possibilitatem huius modi imponendi satisfactionem, sed an de facto contineatur in illa formula “Quidquid boni feceris et mali sustinueris sit tibi in remissionem peccatorum”, magis inter se doctores dissentire. Ceterum, consultius sacerdos illi generali impositioni addet opus aliquod determinatum. *Cappello* praedictam generalem impositionem sic magis determinate proponit: “Possunt imponi etiam opera bona, *q̄tiae poenitens determinato tempore*, v.g. hac die, hac hebdomada, hoc mense, *jacturus est*, ut preces quotidianae, consuetae elemosynae etc.; idque praesertim expedit in illis poenitentibus, quibus propter occupationes aut fragilitatem poenitentia proportionata peccatis imponi nequit.”⁴³

6. *Poenitentia publica*, quae nempe ex circumstantiis sit per se revelativa sigilli sacramentalis, imponi non potest etiam si agatur de peccatis publicis, ut probatum est in art. 45 (tom. 2, p. 958-970).

Hoc explicite asserunt quidam doctores, ut *Génicot-Salsmans* (n. 314) et *Cappello* (n. 203. 244. 245); auctores vero qui oppositum asserere videntur, sunt cum grano salis interpretandi, ut mox explicabitur.

Rituale Romanum, t. 3, c. 1, n. 22, explicite vetat impositionem poenitentiae publicae pro peccatis occultis: “Pro peccatis occultis, quantumvis gravibus, manifestam poenitentiam ne imponant”. Impositio publicae poenitentiae pro publicis peccatis de qua loquitur *Cone. Trid.* (sess. 24, Decret, de reformatione, cap. 8, cit. in art. 43, tom. 2, p. 745, et art. 45, p. 866 et 964), non respicit forum sacramentale, sed forum externum. Quomodo autem antiqua praxis publicae poenitentiae esset compossibilis cum lege sigilli, dictum est in art. 44 (tom. 2, p. 797 sq.; cf. art. 45, p. 966 sq.).

Animadvertit *Génicot-Salsmans* (n. 314): “Hoc tamen minime impedit quominus imponatur opus publicum, sed quod *non ut satisfactio sacramentalis cognoscatur*, praesertim si aliunde obligatorium est, puta si quis publicas inimicitias gessit ideoque ad publicam reconciliationem cum inimico suo obligatur; si quis notus ut impius vel massonicus iubetur publice adire ecclesias et sacramenta frequentare, ut se Christianum fidelem omnibus probet.”

Ad tramitem tum istius animadversionis tum eorum quae diximus in art. 44 (p. 797 sq.) de compatibilitate antiquae poenitentiae publicae cum lege sigilli, intelligi potest in recto sensu affirmatio plurium doctorum, sive inter modernos (ut *Noldin-Schmitt*, n. 307, et *Aertnys-Danien*, n. 321), sive praesertim inter antiquiores quibus minus perspicue lex sigilli in toto suo rigore et latitudine apparuit (cf.

^u Op. cit., n. 244, p. 210.

apud S. *Alphonsum*, n. 512), qui dicunt publicam poenitentiam pro publicis peccatis imponi posse. Idem dicendum de verbis *Ritualis Romani*, t. 3, c. 1, n. 23: "Absolutionis sunt incapaces qui publicum scandalum dederunt, nisi publice satisfaciant, et scandalum tollant" et *Catechismi Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 79: "Si interdum etiam ob publicam offensionem publica poenitentia praescribenda fuerit, quamvis eam poenitens refugiat ac deprecetur, non erit facile audiendus: verum persuadere ei oportebit, ut quae tum sibi, tum aliis salutaria futura sunt, libenti atque alacri animo suscipiat" (cf. q. 67).

De hac quaestione aptius inter modernos loquitur *Ballerini-Palmieri*, scribens: "Quoad publicam poenitentiam, sunt qui negant imponi posse, quia est manifestatio confessionis. Quam rationem non esse efficacem alii contendunt, quia id accidit ex consensu poenitentis. Quae pariter responsio non satis est firma; quia consensus poenitentis, si adest praeceptum Confessarii, non est liber. Praeterea inquirendum superest, an prudenter id fiat; ob invidiam in Confessarios et sacramentum. Hoc igitur concludi debet, tunc solum hanc quaestionem habere locum, quando ingens aliquod scandalum reparari non posset nisi per publicam poenitentiam, v.gr. (inquiunt) publice restituendo honorem publice dehonurato: quod tamen exemplum minus ad rem facit, quia ad id poenitens posset aliunde obligari, nec liberum esset Confessario hoc illi iniungere vel non iniungere. Ceterum scandalum reparari aliter potest, v.gr. publice adeundo sacramenta, visitando ecclesias, audiendo Missas, dando nomen alicui confraternitati, ubi pietatis opera exerceantur etc. Haec igitur iniungi ad reparationem scandali possent. Et generatim notoria resipiscentia est reparatio scandali. Universim ergo concluditur, extra casum necessitatis numquam publicam poenitentiam reluctanti esse imponendam. Ligor, n. 512. Necessitas autem non est, nisi quando obligationem hanc reparandi scandalum (intellige *proprie dictum*) poenitens habet, etiamsi non iniungatur ceu satisfactio."⁴¹

7. *Status religiosus* et *Matrimonium* nequeunt imponi in poenitentiam; nam talis impositio non est rationabiliter proportionata viribus et conditionibus humanis, quia status religiosus est status perfectionis et Matrimonium importat susceptionem talium onerum quae omnimodam libertatem requirunt. Ad rem S. Alphonsus, cui consentiunt omnes moderni Moralistae: "Commune est apud DD. non posse imponi in poenitentiam ingressum in religionem. . . An autem possit alicui imponi ut recipiat sacramentum Matrimonii? Affirmat

⁴¹ Opus Theologicum Morale, v. 5, n. 493, Prati, 1893, p. 246.

Leander cum quibusdam, casu quo confessarius noverit matrimonium esse illi remedium necessarium. Sed melius hoc reprobant *Laymann*, et *Escobar* cum *Fagundez*; quia matrimonium omnimodam requirit libertatem.”⁴⁵

8. *Opus applicandum pro aliis, nominatim pro animabus purgatorii*, potest imponi in poenitentiam.⁴⁰ Id docent communiter doctores, confirmat praxis confessorum et sensus fidelium, commendat ipse *Catechismus Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 74, inquiens: “Ex omni satisfactionum genere maxime convenit poenitentibus praecipere, ut certis aliquot et definitis diebus orationi vacent, ac pro omnibus et praesertim pro iis, qui ex hac vita in Domino decesserunt, preces Deo faciant.”

Id quidem negarunt pauci antiquiores, ut *Vega* (*Summa*, t. 2, c. 65, cas. 4), *Joannes Sanchez* (in suis selectis disputationibus de administratione sacramentorum, disp. 16, n. 1), ea speciosa ratione quod si opus satisfactorium offertur pro aliis, puta pro animabus purgatorii, nequit prodesse ipsi poenitenti in propriam satisfactionem. Sed haec ratio nihil est. Nam praeter valorem impetratorium (si agatur de oratione) et satisfactorium ex opere operantis, habetur in opere imposito a confessario valor satisfactorius ex opere operato qui semper obvenit ipsi poenitenti, dum primus et alter valor in alios transfertur, ex impositione confessorii. Etiam in casu quo confessarius praescribat ut poenitens celebret missam pro defunctis, valor satisfactorius ex opere operato, qui inest illi celebrationi ut est poenitentia sacramentalis, remanet apud poenitentem, etsi transferatur in defunctos tum valor impetratorius Missae, tum valor satisfactorius ex opere operantis qui inest celebrationi Missae, tum etiam ipse valor satisfactorius ex opere operato sacrificii.

9. *Opus indulgentiis ditatum* potest imponi in poenitentiam quin inde poenitens amittat indulgentiarum effectum. De hoc quidem olim disputabatur, sed hodie certum est ex declaratione S. C. *Indulgentiarum* (14 junii 1901) et ex explicite *canone 932 Codicis J. C.*: “Qui praestat opus sibi in sacramentalem poenitentiam iniunctum et indulgentiis forte ditatum, potest simul et poenitentiae satisfacere et indulgentias lucrari.”

Attamen adiunctio indulgentiae alicui operi nequit esse legitima ratio minuendi gravitatem poenitentiae, seu nequit confessarius in poenitentiam gravis peccati imponere opus leve eo quod sit indulgentia ditatum, etiam plenaria; nam alia est ratio et finis indulgentiae et

⁴⁰Theologia Moralis, t. 3, n. 511, Romae, 1909, p. 521.

^{**} Cf. *Lugo*, Disp. 25, sect. 4, n. 82-84.

alia ratio et finis satisfactionis sacramentalis, quae est per se proportionanda gravitati peccatorum (cf. infra, p. 409-413. 427. 450).

10. *Abstinentia seu cessatio ab aliquo opere bono* (puta a jejunio) potest per se imponi in poenitentiam, quatenus cedat in spiritualem utilitatem poenitentis.

Olim controversum est *de abstinentia a communione*, aliis, ut *Joannes Sanchez* (in opere nuper memorato, disp. 33), negantibus quod imponi possit eo quod non sit opus aliquod meritorium, aliis vero ut *Lugo*, *Salmanticensibus*, *Diana*, *S. Alphonso* (n. 514), affirmantibus, eo quod id possit esse in utilitatem poenitentis, saltem quatenus poenitens sic servat oboedientiam confessarii. Moralistae moderni recte dicunt: Per se et absolute loquendo ea abstinentia imponi potest et esse potest in utilitatem poenitentis, dummodo, ut patet, non sit revelativa sigilli; regulariter tamen loquendo non expedit, imo rarissimus est casus in quo expediat seu possit esse in utilitatem poenitentis (quod quidem jam aliqui antiquiores explicite advertebant, nominatim *Lugo*); praeterea ea impositio hodie esset contra mentem Ecclesiae, vehementer impellentis fideles ad frequentem communionem (quod quidem intelligendum est ad tramitem eorum quae de frequenti communione diximus in tractatu De Eucharistia, tom. 1, art. 38).

Discrimen inter antiquiores et modernos est in hoc quod illi faciliorem concedant confessario facultatem imponendi abstinentiam a communione. Sint pro exemplo sequentia verba Salmanticensium et Lugonis (qui inter omnes moderatissimus se ostendit):

SALMANTICENSES: “Potest sacerdos in poenitentiam praecipere abstinentiam a frequenti communione, dum sibi expediens ob urgentia motiva videtur, uti si deprehenderet Eucharistiam indignissime tractari, poenitentemque saepe in hebdomada communicantem ad sacramentum sine debita reverentia, ac vitiis, criminibusque onustum accedere. Ita *Diana* II part, tract. 7 Miscell. résolut. 15, ubi oppositum, inquit, non esse admittendum, utpote contra praxim Ecclesiae, et usum omnium confessoriorum. Idem sentit *Laurentius a Ponte* in cap. 2 Matth. annot. moral. 46, num. 28, ubi haec habet: ‘Ex qua doctrina elicitur falsitas illius, quam in Ecclesia Dei introducere preassumpsit quidam *Joannes Sanctius* in selectis suis disputationibus, affirmans in receptione Sanctissimi Sacramenti Eucharistiae non solum non debere poenitentem stare, neque obcdire confessario praecipienti abstinentiam a sacramenti sumptione, imo quod poenitens melius aget si non obediat. Quam doctrinam (si tale meretur nomen) uti novam, et in Ecclesia Dei nunquam auditam, et contra communem sensum Patrum, et magisterii spiritualis praxim, reputo falsam, et periculis plenam.’ Recolantur quae expendimus tract. 23, disp. 7, ubi explicantes decretum SS. D. N. Innocentii XI, haec et plura ad communionem spectantia adduximus.”⁴⁷

LUGO: “Dubitari . . . potest, an possit confessarius imponere in poenitentiam,

"De Poenitentia, disp. 11, dub. 2, §4, n. 34, Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 659.

quod absteineat pocnitens a communione aliquot diebus: de quo controversia fuit annis praeteritis, quibusdam id negantibus, quos late defendit *Joann. Sancitis in selectis*, disput. xxxiii. *per totam*, ubi multa congerit; quibusdam vero affirmantibus, quos defendit Pater *Ferdinandus de Salazar* tract, *de frequent. Communionis*, cap. xiv, § 1. Ex iis autem, quae diximus disput. xvii. *de Eucharist*, facile respondere possumus; ostendimus enim, frequentem usum communionis non esse rem ita determinate bonam, ut non possit aliquando, et in aliquibus circumstantiis melius esse abstinere, quam accedere, etiamsi non sit conscientia peccati mortalis. Quod auctoritate, ratione, et exemplis late probavimus. Cum ergo confessarius possit praecipere opera honesta, et virtutum, in poenitentiam; non videtur dubium in genere, et de possibili loquendo, quod possit aliquando praecipere poenitenti, ut absteineat a communione tali die: quando, scilicet, constat, melius esse tunc abstinere, quam accedere; quod ex statu poenitentis, et defectu reverentiae, et dispositionis colligi prudenter potest. Dum tamen illa omissio communionis non sit occasio aliis iudicandi, quod a confessario fuerit in poenitentiam imposita, ne forte hac via cogeretur poenitens suam confessionem manifestare. Regulariter tamen non expedit talem poenitentiam imponere, licet in casu rarissimo negandum non sit, quod possit utiliter imponi.*48

NOTA. DE EVOLUTIONE PRAXIS ECCLESIAE IN IMPO-
NENDIS OPERIBUS SATISFACTORY sufficienter dictum est in art. 45 (tom. 2, p. 862 sqq.), cum exposuimus indolem antiquae poenitentiae publicae ejusque evolutionem in sic dictam poenitentiam privatam.

Si quis plura desideret, adeat *P. Galtier* qui in Diet. Théol. Cath., art. Satisfaction, col. 1141 sqq., de ea fuse et erudite disserit. Clarus auctor, *primo* considerat antiquam poenitentiam publicam (col. 1141-1169). *Secundo*, exponit successivam periodum poenitentiae privatae mediaevalis, expressae praesertim in Libris Poenitentialibus et in decretis particularium Conciliorum; in qua varios gradus evolutionis distinguit, scilicet imprimis sic dictam “poenitentiam taxatam” (“Pénitence taxée ou tarifée”), qua nempe in antecessum canonicè determinabatur quae et quanta poena pro variis peccatis esset iniungenda (col. 1169-1176)/° deinde introductionem usus postponendi satisfactionem absolutioni (col. 1176-1178), tandem mitigationem disciplinae satisfactoriae per sic dictas “redemptiones poenarum” et indulgentias (col. 1178-1190). *Tertio*, exponit moderniore disciplinam satisfactoriam inde a Cone. Trid. (col. 1190-1210), peculiariter proponens et resolvens, tum theoretice tum historice, problema “relaxationis poenitentialis” a Jansenistis invocatum (col. 1193-1204).

Ad hoc ultimum punctum haec apte observat: “Il reste à résoudre le problème historique --- : dans le matériel de la satisfaction à imposer pour le sacrement de pénitence, pourquoi et comment, au cours des âges, se sont produits tant de changements et d’adoucissements?”

*“De Poenitentia, disp. 25, sect. 4, n. 65, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 454.

“Cf. v.g. De Poenitentiarum Mensura Taxanda Liber (M.L. 80, 223-230). De Remediis Peccatorum, Poenitentialia Animarum (M.L. 94, 567-576). Liber Poenitentialis, Poenitentialia Romana (M.L. 105, 693-710).

“1. *La prédominance du point de vue sacramentel.* Pour le comprendre, il n'est que de regarder à la solution doctrinale déjà indiquée. La pratique, ici, s'est vraiment inspirée de la théorie, laquelle, à son tour, s'est plus ou moins inspirée de la pratique. Plus s'est précisée la conception du sacrement de pénitence et de son efficacité propre ou essentielle, plus aussi s'est précisée la distinction vaguement entrevue dès l'origine entre la rémission de la culpé et celle de la peine temporelle. Par là même aussi est apparu plus distinct le rôle propre de la satisfaction ou de la peine imposée par l'Eglise; en tant que distincte de la pénitence intérieure ou contrition, la satisfaction s'est révélée moins indispensable pour la rémission du péché lui-même. L'effet auquel elle était proprement et directement ordonnée pouvant être réservé à plus tard ou suppléé en diverses manières, l'attention, pourrait-on dire, s'est toute concentrée sur le fruit à retirer du sacrement en tant que tel et, dès là qu'elle a été jugée suffisante pour le rendre possible, on a passé outre à ce que la satisfaction elle-même pouvait avoir d'insuffisant pour atteindre son objet particulier. Du point de vue proprement sacramentel la simplification a paru pouvoir en être poussée jusqu'à l'extrême limite. Il est vrai que l'efficacité expiatoire n'est pas la seule qu'il faille considérer dans la satisfaction. Celle-ci a aussi d'autres buts, qui auraient pu lui faire conserver une plus large place. Nous les avons vu énumérés par le Concile de Trente; de tout temps, dans l'Eglise, on y fut attentif. Destinée à réparer le scandai, la satisfaction a aussi un but penal et social; elle doit faire ressortir la gravité du péché et contribuer ainsi à en détourner. Elle est également un remède, c'est-à-dire qu'elle pourvoit à guérir le mal que, même pardonné, le péché laisse nécessairement après lui: elle doit armer contre les rechutes et faire prendre des forces contre les nouvelles tentations à prévoir.

"Aucun de ces effets n'est donc à perdre de vue dans l'administration de la pénitence; mais ni les uns ni les autres n'ont rien de proprement sacramentel. Pour autant qu'il est ordonné à la production de la grâce, le rite institué par le Christ ne les produit pas *ex opere operato*; il est le gage de grâces actuelles qui les assureront, si l'on y correspond; il en est aussi l'occasion; mais on peut les obtenir et on les obtient, de fait, par d'autres voies que par celle du sacrement. L'enseignement, par exemple, l'enseignement catéchétique, en particulier, tel qu'il se donne dans l'Eglise depuis des siècles, remplace très heureusement les leçons qu'on tirait jadis de la condamnation à la pénitence publique. . . Etre assujetti ou s'assujettir à recourir au prêtre chaque fois que l'on a péché ne va pas sans de grandes victoires à remporter sur soi et n'est donc pas d'une petite efficacité pour aider ou entraîner les âmes à se dégager elles-mêmes des emprises du péché. La vertu médicinale des privations et austérités auxquelles se peuvent astreindre les particuliers est indépendante de la prescription qu'aurait pu en faire un confesseur: celle-ci n'aurait pu y ajouter que très indirectement.

"2. *La régression du point de vue pénal et social.* Seul, sans être lui non plus proprement sacramentel, le but répressif, pénal ou social, que poursuit la satisfaction, la met en plus étroite dépendance du pouvoir des clefs. Aussi, plus qu'aucune autre, cette considération a-t-elle longtemps contribué à lui conserver sa rigueur. C'est ici le domaine propre du for externe et ce n'est que lentement, nous l'avons vu, que s'en est distingué le for interne. L'administration de la pénitence releva donc d'abord des deux: la pénitence publique, en particulier, répondait à une préoccupation d'ordre nettement social. L'Eglise pourvoyait ainsi, comme société, à réprimer et à écarter le mal résultant du péché de chacun pour l'ensemble de ses membres. De là venait, avons nous entendu dire à saint Augustin, la durée et la rigidité des peines destinées à lui donner satisfaction à elle. *Enchiridion*, c. Lxv, P.L., t. xl, col. 262-263. Par la même raison s'expliquait que seuls pussent être absolument contraints à les subir les pécheurs reconnus coupables au for externe.

“Plus tard, alors même qu’elle eut laissé tomber totalement ou en partie ces prescriptions et ces rites, l’administration de la pénitence conserva longtemps encore ce caractère d’institution sociale. Parfois même, nous l’avons vu, le pouvoir civil tint la main à en assurer le fonctionnement régulier. La loi ecclésiastique de la confession annuelle n’était pas faite pour modifier cette conception. Elle parlait de la confession au ‘propre prêtre’, c’est à dire au propre curé et la discussion fut aussi âpre que longue pour savoir si elle édictait par là une obligation stricte et indispensable. . .

“Même une fois éteintes ces controverses, la tendance persista chez maints pasteurs d’âmes, à voir dans la confession un des moyens les plus sûrs et les plus efficaces de pourvoir à leur bon gouvernement. Peut-être même cette tendance ne fut elle pas étrangère à la faveur que témoignèrent certains d’entre eux, sinon aux doctrines, du moins aux doléances et aux suggestions des jansénistes. C’est bien, en tout cas, à ces sortes de préoccupations que répondent la sévérité et la rigueur qui caractérisèrent, en certains pays, au xviiie siècle et au début du xixe, l’administration du sacrement de pénitence. Saint Alphonse de Liguori, qui l’avait constaté, le déplorait: pour guérir les pécheurs invétérés, on comptait uniquement ou surtout sur la sévérité de la satisfaction à leur imposer et l’on aboutissait en pratique à les éloigner des sacrements. . . Cependant, l’importance attachée à ce point de vue disciplinaire et pénal décroissait-elle aussi de jour en jour. La distinction toujours plus marquée du for interne, la fréquence et la régularité des confessions, la conception plus nettement acquise et plus largement répandue de la nature du sacrement et de ses effets propres, tout contribuait à faire de l’absolution à accorder et de la satisfaction à imposer pour cela une question d’ordre strictement individuel” (col. 1201-1203).

ART. 73. Utrum Sacerdos Obligetur Sub Gravi Ad Imponendam Modo Praeceptivo Satisfactionem Proportionatam Tum Indoli Peccati Tum Conditioni Poenitentis (Suppli., q. 14, a. 3, ad 1 ; q. 18, a. 4; In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2, q. 1 ; q. 1, a. 2, q. 2, ad 3 ; Quodlib. 3, q. 13, a. 28).

STATUS QUAESTIONIS

Est quaestio *DE MODO SATISFACTIONIS, ET QUIDEM EX PARTE MINISTRI*, seu de modo eam imponendi, nam de ipsa existentia obligationis actum est in art. 69. *Quatuor autem quaeruntur*:

1. Utrum obligatio intimandi satisfactionem sit gravis, secundum se et ex genere suo.

2. Utium haec intimatio debeat fieri modo praeceptivo, nec possit satisfactionis executio proponi sub consilio seu relinqui arbitrio poenitentis.

3. Utrum satisfactio sit per se proportionanda indoli, seu qualitati, quantitati et numero peccatorum.

4. Utrum tamen haec proportio sit attemperanda seu moderanda, juxta exigentias et conditiones poenitentis.

PARS NEGATIVA ct PARS AFFIRMATIVA

1. *Quoad primam quaestionem* communis sententia docet obligationem intimandi satisfactionem esse gravem ex genere suo, sed admittere levitatem materiae, adeoque esse gravem quoad peccata mortalia, nondum confessa, levem vero quoad venialia et quoad mortalia jam accusata in alia confessione. Dissentierunt tamen quidam doctores, uti *Joannes Sanchez* (in suis selectis disputationibus de administratione sacramentorum, disp. 15, n. 14 et 17), *Palauts*, *Reginaldus* et *Billuart*, docentes obligationem esse gravem in utroque casu, quia in utroque agitur de materia gravi, i.e. de complenda integritate sacramenti. Juxta Lugonem etiam *Suarez* videtur hanc sententiam tenere, eo quod absque ulla distinctione doceat “hanc obligationem ex genere suo gravem esse, cum ad integritatem sacramenti, et religionem Deo debitam, pertineat.”⁵⁰

Ad rem *Billuart*: “Colliges . . . extra hunc duplicem casum [i.e. moribundi vel ejus de quo ex revelatione constaret nulla indigere poenitentia], obligationem injungendi satisfactionem esse gravem; quia gravis est irreverentia sacramenti quod maneat mutilum dum integrari potest et debet, graveque nocumentum infertur poenitenti. qui inde manet obnoxius poenis longe gravioribus luendis, et privatur remedio contra futura peccata: unde peccaret mortaliter confessarius qui non solum pro peccatis mortalibus, sed etiam pro venialibus aut mortalibus jam confessis nullam injungeret satisfactionem, nisi ex inadvertentia excusaretur. Neque refert quod satisfactio pro solis venialibus aut mortalibus jam confessis videatur quid leve: *esto* sit ita secundum se, est tamen, respectu sacramenti quod manet mutilum, quid grave in ratione irreverentiae: unde confessarius pro novo peccato oblito, addito post absolutionem, si novam conferat absolutionem, debet novam injungere satisfactionem.”⁵¹

2. *Quoad secundam quaestionem*, communior, ut videtur, sententia est satisfactionem imponendam esse per modum praecepti, nec sufficere sub consilio. Ita *Vazquez* (q. 94, a. 2, dub. 1 et 9), *Coninck*, *Nugnus*, *Torres*, *Sylvius*, *Lugo* (Disp. 25, sect. 4, n. 54-58), *Salmanticenses* (Disp. 11, dub. 2, n. 37 sq.), *S. Alphonsus* (n. 518; qui contrarium sententiam dicit “omnino improbabilem”), *Pesch* (n. 236), *Aertnys-Damen* (n. 318; qui contrariam sententiam similiter dicit “omnino improbabilem”); quorum ratio est quia absque vero prae-

⁵⁰*Suarez*, Disp. 38, sect. 3, n. 1.

⁵¹De Poenitentia, diss. 9, a. 2, Curs. Thcol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 456.

cepto non sufficienter seu efficaciter consulitur integritati sacramenti, nec amplius subsistit vera ratio impositionis satisfactionis.

Ad rem S. *Alphonsus*: “Minime autem approbo id quod dicunt Medina apud Suarez, et alii apud Busenbaum . . . , nempe quod confessarius possit aliquando inungere poenitentiam sine ulla obligatione. Hoc, dico, est omnino improbabile. Nam legislator potest ferre et non ferre legem; sed si ferat, non potest quidem eam ferre sine obligatione, cum lex debeat necessario, saltem sub levi, obligare: lex enim quae non obligat non est lex, sed consilium.”⁵²

Contrariam sententiam, seu sufficere consilium, tenet praecipue et explicite Suarez (Disp. 38, sect. 3, n. 2-4; sect. 7, n. 5), citans pro se Paludanum, Petrum Soto, Victoriam et Ledesmam, imo et S. Thomam (inepte quidem ut ostendetur infra in Conci.); consentiunt quidam moralistae moderni, ut *Ballerini-Palmieri* (n. 512), *Noldin-Schmitt* (n. 302) et *Cappello* qui scribit: “Confessarius imponit per modum praecepti; at potest etiam imponere per modum consilii sine ulla obligatione stricte dicta” (n. 238, 5).⁵³ Ratio est quia impositio per modum consilii sufficit ad hoc ut satisfactio sit objectum et exercitium potestatis clavium, sicut concessio indulgentiae est verum exercitium ejusdem potestatis.

Ad rem Suarez: “Non tenetur semper confessor ad imponendam poenitentiam per modum praecepti, sed potest interdum applicare poenitentiam, si poenitens velit illam assumere, vel solum consilium, ut faciat. Haec conclusio supponit imprimis, confessorem posse satisfactionem praecipere, quod mihi certum est, quia Concilium Tridentinum ita interpretatur potestatem ligandi, ut latius dicam infra, sect. 7. Et hinc fit saepe posse teneri ad imponendam hoc modo satisfactionem, si causa et poenitentis conditio hoc requirat; imo censeo hoc esse regulariter et frequentius servandum, propter rationes factas. Supponit deinde satisfactionem posse etiam imponi, seu applicari sine obligatione sub illa forma quasi conditionata: ‘Si hoc feceris, tibi serviat in satisfactionem’, ut supra cum S. Thoma docuimus. *quia satis est, ut illa satisfactio elevetur per virtutem clavium*; sicut indulgentiae concedi etiam solent simili modo, quarum applicatio ad claves suo modo pertinet. Et hinc concluditur, posse interdum hoc modo imponi satisfactionem, vel totam, vel partem ejus, prout con-

⁵² Theologia Moralis, t. 3, Romae, 1909, p. 529 sq.

⁵³ Ceterum, idem *Cappello* paulo inferius (n. 247, 3) videtur oppositum docere, asserens: “Recte 5. *Ligorius* (l.c.) dicit improbandam esse opinionem *Medinae* et aliorum, qui censent confessarium posse aliquando iniungere poenitentiam sine ulla obligatione. Sane legislator potest ferre et non ferre legem; at si ferat, non potest quidem eam ferre sine obligatione, cum lex debeat necessario saltem sub levi obligare; lex enim quae non obligat, non est lex, sed consilium.”

lessor judicaverit magis expedire poenitenti; nam, cum haec satisfactio medicinalis sit, accommodari debet dispositioni poenitentis, ut saepe etiam infra dicemus. Et haec sententia *colligitur ex D. Thom., Quodl. 3, art. 28; Palud., d. 20, q. 2, art. 2; Pet. Soto, lect. 2 de Satisfactione; Victor., in Sum., n. 210; Ledes., q. 11, art. 3, dub. 14.*”^w

3. *Quoad tertiam quaestionem* nullus est dissensus inter doctores. Affirmativa enim est explicita doctrina *Cone. Trid.*, sess. 14, cap. 8, *Ritualis Romani*, tit. 3, c. 1, n. 19, et *Codicis J. C.*, can. 887.

4. *Quoad quartam quaestionem* similiter mira habetur doctorum concordia, firmata a praxi confessoriorum et fundata in ipsa doctrina praedictorum documentorum.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Obligatio intimandi satisfactionem est secundum se et ex genere suo gravis, sed admittit levitatem ex parvitate materiae, ita ut sit gravis quoad peccata mortalia nondum confessa, levis vero quoad peccata venialia et quoad mortalia jam confessa.

Probatur.

Eam obligationem esse *ex genere suo* gravem patet ex gravitate objecti seu motivi; gravis enim res est tum integritas sacramenti, quae nequit obtineri sine satisfactione, tum ordinis reparatio quae fit per satisfactionem prout est poena vindicativa, tum bonum spirituale animarum, quod fovetur per satisfactionem prout est poena medicinalis. Gravitationem obligationis sonant etiam verba *Cone. Trid.*, sess. 14, cap. 8 “Debent sacerdotes satisfactionem iniungere ne alienorum peccatorum participes efficiantur”, quae repetit *Rituale Romanum*, tit. 3, cap. 1, n. 19.

Eam obligationem admittere levitatem ex parvitate materiae, seu non esse gravem *ex toto genere suo*, patet ex eo quod praedicta bona sacramenti, justitiae et medicinae, non respiciunt Deum directe, nec consistunt in re gravi indivisibili, nec sunt talia ut, si daretur levitas materiae, genus humanum alliceretur ad peccandum cum magno sui detrimento; haec enim sunt tria capita ex quibus Moralistae deducunt aliquid esse grave ex toto genere suo.

Levem autem esse obligationem imponendi satisfactionem *pro peccatis venialibus et pro jam confessis mortalibus*, ostenditur ex parvitate

^w“De Poenitentia, disp. 38, sect. 3, n. 2, Opera omnia, t. 22. Parisiis, 1866, p. 790.

ipsius materiae. “Nam poenitentiae injunctio ob peccata venialia, vel mortalia jam confessa, ad tria dirigitur, nempe, ad debitam sacramenti integritatem, justam criminis punitionem, et animae congruentem salutem; sed ad nullum ex his graviter conducit, quum absque levis aegritudinis medicamento animae salus simpliciter obtineatur, et sine levis delicti punitione, vel gravis jam sufficienter puniti, substantialis judicii rectitudo subsistat, ac tandem sine levi parte integrali substantialiter maneat integra sacramenti materia, quemadmodum defectus in dente, quia levis, substantialem hominis integritatem non tollit, licet alias defectus brachii, vel manus, quia reputatur gravis, id efficiat: ergo levis poenitentiae impositio in confessione venialium, vel mortalium vitae ante actae, levis materia est: haec quippe ex fine, ad quem dirigitur, regulatur.

“*Confirmatur primo:* nam judex civilis lethaliter non delinquit, si leve delictum non punit; nec medicus corporis, si languori tenuissimo medicamentum non exhibet; nec culpaе gravis reatum contrahit minister, qui in re parvi momenti proprio muneri non satisfacit; sed ita se habet sacerdos poenitentiam non injungens ob venialia crimina, aut mortalia saepius jam confessa, et punita: ergo ad hujusmodi satisfactionem imponendam sub lethali culpa non adstringitur.

“*Confirmatur secundo:* nam poenitentes, qui levem satisfactionem, ob peccata venialia impositam, omittunt, in omnium fere sententia non graviter peccant, nisi ex contemptu omittant: ergo nec sacerdos sub mortali adstringitur illius impositioni. . . Consequentia . . . ex paritate liquet: quippe eadem sequuntur inconvenientia ex omissione exequendi satisfactionem, ac ex omissione illam injungendi.”⁵⁵

NOTA. DE CAUSIS EXCUSANTIBUS AB IMPONENDA SATISFACTIONE.⁵⁰

PRIMUS CASUS qui affertur est *infirmitas corporalis*, seu potius impotentia physica quae habetur v.g. in moribundo sensibus destituto. Si autem moribundus non sit omnino sensibus destitutus, jam ordinarie adest facultas exercendi levissimum aliquod opus satisfactivum, puta invocationem nominis Jesu, vel osculationem crucis, vel tunctionem pectoris vel piam cogitationem, et tunc casus numerandus est inter excusantes a proportionanda satisfactione, de quibus erit sermo in Nota post Conci. 4.

SECUNDUS CASUS est si sacerdos *ex revelatione sciret* poenitentem jam pro tota poena suorum peccatorum satisfecisse et simul

^u *Salmanticenses*, De Poenitentia, disp. 11, dub. 1, § 2, n. 11, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883. p. 636.

“De causis vero excusantibus a proportionanda satisfactione qualitati et quantitati peccatorum, dicetur in nota ad calcem Conci. 4, p. 425-430.

contra relapsum praemunitum esse. In tali casu sacerdos non teneretur poenitentiam imponere, quia cessaret uterque finis vindicativus et medicinalis, et consequenter etiam ipsa necessitas complendi sacramentum. Sed casus est fere metaphysicus et ad praxim nihil referens, quia supponit tum insignem revelationem, tum quandam confirmationem in gratia. Si tamen sacerdoti revelaretur tantum inexistentiam poenae luendae, quidam dicunt ipsum teneri ad imponendam poenitentiam ad finem medicinale, seu ad praecavendum absolute possibilem relapsum, et hoc modo ad complendum sacramentum.

TERTIUS CASUS est si sacerdos ex ipsa confessione, contritione aliisque signis, prudenter existimet poenitentem *jam pro tota poena satisfecisse*.

In hoc casu sacerdotem excusari ab imponenda satisfactione docent *Cajetanus* (Opusc., t. 1, q. 2, a. 2), *Navarrus*, *Petrus Soto*, *Suarez* (Disp. 38, sect. 3, n. 4; qui addit: “Fateor tamen raro posse constare sacerdoti de sufficienti satisfactione jam facta, et ideo consultius esse aliquam, vel levem satisfactionem imponere”), *Lugo* (Disp. 25, sect. 4, n. 48). Alii vero, ut *Gonet* (Disp. 13, a. 3, n. 45), *Salmanticenses* (Disp. 11, dub. 1, n. 5), *5. Alphonsus* (n. 507), *Billuart* (Disp. 9, a. 2, circa finem) negant casum esse vere practicum, cum “id raro vel nunquam constare satis possit” (S. Alphonsus), vel possibilem, cum “ex nullo principio moraliter loquendo (seclusa divina revelatione) sacerdoti constare valet, poenitentem integre, et omnino pro poena peccatis debita satisfecisse” (Salmanticenses).

Attamen haec ratio necessaria non videtur, nec apparet casum esse prorsus metaphysicum; non desunt enim in Ecclesia animae sanctissimae, quae nempe postea canonizantur; si ergo una ex istis, suo confessario intime nota, accuset peccata levia de quibus maxime doleat, quis dicet confessarium non satis prudenter judicare eam jam pro poena peccatorum, post plures actus contritionis et charitatis vitamque sanctam, totaliter satisfecisse? Tutius tamen erit ut confessarius aliquam levem poenitentiam imponat, quamvis non teneatur, ut securius consulat bono poenitentis et perfectioni sacramenti.

QUARTUS CASUS est quando instat susceptio alicujus remedii, quo possit consequi remissio totius poenae temporalis, i.e. *martyrii* et *indulgentiae plenariae*, sive agatur de jubileo sive de alia qualibet plenaria indulgentia (addi potest etiam *applicatio sacrificii Missae*, nam, ut dictum est in tractatu De Eucharistia, art. 54, tom. 2, p. 1103 sq., remissio poenae est hujus sacrificii effectus, immediate et ex opere operato). De hoc casu judicandum est sicut de duobus praecedentibus, cum quibus strictam habet cognationem. Per se

nempe et speculative loquendo admittendus est, ubi revera prudenter judicari possit in aliquo casu particulari cessare utrumque finem vindicativum et medicinalem satisfactionis sacramentalis; practice vero et ut in pluribus negandus est, nam nonnisi rarissime de eo prudenter judicari posset; praeterea, ad indulgentiam quod attinet, de facto obstat, ut mox explicabitur, conditio apposita ab auctoritate ecclesiastica, quod nempe nec confessarius nec poenitens possit indulgentia uti ad implendam obligationem sacramentalis satisfactionis imponendae vel exequendae.

Haec quaestio de indulgentiis olim non mediocriter controvertebatur, nec adhuc doctrinaliter resoluta est, etiam post declarationem Benedicti XIV et Leonis XIII. Triplex olim fuit sententia. *Quidam* pauci, ut *Gregorius de Valentia* (In 3 p., disp. 7, q. 20), *Vivaldus*, *Candidus*, et *E. Amort*, simpliciter negarunt indulgentiam supplere satisfactionem sacramentalem, quia haec exigitur de jure divino et ad integritatem sacramenti, in quibus nequit Ecclesia dispensare cum concedit indulgentiam. Communissime vero alii affirmarunt, quia indulgentia, extinguendo poenam, aufert finem satisfactionis sacramentalis et consequenter necessitatem integrandi sacramentum, nec Ecclesia ita dispensat in jure divino sed tantum aufert materiam ex qua obligatio divini juris consurgit. Hi tamen doctores in duplici sententia divisi sunt. *Quidam*, ut *Cajetanus* (De indulg., q. 4, ad 4), *Soto*, *Nugnus*, *Suarez* (Disp. 38, sect. 10, n. 10), *Bonacina*, *Diana*, *Dicastillo*, *Salmanticenses* (Disp. 11, dub. 5, n. 78 sqq.), dixerunt indulgentiam supplere satisfactionem tantum ut vindicativam, non vero ut medicinalem, quia ipsa extinctio poenae qua talis non affert remedium peccati, adeoque adhuc ob finem medicinalem, si et pro quanto hic exigit, confessarium debere satisfactionem imponere et poenitentem eam adimplere.” *Alii* vero, ut *Lugo* (Disp. 27, sect. 2. §2), et forte *Hadrianus*, *Navarrus*, *Sylvester*, *Angelus*, *Armill*, *Vasquez* (q. 94, a. 2, dub. 3, n. 1) et *Coninck* (qui a Lugo prose

Ad rem *Suarez*: “Intelligendum est . . . , per has indulgentias remitti poenitentiis impositas, ut satisfactivae sunt, non ut medicinales, quia indulgentia non datur in destructionem, sed in aedificationem animae; tollere autem remedium, seu medicinam curativam peccati, esset in magnum animarum detrimentum; non est ergo haec intentio concedentis indulgentiam, nec ad hoc habet potestatem, sed solum ad remittendam vindictam. Cum enim sit velut dispensator supremi judicis, et Domini, potest remittere poenam debitam pro aliqua culpa, et consequenter tollere obligationem satisfaciendi pro illa. De qua re latius in materia de Indulgentiis. Ex dicta vero limitatione obiter intelligitur, his temporibus, considerato modo, quo poenitentiae imponi solent, raro vel nunquam licere omittere poenitentias impositas propter indulgentias, quia revera imponuntur levissimae poenitentiae, et quae vix sufficiunt per modum medicinae” (De Poenitentia disD. 38. sect. 10. n. 10, Opera omnia, t. 22, Parisiis. 1866, p. 804).

Eandem doctrinam Suarez extendit non solum ad indulgentias, sed per se ad omnia media quibus, tam ex opere operato quam ex opere operantis, fit extinctio poenae temporalis pro peccatis debitae (cf. disp. 50, sect. 2, n. 5-10).

citantur, sed potius generaliter et absque distinctione loquuntur ita ut intelligi possint etiam in sensu praecedentis sententiae) dixerunt indulgentiam supplere satisfactionem simpliciter seu tam ut vindicativam quam ut medicinalem, tum quia cessat formaliter obligatio ubi cessat finis primarius in quo proprie fundatur obligatio (nam haec procedit a sacerdote ut a iudice, non vero ut a medico, quia medicus non obligat, sed consulit), tum quia de cetero ipsa indulgentia per suos spirituales effectus affert indirecte remedium contra futura peccata.

Ut constat ex dicendis in Cap. XI De Indulgentiis (art. 110, in toni. 4), ubi de sensu antiquae formulae “Indulgentia de injunctis poenitentiis”, Ecclesia potest per concessionem indulgentiae deobligare ab imponenda et implenda satisfactione sacramentali, et hoc modo talis concessio de facto intelligebatur in medio aevo.

Ad praesentem statum quod attinet, quaestio *practice* resoluta est per decisionem *Benedicti XIV*, Constit. “Inter praeteritos”. 3 dec. 1749, § 65 (cit. in art. seq., p. 437) et *Leonis XII*, Constit. “Caritate Christi”, 15 sept. 1824, qua declaratur quod lucratio indulgentiae jubilai non est ratio quare sacerdos excusetur a satisfactione imponenda aut poenitens ab ea adimplenda; potest enim Papa indulgentiam concedere cum ea conditione ut non subrogetur poenitentiae sacramentali. An vero per eam decisionem ipsa doctrina tangatur, ita ut communis sententia antiquorum, affirmans indulgentiam esse causam partialiter vel totaliter deobligantem a satisfactione sacramentali, vulneretur verbis Benedicti XIV “Nobis huiusmodi ratio *laxior* visa est”, nullatenus constat, tum quia haec verba intelligi possunt non de ipsa doctrina sed de sola interpretatione mentis Ecclesiae in concedenda indulgentia, tum quia secus indulgentia non posset similiter esse ratio attenuandi sacramentalem satisfactionem (quod tamen admittitur communiter a modernis), tum quia inverisimile est Papam voluisse tam communem doctrinam, suffultam etiam aliquo S. Thomae patrocinio, vulnerare, tum quia aliter vim illius decreti interpretantur plures moderni doctores (cf. *Gcnicot-Salsmans*, *Cappello*, *Pcsch* et praecipue *Bcdlerini-Palmieri*). Ceterum, cum *Eusebius Amort*, acriter impugnans supradictam communem sententiam antiquorum, postulasset a S. C. de Indulgentiis illius condemnationem, die 11 maii 1737 sequens obtinuit responsum: “Dilata, et praesens causa non amplius proponatur”.

Unde theoretice duae adhuc manent probabiles sententiae, altera negans causam excusationis, altera affirmans (in casu quo non detur prohibitio Ecclesiae, quae tamen de facto datur ex declaratione Benedicti et Leonis), cui adhaeret explicite *Ballerini-PalmicrL*

Ad rem *S. ALPHONSUS*: “Hodie non est amplius de hoc dubitandum, dum noster Summus Pontifex Benedictus **XIV** sententiam contrariam tamquam laxiorem reprobatur, dicens non posse putari verum poenitentem qui indulgentias consequi cupit, si hujus praetextu se vult eximere a poenitentia sacramentali adimplenda Ratio 1^a, quia, ut poenitens posset per indulgentiam liberari a poenitentia certe debita, certus esse deberet illam lucrari: sed patet hoc valde incertum esse; unde non potest debito certo satisfacere per incertam solutionem. Ratio 2^a, quia, licet certo quis indulgentias lucraretur, debet tamen semper aliquam poenitentiam (quae est integralis pars sacramenti) implere, ne sacramentum mutilum maneat.”³⁸

BALLERINI-PALMIERI: “Communis quidem erat sententia Theologorum, per indulgentias etiam partiales, praesertim si darentur *de poenitentiis imunctis*, liberari poenitentem ab obligatione implendi poenitentiam iis aequivalentem. Quae de re cf. Lugo disp. 27. n. 22. seq. *Vera per se est doctrina*: sed limitanda est nisi qui indulgentias concedunt, declarent, nolle se prorsus tollere obligationem alicuius poenitentiae sacramentalis: quam quidem declarationem exstare colligi potest ex Bulla Leonis **XII**. et Const. Benedicti **XIV**. 2° Si partialis solum indulgentia obtineatur, cum nesciat poenitens, an ea respondeat toti debito poenae, quam ipse debet vel pro illis peccatis, pro quibus ei imposita est poenitentia sacramentalis; ratio non est, cur is ab hac se liberum putet. Lugo ibid. n. 31. Sed si probabilis vere sit consecutio indulgentiae plenariae, levis poenitentia et pro gravibus imponi poterit; restat enim unice faciendum satis integritati sacramenti. Cf. s. Alph. n. 519. in fine. Lugo ibid. n. 30.”³⁹

Ceterum in praxi non magnum est discrimen utriusque sententiae; nam rationes prioris sententiae, seu incertitudo de quantitate poenae quae de facto extinguitur per ipsam indulgentiam plenariam, necessitas consulendi integritati sacramenti, medicinalis ratio poenae sacramentalis, id efficiunt ut, etiam abstrahendo ab Ecclesiae prohibitione, nonnisi raro et cum prudenti cautela altera sententia in praxi deduci posset, ut sapienter advertit *Suarez* (supra cit.), nisi agatur de mera alleviatione satisfactionis, quam omnes doctores admittunt fieri posse ratione consequendae indulgentiae. In hoc moderato sensu intelligenda sunt sequentia verba *S. Thomae*, manifeste faventia alteri sententiae, quae fuit longe communior apud theologos nec, ut nuper diximus, vulnerata est a decisione Benedicti **XIV**, quamvis id quidam putare videantur, non satis distinguentes inter quaestionem de jure et quaestionem de facto et inter theoriam et praxim:

Suppi., q. 25, a. 1 (i.e. In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 3, q. 1): “Ab

“Theologia Moralis, t. 3, Romae, 1909, p. 530.

³⁹ Opus theologicum morale, v. 5, n. 481, Prati, 1893, p. 240. Mirum tamen est, adhuc inter modernos *Billot*, quasi ignarus praesentis status quaestionis et decisionis Benedicti **XIV**, haec verba absolute proferre: “Sequitur secundo, iniunctae satisfactionis obligationem posse simpliciter auferri per concessionem indulgentiae, idque non per modum directae solutionis vinculi a confessario impositi, sed per applicationem thesauri Ecclesiae in ordine ad extinctionem reatus, quo cessante, eo ipso, quasi sublato fundamento, cessat vinculi obligatio. Unde *Snares* de Poenit., D. 50, Sect. 2, n. 6, docet: ‘Pontificem concedentem indulgentias, quibus lucratis, deficit obligatio poenitentis, minime abrogare ius divinum ex quo oritur integritas sacramenti, sed ponere aliquid ad quod indirecte sequitur ius divinum non obligare, eo quod finis ab eo intentus deficit. . . .’ Sequitur tertio, impositam satisfactionem non posse a quocumque relaxari extra sacramentale iudicium, alio modo quam per indulgentiarum largitionem” (De Eccl. Sacr., t. 2. Romae, 1930, p. 217).

omnibus conceditur indulgentias aliquid valere, quia impium esset dicere quod Ecclesia aliquid vane faceret. Sed quidam dicunt quod non valent ad absolvendum a reatu poenae, quam quis in purgatorio secundum iudicium Dei meretur; sed valent ad absolvendum ab obligatione, qua sacerdos obligavit poenitentem ad poenam aliquam, vel ad quam etiam obligatur ex canonum statutis. Sed haec opinio non videtur vera. Primo quia est expresse contra privilegium Petro datum cui dictum est, ut quod in terra remitteret, in caelo remitteretur. Unde remissio quae fit quantum ad forum Ecclesiae, valet etiam quantum ad iorum Dei. Et praeterea Ecclesia huiusmodi indulgentias faciens magis damnificaret quam adjuvaret, quia remitteret ad graviores poenas, scilicet purgatorii, absolvendo a poenitentiis injunctis. Et ideo aliter dicendum quod valent et quantum ad forum Ecclesiae, et quantum ad iudicium Dei *ad remissionem poenae residuae post contritionem, et confessionem, et absolutionem, sive sit injuncta, sive non*. Ratio autem quare valere possint, est unitas corporis mystici, in qua multi in operibus poenitentiae supererogaverunt. . . Et sic praedicti merita sunt communia totius Ecclesiae. Ea autem quae sunt alicujus multitudinis communia, distribuuntur singulis de multitudine, secundum arbitrium ejus qui multitudini praeest. Unde sicut aliquis consequeretur remissionem poenae, si alius pro eo satisfecisset, ita si satisfactio alterius sibi per eum qui potest, distribuatur.”

Ibid., ad 3: “Effectus sacramentalis absolutionis est diminutio reatus: et hic effectus non inducitur per indulgentias; sed faciens indulgentias poenam pro eo, quam debuit, solvit de bonis Ecclesiae communibus, ut ex dictis patet (in corp, art.)” (cf. ob. 3, cui S. Doctor respondet).

Ibid., ad 4: “Majus remedium praebetur contra peccata vitanda ex gratia quam ex assuetudine nostrorum operum. Et quia ex affectu, quem accipiens indulgentias concipit ad causam pro qua indulgentia datur, *ad gratiam disponitur*; ideo etiam *per indulgentias remedium ad peccata vitanda datur*. Et ideo non est in destructionem indulgentias dare, nisi inordinate dentur. Tamen consulendum est eis qui indulgentias consequuntur, ne propter hoc ab operibus poenitentiae injunctis abstineant, ut etiam ex his remedium consequantur quamvis a debito poenae essent immunes; et *praecipue quia quandoque sunt plurium debitores quam credant*.”

QUINTUS CASUS est si quis statim *post absolutionem accusat novum peccatum et iterum absolvitur*, vel si poenitens scrupulosus semel et iterum redit brevi temporis intervallo ad easdem, vel novas culpas ex oblivione omissas, accusandas.

Quidam, ut *Palaus, Candidus, Roncaglia, Salmanticenses* (Disp.

11, dub. 1, η. 8), S. *Alphonsus* (η. 513), *Aertnys-Damen* (η. 3211. docent in hoc casu novam poenitentiam imponendam esse, tum quia “adest novum sacramentum, quod distinctam poenitentiam exigit: eadem quippe satisfactio nequit esse pars integralis duplicis sacramenti, quemadmodum nec idem digitus duplicem hominem integrare valet” (ita Salmanticenses), tum quia “licet opus alias praeceptum bene possit injungi in poenitentiam . . . , non tamen opus praeceptum eodem titulo satisfactionis sacramentalis” (sic S. Alphonsus).

Id vero non inepte negant alii doctores, ut *Lugo* (Disp. 14, n. 28), *Bonacina*, *Lacroix*, *Ballerini-Palmieri*, *Génicot-Salsnians*, *Noldin-Schmitt*, *Vermeersch*, *Cappello*, *Merkelbach*, dicentes eandem poenitentiam extendi ad novum peccatum ad modum implicitae commutationis prioris satisfactionis, qua veluti detrahitur aliquid a priori satisfactione et extenditur ad novum peccatum, potest enim confessarius commutare poenitentiam. Alia vero ratio quam quidam addunt, quia scilicet “videtur ibi non adesse nisi unum moraliter sacramentale iudicium” (sic Merkelbach), imo ibi “non est novum iudicium sacramentale, sed solum complementum prioris” (ita Noldin), inepta est, nam habetur duplex iudicium et duplex sacramentum, nec ceterum unitas desumitur ex unitate ministri, subjecti et circumstantiarum, sed ex intrinseca unitate materiae et formae. Stante diversitate opinionum, tutius est aliquam parvam poenitentiam imponere.

Ceterum, advertendum est quod in praesenti casu, etsi confessarius novam poenitentiam non teneatur imponere, non proprie tamen eximitur ab obligatione imponendi poenitentiam, sed tantum priorem impositionem extendit, ita ut aequivaleat duplici impositioni. Unde proprie hic non agitur de casu excusationis ab obligatione.

SEXTUS CASUS est fragilitas poenitentis.

Quidam enim, ut *Scotus*, contra communem sententiam, dixerunt sacerdotem non obligari ad imponendam poenitentiam si poenitens ob ejus fragilitatem nolit absolute eam acceptare, ne inde praecludat ei viam salutis. Quae sententia est falsa et, prout sonat, incogitabilis: nam, quamvis spiritualis fragilitas sit ratio minuendi poenitentiam, nequit esse ratio eam omittendi, nec potest poenitens habere sufficientem dispositionem ad absolutionem si renuat etiam mitiorem acceptare poenitentiam. Ceterum, *Scotus* respondet (cf. art. seq., p. 433) poenitentem adhuc retinere sufficientem dispositionem eo quod velit se subicere clavibus Ecclesiae in ordine ad obtinendam remissionem nec aliunde absolute teneatur se subicere confessario praecise quantum ad finem satisfactivum, sed possit eligere compensare pro poena in

purgatorio; sed haec opinio est falsa, ut ostendetur in art. seq., ubi de obligatione acceptandi poenitentiam impositam a confessore.

Ad rem *Scotus*: “Si [poenitens] omnino nullam poenitentiam velit recipere a Sacerdote impositam, dicit tamen se habere displicentiam de peccato commisso, et firmum propositum non recidivandi, absolvendus est, et non est respuendus, ne cadat in desperationem; et nuntianda est sibi poena, quae esset pro peccatis facienda, et quod eam in se, vel in aequivalenti absque impositione studeat adimplere, alioquin solvet ad plenum in Purgatorio. Haec misericordia satis consonat illi Prophetiae Isai. 42. de Christo, quam Matth. 12. ca. recitat: ‘Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet.’ Arundo quassata est peccator quassatus tentationibus et peccatis; linum fumigans est linum nimis humidum et peccatis, tamen aliquid habens de igne charitatis; et hic extinguitur, si per duritiam Sacerdotis ad nimis difficile obligetur; sed non extinguitur, si praedicatur sibi quod oportet eum hic vel alibi, poenam solvere et quod studeat hic tantam poenam solvere, quanta peccatis debetur, ne alibi acrior exigatur.”⁰⁰

SEPTIMUS CASUS, qui forte afferri posset, est *si sacerdos eligat ipse satisfacere loco poenitentis*; attamen Moralistae hunc casum afferre melius solent inter causas permittentes diminutionem satisfactionis, de quibus infra.

Quapropter *unicus practicus casus*, in quo sacerdos certe et proprie non tenetur satisfactionem imponere, est primus supra relatus, scilicet casus absolutae impotentiae physicae, uti in moribundo, sensibus omnino destituto.

Conclusio 2. Intimatio satisfactionis debet fieri per modum praecepti, non vero ad modum consilii seu ita ut nulla obligatio oriatur in *enitente* exequendi satisfactionem.

Probatur.

Si sufficeret proponere satisfactionem per modum consilii, nullam causando proprie dictam obligationem in poenitente:

Primo, sacerdos non sufficienter nec efficaciter consuleret integritati sacramenti; imo, quantum est ex se, relinqueret sacramentum incompletum, cum positio satisfactionis proprie dependeret ex solo arbitrio poenitentis nec actio sacerdotis in eam determinate influeret.

⁰ In 4 Sent., dist. 15, q. 1, n. 14, Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 217 (cf. alia Scoti verba in art. seq., p. 433 sq.).

Secundo, ut advertit S. *Alphonsus* supra citatus, evacuetur ipsa ratio impositionis ex parte confessarii, quae tamen asseritur ab omnibus doctoribus cum Cone. Trid. dicente: “Debent sacerdotes satisfactionem iniungere”; qua enim logica asseri potest: “Confessarius poenitentiam potest *imponere* per modum consilii *sine ulla obligatione stricte dicta*”?* Dices fortasse id fieri posse eo modo quo regulae religiosorum sunt praeceptivae et tamen non obligant sub culpa; sed, ut advertit *Lugo*, “in hoc casu non potest excogitari illa distinctio: quia, si confessarius non obligat ad culpam, non obligat etiam ad poenam: non enim imponit aliam poenam, si poenitentia non impleatur”⁶² et ita nulla relinquitur vera ratio obligationis et praecepti, sed mera propositio consilii.

Tertio, huiusmodi consilii propositio non esset verum exercitium potestatis ligandi, cum poenitens nullatenus ligaretur, dum tamen theologi omnes asserunt in impositione satisfactionis vere exerceri potestatem ligandi idque explicite proponit *Cone. Trid.*, cum, reddens rationem quare sacerdotes debeant vindicativam satisfactionem iniungere, ait: “Nam claves sacerdotum non ad solvendum dumtaxat, sed et ad ligandum concessas etiam antiqui Patres et credunt et docent.”

Inepte autem *Suarez* recurrit ad exemplum indulgentiarum; nam indulgentia conceditur, poena vero imponitur, nec est paritas inter exercitium potestatis clavium per modum concessionis et exercitium ejusdem per modum impositionis.

Item, inepte quidam arguunt ex potestate statuendi satisfactionem modo illo generali de quo locuti sumus in art. 71 (p. 389–395), scilicet per verba “Quidquid boni feceris, sit tibi in satisfactionem”: nam, ut ibidem dictum est (p. 394 sq.), etiam in illo modo non deficit ratio veri praecepti.

Item, inepte *Suarez* recurrit ad auctoritatem S. *Thomae* dicentis: “Sicut potest sacerdos iniungere satisfactionem poenitenti ex arbitrio alieno, ita et ex arbitrio ipsius poenitentis; sicut si dicat: Facias hoc, si potes; et si non potes, facias hoc” (Quodlib. 3, q. 13, a. 28; infra cit., p. 429 sq.); nam in hac formula satisfactio nequaquam proponitur sub consilio aut proprie relinquitur arbitrio poenitentis, sed tantum imponitur sub quadam determinatione ab ipso poenitente judicanda, tenetur enim poenitens facere determinate hoc si potest, et facere determinate illud, si prius non potest.

* *Cappello*, n. 238, 5. Similiter sese exprimit *Noldii*, n. 302.

“Disp. 25, sect. 4, n. 58.

NOTA 1. DE TEMPORE QUO SATISFACTIO IMPONI DEBET.

Satisfactio ante absolutionem consultius injungitur. Id enim petitum conformatio ordini *Ritualis Romani* (t. 3, c. 1, n. 19 coli, cum n. 23); tum consuetudo ecclesiarum; tum ipsa ratio sacramenti, nam convenit ut sicut materia, ita ejus complementum, praecedat formam, et explicita acceptatio satisfactionis perficiat ejus implicitum votum antequam detur absolutio, itemque convenit ut in hoc judicio conciliativo et poenitentiali reus ad reparationem ordinis se obliget antequam a crimine absolvatur.

“At nulla datur stricta obligatio servandi talem ordinem; ideoque nullum est peccatum si poenitentia imponatur *post absolutionem*, praesertim si poenitens, ut fere contingit, praevideatur poenitentiae consensurus.⁰³”⁶⁴

Sufficit autem ut impositio satisfactionis ita moraliter cum absolutione coniungatur ut in communi aestimatione dici possit imponi in eodem judicio sacramentali. Si confessarius eam imponere oblitus fuerit et poenitens jam recesserit, nihil amplius ex ejus parte agendum est, cum non possit postmodum cum poenitente loqui de confessione cum periculo violationis sigilli; si vero poenitens ipse adverterit, debet poenitentiam a confessario petere immediate vel intra breve tempus si discesserit, ubi tamen confessarius absque incommodo adiri possit, secus potest eam petere in proxima confessione sed non tenetur, cum incertum sit an adhuc salvetur sufficiens unio moralis inter praecedentem absolutionem et dilatam poenitentiae impositionem.

NOTA 2. QUAERITUR A DOCTORIBUS AN, EX PROPORTIONATA ET JUSTA CAUSA, CONFESSARIUS POSSIT POENITENTIAM GRAVEM IMPONERE PRO PECCATO LEVI, VEL PRO PECCATIS GRAVIBUS JAM CONFESSIS, sicut e converso, juxta dicenda in Conci, seq., potest imponere poenitentiam levem pro peccato gravi nondum confesso.

Affirmant communiter auctores, etsi quidam negent talem poenitentiam imponi posse sub gravi, de quo mox in Nota 3. Ad rem 5. *Thomas, In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2, q. 1*: “Quandoque pro minori peccato major injungitur poena: vel quia peccato unius difficilius potest resisti quam peccato alterius; sicut juveni pro fornicatione imponitur major poenitentia quam seni, quamvis minus peccet;

⁶⁴ *Noldin*, III, n. 302; *Génicot-Salsnians*, n. 311; *Ferreres*, II, n. 625 ss; *Vermeersch*, III, n. 546.

⁰³ *Cappello*, Dc Sacr., v. 2, De Poenitentia, n. 243, Taurini-Romae, 1944, p. 20S.

vel quia in uno peccatum est periculosius, sicut in sacerdote, quam in alio; vel quia multitudo magis prona est ad illud peccatum; et ideo per poenam unius alii sunt exterrendi.”

Salmanticenses: “Non dubitant Authores posse aliquando intervenire, ut gravis injungatur poenitentia pro levibus, aut lethalibus jam confessis. . . [Id] contingit, dum id sacerdos expediens judicat ad praecavendum viri Religiosi frequentem relapsum in aliqua venialia, vel ad abscindendam mortalium consuetudinem ab eo, qui in praecedenti confessione illa peccata, et consuetudinem exposuit, et in sequenti magnam ad eadem peccata propensionem explicat, ac de illis iterum vult absolvi; in quo eventu valet sacerdos gravem poenitentiam injungere, servatis prudentiae regulis.”⁰³

S. *Alphonsus*: “Sentio . . . dicendum cum Roncaglia (cui consentit etiam Laymann), quod si per accidens peccata illa venialia valde disponerent poenitentem ad mortale, tunc posset confessarius gravem ei imponere poenitentiam, ut ipsum removeat a periculo peccandi mortaliter; et tunc tenebitur poenitens, si velit absolvi, illam acceptare et adimplere. Praeterea censeo quod si poenitens pro mortalibus confessis condignam non egerit poenitentiam: tunc si iterum eadem peccata clavibus subjiciat, bene poterit confessarius gravem injungere poenitentiam; et poenitens, si acceptet, tenetur eam implere.”⁶⁴

NOTA 3. DISPUTATUR AN SACERDOS POSSIT POENITENTIAM GRAVEM SUB LEVI IMPONERE.

Omnes quidem videntur admittere quod sacerdos non possit poenitentiam levem (etiam quae datur pro peccatis gravibus nondum confessis) imponere sub gravi, quia, inquiunt, materia levis non est capax gravis obligationis. Disputatio est an vicissim confessarius possit imponere tantum sub levi poenitentiam gravem sive detur pro peccatis gravibus nondum confessis sive pro venialibus vel gravibus jam confessis. Quam quidem quaestionem auctores satis confuse proponunt ac resolvunt; confusione autem ipsa res ansam praebet, eo quod facultas sacerdotis imponendi obligationem sub gravi vel sub levi fundari possit, varia quidem ratione, super tria elementa, i.e. ipsa peccata gravia vel levia, ipsam poenitentiam gravem vel levem, et ipsum arbitrium sacerdotis qui est verus iudex a cujus voluntate pendet gradus obligationis. Variarum doctorum sententiae ad tres reduci possunt.

Quidam, magis attendentes ad ipsam poenitentiam impositam, quam ad peccata pro quibus imponitur, dicunt obligationem mensurari juxta

⁰³“De Poenitentia, disp. 11. dub. 2, n. 28, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 654.

⁶⁴“Theologia Moralis, t. 3, Romae, 1909, p. 528.

materiam praeceptam, adeoque levem poenitentiam inducere levem obligationem et gravem poenitentiam gravem obligationem, sive haec imponatur pro peccatis mortalibus nondum confessis sive pro jam confessis vel venialibus; ex quo sequitur confessarium non posse imponere poenitentiam gravem sub levi. Pro hac sententia S. Alphonsus adducit *Palao, Bonacinam, Roncagliam, Concinam, Escobar, Henriquez, Coninck, Fagundez, Nugnum* et *Lugo*.

LUGO, insignior patronus hujus sententiae, scribit: “Gravitas obligationis non videtur desumenda ex peccato, pro quo imponitur: nam poenitentia levis imposita pro peccato mortali non obligat sub mortali: si autem materia gravis, v. gr. jejunium imponatur pro multis peccatis venialibus, non apparet, cur non obliget graviter, cum oriatur a potestate judicis, et res praecepta sit gravis, et capax praecepti gravis.”⁷

“Licet praelatus fortasse possit rem gravem praecipere sub veniali: non tamen posse confessarium gravem poenitentiam imponere sub veniali: quia non obligat in persona sua; sed gerens personam Dei et juxta institutionem sacramenti, cujus vim ipse minister temperare non potest. Quae illatio confirmari potest ex sacramento matrimonii, in quo non fieret procul dubio sacramentum, si contrahentes vellent se obligare solum sub veniali: nam institutio sacramenti exigit obligationem gravem, juxta capacitatem materiae: sic ergo institutio hujus judicii videtur exigere obligationem gravem, juxta capacitatem materiae; ita ut sententia obliget reum, sicut in judiciis humanis, scilicet, juxta gravitatem, vel levitatem materiae de qua agitur.”⁸

Alii vero, magis attendentes ad peccata pro quibus imponitur poenitentia et ad qualitatem judicis et legislatoris in sacerdote, docent sacerdotem posse poenitentiam gravem imponere sub levi, imo, si agitur de peccatis venialibus vel de mortalibus jam confessis, sacerdotem poenitentiam gravem (quam fortasse imponet) nonnisi sub levi imponere posse. Ratio prioris asserti est quia omnis superior vel judex habet talem facultatem imponendi rem gravem sub levi; ratio vero alterius asserti est quia peccata venialia vel mortalia jam confessa sunt materia levis sacramenti nec proinde sunt susceptibilia gravis obligationis, cum Cone. Trid., sess. 14, cap. 8, dicat poenitentiam esse imponendam pro qualitate peccatorum. Ita magis vel minus assertive *Navarrus, Suarez, Diana, Sparer, Lehmkuhl* (n. 353), *BaUerini-Palmieri* (n. 507 sq.; inclinatur saltem), *Priimmer* (n. 400), *Génicot-Salsmans* (n. 318), *Cappello* (n. 247), *Merkelbach* (n. 559), *Noldin-Schmitt* (n. 308).

Ad rem *SUARez*: “Addit Medina supra, omissionem fore venialem, si confessor noluit sub majori obligatione ligare, etiamsi materia seu poenitentia imposita gravis fuerit; ad quod necessarium erit, ut sacerdos suam intentionem poenitenti declaret. Aliis autem videtur, non esse hoc in potestate sacerdotis, qui in hoc se habet sicut legislator, qui potest praeceptum ferre, aut non ferre; si autem ferat, non est in potestate ejus magis vel minus obligare, sed id necessario sequitur ex

⁷ De Poenitentia, disp. 25, sect. 5, n. 74, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 457.

⁸ Ibid., sect. 4, n. 59, p. 452.

materiae gravitate. Verumtamen, licet praecipiens non possit excedere gravitatem materiae in imponenda obligatione, quia hoc superat potestatem, et non pendet ex sola voluntate, tamen satis probabile videtur, posse obligationem moderari infra materiae gravitatem, quia in hoc non se habet tamquam agens naturale, ut necessario agat secundum ultimum actum potentiae suae. Probabilis ergo videtur haec opinio Medinae, praesertim cum dixerimus, posse sacerdotem poenitentiam imponere sine ulla obligatione; cur ergo non poterit eam imponere cum minori, seu levi obligatione, cum hoc pendeat ex voluntate ejus, infra limites suae potestatis?''.*

Alii, ut S. *Alphonsus* (n. 517 sq.), *Salmanticenses* (Disp. 11, dub. 2, n. 25. 28. 29. 30), *Aertnys-Damen* (n. 318), mediam viam rationaliter sequentes, dicunt regulariter, etsi non necessario, poenitentiam gravem sub gravi et poenitentiam levem sub levi imponendam esse. Docent nempe pro peccatis gravibus nondum confessis posse quidem imponi poenitentiam gravem sub levi, sed id raro agendum esse; item pro peccatis venialibus vel mortalibus jam confessis sacerdotem posse imponere poenitentiam gravem tum sub gravi tum sub levi, juxta casus; sub gravi, v.g. eam imponere posse, si peccata venialia valde disponerent poenitentem ad mortale vel si de mortalibus jam confessis poenitens non egerit sufficientem poenitentiam.⁷⁰

S. Alphonsi sententia sic colligunt et exponunt ejus discipuli *AERTNYS-DAMEN*: "Quaer. 2° *Sub quanta obligatione poenitentia imponi debeat. Resp.* Regulariter saltem poenitentia gravis sub gravi, poenitentia levis sub levi imponenda est. Nihilominus sententia valde probabilis affirmat *posse* Confessarium pro culpis gravibus *gravem* poenitentiam imponere sub obligatione *levi*, quia Confessarius, quamvis vices Christi gerat, est tamen a Christo constitutus verus iudex et legislator, qui ex potestate sibi tradita solvit remittendo peccata, et ligat statuendo obligationem satisfactionis implendae; unde hujus obligationis gravitas oritur non ex Sacramento, sed ex praecepto Confessarii. Haec de potestate. Interim Confessarius perperam ageret, si hanc sententiam regulariter in praxim traduceret; nam, ut S. Alphonsus censet, secundum mentem Cone. Trident, tenetur regulariter injungere aliquod opus grave sub obligatione gravi, quamvis sit leve comparate ad numerum et gravitatem peccatorum (n. 518). . .

"Quaer. 3° *An possit Confessarius gravem poenitentiam [sz/v grow] imponere peccatis venialibus vel mortalibus jam confessis. Resp.* Per se non potest quia poenitentia gravis non est proportionata materiae levi. Aliquando tamen, uti S. Alf. cum aliis censet, potest Confessarius pro levibus peccatis gravem poenitentiam imponere, et poenitens, si absolvi velit, tenetur eam acceptare et implere, si nempe venialia ejusmodi sint, quae poenitentem valde disponunt ad mortale: *tunc enim potest gravis satisfactio medicinalis etiam sub gravi praescribi*, ut poenitens amoveatur a periculo labendi in mortale. Etiam pro peccatis mortalibus jam rite confessis potest satisfactio gravis injungi, si pro illis poenitens dignam non egerit poenitentiam (n. 517. H. A. n. 56). Pari modo si sciat Confessarius poenitentem libenter esse acceptaturum poenitentiam gravem pro peccato levi, poterit ei gravem injungere poenitentiam, sub levi adimplendam."⁷¹

SALMANTICENSES sic principale punctum hujus sententiae exponunt et a praecipua adversariorum ratione et objectione defendunt: "Inquires secundo, an

"De Poenitentia, Disp. 38, sect. 7, n. 5, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 797.

⁷⁰ Vide tamen quae *Ballerini-Palntieri* (n. 502), *Génicot-Salsmans* (n. 318) et *Cappello* (n. 247), opponunt his restrictionibus S. Alphonsi.

⁷¹ Theologia Moralis, t. 2, Taurini, 1944, p. 245.

dum sacerdos gravem injungit poenitentiam pro venialibus, aut mortalibus jam confessis, teneatur poenitens sub lethali illius acceptationi et executioni!? Respondetur affirmative, si sacerdos justis de causis eam poenitentiam injungit, et aliunde nihil aliud exprimit. . . *Ratio autem constat* . . . quia videlicet hujus obligationis gravitas, vel levitas non ex causa motiva sed ex materia praecepta, et poenitentia rationabiliter injuncta regulanda est. Eo vel maxime quia obligatio acceptandi poenitentiam ex genere suo est gravis: ergo cum alias materia rationabiliter praecepta sit gravis, non est unde poenitens a gravi obligatione extrahatur. . .

"Si materia est levis tam in se, quam in ordine ad finem praecepti, sub veniali tantum affert obligationem; si vero tam poenitentia quam materia, ob quam imponitur, sint quid grave, et alias justa interveniat causa moderandi rigorem, et leviolem imponendi satisfactionem, poterit sacerdos gravem poenitentiam injungere sub obligatione levi; quod tamen exprimere debet, alioqui supposita gravitate poenitentiae prudenter injunctae, et potestate legitima ligandi, qua gaudet sacerdos, semper credendum est adstringere sub mortali.

"Nec desunt Authores, quibus opposita sententia arrideat, asserentes omissionem poenitentiae gravis injunctae pro venialibus, aut mortalibus jam confessis non excedere venialem culpam: durum enim illis videtur gravem obligationem satisfaciendi posse consurgere ex culpa levi, aut lethali jam dimissa. Hi sunt Suarez . . . Granados . . . Layman . . . Diana . . . Stephanus a S. Paulo . . . et Aversa. . . Quae sententia potest suaderi ex eo, quod obligatio satisfaciendi nequit esse major, quam obligatio vitandi peccata, pro quibus satisfactio imponitur; sed obligatio vitandi venialia solum sub veniali ligat: ergo, et obligatio pro illis satisfaciendi. Minor, et consequentia liquent. Major autem ostenditur: nam obligatio satisfaciendi est effectus relictus ex peccatis, pro quibus satisfactio exposcitur; sed nullus effectus superare potest virtutem suae causae: ergo obligatio satisfaciendi nequit esse major, quam obligatio vitandi peccata, ob quae satisfactio injungitur.

"Confirmatur . . . : quoniam obligatio satisfaciendi pro peccatis est ejusdem conditionis, ac obligatio confitendi eadem peccata; atqui poenitens non adstringitur sub lethali ad confitendum venialia, aut mortalia jam rite confessa: ergo nec sub lethali obligatur ad satisfactionem pro illis adimplendam. Major . . . suadetur: nam obligatio exhibendi satisfactionem oritur a confessione: quippe si poenitens illa peccata venialia, aut mortalia jam confessa confessioni non subjiceret, minime posset a sacerdote compelli ad satisfactionem pro eisdem exhibendam: ergo haec obligatio ex illa regulanda est, atque ideo est ejusdem qualitatis. . .

"Sed haec, quibus ista fidei sententia, parum premunt et facile dehiscent animadvertendo triplicem dari in peccatore obligationem. Prima est vitandi peccata. Secunda fatendi coram sacerdote culpas commissas. Tertia acceptandi, et exequendi poenitentiam pro eis injunctam. Quae obligationes quamvis inter se connexionem, et ordinem dicant, non tamen semper in quantitate, et qualitate adaequationem servant: etenim obligatio vitandi venialia per se semper est levis; obligatio autem eadem fatendi non adest aliqua; ex suppositione tamen quod clavibus subjiciantur, certum est apud omnes dari aliquam obligationem saltem acceptandi poenitentiam pro illis injunctam. Deinde obligatio vitandi mortalia semper est gravis, et nihilominus semel confessa, nulla urget obligatio eadem iterum confitendi. Sicut ergo cum gravi, aut levi obligatione vitandi peccata, nulla stat obligatio ea fatendi, et cum ulla obligatione fatendi, aliqua obligatio poenitentiam acceptandi ex suppositione quod peccata semel confessa iterum clavibus subjiciantur; ita cum levi obligatione vitandi peccata, et cum nulla fatendi ea. optime potest dari gravis obligatio satisfaciendi pro eisdem, si subjiciantur confessioni. Nec durum reputandum est, poenitentem gravi obligatione adstringi ad acceptandam gravem poenitentiam pro venialibus, aut lethalibus jam confessis, si haec iterum ad majorem conscientiae securitatem, ac uberiolem fructum capiendum confiteantur. Supponimus namque causas adesse juxta praescriptum prudentiae, ut sacerdos illam poenitentiam injungat: si enim errante clave ob sacerdotis im-

prudentiam talis satisfactio imponatur, nullam dari in poenitente obligationem gravem, aut levem eam acceptandi quoad id. in quo excedit, extra dubium est /.

Conclusio 3. Sacerdos per se gravi obligatione tenetur imponere satisfactionem proportionatam qualitati, gravitati et numero peccatorum.

Probatur.

Sacerdotem debere satisfactionem proportionate peccatis, et quidem eorum qualitati, gravitati et numero, edicitur a *Cone. Trid., Catechismo Cone. Trid., Codice J. C.* (citatis in art. 69, p. 369 sq.) et patet ex ipsa triplici qualitate tum ministri sacramenti, qui debet ritum sacramentalem perficere et complere proportionando satisfactionem confessioni; tum medici, qui debet remedium aptare infirmitatibus; tum peculiariter judicis, cujus est servare aequalitatem et aequitatem in omnibus, sicut enim injuria fieret poenitenti imponendo gravem poenam pro levi culpa, ita injuria fieret Deo et ordini divino imponendo levem poenam pro gravi culpa.

Hanc obligationem esse gravem patet, sicut de ipso facto impositionis dictum est in Conci. 1, tum ex gravitate objecti, tum ex sensu Ecclesiae. Admittit tamen parvitatem materiae ita ut theologi Morales censent non peccare graviter nisi qui poenas levissimas pro gravissimis peccatis imponat, juxta verba *Cone. Trid.* (sess. 14, cap. 8): “Levis-
sima quaedam opera pro gravissimis delictis iniungendo, alienorum peccatorum participes efficiuntur”.

Ad impletionem autem talis obligationis quod attinet, notandum est quod in praedicta proportionem judicanda, plura elementa concurrunt, scilicet duo fines satisfactionis, i.e. vindicativus et medicinalis: duo termini, i.e. poena a Deo imposita pro culpa et ipsa peccata; duae rationes punibiles, i.e. qualitas et quantitas peccatorum; duae regulae iudicii, i.e. propria prudentia confessarii et iudicium Ecclesiae aut saltem communis aestimatio doctorum.

Porro finis vindicativus temperatur fine medicinali, et ei cedit, ubi habeatur apparens conflictus in aestimatione sacerdotis, cum sacramenta sint in bonum hominis et hoc praecipue sacramentum sit iudicium quoddam reconciliativum, in quo forma justitiae temperatur fine amicitiae et charitatis. Ipsa determinata poena, quam apud Deum meretur unumquodque peccatum, quod attinet sive ad quantitatem sive ad qualitatem peccati, nobis prorsus ignota est, nec citra revelationem cognosci potest; nonnisi unum certo scitur, majora scilicet peccata majori poena puniri et diversis generibus peccatorum diversa poenarum genera, multiplici quadam qualitatibus proportionem, corres-

” De Poenitentia, disp. 11, dub. 2, n. 28-29, Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 654-656.

pondere posse. Ipsa qualitas et quantitas peccatorum non uno modo judicari potest, et multum pendet a variis conditionibus et dispositionibus poenitentis et maxime ab interiori ejus psychologia, in qua peccatum residet et consummatur. Ecclesia nullam determinatam poenam pro variis peccatis nunc taxat, etsi olim in quibusdam locis determinata quorundam peccatorum taxatio haberetur, tum tempore publicae poenitentiae in Canonibus Poenitentialibus, de quorum sacramentali indole non satis constat, tum tempore privatae poenitentiae in sic dictis Libris Poenitentialibus,⁷³ quorum auctoritas infirmissima est et eo ipso tempore a non paucis despecta fuit.⁷⁴

Quapropter iudicium de proportionem satisfactionis relinquitur arbitrio et prudentiae confessarii, confortatae auxilio communis aestimationis doctorum. Generaliter, quod attinet tum ad qualitatem, tum ad gravitatem, tum ad numerum peccatorum, haec sufficiat adnotare, relictis auctoribus Moralibus majori eorumdem determinatione:

“Curet [sacerdos], quantum fieri potest, ut contrarias peccatis poenitentias injungat, veluti avaris eleemosynas, libidinosi jejunia, vel alias carnis afflictiones, superbis humilitatis officia, desidiosis devotionis studia. Rarius autem vel serius confitentibus vel in peccata facile recidentibus, utilissimum erit consulere, ut saepe, puta semel in mense, vel certis diebus solemnibus, confiteantur, et si expediat, communicent.”⁷⁵

“Censent . . . communiter AA. *pro peccato mortali* nondum vi clavium remisso, nisi detur causa excusans, *imponendam esse poenitentiam quae in praesenti Ecclesiae disciplina spectetur gravis*. Talia censentur omnia bona opera quae sub gravi implenda sunt quando ab Ecclesia praecipiuntur, ut ieiunium, auditio Missae; vel iis aequivalent, ut recitatio precum quae per quadrantem circiter durent, Corona B. M. V., parvum Officium eiusdem; minime vero recitatio Psalmi Miserere, quinquies Pater et Ave, Litaniarum Lauretanarum, etc. *Quando ha-*

De Canonibus et Libris Poenitentialibus confer dicta in art. 45 (toni. 2. p. S6S). Euros canones ex antiquis documentis colligit ac refert *Gratianus* in suo decreto. Ad eos alludit tum *Catechisnius Cone. Trid.*, p. 2, c. 5, q. 79: ‘Operae pretium erit eis [i.e. poenitentibus] interdum significare, quae poenae quibusdam delictis, ex veterum Canonum praescripto, qui Poenitenciales vocantur, constitutae sint’, tum 5. *Thomas, Suppi.*, q. 15, a. 4: “Poenae satisfactoriae in canonibus determinatae non competunt omnibus, sed variandae sunt secundum arbitrium sacerdotis divino instinctu regulatum.”

”Eani vehementer recit *Cone. Cabillonensc*, can. 38, statuens: “Modus autem poenitentiae peccata sua confitentibus aut per antiquorum canonum institutionem aut per sanctarum Scripturarum auctoritatem aut per ecclesiasticam consuetudinem . . . imponi debet, repudiatis ac penitus eliminatis libellis quos poenitenciales vocant, quorum sunt certi errores, incerti auctores, de quibus recte dici potest: Mortificabant animas quae non moriuntur et vivificabant animas quae non vivebant (Ez , 3, 9). Qui dum pro peccatis gravibus leves quosdam et inusitados imponunt poenitentiae modos, consuunt pulvillos, secundum propheticum sermonem, sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universae aetatis ad capiendas animas” (Mansi, 14. 98).

Rituale Romanum, tit. 3, c. 1, n. 20.

bcentur plura peccata mortalia, sicut non semper sufficit imponere aliquam huiusmodi poenitentiam gravem, ita nulla datur obligatio poenitentias pro peccatis multiplicandi, puta imponendo decem Rosaria pro decem peccatis mortalibus.”⁷⁰

Conclusio 4. Proportio inter poenam et peccatum attemperanda seu moderanda est juxta exigentias et conditiones subjecti, ita ut sacerdos per accidens possit et saepe debeat mitiorem satisfactionem imponere.

Probatur.

1. *Ex indole hujus sacramenti.*

Quamvis ratio ipsius satisfactionis sit primo et principaliter vindicativa, secundario vero medicinalis, ratio tamen ipsius sacramenti est vicissim primo et principaliter medicinalis, secundario vero vindicativa; per ipsum enim non tam vindicatio divinae justitiae, quam hominis salus et reconciliatio intenditur. Ex duplici ergo radice sequitur quod finis vindicativus satisfactionis sit attemperandus et moderandus juxta exigentias et conditiones subjecti, primo nempe ex ipsa indole satisfactionis quae, utut vindicativa est etiam medicinalis; secundo et praecipue ex indole sacramenti, quae est principaliter sanativa et cui debet subservire et attemperari satisfactio, utpote ejusdem sacramenti pars accidentaliter integrativa et completiva.

2. *Ex sensu et praxi Ecclesiae.*

Ipsae *Apostolus*, 2 Cor. 2, 7, attemperandam poenitentis fragilitati satisfactionem edocet, commendans scelestissimo incestuoso Corinthiaco “magis donari, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur”. Quae verba commentans, ait Chrysostomus: “Ex quo illud discimus, non ex scelerum tantum natura, sed ex peccantium etiam animo atque affectione indicendam esse poenitentiam, ut tum fecit Apostolus, quod ipsius imbecillitatem extimesceret” (In 2 Cor., hom. 4, 4, M. G. 61, 422). In antiqua Ecclesia ipsa rigorosa disciplina publicae poenitentiae vario modo conditionibus poenitentium attemperabatur, et per saeculorum decursum, facta evolutione disciplinae ex publica in privatam, mitior in dies evasit sacramentalis exigentia, jugiter quidem in sua essentiali puritate servata poenitentiali indole hujus sacramenti, in quo justitiae et pacis divinae jura temperantur. In doctrina de satisfactione pro subjecti conditione moderanda, universalis ac constans fuit consensus doctorum, quorum plura testimonia colligit S. *Alphonsus* (n. 508-510) et ad informativa principia reducit 5. *Thomas* (infra citandus). Totius Ecclesiae sensum et praxim ad legem revocant *Cone.*

Ginicol-Salsmans, Institutiones Theologiae Moralis, v. 2, n. 312, Bruxellis, 1922, p. 282.

Trid. (sess. 14, cap. 8: "Pro qualitate criminum et poenitentium facultate"), *Rituale Romanum* (t. 3, c. 1, n. 19: "Habita ratione dispositionis poenitentium") et *Codex J. C.* (can. 887: "Pro qualitate et numero peccatorum et conditione poenitentis"; cf. can. 888, § 1).

NOTA. DE CAUSIS EXCUSANTIBUS A PROPORTIONANDA SATISFACTIONE IPSIS PECCATIS, SEU PERMITTENTIBUS DIMINUTIONEM SATISFACTIONIS."

Sequentes a theologis Moralibus proponi solent:

PRIMA CAUSA est *infirmitas corporalis*. Juxta gradum infirmitatis et infirmi conditiones, est proportionanda poenitentia, ita ut gravissime infirmo ac fere sensibus destituto, sufficiat levissima quae aptari possit poenitentia, uti susurratio nominis Jesu, osculatio vel conatus osculandi crucem, tunsio pectoris, aliqua pia cogitatio vel actus interior acceptationis divinae voluntatis.

Rituale Romanum, t. 3, c. 2, n. 26, ait: "Meminerit porro Sacerdos, aegris non esse injungendam gravem, aut laboriosam poenitentiam: sed indicendam tantum illam, quam, si convaluerint, opportuno tempore peragant. Interim juxta gravitatem morbi, aliqua oratione, aut levi satisfactione imposita, et acceptata, absolvantur, prout opus erit." Ceterum, ait *Cappello*, "si nulla adest spes probabilis infirmum vires suas recuperaturum esse, aut timetur ne gravior poenitentia in futurum noceat eius bonis dispositionibus, sacerdos non nisi levissimam poenitentiam praesentem imponat" (n. 241).

SECUNDA CAUSA est *fragilitas seu infirmitas spiritualis*, cum nempe satisfactio peccatis proportionata ita poenitenti esset gravis, ac inde nociva, ut praevideatur eam non impleturus vel ratione illius ad sacramentum rarius accessurus. Ad hanc causam praecipue referuntur testimonia S. Alphonsi, S. Thomae, Cone. *Trid.*, *Ritualis Romani* et *Codicis J. C.*, nuper memorata.

S. Alphonsus, relatis plurium doctorum testimoniis, scribit: "Ex his omnibus colligitur quam imprudenter se gerant confessarii illi qui magnas imponunt poenitentias, quas praevident poenitentes non impleturos. O quam plures confessarii indocti inveniuntur (loquor, experientia doctus in missionibus, in quibus fere triginta annos sum versatus), qui non dubitant absolvere eos qui vel sunt in proxima occasione peccandi, vel recidivos indispositos; et insipienter putant ipsos curare graves eis imponendo poenitentias! Ex quo fit quod illi, etsi poenitentiam acceptent ut absolutionem carpant; tamen post absolutionem obtentam, quia nullum eis remedium praescribitur quo

"De causis excusantibus ab imponenda satisfactione dictum est supra, p. 408-415.

praeserventur, brevi misere relabuntur, poenitentiam non impiem, et ab ejus gravitate deterriti, deinde a confessione abhorrent, et sic in peccatis diutius tabescunt.”⁷³

Interdum quidem anceps erit confessarii animus inter jura justitiae et exigentias misericordiae, sui etiam judicii rationem divino judicio redditurus; sed in dubio consultius semper erit tutiorem arripere partem. “Tutius [autem] . . . est ponere minorem debito, quam majorem: quia melius excusamur apud Deum propter multam misericordiam, quam per nimiam severitatem”.⁷⁹ Nam “etsi erramus, modicam poenitentiam imponentes: nonne melius est propter misericordiam rationem dare, quam propter crudelitatem?”⁸⁰

Ceterum, non deerunt misericordi ac prudenti confessario media mitigandi poenitentias, quoad modum tantum, servata earum gravitate quoad rem. *Génicot-Salsmans*: “Media quibus gravior poenitentia absque periculo scandali imponatur, varia indicantur, nempe: a) Ut imponatur oratio (praesertim Corona) quam *sub Sacro cui mox intéresse debent*, poenitentes recitare queant, b) Ut cum levi poenitentia imponatur *opus quod iam ex obligatione peragere debeant*, ex. gr. assistendam Sacro die Dominica, nam nihil obstat quominus opus praeceptum ad meritum satisfactionis sacramentalis elevetur et ob duplicem titulum obliget. S. Alph. n. 513. *A jortiori* idem dicendum *de opere supererogatorio* quod poenitens ex adiunctis praevideatur peracturus, qualis est assistentia Sacro infra hebdomadam vel communio libera c) Ut inter opus gravius vel levius *optio detur*. Nam ‘sicut potest sacerdos iniungere satisfactionem paenitenti ex arbitrio alieno, ita et ex arbitrio ipsius paenitentis, sicut si dicas: fac hoc si potes, et, sinon potes, facias hoc’.⁸¹”⁸²

TERTIA CAUSA est *optima dispositio poenitentis*, seu si sacerdos prudenter existimet poenitentem, ob magnam quam ostendit *contritionem*, jam pro notabili saltem parte debitae poenae satisfacisse. Haec tamen causa raro assumi potest, cum difficile sit ex exterioribus signis prudenter judicare de intima cordis dispositione (cf. dicta superius, p. 409). Ad rem S. *Thomas, Suppi., q. 14, a. 3, ad 1*: “Quanto est major contritio, tanto magis diminuit poena, et quanto aliquis plura

⁷³ “Theologiae Moralis, t. 3, n. 510, Romae, 1909, p. 521.

⁷⁴ Inter *Apocrypha S. Thomae*, Opusc. 65, De officio sacerdotis, § De cautela in confessione habenda.

⁷⁵ *Pseudo-Chrysostomus*, Opus imperfectum, In Matth., hom. 43, ex cap. 23 Matth. ad v. 4 (M.G. 56, 878). Eadem verba referuntur in *Decreto Gratiani*, p. 2, causa 26. q. 7. c. 12 (M.L. 187, 1368).

⁷⁶ S. *Thomas*, Quodl. 13, a. 28.

⁷⁷ “Institutiones Theologiae Moralis, v. 2, n. 313, Bruxellis, 1922, p. 282 sq.

bona facit in peccato existens, magis se ad gratiam contritionis disponit; et ideo probabile est quod minoris poenae sit debitor; et propter hoc deberent a sacerdote discrete computari, ut ei minorem poenam injungat, inquantum invenit eum melius dispositum.”

QUARTA CAUSA est *recurrentia alterius remedii*, quo obtineri possit ex opere operato remissio poenae temporalis, quae est ipse finis satisfactionis sacramentalis. Casus est imminencia *martyrii*, *tempus jubilaei* et facilis accessus ad *indulgentias plenarias*; quibus addi potest *assistencia sacrificio Missae*. Quamvis enim haec opera de facto non sint ratio excusans ab ipsa impositione satisfactionis, ut dictum est supra (p. 409-413), possunt tamen esse rationabilis causa mitigationis ejus.

QUINTA CAUSA est *satisfactio confessorii pro poenitente*; nam unus pro alio satisfacere potest, saltem extrasacramentaliter.

Si haec sacerdotis vicaria satisfactio intelligitur extrasacramentalis et ex opere operantis, ut plures moderni eam intelligere videntur, habetur verus casus mitigationis poenitentiae sacramentalis; si autem intelligitur vere sacramentalis et ex opere operato, juxta ea quae dicemus in art. 76 (p. 475), habetur potius casus translationis satisfactionis in alium, nam tunc poenitentia censetur aequivalenter intimari ipsi poenitenti et deinde, ex tacito consensu, transferri partialiter in sacerdotem. Ceterum, ut advertit *Aertnys-Damen* (n. 318), “si sacerdos hanc doctrinam in praxim deducere vult, saepe praestabit poenitentem de hac re monere, ne ob levem poenitentiam impositam peccata parvipendere incipiat. Cf. Rit. Rom., tit. 3, cap. 1, n. 19.”

SEXTA CAUSA allata a quibusdam antiquioribus, ut *Diana* (tract. de Sacramentis, resol. 97), et *Sporcr* (editio Bierbaum, n. 558. 567. 569. 591), est impositio bonorum operum in generali, seu si sacerdos dirigat in satisfactionem sacramentalem bona et laboriosa opera vitae poenitentis, juxta dicta in art. 71 (p. 389-395). Tunc dicunt sufficere, praeter illam generalem impositionem, levem aliquam determinatam poenitentiam imponere pro gravibus peccatis.

Plures vero doctores, ut *Lugo* (disp. 25. sect. 4. n. 57), *Ballerini-Pabnicri* (n. 486), *Génicot-Salsmans* (n. 313), *Cappello* (n. 242), *Merkelbach* (n. 563), rationabilius docent quod, quidquid sit de sacramentali valore illius generalis operum impositionis, ipsa tamen nequit esse pro confessario ratio sufficiens ad imponendam *levem poenitentiam pro peccatis gravibus*, “ut patet ex *Concilio Trid.* quod, licet cognosceret hanc formulam, a confessoriiis adhiberi et a multis theologis illa efficacia donari, gravibus tamen verbis confessorios deterruit

a nimia indulgentia in satisfactionibus imponendis.”⁴³ Ceterum, cum sententia de sacramentali valore praedictae generalis impositionis sit solide probabilis (ut ostendimus in art. 71, p. 389 sq.), ea potest esse ratio ut sacerdos, non quidem ita minuat poenitentiam ut pro gravibus levem imponat, sed saltem ut “minus difficilem se exhibeat in minuendis poenitentiis pro gravibus peccatis imponendis”. Hoc explicite et apte notat *Ballerini-Palmieri*, jam citat, in art. 71 (p. 394) et satis clare innuit *S. Thomas* in Quodlib. 3, q. 13, a. 28, cit. *ibid.* (p. 390) atque congruit doctrinae *S. Alphonsi*.

Ad hujus articuli coronidem placet colligere sequentes aureos textus *5. Thomae*, in quibus plura traduntur principia, illuminativa et informativa doctrinae et praxis de habitudine confessarii ad satisfactionem sacramentalem :

Suppi., q. 18, a. 4: “Sacerdos operatur in usu clavium sicut instrumentum et minister Dei. Nullum autem instrumentum habet efficacem actum, nisi secundum quod movetur a principali agente. Et ideo dicit Dionysius [De eccl. hier., c. 7, p. 3, § 7] quod ‘sacerdotibus utendum est virtutibus hierarchicis, quomodo Divinitas eos moverit’. In cujus signum Matth. xvi, ante potestatem clavium Petro traditam fit mentio de revelatione Divinitatis ei facta, et Joan, xx praemittitur potestati remissionis apostolis datae Spiritus sancti donum, quo ‘filii Dei aguntur’. Unde si quis praeter illum modum divinum uti sua potestate praesumeret, non consequeretur effectum, ut Dionysius [*ibid.*] dicit, et praeter hoc a divino ordine averteretur et sic culpam incurreret.

“Et quia poenae satis(*adoriae infligendae, medicinae sunt*, sicut medicinae in arte determinatae non omnibus competunt, sed variandae sunt secundum arbitrium medici non propriam voluntatem sequentis, sed scientiam medicinae, ita poenae satisfactoriae in canonibus determinatae non competunt omnibus, sed variandae sunt secundum arbitrium sacerdotis divino instinctu regulatum. Sicut ergo medicus aliquando prudenter non dat medicinam ita efficacem, quae ad morbi curationem sufficiat, ne propter debilitatem naturae majus periculum oriatur, ita sacerdos divino instinctu motus non semper totam poenam quae uni peccato debetur, injungit, ne infirmus aliquis ex magnitudine poenae desperet, et a poenitentia totaliter recedat.”

In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2, q. 1 (i.e. *Suppi.*, q. 8, a. 7): “Poenae post dimissionem culpa exigitur ad duo; scilicet ad debitum solvendum, et ad remedium praestandum. Potest ergo *taxatio poenae* considerari quantum ad duo. *Primo quantum ad debitum*; et sic quantitas

* Ita *Cappello*, n. 242. Eandem rationem afferunt alii, ut *Ballerini-Pahnitri* et *Génicot-Salsmans*.

poenae radicaliter respondet quantitati culpaе, antequam de ea aliquid dimittatur. Sed tamen quantum per primum eorum quae nata sunt remittere poenam, plus remittitur, secundum hoc per aliud minus remittendum vel solvendum restat; quia quanto per contritionem plus de poena dimissum est, tanto per confessionem minus dimittendum restat. *Secundo quantum ad remedium* vel illius qui peccavit, vel aliorum; et sic quandoque pro minori peccato major injungitur poena: vel quia peccato unius difficilius potest resisti quam peccato alterius; sicut juveni pro fornicatione imponitur major poenitentia quam seni, quamvis minus peccet; vel quia in uno peccatum est periculosius, sicut in sacerdote, quam in alio; vel quia multitudo magis prona est ad illud peccatum; et ideo per poenam unius alii sunt exterrendi.

“Poena ergo *in joro poenitentiae* quantum ad utrumque taxanda est; et ideo non semper pro majori peccato major poenitentia imponitur. Sed *poena purgatorii* solum est ad solvendum debitum, quia jam ulterius non manet locus peccandi; et ideo illa poena taxatur solum secundum quantitatem peccati, considerata tamen contritionis quantitate, et confessione, et absolutione; quia per omnia haec aliquid de poena dimittitur. Unde etiam a sacerdote, injungendo satisfactionem, sunt considerata.”

Ibid., q. 1, a. 2, q. 2, ad 3: “Sacerdos minorem condigno poenitentiam injungens, non semper peccat; tum quia non potest determinate quantitatem poenae debitae cognoscere, quamvis aliquid proprie consideratis regulis Patrum determinare possit; tum quia quandoque etiam ex industria minorem poenitentiam imponens, plus prodest poenitenti quam noceat, qui forte magnitudine poenae posset a poenitentia peragenda impediri propter debilitatem virtutis adhuc in eo de novo recuperatae: et ideo negligit minus damnum, ut majus evitet; et iterum paulatim confortatus in eo divinus amor ad plura poenitentiae opera peragenda ipsum incitabit propria sponte quam sacerdos sibi secundum quantitatem peccatorum injungere potuisset.”

Quodiib. 3, q. 13, a. 28: “Sicut potest sacerdos injungere satisfactionem poenitenti ex arbitrio alieno, ita et ex arbitrio ipsius poenitentis; sicut si dicat: Facias hoc, si potes; et si non potes, facias hoc; et simile videtur cum sacerdos dicit, ‘quidquid boni feceris, sit tibi in remissionem peccatorum’. Videtur autem satis conveniens quod sacerdos non oneret poenitentem gravi pondere satisfactionis; quia sicut parvus ignis a multis lignis superpositis de facili extinguatur, ita posset contingere quod parvus affectus contritionis in poenitente nuper excitatus, propter grave onus satisfactionis extingueretur, peccatore totaliter desperante. Unde melius est quod sacerdos poenitenti indicet quanta

poenitentia esset sibi pro peccatis injungenda; et injungat sibi nihilominus aliquid quod poenitens tolerabiliter ferat, ex cujus impletione assuefiat ut majora impleat, quae etiam sacerdos sibi injungere non attentasset; et haec quae praeter injunctionem expressam facit, accipiunt majorem vim expiationis culpaе praeteritae ex illa generali injunctione qua sacerdos dicit: ‘Quidquid boni feceris, sit tibi in remissionem peccatorum’. Unde laudabiliter consuevit hoc a multis sacerdotibus dici, licet non habeant majorem vim ad praebendum remedium contra culpam futuram; et quantum ad hoc talis satisfactio est sacramentalis, in quantum virtute clavium est culpaе commissae expiativa.”

ART. 74. Utrum Poenitens Obligetur Sub Gravi Ad Acceptandam Et Exequendam Sacramentalem Satisfactionem (Quodlib. 3, q. 13. a. 28; Suppi., q. 18, a. 3; C. Gent. 4, 72).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur per quatuor articulos *DE MODO SATISFACTIONIS, EX PARTE POENITENTIS*; sive nempe *de ipsa obligatione* eam acceptandi et exequendi (art. 74), sive *de modo executionis*, quod attinet tam ad ipsum opus praescriptum quam ad ipsum subjectum. Quaestiones de modo executionis resolventur in notis ad calcem hujus articuli, exceptis tribus quae, utpote maioris momenti, peculiarem tractationem sibi vindicant, scilicet: *de tempore*, an nempe satisfactio possit persolvi tam ante quam post absolutionem (art. 75); *de persona satisfaciente*, an scilicet satisfactio possit impleri per alium (art. 76); *de statu gratiae*, an scilicet requiratur ad satisfaciendum etiam sacramentaliter (art. 77).

Ad praesentem quaestionem quod attinet, adverte hic *non agi de ipso proposito satisfaciendi*, nam hoc praesupponitur, utpote essentialis pars sacramenti, sed de acceptance determinatae poenitentiae a confessario impositae. Quod si istius non acceptatio aequivaleat vel redundet in defectum ipsius propositi satisfaciendi, jam versamur extra quaestionem de integritate sacramenti et agitur de gravi obligatione non frustrandi essentiam sacramenti. De qua quidem obligatione haec incidenter nota cum JToH/ers. “Poenitens tenetur sub gravi habere voluntatem implendi satisfactionem impositam, si de satisfactione gravi agitur. Si satisfactio levis est, alii voluntatem eam implendi sub gravi requirunt, quia secundum eos voluntas implendi pertinet ad essentiam sacramenti. Alii dictam voluntatem sub levi tantum exigunt, ob rationem contrariam. Quia prior sententia probabilis est, practice

dici debet, sub gravi requiri voluntatem levem satisfactionem adimplendi, ne, scilicet sacramentum periculo nullitatis exponatur

PARS NEGATIVA ct PARS AFFIRMATIVA

Tres numerantur sententiae, quarum duae priores sunt obsoletae nec hodie theologice sustineri possunt:

PRIMA SENTENTIA, pro qua citantur *Cajetanus* (cf. infra). *Vega* et *Reginaldus* quamque probabilem dicunt *Emmanuel Sà*, *Villalobos*, *Sparer* (p. 3, c. 4, η. 548), *Tamburini* (Methodus confess.. 1. 4. c. 2, η. 7), docet poenitentem non teneri, saltem sub gravi, ad satisfactionem acceptandam aut exequendam. *Ratio* est quia poenitens potest eligere expiationem poenae pati in purgatorio, et ceteroquin ex nullo alio capite, tam ex parte ministri quam sacramenti, potest praedicta obligatio sub gravi demonstrari.

Ad rem *CAJETANUS*, Quaestiones de satisfactione. Quaesitum secundum (in editione leonina operum S. Thomae, t. 12. p. 357): “Quantum ad materiam quae tangitur, de novo peccato mortali omittentis poenitentiam iniunctam a confessore pro mortalibus, [dico] quod *nulla ratione apparet omissionem huiusmodi esse peccatum mortale*: ut patet discurrendo per omnia concurrentia ad huiusmodi actum. Iniuncta siquidem a confessore pro mortalibus satisfactio quatuor habet capita. *Primum* est quod est iudicata ct praecepta a Christi vicario: et hinc satisfactio fit actus iustitiae cuiusdam et obedientiae. Et hinc satisfactionis ommissio non habet peccati mortalis rationem: si desit contemptus, qui contrariatur praecepto, ct abiiceret gratiam iudicii facti. *Secundum* est ex parte poenitentis. quod est actus poenitentiae et caritatis. Et hinc nulla est in omissione ratio peccati mortalis, nisi actus iste iustitiae, poenitentiae et caritatis sit necessarius ad salutem. Quod constat esse falsum: quia actus iste non est necessarius ad dilectionem Dei aut sui ipsius aut proximi; quoniam versatur circa ea quae sunt ad finem, scilicet solutionem poenae temporalis; quam potest poenitens reservare sibi in purgatorio absque mortali offensa Dei. *Tertium* est ex parte finis, quod est expiativa poenae pro peccato debitae. Et hinc, ut nunc monstratum est, non habet ommissio quod sit mortale peccatum, sed quod sit reservatio luendae poenae. *Quartum* est quod est pars sacramenti. Et hinc quod ommissio non constituat sacrilegium, ex eo apparet quod Ecclesia utitur poenitentiae sacramento quandoque absque hac tertia parte, ut patet de poenitentibus in fine, quibus non imponitur, secundum canones, satisfactio; et ex eo quod, si quis sua sponte ante confessionem satisfecisset. non esset imponenda satisfactio aliqua a confessore. Nec desunt dicentes posse poenitentem male paratum ad suscipiendam satisfactionem in hac vita, absolvi, reservata satisfactione in purgatorio.

“Ex his omnibus habetur quod ommissio huius partis sacramenti non est peccatum mortale ex genere suo. Unde, cum satisfactio a confessore non imponatur nisi ut descripta est; et, ut sic, illius ommissio non habeat ex suo genere rationem peccati mortalis: *concludendum est peccare quidem omittentem iniunctam satisfactionem. cum agat praeter obedientiam et alias virtutes; non tamen mortaliter, deficiente contemptu, cum nec contra obedientiam caritatemve omittat.*”

SECUNDA SENTENTIA, pro qua citantur *Hostiensis*, *Scotus* (cf. infra), *Panormitanus*, *Bicl*, *Navarrus*, *Joannes Medina*, *Sylvester*,

Armilla, docet poenitentem non teneri quidem satisfactionem acceptare, sed si eam acceptet teneri ad eam adimplendam. Quae quidem restrictio vel concessio inepta et illogica apparet, nam si poenitens non tenetur acceptare, non est unde post acceptationem teneatur exequi, cum ea acceptatio nullam importet promissionem aut votum, unde obligare queat, sed simplex propositum. *Ratio* praecipua quae affertur non differt a ratione sententiae praecedentis. Scotus distinguit in confessario duo judicia, alterum circa absolutionem culpae necnon commutationem poenae aeternae in temporalem, alterum circa taxationem poenae temporalis, et ait quod poenitens debet velle se subicere priori, non vero necessario alteri, quamvis debeat velle se subicere taxationi poenae divinae sub quadam disiunctione, seu vel hic per opus sacerdotis vel in purgatorio; si tamen sponte acceptat se subicere potestati sacerdotis quoad hoc iudicium, tenetur poenitentiam adimplere, quia tunc obligatur praecepto Ecclesiae cui voluntarie se submisit.

Perperam autem quidam conantur purgare patronos utriusque sententiae a sua negatione; nam Cajetanus manifeste probare contendit poenitentem non teneri sub gravi ad exequendam satisfactionem et Scotus claram assignat rationem quare poenitens, stricte loquendo, non teneatur se subicere iudicio sacerdotis quantum ad poenae impositionem; nec refert quod Scotus loquatur de casu particulari hominis spiritualiter valde fragilis, nam de facto generalem rationem et doctrinam clare et constanter assignat. Unde absque fundamento *Ballcrini-Palmieri* ait: “Hi doctores, potius quam negare obligationem poenitentis acceptandae satisfactionis, dicendi sunt affirmare, quod identidem, ratione habita dispositionis poenitentis, sufficiat vel levissimam imponere pro gravibus quoque peccatis” (n. 500).

Item, voluntaria est haec Scoti expositio quam cum aliis Scotistis tradit ejus discipulus et commentator *Hyquaeus*: “Noster doctor non tenet absolute hanc sententiam, quae eidem communiter imponitur a Doctoribus utriusque scholae; multum enim interest inter hoc, quod est Sacerdotem habere potestatem obligandi seu ligandi ad opus satisfactorium, et inter hoc quod est uti hic et nunc in casu tali potestate, et an congruat non uti, quando alias in poenitente est periculum damnationis et desperationis. Doctor non docet in Sacerdote non esse potestatem ligandi et obligandi poenitentem absolute, sed contrarium docet, cum dicat teneri eum poenitentiam acceptatam [Sed quid de ipsa acceptatione poenitentiae?] adimplere sub poena peccati, quae obligatio nulla esset, nisi potestas ligandi induceret obligationem, in qua fundatur haec obligatio, non in sola acceptatione poenitentis: ‘Tunc enim’, inquit, ‘obligatur praecepto Ecclesiae, cui se voluntarie

submitit'. . . Non negat . . . potestatem esse in Sacerdote injungendi poenitentiam, aut repellendi poenitentem, suspendendo absolutionem, sed dicit eum debere in eo casu non uti sua potestate, aut durum et difficilem se gerere; sed ad exemplum Christi non confringere arundinem quassatam, aut extinguere linum fumigans, sed condescendere intimando obligationem et debitum, et lucrando illam animam ne caderet in desperationem.”⁸⁵

Ad rem ipse *SCOTUS, Opus Parisiense, In 4 Sent., dist. 15, q. 1*, cit. in art. praec. (p. 415).

Ibid., dist. 17, quaestio unica: “[Confessio debet fieri] cum displicentia peccati commissi, et cum proposito abstinendi a peccato, et obediendi Ecclesiae in satisfactionem pro isto peccato. Intellego, *non quod oporteat eum velle poenam vel poenitentiam suscipere a Sacerdote*, quia etsi nullam sibi oblatam a Sacerdote vellet recipere, tamen duas idoneitates vel conditiones haberet praepositas hic, et *propositum recipiendi poenam infligendam sibi a Deo hic vel in purgatorio*; talis, inquam, citius esset absolvendus quam repellendus, ut dictum est supra distinet. 15. quaest. 1. *Sed si suscipiat aliquam poenitentiam vel satisfactionem sibi impositam ab Ecclesia, tenetur illam servare*; et hoc propositum oportet quod habeat, ut debito modo confiteatur, scilicet ut velit obedire confessori in servando vel solvendo illam satisfactionem, quam voluntarie suscipiet ab ipso impositam.”⁸⁶

Ibid., dist. 19, quaestio unica: “*Sed numquid poenam a clave non errante impositam tenetur poenitens adimplere?* Respondeo quod sic, si velit se submittere Sacerdoti huic; et quantum ad absolutionem culpae, et quantum ad susceptionem poenae totalis correspondentis, quia tunc obligatur praecepto Ecclesiae, cui se voluntarie submitit.

“Si autem tantummodo se velit submittere huic quantum ad commutationem poenae aeternae in temporalem, et non quantum ad taxationem poenae totalis, sed tantum quantum ad illam, et illius taxationem, vult se subdere manui Dei, vel hic, vel in purgatorio, non expediret talem sine absolutione repellere, tunc enim recederet desperatus. Nec videtur propter istam voluntatem esse in peccato mortali, cum conteratur de peccato, et *velit puniri poena condigna pro eo*, et ab eo cujus est juste eam infligere licet nolit eam sibi infligi ab isto, Sacerdote, nec ipsemet velit eam recipere, ut sit minister ipsius infligendae.

“*Nec potest dici hunc inobedientem Ecclesiae esse*, quia potest se submittere arbitrio Ecclesiae quantum ad iudicium illud poenitentiali, ad quod necessario tenetur se submittere, licet nolit se submittere illi sequenti. Et patet quod illud non includitur necessario in primo, quia Sacerdotes, primo existente quantumcumque uniformiter, valde variant sequens [i.e. iudicium de poena]. Unde et frequenter propter voluntatem confitentis ad subeundam poenam non magnam, dant aliquam modicam, praedicendo sibi, quod oportet residuum solvere in purgatorio; et cum illa parva sit manifeste improporcionata culpae, et omnino extra illam latitudinem, non propter hoc non recipit talis Sacramentum Poenitentiae.

“Eodem modo videtur quod potest omnino poenam nullam sibi imponere, propter resistantiam ejus ad sustinendum, praedicendo sibi quod totam illam oportet solvere in purgatorio; et Augustinus hoc innuit, quod si tali vix inclinabili imponatur poenitentia aliqua displicens, timendum est ne inde accipiat occasionem recidivandi in peccatum mortale, quia projiciendi illam poenitentiam, in quo peccabit mortaliter, postquam voluit se submittere Sacerdoti in ejus susceptione.”⁸⁷

“Comm, in Scotum (In 4 Sent., dist. 19, q. unica), Scoti Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 661 sq.

“Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 547sq.

• Ibid., p. 659.

Opus Oxonicense, In 4 Sent., dist. 19, quaestio unica: "Sed habetne Sacerdos auctoritatem ligandi subditum poena temporali? Dico quod si subditus submittat se arbitrio Sacerdotis, non tantum ad recipiendum absolutionem sacerdotalem de peccatis, sed etiam ad poenam, tunc dico quod subditus tenetur eam facere, etiamsi excedat poenam debitam pro culpa, dummodo sit intra medium rectae rationis cognitae per Scripturam. Si autem subditus se submittat arbitrio Sacerdotis quantum ad absolutionem sacerdotalem tantum, non ponens obicem, sed contritus de peccatis, et non se submittat ei quantum ad poenam ei infligendam pro peccatis, quia non potest talem poenam explere, jejunare, vigilare, et huiusmodi, quia talis praeclcgat immediate se submittere Deo, et poenae Purgatorii, dico quod Sacerdos potest et debet talem absolvere, licet non habet auctoritatem ei poenam imponere, quia alius quantum ad poenam non vult esse ejus subditus, sed tantum Dei, nec potest, nec debet eum cogere ad recipiendum talem poenam, nisi per pulchras et mites inductiones, dicendo ei quod dimittat duritiam voluntatis suae, et accipiat huiusmodi poenam pro peccatis suis, quia aliter necesse est eum solvere incomparabiliter duriores post mortem in Purgatorio, ubi exigetur ab eo sine misericordia secundum rigorem strictae iustitiae commutativae.

*"Et si nolit aliquo modo acquiescere, non propter hoc est damnandus, vel non absolvendus, quia alias vult voluntarie satisfacere per poenam duriores, sed non modo, et non contemnit, vel negat satisfactionem pro peccato voluntarie, sed modo se obligat ad poenam futuram solvendam, et non praesentem. Si enim Sacerdos daret sibi poenitentiam, et ipse licet invite reciperet eam, teneretur implere eam; et ideo imponendo ei violenter aliquam poenam gravem, quam non posset sine magno taedio sustinere, datur ei occasio peccandi mortaliter, scilicet non servandi eam, et tales poenae non essent medicinae curativae, sed mortiferae, quod est contra naturam poenitentiae et satisfactionis sacramentalis. Unde talibus habentibus duras et malas, et indisciplinares voluntates, propter desperationem cavendam in eis injungendae essent leves poenitentiae, in principio, et deinde duriores, vel nullae in praesenti, sed in futuro in Purgatorio solvendae."*⁸⁸

TERTIA SENTENTIA, olim longe communior et hodie communissima, docet poenitentem teneri, et quidem obligatione gravi ex genere suo (nisi forte agatur de materia levi), ad acceptandam poenitentiam sibi a sacerdote impositam.

Id docent, praeter modernos omnes, antiquiores et notiores theologi ex omni Schola post *Petrum Lombardum* et *S. Thomam*, nominatim *Alexander Halensis* (Summa, 4 p., q. 24, m. 4, a. 5), *Paludanus*, *Victoria*, uterque *Solo*, *Cano* (Rei. de Poen., p. 5 in fine), *Suarez* (Disp. 38, sect. 7), *Lugo* (Disp. 25, sect. 5), *Salmanticenses* (Disp. 11, dub. 2), *S. Alphonsus* (n. 516), *Billuart* (Diss. 9, a. 4).

Ad rem *Petrus Lombardus*, Sent., l. 4, dist. 18, n. 7: "Ligant quoque sacerdotes, dum satisfactionem Poenitentiae confitentibus imponunt. Solvunt, cum de ea aliquid dimittunt, vel per eam purgatos ad sacramentorum communionem admittunt. . . Secundum hunc modum dicuntur etiam sacerdotes dimittere peccata vel retinere. . . Et notandum est quia quos satisfactione poenitentiae ligant, eo ipso a peccatis solutos ostendunt, quia non imponitur alicui satisfactio poenitentialis, nisi quem sacerdos vere poenitentem arbitratur. Aliis vero non im-

^{**} Opera omnia, t. 24, Parisiis, 1894, p. 306 sq.

mint; et eo ipso peccatum retineri a Deo judicant. Quod autem hoc ac claves pertineat Augustinus ostendit . . .” (M.L. 192, 888).

S. *Thomas, Suppi., q. 18, a. 3* (cit. in art. 69, p. 372): “[Sacerdos] ligat ad poenam imponendo eam.”

C. *Gent. 4, 72*: “Ad residuum [poenae sacerdos] . . . sua injunctio obligat poenitentem; cujus quidem obligationis impletio satisfactio dicitur, quae est tertia poenitentiae pars”.

Quodlib. 3, q. 13, a. 28: “Peccator est debitor . . . satisfactionis . . . ex injunctioe sacerdotis. . . [Etiam] si sacerdos imponat majorem poenitentiam quam poenitens facere teneatur, pensata remissione quae est facta per vim clavium et contritione praecedente: nihilominus poenitens tenetur facere quod sibi injunctum est, si adsit facultas.” Cf. cetera verba hujus loci, citata in art. praec. (p. 429 sq.) et in art. 71 (p. 380 sq.).

Non defuerunt quidam rigidiores qui gravitatem obligationis asseruerint etiam ubi agatur de *materia levi*. Ita *Billuart*, scribens: “Scio quosdam censere non esse plusquam veniale recusare aut omittere levem satisfactionem pro solis venialibus, aut mortalibus jam confessis injunctam; quia, inquiunt, est levitas materiae: verum id multis et nobis non probatur; quamvis enim sit secundum se materia levis, non est tamen levis respectu sacramenti cui gravis injuria irrogatur, quod sine causa maneat mutilum et carens sua principali parte integranti, ut diximus artic. praeced. Aliud esset si. adimpleta satisfactione pro majori parte, aliqua ejus levis pars omitteretur.”⁰⁰

Nota theologica.

Poenitentem vere obligari ac teneri ad acceptandam injunctam satisfactionem, si velit absolvi, et ad eam exequendam, est hodie *theologice certum*, tum quia necessario concludi potest ex doctrina de jure sacerdotis eam imponendi, quam in art. 69 (p. 368) diximus esse de fide, tum quia aequivalenter aut virtualiter continetur in documentis Ecclesiae quae discutientur in Conclusionem. Id quidam, ut *Vasquez, Victoria* et *Hervé*, dicunt esse de fide. Alii dicunt certum, atque manifeste intelligunt theologice certum: ita, *Suarez*: “Haec conclusio videtur mihi hoc tempore tam certa, ut sine temeritate negari non possit, nam vere aperte definivit illam Tridentinum, adeo ut *Victoria* existimaverit eam esse de fide”; *Salmanticenses* consentientes *Suaresio*; *Lugo*: “Sententia vera, et certa est. . . Unde non sunt audiendi aliqui, qui eam sententiam [i.e. contrariam] adhuc probabilem vocant”; *Galtier*: “Certum est, saltem post Tridentinum, obligationem esse poenitenti

[satisfactionem] . . . acceptandi”; *Diekamp*, referens verba Codicis J. C.: “Sententia certa”.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Poenitens vera et propria obligatione tenetur ad sacramentalem satisfactionem acceptandam et exequendam.

Probatur 1. *Ex sensu Traditionis et Ecclesiae*.

Hic sensus aequivalenter aut virtualiter exprimitur in iisdem documentis allatis in art. 69 (p. 368-371) ad probandam sacerdotis potestatem injungendi satisfactionem, et imprimis in ipsa antiqua praxi publicae poenitentiae, in variis canonibus poenitentialibus, qui manifeste intelligebantur ligare poenitentes, et in communi et constanti aestimatione confessoriorum et fidelium. *Augustinus* impellit poenitentes ad adeundum sacerdotes ut ab eis “accipiant satisfactionis suae modum”, i.e. poenalia opera quibus satisfacere debeant. *Innocentius I* ait quod sacerdotis est “jubere dimitti cum viderit congruam satisfactionem”; jussio autem dimissionis importat jussionem satisfactionis, et haec obligationem satisfaciendi. *Leo M.* docet sacerdotes habere potestatem “confitentibus actionem poenitentiae dare” et hanc obligationem persolutos ad reconciliationem admittere. *Gregorius M.* ait satisfactionem “sacerdotis judicio imperari” et a sacerdote confitentibus “onus decerni afflictionis”. *Alexander II* ait “quae in canonibus determinata est poenitentiam *esse omnino observandam*”.

CONC. LATER. IV in cap. “Omnis utriusque sexus”, in eodem textu et ad modum unius praecepti, imponit fidelibus ut semel in anno confiteantur et ut injunctam sibi poenitentiam adimpleant; jamvero in eo textu confessio importat veram obligationem in fidelibus, ergo hanc importat etiam injunctio atque adimpletio satisfactionis. Nec ceterum verba “Studeant adimplere” important conditionem minuentem, ita ut sonent consilium, sed potius determinationem urgentem praeceptum, ita ut sonent: “adimpleant cum studio seu cum diligentia” (cf. infra *Benedictum XIV*).

CATECHISMUS CONC. TRID., p. 2, c. 5, q. 64, loquens de satisfactione sacramentali, ait: “Facile erit fidelibus persuadere, quam necessarium sit, ut poenitentes in hoc satisfactionis studio se exercent.” Ibid., q. 79 loquitur de satisfactionis poena a sacerdote poenitentibus “irrogata”, “praecepta”, “indicta”.

RITUALE ROMANUM, t. 3, c. 1, n. 19. 20. 22. 26, loquitur de

satisfactionis injunctione, impositione, indictione per sacerdotem; praeterea ait: Graviter infirmi “levi satisfactione imposita, *et acceptata*, absolvantur” (n. 26).

BENEDICTUS XIV, Const. “Inter praeteritos”, 3 dec. 1749, § 65, clare docet obligationem poenitentis, eam deducens ex Cone. Later. IV et ex necessaria correlatione, quae inter auctoritatem imponendi poenitentiam et obligationem ejusdem adimplendae intercedit: “Super prima Quaestione, sicut etiam super qualitate satisfactionis, sive poenitentiae a Confessario imponendae, quantum sufficere existimavimus, in Encyclica Epistola Nostra diximus, quam ad Patriarchas, Archiepiscopos, et Episcopos super praeparatione ad Annum Sanctum dedimus in Arce Castri Gandulfi die 26. Junii Anni vertentis, atque ad illam Nos referimus. Unum tantum modo reliquum erat, ut super impositione poenitentiae a Confessario non omittenda diceremus, quoniam Poenitens, qui Indulgentiam consecutus erat, non teneri dicebatur ad eandem adimplendam. Cum autem *hujusmodi ratio laxior visa esset*, Instructione, de qua numer. XXVI. agitur, mentem Nostram declaravimus, statuentes, salutarem poenitentiam a Confessario injungendam esse Poenitenti etiamsi hic ad recipiendum lubilaeum praeparatus sit, ex quo sane *Poenitentis obligatio exoritur eandem adimplendi*: Omnia sua peccata confiteatur fideliter, et injunctam sibi poenitentiam studeat pro viribus adimplere’: verba sunt *Cone. Lateranensis*, dum de Sacramentali Confessione loquitur in celebri Decretali: Omnis utriusque sexus, de Poenitentiis, et Remissionibus; et sane praeter *necessariam correlationem, quae inter auctoritatem imponendi poenitentiam, et obligationem ejusdem adimplendae intercedit*: difficilima perceptu res Nobis visa est. eum posse dici, aut esse ‘vere Poenitentem’, sicut ille debet esse, qui plenariam Indulgentiam consequi cupit, si hujus praetextu, eximere se velit a poenitentia illa adimplenda, quae ipsi in Sacramentali Confessione a Confessario injuncta est.”⁰⁰

CODEX J. C., can. 887, ait: “Salutares et convenientes satisfactiones confessarius iniungat; quas poenitens volenti animo *excipere* atque ipse per se *debet adimplere*.” Debitum seu obligatio hic refertur tum ad acceptionem tum ad impletionem; verba “volenti animo” non sunt conditio minuens sed urgens, cum agatur de explicita obligatione (“debet”), ut dictum est de verbis Cone. Later. IV “Studeat adimplere”.

CONC. TRID., sess. 14, cap. 8 et can. 15, jus et officium sacerdotis

⁰⁰Bullarium Romanum, t. 3, Prati. 1846, p. 181 sq.

satisfactionis imponendae revocat ad potestatem ligandi, seu docet sacerdotem, imponendo poenam, ligare poenitentem; jamvero si poenitens non tenetur poenitentiam acceptare, non ligatur a sacerdote, cum liber maneat; ergo Concilium, asserendo in sacerdote potestatem ligandi per satisfactionem, implicite seu aequivalenter asserit in poenitente obligationem suscipiendi satisfactionem. Aliis verbis, frustranea esset, ac ideo non existens, potestas ligandi poenitentem, si poenitens ligari non potest, cum ad impossibile non detur potentia.

Praeterea, Concilium ait ideo sacerdotes debere satisfactionem imponere juxta qualitatem peccatorum, quia secus, indulgendo peccatis poenitentium, et ipsi peccant seu fiunt participes peccatorum; unde supponit impositionem sacerdotis, qua talem, habere efficaciam in correctionem peccatorum poenitentis, secus eam omittere non esset indulgere peccatis poenitentis nec proinde esset peccatum. Jamvero, si ex illa impositione poenitens non manet obligatus, ipsa nullam hujusmodi efficaciam habet, quia poenitens eodem modo se habet et eadem libertate gaudet sive ante sive post impositionem, nec ideo indulget sacerdos peccatis poenitentis aut peccat, non imponendo poenitentiam. Ergo affirmatio Concilii supponit poenitentem obligari ad satisfactionem impositam a sacerdote.

Probatur 2. *Ex triplici ratione*, qua confoditur triplex praecipuum negativum argumentum adversariorum.

Adversarii sustinent ex nulla ratione obligationem poenitentis ad poenam acceptandam probari posse, quia ex triplici praesertim capite ex qua ipsa provenire posset, de facto deduci nequit.⁹¹ Non, inquiunt, ex potestate sacerdotis imponendi poenam, nam haec stare potest cum absentia obligationis ex parte poenitentis; neque ex necessitate integrandi sacramentum, tum quia haec incumbit soli sacerdoti seu ministro, tum quia integritas sacramenti non est stricte necessaria, ut patet ex eo quod Ecclesia administrat sacramentum moribundis; neque ex necessitate satisfaciendi seu expiandi poenam, nam homo potest eligere satisfacere alio modo, scilicet ex opere operantis vel in Purgatorio.

Jamvero ex his tribus rationibus efficaciter probatur ea obligatio poenitentis:

Primo, ex ratione juris et obligationis quae habet sacerdos imponendi poenam, ut probatum est in art. 69, et ut docetur a Cone. Trid. Si enim sacerdos habet jus et potestatem imponendi poenam, poenitens habet officium et obligationem eam acceptandi et exequendi, tum quia

Cajetanus, qui in textu supra, citato (p. 431) has rationes in unum colligit, arguit tantum ad non existentiam obligationis *sub gravi*.

jura et officia, potestas et obligatio, sunt correlativa; tum quia secus frustranea esset potestas imponendi poenam, cum non possit suum effectum habere, supposita facultate acceptandi vel non acceptandi in poenitente, et ita esset non existens, quia ad impossibile non datur potentia. Simili argumento, ex institutione potestatis remittendi peccata probant theologi necessitatem suscipiendi hoc sacramentum et confitendi (cf. supra art. 37, tom. 2, p. 378-382); mirum autem non est Scotum, etiam ibi, negare efficacem vim hujus argumenti, procedens ex eodem principio quod existentia potestatis in uno, non importat necessario in aliis obligationem illi potestati se subiciendi (cf. ibid., p. 379).

Item, si sacerdos habet obligationem poenam imponendi, ita ut non imponendo peccet, poenitens habet similiter obligationem eam acceptandi, secus frustranea et absque objecto esset obligatio sacerdotis, cum impositio poenae careret efficacitate et effectu, si poenitens non teneretur eam acceptare.

Hoc argumentum breviter perstringit *Benedictus XIV* (supra cit., p. 437), deducens obligationem poenitentis ex “necessaria correlatione, quae inter auctoritatem imponendi poenitentiam, et obligationem ejusderii adimplendae intercedit”. *Confirmatur* ex eo quod potestas confessarii est tum *potestas judicialis*, in omni autem foro judex habet potestatem coercitivam, seu poenae impositivam et applicativam, quae quidem in hoc foro interno nequit exerceri nisi media acceptance et executione ipsius poenitentis; tum *potestas vicaria* potestatis Christi, et ideo sicut Christus imponere potest poenitenti obligationem poenam acceptandi et exequendi, ita et sacerdos (cf. Suppi., q. 18, a. 3, cit. in art. 69, p. 372 sq.).

Secundo, ex necessitate integrandi sacramentum.

Supposita enim institutione sacramenti et satisfactionis tamquam partis ejus integrantis, virtus religionis imponit obligationem integrandi sacramentum per satisfactionem; nec obstat quod moribundo possit sacramentum administrari absque satisfactione, quoniam id non arguit absentiam obligationis, sed tantum quod ex una parte satisfactio non sit pars essentialis, sine qua sacramentum attentari non potest, et ex alia parte cessat obligatio ratione impossibilitatis, sicut, ex hoc quod ratione impossibilitatis aliquis non teneatur ad materiale integritatem confessionis, non sequitur hanc non esse necessariam et sub praecepto.

Jamvero necessitas integrandi sacramentum per satisfactionem incumbit non solum sacerdoti, sed etiam poenitenti; nam ab utroque, tanquam a duabus causis indivisibiliter concurrentibus, satisfactio dependet, imo a poenitentis acceptance et executione dependet effi-

cacia ipsius actionis ministri. Ergo ad hoc ipsum ut integretur sacramentum, poenitens tenetur acceptare et exequi satisfactionem.

Tertio, ex necessitate sacramentalis satisfactionis.

Etsi enim absolute loquendo poenitentia non exigit immediatam poenae solutionem, nec forte ipsam solutionem in hac vita (quod non simpliciter concessimus supra, p. 216 et 222) ac integrum sit homini eligere satisfactionem extrasacramentalem et satispassionem purgatorii, tamen suppositis tum institutione sacramenti tum recurso ad ipsum, homo tenetur sacramentaliter satisfacere sub arbitrio sacerdotis, eadem obligatione qua tenetur se subicere clavibus seu recurrere ad sacramentum. Simili modo, quamvis poenitentia non exigit immediatam contritionem de peccatis, tamen, supposito praecepto annuae confessionis, eam potest exigere adimpletio istius praecepti, cum sine aliqua contritione sacramentum confessionis consistere non possit.

Conclusio 2. Obligatio adimplendi et exequendi satisfactionem est gravis ex genere suo, sed admittit levitatem ex parvitate materiae.

Probatur.

Eam obligationem esse gravem ex genere suo patet tum indirecte a paritate cum gravitate obligationis imponendi poenitentiam quae est in sacerdote (de qua supra in art. 73, p. 407), nam gravitati obligationis in sacerdote debet correspondere gravitas obligationis in poenitente, cum utraque nonnisi ex iisdem motivis procedere possit et una alteram supponat; tum directe ex consideratione gravitatis motivi, nam obligatio satisfaciendi procedit ex motivo religionis et poenitentiae, seu ex necessitate integrandi sacramentum et reparandi peccatum tum vindicative tum medicinaliter.

Inepte autem *Cajetanus* hanc gravitatem negat, ea speciosa ratione quod praeceptum de re quae non respicit directe et simpliciter finem ultimum, seu vitam aeternam, nec ad finem ultimum ducit simpliciter sed tantum secundum quid, qualis est solutio poenae, non inducit gravem obligationem. Nam, etiam ea quae secundum se non respiciunt directe finem ultimum, si versantur circa objectum et motivum grave, referuntur simpliciter ad finem ultimum, modo indirecto, quatenus sine ipsis nequit salvari debitus ordo subjectionis ad Deum et ita indirecte et radicaliter laeditur in eis praeceptum dilectionis Dei super omnia.

Eam obligationem admittere levitatem ex parvitate materiae, seu non esse gravem et toto genere suo patet ex dictis in art. 73 (p. 407 sq.) de ipsa obligatione sacerdotis.

Quandonam autem habeatur parvitas vel gravitas materiae, ex qua mensuretur levitas vel gravitas hujus obligationis, non uno modo nec concorditer judicatur ab auctoribus, aliter ac in quaestione de obligatione confessarii: nani in praesenti ad alleviandam vel gravitandam obligationem poenitentis, tria elementa in considerationem venire possunt, scilicet diversitas materiae impositae in satisfactionem, diversitas peccatorum pro quibus imponitur et diversa vis impositionis sacerdotis. Unde res pendet ex dictis in art. praec. (p. 417 sq.), seu ex quaestione an sacerdos possit imponere gravem satisfactionem sub levi, praecipue cum agitur de peccatis venialibus et de mortalibus jam confessis, et an insuper in hoc casu debeat sub levi imponere. Ex ibidem igitur dictis, haec sequuntur:

*Si agitur de poenitentia levi, etiam imposita pro peccatis gravibus, poenitens obligatur tantum sub levi ad eam implendam, quia materia levis non est capax gravis obligationis. Hoc certum est et fere ab omnibus admissum; contradicunt pauci, uti Nugnus et Joannes Sanchez (in suis selectis disputationibus de admin, sacram., disp. 15. n. 14), ea ducti ratione quod integritas sacramenti, procuranda per satisfactionem, sit res gravissima; sed haec ratio non tenet, quia res illa non est gravis ex toto genere suo, ut supra dictum est, et omittere integritatem sacramenti in quantitate levi fit levis ex ipsa parvitate materiae.'*¹²

Si vero agitur de poenitentia gravi, assignata pro peccatis gravibus nondum confessis, et simul imposita sub gravi, iterum certum est et a nemine dubitatur, poenitentem obligari sub gravi. Observant autem auctores quod tertia conditio, seu voluntas sacerdotis obligandi sub gravi, adesse praesumitur quando adsunt aliae duae conditiones, seu cum imponitur poenitentia gravis pro mortalibus nondum confessis, quia sacerdos, nisi aliud manifestet, rationabiliter censetur gravem poenitentiam sub gravi et levem sub levi imponere velle.

Si tandem agitur de poenitentia gravi imposita pro peccatis venialibus vel mortalibus jam confessis, triplex datur opinio. Quidam nempe, cum Lugo, dicunt poenitentem semper obligari sub gravi, cum agatur de materia seu poenitentia gravi; alii vero, cum Suarez, dicunt ipsum semper obligari sub levi tantum, cum sacerdos nequeat imponere gravem obligationem circa peccata quae non sunt necessaria materia sacramenti; alii tandem, cum S. Alphonso, rationabilius distinguunt, dicentes poenitentem quandoque teneri sub levi, quandoque sub gravi, eo quod sacerdos possit imponere poenitentiam gravem sub gravi etiam

¹Hanc rationem contra Nugnum fusius prosequuntur *Salmanticenses*, Disp. 11. dub. 2, n. 26 sq.

pro venialibus vel mortalibus jam confessis, quando nempe venialia valde disponunt ad mortale vel quando poenitens pro mortalibus jam confessis non sufficienter satisfecit. Imo hi doctores sentiunt quod, cum imponitur poenitentia gravis pro venialibus vel mortalibus jam confessis, ea praesumitur imponi sub gravi, nisi sacerdos aliud manifestet; hoc docent explicite *Salmanticenses* (cf. supra, p. 420 sq.) et implicite 5. *Alphonsus* (n. 517).

DICES 1. Ex mente Concilii, sic se habet potestas ligandi relate ad impositionem poenae, sicut se habet potestas solvendi relate ad absolutionem culpae. Atqui sacerdos neminem nolentem potest absolvere a culpa. Ergo similiter neminem nolentem potest ligare seu obligare ad poenam.

RESP. Imprimis ratio paritatis, assumpta in majori, retorqueri potest in obicientem. Nam, posita institutione sacramenti Poenitentiae et collatione sacerdotibus potestatis solvendi atque ligandi, peccator non est liber adeundi vel non adeundi sacerdotem sed tenetur ab eo exquirere absolutionem culpae; ex invocata ergo paritate sequitur quod similiter homo obligatur exquirere et acceptare a sacerdote poenitentiam pro poena.

Secundo, ea paritas valet quantum ad effectum utriusque potestatis, quatenus nempe sicut qui nolit absolvi non consequitur effectum absolutionis, sic qui nolit acceptare poenitentiam nequit consequi effectum satisfactionis, abstrahendo ab eo quod nec possit absolvi, si dissentiat ante ipsam absolutionem; non valet vero quantum ad impositionem obligationis. Nam nolens absolvi, nondum se subiecit potestati clavium, unde nequit attingi ab actu potestatis solvendi, qui est ipsa absolutio (quamvis attingatur ab obligatione divinae legis ut recurat ad claves, ut nuper dictum est); e converso, volens absolvi cadit sub potestate sacerdotis et ideo sub consequenti jure imponendi poenitentiam, cui parere tenetur, nec potest veluti separare duas illas potestates ita ut velit se subicere sacerdoti quantum ad absolutionem et non se subicere quantum ad impositionem poenae, nam binae potestates sunt inseparabiles, cum una sequatur ex alia, ac proinde voluntas se subiciendi uni est implicite voluntas se subiciendi et alteri.

DICES 2. Verba ejusdem Concilii Tridentini, necnon aliorum documentorum supra relatorum, possunt intelligi de potestate non impositiva sed mere arbitrativa, hoc sensu nempe quod sacerdos possit et debeat taxare poenam, seu judicare et designare poenitenti quanta et quae satisfactio sit ab ipso exequenda, si velit suscipere tum absolutionem tum fructum satisfactionis ex opere operato. Ex quo quidem non imponitur poenitenti proprie dicta obligatio, sed tantum judicialiter

intimatur ei aliqua conditio suscipiendae absolutionis ejusque fructus. Ceterum, quod ita res sit intelligenda, sequitur ex eo quod de facto, imposita poenitenti satisfactione, ipse potest recedere a confessario, renuntians ejus judicio et absolutioni, et recurrere ad alium ut ab eo convenientem sibi satisfactionem accipiat.

RESP. Sacerdotem habere potestatem vere imponendi et obligandi ad acceptandam et exequendam poenam, et non tantum ad arbitrandum seu judicandum de ejus taxatione, ex tot sequitur rationibus quot attulimus in Probatione. Concilium non loquitur de judicio et designatione poenae, sed de ejus impositione et de vera potestate ligandi; nec merum judicium aut designatio poenae dici potest impositio vel potestas ligandi, sed ad summum potestas auctoritative declarandi, quae ceterum nec magnam efficaciam haberet, cum sacerdos nonnisi quadam conjecturali ac generica ratione possit judicare de proportionem poenae luendae, nec multum differret a judicio et designatione poenae quae potest fieri extrasacramentaliter a quolibet viro docto.

Ad id autem quod in objectione additur *de jure poenitentis declinandi impositionem satisfactionis et recurrenti ad alium confessorum* ut ab eo benigniorem recipiat poenitentiam, praenotandum est doctores communiter dicere poenitentem id per se facere posse sine culpa gravi. Quod vero attinet ad majorem hujus facultatis determinationem, *alii aliter loquuntur*, magis vel minus severe.

Scotus quidem aliique qui negant obligationem acceptandi poenitentiam, ultro, ut patet, id concedunt nec ullam culpam in praedicto modo agendi invenire possunt. Ad rem *Scotus*: "Cum arguitur quod tunc teneretur obedire erranti, et indiscretas poenitentias imponenti, dico quod ubi manifestum est quod clavis errat imponendo alicui poenam immoderatam et indiscretam, posset ille cui talis poenitentia imponitur, adire alium judicem discretiorem, et ejus potestati se submittere, et poenam ab eo discrete taxatam facere, nihil explicando de illa, quam alius sibi imposuit."³

S. Thomas non directe casum considerat, sed mere statuit poenitentem teneri si potest ad adimplendam injunctam poenitentiam, etiam si haec superet debitum poenae, eo quod poenitentia ordinetur non solum ad solvendum debitum poenae, sed etiam in remedium. *Quodlib.* 3, q. 13, a. 28: "Si sacerdos imponat majorem poenitentiam quam poenitens facere teneatur . . . , nihilominus poenitens tenetur facere quod sibi injunctum est, si adsit facultas". *In 4 Sent., dist. 20, q. 1, a. 2,*

³Opus Parisiense, In 4 Sent., dist. 19, quaest. un., n. 30, Opera omnia, t. 24, Parisiis, 1894, p. 307.

q. 2, ad 2: “Poenitens cui major condigno poenitentia injuncta est, tenetur eam explere ex sacerdotis injunctione, qui non solum debitum poenae considerat, sed peccato remedium adhibet”.

S. *Alphonsus* (n. 516) ait poenitentem posse saltem sine culpa gravi discedere, si tamen poenitentia sit vere irrationabilis vel impar viribus poenitentis; secus, si potest poenitentiam adimplere et ex mera desidia vellet absolvi a gravi peccato cum levi poenitentia, non posse excusari a peccato gravi. Cui rationi obicit *Ballerini-Palmieri* quod si poenitentia est irrationabilis, difficile foret affirmare etiam culpam levem.

Suarez ait: “Facile potest hoc a gravi culpa excusari, praesertim si poenitenti liberum sit huic, vel alteri sacerdoti confiteri. Nihilominus, si revera confessor nullam moralem vim inferat, sed convenientem satisfactionem imponat, *non est absolute liberum, nec licitum poenitenti sacramentum inchoatum relinquere*, et effugere sacerdotis justum iudicium, cui jam semel se subdidit; confessores tamen in hoc non debent esse nimis difficiles, sed accommodari oportet fragilitati poenitentis, et leviores illis poenitentias imponere, si graviores illi acceptare nolint; praesertim quando non est aperta eorum malitia, et medicinae necessitas in futurum non urget, et ita fiet, ut moraliter vix possit fieri magna dissensio inter confessorem et poenitentem, si uterque licite et juste suo munere fungatur.”⁰⁴

Lugo mitius: “Probabile mihi est, posse id fieri absque culpa mortali, . . . quia non apparet, cur aliquis, postquam incepit confessionem, ex aliqua causa relinquere non possit illam in aliud tempus, et nolle pro tunc perficere sacramentum: sicut in matrimonio posset conjus post consensum expressum ab alio conjuge, non praestare suum: sicut ergo ex alia causa posset poenitens nolle recipere absolutionem: sic posset ob metum obligationis subeundae ad talem poenitentiam: saltem in hoc non apparet culpa gravis; nondum enim contraxerat obligationem absolutam illius poenitentiae.”⁰⁵

Salmanticenses mitius et rectius: “Vel poenitens ex legitima, rationabilique causa procedit? Vel ex ignavia, aut levitate animi, ne videlicet graviolem cogatur sustinere poenam, etiam intra limites aequitatis taxatam? In primo eventu communis Doctorum sententia affirmat, id licere poenitenti. In secundo autem dicendum est, non esse licitum. Cujus ratio est: quia sine rationabili causa sacramentum inchoatum relinquere, nequit non aliquam indecentiam, et sacramenti irreverentiam redolere, atque ideo nequit non aliquod peccatum esse contra Religionem. Ceterum, cum poenitentiae sacramentum in peccatorum medicinam, et commodum sit institutum, de Christi benignitate prae-

⁰⁴ De Poenitentia, disp. 38, sect. 7, n. 4. Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1366, p. 797.

⁰⁵ De Poenitentia, disp. 25, sect. 5, n. 77, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 458.

sumendum est, noluisse sub lethali obligatione gravare poenitentem, ut confessionem cum uno sacerdote inchoatam cum eodem perficeret: sic namque hujus sacramenti usus, alias ex se difficilis, suavior redditur, poenitentesque libentius culpas detegunt, ac poenitentias acceptant. Unde *solum venialiter peccaret poenitens, qui absque legitima causa* inceptam confessionem relinquit, et alium prudentem sacerdotem adit, ut mitiorem poenitentiam injungat”.⁰⁰

Moderni Moralistae remisse quidem sed non valde clare loquuntur. *Cappello* excusat poenitentem ab omni culpa, etiam veniali, sed non distinguit motivum ex quo agit poenitens, et praeterea loquitur de casu quo satisfactio sit manifeste injusta. Scribit: “Si injuncta satisfactio sit manifesto injusta, poenitens rogare potest confessarium ut aliam imponat. Si confessarius id facere renuat, poenitens recedere potest sine absolutione, eam apud alium confessarium quaesiturus. Quidam putant poenitentem teneri sub gravi vel saltem sub levi ad confessionem proseguendam donec absolutionem receperit. *Probabilius nulla datur stricta obligatio ne sub veniali quidem.*”⁰¹

Melius loquitur *Ballerini-Palmieri*, fere ut Salmanticenses: “Putamus nec culpam gravem fore, si poenitens a quadam speciali poenitentia etsi rationabili abhorrens alium adeat, a quo sperat, aliam, rationabilem quidem, sed minus a suo ingenio alienam imponendam poenitentiam. Nihil enim facit, quod sit contra reverentiam debitam sacramento: e contrario onus grave subit repetendae confessionis. Nec est irreverens in sacerdotem, apud quem facile se excusare potest. Quocirca *id omni quoque culpa vacare potest*. Nam peccatum dicitur esse situm in desidia poenitentis: at opus non est. hanc esse causam, cur certa poenitentia detrectetur.”⁰⁸

Nobis videtur rationes quae assignantur ad statuendam culpam, etiam levem, non esse urgentes. Invocatur irreverentia in confessarium: sed haec recte negatur a Salmanticensibus et Ballerini-Palmieri. quia poenitens utitur jure suo et ceterum potest apud confessarium se excusare. Invocatur irreverentia in sacramentum; sed haec non inepte negatur a Ballerini-Palmieri quia e contrario poenitens onus grave subit repetendae confessionis, et ceterum sacramentum nondum existit, nec poenitens male disponitur erga sacramentum sed tantum non eligit pro nunc et ab hoc confessario illud recipere, ut observat Lugo. Invocatur a Suaresio necessitas proseguendi inchoatum sacramentum; sed stricte loquendo sacramentum nondum inchoatum est, quoad ipsam essentiam, quia quidquid praecedat absolutionem, sacramentatur

HDe Poenitentia, disp. 11, dub. 2, §4, n. 30, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 657.

⁰¹ De Sacramentis, v. 2, De Poenitentia, n. 247, Taurini-Romae, 1944, p. 212.

“Opus theologicum morale, v. 5, n. 514. Prati, 1893, p. 255.

per ipsam, et ceterum poenitens prosequitur inchoatam subjectionem clavibus cum accedit ad alium confessarium. Invocatur ratio desidia; sed haec potest deesse etsi poenitens leviolem et sibi faciliorem poenitentiam desideret. Invocatur a S. Alphonso ratio malae dispositionis volentis absolvi a gravi cum poenitentia levi; sed haec ratio non est practica quia ordinarie poenitens tantum vult sibi imponi poenitentiam minus difficilem, convenientem tamen rationi sacramenti et ab alio confessario judicandam, qui ceterum potest, ut omnes admittunt (cum Suarez, nuper cit., et ipso S. Alphonso, n. 509), indulgere fragilitati poenitentis ob ipsam causam fragilitatis. Ceterum nemo negabit tum in tali voluntate, tum in ratione desidia, tum in aliis motivis quibus moveatur poenitens ad quaerendum alium confessarium, posse intervenire rationem peccati, levis vel gravis; sed id videtur impertinens ad quaestionem de liceitate ipsius recursus ad alium confessarium ex ipsa intentione accipiendi levem poenitentiam juxta limites facultatis quam confessarius habet alleviandi satisfactionem ex quacumque causa justa.

Quidquid autem sit de ratione et modo liceitatis recursus ad alium confessarium, *respondetur obicienti*, quod ex liceitate hujus recursus non sequitur impositionem poenitentiae per sacerdotem esse meram taxationem seu declarationem poenae. Nam impositio poenitentiae intelligenda est cum ordine ad absolutionem et veluti ad modum unius cum absolutione a qua ipsa formaliter accipit quod sit impositio sacramentalis, etsi possit intimari ante ipsam. Unde ex hoc ipso quod quis recedit a confessario ante absolutionem, impositio poenitentiae non obtinet proprium complementum formale in ordine sacramentali, nec est dicenda simpliciter et formaliter impositio, pariens obligationem sacramentalem seu importans actualiter et formaliter exercitium potestatis ligandi. Idque confirmatur ex eo quod, si sacerdos, post impositam satisfactionem et ante absolutionem, moriatur, vel si confessio fuerit invalida, vel si quomodolibet valida absolutio non detur, poenitens ad impositam satisfactionem non obligatur. Nec valet opponere quod satisfactio potest a poenitente exequi ante absolutionem, imo ad id cogi potest a sacerdote ex justa causa, adeoque impositio satisfactionis habet totam suam rationem sacramentalem ante ipsam absolutionem; nam ipsa executio satisfactionis non mutat indolem satisfactionis prout est impositio et acceptatio, et haec iterum, sive exequatur ante absolutionem sive postea, rationem suam potestativam et obligativam accipit ex solo ordine ad absolutionem, eo proportionaliter

" Ita, si poenitens absolute et reflexe ita esset dispositus ut in quacumque hypothesi sit a quocumque confessario nonnisi levem satisfactionem pro gravi peccato acceptare vellet, esset in dispositione graviter mala, seu careret dispositione ad absolutionem.

modo quo, ut explicatum est in tractatu De sacr. in genere (art. 1. p. 56 sq.), elementum sensibile constituitur formaliter in ratione sacramenti per ipsam relationem rationis et denominatur tale per ordinem ad hanc relationem, etiam antequam haec actualiter existât, seu ante ipsam considerationem intellectus a qua relatio rationis producitur.

DICES 3. Si confessarius haberet potestatem obligandi poenitentem ad satisfactionem, posset illum obligare ad quamcumque, quantumvis gravem, poenitentiam; nam posset imponere ei condignam satisfactionem, ad quam quidem non sufficit quaelibet poena, cum tum peccatum, etiam veniale, tum poena purgatorii, superet quamlibet poenam hujus vitae. Confirmatur ex eo quod confessarius reapse nequit obligare poenitentem ad condignam et totalem satisfactionem; ergo neque ad partialem, adeoque nullo modo potest eum obligare, nam ex qua ratione deducitur unum potest deduci et alterum.

RESP. Ut ait S. Thomas, Suppi., q. 18, a. 3, Sed contra: "Potestas clavium est potestas rationabilis, cum habeat discretionem adjunctam". Unde sacerdos nequit imponere, nec poenitens acceptare tenetur, nisi poenam rationabilem et proportionatam, attenta tum gravitate peccatorum tum conditione poenitentis; et hoc etiam sensu intelligenda est condignitas poenitentiae quae imponi potest, scilicet de condignitate non absoluta, sed relativa et proportionata duplici rationi indolis peccati et conditionis poenitentis. Ex quo patet etiam responsio ad confirmationem; nam ratio aequitatis et rationabilitatis excludit unum, i. e. ut possit sacerdos totam poenam imponere, sed non excludit alterum, ut nempe possit imponere partem poenae juxta proportionem peccati et poenitentis, et hoc sensu proportionaliter totam et moraliter condignam.

NOTA 1. QUAENAM SPECIES PECCATI SIT NON ACCEPTATIO VEL NON EXECUTIO SATISFACTIONIS.

Quamvis obligatio satisfactionis oriatur in poenitente ex pluribus titulis seu virtutibus, scilicet ex poenitentia, religione, charitate in Deum, charitate et misericordia in seipsum, oboedientia (ubi intercedat Ecclesiae praeceptum, ut de annua confessione), tamen poenitens, illam obligationem non implendo, nequaquam tot distincta peccata committit, sed tantum duo, specificè diversa, scilicet peccatum sacrilegii contra religionem, eo quod defraudet sacramentum debita integritate seu perfectione, et peccatum impenitentiae contra virtutem poenitentiae cujus actum omitti, quamvis in praxi formale peccatum sacrilegii saepius absit eo quod communiter fideles hanc peccati rationem in sua satisfactionis omissione non apprehendant.

"*Ratio* autem cur . . . peccatum illud sit contra religionem, ac poenitentiam, non vero contra charitatem, aliasque virtutes, ex quibus obligatio insurgit, est duplex: [*Prima* est] . . . quia . . . violatio harum virtutum, et similium est quaedam *circumstantia generalis* in omni peccato inventa, atque ideo illi specialem malitiam non tribuit: ad hoc enim opus erat ut essent illae circumstantiae per se volitae ex parte objecti, ut si quis frangat praeceptum, ne Deo praestet obedientiam, sive ut ipsimet poenitenti, aut Deo damnum inferat, vel irroget injuriam. . . [*Secunda* est] quod peccata non multiplicantur specie penes motiva adhuc intrinseca, et operis, nisi quando immediate, et proxime procedunt contra illa motiva: si enim solum mediate, et indirecte contra ea versentur, peculiarem malitiae speciem non accipiunt. Omissio igitur satisfactionis, vel ejus non acceptatio versatur immediate contra motiva poenitentiae, et religionis, contra motiva vero charitatis, et aliarum virtutum *solum indirecte, et remote*: quippe eo modo omissio actus praecepti versatur penes motiva virtutum, quo ipsae virtutes concurrunt ad illum actum: charitas autem, et illa virtus, contra quam imminet periculum peccati futuri, solum concurrunt ad satisfactionem radicaliter, et remote, illam videlicet imperando, ut ea mediante finem proprium ipsarum assequantur. Religio vero, ac poenitentia immediate influunt in satisfactionem: haec enim, et est actus proprius poenitentiae, per quem nullo alio mediante intendit, et assequitur solutionem debiti, quod est ejus motivum; et etiam religionis, quia satisfactio est pars integratis sacramenti, per quam immediate, et intransitive perficitur, ac reverentia ipsi debita exhibetur, quod ad religionem attinet. Quocirca satisfactionis omissio immediate, et directe contra harum virtutum motiva militat, atque ideo malitiae species ipsis oppositas vindicat."¹

NOTA 2. DE CAUSIS EXCUSANTIBUS AB ACCEPTIONE SATISFACTIONIS.

Ab *acceptatione* satisfactionis, impositae a confessario, excusatur poenitens in solo casu quo, ex malitia, vel imprudentia, vel ignorantia (nam ex his causis clavis scientiae deficere potest), imponatur ei *poenitentia certo irrationabilis*, seu moraliter impossibilis, seu nimis onerosa, attenta tum poenitentis conditione tum hodierna Ecclesiae et doctorum interpretatione de gravitate poenitentiarum (cf. dicta in art. 72. Conci., sub numeris 1 et 6; item Moralistas, v.g. *Cappello*, n. 244). Ratio est quia sacramenta sunt propter homines et in eorum utilitatem instituta, et ideo in impositione sacramentalis satisfactionis iudex debet sententiam ferre proportionaliter ad humanam conditionem.

¹ *Salmanticenses*, De Poenitentia, disp. 11, dub. 2, § 3, n. 21, Curs. Theol., t. 20, Paris, 1883, p. 647 sq.

quae secum fert naturalem fragilitatem, et ad humanas consuetudines, quae sunt variabiles quaeque redundant in ipsam rationem fragilitatis.

Casus poenitentis licite renuntiantis absolutioni et recurrentis ad alium confessarium non est proprie casus excusationis ab acceptatione poenitentiae, sed potius casus remotionis conditionis requisitae ad impositionem et acceptationem; et discrimen maxime apparet ex hoc quod cum imponitur poenitentia impossibilis, poenitens habet jus ad absolutionem, quod quidem, quantum in se est, potest urgere, ita ut cum rationabili poenitentia accipiat absolutionem.

Si adest dubium de rationabilitate poenitentiae, ipsum cedit in favorem iudicis seu confessarii ita ut praesumptio stet pro rationabilitate. Si poenitentia videtur poenitenti omnino irrationabilis, ita ut conflictus exurgat cum confessario, ipse rogabit confessarium ut aliam injungat; quod si non obtinet, potest vel recedere sine absolutione, vel ad alium confessarium recurrere. *Noldin* (n. 308) tertium suggerit medium, inquiens: “Aut poenitentiam acceptare potest, ut absolutionem recipiat, at poenitentiam acceptatam implere non tenetur” (tunc enim defectus integritatis in sacramento imputatur sacerdoti), quod tamen *Cappello* (n. 246) sic temperat: “Id eatenus admittendum videtur, quatenus poenitens habeat intentionem postea petendi illius satisfactionis commutationem; secus, non potest admitti”; *JUoM* tcri vero (n. 355) hanc adducit mitigationem: “Videtur fin eo casu poenitens] teneri, si materia poenitentiae bene divisibilis est, ad partem peccatis aequam implendam.”

Etiam in casu quo poenitentia est rationabilis, sed gravior poenitenti, hic potest recurrere ad alium confessarium, juxta superius dicta (p. 445 sq.). In utroque tamen casu humilitas poenitentis et prudentia confessarii facile conductum vitabunt “et ita fiet, ut moraliter vix possit fieri magna dissensio inter confessorem et poenitentem, si uterque licite et juste suo munere fungatur” (*Suarez*, cit. in p. 444).

NOTA 3. DE CAUSIS EXCUSANTIBUS AB EXECUTIONE SATISFACTIONIS.

Ab executione satisfactionis excusat unice *causa impotentiae*, et quidem tempore quo haec durat (secus redit obligatio, nisi ratio temporis sit essentialis quaedam conditio operis praescripti ita ut praescribatur ad finiendam obligationem). Impotentia autem duplex est. alia physica, alia moralis.

Utraque ex multis causis induci potest. Ita impotentia physica induci potest ex infirmitate; ex paupertate; ex oblivione (coniuncta cum physica impossibilitate adeundi confessarium). Impotentia vero moralis induci potest ex magna difficultate; ex mutatione status (puta ingressu

in religionem vel matrimonio); ex mutatione moralitatis operis quod ex licito, quando impositum est, fit illicitum ratione supervenientis novi praecepti vel obligationis; ex oblivione coniuncta cum morali impossibilitate adeundi priorem confessarium.

Ad oblivionem quod attinet (sive culpabilem sive inculpabilem), quidam veteres, ut *Paludanus, Richardus, Silvester* et *Angelus*, negant eam esse causam excusationis, in casu nempe quo aliquis confessarium adire possit, docentes poenitentem debere adire priorem confessarium, si moraliter potest, vel secus ad iterum confitendum apud alium, ut ab eo novam satisfactionem accipiat qua possit consulere integritati sacramenti. Communis vero sententia tum antiquiorum, ut *Majorini, Vasquez, Suarez, Coninck, Dianae, Lugo, Salmanticensium*, tum modernorum, docet poenitentem per se teneri ad adeundum priorem confessarium si nempe commode fieri potest et prudenter existimatur illum adhuc poenitentiae esse memorem, ita ut quodlibet rationabile incommodum ab hac obligatione excuset, nullatenus vero teneri ad instituendam novam confessionem, tum quia nemo tenetur bis peccata confiteri, tum quia obligatio integrandi sacramentum respicit satisfactionem acceptam in eodem sacramento, tum quia ceteroquin poenitentia accepta in nova confessione nequit integrare nisi novum sacramentum et integritas prioris irreparabilis facta est, cum ab eodem complemento nequeat integrari duplex subjectum sicut una manus nequit duo corpora integrare.

Olim a compluribus inter causas excusantes numerabatur *lucratio indulgentiarum*, quibus fit extinctio poenae temporalis quae est praecipuus finis satisfactionis. Post declarationem *Benedicti XIV* et *Leonis XII* certum est hanc non esse de facto causam excusantem; an vero, si non haberetur Ecclesiae prohibitio, ea posset per se esse causa excusationis, disputatur, ut dictum est in art. 73 (p. 409-413), ubi haec quaestio explicite agitata est ad modum unius quoad obligationem tam ministri quam poenitentis.

Quoad casum fere metaphysicum quo quis *vel ex revelatione vel ex prudenti aestimatione* conscius esset se jam pro tota poena sibi debita satisfecisse, an nempe talis excusaretur ab implenda sacramentali satisfactione, idem fere dicendum est ac in simili casu de obligatione confessarii ad injungendam satisfactionem (cf. art. 73, p. 408 sq.), cum hac aggravante additione, quod multo difficilius est, et in hac re eminenter morali fere impossibile, ut ipse poenitens prudenter judicet se jam perfecte satisfecisse, cum nemo convenienter in propria causa judicare possit.

Quidam inter causas excusantes numerant *commutationem poenitentiae*, de qua mox dicetur; attamen haec proprie non importat excusationem, quae generat extinctionem obligationis et remotionem poenitentiae, sed est quaedam continuatio ejusdem obligationis in alia materia seu poenitentia.

NOTA 4. DE COMMUTATIONE POENITENTIAE SACRAMENTALIS.

De hujus commutationis auctore et modo fusius olim a doctoribus disputabatur,² quorum conclusiones et rationes breviter colligunt moderni moralistae, similiter in pluribus inter se dissentientes. Praecipua capita consensus et dissensus ad haec reducuntur:

1. Commutatio fieri potest saltem ex aliqua *justa seu rationabili causa*, etiam levi, quae proinde vix deesse potest. A confessario qui poenitentiam imposuit, semper valide fit commutatio etiam sine causa, sed an licite sine causa, disputatur; ut vero fiat ab alio confessario, semper requiritur justa causa. Ratio est quia sacramenta non sunt in destructionem sed in aedificationem et quia potestas clavium non ita est concessa ut quolibet arbitrio exerceatur, sed modo rationabili.

2. Commutatio est verus *actus judicialis*, sicut ipsa impositio satisfactionis, adeoque est exercenda a confessario et in confessione vel in actu quo praecedens confessio moraliter continuatur. De temporis spatio quod possit intercedere inter confessionem et commutationem disputatur, juxta modum quo judicatur moralis unitas requisita ad unitatem causae judicialis et sacramentalis, aliis, ut *Salnianticcnsibus* (Disp. 11, dub. 4), 5. *Alphonso* (n. 529, dub. 3), *Aerthys-Damen* (n. 325) et *Lehmkuhl* (ed. 1902, n. 366), severius judicantibus ac requirentibus commutationem fieri immediate post confessionem; aliis vero, ut *Soto*, *Valentia*, *Ledesma*, variam latitudinem unius, vel duorum, vel plurium dierum assignantibus; aliis tandem cum *Lugone* longum ac indeterminatum tempus permittentibus eo quod semper salvari possit unitas moralis ad iudicium requisita et iudicium sacramentale intelligatur esse suspensum et incompletum quousque non sit executata imposita satisfactio.

3. Ut commutatio valorem habeat, seu ut possit extinguere per novam poenitentiam obligatio prioris, probabilius oportet ut confessarius habeat intentionem commutandi, adeoque ut poenitens petat commutationem, mentionem faciens prioris confessionis et poenitentiae; ratio est quia oportet prius sacramentum aliquomodo integrare per novam poenitentiam judicialiter impositam, quod nequit fieri nisi a confessario

²*Suarez*, Disp. 38, sect. 10; *Lugo*, Disp. 25, sect. 6; *Salmanticensis*, Disp. 11, dub. 4.

sciente et volente. Unde si poenitens tantummodo eadem peccata iterum confiteatur et novam poenitentiam accipiat, quin manifestet propositum obtinendi commutationem, probabilius tenetur ad implendam etiam priorem poenitentiam.³

Ceterum, accepta nova poenitentia, poenitens potest hanc vel priorem pro libito persolvere, tum quia finis commutationis est favere poenitenti, tum quia generalius “haec est iudicii sacramentalis natura ut super eandem causam sit iterabile in favorem poenitentis, idque non per modum appellationis, sed per modum novi iudicii aequalis praecedenti”.⁴ Ad rem *Suarez*: “Posterior [confessarius] non revocat proprie sententiam prioris, sed suam profert, et poenitenti liberum est. quam voluerit poenam eligere”,⁵ et S. *Alphonsus*: “Facta commutatione semper potest poenitens eligere primam poenitentiam, ut docet *Suarez*, *Lessius*, *Bonacina* et alii cum *Mazzotta*”?

4. Commutatio a solo confessorio fieri potest, non vero ab ipso poenitente vel alio, sacramentali carente jurisdictione. Ratio est quia commutatio est actus judicialis sacramentalis, qui proinde nequit exerceri in seipsum aut a carente sacramentali jurisdictione. Contrariam sententiam vix unus vel alter, uti *Portel* et *Villalobos*, defendere attentavit, ea praecipue nixus ratione quod per aliam satisfactionem, aequalem vel meliorem, potest poenitens aequaliter vel melius assequi finem a confessario intentum, seu spiritualem utilitatem ipsius.

5. Confessarius qui poenitentiam imposuit potest commutationem facere tum intra confessionem (i.e. ante absolutionem vel post, sed priusquam poenitens discedat) tum extra (i.e. postquam poenitens discessit). De hac secunda parte tamen controvertitur inter theologos, ut dictum est supra. Moderniores moralistae generatim adhaerent affirmativae et benigniori sententiae, etsi inter se dissentiant circa latitudinem temporis ultra quod inter confessionem et commutationem non amplius haberetur unio moralis requisita ad iudicium sacramentale. Ad commutationem faciendam requiritur sufficiens cognitio status poenitentis, secus non potest nova poenitentia ei proportionari; quanta vero cognitio ad hoc requiratur, controvertitur: quidam, ut *Salinunticenses* (n. 55), exigunt memoriam vel cognitionem aliquam saltem praecipuorum peccatorum; alii, ut *Lugo* (n. 112) et S. *Alphonsus* (n. 529) requirunt saltem aliquam confusam memoriam peccatorum vel status conscientiae; alii denique, praecipue inter modernos, ut *Lehmkuhl*, *Bucceroni*, *Génicot-Salsmans*, *Cappello*, dicunt confessa-

³ *Bucceroni*, n. 747; *Génicot-Salsmans*, n. 316; *Cappello*, n. 259; *Merkelbach*, n. 563.

⁴ *Génicot-Salsmans*, n. 316.

⁵ Disp. 38. sed. 10. n. 7.

⁶ *Homo Apost.*, tr. 16, n. 61.

rium posse commutationem facere “etsi ne confusam quidem prioris confessionis memoriam retineat: peccatorum enim cognitionem satis acquirit ex gravitate et qualitate poenitentiae impositae.”[†]

6. *Alius confessorius*, saltem aliquis (abstrahendo an sit inferior, aequalis vel superior), potest poenitentiam commutare, tum quia est successor prioris in eodem tribunali, potest autem successor mutare legem particularem antecessoris, tum quia habet aequalem prorsus auctoritatem ac prior confessarius, adeoque potest, sicut ille, facere commutationem. Id tamen nequit facere nisi accepta nova confessione poenitentis, secus ea impositio nullam haberet relationem ad sacramentum, nec esset actus judicialis et sacramentalis.

Contra possibilitatem ipsius commutationis duplex difficultas afferri potest, altera petita ex injuria quae videtur fieri priori confessario et judicio, altera ex injuria prioris sacramenti quod videtur privari integritate:

Prima objectio sic proponitur et resolvitur a *Suaresio*: “Dices, per hoc fieri injuriam priori confessori, quia ille juste tulit sententiam, et praeceptum justum; ergo non potest juste revocari ab alio aequali. Item, jam causa fuit priori commissa, et poenitens ab illo obtinuit remissionem culpae; ergo illi debet omnino parere in executione poenae. Respondetur nullam hic intervenire injuriam sacerdotis, tum quia judicium hoc ad bonum rei ordinatur, non in aliquam utilitatem judicis; tum maxime quia hoc judicium tale est, ut super eandem causam sit iterabile in favorem poenitentis, idque non per modum appellationis, sed per modum novi judicii aequalis praecedenti; et ideo nec posterior judex facit injuriam priori, nec e converso, imo illa temporis antecessio accidentaria est, neque hic acquiritur specialis jurisdictio quasi per anticipationem, seu praeoccupationem judicii, quia reus a principio habet hunc favorem, ut saepius possit judicari, si velit, et aequaliter a singulis, si aequales habeant jurisdictiones. Unde posterior non revocat proprie sententiam prioris, sed suam profert, et poenitenti liberum est, quam voluerit poenam eligere.”[§]

Altera objectio sic proponitur et resolvitur a *Salmanticensibus*: “Arguitur. . . In eventu commutationis duo judicia poenitentialis fori, duoque sacramenta perficienda, et integranda occurrunt. Inquirimus ergo, cujus sacramenti, et judicii est integralis perfectio illa poenitentia, quae per commutationem subrogatur? Prioris, aut posterioris, vel utriusque? Non prioris: quia in prima confessione non fuit imposita. Non utriusque: quia integritas cujuslibet exigit in solidum adaequate

[†] *Capitllo*, n. 256,

[§] De poenitentia, disp. 38, sect. 10, n. 7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 802 sq.

omnem illam satisfactionem, unde utrumque nequit integrare. Si autem solius posterioris sit integralis perfectio: ergo primum sacramentum absque debita integritate relinquitur. Non igitur hujusmodi commutatio fieri potest. . .

“Posset quis non improbabiler respondere, primum sacramentum manere formaliter integrum, secundum autem tam formaliter, quam materialiter; id quod sufficit, et nihil amplius exposcitur. Satisfactio formalis consistit in sacramentali punitione delicti, et solutione reatus ab eo inducti, per quamcumque poenae tolerationem fiat. Materialis vero in eo sita est, quod praedicta punitio, vel reatus solutio determinate fiat per poenitentiam illam, quam sacerdos in confessione injunxit, et non per aliam. Igitur cum delictum in prima confessione judicatum puniatur per poenitentiam in secunda confessione loco prioris designatam, fit quod primum sacramentum relinquatur formaliter integrum, licet non materialiter: ad hoc enim opus erat, ut exhiberetur illa determinata poenitentia, quae in prima confessione indicta fuit. Deinde secundum sacramentum manet etiam formaliter, et materialiter integrum; tum quia poenitentia in eo injuncta mandatur executioni; tum quia delictum in eodem sacramento judicatum punitur, reatusque culpa solvitur. Quocirca eademmet poenitentia, quae per commutationem loco prioris subrogatur, est satisfactio formalis utriusque sacramenti, eo quod delictum in utroque iudicio punitum est idem... Ceterum, quia non ita exploratum est, an eadem poenitentia possit esse pars formalis duplicis sacramenti; ideo:

“Secundo, et melius respondetur, quod in eventu commutationis, poenitentia loco prioris subrogata pertinet per modum partis integralis ad secundum sacramentum, in quo injungitur, non vero ad primum. Ex quo solum infertur, primum sacramentum manere non integrum negative, id est, sine integritate sibi non debita, non secus ac lapis dicitur irrationalis negative, eo quod rationalitas a lapide non exposcitur. Ratio autem cur in eventu commutationis priori sacramento illa integritas non debeatur, est quia poenitens bis puniri pro eodem peccato non debet; per commutationem autem poenitentiae in secundo iudicio factam peccatum ad mensuram punitur. Quocirca licet ante commutationem prima poenitentia deberetur sacramento; facta tamen commutatione, jam illi indebita redditur, cum sacramentum illam non exposcat: sufficit enim peccatum puniri, poenaeque reatum extinguere per secundam loco prioris subrogatam.”⁰

Quoad maiorem tamen doctrinae determinationem triplex hic dissensus habetur inter doctores:

⁰De Poenitentia, disp. 11, dub. 4, §6, n. 67. 68, Curs. Thcol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 680 sq.

Primo disputatur quanta requiratur prioris confessionis cognitio in novo confessario ut possit convenienter novam poenitentiam imponere. Respondent tripliciter, fere sicut quoad priorem confessarium. Quidam, ut *Suarez, Vasquez, Coninck, Laymann, Lugo, Salmanticenses, Holzmann, Lacroix, Roncaglia, Elbel, Sporer*, requirunt repetitam accusationem peccatorum, vel omnium graviorum (ita videntur aliqui sentire) vel saltem aliquorum (ita explicite alii), ad hoc nempe ut confessarius possit judicare et proportionatam assignare poenitentiam; alii, ut *Navarrus, Toletus, Sà, Diana, Henriquez, Rodriguez, Villalobos*, et generatim moderni Moralistae, uti *Ballerini-Palmieri, Lehmkuhl, Buceroni, Génicot-Salsmans, Priimmer, Merkelbach*, negant requiri distinctam accusationem, etiam aliquorum peccatorum, quia, aiunt, in commutatione non agitur de iudicio ferendo circa peccata sed circa poenitentiam, seu circa difficultatem poenitentis ad eam implendam, adeoque sufficit confusa notitia peccatorum seu status poenitentis, habita vel ex accusatione generica vel saltem (inquiunt moderni) ex ipsa notitia gravis poenitentiae injunctae; unde, ait *Génicot-Salsmans* (n. 316), “practice nihil amplius exigendum quam confessio, et peccatorum confusa notitia saltem per notitiam poenitentiae antea impositae.” *Lugo* (n. 109) dicit hanc secundam sententiam esse speculative et intrinsece prorsus improbabilem (“nihil habere probabilitatis”), practice vero et extrinsece probabilem. *S. Alphonsus* (n. 529), nulli adhaerens, ait eandem sententiam esse “satis probabilem”, imo “difficilius esse respondere” ad ejus rationem.

Secundo disputatur utrum superior tantum confessarius possit commutare poenitentiam alterius, non vero aequalis. Id olim affirmarunt pauci, ut *Soto, Ledesma, Vasquez* et *Vcga*, ea innixi ratione quod par in parem non habet imperium; negant vero communissime alii theologi tam antiquiores quam moderni, ob rationes jam supra generaliter assignatas. Ratio autem a prima sententia invocata, non tenet, quia alter confessor in casu nullam in priorem exercet jurisdictionem, sed tantum in poenitentem, et judicat de causa sibi submissa.

Tertio et principaliter disputatur utrum inferior confessarius possit commutare poenitentiam impositam a superiori confessario. intelligendo superiorem eum qui absolvit a peccato reservato; aliis verbis: utrum poenitentia imposita pro absolutione peccati reservati possit commutari ab altero confessario qui careat facultate absolvendi ab eodem reservato.

Negant complures antiquiores et aliqui moderni, uti *Suarez, Coninck, Lugo, Valentia, Gonet, Concina, Holzmann, Sporer, S. Alphonsus* (n. 529, dub. 2: “Prima sententia mihi arridet”), *Aertnys-Damcn, Merkel-*

bach, qui tamen post S. Alphonsum hanc concessionem faciunt: “Nisi grave accedat incommodum pro poenitente et non facilis sit accessus ad superiorem, quo casu ipsa reservatio cessare potest (can. 900).”; Ratio est quia nihil valet inferior in legem latam a superiore et quia reservatio cadit non solum in peccatum sed etiam in poenitentiam, ratione peccati, eo quod accessorium sequatur principale.

Affirmant- vero plures alii doctores, ut *Vasquez, Henriquez, Bonucina, Dicastillo, Diana, Salmanticenses* (Disp. 11, dub. 4, n. 59. 69-71), quia reservatio peccatorum extincta est per ipsam absolutionem, ita ut, si eadem peccata iterum subiciantur confessioni, quilibet confessarius possit ea nova absolutione donare, nec ceterum ratio est quare, sublata reservatione a peccatis, haec manere debeat quoad ipsam poenitentiam. Quidam autem moderni, ut *Génicot-Salsmam, Bucceroni et Cappello* (n. 258; quatenus dicit: “Solide probabilis videtur”) post *Ballcrini-Palmieri* (n. 532), utriusque sententiae conciliationem attentant, extendendo supradictam concessionem S. Alphonsi ad casum quo sola causa commutationis sit fragilitas poenitentis, etiam si superior adiri possit, “nam Superior, aiunt, supponendus est vir prudens, qui, si comperisset hanc poenitentis fragilitatem, id ipse fecisset, atque ideo consentire merito censetur ut, quod natura rei postulat, fiat ab alio, etiam se non consulto” (*Cappello*, n. 258. et *Génicot-Salsmans*, n. 316). Quidquid sit de hac eleganti explicatione, ipsa certe, etsi verbotenus invite, reincidit in supradictam sententiam affirmativam.

NOTA 5. DE MODO EXEQUENDI POENITENTIAM SACRAMENTALEM, QUOD ATTINET AD IPSUM OPUS QUOD IMPONITUR.

Cum poenitentiae obligatio proveniat ex impositione sacerdotis, opus satisfactorium *eo modo* et *eo tempore* adimplendum est quo a sacerdote adimplendum edicitur vel intenditur. Haec autem intentio, praeterquam ex explicita declaratione, colligenda est ex indole objecti, ex fine poenitentiae, ex circumstantiis et ex consuetudine.

Quod attinet ad MODUM implendae satisfactionis, haec notentur:

Si imponitur opus aliunde praeceptum (puta auditio Missae), intelligendum est ipsum persolvi debere in iis conditionibus in quibus non est praeceptum (puta audiendam esse aliquam Missam praeter eam quae est de praecepto), nisi aliunde prudenter colligi possit aliam esse sacerdotis mentem (ita si sacerdos praeciperet quotidianam auditionem Missae per mensem, praesumi potest nolle obligare ad audiendam duplicem missam in die festo). Cf. dicta in art. 72, p. 397.

¹⁰ *Merkelbach*, n. 562.

Si operi additur circumstantia temporis (v.g. cras audies missam; die Veneris jejunabis), ea intelligitur accidentalis, seu posita non ad finiendam sed ad urgendam obligationem, ita ut qui una die nequeat vel omittat satisfacere, possit et debeat alia die persolvere. Id valet, nisi ex indole operis vel circumstantiis aliud manifeste constet (ut si poenitenti imponatur ut comitetur processionem B. V., occurrentem in determinato die festo).

Poenitentia impleri potest eo tempore quo aliud opus praeceptum persolvitur; ita potest quis iniunctum rosarium recitare dum missam audit die festo.

Nisi confessarius aliud expresse significaverit, preces iniunctae in poenitentiam recitandae sunt eo modo quo ex praxi Ecclesiae recitari solent; ita psalmi, litaniae, rosarium, recitari possunt etiam alternatim cum socio; si imponuntur orationes quae vocaliter recitari solent, ut Psalmus Miserere, 3 Pater et Ave, etc., vocaliter recitandae sunt; si vero praecipitur oratio coram SS. Sacramento, vel actus fidei, spei, charitatis, haec etiam mentaliter persolvi possunt; si praescribitur auditio duarum missarum, non satisfacit audiendo duas missas eodem tempore celebratas, saltem quia talis non est communis modus duobus sacrificiis participandi.

Si praescribitur oratio flexis genibus vel coram imagine B. Virginis recitanda, haec circumstantia levis censetur; si vero praescriberetur rosarium recitandum extensis brachiis, circumstantia per se gravis censetur, ratione finis satisfactionis qui intenditur, ac ideo ejus omissio esset grave peccatum, utpote omissio gravis poenitentiae (in casu, ut patet, quo praescribatur sub gravi, juxta dicta in art. praec.).

Quod attinet ad TEMPUS exequendae satisfactionis, haec nota:

Per se satisfactio adimpleri potest *tam ante quam post absolutionem*. De hoc erit specialis quaestio in art. 75. Necesse non est ut satisfactio persolvatur antequam iterum accedatur ad sacramentum. Ita communius doctores, praecipue moderni. Dissentit tamen inter alios *Gonct* qui scribit “poenitentem teneri, quam primum commode potest, vel saltem antequam novam confessionem faciat, poenitentiam sibi iniunctam adimplere; quia antequam ad novum Sacramentum conficiendum accedat, tenetur praecedens perficere.”¹¹ Attamen talis obligatio ex indole satisfactionis non colligitur, nam prius sacramentum potest integrari etiam post susceptionem alterius et impositionem correspondentis poenitentiae; per hanc tamen nullatenus extinguatur obligatio prioris poenitentiae, nisi agatur de istius commutatione, juxta superius dicta.

¹¹ De Poenitentia, disp. 13, a. 3, § 3, n. 46, Clypcus, v. 6. Parisiis, 1876, p. 686.

A fortiori ex nulla ratione asseri potest poenitentiam persolvendam esse *ante communionem*, ut volebant *Jansenistae*, juxta sequentem propositionem ab Alexandro VIII a. 1690 damnatam: "Sacrilegi sunt iudicandi, qui ius ad communionem percipiendam praetendunt, antequam condignam de delictis suis poenitentiam egerint" (Denz. 1312).

Dilatio satisfactionis, si agitur de poenitentia levi vel de gravi sub levi imposita, non est nisi peccatum veniale. Si vero agitur de poenitentia gravi et quidem sub gravi imposita, dilatio est peccatum leve quando non est notabilis, est vero grave peccatum quando est notabilis, scilicet quando tanta est ut inde *vel* solvatur unio moralis requisita ad hoc ut satisfactio sit pars integrans sacramenti; *vel* graviter praejudicetur bono spirituali poenitentis quod est finis satisfactionis; *vel* minuatur substantia operis impositi (ita qui jubetur communicare singulis mensibus intra annum, non peccat graviter differendo communionem per aliquot dies, dummodo in summa tot faciat communionem quot menses elabuntur); *vel* immineat proximum periculum oblivionis; *vel* praevideatur impotentia adimplendi satisfactionem. In his enim casibus graviter afficitur aut finis, aut essentia, aut existentia satisfactionis.

Determinatio autem ipsius spatii temporis, quo hi effectus induci valeant per dilationem (ut si quaeratur quot dierum dilatio censetur abrumpere unionem moralem satisfactionis cum sacramento vel inducere periculum oblivionis aut impotentiae) minus utiliter attentaretur, cum res pendeat tum a fluctuanti doctorum aestimatione tum a variabili indole et conditione poenitentium. Unde consultius moderni Moralistae ab eo modo rem computandi per dies et menses, quo procedebant antiquiores, quorum alii gravitati dilationis assignabant unam hebdomadam, alii unum mensem, alii sex menses, alii unum annum.¹²

Satisfactio exequenda est *intra tempus a sacerdote determinatione*; si autem sacerdos nullum tempus determinaverit, exequenda est *quam primum moraliter*, juxta prudentem aestimationem colligendam ex indole operis et circumstantiis. Hoc exigit tum prudens interpretatio mentis sacerdotis, tum necessitas integrandi sacramentum, tum spiritualis utilitas poenitentis, considerato effectum satisfactionis sive vindicativo sive medicinali.¹³

NOTA 6. DE MODO EXEQUENDI POENITENTIAM SACRAMENTALEM, QUOD ATTINET AD IPSUM SUBJECTUM. SEU DE REQUISITA INTENTIONE SATISFACIENDI.

¹² Cf. apud S. *Alphonsum*, n. 521 et *Ballerini-Palmieri*, n. 522. Utiliter leges quae de hac quaestione habet *Lugo*, Disp. 25, sect. 5, n. 89-94.

¹³ Cf. *Suarez*, Disp. 38, sect. 7, n. 6.

De modo satisfaciendi ex parte subjecti tres quaestiones agitari solent, scilicet de necessitate intentionis, de necessitate status gratiae, de possibilitate satisfaciendi per alium. Secunda et tertia quaestiones solventur infra per distinctos articulos (art. 76 et 77).

Quod attinet ad necessitatem intentionis satisfaciendi, divisa intentione in formalem, virtualem, habitualement et interpretativam, juxta sensum assignatum in tractatu De sacr. in genere (art. 23, p. 345 sq.), haec dicenda sunt:

1. Non requiritur *ipsa intentio satisfaciendi*, seu formaliter obtinendi remissionem poenae et ejusdem effectum medicinalem; haec enim respicit intimum objectum seu intrinsecum finem satisfactionis, qui intenditur a sacerdote satisfactionem imponente; jamvero ad implendam legem non requiritur ut subditus intendat formaliter finem legis, sed sufficit ut intendat adimplere rem praeceptam per quam finis obtinetur. Unde in casu sufficit intentio adimplendi opus praeceptum a sacerdote in satisfactionem.

2. Non requiritur ut intentio adimplendi satisfactionem sit *jormalis*; haec enim esset praeter humanam conditionem et fragilitatem, ut dictum est etiam de intentione satisfactionis extrasacramentalis in art. 57 (p. 256).

3. Nec requiritur intentio *virtualis*, sicut e converso requiritur ad satisfactionem extrasacramentalem (cf. *ibid.*, p. 256). Ratio discriminis est quia haec habet vim ex opere operantis, dum satisfactio sacramentalis habet vim ex opere operato; nec refert quod etiam ista, utpote actus virtutis et utpote pars sacramenti ponenda ab ipso poenitente. debet procedere ab intentione formali vel virtuali, nam ita revera procedit sed non ut est formaliter satisfactio sacramentalis; aliis verbis, actio qua quis adimplet satisfactionem sacramentalem debet esse conscia et procedere ab intentione formali vel virtuali ponendi eam actionem, imo etiam prout est satisfactiva ex opere operantis, sed non debet procedere ab intentione formali vel virtuali adimplendi per eam actionem ipsam obligationem impositam a sacerdote seu ipsam satisfactionem sacramentalem.

4. Sufficit ergo intentio *habitualis*, seu semel habita et non retractata, et quidem etiam implicita seu contenta in alia generaliori intentione, ut in intentione prius satisfaciendi debitis quam vacandi operibus supererogatoriis. Unde si quis, immemor acceptae poenitentiae, de facto exequitur impositum opus, satisfacit sacramentaliter sive ponat opus illud libere seu ex mera devotione, sive ad adimplendum aliud debitum seu praeceptum, si tamen ex consensu sacerdotis, juxta dicta

superius, potest adimplere satisfactionem sacramentalem per opus aliunde praeceptum. Ita qui, accepto rosario in poenitentiam, recitat aliquod rosarium ex devotione, nihil cogitans de implenda poenitentia, hanc reapse adimplet, et similiter satisfacit qui, immemor sacramentalis obligationis, audit Missam dominicalem quam sibi confessarius in poenitentiam imposuit. “Hinc quando poenitentes confitentur neglectum poenitentiae, cum tamen easdem preces ex devotione, poenitentiae immemores, recitaverint, tunc debito satisfecerunt, et Confessarius non debet aliam satisfactionem ab eis exigere, nisi de contraria voluntate poenitentiam excludente constet. Merito enim praesumitur poenitens prius voluisse obligationi suae satisfacere.”¹⁴

5. Habitualis intentio non tantum sufficit sed etiam *requiritur*, ita ut nullatenus sufficiat contraria ac positiva intentio (sive explicita sive implicita) applicandi opus ad alium finem et non ad finem satisfaciendi poenitentiae sacramentali.

Hic aliquis dissensus habetur inter doctores, eo quod quidam velint praedictam contrariam intentionem non officere adimplenti poenitentiae. Ad cuius rei intellectionem nota quod infra intentionem habitualement, triplex intentio concipi potest:

Prima est *interpretativa*, quae datur in eo qui, etsi nullam unquam intentionem alicujus rei habuerit nec de ea unquam cogitaverit, tamen ita dispositus est, ut si de ea cogitaret vel ipsi proponeretur, eam probabilissime vellet; secunda est *negativa*, quae est mera absentia tum intentionis tum praedictae dispositionis; tertia est *contraria* quae est in eo qui rem positive renuit (formaliter, virtualiter vel habitualiter). Porro hic nequit agi de intentione interpretativa aut negativa, quia poenitens jam posuit positivum aliquem actum intentionis satisfaciendi, in momento nempe quo acceptavit poenitentiam impositam a sacerdote, et eam intentionem retinet saltem habitualiter; quod si post multum tempus ea intentio complete evanuerit ita ut revera transierit in intentionem mere interpretativam, vel negativam, jam etiam possibilitas satisfaciendi ablata est, cum non amplius haberi possit sufficiens unio moralis inter satisfactionem et sacramentum: ceterum etiam si haec possibilitas admitteretur, insufficientia utriusque intentionis sequitur ex iisdem rationibus quibus mox probabitur insufficientia contrariae intentionis.

Quaestio igitur est tantum de intentione habituali et de intentione contraria, et quidem non de contraria mala intentione qua quis nollet absolute satisfacere, sed qua quis non vult per praesens opus satisfacere et reservat satisfactionem adimplendam per idem opus postea

¹⁴ *Acrtnys-Damen*, n. 324.

in aliis circumstantiis exequendum, ut si quis, recitans nunc rosarium, proponit hoc recitare ex devotione et postea recitare aliud ad adimplendam poenitentiam sacramentalem.

Quidam, ut *Thomas Sanchez* (in Decal., l. 1, c. 13, n. 17; l. 4, c. 13), *Lugo* (Disp. 25, sect. 3, n. 34-37), *Génicot-Salsmans* (n. 319), *Cappello* (n. 252), dicunt contrariam illam intentionem sufficere (*Sanchez* simpliciter affirmat, *Lugo* ut probabile, *Génicot* et *Cappello* ut probabilius). *Ratio* est tum quia generaliter loquendo contraria intentio non officit adimplenti legi, ad quam sufficit ut quis de facto ponat actum praeceptum, nam ipsa intentio non praecipitur, tum quia ratio et efficacia operis satisfactorii pendet ab actione sacerdotis, unde eo ipso quod opus a sacerdote requisitum ponatur a poenitente, etiam si non fit ex animo satisfaciendi, elevatur per praecedentem voluntatem confessarii ad rationem satisfactionis sacramentalis.

Ad rem *Lugo*: “Probabile mihi videtur, non requiri intentionem in satisfactione . . . nam illa postea non fit a poenitente, tamquam a ministro operante nomine Christi; sed solum fit obligatione, et debito propter sententiam et praeceptum praecedens confessarii; *ad hoc autem ut fiat aliquid ex debito et obligatione; non requiritur quod fiat ex animo satisjaciendi illi debito*. Et quidem per hoc praecise, quod fiat opus impositum a confessario nomine Christi, *elevatur illud opus ad efictum sacramentalem causandum per voluntatem sacerdotis praecedentem*. Quod confirmari potest: quia ille poenitens vere satisfecit praecepto confessarii: posuit enim jejunium quod praecepit illi confessarius: ergo posuit totum opus praeceptum: nam intentio non praecipitur: ergo postea non tenetur ad aliud jejunium; ergo, etiamsi ponat aliud, illud non erit pars sacramenti; non enim est satisfactio sacramentalis, nisi quae ponitur ex praecepto sacerdotis, non quae ponitur ex mera devotione. Unde jam ille homo non posset perficere sacramentum illud, quod videtur absurdum.”¹⁵

Sed haec sententia merito reicitur ab aliis theologis, ut *Vasques*, *Mazzotta*, *Billuart* (De legibus, diss. 4, a. 2, circa finem), *Lehmkuhl* (n. 358), *Merkclbach* (n. 560), *Acrtnys-Damen* (n. 324), *Wouters* (n. 356); nam, quidquid sit de necessitate intentionis ad implendam legem generice loquendo,¹⁶ intentio adimplendi praeceptum sacerdotis, seu exequendi impositam poenitentiam, requiritur necessario saltem ex sacramentali istius ratione; sicut enim ad susceptionem sacramenti requiritur intentio in subjecto, ita etiam requiritur ad susceptionem partis sacramenti, qualis est satisfactio. Nec refert quod haec sit tantum pars integralis sacramenti, nam id non aufert ejus indolem

¹⁵ De Poenitentia, disp. 25, sect. 3, n. 37, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 445.

¹⁶ Cf. *Billuart*, De legibus, diss. 4, q. 2, Dico 3; *Merkclbach*, Mon, t. 1, n. 360 sq.

sacramentalem, quamvis causa sit quare ad satisfactionem implendam non requiratur intentio virtualis, sicut requiritur in confessione, contritione et proposito satisfactionis, quae sunt partes essentielles sacramenti, sed sufficiat intentio habitualis.

Ceterum in duobus casibus, qui ab adversariis afferuntur quique eos movere videntur ad suam sententiam amplectendam, facile inveniri potest absoluta intentio satisfaciendi cum apparenti contraria intentione. Primus est casus quo quis recitans v.g. rosarium, proponit illud recitare more solito ex mera devotione ut postea aliud rosarium recitet pro debita poenitentia (ea forte intentione ut cum majori devotione hoc recitet et majorem fructum consequatur ex sua satisfactione). Jamvero in hoc casu poenitens ita facile dispositus esse potest ut velit primum rosarium a Deo, qui futurum novit, computari in satisfactionem si forte aliud recitare non poterit aut obliviscatur, vel, si placet, velit duo rosaria Deo offerre, alterum ex devotione, alterum pro poenitentia, et quasi disiunctive (aut unum aut alterum) in poenitentiam, quamvis praeferat ut secundum computetur, adeoque non absolute renuat per primum rosarium satisfacere, sed quasi conditionaliter, si scilicet possit alterum apponere; si autem revera absolute vellet tantummodo per alterum rosarium satisfacere, nequaquam per primum satisfacit. Idem dicendum est de secundo casu, qui affertur a *Sanchez* (apud *Lugo*), si scilicet ipse confessarius imposuit poenitenti jejunium vel eleemosynam disiunctive, et poenitens facit eleemosynam cum intentione non adimplendi poenitentiam, quam proponit adimplere postea per jejunium.

ART. 75. Utrum Satisfactio Sacramentalis Persolvi Possit Tam Ante Quam Post Absolutionem.

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de modo implendi sacramentalem satisfactionem, quod attinet ad ipsum opus quod imponitur, ut notatum est in art. praec. (p. 457). Quaeritur tantum de ipso ordine satisfactionis relate ad absolutionem, nam ceterae quaestiones minoris momenti jam praeoccupavimus ibidem. Prima autem pars hujus quaestionis, an scilicet satisfactio possit absolutioni praeponi, videretur negativam solutionem exigere ex ipsa hodierna praxi Ecclesiae satisfactionem absolutioni postponendi et ex ipsa indole partis integralis sacramenti quae competit satisfactioni: altera vero pars, an scilicet ipsa possit absolutioni postponi, facile quidem solvitur ex iisdem rationibus, sed aliunde impingere videtur

in non parvam difficultatem ob antiquam disciplinam poenitentiae publicae, quae videtur satisfactionem ante absolutionem exegisse, et in consequentem impugnationem Petri de Osma, Lutheri et Jansenistarum, modernam Ecclesiae praxim reprobantium/

Ceterum haec secunda pars solemniter decisa est in documentis Ecclesiae, praecipue a *Sixto IV* a. 1479 damnante, ut haereticam, hanc Petri de Osma propositionem: “Non sunt absolvendi poenitentes, nisi peracta prius poenitentia eis iniuncta” (Denz. 728; ut ibidem dicitur, n. 733, omnes propositiones Petri de Osma declarantur a Papa “manifestam haeresim continere”). Unde *de fide* est satisfactionem persolvi posse, et convenienter persolvi, post absolutionem.

Doctrina *Petri de Osma, Lutheri, Jansenistarum, Quesnel et Pistoriensium* retulimus et explicavimus in art. 53, una cum adversis documentis *Sixti IV, Alexandri VIII, Clementis XI et Pii VI*.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Satisfactio persolvi potest ante absolutionem.

I

Probatur 1. *Ex praxi Ecclesiae et sensu doctorum.*

Si quis cum pluribus modernis admittat in antiqua disciplina poenitentiae publicae absolutionem fuisse terminum ritus poenitentialis, habet validissimum argumentum pro hac conclusione. In art. 45 concessimus probabilitatem hujus sententiae, in oppositam tamen incli- nantes. Unde tantum huic argumento valorem concedimus, quantum illi sententiae. Ceterum, omnes theologi conveniunt in docendo satis- factionem posse impleri ante absolutionem, eamque doctrinam confes- sarii in praxim deducunt, ut in casu moribundi vel dilatae absolutionis. Ad rem *Noldin-Schmitt* (n. 309) cum aliis modernis: “Poenitentia ordinarie quidem post absolutionem impletur, quandoque tamen acci- dit, ut confessarius parvam poenitentiam, quam moribundo imponit, statim cum ipso impleat et postea absolutionem concedat. Item con- fessarii quandoque poenitentibus, quibus absolutionem differunt, non- nulla opera pietatis iniungunt, quibus ad absolutionem recipiendam melius disponantur; iam vero si has orationes in salutarem poeniten- tiam iniungant, postea, quando absolutio conceditur, sufficiet parvam tantum poenitentiam imponere.”

” Inter monophysitas Copti et Syri poenilcentein non absolvunt nec ad communionem admittunt nisi expicta satisfactione, quae ceterum est multo severior quam apud nos. Cf. *Jugie*, Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium, t. 5, Parisiis, 1935, p. 720 sq et 729.’

Probatur 2. *Ex ratione.*

Si quidquam obstaret impleti satisfactionis ante absolutionem, id esset *vel* ratio sacramentalitatis, quatenus exigeret ut omnis pars sacramenti sit simul cum forma a qua sacramentum in esse constituitur; *vel* ratio partis integralis quae debet subsequi essentiam; *vel* efficacia ex opere operato, quae est propria satisfactionis quaeque haberi non potest ante absolutionem; *vel* ratio ipsius satisfactionis, quae nequit, saltem fructuose, subsistere in subjecto carente gratia sanctificante, qualis potest esse poenitens ante acceptam absolutionem.

Jam vero non obstat ratio sacramentalitatis, nam haec petit tantum moralem unionem cum forma, ut patet de ipsa confessione, et ceteroquin tum confessio tum satisfactio possunt actu adesse formae secundum aliquod externum sui signum, et tunc tantum fiunt formalissime sacramentales cum accedit forma absolutionis. Nec obstat ratio partis integrantis, nam, ut diximus in art. praec. (p. 446 sq.), satisfactio impleta ante absolutionem, sacramentatur ex suo ordine ad absolutionem nec accipit suum formale complementum in esse sacramentali nisi per absolutionem, ac pro tanto est posterior ipsa. Nec obstat efficacia ex opere operato, nam, ut dictum est in art. 71 (p. 386), satisfactio hanc efficaciam non accipit nisi ex forma absolutionis, et ideo natura posterior. Nec obstat status peccati in subjecto ante absolutionem satisfaciente, nam ipsum fit formaliter satisfaciens cum suscipit absolutionem, adeoque cum jam in statu gratiae invenitur.

NOTA. *Quaerunt doctores an sacerdos possit imponere poenitenti ut satisfactionem persolvat ante absolutionem.*

Quamvis satisfactio solvi possit ante absolutionem, id tamen sacerdos nequit, *per se et proprie loquendo*, imponere poenitenti sub conditione denegandae absolutionis. Nam ut poenitens jus habeat ad absolutionem, sufficit ut ostendat congruas dispositiones, et nominatim propositum satisfaciendi. Per accidens tamen sacerdos potest exigere ut aliqua poenitentia solvatur ante absolutionem, si nempe poenitens nondum solverit satisfactionem acceptam in praecedenti confessione (potest tunc confessarius urgere hujus adimpletionem, cum ipsius omissio possit arguere defectum dispositionis in poenitente), vel si adsit ratio existimandi poenitentem satisfactionem post absolutionem non impleturum, vel si quomodolibet adsit aliquod dubium de dispositionibus poenitentis, tunc enim potest confessarius differre absolutionem (si id prudenter fieri queat) et interim imponere aliquam poenitentiam, medicinalem et dispositivam.

In his tamen casibus non agitur proprie de impositione sacramentalis satisfactionis, sed potius de declaratione necessariae dispositionis

requisitae ad absolutionem, quam proinde sacerdos non imponit sed exigit.

Ad rem *Suarez*: “An possit sacerdos obligare poenitentem ad implendam poenitentiam priusquam illum absolvat. Dico enim, si sermo sit de satisfactione tantum ut est vindicta, non posse sacerdotem hoc facere, per se loquendo, quia nullum ad hoc habet jus; nec habet per se causam differendi absolutionem, si poenitens acceptat poenitentiam, et nulla est ratio existimandi non impleturum illam. Et ideo dixi, 'per se loquendo'; nam per accidens ob tale periculum, si verum sit, poterit sacerdos juste id facere. Sicut etiam potest, et interdum debet, non absolvere, donec impleat poenitentiam in praecedenti confessione impositam, et inique, ac saepius omissam, quanquam in hoc prudentia confessoris necessaria est. At vero, si propter curationem et medicinam iudicet confessor id expedire, poterit facere, et poenitens tenebitur obedire, quia tunc potius agitur de condigna dispositione ad remissionem peccatorum, quam de satisfactione pro temporali poena. Unde illud praeceptum a confessore positum, non tam est nova impositio, quam declaratio alicujus obligationis, quam poenitens de se habet, ut possit de illius dispositione et proposito vitandi peccata moraliter constare; et ad summum videtur sacerdos tunc modum seu medium determinare; in quo, si sint plura et sufficientia, potest se voluntati poenitentis accommodare, ut medicinam eligat, quia hoc satis est ad illius curationem, ad quam solam sacerdos jus habet et potestatem in eo actu, ut declaratum est.”¹⁸

Conclusio 2. Satisfactio impleri potest post absolutionem, et quidem valde convenienter.

Probatur 1. *Ex praxi Ecclesiae*.

Ea enim est communis et constans praxis Ecclesiae inde a tempore quo universaliter praevaluit usus poenitentiae privatae, juxta dicta in art. 45 (tom. 2, p. 866 sqq.).¹⁹ Probabiliter etiam in antiqua disciplina publicae poenitentiae satisfactio, consistens in toto ritu poenitentiali, communiter subsecuta est absolutionem, ut dictum est ibidem (p. 924 sqq.).

Ceterum, etiam admissa cum pluribus modernis contraria opinione, certum est absolutionem praecessisse satisfactionem in pluribus casibus privatae, ut dicitur, poenitentiae, cum scilicet moribundi et ii quibus

¹⁸ De Poenitentia, disp. 38, sect. 7, n. 7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 79S. Cf. *Lugo*, De Poenitentia, disp. 14, sect. 10, n. 170sq.; *Catechismus Cone. Trid.*, p. 2, c. 5. q. 67.

¹⁹Cf. praeterea *Galtier*, in Diet. Théol. Cath., art. Satisfaction, col. 1176 1178.

imminebat persecutio absolvebantur cum onere perficiendae vel complendae poenitentiae (cf. supra art. 45, tom. 2, p. 970 sqq.; art. 53, p. 175).

Probatur 2. *Ex ratione.*

Ratio quare satisfactio non posset absolutioni postponi, esset *vel quia* non potest, aut non convenit, remitti culpa nisi prius praestetur satisfactio pro poena, sed hoc falsum esse convincitur tum ex ipsa distinctione et separabilitate debiti culpa, quod solvitur satisfactione cordis seu contritione, a debito poenae temporalis, quod solvi potest multiplici genere satisfactionis, tum ex pluribus locis Scripturae allatis in art. 53 (p. 172 sq.) in quibus inducitur Deus puniens homines ob peccata jam remissa; *vel quia*, ut volunt Jansenistae, satisfactio non ad aliud ordinatur quam ad disponendum animum ad remissionem peccati, sed hoc esse falsum sequitur ex vindicativa seu expiativa indole satisfactionis; *vel quia* satisfactio utpote pars sacramenti debet informari ab absolutione necnon concurrere ad effectum sacramenti qui in momento absolutionis conceditur, sed hanc rationem non valere, patet ex eo quod satisfactio est tantum integralis pars sacramenti, cui quidem proprium est subsequi essentiam eamque complere, et ipsa similiter concurrit ad complementum effectus sacramenti quod est extinctio debiti poenae temporalis.

Ipsa autem *convenientia -postponendi* satisfactionem absolutioni, patet, praeterquam ex dictis, ex eo quod ita omnis peccator, etiam mere attritus, statim solvitur ab onere peccati et incipit vivere Deo ac fructus bonos facere in via meriti et ipsius satisfactionis; item, ex eo quod vis et fructus satisfactionis peractae post absolutionem abundantiores sunt, nam, post consecutam gratiam per sacramentum, satisfactio influit ex opere operato et ex opere operantis, ante absolutionem vero homo contritus satisfacit ex solo opere operantis, quamvis ejus satisfactio effectum suum ex opere operato obtineat subinde per absolutionem, homo vero attritus neutro modo actualiter satisfacit, quamvis ejus satisfactio influat posterius ex opere operato, in momento absolutionis.

ART. 76. Utrum Poenitens Possit Sacramentalem Satisfactionem Implere Per Alium (Suppi., q. 13, a. 2; 3 p., q. 48, a. 2, ad 1).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de modo implendi sacramentalem satisfactionem, quantum est ex parte subjecti, et quaeritur primo an possit impleri per alium.

Haec quaestio est complementum generalioris quaestionis de vicaria satisfactione agitatae in art. 55; cum enim ibi cum communi sententia theologorum probatum sit unum posse pro alio satisfacere, hic ulterius inquiritur *an unus possit pro alio satisfacere etiam sacramentaliter*, ita ut satisfactio imposita uni persolvatur ab alio; quod quidem non videtur necessario sequi ex principiis ibidem positis, ob peculiarem indolem satisfactionis sacramentalis, cum sacramentum resultet ex actibus ipsius poenitentis, nec possit unus pro alio ponere aut suscipere sacramentum ejusque effectum. Inde dissensus theologorum in hac re.

Cum autem in sacramentalem satisfactionem duplex actio concurrat, impositio nempe sacerdotis et executio poenitentis, et utriusque arbitrium in eam influat, quaestio necessario duplicatur:

1. An praedicta substitutio possit fieri ex solo arbitrio poenitentis.
2. An saltem fieri possit ex arbitrio sacerdotis.

»,

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

QUOAD PRIMAM QUAESTIONEM communis doctorum sententia negat poenitentem posse ex proprio arbitrio alium sibi substituere ad satisfaciendum sacramentaliter, sed id debere exequi per seipsum. Hoc docent fere omnes theologi posttridentini et, ut videtur, etiam antiquiores, quamvis quidam, loquentes modo tantum generali de possibilitate vicariae satisfactionis nec explicite distinguentes inter satisfactionem sacramentalem et extrasacramentalem vel inter substitutionem ex arbitrio poenitentis et ex arbitrio sacerdotis, ansam dederint Lugoni existimandi ipsos contrarium docuisse.

Unde exaggerata videtur peregrina haec affirmatio *Lugonis*: "Multi affirmant fieri posse, saltem quando subest rationabilis causa, ut impotentiae, vel melioris occupationis; vel, quod ille alius propter maiorem devotionem melius exequetur illud opus; atque ita erit poenitentia magis fructuosa illa satisfactio per alium. Ita *Palud.* distinct. xx. quaest. 3. *Antonin.* III. part, tract, xiv. cap. 20. §. 1. *Silvest.* verbo. *Satisfactio*, quaest. iii. *Altisiodor.* lib. IV. tract, vi. quaest. 3. Unde immerito Suarez in praesenti, disputat, xxxviii, sect. 9. supponit tanquam certum apud omnes theologos, non posse id fieri, quando determinate ipsi poenitenti imponitur satisfactio ab ipso implenda." |

Non tamen diffitemur illum errorem *affirmasse*, ipsa aetate Lugonis (t 1660), *quosdam theologos laxistas*, ut constat ex sequenti laxistarum propositione, inter alias damnata ab .Alexandro VII (Decret. 24 sept. 1665): "Poenitens propria auctoritate substituere sibi alium

20Dc Poenitentia, disp. 25, sect. 5, n. 79, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1895, p. 458.

potest, qui loco ipsius poenitentiam adimpleat” (Denz. 1115). Pro hac sententia *Busembaum* (t 1668), apud S. Alphonsum (n. 526), refert nominatim *FiUiuccium* (t 1622), *Reginaldum*, *Valerium Raynauld* (t 1623), *Fagundez* (t 1645) et *Diana* (t 1663),²¹ docentes “posse satisfacere per alium cui confessor id concedit: vel qui per se non potest” (Busembaum), i.e. poenitentem posse ex propria electione alium sibi substituere ratione impotentiae ad satisfaciendum.

Ceterum, haec sententia vulnerata est per praedictum decretum Alexandri VII, quo omnes propositiones laxistarum damnantur “ut minimum tanquam scandalosae”, ita ut nequeat sustineri *sine aliqua nota temeritatis*, attentis etiam tum communissima theologorum doctrina, tum connatural! sensu verborum *Cone. Later. IV* (“Iniunctam sibi poenitentiam pro viribus studeat adimplere”, Denz. 437), *Cone. Flor.* (“Satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis”, Denz. 699), *Ritualis Rom.* (“Quam [poenitentiam aegri], si convaluerint, opportuno tempore peragant”, tit. 3, c. 1, n. 26), tum explicitis verbis *Codicis J. C.*, can. 887: “Satisfactiones . . . poenitens volenti animo excipere atque ipse per se debet implere”.

QUOAD ALTERAM QUAESTIONEM verus habetur theologorum dissensus.

Quidam enim *affirmant* ex consensu sacerdotis unum pro alio vere sacramentaliter satisfacere posse, eadem ratione ac potest extrasacramentaliter, i.e. eo quod ob vinculum charitatis actio unius evadere potest actio alterius, nec obstare rationem partis sacramenti, quia satisfactio est pars non essentialis sed integralis. Hanc sententiam in terminis et explicitè tenent ac defendunt praecipue *Suarez* (Disp. 38, sect. 9, n. 3 sq.) et *Salmanticenses* (Disp. 11, dub. 3, n. 50 sq.). Eam etiam tenent vel absque controversia supponunt S. *Thomas* (Suppi., q. 13, a. 2; cf. infra, p. 476), *Bonaventura*, *Durandus*, *Biel*, *Cajetanus* (In Summa, ad verb. Satisfactio), *Soto*, *S. Alphonsus* (n. 526), et a fortiori *Filliuccius*, *Regindldus*, *Fagundez* et *Diana* (ut patet ex praecedenti quaestione). Inter modernos, dogmatici hanc quaestionem tangere non solent, unus vero vel alter moralista, ut *Aertnys-Damcn* (n. 318 et 323 coll, cum S. Alphonso, n. 526) et *Vermeersch* (n. 601), videtur huic sententiae favere.

Alii vero praedictam substitutionem, in proprio sensu sacramentali. *negant*. Ita *Vazquez* (q. 94, a. 2, dub. 1, n. 11), *Ledesma*, *Coninck*, *Lugo* (Disp. 25, sect. 5, n. 82-85), *Gonct* (Disp. 13, n. 65-67), *Billuart* (Disp. 9, a. 5, Dico 2), *Hugon*, et communiter notiores mora-

⁵⁵ De hoc doctore ait S. *Alphonsus* (n. 257): “In seligendis sentiitiis ut plurimum in partem benignam declinat et non raro plus declinat, quam par est.”

lisiae qui ceterum non aliud faciunt nisi breviter repetere sententiam Lugonis, ita *Ballerini-Palmieri* (n. 526, in nota), *Lehmkuhl* (n. 361), *Merckelbach* (n. 560), *Génicot-Sdlsmans* (n. 319), *Cappello* (n. 250), *Piscetta-Gennaro* (n. 925).

Ratio hujus sententiae est quia juxta Cone. Trid. materia sacramenti, ad quam pertinet satisfactio, sunt actus ipsius poenitentis, nec ceterum concipi potest quomodo satisfactio, impleta ab uno, possit esse pars sacramenti, suscepti ab alio.

Ne autem fiat confusio inter utramque sententiam, necnon inter utriusque patronos, nota quod dum asseritur poenitentiam sacramentalem posse vel non posse exequi per alium, *id intelligendum est omnino jormaliter*, an nempe ipsum opus quod alius exequitur pro me. non vero tantummodo mea actio qua eum induco ad exequendum illud opus, sit formaliter satisfactio sacramentalis et pars integrans sacramenti a me suscepti. Omnes enim theologi dicunt sacerdotem posse permittere, rogante poenitente, ut aliquod opus quod ipse deberet in satisfactionem exequi, fiat ab alio; sed patroni secundae sententiae dicunt quod in tali casu satisfactio sacramentalis non consistit in ipso opere quod alius exequitur, sed tantummodo in actione qua poenitens inducit alium ad ponendum illud opus pro se, seu in ipsa procuratione operis ab alio exeeuti, vel si placet, juxta expressionem Gonet et Billuart, in ipso opere non materialiter et ut fit ab alio, sed formaliter ut petitur a poenitente, ita ut ipsa petitio sit formale in hac satisfactione, opus vero ipsum sit materiale.

Ad rem *LUGO*: Si aliquis, ex consensu confessarii et ad meam petitionem, jejunat pro me “motio, seu petitio mea erit satisfactio sacramentalis; non vero effectus jejunii consecutus: nam in illo jejunio possumus considerare duplicem moralitatem; unam, quam habet a voluntate mea, a qua aliquo modo procedit; alteram, quam habet a voluntate ipsius jejunantis. Et quidem, si prima moralitas consideretur, fatemur, illud opus esse meum, sicut jejunium equi, vel canis mei a me procuratum esset actus meus ob eandem rationem: quare, sicut jejunium mei canis posset mihi praecipi, et imponi si procurare illud esset opus bonum, sic posset imponi mihi jejunium Petri. At vero considerando moralitatem. quam habet a voluntate ipsius Petri, non potest dici actus meus, sed solum Petri; quare, ut sic, non potest habere valorem ex opere operato sacramentalem ad tollendum meum reatum.”²²

GONET: “Unus non potest satisfacere pro alio satisfactione sacramentali. . . Dices. . . Confessarius potest poenitenti injungere poenitentiam per alium excquendam, ad petitionem ipsius poenitentis, ut communiter docent Theologi: ergo potest unus satisfacere pro alio, satisfactione sacramentali. Sed nego consequentiam. nam in tali casu opus illud satisfactorium, si consideretur praecise ut fit ab alio, non est pars Sacramenti, sed solum ut fit ex poenitentis ipsius petitione; quare talis petitio est formale in hac satisfactione, opus autem satisfactorium alterius est materiale illius, ordinatum ab ipso poenitente; unde semper habetur quod satisfactio sacramentalis, quantum ad formale, est actus poenitentis.”²³

²² De Poenitentia, disp. 25, sect. 5, n. 82. Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 459.

²³ De Poenitentia, disp. 13, a. 5, n. 66, Clypeus, v. 6, Parisiis, 1876, p. 690.

BILLUART: “Satisfactio sacramentalis uni injuncta, non potest qua sacramentalis per alium impleri. . . Dixi, *qua sacramentalis*; quia licet confessarius possit ex legitima causa injungere poenitenti satisfactionem per alium ad ejus petitionem exsequendam, v.g. peregrinationem, opus tamen satisfactorium, ut est ab alio, non est sacramentale, seu pars sacramenti, sed solum ut fit ei petitione poenitentis, seu formaliter ut ab eo imperatum: sicque ipsa petitio est formale in hac satisfactione; opus autem alterius, materiale.”^{2,4}

MERKELBACH: “Confessarius potest, iusta accedente causa, permittere, ut satisfactio ab alio praestetur (v.g. ieiunium, peregrinatio) ex monitione et petitione poenitentis: tunc satisfactio imposita poenitenti est id ab alio petere seu ipsa procuratio operis per alium. Quod tamen ordinario non expedit, quia tunc poenitentia non est medicinalis, maxime si sit actus omnino personalis et qua talis afflictivus” (n. 560; explicitius adhuc loquitur in n. 546, repetens expressiones Gonet et Billuart).

CAPPELLO: “Poenitens opus bonum, v.g. ieiunium, quod personaliter ponere iussus est, nequit alteri faciendum committere. . . Aliter dicendum, si ipse confessarius iusserit poenitentem *procurare ut bonum opus ab alio peragatur*: tunc patet eius voluntatem esse, ut tanquam pars sacramenti ponatur actus, quo alter ad hoc opus bonum inducatur. Id universim affirmandum, ubi confessarius concedat ut poenitens satisfactioni iniunctae satisfacere valeat per alium” (n. 250).

CONCLUSIO

Conclusio 1. Absque consensu confessarii nemo potest pro alio sacramentaliter satisfacere, seu poenitens nequit ex proprio arbitrio sibi substituere aliam personam ad implendam satisfactionem sibi impositam.

Probatur.

Talis enim voluntaria substitutio non solum est contra connaturalem sensum documentorum Ecclesiae et explicitant prohibitionem *Alexandri VII* et *Codicis J. C.*, supra relatorum, sed adversatur ipsi *rationi sacramentalis* satisfactionis. Nam satisfactio non est sacramentalis nisi per hoc quod elevetur ad hanc dignitatem et efficacitatem per virtutem clavium, quae tota est in solo sacerdotis arbitrio; unde deficiente actu voluntatis sacerdotis, seu ex ipso arbitrio poenitentis, nulla satisfactio, sive ab ipso poenitente peracta, sive a fortiori ab alio pro ipso, sacramentalis esse potest.

Praeterea, sacramentalis satisfactio importat *verum praeceptum* sacerdotis; nemo autem potest ex suo arbitrio sibi substituere alium ad implendum praeceptum sibi impositum, etsi possit ex consensu legislatoris obtinere ut opus ab eo requisitum solvatur per alium; ergo poenitens nequit ex proprio arbitrio sacramentaliter satisfacere per alium, sicut nequit Missam audire aut jejunare per alium.

* Dc Poenitentia, diss. 9, a. 6, Curs. Thcol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 462.

DICES 1. Potest praesumi consensus sacerdotis ad adimplendam satisfactionem per alium, saltem cum adsit rationabilis causa id faciendi, uti impotentia adimplendi per se, melior occupatio, major devotio in alio satisfaciente.

RESP. “Ratihabitio [sacerdotis], aut consensus praesumptus, si peteretur, in praesenti parum juvat: ad satisfactionem enim sacramentalem requiritur, quod actio sit ex praecepto confessarii: non autem fit ex ejus praecepto, quod ego scio praecipendum, si ego peterem; haec enim voluntas est solum conditionata, quae in sacramentis non potest induere. Adde, non excusari subditum ab inobedientia, eo quod sciat praelatum dispensaturum fore in lege, aut praecepto, si peteretur dispensatio, hoc enim modo frequenter possemus agere contra praecepta cum tali dispensatione praesumpta. Aliud quidem est quando excusamur per epikiam: quia tunc judicamus, hunc casum nunquam fuisse ab initio comprehensum sub lege, aut praecepto: at vero posito semel praecepto, dispensatio, vel consensus praesumptus, si peteretur, non sufficit ad excusandum.”²⁵

DICES 2. Cum sacerdos imponit largitionem eleemosynae, poenitens potest hanc facere per substitutum. Ergo potest ex proprio arbitrio satisfacere per alium, saltem cum, ut in hoc casu, imponitur in poenitentiam aliquod opus reale, potiusquam personale et affiictivum. quale esset jejunium.

RESP. Si substitutus est merum instrumentum transmittens pecuniam ipsius poenitentis, id procul dubio fieri potest ad implendam satisfactionem, sed casus non est ad rem, quia non agitur de satisfactione per alium, seu per eleemosynam alterius, sed de mera transmissione pecuniae per alium, et datio pecuniae est actio ipsius poenitentis ut causae principalis.

Si vero substitutus est formaliter talis in elargiendo eleemosynam, seu si hanc det ex sua propria pecunia, rogatus a poenitente, quidam, ut *Salmanticenses* (n. 49), dicunt poenitentem non satisfacere, quia eleemosyna tunc est actio substituti, tanquam causae principalis, non vero ipsius poenitentis, ut oportet; alii vero, ut *Billuart*, *Merkclbach* et *Piscetta-Gennaro*, dicunt poenitentem satisfacere eo quod actio substituti sit moraliter et aequivalenter actio poenitentis, seu perinde sit ac si substitutus daret pecuniam poenitenti et hic eam erogaret in eleemosynam.

Haec secunda sententia vera est, si et quatenus eleemosyna substituti aequivalenter evadat non solum actio poenitentis, sed eleemosyna²³

²³ *Lugo*, De Poenitentia, disp. 25, sect. 5, n. 86, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 461.

poenitentis, seu si sit tale opus quo poenitens dicatur vere, etsi tantum aequivalenter, privari pecunia a se aliquo modo possessa, quam nempe ad alium proprium finem convertere posset, etsi mediante substituto. Si nempe poenitens posset ab alio ad nutum obtinere ut ipse largiatur pecuniam ad hunc vel illum finem a se intentum et de facto eam largitionem determinet ad opus eleemosynae (ut si dicat vel scribat amico: faveas mittere tantam pecuniam illi personae vel illi instituto aut ecclesiae), revera satisfacit, quia actio eleemosynae est aequivalenter sua et est quodammodo privativa suae pecuniae, cum posset illam dirigere ad alium finem. Si vero formaliter petat ab alio ut faciat ipse actum eleemosynae vice sua, vel si alius non sit ita dispositus ut pecuniam aequae largiretur ad alium finem, pro quo rogaretur a poenitente, hic non videtur satisfacere, quia non sufficiens haberet dominium pecuniae alterius ut possit aequivalenter dici dominus ejus, et largitio pecuniae esset eleemosyna alterius, quamvis facta sub impulsu seu petitione poenitentis.

Ceterum, inepte *Billuart* et *Piscetta-Gennaro*, considerant hunc casum (quo nempe imponitur a confessario aliquod opus reale, ut eleemosyna, potiusquam personale et afflictivum, ut jejunium) tanquam exceptionem regulae generali, statutae in hac Conclusionem, quod nempe poenitens non possit satisfacere per alium absque explicito consensu confessoris. Nam in hoc casu, modo explicato, non agitur de satisfactione per alium, sed per se, quia actio alterius quasi materialiter et impertinenter se habet in ratione eleemosynae.

BILLUART scribit: “Quando confessarius nihil explicat, sed simpliciter poenitentiam injungit, semper censendus est obligare poenitentem ut per se illam adimpleat, maxime si sit actus omnino personalis et qua talis afflictivus. . . Dixi, ‘maxime si sit actus omnino personalis et qua talis afflictivus’; *quia alias videtur posse poenitens alteri committere*: ut si debeat pro satisfactione dare eleemosynas, perinde est si per se vel per alium mandatarium id faciat, etiamsi mandatarius ex propriis daret; quia tunc idem est ac si ipse mandatarius poenitenti mandanti daret pecunias ad eleemosynam, ac proinde poenitens censetur semper in hoc principalis minister.”²⁶

PISCETTA-GENNARO clarius sed ineptius: “Satisfactio regulariter implenda est a poenitente ipso. . . Diximus *regulariter*. Nam: 1. Excipiendus est casus in quo poenitens a confessario iubeatur procurare ut alius bonum aliquod opus peragat. Ceterum, et in hoc casu satisfactio ab ipso poenitente impletur: nam satisfactionis loco est conatus quo poenitens ad opus bonum faciendum proximum inducere debet. 2. *Probabile est posse poenitentem satisfactionem realem per alium vel rogatum implere*, v.gr. iniunctam eleemosynam pauperibus vel operi pio erogare. Qui enim meo nomine eleemosynam pauperibus vel pio operi dat, perinde est ac si mihi donet. Qui igitur pauperibus dat quod donatione meum factum est. Exinde facile colligitur in damnatam propositionem [ab Alexandro VII] non incidere eum qui per alium satisfactionem realem implet.”²⁷

:“De Poenitentia, diss. 9, a. 5, Curs. Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 462.

" De Poenitentia, n. 925, Theol. Mor., v. 5, Taurini, 1944, p. 760.

Conclusio 2. Ex consensu sacerdotis unus potest pro alio sacramentaliter satisfacere, seu potest poenitens sibi substituere aliam personam ad implendam ipsam formaliter satisfactionem sacramentalem sibi impositam.

Probatur 1. Unus potest pro alio satisfacere extrasacramentaliter et ex opere operantis; ergo potest etiam sacramentaliter et ex opere operato. Nam ratio ex qua in art. 55 probavimus unum posse pro alio satisfacere extrasacramentaliter, est quia, ob unitatem charitatis in uno corpore mystico, actio unius fit moraliter actio alterius, seu computatur pro actione alterius secundum moralem aestimationem et ad morales ejus effectus, inter quos invenitur satisfactio. Jamvero haec ratio universaliter valet de omni actione, et integra subsistit etiam relate ad actionem seu opus quod imponitur in poenitentiam sacramentalem, cum nihil praedictae unioni et communicationi obstet ex parte actionis sacramentalis.

Non obstat imprimis quod satisfactio, juxta Cone. Trid., debet esse *actus poenitentis*; nam actio unius vere fit, etsi moraliter tantum, actio alterius in satisfactione vicaria, secus nec extrasacramentaliter posset unus pro alio satisfacere. Unde potest sacerdos elevare ad esse sacramentale non solum physicam actionem poenitentis qua ipse rogat alium ut poenitentiam sibi impositam exequatur pro se, sed etiam ipsam executionem operis ab alio physice factam, inquantum est moraliter executio ipsius poenitentis.

Nec obstat generica ratio sacramenti; nam sacramentum potest consistere in actione alterius a subjecto suscipiente, ut patet de forma in omni sacramento et de ipsa materia in quatuor sacramentis, scilicet Baptismo, Confirmatione, Extrema Unctione et Ordine, in quibus tum materia tum forma est actio ministri.

Nec obstat specifica ratio sacramenti Poenitentiae, cujus tota materia ponitur a subjecto, tum quia satisfactio non est ejus pars essentialis sed tantum integralis, adeoque non necessario debet habere easdem conditiones ac contritio et propositum satisfactionis; tum quia satisfactio de facto potest esse actio poenitentis moraliter, quin debeat simul esse ejus actio physica, dum hoc repugnat quoad contritionem, confessionem et propositum satisfactionis, cum nemo possit conteri vel confiteri vel actum propositi ponere per alium vel pro alio, cujus ratio est quia haec tria consistunt formaliter in actione, seu in ipso exercitio facultatis, dum satisfactio consistit in opere, quod est terminus actionis, vel, si in actione, non formaliter ut est actio, sed ut est opus, ac ideo non necessario involvit physicam subjecti participationem (Suppi., q. 13, a. 2, ad 2; 3 p., q. 48, a. 2, ad 1).

Nec obstat ratio efficacitatis ex opere operato sacramentali, quae competit satisfactioni, quaeque, ut dictum est in art. 71 (p. 388 sq.), nequit alienari (secus ac efficacia ex opere operato sacrificii et indulgentiae); nam hic non agitur de illius efficacitatis alienatione, sed tantum de alienatione alicujus actionis quae inde assumitur in poenitentiam sacramentalem et tunc influit ex opere operato atque inalienabiliter fructificat in favorem ejus cui illa actio jam moraliter pertinet, scilicet ipsius poenitentis (cf. dicta in art. 55, p. 247, et art. 71, p. 388).

Dices cum Lugone: “Si jejunium alterius esset pars mei sacramenti, videtur sequi, quod, licet ipse sit in peccato mortali, acquireret mihi fructum ex opere operato; ad hoc enim solum requiritur status gratiae in eo, qui recipit fructum sacramenti, non in alio; ut constat in eo, qui contrahit matrimonium per procuratorem existentem in peccato; nam conjux adhuc recipit gratiam per illam actionem. Consequens autem videtur absurdum, quod jejunium hominis peccatoris sit satisfactionis tunc ex opere operato pro me.”²⁸

Resp. Ut constabit ex dicendis in art. seq., si substitutus solvit satisfactionem pro me in statu peccati, ejus actio erit quidem valida pars integrans sacramentum meum et adimpletio praecepti sacerdotis, ita ut nec ille nec ego teneamur ad iterandam satisfactionem, sed non praestabit proprium effectum, quia satisfactio adimpleta in peccato est perfecte mortificata ita ut non possit in effectum transire, etiam remoto obice per reviviscendam. Nec refert quod ego sim in statu gratiae, quia bona subjecti dispositio nihil confert, ubi causa suo influxu destituatur: nec etiam refert quod satisfactio alterius computetur pro mea, quia computatur pro mea qualis in se est, scilicet sine gratia et charitate.

Nec obstat ratio praecepti, seu quia satisfactio ut talis debet fieri ex praecepto sacerdotis, quod tamen nequit imponi nisi poenitenti. Nam ex hoc quod actio alterius fit moraliter actio poenitentis, ipsa qua talis cadit sub praecepto quo proprie et formaliter attingitur solus poenitens; unde ei qui exequitur satisfactionem pro poenitente, satisfactio a sacerdote praecipitur non prout est alter, sed prout est idem moraliter cum poenitente. “Quod [enim] ... per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur, quia amicitia ex duobus facit unum per affectum, et praecipue dilectio caritatis” (C. *Gent.* 3, 159).

Probatur 2, *argumento ad hominem*.

Primo, ipsi adversarii, cum explicant decretum Alexandri VII, aiunt quod quamvis poenitens non possit ex proprio arbitrio substituere sibi

alium “qui loco ipsius poenitentiam adimpleat”, potest tamen id facere ex sacerdotis consensu; unde intendunt loqui de vero quodam modo satisfaciendi per alium, secus frustra mentionem faciunt illius decreti, in quo agitur de “adimplenda poenitentia” loco alterius, et frustra ipsi loquuntur de “satisfactione ab alio praestita” (Merkelbach), de “satisfactioni iniunctae satisfaciendo per alium” (Cappello), de “satisfactione regulariter implenda a poenitente ipso, excepto casu in quo poenitens a confessario iubeatur procurare ut alius bonum aliquod opus peragat” (Piscetta-Gennaro).

Jamvero si, ut volunt adversarii, ipsum opus ab alio peractum, non est formaliter satisfactio sacramentalis, sed haec tota consistit in sola actione qua poenitens procurat ut opus ab alio perficiatur, nullus verus habetur modus satisfactionis per alium, et ideo frustra fit sermo de ista, inaniter fit mentio decreti Alexandri VII, inaniter circumfertur in manualibus specialis iste modus imponendi satisfactionem, in quo ceterum nihil fere relinquitur satisfactionis ex parte ipsius poenitentis, cum actio poenitentis procurantis opus per substitutum, possit reduci ad meram petitionem, etiam medio sacerdote factam, ut ille velit exequi opus, in qua quidem petitione vel procuracione nihil fere poenale et afflictivum habetur, et a fortiori nihil proportionatum gravitati peccati, juxta quam ordinarie oportet satisfactionem regulare.

Secundo, ipsi adversarii cum aliis theologis admittunt confessarium satisfacere posse loco poenitentis, idque afferunt ut causam minuendi satisfactionem quae imponitur poenitenti, idque ea ratione justificant quod ex communione Sanctorum clare eruitur unum pro alio satisfacere posse. Ita v.g. *Cappello*: “Satisfactio confessarii pro poenitente . . . fieri potest, dummodo poenitens in illam consentiat: unus enim pro altero satisfacere profecto valet, positis debitis conditionibus, ut clare eruitur a communione Sanctorum. Non requiritur consensus explicitus; sufficit *implicitus*, et probabiliter etiam tacitus, qui nunquam deesse censetur” (n. 206).

Jamvero quaeri potest an adversarii loquantur de satisfactione sacramentali vel extrasacramentali; si prius, ergo falsum est unum pro alio non posse sacramentaliter satisfacere; si alterum, non satis intelligitur quare satisfactio confessarii, quae sit ex opere operantis, adducatur ut specialis ratio minuendae satisfactionis sacramentalis: numquid ipsa melior est satisfactio ex opere operantis quam potest persolvere ipse poenitens vel alii fideles pro ipso? Multo ergo consequentius scribit *Vermeersch*: “Poenitentia per ipsum poenitentem implenda est, nisi confessarius plus permiserit (cfr. prop. 15 ab Alex. VII reprobata ut minimum tamquam scandalosam, 24 sept. 1665. Denz. n. 1115). Ac possit confessarius interdum, cum fructu

aedificationis, peccatori levem poenitentiam imponere, et sibi suscipere pro poenitente maiorem, facta poenitenti rei declaratione. Is tunc in vicariam satisfactionem *consentiendo, efficit ut opus a confessorio praestitum pars sit poenitentiae sacramentalis*” (n. 601).

Probatur 3. *Ex sensu Catechismi Cone. Trid., Alexandri VII et S. Thomae.*

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 76 sq., cit. in art. 55 (p. 226), loquens de satisfactione sacramentali, eamque opponens confessioni et contritioni, docet hoc esse ei peculiare ut unus pro alio satisfacere possit, dum nequeat unus pro alio confiteri ac conteri; deinde addit id verum esse de satisfactione ut vindicativa, non vero ut medicinali. “Nam quum omnes eodem baptismo abluti Christo renascamur, eorumdem sacramentorum participes simus, in primis vero ejusdem corporis et sanguinis Christi domini cibo et potu recreemur; hoc apertissime demonstrat, nos omnes esse ejusdem corporis membra. Quemadmodum igitur neque pes suae tantum, sed etiam oculorum utilitatis causa munere suo fungitur; neque rursus, quod oculi videant, ad illorum propriam, sed etiam ad communem omnium membrorum utilitatem referendum est; ita communia inter nos satisfactionis officia existimari debent. . . Neque tamen id sine ulla exceptione verum est, si commoda omnia, quae ex ea capiuntur, spectemus. Nam satisfactionis opera medicinae etiam curationes quaedam sunt, quae *poenitenti* ad sanandos pravos animi affectus *praescribuntur*: quo quidem utilitatis fructu eos, *qui per se non jaciunt*, prorsus carere perspicuum est.”

Alexander VII, negans poenitentem posse ex proprio arbitrio sibi substituere alium ad implendam satisfactionem sacramentalem, eo ipso implicite saltem innuit poenitentem id facere posse ex consensu sacerdotis. Consequentia patet tum ex doctrina laxistarum, quos reprobat Papa quique utrumque admittebant; tum ex ipso consensu adversariorum qui occasione istius decreti solent docere poenitentem posse ex consensu sacerdotis exequi per alium suam satisfactionem, quamvis conentur ex hac substitutione expungere propriam rationem sacramentalem. Quod autem hic conatus sit inanis, patet ex eo quod Papa loquitur de vera et proprie dicta poenitentia sacramentali, et laxistae, qui ab eo damnantur, docebant tum ex arbitrio poenitentis tum a fortiori ex arbitrio sacerdotis, unum pro alio satisfacere posse formaliter sacramentaliter.

S. Thomas, in *Suppi.*, q. 13, a. 2 (cit. in art. 55, p. 223), manifeste docet unum posse pro alio satisfacere, etiam sacramentaliter. Arbitrarie autem *Lugo* (Disp. 25, sect. 5, n. 85) ab hac auctoritate festinanter

sese expedit, scribens: “Respondetur, ibi S. Thomam non dicere, quod possit ex opere operato et sacramentaliter: sed quod possit ad sublevandum debitum, quod nos non negamus.” Nam S. Doctorem in eo articulo agere etiam, et maxime, de ipsa satisfactione sacramentali, patet tum ex Com. in 4 Sent., dist. 20, q. 1, unde ille articulus desumptus est et in cujus prologo legitur: “Hic quaeruntur quinque: 1. utrum . . . ; 2. de poena quam sacerdos ad satisfaciendum imponit . . .” (hoc subinde evolvitur ibidem, a. 2, q. 3, quae est praecise Suppi., q. 13, a. 2); tum ex ipsa littera articuli, i.e. *ob.* 2: “Satisfactio contra contritionem et confessionem dividitur. Sed unus pro alio non potest conteri, nec confiteri. Ergo nec satisfacere” (cf. ad 2 et 3 p., q. 48, a. 2, ad 1); *Sed Contra*: “Ergo videtur quod unus possit onus poenitentiae impositae pro alio portare”; *in corp.*: “Nec oportet quod major poena imponatur ei qui pro altero satisfacit”, “Non est permitendum quod aliquis pro alio poenitentiam agat, nisi defectus aliquis appareat in poenitente”.

ART. 77. Utrum Ad Implendam Sacramentalem Satisfactionem Requiritur Status Gratiae (Suppi., q. 14, a. 2 et 3).

STATUS QUAESTIONIS

Agitur, sicut in praecedenti articulo, de modo implendi sacramentalem satisfactionem, et quaeritur an requiratur status gratiae vel possit satisfactio persolvi in statu peccati. In qua quidem quaestione tria involvuntur:

1. An satisfactio *valide* impleatur in statu peccati, et quidem tam quoad adimpletionem praecepti sacerdotis quam quoad rationem partis integrantis sacramentum.

2. An *licite* impleatur in statu peccati, et quidem tam absque culpa gravi quam absque culpa levi.

3. An *fructuose* impleatur in statu peccati, et quidem an per immediatam fructus consecutionem vel tantum per ejus reviviscendam.

Jam in art. 61 similem quaestionem agitavimus *de satisfactione in genere* eamque facilius resolute decidere potuimus, ob majorem materiae claritatem et consensum theologorum. Praesens vero quaestio non parum difficultatis prae se fert ob peculiarem ipsam indolem *satisfactionis sacramentalis*. Si enim admittitur ipsam posse solvi in statu peccati, videtur jam perire ejus indoles satisfactoria, nam vera satisfactio fundatur in statu gratiae; si vero id negatur, jam difficile onus imponitur poenitentibus nec quidquam privilégiât! conceditur

virtuti sacramenti; item, si admittitur ipsam esse fructuosam in statu peccati, id vix intelligibile est, cum poena non remittatur nisi prius remissa culpa, quod si dicatur ipsam esse fructuosam per reviviscen-
tiam remoto obice, difficile apparet opus mortuum reviviscere posse, si vero satisfactioni fructuositas omnino negatur, vix intelligitur ad quid satisfactio inserviat et qua ratione ejus usus justificari possit. Diffi-
cultatem praeterea augent tum modus confusus vel indeterminatus quo
quaestio a quibusdam proponitur et resolvitur; tum varietas senten-
tiarum; tum aliqui textus S. *Thomae* qui videtur varia docere. Non
mirum inde est ipsos patronos variarum opinionum suam sententiam
quasi dubitative proponere nec nisi in hanc propositionem firmiter ac
communius convenire, scilicet per satisfactionem impletam in statu
peccati satisfieri saltem praecepto confessarii.

Ad rem *Cajetanus*: “Haec quaestio [An sit iteranda satisfactio impleta in statu peccati] sub iudice ab omnibus communiter videtur derelicta: cum ipse *Scotiis*, qui partem negativam tenet . . . non audeat eam asserere, sed dicat se absque praeiudicio loqui . . . et *divus Thomas* varia videatur sentire”.²⁰

Priimmer: “Quaestio difficilis est, num satisfaciat obligationi poeni-
tens, qui persolvit opus iniunctum in statu peccati mortalis? Theologi
in varias sententias abeunt. . . Nihil certi de hac re dici potest. Ex
omni parte sunt difficultates. Etenim difficulter intelligitur, quomodo
opus bonum in statu peccati mortalis peractum, cum sit opus mor-
tuum, apud Deum impetrare possit remissionem poenae temporalis, et
hoc eo magis, quod talis homo sit dignus poena aeterna. Deinde adhuc
difficilius intelligitur, quomodo opus mortuum, quod nunquam vixit,
ablato obice reviviscere possit. Quidquid est, concludi potest cum
Billuart: ‘Probabile est per opus in statu peccati mortalis satisfieri
praecepto confessarii, nec esse iterandum; quia est aliquo modo satis-
factorium. Est saltem sententia communior et communis sensus fide-
lium. qui non solent se accusare, quod satisfactionem impleverint extra
caritatem, eaque videtur intentio confessariorum, praesertim dum poe-
nitentias diu duraturas imponunt. Quia tamen non est absolute certum,
Deum acceptare haec opera ad satisfactionem, consultum est, ut
confessarii aliquam saltem poenitentiae partem statim implendam
semper iniungant.’³⁰”³¹

²⁰ Quaestiones de satisfactione, quaesitum secundum, in editione leonina operum S. Thomae, t. 12, p. 356.

³⁰ De Poenitentia, diss. 9, a. 7.

³¹ “Manuale Theol. Mor., t. 3, Friburgi Br., 1923, p. 276 sq.

PARS AFFIRMATIVA ct PARS NEGATIVA

QUOAD PRIMAM QUAESTIONEM, an nempe satisfactio sacramentalis *valide impleatur* in statu peccati.

Negant pauci, inter quos *Alexander Halensis* (Summa, 4 p., q. 85, m. 1) et *Archidiaconus* (De Poenit., dist. 3), quia poenitentia impleta in peccato non attingit finem satisfactionis, nec est satisfactio tum in ratione vindictae, quia non extinguit poenam, tum a fortiori in ratione medicinae. Pro qua sententia quandoque invocatur S. *Thomas*, Suppi., q. 14, a. 2 et 3.

Affirmant communius doctores, tum quia generatim ad implendum praeceptum non requiritur status gratiae, tum quia satisfactio sacramentalis differt ab extrasacramentali in eo quod ipsa elevatur ad altiorefficientiam ex virtute clavium. Ita inter alios *Paludatus*, *Cajetanus*, *Silvester*, *Hadrianus*, *Soto*, *Navarrus*, *Valentia*, *Toletus*, *Suarcz* (Disp. 38, sect. 8), *Vazquez*, *Coninck*, *Lugo* (Disp. 25, sect. 3), *Gonet* (Disp. 13, a. 3, n. 47), *Dicastillo*, *Diana*, *S. Alphonsus* (n. 522), et communiter moderni. Hanc sententiam defendemus in Conci. 1.

Distinguunt quidam, ut *Salmanticenses*, docentes satisfactionem solutam in peccato esse quidem validam impletionem praecepti sacerdotis, ita ut quis non teneatur eam repetere (Disp. 11, dub. 3, n. 39). sed non esse validam partem integrantem sacramentum (Disp. 11, dub. 6, n. 106).

Ad rem ipsi *SALMANTICENSES*: “Ideo, [S. Thomas, Suppi., q. 14, a. 3, ad 2] inquit, Baptismus recedente fictione effectum obtinere, quia est opus Dei; non vero satisfactionem, quia est opus hominis. Hoc autem *de utraque satisfactione* in statu peccati exercita absolute verificatur; satisfactio namque sacramentalis, de qua difficultas esse poterat, eo ipso quod extra gratiae statum mandetur executioni, est opus hominis. Ratio est: quoniam in tantum esset opus Dei in quantum esset elevata virtute sacramenti, vel clavium ad productionem sui effectus; *haec autem elevatio salvari nequit in satisfactione exercita in statu Peccati*, licet alias sit injuncta a sacerdote: nam virtus elevans in se formaliter non persistit, siquidem sacerdos jam absolutionem, et sacramentum complevit. Deinde in aliquo effectum per eandem productum virtualiter non persistit: quia gratia habitualis per sacramentum, et illam virtutem producta, jam perit ratione peccati, cum quo impossibilis est. Ac tandem gratia sacramentalis, quae sanativa dicitur, etiam defecit: haec enim cum sit quidam modus determinans gratiam habitualement .. necesse est deficere deficiente gratia, quam modificat. Non igitur persistit virtus elevans satisfactionem nec in se, nec in aliquo effectum; atque ideo satisfactio illa omnino est opus hominis, ac subinde incapax producendi ex opere operato effectum sacramentalem fictione recedente.

"Dicitur tamen satisfactio sacramentalis, quia injuncta fuit in sacramento, et quia per ejus exhibitionem fit satis praecepto sacerdotis, qui solum praecepit opus absolute exhibendum; et insuper quia *sacramentum pure materialiter complet*, non vero *formaliter*, cum alias opus virtute sacramenti elevatum non sit. In quo differt a satisfactione sacramentali in statu gratiae mandata executioni, quae

elevata est per gratiam habitualement, et sacramentalem, quae saltem effective, et virtualiter sunt virtus clavium, vel sacramenti, a qua productae fuerunt.”³²

Distinguunt alii, ut *Tabiena* (ad verb. Satisfactio, n. 9) et *Viguerim* (cap. 16, n. 4), dicentes satisfactionem factam in statu peccati valere, si relinquit aliquem effectum qui postea coniungatur cum statu gratiae (ita jejunium, quod relinquit debilitatem carnis), non valere vero si nullum talem effectum relinquit (ita oratio, quae simpliciter transit). Ratio est quia ex una parte prior illa satisfactio remanet virtualiter in suo effectum et ex alia parte status gratiae requiritur ad hoc ut habeatur vera satisfactio, etiam sacramentalis. Pro hac sententia invocatur *S. Thomas*, Suppi., q. 14, a. 3, ad 3.

Distinguunt alii, ut *Sylvius*, *Tournely*, *Billuart*, *Guérin*, *Antoine* et *Collet*, dicentes satisfactionem factam in statu peccati sed sine actuali affectu ad peccatum valere, eam vero quam comitatur actuale peccatum vel actualis affectus ad peccatum non valere, ac ideo esse repetendam. Ratio est quia ad satisfaciendum requiritur voluntas Deum placandi; haec autem compossibilis est cum statu peccati sed non cum actuali peccato vel cum affectu ad peccatum. Ad rem *Billuart*: “Dico 1. Opus in actu vel affectu peccati factum, nullo modo satisfacit. . . Hinc sequitur quod, si sit opus injunctum a confessario in satisfactionem, debeat iterari, ut satisfiat ejus praecepto et integretur sacramentum. Dico 2. Opus in reatu peccati factum, si, deposito affectu ad peccatum, procedat ex gratia actuali, ut in poenitentibus, satisfacit, non de condigno, nec de congruo stricte, sed de congruo late.”³³

QUOAD SECUNDAM QUAESTIONEM, an scilicet satisfactio sacramentalis *licite* impleatur in statu peccati.

Negant communius doctores, docentes impletionem satisfactionis in statu peccati esse peccatum, saltem veniale, quia est frustratio partis integrantis sacramenti (ita, ut videtur, *Alex. Halensis* et *Archidiaconus*, supra relati), vel quia est indigna receptio partis integralis sacramenti et simul frustratio partialis effectus sacramenti: ita *Cajetanus*, *Soto*, *Fagundez*, *Henriquez*, *Laymann*, *Bonacina*, *Busembaum*, *Palans*, *Ingnus*, *Suarez* (Disp. 38, sect. 8), *Salmanticenses* (Disp. 11, dub. 3. n. 40 sq.), *S. Alphonsus* (n. 523).

Praeterea hi doctores addunt id esse tantum peccatum *veniale*, ita ut dici possit non haberi in ea impletionem peccatum mortale, esse communem sententiam theologorum, quam quidem defendemus in Conci. 2.

³² De Poenitentia, disp. 11, dub. 6, §3, Curs. Theol., t. 20, Parisiis, 1883, p. 706.

³³ De Poenitentia, diss. 9. a. 7, Cursus Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 466 sq. Cf. sententiam *Billuart* de satisfactione in genere, expositam et impugnatam in art. 61. p. 278 sq. et 298-301.

Vix enim unus vel alter contrarium asserit, et quidem non simpliciter et absolute. Ita *Suarez*, scribens: “Quaeres, an peccet mortaliter is, qui implet poenam injunctam in peccato mortali. Quod enim peccet venialiter, videtur clarum ex dictis, quia recipit partem sacramenti indigne, et ponit obicem effectui sacramenti. Unde si verum est, quod supra cum S. Thom. dixi, hanc partem dare gratiae augmentum ex opere operato, videtur plane sequi etiam mortaliter peccare, sicut suscipiendo matrimonium, vel aliud simile sacramentum, quia ponit obicem gratiae sanctificanti. Et revera si speculative argumentum consideretur, est ratio facta valde efficax et probabilis; tamen quia hic effectus est valde incertus, et probabiliter etiam negari potest, ideo practice et moraliter non censeo esse imponendum tantum onus sine majori certitudine; et ita existimo, practice loquendo, hoc non esse peccatum mortale.”³⁴

Affirmant vero pauciores, inter quos *Aversa*, *Dicastillo*, *Lugo* (signanter in Disp. 25, sect. 3, n. 32, ubi pro se citat *Petrum Soto*, lect. 2 desatisf.), *Cappello* (ut vere probabile), dicentes nullum esse peccatum nequidem veniale, satisfacere in statu peccati, quia ponere obicem soli extinctioni poenae quae est unicus effectus satisfactionis non est peccatum, sicut est ponere obicem gratiae, secus esset peccatum audire missam in statu peccati aut adesse benedictioni Pontificis qua concedantur indulgentiae; eo vel magis, inquiunt, quod illud detrimentum resarcitur, cum, remoto obice, effectus reviviscit, quod non contingit in concessione indulgentiarum.

QUOAD TERTIAM QUAESTIONEM, an scilicet satisfactio sacramentalis *fructuosae* impleatur in statu peccati.

Negant simpliciter quidam, tum nempe illi qui reiciunt simpliciter vel partialiter ipsam validitatem satisfactionis, signanter *Salmanticenses* (Disp. 10, dub. 3, n. 66-68; disp. 11, dub. 6, n. 104-107), tum quidam ex aliis, uti *Soto*, *Hadrianus* et *Ledesma*, qui aiunt talem satisfactionem esse opus mortuum sicut cetera quae fiunt in peccato, nec ideo posse esse fructuosam, sive statim sive etiam ex reviviscentia. Hanc sententiam defendemus in Conci. 3.

Affirmant simpliciter *Marsilius*, *Medina*, *Vasquez* (q. 94. a. 2, dub. 5, n. 11), *Tournely*, *Scotus*, plures *Scotistae*, inter quos praecipue *Hyquacus*, *Frassen* et *Montejortino* (quorum fere omnium verba et sententiam accuratius explicavimus in art. 61, p. 274-277), et modernus *De San*,³⁵ dicentes fructum satisfactionis, peractae in statu peccati.

³⁴ Dc Poenitentia, disp. 28, sect. 8, n. 7, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866. p. 800.

³⁵ Dc Poenitentia, Brugis, 1900, n. 930, p. 687 sq.

conferri statim, quia remissio poenae non requirit statum gratiae, seu quia ex una parte sacramentum confert effectum ex opere operato non ponentibus obicem et ex alia parte status peccati non est obex extinction! poenae, quamvis possit esse obex collationi gratiae.

Distinguunt alii communius, inter quos *Cajetanus*, *Navarrus*, *Petrus Soto*, *Victoria*, *Suarez* (Disp. 38, sect. 8), *Fagundez*, *Coninck*, *Diana*, *Lugo* (Disp. 25, sect. 3, n. 40), *Gonet* (Disp. 13, a. 3, n. 47), et plures moderni, uti *Billot* (thes. 20), *Van Noort-Verhaar* (n. 100 et 119), *Galtier* (n. 496), *Bellacasa* (n. 857), *Boycr* (thes. 30), *Noldin-Schmilt* (n. 301), *Cappello* (n. 237; nota tamen n. 251) et *Merkelbach* (n. 566), dicentes fructum satisfactionis conferri non statim, sed, recedente fictione et accedente statu gratiae, *ad modum nempe reviviscentiae*. Ratio est quia ex una parte status peccati est obex relate ad extinctionem poenae, quia nondum remissa culpa nequit ulla poena remitti, ex alia vero parte satisfactio peracta in statu peccati est valida pars sacramenti et sacramenta consequuntur effectum, remoto obice.

Ad rem *SUARez*: “Licet res sit incerta, probabilius videtur hanc satisfactionem habere effectum, recedente fictione. . . Probatur, quia sacramentum poenitentiae, si contingat esse informe, habet effectum, recedente fictione; credibile autem est partem imitari naturam totius. Et confirmatur, quia sicut non tenetur quis iterare confessionem informem, ita nec satisfactionem extra statum gratiae exhibitam; ergo, etc. Fateor rationes non esse adeo efficaces, quia haec satisfactio sacramentalis non est medium necessarium ad satisfactionem poenae, sicut confessio est necessaria ad remissionem culpae; et ideo neque est tam necessarium ut redeat hic effectus. Propter quod dixi, rem hanc esse incertam; conjecturae sunt tamen valde probabiles et sufficientes. Considerandum est enim, opus illud satisfactorium, licet, ut est opus operantis, sit mortuum, et ideo nunquam habeat effectum, tamen ut est opus sacramentale, et applicatio meritorum seu satisfactionis Christi, semper esse opus ex se vivum, quodammodo tamen mortificatum ratione subjecti, ut non possit in eo habere effectum, secundum praesentem dispositionem. Sicut autem opera mortificata reviviscunt et operantur, recedente fictione, ita opus illud incipit habere suum effectum, ablata fictione.”³⁰

CAJETANUS communioem sententiam theologorum quoad tres simul praedictas quaestiones, sic proponit ac defendit: “Quia igitur neutra via solide fundata videtur, occurrit media via incedendum, dicendo tria. *Primum* est quod omnis poenitentialis satisfactio a confessore imposita, etiam si extra caritatem fiat sufficiens est quoad forum militantis Ecclesiae. Probatur hoc: quia satisfactio huiusmodi est sacramentalis. est enim tertia pars sacramenti; ac per hoc. satisfactio Ecclesiae si est informis, sicut confessio informis. Et hinc oritur ut non solum ieiunia et eleemosynas, verum etiam orationes non sit solita Ecclesia iterum imponere poenitentibus qui eas semel solverunt: quamvis iuniores nonnulli, ‘trepidantes timore ubi non est timor’, adinvenerint quandam momentaneam satisfactiunculam pro poenitentia sacramentali. et deinde arbitrantur quasi condignam poenitentiam quae aut non est poenitentia sacramentalis, aut, si est, vanum monstrat eorum timorem. Nec hoc facere sunt edocti a sancta Catholica Ecclesia. Et propterea reprehensione magis dignum est quam usu.

“*Secundum* est quod quaecumque sacramentalis satisfactio, si extra caritatem

fit, nihil tunc valet ad expiationem poenae pro peccato debitae apud Deum. Hoc ex supra dictis satis probatum est; et a Magistro Sententiarum multis auctoritatibus, in xv distinctione Quarti, firmatur.

“*Tertium* est quod omnis satisfactio sacramentalis, si extra caritatem fit, valere incipiet quando, recuperata caritate, poenitens ‘ad cor redibit’, etc. Probatur hoc ex eo quod regulariter opus sacramentale, utpote opus Dei, recedente fictione, sortitur effectum: ut de baptismo, confessione et extrema unctione dictum est. Satisfactio autem sacramentalis pars sacramenti est, vimque habet ex clavibus. Ergo, si est informis, sortietur postea, recedente fictione, effectum.”³⁷

CONCLUSIO

Conclusio 1. Probabilius satisfactio imposita a confessorio valide impletur in statu peccati, tam quoad adimpletionem praecepti confessarii quam quoad rationem partis integrantis sacramentum, dummodo non sit actus ex se peccaminosus. Id autem valet non solum de poenitentia quae post se relinquat aliquem effectum afflictivum qui coniungatur cum supervenienti statu gratiae, sed etiam de poenitentia quae nullum huiusmodi effectum relinquat.

Probatur 1a Pars, *quod nempe satisfactio peracta in statu peccati valeat ad implendum praeceptum sacerdotis, ita ut iterari non debeat.*

Id constat *primo* ex communissima sententia doctorum, praesertim modernorum. *Secundo*, ex sensu fidelium qui non solent se accusare quod satisfactionem impleverint in statu peccati. *Tertio*, ex usu confessoriorum imponendi poenitentias diuturnas, etsi fortasse minus graves, non enim prudens esset exponere poenitentes periculo peccati, non implendo satisfactionem aut eam perficiendo in statu peccati; item ex usu imponendi quasdam poenitentias quae manifeste statum gratiae non requirunt, ut cum quis jubetur post singulos lapsus statim elicere actum contritionis. *Quarto*, ex eo quod, ut mox dicetur, satisfactio impleta in statu peccati est valida pars integralis sacramenti, nec praeceptum sacerdotis se extendit ad magis quam ad ponendam poenitentiam quae sit vere sacramentalis, non vero ad obtinendum ejus effectum, dependentem a solo statu gratiae, nam hic est extrinsecus finis operis et, ut constat in aliis etiam materiis, finis legis non cadit sub lege.

Generatim auctores (inter alios *Suarez, Lugo, Salmanticenses*) hanc rationem sic proponunt: Sub praecepto confessarii cadit sola substantia operis et non ejus modus, vel solum opus et non ejus finis, nam, sicut in aliis praeceptis, finis legis non cadit sub lege; unde non refert utrum necne poenitentia impicatur in statu gratiae et inducat proprium

³⁷ Quaestiones de Satisfactione, quaesitum secundum, In editione leonina Operum S. Thomae, t. 12, p. 357.

effectum extinguendi poenam. Attamen haec ratio nihil probare videtur sed petere principium; supponit enim statum gratiae non pertinere ad substantiam operis; jamvero opus quod confessarius intendit imponere non est materialis executio operis poenalis, sed tale opus quod sit revera pars integralis sacramenti, nam sacerdos imponit poenitenti satisfactionem sacramentalem; oportet igitur ut probetur statum gratiae non requiri ad hoc ut poenitentia sit vere sacramentalis, quod mox probabitur.

Quidam assertum probant vel confirmant ex eo quod in antiqua disciplina poenitentiae publicae satisfactio praecedebat absolutionem adeoque non censebatur necessario adimpleri in statu gratiae. “Sane, inquit D’Alès (thes. 10), poenitentes veteris Ecclesiae laborabant ut iustificarentur, non ut iam iustificati.” Cui quidem addi potest quod etiam in hodierna praxi sacerdotes interdum praecipiunt ut peccator persolvat poenitentiam ante absolutionem. *Attamen*, quidquid sit de praedicta antiqua praxi (de qua merito dubitatur, ut dictum est in art. 45) necnon de modo quo sacerdos jubere potest ut poenitentia persolvatur ante absolutionem (cf. art. 75, p. 464), hoc argumentum frustra adducitur, cum poenitentia quae persolvitur ante absolutionem non accipiat suum sacramentale complementum, nec sit stricte satisfactio sacramentalis, nisi ex ordine ad absolutionem et ideo posterius ad ipsam, loquendo formaliter et de posterioritate naturae (ut dictum est supra, p. 386. 446 sq. 464), adeoque, qua talis, non persolvitur in peccato sed in statu gratiae, acquisito per ipsam absolutionem.

Probatur 2a Pars, *quod nempe satisfactio impleta in statu peccati sit vera pars integralis sacramenti*, quamvis nequeat esse vera et subjectiva satisfactio, seu actus satisfactivus ipsius subjecti qui vim habeat extinguendi poenam, ut dictum est in art. 61, ubi de satisfactione ex opere operantis seu extrasacramentali.

Etenim, finis et vis sacramentalis satisfactionis sequitur finem et vim ipsius sacramenti, cujus est integrativa pars. Sicut nempe Deus ad hoc instituit ipsum sacramentum, ut quodammodo in auxilium hominis suppleretur per ipsum vis perfectae contritionis, quae est de se, seu ex opere operantis, justificativa, et ad hunc finem voluit ut actus attritionis, qui de se est insufficiens ad justificandum, acciperet vim justificativam ex opere operato et ex vi absolutionis in sacramento, ita similiter, ad complementum sacramenti ejusque principalis effectus, instituit sacramentalem satisfactionem, eo nempe fine ut opus aliquod poenale elevaretur, ex vi ipsius absolutionis et sacerdotalis intimationis, ad extinguendam poenam ex opere operato, sicut quaedam conditio applicationis satisfactionis Christi. Unde ad habendam satisfactionem sacramentalem, praeditam nempe sua vi ex opere operato, non re-

quiritur gratia, sicut ad habendam contritionem sacramentalem, praeditam vi justificativa ex opere operato, non requiritur status gratiae aut perfecta contritio.

Nec rejert quod satisfactio sacramentalis nequeat suum effectum consequi nisi fiat in statu gratiae et una cum satisfactione ex opere operantis, quoniam aliud est effectus et aliud virtus causae, et status gratiae se habet ut mera conditio vel dispositio ex parte subjecti ad hoc ut causa exerat virtutem suam. Idem ceteroquin accidit in ipso sacramento in genere spectato, quod est de se validum et efficax, quamvis, ob defectum dispositionis in subjecto, nequeat consequi suum effectum, ut patet in Baptismo suscepto sine attritione, et accidit, juxta quosdam, in ipso sacramento Poenitentiae ob aliquem defectum in ipsa valida et efficaci attritione (quod si nos negavimus in art. 29, ratio fuit quia non admittimus attritionem particularem vel non appretiative summam sufficere ad hoc ut sit pars sacramenti justificativi).

Item, non rejert quod satisfactio sacramentalis vocetur et sit vera satisfactio, quae quidem necessario requirit statum gratiae, ut dictum est in art. 61. Nam, ut ibidem dictum est, non eadem prorsus ratione, sed tantum analogice et aequivalenter, poenitentia extrasacramentalis et poenitentia sacramentalis, satisfactio dicuntur; prior enim est formaliter et simpliciter satisfactio, seu actus satisfactivus ipsius poenitentis; altera vero est aequivalenter et secundum quid satisfactio, seu congruum opus poenitentiale, cui adnectitur satisfactio Christi quae est vera et formalis satisfactio, quemadmodum scheda bancaria (vulgo check) est pecunia non formaliter sed aequivalenter, eo quod ei adnectatur jus ad pecuniam.

Item, non rejert quod, quando satisfactio sacramentalis impletur in statu gratiae, ipsa sit satisfactio formaliter talis et influat ex opere operantis; nam ex hoc non amittit propriam naturam nec desinit esse efficax ex opere operato, sed fit concomitanter etiam satisfactio formalis et influit etiam ex opere operantis, imo obtinet requisitam conditionem ut possit actualiter influere ex propria vi sacramentali, seu ex opere operato. Idem proportionaliter accidit in ipsa contritione sacramentali, quando quis accedit ad sacramentum Poenitentiae in statu gratiae et cum contritione perfecta; haec enim agit non solum ex opere operantis et ex propria vi justificativa, sed etiam ex opere operato et ex vi sacramenti, quatenus in se eminenter continet requisitam attritionem.

Item, non rejert quod ipsum sacramentum Poenitentiae nequeat esse validum et informe, juxta sententiam quam elegimus in art. 29; nam ex hoc non sequitur satisfactionem debere in omnibus sequi con-

ditiones ipsius sacramenti, cum sit tantummodo pars integralis et separata, ac ideo possit, ob aliquam rationem sibi propriam, ei convenire validitas cum informitate, quae nequit convenire sacramento; sacramentum enim ideo nequit esse validum et informe quia eadem attritio quae constituit sacramentum est sufficiens dispositio ad gratiam sacramentalem, nulla autem similis ratio invocari potest quoad satisfactionem.

Quod autem res ita se habeat, seu quod Deus elevaverit ad rationem satisfactionis sacramentalis ipsum opus poenale impositum a sacerdote et non necessario idem opus prout est formalis satisfactio ex opere operantis (quod quidem nemo negabit potuisse convenienter fieri), suadetur tum ex supradicta paritate alterius partis ejusdem sacramenti, seu contritionis, vel, si placet, ex ipsa indole sacramenti Poenitentiae; tum ex eo quod secus integritas sacramenti frustraretur nec satis fragilitati humanae consultum esset, quod attinet ad obligationem implendi satisfactionem sacramentalem; tum ex communi consensu theologorum, saltem modernorum (pauci ceteroquin inter ipsos antiquiores inveniuntur qui explicite vel simpliciter refragentur); tum ex communi prorsus sententia doctorum qua asseritur per impletionem poenitentiae in statu peccati satisfieri saltem praecepto confessorii ita ut nulla sit obligatio poenitentiam iterandi, hoc enim dici non posset si per eam impletionem non integraretur sacramentum, cum praecise ex necessitate integrandi sacramentum desumatur tum obligatio poenitentiam imponendi ex parte ministri tum obligatio eam adimplendi ex parte subjecti, nec proinde censeatur minister praecipere nisi satisfactionem sacramentalem, seu integrativam sacramenti. Unde inconsequenter *Salmanticenses* supra citati admittunt unum, seu fieri satis praecepto confessoris, et negant alterum, seu vere et formaliter integrari sacramentum.

Xec aliam in hac re videmus notabilem difficultatem, nisi *apparentem saltem oppositionem quorundam verborum 5. Thomae*, quorum gravitatem dissimulare non intendimus.

Contra statutam enim doctrinam sequentes textus *obici possunt*:

S. Doctor in *Suppi.*, q. 14, a. 2, ad 2 (cit. in art. 61, p. 288), ait quod ex hoc quod non possumus certo scire nos esse in statu gratiae, non sequitur quod debeamus anxii esse de non impleta satisfactione eamque repetere, nam in casu quo de facto inveniamur in statu peccati ac ideo nihil valeat nostra satisfactio, excusamur ab obligatione satisfaciendi seu non incurrimus peccatum omissionis satisfactionis. Unde S. Doctor supponit quod satisfactio adimpleta in peccato nihil est et

quod, si adest conscientia status peccati, debet repeti; ergo juxta S. Doctorem, per satisfactionem impletam in statu peccati nec integratur sacramentum nec impletur praeceptum confessarii.

Ibid., a. 3, ad 2, ait: “Baptismus imprimit characterem in anima, non autem satisfactio. Et ideo adveniens charitas, quae fictionem tollit et peccatum, facit quod baptismus effectum suum habeat; non autem facit hoc de satisfactione. Et praeterea baptismus ex ipso opere operato justificat, quod non est hominis, sed Dei; et ideo non eodem modo mortificatur sicut et satisfactio, quae est opus hominis.” Unde, juxta S. Doctorem, satisfactio impleta in statu peccati non est pars sacramentalis, vim habens ex opere operato, sed aliquid pure mortificatum et purus actus hominis.

Ibid., ob. 3, hanc difficultatem refert: “Si alicui pro peccatis commissis injuncta fuerint jejunia, et in peccatum cadens ea perfecerit, non injungitur, cum iterum confitetur, ut jejunia illa iteret. Injungeretur autem ei, si per ea satisfactio non impleretur. Ergo per poenitentiam sequentem opera praecedentia satisfaciendi efficaciam accipiunt”. Respondet autem (*ad 3*): “Aliquae satisfactiones sunt ex quibus manet aliquis effectus in satisfaciendis, etiam postquam actus satisfactionis transiit; sicut ex jejunio manet corporis debilitatio, et ex eleemosynarum elargitione substantiae diminutio; et sic de similibus. Et tales satisfactiones in peccatis factae non oportet quod iterentur, quia quantum ad hoc quod de eis manet, per poenitentiam Deo acceptae sunt. Satisfactiones autem quae non relinquunt aliquem effectum in satisfaciente, postquam actus transiit, oportet quod iterentur, sicut est de oratione, et similibus. Actus autem interior, quia totaliter transit, nullo modo vivificatur, sed oportet quod iteretur.” Ubi S. Doctor manifeste docet quod quidquid satisfactionis in statu peccati adimpletum est, nihil valet et repeti debet.

Respondetur. Hos textus claros non esse constat ex ipsa varia interpretatione Thomistarum qui propterea in hac quaestione in varias discedunt opiniones. *Cajetanus* fatetur quod “divus Thomas varia videtur sentire”.³⁸ Ad ultimum textum obiectum notant *Salmanticenses* (Disp. 10, dub. 3, n. 67): “Ex hoc Praeceptoris Angelici testimonio, ut recte vidit *Sotus* . . . vehementer non pauci allucinantur Thomistae”. Frustra autem quidam, ab his textibus sese extricant, dicentes S. Doctorem loqui de sola satisfactione extrasacramentali: id falsum esse patet manifeste ex ultimo textu adducto (necnon ex resp. ad 1 ejusdem articuli) et satis suggestive ex secundo textu in quo fit com-

³⁸ Quaestiones de satisfactione, quaesitum secundum, in editione leonina Operum S. Thomae, t. 12, p. 356.

paratio inter satisfactionem et Baptismum. Agit ergo S. Thomas de utraque satisfactione, et utrique eadem principia applicat, salvo utriusque differentiis.

S. Doctor igitur nunquam negat satisfactionem impletam in statu peccati esse sacramentalem, imo in secundo textu id satis clare proponit cum inducit comparisonem inter Baptismum imprimenter characterem et satisfactionem nihil tale imprimenter aut post se relinquentem, vi cuius reviviscere possit, sicut Baptismus. Nec refert quod dicat Baptismus justificare ex opere operato et esse opus Dei, satisfactionem vero esse opus hominis, quia haec verba ibi non referuntur ad solam satisfactionem peractam in peccato, sed ad satisfactionem secundum se, et proinde nequeunt significare quod satisfactio non agat ex opere operato et non sit etiam opus Dei et non sit sacramentalis, siquidem satisfactio totum hoc est, in doctrina S. Thomae et aliorum theologorum.

S. Doctor in illis textibus totus est in negando tum effectum satisfactionis impletae in peccato, tum ejus reviviscentiam. Propterea ait quod ea satisfactio "poenam non expiat" (in primo textu), et quod est "mortificata" magis quam mortificetur Baptismus qui relinquit aliquem effectum et potest reviviscere ad ultimum effectum, ac ideo omni effectum expoliatur et redigitur quoad hoc ad meram conditionem operis hominis,³⁰ quod nec charitate vivificatur nec effectum sacramentali donatur.

Cum autem S. Doctor docet quod satisfactio impleta in peccato debet repeti, id intelligit non in ordine ad implendum praeceptum sacerdotis aut ad integrandum sacramentum, sed in ordine ad obtinendum frustratum effectum satisfactorium. Cum nempe satisfactio sacramentalis effectum non habuit, nec unquam habebit ob impossibilitatem reviviscentiae, poenitens extinctionem poenae non consequitur nisi iteret opera poenalia, sive ea quae fuerunt infructuosa sive quaelibet alia, idque sive extrasacramentaliter, sive sacramentaliter. iterum nempe accedendo ad sacramentum ut novam absolutionem et satisfactionem accipiat a sacerdote. Nec refert quod in ob. 3, a S. Thoma relata, obiciens loquatur de iteratione satisfactionis sacramentalis, nam non loquitur de simplici iteratione prioris poenitentiae sed de nova sacerdotis injunctione "cum poenitens iterum confitetur".

³⁰ S. Thomas oppositas expressiones "opus Dei" et "opus hominis" semper accipit in ordine ad justificativam efficacitatem. 3 p., q. 69, a. 10, ad 1: "Sacramentum baptismi est opus Dei, et non hominis; et ideo non est mortuum in facto, qui sine charitate baptizatur." 3 p., q. 84, a. 1: "Sacerdos per ea quae agit et dicit circa poenitentem. significat opus Dei remittentis peccata". In 4 Sent., dist. 22, q. 1, a. 1, ad 6: "Remissio peccatorum est principaliter opus Dei: sed mortificatio meritorum praecedentium est opus hominis. Homo autem sua actione non potest evacuare simpliciter opus Dei, quamvis possit impedire ne sibi prosit". Cf. 3 p., q. 89, a. 5 et 6.

Id autem quod S. Doctor ibidem addit de non iterandis poenitentiis relinquentibus post se aliquem effectum qui coniungatur cum superveniente statu gratiae, connectitur logice cum explicata doctrina; nam, ratione illius effectus, poenitens consequitur extinctionem poenae vel ex opere operantis, vel forte etiam ex opere operato, prout nempe talis effectus est continuatio quaedam sacramentalis satisfactionis impletae in statu peccati et permanentis virtualiter in illo sub consequenti statu gratiae (cf. infra, p. 490 sq. 499).

Paucis, id quod S. Thomas in objectis locis implicite vel explicite docet, ad hoc reducitur: Satisfactio impleta in statu peccati est pars integralis sacramenti et adimpletio praecepti sacerdotis, sed nullum effectum inducit nec actualiter nec subinde per reviviscentiam; debet ergo poenitens iterare satisfactionem, extrasacramentaliter vel sacramentaliter, non quidem ad hoc ut compleat sacramentum aut adimpleat praeceptum sacerdotis, sed ut possit consequi extinctionem poenae, quae est ipse finis utriusque satisfactionis quique frustratus est per adimpletionem poenitentiae in statu peccati.

Haec interpretatio mentis S. Doctoris videtur satis solida, imo logice admittenda si quis velit sustinere rationabile illud et tam commune assertum moralistarum, praecipue modernorum, quod poenitens non tenetur repetere in statu gratiae poenitentiam persolutam in statu peccati. Ceterum, si quis velit eam interpretationem repudiare nonnisi hanc alteram logice eligere potest, scilicet S. Thomam omnino assimilare satisfactionem sacramentalem satisfactioni extrasacramentali ita ut ipsa in statu peccati nullo modo persolvatur, neque ut pars sacramenti, neque etiam ut adimpletio praecepti sacerdotis, ac proinde poenitens teneatur ad eam repetendam ad utrumque finem integrandi sacramentum et adimplendi sacerdotis praeceptum.

Probatur 3a Pars, *quod nempe per opus secundum se pccaminosum satisfactio persolvi non valeat*, ac proinde sit repetenda ad implendum tum integritatem sacramenti tum praeceptum confessarii.

Ratio est tum quia non convenit ut elevetur ad rationem instrumenti salutis et extinctionis poenae peccati id quod secundum se opponitur saluti et est inductivum novae poenae: tum quia generaliter nulli legi satisfit per opus secundum se malum, cum hoc essentialiter adversetur fini et rationi legis. Ita manifeste non satisfacit qui, accepta flagellatione in poenitentiam, utitur ea ad sese occidendum, vel qui, accepto onere eleemosynarum, elargitur pecuniam feminae indigenti, tanquam medium patrandae fornicationis; sic enim corrumpitur ipsum opus, quod non est amplius mortificativa flagellatio sed occisio, nec eleemosyna sed instrumentum fornicationis,

E converso satisfactio valide persolvitur per opus,, cui accedit peccatum, ut si quis opus bonum persolvit ex vanagloria vel cum pravis cogitationibus aut dispositionibus. Breviter satisfactio impleri potest in peccato, imo cum peccato, sed non per peccatum.

Quapropter, nisi ad hunc sensum trahantur, reiciendae sunt exaggeratae et ambiguae expressiones tum *Tournely, Guérin, Antoine* et *Billuart* (cf. in p. 480), dicentium satisfactionem non valere si persolvatur cum affectu ad peccatum, tum *Suaresii* et *Lugonis* qui e regione asserunt valere satisfactionem quae persolvatur per actum peccaminosum.

Ad rem *Suarez*: “Dices: ergo non solum satisfactio impleta in statu peccati, sed etiam impleta *per opus peccaminosum* habebit effectum, recedente fictione. Respondetur primo negando sequelam; quia ut illud opus sit satisfactorium, etiam ex opere operato, oportet ut non sit malum, quia alias non habet congruitatem, ut sit quasi instrumentum morale ad hunc effectum. Secundo, et magis consequenter respondetur, concedendo sequelam, quia baptismus, etiamsi ex parte suscipientis fuerit actus peccaminosus, postea, recedente fictione, remittit totam poenam simul cum culpa; et confessio ipsa, vel susceptio alterius sacramenti, etiamsi fiat peccando venialiter, confert gratiam. Denique, illa actio quoad substantiam est bona, et est punitio delicti, et, ut sic. est instrumentum quo applicatur Christi satisfactio.”⁴⁰

Lugo: “Ad hoc . . . , quod appelletur satisfactio, sufficit, quod opus ipsum secundum se sit poenale, et per illud possit poenitens puniri: hoc enim satis est, ut sit pars sacramenti, ut constat, licet opus hic et nunc non sit honestum.”⁴¹

Probatur 4a Pars. Quae diximus nempe intelligenda sunt non solum de satisfactione relinquire post se *aliquem effectum* afflictivum qui coniungatur cum superveniente statu gratiae, sed etiam de satisfactione quae *nullum hujusmodi effectum* relinquat.

Rationes enim jam adductae, conclusionem probant de ipsa poenitentia quae fit in statu peccati, abstrahendo ab effectu qui forte relinquatur ac cum statu gratiae coniungatur. Ceterum, ea distinctio, a quibusdam ut *Tabiena* et *Viguerio* invocata, est prorsus impertinens ad rem: nam, praedictus effectus procedit a poenitentia impleta in statu peccati, non formaliter ut est satisfactio, sed materialiter ut a causa naturali.⁴² unde ipse non accipit rationem satisfactionis sacra-

⁴⁰ De Poenitentia, disp. 38, sect. 8, n. 6. Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 799sq.

⁴¹ De Poenitentia, disp. 25. sect. 3, n. 46. Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 448.

⁴² Ad rem *Cajetanum*: “Hujusmodi relictus effectus non est sacramentalis: quia non est effectus operis satisfactorii ut est sacramentalis aut morale, sed secundum naturam

mentalis sed influit ex mero opere operantis, nec proinde sacramentaliter prodest ei qui satisfactionem ipsam adimplevit in statu peccati; quod si etiam ipse explicite elevaretur a sacerdote ad rationem poenitentiae sacramentalis, tunc utique evaderet secundum se satisfactio sacramentalis, sed iterum nihil sacramentaliter conferret suae causae naturali, nec faceret ut haec evaderet satisfactio sacramentalis, si ex seipsa talis non esset. Nec valet opponere quod in effectum continetur causa adeoque vere habetur specialis et unicus casus in quo satisfactio persoluta in peccato sit valida, ratione nempe effectus persoluti in statu gratiae; nam tunc etiam dici posset hic esse casus in quo satisfactio persoluta in statu gratiae non valeat eo quod nempe causa sit posita in statu peccati, sicut enim causa vere continetur in effectum, ita et effectus in causa.

Conclusio 2. Satisfactio sacramentalis non licite adimpletur in statu peccati, sed talis adimpletio est peccatum, quamvis non mortale.

Probatur 1a Pars. *Illiceitas* nempe talis impletionis sequitur tum ex eo quod habeatur indigna receptio partis sacramenti, quantumvis tantum integralis, tum ex eo quod ponatur obex effectui sacramenti, etsi partiali, secundario et distincto a gratia.

Nec ideo valet cum Lugone in contrarium arguere ex eo quod non ponitur obex gratiae (juxta sententiam quam in art. 71 defendimus cum ipso Lugone contra Cajetanum, Suarez, Salmanticenses etc.); *nam* omnis obex effectui sacramenti constituit secundum se quandam irreverentiam et injuriam in sacramentum, quamvis non sit gravis nisi contrarietur praecipuo ejus effectui seu gratiae, eo vel magis quod extinctio poenae intime connectitur cum gratia in eadem linea unius ac completi effectus sacramenti, qui est totalis remissio peccati tam secundum culpam quam secundum poenam. *Item, inepte Lugo adducit* exemplum auditionis Missae vel acceptionis indulgentiae; *nam* in his homo mere passive se habet, dum per satisfactionem sacramentalem concurrit active ad positionem operis quod est extinctivum poenae. *item, inaniter invocatur* reviviscendam effectus; *nam*, abstrahendo ab incertitudine hujus reviviscentiae (quam infra negabimus), si ipsa esset ratio excusans a peccato, excusaret etiam cum qui ponit obicem gratiae subinde reviviscentis. *Item, inepte arguitur* ex eo quod si quis

operis; afflictio enim carnis non est effectus ieiunii ut est actus moralis aut sacramentalis. sed ut est subtractio cibi; et similiter diminutio boni exterioris non est effectus eleemosynae nisi secundum naturam operis, puta quia subtrahit illud a se; unde effectus iste est valde remotus a sacramentalitate” (Quaestiones de satisfactione, quaesitum secundum, in editione leonina operum S. Thomae, t. 12, p. 356 sq.). De hoc fusius *Salmanticenses*, Disp. 10, dub. 3, n. 67 sq.; disp. 11, dub. 6, n. 107.

non posset absque peccato implere satisfactionem in statu peccati, sequeretur ipsum peccare sive omittendo poenitentiam sive eam implendo, seu esse in absurda conditione necessario peccandi; *nam* talis conditio absurda non est, cum possit removeri per acquisitionem status gratiae, nec talis casus unicus est, ut patet de peccatore cui imminet adimpletio praecepti paschalis communionis quique peccat, sive adimplendo sive omittendo, si eligit manere in statu peccati quem per poenitentiam remove potest ac debet.

Probatur 2a Pars. Quod nempe implere satisfactionem in statu peccati *non sit peccatum mortale, sed tantum veniale*, patet ex parvitate materiae, quia scilicet indigne tractatur non ipsum sacramentum, sed ejus pars secundaria et integralis, et frustratur solummodo quidam secundarius ejus effectus, scilicet extinctio poenae. Attamen, hoc difficilius patet in sententia eorum qui dicunt effectum satisfactionis esse etiam collationem gratiae habitualis (Suarez) vel saltem actualis (Salmanticenses); ceterum, *Salmanticenses*, sese extricant dicentes collationem gratiae actualis esse parvum effectum relate ad collationem gratiae habitualis quae confertur per essentiam sacramenti, et Suarez (supra cit., p. 481) logice admittit quod per se et speculative loquendo satisfactio in statu peccati esset peccatum mortale, sed difficultatem eleganter eludit, addens quod, cum ille gratiae effectus sit valde incertus, practice loquendo non habetur in ea satisfactione peccatum mortale.

Conclusio 3. Satisfactio sacramentalis non adimpletur fructuose in statu peccati, seu proprium effectum nullatenus causât nec statim, nec probabilius subinde seu per reviviscentiam.

Probatur 1a Pars, *quod nempe satisfactio non conferat proprium effectum statim seu quamdiu durat status peccati*.

Nam, ut dictum est in art. 61 quoad ipsam satisfactionem extra-sacramentalem, nequit remitti poena, nisi prius remittatur culpa, quia remissio poenae supponit amicitiam et acceptionem Dei, quae sine statu gratiae haberi non possunt; nec aliunde refert quod culpa pro qua debetur poena fuerit prius remissa per sacramentum, nam oportet quod etiam nova culpa remittatur et status gratiae in praesenti habeatur ad hoc ut actualiter habeatur conditio requisita ad quamlibet extinctionem poenae, scilicet amicitia et acceptatio Dei. *Confirmatur* tum ex eo quod nulla causa confert effectum secundarium sine primario, cum influit in secundarium mediante primario, tum ex eo quod extinctio poenae temporalis est effectus praeparans ad gloriam seu removens impedimentum ad ejus consecutionem nec ideo ad illum effectum conse-

quendum aptus est nisi qui est ad gloriam ordinatus per statum gratiae.

Nec sacramentalis indoles satisfactionis valet quidquam immutare in hac re, cum non valeat immutare naturam et finalitatem ipsius extinctionis poenae; per vim quidem sacramenti opus poenosum, quod de se non esset satisfactivum ex opere operantis, elevatur ad hoc ut habeat vim extinguendi poenam (juxta probabilem opinionem explicatam in Conci. 1), sed hunc effectum nequit inducere nisi in subjectum ad hoc dispositum per statum gratiae. Idque confirmatur ex exemplis aliarum causarum extinguentium poenam ex opere operato, scilicet Baptismi, sacrificii Missae et indulgentiae, quae suum effectum non consequuntur nisi in subjecto disposito per statum gratiae.

Nec valet in contrarium arguere ex paritate cum attritione et sacramento causante suum effectum in subjecto sine statu gratiae, aut cum effectu characteris qui non exigit statum gratiae; nam attritio et sacramentum non aliam exigunt dispositionem in subjecto quam motum gratiae actualis praeparantis habitualement, non enim status gratiae praeexigitur ad statum gratiae; et similiter character ex natura sua non exigit statum gratiae, cum sit in diverso ordine seu non ordinetur ad remissionem peccatorum et ad vitam aeternam, imo praeexigitur ad gratiam, ut praevia ejus dispositio in formali ordine sacramentali.

Probatur 2a Pars, *quod nempe satisfactio sacramentalis probabilius nequeat reviviscere.*

1. Ut enim dictum est in tractatu De sacr. in gen. (art. 11), ratio exigens reviviscentiam sacramenti secundum suum effectum, duplex esse potest: altera moralis, scilicet necessitas effectus cum copulata impossibilitate illum alio medio obtinendi; altera physica, scilicet permanentia alicujus in quo sacramentum ejusque virtus perseveret, et vi cujus, remoto obice, influere ac reviviscere dici queat. Jamvero, neutra ratio hic verificatur. Non prima, quia effectus extinctionis poenae obtineri potest per alia media, scilicet per satisfactionem ex opere operantis vel per repetitum sacramentum; nec est inconveniens quod frustretur unum sacramentum in suo effectu recuperabili per aliud nec est per accidens quod effectus possit recuperari per aliud, ut sibi fingit Lugo (cf. infra, Dices 4, p. 497 sq.). Non secunda, quia satisfactio simpliciter transit nec quidquam post se relinquit.

Ad rem S. Thomas, *Suppi.*, q. 14, a. 3, ad 2: “Baptismus imprimit characterem in anima, non autem satisfactio Et ideo adveniens charitas, quae fictionem tollit et peccatum, facit quod baptismus effectum suum habeat; non autem facit hoc de satisfactione” (cf. *ibid.*, ad 3). Eandem rationem S. Doctor tradit *In 4 Sent.*, dist. 4, q. 3, a. 2,

q. 3, ad 3: “In eucharistia non imprimitur character, cujus virtute possit aliquis virtutem sacramenti percipere fictione recedente”.

Nec valet opponere quod satisfactio potest reviviscere per causalitatem moralem; *nam* etiam haec causalitas (quam supra, in p. 385, concessimus satisfactioni) exigit praesentiam causae, vel in se vel in effectu relicto, nec ulla habetur reviviscentia ubi nihil ex causa relinquitur, ut dictum est in tractatu De sacr. in gen. (art. 11, p. 208). Unde impertinens est haec observatio *Suaresii*: “Ad hunc autem effectum non est necessaria aliqua actio physica, sed tantum moralis condonatio, quae fit a Deo intuitu prioris applicationis sacramentalis satisfactionis; et ideo impertinens est quod illa satisfactio aliquem physicum seu naturalem effectum relinquat in operante ut habeat effectum, recedente fictione.”⁴³

Nec valet insistere quod, etsi non per proprie dictam reviviscendam, potest tamen effectus obtineri a Deo intuitu satisfactionis peractae; nam imprimis id gratis fingitur, secundo obstat sequens ratio.

2. Satisfactio ipsa sacramentalis ut possit vim suam operis operati, quam habet ex sacramento, exercere et in effectum deducere, debet procedere ex charitate vel, si placet, informari charitate, tanquam conditione sine qua non; nam absque charitate non datur acceptatio Dei. et sine acceptatione Dei non datur extinctio poenae. Jamvero satisfactio impleta in statu peccati, nunquam invenitur simul cum charitate; non quidem in momento quo ipsa impletur, quia tunc non adest charitas, nec etiam posterius quando accedit status gratiae et charitas, quia tunc non amplius adest satisfactio, sed fuit, nec quidquam superest ex ea. Nec valet dicere Deum conferre nihilominus effectum, intuitu praeteritae satisfactionis; nam nihil est in ea quod possit movere Deum ad id agendum, cum non adfuerit necessaria conditio charitatis. nec potest Deus voluntarie coniungere praesentem charitatem cum praeterita satisfactione et facere quod fuerit cum charitate id quod non fuit cum charitate.

Exinde intelligitur diversus modus quo per defectum dispositionis mortificantur Baptismus et satisfactio; defectus enim attritionis impedit ultimum effectum Baptismi sed non inficit ipsam ejus virtutem nec impedit primum effectum qui est character, quo mediante, Baptismus pergit influere in ultimum effectum per reviviscendam, remoto obice; defectus vero charitatis totaliter mortificat et irreparabiliter ligat ipsam virtutem satisfactionis sacramentalis, ita ut haec satisfactio aequivaleat operi hominis, seu operi mortuo, cujus ratio est quia satis-

⁴³ De Poenitentia, disp. 38, sect. 8, n. 5, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 799.

factio ex una parte est merus actus transiens, et ex alia parte in exercitio suae virtutis, utut sacramentalis, essentialiter dependet a charitate.

Ad rem S. Thomas, *Suppi.*, q. 14, a. 3, *Sed contra*: "Charitas non informat actum, nisi qui ab ipsa aliquialiter procedit. Sed opera non possunt esse Deo accepta, ac per hoc nec satisfactoria, nisi sint charitate informata. Ergo cum opera facta extra charitatem nullo modo ex charitate processerint, vel de cetero procedere possint, nullo modo poterunt in satisfactionem computari." *Ibid.*, ad 2: "Baptismus ex ipso opere operato justificat, quod non est hominis, sed Dei: et ideo non eodem modo mortificatur sicut et satisfactio, quae est opus hominis." 3 p., q. 89, a. 6: 'Opera . . . non possunt iterum a principio procedere, quia transeunt, et iterum eadem numero resumari non possunt. Unde impossibile est quod opera mortua [uti satisfactio] iterum fiant viva per poenitentiam.'

3. *Confirmatur* a paritate cum aliis mediis extinguendi poenam ex opere operato, scilicet indulgentia et sacrificio Missae, quorum applicatio non reviviscit si semel ejus effectus frustratus fuerit per statum peccati. Cujus ratio est quia virtus illius applicationis pendet essentialiter a dispositione subjecti, ut dictum est de virtute satisfactionis sacramentalis, dum e converso virtus qua Baptismus aufert eandem poenam temporalem non extinguitur ab indispositione subjecti, sed permanet in caractere. Nec refert si dicas cum Lugo (Disp. 25. n. 45) in indulgentiis id pendere ex voluntate Ecclesiae, de facto requirentis statum gratiae tempore quo fiunt opera praescripta, cum possit permittere ut quis acquirat indulgentiam in tempore futuro quando consequitur statum gratiae; nam imprimis, in hypothesi quod Ecclesia id permetteret, nequaquam haberetur reviviscentia operum quibus adnectitur indulgentia, cum ipse status gratiae sit inter ipsa opera seu conditiones requisitas ad indulgentiam, unde in hoc casu haberetur prima causalitas indulgentiae, non vero reviviscentia; secundo, adhuc stat quod in casu, qui de facto datur, quod nempe opera praescripta debent fieri saltem in suo termino in statu gratiae, si quis tunc sit in statu peccati nunquam in futuro effectum indulgentiae consequetur. quantumvis obicem removeat.

Quidam, ut Salmanticenses, rem probant ex non reviviscentia sacramenti, tanquam a ratione paritatis: ipsum nempe sacramentum Poenitentiae non reviviscit, ergo a pari nec satisfactio reviviscit, quia pars sequi debet conditionem totius, nec est ratio cur magis concedatur parti, et quidem ignobiliori ac infirmiori, quam toto.

Attamen, ratio paritatis non multum probat. Nam *imprimis*, ipsa

nititur discutibili fundamento non reviviscentiae sacramenti, et etiam ab adversariis, qui defendunt reviviscentiam sacramenti, ea ratio invocatur ad probandum oppositum, dicunt enim: Sacramentum reviviscit, ergo etiam satisfactio, utpote ejus pars, reviviscit. *Secundo*, ipsa fundatur in incerta sententia quod detur sacramentum Poenitentiae validum et informe, cum autem hanc sententiam cum pluribus theologis reiecerimus supra in art. 29, illa ratio est nobis impertinens; nam sacramentum ideo non reviviscit quia nunquam extitit, et aliunde illud individuum sacramentum, cujus pars est imposita satisfactio, fuit non tantum validum sed etiam formatum et propterea nequit reviviscere, quia nunquam mortuum est, imo ob hanc causam videtur potius requirere reviviscentiam suae satisfactionis ut ipsa parificetur sibi in vivendo. *Tertio*, etiam si concedatur sacramentum informe et non reviviscens, non sequitur omnem satisfactionem non debere reviviscere, sed tantum eam quae complet sacramentum informe, nam si agitur de satisfactione imposita in sacramento formato, hoc potius petit ut sua satisfactio reviviscat et sibi parificetur, ut nuper dictum est. Unde argumentum Salmanticensium valorem habere potest tantummodo in eorum opinione de sacramento informi nec reviviscenti, et in solo casu satisfactionis impositae in individuo aliquo sacramento informi.

DICES 1. Si valida satisfactio non revivisceret, frustranea esset; inaniter nempe admitteretur validitas satisfactionis peractae in statu peccati, ad complendum sacramentum et implendum praeceptum sacerdotis, si suum effectum nunquam consequi posset.

RESP. Haec ratio nimis probat; nam ex ea sequeretur necessario admittendam esse reviviscentiam omnium sacramentorum et frustraneum esse omne sacramentum informe quod reviviscere non possit: jamvero ipsi adversarii (si paucissimi excipiantur, ut *Cajetanus*) admittunt aliquod sacramentum informe quod reviviscere non possit, et nominatim *Suarez* et *Lugo* admittunt Eucharistiam non reviviscere. Satisfactio per se et ex sua vi ordinatur tum ad complendum sacramentum tum ad operandum proprium effectum, et utrumque de facto obtinet in debitis conditionibus; quod autem, adimpleta in statu peccati, illum effectum nunquam consequi possit, est per accidens, seu ab extrinseco et ex indispositione subjecti, nec inde sequitur quod sit frustranea, sed tantum quod si frustrabilis.

DICES 2. Poenitentia impleta ante absolutionem in statu peccati reviviscit, nam obtinet suum effectum in momento absolutionis; ergo saltem aliqua sacramentalis satisfactio reviviscit; et praeterea, si haec reviviscit, non est ratio quare ea quae impletur post absolutionem reviviscere non possit.

RESP. Ut non semel dictum est, poenitentia quae impletur ante absolutionem, sive in statu peccati sive in statu gratiae, obtinet suam formalem rationem satisfactionis sacramentalis ex ipsa absolutione, nec potest influere ex opere operato ante absolutionem; unde tunc primo est et primo agit, cum informatur absolutione, nec ideo potest in momento absolutionis reviviscere quia antea nunquam vixit.

DICES 3. Sacramentum Poenitentiae validum et informe, reviviscit; ergo et satisfactio reviviscit, cum pars sequatur conditiones totius. “Et confirmari potest: quia, si post absolutionem validam et informem impleatur poenitentia imposita, postea ablato obice non solum sacramentum confert gratiam; sed operabitur remissionem poenae: cur enim minus una pars sacramenti praeteriti operabitur, quam alia?” Ita *Lugo* (l.c., n. 41 sq.).

RESP. Primo, in art. 29 negavimus possibilitatem sacramenti poenitentiae validi et informis. Secundo, dato et non concesso quod sacramentum sit validum et informe, negavimus quod possit reviviscere, quia nihil post se relinqueret, ratione cujus reviviscere posset. Tertio, dato et non concesso quod tale sacramentum reviviscat, non sequitur quod etiam satisfactio in ipso imposita, reviviscere debeat, idque ob rationes adductas in Conclusionem, quia nempe ipsa nihil relinquit post se et quia nunquam coniungitur charitati. Nec refert quod ipsa sit pars sacramenti et quod sacramentum reviviscens producat eundem effectum extinctionis poenae; nam ipsa non est pars intrinseca sacramenti, sed integralis et separata, et habet proprium effectum extinctionis poenae, distinctum et separabilem a simili effectu ipsius sacramenti.

DICES 4. Reviviscentiam satisfactionis sacramentalis petit necessitas consequendi ejus effectum, seu extinctionem poenae; nec refert quod hic effectus absolute obtineri possit per alia media, seu per repetitum sacramentum, nam id est per accidens et praeter primariam intentionem institutoris, cum nemo teneatur iterare sacramentum et bis peccata confiteri.

Ex hac speciosa ratione *Lugo* deducit reviviscentiam tum sacramenti Poenitentiae tum ejus partis integralis, seu satisfactionis, scribens: “Haec . . . ratio [scilicet necessitas consequendi effectum sacramenti] videtur cum proportionem procedere in sacramento poenitentiae [sicut procedit in initerabilibus sacramentis Ordinis, Matrimonii et Extremae Unctionis]: nam, licet hoc reiterari possit super eisdem peccatis, ad majorem securitatem, et magis perfectam remissionem; *per se tamen, et ex sua institutione non affert hanc obligationem, nec postulat reiterationem*: sed solum videtur postulare, quod semel afferantur peccata ad Ecclesiae iudicium, et semel proferatur sententia;

semel autem iudicio habito, et valide prolata sententia non petit ex sua institutione reiterationem: quare, si sententia illa postea non haberet suum effectum, sequeretur inconveniens, quod peccata illa non remitterentur per se per sacramentum poenitentiae; sed per contritionem, aut per aliud sacramentum per accidens: oportuit ergo, quod efficacia etiam hujus sacramenti maneret suspensa: quod si hoc de efficacia conceditur ad tollendam culpam: concedendum etiam videtur de efficacia ad tollendam poenam, quae connexa est cum illa alia: *nec enim magis per se est reiterabile hoc sacramentum in ordine ad poenam, quam in ordine ad culpam*, atque adeo careret homo illo effectu in ordine ad haec peccata per medium hujus sacramenti.”¹

RESP. Est utique per accidens et praeter intentionem institutoris quod quis non obtineat remissionem culpae aut poenae per sacramentum vel sacramentalem satisfactionem, cum id dependeat a mala dispositione subjecti frustrantis effectum utriusque, sed, hac frustratione supposita, non est per accidens quod quis possit eundem effectum per repetitionem sacramenti et satisfactionis consequi; vel, si placet, est per accidens quod quis *debeat* ita frustratum effectum acquirere, sed non est per accidens quod quis *possit*. Ita est per accidens et praeter primariam sacramenti institutionem quod quis confiteatur venialia peccata, non enim debet, sed est per se quod possit ea confiteri.

DICES 5. *S. Thomas, Suppi., q. 9, a. 1*, docet confessionem, recedente fictione, reviviscere eo quod subjecta fuerit clavibus Ecclesiae; ergo ob eandem rationem etiam satisfactio, altera pars ejusdem sacramenti, reviviscere potest.

RESP. Ex discussione illius textus in art. 29 (tom. 2) patet sensum esse confessionem ex hoc ipso quod fuerit subjecta clavibus, esse validam nec esse repetendam apud eundem sacerdotem, et consequenter, sub aliqua ratione, reviviscere quoad suum effectum, quatenus, una cum accedente absolutione, seu ut pars sacramenti, valet producere effectum ad quem antea sola concurrere non potuit, ob defectum contritionis et invaliditatem absolutionis. In hoc ergo habetur paritas cum satisfactione, quod etiam ista, ex hoc ipso quod imponatur a clavibus, fit vere sacramentalis et pars integralis praeteriti sacramenti, nec ideo sit repetenda si impleatur in statu peccati. Non adest vero paritas quantum ad effectum, nam satisfactio nec est pars essentialis sacramenti nec, si fiat in statu peccati, unquam informabitur aliquo principio unde possit evadere extinctiva poenae temporalis.

DICES 6. Ut notat ipse *S. Thomas, Suppi., q. 14, a. 3, ad 3*, quae-

¹ “ De Poenitentia, Disp. 25, sect. 3, n. 44, Disp. Schol., t. 5, Parisiis, 1893, p. 448.

dam satisfactiones sacramentales relinquunt post se aliquem effectum poenosum, ut jejunium relinquit corporis debilitatem et eleemosyna diminutionem temporalis substantiae. Ergo saltem istae possunt reviviscere, ratione praedicti effectus ab eis relictis, si hic coniungatur cum superveniente statu gratiae.

RESP. Ut jam notavimus supra (p. 490 sq.), praedictus effectus non procedit a poenitentia sacramentali, formaliter prout est sacramentalis. sed prout est causa naturalis ipsius, ut patet ex eo quod eadem necessitate et eodem prorsus modo procedit ab ea etiam cum non est sacramentalis, seu cum non imponitur a confessario. Unde ipse non pertinet formaliter ad poenitentiam sacramentalem, nec esse potest ratio reviviscendae illius, nec a fortiori habet secundum se vim satisfactionis sacramentalis. Potest quidem sacerdos, praevidens secuturum effectum, illum elevare simul cum ejus causa ad rationem poenitentiae sacramentalis (dicendo v.g.: sit tibi in poenitentiam hoc jejunium et quidquid mali ex illo patieris), ita ut habeatur veluti duplex poenitentia sacramentalis, uti jejunium et sequens corporis debilitas, quorum unum potest contingere sub statu peccati et alterum sub statu gratiae, sed tunc nulla reviviscentia jejunii habetur, quod manebit irreparabiliter infructuosum et mortificatum, et tantum altera pars impositae poenitentiae, scilicet corporis debilitas, sacramentaliter fructificabit, actu et pro se, non vero in virtute alterius, seu pro jejunio.

Sensum autem invocati textus S. Thomae explanavimus supra (p. 489); ceterum, inepte ipse adduceretur in favorem reviviscendae sacramentalis satisfactionis, tum quia S. Doctor in eo non loquitur de reviviscentia sed tantum de non iteratione satisfactionum quae post se relinquunt aliquem effectum, tum quia ipse immediate antea (ibid., ad 2, supra cit., p. 487) eam reviviscentiam explicite negat.

CAPUT VII

DE ABSOLUTIONE

OBJECTUM.

Persoluta in tribus superioribus capitibus peculiari tractatione materiae hujus sacramenti, seu trium actuum poenitentis, superest determinata *CONSIDERATIO FORMAE, seu absolutionis sacerdotis, a qua reliqua hujus tractatus capita quodammodo dependent*. Variis apud Patres nominibus haec sacramentalis forma vocitatur, uti dimissione, datione pacis vel communionis, reconciliatione, oratione, manuum impositione; inde vero a primo medio aevo, voce technica et ab ipsa Ecclesia canonizata, Absolutio nominari solet.

¹S. Thomas, 3 p., q. 84, a. 3 ct 4; Opusc. 22 (editio Piana) De forma absolutionis (criticam editionem curavit P. Castagnoli, Piacenza, 1933); C. Gentes. 4, 72; In 4 Sent., dist. 18–22 passim, peculiariter dist. 22, q. 2, a. 2, q. 3.

Gerson, Opusculum super absolutione, Opera, Antwerpiae, 1706.

Cajetanus, In 3 p., q. 84, a. 3-4; Summula de peccatis, v. Absolutio.

Suarez, De Poenit., disp. 19; De sacr. in communi, disp. 13, sect. 3.

Lugo, De Poenit., disp. 13.

Gonet, De Poenit., disp. 12.

Salmanticenses, De Poenit., disp. 3; item, Comm., in 3 p., q. 84, a. 4.

Tournely, De Poenit., q. 9.

Billuart, De Poenit., diss. 1, a. 3; diss. 6, a. 10, sect. 2; De sacr. in communi, diss. 1, a. 6, Appendix 2.

5. Alphonsus, De Poenit., n. 431 sq.; De sacr. in gen., n. 26-29.

Collet, De Poenit., pars 2, c. 7.

Palmieri, De Poenit., thes. 12 et parergon de forma deprecativa; thes. 14, parergon de ritu impositionis manuum.

Gury-Ballerini, Theol. Mor., De Poenit., c. 3, Appendix de forma conditionata, n. 431-439.

De Augustinis, De Poenit., pars 2, a. 11.

Pesch, De Poenit., sect. 3.

D'Alès, De Poenit., thes. 11, E (de forma deprecativa).

Galtier, De Paenitentia, pars 2, sect. 2, cap. 8 (thes. 34-36); item, in Diet. Thêol. Cath., art. Imposition des mains, col. 1302 sqq. ;*T*"

Boyer, De Poenit., prima pars, q. 2, a. 3.

Dictionnaire de Théologie Catholique, Absolution des péchés, col. 138-255 (Pelt, Vacandard, Vacant, Beugnet, Michel, Tolstoy, Lamy, Hyvernat, Bainvel).

Alia opera, tam dogmatica quam positiva, quae ad hoc Caput referuntur, dabimus infra in art. 80 (de absolutione conditionata), p. 582; art. 81 (de absolutione deprecativa), p. 611 sq.; art. 82 (de manuum impositione), p. 679.

Bibliographiam vero respicientem absolutionem sub aliis aspectibus, invenies in aliis Capitibus hujus tractatus, scilicet in art. 41 (de absolutione inter praesentes), tom. 2, p. 686; art. 45 (de poenitentia publica ct privata), tom. 2, p. 850-853; art. 91 ct 92 (de efficacitate absolutionis), tom. 4.

WQHM

KOY “*ABSOLVO*” (solvo ab),² quae invenitur in ipsa latina formula sacramentali et a qua vox absolutio derivatur, significat remotionem alicujus ligaminis vel impedimenti. Inde *in usu projano* apud classicos venit pro remotione ligaminis tam physici, quam moralis, et peculiariter ordinis juridici et criminalis: Absolvere valvas (*Apul.*), Absolvere asinum (*Apul.*), Absolvere opera (*Caes.*), Absolvere beneficium (*Liv.*; in his duobus exemplis absolvere significat terminare, quod est quaedam solutio a continuando), Absolvere populum bello (*Tac.*; seu liberare populum a bello), Absolvo creditorem (*Plant.*; seu solvo creditori), Absolvere domum ex pignoribus (*Varr.*), Absolvere aliquem regni suspicione (*Liv.*), Absolvere improbitatis (*Cic.*), Absolvere de praevaricatione (*Cic.*), Absolvere injuriarum (*Cornif.*; i.e. liberare ab accusatione injuriae), Servus omnibus sententiis absolvitur (*Cic.*; i.e. unanimiter absolvitur), Absolvens puppisque moras criminemque pudoris (*Claud.*). Ipsa vox “*Absolutio*” significat saepius liberationem a crimine: Absolutio virginum (*Cic.*), Absolutio majestatis (*Cic.*), Sententiis decem et sex absolutio confici poterat (*Cic.*). Reis absolutiones venditare (*Suet.*), Absolutionem dare (*Just.*).

Scriptura (in Vulgata versione) vocem illam in eodem sensu liberationis ab onere adhibet. *Tob. 3, 15*: “Peto, Domine, ut de vinculo improprietatis hujus absolvas me”. *1 Mach. 10, 29*: “Et nunc absolvo vos et omnes Judaeos a tributis; et pretia salis indulgeo, et coronas remitto”. *2 Mach. 4, 47*: “Menelaum quidem universae malitiae reum criminibus absolvit”. *Act. 19, 39*: “Si quid autem alterius rei quaeritis, in legitima ecclesia poterit absolvi [ἰπιλυσῆται]” (hic agitur de persolvendo seu terminando aliquo negotio).

Correspondens vox graeca ἀπολύω (ἀπό = ab. λύω = solvo) quae saepe occurrit in originali graeco N. T. (vox ipsa ἀπόλυσις = absolutio, deest) quaeque in Vulgata vertitur verbo “dimitto” easdem habet significationes, scilicet: liberare a malo, *Luc. 13, 12*; liberum dimittere maritum, *Mare. 10, 12*, vel uxorem, *Matth. 1, 19*; *5, 31 sq.*; *13, 3*; *Mare. 10, 2*; reum vel captivum dimittere, *Matth. 27, 15*; *Luc. 6, 37*; *23, 16*; *Joan. 19, 10*; *Act. 3, 13*; servum dimittere, *Luc. 2, 29*; dimittere aliquem ut abeat vel domum redeat, *Matth. 14. 15. 22-23*: *15, 23. 32*; *Mare. 6, 36*; *Luc. 9, 12*; *14, 4*; *Act. 13, 3*; *15. 30. 33*; *19, 41*; *28, 25*.

In sacramentali significatione non occurrit “absolvo” et ἀπολῶ, sed voces “solvo” et λύω, de quibus dictum est in explicatione verborum institutionis in art. 1 (torn. 1, p. 74 sq.).³

In usu ecclesiastico verbum “absolvo” jam inde a tempore Patrum

²Cf. *Forcellini*, Totius Latinitatis lexicon, ad voces Absolvo, Absolutus, Absolutio.

³De variis sensibus verbi λύω confer *Zorrell*, Lexicon Graecum Novi Testamenti, ad eam vocem.

in sensu sacramentali accipi consuevit, promiscue tamen cum simplici-
ciori voce “solvo” quae traditur in ipsis verbis institutionis. *Tertullianus*, De poen. 10: “Palam absolvi”; De pud. 22: “Martyr absolvat” (cf. ibid. 13. 14. 21); *Sozomenus*, Hist. eccl. 7, 16: “Absolvebat [ἀπό\υε] confitentes”; *Gregorius M.*, In Ev., hom. 26: “Illos pastoris sententia absolvat”. Paulatim ea vox praevaluit, fortasse ex influxu terminologiae iuridicae, ita ut in medio aevo evaserit technicus terminus sacramentalis pro sententia sacerdotali, imo non raro ipsum sacramentum Poenitentiae vocaretur sacramentum absolutionis. Quem usum firmarunt subinde documenta Ecclesiae, praecipue *Cone. Lut. IV*, *Constantiense*, *Flor.*, *Trid.*, *Catechismus Cone. Trid.*, *Codex J. C.*

Ceterum, sacramentali acceptioni illius vocis aliae accesserunt significationes cum ea connexae, ita ut *absolutio dupliciter sumatur*, primo nempe improprie, pro absolutione mere *deprecativa* et caeremoniali. qualis est ea quae in precibus Ecclesiae subsequitur Confessionem generalem seu Confiteor (scilicet orationes “Misereatur” et “Indulgentiam”); secundo, proprie pro absolutione effectiva et potestativa, quae importat exercitium potestatis clavium relate ad vincula delictorum, et haec triplex est: alia mere *canonica*, seu solvens a censuris Ecclesiae; alia *indulgentialis*, seu solvens a poenis debitis pro peccatis ad modum indulgentiae (talis est “absolutio generalis” quae ex peculiari concessione Apostolicae Sedis datur tum omnibus fidelibus in articulo mortis tum membris quorundam ordinum religiosorum vel Terti Ordinis, determinatis diebus per annum); alia *sacramentalis*, seu a peccatis.

Haec sacramentalis absolutio, de qua hic est sermo (nam ceterae pertinent ad potestatem clavium generalius acceptam, de qua agitur infra in Cap. X), est ipsa *jorrna hujus sacramenti*, ut statutum est in Cap. II, art. 4 (tom. 1), agendo de partibus Poenitentiae in communi. Ab ipsa ergo dependet tota essentia sacramenti, nam “in qualibet re perfectio attribuitur formae” (3 p., q. 84, a. 3); ab ipsa perficitur significatio sacramenti, nam “oportet quod forma sacramenti significet id quod in sacramento agitur proportionaliter materiae sacramenti” (ibid.); ab ipsa dependet propria efficacia sacramenti (“in qua praecipue ipsius vis sita est”; Cone. Trid., cap. 3); in ipsa tandem principaliter ostenditur altera peculiaris nota hujus sacramenti, potestativa nempe ac judicialis ejus indoles, quemadmodum in materia seu actibus poenitentis proditur character ipse poenitentialis.

Inde justificatur quoque ordo quo procedimus.

S. Thomas quidem in Summa Theologica prius agit de forma sacramenti (3 p., q. 84, a. 3 et 4) quam de ejus materia (q. 90), sed hujus

ratio fuit brevitās ipsius tractationis quam propterea S. Doctor contexit cum generali quaestione de ipso sacramento (q. 84). Ceterum in Commento super 4 Sent, ipse prius agit de satisfactione (dist. 15), de contritione (dist. 17, q. 1 et 2) et de confessione (dist. 17, q. 3), ac subinde de absolutione ad modum unius cum generali potestate clavium (dist. 18-20); et similiter in C. Gent. 4, 72 agit ordinatim de contritione, satisfactione, confessione ac tandem de absolutione (Quartus praecipuus locus S. Doctoris de absolutione est Opusculum 22 De forma absolutionis). Convenientia igitur reponendi sermonem de forma medium inter quaestionem de materia et reliquas quaestiones de effectu, subjecto, ministro, potestate clavium et indulgentiis, patet ex eo quod ex una parte forma est principium determinans et complens materiam in suo esse et efficacitate sacramentali; et ex alia parte ipsa est veluti pons coniungens sermonem de natura sacramenti cum ceteris quaestionibus, atque elementum dominans reliquam partem hujus tractatus. Est enim ipsa, sive fontalis origo effectus remissionis peccatorum: sive unica sacramentalis actio qua afficitur subjectum (in aliis enim sacramentis subjectum afficitur etiam a materia quae in actione ministri consistit, ut ablutione vel unctione); sive proprius ac unicus actus ministri; sive praecipuum exercitium potestatis clavium, a quo omnis alia solvendi atque ligandi potestas dependet, quemadmodum omne aliud poenarum vel censurarum vinculum cum interiori vinculo peccatorum connectitur.

DIVISIO.

Absolutio sacramentalis considerari potest vel secundum se et intrinsece, vel secundum extrinsecas suas causas et circumstantias. Secundum se autem considerari potest vel formaliter prout est forma sacramenti et consistit in quadam sententia remissiva et judiciali, vel materialiter prout consistit in hac vel illa actione, puta in prolatione determinatorum verborum, quae quidem actio potest iterum considerari vel secundum se ipsam vel secundum ejus modum. Extrinsecae causae absolutionis sunt ejus effectus, minister et subjectum: circumstantiae vero quae theologice attentionem appellare solent, sunt ordo temporis relate ad sacramentalem satisfactionem et circumstantia praesentiae ministri absolventis et subjecti absoluti.

Ex his autem plura in superioribus praeoccupari debuerunt, scilicet tum formalis consideratio absolutionis tum praedictae binae circumstantiae; quaedam vero convenientius ad posteriora capita remittuntur, scilicet quaestiones de effectu, ministro et subjecto, nam hae potius pertinent ad ipsum sacramentum integraliter acceptum quam ad solam ejus formam. Unica igitur hic relinquatur consideratio absolu-

tionis materialiter spectatae, quam *per sex articulos distribuimus*, juxta ordinem prioris partis sequentis conspectus:

1. De absolutione materialiter spectata

De ipsa absolutione

De vocali ejus ratione et de necessitate verborum

“Ego te absolvo”art. 78

De sensu illorum verborumart. 79

De modo absolutionis

Ex parte intentionis, seu de absolutione conditionataart. 80

Ex parte expressionis, seu de absolutione deprecativaart. 81

Ex parte copulatae caeremoniae, seu de manuum impositioneart. 82

De potestate Ecclesiae in ipsam absolutionem ejusque modumari. 83

2. De absolutione formaliter spectata

De indole remissiva et judiciali (Jam actum est in art. 1)

De ratione formae sacramentalis (Actum est in art. 3 et 4)

3. De causis extrinsecis absolutionis, seu effectu, ministro et subjecto (Agetur in Cap. VIII et IX)

4. De circumstantiis absolutionis

De temporis ordine relate ad satisfactionem (Actum est in art. 45, tom. 2, p. 924 sqq., art. 73, p. 417, et art. 75, p. 462 sqq.)

De necessitate praesentiae seu de absolutione inter praesentes (Actum est in art. 41, tom. 2, p. 686 sqq., ad modum unius cum connexa quaestione de confessione inter praesentes)
- ART. 78. Utrum Absolutio, Seu Forma Sacramenti Poenitentiae, Consistat Essentialiter In Vocali Expressione Verborum “Ego Te Absolvo” Aut Aliorum Formaliter Aequivalentium (3 p., q. 84, a. 3; Opusc. 22 De forma absolutionis).*
- STATUS QUAESTIONIS
- Quaeritur de ipsa essentia absolutionis materialiter considerata*, seu de actione in qua ipsa *de jacto* consistit, considerando ritum absolutionis prout exhibetur saltem in Ecclesia latina *juxta Rituale Romanum*. Abstrahimus vero a quaestione: in qua actione *possit* ipsa consistere, nam hoc pendet ab ulteriori quaestione, tangenda in art. 83. de potestate Ecclesiae in materias et formas sacramentorum. Porro in Rituali Romano (tit. 3, c. 2. “Absolutionis forma communis”) duae exhibentur actiones: extensio nempe manus cum signo crucis (“Deinde dextera versus poenitentem elevata, dicit: . . .”) et formula verborum.
- * Articulus 3, q. 84, tertiae partis est breve et aptissimum compendium eorum quae S. Thomas docet in Opusc. 22 (editio Piana), quod exaravit contra innominatum quemdam theologum, defendentem necessitatem formae deprecativae. S. Doctor hoc opusculum, certo authenticum, exaravit inter a. 1269 et a. 1272, quo tempore scribebat secundam partem Summae Theologicae.

De extensione manus sermo erit in art. 82, ubi quaeretur an manus impositio sit necessaria ad valorem sacramenti, nam manus extensio considerari potest ut quaedam reliquia illius impositionis quae fiebat in antiqua Ecclesia. Unde hic quaestio est de formula verborum.

Haec autem formula, prout exhibetur in Rituali Romano,' quatuor constat partibus:

A. "Misereatur tui omnipotens Deus, et dimissis peccatis tuis, perducatur te ad vitam aeternam. Arnen. Indulgentiam, absolutionem, et remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens, et misericors Dominus. Arnen."

B. "Dominus noster Jesus Christus te absolvat: et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis, et interdicti, in quantum possum, et tu indiges."

C. "Deinde ego te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris, et Filii, ψ et Spiritus Sancti. Arnen."

D. "Passio Domini nostri Jesu Christi, merita beatae Mariae Virginis, et omnium Sanctorum, quidquid boni feceris, et mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiae, et praemium vitae aeternae. Arnen."

Prima pars est manifeste absolutio mere deprecativa et *cacrcmonialis*, unde in Rituali dicitur omitti posse ex justa causa." *Quarta pars*

De antiquis formulis latinis et de formulis orientalibus dicitur in art. SI. ubi de validitate formae deprecativae. Interim accipe duas sequentes formulas, inter eas quae praecesserunt formulam Ritualis Romani editi a *Paulo Va* 1614, scilicet brevem formulam Beneventanam et longiorem formulam Romanam.

Cone. Beneventanum a. 1374: "Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens, pius, et misericors Dominus. Et ego te absolvo auctoritate Domini nostri Jesu Christi, et Beatorum Apostolorum Petri et Pauli. <t officii mihi commissi, ab iis peccatis quae mihi confessus es. et aliis oblitis."

Sacerdotale {seu Rituale} Romanum, editum Venediis 1567: "Misereatur tui Omnipotens Deus et donet tibi veniam et indulgentiam, et remissionem omnium peccatorum, liberet te ab omni malo, salvet et confirmet in omni opere bono, et perducatur te Christus Filius Dei vivi in vitam aeternam. Arnen.

"Per istam veram confessionem, quam mihi modo quamvis peccatori sacerdoti fecisti, absolvat te omnipotens Deus ab omnibus judiciis, quae tibi pro peccatis tuis debentur, secundum magnam misericordiam suam, et parcat ac remittat et deleat omnia peccata tua, et perducatur in vitam aeternam. Arnen.

"Filius Dei per suam piissimam misericordiam te absolvat, et auctoritate ejus, qua fungor, ego absolvo te ab omnibus peccatis tuis mihi modo confessis, et ab omnibus aliis, quorum memoriam non habes, ut sis absolutus hic et ante tribunal ejusdem Dei et Domini Nostri Jesu Christi, habeasque vitam aeternam, et vivas in saecula saeculorum. Arnen. In nomine Patris ρf , et Filii ψ , et Spiritus sancti ψ . Amen.

"Passio ejusdem Dei et Domini Nostri Jesu Christi, et merita Beatae Mariae semper Virginis, et Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et omnium Sanctorum et Sanctarum Dei, et quidquid boni feceris et intendis facere, et mala quae pateris et patienter sustinebis, sint tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentum gratiae, et in praemium vitae aeternae. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Anien."

'De hac ait 5. *Thomas*, 3 p., q. 84, a. 3, ad 1: "Hujusmodi . . . absolutiones in publico factae [i.e. in officiis Ecclesiae, ut in Prima, Completorio, Introibo ad Missam, etc.] non sunt sacramentales, sed sunt orationes quaedam ordinatae ad remissionem venialium

est etiam *caerenionalis*, quamvis probabiliter non mere deprecativa, sed significativa intentionis sacerdotis elevandi omnia bona opera vitae ad rationem satisfactionis sacramentalis (ut dictum est in art. 71, p. 389 sqq.); ex justa etiam causa omitti potest, juxta Rituale, cum praedicta elevatio nec sit necessaria nec debeat exprimi eo modo, sed implicite contineatur in ipsa absolutione applicata secundum intentionem Ecclesiae et in implicita acceptatione poenitentis. *Secunda pars* est absolutio *canonica* seu a censuris Ecclesiae, unde non est directe et per se necessaria ad sacramenti confectionem; cum tamen quaedam censurae possint obesse licitae susceptioni sacramenti, oportet absolutionem a censuris praemittere, in casibus quidem ordinariis juxta praefatam formulam, in periculo vero mortis juxta brevioram formulam “Te absolvo ab omnibus censuris”, contentam in totali formula absolutionis quam in eo casu adhibendam proponit Rituale, scilicet: “Ego te absolvo ab omnibus censuris et peccatis, in nomine Patris, et Filii, 4« et Spiritus Sancti. Arnen”; ceterum, ut notant doctores, etiam si in hac formula omittitur verbum “censuris”, valet absolutio tum a peccatis tum a censuris, propter verbum “absolvo” quod implicat solutionem utriusque vinculi.

Tertia pars, quae, juxta doctrinam Cone. Flor. et Trid. (infra cit., p. 508), certo continet formam sacramentalem, quinque significat, scilicet: ministrum, subjectum, actum absolutionis (“Deinde ego te absolvo”), peccata poenitentis (“A peccatis tuis”), explicitam mentionem S. Trinitatis (“In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Arnen”). Jamvero absque ulla fere controversia admittitur sequentia non esse necessaria, scilicet: vocem “*Deinde*”, licet ipsa non sit mera rubrica, ut olim dubitatum est eo quod in pluribus editionibus ritualis imprimeretur rubris litteris (cf. dubium propositum S. C. Rituum. 11 martii 1837 et 27 febr. 1847), sed sit vox liturgica, ut constat ex editione typica Ratisbonensi Ritualis Romani, approbata a S. C. Rituum 24 martii 1884 et ex editione typica ejusdem Ritualis post Codicem a. 1925, in quibus ipsa imprimitur nigris litteris; item, vocem “*Ego*” (quam vix unus vel alter, ut *Fagundez* et *Hamas*, necessariam dixit), nam in lingua latina ipsa includitur in verbo “Absolvo”,

peccatorum. Unde in sacramentali absolutione non sufficeret dicere: ‘Misereatur tui omnipotens Deus’, vel: ‘Absolutionem et remissionem tribuat tibi Deus’, quia per haec verba sacerdos absolutionem non significat fieri, sed petit ut fiat. Praemittitur tamen etiam in sacramentali absolutione talis oratio, ne impediatur effectus sacramenti ex parte poenitentis, cujus actus materialiter quodammodo se habet in hoc sacramento, non autem in baptismo vel in confirmatione.”

Opusc. 22, c. 3: “Praemittitur autem oratio, ut impetretur confitenti idoneitas ad suscipiendum effectum sacramenti. Quae quidem oratio licet plus valeat a justo, quam a peccatore oblata propter meritum personae quod additur, tamen etiam a sacerdote peccatore oblata non est cassa, quia proponitur ab eo in persona totius Ecclesiae.”

unde *S. Thomas*, agens de forma Baptismi in 3 p., q. 66, a. 5, ad 1, ait eam vocem “non esse de substantia formae, sed poni ad maiorem expressionem intentionis”; item, voces “/e” et “*tuis*”, ut distinctas, nam sufficit alterutra uti ad indicandam personam subjecti; item, vocem “*Amen*”.

Unde tota quaestio est utrum in forma sacramentali requirantur verba “Absolvo te a peccatis in nomine Patris et Filii et Spiritus S.”, vel, si placet, utrum requiratur et sufficiat triplex mentio actus absolutionis, ministri et subjecti, nec sit necessaria duplex alia mentio peccatorum et S. Trinitatis, ita ut forma in solis verbis “Absolvo te” essentialiter consistat.

Tres quaestiones in textu articuli involvuntur:

1. Utrum absolutio debeat esse vocalis, nec ideo exprimi possit quolibet signo verbali aut reali, puta scripto vel nutu. Similem quaestionem agitavimus, ac negative resolvimus, circa confessionem in art. 40.

2. Utrum absolutio consistat essentialiter in ipsis verbis “Absolvo te”, ita ut nec minus sufficiat, scilicet solum verbum “Absolvo”, nec magis requiratur, scilicet verba “A peccatis tuis” aut “In nomine P. et F. et Sp. S.”

3. Utrum verbis “Absolvo te” possint substitui alia quoad sensum aequivalentia, in quibus nempe sufficienter exprimantur actus absolutionis, minister et subjectum.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Nota theologica.

Absolutionem debere esse vocalem saltem in casibus ordinariis, est *theologice certum*, id enim ad minus continetur aequivalenter in verbis Cone. Flor, et Trid. atque in rubrica Ritualis Romani et in praxi Ecclesiae latinae. Asserere autem in casu necessitatis valere absolutionem datam scripto nel nutu, videtur *temerarium*, ob eandem rationem.

Verba “Absolvo te” (vel formaliter aequivalentia) esse de essentia formae est *theologice certum* ex Cone. Flor, et Trid., et dici potest *de fide*, si verba Cone. Flor, conferantur cum diuturna et firma praxi Ecclesiae.

Ea vero verba esse totam formam essentialem, ita ut non requirantur alia, et nominatim explicita mentio peccatorum (“A peccatis”), nec est de fide nec etiam theologice certum, ut patet tum ex particula “Et caetera” quam Concilia addunt illis verbis, tum ex dissensu quorundam theologorum, tum ex eo quod omnes Moralistae dicunt

formam “Ego te absolvo” esse practice dubiam atque absolutionem per eam collatam repetendam esse conditionaliter sub integra formula “Ego te absolvo a peccatis tuis”. Unde exaggerat *Pesch* scribens (prop. 19): “Forma sacramenti Poenitentiae consistit in verbis: ‘Ego te absolvo’, vel aliis aequivalentibus. De fide” et *Galtier* scribens (thes. 34): “Forma sacramenti his vel aequivalentibus verbis: ‘Ego te absolvo’ essentialiter constat. . . De fide est, tum ex conciliis Florentino et Tridentino, tum ex diuturna et quotidiana praxi Ecclesiae latinae. ea verba continere essentialem formam”.

Documenta Ecclesiae.

Cone. Flor. Decr. pro Armenis: “Forma huius sacramenti sunt verba absolutionis, quae sacerdos profert, cum dicit: ‘*Ego te absolvo*’ etc.” (Denz. 699).

Cone. Trid., sess. 14, cap. 3: “Docet praeterea sancta Synodus, sacramenti poenitentiae formam, in qua praecipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse: ‘Ego te absolvo’ etc.; quibus quidem de Ecclesiae sanctae more preces quaedam laudabiliter adiunguntur, ad ipsius tamen formae *essentiam* nequaquam spectant, neque ad ipsius sacramenti administrationem sunt *necessariae*” (Denz. 896). In can. 9 definit absolutionem non esse “nudum ministerium pronuntiandi et declarandi”.

Catechismus Cone. Trid., p. 2, c. 5, q. 11: “Absolutio . . . Sacerdotis verbis enunciata remissionem illam peccatorum signat, quam in anima efficit.” Ibici., q. 14 sq.: “Sed formae etiam explicatio Pastoribus praetermittenda non est, quod ejus rei cognitio excitet fidelium animos ad percipiendam summa cum religione hujus sacramenti gratiam. Est autem forma: ‘Ego te absolvo’; quam non solum ex illis verbis licet colligere: ‘Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelis’; sed ex eadem Christi domini doctrina ab Apostolis tradita accepimus. Ac quoniam sacramenta id significant, quod efficiunt, et illa verba: ‘Ego te absolvo’, ostendunt peccatorum remissionem hujus sacramenti administratione effici, planum est hanc esse poenitentiae perfectam formam. Sunt enim peccata tamquam vincula, quibus constrictae animae tenentur, et ex quibus poenitentiae sacramento laxantur. Quod quidem non minus vere de illo etiam homine Sacerdos pronuntiat, qui prius ardentissimae contritionis vi, accedente tamen confessionis voto, peccatorum veniam a Deo consequutus sit.”

Rituale Romanum, t. 3, c. 1: “Ad illud [sacramentum] constituendum tria concurrunt, materia, forma, et minister. . . Forma autem [sunt], illa absolutionis verba: Ego te absolvo, etc.”. Ibid., c. 2, praemissa “Absolutionis forma communi” (de qua diximus in Statu

Quaestionis), ait: “Urgente vero aliqua gravi necessitate in periculo mortis, Sacerdos breviter dicere poterit: ‘Ego te absolvo ab omnibus censuris, et peccatis, in nomine Patris, et Filii, ψ et Spiritus Sancti. Amen.’”

Clemens VIII, Deer. S. Officii 20 junii 1602 (relato et explicato in art. 41, tom. 2, p. 687 sq.), reicit absolutionem datam absenti (seu per litteram vel internuntium); unde implicite docet necessitatem absolutionis vocalis.

Codex J. C., can. 885, ad prædictam formulam Ritualis se refert cum statuit: “Etsi praeces, ab Ecclesia formulae absolutoriae adiunctae, ad ipsam absolutionem obtinendam non sint necessariae, nihilominus, nisi iusta de causa, ne omittantur.”

SENTENTIAE THEOLOGORUM.

QUOAD PRIMAM QUAESTIONEM, an scilicet absolutio debeat esse vocalis, seu verbis expressa.

Negarunt magis vel minus explicite quidam antiquiores, ut *Paludanus*, *Hadrianus*, *Navarrus*, *Joannes Medina* (Cod. de Confessione, q. 15, conci. 4) et *Petrus de Soto* (Tract, de instit. sacerdotum, de confessione, lect. 11), docentes absolutionem posse valide conferri quolibet signo apto ad exprimendam sententiam judicalem, adeoque sive verbis, sive nutu, sive scripto.

Rationes quae pro hac sententia afferri possunt, sunt: *Primo*, verba institutionis “Quorum remiseritis. . . Quorum retinueritis peccata” non opponuntur usui nutus vel scripti; nam remissio offensae, ut patet ex ipsa hominum consuetudine, per illa signa fieri potest. *Secundo*, nec obstant supra citata documenta Ecclesiae; nam regulae generales traditae a Conciliis et Ritualibus solent respicere tantum casus ordinarios, seu communem modum administrationis sacramenti. *Tertio*, hoc sacramentum institutum est per modum iudicii; sententia autem iudicialis potest notificari etiam per nutus vel scriptum, ut patet tum in iudicio civili, tum in iudicio ecclesiastico cum intimatur censura, tum in ipso iudicio sacramentali, cum imponitur satisfactio. *Quarto*, poenitens potest confiteri nutu vel scripto, seu ponere unam partem sacramenti alio signo quam verbis, imo ipse sacerdos potest nutu vel scripto imponere poenitentiam; ergo a pari potest eodem modo absolvere. *Quinto*, Matrimonium valet si consensus exprimat quolibet signo, eo quod sequatur indolem contractus; ergo a pari absolutio, quae etiam habet suam peculiarem indolem judicalem.

Praeterea, non desunt qui hanc sententiam videantur concedere quoad solum casum *extremae necessitatis*. Sed de his infra.

Item non desunt qui, ut *Galtier*, docent quod, attenta sola Christi institutione et abstrahendo a contraria lege et determinatione Ecclesiae, absolutio non vocalis esset secundum se valida. Sed de hoc quaestio erit in art. 83, nam in praesenti potius abstrahimus a disputata quaestione de potestate Ecclesiae in materiam et formam sacramentorum.

Affirmat communis sententia theologorum ex omni schola post *S. Thornam* (3 p., q. 84, a. 3 et 4). Ita, praeter modernos omnes, *Cajetanus* (In 3 p., q. 84, a. 3; Summa, v. Confessio), *Joannes q S. Thoma* (Disp. 33, a. 3), *Salmanticenses* (Disp. 3, dub. 1, n. 1-6), *Billuart* (Diss. 1, a. 3), *Suarez* (Disp. 19, sect. 1, n. 1-5), *Lugo* (Disp. 13, sect. 1, n. 1-7), *Scotus* (In 4 Sent., dist. 14, q. 4, infra cit.), ejusque discipuli *Hyquaeus*, *Frassen* et *Montefortino*.

Hanc sententiam hi auctores generatim ut certam proponunt (cf. Suarez, Joannem a S. Thoma, Lugo, Salmanticenses). Ratio est tum obvius sensus documentorum et praxis Ecclesiae, tum generalis indoles sacramenti N. L. quod petit componi ex rebus tamquam materia et verbis tamquam forma.

Attamen quidam pauci, ut Scotistae *Hyquaeus*, *Pontius* et *Sporcr*, necnon *Cappello* S.J., auctoritate patronorum prioris sententiae vel rationibus eorum plus aequo commoti, videntur illorum sententiam admittere tantum pro casu extremae necessitatis, seu moribundi cui praesto non sit nisi mutus sacerdos; vel saltem dicunt in hoc casu posse sacerdotem tentare absolutionem sub conditione, puta per scripturam.

Ad rem *HYQUAEUS*: "Ex quibus patet oppositam sententiam in praxi saltem non esse tolerabilem; sed quid? esset condemnandus, qui ad Sacerdotem mutum recurreret in eo casu, eique confiteretur? Respondetur non esse condemnandum si causa confusionis sui, instructionis et reverentiae potestatis, quam is habet absolvendi, licet sit ligata ex defectu, id faciat, et ad excitandam in se majorem confusionem de peccatis commissis, ac dolorem, quamvis putem ad effectum absolutionis, et sacramentalis confessionis recursum esse nullum aut certe valde dubium. Caeterum, *quia graves Theologi docent contrarium*, in eo casu judicarem tentandum esse quod fieri posset; caetera committenda divinae misericordiae, quii in causa salutis praestare expedit, quidquid fieri potest; et *quamvis regulariter absolutio per signa non valet, tamen in eo casu praesumendum est de divina misericordia*, quae facienti quod in se est, inclinatur; ita tamen approbandus esset talis recursus, ut etiam peccator conetur quantum potest, habere contritionem perfectam, quia medium certum pro incerto non est deserendum in ultima necessitate salutis. Saepe etiam Theologi in similibus quoad necessitatem Baptismi, consulunt faciendum quod pro opportunitate et necessitate baptizati fieri potest, caetera committendo divinae misericordiae, ut patet in casu de infante moribundo in partu, quando aliqua pars principalis ejus non apparet, baptizandam docent illam, quae apparet qualiscumque sit; ita in iis quae sunt salutis, secluso periculo erroris, etiam media incerta applicanda sunt divinam misericordiam sollicitando, non derelinquenda. Saepissime enim fides obtinet, quod alias facultati subtrahitur,

et Deus supra regulas ordinarias subvenit indigentibus. Caeterum confessio ex integro iteranda esset habita copia alterius.”⁷

SPORER: “/Xbsolutionem etiam in scripto datam valere, docuerunt Medina et Petrus Sotus, apud Laym. cit., sed merito reprobantem. Interim tamen quia res non est omnino definita de fide, in extrema moribundi necessitate, si tu solus et mutus sacerdos scribere potens addresses, nonne absolutionem scripto dares sub conditione, si valeat? credo, quod sic. Sane recens auctor, *Pontius* noster (quem ad manum non habeo) apud Dianam p. 11. tr. 6. res. 14. opinatur, si homini animam agenti nequeat adesse nisi sacerdos mutus, hunc posse, immo teneri absolvere aut nutibus aut scriptis in charta verbis; ego interea meum iudicium suspendo, in casu mihi contingente facturum quod Deus inspirant” (n. 608).

CAPPELLO: “Non solum ad liceitatem, verum etiam *ad valorem* absolutionis sacramentalis requiritur, ut *ore* proferatur. . . Quidam veteres theologi docebant *vrba* non requiri ad valorem absolutionis, atque idcirco censebant *valide* confessarium absolvere signo aut scripto, itemque *valide* tum confessionem tum absolutionem *inter absentes* peragi posse *per litteras*. Haec opinio falsa est, ut patet ex dictis ac statim dicendis. Utrum in *extrema* necessitate confessarius *praesens*, destitutus omnino usu linguae, valeat poenitenti *praesenti* impertire absolutionem scripto vel signo, *disputatur*” (n. 68). Haec ultima assertio exaggerata est. Disputatur quidem cum patronis primae sententiae an absolutio debeat esse vocalis, sed nequit dici disputari inter patronos secundae sententiae an absolutio non vocalis sufficiat in casu extremae necessitatis; hoc enim nonnisi ab uno vel altero timide et incerte affirmatur.

QUOAD SECUNDAM QUAESTIONEM, an scilicet absolutio consistat in verbis “Absolvo te” ita ut haec requirantur et sufficiant. *quatuor prolatae sunt sententiae*, tres negativae ac peregrinae, una affirmativa et communis.

PRIMA SENTENTIA docet requiri ac sufficere verbum “Absolvo”, seu solam mentionem actus judicialis. *Ratio* est quia illud verbum ex circumstantiis audita confessionis peccatorum et praesentiae poenitentis, sufficienter determinatur ad sensum quem debet exprimere forma huius sacramenti, seu collationem sacramenti absolutionis. Haec sententia vix ab uno vel alio doctore explicite et in terminis prolata est. Citatur pro ea praecipue *Dominicus Soto*, qui in 4 Sent., dist. 22, q. 1, a. 1 (§ Postremum tandem dubium) ait “verbum absolvo cum intentione absolvendi ab utroque [i.e. a peccato et excommunicatione] sufficere”. Salmanticenses pro eadem sententia citant *Henriquez* (De Poen., l. 1, c. 11, n. 3), *Vivaldum et Caramuelem*.

SECUNDA SENTENTIA docet requiri ac sufficere verba “Absolvo te”, seu explicitam mentionem actus absolutionis, aequivalentem mentionem ministri ac subjecti, et implicitam mentionem causae seu peccatorum qualiter continetur in ipso verbo “Absolvo” ex concomitante vi ipsarum circumstantiarum. *Ratio* est quia utrumque verbum sufficit et

⁷Comm, in Scotum (In 4 Sent., dist. 14, q. 4), Scoti Opera omnia, t. IS, Parisiis, 1894, p. 149 sq.

requiritur ad exprimendam collationem sacramenti absolutorii, seu signi et causae remissionis peccatorum judicialiter peractae.

Haec sententia, amplexa saltem ut probabilior, est longe communior inter antiquiores et dici potest simpliciter communis apud modernos.

Eam tenent, inter alios antiquiores, S. *Thomas* (3 p., q. 84, a. 3), *Scotus* (In 4 Sent., dist. 14, q. 4), *Bicl*, *Cajetanus* (In 3 p., q. 84, a. 3; item in Summa, v. Absolutio), *Silvester*, *Angelus*, *Rosella*, *Armilla*, *Navarrus*, *Soto* (In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 3, qui tamen ubi supra videtur sibimetipsi contradicere, nisi velimus in eodem sensu accipere sequentia verba hic prolata: “Sufficit verbum per quod exprimatur sacramentalis actio, ut a sacerdote exercita”), *Victoria*, *Petrus Ledesma*, *Nugnus*, *Arauxo*, *Suarez* (Disp. 19, sect. 1, n. 20), *Vazquez* (dub. 4), *Joannes a S. Thoma* (Disp. 33, a. 3), *Lugo* (Disp. 13, sect. 1, n. 17-27), *Gonet* (Disp. 12, a. 1), *Salmanticenscs* (Disp. 3, dub. 3. § 1 et 2; cave ne falso interpreteris eorum et Vazquesii sententiam de indole verborum “A peccatis tuis”, infra referendam), *Billuart* (Diss. 1, a. 3), *Frassen* (De Poenit., a. 2, q. 3), *Montejortino* (SummaTheol., 3 p., q. 84, a. 3), S. *Alphonsus* (n. 430).

Inter hos tamen doctores est quaedam ulterior disputatio, quae non est confundenda cum tertia sententia infra referenda, a qua omnes hi doctores discrepant. Omnes enim dicunt “Absolvo te” sufficere ad validitatem sacramenti nec proinde requiri ut addantur verba “A peccatis tuis”, sed disputatur an, quando de facto ista adduntur (ut ordinarie fit, et fieri oportet sub gravi), ipsa pertineant necne ad ipsam substantiam formae et concurrant ad ejus effectum ita ut hic non conferatur nisi post illorum prolationem. In quo quidem *triplex datur sententia*:

Quidam, ut *Vazquez* (dub. 4, n. 4) et *Salmanticenscs* (l.c.), docent ea verba, quando proferuntur, pertinere ad substantiam formae, et quidem ut partem essentialem, non minus quam verba “Absolvo te”, et consequenter concurrere ad effectum absolutionis, qui non produci-tur nisi ad terminum totius propositionis “Ego te absolvo a peccatis tuis”. Ratio est tum quia Cone. Flor, et Trid. dicunt formam esse “Ego te absolvo etc.,” qua abbreviatione “etc.” significatur verba “A peccatis tuis” esse partem formae, si de facto apponuntur; tum quia si mentio peccatorum pertinet ad essentiam formae quando continetur implicite, etiam et a fortiori ad eam pertinet quando ponitur explicite. Confirmatur a paritate cum voce “Ego” quae pertinet ad essentiam quando de facto explicite exprimitur. Item confirmatur a paritate cum verbis “Novi et aeterni testamenti etc.” quae, si dicuntur, pertinent eo ipso ad essentiam formae in consecratione calicis.

Alii, ut *Martinez de Prado* (Dub. 4, n. 35) et *Joannes a S. Thoma* (mox. cit.), dicunt ea verba pertinere ad substantiam formae, non tamen ut partem essentialem, nam jam continentur implicite in essentia, sed tantum ut partem integram, scilicet ut extendentia ac determinantia secundum modum explicitum significationem illam. Addunt effectum formae non conferri nisi post totam propositionem “Ego te absolvo a peccatis tuis”, seu postquam forma est constituta in esse secundum suam substantiam, adeoque secundum omnes partes tam essentielles quam intégrales, quae omnes in sua propria ratione concurrunt ad effectum. *Ratio* est tum ea particula “Et caetera” addita a Conciliis, tum paritas cum voce “Ego”, tum paritas cum verbis “Novi et aeterni testamenti etc.” quae, inquiunt, sunt pars integralis formae consecrationis calicis.

Ad rem *JOANNES A S. THOMA* (instituens comparisonem inter formulam consecrationis et formulam absolutionis): “Negandum non est, posse aliquid pertinere ad integritatem formae, et non ad essentialem rationem; quod variis exemplis Thomistae explicant: v.g. in Sacramento paenitentiae satisfactio pertinet ad substantialem partem Sacramenti, non ad essentialem; et confessio venialium simul cum aliquo mortali ad integritatem pertinet, non ad essentiam confessionis. Et in forma absolutionis si dicatur: ‘Ego absolvo te a peccatis tuis,’ ly *ego* et ly *a peccatis* concurrunt integraliter ad formam, non essentialiter, quia sine illis perfici posset. Nec constat responsio Patris Vazquez . . . quod in Sacramento paenitentiae . . . pronomen *ego* et *a peccatis tuis*, licet non exprimantur, sufficienter subintelliguntur: unde aequae bene efficiunt prolata atque non prolata, sed subintellecta. Illa autem verba *qui pro vobis effundetur, etc.* [in verbis consecrationis], non subintelliguntur nisi proferantur, et ita vel debent esse essentialia, vel accidentalia et non integrantia. . . . Quod [enim a Vasquez] . . . dicitur de illa particula *a peccatis*: respondetur quod ex vi significationis non subintelligitur. sed ex materia circa quam cadit, et circumstantiis quibus profertur; nam ex vi verbi *absolvo*, indifferenter se habet ad absolvendum a peccatis, vel a censuris, etc. Et tamen concurrunt integraliter ad effectum absolutionis, licet non essentialiter. Similiter etiam illa verba *qui pro vobis effundetur, etc.*, subintelligi possunt ex circumstantia et materia circa quam proferuntur, scilicet circa consecrationem sanguinis seorsum a corpore, etiam si sola illa dicantur *Hic est calix sanguinis mei*; licet, ex vi significationis, nisi exprimantur non subintelligentur. Ergo pari modo se habent sicut ly *a peccatis* in forma absolutionis. Et sic nihil inconveniens habet sententia D. Thomae quod pertineant illa verba ad substantiam formae calicis integraliter, non essentialiter.”⁸

Alii, ut *Suarez* (Disp. 19, sect. 1, n. 21), *Lugo* (Disp. 13, sect. 1, n. 28-39) et *Gonet* (Disp. 12, a. 1, n. 10), docent verba “A peccatis tuis”, etiam cum de facto dicuntur, non pertinere ad substantiam formae, neque ut partem essentialem neque ut partem integram. sed esse partem mere accidentalem, additam ad explicationem ejus quod implicite continetur in essentia, seu in verbis “Absolvo te”, et proinde non concurrere ad effectum absolutionis qui confertur immediate post

⁸Tractatus de approbatione et auctoritate doctrinae auctoritatis D. Thomae, disp. 2, a. 4, n. 15 sq., Cursus Theol., Editio Solesmensis, t. 1, Parisiis-Tornaci-Romae, 1931, p. 295 sq.

verba “Absolvo te”. Inconsequenter tamen *Lugo* concedit quod si ea verba his praeponuntur, ut si dicatur “Ego a peccatis tuis absolvo te”, tunc pertinent ad essentiam, seu concurrunt ad effectum, eo quod proferantur antequam absolvatur essentia formae; quo quidem *Lugo* partialiter reincidit in primam sententiam quam impugnatur.

Ad rem *SUARez*: “Dicunt vero aliqui, quamvis illa verba non sint essentialia, quia, licet omittantur, nihilominus validum erit sacramentum, tamen, quando a sacerdote adduntur ad perfectiorem significationem formae, et sub intentione cum illis perficiendi sacramentum, tunc esse substantialia, et ita concurrere ad componendam substantiam formae, ut ad effectum concurrant, et hic non conferatur, donec illa proferantur. Sed haec distinctio nullum habet fundamentum; quia sicut essentia, ita et substantia non pendet ex libero arbitrio sacerdotis, nec ipse potest suspendere effectum formae, si ejus significatio semel perfecta est; et illa major explicatio, si ex ipsa institutione non est necessaria, non potest fieri substantialis propter voluntatem ministri. Quae omnia latius tractavimus superiori tomo agentes praecipue de forma Eucharistiae.”¹⁰

GONET: “Ex dictis confutata manet quorundam recentiorum sententia, qui asserunt verba ista, ‘A peccatis’, non esse quidem de essentia formae Sacramenti Poenitentiae, esse tamen de integritate illius: sicut (inquiunt) in consecratione calicis, verba ista, ‘Novi et aeterni testamenti, etc.’ non sunt de essentia sed de integritate formae. Patet, inquam, ex dictis falsitas hujus sententiae, et disparitas ad exemplum adductum; quia in forma absolutionis istae particulae, ‘A peccatis’, nihil significant, quod non significetur implicite per verba praecedentia, ‘Absolvo te’, ut supra ostensum est; at vero in consecratione calicis verba ista, ‘Novi et aeterni testamenti, etc. qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum’, aliquid significant quod non significant etiam implicite verba praecedentia; sive enim sanguis Christi esset novi testamenti, sive non, sive effusus esset pro omnibus, vel non effusus, revera esset significatio eadem priorum verborum: ‘Hic est calix sanguinis mei’ ”.¹⁰

LUGO: “Verius ergo videtur, etiam quando de facto adduntur illae voces, ‘a peccatis tuis’, non concurrere ad effectum, sed hunc dari ante earum prolationem. quam sententiam tenet Suarez ubi supra n. 20. cum aliis recentioribus. . [Attamen] sicut pronomen ‘ego’, aliquando explicitum concurrat: sic illud, ‘a peccatis tuis’, posset aliquando explicite positum concurrere, si v.g. quis dicat ego a peccatis tuis te absolvo. Tunc enim verba illa, a peccatis tuis, procul dubio concurrerent ad effectum.”¹¹

TERTIA SENTENTIA docet requiri ac sufficere verba “Absolvo te a peccatis tuis” (vel “Absolvo te a peccatis”, vel “Absolvo a peccatis tuis”, vel “Absolvo peccata tua”), seu explicitam mentionem peccatorum praeter mentionem actus absolutionis, ministri et subjecti. Ratio est quia absque explicita mentione peccatorum verbum “absolvo” non habet sensum sufficienter determinatum, cum possit significare etiam absolutionem a poenis et a censuris; accedit quod in verbis promissionis et institutionis mentio fit objecti seu peccatorum: “Quaecumque alligaveritis . . . et solveritis”, “Quorum remiseritis peccata . . .”.

* De Poenitentia, Disp. 19, sect. 1, n. 21, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 407.

” De Poenitentia, Disp. 12, a. 1, §3, n. 10, Clvpeus, v. 6, Parisiis, 1876, p. 655.

” De Poenitentia, disp. 13, sect. 1, §3, n. 33 et 35, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 70S sq. K'

Ita *Biel* (In 4 Sent., dist. 14, q. 2, a. I),¹² *Paludanus* (In 4 Sent., dist. 22, q. 3), *Major*, *Petrus Soto* (De inst. cleric., de confessione, lect. 4), *Viguerius*, *Aversa* (q. 12, sect. 13), *Pasqualigo*, *Mazzotla*, *Lacroix* (l. 6, p. 2, n. 633), et inter modernos *Merkelbach* (n. 455: "Ad validitatem formae requiruntur verba essentialia: 'Absolvo te', et probabiliter etiam: 'a peccatis').

QUARTA SENTENTIA docet requiri ac sufficere verba "Absolvo te peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus S.", seu addendam esse explicitam mentionem mysterii Trinitatis, vel saltem Dei principalis agentis (i.e. Patris, Filii et Spiritus S., vel Trinitatis in comuni, vel Dei, vel Christi). Ratio est quia in omni sacramento, in quo fit mentio actionis ministri, debet addi mentio Dei principalis agentis, ut recte significetur modus causalitatis et excludatur conceptus ministri operantis propria virtute et auctoritate, juxta illud 2 Cor. 2, 10: "Si quid donavi, propter vos in persona Christi [donavi]". Confirmatur exemplo Baptismi, cujus indolem imitatur Poenitentia, utpote secunda tabula salutis et secundus Baptismus.

Hanc sententiam nonnisi pauci nec firmiter proposuerunt; eam explicite sed tantum ut probabilem affert *Durandus* (In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 2); in eam inclinare videntur *Joannes de Neapoli*, *Major* et *Petrus Soto*; eam asseverantius amplectitur *Hieronymus Llamas* (Meth., 4p., c. 2, § 1). Eandem sententiam protulit, etsi veluti per transennam, *Joannes Morinus* (Comment, hist, de sacr. Poenit., l. 8, c. 18, n. 8, cit. infra, p. 620 sq. 699 sq.), docens formam absolutionis consistere essentialiter in deprecatione, adeoque in invocatione SS. Trinitatis, imo, ex potestate Ecclesiae determinantis materias et formas sacramentorum, fieri posse ut tota absolutio consistat in sola invocatione Trinitatis.

QUOAD TERTIAM QUAESTIONEM, an scilicet verba "Absolvo te" possint substitui per alia, jormaliter aequivalentia (puta "Remitto tibi"), nulla est proprie dicta controversia inter theologos, cum id sit commune omnibus sacramentis, non exclusis Eucharistia et Baptismo.

Attamen quidam theologi, ut *Scotus* cum quibusdam ejus discipulis, *Pici*, *Vasquez* et quidam Summistae, ut *Silvester*, *Angelus* et *Rosella*, exaggerant, ac merito reprehenduntur ab aliis doctoribus (ut Cajetano, Suaresio et Salmanticensibus), cum asserunt formam hujus sacramenti non esse aliquid determinatum, sicut forma Baptismi et Eucha-

¹²Hic doctor fere unicus requirere videtur etiam particulam "omnibus" ("Absolvo te ab omnibus peccatis tuis"), quae olim ferebatur in Ritualibus. Sed id merito improbatur ab aliis, eo quod peccata mortalia sint ita inter se connexa, ut si unum absolvatur cetera quoque remittuntur, peccata vero venialia non sint materia necessaria absolutionis, et ceteroquin verbum "peccatis", utpote generale, includat omnia peccata; unde in ipso Rituali Romano reformato illud verbum omisum fuit.

ristiae, sed posse exprimi quibuscumque verbis et modis, dummodo actus judicialis significetur. Utrumque enim assertum falsum est, vel saltem ambiguum. Primo enim forma cujuslibet sacramenti, nec solius Baptismi et Eucharistiae, est aliquid omnino determinatum, juxta modum uniuscujusque sacramenti et juxta formalem sensum verborum quae adhiberi debent, quaeque secundum talem sensum immutabilia sunt; quod si in forma alicujus sacramenti plura aut expressiora requirantur elementa quam in forma alterius (ut in forma Baptismi explicita et distincta expressio Trinitatis, quae non requiritur explicite in Confirmatione, nec ullatenus in Poenitentia), vel si sensus formalis alicujus verbi pluribus vel paucioribus vocibus exprimi possit quam sensus alterius (ut patet comparando modos quibus exprimi possint verba “Absolvo” in Poenitentia, “Baptizo” in Baptismo, et “Corpus” in Eucharistia), id est omnino accidentarium et impertinens ad quaestionem an in omnibus sacramentis forma debeat esse pariter determinata. Secundo, simpliciter verum non est quod in formula absolutionis sufficiat adhibere quaelibet verba dummodo actus judicialis exprimatur, nam in verbis “Absolvo te”, quorum formalis sensus est servandus, importatur non tantum actus judicialis, sed etiam minister, subjectum et implicite objectum absolutionis seu peccata, et ideo talia verba adhiberi oportet in quibus haec quatuor exprimantur.

En verba SCOTI: “Quia omne sacramentum vel est signum sensibile, vel signa sensibilia, et in hoc sacramento non est tantum nisi unum signum sensibile, et in fieri, ut verba absolutionis in *proferri*, ideo additur in descriptione quod *fiat cum verbis certis* illa absolutio, hoc enim est necessarium sicut ad formam alterius sacramenti est necessaria certitudo, sed *non ita quod jorna verborum hic sit ita praecise in certitudine, sicut in Eucharistia*, sed saltem sic debet esse certa, quod habeat eandem sententiam, qualitercumque varientur verba; convenienter tamen tenetur, quod ista verba ‘ego absolvo te’, sint de forma sacramenti absolutionis, licet alia quaecumque sequuntur, diversimode explicentur apud diversos.”¹³

“Ex hoc [i.e. ex judiciali indole hujus sacramenti] patet ratio, quare non est necesse esse ita praecisa verba in isto sacramento, sicut in Baptismo, vel Eucharistia. quia *sufficit, quod exprimatur actus sententiae absolventis*, sicut et in iudicio publico non oportet esse limitata verba; ait enim unus de Theodoro martyre: ‘Jubeo ignibus tradi’; alter de Cypriano sancto, ‘gladio animadverti placet’. Communiter tamen ista verba sunt apta: ‘Ego te absolvo’; quaecumque alia praemittantur vel consequantur secundum diversam consuetudinem in diversis Ecclesiis.”¹⁴

Contra ait CAJETANUS: “[Scotus] tamen forte nimis late locutus est, dicens quod sufficit quod exprimatur actus sententiae absolventis” (In 3, q. 84, a. 3).

Item *SUAREZ:* “In eo merito reprehenditur Scotus, quod differentiam constituerit inter formam hujus sacramenti et baptismi, vel Eucharistiae, ac si non sint necessaria determinata verba in hac forma sicut in illis, vel magis in illis, quam

¹³ Opus Parisiense, In 4 Sent., dist. 14, q. 4, n. 5, Opera omnia, t. 24, Parisiis, 1894, p. 220 sq.

¹⁴ Opus Oxoniense, In 4 Sent., dist. 14, q. 4, n. 4, Opera omnia, t. 18, Parisiis, 1894, p. 141.

DE ABSOLUTIONE

in hac; est enim hoc falsum, ut constat ex generali doctrina de sacramentis in genere. Et declaratur breviter. Nam vel Scotus sentit illa verba esse necessaria quoad sensum et significationem, non tamen quoad illa materialia verba, quia synonyma, vel acquivalentia possunt sufficere. Et hic est sensus verus; tamen in illo eadem est ratio de forma baptismi, vel Eucharistiae --- ; ergo propter hoc non recte constituit differentiam. Vel est sensus, illa verba non esse necessaria quoad sensum, et significationem; et hoc, ut opinor, nec ipse intendit, nec dici potest ullo modo. quia, illa forma est essentialis, ut constat ex Conciliis Tridentino et Florentino, et ex omnibus dictis; ergo verba ejus sunt necessaria saltem quoad formalem sensum.”¹⁵

Item *SALMANTICENSES*: “Non quaelibet verba indifferentia, sed aliqua determinata omnino desiderantur ad veritatem formae absolutionis. Cujus contrarium obtendebant, et autumabant praeallegati Theologi, quorum princeps fuit *Scolus* ubi supra asserendo ad veritatem hujus Sacramenti quaelibet verba sufficere, dummodo eis exprimatur vera sententia judicis absolventis. Nam sicut aliter judex de Theodoro-Martyre dixit: ‘jubeo ignibus tradi’, alius vero de Cypriano: ‘Gladio animadverti placet’; cum tamen uterque damnatus evaserit: ita e converso in Poenitentia, quaelibet verba de se sufficientia ad authoritative explicandam absolutionis sententiam, consequenter sufficient ad rationem formae, et verum perficiendum Sacramentum. In quam sententiam relabitur *Vasquez* in praesenti dub. 3, n 11, ubi immerito reprehendit Scotum, asseritque peccare ministrum insuetis verbis utentem contra communem ecclesiae consuetudinem; conficere tamen verum sacramentum, eo quod semper se gereret ut judex, et ejus verba essent judicialis sententiae significativa.”¹⁰

CONCLUSIO

Conclusio 1. Absolutio, seu forma hujus sacramenti, de facto consistit essentialiter in verbis viva voce prolatis, seu debet esse vocalis, ita ut non sit valida absolutio per nutum vel scriptum.

Probatur 1. *EX COMMUNI PRAXI ECCLESIAE ET SENSU DOCTORUM.*

Ut interim abstrahamus ab antiquissima et constanti praxi Ecclesiae utendi orationibus absolutoriis (ex qua infra in art. 93 probabimus non solum de facto sed etiam absolute et immutabiliter ex ipsa voluntate Institutoris absolutionem consistere in verbis prolatis, ita ut Ecclesia non possit hunc modum formae immutare), ipsa firma et diuturna praxis et doctrina ostendit saltem de facto requiri ad valorem sacramenti ut absolutio sit vocalis. Nam si hoc requireretur tantum ad liceitatem, ex vi nempe solius praecepti ecclesiastici aut divini, vix explicari posset quare in casibus urgentioribus, in quibus praeceptum urgere non solet, absolutio per scriptum vel nutum a prudentibus confessariis attentata non fuerit, et inter doctores morales, etiam

|| *Dc Poenitentia*, disp. 19, sect. 1, n. 23, *Opera omnia*, t. 22, Parisiis, 1876, p. 407 sq.
 'De *Poenitentia*, disp. 3, dub. 1, n. 7, *Curs. Thcol.*, t. 19, Parisiis, 1883, p. 145.

laxioris aut benignioris indolis, talis praxis aut doctrina sese affirmare non potuerit.

Ceterum contraria sententia paucorum doctorum, supra relatorum, tam inanis visa est communi choro theologorum, ut perfecte jam deciderit nec ullum fere reliquerit vestigium. Supradictus autem *Hyquaei, Pontii* et *Sporer* conatus eam in praxim aliquatenus deducendi, futilis prorsus et illogicus apparet. *Hyquaeus* enim explicite asserit ‘Oppositam sententiam in praxi saltem non esse tolerabilem’, et tamen paulo inferius addit quod “quamvis regulariter absolutio per signa non valet, tamen in eo casu [nempe necessitatis, nec tantae quidem necessitatis, nam *Hyquaeus* loquitur de eo qui ad mutum sacerdotem recurrit “causa confusionis sui, instructionis et reverentiae potestatis”] praesumendum est de divina misericordia”. Quae est ista praesumptio, nisi divinatio et arbitratio? Nonne praesumendo similiter de divina misericordia, finxerunt quidam theologi doctrinam de altero, praeter Baptismum, extraordinario salutis medio pro parvulis in casu necessitatis, quae temeraria in theologia judicari solet? Nec intelligitur quid sibi velit *Sporer* cum approbat mutum sacerdotem absolventem in necessitate “quia res non est omnino definita de fide”; numquid aliquid debet esse de fide, ad hoc ut contraria sententia non possit in praxim deduci? nonne sufficit ut aliquid sit certum, imo tale ut contrarium sit temerarium, vel etiam tam firmiter et communiter a theologis admissum ut contrarium tam parvam habeat probabilitatem ut moraliter pro nihilo reputetur? Unde merito scribit *Merkclbach* (n. 446): “In praxi sententia opposita, quae olim fuit plurium, non habet fundamentum; unde non est attendendum ad hoc, quod ait *Sporer*, in casu extremae necessitatis sacerdotem mutum posse, deficiente omni alio sacerdote, absolutionem nutu vel scripto dare”.

Probatur 2. *EX DOCUMENTIS ECCLESIAE.*

Cone. Flor., et *Trid.*, supra relata, dum proponunt formam, non tantum licitam sed validam (“in qua praecipue ipsius [sacramenti] vis sita est”), dicunt eam “in ministri *verbis positam esse*” (*Cone. Trid.*) eamque esse “*verba* absolutionis, quae sacerdos *profert*, cum *dicit*: Ego te absolvo etc.” (*Cone. Flor.*).

Praeterea, *Cone. Flor.*, in eodem decreto pro Armenis, loquens de sacramentis in genere, asserit omne sacramentum tribus constare, quorum si unum desit, non perficitur sacramentum, scilicet intentione ministri, rebus tamquam materia et *verbis* tamquam forma; dein transiens ad sacramentum Poenitentiae, ait formam esse verba quae sacerdos *profert* et *dicit*; tandem descendens ad Matrimonium, ait

ipsum esse “*regulariter* . . . mutuum consensum per *verba* de praesenti expressum”, cujus particulae (“regulariter”) appositione pro solo Matrimonio, Concilium satis indicat tantummodo huic sacramento convenire ut possit fieri sine proprie dictis verbis, et expressionem “verbis tamquam forma”, prius tam signanti modo applicatam Poenitentiae (“verba quae profert et dicit”), esse intelligendam in stricto sensu et pro omni casu.

Praeterea, Clemens VIII in supra memorato decreto reicit, ut invalidam (ut ostendimus in art. 41, tom. 2, p. 702 sq.), absolutionem datam in absentia, per litteram nempe seu internuntium. Jamvero vix excogitari potest alia conveniens ratio illius invaliditatis nisi quia absolutio debet esse vocalis, uti fit inter praesentes. Nec refert quod in eodem decreto reiciatur etiam confessio poenitentis facta in absentia et tamen confessio in praesenti non debeat fieri viva voce, sed possit exprimi nutu vel scripto. Quinimo, ex hoc ipso quod poenitens non teneatur ad confitendum viva voce, sequitur sacerdotem debere viva voce absolvere; nam si neuter loqueretur, frustranea esset haec mutua ac muta praesentia, a Papa requisita, et posset aeque efficaciter suppleri communicando per litteras in absentia.

Ceterum, ut directe respondeamus supra relatae objectioni adversariorum, invocantium paritatem inter poenitentem confitentem et sacerdotem absolventem, notandum est diversam esse utriusque conditionem, ratione cujus intelligitur quare sacerdos debeat viva voce absolvere dum confitens non teneatur viva voce confiteri.

Primo enim, confessio poenitentis se habet ex parte materiae sacramenti, dum absolutio est ipsa forma; in sacramentis autem forma debet esse expressior quam materia in significando, cum ex forma determinetur ipsa materia in sua significatione, verba autem habent principatum in significando, ut dicit *Augustinus* (De doctr. christ. 2, 2, 3).

Secundo, ratio et finis quare poenitens debeat sese exprimere confitendo, est ut communicet alteri suam cogitationem, seu ut sacerdos possit intelligere ejus peccata et statum conscientiae; ad hunc autem finem obtinendum sufficit nutus, vel scriptum, vel verbum; et ob eandem rationem quodlibet istorum sufficit in Matrimonio, ut nempe alteri parti innotescat consensus contrahentis, necnon in impositione poenitentiae, facta a sacerdote. E converso, ratio quare sacerdos debeat sese exprimere absolvendo, non est ut poenitens intelligat, ad id enim sufficeret quodeumque signum, et ceteroquin hic finis necessario frustratur in pluribus casibus, uti in moribundis, in surdo, in idiota, sed ut in se, et objective, et coram Deo (quasi loquens Deo et “ut

Deus intelligat”, juxta pulchram Lugonis¹⁷ expressionem), ponat formam sacramentalem, seu signum aptum ad exprimendam sacramentalem operationem, quod quidem non aliud esse potest quam verbum, cum verba habeant principatum in significando; “atque ea de causa verba absolutionis, et aliae formae appellari solent ab antiquis Patribus preces, et orationes sacerdotum”.¹⁸

Huc facit sequens objectio quam movet et resolvit S. *Thomas*, agens de forma Baptismi, in 3 p., q. 66, a. 5, ob. 3 et ad 3: “[Obj.] Ille qui baptizatur, quandoque non intelligit verba, puta si sit surdus aut puer. Frustra autem ad talem sermo dirigitur, secundum illud Eccli. xxxii, 6: ‘Ubi non est auditus, non effundas sermonem’. Ergo inconvenienter dicitur: ‘Ego te baptizo’, sermone directo ad eum qui baptizatur. . . [Resp.] *Dicendum quod verba quae proferuntur in formis sacramentorum, non pronuntiantur solum causa significandi, sed etiam causa efficiendi*, inquantum habent efficaciam ab illo Verbo per quod facta sunt omnia; et ideo convenienter diriguntur non solum ad homines intelligentes, sed etiam ad creaturas insensibiles; ut cum dicitur: ‘Exorcizo te, creatura salis’.”

Tertio, alia “ratio discriminis est quia plures causae moraliter impedire possunt poenitentem a confessione vocali, quam Sacerdotem a vocali absolutione; constat enim quod omnes muti, barbari, et ignotae linguae homines, verbis nequeunt confiteri, unde ut scripta, vel nutus, aut interpretem adhibeant, necesse est. Sacerdos vero, cum possit verbis efferre quae sentit vel judicat, vix ullae causae occurrunt, quae ipsum a vocali formae prolatione impedire valeant; ideoque recte a Christo institutum est, ut absolutio nonnisi verbis impendi possit, licet confessio scriptis, et nutibus, vel per interpretem fieri valeat.”¹⁹

Probatur 3. *EX IPSA DUPLICI RATIONE SACRAMENTI ET JUDICII*, ex qua ipsi adversarii desumunt praecipuas eorum rationes et objectiones.

Ratio quidem sacramenti, quamvis non absolute ac necessario requirat formam vocalem, ut patet in Matrimonio (imo nec ipsam formam. ut patet in Circumcisione aliisque sacramentis A. L.), tamen eam requirit per se et de primaria intentione, ita ut per se et in pluribus verificetur. nisi peculiaris natura alicujus sacramenti aliud exquirat. Sacramentum enim est signum, ac ideo petit in suo elemento potiori ac formali, ut vis significandi sit potissima, cum unumquodque appetat suam perfectionem; potissima autem vis significandi residet

¹⁷ Disp. 13, sect. 1, n. 6.

¹⁸ *Lugo*, ibidem.

¹⁹ *Gond*, De Poenitentia, disp. 12, a. 4, §3, n. 63, Clypeus, t. 6, Parisiis, 1876, p. 668.

in verbis, et quidem in verbis viva voce prolatis, ut patet ex ipsa humana consuetudine. Inde provenit theologicum axioma: Sacramenta N. L. (utpote perfecta in ratione sacramenti seu sacri signi) componuntur ex rebus tanquam materia et verbis tanquam forma.

Peculiaris autem natura hujus sacramenti, prout est *actus judicialis*, nullatenus requirit, ut accidit in Matrimonio, ut ejus forma fiat indifferenter per quodlibet signum, sed potius postulat ut communis regula et generalis exigentia sacramenti servetur in forma vocali. Nam *imprimis* ipsa sententia judicii forensis, quamvis absolute intimari possit nutu vel scripto (ut patet tum in judicio civili, tum in judicio ecclesiastico cum intimatur censura, tum aliquando in ipso judicio sacramentali cum imponitur poenitentia), tamen ordinarie et connaturaliter, juxta exigentias et modos humanae consuetudinis, intimatur oraliter: Deus autem sacramentum instituit juxta humanas consuetudines, atque in eorum materiam et formam elegit ea quae sunt communiora et connaturalia, ut patet de aqua ad abluendum in Baptismo et de pane ad comedendum in Eucharistia. Sic igitur judicialis ipsa indoles Poenitentiae non exigit ut forma exprimi possit quomodolibet, sed potius exigit ut exprimatur eo ordinario et connaturali modo quo sententia judicialis exprimi solet, hoc est per verba.

Praeterea, de natura ipsius judicii in genere, est ut possit habere quandam formam solemnitatis, a lege statutam, v.g. ut ipsa sententia judicialis non valeat nisi intimetur verbis vel in publica quadam forma et celebratione. Unde necessitas verborum in forma hujus sacramenti nequaquam contradicit ejus indoli judiciali.

Praeterea, peculiaris natura hujus judicii ostendit convenientiam talis peculiaris conditionis solemnitatis, juxta quam sit necesse sententiam exprimere verbis. Est enim judicium hoc, non mere vindicativum, sed *poenitentiale* et reconciliativum. quod nempe ipse reus petit ad finem reconciliationis et reparationis, et in quo ipse reus est simul accusator et testis, ipsique creditur tam pro se quam contra se loquenti; unde convenit ut sententia expressis verbis ei intimetur, ut majorem habeat suae justificationis certitudinem. Hoc praeterea poenitentiale judicium, non est mere caeremoniale et declarativum, sed *sacramentale* et potestativum; ut sacramentale autem, petit compleri perfecta significatione quae in prolatis verbis consistit, ut supra dictum est; ut vero potestativum, exigit ut in signum tam excelsae dignitatis, quae vim judicii coelorum participat et imitatur, sententia sacerdotis viva voce proferatur, in similitudinem illius supremae potestatis qua Deus “dixit et facta sunt” (Psal. 32., 9; 148, 5).²⁰

²⁰In art. 41 (tom. 2, p. 710) ex eadem peculiari natura judicii sacramentalis deduximus necessitatem confessionis et absolutionis inter praesentes.

Confirmatur argumentum tum ex necessitate conferendi *absolutionem in praesenti*, cujus necessitatis nulla alia conveniens ratio assignari potest nisi ipsa necessitas oralis absolutionis, ut dictum est supra; tum *a paritate cum Baptismo*; nam quo jure ex verbis “Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine P. et F. et Sp. S.” colligitur cum tota Traditione formulam trinitariam in hoc sacramento esse verbis proferendam, quamvis in Evangelio id expresse non dicatur, eodem jure idem de formula absolutionis colligi potest ex verbis “Quaecumque solveritis . . .” et “Quorum remiseritis peccata . . .” item, sicut non obstante suprema Baptismi necessitate, maxime in causa puerorum, verba formae indispensabiliter viva voce proferenda sunt, ita et a fortiori idem dicendum est de forma hujus sacramenti cui non tanta competit necessitas.

Ex dictis intelligitur inanitas praecipuae objectionis adversariorum, argumentum a paritate cum Matrimonio. Ex hoc enim quod in Matrimonio non requiratur forma vocalis, sequitur quidem quod ad constituendum aliquod sacramentum talis forma non absolute requiritur, sed non sequitur quod non requiritur in sacramento Poenitentiae (aut in aliis quinque determinatis sacramentis quae de facto instituta sunt), quemadmodum ex hoc quod Matrimonium possit celebrari inter personas distantes, vel per procuratorem aut internuntium, non sequitur id convenire etiam Poenitentiae aut aliis sacramentis. Nam praedictae conditiones conveniunt soli Matrimonio ex peculiari sua indole, in qua discrepat a Poenitentia.

Et quidem, quod attinet ad necessitatem formae vocalis vel secus, triplex observatur discrimen. Christus enim, cum condidit sacramentum Matrimonii, non instituit ipsum contractum conjugalem, sed pra-existentlem elevavit ad dignitatem sacramentalem, una cum omnibus ejus conditionibus et proprietatibus; gratia enim naturam non destruit sed perficit. Inter has autem conditiones, una est quod contractus ex sua natura fieri potest per quodlibet signum, sive voce, sive nutu, sive scripto; alia conditio est quod expressio consensus ad hunc finem exigitur ut alteri contrahenti innotescat, ad quem quidem finem quodlibet signum conducit; alia conditio est quod Matrimonium contrahi potest ab omnibus, etiam a mutis, ex quo sequitur ejus formam sacramentalem (quae consistit in ipso consensu utriusque contrahentis, inquantum est acceptatio) non debere esse vocalem, secus muti eam ponere non possent nec contrahere Matrimonium, ac ita ex institutione sacramenti limitaretur naturalis facultas contrahendi.

Cum vero Christus condidit sacramentum Poenitentiae, nequaquam assumpsit aliquod praexistens ac determinatum judicium, sed tunc primo instituit aliquod poenitentiale remedium salutis, cui contulit

etiam indolem judicalem; unde potuit huic iudicio apponere conditiones quas praetulit, eas nempe quas exigit propria et primaria indoles sacramenti. Sacramentum autem de primaria sua intentione petit compleri per perfectam significationem, quae quidem nonnisi in forma vocali obtinetur; item, forma sacramentalis non ad hoc dirigitur ut a subjecto intelligatur, secus validitas sacramenti frustraretur in casu moribundi, surdi vel idiotae, sed ad hoc ut, in se et objective et coram Deo, sacramentalis significatio exprimatur, quae quidem nonnisi in oratione vocali perficitur; item sacramentum Poenitentiae non ita pro omnibus institutum est ut ab omnibus ministris necessario administrari debeat aut possit, et ideo non est inconveniens si ob necessitatem formae vocalis, a mutis administrari nequeat.

DICES 1. Potestas sacramentalis est sive ad ligandum sive ad solvendum. Atqui potestas ligandi non debet exerceri viva voce. Ergo nec potestas solvendi, cujus actus est absolutio.

RESP. Obiectio nimis probat, nam ex ea sequeretur quod absolutio nec viva voce nec ulla determinata formula aut signo significari debet, et sicut sacerdos potestatem ligandi non exercet per formulam “Ego te ligo”, sic non necessario debet potestatem solvendi exercere per formulam “Ego te absolvo”, etiam nutu vel scripto manifestatam.

Ad utramque autem hanc sequelam et falsitatem refellendam, attende propriam indolem tum potestatis judicialis in genere tum potestatis judicialis sacramentalis. Ut dictum est in art. 1 (tom. 1, p. 131 sq.), potestas judicialis in genere non consistit in duplici separata potestate solvendi et ligandi, sed in unica indivisibili potestate ad utrumque simul et disiunctive, i.e. ad solvendum aut ligandum, quae quidem duo se habent inter se non ut contradictoria, seu ut positivum et negativum (solvere et non solvere; ligare et non ligare), sed ut contraria, seu ut positivum et positivum. Unde in exercitio unius implicatur quodammodo exercitium alterius, quatenus fit exercitium unius potestatis ad utrumque. Potestas autem sacramentalis, prout sacramentalis, ordinatur ad solvendam seu removendam culpam per collationem gratiae, non vero directe ad ligandam culpam (nam ad culpam homo se ligat ex semetipso), sed tantum indirecte et negative, quatenus sacerdos non solvit, dumolvere potest et dum iudicat de solvendo aut non solvendo. Unde solus actus quo sacerdos solvit, seu absolutio, indiget proferri viva voce et determinata forma, quia solus ille actus habet rationem formae sacramentalis.

Nec inde sequitur potestatem ligandi non esse sacramentalem aut consistere in mera absentia absolutionis. Nam imprimis ipsa absolutio non est proprie exercitium alicujus potestatis solvendi seu remittendi.

sicut datur in Baptismo, sed exercitium bimembris ac indivisibilis potestatis judicialis ligandi aut solvendi; unde in ipsa absolutione utraque potestas exercetur, non quidem ut est duplex, sed ut est una ad utrumque. Ceterum, etiam si ligatio et solutio considerentur materialiter ut duo actus separati, in sacramento Poenitentiae duplex habetur ligatio, utraque sacramentalis. Prima est negatio absolutionis, seu ligatio culpae, quae procedit ex incoepto iudicio sacramentali et manet sub sigillo potestque in alio iudicio, remoto obice, compleri, retenta eadem confessione prius habita et addita absolutione. Secunda est positiva impositio poenae in satisfactionem post absolutionem. Utraque haec ligatio non indiget fieri determinato signo aut viva voce, quia, quamvis sacramentalis, non est ipsum sacramentum aut forma sacramenti quae in sola absolutione consistit. Et nihilominus in ipsa forma absolutionis exprimitur indirecte tum potestas ligandi ad culpam, ut dictum est, tum potestas ligandi ad poenam, quae est quaedam extensio et integratio ipsius absolutionis a culpa.²¹

Ad rem S. Thomas, *In 4 Sent., dist. 18, q. 1, a. 3, q. 3*: ‘Operatio sacerdotis in usu clavium est conformis Dei operationi, cujus minister est. Deus autem habet operationem et in culpam et in poenam; sed in culpam ad solvendum quidem directe, ad ligandum autem indirecte, inquantum obdurare dicitur dum gratiam non largitur; sed in poenam habet operationem directe quantum ad utrumque, quia et poenam parcit, et poenam infligit. Similiter ergo sacerdos, etsi absolvendo ex vi clavium habeat aliquam operationem ordinatam ad culpae dimissionem modo jam dicto, non tamen in ligando aliquam operationem habet in culpam; nisi ligare dicatur inquantum non absolvit, sed ligatos ostendit. Sed in poenam habet potestatem et ligandi et solvendi; solvit enim a poena quam dimittit, sed ligat ad poenam quae remanet. Sed ad hanc ligare dupliciter dicitur. Uno modo considerando ipsam quantitatem poenae in communi; et sic non ligat nisi inquantum non solvit, sed ligatum ostendit. Alio modo, considerando poenam hanc vel illam determinate; et sic ligat ad poenam, imponendo eam.’

DICES 2. Absolutio a censuris est actus potestatis clavium, et quidem judicialis, et tamen non debet exerceri viva voce aut determinatis verbis. Ergo a pari absolutio a peccatis non petit viva voce aut ulla determinata forma exerceri.

RESP. Si valeret paritas inter utramque absolutionem, sequeretur quod etiam absolutio a peccatis posset fieri inter absentes, quod est damnatum a Clemente VIII. Praecipua disparitas in praesenti est quod

²¹ Cf. *Salmanlicenses*, Disp. 3, dub. 1, n. 18 sq. *Suarez*, Disp. 19, sect. 1, n. 15.

absolutio a peccatis est sacramentalis, et in sacramentis verba formae requiruntur ad hoc ut perficiatur sacramentalis et objectiva significatio effectus, quod quidem obtinetur per determinata verba, viva voce prolata, non vero ad hoc ut intelligantur a subjecto vel aliquid ei intimeatur, ut e contrario contingit tum in absolutione a censura, tum in confessione poenitentis, tum etiam, etsi per accidens, in ipsa forma sacramenti Matrimonii, ut supra explicatum est.

Ad rem S. *Thomas*, *Opusc.* 22, c. 2: “Alia ratio est de absolutione ab excommunicatione quae non est sacramentalis, sed magis iudiciaria jurisdictionem consequens; et aliud de absolutione a peccatis in sacramento poenitentiae, quae consequitur potestatem clavium, et est sacramentalis. In illa enim verba habent efficaciam ab intentione dicentis, unde non refert quibuscumque verbis [aut signis] utatur ad exprimendam suam intentionem: in sacramentis autem verba habent efficaciam ex institutione divina, unde tenenda sunt verba determinata consonantia divinae institutioni.”

Conclusio 2. Forma absolutionis consistit essentialiter in verbis “Absolve te”, ita ut non sufficiat verbum “Absolve”, nec requirantur verba “A peccatis tuis” aut “In nomine Patris et Filii et Spiritus S.”

Probatur.

In determinanda forma alicujus sacramenti nequit procedi simpliciter a priori, seu ex natura sacramenti tam in genere quam in specie, nani elementa sacramenti possunt diversimode significari, neque simpliciter a posteriori, seu ex sensu Ecclesiae et Traditionis, nam non raro documenta variis subsunt aestimationibus et interpretationibus; sed utraque methodo et ex utroque principio procedere oportet, ita ut ex uno firmetur quod ex alio nonnisi dubitanter deduci possit.

PRIMO igitur, si attendamus ad naturam ipsam sacramenti, certum est formulam alicujus sacramenti talem esse debere et talibus verbis componi, quibus exprimatur essentia talis sacramenti, nam a forma sacramentum specificatur. Cum autem sacramentum sit essentialiter signum et causa gratiae (essentia metaphysica) et ex quibusdam rebus et verbis resultet (essentia physica), oportet quod totum hoc in ipsa forma uno vel alio modo reluceat.

Unde ait S. *Thomas* quod “forma sacramenti continere debet quidquid pertinet ad speciem sacramenti” (3 p., q. 72, a. 4). Species autem uniuscujusque sacramenti maxime manifestatur in eo quod per sacramentum peragitur; unde idem S. Doctor addit: “Per formam sacramenti debet exprimi sacramenti effectus” (3 p., q. 78, a. 2). Hoc

autem intelligendum est non tantum de ipso effectu gratiae, quasi materialiter et in se considerato, sed etiam de modo quo ipse producit per sacramentum. Hic autem producendi modus maxime ostenditur ex ipso modo quo forma afficit materiam, nam ex utraque con-surgit sacramenti natura et influxus; unde ait S. Thomas: “Oportet quod forma sacramenti significet id quod in sacramento agitur proportionaliter materiae sacramenti” (3 p., q. 84, a. 3).

Modus autem quo forma materiam afficit, triplex observatur in variis sacramentis. In *Eucharistia* enim forma afficit materiam, consecrando eam (unde dicitur hoc sacramentum perfici in consecratione materiae), quae ita evadit sacramentum significando et causando gratiam ad modum rei consecratae et permanentis, seu ad modum rei applicandae subjecto per subsequentem communionem in qua ipsa ejus causalitas completur. Unde in forma Eucharistiae requiritur et sufficit ut significetur consecratio materiae, vel, si placet, ut significetur gratia cibans mediante significatione consecrationis, seu ut danda per materiam consecratam; quod quidem fit per verba “Hoc est corpus meum”, nam in his consecratio seu transubstantiatio aequivalenter et exercite significatur, ac si sacerdos diceret ex persona Christi: Consecro seu converto hoc in corpus meum.

In quatuor vero sacramentis, scilicet in *Baptismo*, in *Confirmatione*, in *Extrema Unctione*, et aliquatenus in *Ordine*, forma non afficit materiam ad eam consecrandam, sed tantum unitur usui alicujus materiae ut cum eo concurret ad causandam gratiam, unde dicuntur haec sacramenta consistere non in re consecrata, sed in usu materialium (quamvis ex ipso usu, materia quodammodo realiter consecratur, eo quod fiat canale influxus divini, causantis gratiam in subjecto²²); praeterea, talis usus materiae consistit in quadam actione ministri circa subjectum sacramenti (ut patet in ablutione vel unctione). Unde forma horum sacramentorum significare debet ipsum usum materiae, et consequenter etiam tam agens seu ministrum, quam patiens seu subjectum (ita: Ego baptizo te, Ego ungo te, vel signo et confirmo te); peculiaris autem gratia sacramentalis, quae est ipse effectus qui intenditur, significatur per formam ad modum unius cum ipso usu materiae (ita sensus formae Baptismi est: Ego te baptizo, seu abluo spiritualiter per materiale ablutionem, vel: Tibi infero gratiam ablutivam per exercitium materialis ablutionis, operantis instrumentaliter³).

Tandem in duobus sacramentis, quorum materia non consistit in aliqua re physica sed in humanis actibus ipsius subjecti, scilicet *Poenitentia* et *Matrimonio*, forma nec afficit materiam ad eam conse-

^aCf. 3 p., q. 78, a. 1.

* Cf. 3 p., q. 60, a. 6, in fine.

crandam, nec proprie unitur usui materiae, quia actus illi non ponuntur a ministro sed a subjecto, adeoque non consistunt in aliqua actione ministri utentis aliqua materia et eam applicantis subjecto, sed afficit illos actus ad operandum, una cum illis, circa ulteriorem materiam quae est ipsorum actuum objectum, seu, in casu Poenitentiae, ad removenda peccata de quibus poenitens dolet et confitetur, et in casu Matrimonii ad constituendum mutuum jus in corpus quod est objectum traditionis et acceptationis. Unde in his sacramentis forma debet significare praedictam operationem circa ulteriorem materiam, uti in Poenitentia, cum dicitur “Absolve te”, significatur remotio vinculorum peccati, et in Matrimonio, cum datur signum consensus, significatur acceptatio juris in corpus traditi ab alio contrahente.

Ad rem S. *Thomas*, 3 p., q. 84, a. 3: “In qualibet re perfectio attribuitur formae. Dictum est autem supra (art. 1 hujus quaest. ad 2), quod hoc sacramentum perficitur per ea quae sunt ex parte sacerdotis. Unde oportet quod ea quae sunt ex parte poenitentis, sive sint verba, sive facta, sint quaedam materia hujus sacramenti; ea vero quae sunt ex parte sacerdotis, se habeant per modum formae. Cum autem sacramenta novae legis efficiant quod figurant, ut supra dictum est (qu. Ixii, art. 1 ad 1), oportet quod forma sacramenti significet id quod in sacramento agitur proportionaliter materiae sacramenti. Unde forma baptismi est: ‘Ego te baptizo’, et forma confirmationis est: ‘Consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis’, eo quod hujusmodi sacramenta perficiuntur in usu materiae: in sacramento autem Eucharistiae, quod consistit in ipsa consecratione materiae, exprimitur veritas consecrationis, cum dicitur: ‘Hoc est corpus meum’.

“Hoc autem sacramentum, scilicet poenitentiae, non consistit in consecratione alicujus materiae, nec in usu alicujus materiae sanctificatae, sed magis in remotione cujusdam materiae, scilicet peccati, prout peccata dicuntur esse materia poenitentiae, ut ex supra dictis patet (art. praec.). Talis autem remotio significatur a sacerdote cum dicitur: ‘Ego te absolvo’. Nam peccata sunt quaedam vincula, secundum illud Prov. v. 22: ‘Iniquitates suae capiunt impium, et funibus peccatorum suorum quisque constringitur’. Unde patet quod haec est convenientissima forma hujus sacramenti: ‘Ego te absolvo’ ” (cf. 3 p., q. 78, a. 1, corp, et ad 3; q. 84, a. 1, corp, et ad 1 et 2; item Opusc. 22, c. 1, cit. in art. seq., p. 548 sq.).

Ex dictis sequitur quod in omnibus sacramentis praecipuum elementum quod in forma significari debet est “*quod in sacramento agitur proportionaliter materiae sacramenti*” (3 p., q. 84, a. 3). In Sacramento ergo Eucharistiae sufficit et requiritur ut unum signifce-

tur, nimirum consecratio. In ceteris vero, quia agitur de actione circa aliquam materiam, debent quatuor significari, scilicet ipsa actio, ipsa materia, agens et subjectum, et praecipue ac distincte actio et subjectum, nam significatio agentis et materiae potest aequivalenter et exercite copulari cum significatione ipsius actionis; idque facile patet in formis: Baptizo te, Signo et confirmo te, Absolvo te, Indulgeat tibi Deus, Accepto jus in corpus quod mihi tradis (ad hoc enim reducitur signum consensus prout est forma Matrimonii).

Quod autem in forma quorundam sacramentorum requiratur praeterea mentio divinae causae, seu principalis agentis, sive sola sive copulata cum mentione ministri (uti in forma Baptismi, Confirmationis et Extremae Unctionis), nequit directe ex sola consideratione sacramenti necessario deduci, sed potius pendet ex determinata voluntate institutoris quae ex Ecclesiae sensu et traditione nobis innotescit. Potest tamen haec voluntas ex ipsa indole trium illorum sacramentorum aliquatenus coniectari, nam in eis aliqua excellens gratia confertur, quae propterea aliquam mentionem appellat divinae causae excellenter operantis; in cujus signum in illis sacramentis non adhibentur actus humani pro materia (ut in Poenitentia et Matrimonio), sed aliqua corporalis et exterior materia, cui nullus in supernaturalibus correspondet effectus. Ad rem S. *Thomas*: “In illis sacramentis in quibus confertur excellens gratia, quae superabundat omnem facultatem humani actus, adhibetur aliqua corporalis materia exterius; sicut in baptismo, ubi fit plena remissio peccatorum et quantum ad culpam et quantum ad poenam; et in confirmatione, ubi datur plenitudo Spiritus sancti; et in extrema unctione, ubi confertur perfecta sanitas spiritualis, quae provenit ex virtute Christi, quasi ex quodam extrinseco principio” (3 p., q. 84, a. 1; cf. ad 2).

Ex dictis jam sufficienter suadetur nostra Conclusio, quod scilicet *forma sacramenti Poenitentiae* consistit essentialiter in verbis “Absolvo te”, tanquam in elementis necessariis et sufficientibus. In ipsis enim apte exprimitur id quod in hoc sacramento agitur, scilicet actio removens vincula peccatorum, ubi quatuor significantur, nimirum ipsa actio (explicite significata verbo absolvere), materia circa quam actio versatur, seu peccata (nam mentio vinculi habetur in ipso verbo “solvere”, determinato praeterea per particulam “ab”, et aliunde sola peccata sunt vincula simpliciter et antonomastice talia), minister seu agens (explicite et exercite significatus eodem verbo in forma personali: Absolvo, i.e. Ego absolvo) et subjectum (explicite et signate significatum per “te”). Ipsum autem verbum “Absolvo” per se solum non sufficeret ad exprimendum id quod agitur in hoc sacramento, nam non repugnat ut homo solvat seipsum a vinculis peccatorum, ut merum

instrumentum Dei et extrajudicialiter. Explicita autem mentio peccatorum non exigitur neque ex remissiva indole hujus sacramenti, ut patet in ipso Baptismo, neque ex ejus indole judiciali, ut patet in judiciis civilibus. Item mentio divinae causae per se non exigitur ab indole hujus sacramenti, per quod nequaquam confertur aliqua excellens peccatorum remissio, sicut in Baptismo et Extrema Unctione.

Ceterum, haec omnia fusius mox explicabuntur, reiciendo in particulari tres sententias adversariorum.

SECUNDO, si attendamus ad sensum Ecclesiae et Traditionis, confortatur et veluti auctoritative firmatur idipsum quod ex indole sacramenti deduximus.

In ipsis *verbis institutionis*, Joan. 20, 23: “Quorum remiseritis peccata”, et promissionis, Matth. 16, 19: “Quaecumque solveris super terram”, 18, 18: “Quaecumque solveritis super terram”, invenitur mentio ministri, subjecti et actus remissionis seu absolutionis; explicita autem mentio peccatorum deest in verbis promissionis et nonnisi a forma grammaticali requiritur in verbis institutionis (nam “quorum”, loco “quibus”, exigit compleri per vocem “peccata”). In *documentis Ecclesiae* verba “Absolvo te” constanter recurrunt; cetera vero a Cone. Flor., et Trid. discrete teguntur sub particula “Et caetera” et a Catechismo Cone. Trid. complete omittuntur. 5. *Thomas*, explicite rem considerans, simpliciter statuit: “Patet quod haec est convenientissima forma hujus sacramenti: ‘Ego te absolvo’ ” (3 p., q. 84, a. 3); nec agit de mera convenientia formulae caeremonialis, sed de essentia formae sacramentalis, nam proculdubio convenientissima forma caeremonialis non est sola expressio “Absolvo te” sed “Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine P. et F. et Sp. S.”. Sensus Ecclesiae confirmatur etiam ex vicissitudine sententiarum theologorum, nam discrepantes paucorum opiniones paulatim deciderunt, donec apud modernos fere communis habeatur consensus in sententiam quae docet in forma absolutionis essentialiter requiri ac sufficere verba “absolvo te”.

Juverit autem tres supradictas adversariorum opiniones directe recellere, considerando singillatim verba “Absolvo”, “A peccatis tuis” et “In nomine P. et F. et Sp. S.”.

VERBUM “ABSOLVO” per se solum non sufficit, quia non continet, etiam implicite, mentionem subjecti. Haec autem mentio omnino requiritur, ut patet tum ex indole sacramenti, ut explicatum est supra; tum ex analogia cum aliis sacramentis, nominatim Baptismo cui Poenitentia assimilatur praecipue quoad effectum remotionis peccatorum; tum ex communissimo consensu theologorum; tum ex supradictis documentis Ecclesiae, in quibus vox “te” constanter ap-

ponitur, etiam quando caetera verba teguntur sub particula “etc.”; tum ex ipsis verbis institutionis, Joan., 20, 23: “*Quorum* remisistis... *Quorum* retinueritis” (nec inepte diceret mentionem subjecti modo generaliori contineri etiam in verbis promissionis, Matth. 16, 19: “Quodcumque solveris *super terram*” et Matth. 18, 18: “Quaecumque solveritis *super terram*”, quae sunt parallela praefatis verbis Joan. 20, 23).

Nec valet obicere mentionem subjecti in forma contineri ex circumstantiis, seu ratione factae confessionis et praesentiae subjecti. *Nam* aliud est subjectum designari et significari a circumstantiis, aliud est hanc significationem redundare in *ipsam significationem verbi* ‘absolvo’. Oportet autem ipsa verba formae significare supra dicta elementa sacramenti, quamvis possit sensus verborum formae quandoque determinari in seipso ex circumstantiis vel ex contextu, sicut, si episcopus alloquens Petrum, Paulum et Joannem sacerdotes, dicat: Eligo Petrum in parochum, Petrus intelligitur ille sacerdos ibi praesens, non vero alius ejusdem nominis. Unde inaniter *instares* ex exemplo Matrimonii, cujus forma valide subsistit in unico verbo “Volo”: *nam* hoc verbum ex ipsa circumstantia cogniti consensus alterius in tradendo jure in corpus, ex ipsa implicita petitione consensus et ex ipsa natura contractus, habet in seipso hunc sensum: Volo acceptare tuam traditionem juris in corpus. Et confirmatur ex ipsa disparitate inter verbum “Absolvo” et verbum “Volo”. Nam hoc esse potest responsio alicui interrogationi in qua praesentatur aliquid quod assumitur a respondente ut objectum suae responsionis ejusque sensum complet, ut cum, quaerenti: Visne hoc facere?, respondetur: Volo, sensus hujus est omnino determinate: Volo hoc facere. E converso, nihil tale convenit verbo “Absolvo” cujus sensus manet suspensus et incompletus, donec addatur designatio subjecti, non secus ac sensus verbi “do” manet indeterminatum nisi dicatur “Do tibi hoc vel illud”.

VERBA “IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS S.” aut quaelibet mentio SS. Trinitatis vel generaliter Dei, vel Christi, principalis agentis in hoc sacramento, nequaquam requiritur. Talis enim expressio vel mentio:

Primo, non exigitur a ratione sacramenti, ut patet tum quia desideratur in quibusdam aliis sacramentis, puta in Matrimonio, tum quia ratio mere instrumentalis et ministerialis concursus sacerdotis convenienter quidem indicatur in forma (et propterea in hoc sacramento id fit ab Ecclesia solemniter et caeremonialiter per additionem praedictorum verborum), sed non necessario postulat indicari in ipsa forma, cum supponatur inclusa in ipsa totali ratione sacramenti et in

ipsa evidenti impossibilitate producendi principaliter effectum sacramenti per virtutem creatam.

Secundo, ea mentio non exigitur a sacramentali paritate cum Baptismo; nam, ut diximus supra, in hoc nequaquam paritas sed disparitas habetur inter utrumque remissionis sacramentum, siquidem mentio divinae causae exigitur in illis sacramentis in quibus aliqua excellentior gratia confertur et significatur, scilicet Baptismo, Confirmatione et Extrema Unctione. Unde quoad hoc Poenitentia convenit potius cum Matrimonio. Praeterea, in Baptismo omnino peculiaris ratio habetur appellandi causam divinam, et quidem secundum explicitam et distinctam nominationem S. Trinitatis, cum ipse sit janua Ecclesiae et sacramentum fidei per excellentiam, seu primum signum et prima professio illius fidei quae in obscurissimo et altissimo Trinitatis mysterio maxime fundatur.

Tertio, illa mentio non continetur in verbis institutionis aut promissionis, secus ac pro Baptismo (Joan. 3, 5: “Renatus ex aqua et Spiritu S.”; Matth. 28, 19: “Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus S.”), pro Extrema Unctione (Jac. 5, 14 sq.: “Un-
gentes eum oleo in nomine Domini”) et quodammodo pro Confirmatione (Act. 8, 17: “Imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum S.”).

Quarto, non ut necessaria proponitur in documentis Ecclesiae. Catechismus Cone. Trid. de illis verbis omnino ac signanter silet, etsi ipsa sint communis ac solemnis usus liturgici ac propterea proponantur explicite in Rituali Romano; Concilium tum Florentinum tum Tridentinum ea verba tegit sub particula “etc.”, tacite alludens ad ipsa tanquam ad usualement nec necessariam additionem liturgicam.

Quinto, ea mentio ut non necessaria ad valorem habetur a communi sententia theologorum, quorum plures dicunt id esse omnino certum (*Suarez*: “Certum est”; *Lugo*: Contraria “sententia ab omnibus rejicitur, quam aliqui dicunt esse omnino improbabilem”; *Salmanticenses* et 5. *Alphonsus*: “Communis et vera sententia”); imo ad ipsam liceitatem quod attinet, multi dicunt eam mentionem omittere esse tantum veniale, et plures asserunt nullum esse peccatum (cf. infra, p. 543).

VERBA “A PECCATIS TUIS”, seu explicita mentio causae peccatorum nequaquam requiritur, sed sufficit implicita eorum mentio quae continetur in ipsis verbis “Absolvo te”. Explicita enim mentio:

Primo, non exigitur a verbis institutionis, *Joan.* 20, 23 “Quorum remiseritis peccata . . .” et *Matth.* 16, 10: “Quodcumque solveris . . .”
18, 18: “Quaecumque solveritis. . .” Nam in his explicita mentio fit

ob peculiarem formam orationis. In primo enim textu, genitivum “Quorum” indiget compleri per objectum (“peccata”), si vero poneretur “Quibus” sensus completus haberetur in solis verbis “Quibus remiseritis, remittetur eis”, quemadmodum in verbis orationis dominicae indifferenter dicitur: “Dimitte nobis debita nostra” et “Sicut nos dimittimus debitoribus nostris” (*Matth.* 6, 12; item 6, 15: “Si autem non dimiseritis hominibus”, 18, 21: “Quoties peccabit in me frater et dimittam ei?”, *Luc.* 6, 37: “Dimittite et dimittimini”). In altero vero textu, ipsa absentia mentionis subjecti exigit mentionem objecti, ut convenienter compleatur sensus; si vero significaretur subjectum, sufficerent verba “Quos solveritis”, sicut in *Joan.* 11, 44 dicitur de Lazaro: “Solvite eum” (nec additur “a vinculis”).

Secundo, ea mentio non proponitur in documentis Ecclesiae. Catechismus Cone. Trid. simpliciter eam omittit. Cone. Flor., et Trid. eam tegunt sub particula “etc.”, non secus ac mentionem S. Trinitatis, quam etiam adversarii dicunt non esse necessariam.

Tertio, longe communior sententia Theologorum cum S. *Thomo* docet mentionem peccatorum non esse necessariam, quamvis, ob probabilitatem contrariae sententiae, auctores morales cum S. *Alphonse* dicant in praxi non esse ab hac recedendum et absque gravi peccato eam mentionem omitti non posse, ne exponatur sacramentum periculo nullitatis.

Quarto ac praecipue, illa mentio non exigitur a ratione sacramenti, sive prout est iudiciale, nam etiam in iudiciis humanis non requiritur ut sententia explicet materiam iudicii, quippe quae ex ipsa rei accusatione et totius causae discussione intelligitur significari in ipsa sententia; sive prout est remissivum peccatorum, ut patet a paritate cum Baptismo in quo verbum “Baptizo, seu abluo” includit nec exigit mentionem peccatorum quae absterguntur; sive prout in forma sacramentali debet exprimi id quod per sacramentum peragitur ejusque effectus, nam verbum “Absolvo” sufficienter, et quidem in seipso, determinatur ad significationem peccatorum (ad exclusionem poenarum et censurarum) tum ex circumstantia factae confessionis, tum ex verbo “Te” (i.e. “te peccatorem”, adeoque “A peccatis tuis”), tum ex ipso sensu pleno illius vocis quae, ubi dicitur absque determinatione aut restrictione, refertur praecipue ad ea quae sunt hominis vincula plene et simpliciter, scilicet peccata. Ex quo *ruit praecipua adversariorum objectio* et patet discrimen inter mentionem subjecti, quae ut dictum est supra debet esse explicita, et mentionem objecti, quae sufficit implicita; nam verbum “Absolvo” ex praedictis circumstantiis determinatur in sua ipsius significatione ad connotandum peccata, non vero ad

connotandani personam poenitentis, cujus designatio adest quidem in ipsis circumstantiis, sed non redundat in ipsam significationem verbi “Absolvo”.

Ad rem apte *LUGO*: “Aliqua . . . sunt verba, quae magis syncategorematicè significant, atque adeo suspendunt significationem ad modum termini syncategorematici; donec determinantur per aliud, qualia sunt verba, ‘adjungo, unio, volo’, et similia. Alia vero sunt, quae magis participant de categoremate; habent enim de se sensum completum, ut ‘curo, existo, aegroto’, et similia. Illud ergo verbum, ‘dono’, pertinet magis ad priorem classem; neque enim explicat, quid donet; at vero verbum, ‘condono’, seu ‘remitto’, pertinet ad posteriorem, quia significat donationem debiti, et valet idem ac, dono tibi debitum quod debes mihi, quod quidem generat perfectum sensum, ut constat, quamvis nihil aliud addatur.

“*Dices* adhuc manere sensum imperfectum, quia cum sint, vel esse possint multa debita; non significatur sufficienter, nisi explicetur, quale debitum remittatur, sicut verbum, ‘dono’, facit sensum imperfectum propter eandem rationem.

“*Respondeo* non manere sensum clarum, manet tamen perfectum. Aliud enim est quod sensus non sit clarus, aliud vero, quod sit suspensus. Illud prius habent omnia aequivoca, quae ideo sunt aequivoca, quia de se plura significant, quare quando dico, me vidisse canem; sensus quidem non est suspensus, sed perfectus; obscurus tamen propter aequivocationem illius vocis, et quia nescis adhuc de quo cane loquar, an de terrestri, coelesti, vel marino: haec autem obscuritas, et aequivocatio tollitur saepe ex circumstantiis, et ex antecedentibus, ac consequentibus juxta regulam summularum. Quando vero dico, me vidisse ‘omnem’: sensus non solum est obscurus: Sed etiam imperfectus, et suspensus: quia illa vox ‘omnis’, non significat omnes homines, sed potest consignificare cum voce ‘homo’: neque est sicut vox. ‘canis’, quae se sola significat canem terrestrem, licet non solum illum significet, sed etiam alios. Illa ergo vox. ‘dono’, propter syncategorema, quod habet, facit sensum non solum obscurum, sed imperfectum, quia solum potest consignificare. At vero verbum, ‘condono’, vel ‘remitto’, facit quidem sensum obscurum propter aequivocationem implicitam, non tamen imperfectum. Sicut si haberes duos senos Petros: et diceres, dono tibi senum meum Petrum: oratio quidem faceret sensum perfectum, sed obscurum: quia propter aequivocationem nominis non constraret clare de tua mente. Sic se habent verba illa, ‘Ego te absolvo’, vel ‘Ego tibi remitto’: habent enim de se sensum perfectum, sed obscurum, nisi ex circumstantiis, et antecedentibus fiat clarus, prout revera fit. nam juxta subjectam materiam, et in iis circumstantiis intelliguntur de condonatione peccatorum, quorum confessio, et veniae petitio praecessit. Ipsa tamen verba illam veniam peccatorum significant: nam perinde est dicere, condono, ac dicere, dono tibi jus quod habeo adversus te. quare, si habeam unicum jus adversus te. nulla est aequivocatio; si autem habeam plura jura, sensus est obscurus, et redditur clarus ex circumstantiis, ut in habente duos servos Petros, et in aliis similibus.”^{2*}

AD ULTERIOREM AUTEM QUAESTIONEM, quae, ut diximus supra (p. 512), disputatur inter patronos hujus communis sententiae, an scilicet verba “A peccatis tuis”, vel quomodolibet explicita mentio peccatorum, in casu quo de facto apponatur, ut ordinarie contingit juxta formulam ritualement, *pertineat ad substantiam formae, et quidem ut pars essentialis*, ita ut absolutio non habeat effectum nisi post ejus prolationem, respondemus affirmative cum *Vasquez et Salmantieensibus*.

²De Poenitentia, disp. 13, sect. 1, §2, n. 19 sq., Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892,

Ad hoc autem asserendum nequaquam movemur a particula “etc.” addita a Cone. Flor, et Trid. (in qua nimis insistunt Salmanticenses); nam, quamvis ex ea aliqua favorabilis suspicio vel confirmatio peti posset, tamen non valde solida, cum finis illius abbreviationis non uno modo interpretari possit et ceteroquin desit in Catechismo Cone. Trid. Neque etiam movemur a paritate cum verbis consecrationis calicis (“Novi et aeterni testamenti etc.”); nam ex una parte in tractatu de Eucharistia noluimus decidere quaestionem an haec verba pertineant ad essentiam formae et ex alia parte non habetur vera paritas inter haec verba et verba “A peccatis tuis”, quia ipsa non continentur implicite in ipsa forma “Hic est sanguis meus” sed tantum indicantur extrinsece a circumstantia separatae consecrationis corporis et sanguinis.

Vera igitur ratio hujus sententiae est quia mentio peccatorum est essentialis formae absolutionis, quamvis sufficiat implicita; quod autem implicite vel explicite ponatur, accidentarium est, sed quando alterutro modo ponitur, sive implicite sive explicite, est necessario essentialis sub eo modo quo ponitur, quia quomodolibet ponatur, semper ipsa est et non alia.

Ad cujus evidentiam, adverte quod ea mentio nequit simul poni implicite et explicite (si ita simul poni posset, utique implicita mentio esset de essentia et subsequens explicita declaratio esset aliquid extrinsecum et accidentale), sed aut ponitur implicite aut explicite. Quamvis enim verba “Absolvo te”, secundum quod per se sola constituunt expressionem ejus quod sacerdos facere intendit, contineant implicitam mentionem peccatorum ac ideo sufficiant ad constituendum sacramentum et producendum ejus effectum, tamen si ex intentione loquentis assumuntur ut pars longioris propositionis “Absolvo te a peccatis tuis”, jam non habent sensum completum donec apponatur “A peccatis tuis” (cum talia sint subjecta qualia permittuntur a praedicatis) nec amplius continent implicitam mentionem peccatorum, quia ipsa explicita eorum mentio, ad quam verba “Absolvo te” diriguntur et a qua determinantur, supprimit et excludit implicitam mentionem et subintelligentiam; quo enim rationali sensu potest quis dicere aliqua verba adhuc habere implicitam mentionem alicujus, quando illud explicite referunt?

Ad rem apte *Salmanticenses*: “Licet in verbis illis ‘te absolvo’ solitarie, et seorsim acceptis, suppositis aliis circumstantiis, subintelligantur practice peccata, et in vi hujus fiat aequivalentia quoad sensum totius absolutionis, tamen eo ipso quod sub una, et eadem intentione recte absolvendi, alia subjungantur explicite, non perficitur absolutio quoad illorum omnium terminationem, nec consequenter ad positionem

verbi 'absolvo', resultat effectus; quando quidem ratione expressionis aliorum verborum excluditur eorumdem subintelligentia, et continentia implicita. Porro quamvis (tacitae objectioni occurrimus) non sit in potestate ministri suspendere effectum Sacramenti, est vero in ipsius facultate validam formam exhibere his, vel illis verbis eundem formalem sensum retinentibus, et eandem formalem propositionem constituentibus. Ita quod in una subintelligitur, in alia formaliter explicetur. Quoties autem adest formalis explicatio non remanet locus subintelligentiae, et e converso quoties aliquid subintelligitur non est aditus explicationi, alioqui enim concurrerent in eadem propositione ejusdem vocis implicatio, et explicatio, quod ex terminis videtur falsum. Quare ut in verbo 'absolvo' subintelligentur peccata, oportet illud seorsim et solitarie acceptum proferre, ut contingit quando non explicantur: his vero expressis et formaliter determinatis, nec essentia, nec effectus formae praeintelligi possunt."²⁵

Unde inepte *Suarez* (cit. in p. 514) arguit "substantiam non pendere ex libero arbitrio sacerdotis, nec ipsum posse suspendere effectum formae, si ejus significatio semel perfecta est". Nam negatur quod, quando sacerdos eligit exprimere formam hoc modo explicito "Ego te absolvo a peccatis tuis", significatio formae sit jam perfecta cum pervenit ad vocem "absolvo", quia tunc nondum habetur, nec implicite, significatio peccatorum, sed sensus est adhuc incompletus et suspensus, nisi forte, antequam compleat vocem "absolvo", sacerdos mutet intentionem et velit totum conceptum suum includere intra limites brevis illius expressionis "Ego te absolvo", tunc enim ea intentio, cum sit exclusiva explicitae mentionis peccatorum, est eo ipso productiva implicitae mentionis.

Confirmatur ad hominem contra Lugo ex casu quo quis praeponat explicitant mentionem, dicens: "Ego te a peccatis absolvo": tunc enim h'c doctor concedit verba "a peccatis" esse de essentia formae, quia sensus et effectus manet suspensus donec perveniatur ad verbum "absolvo". Sed haec ratio nihil est aut nimis materialis; nam posset etiam aliquis suspendere sensum propositionis interpolando aliud verbum loco "a peccatis", puta extraneam exclamationem: oh, Jesu!, nec ullus dicet hanc pertinere ad essentiam formae; unde explicita mentio peccatorum, sive interponatur sive postponatur, eandem indolem habet, et si ipsa pertinet ad essentiam cum interponitur, ad eam quoque pertinet cum postponitur. Verba enim formae eatenus influunt quatenus constituunt formam et concurrunt ad ejus sensum, quomodolibet inter se ordinentur, nisi diversa eorum positio valeat ipsum sensum formae immutare.

^aDe Poenitentia, disp. 3, dub. 3, §3, n. 174, Curs. Thcol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 219.

Ad rem 5. *Thomas*: “Si tanta sit interruptio verborum quod interceptiatur intentio pronuntiantis, tollitur sensus sacramenti, et per consequens veritas ejus; non autem tollitur, quando est parva interruptio, quae intentionem proferentis et intellectum verborum non aufert. Et idem est etiam dicendum de transpositione verborum, quia si tollit sensum locutionis, non perficitur sacramentum, sicut patet de negatione praeposita, vel postposita signo. Si autem sit talis transpositio quae sensum locutionis non variet, non tollitur veritas sacramenti; quia, secundum quod Philosophus dicit, ‘nomina et verba transposita idem significant’ ” (3 p., q. 60, a. 8, ad 3).

Media autem sententia Martinez de Prado et Joannis a S. Thoma, juxta quam verba “A peccatis tuis” sunt pars tantum integralis formae absolutionis, ex eodem principio refellitur, quia nempe explicita mentio peccatorum, quando apponitur, nequit esse nisi pars essentialis eo quod tunc verba “Absolvo te” non continent implicitam mentionem peccatorum et ideo eorum sensus indiget essentialiter compleri per peccatorum mentionem. Posset utique aliquis verba “A peccatis tuis” apponere ut meram declarationem expressionis jam in suo sensu completae, v.g. Ego te absolvo, *scilicet* a peccatis tuis,²⁰ sed talis declaratio nullo modo pertinet ad substantiam locutionis, neque ut pars integralis, sed est aliquid omnino extrinsecum ac separatum, seu aequivalet novae locutioni declarativae prioris (nam “Ego te absolvo, scilicet a peccatis tuis” aequivalet his duabus: “Ego te absolvo” et “Per illam sententiam qua dixi: Ego te absolvo, intendi te absolvere a peccatis tuis”). Unde non datur medium in hac re inter partem essentialem et partem mere accidentalem ac materiales, et nisi verba “A peccatis tuis” pertinerent ad essentiam absolutionis, nullo modo ad eam pertinerent, nisi improprie et extrinsece, ut volunt *Suarez*, *Lugo* et *Gonet*.

Praeterea, de ratione partis integralis est ut habeat proprium aliquem effectum, distinctum ab effectu partium essentialium, ut patet de brachiis et manibus in corpore humano et de satisfactione in ipso sacramento Poenitentiae. Jamvero non est assignabilis effectus illorum verborum “A peccatis tuis”, cum remissio peccati semel et absolute fiat per ipsam essentiam absolutionis.

Praeterea, juxta adversarios effectus absolutionis non confertur nisi post prolationem verborum “A peccatis tuis”; ergo haec verba non sunt pars integralis, sed essentialis; nam effectus essentiae nequit suspendi ratione partis integralis superventurae, quia, posita et constituta causa in tota sua essentia, nihil deest quominus illico operetur; id ceterum constat ex ipso exemplo satisfactionis, quam praecedit

■ Anglice: I absolve thee; and I mean: From your sins.

effectus sacramenti, et confirmatur ex eo quod secus si poenitens moreretur in momento quo sacerdos complet essentiam sacramenti, seu verba “Ego te absolvo”, antequam diceret “A peccatis tuis”, ipse privaretur sacramenti effectui, quod est durum et injuriosum efficacitati et fini sacramenti. Unde inconsequenter procedunt adversarii dum ex una parte docent nobiscum effectum sacramenti non dari nisi post prolationem verborum “A peccatis tuis” et ex alia parte negant haec verba pertinere ad essentiam formae sacramentalis.

Conclusio 3. Verbis “Absolvo te”, in quibus absolutio essentialiter consistit, possunt substitui alia formaliter aequivalentia, seu eundem sensum continentia.

Probatur.

Nam, ut probatum est in tractatu De sacr. in genere (art. 31, p. 420sq.), valida est forma sacramenti, si manet substantialiter immutata; cum autem substantia verborum consistat in eorum sensu, propter quem verba unice quaeruntur (sunt enim signa conceptus seu sensus qui intenditur), nulla habetur substantialis eorum mutatio si ipsis substituuntur alia formaliter aequivalentia, seu eundem sensum referentia. Unde verbis “Absolvo te” possunt substitui alia dummodo idem formalis sensus retineatur, hoc est dummodo fiat, sicut in verbis “Absolvo te”, explicita mentio actus absolutionis, saltem aequivalens mentio ministri, saltem aequivalens mentio subjecti, saltem implicita mentio peccatorum.

Ratio confirmatur tum ex praxi Ecclesiae, seu ex varietate formularum absolutionis in variis temporibus et particularibus ecclesiis, tum ex ipsis verbis institutionis, *Joan.* 20, 23: “Quorum remisistis peccata”, et promissionis, *Matth.* 16, 19: “Quodcumque solveris super terram”, 18, 18: “Quaecumque solveritis super terram”, in quibus forma sacramenti implicite proponitur sub duplici formula aequivalenti. scilicet: “Remitto tibi peccata tua” et “Absolvo te a peccatis tuis”.

Hinc reicienda est, ut diximus supra (p. 515 sq.), duplex ambigua *doctrina Scoti*, docentis formam huius sacramenti esse minus determinatam quam formam Baptismi et Eucharistiae et eam exprimi posse quibuscumque verbis quibus actus judicialis significari queat.

Ceterum quod valet de mutatione per substitutionem, valet etiam de aliis modis mutationis qui fieri possunt in forma sacramenti, sive manentibus iisdem verbis, sive aliis substitutis, scilicet diminutione, additione, transpositione, corruptione et interruptione, de quibus diximus in praefato articulo De sacr. in gen., juxta ea quae docet S. *Thomas* in 3 p., q. 60, a. 7 et S.

Ad rem *Cajetanus*: 'Operatio spiritualis in sacramentis sequitur significationem perfectam orationis sacramentalis: ac per hoc, ubi oratio habet suam significationem perfectam, sacramentum perficitur. Constat autem quod oratio quae in qualibet materia communiter habet suam significationem perfectam, non perdit perfectionem suae significationis ex hoc quod applicatur ad materiam sacramentalem. Igitur, sicut sufficit oratio illa perfecta in aliis, ita et in sacramentis. Quia autem sacramenti forma non urget ad principaliter et communiter consueta verba, si quis ex huiusmodi libertate uteretur aliis verbis, puta dicendo, 'Ego te abluo in nomine Patris,' etc., aut, in sacramento Eucharistiae, 'Istud est,' etc.: perfecta essent sacramenta. Non enim de necessitate sacramenti sunt illae voces quibus communiter Ecclesia utitur: sed illae vel aliae ioco illarum idem significantes quod illae. Sic enim intelligendum est determinatam exigere formam verborum ad sacramenta. Sed sunt voces illae quibus Ecclesia utitur, de necessitate praecepti Ecclesiae. Ideo peccaret quisquis advertenter uteretur aliis vocibus ab illis quibus Ecclesia sua consuevit uti in sacramentis. Unde haec non diximus ut liceat cuique mutare voces in sacramentis: sed ut, si acciderit, noverint non esse iteranda sacramenta propter huiusmodi mutationes."²⁷

Restat ut quasdam formulas breviter examinemus, juxta quadruplex elementum seu mentionem quae in forma absolutionis necessaria est:

"Ego", seu mentio ministri.

Potest fieri tum explicite per vocem "Ego", "Nos" (in recepto sensu auctoritatis: Nos te absolvimus), "me" vel "nobis" (Absolvaris a me, vel a Nobis, vel per meum ministerium), tum aequivalenter per ipsum verbum "Absolvo", et quidem sive in forma indicativa, tam personali (Absolvo te. Jubeo te absolvi, Placet quod absolvaris) quam impersonali (Absolveris a peccatis tuis, Remittuntur tibi peccata tua), sive in forma deprecativa sed formaliter indicativa, seu imperativa (Absolvat te Deus, Absolvaris a Deo, Absolvaris, Remittantur tibi peccata).

Ceterum, quaedam ex his formulis ut dubiae habendae sunt. Disputatur inter doctores praecipue de valore formulae "Placet quod absolvaris" aut "Jubeo te absolvi", necnon formulae "Absolvaris a peccatis tuis" aut "Remittuntur peccata tua".

De quibus haec habet *LUGO*: "Est dubium de hac forma, 'placet, quod absolvaris' vel 'quod absolvatur hic homo', vel 'jubeo Petrum absolvi'. Quas formas valere docet Scolus cum aliis quos refert, et sequitur Vasquez in praesenti quaest. lxxxiv, artic. 3, dub. iii, num. 11, quia illae omnes sunt formulae judicariae, quibus utuntur iudices ad proferendam sententiam in aliis materiis. Quare immerito ea

" In 3 p.. q. 60, a. 7, n. 3 sq.; cf. q. 84, a. 3.

Scoti sententia reprehenditur ab utroque Soto, Cajet, et aliis, quos refert, et sequitur P. Henriquez in praesenti, lib. IV, cap. ii, num. 4, litt. I. Dicunt, in Eucharistia non fore validam illam formam, 'fiat nobis hoc corpus et sanguis Christi', aut, 'jubeo, hoc esse corpus Christi', etc. ergo nec in poenitentia valebit. Sed consecutio non est bona, quia in poenitentiae sacramento non est determinata alia forma a Christo, nisi ea, quae explicat actum absolutionis: unde cum judices aliquando absolvant per illa verba, 'absolvo te', aliquando per illa, 'jubeo hunc absolvi', seu, 'placet quod absolutus sit', etc., haec etiam sufficient in hoc sacramento; in eucharistia fuerunt a Christo determinata verba consecrandi, quorum sensus valde mutaretur, dicendo, 'jubeo, hoc esse corpus Christi'. Aliud enim est enuntiare, 'hoc est corpus meum', aliud imperare ut constat. . .

"*Quaeritur* de hac forma 'remittuntur tibi peccata tua': et idem est de hoc, 'absolveris a peccatis tuis'. Multis videtur insufficiens, eo quod oporteat explicare personam ministri, quae illis verbis non explicatur. Nec obstat forma baptismi Graecorum, 'baptizatur sends Christi', etc. in illo enim sacramento satis explicatur persona ministri, cum ipsemet suis manibus baptizet: at vero in sacramento poenitentiae, cum sacerdos nullam actionem externam exercent circa poenitentem, oportet, ut verbis saltem explicet, se absolvere. Alii tamen illam formam admittunt, ut validam. Petrus de Soto lection, iv de confessione: Henriquez, ubi supra numer. 4 et alii."²⁸

"Te", seu mentio subjecti.

Potest fieri tum explicite per voces "Te", "Vos" (in recepto usu reverentiae: Ego absolvo vos, vel reverentiam vestram, vel dominationem vestram), "tuis", "tua", "tibi", vel ipsum nomen poenitentis (Ego absolvo Petrum, Absolvatur a me Petrus), tum aequivalenter per ipsum verbum "Absolvo" in forma tam indicativa (Absolveris) quam materialiter deprecativa (Absolvaris). Valent igitur: Absolvo te, Remitto tibi, Absolvo peccata tua, Absolvo a peccatis tuis.

Ad rem *Lugo*: "Licet verbum, 'absolvo', per se non sufficiat; sufficit tamen, si sacerdos diceret: 'absolvo a peccatis tuis'; quia in illo, 'tuis', implicite contineri videtur illud te. Nam sicut in baptismo sufficit dicere, baptizatur Petrus in nomine Patris, etc.. Sic in sacramento poenitentiae sufficeret dicere. Remittuntur a me peccata Petri, etc. licet non diceretur, Remittuntur Petro peccata sua: quia eo ipso, quod dicis remitti peccata Petri, dicis implicite remitti Petro: ergo sufficiet dicere: remittuntur peccata tua, quia implicite dicitur, remittuntur tibi, etc. Atque ideo sufficiet dicere: Remitto peccata tua, seu: absolvo a peccatis tuis, quia idem videtur significari, si dicam: solvuntur vincula, vel peccata tua, ac si dicam: absolvo a vinculis, vel peccatis tuis. Nam licet modus ille loquendi juxta grammaticae legem non videatur carere barbarismo propter defectum accusativi, quem exigit illud verbum 'Absolvo': hic tamen idem fere defectus reperitur in illa locutione: Remitto, vel condono peccata tua: cum illa etiam verba exigant dativum personae, cui condonatur: in utraque tamen videtur esse sufficiens sensus, ut fiat sacramentum: si enim judex proposita

x, De Poenitentia, disp. 13, sect. 6, n. 143 sq., Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 743.

accusatione, et examinato processu proferret sententiam his verbis: Ego absolvo ab hac instantia, et accusatione: sententia videretur valida, quia satis significat absolvi reum ab accusatione proposita. Similiter ergo in absolutione sacramentali dicendum videtur.”⁹

“Absolvo”, seu explicita mentio actus absolutionis, continens implicitam mentionem peccatorum.

Varii doctores sequentia afferunt verba quae voci “absolvo” substitui possint: impendo absolutionem, solvo, remitto, dimitto, dono, condono, libero, parco, indulgeo, vade liber, vade in pace. Attamen, validitas horum verborum certa non est et tota pendet a modo quo exprimantur et componantur, ita nempe quod in eis servetur formalis significatio “Absolvo te”, scilicet non solum mentio actus absolutionis sed etiam peccatorum seu objecti a quo ille actus determinatur ad sensum sacramentalis absolutionis.

Ita, certa est validitas *formulae*: “*Ego tibi peccata remitto*”, quae exprimitur in ipsis verbis institutionis, quamvis, ut notat S. Thomas, “sacerdos potius dicit: ‘Ego te absolvo’, quam: ‘Ego tibi peccata remitto’, quia hoc magis congruit verbis quae Dominus dixit, virtutem clavium ostendens, per quam sacerdotes absolvent” (5 p., q. 84, a. 3, ad 5). Dubium vero haberi potest de formula: “Ego tibi remitto” quia sensus manet suspensus donec apponatur objectum remissionis. Idem dici potest de verbis “Ego tibi dimitto”, et a fortiori de aliis, i.e. “Te solvo, tibi dono, tibi condono, te libero, tibi parco, tibi indulgeo, vade liber, vade in pace”. Nam verbum “Absolvo” ideo valet absque explicita mentione peccatorum et ideo habet sensum completum atque importat implicitam mentionem eorundem, quia ex usu Ecclesiae, derivato ex ipsis verbis promissionis, determinatum et accommodatum est ad hanc significationem; quod nequaquam contigit de aliis verbis supra enumeratis. Formula autem “Tibi impendo absolutionem” valida est, quatenus aequivalet formulae “Te absolvo”, maxime si addatur “sacramentalem”.

NOTA 1. DE ABSOLUTIONIS FORMA LICITA SEU PRAECEPTIVA.

In formula Ritualis Romani distinximus supra (p. 505) quatuor partes, quarum tres sunt evidenter non sacramentales, una vero continet formam sacramentalem, etsi non omnia ejus verba sint sacramentalia.

PRIMO igitur, quod attinet ad praeceptivam vim illarum trium partium, doctores morales conveniunt quoad obligationem secundae

⁹ De Poenitentia, disp. 13, sect. 1, § 2, n. 26, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 708 sq.

partis seu absolutionis a censuris (D. N. J. C. te absolvat . . .), eorumque sententiam sic apte resumit *Aertnys-Damen* ex *S. Alphonso*: “*Quaer.* An per verba: Absolvo te a peccatis tuis possit Sacerdos tam a censuris quam a peccatis absolvere. *Resp.* Communiter affirmant DD.; si nempe ista verba proferantur cum intentione etiam et quidem prius absolvendi a censuris et consequenter a peccatis; quia nihil prohibet quominus verba illa ex intentione Sacerdotis dirigantur ad utramque absolutionem. Id tamen non excusatur a culpa veniali, cum sit contra usum Ecclesiae; nisi, ut plures probabiliter censent, nulla adsit probabilis suspicio quod poenitens aliquam censuram incurrerit. . . *Quaer.* An possit Confessarius prius a peccatis quam a censuris absolvere. *Resp.* Dist. Licite, negat., si agatur de censura quae impedit Sacramentorum receptionem, ut excommunicatio vel interdictum personale; et Confessarius graviter peccaret contra prohibitionem Ecclesiae. Si vero agatur de censura quae non impedit Sacramentorum receptionem, ut suspensio vel interdictum locale vel interdictum in Communitatem qua talem latum, censuratus rite dispositus et a contumacia recedens, potest absolvi a peccatis, firma censura. Cfr. canonem 2250, § 1 et 2. . . Valide, affirm., si poenitens prohibitionem ignorat; quia censura obstat tantum licitae Sacramenti susceptioni” (n. 329).

Quoad primam vero (Misereatur et Indulgentiam) et quartam partem (Passio D. N. J. C.) doctores non prorsus conveniunt et satis incerte procedunt.

Communior sententia antiquiorum negat (saltem ut probabile) eas esse de praecepto et solam docet magnam convenientiam eas preces in ordinariis adjunctis recitandi. Ad rem *S. Alphonsus*: “Communiter DD. dicunt omnes has preces posse omitti sine ullo peccato. Ita Lugo cum Navarro; Holzmann cum Sporer; Viva, Mazzotta; item Sa, Bosco, Dicastillus et Gobat, apud Croix. Hocque videtur verius: dum Tridentinum dicit quod hae preces tantum ‘laudabiliter adjunguntur’: verbum enim ‘laudabiliter’ nullum utique videtur importare praeceptum. — Nemo tamen dubitat quin convenientius sit, saltem in confessionibus longioribus, hujusmodi preces adjicere: maxime illas quae sequuntur: ‘Passio Domini nostri, etc.’; cum probabile sit cum D. Thoma, S. Antonino et aliis, prout infra dicemus agendo de satisfactione, quod per verba illa elevantur omnia bona opera poenitentis ad satisfactionem sacramentalem: saltem consulit Holzmann ut ea verba dicantur dum poenitens recedit” (n. 430).

Quidam moderni moralistae, ratione verborum Codicis “Nisi iusta de causa, ne omittantur” (can. 885. cit. in p. 509), conantur urgere obligationem recitandi eas preces (praecipue Misereatur et Indui-

gentiam), in ordinariis adjunctis, sed non clare apparet quid sibi velint. *Cappello* ait: “Quidam docent preces ‘Misereatur’ et ‘Indulgentiam’, quae absolutionem praecedunt, semper omitti posse absque peccato, quia Concilium Trid. dicit has preces ‘laudabiliter’ adiungi; porro, aiunt, ista vox ex communi DD. sententia praeceptum non significat, imo illud excludit. Sed notandum, verba Trid. Synodi, ut manifesto patet ex contextu, alium sensum postulare. Ceterum hodie standum est praescripto can. 885 et verbis Ritualis Romani” (n. 55); inferius vero (n. 56) idem auctor abstinet ab ea obligatione urgenda quoad verba “Passio D. N. J. C.”, imo ait: “Juxta plures, ne sub levi quidem obligat”. *Noldin-Schmitt* scribit: “Non omnia [in illis precibus] . . . eiusdem obligationis sunt: ‘Misereatur’, ‘Indulgentiam’ et ‘Passio’ hypothetice praeceptiva dici possunt, quia can. 885 monet ‘ne omittantur nisi iusta de causa.’ Verba ‘Dominus noster. . . Arnen’ autem sunt absolute praeceptiva” (n. 236). *Génicot-Salsnians* ait: “Hae preces [Misereatur et Indulgentiam] sine ‘iusta causa’ ne omittantur (c. 885). Quae tamen, ad mentem ipsius Ritualis, in confessionibus frequentioribus et brevioribus facile aderit. Insuper, iuxta communem DD. sententiam, semper absque peccato omittuntur. Dicit enim Trid. (Sess. 14. c. 3) verbis: Ego te absolvo, etc. preces quasdam ‘laudabiliter’ adiungi: quod nullum praeceptum importare videtur. S. Alph. n. 430. . . Absolutionem a peccatis sequitur oratio: ‘Passio Domini Nostri. . .’ De hac parte dicendum est quod supra de precibus quae absolutionem a censuris praecedunt. Congruum tamen est ut potissimum haec ultima oratio ne omittatur sine ratione” (n. 265).

Ad haec adverte. Imprimis non apparet quare verba canonis “Nisi iusta de causa, ne omittantur” debeant necessario intelligi in sensu praeceptivo, nec tantum directivo, eo praecise sensu quo ipsi antiquiores (cf. S. Alphonsus, n. 430) intelligebant, una cum expressione Cone. Trid. “Laudabiliter adjunguntur”, verba Ritualis Romani “Iusta de causa omitti potest”, ad quae Codex implicite sese refert. Et ad hunc tandem sensum redit sententia *Génicot-Salsmans* post Codicem, quamvis ambigue procedat. Praeterea, non apparet quare Cappello distinguat inter verba “Misereatur-Indulgentiam” et verba “Passio D. N. J. C.” quoad vim obligativam (quam ipse prioribus tantum concedere videtur); non negamus Codicem solummodo ad illa videri sese explicite referre (“Preces, ab Ecclesia formulae absolutoriae adiunctae, ad ipsam absolutionem obtinendam non sunt necessariae”), sed nonne idem implicite sentit de aliis, sicut ipsum Rituale ad quod sese refert (“Iusta de causa omitti potest ‘Misereatur, etc.’, et satis est dicere: ‘Dominus noster Jesus Christus, etc.’, ut supra, usque ad illud: ‘Passio Domini nostri, etc.’”), nonne praeterea Noldin-Schmitt in-

distincte ad utramque formulam refert verba canonis, ut ex his pro utraque deducat ambiguum illud et hypotheticum praeceptum?

SECUNDO, quod attinet ad praeceptivam vim tertiae partis, seu verborum “Deinde ego te absolvo a peccatis tuis in nomine P. et F. et Sp. S. Arnen”, imprimis generice adverte doctores, praecipue modernos, convenire in dicendo quod omittere aliquod verbum ex “Te absolvo a peccatis” grave est, omittere vero cetera, saltem grave non est. In particulari haec nota:

Omittere “*Deinde*”, “*Ego*”, “*Anien*”, juxta quosdam est leve, juxta alios vero, et probabilius, nullum peccatum.

Omittere “*Tuis*” est peccatum, quia ea vox est nimis propinqua ac veluti ligata verbis essentialibus. Agitur tamen de veniali peccato, quia ea vox non pertinet ad essentiam formae, sed est quaedam ulterior expressio sensus vocis “Te”. Unde exaggerat *Vermeersch* (n. 443) docens “sub gravi haec saltem dicenda esse: Absolvo te a peccatis tuis”.

Omittere *invocationem Trinitatis*, pauci antiquiores, uti *Llamas* et *Granados*, dicunt esse mortale; plures, ut *Bonacina*, *Elbel*, *Lacroix*, *S. Alphonsus* (n. 430), *Génicot-Salsmans*, *Vermeersch*, *Aertnys-Damen*, *Cappello* (n. 56), dicunt esse veniale; plures, ut *Soto* (In 4 Sent., dist. 14, q. 1, a. 3), *Suarez* (inclinat; Disp. 19, sect. 1, n. 19: “Imo significat D. Thom., nullum esse de hac re praeceptum, quia dicit, ‘hoc relinqui arbitrio sacerdotis’”), *Prado*, *Joannes a S. Thoma* (cf. infra), *Gonet* (Disp. 12, a. 1, n. 3), *Salmanticenses* (cf. infra), *Billuart* (Diss. 1, a. 3, consecutaria), probabilius asserunt nullum esse peccatum, fundati in verbis 5. *Thomae*: “Convenienter [in forma absolutionis] apponitur aliquid quod pertinet ad primam auctoritatem Dei, scilicet ut dicatur: ‘Ego te absolvo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti’. . . Quia tamen hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo, talis appositio relinquitur arbitrio sacerdotis” (3 p., q. 84, a. 3, ad 3).

Ad rem *JOANNES* .1 *S. THOMA*: “Existimo . . . omittentem invocationem Trinitatis non peccare mortaliter, imo nec venialiter; quod non obscure indicat S. Thomas hic articulo III ad tertium dum docet: ‘Relinqui invocationem Trinitatis arbitrio sacerdotis:’ unde licite potest sacerdos omittere: quod autem est malum, etiam venialiter est malum, saltem quia prohibitum, unde et illicitum, et sic non posset arbitrio relinqui sacerdotis. Cum autem a S. Thoma relinquatur arbitrio nostro, possumus apponere vel omittere: id autem possumus, quod licite possumus. Unde scrupulosus nimis censendus est magister *Ntigno* hic art. III, dubio II, conclusione II, asserens mortaliter peccare omittentem invocationem Trinitatis.”³⁰

*De Poenitentia, disp. 33, a. 3, n. 13, *Cursus Thcol.*, t. 9, Parisiis, 1886, p. 593.

SALMANTICENSES: “Veriorem censemus Soti doctrinam in 4, dist. 14, q. 1, art. 3, ad 1, § similiter, ubi tenet praedictorum verborum omissionem nullatenus esse peccatum; non quidem laethale, ut ostensum est contra Granados, et fert communis aliorum Theologorum assensus. Nec etiam veniale, secluso contemptu. Nam ut docet D. Thomas in praesenti ad 3, ‘talīs appositio relinquitur arbitrio Sacerdotis’: sed quod relinquitur arbitrio Sacerdotis, non cadit sub obligatione Sacerdotis ut non transgrediatur; vel non omittat: ergo nulla est Sacerdotis obligatio apponendi verba proprio arbitrio relictā. Patet consequentia: quia non stat peccatum veniale absque obligatione illud vitandi: ergo si non est obligatio non omittendi; non est, aut esse potest obligatio sub peccato veniali ea verba proferendi. Quam sententiam ut Theologis communem amplectitur *Prodo* ubi supra et *Joannes a S. Thoma* art. 3, § Inquires, ut nimium scrupulosos arguit oppositum docentes. Nec in oppositum aget, quod obtendebatur de intentione Ecclesiae, et communi consuetudine talia verba proferendi. Siquidem illarum neutra inducit majorem quam congruentiae obligationem, utpote non fundatam in verbis Christi, vel in Ecclesiae traditione positive id praecipiente, vel in Doctorum, quibus stare oporteat, autoritate. Et in hoc sensu explicari debet communis consuetudo praefata verba recitandi, quasi ea non extrahantur ab arbitrio Sacerdotis, ut dixit D. Thomas, licet sit optimum consilium eis uti, et ut tale communiter sit receptum. Unde non interveniente contemptu, libere potest eis uti, vel non uti Sacerdos; et eo quidem securius, si vel minima intervenerit causa.”³¹

Ita sufficienter respondetur *S. Alphonse obicienti*: “Sed haec opinio non videtur satis probabilis; cum talis invocatio sit juxta consuetudinem Ecclesiae” (n. 430). Non enim quaecumque Ecclesiae consuetudo inducit vim legis, secus etiam aliae preces quae inveniuntur in rituali formula absolutionis non possent omitti sine peccato, quod tamen ipse S. Alphonsus negat, invocans verba Cone. Trid. “De Ecclesiae sanctae more preces quaedam laudabiliter adjunguntur”. Ceterum, non negatur consuetudinem eam invocationem recitandi posse paulatim vim legis accipere, accedente communi doctorum interpretatione et ecclesiasticorum documentorum confirmatione, sed id factum esse, etiam post supradictum canonem 885 Codicis, nequaquam constat.

In verbis “Te absolvo a peccatis”, omittere “*Te*” vel “*Absolvo*” est grave peccatum quia redditur invalidum sacramentum. Patet in eo casu absolutionem repetendam esse, et quidem absolute. Omittere “*A peccatis*” est similiter grave, quia ponitur in periculo validitas sacramenti, ratione probabilitatis sententiae quae vult haec verba pertinere ad essentiam formae. Ob hanc rationem, absolutio data in solis verbis “Ego te absolvo”, repetenda est sub conditione sub integra forma. Idem dicendum videtur de omissione vocis “*Te*”, servata tamen voce “*Tuis*” (Absolvo a peccatis tuis), ob aliquam probabilitatem sententiae de invaliditate hujus formae. Sic sentiunt communiter doctores. *Cappello* tamen refragare videtur cum ait eam opinionem “tum intrinsece tum extrinsece improbabilem dicendam esse” (n. 54).

Uti *aliis formulis*, quae sint dubie validae, ut “Placet quod absolvaris”, “Remittuntur peccata tua” aliisque supra enumeratis, est grave ob eandem rationem. Uti similiter aliis formis quae sint certo validae, ut “Remitto tibi peccata tua”, est etiam grave, quia est contra

³¹ De Poenitentia, disp. 3, dub. 3, n. 140, Curs. Theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 203 sq.

praeceptum Ecclesiae in materia gravi; patet autem in hoc casu absolutionem non esse iterandam.

Uti *inconsueto modo* verbis ipsis essentialibus, v.g. adhibere Xos pro ego, Vos pro te (a fortiori Dominationem vestram, et similia), absolvimus pro absolvo (a fortiori solvo pro absolvo), peccaminosis actibus pro peccatis (a fortiori culpis pro peccatis), animae tuae pro tuis, certe illicitum est et peccatum, cujus tamen gravitas nequit in communi determinari aut pro singulis defectibus cum certitudine assignari, cum in hac re dari possit parvitas materiae, diversimode a diversis judiciis aestimabilis. Ceterum, de singularibus non datur scientia, etiam in re morali, nec de minimis curat praetor, sed iudex et confessor.

ART. 79. Utrum Forma Absolutionis Convenienter Et Proprie Exprimatur Praedictis Verbis “Absolvo Te”, Horumque Sensus Recte A S. Thoma Sic Assignetur: “Sacramentum Absolutionis Tibi Impendo” (3 p., q. 84, a. 3; Opusculum 22 De forma absolutionis; In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 2, q. 3).

STATUS QUAESTIONIS

Ad complementum art. praec., quo statuimus in verbis “*Absolvo te*” totam sacramenti formam essentialiter comprehendere, theologi solent adnectere quaestionem *DE PROPRIO SENSU ILLORUM VERBORUM*, seu de veritate formae absolutionis; quae quidem quaestio non parum dependet ab alia de efficacitate et effectum huius sacramenti, inferius agitata in art. 91 (tom. 4).

Directus autem sensus, quem illa verba referunt, est: sacerdotem solvere poenitentem a vinculis peccatorum. Jamvero veritas istius assertionis ex triplici praesertim capite impetiri potest: primo, ex haeresi Protestandum negantium potestatem clavium; secundo, ex errore plurium theologorum mediæ aevi limitantium vario modo potestatem clavium ita ut negetur vera potestas circa absolutionem ipsius culpa; tertio, ex peculiari doctrina plurium theologorum de sacramento valido et infirmo et ex communi ac certa omnium doctrina de validitate et iructuositate absolutionis peccatorum jam remissorum, nam in hoc duplici casu videretur nulla fieri solutio, eo quod in priori casu peccatum solvi non possit ob defectum dispositionis in subjecto, in altero vero ob absentiam ipsius peccati jam remissi. Inde proveniunt multae illorum verborum expositiones, quibus impugnatur vel ipsa eorum *convenientia* (apud Protestantes, quosdam Orientales, et unum vel alterum catholicum), vel eorum *proprietas* (apud plures theologos mediaevales), vel eorum *formalis sensus assignatus a S. Thoma*, scilicet

“Sacramentum absolutionis tibi impendo” (apud plures theologos extra scholam S. Thomae, praecipue Coninck, Suarez, Lugo, Billot).

Convenientius videtur eas expositiones referre ad modum unius cum earum refutatione in ipsa Conclusionem, quam triplicabimus juxta praedicta tria capita convenientiae, proprietatis et thomistici sensus verborum absolutionis.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Forma absolutionis convenienter exprimitur per illa verba “Absolvo te”.

Exponitur et probatur.

Hanc conclusionem negant, ex diversis quidem rationibus, *tres sententiae*, scilicet Protestantium; quorundam Schismaticorum et catholicorum; Alphonsi Tostati, cui nomen Abulensis.

1. *PROTESTANTES*, negata clavium potestate, abiciunt totis viribus sensum potestativum et iudiciale ab illis verbis “Ego te absolvo” eisque tribuunt *merum sensum declarativum* remissionis a Deo factae ratione solius fidei justificantis. Eorum doctrinam sic refert ac damnat *Cone. Trid.*, sess. 14, can. 9: “Si quis dixerit, absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum iudiciale, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi, remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum ... A. S.” (Denz. 919). Unde protestanticus sensus verborum “Ego te absolvo” sic fere sonat: “Ego ministerialiter pronuntio et declaro quod, stante tua in Christum fide, peccata tua remissa sunt”, vel “Ego declaro tibi promissionem evangelicam de absolutione peccatorum per fidem in Christum”. Propterea generatim Protestantes verba absolutionis pronuntiant in forma deprecative vel declarative (cf. infra, art. 81, p. 660; item supra, art. 1. tom. 1, p. 51 sq.).

Attamen, haec expositio tantum valet quantum negatio potestatis clavium. Ceterum. Novatores non facile suam expositionem justificabunt ex verbis promissionis et institutionis, in quibus Apostoli non dicuntur mere declarare vel pronuntiare remissionem peccatorum, sed remittere et solvere.

Liberales Protestantes ex deprecative forma absolutionis, quam dicunt unice fuisse in usu in antiqua Ecclesia, deducunt eo tempore nondum fuisse conceptum potestatis clavium (cf. dicta in art. 1. tom. 1, p. 54-60. 126-130).

2. *QUIDAM*, admissa clavium potestate sed ejus vi et indole non sufficienter apprehensa, videntur verba “Ego te absolvo” intellexisse *in sensu deprecativo*: “Deprecor ut a Deo absolvaris”.

Quidam innominatus theologus, ad cujus refutationem S. Thomas scripsit suum Opusc. 22 (ed. Piana) De forma absolutionis, explicite reiecit convenientiam formulae indicativae, docens *absolutionem proferendam esse modo deprecativo*. “Perlecto libello, a vobis exhibito, scribit S. Doctor, inveni assertionem cujusdam valde temerariam, dicentis quod sacerdos absolvendo uti non debet hac forma: ‘Ego te absolvo’.” Illi theologo indirecte favere videntur *Alex. Halensis* et *Bonaventura* quatenus dicunt elavem sacerdotis non se extendere ad remissionem ipsius culpaе nisi per modum deprecationis, quod quidem, ait Bonaventura, “signatum est in benedictione sacerdotum”; attamen hi doctores ipsa verba “Ego te absolvo” interpretantur in sensu indicativo, sed hunc sensum non referunt ad remissionem culpaе sed ad remissionem poenae, ut dicetur in Conci. 2.³³

Eadem sententia non est aliena a mente quorundam theologorum *Schismaticorum*, quatenus ita formam deprecativam extollunt, ut videantur ipsi, qua tali seu ut deprecativae, tribuere propriam absolutionis vim. Nihilominus, ut dicetur in art. 81, non pauci schismatici formulam indicativum acceptarunt eaque utuntur.

Andrutsus in favorem formae deprecativae scribit: “Haec [forma deprecativa] congruit tum indoli sacramenti, tum historico ejus usui, tum demum spiritui Ecclesiae orthodoxae in genere. Congruit indoli sacramenti, quia principalis minister sacramenti paenitentiae, sicut et aliorum sacramentorum, est, ut diximus, Dominus ipse, sacramentorum institutor; sacerdos vero ministerium in eo exercet tanquam vicarius simul et instrumentum Christi. Est etiam et historice probata et Ecclesiae spiritui consona, quia usque ad saeculum XIII in Ecclesia vigeat; ab illo vero tempore, in ejus locum introducta est alia, quae est indicativa et apud Occidentales invaluit. Quod autem generatim remissionis peccatorum petitio in confessionis sacramento spiritui consonat Ecclesiae orthodoxae, clerum super populum non extollentis, sed eum abscondentis, ut ita dicam, sub sacramentis, *quorum gratia in forma passiva communicatur, aut ab invocatione pendet: hoc iterum repetere supervacuum*.

“In 4 Sent., dist. 18, p. 1, a. 2, q. 1, idem *Bonaventura* signanter ait: “Deprecatio cratiam impetrat, sed absolutio supponit”.

¹Sententia illius Anonymi, *Alex. Halensis* et *Bonaventurae*, iterum recurret infra in art 81, ubi erit quaestio *de ipsa validitate formae deprecativae*, quae non est confundenda cum praesenti quaestione de necessitate ejusdem formae, et in art. 91, ubi de effectu sacramenti.

² Δογματική. Athenis, 1907, p. 383 sq., apud *Jugie*, *Theologia . . . Orientalium*, t. 3, Parisiis, 1930, p. 341.

Ceterum, etiam in quaestione de forma Baptismi doctores orientales reiciunt formam indicativam Latinorum, ut sapientem superbiam et supercilium Occidentaliū, idque ex eadem mala intellectione vel exaggeratione ministerialis indolis potestatis clavium. Ita inter alios idem *Andrutsus*,³⁶ *Malinovskii* et *Perov* qui scribit: “Impersonalis forma verborum sacramentum baptismi in Ecclesia orthodoxa perficientium, in formam personalem mutata est apud Catholicos; at vero neque essentia rei neque Ecclesiae praxis tali mutationi sufficiens praebent fundamentum. Ipsa Ecclesia romano-catholica fatente, efficacia ac momentum sacramentorum a ministris non pendet, quia verus omnium sacramentorum perfectior est Jesus Christus ipse. Atqui supra dicta formula virtutis efficientis baptismi hunc suggerit sensum, quod efficacia baptismi ab ejus ministro tanquam a principali, et omnem alium excludente agente pendeat. Unde formula ista ipsi doctrinae Ecclesiae romanae de essentia sacramentorum aperte contradicit. Sacerdotes sacramentum perficientes, utpote qui personam Christi referunt, omnino decet profundae humilitatis sensus, propriae culpabilitatis et indignitatis conscientia necnon reverentia coram pastorem principe, qui illos elegit, ut per eorum ministerium copiosa suae gratiae dona fidelibus communicaret; illos vero minime decet arrogans propriae excellentiae manifestatio, vel suae dignitatis conscientia prae aliis, quibus gratiae dona distribuunt.

“Igitur sacerdotes catholici, dum in baptizando proferunt: ‘Ego te baptizo’, apertum perhibent testimonium de sibi inhaerente arrogantia ac superbia, quae ministros sacramentorum dedecet. Christianis sibi confidentibus (et ipsis pariter sacramentorum ministris) humilitatis sensum suadens, sanctus Joannes Chrysostomus dicit: Observa quomodo Christus fuerit ab omni ostentatione alienus, Non dixit: ‘Ecce ego te sanum feci’. Sed dixit: ‘Ecce tu nunc sanus; jam amplius noli peccare’. Item non dixit: ‘Vos vero ego baptizo Spiritu Sancto’, sed: Baptizabimini, nos docens de nobis modeste sentire’. Beatus Augustinus asserit Jesum Christum, dum mulierem peccatricem in domo Simonis Pharisei absolvit, dixisse: ‘Remissa sunt ei peccata multa’ (Luc., VII, 47), non vero: ‘Ego remitto ei peccata’. Medicus bonus, inquit, aegros non solum praesentes sanabat, sed et futuros etiam paevidebat: Futuri erant homines qui dicerent: ‘Ego *peccata dimitto; ego justifico; ego sanctifico; ego sano quemcumque baptizo*’. Consequenter, catholici sacerdotes, praefata baptismi forma utentes, ab ipso Jesu Christo condemnati sunt.”³⁰

Attamen, falsitas hujus sententiae, docentis necessitatem formae deprecativae, patet tum ex argumentis allatis in art. praec., seu ex ipsis verbis institutionis, ex praxi Ecclesiae et ex indole sacramenti, tum ex labilitate rationum in quibus ipsa fundatur.

Ea argumenta sic compendiantur S. THOMAS (Opusc. 22, c. I), impugnans praefatum doctorem: “Quod quidem praesumptuosum judico, quia repugnat *evangelicis dictis*. Dicit enim Dominus Petro, Matth., XVI: ‘Quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis,’ . . . Patet ergo ex dictis Salvatoris, quod habens claves absolvit. Praesumptuosum est ergo, ne dicam erroneum, ut sacerdos dicere non possit: ‘Ego absolvo te,’ quem Dominus absolvere confitetur. . . Ad hoc etiam est *communis consuetudo* tali forma utentium, cui aliquem contrariari non parvae praesumptionis est. . . Non solum autem hoc [sacerdos] dicere potest, sed et necessarium esse videtur.

“*Sacramenta enim novae legis efficiunt quod figurant. Figurant autem, seu significant et ex materia et ex forma verborum, ut in sacramento baptismi apparet.*

” Op. cit., p. 334.

’¹ Manuale theologiae polcmicae, Tulae, 1905, p. 75 sq., apud *Jugie*, Theologia . . . Orientalium, t. 3, Parisiis, 1930, p. 83 sq.

Nam ablutio corporalis quae fit per aquam significat interiorem ablutionem, et sacramentaliter efficit eam: similiter verba quae dicuntur: ‘Ego te baptizo’, idem significant; et idem apparet in sacramento *confirmationis*, in quo forma est: ‘Consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, etc.’ Quibus verbis manifeste effectus sacramenti figuratur. In sacramento etiam *Eucharistiae* sacerdos ex persona Christi loquens dicit: ‘Hoc est corpus meum, hic est calix sanguinis mei’, hoc significans quod in sacramento efficitur. Similiter etiam in sacramento *matrimonii* requiruntur verba exprimentia consensum de praesenti, et copulam conjugalem. In sacramento vero *ordinis*, quia fit traductio potestatis, est forma imperativi modi, cum Pontifex dicit: ‘Accipe potestatem faciendi hoc’, vel illud.

“In solo autem sacramento *extremae unctionis* forma verborum est sub modo deprecativae orationis, sicut cum dicitur: ‘Per istam sanctam unctionem, et suam sanctam ac piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per visum, etc.’ Servatur autem hoc in hoc sacramento propter auctoritatem sacrae Scripturae. Dicitur enim Jac. V, ubi de hoc sacramento loquitur: Oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei”; ubi etiam ratio hujus singularis observantiae assignari videtur. In aliis enim sacramentis nihil corporale agitur, quod non statim ex operatione ministri sequatur. Sicut statim in baptismo fit ablutio corporalis, quae spirituales designat, et sacramentaliter causat; sanatio autem corporalis non statim sequitur ex unctione, sed petitur praestanda a Deo, unde et interior sanatio quae per eam signatur, sub deprecatione a Deo poscitur.

“In sacramento autem *poenitentiae* verba Scripturae, quae maxime sunt sectanda, non faciunt mentionem de aliqua deprecatione, sed magis verbo indicativo utitur. Non enim dicit: Quaecumque petieris esse solvenda, erunt soluta, sed ‘quaecumque solveris, erunt soluta’. Si ergo illa tantum dicuntur esse soluta quae habens claves solverit, qui autem petit aliquid esse solvendum non solvit, miror qua temeritate aliquis asserat esse solutum, quem habens claves non significat se solvere, sed solum rogat esse solvendum. Non autem similis ratio est utendi deprecativa oratione in hoc sacramento, sicut in sacramento *extremae unctionis*, quia nihil corporale expectatur futurum, quod non statim fiat, ut in extrema unctione, quin-immo certissimum est in hoc sacramento per claves Ecclesiae remissionem peccatorum conferri, nisi sit impedimentum ex parte confitentis, sicut etiam accidit in baptismo. Dicit enim Augustinus: ‘Non erit turpis nec difficilis post patrata et purgata adulteria reconciliatio conjugii, ubi per claves regni coelorum non dubitatur fieri remissio peccatorum’. Non ergo sub incerto modo deprecativae orationis significanda est in hoc sacramento remissio peccatorum, sed sub certitudine per indicativam orationem. Non ergo est forma in sacramento *poenitentiae*: ‘Absolutionem et remissionem tribuat tibi omnipotens Deus’, sed: ‘Ego te absolvo’.”

Rationes adversariorum apte colligit et resolvit S. Thomas in praefato Opusculo, cap. 2-5 easque “frivola quaedam” et “vix apparentes rationes” appellat, scribens: “Sicut autem [anonymus adversarius] temerarius est in asserendo, ita vaniloquus in probando, dum frivola quaedam pro rationibus inducit” (cap. 2). “Hae sunt igitur rationes quas pro se inducit, quae non solum demonstrationes non sunt, sed vix apparentes rationes judicari possunt” (cap. 5).

OBICIUNT 1. Formula absolutionis fuit universaliter deprecativa usque ad saec. 13.

RESP. Supposito facto, de quo tamen infra in art. 81, exinde sequitur quidem formam deprecativam legitimam esse (intellectam qui-

dem in sensu indicativo), sed non sequitur eam esse unice convenientem, quinimmo indicativa per se magis convenit verbis institutionis et indoli sacramenti.

S. *Thomas* hanc objectionem sic refert et refellit: “Ponit [adversarius] quod *Magister* qui sententias compilavit, non posuit hanc formam [Ego te absolvo], nec aliquem sanctorum legimus hac forma usum fuisse. Contra quod dicendum est, quod nec magister formam posuit, nec legitur de alia forma, qua aliquis sanctorum sit usus, nec etiam legitur quod aliquis istam formam negaverit. Legitur autem quod ipse institutor sacramenti dixit: ‘Quodcumque solveris,’ quod est majus omni auctoritate. . . Inducit sic sensisse quosdam antiquos et famosos magistros, scilicet magistrum *Gulielmum de Altissiodoro*, et magistrum *Gulielmum quondam Episcopum Parisiensem*, et dominum *Hugonem quondam Cardinalem*, de quibus quod ita senserint non constat. Sed et si ita senserunt, numquid eorum opinio praejudicare poterit verbis Domini dicentis Petro: ‘Quodcumque solveris’, et caetera. Numquid etiam si nunc viverent, praejudicare possent communi sententiae magistrorum Parisiis regentium, qui contrarium sentiunt decernentes absque his verbis ‘Ego te absolvo’, absolutionem non esse per solam deprecativam orationem? . . . Addit etiam . . . quod vix triginta anni sunt, quod omnes hac sola forma utebantur: Absolutionem et remissionem. etc. Sed quomodo de omnibus potest testimonium perhibere, qui omnes non vidit? Sed hoc certum est, quod jam sunt mille ducenti anni et amplius, quod dictum est Petro: ‘Quodcumque solveris’”.

OBICIUNT 2. Patres absolutionem vocare solent preces et orationes sacerdotum. Ita signantissime inter alios *Leo M.*, Epist. 108. ad Theodorum foroiuliensem: “Indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequit obtineri” (Denz. 146).

RESP. Absolutionem fuisse deprecativam tempore Patrum nequit deduci ex ipsa appellatione precis vel orationis. Nam ratio hujus appellationis esse potest vel quia formae sacramentorum sunt quaedam locutiones quae dicuntur non ut intelligantur a subjecto, sed ut existant in se et objective et coram Deo, quasi Deo directae (cf. in art. praec. p. 519 sq.), vel quia per eas ex opere operato obtinetur seu impetratur effectus divinus qui per sacramentum intenditur, vel quia formam absolutionis comitatur vera deprecatio (uti Misereatur et Indulgentia) ex qua nomen accipit ipsa absolutio, utut indicativa, quemadmodum Eucharistia vocatur ab Apostolo 1 Cor. 10, 16 “Calix benedictionis” et forma consecrationis vocatur prex, imo et ipsum sacramentum Poenitentiae olim vocabatur manuum impositio, ab accidentali concomitanti caeremonia.

In hoc ultimo sensu S. *Thomas* interpretatur nomen "supplicationes" quod *Leo M.* tribuit sacramentali absolutioni, scribens: "Verbum Leonis est intelligendum quantum ad deprecationem quae praemittitur absolutioni, non autem removet quin sacerdotes absolvant" (3 p., q. 84, a. 3, ad 2). Inepte autem *Suarc.z* ita intelligit hanc S. Thomae responsionem ut S. Doctor dicat Leonem M. non loqui de ipsa absolutione, sed tantum de praevia oratione, ac propterea eam expositionem ut "difficilem" derelinquit. S. Thomas enim illis verbis respondet huic objectioni: Leo M. ait remissionem peccatorum non obtineri nisi per supplicationem sacerdotis. Ergo absolutio debet esse deprecativa. Si autem S. Doctor responderet Leonem intelligendum esse non de ipsa absolutione sed de praevia oratione, sensus responsionis esset remissionem peccatorum fieri non per absolutionem sed per praeviam orationem, quod est absurdum.

OBICIUNT 3. Forma indicativa "Ego te absolvo" sonat proprie dictam potestatem remittendi peccata, non secus ac si diceretur: "Ego tibi remitto peccata". Atqui proprie loquendo solus Deus habet potestatem remittendi peccata. Ergo forma indicativa "Ego te absolvo" non est conveniens, sicut non convenit altera formula "Ego tibi remitto peccata", quae propterea non solet adhiberi.

RESP. "Solus Deus per auctoritatem et a peccato absolvit, et peccatum remittit; sacerdotes tamen utrumque faciunt per ministerium, inquantum scilicet verba sacerdotis in hoc sacramento instrumentaliter operantur in virtute divina, sicut etiam in aliis sacramentis. Nam virtus divina est quae interius operatur in omnibus sacramentalibus signis, sive sint res, sive verba. . . Unde et Dominus expressit utrumque; nam dixit Petro: 'Quodcumque solveris super terram', etc.: et dixit discipulis: 'Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis'. Ideo tamen sacerdos potius dicit: 'Ego te absolvo', quam: 'Ego tibi peccata remitto', quia hoc magis congruit verbis quae Dominus dixit, virtutem clavium ostendens, per quas sacerdotes absolvunt; quia tamen sacerdos sicut minister absolvit, convenienter apponitur aliquid quod pertinet ad primam auctoritatem Dei, scilicet ut dicatur: 'Ego te absolvo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti', vel per virtutem passionis Christi, vel auctoritate Dei, sicut Dionysius exponit [Cael. hier., c. 3 et Eccles. hier., c. 7]. Quia tamen hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo, talis appositio relinquitur arbitrio sacerdotis" (3 p., q. 84, a. 3, ad 3).

OBICIUNT 4. Saltem forma indicativa non convenit indoli mere ministerial! absolutionis sacerdotalis. Verba enim "Ego te absolvo" sonant potestatem simpliciter, nulla adjecta limitatione aut determi-

natione. Item significant sacerdotem habere potestatem in peccata et renuntiare alicui juri quod haberet in peccatorem, ac si ipse fuerit offensus per peccatum.

RESP. E contra, sola forma indicativa convenit fundamentali indoli absolutionis, quae est vere potestativa et judicialis, quantumvis ministerialis; forma vero deprecativa indolem judicalem excludit nisi habeat formalem sensum indicativum. Ministerialis autem indoles, quae posset explicari dicendo: “Ego te absolvo ut Dei minister”, de facto explicari non indiget, cum sufficienter indicetur ex subjecta materia, eo quod per se clarum sit solum Deum posse principali potestate remittere peccata et infundere gratiam. Et propterea in aliis etiam sacramentis indoles ministerialis explicari non solet, sed simpliciter dicitur: Ego te baptizo, Signo te signo crucis, Hoc est corpus meum; et similiter Christus, conferendo apostolis potestatem, non cunctatur simpliciter dicere: “Quaecumque solveritis” et “Quorum remiseritis peccata”.

Similiter ex subjecta materia peccati, quo poenitens soli Deo obligatur et ex quo solius Dei jus consurgit, indicatur ratio ministerialis absolutionis, seu sacerdotem relaxare non in jure proprio et principaliter, sed in jure Dei et instrumentaliter. Ceterum, aliquid simile contingit in Baptismo, in quo sacerdos per verba “Ego te baptizo” non solum confert gratiam, sed etiam remittit peccatum, seu absolvit a jure quod Deus habet in peccatorem, ratione peccati tam originalis quam personalis. Ad rem *S. Thomas, Opiisc. 22, c. 2*: “Quia [adversarius] ... dicit quod sacerdos non potest habere super culpam potestatem, et hoc habere potest calumniam. Sciendum est quod si intelligat quod sacerdos sua auctoritate super culpam potentiam non habet, dicit verum. Si autem intelligit quod sacramentum quod sacerdos ut minister tradit, non se extendat ad remissionem culpae, falsum dicit. Sicut enim per baptismum dimittitur omnis culpa, et originalis et actualis, ita per sacramentum poenitentiae remittitur actualis culpa.”

OBICIUNT 5. Apostoli potestatem miraculorum quam a Christo habuerunt, curandi nempe infirmitates et ejiciendi daemonia (Matth. 10, 1; Lue. 9, 1), utebantur non verbis indicativis (Ego te sano), sed deprecativis (Sanet te Dominus Jesus Christus), ut patet ex Act. 9,34. Ergo similiter sacerdos potestatem curandi a languoribus spiritualibus non verbis indicativis sed deprecativis uti debet.

RESP. Imprimis, Apostoli eadem miraculorum potestate usi sunt etiam verbis indicativis, ut constat ex Act. 3, 6: “Argentum et aurum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Jesu Christi Nazareni, surge, et ambula”, necnon ex ipso invocato loco Act. 9, 34:

“Aenea, sanat te Dominus Jesus Christus; surge, et sterne tibi”, ubi utraque forma simul copulatur, imo nec proprie forma deprecativa habetur, sed declarativa et indicativa.

Praeterea, inter potestatem miraculorum et potestatem sacramentalem duplex habetur *disparitas*, ratione cujus potestas miraculorum potest exerceri per verba etiam formaliter deprecativa, dum potestas sacramentalis non potest exerceri per verba formaliter deprecativa et minus convenit ut exerceatur per verba etiam mere materialiter deprecativa. Prima disparitas est quod potestas sacramentalis est *potestas judicialis*, haec autem jus dicit³⁷ et facit, unde debet exprimi per modum sententiae et indicationis, non vero per modum deprecationis, adeoque per verba saltem formaliter indicativa, et convenientius exprimitur per verba etiam materialiter indicativa. Altera disparitas est quod potestas sacramentalis est *potestas simpliciter dicta* (quamvis instrumentalis), seu data per modum habitus, fundata in ipso permanente caractere sacerdotali et ordinata ad semper et infallibiliter sacramentaliter concurrendum; e contra, potestas miraculorum, quamvis esset vera potestas, erat potestas secundum quid tantum et diminuta quadam ratione, seu quae dabatur tantum per modum actus ac veluti transeunter, nec infallibiliter, sed ut conditionata motioni Spiritus S., orationi Apostolorum et circumstantiis subjecti; aliis verbis, Christus contulit Apostolis talem privilegiatam assistentiam ut quando, sub motione Spiritus S. et in congruentibus circumstantiis, peterent a Deo miraculum, hoc ad eorum orationem concederetur. Unde non habuerunt proprie potestatem faciendi miracula, sed potius potestatem impetrandi miracula, et ideo eorum potestas, quatenus erat vera quaedam potestas, poterat convenienter exprimi verbis indicativis, quatenus vero erat pendula a deprecatione, poterat convenienter exprimi verbis deprecativis.

Ad rem S. Thomas, 3 p., q. 84, a. 3, ad 4: “Apostolis non est data potestas ut ipsi sanarent infirmos, sed ut ad eorum orationem infirmi sanarentur; est autem eis collata potestas operandi instrumientaliter sive ministerialiter in sacramentis; et ideo magis possunt in formis sacramentalibus exprimere actum suum quam in sanationibus infirmitatum. In quibus tamen non semper modo deprecative utebantur, sed quandoque modo indicativo et imperativo, sicut Act. iii, 6 legitur quod Petrus dixit claudio: ‘Quod habeo, hoc tibi do; in nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula’.”

Opusc. 22, c. 3: ‘Objicit [adversarius] . . . quod dominus dedit potestatem discipulis sanandi omnes infirmitates corporales et spirituales, sed in sanatione corporalium infirmitatum non dicebant: Ego

2-2, q. 60, a. 1: “Judex dicitur quasi ‘jus dicens’”.

sano te; sed: Sanet te Dominus Jesus; ergo nec in sanatione spirituali debet dicere sacerdos, Ego te absolvo. Non advertit autem qui hoc objicit, quod potestas sanandi infirmitates erat gratia specialiter homini data, non ad sanandum, sed ad sanitatem impetrandam. Potestas autem clavium non computatur inter gratias gratis datas, sed est virtus sacramentalis, quae principaliter residet in Christo, instrumentaliter autem, seu ministerialiter in sacerdotibus claves habentibus. Unde verbum dicentis: Sanet te Dominus, non sanabat, sed sanationem impetrabat. Verba autem sacramentalia efficiunt, quod figurant”.

OBICIUNT 6 et instant. In sacramento Extremae Unctionis minister exercet stricte dictam potestatem sanationis spiritualis, imo haec potestas est quaedam extensio et complementum potestatis sanativae quae exercetur in sacramento Poenitentiae, et tamen forma illius sacramenti est essentialiter deprecativa. Ergo ex una parte verum non est quod ratio potestatis exigit formam indicativam et ex alia parte ratio paritatis cum Extrema Unctione exigit in Poenitentia formam deprecativam.

RESP. Supposita vera ac communi sententia de necessitate formae deprecativae in Extrema Unctione (de qua disputabitur in illo tractatu), dicimus imprimis quod si arguendum esset ex paritate, potius urgenda esset paritas inter Poenitentiam et alia sacramenta, quae omnia, excepta Extrema Unctione, habent formam indicativam, quam paritas inter Poenitentiam et Extremam Unctionem (urgentior enim est paritas plurium ad unum, quam unius ad alterum, in eodem ordine), nisi alia ratio, praeter communem rationem sacramentalem, adesse demonstretur, in qua illa duo sacramenta purificentur quoad exigentiam formae deprecativae.

Jamvero nulla hujusmodi paritatis ratio hic habetur, cum invocata indoles sanativa utriusque sacramenti, praecise qua sanativa, sit de se impertinens relate ad talem exigentiam, ut patet ex ipsis conceptibus, sed e contrario *triplex disparitatis ratio* intervenit quare Extremae Unctioni et non Poenitentiae conveniat forma deprecativa.

Prima ratio disparitatis habetur in ipsis verbis institutionis, ex quibus Traditio intellexit indolem formae utriusque sacramenti; nam in verbis “Quaecumque solveritis” et “Quorum remiseritis peccata” indicatur forma indicativa, in verbis vero “Inducat presbyteros ecclesiae, et orent super eum . . . ; et oratio fidei salvabit infirmum” (Jac. 5. 14 sq.) indicatur forma deprecativa. *Secunda* disparitas est in ipsa potestate prout in Poenitentia est judicialis, cui proinde non convenit significatio deprecativa, pugnant enim intimatio et deprecatio. *Tertia* disparitas est in ipsa potestate, etiam prout est mere sacramentalis.

Nam Extrema Unctio, secus ac Poenitentia, praeter spiritualem et infallibilem effectum gratiae, habet quoque effectum corporalem et incertum (seu effectum corporalis sanitatis), qui, utut secundarius, influit in ipsam sacramenti significationem, ac ideo suam incertitudinem in ipsam formam sacramentalem reflectere debet; quod quidem non aliter fieri potest quam per deprecativam prolationem illius formae. Hanc rationem, quam S. Thomas tradit tum in Suppi., q. 29, a. 8 tum praecipue in praefato Opusculo 22 De forma absolutionis, congruentius explicabimus in proprio loco, seu in tractatu De Extrema Unctione, nam acutiori examine indiget.

3. *ABULENSIS*⁰⁶ docuit quod improprie et inconvenienter pro forma Poenitentiae adhibentur verba “Ego te absolvo”, nam *jorma proprie esse deberet “Ego tibi reniitto peccata.”* Ratio est tum quia Scriptura nunquam dicit quod peccata absolvuntur, sed quod remittuntur, tum quia peccata sunt quidem injuriae et offensae quae possint remitti, sed non sunt proprie vincula quae possint solvi etiam a Deo, nam peccatum actuale non est vinculum quia non manet sed praecessit, ipsa poena non est vinculum quia nondum advenit adeoque nondum ligat, ipsum vero habituale reatum, quod manet, non est vinculum quia non est aliquid positivum sed mera privatio.

Abulensis, dum Senis in Italia versaretur, inter alias propositiones, tres sequentes disputando proposuit: “In nullo anno aetatis Christi eum mortuum dicere possumus, nisi quando incoeperit temporis sui a. 33. — Quod die annuntiationis V. scilicet 25 Martii, ut communiter asseritur, Christum passum fuisse dici non potest, sed die 3 Aprilis eum mortuum fuisse dici necesse est. — Licet nullum peccatum cujuscumque conditionis et pro quocumque statu irremissibile sit, *a poena tamen aut a cidpa Deus non absolvit, nec aliquis absolvere potest*”. Apud Eugenium IV de haeresi a theologis accusatus, hic doctor longam apologiam scripsit in qua sensum praedictarum propositionum declaravit; de tertia propositione haec habet in suo “Defensorio trium conclusionum”, 1 parte, c. 5 et 6: Inconvenienter et improprie suppletur verbum Absolvo “quia proprie loquendo, nec Sacerdos, imo nec Deus absolvit a culpa, vel a poena peccati. Tum, quia Scriptura nusquam dicit, quod peccata solvantur, sed quod dimittantur, deleantur, etc. Tum, quia peccata non sunt proprie vincula, nec consequenter homo eis ligatur, aut ab eis solvitur. Tum, quia homo non potest absolvi a culpa, quae jam praecessit, nec a poena, quae nondum advenit;

J'Alphonsus Tostatus (+ 1455), hispanus, episcopus Abulensis, vir magnae eruditionis, de quod dictum est: “Hic stupor est mundi, qui scibile discutit omne”. Cf. *Diet. Théol. Cath.*, art. Alphonse Tostat; item, *Hurter*, Nomenclator litorarius, t. 2, in indice: Tostatus Alph.

sed dumtaxat a reatu poenae, ad quam subeundam homo propter peccatum obligatur".¹¹¹

Falsitas hujus sententiae, quae ceteroquin merum valorem archeologicum nunc habet in theologia, patet tum ex usu vocis "absolvo" apud classicos, in Traditione et in Scriptura, ad designandam offensarum et peccatorum remissionem (cf. dicta in Introductione hujus Capituli, p. 501 sq.); tum ex ipsis verbis promissionis "Quaecumque solveritis", "Quodcumque solveris"; tum ex usu vocis "vinculum" aut similium ad designanda peccata in Scripturis (Psal. 115, 16: "Dirupisti vincula mea; tibi sacrificabo hostiam laudis"; Psal. 118, 61: "Funes peccatorum circumplexi sunt me"; Prov. 5, 22: "Iniquitates suae capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur"; Isai. 52, 2: "Solve vincula colli tui, captiva filia Sion"; 58, 6: "Dissolve colligationes impietatis"); tum ex aptitudine utriusque vocis ad metaphorice designandam moralem captivitatem, qua vires animae detinentur per peccatum ne possint in actus virtutis exeri, et a qua oportet ipsam liberari.

Nec refert quod in ipsis verbis institutionis dicantur "peccata remitti" non vero absolvi, nam in parallelis verbis promissionis bis agitur de solutione peccatorum, quod fortasse factum est quia potestas ligandi atque solvendi se extendit etiam ad alia vincula et alias solutiones praeter peccatorum solutionem, scilicet ad poenarum et censurarum quae solvuntur per indulgentias et canonicam absolutionem.

Ceterum, quamvis verba "Remitto tibi peccata" sint valida et convenientis forma absolutionis atque tradantur in praecipuo loco evangelico ubi agitur de ipsa institutione hujus sacramenti, convenientius Ecclesia elegit ac firmavit usum verborum "Ego te absolvo" juxta verba promissionis. Cujus convenientiae plures rationes assignari possunt. Primo enim per haec verba significatur absolutionem peccatorum esse potissimum actum potestatis clavium, quae etiam ad absolutionem poenarum et censurarum se extendit. Secundo, per haec verba magis excluditur periculum interpretandi remissivam potestatem sacerdotis tanquam principalem, cum iudex possit absolvere etiam ex commissa potestate, dum verba "Remitto tibi peccata" magis sonant principalem potestatem, seu actum ipsius personae quae fuit offensa, ac inde intelligitur scandalum quod ex verbis Christi ad Magdalenam "Dimittuntur tibi peccata tua", utut prolatis in mitiori forma declarativa, passi sunt Scribae dicentes: "Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potes dimittere peccata, nisi solus Deus?" (Mare. 2, 5-7). Tertio, per ea verba melius et explicitius significatur amplitudo efficaciae absolu-

¹¹¹Apud *Frasson*, *Scotus Academicus*, t. 10, Romae, 1902, p. 309.

tionis quae sese extendit non solum ad vinculum peccatorum sed etiam poenae. Quarto, directe ostenditur indoles judicialis hujus potestatis; nam “absolvere” fuit et est, saltem aequivalenter, vox juridica et forensis, remissio vero potest fieri etiam extrajudicialiter, ut patet ex consuetudine hominum sibi invicem remittentium offensas, et ex ipso ordine sacramentali in quo remissio peccatorum confertur etiam per Baptismum ex Extremam Unctionem.

Ad hanc praecipue rationem referuntur haec verba S. *Thomae*: “Ideo tamen sacerdos potius dicit: ‘Ego te absolvo’, quam: ‘Ego tibi peccata remitto’, quia hoc magis congruit verbis quae Dominus dixit, *virtutem clavium ostendens*, per quam sacerdotes absolvunt” (5 p., q. 84, a. 3, ad 3). “Ideo ... in absolutione sacramentali potius utimur verbo absolutionis quam remissionis, ut forma absolutionis conveniat verbis institutionis, quia Dominus *exponens clavium potestatem*, his verbis usus est: ‘Quodcumque solveris, etc.’ ” (*Qpusc.* 22, c. 2).

Conclusio 2. Forma absolutionis proprie exprimitur per illa verba “Absolvo te”, seu haec verba intelligenda sunt de remissione ipsorum peccatorum.

Exponitur et probatur.

Plures theologi mediaevales, admissa convenientia formae “Ego te absolvo”, reiciunt implicate *proprietaem horum verborum*, quatenus tales sensus illis assignant quibus excluditur absolutio ipsius peccati. Improperietas autem refunditur, juxta diversas explicationes, vel in ipsum verbum “absolvo” vel in verbum “peccata” aut si placet in conceptum peccati in ipsis verbis “Absolvo te” implicate contentum. Omnes autem explicationes, quas fusius referemus ac refutabimus in proprio loco (art. 91, ubi de effectu sacramenti), procedunt ab una generali ac diu obsoleta sententia, qua docent remissionem peccati fieri per actum contritionis ante ipsum sacramentum, adeoque peccata eatenus dici remitti per sacramentum quatenus remittuntur per contritionem in ordine ad sacramentum, cui proinde tribuitur aliquis alius effectus completivus jam habitae remissionis. Juxta varium autem modum quo hic effectus a diversis doctoribus explicatur, diversimode proprius sensus verborum “Absolvo te” ab eis assignatur, magis quidem vel minus explicite, nam quaestionem ipsam de sensu absolutionis formaliter non ponunt.

Juxta *Petrum Lombardum* sensus verborum est: Ego te ostendo et declaro absolutum (per praecedentem nempe contritionem).

Juxta *Bid*: Absolvo te ab obligatione subiciendi clavibus Ecclesiae peccata mihi confessa.

Juxta *Hugonem a S. Victore*: Absolvo te a poena aeterna (cujus debitum remansit post remissionem culpa per contritionem).

Juxta *Medinam*: Absolvo seu libero te ab exclusionem a regno coelorum (nempe a poena damni, nam poena sensus aeterna intelligitur remissa per contritionem); aliis verbis: Aperio tibi, per sacramentales claves, januas coelorum.

Juxta *Alex. Halensem*: Absolvo te a poena temporalis.

Conclusio 3. Sensus verborum "Absolvo te" recte a S. Thoma sic assignatur: "Sacramentum absolutionis tibi impendo", nec alia invenitur apud theologos legitima illorum expositio.

Exponitur et probatur.

Statuta contra adversarios praecedentium conclusionum tum convenientia tum proprietate verborum "Absolvo te", quaerunt theologi de illorum exactiori sensu, ut inde praecipue solvant *difficultatem tactam in Statu Quaestionis*, quomodo scilicet veritas formae absolutionis salvetur in duplici casu sacramenti informis et absolutionis peccatorum jam remissorum, in quo nulla videtur fieri remissio.

Et quidem generatim doctores dicunt se acceptare ac proponere expositionem traditam a S. Thoma, scilicet: "Sacramentum absolutionis tibi impendo"; attamen, plures ex eisdem, nominatim *Coninck, Suarez, Lugo* et *Billot*, quos alii facile sequuntur, addunt eam explanationem, acceptam ut sonat, esse insufficientem, adeoque ulterius determinandam et complendam esse ne sit nugatoria et tautologica, indeque in diversas expositiones discedunt, quae, utut fortasse ingeniosae et ad theologicum exercitium non prorsus inutiles, nullam simplici S. Thomae expositioni determinationem aut lucem attulerunt.

S. THOMAS igitur docet sensum verborum "Ego te absolvo" esse "*SACRAMENTUM ABSOLUTIONIS TIBI IMPENDO*".

3 p., q. 84, a. 3, ad 5: "Ista expositio: 'Ego te absolvo', id est, 'absolutum ostendo', quantum ad aliquid quidem vera est, non tamen est perfecta. Sacramenta enim novae legis non solum significant, sed etiam faciunt quod significant. Unde sicut sacerdos baptizando aliquem, ostendit hominem interius ablutum per verba et facta, et non solum significative, sed etiam effective, ita etiam cum dicit: 'Ego te absolvo', ostendit hominem absolutum *non solum significative, sed etiam effective*. Nec tamen loquitur quasi de re incerta; quia sicut alia sacramenta novae legis habent de se certum effectum ex virtute passionis Christi, licet possit impedi ex parte recipientis, ita etiam et in hoc sacramento. Unde Augustinus dicit [De adult, conjug. 2,9]:

'Non est turpis nec difficilis post patrata et purgata adulteria reconciliatio conjugii, ubi per claves regni caelorum non dubitatur fieri remissio peccatorum'. Unde nec sacerdos indiget speciali revelatione sibi facta; sed sufficit generalis revelatio fidei, per quam remittuntur peccata. Unde revelatio fidei dicitur Petro facta fuisse. *Esset autem perfectior expositio: Ego te absolvo, id est, sacramentum absolutionis tibi impendo*" (cf. In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 2, q. 3, infra cit., p. 565).

Quae verba sic apte commentatur *CAJETANUS*: "In responsione ad quintum, circa ultimam expositionem, ubi dicitur, 'Ego te absolvo, id est. Sacramentum absolutionis tibi impendo', adverte quod huiusmodi expositio, ex forma verborum, non importat formam absolutionis in actu exercito, sicut significat illam haec enuntiatio, *Ego absolvo te*. Hac enim sacerdos ipse exercet ipsam absolutionem, faciendo quod significat: sacramentum enim *efficit quod significat*. Dicendo autem, *Sacramentum absolutionis tibi impendo*, non significat se absolutionis actum exercere: sicut, si diceretur, *Ego baptismi sacramentum tibi impendo*, non significaretur, ex forma verborum, quod ego exercerem actum baptizandi. Sed utrobique significatur actus ut materia sacramenti impensi, seu actus impendendi.

"Si autem considerentur dicta verba secundum sensum, sic conveniens ac perfecta invenitur expositio: quoniam aequipollet huic. *Sacramentaliter absolvo te*. Idem est enim impendere sacramentum absolutionis, et sacramentaliter absolvere. Et per hanc expositionem excluditur ex parte ministri praesumptio seu usurpatio divinae potestatis; et ex parte effectus ambiguitas. Nam *ly sacramentaliter* distinguit a duobus, scilicet a *principaliter* et a *pure spiritualiter*: solus enim Deus est qui principaliter absolvit a peccatis; sacramento vero homo absolvit instrumentaliter et signo sensibili, ut patet. Et hinc fit ut effectus sacramenti, scilicet absolutio interior a peccatis, qui ex parte sacramenti est certissimus, non significetur in ambiguo, etiam si ex parte poenitentis male dispositi impediatur: quoniam non significatur absolutio ut recipitur interior in poenitente, sed ut exit exterior a ministro sacramenti; ex qua parte constat absolutionem esse certissimam.

"Et si novitius hoc non penetrat, fingat Deum dicere Petro, *Absolvo te*, et confessorem dicere Ioanni, *Absolvo te*, et videat differentiam: quod absolutio Petri est utrinque certa, quia Deus non diceret, *Absolvo te*, nisi etiam vere intus absolveretur; absolutio vero Ioannis est et significatur certa ex parte confessoris tantum, quia sacramentum absolutionis impendit, quia sacramentaliter absolvit: et intus potest impedimentum invenire ex fictione poenitentis" (In 3 p., q. S4, a. 3, ad 5).

Sensus igitur expositionis S. Thomae est quod verba "Ego te absolvo", quae possent absolute et ex connaturali vi verborum significare tum actionem absolventem tum consecutionem effectus absolutionis in subjecto (ut cum dicuntur a iudice forensi vel cum in supernaturali sensu dicta sunt a Christo Magdalenae et paralytico, vel si ex privata revelatione dicerentur a Deo alicui homini), quando dicuntur a sacerdote ut forma sacramentalis, adeoque sacramentaliter accepta, non significant consecutionem effectus in subjecto sed *tantum actionem et influxum sacramentalem, tendentem ad producendum praedictum effectum*. Quod quidem acute expressit ipse *Hugo a S. Victore*, inquam: "[Sacramenti forma] virtutem ejus magis quam

eventum exprimit” (De Sacramentis, l. 2, p. 14, c. 8, M.L. 176,568).

Ceterum, in hac S. Doctoris expositione verbum ipsum “absolvo” intelligitur (vel melius subintelligitur) in sensu pleno, seu refertur ad totum effectum in quem tendit sacramentum, scilicet ipsam remissionem peccati mediante gratia peccati remissiva, ita ut, si expositioni ipsius formulae addatur ulterior nec necessaria explicatio verbi “absolvo”, completus sensus formae sit: “Ego exerceo in te sacramentalem actionem tendentem ad auferendum peccatum per infusionem gratiae”.

In hoc sensu explicatio S. Thomae est tum legitima, quia correspondet sacramentali indoli hujus formae, tum efficax quia salvat, ipsaque sola, veritatem formae absolutionis in omni casu et in omni eventu.

PRIMO QUOD SIT LEGITIMA ET FORMALIS patet ex dictis. Est nempe legitima quia, cum verba “Absolvo te” possint connaturaliter accipi in duplici sensu actionis et effectus secuti, oportet ut ab illis excludatur secundus sensus, prout sunt forma sacramentalis. Est formalis, quia praecise tradit proprium et sacramentalem sensum illorum verborum.

Quidam tamen ex hac expositione patiuntur difficultatem, quam Cajetanus apte ad difficultatem “novitiorum” revocat. *Suarez* ait eam “interpretationem, ut ad verum sensum revocetur, majori indigere declaratione”; *Lugo* ait eam “licet quoad rem significatam vera sit, quoad modum tamen videri difficilem, nisi amplius declaretur”; *Galtier* ait quod “ne illa interpretatio videatur esse mera tautologia, indiget et ipsa uberiori expositione. Nam, primo intuitu, non videtur significare nisi collationem ritus absolutionis, praecisione facta ab illius effectui, quod frivolum est”; *Palmieri* ait eam “non videri facere satis quaestioni . . . [nam] fit per reflexionem in ipsum actum cujus sensus quaeritur”; *Frassen* tandem, sincere et rotunde, eam expositionem reicit, inquiens: “Similiter non probatur modus dicendi S. Thomae. . . Haec enim explicatio videtur nugatoria: quia idem per idem significat”.

Primam rationem quam afferunt est quia illa expositio, saltem ut affertur, est tautologica et nugatoria, nam idem per idem significat.

Respondetur puerile esse tam ingenuam intellectionem affigere tanto Doctori, praesertim cum S. Thomas suam expositionem non quasi leviter et transeunter tangat, sed consulto et signanter repetat in duplici loco exarato in periodo suae maturitatis, scilicet in *Opusculo* 22 De forma absolutionis (scripto inter a. 1269 et a. 127240), ubi ait: “Est sensus: Ego te absolvo, id est sacramentum vel ministerium absolutionis tibi impendo”, et in cit. 3 p., q. 84, a. 3, ad 5 (3am partem

* Juxta *Mandonnet et Destrez*, Bibliographie thomiste, Le Saulchoir, Kain (Belgique), 1921, p. XV, n. 53.

S. Doctor scripsit a. 1272-1273,⁴¹ eamque incompletam reliquit ad q. 90 inclusive), ubi ait: "Esset autem perfectior expositio: 'Ego te absolvo', id est, 'sacramentum absolutionis tibi impendo'." Idem aequivalenter docet S. Thomas junior In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 2, q. 3. infra cit., p. 565.

Ceterum, ab illa expositione abesse tautologiam, patet ex eo quod per illam significatur signate id quod per verba "Absolvo te" significatur exercite. Haec scilicet verba significant ipsum exercitium absolutionis, illa vero (Sacramentum absolutionis tibi impendo) id quod fit per tale exercitium, seu id in quo tale exercitium consistit; et ratio est quia, ut dictum est supra, verba "Absolvo te" possunt accipi in duplici sensu ac ideo necesse est ut in solo sensu sacramentali seipsa exponant et determinant. Non ergo agitur de significatione reflexa, ut causatur *Lugo* (ac si verba "significant seipsa per significationem reflexam"), sed tantum de significatione signata. Unde idem actus absolutionis tripliciter significari potest: primo significatione exercita, i.e. "Ego te absolvo"; secundo, significatione signata, i.e. "Sacramentum absolutionis tibi impendo" (seu Applico tibi causam et virtutem absolutivam); tertio, mera significatione reflexa, i.e. "Absolutionem tibi impendo", vel, "Pronuntio formam sacramentalem".

Secunda ratio, allata a Suaresio et ab aliis repetita, est quia "in aliis . . . sacramentis, in quibus materia consistit in usu, seu actione ministri, solet forma significare applicationem materiae, et per illam significare effectum, ut patet in illis: 'Ego te baptizo, Signo te', etc.; nunquam tamen forma significat applicationem sui ipsius, ut in eisdem exemplis patet" (Disp. 19, sect. 2, n. 14).

Respondetur quod etiam in aliis sacramentis forma significat applicationem sacramenti, non quidem significatione reflexa sed signata, ut infra amplius explicabitur (p. 564 sq.); significatio autem materiae vel effectus includitur in significatione formae, sed non est ipsa significatio formae, nisi secundum ulteriorem et materiale expositionem, ut supra jam diximus.

Tertia ratio Suaresii est quia forma, quae ponitur a ministro, nequit significare totum sacramentum, cum materia Poenitentiae ponatur a subjecto.

Respondetur quod materia, oblata a subjecto, assumitur a ministro per formam et elevatur ad rationem sacramenti, et ita minister applicat totum sacramentum; secus haberentur duo partiales ministri sacramenti, alter quoad formam et alter quoad materiam (cf. dicta in art. 4, toni. 1, p. 196).

⁴¹Juxta *Mandonnet et Destrez*, ibid., n. 45.

Quarta ratio Lugonis est quia “verba sacramentalia usurpari debent in eadem significatione; quam ex hominum institutione habent in humano sermone, non enim possunt significare, nisi id, ad quod significandum sunt instituta; et ideo illa vox, *ego*, et illa vox, *te*, idem significant intra, et extra sacramentum; sed haec verba *ego te absolvo*, ex hominum institutione non habent significare se ipsa per significationem reflexam, sed aliquid condistinctum ab ipsis; ergo nec in sacramento significant directe se ipsa; sed aliquid aliud.”⁴²

Respondetur cum Salmanticensibus: “Licet significatio vocum, quam sibi vindicant ex hominum impositione, non varietur sive intra, sive extra Sacramentum, sed semper sit eadem, tamen intra Sacramentum ista se habet omnino fundamentaliter, et praesuppositive ad significationem Sacramentalem, quae alterius longe rationis est: prius enim debent esse formalia verba, et formaliter significantia ex impositione humana, quam assumantur ad significandum Sacramentaliter. Est tamen prorsus a veritate alienum, quod idemmet effectus, aut idemmet sensus ipsis verbis sub utraque respondeat significatione. Nam ut subsunt institutioni humanae, solum eis queit adaptari, quod communi hominum conceptioni congruit, nimirum expeditio, aut liberatio a vinculis praescindendo a modo, et qualitate illorum. Ut vero assumuntur ad significandum sacramentaliter, explicare debent remissionem. ac relaxationem vinculorum, prout ex parte ministri certissimam: quidquid sit de remissione passive accepta, quam non significant infallibiliter. . . Quocirca dum [sacerdos] absolvit; nihil aliud explicat, quam quod Sacramentum de se absolutum impendit. Ex hoc autem non sequitur, ut causabatur in objectione, quod illa verba reipsa reflexe significant, sed tantummodo quod objective, et signate explicetur in una, quod exercite exercebatur in alia”.⁴³

QUOD AUTEM EXPOSITIO S. THOMAE SIT EFFICAX, patet ex eo quod ipsa, et ipsa sola, valet salvare veritatem formae in omni casu. Ad cuius evidentiam distinguas quadruplicem casum, quorum duo priores nullam faciunt difficultatem, in omni theologorum sententia, duo vero posteriores videntur ingerere magnam illam difficultatem, in cuius solutionem inaniter sese contorquent varii doctores qui a supradicta expositione S. Thomae recedunt, ineptas et fucatas expositiones circa illa verba accumulantes.

Primus casus est sacramenti invalidi, ob aliquem defectum materiae ex parte poenitentis (quicumque sit ille defectus, sive peccati, sive confessionis, sive attritionis, sive propositi satisfactionis). In hoc casu

De Poenitentia, disp. 13, sect. 3, n. 70, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 719.
 "De Poenitentia, disp. 3, dub. 2, §5, n. 117, Cursus theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 192 sq.

veritas formae non salvatur, quia ipsa forma deest (prius enim est esse, quam verum esse); deficiente enim materia, verba prolata a sacerdote non elevantur a Deo ad esse sacramentale, nec sunt forma sacramentalis, sed mera verba, quae naturaliter quidem accepta sunt accidentaliter falsa, eo quod sacerdos, intendit dicere sacramentaliter id quod sacramentaliter, deficiente materia, dici non potest; sacramentaliter vero accepta, non sunt nec vera nec falsa, quia sacramentalia non sunt.

Secundus casus est sacramenti validi et formati, operantis *circa peccata nondum remissa* per sacramentum aut contritionem. In hoc casu, verba “Ego te absolvo” sunt sacramentaliter vera, quia revera habent vim remittendi peccata, imo de facto consequuntur in subjecto effectum ipsum remissionis et gratiae; attamen, formaliter loquendo, ipsa sunt vera non praecise quia hunc effectum consequuntur (id enim est per accidens ad eorum veritatem et significationem), sed quia praecise habent ex se vim remittendi peccata, quam in se exprimunt et significant.

Tertius casus est *sacramenti validi et informis*. Hujus quidem casus possibilitatem reiecit in art. 29 (tom. 2, p. 175 sqq.). Sed si casus daretur (sicut datur in aliis sacramentis), seu in sententia multorum theologorum illum admittentium, patet veritatem formae salvari in expositione S. Thomae. Nam, quod effectus gratiae de facto non conferatur est ex indispositione subjecti, non vero ex defectu formae vel sacramenti, quod, semel constitutum in sua materia et forma, vim habet remissivam et ad remissionem tendit per actionem absolutivam seu ablativam peccati, quae praecise vis et actio, sola in verbis formae exprimitur et significatur.

Unde, cum *obicitur* in hoc casu absolutionem seu remissionem non fieri, quia gratia non datur, adeoque falsam esse formam quae exprimit remissionem, facile *respondetur* ipsum quidem effectum absolutionis et remissionis non fieri, sed vere tamen fieri absolutionem et remissionem quantum est ex parte causae seu virtutis sacramenti quod sua natura ordinatur et tendit ad causandum talem effectum, adeoque veram esse formam sacramenti, quae per se et formaliter nihil aliud significat quam praedictam virtutem.

Nec valet insistere ipsam virtutem, tendentem in remissionem, deesse in sacramento valido et informi. *Nam* id falsum esse patet ex ipsa ratione sacramenti. Sacramentum enim est essentialiter signum practicum gratiae; unde si admittitur sacramentum esse validum, eo ipso admitti debet ipsum habere in se virtutem causandi gratiam, quomolibet tandem ea virtus explicetur, sive (ut quidam volunt) per

actualement intrinsecam elevationem materiae et formae, ratione cuius influxus divinus pervenit tantum ad causandum primum effectum sacramenti seu rem et sacramentum, et quo mediante subinde attingit ipsam gratiam peccatorum remissivam in momento reviviscentiae (quomodolibet tandem illud res et sacramentum et haec reviviscentia explicetur a variis patronis huius sententiae), sive (ut alii volunt, signanter *Salmanticenses*, Disp. 3, dub. 2, n. 77. 80. 84 sq.) per aptitudinalem et extrinsecam elevationem materiae et formae, consistentem in hoc quod, posita valida materia et forma, sacramentum est proxime elevabile ad hoc ut intrinsece recipiat influxum divinum, quem tamen non potest actualiter recipere dum subjectum est indispositum, quia divinus influxus, cum nequeat esse absque effectum, non datur nisi in ea conditione et in eo momento, in quo possit de facto effectus produci, scilicet quando sacramentum completur et terminatur et simul invenit subjectum dispositum.

Nec praesens difficultas est propria formae absolutionis, ut quidam putant cum *Suaresio* (cf. infra), sed occurrit resolvenda quoad formas omnium sacramentorum in casu sacramenti validi et informis, qui communiter a theologis admittitur saltem in tribus sacramentis characteristicis et nos alibi (in tractatu De sacr. in gen., art. 11) sustinuimus quoad omnia sacramenta praeter Eucharistiam et Poenitentiam.

Ratio est quia in omni sacramento forma significat ejus effectum principalem seu gratiam; unde si datur sacramentum et forma valida, quin detur gratia, exurgit eadem quaestio, quomodo nempe salvetur veritas formae quatenus significat collationem principalis effectus, cum iste nequaquam conferatur.⁴⁴ Cui quaestioni eadem iterum responsio danda est, nimirum formam non significare, saltem essentialiter et necessario, ipsum effectum secutum, sed virtutem tendentem ad consecutionem effectus, quae quidem semper adest, semel posito valido sacramento et valida forma, ita ut in omni sacramento sensus formae assignandus sit eodem proportionaliter modo quo a S. Thoma assignatur pro forma Poenitentiae. Ita in Baptismo sensus formae “Ego te baptizo (seu abluo)” est: “Sacramentum spiritualis ablutionis tibi impendo”, cujus amplior explicatio est: Ego exerceo in te sacramentalem actionem tendentem ad auferendum peccatum per infusionem gratiae regenerativae. Et haec forma vera est etiam in casu sacramenti validi et informis, quia virtus illa revera tendit in talem effectum, imo evidentius quam in casu Poenitentiae, eo quod de facto influxus divi-

⁴⁴ Imo eadem quaestio et difficultas exurgit ex ipsa ratione sacramenti, ut dictum est in tractatu De sacr. in gen., art. 2, p. 68; nam ipsa existentia sacramenti validi et informis videtur contradicere definitioni sacramenti, quod est signum practicum gratiae seu signum actualis collationis gratiae.

nus ita exercetur ut obtineat concretum aliquem et innegabilem effectum, scilicet characterem, quo mediante tendit ad ultimum effectum gratiae cumque consequitur, remoto obice, per reviviscentiam.

In hoc sensu intelligenda sunt haec verba S. *Thornae*, *In 4 Seni.*, *dist. 22, q. 2, a. 2, q. 3*: “Quaedam sacramenta sunt, in quibus ex administratione sacramentali semper consequitur aliquis effectus in suscipiente, nec impeditur propter indispositionem voluntatis suscipientis, sicut est in omnibus sacramentis quae imprimunt characterem; et ideo in illis verba propter certitudinem exprimunt praesentialiter effectum sacramenti, vel per modum indicativum, sicut in baptismo et confirmatione, vel per modum imperativum, sicut in ordine. In poenitentia autem impeditur omnis effectus absolutionis per indispositionem voluntatis: et tamen ipsa absolutio, quantum est de se, sufficienter et certitudinaliter inducit effectum suum, nisi sit aliquod impedimentum; et ideo absolutio per modum indicativum fit, sed praemittitur deprecatio, scilicet ‘Misereatur’, ut effectus absolutionis non impediatur. Tamen non est de esse sacramenti, sed de bene esse ipsius.”

Quod autem supra assumpsimus, scilicet in forma cujuslibet sacramenti significari effectum principalem seu gratiam, patet ex eo quod sacramentum est essentialiter signum et causa gratiae, forma autem est principium specificativum sacramenti, unde oportet quod in forma significetur effectus gratiae, quamvis proportionaliter materiae sacramenti, ut audivimus ex S. Thoma in art. praec. (p. 526). Nec ipsa analysis particularium sacramentorum huic veritati contradicit, nisi superficialiter fiat. Et quidem quoad *Eucharistiam*, in qua id difficilius apparet, sufficienter dictum est tum in art. praec. (p. 526) tum praecipue in tractatu De Eucharistia, art. 30 et 34 (tom. 1, p. 610 sq. 665-667). Et similiter quoad *Ordinem* et *Matrimonium* aliquid transeunter dictum est in tractatibus De sacr. in gen. (art. 20, ubi de re et sacramento, p. 331 sq. 333-335. 337 sq.) et De Eucharistia (art. 34, tom. 1, p. 666) et res aptius explanabitur in propriis tractatibus. Quoad cetera tria sacramenta, quae consistunt in aliquo usu materiae circa subjectum, scilicet *Baptismum*, *Confirmationem* et *Extremam Unctionem*, res evidentius apparet. Non enim in Baptismo verba formae “Ego te baptizo” significant sacramentaliter unice aut principaliter materiam, seu corporalem ablutionem, ut quidam videntur cogitare, nam ad hanc significandam verba illa non indigent esse sacramentalia; sed significant formaliter et directe ipsum effectum sacramenti, quamvis proportionaliter materiae sacramenti, ita ut eorum sacramentalis sensus sit: Ego te abluo spiritualiter in similitudinem corporalis ablutionis quam exerceo. Id S. *Thomas* docet tum aequivalenter in 3 p.,

q. S4, a. 3: 'Oportet quod forma sacramenti significet id quod in sacramento agitur proportionaliter materiae sacramenti. Unde forma baptismi est: 'Ego te baptizo', et forma confirmationis est: 'Consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis', eo quod hujusmodi sacramenta perficiuntur in usu materiae", tum explicite in *Ofnisc. 22, c. 1*: "Sacramenta . . . novae legis efficiunt quod figurant. Figurant autem, seu significant et ex materia et ex forma verborum, ut in sacramento baptismi apparet. Nam ablutio corporalis quae fit per aquam significat interiorem ablutionem, et sacramentaliter efficit eam: similiter verba quae dicuntur: 'Ego te baptizo', idem significant; et idem apparet in sacramento confirmationis, in quo forma est: 'Consigno te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, etc.' Quibus verbis manifeste effectus sacramenti figuratur." Quoad Extremam Unctionem autem res est adhuc evidentior ex ipsis expressis verbis "Per istam sanctam Unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti. Arnen."

Quapropter nobis non probantur sequentia verba, quae *Suarez* et *Galtier* praeponunt solutioni praesentis difficultatis de sensu et veritate formae absolutionis.

SUAIREZ: "Potest hoc loco considerari differentia inter formas sacramentorum; in quibusdam enim sacramentis materia est actus ipsius ministri, quem proxime forma significat, ut baptismo, confirmatione, extrema unctione; et in his facile intelligitur, et salvatur veritas formae, quamvis sacramentum privetur suo effectui; et idem est suo modo in matrimonio, quia etiam materia est actus contrahentium, qui saltem necessario efficiunt ipsum vinculum, quod proxime externa signa et verba significant. Alia vero sunt sacramenta, quorum materia non sunt actus ministri, in quibus forma immediate significat supernaturalem effectum, quem facit, ut videre est in Eucharistia et in Ordine. 'Accipite potestatem', seu, 'Accipite Spiritum Sanctum'; et in his ad veritatem formae videtur necessario requiri, ut effectus fiat.

"Et hinc oritur difficultas quaestionis, quia forma hujus sacramenti est hujus secundi generis, et non semper habet effectum, vel quia subjectum non est dispositum, vel certe quia non indiget tali effectui, quia jam sunt illi remissa peccata. Et augetur difficultas ex comparatione ad alias similes formas sacramentorum; nam in Eucharistia, si verum sit sacramentum, impossibile est, quin forma efficiat suum effectum, quem proxime significat, quia hoc requirit ejus veritas. Similiter in Ordine, si sacramentum sit ratum, impossibile est quin forma efficiat effectum, quem proxime significat, et quem requirit veritas ejus, scilicet, characterem seu potestatem, quae per talem formam datur. Imo etiam in baptismo et confirmatione, in quibus forma datur per modum indicativi, semper habet aliquem effectum, et suo etiam modo in matrimonio hoc reperitur ratione vinculi magis indissolubilis. Extrema vero unctio, quae interdum potest privari omni supernaturali effectui propter indispositionem recipientis, habet formam tantum deprecativam. cujus veritas nullum effectum requirit. Quomodo ergo in proposito, cum forma sit indicativi modi, et immediate significet solum supernaturalem effectum, potest ejus veritas sine ullo hujusmodi effectui salvari?"⁴⁵

GALTIER: "De hac re multiplices fuerunt sententiae . . . ex difficultate speciali explicandi quomodo maneat verus ejus sensus obvius certis in casibus, ubi admittitur validum esse sacramentum. In aliis sacramentis, difficultas hujusmodi non exurgit. Quoties validum admittitur esse sacramentum, vera etiam apparet

<sDe Poenitentia, disp. 19, sect. 2, n. 1 sq., Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 409.

significatio formae. Ea enim significat vel actionem ministri, v.gr. 'Ego te baptizo --- te signo --- te accipio in meam, . . . ' et haec actio vere ponitur quoties sacramentum est validum ; vel aliquam orationem, ut in Extr. Unet., et ea vere fit deprecatio; vel aliquem effectum supernaturalem: 'Hoc est corpus meum --- Accipe potestatem . . . Accipe Spiritum Sanctum . . .', et ille effectus semper producit, quoties validum est sacramentum. At in paenitentia, accidere potest absolutionem proferri valide, ut admittitur, quin tamen producat realiter absolutio peccati, sive quia paenitens in quem profertur est male dispositus, sive quia non habet peccata quae absolutione indigeant, ubi, v.gr. non accusavit nisi peccata jam remissa. Cum autem, ubicumque sacramentum valide confertur, verus esse debeat sensus proprius illius formae, manifestum est in huiusmodi casibus absolutionem non significare proprie et immediate: 'Ego te absolvo', siquidem vel non absolvitur re vera paenitens, vel non est in eo quod solvatur."⁴⁰

Quartus casus est sacramenti validi et formati, operantis tamen *circa peccata jam remissa* per praecedentem absolutionem vel contritionem.

In hoc casu verba "Ego te absolvo" sunt sacramentaliter vera, juxta explicationem S. Thomae, quia remissiva virtus sacramenti, quae semper ac sola formaliter significatur in eis, revera adest et influit in sacramento, quamvis, ob absentiam peccati, nequeat pertingere ad ultimum suum effectum qui est ablatio ipsius formae peccati, cui plene et simpliciter convenit nomen et conceptus remissionis. Ceterum, ut explicatum est in art. 7 (tom. 1, p. 220-225), ille influxus semper producit triplicem effectum, cui competit aliqua ratio remissionis, scilicet gratiam de se remissivam peccatorum, quandam virtualement et improprie dictam cessationem divini juris in offensam praeteritam et quandam deletionem ipsorum peccatorum in sua radice, reliquiis et oppositione cum gratia, ita ut quadrupliciter verificetur forma "Ego te absolvo" in absolutione peccatorum jam remissorum. Solus tamen primus modus est per se et essentialis in explicatione S. Thomae (prout differt ab aliis sententiis, uti Suaresii et Lugonis, mox referendis); nam, etiam si per impossibile non infunderetur gratia per se remissiva peccatorum, adhuc salvaretur veritas formae, ut dictum est de sacramento valido et informi.

Et adverte idem prorsus contingere in *Baptismo* cum applicatur homini jam per contritionem justificato et regenerato. Veritas enim formae "Ego te baptizo, seu spiritualiter abluo et regenero" adhuc salvatur, quia Baptismus habet vim regenerandi et justificandi, et per eam influit, quamvis de facto non possit justificare justificatum; et ceteroquin ejus vis attingit aliquem effectum quodammodo justificativum et regenerativum, seu augmentum gratiae communis de se justificativae necnon propriam modalitatem gratiae sacramentalis, praeter ipsius characteris infusionem. Et similiter aliquo modo contingit

⁴⁴ De Paenitentia, thes. 34, n. 499, Parisiis, 1931, p. 378 sq.

in *sacramentis vivorum* quando per accidens causant primam gratiam; veritas v.g. formae Confirmationis “Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis” salvatur in eo quod sacramentum habet vim confirmandi vitam spiritualem jam existentem, quamvis, ob illius absentiam, de facto eam non confirmet sed primo tradat, vel, si placet, simul tradendo confirmet.

ALIAE THEOLOGORUM EXPOSITIONES, mox singillatim referendae, in hoc discrepant ab expositione S. Thomae et hoc habent commune principium ac defectum, quod referant sensum absolutionis non tantum ad virtutem sacramenti sed etiam *ad ipsum effectum secutum*. Inde coguntur dupliciter sensum formae vitiare; primo nempe, introducendo in eum aliquam conditionem, ratione cujus veritas formae possit salvari in casu sacramenti validi et informis, in quo nullus de facto producit remissionis effectus; secundo, detorquendo connaturalem sensum vocis remissionis, seu illum restringendo ad aliquem effectum qui non sit ipsa remissio peccati, in pleno sensu ablationis formae peccati, ut ita possit verificari etiam in casu absolutionis peccatorum jam remissorum. Quod quidem tripliciter fit: *Suarcz* enim remissionem intelligit gratiam quae de se sit remissiva, etsi de facto remissionem non causet; *Lugo* remissionem accipit pro cessione juris divini in peccatum, quae semper fiat, etsi non habeatur ablatio formae peccati; *Billot* vero, utraque expositione rejecta, recurrit, congruenter cum sua theoria de intentionali causalitate sacramentorum, ad alium prorsus effectum, qui sit praevis remissioni, scilicet titulum ad remissionem.

QUIDAM, igitur, quos suppresso nomine memorat Lugo, docent verba “Absolvo te” significare ablationem peccati vago modo, i.e. aliqujus pertinentis ad peccatum. “Dicunt [nempe] per hanc formam significari ablationem peccati, vel quoad culpam, vel quoad poenam, vel quoad reliquias peccati, videlicet quasdam inclinationes potentiarum, quae remanent ex culpa etiam post illam ablatam: et hae tolluntur magis ac magis per absolutionem sequentem.”⁴⁷ Ceterum, ad hanc sententiam accedunt quotquot inter vetustiores moralistas loquuntur de sensu vago, vel generali, vel aggregato, quem ita explicant ut possit uno vel alio modo verificari in omni casu. Ita, quandoque affertur haec expositio: Ego te absolvo seu libero ab omni vinculo peccatorum cujuslibet generis (seu sive sit ipsum peccatum, tam nondum remissum quam remissum, sive poena peccati, sive reliquia peccati, sive ipsa obligatio confitendi).

⁴⁷ *Lugo*, De Poenitentia, disp. 13, sect. 3, n. 64, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 718.

Attamen, primo praedictus sensus non salvat veritatem formae in casu (reali vel hypothetico, non refert) sacramenti validi et informis. *Secundo*, nec eam veritatem salvat in casu absolutionis peccatorum jam remissorum; nam praedicti physici effectus quandoque non dantur, quandoque non durant, et nunquam per ipsam absolutionem auferri possunt. *Tertio*, falsitas hujus sententiae patet ex ipso vago modo quo procedit; nam oportet formam sacramentalem habere unum ac determinatum sensum et esse semper eodem modo veram, sicut oportet ipsam causalitatem sacramenti, a qua ejus significatio dependet, esse unam et eandem. *Quarto*, haec sententia mutat connaturalem et primum sensum vocis peccati, illum divertens non solum ad poenas sed etiam ad quasdam mere physicas reliquias peccati quae nullam habent peccati rationem. *Quinto*, pervertit inde ipsam indolem sacramenti Poenitentiae, quod essentialiter tendit ad remotionem ipsius peccati.

CONJINCK duas videtur afferre expositiones illorum verborum, alteram pro casu sacramenti informis, scilicet: “Ego tibi peccata remitto. *quantum ex confessione potui cognoscere* te esse reum et esse bene dispositum ad eorum remissionem” (Disp. 4, dub. 8, n. 55); altera pro casu absolutionis peccatorum jam remissorum, scilicet: Ego aufero seu minuo in te obligationem seu *indignitatem ortam ex peccato* (ibid., n. 61).

Hic secundus sensus sic exponitur a Lugo: “Ab hac sententia [i.e. a praecedenti nuper exposita] parum distat P. Coninck in praesent. disput. IV, club, viii, num. 61, et sequentibus dicens, peccatum semper remitti de novo, quia semper manet aliqua obligatio ex ipso: quatenus etiam post ablatam culpam, et remissam poenam, manet semper aliqua indignitas, qua cacteris paribus ille, qui peccavit, minus dignus est aliquo Dei beneficio peculiari; quam alius aequè justus, qui nunquam peccavit: hoc autem impedimentum, et minor dignitas aufertur magis, et magis per absolutionem propter gratiam habitualement, quae datur in sacramento, ratione cujus gratiae, licet non tollatur illa indignitas, prout oritur a peccato praeterito; minuitur tamen ejus activitas apposita majori gratia, quae affert majorem dignitatem, et temperat illam indignitatem ortam ex peccato.”⁸

Eandem sententiam profert *Trasscn*, quoad secundum casum, scribens, post rejectam expositionem S. Thomae: “Censerem igitur verba illa, ‘Absolvo te’, idem significare, ac remitto tibi ‘peccata, et commissas’; haec enim cadit in omnia prorsus peccata, non solum mortalia

⁸De Poenitentia, disp. 13, sect. 3, n. 64, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 718.

et venialia, quae actu remittuntur, sed etiam in peccata jam confessa et remissa, quoniam, ut dicemus agendo de confessione peccatorum jam remissorum, in poenitente, quantumvis peccata ei fuerint condonata, semper remanet aliquis reatus indignitatis, qui per iteratam absolutionem minuitur, quia per frequentem iterationem Sacramenti Poenitentiae homo minus fit indignus Dei beneficiis et amicitia.”⁴

Attamen sententia *Coninck*:

Primo, inepte duplicat sensum formae absolutionis.

Secundo, prima ejus expositio non salvat veritatem formae in casu sacramenti informis, “quia in sacramento informi sacerdos absolvit praevia illa cognitione, nec tamen remittit peccata, et fallitur in iudicando bonam dispositionem esse: ergo sensus iste falsus est: tum etiam, quia licet non advertisset sacerdos dispositionem poenitentis. ipsa tamen esset sufficiens dispositio ut absolutio esset valida: quinimo etiamsi sacerdos existimaret poenitentem non esse sufficienter dispositum, cum re ipsa esset dispositus, valide absolveret, si id intenderet dum apponit formam.”⁵⁰

Tertio, eadem prima expositio facit formam absolutionis incertam ac pendulam a cognitione dispositionis, et quodammodo conditionatam. Jamvero significatio et actio sacramentalis debet esse certa et absoluta, et sacerdos debet proferre absolutionem cum ea certitudine quae fundatur in ipsa fide verborum institutionis.

Ad rem *S. Thomas*, 3 p., q. 84, a. 3, ad 5: “Nec tamen [sacerdos] loquitur quasi de re incerta; quia sicut alia sacramenta novae legis habent de se certum effectum ex virtute passionis Christi, licet possit impediri ex parte recipientis, ita etiam et in hoc sacramento. . . Unde nec sacerdos indiget speciali revelatione sibi facta; sed sufficit generalis revelatio fidei, per quam remittuntur peccata.” *Opusc.* 22: “Non ergo sub incerto modo deprecativae orationis significanda est in hoc sacramento remissio peccatorum, sed sub certitudine per indicativam orationem” (c. 7). “Objicit [adversarius], quod temerarie sacerdos dicit: Ostendo te absolutum, cum ignoret an Deus absolverit. Sed secundum hanc eandem rationem, temerarium esset dicere: Ego te baptizo, cum ignoret an Deus interius baptizet. Neutrum autem est temerarium, quia sacramenta habent certos effectus, licet impediri possint per fictionem recipientis. Unde sacerdos dicens: Ego te absolvo, vel ego te baptizo, cum certitudine denuntiat sacramenti effectum” (c. 5). ‘Objicit . . . ulterius quod vae imminet vivificanti animas quae non

⁴De Poenitentia, a. 2, q. 3, Scotus Academicus, t. 10, Romae, 1902, p. 310.

“*Joannes a S. Thoma*, De Poenitentia, disp. 33, a. 3, n. 28, *Cursus Theol.*, t. 9, Parisiis, 1886, p. 597 sq. Idem opponit *Lugo*, Disp. 13, sect. 3, n. 68.

vivunt, ut dicitur Ezech. xiii. Et sic sacerdos se committit discrimini, cum nesciat quod vivant. Sed hoc jam solutum est, quia etsi nesciat quod vivant, scit tamen quod sacramentum justificare potest¹ (c. 5). “Ad extremum [adversarius] inducit quod ante potestatem clavium Petro traditam, fit mentio de revelatione sibi facta, quasi oporteat semper revelationem divinam sacerdotem expectare antequam clavibus utatur. Non advertit autem quod revelatio facta Petro non fuit de idoneitate absolvendorum, sed de potestate Christi, per quam sacramenta gratiae certissimos effectus habent” (c. 5).

Ceterum, inepte *obiceretur* quod, in omni theologorum expositione et doctrina, absolutio sacerdotis est pendula a dispositione subjecti et ita quodammodo conditionata. *Nam* haec conditio et haec dependentia non se tenent ex parte sacramenti ejusque virtutis, sed ex parte materiae et subjecti, estque generalis conditio omnis sacramenti et omnis causalitatis, adeoque non refunditur in formam sacramenti, nec facit ipsam formam incertam et conditionatam.

Quarto, secunda expositio Coninck (quae est etiam Frassen) divertit vel duplicat connaturalem sensum vocis peccati ad significandam quandam indignitatem, ex peccato relictam, quae peccatum non est.

Ceterum, vix intelligitur quid sit talis indignitas quae remissione indigeat. Non enim est ipsum factum quod homo olim peccaverit, nam hoc innegabile factum pertinet non ad ordinem moralem sed ad ordinem metaphysicum, juxta illud “Factum nequit esse infectum” et “Quod fuit nequit non fuisse”, ipsumque necessario manet etiam in justis et in beatis, nec proinde esse potest objectum absolutionis et remissionis, quia “ad praeteritum non datur potentia”, ut aiunt philosophi. Neque est aliquis physicus effectus peccati, nam, ut diximus supra, hujusmodi effectus nec semper est, nec semper durat, nec potest absolutione removeri. Neque est aliquis effectus moralis, seu aliouod genus imputabilitatis, secus negaretur Deum simpliciter remittere necata, quod est contra Scripturam, et praeterea ex illa Coninck doctrina quod per infusionem gratiae in absolutione minuitur quidem effectus illius indignitatis sed ipsa indignitas non tollitur, sequeretur quod, iterum amissa gratia, rediret tota indignitas praecedentium peccatorum, seu haberetur quaedam peccatorum reviviscentia, quae tamen negatur communissime a theologis.

SUAREZ hanc verborum absolutionis duplicem tradit expositionem, quarum prima videtur respicere casum sacramenti informis, altera casum absolutionis peccatorum jam remissorum: “Haec forma . . . significat *efficaciam absolutionis a peccatis, quantum est ex se*, et hoc est significare exhibitionem sacramenti ex se remissivi peccatorum,

non in solo actu signato (ut aiunt), sed in actu exercito” (Disp. 19, sect. 2, n. 20). “Talis forma habet hunc sensum: ‘*Ego tibi confero gratiam remissivam peccati, quantum est ex se*’” (Disp. 18, sect. 1, n. 10).⁵

Ad rem ipse *SUAREZ*: “Ut autem intelligatur, quomodo haec forma quoad hanc significationem semper vera sit, et solvatur difficultas in principio tacta, advertenda sunt duo.

“*Unum est commune omnibus sacramentis novae legis, quia significant practice et efficaciter collationem gratiae, quantum est ex se, et consequenter non ita absolute, quin implicite involvant hanc conditionem: ‘Nisi suscipiens obicem ponat’*; eandem ergo includit haec forma, et ideo stante ejus veritate fieri potest, ut non conferat homini gratiam propter obicem ejus. Sicut est vera forma, ‘Ego te baptizo’, etiam quantum ad sacramentalem significationem, licet fortasse persona propter suum impedimentum interius non mundetur. Atque hoc significavit *Hugo de S. Viet.*, lib. 2 de Sacram., p. 14, c. 8, dicens, ‘hanc formam magis significare virtutem suam, quam eventum’. Et in eumdem sensum exponenda est sententia *D. Thomae supra relata*, scilicet, ‘*UXbsoIvo te*’, idem esse, ac dicere, ‘Sacramentum absolutionis tibi impendo’. Non enim sensit, significatum quasi objectivum hujus formae esse applicationem, seu exhibitionem hujus sacramenti; hoc enim recte improbatum est supra, et oppositum aperte dixerat *D. Thomas* in eadem solutione; sed illis verbis significavit, sicut sacramenta significant suos effectus non omnino absolute, sed quantum est ex parte sua, ita hanc formam eodem modo significare efficaciam absolutionis a peccatis, quantum est ex se, et hoc est significare exhibitionem sacramenti ex se remissivi peccatorum, non in actu signato (ut aiunt), sed in actu exercito. Et ita exponunt *D. Thom.* omnes Thomistae [?]. . .

“*Aliud advertendum est, inter effectum gratiae ut sic, et remissionem culpae, esse aliud discrimen; nam ex vi hujus formae semper et infallibiliter datur gratia per se sufficiens ad remissionem peccati, ea tantum existente conditione, quod in recipiente non sit obex; peccatum autem non semper cum effectu, seu actualiter remittitur, sed subintellecta alia conditione, si in homine sit peccatum, cujus remissio desideretur; et quoad hoc etiam non dicit semper actum, sed aptitudinem. Atque hoc modo facile salvatur veritas formae, et significatio specialis effectus proprii hujus formae, scilicet gratiae remissivae peccatorum, si adhuc in subjecto inveniantur.*”⁵²

¶ Moderni auctores, tam dogmatici quam morales, praecipue extra scholam stricte thomisticam. generatim non satis clare loquuntur, sed fluctuant inter sensum *Suarezii* et sensum *Lugonis*, vel utrumque recipere conantur. *Suarezio* favent *De Augustinis* et *Cappello*; *Lugoni* favent *Palmieri* et *Pesch*. *Galtier* (n. 500) ait omnes expositiones (*Cajetani* scilicet, *Goncti*, *Suarezii* et *Lugonis*) sibi placere quia “carum unus est sensus”; in textu dicit *Suarezii* expositionem esse “firmiorem”, in nota vero addit sibi placere ulteriorem expositionem et analysim factam a *Lugone*. *Lecrcher* dum sequitur *Billot*, adhuc adhaerere videtur utrique sententiae *Suarezii* et *Lugonis*.

Pesch firmius loquitur, decisive adhaerens expositioni *Lugonis*: “Haec sententia cardinalis de Lugo placet, quia quaestionem modo maxime naturali et perspicuo solvit, et quia simul omnibus difficultatibus satisfacit. Quo modo autem haec expositio vera maneat, etiamsi agitur de peccatis iam remissis, supra (n. 202) explicatum est in Prop. XIV (cf. *Palmieri*, p. 136 sqq.). Putat quidem *De Augustinis*: Si haec sententia vera est, ‘inferre debemus, ergo peccati remissio (quae directe significatur) antecedit gratiam (quae indirecte significatur), cum tamen causa formalis unica nostrae justificationis sit gratia iuxta conc. trid. sess. 6, c. 7, et omnis formae veteris privatio formae novae inductione posterior censeatur’ (De pacn., p. 292 sq.). Sed respondendum est: Remissio peccatorum directe nihil significat homini internum, sed significat Deum cedere iuri suo odio habendi et puniendi istum hominem. Haec autem cessatio irae divinae ratione praecedat collationem gratiae, et in alio ordine rerum posset esse sine gratiae collatione. Ergo manet vera sententia cardinalis de Lugo” (*Praei*, dogm., t. 7, Friburgi Br., 1920, p. 144 sq.).

⁵² De Poenitentia, disp. 19, sect. 2, n. 20, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 414 sq.

Attamen, praedictae binae explicationes non assignant legitimum sensum formae absolutionis nec salvant istius veritatem in duplici casu sacramenti informis et absolutionis peccatorum jam remissorum.

Primo enim advertendum est ipsas non habere eundem sensum; nam prima, juxta mentem Suaresii, sonat: Ego tibi confero gratiam remissivam peccatorum, quantum est ex me; altera vero: Ego tibi confero gratiam peccati remissivam quantum est ex se. Unde unum de duobus: *Vel* accipiuntur separatim ut duae expositiones, et tunc tribuuntur eidem formae absolutionis duo sensus, quod non convenit, et praeterea neuter sensus verificatur in utroque casu supradicto. nam prima expositio in neutro casu verificatur, quia in casu sacramenti informis gratia nullo modo datur, etiam “quantum est ex me”, in casu vero absolutionis remissorum gratia inconditionaliter datur, non vero “quantum est ex me”, secunda vero expositio verificatur in solo casu absolutionis remissorum. *Vel* duae illae expositiones coalescunt in unam quae sonet: Ego tibi confero, quantum est ex me, gratiam quae est remissiva quantum est ex se; et tunc obtinetur pauperrima quaedam et bis conditionata expressio quae in neutro casu verificatur; neque scilicet in casu sacramenti informis, quia tunc gratia non confertur, etiam “quantum est ex me”, neque in casu absolutionis remissorum, quia tunc gratia confertur inconditionate et non solum “quantum est ex me”.

Secundo, utraque expositio implicat conditionem (seu, ut expresse indicat Suarez, conditionem dispositionis subjecti et conditionem existentiae peccati remittendi), ita ut aequivaleat isti: Confero tibi gratiam, si es dispositus, et confero tibi gratiam quae est remissiva si adest peccatum. Unde sacerdos conditionaliter et incerte procedit absolvendo; quod est contra indolem formae sacramentalis, ut audivimus supra a S. *Thoma* (cf. in p. 570).

Tertio, conferre gratiam de se remissivam non est remittere nec auferre peccata, si de facto peccata non auferuntur, quia non sunt; et tamen forma “Ego te absolvo a peccatis tuis” absolute sonat et ad ipsa peccata refertur; unde expositio “Confero tibi gratiam ex se remissivam” non reddit sensum verborum absolutionis. Unde unicus horum sensus esse potest aut “Aufero de facto a te peccata tua”, qui sensus est falsus in utroque casu supradicto et ideo non legitimus quia non semper verificatur; aut “Applico tibi virtutem seu causam auferentem peccata tua”, seu, ut exprimit S. *Thomas*, “Sacramentum absolutionis tibi impendo”, qui sensus est semper et pariformiter verus, sive nullus sequatur effectus, ut in sacramento informi, sive sequatur solus effectus gratiae de se remissivae, ut in absolutione peccatorum

jam remissorum, sive sequatur per accidens etiam effectus actualis remotionis peccati, ut in absolutione nondum remissorum; hae enim tres sequelae sunt veluti per accidens et praeter formalem sensum verborum absolutionis.

Quarto, gratia peccatorum remissiva non causatur in casu sacramenti informis, ergo neque in ejus forma significatur, cum in sacramentis significatio et causatio pari passu procedant et efficacia sacramenti reflectatur in significatione formae.

Quinto, *Lugo* (Disp. 13, sect. 3, n. 71) impugnatur Suaresii expositionem ex alia ratione quae, quamvis in se vera sit, est nobis in hoc negotio materialis et accidentalis, Lugoni autem est essentialis et capitalis pro sua expositione mox referenda. Scilicet: Immediatus et directus sensus verborum “Absolvo te”, juxta nativam acceptionem desumptam ex humana consuetudine, non refertur ad gratiam, sed ad remissionem peccatorum; quia tamen de facto remissio peccati fit per infusionem gratiae, ideo consequenter ac veluti arguitive ea verba significant etiam gratiam; unde potiusquam gratiam remissivam, ea verba significant remissionem per gratiam, ita ut remissio significetur in recto et formaliter, gratia vero in obliquo et materialiter. Haec distinctio est vera, et qua talis valet ad infirmendam positionem Suaresii; sed ad directe explicandum ipsum sensum formae absolutionis, nihil confert, quia, ut diximus, absolutio non significat effectum, sive consideretur ut remissio sive ut infusio gratiae, sed tantum causam seu virtutem tendentem ad illum effectum producendum. Ceterum, praeter effectum gratiae remissivae, nullus in casu absolutionis jam remissorum datur effectus qui simpliciter remissio vocari potest, ut mox ostendetur contra ipsum Lugonem.

Nota. Quibusdam etiam thomistis videtur placuisse illa Suaresii expositio “Ego tibi confero gratiam remissivam peccati”, sed, dum Suarez conatur, quamvis inaniter, salvare veritatem illorum verborum, illi, ob rationes a nobis nuper contra Suarez adductas, concedunt in casu sacramenti informis non salvari veritatem verborum absolutionis, sed respondent id nihil referre quia sufficit ut retineatur ipsa significatio verborum, nam, aiunt, *significatio est essentialis formae, dum veritas est ipsi accidentalis*. Sicut enim haec propositio “Petrus currit” semper significat cursum Petri, etsi per accidens contingat ut quandoque sit falsa, cum nempe Petrus non currit, ita absolutio semper significat collationem gratiae remissivae, etsi quandoque sit falsa, eo quod de facto gratia non conferatur et sacramentum sit informe.

Attamen, haec sententia, quam ipse *Arauxo* (Dub. 2, n. 34), insignis aliunde thomista, praetendit non adversari expositioni S. Thomae,

merito ut falsa reicitur a *Salmanticensibus* (Disp. 3, dub. 2, n. 118–121). Absurdum enim est sacramentum constitui per falsam significationem, in casu nempe sacramenti validi et informis; nam sacramenti significatio refertur tota ad ejus efficientiam, cum sit signum actualis collationis gratiae; unde si falsa est significatio, falsum est signum, adeoque nullum signum, et falsum est sacramentum, adeoque nullum sacramentum. Quod quidem contingit etiam in adducto exemplo; nam, propositio “Petrus currit”, intellecta de Petro illo existente in rerum natura, quando ipse revera non currit, nec est vera nec etiam ullam habet significationem, quia significat quod non est, adeoque significat non ens, adeoque significat nihil, adeoque nihil significat, vel potius habet aliam significationem simul et veritatem, scilicet significat cursum Petri existentis in mea fictione et hoc modo etiam vera est, quia revera Petrus currit in mea fictione, sicut existit in ea.

LUGO, declarata ut difficili expositione S. Thomae et rejecta expositione Suaresii, hanc proponit: “*Tibi remitto offensam divinam*”, quam ulterius determinat per istam: “*Quantum est ex me, remitto tibi peccata*” (Disp. 13, sect. 3, n. 72); quibus positis, ait expositionem S. Thomae “Ego tibi sacramentum absolutionis impendo” sic intelligi debere: “Ego, quantum est ex me, pono absolutionem, ad quam quidem ordinatur hoc Sacramentum, id est remissionem peccati, titulum ad hoc, ut peccatum sit remissum, et jus ex peccato ortum sit ablatum” (ibid., n. 74).

Hinc ita resolvit difficultatem de veritate formae in duobus supradictis casibus: In casu sacramenti informis ea verba sunt vera quia “non habent sensum omnino absolutum, sed limitatum, scilicet, si adsint requisita”; in casu vero absolutionis peccatorum jam remissorum ea verba sunt absolute vera quia, quamvis nullum auferatur peccatum, tamen fit vera et actualis remissio (nec tantum confertur gratia remissiva, ut vult Suarez), nam, ut patet etiam ex humana consuetudine, potest aliquis iterum atque iterum remittere offensas, quia remittere nihil aliud est quam se obligare per cessionem proprii juris ad non utendum jure acquisito ratione offensae in ordine ad talem vel talem effectum, quae quidem juris renuntiatio potest semper iterari.

Ad rem ipse *LUGO*: “Restat ergo, quod sensus illorum verborum sit, quem ipsa sonare videntur juxta institutionem, et impositionem humanam; scilicet, ‘Ego te absolvo a vinculis’, vel, ‘tibi remitto offensam divinam’, ita ut significatum directum harum vocum, non sit infusio gratiae determinate, sed condonatio peccati. Manet tamen adhuc explicandum, quomodo hic sensus vere significetur semper his verbis. . . Si . . . sacramentum poenitentiae cum sententia probabili, admittatur aliquando esse *validum, et informe*, hoc est non causans actu gratiam ex defectu dispositionis sufficientis: tunc verba erunt vera, sicut sunt vera verba episcopi

ordinantis eum, qui est in peccato. Dicit enim: Accipe Spiritum sanctum, etc. quae vera verba sunt, quia faciunt hunc sensum: Quantum est ex me, do tibi Spiritum sanctum, sic in praesenti verba sunt vera, quia significant: *quantum est ex me, remitto tibi peccata*: cum quo stat, non poni remissionem, quamdiu non aufertur obex per debitam dispositionem; quia verba haec in ore sacerdotis, qui non est Dominus absolutus, sed minister cum potestate limitata, non habent sensum omnino absolutum, sed limitatum, scilicet, si adsint requisita. Sicut iudex ordinarius, quando declarat aliquem esse innocentem, vel delinquentem; verba illa non faciunt sensum omnino absolutum sed limitatum, scilicet secundum allegata, et probata.

“Major est difficultas, quomodo verificatur hic sensus in illo alio casu, *quando peccata jam fuerant ablata per priorem contritionem, vel confessionem praecedentem*. Dicimus tamen, in eo etiam casu esse vera verba, quia *non mentitur, qui post dimissum semel debitum, vel offensam, iterum rogatus, dicit, se dimittere*. Nam sicut, qui semel se obligavit alicui ad aliquid praestandum, potest iterum se ei obligare ad idem, et qui semel vovit, vovet iterum, et iterum promittit saepius idem objectum; sic qui remisit debitum, potest iterum idem remittere; nam remittere in rigore, est obligare se per cessionem juris, ad non utendum jure acquisito ratione offensae in ordine ad talem, vel talem effectum; quare sicut possumus per obligationem repetitam dare idem jus, seu jus ad idem alicui, ita per remissionem repetitam possumus renuntiare eidem juri in favorem alicujus. Sic *per professionem religiosam* renuntiamus saeculo, divitiis, etc. et tamen repetentes professionem, vel vota religiosa, repetimus absque mendacio eandem renuntiationem. Ad renuntiandum ergo, et cedendum absolute, non est necesse, quod actu sit adhuc nostrum id, cui renuntiamus; sufficit fuisse aliquando nostrum; per cessionem enim repetitam significamus voluntatem efficacem nostram transferendi a nobis illud jus, seu quod non sit amplius in nostro dominio, quam quidem voluntatem possumus repetere, et declarare saepius vere, et valide; nam illam cessionem esse validam, non est aliud, nisi ponere titulum sufficientem, ratione cujus non possumus jam uti jure illo, quod aliquando habuimus; talis autem est quaelibet nova remissio, et cessio; si quidem ponit titulum novum impediens, ne utamur jure illo, quod aliquando habuimus. Et quidem hunc solum esse sensum illius verbi, remitto. *constat ex usu hominum*, qui eandem offensam solent saepius remittere, nec tamen putant se mentiri, quando secunda vice remittunt. . .

“Unde obiter infero *explicationem S. Thomae* in hoc sensu intellectam legitimam esse; Dicere enim: *‘Ego tibi Sacramentum absolutionis impendo’*, non debet intelligi de ipso sacramento causante, sed de causato, ut ita dicam, q.d. Ego. quantum est ex me, pono absolutionem, ad quam quidem ordinatur hoc Sacramentum. id est remissionem peccati, titulum ad hoc, ut peccatum sit remissum, et jus ex peccato ortum sit ablatum.”⁵³

Attamen, etiam haec expositio, apparenter melior, nihil substantialiter mutat in quaestione, quia semper assignat pro significato absolutionis ipsam consecutionem alicujus effectus, dum absolutio, ut sit semper et uniformiter vera, debet significare tantummodo applicationem causae tendentis ad inducendum effectum. Ceterum, non uno inquinatur defectu.

Primo enim haec Lugonis expositio, quamvis simplicior expositione Suaresii. adhuc manet biceps, ac proinde eodem defectu vitiatur et eadem ratione refellitur: resultat enim ex duobus elementis quorum

“De Poenitentia, disp. 13, sect. 3, n. 72-74, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 720 sq.

utrumque in neutro casu verificatur. In casu enim sacramenti informis non fit remissio (seu, juxta Lugo, cessio divini juris), nec fit “quantum est ex me”, quia nihil fit ex parte effectus (quod si opponatur aliquid fieri ex parte causae, seu poni virtutem ad effectum, jam habetur transitus ad expositionem S. Thomae supra declaratam); in casu vero absolutionis jam remissorum, fit quidem illa remissio, non tamen “quantum est ex me”, sed simpliciter et inconditionate.

Secundo, expositio Lugonis involvit conditionem, quamvis unicam (dum Suarez duplicem invocat), ita ut aequivaleat isti: Facio ut Deus cedat juri suo, si es dispositus; unde sacerdos conditionate et incerte procederet in absolvendo, quod inconvenit, ut diximus supra cum S. Thoma contra Coninck et Suarez. Nec refert si dicas eam conditionem ab omnibus admitti; nam ipsa non ab omnibus admittitur ut redundans in sensum formae, ita ut reddat formam conditionalem. Ut enim audivimus supra a S. Thoma, “sacerdos dicens: Ego te absolvo, vel ego te baptizo, cum certitudine denuntiat sacramenti effectum”, nam ad hoc “sufficit generalis revelatio fidei, per quam remittuntur peccata”. Sacerdos nempe absolvendo non intendit absolvere sub conditione quod poenitens sit dispositus, sed, cognita cum morali quadam certitudine dispositione subjecti et hac praesupposita objective et ex parte rei, subjectivum actum absolutionis pronuntiat absolute et certitudinaliter.

Tertio, in casu sacramenti informis remissio de facto non causatur, neque “quantum est ex me”, ut diximus; ergo neque in ejus forma significatur, cum forma significet quod per sacramentum efficitur, ut etiam dictum est contra Suarez.

Quarto, explicatio conceptus remissionis, qua Lugo se distinguit a Suarez et qua videtur prima fronte melius explicare veritatem formae in casu absolutionis peccatorum jam remissorum, non tenet. Nam imprimis remissio divina non consistit in sola extrinseca cessione juris quod Deus acquisivit ratione peccati (puta irascendi aut puniendi), nec in solo actu divinae voluntatis illi juri renuntiantis, sed etiam in infusione gratiae gratificantis qua homo ex offensore fit amicus Dei. ut constat ex doctrina catholica decisa in Cone. Trid. (sess. 6) contra Protestantes docentes hominem justificari quatenus “reputantur” justi (cap. 7) et “sola imputatione iustitiae Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia et caritate” (can. 11). Et in hoc praecise est discrimen inter humanam remissionem et divinam, quod illa tota consistit in voluntate remittentis, seu cedentis suum jus, haec vero est infusiva gratiae et immutativa voluntatis ipsius offensoris, ut notat S. Thomas in 3 p., q. S6, a. 2. Unde Lugo divertit sensum vocis “remis-

sio peccatorum” ad improprium et diminutum sensum solius cessionis juris offensi, in qua sola humana remissio consistere potest.

Praeterea, etiam si remissio peccati accipiatur pro ipsa cessione praedicti juris ex parte Dei, negandum est hanc cessionem proprie iterari posse. Nam cessio juris est cessatio juris et extinctio debiti; quomodo autem potest iterum cessare jus aut extinguere debitum quod non amplius existit? Si enim Deus semel ita peccatum remisit ut “nihil damnationis sit iis qui sunt in Christo Jesu” (Rom. 8, 1) et “omnium iniquitatum eorum, quas operati sunt, non recordatur” (Ezech. 18, 22), quodnam jus adhuc Deus retinet in peccatum, quod iterum cedere possit? Poterit utique jam factam cessionem variis aliis signis vel actionibus ostendere ac veluti confirmare, puta per repetitam gratiae infusionem, qua ostendit se veluti iterare eundem actum voluntatis quo prius peccata dimisit quique esset aequaliter nunc remissivus si adhuc Deus haberet jus irascendi et puniendi propter peccatum, seu si peccatum adhuc permaneret non tantum in suo esse objectivo praeteritionis sed etiam subjective in homine (quod quidem esset improprie dicta et virtualis quaedam cessio juris, imo quaedam proprie dicta remissio peccati, ratione praecise ipsius gratiae quae infunditur, ut explicatum est in art. 7, tom. 1, p. 220-225), sed non poterit proprie dictam juris cessionem iterare, nisi posset rescindere priorem cessionem ac sibi repetere jus, quod repugnat tum theologice, juxta illud Apostoli, Rom. 11, 29: “Sine poenitentia enim sunt dona et vocatio Dei”, tum philosophice, juxta illud Metaphysicorum: “Ad praeteritum non datur potentia”.

Frustra autem Lugo recurrit ad exempla professionis religiosae, voti, Matrimonii, et remissionis offensarum inter homines; quibus addi potest exemplum possibilitatis repetendi actum doloris circa eadem peccata, cui videtur a pari correspondere possibilitas obtinendi iteratam eorundem absolutionem, seu cessionem divini juris erga ipsa.

Nam. haec exempla retorqueri possunt contra Lugo. Renovatio enim professionis religiosae (aut cujuslibet voti) ante elapsam tempus obligationis, vel renovatio consensus matrimonialis, non constituit novam cessionem juris jam traditi, seu novum votum vel novum Matrimonium, imo nec novam obligationem, sed meram confirmationem cessionis jam factae et obligationis jam assumptae; ergo similiter iteratio absolutionis non constituit novam cessionem juris divini, sed meram confirmationem cessionis jam factae, et quidem consistentem in additione novae gratiae de se peccatorum ablativae, ratione cujus ea confirmatio, quamvis non sit nova cessio juris, est nova quaedam peccatorum remissio. Item, iterata remissio offensarum inter homines non est iterata cessio juris (ubi ceteroquin revera agatur de aliqua

juris cessione in humanis remissionibus), sed est mera prioris cessionis confirmatio per nova signa. Ceterum, ubi agitur de simplici offensae condonatione, nulla cessio juris involvitur, sed merus actus benevolentiae ex parte personae offensae, ac propterea tales remissiones multoties repeti possunt. Possibilitas tandem iterandi actum doloris circa eadem peccata (de qua diximus in art. 7, tom. 1, p. 218 sq.) arguit quidem possibilitatem obtinendi iteratam eorundem remissionem et absolutionem (ut dictum est ibidem, p. 220–225), sed non per proprie dictam iteratam cessionem juris.

BILLOT (quem videtur logice sequi unus vel alter ex fautoribus ejus doctrinae de intentionali causalitate sacramentorum), necnon quidam antiquiores, uti *Nugnus* thomista (dub. 2, § Propter aliqua), ut solvant praecipuam difficultatem inhaerentem praecedentibus expositionibus, scilicet absentiam unius et ejusdem effectus, ratione cujus dici possit verificari sensus remissionis peccatorum in utroque casu sacramenti informis et absolutionis peccatorum jam remissorum, *mediam viam arripiunt* inter doctrinam S. Thomae et praefatas explanationes, recurrentes ad alium effectum, qui gratiam remissivam praecedit et qui in omni casu producit, scilicet rem et sacramentum, consistens juxta aliquos antiquos in quodam animi ornatu, juxta alios (ut Nugnum nobiscum, juxta dicta in art. 28, tom. 2) in ipsa interiori contritione, juxta Billot vero ejusque sequaces in aliquo titulo juridico, exigitivo gratiae peccatorum remissivae. Forma igitur absolutionis significat hoc rem et sacramentum, quod ceteroquin ordinatur ad exigendam gratiam remissivam, quam obtinet in omni casu, saltem per reviviscentiam. Unde sensus formae, qui sic describi potest: “Do tibi aliquem effectum exigitivum gratiae remissivae”, semper et uniformiter verificatur.

En pressior expositio Billot (nam aliae duae opiniones, quatenus differunt ab ista, obsoletae sunt). In uno loco ait: “Legitima formae expositio est: *'ego te absolvo a peccatis tuis'*, id est, *'ego index reddo ius ex quo debent tibi peccata remitti'*” (cf. infra). In alio loco, exponens ipsam expositionem S. Thomae “Sacramentum absolutionis tibi impendo”, ait: “Id est, *[tibi impendo] sacramentalem titulum de se exigitivum absolutionis*” (cf. infra); ad haec addit: “Expositione [S. Thomae] vel nihil dicitur, vel certe asseritur modus efficientiae consistens in collatione tituli sacramentalis de se exigentis remissionem sive solutionem” (thes. 4, non longe a fine).

Ad rem ipse *BILLOT*: “Sacramentum Poenitentiae non significat, adeoque, non causât immediate ipsam remissionem peccati. . . Immediatum ejus significatum simul et causatum, non est nisi interior poenitentia, prout effecta vi clavium titulus exigens desitionem imputationis offensae et restitutionem gratiae. . . [Id]

probari . . . potest ex natura iudicii in genere. Nusquam enim sententia iudicialis immediate significat et facit solutionem in actu secundo. Nam certe in humanis, iudicium facere nihil aliud est quam 'ius dicere'; dicere, inquam, non speculative, sed practice, per applicationem iuris communis ad causam particularem; adeoque absolvere judicialiter est facere ius secundum quod debitum est ut reus pro innocente habeatur, nec quidquam detrimenti capiat ratione eorum de quibus fuerat accusatus. Ergo si vere poenitentiae sacramentum per modum iudicii institutum est, oportet ut legitima formae expositio sit: 'ego te absolvo a peccatis tuis', id est, 'ego iudex reddo ius ex quo debent tibi peccata remitti'."51

"In negotio [absolutionis peccatorum jam remissorum] non facilem forsitan explicationem habebunt qui volunt formam Poenitentiae, 'ego te absolvo a peccatis tuis', esse exponendam proxime atque immediate de ipsa peccati solutione in actu secundo. Non enim sufficienter apparet qua ratione in casu praeexistentis remissionis, adhuc salvaretur veritas propositionis practicae sic intellectae. Dicesne significari solutionem quantum in ministro est, vel quantum est ex vi sententiae sacramentalis? Atqui si a parte rei nullum est in actu vinculum peccati, nihil etiam est quod solvas; et tunc solvere quantum in te est, non est vere solvere, sed ad summum frustraneo conatu solutionem attentare. Aut forte respondebis duo esse in remissione peccati; destructionem imputationis offensae, et ablationem aversionis a Deo per gratiae infusionem. Unde, inquires, si peccatum iam supponatur aliunde remissum, practica formae significatio sese equidem non extendet ad primum, cum impossibile sit ut iterum destruat id quod iam destructum est; at semper se extendet ad alterum, videlicet ad novam infusionem gratiae per quam perficiatur remissio, et homo ad Deum magis conversus magis etiam elongetur a peccato. Sed neque hoc videtur satisfacere, quia *solvere* dicit per prius destructionem moralis vinculi quod in permanentia reatus consistit: et ideo remoto hoc priori, perit conceptus et ratio absolutionis in actu secundo. Accedit praeterea quod poenitentiae sacramentum non haberet suam adaequatam significationem quoties absolutio cadit super peccata aliunde condonata, quod tamen nescio an dici possit sine magno inconvenienti. Sacramenta enim sunt signa ad unum determinata, quae semper, si modo valida sint, significant de integro id omne ad quod significandum fuerunt a Christo instituta.

"Nunc autem si doctrinam praecedentis propositionis de *re et sacramento* in memoriam revoces, considerando traditam ibi expositionem verborum formae, *sacramentuni absolutionis tibi impendo*,⁸⁵ videbis evanescere difficultatem. Sive enim peccatum supponatur aliunde remissum, sive non, semper sacramentum habet eandem significationem et totum suum immediatum effectum, quia semper significatur et est *nova poenitentia* de peccato commisso, quae per claves elevatur ad rationem tituli exigitivi, quantum in se est, remissionis peccatorum. Porro, sicut titulus ille, salva veritate formae, potest non habere suum effectum sicut accidit in casu sacramenti validi et informis: ita etiam potest habere ex parte tantum, attenta capacitate quae est in subjecto. Et sic accidit in praesenti. Semper enim accipit homo sacramentalcm titulum remissionis, sed ubi non potest amplius destrui imputatio offensae quae iam ablata supponitur, titulus de facto valet ad solum augmentum illius gratiae ad Deum conversivae, per quam, ut alias dictum est, formaliter tollitur aversio.

"Nihil igitur repugnat quominus peccata per contritionem perfectam condonata, adhuc debeant subiici tribunali Poenitentiae. /Xdhuc enim vere circa illa versatur *sacramentalis* absolutio; vere etiam sequitur sacramentalis effectus; denique solvitur obligatio qua, ratione culpa commissae, homo erga claves ligatus remanebat."86

"De Ecclesiae sacramentis, t. 2, thes. 4, Romae, 1930, p. 46.

" "Id est, sacramentalcm titulum de se exigitivum absolutionis, qui in hoc quod est *res et sacramentum* reponitur."

" Ibid., thes. 5, p. 54 sq.

Attamen, haec sententia, quamvis gaudeat quadam ingeniosa ac logica unitate, hanc dotem gravi pretio sibi acquirit, sicut ipsa sententia de intentionali sacramentorum causalitate, cum qua intime connec-titur, nec ceterum prorsus attingit scopum quem intendit, uniformiter scilicet explicare veritatem verborum absolutionis.

Primo enim, in solo casu sacramenti informis ac posterius revivis-centis, forma obtinet suum completum significatum remissionis pec-catorum; in casu vero absolutionis peccatorum jam remissorum, titulus exigitivus remissionis hanc remissionem non obtinet sed tantummodo gratiam de se remissivam, ac ita ex hac parte fit relapsus in sententiam Suaresii. Quod si dicatur immediatum sensum formae non esse ipsam remissionem, sed tantum titulum exigitivum remissionis, qui semper pariformiter verificatur, respondetur imprimis: quid de sensu mediato qui est ipsa remissio?, et praeterea, ad quid significatur et efficitur exigitivus titulus in eo casu in quo nequit consequi remissionem quam exigit? ad impossibile enim non datur potentia, et multo minus exigentia.

Secundo, explicatio Billot tota fundatur in ejus peculiari ac discuti-bili opinione de causalitate intentionali sacramentorum et de re et sacramento consistente in aliquo titulo juridico, dum aliae expositiones abstrahunt a variis sentiis de causalitate sacramentorum, ac pro tanto, quantumvis falsae, meliori ac solidiori nituntur fundamento.

Tertio ac praecipue, ea explicatio divertit theologicum et connatu-alem sensum verborum “remissio vel absolutio peccatorum” ad volun-tarium sensum “collatio tituli ad remissionem peccatorum”, quae col-latio nec ulla remissio est nec absolutio, cum titulus non remittatur nec absolvatur. Ceterum, haec sensus diversio fundatur in peiori et illegitima conceptione ipsius sacramenti Poenitentiae, quod juxta verba institutionis “Quorum remisistis peccata” et juxta totam Traditionem, ordinatur essentialiter, et ideo immediate ac de primaria intentione, ad remissionem peccatorum. Tandem, haec ipsa conceptio sacramenti Poenitentiae procedit ex falsa notione quam Billot sibi finxit de sacra-mento in genere, juxta quam sacramentum non est essentialiter et immediate causa gratiae, ut fert communis sensus theologicus imme-diate fundatus in Traditione et in Tridentina definitione, sed est causa alicujus tituli ad gratiam obtinendam. Quorumnam theologorum, imo et simplicium fidelium, auribus recte unquam sonabit ista vox: Sacra-mentum non ordinatur formaliter et immediate ad sanctificatio-nem, nec Baptismus ad regenerationem, nec Poenitentia ad peccatorum remissionem?

Ex disputatis igitur apparet *expositionem S. Thomae* de forma absolutionis, scilicet “Sacramentum absolutionis tibi impendo”, esse unice veram et efficacem, utpote quae sola salvet veritatem formae in omni casu et uniformiter. Verba nempe “Te absolvo” nihil aliud formaliter significant nisi ipsam positionem sacramenti, seu causae et virtutis vere tendentis ad producendum effectum remissionis peccatorum; accidentale autem est an et quomodo iste effectus ex illa virtute reapse sequatur in ipso subjecto, juxta dispositionem et conditionem ipsius. In casu sacramenti informis (si admittatur), ea virtus nullum obtinet effectum, ob defectum dispositionis; in casu absolutionis peccatorum jam remissorum, ea virtus obtinet saltem effectum gratiae de se remissivae peccatorum, non vero ulteriorem effectum ipsius formalis remotionis peccati, ob defectum conditionis seu objecti removendi; in casu tandem absolutionis peccatorum nondum remissorum, ea virtus utrumque obtinet effectum gratiae remissivae et formalis remissionis.

ART. 80. Utrum Absolutio Conditionata Sit Valida Et Licitā.⁵⁷

STATUS QUAESTIONIS

In duobus articulis praecedentibus quaestio fuit de ipsa essentia absolutionis, in tribus sequentibus agitur *DE MODO ABSO-*

US. Thomas, de certitudine formae absolutionis: 3 p., q. 84, a. 3, ad 5; Opusc. 22, c. 1. 3. 5; In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 2, q. 3; de conditionali administratione Baptismi: 3 p., q. 66, a. 9, ad 4; q. 68, a. 7, ad 2; a. 11, ad 4. De ipsa conditionali administratione Poenitentiae nihil fere directe invenitur sive apud S. Thomam sive apud coevos doctores.

Henricus Gandavensis (ψ 1293) primam illius incertam mentionem habet in suis Quodlibetis in 4 libros Sententiarum, ubi de Poenitentia.

Joannes Gerson (*f. 1429) primam certam mentionem affert in Responsionibus ad Carthusianorum interrogationes; item, in tractatu De unitate Ecclesiae; item, in tractatu De schismate tollendo.

Cajetanus, Summula de peccatis, v. Absolutio.

Suarez, De sacr. in communi, disp. 13, sect. 3.

Vasquez, In 3 p., q. 84, a. 3, dub. 4.

Coninck, In 3 p., q. 64, a. 8, dub. 2.

Lugo, De Poenitentia, disp. 13, sect. S.

Salmanticensis, De sacr. in communi, disp. 7, dub. 2, n. 43; De Poenitentia, disp. 3, n. 4.

Tournely, De sacr. in genere, q. 1, a. 4, circa finem, Quaeres 2; De Poenitentia, q. 9, a. 3, Quaeres 8.

Benedictus XIV, De synodo diocesana, l. 7, c. 6 et 15.

Billuart, De sacr. in communi, diss. 1, a. 6, Appendix 2; De Poenitentia, diss. 6, a. 10, sect. 2.

5. *Alphonsus*, n. 26-29 (de sacr. in gen.) et n. 431 sq. (de Poenitentia).

Collet, De Poenitentia, pars 2, c. 7, a. 3.

Gury-Ballerini, t. 2, de Poenit., c. 3, Appendix de forma conditionata, n. 431-439.

Lehmkuhl, v. 2 (ed. 1902), n. 272 sq.

Pesch, n. 281 sq.

Cappello (cd. 1944), n. 77-80.

Merkelbach, n. 446, C, et praecipue n. 618.

Aertnys-Damen, n. 333 sq.

Diet. Thiol. Cath., art. Absolution des péchés, col. 252-255 (/l. *Beugnet*).

LUTIONIS, qui quidem tripliciter absolutionem afficere potest, vel nempe ex parte principii, seu *intentionis* (absolutio conditionata, de qua in praesenti), vel ex parte *expressionis* (absolutio per formulam deprecativam, de qua in art. seq.), vel quasi ab extrinseco seu ex parte concomitantis *caeremoniae* (absolutio per manuum impositionem, de qua in art. 82).

Prima quaestio *de validitate et liceitate formae conditionalis* pertinet ad qualitatem intentionis in ministro et respicit formam omnium sacramentorum; attamen in tractatu De sacr. in gen. (art. 37, p. 450) eam nonnisi breviter tetigimus quia modo generali facile resolvitur ex communibus principiis de necessitate verae intentionis in ministro applicante sacramentum ejusque formam et de nativa indole et efficacitate ipsius intentionis. Nec esset ratio peculiarem quaestionem instituendi quoad sacramentum Poenitentiae, aut quoad Matrimonium in proprio tractatu, nisi quoad haec duo sacramenta extiterit aliqua controversia inter doctores, ratione peculiaris indolis illorum, nam Matrimonium, utpote contractus, videtur contrahi posse sub conditione de futuro, et e converso Poenitentia, utpote iudicium, videtur nullatenus posse sub forma seu sententia conditionalis administrari; quorum neutrum convenit aliis sacramentis de quibus facile constat posse administrari sub conditione, dummodo non sit conditio de futuro.

Quamvis conditio in praesenti triplex distinguere soleat, scilicet de praeterito, de praesenti et de futuro, in ordine tamen ad ejus influxum in intentionem ministri et in validitatem sacramenti duplex formaliter est: altera de praesenti (sive sit objective tantum praesens, ac dicitur de praeterito, sive sit etiam subjective et actu praesens, ac simpliciter dici solet de praesenti), altera de futuro, quae, secus ac prior, est suspensiva efficacitatis intentionis.

Quod attinet ad *conditionem de praesenti*, adverte absolutionem esse conditionatam dupliciter intelligi posse, primo scilicet *proprie*, si conditio revera se habet ex parte formae, quasi eam afficiens quatenus modificat intentionem ministri qua ipsa forma sacramenti informatur; secundo *improprie*, si nempe conditio se habet tantum ex parte subjecti, quin assumatur a ministro ut objectum modificans suam intentionem, et hoc modo omne sacramentum est conditionatum, seu dependens quoad ejus valorem et efficacitatem a quibusdam subjecti conditionibus; attamen, haec acceptio est impropriissima et excludenda a praesenti consideratione, ne fiant ineptae confusiones.⁵⁸

⁵⁸ Talis absolutio conditionata improprie dicta saepe in mediaevalibus formulis exprimebatur, ad quandam abundantiam et emphasim, sub verbis: Absolvimus "*quantum ad vos pertinet accusatio et ad nos pertinet remissio*", ut patet v.g. ex Pontificali Egberti, Pontificali Anglicano, Codice Gellonensi, Codice S. Remigi Rhemensis, Codice Ebroicensi

Quod vero attinet ad *conditionem de juturo*, dupliciter etiam absolutio conditionata accipi potest, primo nempe *proprie*, et quidem tripliciter, quatenus vel sacerdos intendit suspendere sacramentalem rationem absolutionis, seu vult ut absolutio prolata fiat sacramentalis quando advenit conditio, vel intendit ut absolutio sit quidem actus sacramentalis sed suspendatur ejus effectus, vel intendit ut utrumque in praesenti existât, seu sive absolutio sive ejus effectus, sed tamen id fiat tantum in casu quo conditio sit vere futura; secundo *improprie*, quatenus sacerdos actu absolvit et dat effectum, sed sub onere adimplendae satisfactionis, a quo dicendi modo est iterum abstinendum, quippe qui sit ad rem impertinens et diversivus.

Relictis igitur praedictis impropriis acceptionibus absolutionis conditionatae tam de praesenti quam de futuro, de utriusque validitate hic singillatim quaeritur, juxta quam ceteroquin rimanda est ipsa ejus liceitas.

Hinc tres quaestiones:

1. An absolutio sub conditione de praesenti aut de praeterito sit valida.
2. An etiam absolutio sub conditione de futuro sit valida.
3. An absolutio sub conditione de praesenti aut de praeterito sit etiam licita.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Sententia olim communior, et hodie communissima, docet absolutionem sub conditione de praesenti vel de praeterito esse validam, et ex justa causa etiam licitam; absolutionem vero sub conditione de futuro non esse licitam nec validam. Haec sententia hodie dicitur vel supponitur certa, saltem quatenus sine scrupulo possit doceri et in praxim deduci, atque gaudet ipsa indirecta Ecclesiae approbatione, quatenus ea communiter docetur a moralistis et in praxim deducitur a confessariis, etsi nullo Ecclesiae documento sit directe confirmata. Ad hanc tamen explicitam doctrinam et pacificam praxim non nisi paulatim nec absque controversia perventum est.

1. *AD PRIMAM QUAESTIONEM* quod attinet, scilicet de validitate absolutionis sub conditione de praesenti vel de praeterito, juverit aliquid praemittere de eadem quaestione *circa administrationem Baptismi*, quae multo maturius et sine controversia adolevit quaeque con-

et Pontificali Aquensi, infra cit. in p. 639-642; imo adhuc exprimitur in moderna forma absolutionis a censuris quae praecedit verba sacramentalia. illis verbis: "Dominus noster Jesus Christus te absolvat, et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis et interdicti, *in quantum possum et tu indiges.*"

naturalem influxum habuit in evolutionem ejusdem doctrinae et praxis circa alia sacramenta, non exclusa Poenitentia.

Usque ad saeculum octavum nullum habetur explicitum documentum de conditionata Baptismi administratione. Inepte tamen, quidam, ut *Natalis Alexander* (Hist. eccl., sect. 4, c. 3, c. 12) et *Tournely* (De sacr. in gen., q. 1, a. 4, circa finem, Quaeres 2), videntur inde concludere ante saec. 8 non fuisse in Ecclesia usum conditionatae administrationis Baptismi. Nam (ut apte animadvertit *Benedictus XIV*, disputans contra Natalem Alexandrum), ex una parte certum est Ecclesiam frequenter iterasse baptismum dubie baptizatorum, ut in casu baptismi clinicorum, saec. 3 (cf. *Cyprianum*, Epist. 76, ad Magnum), in casu quorundam in haeresi baptizatorum et in casu parvulorum de quorum baptismo non constaret (cf. *Cone. Carth.* a. 398, can. 6; *Leonem M.*, Epist. 167 ad Rusticum narbonensem et Epist. 135 ad Neonam ravennatem; *Gregorium M.*, Epist. 17 ad Felicem messanensem; *Gregorium II*, Epist. 13 ad Bonifacium, ad initium ipsius saeculi 8);⁶⁰ ex alia vero parte non minus certum est Ecclesiam vehementer impugnasse ac restitisse haeresi rebaptizantium; unde vix credibile est in praedictis casibus Baptismum fuisse ab Ecclesia absolute iteratum (nisi forte in casibus in quibus moraliter certo constaret de invaliditate prioris baptismi), sed potius dicendum est Ecclesiam intendisse illum conferre sub conditione, quae postmodum inde a saec. 8, explicite in documentis significari coepit.⁶¹

Idque confirmatur ex ipsa concordantia inter verba *Cone. Carth. IV*, a. 398, quae Tournely citat in favorem suae sententiae, et verba *Capitulariorum Caroli Magni* (edit. a. 807), l. 2, c. 184, quae afferuntur ut primum documentum conditionatae administrationis. Cone, enim Carth., c. 39, ait: “Quoties certissimi testes non inveniuntur; qui eos [infantes] baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt idonei per aetatem de traditis sibi sacramentis respondere. *absque ullo scrupulo* hos esse baptizandos: ne ista trepidatio eos faciat sacramentorum purgatione privari” (Mansi, 3, 925). Capitularia vero aiunt: “De quibus dubium est, utrum sint baptizati an non, omnimodis

⁶⁰De synodo diocessana, l. 7, c. 6, n. 1.

⁶¹Cf. dicta in tractatu De sacr. in gen., art. 39, p. 487-490; De Baptismo, art. 8, p. 97; De Confirmatione, art. 6, p. 355-362.

⁶²Ad rem *Benedictus XIV*: “Cum ex . . . testimoniis, a . . . Martène prolatis, luculenter pateat antiquum atque ipsi Ecclesiae coevum usum fuisse eos baptizare de quibus dubitabatur num per regenerationis lavacrum ab originali culpa essent expiati, ne dicamus Ecclesiam in eundem incidisse rebaptizantium errorem, quem toties detestata erat et damnaverat, necesse est existimare, non aliter in ea dubietate Baptismum conferri voluisse, quam sub tacita et mente concepta conditione: ‘Si nondum es legitime baptizatus’. Haec autem conditio, quae prius mente tantum concipiebatur, coepit saec. VIII in ipsa Baptismi forma exprimi, et pronuntiari” (De synodo dioecessana, l. 7, c. 6, n. 1, apud Migne, Thcol. Cursus, t. 25, col. 1033 sq.).

absque ullo scrupulo baptizentur, his tamen verbis praemissis: 'Non te rebaptizo; sed si nondum baptizatus es, baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti' " (M.L. 97, 770). Non ergo illa verba Cone. Carth. "Absque ullo scrupulo" significant absolutam administrationem, sed tantum necessitatem absque haesitatione iterandi Baptismum, convenienti tamen modo, seu conditionate, ut excludatur vitium proprie dictae et haereticae rebaptizationis.

Inde a saec. 8 ea praxis apponendi conditionem iteratae formulae Baptismi, ubique invalescere coepit, ita ut saec. 12 ab ipso *Alexandro III* suo decreto firmaretur,⁰² quod saec. 13 a *Gregorio IX* insertum est in Corpus Juris Canonici. Idem Gregorius loquitur de invaliditate *Matrimonii* sub quibusdam ineptis conditionibus contracti (cf. Denz. 446). *Rituale Romanum* agit de conditionata administratione *Baptismi* (tit. 2, c. 1, n. 9; c. 3, n. 1 et 11) et *Extremae Unctionis* (tit. 5, c. 1, n. 9. 10. 11. 14), imo quoad utrumque sacramentum requirit explicitam expressionem conditionis. *Pius VI* contra Cone. Pistoriense docet in iteratione Baptismi dubii non esse omittendam "formae conditionalis mentionem" (Denz. 1527). *Codex J. C.* loquitur de conditionata administratione trium sacramentorum *characterem imprimendum* (can. 732), nominatim Baptismi (can. 746. 747. 748. 749. 752. 763) et Ordinis (can. 1007), ac praeterea *Extremae Unctionis* (can. 941. 942. 943).

De conditionata administratione ipsius Poenitentiae nihil explicite habetur in generalibus documentis Ecclesiae. *Benedictus XIV* scribit: "idem . . . qui formae conditionatae in Poenitentiae sacramento favent, fatentur quidem nullam illius mentionem in aliquo Rituali aut concilio, vel canone factam reperiri: verum advertunt, in nullo quoque Rituali, concilio, vel canone illam damnari: quod quidem praetermissum non esset, si praedictam conditionatam formam adhibere minus rectum aut illicitum visum esset; siquidem complures occurrunt libri in quibus legitur sententia conditionatae formae favens."⁰³

Ipsi priores theologi mediaevales nullam directam illius habent mentionem. S. *Thomas* loquitur de conditionata administratione Baptismi (3 p., q. 66, a. 9, ad 4; q. 68, a. 7, ad 2; a. 11, ad 4); quoad formam vero absolutionis tradit tantum generale principium ex quo praesens quaestio deciditur a modernis, scilicet id esse necessarium et sufficiens ut sacerdos absolutionem conferat non tanquam de re incerta, sed determinate et certitudinaliter (cf. 3 p., q. 84, a. 3, ad 5; Opusc. 22 de forma absolutionis, c. 1. 3. 5; In 4 Sent., dist. 22, q. 2, a. 2, q. 3;

" Cf. tractatum De Baptismo, p. 97.

"De synodo dioeccsana, l. 7, c. 15, n. 6, apud Migne, Theol. Cursus, t. 25, coi. 1071. Hoc opus Benedictus, archiepiscopus coepit, pontifex edidit a. 1748.

quos locos citavimus in art. praec., p. 565 et 570 sq.). Primam explicitam mentionem conditionatae absolutionis quidam detegunt apud *Henricum Gandavensem* († 1293),^{e*} coaevum ipsius S. Thomae, sed ejus verba favent incertis interpretationibus. Certa vero ac repetita mentio habetur apud *Joannem Gerson* († 1429)^{§§} in suis Responsionibus ad Carthusianorum interrogationes (Opera omnia, Amstelodami, 1706, t. 2, p. 461), in tractatu De unitate Ecclesiae (ibid., p. 118) et in tractatu De schismate tollendo (ibid., p. 79), ubi ait: ‘Tenendum est hic pro certissima conclusione theologiae, quod, sicut potest fieri confessio in multis casibus dubiis vel scrupulosis sub conditione, tam in eis quae sunt de jure quam quae sunt de facto, sic potest dari absolutio conditionalis’.

Circa finem ejusdem saec. 15 prima notabilis *impugnatio* conditionatae absolutionis fit ab *Alberto Castellani* O.P. († 1522) in suo Pontificali Romano, edito a. 1497, in quo, explicatis modis quibus Baptismus conditionaliter administrari potest, addit in margine: “Secus in Sacramento Poenitentiae, quod non licet”. Ad hanc auctoritatem quam subinde invocarunt adversarii absolutionis conditionatae, observat *Benedictus XIV*: “Albertus duntaxat Castellanus in suo Sacerdotali Romano, quod a summis Pontificibus approbatum fuisse asseritur, eam expresse in Poenitentiae Sacramento condemnat. Verum egregius hic ordinis Praedictorum professor, qui exeunte saec. XV ac ineunte XVI floruit, eximiis quidem dotibus conspicuus fuit, idemque Sacerdotale Romanum concinnavit, quod ab ipso dicatum Leoni X, pontifici maximo, deinde Pii IV pontificis iussu emendandum fuisse dicitur, juxta ea quae leguntur torn. 2 Scriptorum ordinis Praedicatorum P. Jacobi Echard, p. 48. Sed hujusmodi opus legis auctoritatem et vim obtinere, admisso etiam quod Pii IV auctoritate correctum fuerit, admodum ad probandum difficile judicatur. Gratiani enim decretum, quantumvis pluries Romanorum Pontificum cura emendatum fuisse non ignoratur, vim ac pondus legis non habet”.⁰⁰

Circa idem tempus *Cajetanus* († 1534) etiam affertur ut impugnator conditionalis absolutionis. Ait enim in Summa, v. Absolutio: “Errat sacerdos sic faciens, quia praesumit sub forma dubia tradere quod Christus mandavit sub forma certa ministrari. . . De nullo magis debet curare absolvens quam de contritione et satisfactione poenitentis; et tamen Ecclesia, absque conditione aliqua, credit poenitenti dicenti se contritum et habere propositum satisfaciendi, et absolutionis bene-

^u In suis Quodlibetis, ubi de poenitentia. Henricus, doctor sollemnis salutatus, scripsit praecipue Quodlibeta in 4 libros Sententiarum et Summam Theologiae.

^u *Joannes Charlier*, a pago Gerson, cancellarius universitatis parisiensis, “doctor christianissimus” dictus, quamplurima reliquit opera et opuscula.

“ Loc. cit.

ficiū impertitur absque conditional·' nota. Unde exterminanda est hujusmodi superstitio ab Ecclesia Dei." Quidam tamen, ut Collet (De Poenitentia, p. 2, c. 7, a. 3, n. 97), Cajetanum interpretantur de reicienda liceitate facilis usus conditionalis absolutionis absque juxta et graviore causa. Similiter Salmanticenses Cajetanum reponunt in communi sententia affirmativa: "Dicendum est . . . conditiones de praesenti nec invalidum, nec illicitum reddere Sacramentum, si juxta eas apponendi affuerit ratio. In hac etiam assertionem conveniunt communiter Theologi Cajetano astipulantes" (Disp. 2, dub. 4, n. 181).

Inter posteriores adversarios absolutionis conditionatae citantur theologi galli *Joannes Pontas, Tournely, Gilbert, Genet*, omnes ex saec. 18. Tournely, mox citandus, ait multos esse qui ita sentiunt. *Benedictus XIV* in suo opere De synodo dioecesisana (ed. a. 1748), quamvis purget contrariam sententiam ab impugnatione istorum theologorum et in eam inclinet, abstinet tamen a determinata sententia proferenda, imo monet episcopos ut in dioecesisanis synodis absterneant a casibus decidendis juxta alterutram sententiam et "intra Ritualis Romani terminos se contineant".

Scribit enim: "Nos quidem in hac atque in aliis hujusmodi controversiis neutri ex partibus nos addicimus, atque ita ab episcopis in synodis agendum existimamus; quinimo de illa ne verbum quidem a nobis factum esset, nisi, praeter connexionem materiae cum condicionata Baptismi forma de qua nuper sermonem habuimus, hujus controversiae notio necessario praemittenda nobis visa fuisset, antequam de quibusdam casibus practicis in hoc capite ageremus, de quibus aliqui episcopi in suis synodis decreta et statuta edere opportunum duxerunt. . .

"Haec sunt quae circa usum formae condicionatae in Sacramento Poenitentiae ea qua fieri poterat brevitae ac diligentia colligere nobis datum est. Et quoniam haec omnia, quemadmodum hucusque narravimus, in utramque partem a theologis disputantur, optimum factu judicemus ut episcopi in suis synodis intra Ritualis Romani terminos se continerent; relinquentes nimirum scholis et conferentiis, seu collationibus quae de casibus moralibus haberi solent, totam hanc quaestionem de condicionata absolutionis forma, et de peculiaribus casibus quibus adhiberi illa possit aut debeat. Porro in synodo Montis Falisci, quae an. 1710 habita fuit, cap. 6, de Poenitentia, num. 6, decernitur 'ut absolutione saltem sub conditione moribundus donetur, quamvis nullus adsit qui illius poenitendi vota signis aut verbis prodita testetur'. In synodo Isclana habita anno 1716, part. 2, de Sacram. Poenit., cap. 1, num. 19, legitur etiam de eo qui in mortis articulo reperitur, si 'nulla signa praestiterit, saltem sub conditione absolvatur, modo in actuali peccato non decedat'. In synodo Feltriae celebrata anno 1627, tit. 10, decernitur ut, etiamsi astantes sacerdoti asserant infirmum suorum peccatorum poenitentiam demonstrasse et confitendi propositum ostendisse, 'absolvatur in Domino sub conditione', hoc tamen addito: 'Cognitis ejusdem moribus ac vita, vel si in Deum a fide discedendo non peccaverit'. Si haec synodalia statuta cum theologorum nuper indicatis opinionibus comparentur, facile erit agnoscere aliqua ex ipsis alteram ab altera circumstantia non recte discernere, alia vero rem totam nimis ampliare, alia denique eandem nimis in arctum constringere. Quod sane propositam a nobis agendi rationem magis magisque confirmat; ut nempe, controversiarum decisione theologorum disputationibus relicta, prudens episcopus ea duntaxat synodalibus statutis

inserere studeat quae in Ritualibus libris ab Ecclesia Romana propositis indicantur et praescribuntur.”⁰⁷

Attamen praedictorum theologorum sententia et oppositio non clara est, nec eodem modo aut generalitate ab eis amplectitur.

Quidam enim videntur revera negare validitatem conditionalis absolutionis. Quorum sensum sic refert nec reprobat *Tournely*: “Nihilominus multis dispar hic videtur ratio Poenitentiae, et aliorum Sacramentorum. Namque vel conditio apposita spectat Ministrum, hoc modo: ‘Si possum, ego te absolvo’; vel subjectum seu hominem qui absolvitur, hoc modo: ‘Si es capax, ego te absolvo’. Atqui neutra ex parte putant illi apponi posse conditionem. Non ex parte Ministri: qui enim prudenter judicat, se non delinquere absolvendo, potest sine conditione absolvere; non etiam ex parte subjecti, quia sufficiens dignoscitur adesse materia Sacramenti, contritio scilicet et confessio, vel dignoscitur non adesse; si primum, absolute absolvendus ille est: si postremum, nullatenus absolvendus. Atque haec potissimum illis auctoribus videtur esse ratio discriminis inter Sacramentum Baptismi v.g. et Poenitentiae, quoad praesens institutum, quia parata semper, ac certa esse potest Baptismatis materia; non ita vero Poenitentiae: ut contingit, quando moribundus subita vi morbi oppressus, nullo exteriori signo nec peccata, nec suum de illis dolorem manifestare potest.”⁰⁸

Alii admittunt validitatem conditionatae absolutionis de praesenti vel praeterito, saltem in quibusdam casibus, sed dicunt talem conditionem apponere esse inutile et otiosum (adeoque videntur putare in illis casibus absolutionem non esse conditionalem sed absolutam). Ita *Tournely* scribens: “Quaeres. . . Quid sentiendum sit de absolutione quae datur sub aliqua conditione: v.g. ‘Te absolvo si habeo potestatem absolvendi’; vel: ‘si tu es vere poenitens’. . . Resp. absolutionem datam sub conditione de praeterito vel de praesenti, ratam quidem esse, ac validam; sed plane inutilem, ac otiosam hanc conditionem, quae necessario praesupponi semper debet; neque enim Sacerdos absolveret, nisi haberet potestatem absolvendi; nec poenitens absolutionis fructum perciperet, nisi haberet requisitas dotes seu condiciones. Cum igitur prima conditio reddat ministrum incertum et dubium an administraverit, secunda vero poenitentem an receperit Sacramentum, utraque omitti debet.”⁰⁹

Alii distinxerunt inter conditionem facti (v.g. Si vivis) et conditio-

⁰⁷ "De synodo diocesana, c. 15, n. 7 et 13, apud Migne, Theol. Cursus, t. 25, Parisiis, 1841, coi' 1071 et 1075 sq.

⁰⁸ "De Sacramentis in genere, q. 1, a. 4, Pracl. Theol., t. 6, Parisiis, 1765, p. 42.

⁰⁹ "De Poenitentia, q. 9, a. 3, Pracl. Theol., t. 9, Parisiis, 1765, p. 342.

nem juris (v.g. Si sis dispositus), de qua nempe ipse Confessarius judicare debet, atque absolutionem permittunt cum priori conditione, negant vero cum altera, quia putant in hoc casu non salvari rationem sententiae judicialis. Ita praecipue plures *doctores lovanienses* saec. 18. Ad rem Billuart: “Quaestio non ita pridem orta est in academia Lovaniensi, an sit valida haec absolutionis forma, ‘Absolvo te si sis dispositus’, quam hujus celebris academiae alumni, ut plurimum, resolvunt negative. De aliis conditionibus, ut, ‘si vivis, si sis baptizatus’, etc., non disputant; quia, inquiunt, sunt conditiones *jacti*, de quibus judicare non debet confessarius, sed per se insunt et ideo inutiliter apponerentur, appositae tamen nihil obstarent. Hanc autem conditionem, ‘si sis dispositus’, vocant conditionem juris, quia de illa debet judicare confessarius; et ideo dicunt per eam irritari formam, quia ea adhibita desinit esse forma judicialis, qualis debet esse ex institutione Christi: sicut non esset judicium seu sententia judicialis, si iudex forensis sic pronuntiaret: ‘Adjudico hanc domum Petro, si sit ipsius’, seu, ‘si ad illam habeat jus’.”⁷⁰

Sententia affirmans validitatem conditionalis absolutionis connaturaliter increvit ac praevaluit inter theologos. *Caspar Juénin* (f 1727) testatur: “A centum abhinc annis in aliquibus locis usus formae conditionalis invaluit etiam in aliis a Baptismo, Confirmatione et Ordine sacramentis”.⁷¹ *Tournely* (t 1729) scribit: “Referente Homobono in examine Ecclesiae p. 1. tract. 7. c. 18. q. 84. *Clemens VIII.* qui sedit an. 1592. cum vidisset aliquem e fabrica Sancti Petri praecipitem cadentem, eum absolvit his verbis: ‘Si es capax, absolvo te a peccatis’.”⁷² *Benedictus XIV* (a. 1748) in De synodo dioecesana, l. 7, c. 15, testatur quamplures theologos hanc sententiam tenere, imo plures dioecesanas synodos de absolutione conditionata moribundis danda decrevisse (cf. textum nuper cit.). Eam fuisse communem sententiam testantur quoad saec. 18 *Alphonsus* (t 1787; n. 26: “Ita communiter” et n. 431: “Omnes concedunt”) et *Billuart* (f 1757; Diss. 6, a. 10, sect. 2: “Est longe communior, et, ut arbitror, extra academiam Lovaniensem communissima”), quoad saec. 17 *Salmanticenses* (Disp. 2, dub. 4, n. 180 sq.: “Est communis theologorum sententia, quin opus sit aliquem in particulari referre. . . In hac . . . assertione conveniunt communiter Theologi Cajetano adstipulantes”) et *Lugo* (t 1660; Disp. 13, sect. 5, n. 107: “Si conditio sit de praeterito, vel de praesenti, constat inter omnes, absolutionem sub conditione datam, validam esse”).

⁷⁰ De Poenitentia, diss. 6, a. 10, § 7, sect. 2, Cursus Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 413. ” Instit., p. 8, diss. 1, q. 4, c. 5, conci. 2.

⁷¹ De sacr. in genere, q. 1, a. 4, circa finem, Praei. Theol., t. 6, Parisiis, 1865, p. 41 sq.

Ex quibus legitime colligitur hanc sententiam dici posse communem inter theologos, cum ejus impugnatio nonnisi apud quosdam doctores gallos et lovanienses ejusdem saec. 18 facta sit, nec apud omnes modo valde claro et determinato.

2. *QUOAD SECUNDAM QUAESTIONEM*, scilicet de validitate absolutionis *sub conditione de juturo*, sententia negativa fuit fere communis et est communissima inter modernos; nam illi adstipulantur tum qui negant validitatem omnis absolutionis conditionatae etiam de praesenti vel de praeterito, tum illi qui hanc admittunt, si unus vel alter excipiatur. Quia tamen in hac re non desunt varii modi dicendi, vel hanc sententiam attenuandi, distinguas *sequentes casus*:

Primo, fieri potest quaestio an valeat absolutio sub conditione de futuro, prout *conditio pendet a divina scientia*, ut si dicatur: Absolve te, si Deus jam cognoscit quod cras restitues.

Validitatem hujusmodi absolutionis *negant* quidam, ut *Coninck* (Q. 64, a. 8, dub. 2, conci. 2), *Aversa* (Q. 12, sect. 4), *Dicastillo*, *Tournely*, *Concina* et *S. Alphonsus* (n. 26 et 431), “quia cum Deus commiserit administrationem sacramentorum cognitioni et voluntati hominum, nequit apponi conditio quae non possit cadere sub humana cognitione” (S. Alphonsus, n. 26) et quia secus posset similiter celebrans missam applicare pro eo quem Deus scit primum stipendium oblaturum, quod quidem reprobatum fuit a S. Sede. *Affirmant* vero alii, ut *Lugo* (Disp. 13, sect. 5, n. 134-139), *Bernal*, *Arriaga*, *Viva*, *Henricx*, *Lacroix*, quia ea conditio, utpote de re certa relate ad Deum, de facto est de praesenti. *Distinguunt* vero *Salmanticenses* (Disp. 3, dub. 4, n. 193), componentes duas sententias: si nempe conditio refertur tantum seu directe ad ipsam scientiam Dei, absolutio valet quia conditio est de praesenti, si vero conditio includit ipsam futurationem eventus, ut in se, absolutio non valet, quia talis conditio est de futuro.

Secundo, quaestio fieri potest an valeat absolutio sub conditione prout haec *pendet a causis creatis*, et tunc quidam dicunt quod si conditio est aliquid necessarium (v.g. Absolve te, si sol cras orietur) valet absolutio, si vero conditio est aliquid omnino contingens (v.g. Absolve te, si cras restitueris) absolutio non valet.

Tertio, quaestio poni potest attendendo ad modum quo conditio, juxta intentionem sacerdotis, influit in suspensionem absolutionis vel ejus effectus, et quidem:

Vel sacerdos intendit ut absolutio non sit secundum se valida et sacramentalis, donec verificetur conditio, ita ut non solum effectus

absolutionis sed etiam ipsa absolutio maneat suspensa, ad modum quo plures dicunt suspendi *consensum matrimonialem*, et tunc validitas *negatur* communissime a theologis, quamvis Lugo testetur: “Non defuit modernus aliquis theologus qui id [i.e. validitatem absolutionis] speculative probabile esse dixerit, et stando in ratione, licet propter auctoritatem communem non sit practice probabile” (n. 108).

Vel sacerdos intendit ut ipsa absolutio sit in se valida et sacramentalis, sed tamen ejus effectus suspendatur, donec verificetur conditio, et tunc iterum communissime validitas *negatur* a theologis, quamvis *Navarrus* de hoc dubitaverit eo quod effectus validae excommunicationis (idem dic de *sententia judiciali*) possit suspendi.

Vel sacerdos intendit ut tum absolutio tum ejus effectus actu habeatur, nec ullatenus suspendatur, sed tamen id fiat si talis conditio sit revera futura, et tunc iterum communissima sententia validitatem *negat*, quia talis conditio, etsi revera futura, nondum est aliquid in se determinatum (quod si fiat recursus ad Dei scientiam, res resolvitur ut supra); quidam tamen *doctores lovanienses*, uti *Leonardus Van Roy* et *Martinus Grandin*, quos refert Collet (De Poenit., p. 2, c. 7, a. 3. n. 95), *affirmarunt* validitatem eo quod, inquiunt, talis conditio, si revera sit futura, resolvitur in conditionem de praesenti.

3. *QUOAD TERTIAM QUAESTIONEM de ipsa liceitate* absolutionis sub conditione de praesenti vel de praeterito, defensores communis sententiae quae illius validitatem affirmant, conveniunt modo generali in dicendo eam absolutionem per se, seu sine justa causa, non licere, per accidens vero seu ex justa causa licere. Differunt autem in assignando rationem justae causae, nam quidam antiquiores severius judicant, requirendo causam *strictae necessitatis*, alii vero et communius exigunt solam causam *gravis utilitatis*, alii denique laxiores dicunt sufficere *quamlibet rationabilem causam*, etiam levem. Ceterum. etiam apud defensores secundae ac communis sententiae, habetur quaedam varietas in modo enumerandi et judicandi de determinatis casibus, in quibus habeatur ratio gravis utilitatis. De quibus omnibus fusius dicetur in Conci. 3.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Absolutio lata sub conditione de praesenti vel de praeterito est valida.

Probatur, evertendo triplicem rationem ex qua peti posset invaliditas talis conditionatae absolutionis (absolve te, si es baptizatus, vel, si vivis, vel, si restituisti; Absolve te, si nunc habes restituendi propo-

situm, vel sufficientem attritionem, vel, generalius, si es dispositus).

Primo, ex parte naturalis indolis intentionis nihil obstat, tum quia conditio non afficit ipsam intentionem, quae manet absoluta ex parte sui, sed tantum ejus objectum; tum quia, verificata conditione, ipsum objectum transit in absolutum et, qua tale, specificat intentionem. Unde absolutio conditionata, verificata conditione ex parte objecti, transit in absolutam seu aequivalet absolutae absolutioni, adeoque est valida, non minus quam ista.

Secundo, ex parte sacramentalis indolis absolutionis, nihil obstat, tum quia forma absolutionis non redditur incerta et indeterminata, ratione appositae conditionis, nam, purificata conditione, sensus formae est certus et determinatus, tum quia consequenter effectus sacramenti nullatenus suspenditur, sed certo et immediate applicatur, eadem certitudine qua gaudet ipsa forma ob verificatam conditionem.

Tertio, ex parte judicialis indolis absolutionis, nihil obstat.

Non obstat ipsa ratio sententiae *judicialis in genere*, quatenus debet esse absoluta; nam absolutio conditionalis, purificata conditione, est absoluta.

Ad rem *Billuart*: “Haec propositio conditionata, ‘Absolvo te si sis dispositus’, duo importat omnino disparata: primum membrum, ‘absolvo te’, importat actum judiciale quo minister quantum in se potest absolvit poenitentem a peccatis. Secundum membrum, ‘si sis dispositus’, importat dubium ministri de dispositione poenitentis, et ejus intentionem non absolvendi si non sit dispositus: haec autem duo sunt omnino disparata, ut patet: consequenter unum non contradicit alteri, nec illud vitiat aut destruit. Confirmatur 1. Intentio non absolvendi Petrum si non sit dispositus, non destruit intentionem ipsum absolvendi si sit dispositus. Ergo neque haec intentio conditionata expressa cum forma, illam aut actum judiciale destruit. Confirmatur 2. Quando dico, ‘Si non es baptizatus te baptizo’, haec propositio conditionata duo disparata importat, nec conditio pertinet ad formam baptismi, nec est pars illius; alioquin forma baptismi effectiva gratiae, esset ab Ecclesia a qua est ista conditio, quod nullus admittit. Ergo similiter dum dico, ‘Si sis dispositus te absolvo’, conditio expressa non pertinet ad formam poenitentiae, nec est pars illius, proindeque remanet forma judicialis, perinde ac si haec conditio non exprimeretur.”⁷³

Neque obstat paritas cum *judicio forensi*. Nam imprimis etiam in hoc iudicio haberi potest sententia conditionata, ut si iudex decernat alicui jus si in ejus domo inveniatur aliquod particulare documentum,

« De Poenitentia, diss. 6, a. 10, § 7, sect. 2, Cursus Theol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 413.

cujus existentia a testibus affirmatur et cujus inventio officialibus committitur. Praeterea non in omnibus iudicium sacramentale iudicio forensi aequiparari potest; nam iudex forensis facit ius et iudicat de re exteriori quae sibi certo constare debet, ut sua sententia possit condere ius, unde frustra apponeret conditionem de qua nec ipse nec alii certiores fieri possint; e converso sacerdos facit ius de remissione peccati ad modum unius cum iudicio divino, seu in quantum ejus sententia convenit cum sententia divina, et iudicat de re interiori quae, etsi possit non sufficienter sibi innotescere, certe innotescit divino iudicio a quo ejus sententia vim et efficaciam obtinet, adeoque non frustra ponit conditionem de qua in divino iudicio infallibiliter iudicatur.

Neque obstat propria ratio *iudicii sacramentalis*, in quantum exerceri debet circa ipsas dispositiones poenitentis. Nam *imprimis* cognitio dispositionis pertinet quidem ad causam iudicalem, non tamen ut objectum iudicii seu sententiae, sed tantum ut objectum examinis praerequisiti ad sententiam eliciendam; non enim sacerdos jubet aut facit dispositum, sed jubet solvi a peccatis quem absolute vel conditionaliter praeiudicat dispositum, est enim ejus sententia absoluta seu remissiva, non vero dispositiva. Inde patet inanitas objectionis adversariorum comparantium sententiam sacerdotis “Absolvo te, si es dispositus” cum invalida sententia iudicis forensis “Adjudico Petro domum, si habeat ius in illam”. Haec enim est mera tautologia iuridica, quia idem continetur in utroque membro, ac si diceretur “Do Petro ius, si ipse habet ius”, adeoque nulla est sententia quia nulla est datio; altera vero continet, ut diximus supra, duo membra disparata, quorum unum pronuntiat ius (Absolvo te a peccatis), alterum significat dubium de dispositione et inde conditionat applicationem iuris (Si es dispositus); quae quidem sunt tam independentia ac disparata, ut etiam si sacerdos non iudicet de dispositionibus aut iudicet eas abesse, si tamen absolvit, valet absolutio, si reapse adsint.

Praeterea, quod attinet ad ipsum examen iudiciale, minime ipsum supprimitur cum fit absolutio conditionalis; nam sacerdos examinat dispositiones poenitentis quoad contritionem et propositum et iudicat dubitative ac probabiliter de earum sufficientia; item iudicat de pluribus aliis de quibus inquirere debet, scilicet de ipsis peccatis accusatis, de congrua poenitentia imponenda, de opportunitate impertiendi absolutionem, etsi conditionatam, et quandoque de ipso baptismo subjecti et de ejus existentia in hac vita.

Conclusio 2. Absolutio lata sub conditione de futuro est in omni casu invalida.

Probatur.

Absolutio lata sub proprie dicta conditione de futuro non valet in momento quo ipsa pronuntiatur, quia tunc deest conditio, et ideo intentio absolvendi quae a conditione dependet; nec valet cum advenit conditio, quia tunc ipsa absolutio non amplius est, sed fuit. Unde nunquam ejus validitas verificari potest. Nec juvat dicere eam posse actu valere et influere suum effectum dependenter a futura conditione: nam si absolutio est vere conditionata, est conditioni alligata et ab ea dependet, veluti a causa a qua expectat suam efficacitatem, adeoque nequit hanc efficacitatem habere antequam adveniat conditio, cum haec non possit influere antequam existât, eo quod prius sit esse quam operari.

Aliter: Sacramentum est signum practicum gratiae, ejusque validitas dependet ab intentione ministri applicantis formam materiae. Jamvero sacerdos, pronuntians verba absolutionis, vel intendit applicare formam materiae, et tunc eo ipso sacramentum constituitur et agit, secus sacramentum non est; vel non intendit applicare formam materiae, et tunc sacramentum non est, nec unquam erit, nec unquam aget, nisi iteretur forma absolutionis; vel intendit quidem applicare formam materiae sed non vult ut sacramentum statim agat, et tunc ejus intentio est sive immoralis, quia vult aliquid quod est contra naturam sacramenti et legem institutionis, seu ut sacramentum sit et non agat, sive irrationalis, quia vult impossibile, seu vult sacramentum et non sacramentum, seu nihil vult, cum sacramenti idem sit esse quod operari.

Hinc manent solutae variae rationes vel modi, quibus pauci supradicti adversarii proponunt suam opinionem.

Et incipiendo ab ultima explicatione, a Lovaniensibus proposita, patet formam sacramenti, si est vere pendula a conditione futura, non posse esse nec operari, quousque non verificetur conditio, cum haec non possit influere antequam existât. Nec valet dicere eam jam existere in sua ipsa futuritione, seu in suo esse objective certo ac determinato, eo quod certo erit futura; nam talem futuritionem et esse ipsa non habet, neque in se, quia non est, neque secundum quod est in virtute causarum creatarum, quia istae non sunt absolute determinatae, sed eam habet tantum secundum quod est in scientia practica Dei, et ita non est amplius futura sed praesens, nec ideo, qua talis, reddit absolutionem conditionatam de futuro, sed de praesenti. An autem valeat absolutio sic conditionata per scientiam divinam, mox dicetur.

Nec melior est antecedens explicatio, quod nempe sacerdos intendat

ponere formam actu validam, cujus tamen suspendatur effectus usque ad adventum conditionis. Nam, ut nuper diximus, talis intentio est nulla et contra naturam sacramenti.

Nec melior est, quantumvis speciosior ob apparentem analogiam cum forma Matrimonii, alia explicatio, quod nempe sacerdos velit ut forma verborum, quam nunc ponit, non sit sacramentalis nunc sed postea, adveniente conditione; nam, quando conditio advenerit, forma non amplius erit, nec ideo fieri poterit sacramentalis, ut dictum est. De discrimine autem a forma Matrimonii dicetur infra, in resp. ad Dices 4 (p. 598 sq.).

Nec valet ea aliorum distinctio inter conditiones necessarias et conditiones contingentes; nam nulla conditio, prout dependet a causa creata, est absolute necessaria, cum possit impediri saltem ab agente divino; prout vero dependet a causa divina et existit in scientia practica Dei, conditio non est amplius futura sed praesens, in suo esse termini attacti a scientia et voluntate Dei. Ceterum, hunc modum necessitatis et praesentialitatis habent etiam conditiones mere contingentes seu liberae.

Ad primam autem quaestionem de valore formae “*Absolvo te, si Deus jam cognoscit quod cras restitues*”, aut similium, consentiendum videtur supradictae sententiae mediae quam sic exponunt ac defendunt *Salmanticenses*:

“Nos autem censemus distinctione opus esse; nam vel ponitur pro conditione sola scientia Dei, vel eam etiam ingreditur crastina restitutio, ita ut tota illa propositio se habeat ut pura conditio ad absolvendum. Si tantum scientia Dei sumatur pro conditione; profecto non redditur invalida absolutio; quia cum ea sit praesens, eadem ratio militat de illa, ac de conditionibus de praesenti, atque ideo subscribendum est Lugoni, et cum ipso relatis. Nec in hoc sensu refragari debent Authores primae sententiae affirmantes conditionem de praesenti non reddere nullam absolutionem.

“Si vero non solum Dei scientia ingrediatur conditionem, sed etiam ipsa restitutio crastina, quo pacto adest duplex conditio aequivalenter, et quasi mixta ex una de praesenti, et altera de futuro, quamvis ut subest scientia Dei, ita sit infallibilis, et necessaria necessitate suppositionis; asserendum est absolutionem esse nullam, in quo etiam debent convenire Lugo, et alii secundam sententiam amplectentes. Et ratio est, quia conditio de futuro, quantumvis ea sit necessaria, suspendit effectum absolutionis usque ad terminum praefixum in conditione, ut uniformiter supponunt utriusque sententiae patroni: sed conditio quae suspendit fructum absolutionis destruit, et irritam facit absolutionem:

ergo cum ilia conditio sit de futuro, oportet affirmare esse adversam, et repugnantem absolutioni.”’|

Ex quibus sequitur hunc non esse casum exceptionalem absolutionis sub conditione de futuro, sed peculiarem casum absolutionis sub conditione de praesenti, adeoque ipsum pertinere ad praecedentem Conclusionem. Ratio autem, quam obicit S. *Alphonsus*, quod nempe ad ministration! sacramentorum “nequit apponi conditio quae non possit cadere sub humana cognitione” non est universaliter vera, secus sacerdos nec posset formae absolutionis apponere conditionem de praesenti vel de praeterito, quae, saltem hic et nunc, effugiat humanam cognitionem, ut est conditio de actuali sufficienti dispositione poenitentis, de qua contingere potest ut non solum sacerdos sed ipse etiam poenitens non possit cum sufficienti morali certitudine judicare.

Ad aliam autem objectionem, deductam a paritate cum impossibilitate applicandi missam pro eo quem Deus scit primum stipendium oblaturum, respondetur, contra opinionem quorundam, talem applicationem esse validam, quamvis illicite sacerdos retineret stipendium postea oblatum, nisi iterum celebret pro eadem persona. Cujus illicetatis ratio est tum quia, sicut in casu absolutionis sub vera conditione de futuro, sacerdos non potest suspendere effectum applicationis sui sacrificii quousque offeratur stipendium, tum praesertim quia acceptatio stipendi involvit contractum qui incipit in momento quo stipendium offertur et acceptatur, cuique satisfaciendum est. Ubi adverte quod pro liceitate retinendi stipendium non valet invocare praesumptum consensum offerentis, tum quia ad rationem contractus non sufficit praesumptus consensus sed requiritur actualis intentio, tum quia saepe etiam deest causa praesumptionis, eo quod anticipata Missae applicatio nocere possit offerenti, sive eum privando fructu qui obvenit stipem danti, sive aliis contingentibus modis, ut si Missa subinde petatur pro aliqua causa seu necessitate nondum existente tempore quo sacerdos eam applicavit, vel si ille pro quo celebratur, aut a quo stipendium offertur, non sit eo tempore in statu gratiae aut quomodolibet non possit eo tempore suscipere totum fructum sacrificii. Ceterum, illicetas retinendi stipendium in tali casu, confirmatur ex decreto S. C. *Concilii*, 15 nov. 1608, et ab ipso *Codice J. C.*, can. 825.⁷⁵

DICES 1. Sacerdos, imponens poenitenti satisfactionem, eum absolvit sub conditione eam in futuro adimplendi. Ergo valet absolutio sub conditione de futuro.

⁷⁵ De Poenitentia, disp. 3, dub. 4, n. 194, *Cursus Theol.*, t. 19, Parisiis, 1883, p. 227 sq.

⁷⁶ De hac quaestione confer *Lugo*, Disp. 13, sect. 5, n. 134-138; 5. *Alphonsus*, n. 337; *Cappello*, De Euch., n. 579, aliosque frequentiores moralistas.

RESP. Ea conditio non facit absolutionem conditionatam, sed tantum fundat in poenitente novam obligationem adimplendi satisfactionem; sacerdos nempe absolute absolvit poenitentem eique intendit actu conferre sacramentum ejusque fructum, sed simul imponit onus satisfaciendi ex jure fundato in ipsa absolutione, petita a poenitente cum proposito satisfaciendi.

DICES 2. Sacerdos absolvit non solum a culpa, sed etiam a poena; haec autem a poena absolutio non obtinet suum effectum immediate, sed hic suspenditur usque ad executionem satisfactionis; ergo non repugnat absolutio sub conditione de futuro et suspensiva proprii effectus.

RESP. Omisso quod remissio poenae est tantum secundarius effectus absolutionis, ipsa fit tum per ipsam absolutionem in momento quo datur, tum etiam postea per satisfactionem quae influit immediate et per se, prout est pars integrans praeteriti sacramenti; unde in neutro casu suspenditur effectus, nec in secundo casu ipsa absolutio proprie influit in remissionem poenae, nisi indirecte et fundamentaliter, quatenus, una cum toto sacramento, est id in quo fundatur propria efficacia satisfactionis prout est integrans pars sacramenti.

DICES 3. Valida est absolutio ab excommunicatione sub conditione de futuro. Item valet sententia judicis forensis lata sub eadem conditione, v.g. sententia solvendae multae, nisi certa alia solutio facta fuerit intra aliquod determinatum tempus. Ergo a pari non repugnat validitas absolutionis a peccatis, sub conditione de futuro.

RESP. Negatur paritas quoad utrumque casum, quia absolutio a peccatis est sententia judicialis sacramentalis; effectus autem sacramenti nequit suspendi, quia, cum sacramentum sit essentialiter signum practicum, repugnat quod simul sit et non operetur. Aliqua paritas potest concedi quoad absolutionem poenae media satisfactione, sed, ut dictum est, nec ibi habetur vera paritas, quia effectus remissionis poenae non suspenditur relate ad suam propriam et immediatam causam, quae non est absolutio sed ipsa satisfactio.

DICES 4. Matrimonium, etsi sit sacramentum, potest contrahi sub conditione de futuro, ita ut non valeat, donec verificetur conditio. Ergo falsum est absolutionem conditionatam de futuro esse invalidam praecise ob suam indolem sacramentalem.

RESP. Plures theologi (ut *Cajetanus*, *Soto*, *Gonct*, *Salmanticenses*, *Suarez* et *Vasquez*) negant Matrimonium posse contrahi sub conditione de futuro, scilicet consensum in Matrimonium, datum sub con-

ditione de futuro, valere et suum effectum sortiri, verificata conditione, absque eo quod renovetur consensus ad ratificandum praevium consensum seu promissionem. Juxta hanc igitur sententiam decedit objectio, negato antecedente. Ceterum (ut interim abstrahamus ab hac quaestione agitanda in proprio tractatu), data validitate talis Matrimonii (quam admittunt *Sanchez*, *Coninck*, *Lugo* aliique plures), respondetur in tali casu non suspendi ipsum sacramentum ejusque effectum, sed tantum suspendi ipsum naturalem consensum ne evadat sacramentalis quousque verificetur conditio, idque ideo fieri posse quia Matrimonium sequitur naturam contractus, cujus consensus censetur perseverare quousque non revocetur. Unde consensus matrimonialis, semel positus nec adhuc sacramentalis, virtualiter perseverans, evadit sacramentalis et illico etiam effectum producit, quando purificatur conditio; quapropter neque in hoc casu verificatur quod valeat forma sacramentalis conditionata de futuro, quia, antequam accedat conditio, ille consensus non est sacramentalis. Ceterum, ut expellatur una ex supradictis sententiis adversariorum, neque hoc materiali et improprio modo dici potest valida absolutio conditionata de futuro, quia ipsa consistit non in signis aut etiam verbis quomodolibet, sed in verbis formalibus ac determinatis (Ego te absolvo), et quidem prolatis in praesentem materiam actuum poenitentis; quae omnia nequaquam manent, superveniente conditione, nec ideo tunc evadere possunt sacramentalia.⁷⁰ Inde iterum patet inanitas recursus ad paritatem inter Matrimonium et Poenitentiam, quorum fundamentalem disparitatem in re sacramentali jam assignavimus in art. 78 (p. 522 sq.).

Ad rem *Lugo*: “In matrimonio . . . Christus non mutavit contractum humanum, sed illum omnino, qualis in se erat elevavit ad rationem sacramenti, quare cum prius posset iis omnibus modis fieri: sic etiam poterit, postquam est sacramentum: in aliis vero sacramentis Christus instituit de novo quosdam peculiare ritus, et caeremonias sanctas, quibus coleretur Deus, et daretur gratia.

“Ad hunc autem finem propter multas rationes Christus noluit, nutum, aut aliud genus verborum aequivalentium et virtualium adhiberi, sed verba propria, et realia humana voce prolata. Unde fit, quod absolutio data sub conditione de futuro non valeat, etiamsi ponatur postea conditio: quia verba realia non fuerunt prolata absoluta, sed conditionalia, quae licet posita conditione, transeant in absoluta; hoc tamen non fit per positionem realem verborum absolutorum, sed per positionem virtuales, quatenus priora verba non secuta revocatione, et posita conditione, censentur moraliter, seu virtualiter manere, et

⁷⁰*Cf. *Lugo*, Disp. 13, sect. 5, n. 110–132; *Salntauticenses*, Disp. 3, dub. 4, n. 188–192.

proferri absolute absque conditione: hoc autem totum non est aliud, nisi prolatio virtualis verborum absolutorum: cum ergo in aliis sacramentis praeter matrimonium non sufficiant verba virtualia, sed requirantur realia, sicut non sufficiunt nutus, aut scriptura, consequens est ut neque sufficiant illa verba absoluta virtualia, quae dantur impleta conditione, sed requirantur verba absoluta realia, et formalia ... quod colligimus ex usu Ecclesiae, et ex absurdis, quae sequuntur, nimirum posse dari absolutionem per nutum, scripturam, internuntium, etc. Quae sunt verba virtualia.””

DICES 5. Potest accidere ut sacerdos ex ignorantia absolvat sub conditione de futuro, volens ut effectus conferatur quidem immediate sed tamen dependenter a futura conditione. Atqui in eo casu valide absolveret. Ergo saltem dari potest aliquis casus validae absolutionis de futuro.

RESP. Ignorantia nihil mutat in casu, sed tota vis illius absolutionis pendet ab intentione absolventis. Si igitur sacerdos absolute et simpliciter vult ut effectus conferatur immediate, legitimam habet intentionem et sacramentum est validum, quamvis ex ignorantia ponat praedictam conditionem de futuro, quae tunc pro non posita habenda est, cum reducatur ad innocens figmentum ignorantis. Si vero sacerdos simpliciter vult ut actualis collatio effectus alligetur futuritioni conditionis, tunc absolutio est invalida, quia vult impossibile, imo proprie loquendo nihil vult, quia impossibile nihil est, sed tantum ex ignorantia quadam pertinacia adhaeret alicui fictioni suae mentis, volens non ens ac si esset ens.

“Ex dictis sequitur, inquit *Prümmer*, quam prave agant vel saltem quam incaute loquantur illi confessarii, qui dicunt poenitenti: ‘Do tibi absolutionem sub condicione, si relicturus sis hanc occasionem peccandi; secus absolutio tua est invalida.’ Potest quidem confessarius dicere: ‘Nisi mihi serio promittas, te relicturum esse occasionem peccandi, non possum tibi concedere absolutionem.’ Quodsi poenitens id serio promiserit hic et nunc, confessarius debet absolute sine ulla condicione dare absolutionem” (n. 24).

Conclusio 3. Absolutio lata sub conditione de praesenti vel de praeterito, quamvis valida, est tamen illicita, nisi fiat ex justa causa, proportionata gravi utilitati poenitentis et reverentiae sacramento debitae.

Probatur la pars, scilicet absolutionem conditionatam non esse secundum se et generaliter licitam.

⁷⁷ De Poenitentia, disp. 13, sect. 5, n. 118sq., Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 738.

Absolutam enim sacramenti administrationem requirit:

Primo, modus institutionis. Verba enim Christi “Quaecumque solveritis”, “Quaecumque remiseritis” non sonant conditionaliter, sed absolute.

Secundo, continua praxis Ecclesiae. Inde intelligitur quare in prioribus saeculis, usque ad octavum, non fiat explicita mentio conditionatae administrationis ipsius Baptismi, non quia non esset in usu, sed quia erat accidentaliter et exceptionalis.

Tertio, documenta Ecclesiae. Nam quotiescumque in eis fit mentio iormae tum huius sacramenti, tum aliorum, forma refertur absolute, nisi agatur de peculiari casu necessitatis, imo quoad Poenitentiae sacramentum forma conditionata nequidem memoratur.

Quarto, indoles sacramentalis. Nam “sacramenta novae legis habent de se certum effectum ex virtute passionis Christi, licet possit impedi ex parte recipientis” (3 p., q. 84, a. 3, ad 5) et ideo sacerdos in eorum applicatione non debet “loqui quasi de re incerta” (ibid.), sed absolute et cum certitudine, concorditer cum certitudine illius virtutis et cum certitudine revelationis fidei in qua illa fundatur, quemadmodum in humana conversatione cum certitudine asserimus eventus qui pendent a certa virtute causarum naturalium, quamvis possint aliunde impedi (ita stolidus reputatur qui hoc modo loqueretur: Cras veniam ad te. nisi amittam crura; vel sermonem faciam ad populum, nisi amittam loquelam; vel invitabo Petrum ad coenam, nisi interim fuerit ex amico in inimicum conversus), nisi solida et proportionata adsit causa arguendi vel coniectandi praedictorum eventuum frustrationem.

Quinto, indoles judicialis Poenitentiae. Nam de indole sententiae judicialis est procedere modo absoluto et determinato, juxta naturam ipsam sui objecti, seu juris, quo nihil firmitus aut certius.

Probatur 2a pars, scilicet conditionatam absolutionem licere ex justa et proportionata causa.

Nam, cum sacramenta sint principaliter propter homines (sunt enim essentialiter signa et media sanctificationis), id quod est in eis validum, fit licitum, saltem in casu necessitatis, quia proportionatum incommodum excusat ab obligatione unde provenit illiceitas. Nec aliunde obstat ratio reverentiae sacramenti, nam haec ratio ex una parte nequit obstare ipsi fini et essentiae sacramenti, instituti propter homines, et ex alia parte compensatur in suo aliquali detrimento tum ex fine operantis, i.e. proportionata causa utilitatis poenitentis, qui congruit ipsi fini sacramenti, tum ex modo operandi, scilicet ex appositione conditionis, qua explicite excluditur attentata frustratio sacramenti.

Ceterum, liceitas conditionatae absolutionis corroboratur ex ipsa

explicita doctrina Moralistarum et communi praxi confessoriorum. jam a pluribus saeculis, et confirmatur ex ipsa analogia cum Baptismo aliisque sacramentis characterem imprimentibus et Extrema Unctione, nam eadem ratio spiritualis necessitatis valet proportionaliter ad justificandum eundem modum agendi in omnibus sacramentis, quamvis magis vel minus perspicue et efficaciter juxta singulorum naturam. Ex quo praecise intelligitur quare conditionata administratio Baptismi, sacramenti supremae necessitatis, maturius quoad explicitum ejus modum adoleverit, et quare subinde alia sacramenta connaturaliter et ordinatim in eadem linea evolutionis accesserint, prius nempe Ordo et Confirmatio, imprimentes indelebilem characterem, postmodum Extrema Unctio, et ipsa relative initerabilis, tandem Poenitentia.

DICES 1. Uti absolutione conditionata, est addere aliquid ad ritus et caeremonias ab Ecclesia statutas, cujus rei illiceitas definitur a *Cone. Trid.*, sess. 7, can. 13.

RESP. Non est necesse ut conditio exprimatur verbis, sed sufficit intentio, qua nihil additur verbis absolutionis. Ceterum, ipsa verbalis expressio est mera additio rei disparatae, qua relinquitur intactus sensus verborum “Ego te absolvo”, Concilium vero loquitur de mutatione ritus, ut si quis loco verborum “Ego te absolvo” diceret “Ego tibi remitto peccata”. Praeterea, ipsa additio non fit ex privata quadam auctoritate seu “per quemcumque ecclesiarum pastorem”, ut prohibet Concilium, sed fit ex praxi communi confessoriorum et doctrina Moralistarum, jam tacite approbata ab Ecclesia.

DICES 2. Sententia de ipsa validitate absolutionis conditionatae non est certa, cum fuerit a pluribus impugnata. Jamvero non licet uti opinione probabili cum agitur de valore sacramentorum, sed oportet tutiorem sequi sententiam.

RESP. Ea sententia est certa, saltem nunc, ob communissimum theologorum suffragium et communem confessoriorum praxim. Ceterum, cum sacramenta sint propter homines, in casu necessitatis licet permissive exponere sacramentum periculo nullitatis, ut maxime constat de Baptismo. Praeterea, in casu conditionatae absolutionis, non agitur de partibus essentialibus sacramenti, a ministro dubie positus; nam absolutio certo ponitur, materia vero ponitur non a ministro sed a poenitente.

DICES 3. Praxis absolvendi sub conditione, praesertim dubie dispositos, est plena periculis. Nam fovet negligentiam sacerdotis et laxitatem poenitentium, exponit poenitentem periculo sacrilege suscipiendi communionem aliaque sacramenta, subtrahit quaedam peccata a potestate clavium ubi absolutio fuerit invalida.

RESP. Abusus qui ex tali praxi possunt oriri sunt per accidens ac sequuntur ex imprudenti usu illius ex parte sacerdotis, non enim quomodolibet et in omni casu, conditionalis absolutio ferri potest, ut infra explicabitur. Poenitens, accedens in bona fide ad Eucharistiam vel alia vivorum sacramenta, non peccat; imo, juxta probabiliorem sententiam, si habet attritionem, per ea sacramenta primo justificatur. Quod autem quaedam peccata subtrahantur potestati clavium accidere potest ex aliis quoque causis, uti ex oblivione, ex periculo violandi sigillum et ex ipsa absolutione absolute et invalide collata; nec ceterum ullum peccatum perfecte subtrahi potest clavibus, quia ab eis omnia saltem indirecte remittuntur.

QUOAD DETERMINATIONEM AUTEM JUSTAE AC PROPORTIONATAE CAUSAE, quae justificet usum absolutionis conditionatae, necessario dividuntur doctores, cum res pendeat tum a diverso modo judicandi et aestimandi duas rationes seu principia quibus talis usus dirigitur, scilicet utilitatem poenitentis et reverentiam sacramenti, tum etiam a diversitate casuum in quos ipsae concurrunt. Omnes tamen opiniones reduci possunt ad tres generales sententias, seu potius tendentias:

Quidam inter antiquiores, ut *Cajetanus, Antoine* et *Collet*, severius judicantes, videntur requirere causam *necessitatis* proprie et stricte dictae, ut evidenter est casus moribundi.

Hanc sententiam sonare videntur verba *Cajetani* “Exterminanda est hujusmodi superstitio [absolutionis conditionatae] ab Ecclesia Dei” (cit. in p. 587 sq.).

De *Antoine* (De sacr., c. 2, q. 3, resp. 2) scribit S. Alphonsus: “*Antoine* . . . ait, tantum in sacramento Baptismi id licere, quando adest prudens dubium de ejus valore: in aliis vero putat non licere, nisi in necessitate” (n. 28).

COLLET scribit “licitam aliquando esse absolutionem conditionatam, ut cum quis legitime dubitat an absolutionis verba protulerit: tunc enim dicere potest: ‘Si non es absolutus’, etc., ‘ego te absolvo’; sicut in dubio an infans rite baptizatus sit: ‘Si non es baptizatus, ego te baptizo’. Licitum quoque est illud absolutionis genus, erga hominem de quo dubitare est num vivat, aut de quo propter dubia in extremis indicia non vere constat an absolvi velit.

“Idem sit, ait *Henricus a S. Ignatio*, n. 2656, cum ‘omnibus consideratis rationale dubium est de *physica capacitate pueri*, an scilicet ad hoc adeptus sit sufficientem rationis usum. Ad hoc quippe judicandum constitutus non est a Christo iudex sacramentalis’. Verum nec aliis multis, nec mihi probatur decisio haec extra *casum necessitatis*. Unde erudiendi sunt pueri, et repetitis vicibus explorandi, donec certam materiam et sufficientem rationis usum dignoscant confessarii; tumque et a dubiis, et a certioribus peccatis absolventur.

“A fortiori non debent absolvi conditionate, sive ii de quibus prudenter dubitat confessarius *an rite sint dispositi*, sive qui alia quam dubia peccata confiteri nolunt; sive qui probabiliter peccatum aliquod reticuisse creduntur; sive quorum sufficiens

dolor aut efficax propositum merito suspecta habentur: hi enim omnes, quidquid dicant *Sporer, Dicastillo, La Croix*, η. 1770, serio probandi sunt, donec ex fructibus moraliter de eorum dispositione constet. Sane vero id genus poenitentes sese pure et simpliciter absolutos rati ad Eucharistiam accedunt, ex primae absolutionis facilitate gravitatem vel potius peccati levitatem metiuntur; peccata sic dubie aut male absoluta nusquam apud sacerdotes alios repetunt. Hinc vero quot sacrilegia, quot pereundi discrimina! . . .

“Extra casus assignatos . . . graviter illicita est appositio conditionis, illius praesertim, quae necessario praesupponi debet, ut si dicas: ‘Absolvo te, si veram habeas contritionem, vel restituendi propositum, vel si habeo potestatem absolvendi te’. Quemadmodum enim stolidus fuerit iudex civilis, qui domum adseribit Petro, si potior sit ejus ratio, quia haud constitutus est ut ancipitem hujusmodi sententiam ferat, sed ut discussis partium juribus unicuique reddat quod suum est, sic et iudex spiritualis in propositis casibus, quia ad hoc constitutus est a Christo, ut, cum licet, absolute judicet an peccator idoneis ad absolutionem dispositionibus instructus sit; adeo ut nunquam absolvat in terris, nisi quem absolutum aut mox absolvendum in coelis legitime existimat. Nec ridicula tantum, sed et exitialis est absolutio sub hujusmodi conditionibus data, ut liquet ex dictis num. 90. Merito igitur opinionem hanc ab Ecclesia Dei exterminandam ait *Cajetanus*, ut quae et Ecclesiae praxi, et Sacramenti reverentiae, et poenitentium ac ministrorum saluti pessime consulat. Ita *Henricus a S. Ignat.*, n. 2654, *P. Antoine*, pag. 510, etc.”¹

Alii ex schola vel *tendentia laxista*, quorum nomina benigne citari non solent, ad extremum oppositum abeuntes, dicunt sufficere *quamlibet rationabilem causam, etiam levem*. Eorum sententiam sic breviter describit ac reprobatur *Gury-Ballerini*: “Reiicienda autem est, ut plane laxa, doctrina nonnullorum, qui tenent, conditionatam absolutionem impertiri posse levi qualibet ex causa, ac nulla urgente necessitate, etiamsi de sufficienti dispositione poenitentis mortalibus quoque peccatis gravati quomodocumque dubitetur. Nemo quippe non videt, quot sacrilegia induceret huiusmodi praxis. Confessarius siquidem iam non esset prudens dispensator Sacramentorum, sed proficeret ‘margaritas ante porcos’; et hac absolvendi facilitate efficeret, ut poenitentes in peccatis tabescerent” (n. 434).

Media et vera sententia, communior inter antiquiores et communissima inter modernos, docet requiri ac sufficere *causam gravis utilitatis*.

Eam sic breviter effert S. *Alphonsus*, etiam quoad alia sacramenta: “Communitur . . . dicunt doctores etiam alia sacramenta [praeter tria quae characterem imprimunt] posse conferri [sub conditione] si justa causa adsit. . . Diximus: justa (sive rationabili) causa accedente; ut loquuntur *Suarez, Palaus, Bonacina, Salmant.*, *Roncaglia*, item *Croix, Elbcl* et *Sporer*. Nam commune est cum praefatis auctoribus (contra aliquos), esse peccatum mortale ministrare sacramenta [sub conditione] si non adsit causa necessitatis vel gravis utilitatis: illicitum est enim sine tali causa sacramentum conferre cum dubio effectus”

¹ De Poenitentia, pars 2, c. 7, a. 3, n. 88. 89. 90. 97, apud Migne, Thcol. Cursus, t. 22, Parisiis, 1860, coi. 731-733.

(η. 28). Eam causam sic S. Doctor explicat, cum inferius loquitur de liceitate ipsius absolutionis conditionatae: “Dummodo justa adsit causa; nempe si, negata absolutione, notabile detrimentum immineret animae poenitentis” (n. 431).

Ceterum, cum iudicium de notabilitate detrimenti variet secundum diversas mentes et circumstantias, non parva observatur varietas inter doctores, cum distinctos casus proponunt. *GENERALES LINEAE DOCTRINAE AD HAS REDUCUNTUR:*

Finis et causa conditionatae absolutionis est gravis utilitas poenitentis, seu grave damnum quod immineret, si non absolveretur. Duo *principia* regulantia, sunt ipsa utilitas poenitentis et reverentia sacramenti; ratione utilitatis datur absolutio, ratione vero reverentiae sacramenti apponitur conditio. Inde fluit *generalis regula* practica, quam sic exprimunt *Gury-Ballerini, Cappello* et *Prümmer*: Absolutio conditionata dari potest, quoties absolute data exponeret sacramentum periculo nullitatis, absolute autem negata exponeret poenitentem periculo gravis damni spiritualis. *Casus generalis*, in quo ea regula verificatur, est quando ex una parte adest rationabile dubium de defectu alicujus requisiti ad validitatem sacramenti et ex alia parte absolutio differri non potest absque gravi spirituali incommodo poenitentis.

Casus particulares, quod attinet ad *spirituale incommodum*, reducuntur ad articulum mortis; periculum mortis (in quo versantur v.g. mulier in difficili partu, miles in praelio, nauta in periculosa navigatione, infirmus in valde periculosa operatione chirurgica); periculum manendi diu in statu peccati mortalis; urgentem necessitatem adimplendi praeceptum vel ponendi actum qui sine statu gratiae poni non potest (uti communicandi, celebrandi, adimplendi ipsum praeceptum annuae confessionis). Quod attinet vero ad *rationabile dubium* de valore sacramenti, distinguendum est inter conditiones ad valorem impertinentes, conditiones pertinentes de re certa et conditiones pertinentes de re dubia; ex his autem postremis, aliae se habent ex parte ministri (scilicet dubium de possessa jurisdictione et dubium de rite collata absolutione), aliae se habent ex parte subjecti (ceterae infra enumerandae). Sit verbum de praecipuis:

Conditiones impertinentes (seu a quibus non dependet validitas sacramenti), sive de re certa sive de re dubia, reddunt absolutionem graviter illicitam, quatenus saltem contineant implicitam irrisionem sacramenti et gravem irreverentiam. Ita si quis diceret: Ego te absolvo si heri ambulasti, vel, si nunc dolorem capitis non habes.

Conditiones pertinentes (seu a quibus pendet valor sacramenti) *et*

de re certa, ut si sacerdos, sciens poenitentem esse baptizatum vel bene dispositum, dicat: Ego te absolvo si es baptizatus, vel, si es dispositus, reddunt absolutionem illicitam sub levi, quia continent vanam tractationem rei gravissimae ac dignissimae et contrariantur ritui Ecclesiae. Ad rem 5. *Alphonsus*: “Si . . . judicans poenitentem esse dispositum, eum sub conditione absolveret, dicens: ‘Ego te absolvo si dispositus es’; recte dicunt Tournely et Salmant., quod is non peccaret mortaliter, sed non excusaretur a culpa veniali, cum hoc esset contra ritum Ecclesiae” (n. 28).

Conditiones pertinentes de re dubia, adjectae absque rationabili seu gravi causa, reddunt absolutionem per se graviter illicitam juxta S. *Alphonsum* (supra cit.). Quidam tamen id negant, uti *Cappello* scribens: “luxta plures, committit peccatum grave, qui apponit expresse conditionem de praeterito vel de praesenti absque ulla causa rationabili. . . Multi merito censent, secluso contemptu vel scandalo, vix haberi culpam lethalem in administratione conditionata sacramenti poenitentiae, quia vix datur ex hoc capite periculum nullitatis atque idcirco gravis irreverentia” (n. 78). Attamen, haec ratio mensurans gravitatem ex solo periculo nullitatis sacramenti non videtur convincens.

VARII CASUS DUBII, in quibus auctores dicunt licere absolutionem conditionatam, ob proportionatam causam, sunt sequentes:

Dubium de possessa jurisdictione. Communiter doctores (inter alios S. *Alphonsus*, *Lehmkuhl*, *Génicot-Salsmans*, *Prilmmer*) dicunt absolutionem conditionatam (Absolvo si possum) esse licitam, si ob negatam absolutionem exponeretur poenitens ad manendum diu in statu peccati mortalis. Attamen *Cappello* observat: “Cum hodie, attento praescripto can. 209, Ecclesia certo suppleat in eiusmodi casu, scii, in dubio positivo et probabili, absolutio absolute, et non conditionate, danda est” (n. 79).

Dubium de collata absolutione (ut si sacerdos, immemor vel distractus, dubitet an verba absolutionis protulerit). Omnes admittunt in hoc casu sacerdotem posse, imo teneri ad repetendam absolutionem sub conditione (Si non es absolutus), tum ut perficiatur sacramentum, tum ne poenitens recedat in peccato. Patet autem casum esse de prudenti et rationabili dubio, non vero de levi suspicione vel scrupulo, cui attendendum non est.

Dubium de vita (seu si dubitatur num aliquis, puta infirmus, sit adhuc vivus). Absolutio conditionata (Si vivis) potest et debet con-

ferri. Inepte autem unus vel alter, ut *Caramuel*^{TM} sustinuit absolutionem dandam esse absolute.

Caramuelis sententia sic referunt ac refellunt *SALMANTICENSES*:

Nec audiri debet *Caramuel* in sua Theologia fundamentali, ubi fundamento 66, §14, n. 1879, totus est in negando nemini subesse posse dubium de vita, et morte hominis adulti. Et rationem, non qua suadetur tantum, sed qua demonstretur, tradere sibi videtur; nam ubi ratio aliqua gravis succurrit, evidens est non esse locum prudenti dubio; sive enim istud sit negativum, sive positivum quamlibet rationem gravem excludit, et consequenter ubi adest aliqua ratio gravis, non remanet dubium, vel negativum, vel positivum. z\tqui in morte hominis adulti aliqua gravis ratio succurrit: non ergo circa mortem hominis est locus alicui dubio, sive negativo, sive positivo. Probatur Minor: quia possessio fundat rationem gravem omni opinione certiore: sed in homine stat possessio pro vita, non vero pro morte: ergo quousque certo habeatur ut mortuus, semper censendus est vivus, et ut talis reputandus, atque ideo nequit sub conditione absolvi.

“*Sed contra*, nam hujusmodi propositiones vel ambiguae, vel vix probabiles sunt: quoniam adhuc stante ratione gravi pro una parte contradictionis, potest stare alia aeque gravis pro opposita, et consequenter manet iudicium anceps, quin alicui earum determinate adhaereat: quia licet inter, mortem, et vitam reipsa non detur medium in homine; datur tamen inter iudicium affirmans esse vivum, vel mortuum ob indicia vehementia, quae occurrunt pro morte, et possessionem, quae stat pro vita. Unde stat probabiliter esse vivum, et probabiliter esse mortuum. Et in hoc eventu nequit certo impendi absolutio, nec certo negari, sed debet conditionaliter ferri; aliqui enim certo peccaret minister ob periculum frustrandi Sacramentum mortuo applicatum, vel illo injuste privandi vivum.”⁸⁰

Dubium de usu rationis in pueris vel amentibus (Conditio apponenda: Si es capax).

Ad hoc *S. Alphonsus*: “Dico. . . Probabiliter posse absolvi puerum vel semifatum sub conditione, quando dubitatur de ipsorum dispositione. — Et quidem si urgeat periculum mortis vel praeceptum paschale, communissime dicunt doctores cum *Lessio*, *Lugo* et aliis, tales esse absolvendos sub conditione, si dubie sint dispositi; maxime si confessi sint aliquod dubium mortale; quo casu ait Lugo non videri de hoc dubitandum. — Idque puto omnino dicendum, contra Lessium, etiam extra tempus mortis vel praecepti: ut verius dicunt *Sporer*, *Mazzotta* et *Laymann*, qui ait saltem posse absolvi: in eo enim casu non solum adest justa causa utilitatis, ne poenitens privetur gratia sacramentali, sed etiam necessitatis, ne ille forte maneat in mortali. In tantum autem alii usu rationis praediti non debent absolvi, cum de ipsorum dispositione dubitatur, quia adest via et spes quod dilata

n Joannes Caramuel Lobkovicz (-f- 1682), luxemburgensis, ex ordine Cisterciensium. vir magni ingenii sed iudicii minus prudentis et theologus laxista. De ipso scriptum est in quodam libello cui titulus “Anticaramuel”: “Caramuel habet ingenium ut octo, eloquentiam ut quinque, iudicium ut duo”. *Hurter* in suo “Nomenclator litorarius” (t. 4. Ocnipontc, 1910, coi 606 sq.) scribit: “Minus tamen laudandus [Caramuel] ob nimiam in rebus ad ethicam christianam pertinentibus sentiendi libertatem et ob laxas quas probavit opiniones: unde a *S. Alphonso princeps laxistarum appellatur*. Auctor esse dicitur propos. 24. et 25. ab Alexandro \ II. et 48. et 49. ab Innocentio XI damnatarum”.

“ De Poenitentia, disp. 2, dub. 4, n. 182, *Cursus Theol.*, t. 19, Parisiis, 1883, p. 223 sq.

absolutione, brevi illi certo dispositi redeant, et absolvantur: sed quoad hos senrifatuos et pueros nondum perfecte rationis compotes, deest haec via et spes quod brevi afferant hanc certam dispositionem. Immo non improbabiler dicunt *Sporer*, *Mazzotta*; et *Gobat*, *Diana* et *Schildere*, apud *Croix*, posse absolvi sub conditione huiusmodi pueros, etiamsi afferant peccata tantum levia: ne diu priventur gratia sacramentali, et ne maneant in mortali, si forte habeant, ut loquitur *Lugo*" (n. 432).

Dubium de Baptismo, ut in casu moribundi sensibus destituti (Conditio apponenda: Si es baptizatus).

Dubium de morali praesentia, ut si poenitens, qui indigeat absolutione, recesserit, existimans se absolutionem jam recepisse, vel si quis praeceps corruat ab excelso loco vel submergatur in mare (Conditio apponenda: Si es moraliter praesens, vel, Si es dispositus).

Dubium de sufficienti materia (Conditio apponenda: Si es capax). Quoad *pueros* et semifatuos confer S. *Alphonsum* nuper citatum, qui praeterea de *adultis* addit: "Dico. . . Probabiliter posse sub conditione absolvi (ut censet Bonacina) poenitentem pium, qui aliquas tantum imperfectiones confitetur, de quibus dubitatur an pertingant ad venialia. Hoc tamen non admitterem saepe, neque si ille posset materiam certam de vita anteacta praebere. Caeterum, cum poenitens non dat materiam certam, non tenetur confessarius eam exquirere ut absolvat. Et casu quo exquisierit, et non repererit certam materiam, ait *Sporer*, non tenetur absolvere sub conditione; cum poenitens tunc nullum jus certum habeat ad illam, quando non affert materiam certam aut saltem dubie necessariam" (n. 432).

Dubium de sufficienti dispositione, seu veri doloris et propositi emendationis (Conditio apponenda: Si es dispositus, vel, Si es capax: juxta mox dicenda). Notat tamen S. *Alphonsus*: "Huic doctrinae [de liceitate conditionate absolvendi in tali casu] sic generaliter traditae nec valeo acquiescere. Nam dico 1. Non posse absolvi sub conditione peccatorem recidivum in culpas lethales, qui non probetur dispositus per signa extraordinaria . . . nisi esset in periculo mortis; vel nisi, excipit *Schildere* apud *Croix*, prudenter timeatur quod peccator ille non amplius ad confessionem redibit, et in peccatis suis tabescet. Dico 2. Idem dicendum esse de recidivo in venialia, qui sufficientem habet usum rationis. Quia, cum possit hic confessarius de brevi certum se reddere de poenitentis dispositione per experimentum emendationis ei differendo absolutionem, non videtur adesse sufficiens causa absolvendi illum sub conditione" (n. 432). Ad rem apte *Lchnikuhl*:

“In dubio de sufficiente dispositione necessaria circa mortalia peccata, non semper quidem, aliquando conditionata absolutio dari potest, vel pro graviore causa dari debet: a) in periculo mortis, undecunque oritur; b) si poenitens bona fide putat, se satis esse dispositum, et confessarius graviter timet, ne, negata aut dilata absolutione, poenitens in pejus ruat et ab omni sacramentorum frequentatione absterreatur, aut alterius sacramenti (ut matrimonii, confirmationis) certa profanatione delinquat” (v. 2, ed. 1902, n. 273).

Disputatur utrum in dubio de sufficiente dispositione adhiberi debeat conditio “*Si es dispositus*” an “*si es capax*”.

Si sententia, quam sustinuimus in art. 29 (tom. 2), de impossibilitate sacramenti Poenitentiae validi et informis tam certa esset ut excluderet moralem probabilitatem contrariae, deberet adhiberi conditio “*Si es dispositus*”. Unde “plures e recentioribus, conformiter ad mentem S. Alphonsi, ponunt conditionem: ‘si es dispositus’. Cuius ratio assignari potest differentia inter poenitentiam et alia sacramenta. Etenim: Dispositio ad iustificationem necessaria, nempe attritio, quae non est de essentia aliorum sacramentorum, est pars et conditio necessaria huius sacramenti, et addita absolutioni ut formae, simul cum confessione et satisfactione ipsam materiam sacramenti constituit. Unde sicut alia sacramenta, quando dubium adsit de materia, ministrantur sub conditione: si possum, ita hoc sacramentum dubie contrito, sub conditione: si es dispositus” (*Merkelbach*, n. 618, B).

Cum tamen contraria sententia de sacramento Poenitentiae valido et informi sit probabilis, saltem extrinsece ob auctoritatem plurium theologorum, probabile est quod in praxi juxta hanc sententiam omnis sacerdos procedere deberet, seu quod absolutio sit danda sub conditione “*Si es capax*”, ne per aliam formulam “*Si es dispositus*” frustretur validitas sacramenti ejusque reviviscentia. In hanc conclusionem signanter insistit *Merkelbach*, scribens: “In praxi est haec conclusio legitima, etiamsi ultima sententia [i.e. de sacramento valido et informi] non sit certa, sed tantum probabilis, uti de facto est. Exinde enim sequitur ad eam in praxi esse attendendum. Nam sacramenta non sunt quocumque modo probabili et incerto, sed modo tutiori et certiori pro bono poenitentis ministranda, et quidem non ita ut eorum effectus impediantur, sed ut hominibus tantum proficiant quantum sit possibile. Et ideo abstinendum est a conditione: si es dispositus, et adhibenda illa alia: si es capax. Eadem scii, ratio cur dandum sit sacramentum cum periculo infructuositatis vel et invaliditatis, spiritualis necessitas proximi seu periculum ne privetur gratia ipsi necessaria, est etiam ratio cur non conferatur sub conditione ‘si est dispositus’, ut

scii, fructus sacramentalis, si non in praesenti, saltem in futuro ipsi provenire possit. Melius est enim permittere absentiam fructus praesentis quam reviviscendam impedire et fructum futurum; quia periculum sacramenti, utpote minus malum, praeferendum est periculo salutis seu boni spiritualis hominum. Et haec videtur esse ratio cur Ecclesia in suis ritualibus de praefata conditione sileat, et quamvis plures conditiones enumeret, huius mentionem nunquam faciat; iino ista in Ecclesia fuerit ignota usque ad saeculum XVII” (n. 61S, C; cf. n. 506; *Acrtnys-Damen*, n. 334, nota; *Cappello*, n. 80).

NOTA. DE MODO EXPRIMENDI SEU APPONENDI CONDITIONEM FORMAE ABSOLUTIONIS.

Unus vel alter, ut *Caramuel*, olim sustinuit conditionem apponendam esse exterius et verbaliter, secus verba menti non concordarent. At id inepte dictum est; nam ex una parte intentio sufficit ad determinandum sensum verborum, ut vel ex eo patet quod ex sola intentione verba determinantur ad sensum sacramentalem, ne habeant merum sensum naturalem, vel jocosum, vel caeremonialem, et ex alia parte nulla est praescriptio Ecclesiae exprimendi exterius indolem conditionalem formae Sacramenti, si excipiantur Baptismus et Extrema Unctio, juxta Rituale Romanum (cf. supra, p. 586), de qua ceterum praescriptione rationabiliter ait *Cappello*: “Putamus, memoratam rubricam non sub gravi, imo ne sub levi quidem (remoto tamen scandalo aut fidelium admiratione, si publice iteretur sacramentum) obligare; in praxi vero servanda semper est; quin et in ceteris etiam sacramentis repetendis, expedit ut conditio verbis apponatur, praesertim si publice fiat iteratio” (De sacramentis in genere, n. 22).

Aliis, ut *Billuart*, displicet externa expressio intentionis, ne videatur fieri aliqua additio receptis ritibus Ecclesiae, quod non convenit verbis Tridentinis, sess. 7, can. 13. Ad rem ipse *Billuart*: “Quantum ... ad expressionem hujus conditionis in verbis formae, utrum sit licita? Haeret hic mihi calamus. . . [Nam] non videtur quod ullus SS. Patrum, aut Ecclesia unquam in aliquo concilio aut rituali illam formam probaverit, seu etiam illius mentionem fecerit, licet saepe minimas sacramentorum caeremonias assignet, et quomodo sacramentum poenitentiae sit moribundis administrandum instruat; cum tamen conditionatam formam pro baptismo et extrema-unctione in certis casibus admittat; et a concilio Tridentino prohibetur, ne vel excogitetur, vel mutetur ritus aliquis a receptis Ecclesiae ritibus in administratione sacramentorum. Ita illustrissimus *Genettus* in sua Theologia morali, communiter dicta Gratianopolitana. . . Hoc unum moneo, quod, cum conditio mente retenta aequivaleat verbis expressae, et in casu sufficiat,

neque de validitate formae sub hac conditione mentali sit controversia, non est cur sine necessitate formae verbis conditionatae in praxi obstinatius insistamus.”⁸¹

Attamen, timor iste vanus est, ut dictum est supra (p. 602), quia nulla fit mutatio ritibus Ecclesiae, sed mera additio, et quidem exexplicito consensu Ecclesiae. Ceterum, si licita est mentalis appositio conditionis, non est ratio quare non possit exterius exprimi, uti ab ipsa Ecclesia praescribitur pro Baptismo et Extrema Unctione, imo ex similitudine horum sacramentorum desumi potest ratio quare expediat externa significatio conditionis in ceteris etiam sacramentis, proportionaliter ad propriam indolem, praecipue cum publice iterantur.

Communis igitur sententia modernorum est convenientius apponi externam conditionem, non tamen id necessarium esse, sed internam intentionem sufficere. “Utrum vero *explicite* et *jormaliter*, an *implicite* tantum ac *virtualiter* sufficiat, controvertitur. Plures opinantur satis esse eam *implicite et virtualiter in mente habere*, ut facit quicumque intendit sacramentum ministrare secundum institutionem Christi et intentionem Ecclesiae. Secundum hanc sententiam, quae videtur vere probabilis, conditio, nisi *expresse* fuerit exclusa, censetur semper appositae, ubi causa rationabilis eam postulaverit” {*Cappello*, De poenitentia, n. 50; cf. *Sporcr-Bierbaum*, t. 3, n. 622).

ART. 81. Utrum Absolutio Deprecativa Sit Valida (Opusc. 22, De forma absolutionis; 3 p., q. 84, a. 3, ad 1 et 4; cf. q. 66, a. 5, ad 1).⁸²

"De Poenitentia, diss. 6, a. 10, § 7, sect. 2, Cursus Thcol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 414 sq.
"Conferantur inter *dogmaticos*:

Suarez, Disp. 19, sect. 1, n. 25.

Lugo, Disp. 13, sect. 4.

Gonct, Disp. 12, a. 2.

Salmanticenses, Disp. 3, dub. 1.

Frassen, Scotus Academicus, De poenitentia, a. 2, q. 4.

Simmonet, Instit. Theol., t. 9, De poenitentia, disp. 5, a. 1-6, Nancy, 1726, p. 308-425.

Tournely, Pracl. Theol., t. 9, De poenitentia, q. 9, a. 1, Parisiis, 1765, p. 305-316.

Billuart, Diss. 1, a. 3, §3.

Collet, De Poenitentia, pars 2, c. 7, a. 1, n. 10-67 (apud Migne, Thcol. Cursus, t. 22, col. 711-727).

Palmieri, De Poenitentia, thes. 12, parergon, Romae, 1879, p. 127-141.

Billot, De Ecclesiae sacramentis, t. 2, thes. 3, coroll. 2, Romae, 1930, p. 43 sq.

De Augustinis, De re sacramentaria, de sacr. poenitentiae, p. 2, a. 11, scholion, Romae, 1887, t. 2, p. 294-310.

Vacant, in Diet. Thcol. Cath., art. Absolution des péchés sous forme déprécatore, col. 244-252.

Pesch, De Poenitentia, prop. 20.

Galtier, De Paenitentia, thes. 35, Parisiis, 1931, p. 381-388.

D'Alès, De Poenitentia, thes. 11, E, Parisiis, 1926, p. 150-153.

Diekamp, Theol. dogm. (ed. Hoffmann), v. 4, §43, Parisiis, 1946, p. 286-288.

Cappello, De Sacramentis, v. 2, c. 4, a. 2, et Appendix De Ecclesiae Orientalis disciplina, a. 2, Romae, 1944, p. 50-64 et 748-751.

STATUS QUAESTIONIS

Agitur *de modo absolutionis, considerato potius ex parte ipsorum verborum* seu ipsius expressionis sententiae judicialis. Diximus enim supra (art. 79), contra quosdam adversarios jam a S. Thoma impugnatos, formam indicativam (Absolvo te) esse tum validam tum convenientem, adeoque *FORMAM DEPRECATIVAM* non esse necessariam. Nunc vero ad hanc ipsam formam quaestio convertitur, an nempe et ipsa sit secundum se valida; quaestio autem de ejus liceitate pendet a consuetudine et a lege Ecclesiae, juxta quam nunc apud Latinos utendum est forma indicativa assignata in Rituali Romano, apud Orientales vero oportet uti forma aut indicativa aut deprecativa juxta uniuscujusque ecclesiae rituale.

Ad rectam intelligentiam hujus quaestionis, quae non parum complicata evasit post impugnationem negativae sententiae antiquorum,

Merkelbach, Theol. Moral., v. 3, n. 242 sq.

Boyer, De Poenitentia et Extrema Unctione, p. 1, q. 2, a. 3, Romae, 1942, p. 91-101.

Conferantur inter positivos:

Petrus Arcudius, De concordia Ecclesiae occidentalis et orientalis in septem sacramentorum administratione, l. 4, c. 3, Parisiis, 1619.

Joannes Morinus, Commentarius historicus de disciplina in administratione sacramenti Poenitentiae tredecim primis saeculis in ecclesia occidentali et huc usque in orientali observata, in decem libros distinctus (Parisiis, 1651), l. 8, c. 8-22 (p. 529-588); item in fine hujus operis Appendix Codicum Manuscriptorum Poenitentialium (p. 1-151).

Renaudot, Collectio liturgiarum orientalium, 2 voll., Francofurti ad Moenum, 1847; Perpétuité de la Foi de l'Eglise catholique sur les sacrements, 5 voll., Paris, 1669-1670.

Marlène, De antiquis Ecclesiae ritibus, l. 1, pars 2, c. 6, a. 5 et 7, Rotomagi, 1700.

Goar, Euchologium sive Rituale Graecorum, Venetiis, 1730.

Schclstrate, Acta Ecclesiae Orientis contra Lutheri haeresim, Romae, 1739.

Garofali, Ordo ad dandam poenitentiam, Romae, 1791.

Chardon, Histoire des Sacrements, t. 2 Du Sacrement de Pénitence, sect. 4, chap. 1 (apud Migne, Theol. Cursus, t. 20, col. 639-645).

Merlin, Traité historique et dogmatique sur les paroles ou les (ormes des sept sacrements de l'Eglise, chap. 10sq. (apud Migne, Theol. Cursus, t. 21, col. 163-176).

II. Denzinger, Ritus Orientalium, Coptorum, Syrorum et Armenorum in administrandis sacramentis, t. 1 (Wirceburgi, 1863), Prolegomena, de poenitentia, p. 101-104; ritus poenitentiae, p. 434-474.

Brightman, Liturgies Eastern and Western, Oxford, 1896.

Janin, Les églises orientales et les rites orientaux, Paris, 1922.

Spacil, Doctrina theologiae Orientis separati de sacramento Poenitentiae, Romae, 1926.

Jugie, Theologia dogmatica Christianorum Orientalium, t. 3, Parisiis, 1930, p. 338-348; t. 5, Parisiis, 1935, p. 320 sq. 720 sq.

Villien, Les sacrements, Histoire et liturgie, chap. 4, La Pénitence, Paris, 1931, p. 189-194. 237-245.

Dictionnaire de Théologie Catholique, art. Absolution chez les Pères (*Vacandard*), col. 157 sq. 167 sq.; art. Absolution des péchés chez les Grecs, les Syriens, les Coptes, les Protestants, les Anglicans (*Michel, Tolstoy, Lamy, Hyvernât, Bainvel*), col. 200-230.

Maskell (ex anglicano catholicus a. 1850), An inquiry upon the Doctrine of the Church of England upon Absolution, London, 1849.

II. Ch Lea (protestans), A History of Auricular Confession and Indulgences in the Latin Church. Philadelphia, 1896, v. 1, chapter 14, p. 480-493. 515-523.

O. D. Watkins (anglicanus), A History of Penance, London, 1920, vol. 1. p. 489-496.

factam a Morino aliisque doctoribus historicis, et subséquentes distinctiones allatas a dogmaticis, *sedulo adverte sequentia*:

Primo, hic non agitur directe de quaestione historica, sed de *dogmatica*; seu non quaeritur an et quo sensu formula deprecativa fuerit in usu in utraque ecclesia, quamvis non negemus ipsam quaestionem historicam necessario hic implicari et cum datis historicis ipsam quaestionem dogmaticam componendam esse, ut ex dicendis constabit.

Secundo, quaestio non est de facto, sed *de jure*; quaeritur nempe directe an forma deprecativa sit secundum se valida, non vero an ipsa sit nunc valida in sola ecclesia orientali (i.e. apud Graecos et Coptos), vel quaenam ex variis formulis orientalibus sint de facto validae, quamvis hae quaestiones indirecte connectantur cum ipsa quaestione de jure, ut determinabitur infra.

Tertio, quaestio non est de jure quod fortasse habeat Ecclesia in determinandam formam validam, sed *de jure divino*, seu an, attenta sola Christi institutione, forma deprecativa sit valida. Ceterum, ea quaestio de praedicta Ecclesiae potestate facile a quibusdam hic invocatur ad solvendas difficultates historicas cum quaestione dogmatica connexas.

Quarto, *jorma deprecativa* jam inde a tempore S. Thomae accipi solet per oppositionem ad *jormam indicativam*. Non unus tamen est apud doctores modus hanc divisionem intelligendi vel protrahendi. 5. *Thomas* videtur secundum membrum subdividere cum ait: 'Tn sanationibus infirmitatum. . . [Apostoli] non semper modo deprecative utebantur, sed quandoque modo indicativo et imperativo' (3 p., q. 84. a. 3, ad 4). Quidam, ut *Estius* et *Tournely*, distinguunt: formam indicativam (Absolvo), imperativam (Absolvaris) et deprecativam (Absolve, Domine). Quandoque forma indicativa distinguitur in mere indicativam seu declarativam (Absolvitur) et potestativam (Absolvo), atque forma deprecativa in simplicem (Absolve, Domine) et potestativam (Absolvatur). Praecipue, moderni distinguunt deprecativam in formaliter deprecativam (cujus nempe sensus nonnisi deprecationem continet) et materialiter tantum deprecativam, quae nempe sit aequivalenter indicativa (cujus scilicet sensus implicet actionem, consideratis usu, circumstantiis et intentione loquentis).

Quae omnia possunt ad sequentem conspectum reduci, attenta non tam forma grammaticali quam indole conceptus sub forma grammaticali:

Forma indicativa

Mere indicativa, seu *declarativa*, seu demonstrativa (Absolvitur)

Effectiva, seu potestativa, seu auctoritativa

Mere *effectiva* (Absolvo; Habeo te absolutum)

Imperativa (Absolvere)⁸³

⁸³“Sicut in *Act.* 22, 16: “Exurge, et *baptizare*, et ablue peccata tua”.

*Forma deprecativa**Formaliter deprecativa* (Absolve, Domine; Absolvatur a te, Domine)*Materialiter tantum deprecativa, aequivalenter vero indicativo* (seu quae sub forma grammaticali et modo concipiendi deprecativo exprimit conceptum objectivum indicativum; quod quidem dupliciter fieri dicitur:)Acquivalenter indicativa secundum se et *ab intrinseco*, seu imperativa (Absolvaris; Absolvatur; Sis absolutus)Acquivalenter indicativa *ab extrinseco*, seuVel ex apposita mentione *ministerii* sacerdotis (Absolve, Domine, per meum ministerium; Deus te absolvat per meum ministerium)

Vel ex contexta mentione institutionis potestatis clavium (Deus qui dixisti: “Quorum remiseritis peccata . . . absolvet hunc famulum tuum; Deus qui dixit: “Quorum remiseritis peccata . . . te absolvat)

Vel ex praesentibus *circumstantiis* sacerdotis habentis potestatem clavium, et verba pronuntiantis super poenitentem confessum. cum intentione utendi potestate clavium (Absolvat te, Deus; Absolve, Domine; Absolvatur a te, Domine)

Hae omnes formae reduci possunt ad tres, scilicet formam *simpliciter indicativam*, quae immediate et signate exprimit exercitium actionis prout fit per ipsum loquentem (Absolvo); formam *deprecativo-indicativam*, quae exprimit quidem idem exercitium actionis ipsius loquentis, attamen non immediate et signate, sed mediante affectu seu voluntate loquentis (nam proprium est formae deprecativae exprimere affectum et voluntatem ut aliquid fiat) ac veluti in actu exercito (Absolvaris); formam *simpliciter deprecativam*, quae secundum se exprimit tantum affectum et voluntatem loquentis, non vero exercitium actionis per ipsum loquentem (Deus te absolvat; Absolve, Domine). Si quis autem velit omnia ad duas formas reducere, scilicet indicativam et deprecativam, colligat sub voce “indicativa” primum et secundum membrum, vel, si placet, omnia membra superioris conspectus, praeter “formaliter deprecativa”. Ceterum, haec omnia exactius determinabuntur et intelligentur infra in Conci. 2, cum statuatur quatenus formae deprecativae sint revera aequivalenter seu formaliter indicativae.

Ex his jam intelligitur quam ambigua possit esse proposita quaestio huius articuli “An forma deprecativa sit valida” et quam confusa apparere possit disputatio theologorum, quorum plures contra invicem decertantes, idem fere sentire videntur dum validitatem illius formae modo generico affirmant vel negant. Re quidem vera, omnes fere doctores (si nempe paucissimi excipiantur, inter quos praecipue Morinus) videntur negare valorem formae simpliciter deprecativae; omnes etiam affirmant vel supponunt valere formam non solum simpliciter indicativam. sed etiam deprecativo-indicativam, quae sit talis secundum se et ab intrinseco (seu imperativam). Unde tota quaestio reduci debet ad formam deprecativam quam supra vocavimus aequivalenter indica-

tivam ab extrinseco, ac formulari sic debet: Utrum ipsa vera deprecatio, expressa directe (Absolve, Domine) vel indirecte (Absolvat te Deus), possit per additam mentionem ministerii sacerdotalis vel institutionis potestatis clavium aut ex circumstantiis, sufficienter ita determinari, ut aequivaleat formae indicativae in ordine ad exprimendum proprium exercitium sacramentalis ac judicialis potestatis.

Quae quidem quaestio poni potest *etiam de jorma ceterorum sacramentorum*, in quantum est in omnibus potestativa seu effectiva, sed solet signanter poni circa formam hujus sacramenti ob peculiarem oppositionem quam ipsa, utpote non solum effectiva sed etiam judicialis, videtur habere cum indole deprecativa. Ceterum, similis nec minus celebris quaestio agitari solet circa formam Extremae Unctionis etsi inverso processu: utrum scilicet in illo sacramento forma ipsa indicativa dicenda sit valida, an e contra requiratur forma deprecativa. non obstante propria indole effectiva omnis formae sacramentalis et analogia ceterorum sacramentorum.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

Cum haud facile sit varia theologorum dicta et controversias ad determinata capita revocare, distinguemus quatuor periodos in evolutione hujus quaestionis, quarum ultima clarius ostendit distinctionem trium sententiarum, magis vel minus inter se oppositarum.

PRIMA PERIODUS.

Quaestio de valore formae deprecativae primo suscitata est saec. 13 ab *Anonymo quem impugnatur S. Thomas* in Opusculo 22 De forma adsolutionis. Ille autem defendebat non solum hujus formae validitatem sed etiam necessitatem, ita ut prorsus excluderet valorem et aptitudinem ipsius formae indicativae (cf. infra, p. 646-648, et art. 79. p. 547). Ipsi aliquatenus accesserunt *Alex. Halensis, Bonaventura* et forte jam *Petrus Cantor* et *Guilelmus Alvernicensis* (cf. infra, p. 643 sq. 645 sq. et in art. 79, p. 550), quatenus coniungerent utramque formulam, ut duas partes unius formae sacramentalis, quibus competeret distinctus finis et effectus.

S. THOMAS contra, directe negat valorem jormulae deprecativae. Numquid etiam negat valorem formulae quae sit materialiter tantum deprecativae, ut quidam putant? Id sine fundamento asseritur, quamvis S. Doctor non distinguat explicite inter formam formaliter et formam materialiter tantum deprecativam.

Nam *imprimis*, praecipua ratio quam S. Doctor assignat pro invaliditate formae deprecativae est quia oratio qua talis non ex-

primit actum judiciale. 3 p., q. 84, a. 3, ad 1: "In sacramentali absolutione non sufficeret dicere: 'Misereatur tui omnipotens Deus', vel: 'Absolutionem et remissionem tribuat tibi Deus,' quia per haec verba sacerdos absolutionem non significat fieri, sed petit ut fiat". *Opusc.* 22, c. 1: "Qui . . . petit aliquid esse solvendum non solvit, [unde] miror qua temeritate aliquis asserat esse solutum, quem habens claves *non significat se solvere, sed solum rogat esse solvendum*". Jamvero non potuit S. Thomam latere actum judiciale exprimi posse quibusdam formulis materialiter deprecativis.

Secundo, ex constanti comparatione quam S. Doctor (in praedictis locis) facit inter formam Poenitentiae et formam Baptismi, prout utraque opponitur soli formae Extremae Unctioni, sequitur eum formulam, quae sit tantum materialiter deprecativa, habere ut validam, non secus ac in Baptismo, de quo ait: "Graeci . . . non attribuunt actum baptismi ministris, ad evitandum antiquorum errorem, qui virtutem baptismi baptizantibus attribuebant, dicentes: 'Ego sum Pauli, et ego Cephae'; et ideo dicunt: 'Baptizetur servus Christi', talis, 'in nomine Patris', etc. Et *quia exprimitur actus exercitus per ministrum cum invocatione Trinitatis, verum perficitur sacramentum*" (3 p., q. 66, a. 5, ad 1).

Tertio, idipsum satis innuit in *Opusc.* 22 (c. 3) cum circa opinionem Alex. Halensis ait: "[Anonymus] nititur quandam absolutionem fingere, quae est: Si aliquis talis [uti Halensis] dicat quod ad ministerium sacerdotis pertinet oratio absolutionem Dei impetrans, postea tamen debet dicere indicative: Ego te absolvo, id est absolutum te ostendo. Quam quidem absolutionem nec ego approbo, *si simpliciter, ut verba sonant, intelligatur*. Non enim oratione sacerdotis impetratur remissio peccatorum, sed passione Christi". Ubi S. Doctor hoc subintelligere videtur: "Quod si ea sententia intelligatur non proprie et simpliciter de oratione, ut sonat, sed de formula deprecativa habente sensum indicativum, illi in hoc non repugno".

Quarto, ipse *Albertus M.*, S. Thomae magister, loquens de formula Baptismi explicite distinguit formulas deprecativas habentes vim formulae indicativae, inquiens: "Dicendum, quod est quaedam deprecatio habens vim indicationis; ut quidam Prophetiae quando prophetare desiderabant quod prophetabant, sicut, Isa. Ixiv, 1: 'Utinam dirumperes coelos, et descenderes'. Ita etiam e converso sunt quaedam enuntiationes, quae habent vim invocationum: Quia quod enuntiative profertur, hoc est ideo quia intentionis expressio in eis exigitur, et sic est enuntiatio in sacramentis, et est sensus: Baptizo te, etc., id est, ego baptizo te exterius invocans Patrem, etc., ut interius te baptizet.

Si autem quaeritur, Quare ita non dicitur: Invoco te? Dicendum, quod hoc fit ut non ponatur sub dubio aliquo quin Spiritus sanctus interius baptizet” (In 4 Sent., dist. 3, a. 2, in fine, Opera omnia, ed. Borgnet, v. 29, Parisiis, 1894, p. 67).

Quinto, inde intelligitur quare posterius, cum theologi explicite distinxerunt inter formulam absolutionis formaliter deprecativam et formulam materialiter tantum deprecativam, istius valori nequaquam repugnarunt discipuli S. Thomae, uti *Soto*, *Salmanticenses* et *Billuart* infra referendi.

SECUNDA PERIODUS.

A saec. 13 usque ad medium saec. 17, omnes theologi negant valorem formulae deprecativae. Ita inter alios *Scotus*, *Paludanus*, *Dom. Soto*, *Petrus Soto*, *Navarrus*, *Vasquez*, *Suarez* (t 1617), *Estius*, *Joannes a S. Thoma* (t 1644), *Sylvius* (t 1649). Hi theologi procedunt ex rationibus mere dogmaticis, nec attendunt ad quaestionem historicam de antiquis formulis deprecativis in ecclesia latina, nam haec quaestio fuerat jam negative resoluta saec. 13 per S. Thomae impugnationem et doctrinam, neque ad quaestionem de formis deprecativis in ecclesia graeca, nam de schismaticis curare non videntur. Ceterum, theologorum consensus firmiter videbatur stabiliri ex duplici decisione Cone. Flor., et Trid., declarante formam sacramenti esse verba “Ego te absolvo”. Quidam tamen transeunter admittunt valorem formae materialiter tantum deprecativae, imo *Suarez* explicite hanc distinctionem affert.

Scotus imprimis id a fortiori implicat in sua sententia, supra exposita et impugnata (art. 78, p. 515 sq.), quae tenet valere formam sacramenti “qualitercumque varientur verba” dummodo sententia judicialis exprimatur; explicite docet valere formam “Placet hunc absolvi”, quae quidem aequivalet isti: “Absolvatur talis”.

Franciscus Mayronis (infra cit., p. 648) explicite istius formae valorem admittit.

Similiter *Dom. Soto* scribens: “In sacramento poenitentiae, licet quis diceret: absolvit te, vel: absolvat te Christus, vere absolveret, quamvis peccaret. Nam et forma Extremae unctionis est, Indulgeat tibi Deus quidquid peccasti per visum, etc. In summa si expressio solius Ministri sufficit, ut exercentis actum, Ego te baptizo, cur non sufficiat expressio Christi qui per suum Ministrum baptizat? . . . Igitur ut summatim cuncta comprehendamus, si quis in forma actionem Ministri excluderet dicens, ‘Baptizet, vel absolvat te Deus, vel Christus quem ego nullatenus baptizo, aut quem ego non absolvo’, profecto non

baptizaret, quia adversaretur intentioni Christi et Ecclesiae. Sed si illa non fiat exclusio, sufficiens est forma exprimendo solum Christum qui intelligitur per suum Ministrum baptizare” (In 4 Sent., dist. 3, qu. unica, a. 5).

Suarez, explicite discutiens quaestiones de valore formulae deprecativae, scribit: “Occurrit speciale dubium . . . , an haec forma data per modum impetrationis valida sit, ut si quis dicat, ‘Absolvat te Christus’, vel ‘Absolvatur servus Christi’, ut in simili forma baptismi. Videtur enim eadem ratio de hoc sacramento et de baptismo; et tamen . . . diximus hanc formam baptismi validam esse. Unde *Soto*, d. 3, art. 5, de hoc sacramento loquens, expresse dixit hanc formam esse validam, ‘Absolvat te Christus’. . . At vero *D. Thomas*, diet. q. 84, a. 3, ad 1. negat hanc esse sufficientem formam, ‘Absolvat te Deus’. Quocirca dicendum est, hanc formam *in sensu deprecandi* non esse sufficientem ad sacramentum constituendum. . . Addendum vero est, eadem verba *materialiter* sumpta, quae possunt proferri in sensu deprecandi, *proferri posse modo et intentione imperandi; in quo sensu erunt aequipollentia* et consequenter etiam sufficientia, quia practice significant efficiendo talem effectum; quo sensu valebit illa forma, ‘Absolvatur Petrus’, sicut valet illa, ‘Baptizetur servus Christi’. Et hujusmodi videntur esse illa exempla, quae *Scotus* attulit [i.e. Jubeo hunc absolvi, *ἄγω* absolvi, Placet absolvi]; et ideo in rigore videntur illae formulae sufficere, quamvis praesumptuosum, et valde illicitum sit illis uti.”⁸⁴

TERTIA PERIODUS.

In prima medietate saec. 17, cum attentio eruditorum signanter dirigeretur ad historica monumenta utriusque ecclesiae in materia sacramentali, iterum ac diserte quaestio de validitate formulae deprecativae posita est, opera praesertim duorum eruditorum, *Arcudii* scilicet et *Morini*, atque in oppositas sententias ab utroque soluta est.

PETRUS ARCUDIUS (f circa 1632; natione graecus sed Romae educatus et in latinum ritum receptus) a. 1619 edidit opus suum *De concordia Ecclesiae occidentalis et orientalis in septem sacramentorum administratione*.⁸⁵ Juxta conciliativum scopum, quem in ipso operis

⁸⁴ M De Poenitentia, disp. 19, sect. 1, n. 25, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866. p. 408sq.

⁸⁵ *Arcudii* opus a quibusdam severe judicatur. *Allatius* (De eccles. occid. et orient. perpetuo consensu, l. 3, c. 7, § 13) scribit: “Vir pius, integer, veritatis amans, sectariorum hostis, quorum et nomina abhorruit, plus tamen aequo ardentius, et cum posset saepenumero rationibus, injuriis maluit tutari sententiam; sic dum omnia, quaecumque excerpserat, in quocumque argumento dicere studet, plerumque a proposito degressionibus iisque longissimis rem et orationem perturbat.” Auctores operis *Perpétuité de la foi* (t. 4, l. 1, c. 1) scribunt: “Son ouvrage est plutôt une controverse continuelle contre les Grecs, qu'une exposition fidèle de leur doctrine et de leur discipline sur les sacrements: il les

titulo sibi praefigit, haec quoad praesentem quaestionem docet in proluxa sua dissertatione de hac re: In Euchologiis ipsis graecis nonnisi formae deprecativae inveniuntur; cum igitur, juxta latinam traditionem et communem doctorum sententiam, forma debeat esse indicativa seu potestativa, formae illorum Euchologiorum sunt invalidae; non tamen ecclesia graeca invalide absolvit, nam de facto graeci sacerdotes uti solent alia forma his verbis concepta: “Habeo te venia donatum”, quae est enuntiativa et, ut ita dicatur, auctoritativa et judicialis (cf. ejus verba infra relata, p. 652. 655). Fatetur tamen formulam deprecativam valere si sit aequivalenter indicativa: “Si in sermone trito et usitato illa verba ‘Parcat tibi Deus’, idem sonant, quod ‘Ego tibi parco’, profecto poterunt in Sacramentis (nisi aliud obsit, hoc est, Ecclesiae consuetudo) eodem sensu dici, et valebit Sacramentum”.

JOANNES MORINUS († 1659), aciem sui ingenii convertens ad utriusque ecclesiae documenta (usque ad saec. 13 pro ecclesia latina et usque ad medium saec. 17 pro ecclesia graeca) in suo opere “Commentarius de disciplina in administratione sacramenti Poenitentiae tredecim primis saeculis in ecclesia occidentali et huc usque in orientali observata, in decem libros distinctus”⁸⁰ haec statuit (l. 8.

accuse souvent mal à propos, et il paraît que la règle de la foi suivant laquelle on examinait les Grecs s'éloignait souvent de la tradition, dans la crainte de s'écarter tant soit peu de ce qu'il avait appris dans l'école, car il n'avait pas d'autre théologie. C'est pourquoi il condamne dans les Grecs plusieurs cérémonies et diverses prières sacramentelles: ce qui ne s'accordait pas avec l'approbation que les papes avaient donnée en plusieurs occasions aux rites grecs. Aussi quoiqu'il eût composé son ouvrage à Rome, où il avait eu des emplois considérables, il ne put l'y faire imprimer, et il l'envoya à Paris. Mais on reconnaît assez qu'on n'en a pas tiré de fort grands secours pour la connaissance exacte de l'église grecque moderne; d'autant même qu'il était très peu versé dans la lecture des livres grecs du moyen et du dernier âge, quoiqu'elle soit absolument nécessaire.”

Huic operi, a pluribus theologis positivis frequenter laudato ob ejus merita archaeologica, non magnus tribuendus est valor historico-theologicus. Laudabiliter Morinus in colligendis antiquitatis documentis insudavit quae aliis, meliori judicio pollentibus, utillima esse possunt; at ipse ex illis non pauca deduxit judicia et conclusiones quae parum theologiam positivam juvarunt, quin potius confusiones ingesserunt. Ut jam notavimus cum *Palmieri* in art. 45 (tom. 2, p. 946 sq.), in eo Morini volumine “frequenter desideres rectitudinem ratiocinii, ut postquam plura legeris, nihil tandem habeas quod cum certitudine teneas” Ad haec verba *Harter* in suo Nomenclatore litterario, v. 3. Oeniponte, 1907, col. 1157 addit: “Ita haud immerito Palmieri de poenit. in append. de indulg. §2 qui illum saepius corrigit. *Perrone* in suis praelect. theol. de poenit. c. 2 prop. 3 in annot. ad n. 90 advertit ‘non sine aliquo delectu doctissimi viri opera legi debere’.” Ad praesentem quaestionem notat *Merlin* in Traité historique et dogmatique sur les paroles et les formes des sept sacrements de l'Eglise, chap. 4: “Quelques critiques ont commencé à faire parade d'une érudition évidemment fausse (ce me semble), qui impute à toute l'antiquité d'avoir administré la plupart des Sacrements avec des formules déprécatives. . . L'autorité du père Morin de l'Oratoire entraîna beaucoup de monde. Cet habile homme entreprit aussi de montrer que l'absolution des péchés, même sacramentelle, avait été purement deprecative jusqu'au temps de saint Thomas. Ce sentiment n'a point été goûté de tous les docteurs. . . Quoi qu'il en soit, on ouvre maintenant les yeux plus que jamais sur la faiblesse, ou plutôt la nullité des preuves du père Morin” (apud Migne, Theol. Cours, t. 21, col. 132).

a c. 8 ad c. 22): In Ecclesia latina usque ad saec. 13 et in ecclesia graeca jugiter usque ad tempus quo suum opus edidit (a. 1651), forma absolutionis fuit tantum deprecatoria, ut luculenter constat ex omnibus antiquis documentis, i.e. Patribus, Ritualibus et theologis; inde fere a saec. 13 in sola ecclesia latina forma est indicativa, idque ex auctoritate Ecclesiae firmatum in Cone. Flor., et Trid. (c. 8-13; cf. infra, p. 629. 636 sq.). Attenta sola Christi institutione, binae formae, indicativa et deprecativa, sunt validae, cum sint essentialiter eadem seu aequivalentes (c. 18-20), imo absolutio est principaliter ac essentialiter deprecativa, ut patet vel ex ipsa invocatione Trinitatis in qua ipsa praecipue consistit (c. 18, n. 8), nec potest non esse deprecativa (c. 22, n. 8); ceterum forma deprecativa nullatenus repugnat indoli judiciali huius sacramenti, requiritur vero ab ejus indole ministeriali (c. 20-21). Ecclesia autem habet potestatem determinandi formam sacramenti, ea ratione sub qua non fuerit a Christo determinata, adeoque efficiendi ut una vel altera forma sit valida vel secus, juxta tempus vel locum (c. 8, n. 2; c. 17-18); unde cum de facto in utraque ecclesia forma deprecativa fuerit unice adhibita usque ad saec. 13, ea fuit unica forma valida illo tempore, posterius vero duplex forma valida habetur, indicativa nempe pro ecclesia latina et deprecativa pro ecclesia graeca (ibid.; cf. c. 18, n. 7).

Quantum intelligimus, Morinus revera sustinet validitatem formulae quae sit non tantum materialiter deprecativa, sed etiam *formaliter talis*; nam docet absolutionem esse per se et simpliciter deprecativam, imo absolutionem indicativam intantum valere inquantum aequivalet deprecativae. Unde merito a quibusdam Morini sententia consideratur ut restauratio, sub mitigata quadam et scientifica forma, sententiae illius Anonymi mediæ aevi quem S. Thomas temerarium appellat.

Ait enim *MORINUS*: “[Objectioni ex doctrina Cone. Trid. desumptae] *primo . . . responderi potest . . . nihil Concilium Tridentinum fecisse quod in ipsius potestate non fuerit, cum ad ipsum pertinuerit formas et materias Sacramentorum in scriptura non evidenter determinatas declarare, definire, et restringere, aut etiam ampliare. Itaque nemo commoveri debet quod forma Absolutionis a Concilio in Latinorum gratiam definita praeter Graecorum morem indicative proferatur.*

“*Secundo* dico Concilium in forma illa nihil novi constituisse, neque eam restrinxisse aut ampliasset, multo minus immutasse, sed tantum ex multis quae cum ea indistincte coniungi solent declarasse quae sint factu necessaria, ut numquam omittantur; quae vero utilia quidem, sed non necessaria, ut occasione id postulante omitti possint. Idem adnotant eodem casu pleraque Poenitentialia et Sacramentaria, ex multis scilicet Absolutionis formulis hanc vel hanc, si necessitas urgeat, sufficere.

“Si vero ponamus omnes Sacramentorum formas . . . esse invariatas; iterum dico allegatam Concilii definitionem huic sententiae non contradicere, eo quod Concilium statuatur Absolutionis formam esse, ‘Absolve te, etc.’ Ut et antea Concilium Florentinum declaraverat. Sub abbreviatione autem illa, etc. intelligitur

potissimum Sanctissimae Trinitatis invocatio, scilicet, 'In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti'. Quapropter licet orationes adiunctae ad substantiam non pertineant, *invocatio Sanctissimae Trinitatis ex Concilii Decreto plane necessaria est*. Revera res mira esset, ad tantum effectum producendum Ministri, aut actionis Ministerialis expressionem omnino necessariam esse, Dei vero expressionem quasi ficulneum ipsius esset auxilium, non requiri. Ex sententia igitur Concilii Absolutio sicut apud Graecos *potissimum est deprecativa*: cumque accessorium sequatur naturam principalis, *simpliciter dici potest deprecativa: ratione videlicet invocationis Sanctissimae Trinitatis* quae ex Concilii Decreto his verbis, 'Absolvo te', coniungenda est. Secundo ponamus verum esse quod tamen rectae rationis dictamini evidenter repugnat Principale sequi debere naturam accessorii, remque non esse a principali sed ab accessorio denominandam. Dico iterum, nec sic formam Latinam a Graeca substantialiter differre, eo quod eadem sit modi indicativi et deprecativi potestas et significatio; nec ullomodo ad Sacramenti substantiam pertinere, indicative an deprecative enuntietur, modo Ecclesiae suae ritum quisque sequatur" (op. cit., l. 8, c. 18, n. 7 sq., p. 569 sq.).

"Nonnulli Theologi . . . admittunt *formulas illas Absolutionis imperativas*, 'Remittuntur tibi peccata tua', vel, 'Absolvatur servus Christi', eisque similes, quarum tamen nullum unquam reperitur exemplum. Verum si rem ipsam attendamus, sensus nulla ratione potest alius esse quam deprecativus. Fingamus tantisper verba esse imperativa. Sacerdos imperat. Cui imperat? aut Deo, aut alteri homini aut sibi. Impium dicere Deo; Deinde supra c. 19. demonstratum est omnia imperativa, non modo ad Deum, sed ad superiores quosvis directa esse deprecativa. Non sibi. Repugnat enim omnium hominum usu; sic loqui nemo solet, iubeo me facere hoc, Impero mihi ut faciam hoc. . . Superest ut Sacerdos sic imperans. 'Remittuntur tibi peccata', ad alium hominem dirigat sermonem, quod ridiculum est, et contra auctorum istorum mentem. Absolutio igitur his verbis et similibus data, ut sit valida, non impia, absurda, aut ridicula, *deprecativa est, et ad Deum dirigitur*. Opponet forsitan aliquis iudicum sententias aliquando hoc modo pronuntiarum, 'gladio feriatum'. Ita est, sed mandatum in pronuntiantem non transit, verum in scelerum vindices, ad quos spectat sententiae exeeutio. . . Sic Episcopus sive index superior pronuntiare potest in causa Excommunicationis, cum iniuste Excommunicatum vel alia de causa, ad inferiorem remittit 'Absolvatur', hoc est, absolvatur a te, sive iubeo, ut eum absolvas. Nihil igitur aliud haec verba. 'Remittantur tibi peccata', iuxta forensem consuetudinem sumpta, significare possunt, quam iussionem inferiori iudici factam absolvendi a peccatis Titium Poenitentem: Sed mos iste in Sacramentali foro non est in usu" (ibid., c. 22, n. 5 sq., p. 587 sq.).

QUARTA PERIODUS.

Post Morinum, theologi divisi sunt in *tres sententias*, duas nempe extremas et unam mediam, saltem si attendatur modus loquendi doctorum, nam quoad rem quidam inter se decertantes parum ab invicem différe videntur.

PRIMA SENTENTIA est eorum qui dicunt se adhaerere doctrinae Morini. Tales sunt praecipue plures doctores saec. 18 (notanter inter Sorbonicos), uti *Joannes de Launoy* (f 1678),⁸⁷ *Duhamel* (t 1706),

"De co *Hurler*, Nomenclator literarius, t. 4, Ocnipontc, 1910, coi. 219 sq., ait: "Joannes Launojus (de Launoy) vir eruditus quidem, sed hypercriticus et quod pejus est, in pluribus a fide catholica devius, et sedis apostolicae apartissimus juxta Benedictum XIV. hostis, hinc quamplurima ejusdem opera fuerunt damnata."

Witasse (f 1716), *Tournely* (t 1729), *Juénin* (f 1727), *Droum* (f 1742), *Gotti* (t 1742), *Chardon* (t 1771), *Sardagna* (t 1775). Inter modernos solent cum istis citari *Perrone*, *Hurter*, *Palmieri*, *Schanz*, *Tanquerey*.

Attamen notetur: 1. Vix inter hos reperitur qui revera cum Morino sentiat formam formaliter deprecativam esse validam, sed potius omnes conantur explicare quomodo forma deprecativa quae invenitur in antiquis documentis sit aequivalenter indicativa; idque apparet ex ipso *Tournely*, uno ex insignioribus fautoribus Morini. 2. Omnes insistunt in veritate facti, quod sibi videtur solide stabilitum a Morino, scilicet constantis usus formae deprecativae in ecclesia graeca, et usque ad saec. 13 in ecclesia latina (de hoc tamen valde dubitat *Palmieri*, infra cit. in p. 630). 3. Quidam, ut *Tournely* et *Gotti*, consentiunt Morino etiam in thesi quod Ecclesia possit mutare formas sacramentorum ac de facto mutavit formam absolutionis pro sola Ecclesia latina, ita ut in hac amplius non valeat forma deprecativa; quidam vero id non admittunt, seu docent formam etiam hodie esse validam sive sit indicativa sive deprecativa. 4. Doctores moderni ultimo memorati, vix videntur differre ab aliis modernis de quibus dicetur in tertia sententia. *Palmieri*, qui fusius hanc quaestionem agit, scribit: “Quaestio huc redit: utrum Ecclesia vel traditione sua doctrinali vel ipsa praxi docuerit nos ita reapse accipienda esse verba Christi, ut explicite oporteat absolventem dicere se potestatem suam exercere his verbis ‘Ego te absolvo’, vel similibus. Atqui huc revocata quaestione, solutio non est adeo facilis. . . Nos rem in medio relinquimus, quamvis, ut quod est fateamur, verisimiliter nobis appareat sententia affirmans sufficientiam per se formae deprecativae. Cf. cl. *Hurter* Tr. cit. n. 563.”⁸⁸

SECUNDA SENTENTIA est eorum qui absolute reiecerunt sententiam Morini. Tales sunt praecipue plures magni theologi saec. 17-18, ut *Lugo* (t 1660; Disp. 13, sect. 4), *J. Nicolai* (f 1673; In 3 p., q. 84, a. 3), *V. Baron* (t 1674; Theol. Moral., disp. 2, sect. 3. a. 5), *Gonet* (t 1681; Disp. 12, a. 2), *Salmanticenses* (Disp. 3, dub. 1°), *Frassen* (t 1711; De Poenit., a. 2, q. 4), *Simmonet* (t 1733; Instit. theol., De poenit., disp. 8, a. 1-6, ubi diffuse ac vehementer impugnat sententiam Morini ejusque historicas affirmationes), *Merlin* (f 1747; in suo opere historico pluries infra cit., in quo easdem Morini affirmationes retundit), *Billuart* (t 1757; Diss. 1, a. 3, §3; dicit: “Probabilius est”; impugnat argumenta *Tournely*), *Wirceburgenses* (U. Munier, t 1759; De Poenitentia, disp. 2, c. 2, a. 2),

⁸⁸ De Poenitentia, thes. 12, parergon, Romae, 1879, p. 130 et 141.

⁸⁹ Tractatum De Poenitentia ediderunt, a. 1701.

Collet († 1770; favet in *De Poenitentia*, p. 2, c. 7, a. 1, n. 62). Accedit inter modernos notanter *De Augustinis* qui sat valide Morinum impugnat.

Adverte: 1. Hi doctores logice connectuntur cum theologis antiquioribus, ante Morinum usque ad S. Thomam, atque constituunt saniores partem traditionis theologicae in hac re; attamen plures saltem, ratione impugnationis praecedentis sententiae, mitigant rigorem antiquiorum, magis explicite concedentes quasdam formas deprecativas facile reduci posse ad formam indicativam, seu esse aequivalenter vel formaliter indicativas. 2. Plures ut Frassen, Simmonet, Merlin, Wirceburgenses, Collet, referunt et impugnant historicas affirmationes Morini; alii, ut Gonet et Salmanticenses, eas vix aspicere dignantur, nec de validitate absolutionis apud Graecos curant.

Ad rem *LUGO*: ‘Objici potest, quod supra tetigimus ex *consuetudine sacerdotum Graecorum* qui verbis precatoriis absolvunt. Respondetur, eum usum non esse universalem etiam apud schismaticos; graviores enim, et peritiores addunt illa verba, ‘et ego habeo te absolutum’, quae apud Graecos habent eundem sensum, quem apud nos, Ego te absolvo, ut late probat Petrus Arcudius lib. V, de sacramentis Ecclesiae orientalis c. III, de forma sacramenti poenitentiae: illi autem, qui solis precibus utuntur, invalide absolvunt, nec mirum, si in tenebris schismatis, hoc etiam errore laborant.

“Restat circa hoc breve dubium; *an eadem verba, non in sensu deprecativa, sed imperativo prolata*, Absolvat te Deus, sufficient ad valorem formae hujus Sacramenti. Respondeo breviter, hanc formam posse esse magis dubiam, et quidem si diceretur, *absolvaris a me, vel per me, vel absolvat te Deus per me*, etc. videtur omnino valida, quia satis significatur effectus, prout ab ipso absolvente procedit. Idem credo, si diceretur absolute: *Absolvatur servus Christi*, sicut dici solet de illa forma baptismi, baptizetur servus Christi, quae attribui solet communiter Graecis, sed immerito quia Graeci non dicunt, ‘baptizetur’, sed ‘baptizatur senus Christi’, etc., illa tamen, baptizetur, et illa, absolvatur, esset valida; quia ibi imperatur ipse effectus, et per consequens significatur sufficienter actio ministri, et licet Navarr. de poenit. d. VI, cap. in princip. n. 16 et 17, differentiam ponat, quoad hoc, inter baptismum, et poenitentiam; sed immerito, et absque sufficienti fundamento.

“Illa vero ‘*absolvat te Deus*’, esset mihi magis dubia etiam in sensu imperativo; quia per illa verba videtur sacerdos non velle ponere immediate effectum auctoritate sua, sed imperare Deo, ut ipse ponat, quod est valde diversum; explicarique potest exemplo supra posito. Si legatus Papae v.g. habeat facultatem absolvendi ab excommunicatione reservata, poterit Papa aliquem excommunicatum, vel per se ipsum immediate absolvere, vel remittere ad legatum, cui praecipiat, ut eum absolvat, et quidem in hoc secundo casu Papa dicens, absolvat te meus legatus, vel imperans legato, ‘absolve hunc’, non censeretur absolvere, sicut nec e contra legatus dicens imperative, absolvat te Papa, non absolveret, quia non imperaret immediate effectum, prout a se, sed imperaret Papae absolutionem. Sic sacerdos habet quidem potestatem ad ponendum effectum immediate ex commissione Dei antcedenter facta, non vero habet potestatem imperandi Deo, ut ipse Deus absolvat. . .

“Aliunde tamen videtur in aliquo sensu imperativo subsistere illam formam, quatenus sacerdos per illam non imperet novam prolationem sententiae, sed executionem ipsius, sicut si iudex reum detentum in carcere absolvat, per haec verba, ‘Solvat te custos a vinculis’, valida erit sententia: similiter ergo sacerdos

valide videtur absolvere, dicendo: 'solvat', vel 'absolvat te Deus a vinculis peccati', quibus teneris: haec enim solutio vere mandatur execution! a Deo per gratiam, quam producit in homine: esset autem illud imperium non proprium cum homo non possit proprie imperare Deo, sed improprium, seu intimatio voluntatis facta ex potestate judiciaria, quam ipse homo accipit a Deo: esset ergo fortasse valida illa forma in hoc sensu: adhuc tamen videretur dubia, et ideo omnino vitanda."⁰⁰

SALMANTICENSES: "Diximus 'vel aliis formaliter aequivalentibus'. Quoniam in verbis non tam attendi debet ad regulas, ut ita dicamus grammaticales, seu ad materiale sonum vocum, quam ad id quod formaliter significant, aut per ea communiter significari intenditur; nam quod verba sint ista, vel illa, dummodo idem formaliter sit eorum significatum, est prorsus materiale, et de materiali se habens. Ergo in Sacramentorum formis dummodo servetur eadem formalis significatio, quamvis grammaticaliter, et quoad materiale sonum verborum diversa appareant, non idcirco fiet irritum, aut invalidum Sacramentum. Quocirca consultissime in Florentino decretum est ad verum Baptismum sufficere verbum, per quod exprimatur Sacramentalis actio, exercita. . . Et hinc sumitur certissima regula pro aliis Sacramentis, nec quamlibet materiale variationem vocum obesse Sacramenti veritati, nec quibuslibet indifferentibus posse perfici. Sed debent esse talia, quod retineant ipsum formale significatum, ut constat ex ipso exemplo Concilii, ubi ly 'Baptizetur', et 'Baptizatur' in significatione passiva prolata, eundem formalem sensum conservant, ac 'Baptizo'.

"Similiter in praesenti proferendo: *Absolvaris, Absolvatur a me*, verum evadet Sacramentum. Et eadem ratio est de *similibus locutionibus, quae verba non extrahant a modo indicativo formaliter*. Si vero ad alium modum optativum, aut deprecativum, vel diversum formaliter sensum detorqueantur; abs dubio nullum erit Sacramentum. Porro explicare in particulari, quae verba aequivaleant formaliter, quae vero non; res est nimis prolixa, et non ad modum doctrinalis, cum versetur circa singularia, quorum non est scientia, atque ideo ab ea supersedendum in praesenti. Animadvertimus tamen ad discernendum quae verba sint aequivalentia, quae vero non? minime standum esse hujus vel illius intentioni privatae, a qua res non habent significare; sed *communi acceptioni vocum*; et juxta hanc regulandum est, an eundem, vel diversum sensum contineant. Et quia in his locutionibus *absolvat te Deus*, vel *absolvaris a Deo*, non fit sensus indicativus, sed vel optativus, vel deprecativus, et tota absolutionis ratio refundi videtur in Deum, idcirco nullatenus sub illis verbis validum conficietur Sacramentum."⁰¹

BILLUART: "Probat Arcudius formas Graecorum, quae videntur deprecativae, non esse mere deprecativas, sed habere sensum absolutum, et aequivalere formae indicativae Latinorum; quia, attentis circumstantiis tribunalis et personae a qua et in quam profertur absolutio; item, attento quod potestatis sibi concessae mentionem prius faciant per haec verba, 'Quaecumque solveritis', etc., vel per ista, 'Domine Jesu Christe, qui dedisti nobis potestatem, absolve hunc'; his, inquam, attentis, dum dicunt 'Absolve hunc', intendunt applicare virtutem et actionem principalis agentis, et sensus est. Absolve hunc per me, vel per ministerium meum, sive, absolve Domine principaliter, quem, potestate a te mihi concessa, absolvo ministerialiter; ita ut forma illorum practice et in actu exercito sit absoluta. Et certe cum nulla unquam extiterit controversia inter Graecos et Latinos circa formam hujusmodi sacramenti, non est verisimile eam esse ullibi diversam, aut mutatam, ac proinde consequens est, ut utrinque usurpata sibi correspondeat, vel formaliter, vel aequivalenter."⁰²

*⁰De Poenitentia, disp. 13, sect. 4, n. 106, Disp. Schol., t. 4, Parisiis, 1892, p. 731.

ei⁰De Poenitentia, disp. 3, dub. 1, §3, n. 53, Cursus thcol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 160sq.

" De Poenitentia, diss. 1, a. 3, §3, Cursus Thcol., t. 9, Parisiis, 1904, p. 257.

TERTIA SENTENTIA mediat quodammodo inter utramque, vel si placet est ulterior determinatio et mitigatio secundae sententiae. Xegat nempe contra priorem sententiam valere formam formaliter deprecativam, idque ob rationes dogmaticas invocatas ab altera sententia, concedit vero valere formam quae sit tantum materialiter deprecativa, idque ob rationes invocatas a priori sententia. Haec est communis sententia apud modernos: *Langres, Knoll, Franzelin* (De sacr. in genere), *De San, Lehmkuhl, Billot, Pesch, Galtier, D'Alès, Htigon, Diekanip, Hervé, Boyer, Vacant, Garrigou-Lagrange*.

Adverte autem:

1. Haec sententia ob suam elasticitatem potest colligere suffragium plurium patronorum duarum praecedentium. Nam ex una parte, si excipiatur unus vel alter, praecipue ipse Morinus, patroni primae sententiae non videntur clare admittere validitatem formulae quae sit formaliter deprecativa, i.e. prolata ex formali intentione deprecandi, idque patet ex eo quod plures conentur praecise ostendere quomodo formulae deprecativae, quas validas dicunt, aequivaleant indicativis, et ex alia parte plures patroni secundae sententiae quasdam formulas, quae dicuntur deprecativae, docent esse validas, eo quod aequivaleant indicativis.

2. Hoc sensu haec sententia dici potest traditionalis, quatenus ex una parte salvat principium inculcatum a S. Thoma et Cone. Trid. de vera indole judiciali, quae debet contineri in ipsa forma absolutionis, et ex alia parte satisfacit exigentiis tum rationis tum historiae, si et pro quanto ad rem faciunt ea facta quae ex historia afferuntur. Quod quidem dicimus, quia haec sententia non pendet ex ipsis factis historicis; nam aliquis potest negare, vel solide saltem dubitare, ut patet ex infra dicendis, de factis et conclusionibus historicis Morini et aliorum, et nihilominus ex ipsa ratione deducere plures saltem deprecativas formulas esse validas ex eo quod sufficienter exprimant sententiam judicialem.

3. Haec sententia abstrahit a quaestione num Ecclesia possit mutare formas sacramentorum et num forma deprecativa sit nunc valida in ecclesia latina.

4. Magna confusio in hac quaestione et difficultas eam solvendi, necnon judicandi de mente multorum doctorum inter se apparenter oppositorum, provenit ex ipso modo quo quaestio poni solet, seu: Utrum forma deprecativa sit valida; nam verbo “deprecativa” multiplex sensus dari potest et solet. Si enim vox sumatur simpliciter, ut sumebatur ab antiquis et ab ipso S. Thoma, ita nempe quod forma absolutionis reducatur ad meram deprecationem, quantumvis sacra-

mentalem, eo fere modo quo forma Extremae Unctionis dici solet a theologis deprecative, quaestio est jam negative decisa in doctrina Cone. Trid. de ipsa natura judiciali absolutionis sacramentalis, adeoque recte a *Galtier* (n. 501) negativae sententiae haec *nota theologica* assignatur: “Saltem post Tridentinum, illud est *saltem theologice certum* nec posset negari quin labefactaretur doctrina catholica de indole vere judiciali illius sacramenti”; quod quidem jam ante Cone. Trid. dixerat apertis verbis S. Thomas, vocans sententiam memorati Anonymi “*valde temerariam . . . repugnantem evangelicis dictis . . . praesumptuosam, ne dicam erroneam [seu haereticam]*” (Opusc. 22, c. 1). Si vero vox “deprecative” sumatur cum distinctione, seu cum additione verbi “materialiter tantum”, tunc fit transitus ad elasticam et incertam quaestionem, quaenam nempe sint formulae quae dici possint revera materialiter tantum deprecativae, seu quae sub verbis aut modo deprecative (vel subjunctivo, vel optativo, vel strictius deprecativo) exprimant intentionem et conceptum indicativum seu potius effectivum, potestativum et judicialem, qui est proprius formae hujus sacramenti.

UNDE QUAESTIO AD DUO HAEC PUNCTA REDUCITUR:

1. An valida sit forma absolutionis prolata ex intentione deprecandi; in quo quidem negando vix esse potest dissensus inter catholicos.
2. An valida sit forma prolata quidem cum intentione judiciali sed sub eo modo dicendi vel concipiendi, quo exprimi solet intentio deprecative, seu quaenam sint inter formulas deprecativas eae in quibus sufficienter salvatur intentio et conceptus judicialis; in quo quidem potest esse, et fuit, et jugiter erit inter theologos, varietas sententiarum.

Praedicta duo puncta duabus sequentibus conclusionibus determinantur.

CONCLUSIO

Conclusio 1. Absolutio formaliter deprecative non est valida, seu ad valorem sacramenti requiritur forma absolutionis formaliter saltem indicativa.

Probatur 1. *EX SCRIPTURA.*

Verba tum promissionis tum institutionis nullum praebent fundamentum validitati formae simpliciter deprecativae, sed potius ei opponuntur; nam in illis verbis Christus significat se conferre Apostolis potestatem absolvendi, non vero solam facultatem deprecandi ut homo a Deo absolvatur. Eodem modo illi formae opponi videntur textus in quibus ostenditur exercitium potestatis clavium per Apostolos (cf.

art. 1, tom. 1, p. 86-90), v.g. 1 *Cor.* 5, 3-5: "Jam judicavi ut praesens eum qui sic operatus est" et 2 *Cor.* 2, 6-11: "Donavi . . . in persona Christi".

Ad rem S. *Thomas, Opusc. 22 De jorma absolutionis:*

"Magis autem verbis Domini colligitur hanc esse formam debitam absolvendi: 'Ego te absolvo' . . . quia Dominus ministro actum absolvendi attribuit" (c. 7).

"In sacramento . . . Poenitentiae verba Scripturae, quae maxime sunt sectanda, non faciunt mentionem de aliqua deprecatione, sed magis verbo indicativo utitur. Non enim dicit: Quaecumque petieris esse solvenda, erunt soluta, sed 'quaecumque solveris, erunt soluta'. Si ergo illa tantum dicuntur esse soluta quae habens claves solverit, qui autem petit aliquid esse solvendum non solvit, *miror qua temeritate aliquis asserat* esse solutum, quem habens claves non significat se solvere, sed solum rogat esse solvendum. . . Non ergo sub incerto modo deprecativae orationis significanda est in hoc sacramento remissio peccatorum, sed sub certitudine per indicativam orationem. Non ergo est forma in sacramento poenitentiae: 'Absolutionem et remissionem tribuat tibi omnipotens Deus', sed 'Ego te absolvo'" (c. 7).

"In sacramentis . . . tenenda sunt verba determinata consonantia divinae institutioni, institutioni autem dicentis: 'Quodcumque solveris, etc.', ista verba conveniunt: 'Ego te absolvo', sicut institutioni dicentis: 'Euntes docete omnes gentes, baptizantes, etc.', conveniunt ista verba: 'Ego te baptizo, etc.' Sicut ergo ista tenenda sunt in baptismo: 'Ego te baptizo', ita in poenitentia: 'Ego te absolvo' " (c. 2).

"Nec est verum quod [ut adversarius supponit] hoc quod dicitur: 'Absolutionem et remissionem tribuat tibi. etc.', sit forma aut pars formae. Non enim conveniunt verbis Scripturae, quae dicit: 'Quodcumque solveris, etc.; et quorum remiseritis, etc.' Nec hoc quod dicitur: 'Benedictio Dei omnipotentis, etc.', pars est formae, cum hoc ex Scriptura trahi non possit, nec in usu communi habeatur, licet aliqui hoc dicant" (c. 2).

Morinus citat in favorem formulae deprecativae verba *Jac.* 5, 16 (quae in art. 36 concessimus referri ad sacramentum Poenitentiae): "Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, et *orate* pro invicem ut salvemini; multum enim valet *deprecatio* justi assidua". Ad rem ipse: "Verba illa in Sacramento Poenitentiae fuisse deprecatoria, ex multorum sententia, testari videtur S. Iacobus c. 5, vers. 16. . . [Multi doctores] haec intelligunt de confessione quae fit Sacerdotibus. . . Sacerdotes igitur orationibus suis peccata remittunt sibi confitentibus.

Hoc insuper demonstratur eodem prorsus argumento quo idem de Extrema Unctione demonstrari potest: Eadem enim videtur consequentia. Quapropter si ex hoc loco demonstratur deprecatoriam formulam in Extrema Unctione valere, eadem ratione idem de Confessione demonstrabitur” (Op. cit., l. 8, c. 8, n. 4 sq., p. 530).

Attamen, dato quod etiam ipsa verba “Orate” et “Deprecatio” referantur ad sacramentum ac designent absolutionem, non necessario ipsa accipi debent in sensu proprie dictae orationis, sed intelligi possunt eo modo quo, ut mox dicetur, accipiuntur a Patribus. Nec valet invocata paritas cum proprio sensu ejusdem vocis dictae de forma Extremae Unctionis, utut in eodem contextu Jacobi (5, 14 sq.). Nam disparitas potius apparet tum ex ipsa diversa natura utriusque sacramenti, ut dictum est in art. 79 (p. 554 sq.); tum ex eo quod verba v. 14 sq. explicant ipsam institutionem Extremae Unctionis (etsi eam non faciant), dum verba v. 16 continent meram allusionem ad Poenitentiam, cujus institutio aliis nec ambiguis verbis refertur in Matth. 16, 19; 18, 18, et Joan. 20, 23; tum ex eo quod si vera esset paritas sensus vocis orationis in utroque textu, sequeretur etiam in Poenitentia, sicut in Extrema Unctione, valere formam formaliter et simpliciter deprecativam, quod vix ullus theologus videtur concedere, nisi forte ipse Morinus.

Adducit etiam Morinus episodum (cit. in art. 1, tom. 1, p. 96) quod de *Joanne Evangelista* refert *Clemens Alex.* (Quis dives salvetur, 42), scilicet cujusdam latronis quem “apostolus spondens dejeransque veniam se illi a Salvatore nactum esse, oransque ac in genua provolutus, ipsam [ejus] . . . dexteram, veluti jam poenitentia expiatam, deosculans, . . . in ecclesiam reduxit”. “Haec, addit Morinus, Ioannes Evangelista uniformiter his quae scribit in Epistola sua prima c. 5. Orandum esse pro iis qui non peccant peccatum ad mortem, hoc est, peccata iis esse ab Ecclesia remittenda, quod orationibus totius Ecclesiae, et potissimum Sacerdotis cum erat poenitens absolvendus, praestabatur, ut interpretantur Patres illis temporibus proximi, atque etiam Haeretici Montanistae et Novatiani” (ibid., n. 6, p. 531).

Attamen, ibi dicitur quidem Apostolus veniam latroni a Salvatore nactus esse, sed non dicitur quo modo, imo supponitur id fecisse per usum potestatis clavium, quae ab ipso Joanne (20, 23) refertur in verbis institutionis quaeque, ut dictum est, nedum faveat absolutioni deprecativae, illi potius opponitur. Quod Morinus innuit de sensu Patrum, mox explicabitur; quod vero ait de orationibus totius Ecclesiae et de doctrina haeticorum ad rem non est, nam non tota Ecclesia absolvebat nec illi haeretici bene sentiebant de potestate clavium, nisi Morinus velit favere oppositae doctrinae modernorum Rationalistarum,

qui idem contra nos obiciunt, ut dictum est in art. 1 (tom. 1, p. 88 et 128).

Probatur 2. *EX TRADITIONE.*

Morinus in relato opere *De administratione sacr. Poenit.* (l. 8, c. 8, n. 1) docet: “Formulam ordinariam Absolutionis sive reconciliationis Poenitentium fuisse deprecatoriam testantur quotquot hactenus legi, aut relata audivi antiquitatis Ecclesiasticae monumenta *ad annum usque salutis ducentessimum supra millesimum*. . . In utroque ritu omnia quae ad reconciliationem pertinent, deprecatoria sunt. Nonnulli Scholastici antiqui et recentiores hanc formulam rationibus Scholasticis improbarunt, sed nullus mihi lectus est qui improbationem auctoritate *seculo adnotato antiquiore* fulciret” (Parisiis, 1651, p. 529).

Idem fere repetunt non pauci theologi post Morinum, scilicet in antiqua ecclesia latina usque ad medium aevum formam fuisse deprecativam. *Martène*: “Consonant omnes antiqui libri Rituales mss. utriusque ecclesiae”. *Chardon*: “La formule déprécatore a été seule en usage jusque vers la fin du deuxième siècle en Occident”. *Perrone*: “Certo certius est, nullum vestigium occurrere formae indicativae in Ecclesia latina ante annum 1200”. *Pesch*: “Vetustissimae formae absolutionis, quae extant, vix non omnes modo deprecatorio conceptae sunt, ut patet ex ritibus, quos collegerunt Morinus . . . et Martène. . . Neque post tempora Augustini ullum vestigium apparet formae indicativae usque ad saeculum IX vel X” (n. 287 et 291). *D’Alès*: “Forma deprecativa sola viguit usque ad saec. X” (thes. 11, E). *Dickamp*: “Usque ad saeculum 12 omnes Ecclesiae formis deprecativis diversimode compositis utebantur” (§43). *Tanqucrey*: “In utraque Ecclesia, per decem priora saecula, formae absolutionis fuerunt deprecatoriae. . . Saeculis octavo et nono, inveniuntur etiam formulae imperativae deprecativis coniunctae” (n. 780). *Boyer*: “In Ecclesia latina, formulae quae inveniuntur in ritualibus, in sacramentariis, in poenitentialibus ante saec. XIII sunt deprecatoriae” (n. 97). *Hervé*: “Formula deprecativa in usu fuisse videtur usque ad saec. XII” (n. 319). *Vacant*: “La forme déprécatore a été en usage dans l’Eglise latine jusqu’au XIIIe siècle” (in *Diet. Théol. Cath.*, art. Absolution, col. 245). *Villien*: “Les sacramentaires et les pénitentiels jusqu’au XII siècle n’ont presque unanimement que des formules déprécatives” (p. 191).

Ipsa instabilitas et incertitudo harum affirmationum suspicionem ingerit circa categoricaifi affirmationem Morini, in cujus auctoritate et testimonio ceteri doctores maxime fundantur. Vacant ducit formulam deprecativam ad saec. 13; Morinus, Chardon, Perrone, Diekamp,

Boyer, Hervé et Villien ad saec. 12; D'Alès ad saec. 10; Pesch ad saec. 9 vel 10; Tanquerey ad saec. 8 vol 9. Ubinani sistendum est? Martène dicit omnes Rituales consentire; Morinus ait nullam in contrario auctoritatem afferri posse ante saec. 12; Perrone statuit nullum vestigium indicativae formae inveniri ante saec. 13. Et tamen ipse *Morinus* (l.c.) immediate addit: "*Non te celabo*, Lector, me in uno aut altero antiquo Rituali, et in nonnullis recentioribus unam aut alteram formam indicativam decem aut duodecim deprecatoriis permistamprehendisse", imo *Martène* addit: "Fatendum tamen est *in plerisque* [antiquis libris ritualibus] una cum orationibus reconciliatoriis formulas quasdam absolutionis indicativas reperiri".

Quamvis, ut monuimus supra, quaestio hujus articuli de valore formae deprecativae non pendeat necessario ab hac historica quaestione de ejus usu in utraque ecclesia, utile erit hanc breviter considerare in ipsis fere documentis allatis a Morino, ut inde colligatur magna incertitudo opinionis istius doctoris, quae plures allexit, praecipue quod attinet ad usum formae deprecativae in ecclesia latina. Exinde patebit quam considerate locutus fuerit *Palmieri*, favens aliunde valori formulae deprecativae, cum post examen plurium documentorum, scripsit: "Itaque non videtur ex his monumentis Ecclesiae latinae demonstratus usus antiquus in eadem Ecclesia formulae deprecativae tantum in administratione sacramenti", et paulo inferius: "His omnibus Ecclesiae latinae perspectis et rite consideratis monumentis, profecto non satis evidenter constat quod forma quoque deprecative absolutionis Sacramentalis fuerit in usu olim atque probata ipsi latinae Ecclesiae."³

Ordinatim examinabimus: A. Sensum Patrum; B. Formulas Latinas usque ad saec. 12; C. Sententiam doctorum mediæ aevi; D. Formulas Graecorum; E. Formulas aliorum Orientalium; F. Formulas ipsorum Protestantium.

A. PATRES.

Formulam ipsam, qua sacramentum administrabatur, Patres non produnt, sed, explicantes id quod a sacerdote fit in sacramenti administratione, duo dicunt quorum primum opponitur usui formae deprecativae, alterum vero ei favere videtur.

Primo, enim diserte et asseveranter affirmant usum verae ac judicialis potestatis, a qua nempe exulet mera vis deprecationis. *Decretum Callisti*: "Ego delicta dimitto". *Hippolytus*: "Dicens omnibus a semel

³ De Poenitentia, thes. 12. Parergon, Romae, 1879, p. 134 sq.

dimitti peccata”. *Tertullianus*: “Palam absolvi”, “Martyr absolvat”. *Origens*: “Is dimittit quae dimitteret Deus”. *Constit. Apost.*: “Judica. Episcopo, cum potestate, ut Deus”, “Potestatem habes judicandi eos qui peccaverunt. . . Judica, igitur, Episcopo”. *Ambrosius*: “Neque enim in suo, sed in Patris et Filii et Spiritus Sancti nomine [sacerdotes] peccata dimittunt”. *Augustinus*: “Petra tenet, petra dimittit; columba tenet, columba dimittit”. *Chrysostomus*: “Quod hic [sacerdos] in terra judicat”, “[Sacerdotes] animarum judices fiunt”. *Cyrillus Alex.*: “[Sacerdotes] remittendi peccata domini sunt et ea retinendi quae voluerint. . . [Ipsi] poenitentibus ignoscunt”. *Sozomcnus*: “Absolvebat confitentes”. *Gregorius M.*: “[Sacerdotes] animarum judices fiunt”. “Illos pastoris sententia absolvat”. Hos aliosque textus citavimus in art. 1 (tom. 1, p. 77. 93-123. 134).

Haec apte urget *MERLIN* (-j- 1747) contra Morinum scribens: “N'est-il pas clair que tous et chacun de ces passages présentent visiblement le dogme que le saint concile de Trente a promulgué comme un article de foi dans le canon qui a été cité? Si donc le père Morin confesse qu'on peut conclure légitimement des paroles du concile de Trente, que ce concile n'est point favorable à l'opinion de ceux qui tiendraient pour valide l'absolution donnée maintenant sous une forme deprecative; comment se défend-il d'avouer que l'on infère pareillement avec vérité de tous et de chacun de ces passages des Pères, qu'ils ne sont point favorables à l'opinion de ceux qui tiennent pour bonne l'absolution déprécative qu'on aurait donnée dans ces anciens temps? Certainement le docte critique n'y a point pensé, quand, pour nous persuader que l'absolution était autrefois déprécative. il avance que cela est attesté par tous les monuments de l'antiquité qu'il a lus. ou dont il a entendu parler depuis la naissance du christianisme jusqu'au douzième siècle. Par le temps qu'il a mis aux immenses et laborieuses lectures que lui a coûtées le soin de vérifier sa proposition, mesurons le long et fâcheux oubli ou il a été non seulement de cette doctrine des Pères sur la nature de l'absolution sacramentelle, mais encore de l'antiquité et de la constante durée d'une loi [i.e. lex arcani], dont dans quelques moments de réminiscence il nous a instruits lui-même [Op. cit.. 1. 8. c. 8. n. 3]. La foule énorme de passages qu'il a rassemblés ne sont qu'autant de preuves de l'observation parfaite de cette loi, depuis la naissance du christianisme jusqu'au douzième siècle; car ce sont des preuves qu'on n'a point mis dans les écrits ce qu'il était défendu d'y mettre, savoir la véritable absolution sacramentelle.”¹

Secundo, Patres non raro asserunt remissionem peccatorum in sacramento Poenitentiae fieri per orationem Ecclesiae seu sacerdotum, cui nonnunquam copulant manuum impositionem.

Ambrosius, De Spiritu S., 3, 18, 137: “Homines autem in remissionem peccatorum ministerium suum exhibent, non jus alicujus potestatis exercent. Neque enim in suo, sed in Patris et Filii et Spiritus sancti nomine peccata dimittunt. Isti rogant, divinitas donat” (M.L. 16, 809).

Pseudo-Hicronymus, In Psal. 28, ad verba “Vox Domini intercedentis flamam ignis”, ait: “[Vox Domini] in unoquoque nostrum flammam libidinis per confessionem et gratiam sancti Spiritus inter-

¹ Traité historique et dogmatique sur les paroles ou les formes des sept sacrements, chap. 10, apud Migne, Thcol. Cursus, t. 21, col. 164 sq.

cidit, id est, *per orationem sacerdotis* facit cessare” (M.L. 26, 901 sq.).

Hieronymus, Dial, contra Lucif. 5: “Sacerdos . . . imponit manum subjecto, reditum sancti Spiritus *invocat*, atque ita eum, qui traditus fuerat Satanae in interitum carnis . . . , indicta in populum *oratione*, altario reconciliat, nec prius unum membrum restituit sanitati, quam omnia simul membra confleverint” (M.L. 23, 167).

Augustinus, *De baptismo*, 3, 16: “Manus autem impositio non sicut Baptismus repeti non potest. Quid est enim aliud nisi *oratio* super hominem?” (M.L. 43, 149). *Serm.* 392, 3: “Agite poenitentiam, qualis agitur in Ecclesia, ut *oret* pro vobis Ecclesia. Nemo sibi dicat, Occulte ago, apud Deum ago: novit Deus qui mihi ignoscat, quia in corde meo ago. Ergo sine causa dictum est, ‘Quae solveritis in terra, soluta erunt in coelo’ (Matth. xviii, 18)? Ergo sine causa sunt claves datae Ecclesiae Dei?” (M.L. 39, 1711). *De Trinitate*, 15, 26, 46: “Orabant [apostoli] ut veniret [Spiritus S.] in eos quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morem in suis praepositis etiam nunc servat Ecclesia. . . Hoc donum . . . effundere super alios non utique possumus, sed, ut hoc fiat, Deum super eos, a quo hoc efficitur, *invocamus*” (M.L. 42, 1093 sq.). *Serm.* 99, 8 sq. ait contra Donatistas: “Futuri erant homines qui dicerent: Ego peccata dimitto, ego justifico, ego sanctifico, ego sano, quemcumque baptizo. . . Judaei quid dixerunt? ‘Quis est hic, qui et peccata dimittit?’ Audet sibi homo hoc usurpare? Quid contra haereticus? Ego dimitto, ego mundo, ego sanctifico. Respondeat illi, non ego, sed Christus: O homo, quando ego a Judaeis putatus sum homo, dimissionem peccatorum fidei dedi. Non ego, respondet tibi Christus: O haeretice, tu cum sis homo, dicis: Veni, mulier: ego te salvam facio! Ego cum putarer homo, dixi: ‘Vade, mulier; fides tua salvam te fecit’. . . Respondent et dicunt, Si non dimittunt homines peccata, falsum est ergo quod ait Christus, ‘Quae solveritis in terra, soluta erunt et in caelo’ (Matth. xviii, 18). Nescis quare hoc dictum sit, quomodo dictum sit. Daturus erat Dominus hominibus Spiritum sanctum, et ab ipso Spiritu sancto fidelibus suis dimitti peccata, non meritis hominum volebat intelligi dimitti peccata” (M.L. 38, 599 sq.).

Leo M., Epist. 108, 2: “Indulgentia Dei nisi *supplicationibus sacerdotum* nequit obtineri” (Denz. 146). Epist. 168, 2, de sacerdote poenitentiam ministrante ait: “Pro delictis poenitentium *precator* accedit” (M.L. 54, 1211).

Attamen, ex his Patrum textibus nullum argumentum deduci potest ad probandum formam ipsam sacramentalem deprecativam in usu fuisse tempore Patrum, et multo minus fuisse unicam, ad exclusionem formae indicativae, adeoque nimis confidenter *Morinum* dictare:

“Eandem Ecclesiae praxim testatur manus impositio cum qua Poenitentium reconciliatio semper celebrata est. Semper enim manuum impositioni Sacerdotali apud antiquos Patres coniuncta est oratio” (op. cit., l. 8, c. 8, n. 7, p. 531).

Argumentum in quo Morinus fundatur, seu *appellatio orationis*, labile apparet tum quia multiplex esse potest conveniens ratio illius appellationis, ut dictum est in art. 78 et 79 (p. 519 sq. et 550 sq.). tum quia eadem appellatio tribuitur etiam aliis sacramentis, nominatim! Baptismo et Eucharistiae, quorum forma constat esse indicativa. Sit pro aliis ipse *Augustinus*, in quo maxime confidunt patroni formulae deprecativae: “Quomodo exaudit, inquit, homicidam deprecantem [i.e. malum sacerdotem formam proferentem], vel super aquam Baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiam, vel super capita eorum quibus manus imponitur? quae omnia tamen et fiunt, et valent etiam per homicidas” (De baptismo, 5, 20, M.L. 43, 190). Quapropter ipse *Pesch* qui favet argumento historico Morini, huic rationi valedicit, scribens: “In quaestione historica, num talis forma deprecativa aliquando in usu fuerit in ecclesia, pars affirmativa est multo probabilior. Omittamus argumentum illud: absolutionem a SS. Patribus saepe vocari ‘orationem’ {*Morinus*, De sacram, paenitentiae, l. 8, c. 8, n. 7sq.}), cum quodlibet sacramentum vocari possit oratio, praesertim si efficacia sacramenti dicitur esse moralis, quam unicam novisse Sanctos Patres non immerito inde concluditur, quod effectum sacramentorum solent orationi ascribere (cf. *Bintcrini*, Denkwürdigkeiten III 3, 222 sq.).”⁰⁵

Ex textu *Ambrosii* nihil aliud deducitur nisi sacerdotem non habere potestatem principalem in remissionem peccatorum, sed tantum ministerialem, idque constare ex ipsa invocatione S. Trinitatis, qua significatur sacerdotem potius rogare pro donanda remissione quam ipsum eam donare. Propterea S. Doctor, aequiparans hunc modum remissionis sacramenti Poenitentiae cum eo qui convenit Baptismo, addit immediate: “Per baptismum quoque peccata donari non est ambiguum. In baptismo autem operatio Patris et Filii et Spiritus sancti est” (cf. De poenitentia, 1, 8, 34-37, cit. in art. 1, tom. 1. p. 116). Textus *Ambrosii* non immerito a quibusdam citatur potius ut allusio ipsius formae indicativae nunc in usu; nam verba “In Patris et Filii et Spiritus Sancti nomine peccata dimittunt” correspondent his: “Ego te absolvo in nomine P. et F. et Sp. S.”; quo enim jure dicitur quod in verbis *Basilii*, De Spiritu S., 12: “Baptizamur in nomine P. et F. et

⁰⁵ Pracl. Dogm., t. 7, n. 287, Friburgi Br., 1920, p. 148.

Sp. **S . f i t** allusio ad indicativam formam Baptismi, eodem jure dici potest in praedictis verbis fieri allusionem ad indicativam formam Poenitentiae.

In textibus *Pseudo-Hieronymi et Hieronymi* nihil peculiariter habetur, nisi quod hic memoret etiam orationem factam a populo, quae nullatenus est sacramentalis; ait autem sacerdotem invocare Spiritum S. et tamen ipsum reconciliare poenitentem eumque sanitati restituere.

Quoad textum *Leonis M.* attulimus supra (art. 79, p. 551) etiam responsionem S. Thomae. Ceterum, ipse S. Pontifex explicat quid appellet supplicationem sacerdotis, subdens: “Hanc praepositis Ecclesiae [Christus] tradidit potestatem, ut . . . [poenitentes] ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent”.

Augustinus ipse explicat quo sensu accipiat vocem “orationis” dictam de administratione tum Poenitentiae tum aliorum sacramentorum, ut patet ex nuper citato de Baptismo, 5, 20. In objecto textu *De bapt.* 3, 16, agitur de ritu publicae reconciliationis apostatarum, ut dictum est in tractatu De Confirmatione (art. 6, p. 356 et 361); unde non est ad rem. In *Serm.* 392, 3, nihil peculiare occurrit praeter vocem orationis. Textus *De Trin.* 15, 26, 46, retorqueri potest in obicentem, nam ibi S. Doctor loquitur de more Ecclesiae conferendi Spiritum S. per manuum impositionem et orationem, qui convenit etiam aliis sacramentis, scilicet Confirmationi et Ordini.

Textus *Serm.* 99, 8 sq., in quo praecipue insistitur, reprobatur non ipsam formam (Ego peccata dimitto) sed sensum principalis causalitatis, quem illi dabant Donatistae. Id patet tum ex ipso textu “Non meritis hominum volebat intelligi dimitti peccata”; tum quia secus S. Doctor reprobaret non solum formulam illam sed ipsam veritatem fidei, ab ipso non semel affirmatam, Ecclesiam nempe vere remittere peccata; tum ex verbis quae S. Doctor immediate subdit, inquit: “Ut evidentius ostenderet Dominus, ab Spiritu sancto quem donavit fidelibus suis, dimitti peccata, *non meritis hominum*, quodam loco sic ait resurgens a mortuis, ‘Accipite Spiritum sanctum’; et cum dixisset, ‘Accipite Spiritum sanctum’, continuo subiecit, ‘Si cui dimiseritis peccata, dimittuntur ei’ (Joan, xx, 22, 23): hoc est, *Spiritus dimittit, non vos*. Spiritus autem Deus est. Deus ergo dimittit, non vos. . . Deus ergo habitat in templo sancto suo, hoc est, in sanctis suis fidelibus, in Ecclesia sua: *per eos dimittit peccata*” (M.L. 38, 600); tum ex eo quod, procedens in sua impugnatione Donatistarum qui sibi arrogabant

** Vide in tractatu De Baptismo, art. 6, p. 65 sq., similes expressiones aliorum Patrum, in quibus dicitur contineri indicativa forma Baptismi, quae nonnisi circa finem saec. 5 (cf. ibidem Canones Hippolyti) signate et directe proponi coepit.

collationem Spiritus S. in Confirmatione et spiritualem regenerationem in Baptismo, S. Doctor eandem doctrinam repetit, ostendens Deum esse qui per homines, sive bonos sive malos, in utroque sacramento salutem operatur (n. 10. 11. 13).

Unde inepte *Morinus* ait: “Mihi videtur deduci clarissime ex sermone Sancti Augustini . . . Sacerdotes peccatorum Absolutionem non donasse indicative secundum hanc formulam, absolvo te, vel dimitto tibi peccata: Eo quod si eiusmodi formula ab Ecclesia, saltem Africana, usurpata fuisset, totum Sancti Augustini argumentum corruisset, nec ulla esse potuisset sic argumentandi vel levissima occasio. . . An potuisset eos [Donatistas] arguere quod dicerent dimitto tibi peccata, si Augustinus ipse, et universi Sacerdotes Catholici eundem loquendi modum in eadem causa usurpassent?” (Op. cit., l. 8, c. 9, n. 8, p. 534.) Idem repetit *Pesch*: “Verum quidem est S. Augustinum hic loqui directe contra falsam praesumptionem, quasi peccata meritis hominum remittantur, sed in refutando hoc errore ita loquitur, ut non potuit loqui, si catholici forma utebantur: ‘Ego te absolvo a peccatis tuis’” (n. 290). Item *Galtier*: “Hinc [i.e. ex non usu formae indicativae] explicatur cur S. Augustinus potuerit haereticis donatistis praesumptioni vertere quod viderentur sibi vindicare potestatem dicendi: Ego peccata dimitto, ego justifico, etc. Non enim potuit ita loqui, si catholici et ipsi dicebant: ‘Ego te absolvo a peccatis tuis’ ” (n. 503).

Si id verum esset, nec potuisset Augustinus improbare Donatistis quod docerent hominem posse remittere peccata, cum hoc doceretur etiam a catholicis; item, si nunc adesset similis haeresis in Ecclesia, apte contra eos theologi repetere possent impugnationem et verba Augustini, nam S. Doctor non ipsa verba Donatistarum improbat, sed sensum quem illis dabant, ut satis ostensum est. Quinimmo, textus Augustini non inepte a quibusdam retorquetur contra Morinum, quatenus in eo videtur innui formam indicativam fuisse tunc usitatam in Poenitentia sicut in Baptismo et utraque abusos esse Donatistas, verba detorquendo ad praesumptuosum et haereticum sensum, quem impugnat Augustinus.

Ad rem *DE AUGUSTINIS*: “Verum — et hoc adversarii nostri animadvertant — loca S. Augustini ab eis, ut sententiam nostram impugnarent, citata, adversus eos retorquere merito possumus, atque ex illis Sancti Doctoris testimoniis, pro nobis aliud, ad rem nostram conficiendam, argumentum sumere. — Etenim verba Sancti Augustini manifeste declarant occasionem errandi invenisse Donatistas haereticos in formis sacramentorum baptismi et poenitentiae indicativis:—ergo, recte concludimus, sacramenta baptismi et poenitentiae tunc temporis formis indicativis administrabantur.”⁷

MERLIN: “L’usage que le P. Morin a prétendu faire d’un endroit de S. Augustin [Serm. 99, 8 sq.] ... est tout à fait singulier; ou plutôt c’est une énigme à deviner: car il n’est pas possible que son dessein ait été de nous montrer à nous en servir contre lui. . . Il paraît assez évident que S. Augustin a dans l’esprit les formes indicatives des sacrements du Baptême et de la Pénitence, et qu’il les suppose comme étant en usage dans l’Eglise. Car il reprend, non ces phrases: ‘Je vous baptise, je vous absous de vos péchés’, mais le sens hérétique que les Donatistes y attachaient; et il exclut ce sens hérétique, sans préjudice des formes indicatives, par plusieurs raisonnements, entr’autres par celui-ci: Le Fils de Dieu ayant dit: Recevez le Saint Esprit, il ajouta aussitôt: Si vous remettez à quelqu’un ses péchés, ils lui sont remis; c’est-à-dire, que le Saint Esprit les remet, non pas vous. ‘Cum dixisset: Accipite Spiritum sanctum, continuo subiecit: Si cui dimiseritis peccata, dimittuntur ei; hoc est, Spiritus dimittit, non vos’. Il est inconcevable qu’un aussi habile homme que le P. Morin n’ait point entendu le texte de S. Augustin. Il est encore plus inconcevable que l’entendant bien, il ait voulu l’employer avec mauvaise foi. Mais ce qu’il est absolument impossible de se persuader, est qu’il ait prétendu même par erreur que S. Augustin réprouvât en cet endroit la forme indicative. Pour cela il faudrait se figurer que, selon la pensée du Père Morin, les Donatistes se distinguassent des Catholiques en usant d’une forme indicative dans les sacrements de Baptême et de Pénitence. Quel lecteur ne rejettera point absolument cette idée? Car le docte critique a écrit, peu de lignes auparavant, que les Catholiques et les Donatistes s’accordaient à faire consister la vertu et l’efficacité des Sacrements de Baptême et de Pénitence dans les prières de l’Eglise et du prêtre: ‘Vim virtutemque Sacramentorum Baptismi et Poenitentiae tam catholici quam donatistae in Ecclesiae et sacerdotis orationibus reponebant’.

“Ce dernier fait est au reste manifestement faux et contraire au sens du discours que tient le saint docteur. En effet, si les prêtres tant donatistes que catholiques usaient d’une forme déprécative pour baptiser et pour absoudre, pourquoi S. Augustin ne penserait-il jamais à opposer les termes déprécatifs des formes sacramentelles à l’erreur des Donatistes? Etait-il rien de plus naturel que de les mettre en contradiction avec eux-mêmes, puisqu’ils disaient: C’est moi qui baptise, c’est moi qui absous des péchés; tandis qu’ils n’auraient véritablement employé que la prière pour obtenir de Dieu l’effet de ces deux Sacrements? Les partisans du Père Morin, qui méconnaissent la loi [i.e. lex arcani] que nous défendons, ne répondront point que le saint évêque craignait de violer le secret dû à ces paroles sacrées: ce qui est pourtant la cause unique de la respectable obscurité qui se rencontre dans son discours.”⁰⁸

B. LIBRI POENITENTIALES SEU RITUALES ECCLESIAE LATINAE USQUE AD SAEC. 12.

Absentia formae indicativae in his ritualibus videtur esse capitale argumentum Morini et aliorum.

Morinus: “In Ritualibus antiquis prope omnibus explicantur ritus Visitationis et Confessionis infirmorum; et separatim eorum qui proximi sunt morti. Sed in utroque ritu [latino et graeco] omnia quae ad reconciliationem pertinent, deprecatoria sunt. . . Non te celabo, Lector, me in uno aut altero antiquo Rituali, et in nonnullis recentioribus unam aut alteram formam indicativam decem aut duodecim depre-

⁰⁸ Trinité historique et doctrinale sur les paroles ou les formes des sept sacrements, chap. 10, apud Migne, Theol. Cursus, t. 21, col. 166-168.

catoriis permistam deprehendisse, unamquamque hunc titulum, ‘alia praefixum habentem’ (op. cit., l. 8, c. 8, n. 1, p. 529).

“Nihil . . . aliud [in antiquis Ritualibus] animadvertes quam deprecativum, sive reconciliationem publicam spectes sive privatam et occultam; sive sanis praestitam, sive infirmis et moribundis, animamque exhalaturis. Cum autem quotquot sunt libri rituales. Sacramentaria, Pontificalia, Poenitentialia, ante annum ducentesimum supra millesimum scripta nullas alias formulas quam deprecativas nobis exhibeant, dici posse nullomodo mihi videtur alias in praxi adhibitae fuisse. Rituales enim libri sunt libri practici singulas ceremonias actionunculasve . . . explicantes quas presbyteri in Sacramentorum administratione exercere iubentur, quosque ideo unusquisque Presbyter semper prae manibus habere et versare tenebatur. . . Quis existimet uno modo in libris illis scriptum fuisse, alio vero modo factum? aut quod praecipuum erat, et omnium caput, praeteritum fuisse, accessoria tantum, et quae ad rei substantiam nihil faciebant, descripta fuisse?” (op. cit., l. 8, c. 10, n. 1, p. 538).

“Ex iisdem quoque Ritualibus colligitur post annum millesimum, paulo plus minusve, quasdam Ecclesias aliquid indicativum uni formulae deprecatoriae e pluribus eiusdem generis inserere coepisse, quod tamen ad reconciliationis substantiam ex eorum sententia et usu non pertinebat. Absolutionis insuper nomen sive pura puta esset deprecatoria, sive aliquid indicativum haberet admistum, de his precibus et Psalmis nonnunquam posterioribus saeculis usurpari quae ad reconciliationem Poenitentium substantialiter non spectabant. Denique deprecatorias formulas *longe ultra tercentcsimum annum supra millesimum* in multis celebribus Ecclesiis continuatas esse” (op. cit., l. 8, c. 11, n. 23, p. 546).

Martène († 1739) scribit: “Qualis autem illa [formula absolutionis] fuerit, indicant sancti Patres, non indicativam, sed deprecativam prorsus extitisse; eam precis aut orationis nomine vulgo indigitantes. . . His consonant omnes antiqui libri Rituales mss. utriusque ecclesiae, in quibus variae piaeque orationes ad reconciliandos poenitentes descriptae leguntur. Fatendum tamen est *in picrisque una cum orationibus reconciliatoriis formulas quasdam absolutionis indicativos reperiri*. Et ne quis libros illos tanquam recentiores novitatis insimulet, praetermissis illis qui sexcentos annos non superant, *quatuor hic produco* vetustate et antiquitate plane venerabiles. Primum exhibeo *Egbert! Eboracensis* episcopi Pontificale litteris Saxonice perleganter scriptum, quod hactenus servatur in Bibliotheca ecclesiae Ebroicensis. Secundum *Pontificale Anglicanum* monasterii Gemmeticensis, cuius character nongentos circiter annos refert, tertium *Gcllonense* vetustissimum.

quartum *Remense S. Remigii*, Tirpini archiepiscopi Pontificale vulgariter dictum, litteris Longobardicis scriptum, in quibus forma indicativa deprecatoriae conjungitur.

“Absolutionis formas ex Remensi codice scriptas jampridem vulgavit Morinus in Tractatu de Poenitentia, reliquas articulo 7. infra exhibebimus. Ceterum forma deprecatoria post medium saeculum xiii. desinere coepit: Nam indicativam praecipit concilium Londinense anni 1268. cap. 2.00”¹

Ad haec nota:

1. Morinus exaggerat paucitatem formularum indicativarum ante saec. 12; Martène enim saltem quatuor infra referendas citat ex libris ritualibus “quos aut ille [Morinus] ignoravit, aut praetermisit”,² imo addit “plerosque” ex antiquis ritualibus, includendo utique eos qui “sexcentos annos non superant” (i.e. retro a tempore ipsius Martène qui scripsit circa a. 1700), continere etiam formulas indicativas.

2. Morinus arbitrarie videtur has formas indicativas interpretari ut mere caeremoniales; quod maxime patet de illis quae addi et multiplicari coeperunt inde a saec. 13, quando jam quaedam concilia, ut Londinense a. 1268, praescribunt explicite formulam absolutionis indicativam, et plures theologi, nominatim S. Thomas, communem illius usum testantur et deprecativae formae valorem impugnant.

3. Argumentum silentii in his quaestionibus de formis sacramentorum non est ullo modo decisivum, ut patet de ipsa notissima et determinatissima forma Baptismi, quae nonnisi circa finem saec. 5 citari coepit. Formae ipsae sacramentorum explicite signari non solebant, utpote breves, determinatae et omnibus bene notae; agnosci praeterea potest aliquis influxus sic dictae legis arcani quae probabiliter vixit in prioribus saeculis. Nec refert quod in ritualibus referantur aliae formulae deprecativae et accidentales, omissa indicativa et essentiali: nam ritus accidentalis, utpote multiplex ac mutabilis, indiget majori cum cura tradi et inculcari, quam ipsa forma essentialis, quae utpote brevis et unica, facilius resistit corruptioni. Ceterum, id factum esse etiam postquam, fatente Morino, forma indicativa erat universaliter usitata, constat ex eruditissimo *Joanne Gerson* († 1429), cancellario parisiensi, qui in suo opusculo de absolutione scribit: “Petis 1. si apud aliquem doctorem reperiatur forma authentica absolutionis sacramentalis. Respondeo quod sic: et de hoc videatur Summa confessorum, vel Berthelina. . . Ad tertium quod quaeris, unde tot varietates in forma

** “Omnes autem qui confessiones audiunt aliquorum, a peccatis expresse confitentes absolvant, verba subscripta specialiter exprimentes: Ego te absolvo a peccatis tuis, etc. auctoritate qua fungor te absolvo”.

¹ De antiquis Ecclesiae ritibus, l. 1, pars 2, c. 6, a. 5, Rotomagi, 1700, p. 33 sq.

³ Ibid., a. 7, initio.

ista absolutionis, respondeo quod ex ignorantia vel negligentia sufficienter inquirendi quae agenda sunt circa Sacramenta. Sed cur plus, inquis, circa istam formam quam circa alias? Ratio una est, quia aliae formae dicuntur publice, et *inveniuntur scriptae*, sicque leguntur; hic autem occulte et *absque libris* et arbitris fit negotium. Potest et alia ratio dari, quia actus confessionis et absolutionis est quidem actus judicialis, ubi videtur sufficere quod sacerdos iudex explicet sententiam suam quibuscumque verbis”.³

4. Plures ex formulis ritualibus, quae citantur a Morino, respiciunt reconciliationem publice poenitentium in Coena Domini, eo tempore quo, ut dictum est in art. 45 (tom. 2, p. 865–877), exercitium privatae administrationis sacramenti multiplicari coepit; unde non recte ex absentia formulae indicativae in publica poenitentia argueretur ad ejus absentiam in ipsa sacramenti administratione; imo, citationes formae indicativae in libris ritualibus occurrunt signantius cum agitur de privata poenitentia, uti in reconciliatione infirmorum.

5. Ex multiplicitate formularum quae in unoquoque rituali referuntur et ex earum prolixitate, apparet eas non esse ipsam formam sacramenti, sed constituere prolixiorem ritum quo forma ipsa, ibi tacita sed aliunde bene nota, circumdabatur. In antiquo Ordine Romano v.g., numerantur viginti orationes; numquid omnes simul constituebant formam sacramenti?, et si una tantum, quaenam?, aut forte sacerdotum placito relinquebatur ut quam vellent seligerent?, quis facile credet talem extitisse formae sacramentalis indeterminationem, codificatam in ipsis libris ritualibus?

6. Non valet Morinus explicare quomodo ex supposito non usu formulae indicativae ante saec. 12 factus sit transitus ad ejus usum et quidem tam rapide et pacifice ut S. Thomas formulam deprecativam absolute ut invalidam reiciat et contrariam sententiam cujusdam anonymi doctoris despiciat ut “temerariam” et “praesumptuosam” utpote contra “communem consuetudinem tali forma [indicativa] utentium” (Opusc. 22, c. 1). At de hoc fusius infra (p. 64S sq.).

Ecce nunc quaedam formulae indicativae, quae ab ipsis Morino et Martène citantur:

Pontificale Egberti Eboracensis (Feria V in Coena Domini, Oratio super poenitentem) inter duas orationes deprecatorias hanc indicativam habet: “*Absolvimus vobis* vicem Beati Petri apostolorum principis, cui Dominus potestatem ligandi atque solvendi dedit; sed quantum ad vos pertinet accusatio, et ad nos pertinet remissio, sit Deus omnipotens

³ Editio Dupin, t. 2, p. 406.

vita et salus omnibus peccatis vestris indultor. Per eum qui cum eo vivit. Amen” (apud Martène, Ordo I, p. 42).

Pontificale Anglicanum monasterii Gemmeticensis (quod Martène refert ad a. 800 circiter), ubi de reconciliatione poenitentium in Feria V in Coena Domini, inter plures formulas deprecativas, hanc ponit indicativam: “*Absolvimus vos* vice B. Petri apostolorum principis, cui Dominus ligandi atque solvendi potestatem dedit, et quantum ad vos pertinet accusatio et ad nos remissio. Sit vobis Deus omnipotens vita et salus, et omnium peccatorum vestrorum indultor. . . Per eundem Dominum nostrum” (apud Martène, Ordo II, p. 46).

Codex Gellonensis vetustissimus (saec. 9 vel 10), refert unicum formulam absolutionis pro moribundis, quae tota est indicativa, vel potius componitur duplici forma aequivalenter indicativa et triplici simpliciter indicativa. En integer textus:

“Deus omnipotens Salvator, et Redemptor generis humani, qui apostolis suis dedit potestatem ligandi atque solvendi, ipse te absolvere dignetur a cunctis iniquitatibus et peccatis tuis, et quantum meae fragilitati permittitur, auxiliante Domino, *sis absolutus* ante faciem illius qui vivit et regnat, etc.

“Dominus Jesus Christus, qui dixit apostolis suis quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelis et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis, de quorum numero quamvis indignos nos esse voluit, *ipse te absolvat per ministerium nostrum* ab omnibus peccatis et iniquitatibus tuis, quaecumque cogitatione, locutione, atque operatione egistis, atque a nexibus peccatorum absolutum perducere dignetur ad regna coelorum. Qui vivit, etc.

“In ea auctoritate et potestate fidentes, quam Deus omnipotens B. Petro apostolorum Principi tribuit, dicens: quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis; et quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. Quantum nobis permissum est, *totum tibi indulgemus*, et confracta de collo tuo omnium delictorum catena liber, et absolutus ante tribunal aeterni iudicis venias, percepturus ad ipso haereditatem in coelestibus regnis, in quibus gaudeas sine fine exultans in gloria cum omnibus sanctis. Praestante Domino nostro Jesu Christo.

“Vice apostolorum Principis, cui a Domino collata est potestas ligandi atque solvendi, cujus etiam et nos licet indigni vice fungimur, *absolvimus te* in quantum tua expetit accusatio, et ad nos pertinet remissio, secundum quod nobis, ut diximus, a Domino in sancto Petro est attributum, *ab omnibus criminibus tuis*, sitque tibi omnipotens

Deus Redemptor tuus, vita, et salus, et remissio omnium peccatorum tuorum. Qui cum Patre, etc.

“Deinde *absolvimus te* vice S. Petri apostolorum Principis, cui a Domino collata est potestas ligandi atque solvendi, de cujus vice quamvis indigne, praesumimus. Vice etiam SS. confessoris, huiusque sanctae congregationis, ita ut ab hodierna die, et deinceps de quibuscumque peccatis contra hunc locum, vel congregationem deliquisti, sit tibi Dominus Jesus Christus omnium peccatorum tuorum piissimus indultor, et remittat tibi omnia peccata tua, praesentia, praeterita atque futura. Liberet te ab omni malo, et ad vitam perducatur aeternam. Amen” (apud Martène, Ordo VI, p. 64 sq.).

Codex S. Remigii Remensis (quem Martène dicit 500 annos antiquum) inter ‘Orationes dicendas quando ad Episcopum veniunt hi qui in criminali peccato detinentur’, sequentes habet formulas quarum quatuor sunt simpliciter indicativae, una vero aequivalenter:

“*Absolvimus vos* vice B. Petri apostolorum principis, cui Dominus ligandi atque solvendi potestatem dedit, et quantum ad vos pertinet accusatio, et ad nos pertinet remissio, sit vobis Deus omnipotens vita, et salus, et omnium peccatorum vestrorum indultor. . .

“Quapropter, fratres nostri, confitentibus vobis peccata vestra per ecclesiasticae auctoritatis potestatem, quam Dominus noster Jesus Christus tradidit discipulis suis dicens: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et per eosdem apostolos suos suorumque successores, quorumque videlicet indigni vicem tenemus, etsi non merito, tamen *nomine atque officii susceptione, eandem potestatem donavit*, et in se credenti dixit: Fiat tibi secundum verbum tuum, gratia et potentia sua virtute Spiritus sancti, qui est remissio peccatorum, *dimittat vobis omnia peccata vestra*. . .

“*Vos fratres, invocato nomine Domini nostri Jesu Christi, absolvimus*, ut dimittat vobis Dominus omnia peccata vestra, tam praeterita, quam futura. . .

“Vice B. Petri principis apostolorum omniumque praecessorum nostrorum, quibus omnipotens Pater potestatem dedit ligandi atque solvendi, quorum legatione fungimur, *absolvimus vos* secundum praeceptum Domini, et *ab omnibus vinculis iniquitatis*. . .

“*Absolvimus vos* vice B. Petri apostolorum principis, cui Dominus ligandi atque solvendi dedit potestatem, et quantum ad vos pertinet accusatio, et ad nos pertinet remissio, vobis peccata indulgemus” (Martène, Ordo XIV, p. 85 sq. 88).

Codex ecclesiae Ebroicensis (quem Martène dicit 800 annos antiquum), post formulam aequivalenter indicativam, quam modo citavi-

mus ex codice S. Remigii, et aliam illi valde similem, hanc tabet: “Ego immeritus et peccator episcopus *hanc absolutionem manu, ore et corde confirmans*, omnipotentis Dei clementiam supplex imploro, ut ipse sua potestate et nostra deprecatione vos dignetur absolvere a vinculis peccatorum vestrorum, ab omnibus quaecumque aut cogitatione, aut locutione, aut operatione negligenter egistis, atque misericorditer absolutos perducere dignetur ad regna coelorum. Amen.” Subinde indicantur quatuor aliae orationes, citato solo initio invocationis, et in fine sub titulo “Absolutio” citantur verba “*Absolvimus vos* vice B. Petri apostoli” quae sunt initium frequentissimae formulae quam jam vidimus in quatuor praecedentibus codicibus (Martène, Ordo VII, p. 66 sq.).

Pontificale ecclesiae Aquensis (quem Martène dicit 500 annos antiquum), habet eandem formam indicativam “*Absolvimus te* vice B. Petri apostoli . . .” iisdem fere verbis conceptam ac in praecedentibus codicibus. Immediate sequitur formula aequivalenter indicativa: “Ex auctoritate omnipotentis Dei *B. Petrus*, caelestis regni claviger, qui habet potestatem in caelo, et in terra ligandi atque solvendi, cujus quamvis immeriti, divina tamen suffragante gratia, vicem gerimus, *ipse te absolvat ab omnibus peccatis tuis*. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium”. Paulo inferius sequitur alia forma aequivalenter indicativa (Martène, Ordo XV, p. 91).

In ipso *Ordine Romano* edito, et in *Codice Tiliano*, extat etiam forma indicativa, venerabilis sane antiquitatis, etsi sit posterius additamentum, quod deest in antiquiori illorum forma, adhuc inedita. Ad rem *Morinus*: “Notandum est in ordine [Romano] edito adjectum fuisse post orationis conclusionem, Per Christum Dominum nostrum. ‘Nos etiam secundum auctoritatem nobis indignis a Deo commissam *absolvimus vos ab omni viculo delictorum vestrorum*, ut mereamini habere vitam aeternam. Per Deum qui vivit’, quod non habet antiquus ille manuscriptus, sicut nec ceteri antiqui: Est enim recentius additamentum ad majorem Absolutionis Sacerdotalis expressionem [?]. Idem additamentum legitur in codice rituali quem Hugo Mainardus Tilianum vocat, quem Henrico I. Francorum rege regnante [1005-1060] scriptum fuisse coniicit. In eodem manuscripto sequitur, ‘Absolutio singularis. Frater N. Absolutionem et remissionem peccatorum tuorum per invocationem sancti nominis, et per ministerium nostrum percipere merearis hic et in aeternum. Amen’ (op. cit., l. S, c. 11, n. 5, p. 541 sq.).

In reliquis Codicibus a Martène allatis (affert 20 quos dicit Morinum “ignorasse aut praetermisisse”), necnon in multis relatis ab

ipso Morino (l. 8, c. 11), frequentissima est formula aequivalenter indicativa, ejusdem generis ac ea quam jam ex allatis Codicibus citavimus, in qua nempe, appellata potestate ligandi atque solvendi vel etiam ac frequentius asserto actuali ejus exercitio seu sacerdotali ministerio, sacerdos veluti imperative vel, si placet, potestative, deprecatur Deum ut poenitentem absolvat. Ita in duobus codicibus ecclesiae 5. *Gatiani Turonensis* (Martène, p. 55. 57. 59); in codice ecclesiae *Noviomensis* (ibid., p. 73); in codice *Bellovacensi*, ubi legitur ad absolutionem in Coena Domini: “Per te [Domine] meum in absolutione eorum et mea compleatur officium” (ibid., p. 68); in codice ecclesiae *Bisuntinae*, ubi ad eandem Coenam Domini legitur: “Intercedente . . . B. Petro apostolo, cui data est potestas ligandi atque solvendi . . . ipse [Christus] *vos absolvat per ministerium meum* ab omnibus peccatis vestris” (ibid., p. 83 sq.).

C. DOCTORES MEDII AEVI.

Morinus alique ad probandum usum solius deprecativae formae ante saec. 12 haec proferunt testimonia:

1. “*Petrus Cantor* Parisiensis qui ante et circa annum 1200. in Academia Parisiensi Doctor erat celeberrimus ea refert in Summa de Sacramentis et animae consiliis quae manuscripta extat in Bibliotheca Victoriana fol. 248. quae manifestissime docent eo tempore nullum aut plane obscurum fuisse absolutionis indicativae usum. Scribit in quibusdam Monasteriis licitum esse cuilibet fratrum audire fratrum suorum Confessiones, et iis Poenitentiam iniungere, sed Abbati absolutionem esse reservatam, cuius consuetudinis causa hunc casum proponit. ‘Conversus quidam in extremis laborans nullomodo poterat induci, ut confiteretur Abbati, adeo timebat eum; confessus est autem Priori cum maxima contritione ut videbatur, et petit ab eo Absolutionem. Prior respondit ei quod non poterat eum absolvere, sed ex quo non volebat confiteri Abbati, vel absolvi ab eo, Deus absolveret eum. Ita dixit ei. Occulte tamen ista omnia sunt facta. Mortuus est Conversus, et sepultus in coemeterio, quia non fuit manifesta eius inobedientia. Quaeritur ergo, utrum ex talibus verbis Prioris, quando dixit, *Absolvat te Deus*, fuit iste absolutus; Quia si Abbas eum absolveret, *non aliter diceret*. Item, possetne post facto ratam habuisse illam Absolutionem’. Neutri quaestioni respondet, ut saepe facit, quando illi videntur difficiles. Sed quaestionis occasio, et ratio manifeste demonstrat nullum alium reconciliationis modum quam deprecatorium cognovisse” {*Morinus*, op. cit., l. 8, c. 9, n. 23, p. 537).

Attamen, haec Morini conclusio nimis festinanter procedit. Nam ante ipsum Petrum Cantorem († 1197), *Radulphus Ardens* (circa finem saec. 11 vel, juxta alios, in altera medietate saec. 12) testatur usum formulae indicativae cum scribit: “Cui debet fieri confessio? Confessio criminalium debet fieri sacerdoti, et nominatim, qui solus habet potestatem ligandi atque solvendi, sicut et leprae judicium solis sacerdotibus in lege erat commissum. Confessio vero venialium alterutrum et cuilibet, etiam minori, potest fieri, quoniam propter venialia non separatur homo a Deo, nisi ultra modum per incuriam excedat, sicut nec per scabiem vel per impetiginem, aliquis in lege separabatur a castris. Fit autem haec confessio, non quod possit a peccatis absolvere, sed quia propter propriam humiliationem, et peccatorum nostrorum accusationem, et fratris orationem, mundamur a peccatis. Unde et non dicimus: ‘*Ego dimitto tibi peccata tua*’ [Supponit ergo Radulphus sacerdotem haec verba dicere cum absolvit mortalia],’ sed dicimus orando: ‘Misereatur tui omnipotens Deus’ etc. Quando debet fieri confessio haec? Omni tempore quo nos peccasse cognoscimus. Sive enim domi, sive in agro, sive in via, peccavero, debeo statim dicere fratri qui mecum est: ‘peccavi, ora pro me’. Qui si non aderit, debeo confiteri Deo dicens: ‘Domine, peccavi, miserere mei’” (M.L. 155, 1900).

Alexander Halensis († 1245), paulo post Petrum Cantorem idipsum explicite testatur, scribens: “Sacerdos per potestatem clavis mediator est Dei ad hominem, et hominis ad Deum. Unde per ipsum peccator ascendit ad Deum, et sic est sacerdos os peccatoris, sive loquens de peccatore, et per ipsum descendit Deus ad hominem, et sic est sacerdos os Dei, eo quod separat pretiosum a vili. Secundum quod ascendit, habet se per modum inferioris et supplicantis. Secundum quod descendit, per modum superioris et indicantis. Secundum primum modum potest gratiam impetrare, et ad hoc est idoneus. Secundum secundum modum potest Ecclesiae reconciliare. Et ideo in signum hujus in forma absolutionis praemittitur oratio per modum deprecativum, et subjungitur absolutio per modum indicativum. Et deprecatio gratiam impetrat, et absolutio gratiam supponit. Nunquam enim sacerdos absolveret quemquam, de quo non praesumeret, quod esset absolutus a Deo” (Summa, 4 p., q. 21, m. 1).

Ceterum verba Petri Cantoris, quae satis ambigua sunt, sic non inepte explicat *MERLIN*, juxta peculiarem illius doctoris sententiam de mera declarativa efficacia verborum “Ego te absolvo” quam secuti sunt Alex. Halensis et Bonaventura:

“Ce fait ne paraît point réel, mais plutôt un cas de conscience imaginé par

¹ Inepte a *Martine*, De antiquis Ecclesiae ritibus, l. 1, p. 2, c. 6, a. S (Rotomagi, 1700, p. 33) et *Villien*, Les Sacraments (Paris, 1931, p. 191) textus Radulphi refertur inter testimonia formae deprecativae.

Pierre le chantre, pour insinuer ce qu'il pensait de la dispute qui s'était élevée parmi les théologiens sur l'absolution déclaratoire. Il avait goûté ce sentiment; mais il ne pouvait néanmoins souffrir qu'on dit que le prêtre ne contribuait point à la rémission des péchés, et qu'il ne faisait que les déclarer remis. Il inventa une opinion singulière, qui ne fit point alors fortune, mais qui fut embrassée dans la suite par Alexandre de Haies et par S. Bonaventure: ce qui n'a point empêché qu'on n'en reconnut bientôt la fausseté. Ces docteurs supposent que le prêtre qui absout les pécheurs dans le sacrement de Pénitence, fait deux fonctions. La première de suppliant, en demandant et obtenant de Dieu la grâce de la contrition pour le pénitent par ces paroles: 'Indulgentiam, absolutionem', etc. ou bien: 'Dominus Jesus Christus te absolvat', etc. La seconde, en donnant l'absolution au pénitent, c'est-à-dire, selon eux, en déclarant par ces paroles: 'Ego te absolvo', etc., que le pénitent est absous. D'où ils concluent que toute l'efficace du sacrement est contenue dans les premières paroles, 'Indulgentiam, absolutionem', etc.

"Le prieur avait prononcé les premières paroles, et il avait fait l'office de suppliant en disant: 'Indulgentiam, absolutionem', etc., ou bien: 'Dominus Jesus Christus te absolvat', etc. Et quand il refuse d'absoudre le frère convers, il veut dire qu'il ne lui appartient pas de faire l'office de juge, en le déclarant absous par ces paroles, 'Ego te absolvo'. Ce droit était réservé à l'abbé; et ce droit marque bien, ce me semble, l'antiquité et l'usage immémorial de la forme indicative. La question que fait là-dessus Pierre le chantre, est de savoir si le frère convers a reçu la rémission de ses péchés par la formule déprécative que le prieur s'était contenté de prononcer; comme il l'aurait reçue par cette même formule déprécative, jointe à la formule indicative, 'Ego te absolvo', etc., que l'abbé aurait prononcée. 5

2. *Guilelmus Parisiensis* (Guilelmus Alverniensis, episcopus parisiensis; † 1249) scribit: "Neque more judiciorum forensicorum pronuntiat confessor: 'Absolvimus te, non condemnamus', sed magis orationem facit super eum, ut Deus absolutionem et remissionem atque gratiam sanctificationis tribuat. Et nemo dubitat, quin possit et debeat confessor orare Patrem misericordiarum, ut etiam remittat peccanti peccata, quae nec ipse poenitens in se cognoscit et eidem confessori recognoscit. Unde in absolutione confitentium non consueverunt dicere sacerdotes: Dimittat tibi Deus peccata quae confessus es mihi, sed potius omnia" (De sacram, poenit., c. 19, Venetiis, 1591, p. 472). Inde concludit *Morinus*: "Absolutionem indicativam raro usitatam fuisse circa annos 1230. et 1240. ex Guilelmo Parisiensi Episcopo videtur evidens" (op. cit., l. 8, c. 9, n. 24. p. 537). Similiter ait *Galtier*: "Ea . . . Guilelmus Alvernus de absolutione dicit quae excludant formam indicativam fuisse sua aetate consuetam.""

Attamen, id nullatenus evidens visum est S. *Thomae* scribenti eodem saeculo, cum ad eandem auctoritatem Guilelmi, sibi objectam ab Anonymo defensore formulae deprecativae, respondet: "Inducit sic sensisse quosdam antiquos et famosos magistros, scilicet magistrum Guilelmum de Altissiodoro, et magistrum Guilelmum quondam Episcopum Parisiensem, et dominum Hugonem quondam Cardinalem, de

'Traité historique et dogmatique sur les paroles ou les (ormes des sept sacrements, chap. 11, apud Migne, Theol. Cursus, t. 21, col. 172 sq.

'De Paenitentia, n. 503, Parisiis, 1931, p. 383.

quibus quod ita senserint, non constat. Sed et si ita senserunt, numquid eorum opinio praejudicare poterit verbis Domini dicentis Petro: 'Quodcumque solveris', et caetera. Numquid etiam si nunc viverent, praejudicare possent communi sententiae magistrorum Parisiis regentium, qui contrarium sentiunt decernentes absque his verbis: 'Ego te absolvo', absolutionem non esse per solam deprecativam orationem" (*Opusc.* 22, c. 2). Ex hoc ipso quod S. Doctor non multum curat quid revera senserint tanti magistri, patet ipsum eam opinionem omnino peregrinam considerare et contra communem tum doctrinam tum praxim, de qua paulo antea scribit: "Est communis consuetudo tali forma [indicativa] utentium, cui aliquem contrariari non parvae praesumptionis est" (ibid., c. 7).

Ceterum, inverisimile est Guilelmum Parisiensem communi huic doctrinae et praxi oppositum fuisse, quam testatur ipse ejus coevus et familiaris Alexander Halensis (nuper cit.). Probabiliter sensus Guilelmi est absolutionem sacerdotis, utut indicativam, habere indolem objectivae orationis, cum tota ejus efficacia et infallibilitas dependeat a Deo, ac propterea etiam formulae indicativae apponi formulas deprecativas quibus id signanter exprimatur. Nam Guilelmus ibi quaerit a quo absolvatur poenitens qui cogitur suam confessionem dividere inter duos confessarios, et respondet eum absolvi ab utroque, et quidem simpliciter et quoad omnia peccata, nam uterque sacerdos non absolvit more judicum forinsecorum, quasi sit infallibilis et absolutus iudex suae causae, sed ut minister Dei cui soli peccata sunt infallibiliter nota et cujus iudicio omnia simul peccata subiciuntur et absolvuntur. Potest etiam non improbabiler dici Guilelmum loqui in sensu sententiae sui familiaris Alexandri Halensis, quam supra retulimus ex Merlin.

3. Ipsius S. *Thomae disputatio cum Anonymo*, ait *Morinus*, confirmat usum formae indicativae nonnisi a paucis annis introductum fuisse: "Ignorantiam Guilelmi Parisiensis hac in re confirmat ille Doctor adversum quem scripsit S. Thomas Opusculum 22. Asserebat enim in scripto suo vix annos 30. elapsos esse cum omnes sola forma deprecatoria uterentur. Cui S. Thomas nihil aliud respondet cap. 5. opusculi praeter hoc, Eum de omnibus testimonium perhibere non posse qui omnes non vidit; sed certum esse 'quod iam sunt mille ducenti anni et amplius quod dictum est Petro: Quodcumque solveris, etc.' [cf. supra, art. 79, p. 550]. Quod argumentum est evidens formae illius usum vulgarem tempore adnotato antiquiorem non fuisse" (op. cit., l. 8, c. 9, n. 26. p. 537 sq.). Similiter *Galtier*: "Ineunte saeculo XIII, forma magis consueta dicitur ab auctoribus hujus aetatis esse deprecativa. . . Hoc affirmat auctor libelli quem impugnat S. Thomas...

Cui assertioni non tam [S. Thomas] contradicit quam, praetereundo, opponit verba Christi ad Petrum: 'Quodcumque solveris'.⁷

Attamen, quid de praefato testimonio famosi magistri Alexandri Halensis († 1245) qui loquitur de usu formae indicativae, nec tanquam de re noviter introducta? et quid de verbis quae ipse S. Thomas opponit paulo ante eidem adversario: "Est *communis consuetudo* tali forma utentium, cui aliquem contrariari non parvae praesumptionis est" (c. 1)?; numquid magis credendum est obscuro illi doctori, cuius assertum S. Doctor repellit tanquam valde temerarium et praesumptuosum, et rationes tanquam vaniloquas et frivolas (c. 2)?

Assertioni illius Anonymi de novitate usus formae indicativae S. Thomas multipliciter contradicit. Nam imprimis paulo antea, inde ab initio suae impugnationis, S. Doctor opponit ei "communem consuetudinem tali forma utentium, cui aliquem contrariari non parvae praesumptionis est"; jamvero, si S. Doctor loqueretur de communi consuetudine triginta tantum annorum inefficaciter opponeret adversario magnam esse praesumptionem illi contrariari, item ostenderet se ignorare quod vix ante triginta annos asserit Alexander Halensis (supra cit.) et quod ex suo magistro repetit iisdem omnino verbis Bonaventura (In 4 Sent., dist. 18, p. 1, a. 2, q. 1), S. Thomae coaevus. Attento toto contextu, patet quod S. Doctor eam objectionem tanquam frivolum considerat, adeoque non dignatur in ejus directa refutatione immorari, ostendendo quomodo communis consuetudo ultra triginta annos sese extendat, sed, ostensa levitate ejus qui, cum "omnes non viderit", non cunctatur praesumptuose asserere omnes ante triginta annos forma deprecativa usos esse, funditus evertit ejus objectionem appellando ad verba Christi prolata "jam sunt mille ducenti anni et amplius", quasi dicat adversario: Tu appellas ad consuetudinem ante triginta annos, quam ceteroquin gratis et frivole asseris, et ego oppono tibi certam et continuatam consuetudinem mille ducentorum annorum quae incoepit inde ab ipsis verbis institutionis.

Ceterum, non improbabile est anonymum illum potiusquam ipsum usum formae indicativae ante triginta annos, negare eam a doctoribus ante illud tempus fuisse adhibitam in sensu et cum intentione sacramentali; in quo casu alluderet ad supradictam sententiam Alexandri Halensis quae floruit praecise circa illud tempus quamque ipse pariter impugnat, docens eam formulam nullatenus esse sacramentalem, adeoque excludendam et omittendam esse, et solam formam deprecativam retinendam. De facto S. Thomas refert illum anonymum inter arguendum hanc sententiam in medium adducere eamque impugnare, et

⁷ De Paenitentia, n. 503, Parisiis, 1931, p. 383.

quamvis ipse S. Doctor eam non admittat, tamen ostendit quam ineptis rationibus ille conetur eam destruere ob praedictum ejus finem retinendi solam formam deprecativam. “His autem rationibus positis, inquit S. Thomas, nititur [ille anonymus] quandam absolutionem fingere, quae est: Si aliquis talis dicat quod ad ministerium sacerdotis pertinet oratio absolutionem Dei impetrans, postea tamen debet dicere indicative: Ego te absolvo, id est absolutum te ostendo. Quam quidem absolutionem nec ego approbo, si simpliciter, ut verba sonant, intelligatur. . . Si tamen dicta responsio sustineatur [ut de facto docebatur ab Alex. Halensi], non inutile erit considerare, quam frivolis eam rationibus impugnet [anonymus ille]” (c. 3).

4. Affert etiam Morinus testimonium *Francisai Mayronis* O.F.M. († 1327), insignis discipuli Scoti: “Testatur, inquit, . . . Franciscus Mayronis in 4. dist. 14. q. 1. primum in argumento contra tertiam Conclusionem de formali causa illius Sacramenti, quosdam adhuc uti hac formula, ‘Absolvat te Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus’. Deinde sic respondet huic argumento, ‘Ad tertium dicendum quod sic fiebat in Provincia Provinciae, sed improbata fuit ista forma’. Ipso vivente tandem a Provincia eliminatus est ille absolvendi modus, aut saltem a Doctoribus improbatus. Mirari quis posset qua ratione in antiquo ritu tam constanter perseverare potuerint illius Provinciae Sacerdotes et Episcopi, cum Provinciae Principibus tam gratiosi fuerint Dominici. Censet tamen Mayro Absolutionem sic datam valere; ita enim postea scribit, ‘Sed tamen videretur quod sicut Graeci baptizant sub hac forma, baptizetur servus Christi Nicolaus: ita videtur quod non esset inconveniens in Confessione taliter absolvere. Quia tamen Sacramentalia sunt stricti iuris, ideo non debent immutari’. Verum sane, prudens consilium: Sed nos historiam tantum consideramus, non causae meritum” (op. cit., l. 8, c. 9, n. 28, p. 538).

Attamen, quidquid sit de forma usitata in illa provincia, non necessario ostendit continuationem alicujus antiquioris usus formae deprecativae, sed potius introductionem abusus, debiti fortasse falsae doctrinae plurium theologorum saec. 12 denegantium absolutioni sacerdotali vim remittendi peccata, quam soli Deo proprie tribuebant. Ceterum, si ea forma fuit de genere illius, cujus validitatem Mayron affirmat, non agitur amplius de forma vere et formaliter deprecativa, quae nempe habeat orationis indolem, sed de forma prorsus materialiter deprecativa seu aequivalenter indicativa, ut patet etiam ex paritate cum forma Baptismi, invocata a Mayrone.

5. Morinus (op. cit., l. 8, c. 8, n. 2) sic conatur explicare ortum formulae indicativae saec. 12. Cum plures theologi illius temporis

docerent sententiam de absolutione mere declarativa (solum nempe Deum proprie absolvere a peccatis, sacerdotem vero solutum declarare), quidam crediderunt formulam deprecativam, eousque jugiter usitatam, mutandam esse in declarativam. Cum tamen veterem mutare consuetudinem nec prudens nec tutum esset, antiquae formulae deprecativae novam addiderunt indicativam, ita ut per priorem solveretur Deo sacramentalis quaedam oratio ad obtinendam a Deo gratiam conversionis et disponderetur poenitens ad absolutionem, per alteram vero conferretur ipsa absolutio, seu declaratio factae a Deo, mediante praevia contritione, remissionis peccatorum. Tandem quidam docuerunt primam formulam nullo modo esse sacramentalem. sed totam absolutionem consistere in ipsa forma indicativa. Inde factum est ut omnes ordinariis praecibus adderent formam indicativam. ne saltem conferrent dubium sacramentum, quod ante annum 1300 non obtinuit. Inveterescente autem hac consuetudine, multi ac celebres theologi docuerunt deprecativam absolutionem esse invalidam.*

Attamen, imprimis haec apparenter ingeniosa explicatio tantum valet, quantum gratuitum suppositum ex quo procedit, seu ante illud tempus unicam extitisse formam deprecativam. Praeterea, in tali hypothesis illi doctores ineptum excogitassent medium inculcandi suam sententiam de declarativa absolutione, nam debuissent potius addere formam mere declarativam (Ego declaro te absolutum a peccatis tuis; vel, Absolveris aut Absolutus es a peccatis tuis) quam formam illam indicativam (Ego te absolvo) quae sonat effective ac potestative, et proinde directe contrariatur sententiae quam defendere et inculcare volebant. Connaturalis processus evolutionis formae debuit proinde inverso modo se habere. Extabat nempe forma indicativa, quam comitabatur varia oratio seu formula quaedam deprecativa (sicut in hodierno ritu dicitur duplex oratio “Misereatur” et “Indulgentiam” ante formulam indicativam); cum autem surrexit praedicta sententia de mero declarativo valore absolutionis, quidam, ut *Hugo a S. Victore* et *Petrus Lombardus*, formulam indicativam acceperunt in sensu mere declarativo, alii vero, ut *Alex. Halensis* et *Bonaventura*, minus longe procedentes, ne omnino evacuarent ministerium sacerdotale in absolvendo, dixerunt utramque formulam, deprecativam et indicativam. componere sacramentalem absolutionem, ita ut per priorem sacerdos orando impetret a Deo gratiam contritionis qua poenitens justificatur, per alteram vero declaret poenitentem a Deo media contritione absolutum esse.

* Similem explicationem nuper proposuit *Schanz*, *Die Lehre von den beiligen Sakramenten*, § 39, Freiburg, 1893, p. 539.

D. FORMULAE ECCLESIAE GRAECAE.*

Poenitentiale Joannis Jejunatoris (patr. constantin. sub fine saec. 6): “Heres et Dominus noster Iesus Christus Deus, indulgeat tibi omnia quae in conspectu eius nullitati meae confessus es. . . — Qui dixit alterutrum confitemini peccata, ipse . . . remittat tibi et in hoc saeculo, et in futuro omnia quae in ipsius conspectu paternitati meae confessus es. . . — Deus Salvator . . . hunc servum tuum N. Poenitentem, et Confitentem propria peccata suscipe consueta tibi miseratione. Tu enim Domine is es qui iussisti septuagies septies dimittere iis qui in peccata inciderunt. . . — Ipse Domine parce, dimitte, condona, iniquitates, peccata, delicta . . . ab hoc servo tuo N. . . . perpetrata... Placeat tibi hunc verbo tuo absolvi. . . Exaudi me deprecantem bonitatem tuam, atque ut multum misericors noli respicere omnia eius peccata, eumque libera ab aeterna punitione. Tu enim Domine dixisti, Si quem ligaveritis super terram, ligatus erit et in coelis: Et si quem solveritis super terram, solutus erit et in coelis”.¹⁰

Ejusdem Joannis Jejunatoris sermo de Poenitentia: “Here Domine Deus noster qui portis clausis discipulis tuis adfuisti, donansque illis pacem dixisti, Quorum remiseritis peccata, remittentur eis, quorum retinueritis, retenta sunt, ipse Here, Domine, secundum invisibilem et omnipotentem curam qua omnia administras inspicere super servum tuum hunc, et corporis ipsius maculas, sordesque animae propter quas in peccata incidit, *per os meum quamvis peccator sim, dissolve*; et qui per canonem ligatus est, *solutus sit* a canone et a peccato quo constringitur per gratiam, et misericordiam tuam, quia sanctum nomen tuum benedicatur, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Arnen.”¹¹

Poenitentiale Joannis monachi:¹² “Deus qui propter nos homo factus est, et totius mundi peccata portavit, omnia haec frater quae indignitati meae confessus es, benignitate sua maxima boni consulat, omnia tibi condonans in hoc saeculo et in futuro, qui vult, sustinet, et donat omnibus salutem, quique est benedictus in saecula. Arnen.”¹³

Poenitentialis libellus ex codice Barberino (descriptus ex vetusto codice a graeco diacono Thoma Basilisco): “Domine Deus noster

* De his et de aliorum Orientalium formulis confer praecipue *Morinum* (l. 8, c. 12, p. 546-550, et in Appendice, ubi de Libellis Graecorum Poenitentialibus, p. 75-151), *Renaudot*, *Martène*, *Schelstrate*, *Goar*, *Denzinger*, *Brightman*, *Janin*, *Spacil*, *Jugit* et *Diet. Théol. Cath.* in operibus relatis in p. 612, in nota.

¹⁰ Apud *Morinum*, op. cit., Appendix, Codicum manuscriptorum Poenitentialium, p. 80sq.

¹¹ Apud *Morinum*, ibid., p. 94.

¹² An sit antiquius quam Poenitentiale Joannis Jejunatoris non constat; ceterum, eandem habet methodum.

¹³ Apud *Morinum*, ibid., p. 115.

exaudi me tuam bonitatem pro servo tuo deprecantem, atque ut multae misericordiae ne respicias delicta eius, et libera eum ab aeterno supplicio. Tu enim dixisti hominum amator, Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis; quia tu es Deus qui peccare non potes, sed peccata remittere potes, tibiue gloriam reddimus, Patri, et Filio, et sancto Spiritui, nunc et semper, et in secula seculorum... — Deus servator noster . . . suscipe per consuetam tuam clementiam hunc servum tuum, N. non respiciens ad ipsius peccata. Tu enim Domine iussisti lapsis peccata remittere. . . — Fili mi spiritualis, N. ego humilis et peccator sum, illius qui meae humilitati confitetur peccata super terram, dimittere non valeo. Nullus est qui peccata dimittere possit, nisi solus Deus. Sed *propter hanc a Deo pronuntiatam vocem Apostolis* post ipsius resurrectionem, dicentem: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta sunt. Huic voci et nos confidentes *dicimus*, quaecumque declarasti minimae meae humilitati: quaecumque non es confessus, vel propter ignorantiam, vel propter oblivionem qualemcumque *Deris tibi dimittat* in hoc saeculo et in futuro. *Vade in pace.* . . — *Deus . . . parcat tibi per me peccatorem*, et in hoc saeculo et in futuro. . . *De peccatis autem confessis ne sis sollicitus. Vade in pace.*”

Euchologium Allatianum:^K “*Humilitas nostra*, per gratiam, et donum et potestatem sanctissimi, et vitae dominantis spiritus quae data est a servatore nostro Iesu Christo divinis et sacris eius Discipulis ad peccata hominum liganda et solvenda, cum dixit eis, accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis. . . Ex ipsis autem divina illa gratia continua successione ad nos pertransivit, *condonata* *habet filiam suam N. in omnibus in quibus ipsa ut homo in Deum peccavit* et praevaricata est, verbo opere, mente, et omnibus sensibus suis. Si autem maledictioni, et excommunicationi Episcopi supposita fuit, vel Patris, vel matris ipsius, vel proprio anathemati et execrationi subcidit, vel iusiurandum transgressa est, vel aliis quibusdam peccatis ut homo perculsa, et afflicta est, et ea spiritualibus Patribus confitendo declaravit, canonemque ab eis diligenter accepit, *ab istorum omnium reatu, et ligamine liberam eam habemus et condonata*, omnipotente virtute et gratia divini et adorandi spiritus. Quaecumque vero, aut oblivione aut pudore confiteri praetermisit, hoc quoque illi condona misericors Deus, qui es benedictus in secula. Amen.”¹⁰

”Apud *Morinum*, ibid., p. 119 et 121.

“De quo *Morinus* (ibid., p. 134) ait: “Manuscriptum | Leo ipse Allatius | scribebat ad me nec ‘esse ita recentem, nec satis antiquum, bonae tamen notae’. In fine orationis unius scriptum erat . . . in anno 7084. hoc est. mundi secundum Graecos, qui Latinis anno Christi, 1576, respondet. An ita sit in /Xrchctypo, nescio, probabile tamen est, ac consequenter codex esset recentissimus.”

”Apud *Morinum*, ibid., p. 136 sq.

Anno 1571 Graeci Schismatici degentes Venetiis Cardinali Guisano, eos interroganti circa dogmata controversa cum Protestantibus, hanc absolutionis formam proposuerunt: “Benignus Deus . . . nunc *libi peccata amnia condonavit*, quae modo coram ipso indignitati meae recensuisti, remittetque tibi omnia. . .”¹⁷

Gabriel Severus, metropolita philadelphiensis in suo Enchiridio de Sacramentis (edito a. 1600 Venetiis, ubi auctor morabatur), lib. de poenitentia, c. 8, scribit: “Forma Poenitentiae est potestas a Salvatore nostro solis ipsius discipulis et Apostolis concessa; quam postea Episcopis per universam terram mutua successione tradentes exerceri decreverunt. Dicit enim Dominus, ut a nobis supra dictum est, Quaecumque ligaveritis supra terram erunt ligata in coelo: Et quaecumque solveritis in terra, erunt soluta in coelo. Similiter Ioannes qui pectori Domini accumbere solebat, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. Ideo sanctae Confessionis legitimi Ministri peccatori ad eos accedenti dicunt, *Gratia sanctissimi Spiritus per meam humilitatem habet te condonatum et absolutum!*”^{TM}

Quoad initium saec. 17 Petrus Arcudius (f circa 1632) in suo opere De concordia Ecclesiae occidentalis et orientalis in septeni sacramentorum administratione (l. 4, c. 3) refert, praeter supradictum textum Gabrielis Severi, testimonium duorum Patriarcharum Antiochenorum, hanc formam exhibentium: “*Mediocritas nostra . . . Labet venia condonatum spiritualem filium suum . . .* in quibuscunque etiam ipse ut homo deliquit, atque in Deum verbo, opere, et cogitatione . . .”, et formulam quam ei ostendit Hypatius, metropolita russus Chiovensis, in quodam codice rituali manuscripto idiomatis Ruthenici, scilicet: “Ego quoque pater tuus spiritualis, potestate mihi a Deo tradita et a superioribus meis concessa, *absolvo te ab omnibus peccatis tuis*”.

Quoad eandem tamen aetatem *Morinus* (t 1659) refert: “Cum ego Romae de hac re interrogarem quemdam Graecum Sacerdotem, Ligarinum nomine, Chium natione, virum doctum, quique in Collegio Romano adolescentibus Graecis Graece erudiendis praeerat, respondit mihi Absolutionis formam Graecis usitatam, et vulgarem hanc esse quam manu sua descripsit. . . ‘Ipse Domine, remitte, dimitte, condona peccata huius N. quia tua est potentia, et tuum regnum, Patris, etc? Non quia tam breviter absolvant; utuntur enim longis orationibus, sed

Apud *E. Schchtrate*, Acta Ecclesiae Orientalis contra Lutheri haeresim, Romae, 1739, p. 138.

“Apud *Morinum*, op. cit., p. 146.

·. QafIK

quia orationes illae hanc brevem continent, et hac brevi cum illis casu aliquo non vacat, contenti sint.”¹⁰

Quoad recentiora tempora, haec de *Schismaticis* scribit Jugie:

“Neque apud Graeco-Russos uniformitas in hoc reperitur. *Qui enim lingua utuntur slavica et qui rumenica*, formam adhibent a Petro Moghila Trebniko Kioviensium anno 1646 insertam, quae sic se habet: ‘Dominus et Deus noster Jesus Christus, gratia et benignate sui erga homines amoris, remittat tibi, filii mi N., omnia delicta tua; et ego, sacerdos indignus, potestate ab eo mihi data, condono et *absolvo te ab omnibus peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Arnen*’. Patet hanc formam esse indicativam et a forma latina vix differre, quanquam absolutio a censuris in ea desideratur; nec dubium est Petrum Moghilam sub influxu theologiae latinae eam concinnasse.

“*Graeci vero hodierni*, si recentioribus eorum theologis fides adhibenda, hac utuntur oratione: ‘Fili spiritualis, qui meae humilitati peccata confiteris, humilis ego et peccator super terram peccata remittere non valeo, sed Deus est qui illa condonat; propter illam autem divinitus prolatam vocem ad apostolos post resurrectionem Domini nostri Jesu Christi sic dicentem: ‘*Quorum remiseritis peccata*, etc., propter illam, inquam, et nos confisi, dicimus: ‘*Quaecumque tenuissimae meae humilitati enarrasti, et quaecumque non dixisti ex ignorantia vel oblivione, quaecumque sit, condonet tibi Deus in praesenti saeculo et in juturo*’.²⁰ In *Ακολουθία* confitentium, rubrica quaedam sequentem orationem adjungere praescribit, qua olim usi sunt et adhuc etiam utuntur (sed non exclusive) quidam Uniti: ‘Deus, qui Davidi propria peccata confitenti per Nathan pepercit; qui Petrum negationem lugentem et meretricem ad pedes flentem, et publicanum et prodigum suscepit; *ipse Deus per me peccatorem in praesenti et in juturo saeculo tibi parcat; et indemnatum te in tremendo suo tribunali sistere jaciat*. De revelatis autem in confessione hac tuis criminibus nulla sit tibi sollicitudo. Vade in pace.’²¹”²²

Graeci autem uniti seu catholici, qui versantur extra Europam et Italo-Graeci, adhuc servant formam deprecativam ejusdem generis ac ea qua utuntur Schismatici. Ceteri vero in Europa degentes utuntur forma indicativa.

¹⁰ = *ibid?*, l. 8, c. 12, n. 7, p. 547.

^x *Goar*, Euchologium Graecorum, Venetiis, 1730, p. 542.

ⁿ, *Goar*, *ibici*. De hac Goarius haec habet: ‘Haec penultima indubitata tenet sacramenti poenitentiae formam his verbis contentam: *Per me tibi condonet Deus*; quamvis enim deprecativa prima fronte appareat, absoluta nihilominus his dictionibus: *per me*, redditur, auctoritatemque a Deo acceptam, quam prius minister memorabat, reo poenitenti applicat.’ ”

^c Theologia . . . Orientalium, t. 3, Parisiis, 1930, p. 339 sq.

Ita *Euchologium Graecum* hanc indicativani formam habet: “Dominus Deus et Salvator noster Jesus Christus cum sua gratia et misericordia remittat tibi fili N. omnia peccata tua; et ego indignus sacerdos, potestate mihi data condono tibi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Arnen.”

Rumeni in Transilvania hac formula utuntur: “Dominus Deus et Salvator Noster Iesus Christus gratia et misericordiis philanthropiae suae condonet tibi fili N. omnia peccata tua; et ego indignus sacerdos potestate mihi collata remitto tibi, et absolvo te ab omnibus peccatis tuis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Arnen.”

Rutheni hac formula utuntur: “Ego absolvo te ab omnibus peccatis tuis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Arnen.”

Graeco-Melchitae hanc habent: “Dominus noster Iesus Christus et Deus qui hoc mandatum solvendi atque ligandi peccata hominum sacris et divinis suis discipulis et Apostolis tradidit: ipse de excelso praetereat omnia peccata et omnes iniquitates tuas. Ego vero indignus, ab ipsis idem faciendi facultatem nactus, absolvo te ab omni excommunicatione in quantum possum et valeo, et tu indiges. Insuper ego absolvo te ab omnibus peccatis tuis quaecumque coram Deo et mea indignitate confessus es: in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Arnen.”

Ex recitatis documentis patet *exaggerare Morinum* cum scribit: “Quae de Occidentali Ecclesia . . . dicta sunt, de Orientali multo videntur evidentiora. Hactenus enim [Morinus opus suum edidit a. 1651] nulla alia formula usi sunt quam deprecativa ad reconciliationem Poenitentibus praestandam, nec ulla alia illis est cognita”.²³ In tribus antiquis documentis inde a Joanne Jejunatore adest forma aequivalenter indicativa. In posterioribus ac recentioribus documentis habetur forma simpliciter indicativa “Habeo te condonatum”, “Deus habet te condonatum”, “Deus nunc tibi condonabit et remittet peccata tua”; in duobus russicis documentis affertur ipsa formula latina “Absolvo te a peccatis tuis”.

Moderatius loquitur *Dcnzinger* scribens: “Forma absolutionis apud Orientales, si solos Armenos excipias, deprecativa est. . . [Apud Jacobitas Syros] verba . . . in quibus haec occurrunt: et ego hic illud tibi remitto, non tam videntur esse absolutionis forma, quam quaedam ejus concedendae annuntiatio. Quibus verbis simillima videntur illa, quae apud Graecos occurrunt, et quae formam eamque indicativam censuit esse *Arcudius*: «χω at συγκ^χωρημ,lvov, vel uti sunt ex *Gabrielis Philadclphicnsis* testimonio: ‘Gratia sanctissimi Spiritus per meam

humilitatem habet te venia donatum et absolutum.' Praefracte nimis haec omnia explodit Morinus, quasi hoc a Graecis non usurparetur, licet non omnes Arcudii rationes aequalis esse valoris fateamur, neque illis verbis ipsam sacramentalem absolutionem contineri. Sunt autem praevia quaedam absolutionis concedendae declaratio".²⁴

Aptius loquitur *Jugie*: "In veteribus euchologiis tum graecis tum slavicis, non una occurrit forma absolutionis peccatorum; hujusmodi vero formae omnes sunt deprecativae [intellige: non materialiter indicativae]. . . De forma ['habeo te venia donatum', quam refert Arcudius] non amplius sermo est inter Graecos. . . Fatendum est tamen dictum Arcudii testimonio Gabrielis Severi aliquatenus confirmari. . . Haec forma [quam refert Gabriel Severus seu Philadelphiensis] utique est enunciativa seu declarativa; illam autem in euchologiis nequicquam inquires. Numquid Gabriel proprio marte eam concinnavit? Ecclesiae orientales unitae, etiam illae quae ritum byzantinum sequuntur non eadem utuntur formula absolutionis; quae modo est indicativa, modo deprecativa, quanquam hodie ubique fere invaluit usus formae indicativae. Neque apud Graeco-Russos [Schismaticos] uniformitas in hoc reperitur. Qui enim lingua utuntur slavica et qui rumenica, formam adhibent a Petro Moghila Trebniko Kioviensium anno 1646 insertam. . . Patet hanc formam esse indicativam et a forma latina vix differre".²⁵

Quod attinet ad interpretationem formae graecae, utut materialiter deprecativae, *Arcudius*, ut ostendat ejus convenientiam cum latina forma indicativa, ac inde ejus validitatem, hanc sententiam profert: "His relictis opinionibus [de sensu formae graecae] postremo loco omnium probabilissimam, dixerim etiam certissimam, quippe quae minimam vel potius nullam meo iudicio patiatur difficultatem hic inserendam et stabiliendam esse duxi sententiam. Ea vero eiusmodi est quae asserat huius Sacramenti formam apud Graecos non esse imperativam, non deprecativam, neque mixtam, sed omnino enuntiativam, et ut ita dicam, auctoritativam ac iudiciale". Addit autem hanc formam esse: *Εχω *ae συγκ^χωρημίνον*, i.e. Habeo te venia donatum; id enim significat: Συγχωρώ σοι τὰ *αμαρτήματα*, i.e. Remitto tibi peccata tua. Obicienti autem silentium Euchologiorum respondet: "At non extat eiusmodi forma in Euchologio. Equidem fateor. Neque enim si extaret in recensendis aliorum opinionibus tantopere laborarem. . . Est tamen haec forma frequens, et in ore multorum confessorum quotidie versatur, licet major pars Graecorum ex ignorantia quod nesciant

²⁴ Ritus Orientalium, t. 1, Wirceburgi, 1863, p. 103.

²⁵ Theologia . . . Orientalium, t. 3, Parisiis, 1930, p. 338-341.

totam vim latere in his paucis verbis, ea non utantur; qui autem utuntur ex usu quodam quotidiano vocem quodammodo corruerunt locoque *συνκεχωρημίνον*, vulgari et corrupto vocabulo dicunt *συνχωρημίνον*. Est ergo vera forma apud Graecos. Sed duo ab illis requirenda, et ut fierent optanda essent: alterum, ut passim ea omnes uterentur, quod non faciunt; alterum, ut in re praesenti, nimirum gravissima, atque omnino necessaria, non cuilibet liceret ad libitum his vel aliis verbis et orationibus eam enuntiare, sed una esset et oratio et forma certa et determinata, quae omnibus inserviret, quaeque in Euchologio contineretur.”²⁶

Fere idem docet *Goar*, scribens: “Ut praedicta sese habeant, ipsos etiam Graecos in absolvendis poenitentibus uti forma aliqua absoluta et indicativa ex ipsis Christi verbis: *quaecumque solveritis*, etc., velut proprio et paterno semine enata, compertum habeo. Sum etenim ego ipse expertus quosdam, videlicet sacerdotes Latinos timenda potius et scrupulis mota conscientia, quam sincero et tuto scientiae lumine ductos, poenitentes ad se ex Ecclesia Graeca pro Exomologesi more Christiano accedentes in magnas coniecisse angustias, dum peccata Graecis sacerdotibus patefacta quasi his solis orationibus, de quibus supra, minus remissa, iterum pro venia impetranda sibi detegi, et clavibus subdi praeciperent; unde gravia iam parata erant enasci scandala, quasi nullum foret apud Graecos poenitentiae Sacramentum, et incondonata remanerent peccata: nisi aliorum, qui de Graecorum ritibus et traditionibus optime erant instituti monitis et industria, sopita penitus fuissent et extincta: cum publice assertum est Graecos in universum absolutionis formam Latinae consentientem, nec respuere, nec omittere: Sicut ergo Latini quarto abhinc saeculo in antiquioribus ritualibus indicativam sacramenti poenitentiae formam, his verbis. *Absolvo te a peccatis tuis*, conceptam nequeunt ostendere, quae tamen successiva traditionis serie ab antiquis PP. accepisse profitentur: parem eadem ratione, scriptis nullibi commendatam, per manus tamen a pristinis saeculis ad haec usque tempora deductam *πνα'μαπκοῖ* *Confessores*, eiusdem Sacramenti formam habere potuerunt, qua, nimirum occasione a Poenitentis verbis accepta, communiter uti consueverunt. Forma autem est huiusmodi, «χω σε *συνκεχωρημίνον*: Habeo te condonatum”²⁷

Quidquid sit de variis affirmationibus Arcudii et Goarii, verum est plures saltem ex formis deprecativis quae inveniuntur in antiquis Euchologiis esse aequivalenter indicativas, seu sufficienter exprimere

De concordia Ecclesiae occidentalis et orientalis in septem sacramentorum administratione, l. 4, c. 3, Parisiis, 1619, p. 430.

" Rituale Graecorum, Parisiis, 1647, p. 676.

actum judiciale, ac inde explicatur quomodo recentiori tempore illa explicita formula “Habeo te condonatum” potuerit facile a quibusdam adhiberi et quomodo tum plures Schismatici post Petrum Sloghilam, tum multi Orientales uniti modernioris aetatis, ad usum ipsius determinations formulae latinae absque difficultate transierint.

E. FORMULAE ALIORUM ORIENTALIUM.

Si excipiantur tum antiqui et moderni Armeni (etiam non catholici), tum alii Orientales catholici qui jam fere omnes habent latinam formam indicativam, difficile est determinare quamnam formam adhibeant vel adhibuerint christiani qui ritum graecum non sequuntur. Ad rem *Denzinger*: “Forma absolutionis apud Orientales [separatos], si solos Armenos excipias, deprecativa est. Armenorum tamen forma . . . nobis a Latinis videtur suscepta, tempore aliquo, quod ipsorum haereticorum memoriam fugit. . . Quod ad caeteros Orientales spectat, res est intricatissima et quae ad plenum solvi vix posse videatur. Ut a Coptitis exordiamur. . . Difficilior adhuc est res, si ad Jacobitas Syros convertamur”.²⁸

Generatim quidem apud illos formula est deprecativa, sed non desunt, sicut apud Graecos, expressiones simpliciter indicativae. uti “Sis absolutus ab omnibus peccatis tuis” (apud Coptos) et “Vide ne illud crimen iterum committas, et ego hic remitto illud tibi” (apud Jacobitas Syros).²⁹ Imo apud Armenos, antequam ex Latinis formulam potestativam (Ego te absolvo, vel, Remitto tibi peccata tua) mutarent, probabiliter in usu fuit forma indicativa seu declarativa (Deus remittit peccata tua), quam profert et praefert *Vartanus* († 1271), eorum doctor et polemista, reprobans praedictam formam potestativam qua testatur aliquos suo tempore usos esse.³⁰

Quoad *Monophysitas* haec habet *Jugie* (compendiose ex ipso *Denzinger*):

“Absolutionis forma ab *Armenis* usurpata formae Latinorum hodiernae similis est; constat enim his verbis: ‘*Absolvo te ab omni vinculo peccatorum, a cogitationibus, a verbis, et ab operibus, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, et restituo te sacramento sanctae Ecclesiae, quidquid boni jeceris sit tibi in augmentum meritorum et in gloriam juturae vitae. Arnen*’³¹ Etiam verba, quae ante hanc absolutionem dicuntur, ex rituali romano fere ad verbum exscribuntur. Unde dubium non est quin Armeni haec a Latinis mutuati fuerint,

* Ritus Orientalium, t. 1, Wirceburgi, 1863, p. 101-104.

“Cf. *Denzinger*, ibid., p. 102 sq.

“Cf. *Denzinger*, ibid., p. 101 sq.

” *Denzinger*, ibid., t. 1, p. 473.

nempe tempore expeditionum cruciatarum. Jam saeculo XIII, formula mox recitata in usu erat, teste Vartano polemista, qui alteram profert et praefert sic se habentem: 'Deus remittit peccata tua'; quae illa esse videtur quam dissidentes olim usurpabant. In rituali armeno item occurrunt orationes peculiare pro unoquoque peccato, quibus a Deo petitur remissio talis vel talis peccati. Notandum est etiam apud Armenos absolutionem dari, antequam paenitentia canonica persolvatur, sicut et communiter nunc fit in Ecclesia catholica.

"*Copti et Syri Jacobitae* forma deprecativa utuntur, quae a sacerdote profertur, postquam paenitens satisfactionem impositam peregit; unde nonnisi canone adimpleto hic ad communionem admittitur. . .

"Haud facile decernere quis potest quatenam sit illa oratio quae pro vera sacramenti forma habenda sit tum apud Coptos, tum apud Syros Jacobitas; siquidem in eorum ritualibus libris plures sunt orationes, quae pro forma accipi possint. Probabilior sententia videtur esse ea quae habet ultimam absolutionem a sacerdote, post peractam satisfactionem, super paenitentem prolatam, tanquam veram formam sacramentalem. Apud Coptos, huiusmodi formula est quaedam oratio ad Filium his verbis incipiens: *Domine Jesu Christe, Fili Unigenite, Verbum Dei Patris, qui dirupisti omnia vincula peccati*, etc.; Denzinger, [Ritus Orientalium] t. 1, p. 438. Hanc pro forma retinuerunt Copti Uniti. Ibid., p. 439. Apud Jacobitas vero, sacerdos paenitenti qui canonem explevit manum imponit, terque spirans in faciem ejus, dicit: *Ejiciatur peccatum istud ab anima tua et a corpore in nomine Patris. Arnen. Expietur et dimittatur tibi in nomine Filii. Arnen. Sanctificeris et munderis ab illo in nomine Spiritus Sancti. Amen.* Ibid., p. 441. De tota hac disquisitione lege ea quae habet Denzinger, op. cit., t. 1, p. 101-104."³²

Quoad *Nestorianos* haec habet *Jugie*:

"Ut forma sacramenti haberi potest oratio a sacerdote dicta super paenitentem cum impositione manus, quae sic incipit: 'Deus noster, bone et plene misericordia, cujus gratia et miseratio super omnia effusa est, effunde clementiam benignitatis tuae super servum tuum, et transmuta illum per spem integrae renovationis ad vitam gratiae ... munda illum per clementiam tuam ab omni macula. . . ,'³³"³⁴

Apud *Catholicos*, omnes praeter Coptos utuntur forma indicativa. *Copti Alexandrini* juxta Euchologium Tukianum hanc formulam habent: 'Obsecramus benignitatem tuam, amator hominum, super

1: Theologia . . . Orientalium, t. 5, Parisiis, p. 720 sq., text, et nota.

" Denzinger, Ritus Orientalium, t. 1, p. 468.

** Op. cit., p. 320 sq. Cf. dicta in art. 36, torn. 2, p. 413.

servum tuum hunc. . . Dona ei remissionem peccatorum suorum, liberabitur (= absolvetur = absolvatur) a sanctissima Trinitate, Patre et Filio et Spiritu Sancto, et per os humilitatis meae". Synodus Alexandrina Coptorum, habita Cairi in Aegypto a. 1898 declaravit (sect. 2, c. 3, p. 2, a. 5): "Quando non adest poenitentium copia, sacerdos integram absolutionis recitet formulam; secus dicat prima vice integram formulam; ceteris vicibus incipere poterit ab istis verbis: 'Rogo et obsecro benignitatem tuam amator hominum'. Urgente autem gravi necessitate, sufficit ut sacerdos dicat: 'Absolvatur hic servus Dei a peccatis suis a Sanctissima Trinitate, Patre et Filio et Spiritu Sancto et per os humilitatis meae. Arnen.'"

Syri adhibent formulam latinam "Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine P. et F. et Sp. S." Synodus Sciarfensis Syrorum, habita in Monte Libano a. 1888 (c. 5, a. 6, n. 5) advertit: "Urgente gravi aliqua necessitate, potest confessarius omittere precem quae incipit: Misereatur tui, etc. et dicere: 'Ego te absolvo ab omnibus censuris et peccatis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Arnen.'"

Maronitae eandem formulam adhibent, ut constat ex Synodo provinciali in Monte Libano celebrato a. 1736 (p. 2, c. 4, n. 3), in quo praecipitur: "Quamvis in antiquis ritualibus Syriacis aliisque recentibus Orientalium Ecclesiarum euchologiis forma absolutionis reperiatur verbis deprecativis expressa, haec tamen sancta Synodus praecipit ac mandat sacerdotibus omnibus, ut nulla alia forma utantur praeter hanc, quae verbis indicativis exprimitur: 'Ego te absolvo, etc.'"

Armen hac formula utuntur: "Misereatur tui *φιλάνθρωποι* Deus, et remissionem tibi concedat omnium peccatorum tuorum, et quorum confessus et quorum oblitus es. Et ego virtute ordinis sacerdotalis, auctoritate et jussu divino: quod quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis: eodem verbo te absolvo ab omni vinculo peccatorum tuorum, a cogitationibus, a verbis et ab operibus: in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Et te restituo sacramento sanctae Ecclesiae, et quidquid boni feceris, sit tibi in augmentum meritorum et in gloriam futurae vitae. Arnen."³⁵ *Concilium nationale Armenorum* a. 1911 (tit. 3, c. 6, n. 462) statuit: "Forma sacramenti poenitentiae . . . haec est: 'Absolvo te ab omni participatione peccatorum tuorum, a cogitationibus, a verbis et ab operibus, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Arnen.' . . . Urgente gravi necessitate in periculo mortis, potest sacerdos abbreviare formulam absolutionis hoc modo: 'Ego absolvo te ab omnibus censuris et a peccatis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Arnen.' Preces, quae de

³⁵ "Apud *Denzinger*, op. cit., p. 474.

Ecclesiae more praecedunt et sequuntur, non pertinent ad essentiam formae; eas tamen non omittant confessarii, nisi urgente aliqua necessitate.”

Hanc indicativam formam, quae viget apud Armenos inde a saec. 13, ipsi mutuarunt ab Ecclesia latina, ut confessi sunt in *Concilio Sissensi* a. 1344 in responsione ad accusationem contentam in libello “lam dudum”, eis a *Benedicto XIII* a. 1341 transmissa. In hoc enim inter alios errores Armenis imputatos legitur: “Alii vero dicunt, quod episcopi et presbyteri Armenorum nihil faciunt ad peccatorum remissionem nec principaliter nec ministerialiter, sed solus Deus peccata remittit: nec episcopi vel presbyteri adhibentur ad faciendam dictam peccatorum remissionem, nisi quia ipsi acceperunt potestatem loquendi a Deo et ideo, cum absolvunt, dicunt: ‘Deus dimittat tibi peccata tua’; vel: ‘Ego dimitto tibi peccata in terra et Deus dimittat tibi in coelis’” (Denz. 538). Cui accusationi responderunt Armeni in eo Concilio: “Hoc quod dicitur, quod episcopi et presbyteri Armenorum nihil faciunt ad remissionem peccatorum, falsum est. . . Sed pro forma absolutionis sciendum est, quod, licet intentio sacerdotis et illius qui confitetur eadem est sicut vestra, quia sacerdos intendit dare et populus recipere remissionem peccatorum, tamen formam non perfecte ponebant, sed sic dicebant ut supra dictum est. Sed ex tunc quod habuimus notitiam Romanae Ecclesiae, multi de nobis addiscentes formam ejus, cum eadem forma facimus remissionem peccatorum et docemus alios facere” (Mansi, 25, 1226).

F. FORMULAE PROTESTANTIUM ^{TM}

Etiam Novatores suas habent absolutionis formulas, quibus tamen concedunt solum characterem declarativum promissionis Christi de peccatorum remissione, contentae in verbis evangelii, Matth. 16, 19; 18, 18; Joan. 20, 23. Generatim eae consistunt in formulis generalis absolutionis, indolis declarativae vel deprecativae, de genere orationis “Misereatur” et “Indulgentiam”, qua nos utimur post Confiteor, ante Communionem et in ipso sacramento Poenitentiae ante formam absolutionis. Ordinarie ea absolutio connectitur cum celebratione Coenae et impartitur publice; non tamen excluditur secundaria praxis privatae absolutionis, sicut non excluditur ipsa privata et auricularis confessio, salvis semper tum mera indole declarativa absolutionis, tum omni-modi libertate confessionis, imo primi reformatores, ut *Mclanthonius* et signantius *Lutherus*, usum confessionis et absolutionis privatae quam maxime commendabant.

Cf. *J. Bainvel*, in Diet. Theol. Cath., art. Absolution (chez les Protestants — chez les Anglicans), col. 214-229; *H. Ch. Lea*, A History of Auricular Confession, Philadelphia, 1896, v. 1, p. 518-523.

In ipsa *Confessione Augustana*, a Melanchthonio conscripta, inter articulos fidei legitur: “De confessione docent, quod *absolutio privata* in Ecclesiis retinenda sit” (art. 11). “De poenitentia docent, quod lapsis post Baptismum contingere possit, remissio peccatorum, quocumque tempore, cum convertuntur. Et quod Ecclesia talibus redeuntibus ad poenitentiam absolutionem impartiri debeat” (art. 12)?⁷ Ibid., in capite “De Confessione” legitur: “Confessio in Ecclesiis apud nos non est abolita, Non enim solet porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis et *absolutis*. Et docetur populus diligentissime de *fide absolutionis*, de qua ante haec tempora magnum erat silentium. Docentur homines *ut absolutionem plurimi jaciant*, quia sit vox Dei et mandato Dei pronuncietur. Ornatur potestas clavium et commemoratur quantam consolationem afferat perterrefactis conscientiis, et quod requirat Deus fidem, ut illi absolutioni tanquam voci de coelo sonanti credamus, et quod illa fides vere consequatur, et accipiat remissionem peccatorum. Antea immodice extollebantur satisfactiones, fidei et meritis Christi, ac iusticiae fidei nulla fiebat mentio, quare in hac parte minime sunt culpandae Ecclesiae nostrae. Nam hoc etiam adversarii tribuere nobis coguntur, quod doctrina de poenitentia diligentissime a nostris tractata ac patefacta sit.”⁸⁸

In posteriori editione ejusdem operis ad art. 11 legitur: “Ecclesia . . . redeuntibus ad poenitentiam, impertire absolutionem debet. Constat autem Poenitentia, hoc est conversio impii, proprie his duabus partibus. Altera est contritio, hoc est terrores incussi conscientiae agnito peccato. . . Altera pars est fides, quae concipitur ex *Evangelio seu Absolutione*”⁷ Ibid., in capite “De confessione” legitur: “Cum hac fide [misericordiae promissae per Christum] in terroribus illis erigimur, consequimur certo remissionem peccatorum, sicut supra ostendimus, Et hanc fidem concipiunt animi ex Evangelio, Item ex *Absolutione, quae Evangelium annunciat* et applicat perterrefactis conscientiis. Ideoque docent nostri *retinendam esse in Ecclesiis privatam Absolutionem*, Et eius dignitatem, et potestatem clavium veris et amplissimis laudibus ornant, quod videlicet potestas clavium administret Evangelium, non solum in genere omnibus, sed etiam privatim singulis, Sicut Christus inquit, Lucratus eris fratrem etc. Et quod voci illi Evangelii quod ministerio Ecclesiae nobis in Absolutione administratur, credendum sit, tanquam voci de coelo sonanti. Hoc totum beneficium Absolutionis et hujus ministerii, antea fuit⁷

⁷ Corpus Reformatorum, Melanchthonis opera omnia, v. 26, Brunsvigae, 1858, coi. 278 sq.

Ibid., col. 302 sq.

⁸⁸Ibid., col. 357 sq.

omnino obscuratum falsis opinionibus illorum, qui docuerunt Absolutionem non valere, nisi sufficienter contriti simus. Et postea iubebant dubitare de absolutione, quia nemo sciret se satis contritum esse. Quid fuit hoc aliud, quam Evangelii consolationem eripere conscientiis, et tollere ex Ecclesia ac prorsus abolere *ministerium Evangelii, seu potestatem clavium*? Quis non videt hos tam perniciosos errores, merito reprehensos esse? Cum autem Confessio praebeat locum impertiendae absolutioni privatim, et ritus ipse intellectum potestatis clavium, et remissionis peccatorum conservet in populo. Preterea cum illud colloquium magnopere prosit, ad monendos et erudiendos homines, diligenter retinemus in Ecclesiis Confessionem, sed ita, ut doceamus enumerationem delictorum non esse necessariam iure divino, nec onerandas esse conscientias illa enumeratione.”⁴⁰

Catechismus Minor, a Luthero confectus, hanc formam indicativam habet: “[Sacerdos, audita confessione, dicat:] Deus tibi sit propitius et confirmet fidem tuam. Arnen. — Interroget etiam confitentem: Num meam remissionem credis esse Dei remissionem? — Affirmanti et credenti porro dicat: Fiat tibi sicut credis. Et ego ex mandato Domini nostri Iesu Christi *remitto tibi tua peccata in nomine Patris, Filii et Spiritus Sancti*. Arnen. Vade in pace”.⁴¹

Liturgia Nuremberg (a. 1533) e contra substituit hanc formam mere declarativam in sensu protestantico: “Deus omnipotens misertus est tui, et meritis. . . Domini Nostri Iesu Christi . . . remittit tibi omnia peccata, et ego tanquam minister vocatus Ecclesiae Christianae, jussu Domini Nostri Iesu Christi, *annuntio hanc remissionem omnium tuorum peccatorum*. In nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti. Arnen. Vade in pace, et fiat tibi sicut credis”.⁴²

Apud *Anglicanos* triplex absolutio indicatur in praecipuo eorum documento liturgico “The Book of Common Prayer”, duplex nempe generalis et deprecativa, altera in officio matutinae et vespertinae orationis, altera in officio Coenae seu communionis, et tertia particularis atque indicativa in officio visitationis infirmorum. Haec in sua parte essentiali sonat verbatim sicut forma latina, non obstante illius ecclesiae explicita negatione sacramenti Poenitentiae et potestatis clavium; sic enim se habet: “Dominus Noster Iesus Christus, qui ecclesiae suae reliquit potestatem absolvendi omnes peccatores vere poenitentes et in ipsum credentes, ex magna sua misericordia tuas tibi culpas

⁴⁰ Ibici., coi. 383 sq.

⁴¹ Apud *J. T. Müller*, Die Symbolische Bücher der evangelisch-lutheranischen Kirche, p. 363 sq.

H. Hering, Hilfsbuch zur Einführung in das liturgische Studium, Wittenberg, 1888, p. 189.

remittit, *et ego, auctoritate mihi ab ipso commissa, te absolvo ab omnibus peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus S.*"

Ad rem II. CII. LEA: "The partial reformation which separated the Anglican Church from Rome naturally led to the retention of a larger ascription of power to the priestly order than was admitted by the more radical revolutions on the Continent. In the *ritual for the Ordering of Priests* the Edwardian Liturgy retained the formula 'Receive the Holy Ghost: whose sins thou dost forgive they are forgiven, and whose sins thou dost retain they are retained'; and this still holds its place, although the *Thirty-nine Articles* (Art. XXV.) expressly limit the sacramenis to baptism and the Eucharist. The power of the keys thus granted was not intended to be merely potential.

"In the Liturgy of 1552, which is still in use, the *Order of Morning and Evening Prayer* contains a general confession to be uttered by the congregation, after which the minister pronounces a kind of deprecatory' absolution, asserting that Almighty-God . . . hath given power and commandment to his ministers to declare and pronounce to his people, being penitent, the absolution and remission of their sins'. In this, the somewhat vague phraseology- used would seem to have been carefully-selected to accord with the assertions of St. Jerome that the priest only makes manifest the pardon accorded by God.

"In the *Office for the Visitation of the Sick*, however, the power of the keys is asserted absolutely. The sick penitent is directed to confess any sins lying heavy-on his conscience, after which the priest grants him absolution in an indicative formula in which the 'Ego te absolvo' is virtually the same as that of the Latin Church — Our Lord Jesus Christ, who hath left power to his church to absolve all sinners which truly repent and believe in him, of his great mercy forgive thee thine offences: and by his authority committed to me, I absolve thee from all thy sins in the name of the Father and of the Son and of the Holy Ghost'.

"A rubric of the Liturgy- of 1549 directs that 'the same form of absolution shall be used in all private confessions' the omission of which in the revision of 1552 shows the change occurring in the interval. Apparently in 1549 it had been deemed inadvisable to abolish entirely the sacrament of penitence, for in the *Communion Service* of that year there is an exhortation to those having troubled consciences to ease them by auricular confession to the celebrant 'or to some other discreet and learned priest', and to receive absolution, which, of course, was of the indicative form prescribed for the sick; but this was a voluntary matter which, it was urged, ought not to be a subject of offence between those who availed themselves of it and those who did not. In the revision of 1552 this is modified to the cautious invitation to 'open his grief that he may receive such ghostly- counsel, advice and comfort as his conscience may- be relieved; and that, by the ministry of God's word, he may receive comfort and the benefit of absolution to the quieting of his conscience and the avoiding of all scruple and doubtfulness'.

"There was evidently- no desire on the part of the Edwardian divines to deny the opportunity- of confession to those who wished it or to deprive the minister of the power of the keys, and when, at the Savoy conference of 1661. the Puritan clergy- begged that the absolution formula should be made 'declarative and conditional', in place of indicative, the request was refused. Yet the power to bind and to loose thus retained for the priestly- order fell practically into desuetude. In 1793, Henry Digby Beste, a Fellow of Magdalen College, Oxford, preached a sermon in which he urged its revival, the first utterance, he says, of the kind for two hundred years, but as, a few years later, he was converted to Catholicism, though his effort attracted some attention at the time, it was soon forgotten. The so-called Tractarian movement revived the dormant claim, which the Liturgy shows to be incontestable, and, in the higher or Ritualistic section of Anglicanism, con-

fession and absolution are practised, in very much the same fashion as in the Latin Church, except that the rite is voluntary.”³

Ex hoc historico excursu circa usum formulae absolutionis in ecclesiastica traditione sequitur formam formaliter deprecativi repugnare Patrum menti et doctrinae de judiciali potestate et actione confessarii. Si qua igitur fuit forma deprecativa in usu apud Patres, quod nondum probatum est quodque, si esset, convenienter explicari posset ex fine retundendi calumnias Montanistarum et arrogantiam Donatistarum, ipsa non potuit esse nisi materialiter tantum deprecativa, juxta sensum explicandum in Conci, seq.

Idipsum dicendum est de formulis in usu post aetatem Patrum usque ad medium aevum. Nondum enim probatum est quod in ecclesia latina fuerit usus formae deprecativae, etiam generaliter loquendo; imo historice inverisimile videtur quod tanta mutatio ex generali usu formae deprecativae in generalem usum formae indicativae facta fuerit intra breve tempus, absque ullo notabili signo, vel eventu, vel controversia, et quod potuerit tam doctus ac prudens magister, qualis S. Thomas, reicere, tanquam novam, temerariam et praesumptuosam, sententiam alicujus Anonymi volentis talem usum defendere aut instaurare. Ceterum, quicquid sit de ipso usu formae deprecativae apud Orientales, etiam unitos, ea nequit esse nisi materialiter deprecativa, juxta dicenda, ac pro certo saltem tenendum est quod, si aliquis sacerdos graecus dicendo formulam, quantumvis deprecativam, in usu in sua ecclesia, nihil aliud intendat quam orare, seu implorare a Deo ut Ipse remittat peccata poenitenti, nullatenus absolvit.

Probatur 3. *EX DOCUMENTIS ECCLESIAE.*

Cone. Flor. (Denz. 699) et Trid. (sess. 14, cap. 3) explicite docent formam hujus sacramenti esse verba “Ego te absolvo”, imo Cone. Trid., determinando indolem horum verborum addit: “Absolutio sacerdotis . . . est . . . ad instar actus judicialis, quo ab ipso velut a iudice sententia pronuntiatur” (ibid., cap. 6; cf. can. 9). Jamvero absurdum est dicere simplicem orationem, qua formaliter petitur a Deo ut alicui peccata remittat, posse esse aequivalentem sensui illorum verborum aut se habere ad instar actus judicialis.

Nec refert quod oratio dicatur a sacerdote habente veram potestatem absolvendi, nam qualitas subjecti non mutat naturam actionis quae ab ea non procedit, secus omnis actio procedens a sacerdote esset absolutiva, quod ridiculum est. Nec valet dicere Concilium in illa decisione determinasse formam sacramenti, ita ut nunc debeat esse indicativa, ex quo non sequitur formam deprecativam non esse

³A History of Auricular Confession, Vol. 1, Philadelphia, 1896, p. 520-523.

sufficientem per se et attenta sola Christi institutione; nam, etiam si concederetur cum quibusdam theologis Ecclesiam posse mutare materiam et formam sacramentorum, certum est eam non posse talem mutationem inducere quae adversetur indoli sacramenti praecise prout est a Christo institutum; jamvero de fide est, ex ipso Cone. Trid. (sess. 14, can. 9), indolem sacramenti, quae maxime in forma residet et manifestatur, esse judicalem, et, ut dictum est, forma deprecative repugnat sententiae judiciali; ergo Concilium, intimando formam consistere in verbis “Ego te absolvo”, nullam essentialem mutationem induxit, sed mere declaravit quod est a Christo institutum.

Confirmatur 1. Ex oppositione quam Concilium statuit inter verba “Ego te absolvo” et “*preces quasdam* de Ecclesiae sanctae more laudabiliter adiunctas, ad ipsius tamen formae essentiam nequaquam spectantes”, quasi dicat eas preces, prout praecise sunt preces, non posse esse formam sacramentalem. Ex quo, advertas, nequaquam volumus concludere, ut quidam faciunt, illas easdem preces non posse constituere formam sacramentalem, si nempe dicantur in sensu non formaliter deprecative, sed aequivalenter indicativo, ac ita evacuentur sua propria ratione deprecatoria, ut infra explicabitur. 2. Ex eo quod a Benedicto XII reprobatur, ut error, usus Armenorum adhibendi formulam deprecatoriam (Deus dimittat tibi peccata tua) in sensu deprecatorio; quapropter Armeni in suo concilio Sissensi declararunt se eam formam adhibuisse cum intentione indicativa. non secus ac apud Latinos, ac ceterum jam adoptasse perfectiorem formam indicativam ipsius Ecclesiae latinae (cf. supra, p. 660).

DICES. Apud Graecos unitos forma est adhuc deprecative, ejusque validitas agnita est in sequentibus tribus Ecclesiae documentis: *Clemens VIII* in sua Instructione super aliquibus ritibus Graecorum (n. 9), 31 aug. 1595, statuit quoad Italo-Graecos: “In casu necessitatis presbyteri graeci catholici possunt latinos absolvere. Utantur forma absolutionis in generali concilio florentino praescripta: et postea, si voluerint, dicant orationem illam deprecativani. quam pro forma huiusmodi absolutionis dicere tantum consueverunt” (Bull. Rom., ed. Taur., t. 10, p. 212). *Benedictus XIV*, Bulla “Etsi pastoralis” pro Italo-Graecis (5, 5), 26 martii 1742, eandem renovat praescriptionem, iisdem quidem verbis. *S. C. S. Officii*, 6 sept. 1865, simpliciter graecis presbyteris praecipit ut propria sui ritus forma utantur etiam ad absolvendos latinos: “Sacerdotes confessarii orientales in excipiendis sacramentalibus confessionibus fidelium latini ritus uti debent forma et lingua proprii adprobati ritus, nisi aliter ab Apostolica Sede indultum vel decretum fuerit” (Collectanea S. C. de Prop. Fide [1907], t. 1, p. 702, n. 1275).

RESP. Ad duo priora documenta *respondent plures, ut Lugo, Henno, Berti, Billuart, De Augustinis*, ideo Clementem VIII imposuisse Graecis additionem formae indicativae quia habuit ut invalidam deprecativam formam eorum, adeoque adversarios ipso suo telo se confodere. Ad rem *De Augustinis*: “Ideo . . . Graecis illis, pro quibus edita fuit Instructio, Summus Pontifex mandavit ut formam indicativam, a Concilio Florentino praescriptam, necessario adhiberent in sacramenti poenitentiae administratione, et postea, si vellent, dicerent etiam formam deprecativam, qua utebantur; quia hanc formam omnino invalidam reputavit. — Quis enim suspicari posset Summum Pontificem voluisse indubiam formam bis super eandem materiam in eodem iudicio sacramentali pronuntiari? — verum et hoc affirmari deberet, si admitteretur Clementem VIII. formam illam quorundam Graecorum deprecativam habuisse validam.”*4

Attamen, haec responsio necessaria non est. Nam S. Pontifex nullatenus improbat formam Graecorum, imo implicite videtur approbare consuetudinem illam qua Graeci “orationem deprecativam, pro forma absolutionis dicunt”. Ratio autem quare prescribat ut ab eis addatur forma latina, potest esse tum quia rationabile est ut in ministrando sacramentum latinis utantur istorum ritu, tum ne Ecclesiae Romanae formam despiciere videantur, tum ne forma deprecativa quibusdam fidelibus latinis anxietatem de validitate absolutionis ingerere possit. Ratio vero quare Graecis permittat ut addant etiam propriam formam deprecativam, esse potest ne ipsi defraudentur proprio ritu aut turbentur in sua consuetudine; nec ceterum inde sequitur S. Pontificem intendere ut dicant duplicem formam, nam, posita forma indicativa cum intentione absolvendi, subsequens formula deprecativa nequit amplius se habere nisi ut quaedam additio caeremonialis. Ceterum, in tertio objecto documento Graeci permittuntur, imo jubentur, propria forma deprecativa uti.

Unde ad objectionem respondetur formam illam (supra in p. 653 recitatam ex Jugie), quae est communis Graecis separatis, Graecis unitis extra Europam et Italo-Graecis, esse materialiter tantum deprecativam, formaliter vero indicativam, quia explicat actuale exercitium sacerdotalis ministerii, saltem in illis verbis “Deus per me tibi parcat”, quae aequivalent istis “Ego tibi parco ut minister et instrumentum Dei.” Ad rem *Goar*: “[Haec oratio] indubitata tenet Sacramenti Poenitentiae formam his verbis contentam: Ter me tibi condonet Deus’, quamvis enim deprecativa prima fronte appareat, absoluta ni-44

*4 De re sacramentaria, v. 2, thes. 23, Romae, 1889, p. 310.

hilominus his dictionibus ‘per me’ redditur auctoritatemque a Deo acceptam quam prius minister memorabat, reo poenitenti applicat.”45

Probatur 4. *EX JUDICIALI INDOLE ABSOLUTIONIS.*

Absolutio sacerdotalis est sententia judicialis, adeoque debet proferri ad modum sententiae judicialis, ut etiam supra audivimus affirmatum a Cone. Trid. Jamvero sententia judicialis quae sit formaliter deprecativa repugnat in terminis, sicut repugnant inter se petitio et impositio, supplicatio et imperium.

OBICIT MORINUS absolutionem sacerdotis esse sententiam judicalem quidem sed etiam et maxime pure ministerialem, et quidem ministerialem pro Deo qui, secus ac principes humani, est praesens et agens in omni iudicio sacramentali. Unde deprecativa sententia non repugnat iudicio sacramentali, etsi repugnet iudicio civili a quo princeps ipse est absens et in quo directe non agit. Ceterum, nec ipsi theologi dogmatici valent assignare sensum judicalem ipsorum verborum “Ego te absolvo”, nam quod dicunt ea significare “Sacramentum absolutionis tibi impendo” nihil habet judiciale, imo est mera tautologia quae applicari potest formae cujuslibet sacramenti.

Ad rem ipse: “Huic rationi [deductae ex judiciali indole absolutionis] potissimum innituntur nonnulli Scholastici qui opinantur Absolutionem modo deprecativo datam valere non posse: Ideo tantisper nobis est in huius objectionis solutione immorandum, qua Lectori ratio intima explicabitur proper quam sententia Forensium iudicum esse debet indicativa, Sacerdotum vero possit esse deprecativa.

“Sed antequam hoc aggrediar *duo Lectorem obiter monere velim.* *Prius*, Sacerdotem in Sacramento Poenitentiae duplici munere fungi: Medici, et Indicis. Doctores illi Scholastici iudicis tantum munus spectant. Antiqui vero Patres se ut Medicos potissimum considerabant. . . Quid autem magis convenit spiritali Medico quam pro morbis animae curandis ad Deum deprecatio? . . . Si [igitur] dicas Sacerdotem esse iudicem, dicam esse Medicum cuius officio nullomodo repugnat Dei invocatione morbos curare, et spiritales, et corporales. *Posterius monitum*, Doctores plerosque qui iudicalem sententiam velut unicum Absolutioni dandae formulam idoneam tantopere urgent, postquam quaestionem in omnes partes versarunt, eam tandem sic interpretari ut sententiae iudicialis in ea vix umbra supersit. Disputantes enim quid significant haec verba, ‘Absolvo te, etc.’ tandem eo

“Euchologium sive rituale Graecorum. Parisiis, 1647, p. 680.

velut ad sacram anchoram confugiunt, ut asserant nihil aliud significare, quam *'impendo tibi Sacramentum Absolutionis'*. In cuius iudicis mentem venit unquam istiusmodi sententiae formula? Quis tam sagax ut ex eiusmodi pronuntiato iudicem coniiciat? Versatilis sententia... Cui enim Sacramento non conveniet? Impendo tibi Sacramentum Confirmationis, Ordinis, Unctionis, etc. ac pari iure impendo tibi Sacramentum damnationis. Nam sententia iudicialis aequo iure fertur in damnationem et Absolutionem. Haec admonuisse satis esto: Videamus quid sit sentiendum de repugnantia sententiae iudicialis cum modo loquendi deprecativo, ut obiectionis solutioni lumen affulgeat.

"Primum igitur dico huic obiectioni dissolvendae sufficere vulgare illud dictum, verba, phrasesque usu valere, ut nummi, nec altius in hominum sermonem esse inquirendum. Cum autem constet annis mille ducentis in Ecclesia Occidentali Absolutionem deprecativo modo dari solitam, in Orientali vero in hunc usque diem, non aliter dari, Quis feret rationes proprio ingenio effictas perpetuae sermonis consuetudini opponentem? Significationis, et elegantiae phrasium suprema ratio est usus. . . Quapropter ratio humana per se docere non potest, imo nec conficere, quae esse debeat materia vel forma, vel etiam ritus Sacramenti administrandi. Id universum a traditione pendet. Ideo pluris facienda videtur, vel unius celebris Ecclesiae constans traditio, quam multorum Scholasticorum quantumlibet probabilis ratiocinatio...

*"Sed his omissis iudicialis sententiae pronuntiandae modum, naturamve penitus introspeciamus. . . Ut igitur rem ipsam cominus aggrediamur, ipsiusque controversiae viscera recludamus, ministerialis causa distinguenda est, aut est a Deo delegata, et instituta, aut a Principibus: hoc est, aut Dei iudicia iudicat, aut hominum. *Ingens inter utramque discrimen: Principem Ministri sententiam deprecative pronuntiare non possunt*, imo hoc ab iis requirere nemo potest nisi infans, aut plane demens. . . Principes causas subditorum Consiliariis suis et Comitibus delegant, ut eas ipsi nusquam audiant; nisi quod raro evenit, quaestio aliqua gravis legibus nondum definita emergat, aut ortum sit inter imperii Primates periculosum aliquod dissidium, quod disceptantium contentione noxam Reipub. minitetur. . . Ideo [princeps] consulit ut varios indices, alios aliis Praesidentes constituat, qui populi controversias absolute definiant, et Maiores tantum causas ad ipsum deferant... Si quis [ceteroquin] asserere vellet Indices civiles sententiam deprecative pronuntiare posse, tum deprecativus ille modus sensu esset indicativus . . . atque ex abusu loquendi deprecativus. Nam propter rationes explicatas sensus deprecativus Indicum sententiis proprie competere non potest. *Sed Deus ubique praesens est, et negotiorum multitudine non fatigatur, nedum opprimitur. Quapropter nihil ob stare**

potest quominus Sacerdos qui vice Dei iudicat, Absolutionis sententiam deprecative et proprie admodum pronuntiet: Ab eo enim ubique gentium exauditur, et se exauditum iri promissionem habet” (op. cit., l. S, c. 21, n. 2-6, p. 577 sq.).

RESPONDETUR. Discrimen a Morino invocatum inter iudicem forensem et iudicem sacramentalem est impertinens ad rem. Ratio enim ministerialis, quantumcumque inculcetur et quomodolibet intelligatur, non destruit in actione sacerdotis veram indolem judicalem, quae asseritur in doctrina catholica et Tridentina; indoles vero deprecativa pugnat cum indole potestativa et judiciali. Indoles ministerialis potest tantummodo conferre formulae absolutionis quemdam characterem objectivae et late dictae orationis, sicut ceteroquin et formulis aliorum sacramentorum, necnon facilius permittere usum formularum materialiter tantum deprecativarum. Unde frustra Morinus insudat per duas fere columnas in ostendendo praedicto inani discrimine.⁴⁰

Inanitas impugnationis illius expositionis “Impendo tibi sacramentum absolutionis”, quae est ipsius S. Thomae, ostensa est in art. 79 (p. 558 sqq.).

Quod autem transeunter obicit Morinus ex medicinali ratione actionis sacerdotis leve est. Nam actio medicinalis sacramentalis duplex est: alia essentialis, quae consistit in auferendo vulnera peccati quaeque coincidit cum ipsa absolutione adeoque non distinguitur ab actione judiciali nisi modaliter et ex parte objecti, prout nempe peccata considerantur vel ut vincula quae solvantur vel ut vulnera quae curentur; alia accidentalis et integrativa, quae consistit in apponendo remedia ad praecavendum relapsus in peccatum atque coincidit cum impositione satisfactionis, ab ipsa absolutione distincta, etsi ad eam ordinata; addi etiam potest actio consiliativa et exhortativa, sed haec non est stricte et ab intrinseco sacramentalis, sed integrat veluti ab extrinseco et occasionaliter sacramentale ipsum ministerium.

Alia quae obiciunt tum Morinus tum alii in favorem formae deprecativae, praecipue ex paritate cum *potestate miraculorum* factam Apostolis, cum *forma Extremae Unctionis* et cum absolutione ab *excommunicatione*, jam dissolvimus superius (art. 78, p. 524 sq. et art. 79, p. 552-555) ex ipso ore S. Thomae impugnantis frivolas, ut ait, rationes alicujus Anonymi, cujus dealbatam sententiam Morinus inaniter conatus est ad vitam revocare.

⁴⁰ Cf. quae ad similem objectionem diximus in art. 79, p. 551 sq.

Probatur 5. *EX IPSA SACRAMENTAL! INDOLE ABSOLUTIO-
NIS.*

Res imprimis *suadetur et confirmatur* ex ipsa analogia et paritate cum aliis sacramentis, quae omnia, excepta Extrema Unctione, indicativam formam habent ac requirunt. Quod autem paritas trahenda sit ex aliis sacramentis potius quam ex ipsa Extrema Unctione, declaratum est in art. 79 (p. 554 sq.). Et ita satisfit uni ex adversariorum objectionibus, deductae ex paritate cum Extrema Unctione. Ceterum, scimus hanc confirmationem parum valere contra Morinum et quosdam alios qui putant se invenire, imo requirunt, formas deprecativas in omnibus sacramentis.

Unde *probatur* magis directe ex ipsa natura sacramenti eiusque formae. Cum enim sacramentum, iuxta doctrinam catholicam, sit signum efficax gratiae, cumque proinde id significare debeat quod causât et eius significatio maxime inveniatur in forma, quae dat ei speciem, “oportet quod forma sacramenti significet id quod in sacramento agitur” (5 p., q. 84, a. 3; cf. q. 72, a. 4 et q. 78, a. 2). Jamvero formula deprecativa non significat id quod agitur in sacramento Poenitentiae, adeoque nequit esse ejus forma. Nam in hoc sacramento. *pr'no* fit remissio et absolutio, et hoc non exprimitur in formula deprecativa, “quia per haec verba sacerdos absolutionem non significat fieri, sed petit ut fiat” (3 p., q. 84, a. 3, ad 7), nam “qui petit aliquid esse solvendum non solvit” (*Opusc.* 22, c. 7). *Secundo*, absolutio et remissio fit certe et ex opere operato, et hoc non exprimitur per formulam deprecativam, quae sicut omnis oratio, cujus effectus dependet a solo beneplacito divino et non ab hominis causalitate, sub incerto procedit. “Non ergo sub incerto modo deprecativae orationis significanda est in hoc sacramento remissio peccatorum, sed sub certitudine per indicativam orationem” (*Opusc.* 22, c. 7). “Periculose [igitur sacerdos] . . . solam orationem dicit, quia hoc non est absolvere, sed sub dubio relinquere” (ibid., c. 3).

Opponit Morinus (op. cit., l. 8, c. 20, n. 1) formam sacramentalem non esse privatam orationem, sed publicam Ecclesiae orationem, cui competit infallibilitas et certitudo, ut ceteroquin patet ex ipsa forma Extremae Unctionis.

Resp. Certitudo quae competit orationi Ecclesiae, quaeque ceteroquin competit, etsi inferiori gradu et modo, etiam privatae orationi, cum omnis oratio vere sit infallibilis, alia est a certitudine quae dicitur competere sacramentis, quia est certitudo propria operis operantis, cujus effectus manet pendulus a divino beneplacito, ac pro tanto

incertus, dum certitudo effectus sacramentalis dependet ex ipsa positione actus, seu ex opere operato, supposito quidem divino pacto, seu libera Dei institutione. Negatur autem paritas inter formam Extremae Unctionis et formam Poenitentiae, ut explicatum est in art. 79 (p. 554 sq.).

Conclusio 2. Absolutio materialiter tantum deprecativa est valida, seu potest absolutio exprimi, quibusdam verbis et m concipiendi quibus ordinarie exprimi solet affectus volentis vel deprecantis.

Probatur ex eo quod, ut patet ex ipsa humana consuetudine, non repugnat ut quibusdam talibus verbis et modis exprimatur actuale exercitium actus, procedens ab ipso subjecto, necnon ipsum exercitium actionis iudicativae. In quo casu absolutio est mere materialiter deprecativa, aequivalenter vero seu formaliter indicativa.

Conclusio *confirmatur tum* ex exemplo Baptismi, in quo valet forma “Baptizetur talis” pro “Baptizo te”, ut admittunt omnes theologi, incluso S. Thoma cum mediaevalibus (qui tamen minus recte putarunt eam formam de facto adhiberi a Graecis, legentes “Baptizetur” pro “Baptizatur”); *tum* ex valida forma quam de facto adhibent plures Graeci catholici, aut ex qualibet forma, quae, sive in graeca sive etiam in latina ecclesia, fuerit forte in usu in primis saeculis.

*IN DETERMINANDO AUTEM QUAENAM SINT ILLA VERBA ET QUINAM ILLI MODI DEPRECATIVAE SEU OP-
TATIVAE LOCUTIONIS, IN QUIBUS DE FACTO SALVATUR
AEQUIVALENTIA CUM FORMA INDICATIVA*, non facile negotium est (ad quod praecise est coarctanda tota controversia vel discrepantia theologorum in hac re, si excipiatur quidem formalior dissensus unius vel alterius, uti Anonymi, quem impugnat S. Thomas, et Morini), eo quod significatio verborum pendeat a copulatis causis communis consuetudinis, intentionis loquentis et circumstantium locutionis, et praeterea in significationem verborum sacramentalium influant determinate ecclesiastica consuetudo, intentio Ecclesiae et circumstantiae administrationis sacramenti.

Consulto dicimus significationem verborum pendere c.v *copulatis causis praedictis*, nam una vel altera ex se sola non sufficit.

Ita *consuetudo sola non sufficit* absque intentione loquentis; sic potest sacerdos dicere verba “Ego te absolvo” cum mera intentione recitativa, puta legendo haec verba in Rituali ad meram exercitationem coram aliis, vel alloquendo discipulos in schola dum explicat quaestionem de qua nunc agimus; item potest ea verba pronuntiare po-

testative sed cum sola intentione absolvendi a censuris, nam ex ecclesiastica consuetudine verbum “Absolvo” potest significare utramque solutionem, a peccatis nempe et a censuris.

Similiter *non sufficit sola intentio*; nam si quis diceret “Bibo” et intendat significare “Manduco”, non ideo hoc significat per illud verbum, quia verba sunt signa conventionalia, adeoque supponunt conventionem, seu cognitionem alterius cui fit allocutio; quod si quis prius dicat alteri se velle significare “Manduco” cum dicit “Bibo”, ea conventio et ea significatio valorem habebit inter duo individua, sed nequaquam mutabit communem sensum verbi “Bibo”, ita ut nullo modo valebit in communi seu sociali loquela nec in publicis actibus. Unde si sacerdos dicat v.g. poenitenti “Bene te habeas”, intendens dicere “Te absolvo”, nulla erit forma sacramentalis, etiam si ipse antea monuerit poenitentem se talem sensum illis verbis tribuere velle; nam verba sacramentalia sunt socialia et judicialia, imo sunt quaedam objectiva locutio ministri ad causam divinam, adeoque eorum significatio non pendet a privata, sed a communi et publica impositione.

Nec tandem sufficiunt circumstantiae locutionis, etiam una cum intentione loquentis, sed requiritur etiam communis consuetudo, ad hoc ut id quod extrinsece designatur in circumstantiis redundet et transeat in significationem ipsorum verborum. Ut enim dictum est supra in art. 78 (p. 530 et 532 sq.), reddendo rationem quare in forma absolutionis mentio subjecti (“te”) explicite requiratur nec sufficienter determinetur ex circumstantiis, mentio vero objecti (“A peccatis tuis”) ob contrariam rationem non requiratur, aliud est designari et significari per circumstantias et aliud hanc significationem redundare in ipsam significationem verborum; ad hoc enim multum facit communis usus et consuetudo. Ita verba “Vade in pace” non significant “Ego te absolvo”, etsi dicantur cum intentione absolvendi, a sacerdote habente potestatem absolvendi, et post auditam confessionem poenitentis; nam de facto ex ecclesiastica consuetudine ea verba illum sensum non habent, etsi fortasse in aliqua aetate potuerint habere. Propterea S. Thomas (Opusc. 22, c. 2) ait orationes “Absolutionem et remissionem”, “Benedictio Dei omnipotentis” aliaque id genus quae comitari solent formulam absolutionis non esse ipsam formam quia “in usu communi non habentur” in sensu potestativo, etsi aliquando taliter potuerint haberi. Quae quidem omnia valent etiam de formulis indicativis mere declarativis (v.g. Absolvitur Petrus. Remittuntur tibi peccata); non enim minus inepta est *forma declarativa* quam *deprecativa* ad designandum exercitium potestatis.

Inde intelligitur quid dicendum sit de *trina illa classificatione*, *formularum materialiter deprecativarum*, quae a quibusdam modernis

doctoribus (ut *Galtier*, η. 505, *Vacant* in Diet. Théol. Cath.. art. Absolution, col. 249, et *Boyer*, thes. 7), dicuntur esse formaliter indicativae, ac ideo validae, quasque enumeravimus in Statu Quaestionis (p. 614) sub titulo “*Aequivalenter indicativae ah extrinseco*”, scilicet: *Vcl ex mentione ministerii sacerdotalis, vel ex mentione institutionis potestatis clavium, vel ex praesentibus circumstantiis.*¹⁷

Haec scilicet judicanda et rimanda sunt juxta modo dicta de copulatis tribus causis ex quibus significatio verborum consurgit. Ipsa mentio ministerii non sufficit, nisi fiat tali modo et verbis, quae ex consuetudine determinantur ad significandum actuale exercitium potestatis remissivae, ut si dicatur “Deus te absolvat per ministerium meum”, non vero “Exercens ministerium tibi dico: Exurge et vivas, vel, Vade in pace”, et similia. Pariter et a fortiori non sufficit secundum se mentio institutionis, sed tantum si praedicto modo determinetur, ut si dicatur: “Deus, qui sacerdotibus tuis dixisti: Quaecumque solveritis super terram erunt soluta et in coelis, absolvas hunc famulum tuum”, tunc enim sensus indicativus actualis exercitii potestatis sacerdotalis in verbo “Absolvas” determinari potest sive ex intentione absolventis, sive ex circumstantiis factae confessionis, potestatis sacerdotalis, et mentionis institutionis inducentis influxum divinum, sive ex circumstantia usus deprecativae locutionis in aliqua aetate vel in aliqua ecclesiastica communitate. Multo autem minus sufficiunt circumstantiae factae confessionis et potestatis sacerdotalis, secus quidquid tunc fieret a sacerdote esset sacramentale et quidquid ab eo diceretur cum intentione absolvendi esset absolutio sacramentalis.

Inter tres autem supradictas causas, influentes in significationem verborum et consequenter in validitatem formulae absolutionis, *maxime attendenda est consuetudo*, tum communis sermonis tum ecclesiasticae acceptionis, a qua potissimum ea significatio dependet. Et quod ad rem nostram attinet, haec sedulo notanda sunt. *Primum* est quod ob indolem graeci et orientalis sermonis.*⁸ facilius contingit ut apud eos populos formulae deprecativae habeant sensum indicativum, ac sint validae, quam apud Latinos, quorum sermones contrariis gaudent proprietatibus, ob juridicam fortasse ac pedestrem Romanorum inentitalitatem et traditionem; unde quod graeca indoles sermonis exprimet verbis “Absolvaris”, latina consuetudo potius exigit ut exprimatur verbo “Absolvo”. *Secundo*, indoles pure ministerialis iudicii sacramentalis, ejusque signantior inculcatio in quibusdam ecclesiis vel temporibus, quando ea indoles ab erroribus, puta Montanistarum vel Donatistarum, pessime interpretabatur, potuit esse ratio quare

^o In hac ultima ratione insistent praesertim *Billot* et *Diekanip*.

⁴ CI. *Morinuni*, op. cit., l. 8, c. 19.

ecclesiastica consuetudo aliquas formulas deprecativas ad sensum indicativum determinaverit. *Tertio*, quaedam verba potuerunt ex ecclesiastica consuetudine in aliqua aetate determinari ad significandum ministerium sacramentalis remissionis, ita ut, etiam sub forma optativa aut deprecativa prolata, ad ejus actuale exercitium referrentur (quemadmodum accidit verbo “Baptizo”; et probabiliter verbo “Christianizo” apud quosdam populos, puta Anglici sermonis, ubi dicatur “I christen thee”); atque id de facto ac universaliter contigit verbis “Remitto” et “Absolvo”, ob ipsorum divinam originem ex verborum institutionis; unde facilius accidit ut formulae absolutionis deprecatoriae, in quibus ea verba, et maxime vox “Absolvo”, referuntur, habeant sensum indicativum ac sint sacramentaliter validae.

Ex his principiis potest quis cum majori vel minori certitudine, aut probabilitate, judicare de valore variarum formularum absolutionis quae sunt vel fuerunt in usu in variis ecclesiis quasque superius attulimus. Non tamen id facere vacat; nam non satis constat quatenus fuerit formula in usu in utraque ecclesia usque ad ortum medii aevi. Post illud vero tempus in ecclesia latina forma indicativa unice adhibita est. Apud Orientales autem multi jam hanc eandem formam adoptarunt. Qui in haeresi vel schismate perstiterunt, formam absolutionis corrumpere potuerunt. Formula tandem deprecativa, quam inter catholicos ritus orientalis adhibent soli Graeci extra Europam degentes, Italo-Graeci et Copti, est manifesto formaliter indicativa, saltem pro ipsis, cum referat directe voluntatem et exercitium sacerdotalis ministerii, una cum et sub principali influxu divino; forma enim Coptorum in his verbis essentialiter continetur: “Absolvatur talis a S. Trinitate et per os humilitatis meae”,¹⁸ forma vero Graecorum in his: “Ipse Deus per me peccatorem tibi parcat”.⁵⁰

Ceterum, validitas istarum formarum certa est, quod attinet ad eos populos, tum ex eo quod observetur in notabili parte catholicae Ecclesiae sub implicita approbatione S. Sedis; tum ex eo quod insertae sint in editionibus S. C. de Prop. Fide; tum ex eo quod ex Decreto S. Officii a. 1865 (supra rei. in p. 665) sacerdotes graeci jubeantur uti propria forma deprecativa, etiam cum absolvunt latinos; tum ex eo quod illa forma non fuerit improbata a Clemente VIII et Benedicto XIV in causa Italo-Graecorum (ut dictum est supra, p. 665 sq.); tum ex eo quod in exortis controversiis cum Graecis nunquam eam impugnarunt doctores latini.

¹⁸ Haec formula jam continebatur in *Poenitentiali Joannis Jejunatoris* saec. 6 (cit. in p. 650), sic expressa: “Peccata [hujus servi tui] per os meum dissolve”.

⁵⁰ Eadem forma legitur in antiquo *Poenitentiali libello ex Codice Barberino* (supra cit. in p. 650 sq.): “Deus parcat tibi per me peccatorem”.

Sit tamen verbum de praecipuis expressionibus ad quas variae formulae reduci possunt:

1. Expressiones continentes solum verbum “Absolvere” (vel aequivalens verbum, uti Remittere, Indulgere, Misereri, Ire in pace).

Absolvaris (vel *Absolvatur* talis). Dicta in sensu veluti imperativo, est valida, praecipue ubi accedat usus alicujus ecclesiae, quia practice et exercite acquivalet formulae “Ego te absolvo”. Hanc admittunt ipsi *Suarez* et *Salmanticenses*.

Placet hunc absolvi. Valida videtur, quia fere eundem sensum refert. A *Scoto* valida habetur.

Volo ut absolvaris. Ambigua est ac dubia, nisi accedat usus Ecclesiae. Nam per se exprimit tantum affectum et voluntatem absolutionis forte a solo Deo efficiendae, non vero ipsum ministerium sacerdotale.

Remittatur tibi, Indulgcatur tibi, Eas in pace, et similia, in quibus verbum “Absolvo” non occurrit, magis ambiguae sunt ac dubiae, nisi accedat usus Ecclesiae. Nam verbum “Absolvo” ex constanti usu determinatum fuit ad significandam remissionem sacramentalem seu per ministerium sacerdotale.

Absolvitur talis, Remittuntur tibi peccata, Remittitur peccatum tali, Indulgeatur tibi, Datur tibi pax, et similes expressiones indicativo-declarativae, dubiae sunt, quia ministerium sacerdotis non sufficienter exprimunt, nisi accedat usus Ecclesiae.

2. Expressiones in quibus una cum verbo “*Absolvere*” fit sola *mentio causae divinae*, per se sunt magis dubiae quam praecedentes, praecise ratione illius mentionis, quae potest inducere sensum abstractivum ab influxu ministri.

Absolvat te Deus, Absolvaris a Deo, et similes, sunt dubiae formae, nisi accedat usus Ecclesiae. A fortiori idem dicendum est de formulis: *Deus tibi remittat, Parcat, Indulgeat, Misereatur*, in quibus deest verbum “Absolvere”. Eas expressiones ut validas habent *Franciscus Mayro*, *Soto*, *Arcudius* (dummodo, ait, accedat usus), *Lugo* (cum distinctione), *Pesch*, *Billot*, *Dickamp*. Ut invalidam habent *S. Thomas*, *Suarez* (ut videtur), *Salmanticenses*, *Lugo* (cum distinctione). *S. Thomas*, 3 p., q. 84, a. 3, explicite ait: “In sacramentali absolutione non sufficeret dicere: ‘Misereatur tui omnipotens Deus’, vel: ‘Absolutionem et remissionem tribuat tibi Deus’, quia per haec verba sacerdos absolutionem non significat fieri, sed petit ut fiat”. Attamen *S. Doctor* videtur illius invaliditatis rationem reddere quia ex usu Ecclesiae illae formulae habentur ut merae preces; ait enim: “Hujusmodi absolutiones in publico factae non sunt sacramentales, sed sunt orationes quaedam ordinatae ad remissionem venialium peccatorum. Unde in sacramentali absolutione non sufficeret dicere. . .”

Absolve Domini . . . , Remitte Domine, et similes expressiones in pura forma deprecative, non sunt validae nisi accedat explicitus et signans usus Ecclesiae, nec ex sola intentione sacerdotis et circumstantiis confessionis possunt sufficienter determinari ad sensum indicativum et operativum, ut dictum est supra, quidquid in contrarium sentiant quidam auctores, notanter *Billot* et *Diekamp*.

3. Expressiones in quibus fit *explicita mentio ministerii sacerdotis*, facilius validae sunt.

Absolvaris a me, vel per me, vel per meum ministerium, vel per meam potestatem (item, *Absolvat te mea humilitas*), valida est, fatentibus omnibus (inter alios ipsi *Salmanticenses* et *Lugo*), imo certior est quam formula “*Absolvaris*”.

Absolvaris a Deo per me, vel *Absolvat te Deus per me*, valida est, fatentibus *Salmanticensibus*, *Lugo*, *Pesch*, aliisque, quia mentio divinae causae non excludit sed potius explicat et complet mentionem sacerdotalis ministerii.

Idem dic de formulis indicativo-declarativis “*Absolvitur talis a Deo per me*”, “*Absolvit Deus talem per me*”, “*Remittuntur tibi peccata per meum ministerium*”, “*Deus remittit tibi, vel indulget, vel miseretur, per meum ministerium*”.

Domine, absolvas, remittas huic per meum ministerium. Dubia est, nisi ex usu determinetur; nam per se non exprimit ipsum actuale exercitium ministerii, sed petit a Deo ut applicet tale ministerium ad actuale ejus exercitium.

4. Expressiones in quibus absque explicita mentione ministerii fit *explicita mentio susceptae a Christo potestatis clavium vel ejus institutionis*, minus facile, quam praecedentes, validae evadunt, nisi directe exprimatur connexio cum ea potestate vel institutione, aut accedat usus Ecclesiae. Tales sunt v.g. : *Domine, qui dedisti nobis potestatem solvendi, absolve hunc*; Dominus qui dedit nobis potestatem solvendi absolvat te; *Absolvaris a Domino qui dedit nobis potestatem solvendi*. Possunt tamen considerari ut practice et exercite indicativae et absolutae, ut observat *Billuart*; ac ita probabiliter sunt validae secundum se, simpliciter vero dubiae.

NOTA. *Disputant theologi an hodie, post Cone. Trid., aliqua forma deprecative, quae attenta institutione Christi sit valida, uti ea quae in ecclesia graeca adhibetur, sit etiam valida in ritu latino, quantumvis graviter illicita.*

Quidam negant, plures affirmant, ex diversis quidem principiis et rationibus.

Invaliditatem declarant, certe vel dubitative, inter alios *Morinus*, *Tournely*, *S. Alphonsus* (n. 430),⁵¹ *Billot* (thes. 3, circa finem), *Sasse* (c. 32), *Pesch* (n. 294-296; dicit invaliditatem non esse plane certam). *Van Noort-Verhaar* (n. 104; probabilius invalida), *Jugie* (Theol. Orient., t. 3), *Boyer* (thes. 7, nota 2; validitas videtur dubia). *Communis ratio* istorum videtur esse quia Ecclesia habet potestatem determinandi formam sacramenti et id fecit de facto determinando ut sola indicativa adhibeatur a latinis. Ceterum haec opinio posset sustineri etiam si negetur sententia de illa Ecclesiae potestate, afferendo nempe *duas sequentes rationes*, scilicet primo Ecclesiam per praeceptum Florentinum et Tridentinum intendisse subtrahere jurisdictionem illis sacerdotibus latinis qui utantur formula deprecativa, aliunde valida et ab Ecclesia non mutabili (ita *Sasse*); secundo, sensum formaliter indicativum competere formis deprecativis non secundum se sed ex usu et impositione Ecclesiae, qua renitente, illae formae sensu indicativo privantur et invalidae redduntur (ita *Billot* et dubitanter *Boyer*).

Validitatem formae deprecativae apud latinos supponunt vel docent (cum majori vel minori asseverantia) *Scotiis*, *Soto*, *Suarez*, *Lugo*, *Salnianticenses*, *Billuart* alique antiquiores supra citati (quoad eas, ut patet, formulas deprecativas quas ut aequivalenter indicativas habent), *Diekamp* (§43, ubi in confirmationem adducit sacerdotes graecos absolvere ipsos latinos per formulam deprecativam sui ritus), *Galtier* (n. 506: “Salvo Ecclesiae iudicio, concludendum videtur sacerdotem latinum, qui usurparet formulam materialiter deprecativam. etiam nunc valide absoluturum”), *Cappello* (n. 63: “Fatendum est . . . rem esse dubiam, imo, theologiae et iuridice loquendo, veriore esse sententiam oppositam [i.e. affirmantem validitatem], ad normam can. 11. Nam illa tantum lex habenda est ut *irritans* aut *inhabilitans*, qua vel actum esse nullum vel personam esse inhabilem expresse aut aequivalenter statuitur”).

Haec sententia probabilior est, supponendo, ut supponimus, quod aliqua forma deprecativa sit *vere aequivalenter indicativa*, juxta principia supra statuta, seu *attento ipso usu et sensu verborum in Ecclesia latina*.

Primam rationem ab adversariis invocatam, reiecimus in tractatu De sacr. in genere (art. 30) et iterum repellimus infra (art. S3) quoad ejus fundamentum seu potestatem Ecclesiae in formas sacramentorum. Ceterum, data hac potestate, nulla ratione constaret Cone.

« Exaggerat tamen S. Doctor cum transeunter affirmat: “Quidquid sit de hoc [i.e. de validitate formae deprecativae secundum se] hodie *certum est et de fide*, debitam formam esse indicativam; ut declaravit Tridentinum” (n. 430).

Trid. ea usum esse, declarando formam esse verba “Ego te absolvo”, eo vel magis quod Concilium directe non loquatur praeceptive sed dogmatice, proponens nempe quae sit forma valida, ac pro tanto necessaria; nec talis Ecclesiae voluntas colligi posset ex aliis documentis, ut ex Rituali Romano aut ex Codice J. C. qui in can. 885 nihil exprimit.

Secunda ratio apte refutatur a *Cappello* nuper citato, quia nempe non constat de ullo Ecclesiae praecepto inhabilitante sacerdotem ad absolvendum deprecatorie, seu auferente jurisdictionem ab eo qui vellet forma deprecativa illicite uti.

Tertia ratio, quae melior videtur et aliquid veri continet, non probat. Nam, quamvis sensus verborum pendeat ex communi et ecclesiastica consuetudine, non pendet tamen proprie et simpliciter ab ipsa voluntate ecclesiasticae auctoritatis, ita nempe quod, firmato jam usu alicujus formae deprecativae in sensu indicativo ex variis causis supra enumeratis, possit Ecclesiastica auctoritas veluti instantanée eam suo sensu privare; secus si Papa vellet, posset reddere invalidam formam deprecativam in usu apud Graecos, quod nemo saltem admittet qui neget Ecclesiam habere potestatem determinandi formas sacramentorum, nisi eo improprio sensu quod Papa suspendat jurisdictionem in iis qui velint uti alia forma ab ea quae in proprio rituali praescribitur.

Quod autem tertia illa ratio veri continet, est sensum indicativum non provenire formis deprecativis ex mera intentione et arbitrio sacerdotis, sed maxime pendere ex consuetudine, juxta quam aliqua forma deprecativa potest habere sensum indicativum in uno loco aut tempore, et potest eo sensu in aliis circumstantiis carere, ac proinde admissa validitate formae materialiter tantum deprecativae, non sequitur sacerdotem latinum valide absolvere in variis formulis, quas nuper enumeravimus vel quae forte in variis ecclesiis, praecipue orientalibus, adhibitae fuerint aut actu adhibeantur, sed tantum in iis quae in ecclesia latina et in praesenti aevo, omnibus consideratis, sunt vere aequivalentes verbis “Absolvo te”. Quod quidem nonnisi de paucis formulis certo constare potest, cum pluribus earum latina ecclesia in mero sensu formaliter deprecative et caeremoniali a longo jam tempore uti consueverit, uti sunt formula “Misereatur tui”, “Indulgentiam”, “Dominus noster Jesus Christus te absolvat”, “Passio D.N.J.C.”, quae circumstant formam absolutionis. Dici tamen potest nunc valere in ecclesia latina formulam deprecativam his, aut stricte aequivalentibus, verbis conceptam: “Petre, per potestatem mihi a Christo collatam, absolvaris a peccatis tuis”, cui probabiliter aequivalet duplex forma deprecativa nunc in usu apud catholicos orientales (Graecos et

Coptos): “Deus per me tibi parcat” et “Absolvaris a S. Trinitate per os meum”.

In hoc sensu restrictivo sententiae de validitate formae deprecativae apud latinos, intelligi potest, ac probari, sequens mitigata illius impugnatio, quam sapienter adducit *Boyer*: “Ultimam sententiam [i.e. de validitate illius formae] nostram libenter faceremus, si tota solutio quaestionis penderet ab hoc, utrum scilicet Ecclesia vel solam formam quam praescripsit validam esse voluerit, vel cuilibet alia forma utenti iurisdictionem auferre intenderit. Sane de tali voluntate vel intentione non constat. At alia est quaestio, utrum nempe formae materialiter deprecativae, sine ullo elemento indicativo, possint fieri formaliter indicativae ad arbitrium privati, praeter intentionem et usum Ecclesiae; et hoc nobis videtur dubium, quia ille qui munus publicum agit non potest ad libitum mutare sensum quem habent publice verba quae profert.”⁵²

ART. 82. Utrum Impositio Manuum Sacerdotis Requiritur Ad Valorem Hujus Sacramenti (3 p., q. 84, a. 4; Opusc. 22 De forma absolutionis, c. 4).⁵³

STATUS QUAESTIONIS

Agitur de modo absolutionis, considerato quasi ab extrinseco seu ex parte concomitantis alicujus caeremoniae, ut notatum est in art. 80 (p. 582 sq.). Haec quaestio, quam S. Thomas explicite ponit in duobis

“De Paenitentia et de Extrema Unctione, Romae, 1942, p. 101.

M. Thomas Waldensis, De Sacram., l. 1, c. 147.

Suarez, De Poenitentia, disp. 18, sect. 6, n. 4.

Joannes Morinus, Commentarius historicus . . . sacramenti Poenitentiae, l. 4, c. 15, Paris, 1651, p. 557-559.

Sinnundus, Historia poenitentiae publicae, c. 7, Parisiis, 1651.

Salmanticenses, De Poenit., commentarius in art. 4, q. 84, 3 p., Cursus Theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 244-246.

Garofali, Ordo ad dandam poenitentiam, Romae, 1791.

Palmieri, De poenitentia, thes. 14, Scholion, Romae, 1879, p. 159 sq.

II. Lesêtre, in Dictionnaire de la Bible, art. Imposition des mains, col. 847-850.

Vacandard, in Diet. Thcol. Cath., Absolution, chez les Pères, col. 157 sq. 167 sq.

P. Galtier, De Paenitentia, thes. 23, Scholion, Parisiis, 1931, p. 285 sq. Item, in Diet. Théol. Cath., art. Imposition des mains, col. 1302-1342. 1393-1397.

J. Coppens, L'imposition des mains et les rites connexes dans le N.T. et dans l'Eglise ancienne, Louvain, 1925, p. 374-392.

A. Villien, Les sacramento. Histoire et liturgie, chap. 4 La Pénitence, Paris, 1931, p. 186-188. 242-244.

Boyer, De Poenitentia, thes. 7, probatur quinta pars.

Praeterea confer opera de poenitentia publica, citata in art. 45, tom. 2, p. 850-853. Item, quoad generaliore quaestione de impositione manuum, quatenus respicit etiam alia sacramenta confer opera relata a *Galtier*, in Diet. Théol. Cath., art. Imposition des mains, col. 1424 sq.

locis supra relatis, etsi actuali momento fere destituatur, ex quo nempe sollemnis caeremonia impositionis manuum super poenitentem in desuetudinem abierit, saltem in ritu latino, nec nisi in incerto et indeterminato vestigio elevationis manus cum signo crucis supervixerit, non caret suo valore historico-dogmatico, ob universalem et constantem illius usum in Ecclesia usque saltem ad Cone. Tridentinum. Propterea enim quibusdam antiquis theologis visum est eam caeremoniam pertinere ad essentiam vel necessitatem sacramenti, ut partem ejus materiale vel ut conditionem formae absolutionis, et quidam moderniores fautores potestatis Ecclesiae in materiam et formam sacramentorum in eandem sententiam descendere possent, quamvis omnes doctores admittere cogantur illam caeremoniam nunc saltem, praesertim in ritu latino, nullo modo pertinere ad sacramenti necessitatem et validitatem.

Nec ceteroquin frustraneum erit occasionem inde arripere aliquid dicendi de usu impositionis manuum tum in generali disciplina Ecclesiae, tum peculiariter in administratione hujus sacramenti, ad complementum quoque eorum quae in art. 45 (tom. 2) dicta sunt de observantia publicae poenitentiae.

PARS NEGATIVA et PARS AFFIRMATIVA

PRIMO. MONUMENTA TRADITIONIS DE USU IMPOSITIONIS MANUUM, PRAECIPUE IN RECONCILIATIONEM POENITENTIUM^{TM}

Manuum impositio, considerata ut generalis quaedam observantia religiosae indolis, est ritus Christianus judaeicae originis, in A.T. late usitatus, a Christo ipso in suo terrestri ministerio frequenter adhibitus, et juxta Magistri sui exemplum ab Apostolis imitatus et Ecclesiae transmissus. Plura exempla, quae ex A.T. vel et tempore Apostolico colligunt *Galtier*,^{TM} et *Lesêtre*^{TM} compendiose attulimus cum *D'Alès* in nostro tractatu De Confirmatione (art. 2, p. 301).

In posterioris *Ecclesiae disciplina*, manuum impositio alia est sacramentalis, materia nempe duorum sacramentorum Confirmationis et Ordinis (juxta ea tamen quae in varium sensum disputantur a theologis, ut constat ex his quae diximus in eodem articulo tractatus De Confirmatione et dicemus in tractatu De Ordine), alia est mere caeremonialis, cum sacramentis tamen directe vel indirecte connexa.

11 Amplissimum de hac re excursus habes apud *Galtier*, in Diet. Théol. Cath., art Imposition des mains, col. 1302-1341. ■

d Ibid., col. 1302-1314.

M In Dictionnaire de la Bible, art. Imposition des mains, col. 847-850.

juxta ea quae infra in ipsa Conclusionem dicuntur de reconciliatoria manuum impositione.

Haec caeremonia, cujus rara tantum et incerta vestigia habentur in decursu *saec.* 2 (ut apud Irenaeum, Adv. haer. 2, 32; Clementem Alex., [circa 150-211], Quis dives salvetur, 34, et Excerpta ex Theodoto, 22: Acta Petri cum Simone, 20; nihil vero in Didache, Clemente Rom., Ignatio Antiocheno, Justino), jam inde ab initio *saec.* 3 (cf. Clementem Alex., Pedag. 3, 11) apparet esse usus communis in Ecclesia, ita ut pedetemptim facta sit veluti excellentissima actio liturgica quae comitabatur administrationem fere omnium sacramentorum, vel praecipuarum observantiarum cum sacramentis connexarum. Constabat autem ipsa manuum vel manus extensione (non necessario contactu) et oratione seu divina invocatione, quibus saepe coniungebatur crucis signatio. Totus ritus complexive designabatur tribus appellationibus, juxta tria praedicta elementa, scilicet *Impositione manuum* (*χειροθεσία, χαροτομία, ἐπιθήσι χειρῶν*) quae fuit jugiter appellatio autonomastica, *Benedictione* (Cone. Eliberitanum a. 306, can. 77: "Si quis diaconus . . . aliquos baptizaverit, episcopus eos per benedictionem perficere debebit", Mansi, 2, 18; *Joannes diaconus*, Ep. ad Senarium, 14: "Si baptizatus sine charismatis unctione ac benedictione pontificis ex hac vita migraverit", M.L. 59, 406), et *Consignatione* (*Innocentius I*, Ep. ad Decentium, 6: "Est sollicita dilectio tua, si a presbytero vel diacono possint aut debeant designari. Quod hoc, nisi episcopus praeceperit, non licet. Nam eis manus imponenda omnino non est, nisi episcopus auctoritatem dederit id efficiendi", M.L. 20, 558; *Gelasius I*: "Catechumeni . . . ii sunt qui . . . credunt, et etiam a sacerdote consignati sunt . . ., sed necdum sacro baptismate sunt abluti", M.L. 59, 140 sq.).

Quoad BAPTISMUM, manuum impositio adhibebatur: *Primo* ante ejus administrationem, seu tempore *Catechumenatus*, et quidem *tum* in ipsa admissione in ordinem Catechumenorum (cf. Clementem Alex., Excerpta ex Theodoto, 84; Tertullianum, De corona, 3; Cone. Carth. a. 256; Cone. Eliberitanum a. 306, c. 39; Cone. Arelatense a. 314, c. 6; De miraculis S. Martini, dial. 2, 4; De vita B. Martini, 13; Augustinum, De catech. rudibus, 20, 34); *tum* in istorum dimissione intra celebrationem Missae (cf. Traditionem Apostolicam; Canones Hippolyti, c. 99; Sacramentarium Serapionis; Constit. Apostol. 7, 39, 4); *tum* in eorum immediata preparatione ad Baptismum, seu catechismis, scrutiniis et exorcismis (cf. Traditionem Apostolicam; Statuta Ecclesiae antiqua, c. 23; Cyrillum Hier., Procatech. 9 et 14; Leonem M., Epist. 168, 1; Joannem diaconum, Epist. ad Senarium, 3). *Secundo* in ipsa Baptismi administratione, et quidem *tum* ante sacra-

mentalem ablutionem (cf. Tertullianum, De corona, 3; Didascalia Apost. 3, 12 sq.; Constit. Apost. 3, 15, 3; Pseudo-Dionysium Areop., De eccl. hier. 2, 2, 7); tum in ipsa trina ablutione (cf. picturas catacumbarum;⁵⁷ Traditionem Apostolicam; Constit. Eccles. Aegypt.; Canones Hippolyti, 123-125).

Quoad CONFIRMATIONEM, in qua impositio manuum pertinet ad essentiam sacramenti, sufficienter dictum est in tractatu De Confirmatione, art. 2 (p. 286-294. 298-301) et art. 6 (p. 356-362).

Quoad EUCHARISTIAM, fiebat impositio manuum super oblata, ut constat ex Traditione Apostolica Hippolyti, ex Canonibus Hippolyti (can. 20: "Episcopus imponat manum super oblationibus una cum presbyteris"), ex Testamento D.N.J.C., 1, 13, ex picturis Catacumbarum.⁵⁸ Hujus sollemnis caeremoniae vestigium manet in hodierna liturgia in extensione manuum sacerdotis super oblata, cum dicit orationem "Hanc igitur".

Quoad EXTREMUM UNCTIONEM, impositio manuum invenitur coniuncta ipsi essentiali ritui unctionis, ut fuse ostendetur in tractatu de hoc sacramento. Interim haec nota. *Origenes*, In Lev., hom. 2, 4, citans textum Jac. 5, 14, verbis "Orent super eum" substituit "Imponent ei manum". *Innocentius I*, Epist. ad Decentium, in suo textu classico de hoc sacramento habet: "Et benedicere et tangere chrismate" (Denz. 99); benedictio autem signat impositionem manuum, nam hae duae appellationes promiscue usurpantur in Patrum sermone, ut supra dictum est. Haec caeremonia supervixit et adhuc servatur, sive in ritu orientali (praecipue apud Coptos et Armenos), sive in ritu Ambrosiano; fere autem obsoleverat in ritu Romano, donec in ultima editione Ritualis a. 1925 partialiter restituta fuerit, additis in rubrica verbis: "Extensa manu dextera super caput infirmi".

Quoad ORDINEM, convenientius dicetur in proprio tractatu, cum res sit majoris momenti tam historici quam theologici.

Quoad MATRIMONIUM, probabile est usitatam fuisse manuum impositionem, etsi clara testimonia desiderentur. Id suadet non tantum analogia cum aliis sacramentis, sed etiam ac praecipue voces "Benedictio" et "Obsignatio" quae quandoque huic sacramento tribuuntur; imo apud Clementem Alex, occurrit expressio "Impositio manuum" cum non improbabili allusione ad Matrimonium. *Statuta ecclesiae*

⁵⁷ Apud Wilpert, Le pitture delle Catacombe romane, tav. 39, 2; 228, 2; 240, 1.

⁵⁸ Cf. Wilpert, ibid., c. 15, § 82, p. 266.

antiqua, c. 101: “Sponsus et sponsa, cum benedicendi sunt a Sacerdote, a parentibus suis vel a paranympis offerantur. Qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant” (M.L. 56, 889). *Tertullianus*, Ad uxorem. 9: “Unde sufficiamus ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et *obsignat benedictio*” (M.L. 1, 1302). *Clemens Alex.*, Paedag. 3, 11, loquens de falsis capillis mulierum, ait: “Alienorum autem capillorum appositiones sunt omnino rejiciendae, et externas comas capiti adhibere est maxime impium, quo fit, ut mortuis pilis cranium induant. Cui enim *manum imponit* presbyter? Cui autem benedicet? Non mulieri quae est ornata, sed alienis capillis, et per ipsos alii capiti” (M.G. 8, 638).

Quoad POENITENTIAM, duplex observabatur reconciliatoria manuum impositio, altera in reconciliationem haereticorum, altera in reconciliationem poenitentium.

Prioris praxis documenta attulimus in tractatu De Confirmatione, art. 6 (p. 356-362), ubi etiam diximus non parum controvert! inter eruditos utrum ea caeremonia esset administratio ipsius sacramenti Confirmationis an vero ritus poenitentialis (mere caeremonialis vel sacramentalis).

In altera praxi, quae in prioribus saeculis erat una ex caeremoniis publicae poenitentiae, tres manuum impositiones distingui possunt (de quarum sacramentali indole controvertitur inter doctores, ut dictum est in art. 45), juxta triplicem partem illius disciplinae.

Prima manuum impositio fiebat ad initium periodi poenitentialis, i.e. in ipsa “Impositione Poenitentiae”, seu admissione in ordinem poenitentium, et de hac loquitur v.g. *Leo M.*, Epist. 167, ad Rusticum, Inquis 2: “Alienum est a consuetudine ecclesiastica ut qui in presbyterati honore aut in diaconii gradu fuerint consecrati, ii pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant poenitendi: quod sine dubio ex apostolica traditione descendit” (M.L. 54, 1203).

Altera occurrebat intra “Actionem poenitentiae” seu toto tempore exercitiorum poenitentialium, atque toties iterabatur quoties poenitentes ab ecclesia post catechumenos dimittebantur. De ea statuit v.g. *Cone. Carthaginense IV* a. 398, can. 80: “Omni tempore jejunii, manus poenitentibus a sacerdotibus imponatur” (Mansi, 3, 957): *Cone. Laodicense* a. 320, can. 19: “Oportet postquam exierint catechumeni, eorum qui poenitentiam agunt, fieri orationem: et cum ii sub manum accesserint, et secesserint, fidelium preces . . . ter fieri” (Mansi, 2, 568); *Cone. Toletanum* a. 589, can. 11: “Ut secundum formam antiquorum dentur poenitentiae, hoc est, ut prius eum, quem

sui poenitet facti, a communione suspensum, faciat inter reliquos poenitentes ad manus impositionem crebro recurrere; expleto autem satisfactionis tempore, sicuti sacerdotalis contemplatio probaverit, eum communioni restituat” (Mansi, 9, 995).

Tertia fiebat in “Absolutione poenitentiae”, seu ad terminum totius periodi poenitentialis, qui occurrebat ad finem Quadragesimae in Feria V in Coena Domini quando concedebatur finalis reconciliatio. De hac ait *Cyprianus*, Epist. 9, 2: “Per manus impositionem episcopi et cleri jus communicationis accipiant” (M.L. 4, 251 sq.); *Augustinus*, Serm. 232, 7 sq.: “Abundant hic poenitentes: quando illis imponitur manus, fit ordo longissimus” (M.L. 38, 1111); *Leo M.*, Epist. 159, 6: “Per impositionem episcopalis manus, communionis recipiant unitatem” (M.L. 54, 1138).

Hujus poenitentialis manuum impositionis tot fere extant documenta, quot habentur testimonia publicae poenitentiae, quorum plura retulimus praecipue in art. 1 et 45. De ea probabiliter agitur jam in ipso textu S. Pauli *1 Timi.* 5, 22: “Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis”, ut dictum est cum Galtier in art. 1 (tom. 1, p. 89 sq.), etsi id a non paucis negetur. Manuum impositionem in reconciliationem testantur frequenter Patres inde a Cypriano, praxis ipsa haereticorum (cf. Hippolytum et Optatum infra), canones Conciliorum, canones liturgici seu rituales inde a Didascalia Apostolorum (saec. 3), posteriores omnes libri poenitentiales quousque vixit institutum publicae poenitentiae.

En quaedam documenta: *Cyprianus*, De lapsis, 16 (cit. in art. 1, tom. 1, p. 113); Epist. 10, 1 et 12, 1 (cit. ibid., p. 114 et 129); *Origens*, In Lev., 2, 4 inepte adduci solet; *Hieronymus*, Dial. contra Lucif. 5 (cit. ibid., p. 119); *Innocentius I*, Epist. 24, 3 (“Sub imagine poenitentiae . . . per manus impositionem suscipimus”, M.L. 20, 550); *Augustinus*, De baptismo, 3, 16 (cit. in Introductione tractatus, tom. 1, p. 4, et in tractatu De Confirmatione, p. 356 et 361), De baptismo, 5, 20, 28 (cit. in art. 1, tom. 1, p. 137, ubi manus impositio vocatur sacramentum, seu inter sacramenta recensetur), Serm. 232, 7 sq. (nuper cit.), In Psal. 146, 8 (cit. in art. 1, tom. 1, p. 37 sq.); *Leo M.*, Epist. 167, ad Rusticum, Inquis 2 (nuper cit.) et Inquis 19 (“Si convivio solo gentilium et escis immolatiis usi sunt, possunt jejuniis et manuum impositione purgari”, M.L. 54, 1209), Epist. 159, ad Nicetam, 6 (nuper cit.).

Impositione manuum ad reconciliandos peccatores utebantur ipsi haeretici, ut *Valentiniani*, juxta Hippolytum (Philosophoumena, 6, 4. 1), *Novatiani*, juxta Ambrosium (De Poenit., 1, 8, cit. in art. 1,

tom. 1, p. 116: “Cur ergo manus imponitis . . . ?”) et *Donatistae*, juxta Optatum Milevitanum (De schismate Donatistarum, 2, 20: “Dum manus imponitis et delicta donatis”).

Inter canones Conciliorum notentur: *Cone. Laodicenum* saec. 4, can. 19 (nuper cit.), *Cone. Carthaginense* a. 398, can. 32 et 80 (nuper cit.), *Cone. Arausicanum* a. 441 (cit. in art. 45, tom. 2, p. 877), *Cono. Toletanum* a. 589 (nuper cit.) et *Cone. Agatense* (Agde in Gallia) a. 506, c. 15: “Poenitentes tempore quo poenitentiam petunt, impositionem manuum et cilicium super caput a sacerdote, *sicut ubique constitutum est*, consequantur” (Kirch, Enchir. hist, eccles., 965).

Inter canones liturgicos notentur: *Didascalia Apostolorum*, 2, 41, 2 (cit. in art. 1, tom. 1, p. 110), *Constitutiones Apostolorum*, can. 18 et 41 (cit. in art. 45, tom. 2, p. 876), *Statuta ecclesiae antiqua*, c. 76 et 80 (cit. ibid., p. 877).

Occasus publicae poenitentiae sacramentalis fuit pariter initium occasus ipsius caeremoniae impositionis manuum, saltem quoad eam solemnitatem et eam formam qua prius celebrabatur. Quamvis enim per plura saecula adhuc retenta fuerit in ipsa poenitentia privata, sensim sine sensu suppressa est, ita ut nunc in ritu saltem latino, vix ejus umbra servetur. Rationes hujus occasus fuerunt tum determinata doctrina majorum doctorum medii aevi, inculcantium caeremonialem ejus characterem, tum altum silentium quod de ea servatum est in magnis documentis Cone. Flor., et Trid., tum institutio confessionalium post Cone. Tridentinum.

Scribit *Morinus*: “Haec fuit perpetua, nusquam interrupta, et ubique annis mille ducentis et quinquaginta constantissime observata traditio. Licet autem aliqui Scholastici paulo post tempus adnotatum hunc ritum abundantem docuerint, hineque occasionem Sacerdotes multi eum ut supervacaneum negligendi sumpserint, *multa tamen Concilia in hunc usque diem* [i.e. medio saeculo 17] eum non omitti iusserunt.”⁵⁹

Guilclmus Durandus (vel *Durantis*; † 1296), episcopus Mimatensis (Mendo in Gallia) in suis Instructionibus ad clerum, eam caeremoniam inculcat: “Imponens manum super caput ejus, absolvat eum”.⁶⁰

Cone. Beneventanum a. 1374 statuit: “Licet quidam dicant, in sacramento Poenitentiae non esse necessariam manus impositionem, quia non est ordinatum ad consequendam aliquam excellentiam gratiae, sed remissionem peccatorum; et, ut asserunt, magis competeret crucis signatio, quia per sanguinem Christi remittuntur peccata:

⁵⁹ “Commentarius historicus de administratione Poenitentiae, l. 5, c. 15, n. 1, Parisiis, 1651, p. 557.

⁶⁰ “Instructions et constitutions de Guillaume Durand (editae a J. Berthelé et M. Valmary), Montpellier, 1900, p. 20.

utrumque tamen fieri judicamus, et sic nos observamus etiam quandoque cum virga poenitentem percutiendo, maxime excommunicates.”

Cone. Coloniense a. 1536, cap. 39: “Iniungat etiam illi fructum dignum poenitentiae facere, ac tum denique imponat manum, ac absolvat confitentem” (Mansi, 32, 1266). Item, in institutione compendiaria doctrinae Christianae, in eo concilio confirmata, legitur: “Quod praeterea ex more Ecclesiae nostrae manus Sacerdotis super caput poenitentis imponitur, indicat manum Dei, hoc est, divinam virtutem seu Spiritus Sancti gratiam emundantem et sanctificantem Sacramento adesse.”

Cone. Mediolanense V a. 1576, sub S. Carolo Borromeo, praescribit: “Quod in ecclesia antiqui instituti, veterisque consuetudinis est, recte omnino servet, ut dum absolutionis formulam, precesque adjunctas profert, supra caput poenitentis *manum dexteram elevet*; id quod etiam cum mysterii significatione fit” (1 pars, c. 10, Mansi, 34 A, 368).

In hoc documento proprie dictae manus impositioni substituitur *manus elevatio*. Ad hanc mutationem coegit *institutio confessionalis*, quae incoepit praecise hoc eodem tempore in ecclesia mediolanensi. In aliis regionibus ea institutio nonnisi tardius paulatim invexit, ex quo explicatur ulterior in eisdem perseverantia impositionis manuum, ut patet ex supracitatis verbis Morini (qui scripsit medio saec. 17) et ex sequentibus verbis *Chardon* (qui scripsit medio saec. 18): “Cette pratique d’imposer les mains au pénitent, quand on le réconcilie, s’est conservée jusqu’à présent parmi nous: et plusieurs conciles provinciaux tenus dans ses derniers temps l’ont recommandée spécialement. Il est fâcheux qu’on l’ait omise dans quelques nouveaux Rituels.”⁶¹

In hodierno *ritu latino* ea caeremonia prorsus obsolevit, vel, si placet, reducta est ad meram elevationem manus versus poenitentem. *Rituale Romanum*, t. 3, c. 2, n. 2, habet: “Deinde dextera versus poenitentem elevata, dicit: ‘Indulgentiam . . .’”. Nec multum ab ea differt quod praecipit *Rituale Ambrosianum*: “Manu dextera supra caput poenitentis elevata et extenta, absolvit. . .”

Apud *Orientales* caeremonia impositionis manus adhuc servatur; ita apud Russos, Jacobitas, Nestorianos et Armenos (cf. *Diet. Théol. Cath.*, art. Absolution, col. 205. 209. 210. 211).

In ritu tandem *publicae poenitentiae* ea caeremonia jugitur observata est et immutata manet, ut patet ex documentis allatis in art. 45 (tom. 2, p. 878-880).

SECUNDO. SENTENTIAE THEOLOGORUM DE NECESSITATE IMPOSITIONIS MANUUM.

⁶¹ Histoire des Sacrements, Du sacrement de Pénitence, sect. 4, chap. 1, apud Migne, Theol. Cursus, t. 20, col. 640.

Manuum impositionem non esse, saltem nunc in ecclesia latina, requisitam ad valorem sacramenti, est *theologice certum*, ut patet tum ex eo quod in communi et universali praxi sacramentali non adhibetur, quod in contraria hypothesisi absque errore et dispendio salutis animarum ab ecclesia fieri non posset; tum ex alto silentio Cone. Flor. et Trid. (imitato a Rituali Romano, Catechismo Cone. Trid. et Codice J. C.), quae assignando materiam, formam et essentielles condiciones requisitas ad valorem sacramenti, impositionem manuum prorsus praetermittunt, etsi adhuc in variis ecclesiis observaretur et a provincialibus conciliis juberetur; tum ex communi sensu theologorum, rem pro judicata habentium.

Jam suo tempore S. *Thomas* contrariam sententiam cujusdam Anonymi “non minus *temerariam*” appellat quam ejusdem sententiam de necessitate formae deprecativae. Recte *Galtier* ait: “Sur ce point, la *doctrine catholique* est depuis longtemps, sinon, depuis toujours, absolument ferme. Le caractère tout spécial de ce sacrement fait qu'on n'y considère pas comme essentielle l'association à la parole, qui en est la forme, d'un geste ou d'une action du ministre, qui en soit la matière.”⁶²

Unica quaestio quae agitari posset, est an, olim saltem, ea caeremonia juerit necessaria ad valorem sacramenti; quae quidem sensum haberet tantummodo in ea sententia quae docet Ecclesiae competere potestatem mutandi seu determinandi materiam et formam sacramentorum. Ceterum, conveniunt theologi, praecipue moderni, in dicendo quod manus impositio nec est, nec unquam de facto fuit, necessaria ad valorem sacramenti. Ipsi *theologi tridentini* in prima redactione schematis capitis 3, sess. 14 de Poenitentia, hanc apposuerant declarationem circa ritum impositionis manuum, quae subinde, ob quorundam dissensum (cf. infra), suppressa est: “Accessit huic elemento ex traditione apostolica signum aliud sensibile impositionis manuum, quo nomine apud veteres patres hoc sacramentum haud raro appellatur, nimirum quod haec caerimonia in reconciliandis et absolvendis peccatoribus putaretur. Verum hic ritus in veteri Ecclesia dein et in nostra merito apud multos observatus, quamvis ad sacramenti ornatum spectet et elegantem rei quae invisibiliter agitur significationem prae se ferat, materia tamen hujus sacramenti numquam fuit existimata nec caerimonia quidem ad ejus administrationem necessaria.”⁶³

Non tamen defuerunt *antiquiores quidam theologi* qui magis vel minus firmiter *contrarium docuerint*; maximum enim et constans momentum quod ea caeremonia habuit in sacramenti administratione,

⁶² In Diet. Théol. Cath., art. Imposition des mains, col. 1393.

⁶³ Apud *Theiner*, Acta genuina Cone. Tridentini, Zagabriae, 1874, t. 1, p. 533.

potuit facile quosdam allicere ad exaggerandam ejus necessitatem et fovere saltem tendentiam ad praedicandum ejus nexum cum ipso valore sacramenti.

De facto *Anonymus*, quem impugnatur S. Thomas in Opusc. 22 De forma absolutionis, “non minus temerarie asserere praesumebat, quod impositio manus sit de necessitate hujus sacramenti” (c. 4). Pro eadem sententia citantur etiam *Guilelmus Altissiodorcensis* († 1223) et *Guilelmus Parisiensis* seu Alverniensis († 1248), sed de istorum sensu tam parum constat, ut ipse S. Thomas dicat se id nescire; nam, impugnans praedictum Anonymum, S. Doctor scribit: ‘Objicit ad hoc auctoritatem magistri Guilelmi Alverni, qui an hoc dixerit nescio, sed scio eum non fuisse tantae auctoritatis, ut ejus dicto standum sit in tanta re’. Idem dicendum est de his verbis *Alex. Halensis* († 1245), qui illis doctoribus adiungi solet: “In confessione quando fit absolutio ponit sacerdos manum super caput poenitentis in signum, et benedicit, et ita assumit aliqua signa sensibilia” (Summa, p. 4, q. 5, m. 1, a. 1). Pro eadem sententia quidam citant celebrem magistrum *Rufinum* (doctorem decretorum Bononiae; † circa 1192), qui jam praedicti Anonymi sententiam praevisse videtur, scribens: “Impositio manuum . . . si sit publica, est sacramentum et convenit tantum episcopis; . . . si vero sit privata, non est sacramentum et convenit etiam presbyteris”/*

Thomas Waldensis (Thomas Netter, ex vico Walden; † 1430), ex quadam reactione contra Wicleff impugnantem ritum impositionis manuum, eoque in sua refutatione processit, ut videatur docere illius necessitatem ad valorem sacramenti. Scribit enim: “Luciferiana, inquit [Wicleff], foret praesumptio, homines adinvenire noviter, quod hunc vel illum per impositionem manuum capiti absolvent simpliciter a peccato. . . Manus impositio sacerdotis in susceptione poenitentis cum prece mystica eo venerabilior creditur quod ab apostolis manavit in Ecclesiam Jesu Christi. . . Dicat nunc Wicleffus luciferianam praesumptionem esse, quod per manuum impositionem simpliciter sacerdotes Christi dimittunt peccata. . . Ergo ex lege *Dominici Evangelii necessaria est* vocalis confessio . . . facienda sacerdoti . . . et ab illo per impositionem manuum . . . percipienda de necessitate salutis remissio peccatorum”.⁰⁵

Eidem sententiae accesserunt quidam theologi tridentini, uti *Delphius*, *Joannes Gropper* († 1559) et *Marianus Victorius* (Vittori,

Apud *P. Schmoll*, Die Busslehre der Frühscholastik, München, 1909, p. 44, nota 1.
- De sacramento Poenitentiae, c. 147, Opera, t. 2, p. 848-850. Cf. *F. Cavallera*, Le decret du concile de Trente sur la Penitence (XIV session), in Bulletin de litt. ccd., 1924, p. 90.

episcopus Amerinus; f 1572; Dissertatio de sacramento confessionis). Ad rem *A. Michel*: “De cette imposition des mains, au cours de la discussion générale, certains théologiens avaient parlé avec insistance. Gropper y voyait le signe du pouvoir des clefs (ibid, [i.e. Theiner, t. 1], p. 546-547). Delphius, allant plus loin, y trouvait la matière même du sacrement (ibid., p. 550). Mais, combattant ces opinions, d’autres théologiens avaient enseigné que l’imposition des mains n’était pas nécessaire dans l’administration du sacrement. La première rédaction, donnant satisfaction partielle aux opinions adverses, déclarait que l’imposition des mains était une cérémonie remontant aux apôtres, digne d’être observée, mais ne concernant que l’ornement du sacrement et comportant une signification ‘élégante’ de ce qui s’accomplit invisiblement. Mais on ajoutait qu’elle n’avait jamais été considérée comme la matière du sacrement ni comme une cérémonie nécessaire à son administration. La déclaration relative à l’imposition des mains a complètement disparu du texte définitif: probablement elle n’avait donné satisfaction à aucune des écoles adverses.”⁶⁰

K. J. Dyovuniotis, theologus schismaticus orientalis, eandem sententiam docere videtur cum enumerat tria signa sensibilia quibus constat sacramentum Poenitentiae, scilicet confessionem ortam ex contritione cordis, impositionem manuum sacerdotis super caput poenitentis et absolutionem.⁶⁷

NOTA. *Quidam theologi antiquiores ponunt quaestionem an impositio manuum sit saltem de necessitate praecepti.*

Hanc necessitatem videntur commendare inter alios *Morinus* et *Chardon* supra citati, adhuc in saec. 17. Alii vero, ut *Navarrus*, *Soto*, *Victoria*, *Suarez*, *Salmanticenses*, eam necessitatem explicite negant.

Ad rem *Salmanticenses*: “Communiter docent Theologi post Magistrum Soto in 4, dist. 14, q. 1, art. 1, eam consuetudinem, si in aliqua nunc viguerit Ecclesia observari, et licite retineri posse. Quia tamen necessaria non est, nec ex institutione hujus Sacramenti colligitur, nulla de ea fit mentio in Concilio Florentino, nec in Tridentino, atque ideo per non usum abolita est, et in desuetudinem abiit. Et hinc constat non esse necessaria necessitate ulla, sive medii, sive praecepti, nec ut talem a tota Ecclesia accipi, aut unquam acceptam fuisse.”⁶⁸

Suarez: “Aliqui dixerunt hanc caeremoniam esse de necessitate, ex

⁶⁰ Histoire des Conciles (Hefele), t. 10, première partie, Les décrets du Concile de Trente, Paris, 1938, p. 332 sq.

⁶⁷ In opere Τὰ μυστήρια, Athenis, 1913, p. 133.

⁶⁸ De Poenitentia, Comm., in 3 p., q. 84, a. 4, Cursus Theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 246.

Concilio Nicaeno, c. 9, quod refert *D. Thom.*, Opusc. 22, c. 4. Est tamen error, quia neque in praecepto est. Unde *D. Thomas* ait, esse hoc in arbitrio sacerdotis, quod etiam sequitur *Solo*, d. 14, art. 4; potest ergo nunc sacerdos non uti hac caeremonia, quia non est in usu. *Paludanus* autem, in 4, d. 22, q. 5, 3, dicit, utile esse, et expediens eam retinere, quia deservit ad excitandam devotionem poenitentis. Nihilominus tamen *Navarrus*, de Poenit., d. 6, c. 1, in principio, n. 9. bene notat, saepe, et praesertim cum feminis, non expedire illa uti. *Victoria* vero, in Summ., num. 106, generaliter negat expedire tangere caput poenitentis, quia jam non est hoc in usu; secus vero censet de sola manus extensione, absque tactu, dum forma profertur; nam illa videtur magis esse in usu, et habere aliquam significationem potestatis, et ideo fieri expedire; quod mihi placet, licet Soto, d. 14, q. 1, art. 4, etiam hoc neget. Fateor tamen etiam hoc liberum esse, et in arbitrio sacerdotis relinqui.”⁰⁰

Eam *manuum extensionem*, quam commendabant *Victoria* et *Suarez*, quaeque sola manet in hodierna administratione juxta rubricam Ritualis Romani, moderni moralistae dicunt non esse necessariam, nisi forte sub levi et ita ut ab ejus omissione quaelibet causa, etiam levissima, excuset (cf. *Noldin-Schmitt*, n. 236, 6; *Cappello*, n. 55, 4).

CONCLUSIO

Impositio manuum non est, nec fuit unquam ad sacramenti valorem necessaria.

Probatur 1. *EX SCRIPTURA*.

Verba institutionis nullum praebent fundamentum illi necessitati, imo ei opponuntur. Non enim aliud ea verba requirunt nisi quod sacerdos absolvat, seu sententiam judicalem pronuntiet. Ad rem S'. *Thomas*: “Sed contra est quod cum Dominus dixit Petro: ‘Quodcunque solveris super terram’, etc., nullam mentionem de manus impositione fecit; neque etiam cum omnibus apostolis simul dixit: ‘Quorum remisistis peccata, remittuntur eis’. Non ergo ad hoc sacramentum requiritur impositio manuum” (5 p., q. 84, a. 4, *Sed contra*). “Dominus Petro potestatem clavium exponens non dixit: ‘Cuicunque manus imposueris’, sed ‘Quodcunque solveris’ ” {*Opusc.* 22, c. 4).

Ostendit etiam S. Doctor quam inepte Anonymus, quem impugnatur (*Opusc.* 22, c. 4), invocet aliquos textus Scripturae in quibus agitur quidem de impositione manuum, sed vel in sacramento Confirmationis

“ De Poenitentia, disp. 18, sect. 6, n. 5, Opera omnia, t. 22, Parisiis, 1866, p. 400.

(Act. 8, 17 sq.), vel aci infirmorum curationem (Marc. 16, 18), vel in parvulorum benedictionem (Matth. 19, 13). Praeterea inepte etiam invocaretur *I Tim.* 5, 22: “Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis”; nam, etsi hic textus probabiliter referatur ad Poenitentiam, ut admisimus supra, ex eo tantummodo sequitur caeremoniam impositionis manuum esse originis apostolicae, non vero institutionis divinae, idque confirmatur sequenti Traditionis argumento.

Probatur 2. *EX TRADITIONE.*

Primo ipsa consuetudo administrandi Poenitentiam cum manuum impositione, utut constans, universalis et antiquissima, imo probabiliter apostolica, non probat eam pertinere ad valorem sacramenti; nam. ut dictum est supra, manus impositio adhibebatur in omnibus sacramentis, imo et in aliis solemnioribus actibus liturgicis, et notanter in Eucharistia, in qua adhuc servatur, quin inde concludi possit eam caeremoniam pertinere ad valorem huius vel ceterorum sacramentorum. Ratio quare impositio manuum signantissime in Poenitentia adhiberetur, imo ab ea ipsum sacramentum veluti proprio nomine appellaretur (v.g. apud Augustinum, De baptismo, 5, 20, 28) facile explicatur ex eo quod illa caeremonia sit valde sensibilis et significativa, veluti ad oculos ostendens effusionem Spiritus S. et infusionem primae gratiae quae per hoc sacramentum confertur. Non raro enim aliquod sacramentum ab accidentali quadam caeremonia nomen accepit, ut patet de Eucharistia quae appellata est Eulogia, vel Eucharistia, a caeremonia gratiarum actionis (Matth. 26, 27: “Accipiens calicem, gratias egit”) et a *Tertulliano* “Sacramentum benedictionis” (De pud. 14), et ab ipso Apostolo “Calix benedictionis” (1 Cor. 10, 16). Ut dictum est in articulo praecedenti, ipsum nomen orationis, quod antiquitus dabatur absolutioni sacramentali, non probat similiter eam fuisse essentialiter deprecatoriam.

Secundo, impositio manuum, quae indivisibiliter comitabatur publicam poenitentiam, in pluribus saltem casibus privatae poenitentiae non adhibebatur, ex quo maxime ostenditur eam ad essentiam sacramenti non pertinuisse. Id patet praecipue in *causa clericorum lapsorum*, quibus explicite prohibebatur manus imponi, ut constat ex Leone M. (Epist. 167 ad Rusticum, supra cit., p. 683), quibus tamen poenitentia privata concedebatur. Idipsum dicendum est de iis peccatoribus, quos ob unam vel aliam rationem, sacerdos judicabat eximere ab exercitio publicae poenitentiae.⁷⁰

⁷⁰ Cf. art. 45, tom. 2, p. 977 sqq.

Tertio, si impositio manuum pertinuisset ad valorem sacramenti, non explicaretur, quomodo in desuetudinem abire potuerit. Et quidem, si nobiscum negatur Ecclesiam habere potestatem mutandi vel determinandi formam sacramenti, res evidens est; nam tunc impositio manuum, pertinens ad sacramenti valorem, esset institutionis divinae nec ideo potuit unquam in desuetudinem abire, nisi negetur indefectibilitas Ecclesiae. Si vero admittatur cum quibusdam praedicta potestas, nec tunc convenienter explicari potest quomodo ea caeremonia obsoleverit, si olim pertinuerit ad valorem sacramenti.

Nullum enim ostendi potest factum aut documentum, quo Ecclesia significavit se mutare essentielles condiciones sacramenti, ita quod impositio manuum, jam ad valorem requisita, non amplius requireretur et ad indolem merae accidentalis caeremoniae reduceretur. Nec valet dicere id factum esse pedetentim et per tacitam abolitionem, seu per consuetudinem accipientem vim legis; nam, omisso quod ad tantum effectum inducendum plus requiri videatur quam incerta et labilis consuetudo, de facto ipsa praxis manus imponendi jugiter e contrario perseveravit et a pluribus provincialibus Conciliis inculcata et imperata est, etiam postquam a theologis inde a medio aevo considerata fuit ut ritus non essentialis et a Cone. Flor., et Trid. sub alto silentio transmissa est.

Quarto, quidam rem probant ex eo quod manuum impositio in eodem exercitio publicae poenitentiae pluries daretur et ex eo quod etiam a clericis inferioribus, seu a diaconis, manus imponerentur (cf. art. 45, tom. 2, p. 924, et art. 98, tom. 4); quorum neutrum convenit his quae pertinent ad essentiam sacramenti. Sed haec ratio multipliciter claudicat et merito reicitur a quibusdam, ut *Galtier.*"

Nam non est necesse ut omnis manuum impositio, facta durante toto exercitio publicae poenitentiae fuerit sacramentalis; potuit enim una impositio esse sacramentalis (sive prima quae fiebat in "datione poenitentiae", sive ultima quae fiebat in ipsa reconciliatione seu "finali absolutione", juxta duas doctorum opiniones expositas in art. 45), ceterae vero mere caeremoniales, quemadmodum in hodierna forma absolutionis verba "Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine P. et F. et Sp. S." sunt sacramentalia, dum verba praecedentia "Misereatur" et "Indulgentiam" sunt mere caeremonialia, etsi, accedente saltem usu Ecclesiae, possent per seipsa sufficienter constituere formam sacramentalem, ut dictum est in art. praec.

Similiter, ex hoc quod etiam diaconi quandoque manus imponerent in reconciliationem, non sequitur manuum impositionem non fuisse

" In Diet. Théol. Cath., art. Imposition des mains, col. 1394 sq.

sacramentalem, quando fiebat a sacerdote. Et quidem, si dicatur cum quibusdam absolutionem sacramentalem datam fuisse ad initium publicae poenitentiae, impositio manuum quae eam comitabatur nunquam diaconis concessa est; si vero cum aliis dicatur absolutionem fuisse ad terminum publicae poenitentiae, seu in ultima manuum impositione quando dabatur poenitentibus pax et reconciliatio cum Ecclesia, probandum est hanc fuisse concessam diaconis proprie et simpliciter ut sacramentalem, et non potius eis concessum esse tantum jus reconciliandi in foro externo, adeoque per impositionem manuum mere caeremonialem, seu faciendi in extrema necessitate totum quod ab eis fieri poterat (cf. quae dicuntur in art. 45, tom. 2, p. 924 sq. et in art. 98, tom. 4).

Probatur 3. *EX RATIONE*, seu ex propria indole hujus sacramenti.

Probatur primo ex propria indole materiae hujus sacramenti. Nam manuum impositionem requiri ad valorem sacramenti tripliciter intelligi posset:

Primo nempe ut ipsa sit *mera conditio extrinseca* ipsi essentiae seu materiae et formae. Jamvero in nullo sacramento dantur hujusmodi conditiones, sed, semel posita materia et forma, sacramentum est ipso facto validum et efficax. Nec valet invocare exemplum chrismatis benedicti in Confirmatione, jurisdictionis in Poenitentia et absentiae impedimenti in Matrimonio; nam in his casibus agitur de conditione intrinseca, seu de aliquo quod redundat in ipsam constitutionem vel existentiam propriae materiae et formae sacramenti, siquidem sine balsamo et benedictione non habetur (probabiliter) ipsa materia Confirmationis, sine jurisdictione absolutio non consistit in sua propria ratione actus et sententiae judicialis, si sunt impedimenta dirimentia, contrahens Matrimonium est inhabilis ad contrahendum seu ad ponendum consensum juridicum in quo consistit ipsa materia et forma hujus sacramenti.

Secundo, dici posset manuum impositionem esse veluti partem vel intrinsecam conditionem ipsius *formae absolutionis*. Jamvero talis nequit esse, nam absolutio consistit in vocali expressione actus judicialis, quae perfecte consistit absque ullo alio signo. Ceterum, impositio manuum non est signum homogeneum cum verbis absolutionis, cum praecise non consistat in verbis, quibus formae sacramentorum constituuntur (excepto Matrimonio, ob peculiarem rationem assignatam in art. 78), nec aliunde est apta ad exprimendum proprium effectum hujus sacramenti, ut requiritur in forma sacramentali. cum possit plura alia significare, uti dominationem vel benedictionem.

Tertio, dici posset manuum impositionem esse *materiam sacramenti*, puta partem materiae una cum actibus poenitentis, vel materiam proximam seu veluti assumptionem et tractationem materiae remotae, quae consisteret in ipsis actibus poenitentis; quod quidem videtur fuisse in mente paucorum illorum theologorum qui sacramentalitatem manuum impositionis defendere visi sunt. Jam vero primum dici nequit, quoniam impositio manuum, cum sit actio ministri, non est homogenea actibus contritionis et confessionis, qui sunt actus poenitentis, nec participat poenitentialem significationem, quae est propria istorum et sub qua isti concurrunt ut materia sacramenti. Nec etiam alterum dici potest; nam hoc sacramentum, sicut etiam Matrimonium et Eucharistia, non consistit in usu alicuius materiae, quemadmodum reliqua quatuor sacramenta, in quibus minister sua actione applicat subjecto aliquam materiam ipsi exteriori; actus enim poenitentis ab ipso poenitente procedunt et subministrantur, nec possunt per impositionem manuum sacerdotis, aut quamlibet aliam ejus actionem, tractari, aut confici, aut subjecto applicari, nec ideo in eis distinguitur materia remota et materia proxima, sicut in Baptismo aqua et ablutio. Nec refert quod ipsi debeant per actionem sacerdotis elevari ad rationem et dignitatem materiae sacramenti, quoniam ipsa absolutionis prolatio in eorum praesentia, est eorum elevatio, nec ceteroquin concipi queit quid manuum impositio ad talem elevationem conferre posset.

Hanc rationem adducit S. *Thomas* in resp. *ad 3, a. 4, q. 84, 3 p.*, scribens: “In sacramentis quae perficiuntur in usu materiae, minister habet aliquem actum corporalem exercere circa eum qui suscipit sacramentum, sicut in baptismo, et confirmatione, et extrema unctione; sed hoc sacramentum non consistit in usu alicujus materiae exterius appositae, sed loco materiae se habent ea quae sunt ex parte poenitentis: unde sicut in Eucharistia sacerdos sola prolatione verborum super materiam perficit sacramentum, ita etiam sola verba sacerdotis absolutionis super poenitentem perficiunt absolutionis sacramentum. Et si aliquis actus corporalis esset ex parte sacerdotis necessarius, non minus competeret crucis signatio, quae adhibetur in Eucharistia, quam manus impositio, in signum quod per sanguinem crucis Christi remittuntur peccata; et tamen non est de necessitate hujus sacramenti, sicut nec de necessitate Eucharistiae.”

*Probat*ur secundo ex indole proprii effectus hujus sacramenti, vel, si placet, ex peculiari sacramentali significatione quae competit manuum impositioni cum assumitur in materiam alicuius sacramenti.

Competit enim ei significare collationem alicujus peculiaris abundantiae gratiae et quandam veluti continuationem et extensionem in

subjectum, illius copiae gratiae, quae potestative et efficienter est in ministro; extensio scilicet manuum symbolizat extensionem totius virtutis sacramentalis ex ministro in subjectum. Haec autem plena extensio et communicatio competit quidem sacramentis Confirmationis et Ordini, in quibus communicatur plenitudo gratiae, seu vitae spiritualis, vel amplitudo sacramentalis potestatis, virtutem gratiae continentis, sed superat effectum ceterorum sacramentorum, uti Poenitentiae necnon ipsius Baptismi, in quibus virtus sacramentalis cum gemina illa amplitudine nequaquam communicatur; ordinantur enim haec duo sacramenta ad meram peccatorum remissionem, quae ceteroquin in Baptismo multo amplior est quam in Poenitentia.

Haec est altera ratio quam adducit S. *Thomas in corpore ejusdem articuli*, scribens: “Impositio manuum in sacramentis Ecclesiae fit ad designandum aliquem copiosum gratiae effectum, quo illi quibus manus imponuntur, quodammodo per quamdam similitudinem continuantur ministris, in quibus copia gratiae esse debet. Et ideo manus impositio fit in sacramento confirmationis, in quo confertur plenitudo Spiritus sancti; et in sacramento ordinis, in quo confertur quaedam excellentia potestatis in divinis mysteriis; unde et II. Timoth. i. 6 dicitur: ‘Resuscites gratiam Dei quae est in te per impositionem manuum mearum’. Sacramentum poenitentiae non ordinatur ad consequendam aliquam excellentiam gratiae, sed ad remotionem peccatorum; et ideo ad hoc sacramentum non requiritur manuum impositio, sicut etiam nec ad baptismum, in quo tamen fit plenior remissio peccatorum” (cf. *ibid.*, ad 2).

Leviter autem Galtier parvipendere videtur hanc duplicem rationem S. Doctoris, scribens: “Il y aurait beaucoup à dire sur ce raisonnement. Il se fonde sur une donnée dont nous avons déjà . . . établi *Vinexactitude*: l’ordre et la confirmation ne sont pas les seuls sacramento dont l’administration ait jamais comporté une imposition des mains.

“*Il se heurte de plus à une affirmation de Varticle 1er de la même question Ixxxiv*. Tandis qu’ici le baptême et la pénitence sont opposés à la confirmation comme ordonnés à une grâce trop peu abondante pour comporter eux aussi une imposition des mains, là, c’est à raison même de l’excellence de la grâce à obtenir que le baptême lui est associé comme exigeant à cet effet une matière appliquée du dehors. Les *Salmanticenses*, dans leur commentaire sur l’art. 4 de cette question, n. 5, font remarquer que les commentateurs n’ont pas vu ou ont omis de relever cette contradiction toute au moins apparente qu’eux-mêmes s’appliquent à résoudre. Mais ce n’est pas ici le lieu d’entrer dans cette discussion.

“Quoi qu'il en soit des raisons de convenance suggérées par saint Thomas, il est évident qu'elles concernent uniquement le fait universellement admis à son époque; dans la pensée de l'Eglise, l'imposition des mains n'est pas, ou du moins n'est plus, partie essentielle du sacrement de pénitence. *Mais la question, nous l'avons dit, peut se poser pour le passé: ne l'a-t-elle pas été jadis* et n'y a-t-il pas eu ici encore précision lente par l'Eglise des éléments du sacrement institué par le Christ? L'hypothèse, nous le savons, ne s'exclut pas *a priori* et la connexion si étroite constatée aux premiers siècles entre ce rite et l'absolution des pénitents porterait à croire qu'effectivement on y voyait alors ce que nous avons appelé depuis la matière du sacrement.”⁷²

Respondetur ad primam objectionem S. Thomam nequaquam supponere manuum impositionem fuisse adhibitam tantummodo in Confirmatione et Ordine, nec ignorare eam in usu fuisse inde ab initio in ipsa Poenitentia, imo de hac ipsa poenitentiali manuum impositione, quae suo tempore adhuc adhibebatur, quaestionem ponit ejusque sacramentalem valorem discutit; S. Doctor tantum affirmat manuum impositionem sacramentaliter adhiberi (“Impositio manuum *in sacramentis* Ecclesiae fit”) solummodo in illis sacramentis, quae conferunt aliquem copiosum gratiae effectum. Unde non apparet ubinam sit objecta “inexactitudo” in verbis S. Thomae.

Ad alteram objectionem de apparenti saltem contradictione cum eo quod ipse S. Doctor affirmat in art. 1 ejusdem quaestionis, respondetur imprimis a priori valde improbabiler, et ideo non satis rationabiliter, coniectari posse contradictionem in tam perspicaci et sibi jugiter cohaerenti doctore, et quidem in duobus locis parum distantibus (a. 1 et 4) ejusdem quaestionis, in qua exponitur propria indoles et efficacia hujus sacramenti. Ceterum, comparatis ad invicem utrisque locis, patet S. Thomam loqui de duplici distincta excellentia effectus, ex duplici distincto capite proveniente. In priori enim loco, agit de excellentia effectus attenta potius ex parte causae vel modi quo inducitur, seu de “excellencia gratiae quae superabundat omnem facultatem humani actus”, quaeque “provenit ex virtute Christi, quasi ex quodam extrinseco principio” nec est aliquis “effectus correspondens humanis actibus” (a. 1), et ideo ibi hanc effectus excellentiam tribuit Baptismo et denegat Poenitentiae; in altero vero loco agit de excellentia effectus secundum se, seu de amplitudine et perfectione qua virtus sacramentalis communicatur, et ideo absque contradictione

⁷² In Diet. Theol. Cath., art. Imposition des mains, col. 1396.

hanc excellentiam denegat etiam Baptismo, cui alteram concesserat, sicut eadem logica constantia utramque denegat Poenitentiae.

Ad rem apte *SALMANTICENSES*: “Circa quem discursus [S. Thomae] statim sese offert difficultas conferendo articuli primi doctrinam cum ea, quam in praesenti [a. 4] statuit. Nam ibi solutione ad primum manifeste affirmat in omnibus aliis Sacramentis a Poenitentia, et Matrimonio, conferri excellentiam gratiae; quia in omnibus illis adhibetur aliqua materia exterior sanctificata: quare melius significant abundantiam sanctitatis ex virtute Christi, quasi ex quodam exteriori principio. Secus vero est in relatis duobus Sacramentis, in quibus materia, et pars essentialis illorum sunt actus humani sensibiles, non vero aliqua alia exterior materia. Hic autem excludit Baptismum, et quod magis est, Eucharistiam, a plenitudine gratiae, vel ejus excellentia, ut patet in ultimis verbis, et in sol. ad 3; ergo vel sibi contradicit D. Thomas, vel praesens discursus non tenet, vel saltem diminute processit non explicando, quae, et qualis sit illa copiosa gratia manuum impositioni alligata.

“*Ad hanc difficultatem, quam interpretes D. Thomae vel omisere, vel non praevidere, respondetur negando Consequentias illatas, utpote male deductas: quia hoc quod est communicari excellentiam gratiae, vel abundantiozem ejus copiam mediis Sacramentis, provenit ex duplici capite; vel quia habent materiam extrinsecus appositam, ex vi cujus tam ex parte formae, quam ex parte materiae significatur provenire ex virtute extrinseca Christi Domini gratiam sacramentalem. Et in hoc sensu in omnibus aliis Sacramentis praeter Matrimonium, et Poenitentiam, confertur excellentia gratiae, ut statuit D. Thomas, et nos ex ipso docuimus super primo articulo; siquidem omnia illa postulant materiam externam, et externe appositam. Secus vero est de illis duobus Sacramentis, quorum materia proxima sunt actus humani sensibiles modo ibi explicato.*

“*Vel quia ultra hoc omnibus illis commune, adest specialiter adhuc alia ratio, quare in aliquibus significari debeat copiosior adhuc gratiae fructus, quam in aliis. Et haec sunt Confirmatio, et Ordo, in quibus ad id significandum requiritur prae aliis manuum impositio. In Confirmatione quidem, quia, ut inquit S. Doctor supra quaest. 72, art. 2: ‘In hoc Sacramento datur plenitudo Spiritus sancti ad robur spirituale, quod competit perfectae aetati’, et hoc robur non datur in Baptismo, ut probaverat S. Doctor art. 1, immediato. Et idem liquet in Ordine, ut constat ex hoc eodem praesenti articulo, ubi illam assignat potestatem in divina mysteria, qua non potiuntur alia Sacramenta, nec eorum nobilissimum Eucharistia; quin imo per Sacramentum Ordinis designatur homo mediate vel immediate (ut omnes Ordines comprehendamus) ad peragendam, et conficiendam Eucharistiam, et caetera alia Sacramenta ministranda. Unde licet aliis Sacramentis praeter Poenitentiam, et Matrimonium, conveniat excellentia gratiae, in quibus includitur Baptismus; adhuc tamen est specialior, ac copiosior ejus fructus in illis, in quibus fit manuum impositio, quod non competit nec Baptismo, nec Eucharistiae, nec etiam Extremae Unctioni. Poenitentiae vero denegatur ex utroque capite, quia solum ordinatur ad remissionem peccatorum, sicut Baptismus, et quia non habet materiam exterius appositam. Unde omnia consonant, nec est ulla in D. Thoma contradictio, aut defectus.”⁷³*

Ad tertium quod subjungit Galtier, rationes nempe S. Thomae, quidquid sit de earum valore, respicere tantummodo factum praesens, non vero quaestionem an in prioribus saltem saeculis Ecclesia habu-

⁷³De Poenitentia, Comment, in 3 p., q. S4, a. 4, n. 4 sq., Cursus Theol., t. 19, Parisiis, 1883, p. 245 sq.

erit manuum impositionem ut necessariam ad valorem sacramenti, subinde vero paulatim ita sacramenti materiam determinaverit, ut manuum impositio non esset amplius ad valorem necessaria, *respondetur* negando assertum, quod ceterum nulla probatione confortatur. Cl. auctor in hac sua assertione duo supponere videtur, quorum unum est incertum, et apud doctores valde controversum, scilicet Ecclesiam habere potestatem mutandi seu determinandi materiam et formam sacramentorum (quod ceterum ad mentem ipsius S. Thomae negamus); alterum est falsum, scilicet quod, etiam data ea potestate, Ecclesia possit in materia et forma sacramentorum efficere quidquam quo contrarietur nativae indoli sacramenti prout est a Christo institutum. Unde si validae sunt rationes S. Thomae, deductae ex ipsa indole sacramenti, ipsae valorem suum retinent etiam quoad quaestionem an in primis saeculis impositio manuum haberetur ut necessaria ad valorem sacramenti, ita ut inferant negativam responsionem.

ART. 83. Utrum Ecclesia Habeat Potestatem Mutandi Seu Determinandi Formam Absolutionis, Ita Ut Haec Dicatur Esse A Christo Instituta Non Specificè Sed Tantum Generice.

CONCLUSIO *negativa*.

Explicatur et Probatur.

Quae hucusque in variis articulis hujus capituli statuimus de indole et modo formae absolutionis, valent *saltem de jacto* quoad sacramentum prout nunc administratur in Ecclesia praecipue latina, abstrahendo a quaestione *tum de jure tum historica*, quae fere coincidit cum quaestione an Ecclesia habeat potestatem mutandi seu determinandi formam sacramenti et an hac sua potestate reapse usa fuerit, ita ut quae nunc sunt ad valorem formae requisita, olim non fuerint, aut possint etiam nunc non esse, si Ecclesia aliter velit ac determinet.

Attamen omnia argumenta, quae in variis articulis deprompsimus ex ipsa indole, tam sacramentali quam judiciali, formae absolutionis, valent, ut patet, non solum de facto sed etiam de jure, etiam si concedatur Ecclesiae praedicta potestas. Nam constat apud omnes, Ecclesiam non posse mutare ipsam indolem sacramentorum qualiter est a Christo instituta. Unde quoad hoc quaestio unice esse potest de vi illorum argumentorum, quae est major vel minor, juxta diversas quaestiones; ita v.g. quod forma absolutionis nequeat esse formaliter deprecativa est simpliciter verum et certum, nec Ecclesia potest

imponere formam formaliter deprecativam, etiamsi habeat generalem potestatem determinandi formam sacramenti. Similiter, argumenta quae deprompsimus ex Traditione et documentis Ecclesiae valent quoad ipsam quaestionem historicam de forma quae fuit valida, in hoc saltem vel illo tempore ad quod ea monumenta referuntur; idque per se patet.

Unde tota quae superest quaestio exurgit ex ipsis historicis variationibus, quibus subiecta fuit forma et modus absolutionis, et reducitur ad hoc: utrum ad explicandam validitatem sacramentalis absolutionis sub praedictis mutationibus, sit necessarium recurrere ad supradictam potestatem Ecclesiae, vel, si placet, utrum illae mutationes fuerint revera essentielles ita ut jugis validitas administrationis huius sacramenti nequeat explicari nisi admittendo existentiam et usum potestatis Ecclesiae in determinando formam huius sacramenti.

Tertia igitur vice redit in theologia sacramentaria *DISPUTATA QUAESTIO DE POTESTATE ECCLESIAE IN MATERIAM ET FORAIAM SACRAMENTORUM*; eam enim generaliter discussimus in tractatu *De sacr. in genere* (art. 30) et particulariter in tractatu *De Confirmatione*, quod attinet ad hoc sacramentum (art. 2, p. 280 et art. 4, p. 333; cf. praeterea in tractatu *De Baptismo*, p. 68 sq., et in tractatu *De Eucharistia*, torn. 1, p. 118. 120. 499. 643. 645 sq.); iterum subinde redibit ubi de aliis sacramentis, signanter in tractatu *De Ordine*, nam sententia quae talem potestatem admittit, vix duo excipit sacramenta, Baptismus nempe et Eucharistiam.

Ceterum, fautores istius sententiae nec concordēs nec constantes inveniuntur in ea potestate ad haec vel illa particularia sacramenta extendenda, sed potius videntur eam sententiam arripere, magis vel minus firmiter et universaliter, tamquam tabulam salutis, in difficultatibus exurgentibus ex historia praxis sacramentalis, et tamquam supremum ac commodum effugium ad eas solvendas, seu potius vitandas. Duo praedicta sacramenta, Baptismus scilicet et Eucharistiam, quae minimas ingerunt historicas difficultates, intacta ipsi relinquunt, saltem generaliter, nam quidam, ut *Morinus* (infra cit.) etiam Baptismi formam tradit Ecclesiae potestati, ita ut possit ab ea qualitercunque determinari, dummodo servetur formula Trinitaria a Christo praescripta. Duo vero sacramenta, Confirmationem scilicet et Ordinem, concorditer subiciunt Ecclesiae potestati quoad determinationem sive materiae sive formae. Quoad cetera vero tria sacramenta, Poenitentiam scilicet, Extremam unctionem et Matrimonium fluctuant praedicti doctores, ita ut saepe vix scire possis quid sibi velint, nisi quod sint quandocumque parati ad confugiendum ad potestatem Ec-

clesiae in determinationem essentiae sacramentorum, ubi non eis videatur aliter aliqua difficultas commode solvi posse.

Classicum, ut ita dicam, exemplum hujusmodi fluctuationis, quae signanter ostendit debilitatem illius sententiae, a quibusdam tamen pro maxime solida et eminenter historica buccinatae, habetur praecise in praesenti quaestione de forma sacramenti Poenitentiae.

Si *Morinum* leges, in ea sententia facile principem, vix intelliges ubinam tandem pedes figere velit. In cap. 8 (l. 8, sui Commentarii historici de Poenitentia, Parisiis, 1651, p. 530), praedictam potestatem admittit, imo addit formam absolutionis posse mutari etiam per solam consuetudinem prudentium, si ab ecclesiastica auctoritate non improbetur, idque factum esse post medium aevum quoad mutationem formae ex deprecativa in indicativam.

In cap. 17 eandem sententiam iterum inculcat, extendens potestatem Ecclesiae ad *mutationem jormae ipsius Baptismi*: “Quae capite praecedente relata sunt, *evidenter mihi demonstrare videntur* maxime probabilem esse eorum Doctorum sententiam qui asserunt Christum Dominum nostrum plerorumque sacramentorum formas et materias generatim tantum instituisse; earum vero determinationem Apostolorum et Ecclesiae auctoritati et prudentiae commisisse. Eas enim si Christus instituisset, et Apostolis determinasset, eadem essent et omni tempore, et apud omnes gentes. *Utroque autem modo contrarium deprehenditur*: Orientales enim ab Occidentalibus hac in causa plurimum differunt. Deinde . . . [apud Latinos] si plurimorum Scholasticorum sententiam sequamur de nonnullorum Sacramentorum materiis et formis differentium, nihil prorsus occurret, neque in sanctis Patribus, neque in antiquis Sacramentariis eorum quae pro materiis et formis assignant. Quare videtur omnino dicendum istarum rerum determinationem esse definitioni Ecclesiarum permissam. Verbi gratia, in Sacramento Baptismi. . . Forma . . . assignatur, ‘In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti’ . . . Sed modum enuntiationis formae Christus Ecclesiae permisit: Generatim enim definivit, ‘Docete omnes gentes baptizantes eos, etc.’ Dicere poterat, Docete omnes gentes, dicentes unicuique: Ego te baptizo, etc. Tunc nullus superfuisset dubitandi locus, ita formam esse enuntiandam. Verum cum generatim expressio facta fuerit, specifica expressio Ecclesiae definitioni commissa fuit” (ibid., p. 566).

In subsequent! cap. 18 (η. 2-3) iam videtur mutare sententiam, inquiens: “Verum cum antiquissima [ritualia] ob oculos mihi propono *sententiam mutare cogor*: Nulla enim mihi causa necessaria subesse videtur ob quam ab hoc vulgato axioma recedamus, scilicet *immutabiles esse Sacramentorum materias et jormas, et ubique terrarum*

easdem prorsus esse in quibuslibet Ecclesiis. . . Animadverto . . . in quolibet Sacramento Ecclesiam Latinam ab Orientali in iis tantum differre quae antiquissima Sacramentaria Latina nobis non repraesentant, quorum Patres nunquam meminerunt. In iis vero quae sunt antiqua, quae Patres commemoraverunt, et in Sacramentariis tani Latinis quam Graecis adscripta fuere perpetuo, plane consentire. . . Itaque nulla mihi iusta causa videtur vulgatum illud axioma carpendi, circumscribendi, vel tantillum ab eo recedendi” (ibid., p. 568 sq.).

Ibidem (n. 7 sq.) objectioni desumptae ex doctrina Cone. Trid. respondet, assumendo disjunctive utramque oppositam sententiam (cf. textum citatum in art. 81, p. 620 sq.). Tandem in cap. 25 (n. 18, cit. in art. 41, tom. 2, p. 697), redit ad eandem sententiam de mutatione formae per potestatem Ecclesiae, ut inde explicet absolutionem prolatam in absentem esse nunc invalidam post decretum Clementis VIII.

Tournely in tractatu De sacr. in genere dicit se neutrae adhaerere sententiae de habita vel non habita ad Ecclesia praedicta potestate (“Utramque probabilem judicamus”) et addit quaestionem moveri tantum de Confirmatione et Ordine (“De his etenim solummodo duobus Sacramentis . . . dubium movetur”). In tractatu vero De Poenitentia jam extendit quaestionem ad formam absolutionis, atque adhaeret sententiae affirmativae, inquiens: “Forma sacramentalis absolutionis ex institutione Christi, ac natura sacramenti, debet esse actus iudicii: quibus autem verbis exprimi debeat, an deprecatoriis, an absolutivis, sua institutione Christus non determinavit, sed Ecclesiae suae reliquit determinandum . . . , cuius determinationi omnino standum est. . . Si [Ecclesia] intellexisset alterutram [formam] a Christo Domino praescriptam et determinatam fuisse, haud dubie summa cura et religione illam constanter retinisset, quemadmodum retinuit formam *Baptismi* et *Eucharistiae*, quam Christus expresse determinavit. Sua igitur praxi satis declaravit Ecclesia, sibi a Christo datam libertatem determinandi verba, quibus absolutionis forma enuncianda est.”⁷⁴

Billot scribit: “Expressior . . . est forma [indicativa] qua nunc saltem, utuntur omnes Latini; a qua etiam nonnisi cum dispendio validitatis privatus quispiam discedere praesumeret, quia privatus facere non potest ut formula quae ex sese non est nisi possibilis ad certam significationem, eam de facto consequatur. Interim vero diversitas inventa inter varias ecclesias iterum atque iterum demonstrat, non esse semper quaerendum in sacramentalibus signis rigidam illam

⁷⁴“Praei. Theol., t. 9, De Poenitentia, q. 9, a. 1, Parisiis, 1767, p. 309sq.

et pure materialem uniformitatem quam quidam in eis veluti superstitione ponunt. Non enim magicis syllabarum sonis alligavit Deus virtutem suam, et ubicumque salvatur significatio, ibi salva est essentia sacramenti.”⁷⁵

D’Alès quaestionem generalem de potestate Ecclesiae sic ponit ac resolvit: “Nulla apparet a priori repugnantia in hoc quod unus et simplex actus institutionis a Christo factae descendat ad operationem per ritus multiformes, ita ordinante Christo, aut ex mandato Christi Apostolis, et dispensante Ecclesia pro diversitate temporum ac locorum. Uniformitas illa, quam in Baptismo et Eucharistia videmus, pertinet ad materiale ritus, non ad formale institutionis, quod, *per se loquendo, et in aliis Sacramentis salvum esse potest sine materiali uniformitate ritus*. Haec est ipsa substantia Sacramenti, formale institutionis, quod illaesum servat Ecclesia.

“Exempla diversitatis in administratione suppeditat historia Sacramentorum. *Confirmatio*, aetate apostolica, quantum ex NT indicare possumus, sola manuum impositione conferebatur; ad essentiam Sacramenti iam pertinet ritus unctionis, in Oriente primum inductus, in Occidentem propagatus. *Ordinatio* sacerdotis et ipsa primo sola manuum impositione collata, post etiam instrumentorum porrectione (cf. decr. Florentinum ad Armenos). *Forma Poenitentiae*, i.e. absolutio sacerdotis, in Occidente usque ad saec. fere XIII et in Oriente etiam nunc deprecativa; iam in Occidente declarativa. *Contractus matrimonialis* validitas variis conditionibus pro diversitate temporum ac locorum adstricta. Res habet suas obscuritates. Nuper partes e diametro oppositas secuti sunt duo Eminentissimi Romanae Ecclesiae Cardinales [i.e. Van Rossum et Billot] in controversia de essentia Sacramenti Ordinis, unde quaestio praesens illustrari potest. . . Sed licet cum multis theologis mediam viam inire, ita ut dicamus materiam Sacramenti [Ordinis] et formaliter intellectam secundum institutionem Christi mansisse immutatam atque immutabilem, et materialiter intellectam aliquam mutationem subiisse”.⁷⁰

His cohaeret quod idem auctor ait de forma absolutionis in primis saeculis: “Il n’est pas nécessaire de supposer que le prêtre usait d’une formule stéréotypée pour renvoyer le pécheur absous, et l’on ne saurait trop se tenir en garde contre le mirage qui transporte à un si lointain passé les formes liturgiques de notre âge”.⁷⁷

Galtier signanter hanc sententiam suam facit et aggravare videtur.

¹⁸ De sacramentis Ecclesiae, thes. 3, coroll. 2, t. 2, Romae, 1930, p. 44.

* De Baptismo et Confirmatione, thes. 3, Parisiis, 1927, p. 45-47.

" L’Edit de Calliste, Paris, 1914, p. 436.

Docet nempe quod, praescindendo ab Ecclesiae determinatione, absolutio esset valida in quolibet signo, etiam non vocali, quo sufficienter poenitenti innotescere possit sententia judicialis; imo in antiqua ecclesia ipsa admissio poenitentis in ordinem consistentium, seu permissio communicandi, pro his saltem qui poenitentiae publicae non obligabantur, considerari potest ut ipsa absolutio.

Ad rem ipse: “Haec ergo documenta . . . significant . . . viaticum moribundo concessum vel fuisse per se exercite atque aequivalenter absolutionem vel habuisse privatam sibi conjunctam absolutionem”.”

“Argumenta praemissa [ad probandam necessitatem absolutionis vocalis et de praesenti] nituntur omnia praxi et sensu Ecclesiae de forma sacramentorum, quae constet verbis. Doctrina proinde proposita certitudine non gaudet nisi consequenter ad praecognitam hujusmodi praxim et sensum, et erui nequit ex sola ratione sacramenti, qua institutum est a Christo. Ex hoc enim sequitur tantum absolutionem proferendam esse ad modum sententiae judicialis; neque, quia illi sententiae voluit adnecti vim et efficacitatem sacramentalem. eo ipso constat eum mutasse illam in ratione sententiae, aut significasse suam esse voluntatem ut ab aliis sententiis in hoc differret quod ore tantum proferri posset.

“Hinc intellegitur facile doctores olim, cum viderent prolationem oralem non probari necessariam ex ipsa Christi institutione, sentire potuisse eam non esse de ratione essentiali absolutionis sacramentalis. Sed a fortiori intellegitur, ea aetate, ubi doctrina de materia et forma sacramentorum nondum elaborata erat, peccatores potuisse haberi ut sacramentaliter absolutos, quin eis ore sacerdos intimasset sententiam suam. Si praescindatur enim a posteriori illa determinatione doctrinali, *sacerdos omnis censeatur sacramentaliter absolvisse, qui, vi et virtute potestatis clavium*, peccatori praesenti, post susceptam peccati confessionem, *indicaverit quocumque claro modo se eum habere ut a peccato solutum*. Quod olim accidisse facile forte dixeris, ubi, v.gr., episcopus peccatori, post correptionem de peccato confesso quod agnoscebatur excludere a communione, facultatem tamen faciebat ut, attenta actuali ejus dispositione, *communione adire posset*. Non apparet saltem cur facultas hujusmodi, facta post iudicium de peccato ac de peccatore, negetur *juissc ea aetate absolutio vere sacramentalis*

“Il faut . . . rapprocher [à la pénitence privée] aussi le mode de pénitence prévu par les *canons pénitentiels* du IVe siècle pour certaines catégories de pécheurs. Pour ceux, par exemple, qui s'accusent en confession d'un vol resté secret, saint *Grégoire de Nysse* ne prévoit pas d'autre pénitence à imposer que

” De Paenitentia, thes. 14, n. 265, Parisiis, 1931, p. 191 sq.
w Ibid., thes. 36, p. 389 sq.

celle d'une aumône; encore ajoute-t-il que, si le pénitent est pauvre, la fatigue de son travail quotidien pourra lui en tenir lieu (*Ep.*, can. 6, *P.G.*, XLV, 233C). Il est vrai que, pour cette même confession d'un vol secret, saint *Basile* parle de l'exclusion de la communion pour un an (*Ep.*, CCXXVII, can. 61, *P.G.* XXXII, 800). Mais le pécheur n'est pas mis au rang des pénitents proprement dits, il continue à assister avec les fidèles à la messe entière, et l'on ne voit vraiment pas dès lors ce que sa confession et sa pénitence ont de public. On se demanderait bien plutôt si l'admission au degré de ceux qu'on appelle les 'assistants', les 'consistants', *n'équivaut pas à une absolution anticipée*.

“On ne voit pas du reste, les documents n'en parlent pas, que pour participer, le moment venu, à la communion, les 'consistants' aient eu encore à se faire réconcilier par aucune imposition des mains spéciale. Au terme du délai prescrit, l'admission aux saints mystères allait de soi; les intéressés n'avaient qu'à s'y présenter avec le commun des fidèles. Tout au plus est-il permis de croire qu'ils avaient à prendre l'avis du préposé à l'administration de la pénitence, qui, d'ailleurs, avait toute latitude pour abréger la durée de l'interdiction. *Son autorisation alors pourrait être considérée comme équivalant à une absolution*, mais il ne saurait plus être question, semble-t-il, d'un rite spécial et public. Nous savons qu'on mettait précisément à ce degré les pécheurs dont on ne voulait pas que la pénitence pût déceler la faute confessée, par exemple, dit saint *Basile* (*Ep.*, CCXIX, can. 34, *P.G.*, XXXII, 728), les femmes coupables d'un adultère secret. Voilà donc encore toute une catégorie de pécheurs traités par la seule pénitence privée.”⁸⁰

“Ce qui est caractéristique ici, c'est l'aspect de jugement, et, comme dans tout jugement, ce qui est essentiel, à quoi tout est ordonné, et d'où vient toute l'efficacité, c'est la sentence portée par le prêtre qui remplit les fonctions de juge. La vertu de la sentence tenant toute d'ailleurs à ce qu'elle soit rendue par un juge autorisé, la validité n'en saurait être subordonnée à l'accomplissement d'un rite quelconque. *L'Église aujourd'hui fait une obligation à ses prêtres de l'exprimer suivant une formule consacrée*: c'est une garantie qu'elle donne au prêtre et au pénitent contre les défaillances d'attention ou les caprices individuels. *Mais le précepte n'affecte pas la validité de l'absolution*, qui demeure essentiellement le jugement personnel du prêtre. *Dès là que cette sentence sacerdotale se manifeste, et que le pénitent en peut percevoir le sens, il y a absolution*, et l'essentiel du sacrement existe.”⁸¹

“La *réconciliation solennelle* se faisait par une imposition des mains accompagnée d'une prière: ainsi s'explique l'attribution courante à la supplication sacerdotale de la rémission du péché. Mais cette prière, nous sommes loin d'en connaître le texte primitif, ou même si, avant le Ve ou le Vie siècle, il en exista quelque part une formule officielle uniforme: là comme ailleurs, ou plus qu'ailleurs, tout porte à croire que large place fut laissée longtemps à l'initiative personnelle. . . . Quelle quelle fût, d'ailleurs, on peut croire que cette même prière servait encore pour les réconciliations moins solennelles [i.e. privées]. Tout au moins paraît-il certain que là aussi on procédait, au moins parfois, par forme de prière. . . .

“On peut aller plus loin et se demander si l'essentiel de ce que nous appelons l'absolution ne pourrait pas se reconnaître dans le fait même qu'un prêtre, après examen de la faute reconnue ou avouée devant lui par le pécheur, l'autorisait à prendre part quand même ou de nouveau à la communion. C'est ce qu'on a appelé *'l'absolution en acte'*. Etant donné la nature particulière du sacrement de pénitence, comme il consiste uniquement dans le jugement rendu par le prêtre sur le péché soumis à son appréciation, rien n'empêche, semble-t-il, *abstraction faite*

M'In Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique, art. Pénitence (2me partie, Confession), col. 1838 sq.

“In Diet. Théol. Cath., art. Imposition des mains, col. 1393.

des déterminations ultérieures de l'Eglise, qu'il ait pû revêtir parfois cet aspect simplifié: la garantie ainsi donnée au pécheur qu'il peut, malgré la faute commise et avouée, participer à la communion, n'équivaut-elle pas, en somme à la restitution qui lui était faite de cette même faculté à la fin de la pénitence publique.

“Il ne suit pas de là que toute consultation donnée par un prêtre et concluant pour le pécheur au droit de continuer à communier puisse être considérée comme ayant équivalu jadis à une absolution; mais, quand le prêtre, tout en reconnaissant la réalité et la gravité relative de la faute avouée, prend sur lui, vu les dispositions du pécheur et l'ensemble des circonstances où il se trouve, de lui maintenir ou de lui rendre l'accès de la communion, on ne voit pas où peut se trouver la différence essentielle entre l'autorisation ainsi donnée et celle qu'au terme de la pénitence publique, le prêtre réconciliateur accorde au 'pénitent'. Pour autant que celui-ci est censé remettre alors le péché, celui-là peut être considéré comme le faisant lui aussi et il y aura donc lieu, à son propos, de parler de pénitence privée.”²

Contra hanc sententiam de potestate Ecclesiae in formam absolutionis tot adduci debent argumenta quot in tractatu De sacr. in genere (art. 30) attulimus contra generalem ipsam doctrinam de potestate Ecclesiae in materiam et formam sacramentorum.

Praeterea peculiariter haec notentur:

1. Haec sententia in praesenti valde incerte a suis ipsis fautoribus proponitur. Ipse Morinus, ut diximus supra, inconstanter saltat ex una in aliam ex oppositis sententiis, ut tandem conetur ostendere aequivalentiam omnium formularum absolutionis, in Ecclesia olim adhibitarum.

2. Haec sententia parum videtur congruere doctrinae Cone. Flor, et Trid. dicentium formam absolutionis consistere in verbis “Ego te absolvo”; item obvio sensui decreti Clementis VIII declarantis invalidam esse absolutionem datam absenti, quod, ut dictum est in art. 41 (tom. 2, p. 703), accipiendum est non ut lex Ecclesiae determinans modum absolutionis, sed ut mera declaratio sensus Traditionis; item verbis Cone. Flor, et Trid., ex quibus in art. 78 deduximus necessitatem vocalis absolutionis. In his enim Ecclesiae documentis nullum signum praebetur, quo possit coniectari Ecclesiam uti praedicta sacramentali potestate, sed e contra obvius sensus illarum decisionum est doctrinalis declaratio eorum quae, secundum se et ex Christi ipsius institutione, pertinent ad formam absolutionis, in omni tempore et loco.

3. Si ea sententia vera esset, omnia quae a theologis de forma absolutionis disputantur, quaeque perstrinximus in toto praesenti capite, ad nihilum fere reducerentur, seu ad meras quaestiones de facto, vel ad meram determinationem et inquisitionem eorum quae historice facta sunt vel quae nunc adhibenda sunt circa formam absolutionis, juxta Ecclesiae mutabilem dispositionem.

² “ L'Eglise et la rémission des péchés, Paris, 1932, p. 250-252.

4. Totum quod ab adversariis contra nos ex historia obicitur, et quo suam sententiam fulcire conantur, est vel mere negativum, vel incertum; et aliunde sufficientem explicationem obtinet in nostra sententia. Obicitur enim antiquorum documentorum silentium de eo modo quo absolutio nunc datur, sed silentium non constituit argumentum, maxime cum posteriora documenta loquuntur tam pro se quam pro temporibus anterioribus, ex logica nempe connexionem traditionis et ex lege praescriptionis, ut contingit etiam in aliis veritatibus dogmaticis. Obicitur diversitas ipsa formarum absolutionis et transitus a forma deprecative ad indicativam; sed imprimis nondum certo determinatum est quaenam ex illis fuerit forma absolutionis in prioribus saeculis, ut dictum est in art. 81; praeterea, dato quod forma olim fuerit deprecatoria et concessio quod talis hodie sit apud Graecos, adhuc probare oportet quod forma deprecative, quae fuit aut est in usu, sit essentialiter diversa a forma indicativa, seu non sit aequivalenter indicativa, in iis nempe circumstantiis et eo modo et tempore, in quibus ipsa adhibita est, juxta regulam quam in art. 81 assignavimus ad discernendas formulas quae sint materialiter deprecativae, formaliter vero indicativae.

5. Ex quibus iterum sequitur satis festinanter et parum critice, ut videtur, quosdam theologos modernos ad suas conclusiones et generalizationes ex quibusdam incertis factis descendere, in materia quae est ceteroquin eminenter dogmatica. Traditionis utique documenta, historica sunt monumenta, at sunt pariter dogmatis fontes, nec ideo praestantiorum unquam interpretationis sibi regulam vindicabunt quam obvium sensum ecclesiastici magisterii et communiorum ab aevo dogmaticorum theologorum traditionem.

6. Ad intelligendas autem mutationes quae in valido usu formae absolutionis occurrerunt vel occurrere possunt, salva quidem sententia de illius immutabilitate et specifica Christi institutione, haec observamus cum patronis istius sententiae:

Primo, Ecclesia habet potestatem invalidandi *ab extrinseco* formam absolutionis, auferendo jurisdictionem sacerdotibus qui velint una vel alia forma uti, quantumvis secundum se valida; nec id ab ullo theologo negatur. Fatendum tamen est quod talis modus influxus non satis convenienter adduceretur ad explicandas multiplices formae mutationes quae in historia occurrunt, cum vix possit constare de voluntate Ecclesiae utendi tali potestate, nisi explicite vel aequivalenter ab ipsa manifestetur; quod non probatur factum esse. In hac tamen explicatione insistent quidam, ut *Pesch* (n. 295) et *Diekamp* (§4, 3 et §43, 2).

Secundo, quidam dicunt posse Ecclesiam sua potestate influere *ab extrinseco* etiam determinando sensum verborum, ita v.g. ut quibusdam verbis adnectat sensum judiciale, a quibusdam vero removeat; cujus ratio est quia formula absolutionis est actus publicus et juridicus, cujus usus et sensus subest institutioni publicae potestatis. Hanc explicationem inculcat *Pesch*, scribens: "Forma deprecative tunc tantum valida esse potest, si ob circumstantias habet sensum indicativum. Iamvero hunc sensum habet, quia ecclesia eum formae materialiter deprecativae adnexuit, similiter ac si in aliquo regno lege statueretur, ut omnes iudices ferrent sententiam his verbis: 'Absolvat te rex', vel: 'Puniat te rex tali vel tali poena'; hac enim lege supposita omnes homines, non obstante forma deprecative, intellexerent veram sententiam ferri. Unde e contra si ecclesia declarat illam formam non iam habendam esse legitimam, eo ipso cessant verba deprecatoria secundum communem acceptionem habere sensum indicativum. Consequenter etiam verba, quae in ecclesia latina praemitti solent ante absolutionem, i.e. 'misereatur' et 'indulgentiam', licet per se possint esse forma, tamen nunc non sunt forma, quia proferuntur non intentione absolvendi sed intentione impetrandi poenitenti debitam dispositionem. Itaque nequaquam dicendum est a sacerdotibus latinis bis proferri formam absolutionis, sed, ut *conc. trid.* docet: Forma absolutionis posita est in solis verbis: Ego te absolvo; alia vero de ecclesiae sanctae more tamquam preces (inde a saec. XIII) adiunguntur (sess. 14, c. 3; *Denz.* 896)."§3

Haec explicatio non est improbabilis, eamque qua talem nos ipsi protulimus in tractatu De sacr. in gen. (art. 30, p. 418 sq.). Attamen, ut nuper notavimus in art. 81 (p. 678), difficile concipitur sensum verborum, utut juridicorum, pendere proprie et simpliciter ab ipso arbitrio auctoritatis. Unde:

Tertio, dicendum est, juxta explicata ibidem (p. 671-679). Ecclesiam posse influere in mutationem formae *ab extrinseco et indirecte*, seu mediante communi consuetudine, quam inducit et fovet, et ex qua verba paulatim ex circumstantiis assumunt sensum quem aliter, etiam ex expressa intentione loquentis, habere non possent. Ita explicari potest, ut ibidem ostensum est, valor quarundam formarum deprecativarum earumque aequivalentia cum forma indicativa in aliquo loco vel tempore, quae tamen aliter talem valorem vel sensum non haberent neque secundum se neque in aliis circumstantiis.

Quarto, ut dictum est in eodem articulo (p. 675 sq.), multae formae apparenter vel materialiter discrepantes, reapse essentialiter conveniunt

"Praei. Dogm., t. 7, n. 294, Friburgi Br., 1920, p. ISI sq.

inter se, ita ut aequivalenter vel formaliter exprimant indolem judicalem, quae est de essentia formae absolutionis

Et haec satis de intrinsecis causis Poenitentiae, seu de ejus materia et forma.

Ex dictis in hoc et praecedenti volumine, liquet tres actus poenitentis, componendo vel integrando ipsam materiam hujus sacramenti, signanter manifestare unum ex specificis ejus characteribus, humanum scilicet elementum, “opus hominis”, quod per sacramentalem ipsam virtutem ad tantam evehitur dignitatem ut fiat “opus Dei”. “In sacramento [enim] . . . poenitentiae . . . sunt actus humani pro materia, qui proveniunt ex inspiratione interna; unde materia non adhibetur a ministro, sed a Deo interius operante; sed complementum sacramenti exhibet minister, dum poenitentem absolvit” (5 p., q. 84, a. 1, ad 2). In hoc autem sacramentali complemento, a Dei ministro per verba absolutionis exhibito, quod actus ipsos poenitentis sacramentat totumque ritum determinat ac vivificat, maxime ostenditur alter specificus character Poenitentiae, judicialis nempe ac potestativa indoles hujus secundae tabulae salutis, in quam, operante divina Sapientia, amice concurrunt atque in unum copulantur misericordia et veritas, pax et justitia, opus divinum et hominis conatus, vindictio et conciliatio, judicium et poenitentia, ligatio et solutio, clavis et satisfactio.

INDEX BIBLICUS¹

(Numeris paginarum ordinariis indicatur simplex mentio, italicis vero explicita citatio, crassioribus tandem aliquid notabilius)

GENESIS		4,11	179
3,16 sqq.	169 sq.	12,9	179 sq.
3, 16-24	172	JOB	
18, 23 sqq.	326	33,7-12	173
43,9	179	PSALMI	
EXODUS		50,4	173
1,20-21	302	50, 19	169
32, 14.31.34	172	84, 11	191
32-33	172	115,16	556
33,2-4.15-16	172	118,61	556
LEVITICUS		PROVERBIA	
4.5.6	179	5,22	556
10, 20	8	14,22	180
NUMERI		15,8-9	280
12,14-15	170	SAPIENTIA	
14,18-24	172	3, 10	9
20,11-12	170	11, 17	327
20, 12. 24	172	ECCLESIASTICUS	
DEUTERONOMIUM		3,33	ISO
8, 10	179	4, 16	303
32.48-52	172	9,1	288
32.49-51	326	14, 13	303
I REGUM		29, 15	ISO
16, 1	326	34,23	280
II REGUM		ISAIAS	
2, 14 sqq.	327	1,17-18	ISO
12,10-14	172	43,25	146
12,13-14	170	52,2	556
19,7	S	58,3-4	280
III REGUM		58,6	556
1, 21	179	JEREMIAS	
21, 29	302.326.327	18,7	326
II PARALIPOMENON		18,8	180
7,13	326	31,34	146
7,13-14	179	EZECHIEL	
I ESDRAE		18,21-22	146.194
5,5	8	18,22	578
TOBIAS		18,24	280
3,15	SOI	29,18-20	302
4,7-12	303	33, 12	146,194

¹ In indicibus ordinandis collaboravit II. J. Ziegler ex Typographia Brucc.

INDEX BIBLICUS

DANIEL		I 6,37	532
4, 24	<i>ISO. 287.360</i>	9, 1	552
4, 24-33	<i>302.303</i>	9, 12	501
JOEL		9,55	9
2, 12-17	<i>180</i>	11,41	<i>181</i>
JONAS		12,33	<i>181</i>
3, 10	326	13, 2.4	<i>178</i>
NAHUM		13, 12	501
1,9	289	14,4	501
I MACHABAEORUM		16,9	<i>181</i>
10,29	<i>501</i>	17,3	9
II MACHABAEORUM		18,39	9
4,47	<i>501</i>	19,39	9
12,43-46	<i>173</i>	23, 40	9
MATTHAEUS		JOANNES	
1,19	501	3,5	531
3,2	<i>169</i>	11,44	532
3,8	<i>169</i>	20,22-23	634
3,28	170	20,23	171.370. 529. 530.
4,17	<i>169. 170</i>		531. 537
5,7	<i>303</i>	ACTUS .APOSTOLORUM	
5,31-32	501	3,6	<i>552</i>
6,9-15	<i>303</i>	8, 17	531
6, 12	<i>178. 532</i>	8, 17 sq.	691
6, 12. 14	<i>180 sq.</i>	9,34	<i>552 sq.</i>
6, 15	532	10, 1-4	<i>181</i>
10, 1	552	13,3	501
11,21	170	15,30. 33	501
12,16	9	17,9	8
13,3	501	17,28	170.281
14, 15. 22-23	501	19,39	<i>501</i>
15, 23.32	501	19,41	501
16, 19	171.370 529. 530.	22, 16	<i>613</i>
	531.537	24, 10	8
16, 20	9	28, 25	501
18, 18	171.370.529.530.	AD ROMANOS	
	531.537	2,5	<i>170</i>
18, 21	532	5, 10	170
19, 13	691	8, 1	146. <i>194.578</i>
20,31	9	8, 17	170
26, 27	<i>691</i>	11, 29	<i>289. 316. 578</i>
28, 19	531	12,4-5	<i>227</i>
MARCUS		I AD CORINTHIOS	
2,5-7	<i>556</i>	1,31	170. 281
3, 12	0	3, 11-15	<i>173</i>
6,36	501	3, 17	<i>169.170</i>
8,30	9	4,4	<i>173</i>
8,33	9	5,3-5	<i>627</i>
9, 28	352	7,39	172
10,2	501	9,27	<i>174</i>
10,4-5	9	10, 16	<i>691</i>
10, 12	501	11,30-32	172 sq.
15, 15	8	11,31-32	<i>181</i>
16, 18	691	12, 12 sqq.	227
LUCAS		12, 25-26	228
3, 7 sqq.	<i>181</i>	13	268
3,8	170. 2/3.281	13,3	<i>280. 287 sq.</i>
		13,5	<i>305</i>
		15, 6. 18.20	172

II AD CORINTHIOS

2,6	8
2,6-7	9
2,6-11	627
2,7	424
3,5	170
7, 10	169.181
10, 17	170. 281

AD GALATAS

6,2	228 <i>sq.</i>
6, 14	170.281

AD EPHESIOS

4,30	169.170
5,30	227

AD PHILIPPENSES

4,13	170.281
------	---------

AD COLOSSENSES

1,24	192.230
------	---------

I AD THESSALONICENSES

4, 12sqq.	172
-----------	-----

I AD TIMOTHEUM

4, 8	354. 356
5,22	684.691

II AD TIMOTHEUM

4,2	9
-----	---

AD HEBRAEOS

10, 18	146
10, 29	170

JACOBI

2,13	303
5,3	170
5, 14	682
5, 14-15	531.554
5, 16	627

I PETRI

3, 15	8
-------	---

I JOANNIS

2, 1-2	170
2, 16	357

APOCALYPSIS

2,S	169
-----	-----

INDEX EXEGETICUS

(Textus citantur juxta ordinem quo occurrunt in hoc tractatu)

SATISFACTIO.

SENSUS VOCIS (p. 8sq.).

Latina vox "satisfactio" in vulgata versione significat: vel exhibitam excusationem ab imputato crimine: Lev. 10, 20; 1 Esdrae, 5, 5; Act. 17, 9; 24, 10; vel adaequatam interrogationi responsionem aut argumenti solutionem: 1 Pctr. 3, 15; vel desiderii adimpletionem: 2 Reg. 19, 7; Mare. 15, 15. In *textu originali* sola vox *ἱκανόν* (idoneum, sufficiens) correspondet etymologico sensui vocis satisfactionis: cf. Mare. 15, 15.

Graeca vox ἐπιτίμιον, quae non refert immediate sensum compensationis, sicut vox satisfactionis, sed taxationis, punitionis, reprehensionis, occurrit in Scripturis, imo non improbabiler scriptores Graeci eam derivarunt ex 2 Cor. 2, 6. *Verbum ἑπιτιμάω* significat: reprehendo: 2 Tim. 4, 2; Mare. 8, 33; Luc. 9, 55; 17, 3; 19, 39; 23, 40; et interdico: Matth. 22, 16; 16, 20; 20, 31; Mare. 3, 12; 8, 30; 10, 4sq.; Luc. 18, 39. *Nomen ἡ ἐπιτιμία* significat punitionem vel reprehensionem: Sap. 3, 10; 2 Cor. 2, 6 sq. Forma ipsa τὸ ἐπιτίμιον est posterioris ac patristici usus.

NECESSITATIS NOSTRAE SATISFACTIONIS doctrina non est contra Scripturam dicentem Deum complete oblivisci ac remittere peccata (Rom. 8, 1; Hebr. 10, 18; Ezech. 18, 21 sq.; 33, 12; Isai. 43, 25; Jerem. 31, 34; p. 146), nam ipsa Scriptura inducit Deum exigentem satisfactorias poenas, etiam post remissam culpam (p. 172-174; cf. p. 169 sq.): Gen. 3, 16-24; Sap. 10, 2; Exod. 32, 14. 31. 34.; 33, 2-4. 15-16; Num. 14, 18-24; 20, 12. 24; Deut. 32, 48-52; 2 Reg. 12, 10-14; 1 Cor. 11, 30-32; 4, 4; Job, 33, 7-12; Psal. 50, 4; 2 Mach. 12, 43-46; 1 Cor. 3, 11-15.

Ceterum, plures ex his aliisque textibus Scripturae interpretari possunt etiam de meris *poenalitatibus praesentis vitae*, potiusquam de ipsa poena directe debita pro peccatis quae est proprium objectum satisfactionis (p. 326sq.): Gen. 18, 23sq.; Jonae, 3, 10; 3 Reg. 21, 29; 2 Paral. 7, 13; Jerem. 18, 7; Deut. 32. 49-51; 1 Reg. 16, 1; 2 Reg. 2, 14sq.; 3 Reg. 21, 29.

POSSIBILITAS NOSTRAE SATISFACTIONIS (p. 178-181): Lev. 4. 5. 6; 2 Paral. 7, 13 sq.; Tob. 4, 11; 12, 9;

Prov. 14, 22; Eccli. 3, 33; 29, 15; Isai. 1, 17 sq.; Jerem. 18, 8; Dan. 4, 24; Joel, 2, 12-17; Matth. 6, 12. 14; Luc. 3, 7 sq.; 11, 41; 12, 33; 16, 9; Act. 10, 1-4; 1 Cor. 11, 31 sq.; 2 Cor. 7, 10.

VICARIA SATISFACTIO (p. 227-231): 1 Cor. 12, 25 sq.; 2 Cor. 8, 14; Gal. 6, 2; Col. 1, 24 (varia doctorum interpretatio de his textibus).

CONDITIO SATISFACIENDI est status gratiae (p. 280sq.): 1 Cor. 13, 3; Prov. 15, 8 sq.; Eccli. 34, 23; Isai. 58, 3sq.; Ezech. 18, 24.

Tamen extra statum gratiae homo potest mereri de congruo improprie dicto (p. 302 sq.) sive bona mere temporalia: Exod. 1, 20 sq.; Ezech. 29, 18-20; Dan. 4, 24-33; sive diminutionem aut dilationem ipsius poenae temporalis pro peccatis debitae: 3 Reg. 21, 29; sive etiam remotam dispositionem ad gratiam: Jac. 2, 13; Matth. 5, 7; 6, 9-15; Luc. 16, 9; Tob. 4, 7-12; Dan. 4, 24-33; Eccli. 4, 16; 14, 13.

OPERA SATISFACTORIA praecipua sunt eleemosyna, jejunium et oratio (p. 351 sq.): Tob. 12, 8; Mare. 9, 28; Luc. 11, 41; 12, 33; 16, 9 (cf. Matth. 6, 1. 2. 5. 16).

ABSOLUTIO.

SENSUS VOCIS (p. 501).

Latina vox "absolutio" in versione vulgata significat liberationem ab onere: Tob. 3, 15; 1 Mach. 10, 29; 2 Mach. 4, 47; Act. 19, 39. *Graeca vox ἀπολύω* in originali textu pariter significat dimittere et liberare: Luc. 13, 12; Marc. 10, 12; Matth. 1, 19; 5, 31 sq.; 13, 3; Mare. 10, 2; Matth. 27, 15; Luc. 6, 37; 23, 16; Joan. 19, 10; Act. 3, 13; Luc. 2, 29; Matth. 14, 15. 22 sq.; 15, 23. 32; Marc. 6, 36; Luc. 9, 12; 14, 4; Act. 13, 3; 15, 30. 33; 19, 41; 28, 25. In *sacramentali significatione* occurrunt simpliciores voces solvo et λύω; Matth. 16, 19; 18, 18.

FORMAM ABSOLUTIONIS consistere in solis verbis "Ego te absolvo" aut formaliter aequivalentibus, eruitur ex ipsis textibus promissionis et institutionis (Matth. 16, 19; 18, 18; Joan. 20, 23) (p. 529-532. 537). Formae autem formaliter *deprecativae* opponuntur iidem textus necnon 1 Cor. 5, 3-5; 2 Cor. 2, 6-11 (p. 626 sq.).

INDEX THOMISTICUS

(Numeris paginarum ordinariis indicatur simplex mentio, italicis vero explicita citatio, crassioribus tandem aliquid notabilius)

(*Vide*: INDEX ANALYTICUS: Thomas Aquinas)

3. 6. 7. 12. 14. 15. 16. 17. 20. 21 sq. 24 sq.	q. 77,	a. 6,	ad 1	105
25. 26. 27. 28 sq. 30. 31. 32. 34 sq. 35. 37.		a. 7		342
43. 45-47. 50. 53 sq. 54. 56. 70. 74. 76. 78.	q. 87,	a. 4		14.70.76. 79
79 sq. 80. 81. 82. 86. 87. 89. 95. 96. 102.			ob. 2	79
105. 106. 108. 109. 110. 112. 113. 116. 117.		a. 5,	ad 2	291
119sq. 120. 122. 125. 126. 132. 139. 142. 143.			ad 3	291
191 sq. 192 sq. 193. 197. 198-207. 200 sq.		a. 6		3.25. 142.
201 sq. 202. 203. 204. 205. 206. 213. 215.				198 sq. 205.
216. 217 sq. 221. 223. 224. 229. 230. 237.				213.250.263.
238 sq. 239. 242. 243. 244. 245 sq. 246. 247.				266.268.313
248. 249. 250. 252. 253. 254. 257 sq. 259.			ad 1	205
262. 263. 264. 266. 267. 268. 269. 272. 279.			ad 3	199.204
282. 283. 284. 285. 286. 288. 290. 291. 292.	q. 88,	a. 1		132
295 sq. 296. 297. 298. 299. 300 sq. 301-306.	q- 107,	a. 4		266
307. 308. 309 sq. 310. 312 sq. 313. 318. 321.	q. 113			122
324. 327 sq. 329. 340. 341. 342. 349. 350.		a. 7		119
351. 352. 353 sq. 354 sq. 355. 356. 357 sq.			ob. 4	119 sq.
358. 359. 360 sq. 366. 372 sq. 373. 376.			ad 4	120
379 sq. 380. 381. 383. 384. 387 sq. 388. 389.		a. 8		119
390. 404. 412 sq. 413. 416. 417 sq. 423.	q-114,	a. 4,	ad 2	266.267
426 sq. 428 sq. 429 sq. 430. 435. 439. 443 sq.		a. 10		299.301.302
447. 466. 468. 473. 474. 476 sq. 477. 479.				
480. 486-489. 493 sq. 495. 498. 500. 502. 503.				
504. 505 sq. 506. 507. 510. 512. 520. 524. 525				
526. 527. 528. 529. 536. 537. 540. 543. 545.				
548 sq. 549. 551. 552. 553 sq. 557. 558-560.				
561. 565. 566. 570 sq. 577. 582. 586. 601. 611.				
613. 615-617. 626. 627. 639. 645 sq. 646. 647.				
670. 675. 679. 688. 690. 694-698				
SUMMA THEOLOGICA				
Prima Pars (1 p.)				
q. 14,	a. 1			96
q.21,	a. 4			116
		ad 1		116
q. 25,	a. 2			96
	a. 6,	ad 4		79
q.62,	a. 2			266
		ad 2		268
	a. 4,	ad 1		266
	a. 9			306
Prima Secundae (1-2)				
q. 6,	a. 3			342
		ad 1		342
	a. 5			342
	a. 7,	ad 3		342
q. 72,	a. 8			132
	a. 6,	ad 2		105
q.73,	a. 1			105
q. 75,	a. 5,	ad 1		79
Secunda Secundae (2-2)				
q. 13,	a. 4			306
		ad 2		308
q. 28,	a. 4			139
q. 32				351
	a. 1			358
	a. 2			358
q.57,	a. 1,	ad 3		30.35
q. 60,	a. 1			553
q. 65,	a. 4			81.82
q. 79,	a. 4,	ad 4		14
q. 83				351
	a. 11			306
q. 85,	prologus			139
q. 123,	a.12,	ad 2		266
q. 129,	a. 2			266
q. 137,	a. 1			266
q. 141,	a. 8,	ad 2		266
q. 147				351
	a. 1			354
	a. 3			354
	a. 5			354
	a. 7			354
q.163,	a. 3			54
q. ISO,	a. 3,	ad 3		360 sq.
Tertia Pars (3 p.)				
q. 1,	a. 2,	ad 2		3.21 5Q.37.43
				46. 47.53.87
			ad 3	70. 79

INDEX THOMISTICUS

q. 10,	a. 3,	ad 3	108.110		ob. 2	37i>
q. 19,	a. 3		306		ad 2	373.376.379
q. 29,	a. 3,	ad 4	79			381.384
q. 46,	a. 6,	ad 3	215		ad 3	373
q. 48,	a. 2		3.17		ad 4	
		ad 1	223. 248.466.			
			473			
q. 50,	a. 5		78			
q. 60,	a. 6		526			
	a. 7		537			
	a. 8		537		ob. 3	14
		ad 3	536		ad 2	309
q. 64,	a. 4		125		ad 3	24.306.309
q. 66,	a. 5,	ob. 3	520	q. 9,	a. 1	498
		ad 1	507.611.6/6	q. 12-15		3
		ad 3	520	q. 12	a. 1	6. 20. 25.26
	a. 9,	ad 4	582.586		ad 1	28
q. 68,	a. 7,	ad 2	582.586		ad 2	24.28
	a. 11,	ad 4	582.586		ad 3	28 sq.
q. 69,	a. 10,	ad 1	488		a. 2	6. 7. 25. 27
q. 72,	a. 4		525. 670		ad 1	17.30
q. 78,	a. 1		526.527		ad 2	29
		ad 3	527		a. 3	6.16.17.264
	a. 2		525. 670		ad 4	16
q- 84,	a. 1		488. 527.528.	q. 13		3
			696		a. 1	15.30.31.34 sq.
		ad 1	527			35.37.80.112.
		ad 2	527.528			329
	a. 3		500.502. 504.		ob. 3	349
			510. 512.526.		ad 1	35.37.70. 79.86
			527.529.545.		ad 3	329.332.349
			566. 670. 675		ad 4	329.349
		ad 1	505 sq. 611.		ad 5	37.54.113.126
			616. 670		a. 2	217.223.224.
		ad 2	551			242.243.246.
		ad 3	540.543. 551.			249. 466.468.
			557			476 sq
		ad 4	553.611.613		ob. 4	244
		ad 5	558 sq. 560.		Sed contra	229. 238
			570. 582. 586.		ad 1	237. 245 sq. 248
			601		ad 2	248.473
	a. 4		500. 502. 510.		ad 3	242.247.318.
			679.695. 696			321
		Sed contra	690		ad 4	242.244
		ad 2	695	q. 14		3.254
		ad 3	694		a. 1	257 sq. 272.279.
q. 86,	a. 8		366			282.283.284
	a. 2		577		ad 1	284
	a. 4		3.14. 142.143.		ad 2	284
			197. 198. 206		a. 2	272. 279. 282.
			213			285.286.477.
		ad 1	14. 198. 202.			479
			204. 205.292		ad 1	288
		ad 2	191 sq.		ad 2	288.486
		ad 3	192		ad 3	288
		ad 4	197		a. 3	279.295.297.
q. 87,	a. 2		132			477.479
q. 88,	a. 1		105.106.109		ob. 3	298.487
q. 89,	a. 5		488		Sed contra	295
	a. 6		295sq.488. 495		ad 1	296. 299. 300 sq.
		ob. 3	302 sq.			404.426. sq.
q-90,	a. 2	ad 3	299. 302 sq.		ad 2	296. 297.487.
			373			493.495
					ad 3	480. 487.498

q. 15	a. 4	282.299.30/ <i>sq.</i>
	a. 5	284. 299. 301
		3.254
	a. 1	259.263.264. 318.321
	Sed contra	262
	ad 2	266. 318. 321
	a. 2	329.332.340
	ad 1	341
	a. 3	351. 357 <i>sq.</i>
	ob. 2	352
	ad 1	269.355
	ad 2	352
	ad 3	327 <i>sq.</i> 359
	ad 5	358
q. 18	a. 2	142.192 <i>sq.</i> 384
	a. 3	366. 372 <i>sq.</i> 380. 430.435.439
	Sed contra	447
	a. 4	366.337.404. 423.428
q. 25,	a. 1	412 <i>sq.</i>
	ad 3	413
	ad 4	413
q. 71,	a. 1	223.238.253
	ad 2	238. 250
	a. 2	223.238 <i>sq.</i>
	ad 3	307
	a. 6	223. 239
	a. 9	223.239
	ad 1	239
	ad 2	239
q. 99,	a. 1	74
	ad 6	74. 76
	a. 2,	ad 1 306
	a.	ad 4 306
	a. 4	299. 304 <i>sq.</i>
	a. 5	299. 304. 305
	ad 1	303 <i>sq.</i> 306
	ad 2	304
	ad 4	304

Appendix ad Supplementum

q.2,	a. 2	266. 268. 306. 312 <i>sq.</i>
	a. 4	310
	ad 4	310

COMMENTARIUS IN 4 LIBROS
SENTENTIARUM

In 2 Sent.:

dist. 9,	q. 1, a. 8, ad 2	79. 87
dist. 33,	q. 2, a. 1, ad 2	291
dist. 42,	q. 1, a. 2	3. 142.199 <i>sq.</i>
	q. 1, a. 2 ad 5	200. 213
	q. 1, a. 5	74
	q. 1, a. 5 ad 1	81.102
	q. 1, a. 5 ad 2	74

In 3 Seni..'

dist. 18,	q. 1, a. 1	306
dist. 20,	q. 1, a. 2	37.46 <i>sq.</i> 70. 79
	q. 1, a. 2, ob. 4	56
	q. 1, a. 2, ad 2	89

q. 1, a. 2, ad 4	53 <i>sq.</i> 56
q. 1, a. 3, ad 2	79
q. 1, a.4	95

In 4 Sent.:

dist. 4,	q. 3, a. 2, q. 3, ad 3	493 <i>sq.</i>
	q. 3, a. 3, q. 3, ad 3	360
dist. 14,	q. 1, a. 1, q. 4, ad 4	263
	q. 1, a. 2, q. 1, ad 4	79
	q. 2, a. 1, q. 2	142.200. 203
	q. 2, a. 1, q. 2, ob. 1	217
	q. 2, a. 1, q. 2, ad 1	217 <i>sq.</i>
	q. 2, a. 1, q. 2, ad 2	50
	q. 2, a. 1, q. 2, ad 4	79
	q. 2,a. 4	1^2
dist. 15		3
	q. 1, a. 2, ad 1	79
	q. 1,a. 5, q. 1	7
	q. 2, a. 1,q. 1	79
	q. 2, a. 1, q. 2	350.351.353
	q. 2, a. 1, q. 2, ad 2	351.355
	q. 2, a. 1, q. 2, ad 3	351.355
	q. 2, a. 1, q. 2, ad 4	351.353 <i>sq.</i>
	q. 2, a. 2,q. 2	351.356
	q. 2, a. 2, q. 2, ad 1	351.357
	q. 2, a. 2, q. 2, ad 2	324.351. 356
	q. 2, a. 2,q. 3	351.353
	q. 3, a. 1,q. 1	350
	q. 3, a. 1, q. 5	351.354
	q. 3, a. 1, q. 5, ad 2	350
	q. 3, a. 1, q. 5, ad 3	351.354
	q. 3, a. 1, q. 5, ad 5	351.354
	q. 4, a. 6, q. 2, ad 3	306
	q.4, a. 7, q. 1	351.354
	q. 4, a. 7, q. 1, ad 1	269.309.351. 354 <i>sq.</i> 359
dist. 16,	q. 1, a. 1, q. 2, ob. 3	379
	q. 1, a. 1, q. 2, ad 3	373.376.379. 381.384
	q. 2, a. 1, q. 3, ad 3	291
	q. 2, a. 2, q. 3	79
	q. 3, a. 2, q.4	79
	q. 3, a. 2, q. 4, ad 5	79
dist. 17,	q. 1, a. 3, q. 1	80
	q. 2, a. 2, q. 3	105
	q. 2, a. 5, q. 2, ad 4	120
dist. 18,	q. 1, a. 3, q. 3	524
dist. 20,	q. 1, a. 1. q. 3	216
	q. 1, a. 1, q. 3, ob. 2	215
	q. 1, a. 1, q. 3, ad 1	216. 221
	q. 1,a. 1,q. 3. ad 2	217
	q. 1,a. 2, q. 1	366.383.404. 417 <i>sq.</i> 428 <i>sq.</i>
	q. 1,a. 2, q. 2	388
	q. 1, a. 2, q. 2. ad 1	388
	q. 1, a. 2, q. 2, ad 2	388. 443 <i>sq.</i>
	q. 1, a. 2, q. 2, ad 3	429
dist. 21,	q. 1, a. 1, q. 1, ad 1	24
	q. 1, a. 1, q. 3	215
	q. 1, a. 2, q. 3	290
	q. 1, a. 2, q. 3, ad 1	290
dist. 22,	q. 1, a. 1	290
	q. 1, a. 1, ad 6	488
	q. 2, a. 2, q. 3	500. 545. 559.

	561.565. 582.	QUODLIBETA	
	586	<i>Quodlib.</i> 3, q. 13, a. 28	3.373.376.
dist. 45, q. 1, a. 3, ad 3	291		379 <i>sq.</i> 383.
q. 3, a. 3, ad 6	221		387 <i>sq.</i> 389.390.
			404.416.429 <i>sq.</i>
			435. 443
SUMMA CONTRA GENTILES			
l. 1,c. 43	108		
1.3,c. 141	142.201. 206	OPUSCULA	
c. 145	142.201	<i>Opusc.</i> 22, Dc forma abso	
c. 159	3.24 <i>sq.</i> 142.	lutionis	500. 503. 504.
	201 <i>sq.</i> 223.		545.611.615
	229. 237. 238.	cap. 1	527.548 <i>sq.</i> 566.
	246. 252. 474		570. 582. 586.
l. 4, c. 54	54		616. 626.627.
c. 72	3. 142.193.259.	cap. 2	639. 646.670
	376.379.384.		525.549.552.
	430.435. 500.		557.627.645 <i>sq.</i>
	503	cap. 3	647
QUAESTIONES DISPUTATAE			506.553 <i>sq.</i> 570.
<i>De Veritate,</i>			582.586.616.
q.28, a. 1, ad 8	117		670
q. 28, a. 2	37.45.47. 79	cap. 4	679. 688.090
q.28, a. 2, ad 2	105	cap. 5	570 <i>sq.</i> 582.586
q. 28, a. 2, ad 3	105		
q. 28, a. 2, ad 5	32	COMMENTARII IN S. SCRIPTURAM	
q. 29, a. 6	306	<i>In Col. 1,24</i>	230
q. 29, a. 7	53.223		
<i>De Malo,</i>		APOCRYPHA	
q. 2, a. 9, ob. 5	74	<i>Opusc.</i> 65, De officio	
q. 2, a. 9, ad 5	70. 74	sacerdotis	426
q. 5, a. 2, ad 8	291		
q. 7, a. 10	142.200 <i>sq.</i> 291	<i>Commentarium super Sen-</i>	
q. 7, a. 11	132.306. 309 <i>sq</i>	<i>tentias ad Hannibaldum,</i>	
q. 7, a. 11, ad 9	306. 310	In 4 Sent., dist. 15, q. 1,	
q. 7, a. 11, ad 17	306. 310	a. 1	80

INDEX ONOMASTICUS

(Numeris paginarum ordinariis indicatur simplex mentio, italicis vero explicita
citatio, crassioribus tandem aliquid notabilius)
(Quoad nomina stellulis signata vide: INDEX ANALYTICUS)

◆ABULENSIS (A. Tostatus), 555 sq.
AERTNYS-DAMEN, 1. 389. 398. 405. 414.
420. 427. 451. 455. 460. 461. 468. 541.
543. 582
AGATENSE CONC. (a. 506), 685
ALBERTUS M., 616 sq.
ALÈS (D'), 161. 389. 484. 500. 611. 625.
629. 680. 702
ALEXANDER II, 166. 368. 436
ALEXANDER VII, 370. 467 sq. 470. 475.
476
ALEXANDER VIII, 158. 167. 370. 458.
463
◆ALEXANDER HALENSIS, 271. 386. 396.
434. 479. 480. 547. 558. 615. 616. 644.
647. 649. 688
ALLATIANUM EUCHOLOGIUM, 651
ALLATIUS, 618
ALMAINUS, 128. 274. 289. 329. 332. 396
◆ALPHONSUS (S.), 1. 389. 390. 397.
399 sq. 401. 405. 406. 409. 412. 414. 416.
418. 420. 424. 425sq. 428. 434. 441. 442.
444. 446. 451. 452. 455. 458. 468. 479.
480. 500. 512. 531. 532. 541. 542. 543.
544. 582. 590. 591. 597. 603. 604 sq. 606.
607sq. 677
ALTISSIODORENSIS. Vide:
GUILERMUS
ALVAREZ, 93. 114
AMBROSIUS, 10. 185sq. 231 sq. 631. 633
AMORT (E.), 410. 411
ANCYRANUM CONC. (a. 314), 368
ANDRUTSUS, 164. 165. 373. 547. 548
ANGELUS (Angles), 274. 410. 450. 512.
515
ANGLICANI, 662-664. Vide:
PROTESTANTES
ANGLICANUM PONTIFICALE, 637. 640
ANSELMUS, 17. 301. 344
ANTOINE, 480. 490. 603
AQUENSE PONTIFICALE, 642
ARAUXO, 44. 61. 106. 114. 512. 574
ARCHIDIACONUS, 479. 480
◆ARCUDIUS, 612. 618 sq. 652. 654. 655 sq.
675
ARELATENSE CONC. (a. 314), 681
ARISTOTELES, 15. 16. 27. 28. 50. 78.
108. 199. 200. 217. 264. 266
ARMENI, 657. 659 sq.
ARMILLA, 410. 432. 512
◆ASTURICENSIS, 44. 63. 69-72. 105

AUGUSTINIS (De), 500. 611. 623. 635.
666
◆AUGUSTINUS, 9. 10 sq. 11. 14. 16. 17.
177. 178. 186. 191. 232. 261 sq. 268. 305.
315. 352 371. 436. 631. 632. 633. 634 sq.
681. 684. 691
Textus:
De baptismo,
3, 16 632. 634. 684
5, 20, 28 633. 684. 691
De catechizandis rudibus,
20, 34 681
De patientia,
26, 23 305
De Trinitate,
15, 26, 46 632. 634
Enarrationes in Psalmos,
42, 8 352
50, 11 177. 186. 191
50, 15 177. 186
61, 4 232
146, 8 684
Enchiridion,
70 186
110 305
112 305
Epistolae,
153, 3, 6 186
In Joannis evangelium tractatus,
124, 5 177. 186
Sermones,
19, 2 sq. 10 sq. 186
20, 2 186
99, 8 sq. 632. 634 sq.
158, 2, 2 315
232, 7 sq. 684
351, 4, 9 11
351, 5, 2 11. 186
351, 5, 12 178. 186. 261 sq. 268
351, 9 371
392, 3 632. 634
AUGUSTINUS (Pseudo), *De vera et falsa
poenitentia,* 261
◆AUREOLUS, 36. 37. 38

- AVERSA, 481. 515. 591
 ♦BAIUS (Michael), 143. 156. 160 sq. 165. 209. 212. 214. 225. 235
 BALLERINI, 389. 390 sq. 394. 399. 406. 411. 412. 414. 419. 427. 428. 432. 445. 455. 456. 458. 468
 BARBERINI CODICIS POENITENTIALE, 650 sq. 674
 BARNABAE (Pseudo) EPISTOLA, 183
 BASILIUS, 45. 633
 BELLARMINUS, 1. 7 sq. 114. 178. 180. 181. 187-190. 209. 370 sq.
 BELLOVACENSIS CODEX, 643
 BENEDICTUS XII, 665
 BENEDICTUS XIII, 660
 ♦BENEDICTUS XIV, 390. 410. 411. 437. 439. 450. 582. 585. 586. 587. 588 sq. 590. 665. 674
 BENEVENTANUM CONC. (a. 1374), 505. 685
 BIEL (Gabriel), 260. 272. 289. 329. 331. 332. 387. 431. 468. 512. 515. 557
 ♦BILLOT, 377. 412. 482. 558. 568. 579 sq. 611. 625. 673. 675. 676. 677. 701 sq.
 ♦BILLUART, 18. 39. 67. 75. 131. 133 sq. 261. 268. 271. 278. 289. 299. 331. 332. 333. 377. 384. 391. 392. 405. 409. 434. 435. 461. 468. 470. 471. 472. 480. 490. 500. 510. 512. 543. 582. 590. 593. 610 sq. 617. 622. 624. 666. 676. 677
 BLESENSIS (Petrus), 1
 BONACINA, 227. 410. 414. 419. 452. 456. 480. 543
 ♦BONAVENTURA, 261. 271. 468. 547. 615. 647. 649
 BOYER (C.), 377. 482. 500. 612. 625. 629. 673. 677. 679
 BRIGHTMAN, 612. 650
 BUCCERONI, 397. 452. 455. 456
 BULGAKOV (Macarius), 164. 165
 BUSEMBAUM, 468. 480
 CABILLONENSE CONC. (a. 650), 368. 423
 CABRERA, 43. 114
 CAELESTINUS I, 166
 CAESARIUS ARELATENSIS, 186 sq. 232
 ♦CAJETANUS, 1. 39. 42 sq. 44. 62 sq. 87. 113. 132. 197. 205. 271. 292. 333. 377. 389. 409. 410. 431. 438. 440. 468. 478. 479. 480. 482 sq. 487. 490 sq. 500. 510. 512. 516. 538. 559. 582. 587 sq. 598. 603
 CALLISTI DECRETUM, 166. 630
 ♦CALVINUS, 145. 146. 147. 149. 150. 154-156. 187. 188
 CANDIDUS, 389. 410
 CANO (Melchior), 434
 CANONES HIPPOLYTI, 634. 682
 CANTOR (Petrus), 615. 643
 CAPITULARIA CAROLI MAGNI, 585 sq
 ♦CAPPELLO, 1. 389. 397. 398. 406. 411. 414. 416. 417. 419. 420. 425. 427 sq. 445. 448. 449. 452. 453. 456. 461. 469. 470. 475. 481. 482. 510. 511. 542. 543. 582. 597. 605. 606. 610. 611. 677. 678. 690
 CARAMUEL, 511. 607. 610
 CARTHAGINENSE CONC. (a. 398), 368. 585. 683. 685
 CASSIANUS, 9. 11. 186
 CASTELLANI (A.), 587
 ♦CATECHISMUS CONC. TRID., 17. 167. 193. 225 sq. 229. 233 sq. 235. 262. 281. 338. 345. 352. 369 sq. 399. 400. 422. 423. 436. 465. 476. 502. 508
 CATECHISMUS MINOR (Lutheri), 662
 CAVALLERA (F.), 157. 167. 688
 CHARDON, 612. 622. 629. 686. 689
 CHEMNITIUS, 187. 188. 189
 CHRYSOSTOMUS, 424. 631
 CHRYSOSTOMUS (Pseudo), 232. 426
 CLEMENS VI, 225
 CLEMENS VIII, 509. 519. 524. 590. 665. 666. 674. 705
 CLEMENS IX, 158. 167
 CLEMENS XI, 158. 370. 463
 CLEMENS ALEXANDRINUS, 231. 628. 681. 683
 CLEMENS ROMANUS (Pseudo), 183. 352
 ♦CODEX JURIS CANONICI, 167. 370. 400. 407. 422. 425. 437. 468. 470. 502. 509. 541. 586. 597. 678
 Can. 732 586
 Can. 746 586
 Can. 747 586
 Can. 748 586
 Can. 749 586
 Can. 752 586
 Can. 763 586
 Can. 825 597
 Can. 885 509. 541. 678
 Can. 887 167. 370. 407. 425. 437. 468
 Can. 888, § 1 167. 370. 425
 Can. 932 400
 Can. 941 586
 Can. 942 586
 Can. 943 586
 Can. 1007 586
 COLLET (P.), 278 sq. 299. 480. 500. 582. 603 sq. 611. 623
 COLONIENSE CONC. (a. 1536), 686
 CONCINA, 419. 455. 591
 CONFESSIO AUGUSTANA, 661
 CONGREGATIO CONCILII, 597
 CONGREGATIO DE INDULGENTIIS, 400. 411
 CONGREGATIO S. OFFICII, 665. 674
 ♦CONINCK, 227. 331. 377. 387. 405. 410. 419. 450. 455. 468. 479. 482. 558. 569 sq. 582. 591. 599
 CONSTANTIENSE CONC., 225. 502
 CONSTITUTIONES APOSTOLORUM, 631. 681. 685
 COPTI, 658
 CORDUBA, 227. 274

CORNEJO, 44. 93. 105
CORNELY, 228. 229
CRITOPULUS (Metrophanes), 162
◆CYPRIANUS, 9 sq. /0. 176. 184 sq. 185.
371. 585. 684

Textus:

Epistolae (juxta ordinem Migne):

9, 2	684
10, 1	684
10, 1 sq.	371
10, 4	10
12, 1	684
52 (ad Antonianum), 17	176. 184
52, 18	176. 184
52, 20	176. 184
52, 29	371
75 (Firmiliani ad Cyprianum), 4	185
76 (ad Magnum)	585

De lapsis,

16	684
17	10
28	10
29	10. 371
30	10
34	10
35	10
36	10. 184 sq.

De opere cl eleemosynis,

5	10. 185
---	---------

CYRILLUS ALEX., 45. 631

DAMIANUS (Petrus), 12
DENEFLE (A.), 1. 6
DENZINGER, 157. 612. 650. 654 sq. 657
DIANA, 389. 401. 410. 419. 427. 450. 455.
456. 468. 479. 482
DICASTILLO, 410. 456. 479. 481
DIDACHE, 183. 681
DIEKAMP, 19. 376. 436. 611. 625. 629.
673. 675. 676. 677. 706
DIONYSIUS AREOPAGITA (Pseudo), 89
DOSITHEUS, 162
◆DURANDUS (a S. Porciano), 38 39. 41.
43. 58. 93. 213. 261. 289. 373. 468. 515
DURANDUS (Durantis Guilelmus), 685
DYOVUNIOTIS, 164. 689

EBROICENSIS CODEX, 641 sq.
EGBERTI EBORACENSIS PONTIFI-
CALE, 637. 639 sq.
ELBEL, 389. 455. 543
ELIBERITANUM CONC. (a. 306), 681
ESTIUS, 229. 231. 613. 617
EUCHOLOGIUM GRAECUM, 654

FAGUNDEZ, 389. 419. 468. 480. 482. 506
FAVENTINUS, 332
FILLIUCCIUS, 389. 468

FIRMILIANUS, 185
◆FLORENTINUM CONC., 167. 225. 352.
369. 468. 502. 508. 518. 664
FORCELLINI, 6. 7. 501
FRASSEN, 260. 271. 274. 275 sq. 280 sq.
281 sq. 333. 481. 510. 512 556. 560. 569 sq.
611. 622
FULGENTIUS RUSPENSIS, 45

GABRIEL SEVERUS, 162
◆GALTIER, 1. 19. 131. 167. 197. 204. 205.
212. 225 sq. 271. 376. 377. 381. 391.
392 sq. 402-404. 435. 465. 482. 500. 508.
510. 560. 566 sq. 611. 625. 626. 635.
646 sq. 673. 677. 679. 680. 687. 692.
695sq. 702-705
GAROFALI, 612. 679
GATIANI TURONENSIS CODEX, 643
GELASIUS I, 681
GELLONENSIS CODEX, 637. 640 sq.
GENET, 588. 610
GÉNICOT-SALSMANS, 1. 389. 398. 411.
414. 417. 419. 420. 423 sq. 426. 427.
428. 452. 455. 456. 461. 469. 542. 543.
606
◆GENNADIUS (Massiliensis), 9. 11 sq. 13.
16. 17. 186
GEORGIUS SCHOLARIUS, 162
GERSON (Joannes), 128. 274. 500. 582.
587. 638 sq.
GOAR, 612. 650. 653. 656. 666 sq.
◆GODOI, 44. 61. 72-77. 93. 105. 114
GONET, 18. 39. 44. 72. 74. 75. 77. 85. 93.
99. 114. 122-124. 197. 202. 204. 205. 261.
268. 269. 271. 289. 314. 331. 333. 347.
377. 381. 384. 409. 455. 457. 468. 469.
479. 482. 500. 512. 513. 514. 520. 536.
598. 611. 622
GRAECO-MELCHITAE, 654
GRATIANUS, 12. 423. 426
GREGORIUS I, 9. 12. 178. 187. 213. 261.
262. 302. 303. 354. 355. 361. 371. 436.
502. 585. 631
GREGORIUS I (Pseudo), 12
GREGORIUS NAZIANZENUS, 45
GREGORIUS NYSSENUS, 9
GROPPER (J.), 68S. 689
GUÉRIN, 4S0. 490
GUILERMUS ALTISSIODORENSIS, 550.
688
GUILERMUS ALVERNIENSIS, 550. 615.
645. 688
GURY-BALLERINI, 500. 5S2. 604. 605

HADRIANUS VI, 274. 333. 376. 410. 479.
481. 509
HENRICUS GANDAVENSIS, 255. 271.
330. 335. 582. 587
HENRIQUEZ, 419. 455. 456. 480. 511
HERVÉ, 19. 212. 376. 389. 435. 625. 629
HIERONYMUS, 186. 302. 303. 632. 634
HIERONYMUS (Pseudo), 352. 631 sq. 634
HILARIUS PICT., 177. 185
HIPPOLYTUS, 630 sq. 684

HIPPONENSE CONC. (a. 393), 368

HOLZMANN, 389. 455

HOSTIENSIS, 431

◆HUGO a S. VICTORE, 558. 559 sq. 649

HUGON, 39. 55. 56. 77. 113. 377. 468. 625

HURTER, 157. 555. 607. 619. 621. 622

HYQUAEUS, 40. 260. 272. 274. 332 sq. 329. 330. 334. 432 sq. 481. 510 sq. 518

ILLIBERITANUM CONC. *Vide:*

ELIBERITANUM CONC.

ILLYRICUS, 187. 188

INNOCENTIUS I, 11. 166. 371. 436. 681. 682

JACOBITAE, 658

JANIN, 612. 650

◆JANSENISTAE, 143. 156. 158-160. 208. 373. 458. 463

JEREMIAS II (Patr. Schism.), 162

◆JOANNES A S. THOMA, 18, 21. 22. 39. 43. 44. 51 sq. 59 sq. 61 sq. 63. 67-69. 71. 82. 89 sq. 91. 93. 95 sq. 100. 106. 107. 114. 115 sq. 117-119. 120. 124. 131. 134 sq. 136. 137. 271. 289. 510. 512. 513. 536. 543. 570. 617

JOANNES DIACONUS, 681

JOANNES JEJUNATOR, 650. 674

JOANNES MONACHUS, 650

JUÉNIN (C.), 590. 622

JUGIE (M.), 1. 161 sq. 163. 164 sq. 463. 612. 650. 653. 655. 657 sq. 658 sq. 677

KEPHALAS (Nectarius), 163

LACROIX, 414. 455. 515. 543. 591

LAODICENUM CONC.,

a.320 683

a. 372 368.685

LATERANENSE CONC. IV, 166. 369. 436. 437. 468. 502

LAUNOY (J. dc), 621

LAYMANN, 455. 480

LEA (H. Ch.), 156. 612. 660. 663 sq.

LEBEDINSKII (S.), 164

LEDESMA (Martinus et Petrus), 213. 271. 330. 331. 333. 335. 376. 406. 451. 455. 468. 481

LEHMKUHL, 1. 157. 419. 451. 452. 455. 461. 469. 582. 606. 608 sq. 625

LEO I, 12. 45. 166. 352. 368. 370. 371. 436. 550. 551. 585. 632. 634. 681. 683. 684. 691

LEO X, 144. 150. 225

LEO XIII, 410. 411. 450

LERCHER, 19

LESÊTRE, 679. 680

◆LIBERALES PROTESTANTES, 156. 546. *Vide:* PROTESTANTES

LLAMAS, 506. 515. 543

LONDINENSE CONC. (a. 1268), 639

LUGDUNENSE CONC. II, 167. 225

◆LUGO, 1. 32 sq. 38. 39. 43. <50. 64 sq. 96. 97. 101 sq. 103 sq. 128 sq. 130. 135. 195. 204. 212. 220. 225. 244. 245. 255. 261. 264.

268. 269 sq. 271. 283. 291. 293 sq. 314. 318. 319. 322. 323 sq. 331. 332. 333. 336. 337. 339. 340 sq. 343. 377. 387. 391 sq. 401 sq. 405. 409. 410. 414. 416. 419. 427. 434. 435. 441. 444. 450. 451. 452. 455. 461. 462. 465. 467. 468. 469. 471. 474. 476 sq. 479. 481. 482. 483. 490. 491. 493. 495. 496. 497. 500. 510. 512. 513. 514. 520. 531. 533. 535. 536. 538 sq. 558. 560. 561. 562. 568. 569. 570. 574. 575 sq. 578. 582. 590. 591. 597. 599sq. 611. 622. 623 sq. 666. 675. 676. 677

LUSSEAU-COLLOMB, 230

◆LUTHERUS, 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150-152. 187. 370. 463. 660. 662

MAJOR (Joannes), 272. 289. 332. 387. 515

MALINOVSKII, 164. 165. 548

MARCUS EPHESINUS, 163. 164

MARONITAE, 659

MARSILIUS, 271. 481

MARTÈNE, 612. 629. 637 sq. 642. 644. 650

MAYRONIS (Franciscus), 617. 648. 675

MAZZOTTA, 452. 461. 515

MEDINA (Joannes), 44. 113. 213. 227. 260. 272. 326. 331. 333. 343. 387. 406. 431. 481. 509. 558

MEDIOLANENSE CONC. (a. 1576), 686

◆MELANCHTHONIUS, 145. 146. 147. 148. 149. 152-154. 187 sq. 367 sq. 370. 660. 661 sq.

MERKELBACH, 1. 377. 391. 392. 414. 419. 427. 452. 455. 456. 461. 469. 470. 471. 475. 482. 515. 518. 582. 609 sq. 612

MERLIN, 612. 622. 631. 636. 644 sq.

MESOLORAS, 164. 373

MICHEL (A.), 500. 689

MOGHILA (Petrus), 162. 653. 655

MONOPHYSITAE, 657

MONTEFORTINO (Hier. de), 40. 260. 271. 274. 276. 277 sq. 297. 298. 481. 510. 512

◆MORINUS (Joannes), 515. 611. 619-621. 627 sq. 628. 629. 630. 632 sq. 635. 636 sq. 643. 645. 646. 648. 650. 651. 652 sq. 654. 667-669. 670. 673. 676. 679. 685. 689. 699. **700 sq.**

NAVARRUS, 272. 332. 389. 409. 410. 419. 431. 455. 479. 482. 509. 512. 617. 689. 690

NAZARIUS, 43. 114

NESTORIANI, 658

NOLDIN-SCHMITT, 1. 389. 391. 398. 406. 414. 416. 417. 419. 449. 463. 482. 542. 544. 690

NOVIOMENSIS CODEX, 643

NUGNUS, 114. 377. 405. 410. 419. 441. 480. 512. 543

NUREMBERG LITURGIA, 662

OFFICIUM (S.). *Vide:* CONGREGATIO S. OFFICII

ORDO ROMANUS, 639. 642

ORIGENES, 175 sq. 183 sq. 631. 682

◆OSMA (Petrus dc), 143. 156. 157 sq. 167.
208. 369. 373. 463
OSWALD, 376

PACIANUS, 185. 232
PALAEOLOGUS (Michael), 162. 167. 225
PALAUS, 405. 413. 419. 480
PALMIERI (D.), 1. 19. 194 sq. 227. 252 sq.
500. 560. 611. 622. 630. 679
PALUDANUS (Petrus de Palude), 38. 39.
43. 261. 332. 389. 406. 434. 450. 479. 509.
515. 617. 690
PAULUS V, 505
PEROV, 548
PESCH, 1. 19. 376. 389. 405. 411. 500. 508.
582. 611. 625. 629. 633. 635. 675. 676. 677.
706. 707
PETROV (Gabriel), 163. 164
◆PETRUS LOMBARDUS, 12. 13. 145. 272.
277. 285. 305 sq. 434 sq. 557. 649
PHILARETUS DROZDOV, 163
PIGAS (Meletius), 163. 164
PISCETTA-GENNARO, 389. 469. 471.472.
475
PISTORIENSE CONC., 158 sq. 463. 586
PIUS V, 160. 167. 212. 214. 225. 235
PIUS VI, 158 sq. 167. 370. 463. 586
PONTIUS, 510. 518
PRADO (Martinez de), 513. 536. 543
◆PROTESTANTES, 8. 31. 143-156. 165.
209-211. 224. 367. 546. 660-664. *Vide:*
CALVINUS. LUTHERUS. LIBERALES
PROTESTANTES
PRÜMMER, 419. 455. 478. 600. 605. 606

QUESNEL (Paschasius), 158. 463

RADULPHUS ARDENS, 12. 644
REGINALDUS, 389. 405. 431. 468
REMIGII REMENSIS CODEX, 638. 641
RENAUDOT, 612. 650
RICHARDUS A MEDIAVILLA, 38. 113.
271. 331. 332. 450
RITUALE AMBROSIANUM. 686
◆RITUALE ROMANUM, 394. 398. 399.
407. 417. 423. 425. 436 sq. 468. 504-507.
506. 508 sq. 540. 586. 682. 686
RONCAGLIA, 413. 455
ROSELLA, 512. 515
RUFINUS (Magister), 688
RUMENI, 654
RUTHENI, 654

λ fF i n i

SACERDOTALE ROMANUM, 505
◆SALMANTICENSES, 1 18. 20. 24. 39. 44.
55 sq. 60. 62. 72. 75 76 sq. 77. 94 sq. 99.
100 sq. 102. 105. 106. 107 sq. 113. 114.
121 sq. 137. 138 sq. 140. 150 sq. 196.
202 sq. 207 sq. 226. 256. 261. 268. 269. 271.
289. 291. 294. 314. 331. 332. 333. 347. 363.
375. 377. 385. 389. 401. 405. 408. 400. 410.
413. 418. 420-422. 434. 435. 441. 442.

444 sq. 448. 450. 451. 452. 453 sq. 455. 456.
468. 471. 479 sq. 480. 481. 483. 487. 491.
492. 495. 500. 510. 512. 517. 524. 531. 533.
534 sq. 543. 544. 562. 564. 574. 582. 590.
591. 596 sq. 598. <507. 611. 617. 622. 624.
675. 676. 677. 679. 689. 697
SAN (De), 481. 625
SANCHEZ (J.), 401. 405
SANCHEZ (Th), 461. 462
SCHANZ (P.), 622, 649
SCHELSTRATE, 612. 650. 652
◆SCHISMATICI ORIENTALES, 161-165.
368. 373. 547sq. 650-657
◆SCOTUS, 17 sq. 38. 39. 40 sq. 43. 58. 93.
195. 260. 261. 271. 272 sq. 289 298.
328. 329. 332. 387. 414. 415. 431-434. 443.
481. 510. 512. 515 sq. 537. 617. 675. 677
SEVERUS (Gabriel), 652
SILVESTER, 261. 332. 410. 431. 450. 479.
512. 515
SILVIUS, 405. 480. 617
SIMEON THESSALONICENSIS, 162
SIMMONET, 611. 622
SIXTUS IV, 157. 167. 369. 463
SOTO (Dominicus), 38. 39. 43. 93. 113.
197. 203. 260. 271. 331. 332. 333. 343. 376.
387. 410. 434. 451. 455. 468. 479. 480. 481.
487. 511. 512. 543. 598. 617 sq. 675. 677.
689. 690
SOTO (Petrus), 127. 271. 333. 387. 389. 406.
409. 434. 481. 482. 509. 515. 617
SOZOMENUS, 9. 186. 502
SPACIL, 161. 612. 650
SPORER, 391. 392. 419, 427. 431. 455. 510.
511. 518. 611
STATUTA ECCLESIAE ANTIQUA, 6S1.
682 sq. 685
◆SUAREZ, 38. 39. 43. 57. 63. 65-67. 93.
114. 117. 195. 203. 219 sq. 220 sq. 225.
226. 239. 240. 241. 242. 244. 255. 261. 264.
277. 283, 292 sq. 314. 318 sq. 322. 331.
332. 333. 336. 340. 376. 377 sq. 382. 387.
389. 390. 397. 405. 406 sq. 409. 410. 412.
416. 419 sq. 434. 435. 441. 444. 449. 450.
451. 452. 453. 455. 458. 465. 468. 469. 480.
482. 483. 490. 492. 494. 496. 500. 510. 512.
513. 514. 516 sq. 531. 535. 536. 543. 558.
560. 561. 564. 566. 568. 571 sq. 582. 598.
611. 617. 618. 675. 677. 679. 689 sq.
SUCIU (B.), 1. 161
SYRI, 65S. 659

TABIENA, 480. 490

TANQUEREY, 629

◆TERTULLIANUS, 9. 10. 156. 184. 231.
300. 502. 631. 681. 682. 683. 691

Textus:

<i>Ad uxorem,</i>	
9	683
<i>De Baptismo,</i>	
20	9.184

- De corona mil.*,
3 681.682
- De cultu feminarum*,
1 10
- De jejuniis*,
3 10
- De oratione*,
23 10
- De patientia*,
13 10
- De poenitentia*,
5,8 10
6 184
6, 4 9 sq.
7 184. 300
7, 14 10
9,2 10
10 231. 502
10,2 10
- De pudicitia*,
9 10
13 10
14 691
22 502
- ♦THOMAS AQUINAS. *Vide:* INDEX THOMISTICUS
- TILIANUS CODEX, 642
- TOLETANUM CONC. (a. 589), 683 sq.
- TOLETUS, 455. 479
- TOURNELY, 274. 275. 276 sq. 480. 481. 490. 500. 582. 585. 588. 589. 590. 591. 611. 613. 622. 677. 701
- ♦TRIDENTINUM CONC., 8. 16 sq. 142. 148. 165. 167-171. 172. 191. 209. 214. 225. 257. 258. 262. 281. 315. 331. 344. 345. 352. 368. 3(59. 370. 376. 379. 394. 396. 398. 407. 416. 422. 425. 437. 502. 508. 546. 610. 664. 687. 707
- Textus:*
Sessio 6, de justificatione,
cap. 10 345
cap. 14 167.168. 169. 209. 214. 352.3(59.379
cap. 16 315. 345
cap. 26 209
can. 30 142. 168.169. 214.376
Sessio 7, de sacr. in genere,
can. 13 610
Sessio 14, de Poenitentia,
cap. 2 376.379
cap. 3 376.379.502.508.664. 687. 707
cap. 8 16 sq. 168.169-171.172. 191.214.257.258.262. 281.315.345.368.369. 370.376. 394.407.422. 425.437
cap. 9 168.171.214.315.331. 344
cap. 12 214
can. 9 508. 546
can. 12 168.777.376
can. 12-15 168
can. 13 148. 168.171.262.331. 344.352.396
can. 14 169.777
can. 15 142. 168. 169.171.368, 3(59.370.376.437
Sessio 24, de reformatione,
cap. 8 398
Sessio 25, de purgatorio, 225
- VACANT, 500. 611. 625. 629. 673
- VALENTIA (G. de), 271. 410. 451.479
- VAN NOORT-VERHAAR, 482. 677
- VARTANUS, 657
- VASENSE CONC. (a. 442), 9. 11. 14
- ♦VASQUEZ, 39. 40 sq. 43. 53. 58-60. 93. 130. 204. 260. 265. 271. 274. 275. 314. 317. 331. 377. 387. 391. 394. 405. 410. 435. 450. 455. 456. 461. 468. 479. 481. 512. 515. 533. 582. 598. 617
- VEGA, 38. 93. 400. 431. 455
- VERMEERSCH, 389. 414. 417. 468. 475sq. 543
- VICTORIA, 260. 332. 333. 406. 434. 435. 482. 512. 689. 690
- VIGUERIIUS, 479. 490. 515
- VILLALOBOS, 431. 452. 455
- VILLIEN, 612. 629. 644. 679
- VIVA (D.), 391. 394. 591
- VIVALDUS, 410. 511
- WALDENSIS (Thomas), 224. 679. 688
- WICLEFF, 224
- WILPERT, 682
- WOUTERS, 1. 430 sq. 449. 461
- ZUMEL, 113. 127

INDEX ANALYTICUS

(Quoad nomina stellulis signata vide: INDEX ONOMASTICUS)

ABSOLUTIO.

- Usus vocis “absolvere” apud auctores profanos, in Scriptura et in Traditione, 500-503
- In usu ecclesiastico absolutio multipliciter accipitur, 502
- Absolutio debet esse vocalis, 507. 517-525
- Verba “Absolvo te” sunt tota essentia absolutionis, 507 sq. 525-537
- Comparatio Poenitentiae cum aliis sacramentis quantum ad formam, 526-529. 530 sq. 548 sq. 554 sq. 565 sq. 567 sq. 598 sq. 670
- Verba “A peccatis tuis”, cum de facto apponuntur, sunt de essentia formae, 533-537
- Verbis “Absolvo te”, in quibus forma essentialiter consistit, possunt substitui alia formaliter aequivalentia, 537-540
- De forma licita absolutionis, 540-545
- An formulae “Misereatur, Indulgentia, Passio DNJC” omitti possint sine ullo peccato, 541-543
- An invocatio Trinitatis in ipsa forma absolutionis omitti possit sine peccato, 543 sq.
- Per verba “Absolvo te” forma absolutionis exprimitur tum convenienter, 546-557, tum proprie i.e. in proprio sensu remissionis ipsorum peccatorum, 557 sq.
- S. Thomae expositio de forma absolutionis (i.e. “Sacramentum absolutionis tibi impendo”) est sola conveniens et efficax expositio, 558-582
- In forma omnis sacramenti oportet ut significetur ejus principalis effectus, 565 sq.
- Quomodo salvetur veritas formae in absolutione peccatorum jam remissorum, 567
- Conditionata absolutio, sub conditione de praesenti vel praeterito, est valida, 592-594, et, ex proportionata causa, est etiam licita, 600-610, sub conditione vero de futuro est invalida, 594-600
- Varii casus licitae absolutionis conditionatae, 605-610
- Historica evolutio conditionatae administrationis Poenitentiae, 586-591. 603-605
- Absolutionis deprecativae divisio, ejusque distinctio ab indicativa, 613-615

- Absolutio formaliter deprecativa est invalida, 626-671
- Absolutio materialiter tantum deprecativa est valida, 671-679
- Forma materialiter tantum deprecativa probabilius est hodie valida etiam in ecclesia latina, 676-679
- Variae formulae absolutionis in antiquis libris ritualibus latinis, 636-643, in ritualibus graecorum aliorumque orientalium, 650-660, et apud Protestantes, 660-664
- De conjuncta caeremonia impositionis manuum. *Vide*: IMPOSITIO MANUUM.
- Ecclesia non habet potestatem mutandi seu determinandi formam absolutionis, 698-708
- Quomodo Ecclesia possit indirecte influere in invaliditatem formae absolutionis, 706-708

- ◆ABULENSIS singulariter docuit non convenienter in absolutione adhiberi verba “Absolvo te” et propriam formam esse debere “Ego tibi remitto peccata”, 555 sq.

ACCEPTATIO DEI.

- Est necessaria conditio satisfactionis. 136 sq. 251. 314-317
- Quomodo influat in satisfactionem. 313 sq

ACTUS EXTERNUS.

- Actus externus, qua talis, addit ad satisfactionem actus interni, etsi non ad ejus meritum, 331. 333-338
- Modus quo intentio influit in rationem satisfactoriam actus externi, 336-338
- Actus externus est convenientissima materia quae imponatur in sacramentalem satisfactionem, 396

- ACTUS INTERNUS habet veram rationem satisfactoriam, quia est poenalis, imo saepe objective poenalius quam actus externus, 265 sq. 268. 334 sq. 396

- ◆ALEXANDER HALENSIS docet potestatem sacerdotis non se extendere ad remissionem ipsius culpa nisi per modum deprecationis, 547. 558. 615. 644. 649

◆ALPHONSUS (S.).

- Admittit sacramentalem valorem ver-

- borum "Quidquid boni feceris, etc.", 389. 390. 394. 541
- Matrimonium nequit imponi in sacramentalem poenitentiam, 399 sq.
- Abstinencia a communione potest imponi in sacramentalem satisfactionem, 401
- Satisfactio nequit a sacerdote imponi per modum consilii tantum, sed debet imponi per modum praecepti, 405. 406
- Lucratio plenariae indulgentiae a poenitente non excusat confessarium ab imponenda sacramentali satisfactione, 412
- Poenitenti (puta scrupuloso) qui statim post absolutionem iterum confitetur et absolvitur, imponenda est nova poenitentia, 413 sq.
- Etiam pro peccatis venialibus potest per accidens imponi poenitentia gravis, 418
- Poenitentia gravis potest imponi sive sub gravi sive etiam sub levi, juxta varios casus, 420. 441
- Impositio sacramentalis poenitentiae est prudenter attemperanda fragilitati poenitentis, 425 sq.
- An poenitens possit declinare impositam poenitentiam et recurrere ad alium confessarium ut sub leviori poenitentia absolvatur, 444
- De commutatione poenitentiae sacramentalis, 451. 452. 455
- Satisfactio sacramentalis, quamvis valide, tamen illicite (sub veniali) adimpletur in statu peccati, 480
- Formulae "Misereatur, Indulgentia, Passio DNJC" omitti possunt sine peccato, 541
- Omittere invocationem Trinitatis in formula absolutionis est peccatum leve, 543
- Invalida est haec (vel similis) forma absolutionis: "Absolvo te, si Deus jam cognoscit quod cras restitues", 591. 597
- De licitate absolutionis conditionatae, 604 sq. 606. 607 sq.
- Forma deprecativa, quae sit secundum se valida, hodie non est valida in ecclesia latina, 677
- ◆**ARCUDIUS.**
- Forma deprecativa est invalida, nisi sit aequivalenter indicativa, 618 sq.
- Forma Graecorum est aequivalenter indicativa, 619. 655 sq.
- ◆**ASTURICENSIS** exaggerat docens peccatum mortale esse simpliciter infinitum non solum sub ratione offensae sed etiam sub ratione malitiae, 44. 69 sq.
- ◆**AUGUSTINUS.**
- Notio satisfactionis, 10 sq.
- Possibilitas et necessitas satisfactionis pro poena temporali, 177 sq. 186
- De suffragiis, 232
- De mitigatione poenae inferni, 305
- Jus sacerdotis imponendi sacramentalem satisfactionem, 371
- Correspondens obligatio poenitentis, 436
- De deprecativa forma absolutionis, 632. 634-636
- De manuum impositione in Poenitentia, 684
- ◆**AUREOLUS** docet quod absolute loquendo purus homo potest condigne satisfacere pro peccato mortali, imo de toto rigore justitiae, 35. 36. 37. 38
- ◆**BAIUS** docet nos non posse proprie satisfacere pro poena temporali, 143. 160 sq. 165. 209, nec a fortiori de condigno, 212 sq.
- BAPTISMUS.**
- Comparatio cum Poenitentia quantum ad formam, 526. 528. 531. 548 sq. 565sq. 584-586
- Conditionatae administrationis Baptismi historica evolutio, 584-586
- De manuum impositione in Baptismo, 681 sq.
- ◆**BENEDICTUS XIV.**
- Lucratio plenariae indulgentiae non excusat a sacramentali satisfactione, 411 sq.
- Poenitens stricte tenetur acceptare et exequi sacramentalem satisfactionem, 437. 439. 450
- De absolutione conditionata, 587. 588. 590
- BIBLIOGRAPHIA.**
- De satisfactione, 1
- De absolutione, 500
- De absolutione conditionata, 582
- De absolutione deprecativa, 611 sq.
- De manuum impositione, 679
- ◆**BILLOT.**
- Relicta expositione S. Thomae, aliam nec convenientem tradit expositionem formae absolutionis, 558. 568. 579-582
- Forma deprecativa, quae sit secundum se valida, hodie non est valida in ecclesia latina, 677
- Ecclesia habet potestatem mutandi seu determinandi formam absolutionis, 701 sq.
- ◆**BILLUART.**
- Homo in statu peccati potest satisfacere de congruo late dicto, 278 sq. 299
- Verba "Quidquid boni feceris, etc." non habent valorem sacramentalem, 391 sq.
- Obligatio imponendi satisfactionem sacramentalem est gravis etiam quoad peccata venialia, 405

Poenitens tenetur sub gravi ad acceptandam et excquendam etiam poenitentiam levem, 435

Proprie loquendo non potest unus pro alio satisfacere sacramentaliter, 468. 470. 472

Satisfactio sacramentalis impleta non solum in statu peccati sed etiam cum actuali affectu ad peccatum, non valet et est repetenda, 480. 490

Invocatio Trinitatis in forma absolutionis omitti potest sine peccato, 543

Invalida est absolutio deprecativa, 624

◆BONAVENTURA docet potestatem sacerdotis non sese extendere ad remissionem ipsius culpaе nisi per modum deprecationis, 547. 615. 649

BONITAS.

Ad satisfaciendum requiritur bonitas seu honestas actus, 257 sq.

Non tamen ex ea provenit aut mensuratur efficacia satisfactionis, 320-324

Quomodo bonitas fundet rationem meriti, 266 sq.

◆CAJETANUS.

Ratio impossibilitatis condignae satisfactionis pro peccato mortali est gratuitas gratiae, 39. 42 sq. 44. 62 sq.

Actus contritionis non habet propriam rationem satisfactionis, 113

Quomodo possit poena temporalis permanere post remissam culpam, 197. 205

Effectus satisfactionis sacramentalis est non tantum remissio poenae sed etiam augmentum gratiae, 377

Poenitens non tenetur, saltem sub gravi, ad acceptandam et excquendam satisfactionem sacramentalem, 431. 438. 440

Satisfactio sacramentalis impleta in statu peccati non est actu fructuosa, sed subinde reviviscit, 482 sq.

Sensus formae absolutionis, 559

Cajetandus ultra modo adversatur absolutioni conditionatae, 587 sq. 603

◆CALVINUS vehementer impugnat satisfactionem pro poena temporali, 145-149. 154-156

◆CAPPELLO.

Satisfactio sacramentalis potest a sacerdote imponi per modum consilii tantum, 406

Proprie loquendo non potest unus pro alio satisfacere sacramentaliter, 469. 470. 475

Satisfactio sacramentalis tum valide tum licite impletur in statu peccati, 481

Haec satisfactio non est tamen fructuosa, sed subinde reviviscit, 482

Non est improbabile quod in extrema necessitate valeat absolutio non vocalis, 510 sq.

Omittere invocationem Trinitatis in forma absolutionis est peccatum leve, 543

Forma deprecativa, quae sit secundum se valida, est hodie adhuc valida etiam in ecclesia latina, 677. 678

◆CATECHISMES CONC. TRID.

De satisfactione poenae temporalis, 193

De suffragiis, 225 sq. 233 sq.

De vicaria satisfactione, 235 sq.

Satisfactio non fit nisi per actum poenalem, 262

Necessitas status gratiae ad satisfaciendum, 281

Necessariae poenalitates hujus vitae sunt etiam materia satisfactionis, 338

Praecipua opera satisfactoria sunt elemosyna, jejunium et oratio, 352

Confessarius habet jus et obligationem imponendi sacramentalem satisfactionem, 369 sq.

Quo sensu commendatur impositio publicae poenitentiae in satisfactionem sacramentalem, 399

Impositio poenitentiae sacramentalis debet proportionari indoli peccati, 422

Poenitens tenetur satisfactionem sacramentalem acceptare et exequi, 436

Unus potest sacramentaliter satisfacere pro alio, 476

Forma absolutionis, 508

CENSURAE absolutio, 502. 524 sq.

CHARITAS.

Satisfactio non pertinet formaliter ad charitatem sed ad Poenitentiam, 29

Actus charitatis vel contritionis non adaequat demeritum peccati nec valet satisfacere de condigno, 48. 49. 58. 60. 62. 84. 88. 90

Vide: CONTRITIO. STATUS GRATIAE.

CHRISTUS.

Satisfactio Christi est de toto rigore justitiae, 21. 37

Item est actus propriae justitiae commutativae, 25

Connexio et comparatio satisfactionis Christi cum satisfactione nostra, 86 sq. 125. 143. 147. 160. 161. 169. 170. 192sq. 210sq. 219

Vide: INCARNATIO.

◆CODEX J. C.

De satisfactione sacramentali, 167

Qui pro sacramentali satisfactione praestat opus indulgentiis ditatum, non amittit fructum indulgentiae, 400

Imposita poenitentia sacramentalis debet

esse proportionata tum indoli peccati tum conditioni poenitentis, 422. 425
Poenitens tenetur acceptare et adimplere sacramentalem satisfactionem, 437
Forma absolutionis, 509

COMMUNIO SANCTORUM, 227 sq. 236-239. 250 sq. 252

COMMUTATIO poenitentiae sacramentalis.
Ejus natura, 451, ac conditiones, 451-456
An fieri possit per alium confessarium, 453 sq.
Dissensus doctorum circa commutationem factam per alium confessarium, 454-456

CONDITIO.
Quotuplex sit, 583 sq.
An in conditionata sacramenti administratione conditio sit exterius exprimenda, 610 sq.
Historica evolutio conditionatae administrationis Baptismi, 584-586, et Poenitentiae, 586-591. 603-605
De validitate et liceitate conditionatae absolutionis, 592-611

◆CONINCK inconvenienter exponit sensum formae absolutionis, 558. 569-571.

CONTRITIO.
Habet veram rationem satisfactionis pro peccato mortali, etsi tantum de congruo, 2. 21. 115 sq.
Actus contritionis procedit ab ipsa gratia sanctificante, a qua accipit suum valorem satisfactivum, 121–125
Per actum contritionis fit condigna satisfactio pro peccato veniali, 129-142
An magna poenitentis contritio possit esse causa excusans confessarium ab imponenda vel proportionanda sacramentali satisfactione, 409. 426. 450
Vide: CHARITAS.

◆CYPRIANUS.
Notio satisfactionis, 10
De satisfactione pro poena temporali, 176 sq. 184 sq.
Jus sacerdotis imponendi sacramentalem satisfactionem, 371

◆DURANDUS docet quod absolute loquendo homo potest condigne satisfacere pro peccato mortali, 38. 41. 43. 58

ECCLESIA.
Sensus Ecclesiae de suffragiis pro vivis, 232 sq.
Sensus Ecclesiae de proprie dicta satisfactione vicaria, 235 sq.
Evolutio praxis Ecclesiae in imponenda sacramentali satisfactione, 402-404

Ecclesia non habet potestatem in materiam et formam sacramentorum, et in particulari in formam absolutionis, 677sq. 698-708

ELEEMOSYNA.
Facta in statu peccati non est satisfactiva, 287 sq., sed tantum meritoria de congruo improprie dicto, 303
Est unum ex tribus praecipuis operibus satisfactoriis, 353-361
Imo praecellit alia duo, scilicet jejunium et orationem, 356. 359

EXCUSATIO, seu causae excusantes,
Ab imponenda satisfactione sacramentali, 408-415
A proportionanda satisfactione numero et gravitati peccatorum, 425-430
Ab acceptanda satisfactione, 448 sq.
Ab exequenda satisfactione, 449-451

EXTREMA UNCTIO.
Discrimen a Poenitentia quoad formam sacramentalem, 526. 531. 549. 554 sq. 565. 628. 669. 670
De manuum impositione in Extrema Unctione, 682

◆FLORENTINUM CONC.
De satisfactione pro poena temporali, 167
Praecipua opera satisfactoria sunt eleemosyna, jejunium et oratio, 352
Forma absolutionis, 508
Debet esse vocalis, 518 sq.

◆GALTIER.
Attenta sola Christi institutione et abstrahendo ab Ecclesiae determinatione, absolutio non vocalis esset valida, 510. 703. 704
Forma deprecativa, quae sit secundum se valida, est adhuc valida etiam in ecclesia latina, 677
Ecclesia habet potestatem mutandi seu determinandi formam absolutionis, 702-705
Leviter Galtier parvipendit duas rationes quibus S. Thomas ostendit non esse necessariam manuum impositionem in absolutione, 695-698

◆GENNADIUS tradit celebrem definitionem satisfactionis, 11. 17

◆GODOI docet peccatum mortale esse simpliciter infinitum non solum sub ratione offensae sed etiam sub ratione demeriti, 44. 72 sq.

GRAECI. *Vide:* SCHISMATICI ORIENTALES.

GUILELMUS PARISIENSIS inepte a Morino aliisque adducitur in favorem

validitatis absolutionis deprecativae, 550. 645 sq.

◆HUGO A S. VICTORE docet absolutionem solvere tantum a reatu poenae aeternae, non vero ab ipsa culpa, 558. 649

IMPOSITIO MANUUM.
De usu hujus caeremoniae in variis sacramentis, 680-686, et peculiariter in Poenitentia, 683-686
Ipsa non est nec unquam fuit necessaria ad valorem absolutionis, 690-698

INCARNATIO fuit necessaria ad condignam satisfactionem pro peccato mortali, 44 sq. 54 sq.
Vide: CHRISTUS.

INDULGENTIA.
Opus indulgentiis ditatum potest imponi in sacramentalem satisfactionem quin inde amittatur indulgentiae effectus, 400
Disputata quaestio an susceptio plenariae indulgentiae ex parte poenitentis sit sufficiens causa excusans confessarium ab imponenda sacramentali satisfactione, 409-413
Id esse potest causa minuendae satisfactionis, 427

INFINITAS.
Quotuplex distinguatur infinitas, 78
Infinitas peccati. *Vide:* PECCATUM (*mortale*).
An possint dari plura infinita in eodem genere, 105. 106

INFORMITAS.
Satisfactio sacramentalis potest esse valida et informis, etsi ipsum sacramentum non possit esse tale, 485 sq.
Quomodo verificaretur veritas formae absolutionis in casu sacramenti validi et informis, si daretur, 563 sq. 570. 574. 577. 581
Ob probabilitatem sententiae de possibilitate sacramenti validi et informis, in dubio de dispositione subjecti absolutio danda est sub conditione “Si capax es”, 609 sq.

INTENTIO.
Divisio intentionis, 460
In vicaria satisfactione non requiritur ut ille pro quo satisfit, id petat vel sciat, 243
Ad satisfaciendum requiritur virtualis intentio, 256 sq.
Modus quo intentio influit in rationem satisfactionis actus externi, 336-338
An intentio influat in commutatione

poenitentiae sacramentalis, 451 sq.
In exequenda satisfactione sacramentali sufficit et requiritur intentio habitualis, 458-462
An quis, exequens opus a confessario impositum, satisfactionem sacramentalem de facto adimpleat si positive nolit eam adimplere per illud opus nunc in praesenti, 460-462
De absolutione per intentionem conditionata. *Vide:* CONDITIO.

◆JANSENISTAE.
Insistunt in necessitate praemittendi satisfactionem absolutioni, 159. 373. 463
Affinitas eorum doctrinae cum doctrina Protestantium negantium satisfactionem pro poena temporali, 145. 158-160. 208 sq.

◆JOANNES A S. THOMA.
Ratio impossibilitatis condigne satisfaciendi pro peccato mortali est probabiliter utraque infinitas secundum quid et simpliciter, quarum utra competit peccato, 39. 43. 44. 51 sq. 63. 67-69
Actus contritionis justificantis non procedit a gratia sanctificante sed eam praecedit, 117-121. 124 sq. 271
Verba “A peccatis tuis”, quando de facto apponuntur, pertinent ad substantiam formae absolutionis, ut pars integrans, sed non ad ejus essentiam, 513. 536
Invocatio Trinitatis in forma absolutionis omitti potest sine peccato, 543

JUDICIALIS POTESTAS.
Potestas judicialis petit vocalem absolutionem, 520 sq.
Judicialis potestas hujus sacramenti est ad utrumque, i.e. ad ligandum vel solvendum, 523 sq.
Sola forma indicativa convenit judiciali potestati, 552. 553
In judiciali potestate jacet unum discrimen inter potestatem absolvendi et potestatem miraculorum, 553
Judicialis potestas non obstat validitati absolutionis conditionatae sub conditione de praeterito vel praesenti, 593 sq. 598. 601
Repugnat vero formae absolutionis formaliter deprecativae. 667-669

◆LIBERALES PROTESTANTES.
Notio satisfactionis introducta est inde a tempore Tertulliani sub influxu conceptuum juridicorum latinorum, 156
In antiqua ecclesia in usu fuit sola absolutio deprecativa, 546

LIBERTAS est requisita conditio actus satisfactorii, 254 sq.

◆LUGO.

Homo per solas vires naturales potest satisfacere pro peccato veniali, 32 sq.
 Impossibilitatis condigne satisfaciendi pro peccato mortali ratio est infinitas secundum quid quae competit peccato, 39. 43. 63. 64 sq.

Homo non satisfacit de condigno pro peccato veniali, 128 sq. 135 sq.

Quomodo possit poena temporalis permanere post remissam culpam, 195 sq. 204

Poena temporalis auferri potest etiam per viam impetrationis vel meriti nec tantum per viam satisfactionis, 220

Efficacitas satisfactionis provenit ac mensuratur non ex sola poenaltate sed etiam ex gradu bonitatis actus, 318 sq. 322-324

Verba "Quidquid boni feceris, etc." non habent valorem sacramentalem, 391 sq.

Poenitentia gravis nequit a confessario imponi sub levi, 419. 441

Proprie loquendo non potest unus satisfacere pro alio sacramentaliter, 468. 469. 474. 476

Satisfactio sacramentalis tum valide tum licite impletur in statu peccati, 481. 491

Ipsa tamen non est actu fructuosa, sed subinde reviviscit, 482. 495. 496. 497 sq.

Valet satisfactio sacramentalis etiam si persolvitur per actum peccaminosum, 490

Verba "A peccatis tuis", etiam cum de facto apponuntur, remanent mere accidentalit, 513 sq. 533. 535. 536

Relicta S. Thomae expositione, Lugo aliam nec convenientem tradit expositionem formae absolutionis, 558. 560. 562. 568. 574. 575-579

Invalida est absolutio deprecative, 623 sq.

◆LUTHERUS vehementer impugnat satisfactionem pro poena temporali, 144-152

MANUUM IMPOSITIO. *Vide:* IMPOSITIO MANUUM.

MATRIMONIUM.

Comparatur cum Poenitentia quantum ad formam, 520-523. 526 sq. 549. 565. 578. 598 sq.

An possit contrahi sub conditione de futuro, 598-600

De usu impositionis manuum in hoc sacramento, 682 sq.

◆MELANCHTHONIUS vehementer impugnat satisfactionem pro poena temporali, 145-149. 152-154

MERITUM.

Disputatur an purus homo possit a Deo ordinari ad merendum aliis ipsam primam gratiam, 53. 93 sq.

Meriti de congruo improprie dicto indoles et objectum, 301-306

Comparatio meriti cum satisfactione, 23 sq. 27 sq. 93-96. 215. 219. 220. 246. 247 sq. 252 sq. 254. 257. 258. 264 sq. 266-270. 283. 297. 299 sq. 308. 309-311. 315. 335. 345. 382

Essentiale discrimen inter meritum et satisfactionem, 266-270

Facilius est mereri quam satisfacere, 299 sq.

Meritum et satisfactio necessario connectuntur in eodem actu, 309-311

Comparantur meritum et satisfactio quoad singula eorum elementa, 361-366

MIRACULORUM potestas quomodo differat a potestate absolvendi a peccatis, 533

◆MORINUS.

Invocatio Trinitatis est de essentia formae absolutionis, 515

Hic doctor reicit ut ineptam expositionem S. Thomae de verbis absolutionis, 667 sq.

Est praecipuus ac asseverans defensor valoris absolutionis formaliter deprecative, 619-621. 627 sq. 629. 632sq. 635. 636 sq. 638 sq. 643-649. 652. 654. 667 sq. 670. 671

Forma deprecative non est hodie valida in ecclesia latina, 677

Ecclesia habet potestatem mutandi seu determinandi formam absolutionis, 700 sq.

NATURA PURA.

In statu naturae purae homo peccaret contra Deum etiam ut est finis ordinis supernaturalis, 32

Nec in eo statu potuisset homo satisfacere Deo de toto rigore iustitiae, 37

◆OSMA (Petrus de) proposuit doctrinam affinem haeresi Protestantium negantium satisfactionem pro poena temporali, 143. 156. 157 sq. 208 sq. 373. 463

PACTUM DEI. *Vide:* ACCEPTATIO DEL

PATRES.

Vox et conceptus satisfactionis, 9-12

Incarnatio fuit necessaria ad condignam satisfactionem pro peccato, 44 sq.

De satisfactione pro poena temporali, 174-178. 181-190

De suffragiis, 231 sq.

Usus vocis absolutionis, 501 sq.

Quo sensu Patres formam absolutionis vocent precem seu orationem, 519 sq. 550 sq. 633

De invaliditate absolutionis deprecative, 630-636

De usu impositionis manuum in variis sacramentis, 680-685

Manuum impositio nequaquam necessaria habetur in sacramentali absolutione, 691 sq.

PECCATUM.

Peccatum in genere habet veram rationem injuriae seu injustitiae; contra Vasquez aliosque, 61 sq.

Varia peccati consideratio variaque mala ac debita quae per ipsum incurruntur, 13 sq. 48. 58. 69. 70. 71 sq. 73. 88-90. 97-101. 132sq. 197. 205-207

Peccatum mortale:

Comparatio cum veniali, 129-135

Habet quandam infinitatem, sed quidam doctores loquuntur de infinitate secundum quid, alii de infinitate simpliciter, 35. 39. 43 sq. 45¹⁷. 50 sq.

Revera peccatum mortale habet infinitatem simpliciter, quae quidem est unica ratio quare homo nequeat pro eo satisfacere de condigno, 57-85. 96-112

Discrimen inter infinitatem quae competit peccato mortali et eam quae competit actui charitatis, Maternitati B. V., visioni beatificae, Humanitati Christi, sacrificio Crucis et sacrificio Missae, 65 sq. 78. 80. 81. 84 sq. 96 sq. 104. 105

Tamen peccatum mortale est simpliciter infinitum sub sola ratione offensae, non vero sub rationibus malitiae et demeriti, 69-77

Etsi quodlibet peccatum mortale sit simpliciter infinitum, tamen varia peccata sunt inter se inaequalia, 103-112

Nequit fieri satisfactio de uno peccato mortali et non de alio, 283-285

Peccatum veniale:

Natura peccati venialis, 133-135

Est infinitum secundum quid tantum, 81. 101-103. 132

Comparatio cum mortali, 129-135

Homo per actum contritionis satisfacit de condigno pro peccato veniali proprio, non vero pro alieno, 129-142

Justus potest satisfacere pro uno veniali et non pro alio, 285

Obligatio imponendi satisfactionem sacramentalem pro venialibus est levis, 407 sq.

Pro peccato veniali potest imponi etiam poenitentia gravis, et quidem probabilius etiam sub gravi, etsi non regulariter, 417-422. 441 sq.

Peccatum originale: Si homo non potest condigne satisfacere pro peccato mortali in genere, a fortiori id non potest pro peccato originali, 53-57

Peccatum remissum: Quomodo salvetur

veritas formae in ejus iterata absolutione, 567

PETRUS CANTOR inepte a Morino aliisque adducitur in favorem validitatis absolutionis deprecativae, 643-645

♦PETRUS LOMBARDUS docet sensum absolutionis esse mere declarativum, 557. 649

POENA TEMPORALIS.

Sub qua ratione peccatum meretur poenam temporalem. *Vide:* PECCATUM *{in genere}*.

Satisfactio pro poena temporali. *Vide:* SATISFACTIO.

Quomodo explicetur quod, remissa culpa, possit adhuc permanere reatus poenae temporalis, 195-208

Quotuplici modo poena temporalis luatur vel auferatur, 218 sq.

Effatum S. Thomae “Culpa per poenam ordinatur”, 259. 299

Poenae temporalis non expiata fit per accidens aeterna in inferno, ex quo tamen non sequitur peccatum jam remissum puniri, 290-294

Quidam tamen theologi contrarium docent, 289 sq.

Per bona opera vitae anteaetiae nonnisi indirecte et negative dicitur mitigari posse poena in inferno, 304-306

Vide: PURGATORIUM.

POENALITAS.

Quid sit poenalitas actus, 267

Poenalitas subjectiva et objectiva, 266

Poenalitas actus requiritur ad satisfactionem, 261-270. 320

Ex sola poenalitate actus provenit ac mensuratur efficacia satisfactionis. 320-324

Poenalitates vitae praesentis non sunt objectum satisfactionis, 325-327, sunt tamen ejus materia, 331 sq. 33S-344. 396

POENITENTIA PUBLICA, prout esset violativa sigilli, nequit imponi in satisfactionem sacramentalem, 398 sq.

POENITENTIA VIRTUS.

Non est proprie et formaliter virtus justitiae, sed tantum pars potentialis hujus virtutis, 26. 50. 52. 116

Ratio satisfactionis est ipsum ejus formale objectum, 2. 26

Quare condigna satisfactio pro peccato veniali et pro poena temporali non repugnat naturae virtutis Poenitentiae prout est imperfecta justitia, 138-142

POENITENTIALES LIBRI exhibent multiplices formulas absolutionis, 636-643

PRAECEPTA OPERA sunt materia satisfactionis, 344-351. 397, ac possunt etiam imponi in sacramentalem satisfactionem, 456 sq.

◆PROTESTANTES.

Negant simpliciter quod homo possit satisfacere Deo, 31

Vehementer impugnant catholicam doctrinam de satisfactione pro poena temporali, et signantius de sacramentali satisfactione, 31. 143-156. 165. 168. 169. 171. 174. 187-190. 194, 208-211. 367 sq.

Peculiariter reiciunt ipsum suppositum satisfactionis, scilicet permanentiam poenae temporalis post remissam culpam, 143 sq. 146

Negant praeterea vicariam satisfactionem et suffragia, 224

Pervertunt sensum formae absolutionis, tribuentes ei meram indolem declarativam, 546

De formulis absolutionis in usu apud Protestantes, 660-664

PURGATORIUM.

Protestantes peculiariter negant satisfactionem prout connectitur cum doctrina de Purgatorio, 144. 148

Quomodo per poenas hujus vitae possumus condigne satisfacere pro gravioribus poenis Purgatorii, 215-218

Diversitas poenae hujus vitae et poenae Purgatorii, 316

An poena temporalis, quae primo et per se debetur peccato jam remisso, sit ipsa poena Purgatorii, 221 sq.

Animae purgantes non sunt simpliciter in statu termini, 306 sq.

Non possunt tamen satisfacere quia non sunt adhuc proprie in statu viae, 307-313

Si ipsae possent satisfacere, fere evacuetur Purgatorium, 308

Opus applicandum pro animabus purgantibus potest imponi in sacramentalem satisfactionem, 400

Vide: SUFFRAGIA.

REVIVISCENTIA satisfactionis non datur, 277. 285. 294-298, probabilius nec quoad satisfactionem sacramentalem, 298. 493-499

◆RITUALE ROMANUM.

Explicite vetat sacramentalem impositionem poenitentiae publicae pro peccatis occultis, 398

Quo sensu commendat impositionem poenitentiae publicae pro peccatis publicis, 399

Confessarius tenetur sub gravi ad im-

ponendam sacramentalem satisfactionem, 407

Poenitens tenetur satisfactionem hanc acceptare, 436 sq.

Forma absolutionis, 504-507. 508 sq. 540-545

RITUALES LIBRI. *Vide:* POENITENTIALES LIBRI.

◆SALMANTICENSES.

Pro impossibilitate condigne satisfaciendi pro peccato originali non agnoscunt nisi communem rationem qua probatur impossibilitas taliter satisfaciendi pro peccato mortali in genere, 55. 113

Videntur docere hominem posse de congruo satisfacere pro peccato originali, 113

Apte docent actum contritionis procedere ab ipsa gratia sanctificante, ex qua accipit suum valorem satisfactivum, 121-125

Quomodo possit poena temporalis permanere post remissam ipsam culpam, 195 sq. 197. 202 sq. 205. 207 sq.

Impossibilitatis satisfaciendi pro peccato mortali ratio est infinitas simpliciter quae competit peccato, 39. 44. 77

Effectus sacramentalis satisfactionis non est tantum remissio poenae sed etiam impetratio gratiarum actualium ad praecavenda peccata, 377

Satisfactio sacramentalis influit ex opere operato physice, 385

Abstinencia a communione eucharistica potest imponi in sacramentalem satisfactionem, 401

Unus pro alio potest proprie exequi sacramentalem satisfactionem, 468

Satisfactio impleta in statu peccati est valida impletio praecepti confessarii sed non est valida pars integralis sacramenti, 479 sq.

Item est illicita et infructuosa, 480. 481

Verba “A peccatis tuis”, cum de facto apponuntur, pertinent ad ipsam essentiam formae absolutionis, 512. 533. 534 sq.

Invocatio Trinitatis in forma absolutionis omitti potest sine peccato, 543 sq.

Admittenda est cum distinctione validitas formae “Absolvo te si Deus nunc scit quod cras restitues”, 591. 596 sq.

Invalida est absolutio deprecativa, 624

SATISFACTIO.

Satisfactis ingenere:

Essentia:

Multiplex aspectus satisfactionis, 1 sq. 14. 22. 367

Conceptus satisfactionis est formale objectum virtutis Poenitentiae, 2. 26

INDEX ANALYTICUS

Prima ac praecipua satisfactio est ipsa contritio, 2. 21

Nomen satisfactionis in usu profano, Scriptura, et Traditione, 6-13

Definitio satisfactionis tum in pleniori sensu satisfactionis pro peccato, tum in restricto sensu satisfactionis pro poena temporali, 6. 13-16

Variae doctorum definitiones, 16-10

Divisio satisfactionis, 19-23

Celebre theologorum trinomium “Contritio cordis, confessio oris, satisfactio operis”, 12

Satisfactioni duplex competit ratio seu finis, vindicativus nempe et medicinalis, 15 sq. 168. 170 sq. 173. 211. 223. 249. 263 sq. 371 sq. 422. 424

Satisfactio dicit plus quam meram restitutionem, 48 sq. 88. 286; utrumque autem conceptum videtur confundere Scotus, 40 sq. 58. 272 sq.

Satisfactio materialis et formalis, 19 sq.

Satisfactio improprie dicta et proprie dicta, satisfactio imperfecta et perfecta, 20-22. 112. 214

Comparatio satisfactionis cum merito. *Vide: MERITUM.*

Satisfactio est actus elicited ipsius virtutis Poenitentiae, 25-30

Possibilitas:

Purus homo potest vere satisfacere Deo, etiam pro peccato mortali, quamvis non ad strictam aequalitatem, 32-35. 115-125

A fortiori nequit satisfacere de toto rigore iustitiae, 36 sq.

Purus homo nequit de condigno satisfacere pro ullo *peccato mortali*, 44-57. 85-96

Notum effatum “Honor est in honorante, offensa vero in offenso”, 49 sq. 62. 82 sq. 100 sq.

Si homo nequit condigne satisfacere pro peccato proprio, a fortiori non potest pro peccato alieno, 52 sq.

Si homo non potest satisfacere condigne pro peccato mortali in genere, a fortiori non potest pro *peccato originali*, 53-57

Hanc rationem a fortiori, quam assignat S. Thomas, non satis perpendunt quidam thomistae, 55-57. 113

Propria ratio quare homo non possit condigne satisfacere pro mortali est quia ipsum est simpliciter infinitum, 57-85. 96-112

Homo posset etiam, absolute loquendo, congrue satisfacere pro peccato alieno, sed de facto non potest, 125 sq.

Absolute tamen non posset sic satisfacere pro peccato originali, 126

Homo per actum contritionis seu charitatis satisfacit de condigno pro *peccato veniali* proprio, 30. 52. 58. 129-142

Non tamen de facto potest condigne satisfacere pro peccato veniali alieno, etsi absolute posset, 135

Quare condigna satisfactio pro veniali non repugnat naturae virtutis Poenitentiae prout est imperfecta iustitia, 138-142

Homo potest satisfacere pro *poena temporali*, 178-211

Fundamentum hujus satisfactionis est ipsa permanentia poenae temporalis post remissam culpam, 171-178. 190-208. 289. 291 sq.

Quomodo haec permanentia diversimode a theologis explicetur, 195-208

Attributa divina relucent in necessitate satisfactionis pro poena temporali, 190-192

Pro poena temporali homo satisfacit de condigno, 213-218

An sit necessaria satisfactio pro poena temporali, 218-221

Vide: POENA TEMPORALIS.

PURGATORIUM. SUFFRAGIA.

De existentia verae et propriae *satisfactionis vicariae*, 234-239. 247-251

De ejus infallibilitate, 239-242. 251-253

Variae quaestiones circa modum hujus satisfactionis, 242-247

Satisfactio pro alio majorem vim habet quam satisfactio pro se, 246

Per idem opus nequit simul satisfieri pro se et pro alio, nisi agatur de satisfactione sacramentali, 246 sq.

Conditiones ad satisfaciendum requisitae:

Libertas physica, saltem contradictionis, 254 sq.

Intentio virtualis, 256 sq.

Bonitas seu honestas actus, 257 sq.

Supernaturalitas actus, 258 sq.

Poenalitas actus, 261-270

Status gratiae, 279-306

Satisfactio sacramentalis persoluta in statu peccati non habet propriam rationem satisfactionis, 285. 286 sq.

Non datur reviviscentia satisfactionis, 277. 285. 294-298, etiam sacramentalis, 298. 493-499

Sine statu gratiae non datur etiam satisfactio de congruo improprie dicto, 298-301

Status viatoris, 307-313

Acceptatio Dei, 136 sq. 251. 314-317

Efficacia satisfactionis:

Provenit ac mensuratur ex sola poenaltate operis, 320-324

Est infallibilis, 325-327

Opera satisfactoria:

Per quodlibet opus poenale satisfieri potest pro qualibet poena, 327 sq.

Ipsa actus exterior est satisfactorius additque ad satisfactionem actus interioris, 331. 333-338. 396

Etiam ipsae necessariae poenalitates hujus

vitae sunt materia satisfactionis, 332. 338-344
Pariter ipsa opera aliunde praecepta, sunt materia satisfactionis, 333.344-351
Praecipua opera satisfactoria sunt elemosyna, jejunium et oratio, 353-361
Satisfactio sacramentalis:
Existentia, seu jus et obligatio eam imponendi, 370-373
Essentia, seu quod satisfactio sit pars integralis sacramenti, 374 sq. 484 sq.
Relatio satisfactionis sacramentalis ad absolutionem, 374 sq. 382 sq. 386. 417. 457sq. 462-466
Efficacitas:
Est ex opere operato, 378-380
Non physice tamen sed moraliter tantum, 385 sq.
Remittit solam poenam, nec auget gratiam, 380-384
Effectus mensuratur juxta quantitatem operis poenalis, 386-388
Effectus non est alienabilis, 388 sq.
Per verba “Quidquid boni feceris et mali sustinueris sit tibi in remissionem peccatorum” probabiliter omnia opera vitae eleuantur ad rationem satisfactionis sacramentalis, 389-395
Hoc tamen non est per se causa excusans a proportionanda satisfactione sacramentali, 427 sq.
Opera imponenda:
Quodlibet opus poenale potest injungi in sacramentalem satisfactionem, 395-402
Poenitentia publica, quatenus sit revelativa sigilli, nequit imponi in satisfactionem sacramentalem, 398 sq.
Evolutio praxis Ecclesiae in imponenda satisfactione sacramentali, 402-404
Obligatio ex parte confessorii:
Est gravis quoad peccata mortalia nondum confessa, levis vero quoad venialia et quoad mortalia jam confessa, 407 sq.
Causae excusantes ab imponenda satisfactione, 408-415
Intimatio poenitentiae debet fieri per modum praecepti nec fieri potest tantum per modum consilii, 415 sq.
An possit poenitentia gravis imponi etiam pro venialibus vel mortalibus jam confessis, 417 sq.
An poenitentia gravis possit imponi etiam sub levi, 418-422
Poenitentia debet proportionari tum indoli peccati tum conditioni poenitentis, 422-430
Causae excusantes a proportionanda satisfactione, 425-430
Obligatio ex parte poenitentis:
Poenitens tenetur, et quidem sub gravi nisi agatur de materia levi, acceptare et exequi sacramentalem satisfactionem, 436-448
An poenitens possit declinare satisfac-

tionem impositam et recurrere ad alium confessorium ut cum leviori poenitentia absolvatur, 443-447
Causae excusantes ab acceptatione satisfactionis, 448 sq., vel ab ejus unctione, 449-451
De commutatione satisfactionis, 451-456
De modo exequendi poenitentiam sacramentalem, 456–462
Quae intentio requiratur in ea executione, 458-462
Satisfactio persolvi potest tum ante tum post absolutionem, 463-466
Per se loquendo confessorius nequit obligare poenitentem ut satisfactionem persolvat ante absolutionem, 464 sq.
Absque consensu confessorii poenitens non potest sacramentalem poenitentiam adimplere per alium, 470-472
Ex consensu vero confessorii id potest, ita ut alius vere et formaliter dicatur adimplere sacramentalem satisfactionem, 473-477
Probabilius satisfactio sacramentalis valide adimpletur in statu peccati, estque vera pars sacramenti, 483-491
Illicita tamen est, etsi sub levi, 491 sq.
Pariter est infructuosa, imo nec probabilius reviviscit, 492-499

SATISPASSIO.

Comparatio cum satisfactione, 24
An detur satispassio in hac vita, 331 sq. 340. 342-344
An detur satispassio in inferno, 289. 290

✦SCHISMATICI ORIENTALES.

Moderniores doctores negant justum posse pro poena temporali satisfacere; in quo quidem est praecipuum eorum dissidium a catholicis in materia Poenitentiae, 143. 161-165
Apud Orientales viget praxis non imponendi satisfactionem sacramentalem nisi quibusdam poenitentibus, 368. 373
Quidam negant satisfactionem pertinere ad essentiam sacramenti, 373
Quidam tantopere formam deprecativam absolutionis extollunt ut videantur ipsi deprecationi tribuere propriam absolutionis vim, 547 sq.
Variae formulae absolutionis apud Orientales, 650-657
Forma absolutionis in usu tam apud Schismaticos quam apud unitos, est valida quia est formaliter indicativa, etsi materialiter deprecativa, 665-667. 674
An forma deprecativa, quae sit valida apud Orientales, sit etiam valida in ecclesia latina, 676-679

✦SCOTUS.
Definitio satisfactionis, 17 sq.
Absolute loquendo homo potest condigne satisfacere pro peccato mortali, 36. 40 sq. 43. 58
Quomodo possit poena temporalis manere post remissam culpam, 195 sq.
Satisfactio fieri potest etiam per actum non poenalem, 260 sq.
Satisfactio assimilatur restitutioni, 40 sq. 58. 272 sq.
Ad satisfaciendum pro poena temporali peccati jam remissi non requiritur status gratiae, 272 sq.
Tota vis satisfactiva operum exteriorum satisfactoriorum est in ipso actu exteriori, 329
Opera aliunde praecepta non sunt materia satisfactionis, 332
Sacerdos non obligatur ad imponendam poenitentiam ei qui, ob fragilitatem, nolit eam acceptare, 414 sq.
Poenitens non tenetur acceptare satisfactionem sacramentalem, sed, si eam acceptat, tenetur eam implere, 431 sq. 433 sq. 443
Forma absolutionis est aliquid indeterminatum et exprimi potest quibuscumque verbis et modis, dummodo actus judicialis significetur, 515 sq.

STATUS GRATIAE.

Requiritur ad satisfaciendum, 279-306
Probabilius satisfactio sacramentalis valide impletur in statu peccati, estque vera pars sacramenti, 483-491
Sic tamen illicite (sub levi) et infructuose impletur, nec probabilius reviviscit, 492-499

STATUS VIATORIS.

Quid sit, 306
Est necessarius ad satisfaciendum, 307-313

✦SUAREZ.

Videtur docere absolutam possibilitatem ut purus homo satisfaciat de condigno pro peccato alieno, etsi non pro peccato proprio, 38
Impossibilitatis condigne satisfaciendi pro peccato mortali ratio est infinitas secundum quid quae competit peccato, 39. 43. 63. 65-67
Actus contritionis justificantis non procedit ab ipsa gratia sanctificante sed eam praecedit, 117-121. 271
Quomodo possit poena temporalis permanere post remissam culpam, 195 sq. 203 sq. 205
Efficacitas satisfactionis provenit ac mensuratur non ex sola poenalitate sed etiam ex gradu bonitatis actus, 318 sq. 322-324

Effectus satisfactionis sacramentalis est non solum remissio poenae sed etiam augmentum gratiae, 377 sq.
Verba “Quidquid boni feceris, etc.” habent valorem sacramentalem, 389 sq.
Satisfactio sacramentalis potest a sacerdote imponi etiam per modum consilii tantum, 406 sq. 416
Unus pro alio potest proprie exequi satisfactionem sacramentalem, 468
Satisfactio sacramentalis impleta in statu peccati non est actu fructuosa sed subinde reviviscit, 482. 494. 496
Valet satisfactio sacramentalis etiam si persolvatur per actum peccaminosum, 490
Verba "A peccatis tuis", etiam cum de facto apponuntur, remanent mere accidentalialia, 513 sq. 535. 536
Relicta S. Thomae expositione, Suarez aliam nec convenientem tradit expositionem formae absolutionis, 558. 560. 561. 564. 566. 568. 571-575
Jam Suarez clare distinxerat inter formas formaliter deprecativas et formas materialiter tantum deprecativas, ac istarum valorem admiserat, 617. 618

SUFFRAGIA. Unus potest suffragari pro poena temporali alterius, ita ut iste ab onere solvatur, 225. 227-233. 234 sq.

SUPERNATURALITAS actus, et quidem quoad substantiam, requiritur ad satisfaciendum, 258 sq.

✦TERTULLIANUS.

Inauguravit ecclesiasticum usum vocis satisfactionis, 9 sq. 182. 209
Rationalistae ei tribuunt introductionem ipsius conceptus satisfactionis, 156
De satisfactione pro poena temporali, 184
De suffragiis, 231
Usus vocis “absolvere”, 502. 631

THEOLOGI.

Disputant de satisfactione in disparatis partibus theologiae, 3 sq.
Variae doctorum definitiones de satisfactione, 16-19
Mediaevalium notio de satisfactione. 12 sq.
Diversimode theologi assignant rationem quare purus homo non possit condigne satisfacere pro peccato mortali, 38–14
Diversimode explicant quomodo possit permanere reatus poenae temporalis post remissam ipsam culpam. 195-205
Dissensus de infallibilitate satisfactionis vicariae, 226 sq.
Dissensus in quaestione an actus satisfactorius debeat esse poenalis, 260 sq.
Dissensus de necessitate status gratiae ad satisfaciendum, 271-279

Dissensus de satisfactoria indole actus exterioris, 329-331
Dissensus de effectu satisfactionis sacramentalis, 376-378
Dissensus de sacramentali valore verborum “Quidquid boni feceris, etc.”, 389-395
Dissensus circa quaestionem an confessarius possit imponere poenitentiam sub mero consilio, 405-407
Dissensus circa quaestionem an susceptio plenariae indulgentiae ex parte poenitentis sit sufficiens causa excusans confessarium ab imponenda sacramentali satisfactione, 403-413
Varia interpretatio vicariae satisfactionis sacramentalis, 468-470
Dissensus circa quaestionem an absolutio debeat simpliciter et absolute esse vocalis, 509-511
Discrepantes expositiones de sensu formae absolutionis, 558-582
Dissensus de convenientia absolutionis conditionatae, 586-591
Historia et controversia de validitate formae deprecativae, 615-626

THOMAS AQUINAS.

Praecipui loci de satisfactione. 3
Conceptus satisfactionis, 7
Satisfactioni duplex competit ratio seu finis, medicinalis nempe et vindicativus, 16
Definitio satisfactionis, 17
Satisfactio imperfecta et perfecta, 21 sq. 34 sq. 47
Notio satispassionis Purgatorii, 24 sq. 312 sq.
Satisfactio est actus elicited virtutis Poenitentiae, 26. 27. 28 sq. 30
Homo in statu naturae purae non posset a peccato liberari nisi per auxilium gratiae, 32
Homo potest Deo satisfacere, etsi non ad strictam aequalitatem, 34 sq
Peccatum habet quandam infinitatem, 35. 43. 46 sq. 74
Infinitas peccati mortalis est infinitas simpliciter, et id ratio est quare purus homo non possit pro eo satisfacere de condigno, 43. 45-47. 86
Effatum “Honor est in honorante, offensiva vero in offenso”, 50
Si homo non potest condigne satisfacere pro peccato mortali in genere, a fortiori non potest pro peccato originali, 53-55
Peccatum mortale est simpliciter infinitum sub sola ratione offensae, non vero sub rationibus malitiae et demeriti, 70. 74-77. 79 sq.
Inaniter quidam in contrarium arguunt ex quibusdam verbis S. Doctoris, 70. 74-77

An possint dari plura infinita in eodem genere, 105 sq. 110
Homo vere, etsi tantum de congruo, satisfacit pro peccato mortali, 116sq.
Actus contritionis justificantis procedit ab ipsa gratia sanctificante, 119 sq. 122
Homo nequit etiam de congruo satisfacere pro peccato originali, 54. 126
De satisfactione pro poena temporali, 191. 192 sq.
Mens S. Doctoris de modo quo possit poena temporalis permanere post remissam culpam, 197-208
Satisfactio pro poena temporali est de condigno, 213
De satisfactione vicaria, 223. 224. 236-239
Satisfactio non fit nisi per actum poenalem, 261. 263 sq. 266
Effatum “Culpa per poenam ordinatur”, 259. 299
Discrimen et convenientia inter satisfactionem et meritum, 266-269
Ad satisfaciendum requiritur status gratiae, 270. 271. 272. 277. 282. 284. 286. 288
An poena temporalis, debita pro peccatis jam remissis, cesset aliquando in inferno, 289-291
Non datur reviviscentia satisfactionis, 295sq. 297
Meritum de congruo improprie dictum ejusque effectus, 301-306
Meritum et satisfactio necessario connectuntur in eodem actu, 309-311
Status viatoris requiritur ad satisfaciendum, 309-311
Efficacitas satisfactionis provenit et mensuratur ex sola poenaltate operis, 319. 321. 324
Necessariae poenalitates hujus vitae sunt materia satisfactionis, 340-342
Etiam opera praecepta sunt materia satisfactionis, 349-351
Praecipua opera satisfactoria sunt elemosyna, jejunium et oratio, 353-361
Eleemosyna praecellit jejunium et orationem, 356. 359
Jus sacerdotis imponendi sacramentalem satisfactionem, 372 sq.
Satisfactio sacramentalis influit ex opere operato, 379 sq.
Ipsa poenam remittit, sed gratiam non auget, 381. 384
Effectus satisfactionis mensuratur juxta quantitatem operis poenalis, 387 sq.
De sacramentali valore formulae "Quidquid boni feceris, etc.", 389 sq. 394
Susceptio indulgentiae potest per se loquendo excusare a sacramentali satisfactione, 412 sq.
Quaedam S. Doctoris principia informativa praxis confessarii in imponenda sacramentali satisfactione, 428-430

Poenitens tenetur satisfactionem acceptare et exequi, 434. 435. 443 sq.
Unus potest sacramentaliter satisfacere pro alio, 476 sq. 486-489
Satisfactio sacramentalis non reviviscit, 493. 495. 498 sq.
Loci de absolutione, 502 sq.
Verba “Absolve te” sunt tota essentia formae absolutionis, 512. 525 sq. 527. 529
Forma absolutionis debet esse vocalis, 520. 525
S. Doctor praecipue in Opusculo de forma absolutionis signanter impugnat sententiam de necessitate formae deprecativae in absolutione, 548-555
Convenientius in forma absolutionis dicitur “Ego te absolvo” quam “Ego tibi remitto peccata”, 557
S. Doctoris expositio de sensu formae absolutionis (“Sacramentum absolutionis tibi impendo”) est sola conveniens et efficax expositio, 558-582
Divisio absolutionis in deprecativam, indicativam et imperativam, 613
Forma proprie et formaliter deprecativa est invalida, 615-617. 627. 646-648. 670. 675
Manuum impositio non est necessaria in absolutione, 687. 688. 690. 694. 695-698

TRIDENTINUM CONCILIUM.

Satisfactio habet duplicem finem, i.e. medicinalem et vindicativum, 16 sq.
De possibilitate et necessitate satisfactionis pro poena temporali, 148. 165. 167-171. 191. 212. 214
Haec satisfactio est de condigno, 212. 214
Satisfactio non fit nisi per actum poenalem, 262
Necessitas status gratiae ad satisfaciendum, 281
Satisfactio fundatur in acceptione Dei, 315
Necessariae poenalitates hujus vitae sunt materia satisfactionis, 338. 339

Opera praecepta sunt materia satisfactionis, 344 sq.
Praecipua opera satisfactoria sunt elemosyna, jejunium et oratio, 352
Satisfactio sacramentalis influit ex opere operato, 379
Confessarius habet jus et obligationem imponendi sacramentalem satisfactionem, 368. 369. 407
Commendatio impositionis publicae poenitentiae respicit tantummodo forum externum, 398
Impositio sacramentalis poenitentiae debet et proportionari tum indoli peccati tum conditioni poenitentis, 422. 425
Poenitens tenetur acceptare et adimplere sacramentalem satisfactionem. 437 sq. 442 sq.
Forma absolutionis, 508
Debet esse vocalis, 518
De invaliditate absolutionis formaliter deprecativae, 664 sq.
De manuum impositione in absolutione, 687. 689

VASQUEZ.

Impossibilitatis condigne satisfaciendi pro peccato mortali ratio est gratuita gratiae, 39. 41 sq. 43. 58-62
Ad satisfaciendum non requiritur actus poenalis sed sufficit actus bonus, 260
Satisfactio sacramentalis persoluta in statu peccati est vera et propria satisfactio, 274 sq.
Ad condignitatem satisfactionis non requiritur acceptatio Dei, 314. 317
Verba “Quidquid boni feceris, etc.” non habent valorem sacramentalem, 391. 394
Proprie loquendo non potest unus pro alio satisfacere sacramentaliter, 468
Satisfactio sacramentalis impleta in statu peccati est fructuosa, 481
Verba “A peccatis tuis”, cum de facto apponuntur, pertinent ad ipsam essentiam formae, 512. 533